

Commentarius in Isaiam 1.1

Τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ἐδείκνυ ποτὲ μὲν σαφῶς τὰ δηλούμενα ὡς μὴ δεῖσθαι τρόπων ἀλληγορίας ἐν τῇ τῶν φωνῶν ἐρμηνείᾳ, μόναις δὲ αὐταῖς κεχρηῆσθαι ψιλαῖς ταῖς λέξεσιν, ποτὲ δὲ διὰ συμβόλων ἐτέρων πραγμάτων, ἐμφαντικοῖς ῥήμασι τε καὶ ὀνόμασιν ἐτέραν ὑποβαλλόντων διάνοιαν, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνείρων «τοῦ Ἰωσήφ προσκυνεῖν» ἐδόκουν «ἀστέρες» τὸν ἀριθμὸν «ἕνδεκα», ὧδέ πη «τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ» δηλουμένων, ἄλλοτε δὲ «στάχυς» ἀναλέγοντας «τοὺς ἀδελφούς» ἐώρα τῆς σιτοδεΐας ὧδέ πως ἠνιγμένης. οὕτως καὶ τῷ παρόντι προφήτῃ τὰ πλεῖστα τῶν θεσπιζομένων διὰ συμβόλων ἐωρᾶτο, πλεῖστα δὲ καὶ συμπεπλεγμένως εἴρηται κατὰ τὸ αὐτὸ τῶν μὲν πρὸς λέξιν τῶν δὲ πρὸς διάνοιαν ὑφασμένων, ὅποια καὶ ἐν ταῖς τοῦ σωτῆρος εὐρίσκεται διδασκαλίαις, δι' ὧν ἀναγέγραπται εἰπεῖν· «οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ ἴδετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη»· τούτων γὰρ τὸ μὲν ῥητόν ἐστι, τὸ δὲ διάνοια καὶ ἄλλα ἂν εὗροις μυρία ὡσπερ οὖν καὶ τῷ μετὰ χειρὸς προφήτῃ παρ' ᾧ ῥήματα μὲν αὐτολεξεῖ νοούμενα εὗροις ἂν τοιαῦτα· «τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει κύριος· πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων» καὶ τὰ ἐξῆς, πρὸς δὲ μόνην διάνοιαν ταῦτα· «ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίονι» καὶ τὰ ἐξῆς. 1.1 Ὅρασιν δὲ οὐ κοινήν λέγει οὐδὲ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὑποπίπτουσαν, ἀλλὰ προφητικὴν τῶν μακροῖς ὕστερον χρόνοις συμβησομένων ἐποπτικὴν· ὡσπερ γὰρ εἴ τις ἐν μεγάλῳ πίνακι θεῶτο πολεμίων ἔφοδον καὶ δηώσεις χώρας πολιορκίας τε καὶ ἀνδραποδισμοὺς χρώματος ἄνθεσιν ἐξεικονισμένας, τὸν αὐτὸν δοκεῖ τρόπον ὑπαρ ἀλλ' οὐ καθ' ὑπνοὺς τὴν ὄρασιν τεθεᾶσθαι τοῦ θείου πνεύματος καταλάμποντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. 1.2 Ἡσαΐας οὐκ ἐκ διατριβῶν ὠρμητο οὐδ' ἐκ διδασκαλιῶν ὠφελημένος, ἀλλ' ἐξ ἀγροῦ παρελθὼν καὶ βίου ὡς γε δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ἀφανοῦς καὶ ἀπεριμμένου τῆς θείας ἐμπνεύσεως καὶ σοφίας μετείληφεν. Ἡσαΐαν καὶ εὐαγγελιστὴν δεῖ λέγειν ὡς τὴν αὐτὴν διακονίαν τοῖς εὐαγγελισταῖς ποιήσαντα· διαφερόντως γὰρ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κηρύττει, ποτὲ μὲν θεολογῶν ποτὲ δὲ τὴν εἰς οὐρανοὺς πάροδον αὐτοῦ θεσπίζων καὶ τὴν ἐκ «παρθένου» προαγορεύων τοῦ «Ἐμμανουήλ» γέννησιν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόστολον· καὶ τοῦτο γὰρ παρίστησιν λέγουσα ἢ αὐτοῦ γραφή· «καὶ εἶπεν κύριος Τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τούτου; καὶ εἶπον Ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι· ἀπόστειλόν με». 1.3 Τὴν πᾶσαν ὑπόθεσιν κατὰ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους εἶναι διδάσκει· οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ τοῦ πρώτου καταλεχθέντος βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου. καὶ εὗροις αὐτὸν ἐφ' ἐκάστη βασιλείᾳ τῶν προλεχθέντων ἐλέγχους τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ προρρήσεις κατ' αὐτῶν ποιούμενον μέχρις αὐτοῦ τέλους τῆς βασιλείας, ἥτοι τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἢ τῆς χώρας, Ἱερουσαλήμ δὲ τῆς πόλεως. διὰ τί πρῶτον κατὰ τῆς Ἰουδαίας ἄρχεται καίτοι μέλλων λέγειν καὶ «κατὰ Βαβυλῶνος» καὶ «Αἰγυπτίων»; ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ἄρχεται τῶν δοκούντων ἀνακεῖσθαι τῷ θεῷ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀλλαχόθι· «ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε» καὶ «δυνατοὶ δυνατῶς ἔτασθήσονται». 1.4 Ἐπεσημῆματο δὲ τὸν τῶν βασιλέων χρόνον, ἐπειδὴ ἄλλη τις ἦν κατάστασις παρὰ Ἰουδαίους πραγμάτων. ἔμελλεν δὲ τὰ μηδ' εἰς νοῦν μηδ' εἰς ὑπόνοιαν ἐπιόντα τῶν τότε μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἀποβήσεσθαι. ὅτι κάκεῖνος τηρητέον ὡς μία μὲν συνημμένη εἶναι δοκεῖ ἢ πᾶσα βίβλος, λέλεκται δὲ τῷ προφήτῃ κατὰ μέρος ἐν διαφόροις καὶ μακρῶν καιρῶν διαστήμασιν ὡς πολλῆς δεῖσθαι καὶ ἀκριβοῦς ἐπιστήμης τῷ μέλλοντι διαιρεῖν καὶ εἰς χρόνους ἀφορίζειν τὴν τῶν

ἐμφερομένων διάνοιαν καὶ ταῖς πράξεις ταῖς καθ' ἑκάστην βασιλείαν πεπραγμέναις τὴν προφητείαν ἐφαρμόζειν· ἐφ' ὅλοις γὰρ ἔτεσιν πεντήκοντα ὁ τῶν προκειμένων βασιλέων ἀπαρτίζεται χρόνος, καθ' ὃν εἴρηται τὰ δι' ὅλης τῆς βίβλου φερόμενα. 1.5 Πληρῶσαν τὸ θεῖον πνεῦμα τὴν τοῦ προφήτου ψυχὴν τῆς οἰκείας δυνάμεως ὡς δι' ὄργάνου τοῦ προφητικοῦ στόματος ἐξεφώνησεν τὰ προκείμενα προπαρασκευάζον ἀκροατὰς τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγομένων λόγων, διό φησιν· ὅτι κύριος ἐλάλησεν. εἴθ' ἐξῆς καὶ τὸν λόγον αὐτὸν ἐμφαίνει, ὃν ἐλάλησε κύριος φῆσαν ἐκ προσώπου κυρίου τό· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα· ὁ μὲν οὖν κύριος ἐλάλησε τὸν λόγον, ἐπακοῦσαν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς ὡς δι' ὄργάνου τοῦ προφήτου ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἀκοαῖς παρεδίδου τὸν λόγον, ὃν τοῦ κυρίου λέγοντος ἠκροάσατο, συνεκάλει δὲ πρὸς τὴν μάθησιν τὰ συνεκτικὰ μέρη, οὐρανὸν τοῦτον τὸν τὰς θείας δυνάμεις ἀπειληφότα καὶ γῆν τὸ τῶν θνητῶν οἰκητήριον. οὐρανῶ μὲν ἀκούειν, γῆ δὲ ἐνωτίζεσθαι παρακελεύεται ἢ ὡς ἐμψύχοις οὖσιν· διοικεῖν γὰρ καὶ τὸ οὐράνιον σῶμα ψυχὴν καὶ τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον ὡσαύτως φασὶν τινες, ἢ δι' αὐτῶν τὰς ἀφανεῖς δυνάμεις ἀνακαλούμενος ἢ ἔπειτα θεσπιζόμενα μακροῖς χρόνοις ἔμελλον ἀποβήσεσθαι τῆς θνητῆς φύσεως οὔσης ὀλιγοχρονίου πρὸς τὰ διαμένοντα ποιεῖται τὸν λόγον, ἢ ὡς μὴ ἀξίους ὄντας Ἰουδαίους τὸν οὐρανὸν προσκαλεῖται καὶ τὴν γῆν. καὶ τὸ μὲν ἀκούειν τῶ οὐρανῶ προσνέμει, ὅπερ ἐστὶν τὸ συνιέναι ὡς κρεῖττον, τῇ δὲ γῆ ἐνωτίζεσθαι, ὅπερ ἐστὶν τὸ δι' ὧτων ἀκούειν, ὅπερ ἐστὶ σωματικώτερον. 1.6 Υἱοὺς ἐγέννησα λέγει διὰ τὴν νοεράν ψυχὴν τὸ «κατ' εἰκόνα αὐτοῦ» γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ γέροντας ἐξαιρέτου τετυχηκέαι τοὺς πρώτους. 1.7 Αἰνίττεται διὰ τοῦ λέγειν ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, ὅτι τὰ μὲν πρὶν 1.7 κτηνῶν ἀλόγων κατ' οὐδὲν διαφέροντα ἔθνη συνήσουσιν, Ἰσραὴλ δὲ οὐ συνήσει· τὸ γὰρ οὐ συνῆκεν ἀντ' οὐ συνήσει. καὶ βοῦς μὲν καὶ ὄνος φυσικῆ φαντασίᾳ τοὺς τρέφοντας ἐπιγινώσκουσιν, οἱ δὲ τοσαύτης ἀξιοθέντες παρὰ τῶ θεῶ προνοίας, ὡς μὴ μόνον λογικούς καταστῆναι, ἀλλὰ καὶ λαὸν θεοῦ χρηματίσαι καταξιοθῆναι, υἱῶν τε προσηγορία τιμηθῆναι, οὐδ' ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις θρέμμασιν τὸν γεννήσαντα καὶ ἀναθρέψαντα, τιμήσαντά τε καὶ ὑψῶσαντα αὐτοὺς κύριον ἔγνωσαν. οἶμαι δὲ διὰ τούτων προφητικῶς αἰνίττεσθαι πρὸς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ αὐτὸν ὄντα τὸν κύριον μόνοις αὐτοῖς ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἐπιδημήσαντα κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐ παραδέξονται οὐδὲ ἐπιγνώσονται αὐτὸν οὐδὲ νοήσουσιν, ἀλλ' οὐδὲ συνήσουσιν. 1.8 Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τὸν υἱὸν αὐτοπροσώπως εἰρηκέαι τὸ προφητικὸν ἐμαρτύρησε πνεῦμα, διὰ δὲ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων οὐκέθ' ὁ κύριος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπιμέμφεται ὡς ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ κυρίου κατηγορηθεῖσιν φάσκον· οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν. διὰ ταῦτα γοῦν ἀπελέγχει τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ ταλανίζει αὐτοὺς τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡς πάντων τῶν ἐθνῶν χεῖρους καὶ ὡς τὸ μηδὲν ὠφεληθέντας μήτε ἐκ τῆς υἰοθεσίας μήτε ἐξ ἧς παρὰ τοῦ θεοῦ τιμῆς ἠξιώθησαν· ὑψωθέντες καὶ πλείστων ὄσων ἐξαιρέτων παρ' αὐτοῦ τετυχηκότες, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ὧν πολλάκις ἐπλήγησαν δι' ὑπερβολὴν ἀγάπης θεοῦ τυπτόμενοι καὶ κολαζόμενοι τῶν ἀσεβημάτων αὐτῶν ἔνεκα· «ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται». 1.9 Τηρητέον ὡς τὸν λαὸν τὸν χρηματίζοντα Ἰσραὴλ καὶ διὰ τὸ «ἐξ Ἀβραάμ τὸ γένος» κατάγειν καὶ διὰ τὸ «ἐκ σπέρματος» θεοφιλῶν ἀνδρῶν «κατὰ σάρκα γεγονέναι» μέγα φρονοῦντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀμαρτωλόν ἔθνος καὶ λαὸν πλήρη ἀμαρτιῶν καὶ σπέρμα πονηρὸν καὶ υἱοὺς ἀνόμους ἀποκαλεῖ, διδάσκων μάτην τυφοῦσθαι τοὺς ἐπὶ γένει καὶ «προπάτορσι» σεμνυνομένους. 1.10 Κύριον τὸν υἱὸν λέγει ἐνταῦθα, καὶ πρέποι δ' ἂν τῶ υἱῶ τοῦ θεοῦ λόγῳ ὄντι περὶ ἀνθρώπου φύσεως καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις λογικῶν ψυχῶν φάσκειν τό· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα. καὶ ἐπιλέγει·

ἐγκατελείπατε τὸν κύριον καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ. τίς δὲ ἦν ὃν ἐγκατέλιπον ἢ ὁ Χριστός, ὃν διὰ τὸ παρωργικένοι καὶ ἐγκαταλελοιπένοι τὰ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα πεπόνθασιν; τηρητέον ὡς τὰ προκείμενα τοῦ παντὸς ἔθνους Ἰουδαίων ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων κατηγορεῖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ὡς τὸν κύριον καταλιπόντων· οὐ γὰρ εἰδωλολατρίαν αὐτοῖς ἐπιμέμφεται, ἀλλ' ὅτι τὸν κύριον καταλελοίπασιν, ὃν βοῦς καὶ ὄνος ἐπέγνω, ὁ δὲ Ἰσραήλ οὐ συνῆκεν. διόπερ εἰκότως αὐτὸν ταλανίζει ὡς καὶ αὐτῶν τῶν τῆ φύσει ἀλόγων ἀποδειχθέντα πολὺ χείρονα.

1.11 Ἀνιάτόν τινα καὶ ἀθεράπευτον ἐπιμέμφεται αὐτοῖς νόσον· πᾶσαν γὰρ κεφαλὴν φησιν εἰς πόνον καὶ πᾶσαν καρδίαν εἰς λύπην, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὀλοκληρία. εἶτα καὶ ἀπογινώσκει αὐτῶν ὁ λόγος τὴν θεραπείαν λέγων· οὐκ ἔστιν μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε καταδέσμους, ἅπερ εἰ μετὰ τοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὴν σωτήριον παρουσίαν ἐκλαμβάνοιτο χώραν ἔχει, ἐπειδὴ τότε «ἔφθασεν εἰς αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος». εἰ δὲ ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους οὐκ ἂν ἀληθεύοιτο, διὰ τὸ κατὰ χρόνους καὶ καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐπ' αὐτῆς τε τῆς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλωσίας γεγονέναι τινὰς παρ' αὐτοῖς θεοφιλεῖς ἄνδρας, ὥστε εὐλόγως ἡμᾶς τὰ προκείμενα ἐπὶ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀπόπτωσιν ἐκλαβεῖν, καθ' ἣν διὰ τὸ μὴ συνιέναι ἐπιδημήσαντα αὐτοῖς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, πολιορκηθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων οὐκέτι ἦσαν κεφαλὴν. ἀπηλλοτριώθησαν γοῦν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ πᾶσα αὐτῶν κεφαλὴ, ἀρχοντικὴ δηλαδὴ ἐξουσία, ταπεινωθεῖσα γέγονεν εἰς πόνον, πᾶσά τε καρδία εἰς λύπην, ὡς ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ἀπὸ μικροῦ δηλαδὴ καὶ ἕως μείζονος, μὴ εἶναι ἐν αὐτοῖς ὀλοκληρίαν, μηδὲ τι φάρμακον αὐτοῖς ἐπινοεῖς σωτήριον. πῶς γὰρ καὶ οἶόν τε ἦν ἕτερον αὐτοῦς ὑγείας καὶ σωτηρίας ποιητικὸν εὐρᾶσθαι φάρμακον ἀρνησαμένους τὸν κύριον, μηδὲ ἐπεγνωκότας αὐτὸν μηδὲ συνιέντας ἐπιδημήσαντα αὐτοῖς τὸν τῶν ψυχῶν ἰατρὸν τὸν μόνον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ψυχῶν ὁμοῦ καὶ σωμάτων ἰάσασθαι δυνάμενον. ἀντὶ δὲ τοῦ· οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὀλοκληρία οὔτε τραῦμα οὔτε μῶλωψ καὶ τῶν ἐξῆς ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκεν τὸν τρόπον· οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὑγιές, ἀλλὰ τραῦμα καὶ μῶλωψ καὶ πληγὴ κρούματος οὐ σφιγγομένη οὐδ' ἐπιδεσμομένη οὐδ' ἀπαλυνόμενη ἐλαίῳ.

1.12 Τό· ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, καὶ τὰ τούτοις ἐπιλεγόμενα καὶ τότε μὲν οὐδαμῶς ἐνηργεῖτο ὀπηνίκα ἐλέγετο, μέλλοντα δὲ συμβήσεσθαι ποτε μακροῖς ὕστερον χρόνοις τῷ προφήτῃ προεθεωρεῖτο. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, ὁ Σύμμαχος ὡς καλύβη φησὶν ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς νυκτοφυλάκιον ἐν σικυηράτῳ καὶ ὡς πόλις πεπορθημένη. τὸν δ' ἐνταῦθα ἀμπελῶνα ὠνομασμένον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὸ πᾶν ἔθνος εἶναι διασαφεῖ ὁ αὐτὸς προφήτης λέγων· «ὁ γὰρ ἀμπελῶν κυρίου σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ ἐστὶν καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτος ἡγαπημένον». εἶθ' ἐπάγει τὴν αἰτίαν τῆς ἐρημίας αὐτῶν λέγων· «ἔμεινα ἵνα ποιῆσῃ δικαιοσύνην, ἐποίησεν δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν». 1.13 Ἐπεὶ αὐτοὶ πρότεροι «ἐγκατέλιπον τὸν κύριον καὶ παρώργισαν τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ», εἰκότως ἐγκαταλειφθήσεσθαι λέγονται. τὸ δέ· ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι καταλείπεσθαι, σημαίνει τὴν παντελῆ αὐτῶν ἀκαρπίαν· ἕως μὲν γὰρ καρπῶν ἀγαθῶν πεπλήρωται, ἀμπελῶν τὸν φρουροῦντα κέκτηται, ὃς σκηνὴν πηξάμενος ἄνωθεν ἀφ' ὑψηλοῦ ἀφορᾷ καὶ φυλάττει τὸν ἀμπελῶνα. εἰ δ' ὁ τούτου καρπὸς ἀφανισθῆ, τῆνικαῦτα ὁ φύλαξ ὡς ἂν μὴ εἰς μάταιον κάμνοι, τὴν σκηνὴν ἔρημον καταλιπὼν ἀναχωρεῖ τῆς φυλακῆς. τοῦτο δὴ οὖν αὐτὸ γενήσεσθαι περὶ τὸν νεὼν τὸ θεῖον πνεῦμα θεσπίζει· τοῦ γὰρ τοι παντὸς ἔθνους δίκην ἀμπελῶνος συνεστῶτος, ὥσπερ τις σκηνὴν μέση τοῦ παντὸς ὁ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ νεὼς ἴδρυτο, ἔνθεν τε ὡς ἀπὸ σκοπῆς ὁ φρουρὸς τὸν ἀμπελῶνα ἐπεσκόπει, ἐπεὶ δὲ «ἀντὶ σταφυλῆς ἐποίησεν ἀκάνθας», ἀκόλουθον καὶ

τὴν πόλιν καὶ τὸν νεῶν ἐγκαταλειφθήσεσθαι θεσπίζει. ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄπωροφυλάκιον ἐν σικυηράτῳ φησὶ διὰ τὸ οὐχ ὅπως τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις ὀνομαζομένης σταφυλῆν τὴν ὡς καρποῖς τιμιωτέραν μὴ φέρειν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν καλουμένην ὄπωραν. τοιαύτη δὲ τις ἦν ἡ πρόσκαιρος καὶ σωματικὴ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον λατρεία ὡραία τις οὕσα τῇ ὄψει καὶ εὐθαλῆς, πλὴν ἀλλὰ πρόσκαιρος. διὸ καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὰ τῆς ὄπώρας ἤκμαζεν, ὄπωροφυλάκιον ὠνόμαστο, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ ἐγκαταλειφθήσεσθαι λέγεται. καταλιπόντος δὲ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν καὶ τὸ ὄπωροφυλάκιον τοῦ δεσπότου καὶ φύλακος ἀκολούθως καὶ ἡ πᾶσα πόλις πεπολιορκημένη γέγονεν τῇ τε ἐρημίᾳ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἔθνους. 1.14 Ἐπειδὴ τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα ὁ ἀποστολικὸς χορὸς «συνῆκέν τε αὐτὸν καὶ ἐπέγνων», εἰκότως ἀφορίζεται τοῦ πλήθους, μνήμην τε αὐτῶν ὁ λόγος ποιεῖται ἐκ προσώπου τῶν προφητῶν φάσκων· καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν· ἄτοπον γὰρ τὸ νομίζειν τοὺς ἀποστόλους ἀσεβῶν σπέρμα λέγεσθαι, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο· «σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι». Ταῦτα οὖν τῷ θεῷ πνεύματι οἱ προφῆται θεώμενοι παραμύθιον αὐτοῖς ἐπὶ τῇ τοῦ παντὸς ἔθνους ἀπωλείᾳ προσῆγον λέγοντες· καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν. 1.15 Παραβάλλει αὐτοὺς ἄρχουσι Σοδόμων καὶ λαῷ Γομόρρας διὰ τὴν μέλλουσαν καὶ αὐτοῖς ἐλεύσεσθαι καταστροφὴν, ὁμοίως τοῖς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορρα οἰκίσασιν ἀνδράσιν ἀσεβεστάτοις ἢ διὰ τὴν ὁμοιοτροπίαν τοῦ βίου, ἣν ἐν τοῖς ἐξῆς προῖων αὐτὸς ὁ προφήτης παρίστη λέγων· «τὴν δὲ ἀνομίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν. οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες· Δῆσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν»· οὐκοῦν ἀποδέδεικται, δι' ἣν αἰτίαν ἄρχοντας Σοδόμων ἐκάλεσεν. Ἐπειδὴ Ἰουδαίων παῖδες ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἀρετῇ σεμνυόμενοι μέγα ἐφρόνουν ὡς «τοῦ Ἀβραάμ ὄντες σπέρμα» καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπόγονοι, εἰκότως τὸ μέγалаυχον αὐτῶν ὁ λόγος ταπεινοῖ καὶ τὸ μάταιον οἴημα καθαιρεῖ, τοὺς μὲν ἄρχοντας τοῦ διαβοήτου Ἰσραὴλ Σοδόμων ἄρχοντας ὀνομάζων, αὐτὸν δὲ τὸν χρηματίζοντα λαὸν τοῦ θεοῦ λαὸν Γομόρρας ἀποκαλῶν, τοὺς διὰ τῶν ἴσων ἐπιτηδευμάτων τοῖς πάλαι ἀσεβήσασιν ὁμοιωθέντας. 1.16 Καινὸν διδασκαλίας νόμον ὁ λόγος εἰσάγει παραίτησιν ἔχοντα τῆς κατὰ Μωσέα σωματικῆς λατρείας· ἀναφέρομεν δὲ ταῦτα ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸν σωτῆρα γενομένους ἄρχοντας τοῦ ἔθνους, οἱ κατὰ τοῦ κυρίου τολμήσαντες θυσίαις καὶ σπονδαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις κατὰ τὸν νόμον σωματικαῖς λατρείαις ἰλάσκεσθαι τὸν θεὸν ἐνόμιζον. πρὸς δὴ οὖν τούτους ἀποτείνεται ὁ λόγος φάσκων· τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; καὶ τὰ ἐξῆς. οἷς προστίθησιν τό· ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονὴν καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπὶ πᾶσιν τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης ἀπειλῆς ἐκφαίνει συνάπτων ἐξῆς καὶ λέγων· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις, «πληρώσαντες γὰρ τὸ μέτρον τῆς τῶν πατέρων αὐτῶν κακίας». τῆρει τε ὡς ἐν τούτοις πᾶσιν οὐδαμοῦ διαβέβληνται εἰδωλολατρία, ἀλλ' ὅτι «μὴ ἔγνωσαν τὸν κύριον» καὶ ὅτι «μὴ συνῆκαν αὐτόν», τότε «ἐγκατέλιπον αὐτόν καὶ παρώξυναν τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ». καὶ πρὸς ἅπασιν τούτοις, ὅτι αἱ χεῖρες αὐτῶν γεγόνασιν αἵματος πλήρεις διὰ τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μαιφονίας, ἣν μετὰ μυρίας προφητοκτονίας εἰργάσαντο, γεγόνασιν αἵματος πλήρεις. διὰ τοῦτο πᾶσα ἑορτὴ καὶ πανηγυρίς, τὰ τε λοιπὰ δι' ὧν ἐνόμιζον ἀφέσεως ἀμαρτημάτων τυγχάνειν κατὰ τὸν Μωσέως νόμον, ἀφήρηται αὐτῶν μετὰ τὴν κατὰ Χριστοῦ τόλμαν. θεὰ δὲ καὶ ὁποῖα τις αὐτοῖς ἐπάγεται ἀπειλὴ λέγουσα· οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, ὃ καὶ αὐτὸ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλήν εἰς αὐτοὺς ἐπληροῦτο· διὸ ἐξῆς ἐπιλέγεται· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις, εἰκότως γοῦν ἐπειδὴ χεῖρες

αὐτῶν πλήρεις γεγόνασιν αἵματος, ἐπενήνεκται τό· οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, καὶ τό· ἐάν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. 1.17 Σφόδρα ἀκολούθως ὁ τὰ πρῶτα εἰρηκῶς κύριος ἔτι καὶ ταῦτα «πρὸς τοὺς» δηλωθέντας «ἄρχοντας Σοδόμων καὶ τὸν λαὸν Γομόρρας» διεξέρχεται ἐπὶ ἀγαθὰς ἐλπίδας αὐτοὺς προσκαλούμενος, εἰ μεταθέμενοι τῆς κακίας καὶ τῆς ἐθελοθρησκίας τῆς κατὰ τὸν σωματικὸν νόμον ἀναχωρήσαντες, ὑπήκοοι γένοιτο τῆς καινῆς αὐτοῦ διαθήκης καὶ τοῦ καινοῦ νόμου καὶ λόγου. διὸ μετὰ τὴν παρόρασιν τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ τὰ τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τὰ τοῦ καινοῦ νόμου εἰσάγει μυστήρια. ἃ δὴ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτὸς παρεδίδου λέγων· «ἐάν μὴ τις ἀναγεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». προκαλεῖται τοίνυν ὁ φιλόανθρωπος κύριος τοὺς τοσοῦτοις κακοῖς ἐνισχημένους τῷ τε προλεχθέντι αἵματι πεφυρμένους ἐπὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς καινῆς διαθήκης σπεύδειν ἐπαγγελίαν αὐτοῖς προϊσχύμενος, τὴν διὰ αὐτῆς προξενουμένην ἄφεισιν ἀμαρτιῶν τοῖς τὰ μεγάλα ἠσεβηκόσιν. διὸ φησιν πρὸς αὐτούς· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε. καθαρτικὸς δὲ ψυχῶν ὁ σωτήριος τυγχάνων λόγος, οὐκ ἀναπέμπει μὲν ἐπὶ τὰ μωσαϊκὰ νόμιμα, προτρέπει δὲ σπεύδειν ἐπὶ τὰ εὐαγγελικὰ προστιθεὶς τῷ· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε τό· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. καὶ τοῦτο πράξατε ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. μὴ γὰρ κατὰ τὸ νομιζόμενον ἀνθρώποις μέχρι τοῦ φανητιᾶν τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιστροφὴν ποιείσθῃ φησιν, ἔξ αὐτῆς δὲ ψυχῆς τῆς ἐμοὶ θεωρουμένης ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν. διὸ ἐπάγει· ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν. Εἶτα μεταβαλόντες τῆς κακίας μὴ μέχρι τούτου στήτε, τὸν δὲ κατὰ ἀρετὴν ἀναλάβετε βίον, διδασκαλίᾳ καινῇ τῇ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον χρησάμενοι· διδασκτὸν γὰρ τὸ ἀγαθόν. διὸ φησι· μάθετε καλὸν ποιεῖν καὶ ἐκζητήσατε κρίσιν, ἔπειτα ταῦτα κατορθώσαντες ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν. Ἐπειδὴν δὲ ταῦτα πάντα διαπράξῃσθε παρρησίαν λαβόντες, ἦκετε. εἶθ' ὡς ἐν δικαστηρίῳ διελεγχθῶμεν ἐγὼ τε καὶ ὑμεῖς· ἐγὼ μὲν ὅσα πέπονθα ὑφ' ὑμῶν, ὅσα τε ὑμᾶς ἔτυχον εὐεργετήσας καταριθμούμενος καὶ ὡς μετὰ τὸσαῦτα πλημμελήματα πάντων κακῶν ἀμνηστίαν ποιούμενος πεφοινιγμένας ὑμῶν τὰς χεῖρας ἐκ τοῦ προλεχθέντος αἵματος ἐκάθηρα λαμπροτέρας χιόνας αὐτὰς «διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας» καταστήσας. ὑμεῖς δὲ εἴ τις ὑμῖν πρὸς τὴν τὸσαύτην χάριν ἔνεστιν λόγος, εἰς φανερόν τοῦτον ἄγετε. 1.18 Τούτοις ἐπιλέγεται τό· καὶ ἐάν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου ἐν τῷ λούσασθαι καὶ τὰ λοιπὰ διαπράξασθαι κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. ἔνθ' ὁ λόγος ὡς μὲν πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος, οἷα νηπίους αὐτοὺς διὰ τῆς σωματικῆς ἐπαγγελίας τοῖς εἰρημένους προτρέπει· πρὸς δὲ τὸν ἀληθῆ λόγον, γῆς τῆς ψυχῆς νοουμένης κατὰ τὴν σωτήριον παραβολὴν ἢ τὸν ἐπουράνιον σπόρον λέγεται παραδέχεσθαι. καὶ τότε μὲν «ἀποπνίγειν» καὶ ἀπολλύειν διαφόρως τὸν ἐν αὐτῇ καταβαλλόμενον λόγον, τότε δὲ «καρποῦς» εὐθαλεῖς «ἀποδιδόναι ἐν τριάκοντα ἢ ἐξήκοντα ἢ ἑκατὸν καρποφορίας», ἀκόλουθόν ἐστιν ἀγαθὰ ψυχῆς νοεῖν ἥτοι τὰς κατὰ ἀρετὴν προκοπὰς καὶ τελειώσεις, ἢ τὰ ἐπηγγελμένα αὐτοῖς ἐν οὐρανῷ βασιλεία καὶ ἐν ἐπουρανίῳ γῆ, περὶ ἧς ἐν Εὐαγγελίοις αὐτὸς ὁ σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν». ἐπὶ ταύτης γοῦν τῆς οὐρανίου γῆς τὰ ὄντως ἀγαθὰ τυγχάνει· «ἃ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». ἔνθα καὶ ἡ «ἐπουράνιος» νοεῖται «Ἰερουσαλήμ». Πεισθεῖσιν μὲν οὖν ταῦτα ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται, ἀπειθοῦσι δὲ ἀπειλεῖ λέγων· ἐάν μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα. πρὸς μὲν οὖν τὴν λέξιν αὐτίκα τοῖς λόγοις ἐπηκολούθει ἢ διὰ τῶν ἔργων ἔκβασις· οἱ

γούν μὴ ἐπακούσαντες τῇ σωτηρίῳ χάριτι αὐτοῖς ἄρχουσι καὶ αὐτῶ λαῶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθλους παραχρήμα καὶ οὐκ εἰς μακρὸν τῇ τῶν πολεμίων μαχαίρα παρεδόθησαν, ἐπελθόντων αὐτοῖς Ῥωμαίων καὶ πολέμου νόμῳ τοὺς πάντας χειρωσαμένων. εἰ δὲ καὶ διαβολικὴ τίς ἐστὶ μάχαιρα, καὶ ταύτη ἔκδοτοι γεγόνασιν διὰ τὸ ἀπειθῆσαι τῇ κλήσει τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος. 1.19 Οὕτε γούν τὸ Ἑβραϊκὸν οὕτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τῆς Σιών ἐνταῦθα ἐμνημόνευσαν. διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὡς πάλαι μὲν ὤκησαν τὴν πόλιν ἄνδρες πιστοί, διὸ πιστὴ πόλις ἐχρημάτισεν, ὡσπερ ἂν εἴποι τις πιστῶν πόλις, ἀλλὰ καὶ πλήρης κρίσεως ἦν καὶ δικαιοσύνης, ὡς ἂν ἐναρέτων ψυχῶν οἰκητήριον τότε γενομένη· διὸ κεκοιμηθῆσαι ἐν αὐτῇ δικαιοσύνην, τοῦτ' ἔστιν ἐνοικῆσαι καὶ ἀναπεπαῦσθαι εἶρηται. πάλαι μὲν οὖν τούτων πλήρης ἐτύγγανεν, τάχα που περὶ τοὺς χρόνους Δαυὶδ, ὃς πρῶτος ἐλὼν τὴν πόλιν ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων, τὴν κιβωτὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν σκηνὴν ἐν αὐτῇ κατεστήσατο, αὐτὸς τε αὐτὴν βασιλικὴν ἀποδείξας ἑαυτοῦ ὡς χρηματίσαι «πόλιν Δαυὶδ» τὸν τόπον· τότε γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὴν καὶ πιστὴν γεγενῆσθαι, πλήρη τε κρίσεως καὶ δικαιοσύνης, νυνὶ δὲ γέγονεν πόρνη διὰ τοὺς ἐκπορνεύσαντας ἐν αὐτῇ. οὗτοι δὲ ἦσαν, οὓς ἐξῆς δηλοῖ λέγων· νῦν δὲ φονευταί. καὶ ταῦτα συμφώνως τοῖς προαποδοθεῖσιν ἐπὶ τοὺς χρόνους ἀναφέροισι· ἂν τοῦ σωτήρος ἡμῶν, μετὰ δὲ τὸ φονευτὰς ἀποκαλέσαι τοὺς ἐκπορνεύσαντας ἀπὸ τοῦ νυμφίου λόγου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρὸς αὐτοὺς τείνεται φάσκον· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὸ ἐκπορνεῦσαι καὶ φονευτὰς γενέσθαι προσεποιοῦντο θεοσεβείας λόγους ἀπαγγέλλειν καὶ τὰς θείας γραφὰς διερμηνεύειν καὶ δευτερώσεις μυθικὰς ποιεῖσθαι τῶν ἀναγνωσμάτων. ἦν αὐτῶν τὸ ἀργύριον ἀδόκιμον, δηλαδὴ ὁ «Ἰουδαϊκὸς» λόγος «μυθικός» τις ὢν καὶ «γραῶδης» καὶ διὰ τοῦτο «ἀπόβλητος». καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν «καπηλεύοντες» τὴν διδασκαλίαν κάπηλοι προσφυῶς ὠνομάσθησαν μιγνύντες τὸν οἶνον ὕδατι, λόγῳ ἐξυδαροῦντι τὸν ἄκρατον καὶ τὸν στρυφνὸν καὶ ἐπιστυπτικὸν τῶν θεοπνευστῶν γραφῶν νοῦν διὰ τῆς μυθικῆς αὐτῶν καὶ ληρώδους δευτερώσεως. 1.20 Καλούμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ σωτήρος οὐχ ὑπήκουον, ἀλλὰ καὶ κοινωνοὶ κλεπτῶν ἐγίνοντο τῷ προδότῃ Ἰούδα κλέπτοντι συνόντες καὶ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς τοῦ διδασκάλου προδοσίας, οἱ δ' αὐτοὶ δωροδόκοι τινὲς ὄντες τὴν ὀρθότητα τοῦ δικαίου δώροις ἐπίπρασκον, ἐδίωκόν τε ἀνταπόδομα τῷ μὴ βούλεσθαι παραδέχεσθαι τὸν ὑπὸ ὠφελείας αὐτῶν γινόμενον ἔλεγχον, ἀμοιβῇ δὲ κακῇ κεχρηθῆσαι ἐθέλειν. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον λέγονται διώκειν ἀμοιβὰς. πρὸς τούτοις ἅπασιν τὴν ἐπισκοπὴν πεπιστευμένοι τῶν ἐνδεῶν οὕτε ὀρφανοῖς ἔκρινον οὐδὲ χήρας ἀντιλαμβάνοντες. ταῦτα πάντα κατηγοροῦνται οἱ προλεχθέντες φονευταί, δύναται δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς προπάτορας αὐτῶν ἀναφέρεσθαι· ταῦτα λέγω δὲ «τοὺς πάλαι γενομένους τῶν τοῦ θεοῦ προφητῶν φονευτὰς». 1.21 Τὸ κύριος σαβαώθ ἐρμηνεύεται κύριος τῶν δυνάμεων ἢ κύριος στρατιῶν. ἀναφέρεται δ' ὁ λόγος ἐπὶ τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν τὸν τοῦ θεοῦ μονογενῆ λόγον, ὃς ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ τὰς τῶν κατηγορηθέντων φονευτῶν πράξεις τὰ προκείμενα ἀπειλεῖ· Οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες Ἰσραὴλ λέγων. τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι, παρίστησι φάσκον τὸ Εὐαγγέλιον· «Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί»· πρὸς γὰρ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δυνατοὺς τοῦ ἔθλους ταῦτ' ἐλέγετο ὡς αἰτίους τῆς τῶν ὑπηκόων διαστροφῆς. οὐαὶ δὲ αὐτοῖς ἔσεσθαι φησὶν ὁ δεσπότης κύριος σαβαώθ, ἐπεὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ τε τῆς τιμωρητικῆς καὶ κολαστικῆς δυνάμεως οὕτως δηλουμένης οὐ παύσεται φησὶν οὐδὲ ἀνήσει, ἕως οὗ μετέλθῃ αὐτοῦς. Φιλάνθρωπος δὲ ὢν ὁ λόγος καὶ «μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν» ἐπαγγέλλεται τρόπον θεραπείας προσοίσειν τοῖς μὴ τοῦ θυμοῦ δεηθεῖσιν. τίς δὲ ἦν οὗτος, ἀλλ' ἢ ἡ αὐτοῦ χεὶρ, ἦν σωτήριον

ὑπάρχουσιν καὶ ἰατρικὴν ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἐπάξειν φησὶ καὶ πυρώσειν ἐπὶ τῷ καθάραι καὶ διακρίναι τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν ἀστέιων. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ πυρώσω εἰς καθαρὸν τὴν σκωρίαν σου, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ πυρώσω εἰς καθαρὸν τὸ γιγαρτῶδες σου· ὡσπερ γὰρ οἱ καθαίροντες διὰ πυρὸς χαλκὸν ἢ σίδηρον, τὴν σκωρίαν ἀποβάλλουσιν, καὶ οἱ τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου πιέζοντες ἐν ταῖς ληνοῖς τὸ γιγαρτῶδες καὶ τὰ περιττὰ τῶν ἐκπατηθέντων βοτρυῶν ἀπορρίπτουσιν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀγὼ φησὶ πυρώσω εἰς καθαρὸν τὸ γιγαρτῶδες σου. καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ὁμοίως εἴρηται· καὶ πυρώσω εἰς καθαρὸν στέμφυλά σου. τίς δὲ ἦν ἡ σκωρία καὶ τί τὸ ἐν αὐτοῖς γιγαρτῶδες, διασαφεῖ λευκώτερον ἐπιφέρων· καὶ ἀφελῶ πάντας ἀνόμους ἀπὸ σοῦ καὶ πάντας ὑπερηφάνους. ἐπειδὴν δὲ τὴν ἑμαυτοῦ χεῖρα ἐπάγων ἀφορίσω τὴν σκωρίαν σου καὶ τὸ γιγαρτῶδες σου τὸ τληνικαῦτὰ φησὶν τοὺς περιλειφθέντας ἀπὸ τῶν προλεχθέντων «ὡσπερ χρυσὸν πυρὶ δεδοκιμασμένους», ἐπιστήσω κριτὰς καὶ συμβούλους τοιούτους ἔσομένους ὅποιοι ἦσαν οἱ κατὰ τοὺς παλαιοὺς γενόμενοι χρόνους, δι' οὓς καὶ ἡ πόλις ὑπῆρχε τότε πιστὴ καὶ πλήρης κρίσεως καὶ δικαιοσύνης. ἐπαγγέλλεται δὲ γενήσεσθαι τὸ εὐρεθησόμενον ἐν αὐταῖς «λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος», δι' ὧν κἀνταῦθα πάλιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοὺς μαθητὰς σημαίνει τῇ μετὰ ταῦτα συστησομένη καινῇ πόλει, ἣν τινα καὶ ὄνομα πόλιν δικαιοσύνης ὀνομάζει καὶ μητρόπολιν πιστὴν Σιών, οὕτω προσειπὼν τὸ σύστημα τοῦ θεοφιλοῦς πολιτεύματος. ὁ πάλαι μὲν συνεστὸς παρὰ Ἰουδαίοις διεπεπτῶκει, νυνὶ δὲ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἐγήγερται «τεθεμελιωμένον ἐπὶ τὴν πέτραν». ταύτης δὲ τῆς καλῆς πόλεως οἱ προεστῶτες κριταὶ καὶ σύμβουλοι ἀρχὴν μὲν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰλήφασιν, ἐκ δὲ τῆς ἐκείνων διαδοχῆς εἰσέτι καὶ νῦν ὡσπερ ἐκ σπέρματος ἀγαθῶν φύντες διαλάμπουσι πρόεδροι τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καθεστῶτες. 1.22 Ὅτι δὲ περὶ ὀλίγων τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ περιλειφθέντων ταῦτα θεσπίζεται, ἐξῆς ἡ προφητεία παρίστησι λέγουσα· μετὰ γὰρ κρίματος σωθήσεται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς καὶ μετὰ ἐλεημοσύνης, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς· καὶ μετὰ δικαιοσύνης· εἰ γὰρ μετὰ κρίματος σωθήσεσθαι λέγεται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς, δηλονότι οἱ σωτηρίας ἄξιοι κριθέντες μόνοι τεύξονται τῆς ἐπαγγελίας. μάτην ἄρα φαντάζονται Ἰουδαίων παῖδες ἐπιστροφὴν τῆς διασπορᾶς τοῦ παντὸς ἔσεσθαι αὐτῶν ἔθνος, σαφῶς τοῦ λόγου οὐχὶ πάντας ἐπαγγελλομένου ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ τοὺς ἀξιούς κριθησόμενους. αἰχμαλωσίας δὲ ἐπιστροφὴν χρὴ νοεῖν τὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τοῦ θεοῦ γνῶσιν μεταβολὴν τῶν ψυχῶν, ἣν καὶ ὁ σωτὴρ παρίστη, ὀπηνίκα ἐν τῇ συναγωγῇ λαβὼν τὴν βίβλον τοῦ Ἡσαΐου, τὴν τε περικοπὴν ἀναγνοὺς τὴν ἐξ αὐτοῦ προσώπου φήσασαν· «πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με». «πτύξας τὴν βίβλον» εἶπεν· «σήμερον ἡ γραφὴ αὕτη πεπλήρωται ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν», διδάσκων ὡς αὐτὸς εἶη ὁ λυτρωτὴς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. 1.23 Τίνες δὲ ἦσαν οἱ ἐγκαταλιπόντες τὸν κύριον, ἐδίδαξεν ὁ λόγος διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰπῶν· «οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι· ἐγκατελείπατε τὸν κύριον καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραήλ». τούτοις οὖν αὐτοῖς ὁ λόγος συντέλειαν ἀπειλεῖ καὶ παντελεῖ ἑρημίαν καὶ συντριβὴν, ὅτε καὶ εἰς συναίσθησιν ἐλθόντες αἰσχυνθήσονται, ἐφ' οἷς οἱ πατέρες αὐτῶν πάλαι πρότερον ἠσέβουν εἰδωλολατροῦντες. αἰσχυνθέντες δὲ παύσσονται τῆς ὁμοίας ἐκείνοις πλάνης, διὸ ἐπιλέγεται· ἀπὸ τῶν εἰδώλων αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο, καὶ ἐπὶ τοῖς κήποις, ἃ ἐπεθύμησαν. ἢ δὲ ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς αἰσχύνη ἐκ συναίσθησεως αὐτοῖς ἐγγενομένη τῆς ἀναισχύντου καὶ ἀναιδοῦς προαιρέσεως μεταβολὴν αὐτοῖς ἤμελλεν ἐμποιήσειν. καὶ ἐστὶν ἔργω παραλαβεῖν τοῦ θεοπίσματος

τὸ ἀποτέλεσμα· οὐκέτι γοῦν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος εἰδωλολατρῆι ὁμοίως τοῖς αὐτῶν πατράσιν, ἀλλ' ἠσχύνθη ἀληθῶς, ὀρῶντες τοὺς ἐκ πατέρων δαίμονας, λέγω δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν διὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπὶ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον μεταβεβλημένους. οὐκοῦν πεπλήρωται ἡ πρόρρησις φήσασα· διότι αἰσχυνθήσονται ἀπὸ τῶν εἰδώλων αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο, καὶ ἐπηρεχύνθησαν ἐν τοῖς κήποις, ἃ ἐπεθύμησαν· ἐπὶ γὰρ τῶν κήπων τὸ πλεῖστον τὰ τῆς εἰδωλολατρίας οἱ πατέρες αὐτῶν συνετέλουν. 1.24 Οἱ πάλοι ὄντες «ἀμπελῶν κυρίου σαβαώθ» καὶ «ἐλαία εὐσκίος» καὶ «ἀμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ» τοσαύτην πείσεσθαι αὐτοὺς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπὴν διδάσκει ὡς τερεβίνθῳ παραβαλέσθαι καὶ οὐδὲ ἀνθούσῃ ταύτῃ, ἀλλὰ ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα. ὃ δὴ σημεῖον ἔσται τοῦ μηδαμῆ μηδαμῶς ὑγρᾶς νοτίδος μετέχειν μηδὲ τινα ζωτικὴν ἐπάγεσθαι δύναμιν, πλῆθος δὲ μόνον φέρειν ψυχῶν ἀπεσκληκυῖων καὶ διὰ τοῦτο καρποῖς τερεβίνθου σκληροτάτοις καὶ ξηροτάτοις παραβαλλομένῳ. τοιαῦτα δ' ἂν ἴδοις τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλήθους τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους, διὸ εἴρηται· ὡς τερεβίνθος ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὡς τερέβινθος ἀπορρεύσασα τὰ φύλλα αὐτῆς, γεγόνασι δὲ καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ ἔχων· εἰ γοῦν τις θεάσαιτο τὰς παρ' αὐτοῖς τῶν θείων γραφῶν ἀπαγγελίας, νομικῶν τε καὶ προφητικῶν ἀναγνώσεις, βίβλους τε ἱστορικῶν καὶ στιχηρῶν λόγων, ὕμνων τε τρόπους καὶ ψαλμῶν τε, ὄψεται παράδεισον ἀληθῶς καὶ λειμῶνα παντοίων ἀγαθῶν. εἰ δὲ ζητήσῃ παρ' αὐτοῖς τὸν ἔμψυχον καὶ γόνιμον καὶ ζῶντα λόγον, οὗ «ὁ πίνων πηγὴν ἔξει ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον», οὐκ ἂν εὗροι. διὸ θεσπίζονται ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ ἔχων. 1.25 Τὴν ἰσχὺν αὐτῶν φησὶν ἔσεσθαι ὡς καλάμην οὐ σίτου οὐδέ τινος ἐτέρου τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' ὡς στιππύου καλάμην διὰ τὸ ἀφηρηθῆαι ἀπ' αὐτῶν «ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσαν, ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα». διὸ οὐδὲ δύνανται λέγειν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς ὁμοίως· «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ», καί· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία» καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτω γὰρ γέγονεν αὐτῶν ἡ ἰσχὺς ὡς καλάμη στιππύου, ὡς μὴ μόνον ἀπολέσαι τὴν ἐλευθερίαν, ἐν ἧ' πρότερον ἐκόμωσαν αὐτονομία καὶ βασιλεία οἰκεία χρώμενοι, ἀλλὰ καὶ τοῖς τυχοῦσιν Ῥωμαίων στρατιωτικοῖς ἀνδράσιν δουλεύειν. καὶ ἐργασίαι αὐτῶν ὡς σπινθήρες γέγονασιν, ἐπειδήπερ αἱ πράξεις αὐτῶν αἴτιαι πυρὸς γίνονται, ἅτε «οὐ χρυσὸν οὔτε ἄργυρον οὔτε λίθους τιμίους, ξύλα δὲ μόνον καὶ χόρτον καὶ καλάμην οἰκοδομούντων». διὸ ἐπιλέγεται τούτοις ἅπασιν· καὶ κατακαυθήσονται ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων. ὁρᾶς ὅπως πυρπόλησιν καὶ ἐμπρησμὸν αὐτοῖς ἀπειλεῖ ὁ λόγος. καὶ τοῦτο τέλος τῆς παρουσίας κατ' αὐτῶν προφητείας· ὃ δὴ καὶ πρὸς λέξιν ἀπέβη παραχρῆμα καὶ οὐκ εἰς μακρὸν μετὰ τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν πυρποληθείσης τῆς μητροπόλεως, τῶν τε ἐν αὐτῇ ἀσεβῶν ἐκ τῶν οἰκείων σπινθήρων «τὸ ἄσβεστον πῦρ» τὸ αἰώνιον καὶ «τὴν ἐκ θεοῦ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργης ἑαυτοῖς ταμιευσαμένων». 1.26 Ἀκολουθῶς μετὰ τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ καὶ μετὰ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν ἐπὶ τὴν τῶν ἔθνῶν κλήσιν μεταβαίνει τὸ προφητικὸν πνεῦμα θεσπίζον τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστροφὴν τῶν ἔθνῶν. εἴθ' ἐξῆς τούτοις καινοῦ νόμου καὶ λόγου μέμνηται καὶ ὄρους καινοῦ καὶ οἴκου θεοῦ, ἐφ' ἃ ἤξειν ποτὲ τὰ ἀλλόφυλά φησὶν ἔθνη, τοὺς μὲν πατρώους καταλιπόντα θεοὺς, τὸν δὲ θεὸν τῶν προφητῶν τὸν παρ' αὐτοῖς θεὸν Ἰακώβ χρηματίζοντα γνωσόμενα. σημεῖον δὲ ἐναργέστατον δίδωσιν τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἤμελλεν ταῦτα ἐπιτελεῖσθαι· τὸ δὲ σημεῖον εἰρήνην ἔσεσθαι τὸ τῆνικαῦτα τῶν ἔθνῶν ἀπάντων εὐαγγελίζεται, ὡς μηκέτι τοπαρχίας εἶναι καὶ πολυαρχίας μηδὲ τὰ ἔθνη διαιρεῖσθαι στασιάζοντα πρὸς ἀλληλα μηδὲ τὰς καθ' ἕκαστον ἔθνος πόλεις

ἀλλήλαις πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, ὁμονοεῖν δὲ καὶ εἰρηνεύειν ἀπανταχοῦ πάντα ὡς μηκέτι κατὰ τὸ παλαιὸν τοὺς τὴν γῆν ἐργαζομένους ξίφων καὶ πολεμικῶν ὀργάνων πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ὃ δὴ πρότερον ἔπραττον διὰ τὰς συνήθεις τῶν πλησιοχώρων ἐπαναστάσεις. ἄντικρυς δὲ καὶ ταῦτα ἐπληροῦτο μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν· οὐκ ἂν οὖν εὔροι τις ἐν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις τὴν αὐτὴν καιρῶν εὐσταθῆ καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν, ὁποῖαν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς μετὰ τοὺς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν χρόνους ὀφθαλμοῖς ὀρώμεν, ἐπιμιξίας οὔσης τῶν ἔθνων καὶ εἰρήνης ἀπανταχοῦ κατ' ἀγρούς καὶ κατὰ πόλεις, ὡς τὸν καινὸν νόμον καὶ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων χώρας καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Σιών ἀκωλύτως ἐπελθεῖν τὴν οἰκουμένην καὶ σύμπαντα τὰ ἔθνη πληρῶσαι. εἰκότως οὖν ὡσπερ καινῆς ὑποθέσεως ἀπαρχόμενον τὸ προφητικὸν πνεῦμα διαστολῆ κέχρηται μετὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν καὶ τὴν κατὰ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος ἀπόφασιν, ἐξ ἑτέρας τε ἀρχῆς ὡσπερ εὐαγγελίου ἀπερχόμενον εἰσάγει τὸν τοῦ θεοῦ λόγον γενόμενον πρὸς Ἡσαΐαν. οὗτος δὲ ἦν ἐκεῖνος, οὗ καὶ τὸ εὐαγγέλιον μέμνηται φῆσαν· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος»· ἔδει γὰρ κλήσεως ἔθνων θεσπιζομένης τὸν θεὸν λόγον προτάττεσθαι εὐαγγελιζόμενον τὰ προκείμενα τοῖς ἔθνεσιν. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Σύμμαχον ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίας καὶ ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ λέγεται ἡ προφητεία, εἴποι ἂν τις εἰκότως ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι τὸν λόγον πρὸς μὲν τὴν λέξιν καὶ τὴν πρόχειρον θεωρίαν διὰ τὸ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ τὴν σωτήριον καὶ εὐαγγελικὴν χάριν ἀπαρχῆς πεποιῆσθαι τοῦ κηρύγματος. περιῆει οὖν ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Γαλιλαίαν, συνεχῶς τε ἐπεδήμει τῇ Ἱερουσαλήμ «κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ». ταῦτα μὲν οὖν πρὸς λέξιν καὶ πρὸς ἱστορίαν, πρὸς δὲ διάνοιαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἑτέρας εἶναι προσήκει νοεῖν παρὰ τὰς προκατηγορηθείσας, εἰ δὴ κατὰ τὸν Σύμμαχον ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίας καὶ ὑπὲρ Ἱερουσαλήμ ὁ λόγος ἦν τῷ προφήτῃ. εἰ μὲν γὰρ ἐπήγετο τῷ Ἰουδαίων ἔθνει χρηστοτέρα τις ἐπαγγελία, καλῶς ἂν εἶχεν τὴν χώραν αὐτῶν νομίζειν δηλοῦσθαι, νυνὶ δὲ κλήσις μὲν ἔθνων συνῆπται, ἐξῆς δὲ ταύτῃ ἀποτεταμένη κατηγορία τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ καὶ αὐθις ἀπειλῆ κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ, μήποτ' οὖν ὡσπερ καινὸν εἰσάγει νόμον παρὰ τὸν Μωσέως καὶ λόγον ἕτερον παρὰ τὸν παλαιόν, ἀλλὰ καὶ ὄρος καινὸν τὸ πάλαι μὲν ἀφανές, νυνὶ δὲ ἐμφανές γεγεννημένον, οἶκόν τε θεοῦ τοῖς ἔθνεσι πᾶσιν ἐγνωσμένον, οὐχὶ δὲ καὶ Ἰουδαίοις οὐδὲ καὶ Ἰουδαίας χρῆ νοεῖν καὶ Ἱερουσαλήμ ὁμοίας τὰς καὶ αὐτὰς τοῖς ἔθνεσιν ἐπηγγελμένας, ὑπὲρ ὧν ὁ παρῶν ἐστὶ λόγος. τί δ' ἂν εἴποι τις κατὰ διάνοιαν τὴν Ἰουδαίαν ἢ τὴν δηλουμένην διὰ τοῦ φάσκοντος λόγου· «γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεός». ἢ τοίνυν τοῦ θεοῦ τὴν γνῶσιν ἀνειληφυῖα ψυχὴ εἶη δ' ἂν ἀληθῶς Ἰουδαία, εἰ δὴ «γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεός», οὐκοῦν τὴν τῶν ἔθνων θεογνωσίαν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ. ὁ δὲ οἶκος τοῦ θεοῦ ὁ ἐν ταύτῃ ὑποστάς εἶη ἂν ἡ ἐξ ἔθνων ἐκκλησία οἶκος θεοῦ χρηματίζουσα καὶ «τεθεμελιωμένη ἐπὶ τὴν» σωτήριον καὶ ἀρραγῆ «πέτραν» καὶ τὸ ὄρος δὲ τὸν θεοῦ λόγον εἰπών. οὐκ ἐκτὸς βάλλοις τῆς ἀληθείας τῷ προφήτῃ μαθητευόμενος Δανιὴλ τεθεαμένῳ «ἐξ ὄρους τμηθέντα λίθον ἄνευ χειρῶν», δι' ὧν ἠνίττετο «λίθος» μὲν τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ σωτῆρος, «ὄρος» δὲ τὸν θεὸν λόγον. ταῦτα δὲ ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις θεσπίζει. οἶκον δὲ τοῦ θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων νοήσεις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπακούσας περὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ εἰρηκότος· «οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη». τὸ δὲ ὄρος τοῦ θεοῦ κατὰ διαφόρους ἐξακούεται τρόπους· σωματικώτερον μὲν ὡς ἂν ὑπολάβοιεν Ἰουδαῖοι τὸ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης χώρας, κατὰ διάνοιαν δὲ ὁ ὑψηλὸς καὶ ἐπουράνιος τοῦ θεοῦ λόγος εὐαγγελικός, κατὰ τρίτον δὲ λόγον ὁ θεῖος Ἀπόστολος Σιών «ἐπουράνιον»

εἶναι διδάσκει καὶ «τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣν τίνα εἶναι μητέρα πάντων ἡμῶν». οὐκ ἦν δὲ ἄρα τοῖς παλαιοῖς ἀνθρώποις ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦτο, πλὴν θεσπίζει τὸ θεῖον πνεῦμα ἐμφανὲς αὐτὸ γενήσεσθαι πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ὅτε Χριστὸς «εἰς ἀθέτησιν τῶν ἀμαρτιῶν πεφανέρωται». σπεύσουσιν οὖν πάντα τὰ ἔθνη «Ἑλληνικά τε καὶ βάρβαρα» ἀποστρεφόμενα μὲν τὴν πολύθεον πλάνην καὶ τὰ πάσαι νομιζόμενα δαίμοσιν ἢ θεοῖς ἀνακειῖσθαι σωματικὰ ὄρη, σπεύδοντα δὲ ἐπὶ τὸν ἐν τοῖς δηλουμένοις καταγγελλόμενα θεόν, διὸ ἀλλήλοις προσφωνοῦντά φασι· Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. τούτοις οὖν τοῖς ἔθνεσιν ὁ λόγος ὑπισχνεῖται τὸ ὄρος καὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς ἐμφανῆ καὶ γνώριμα πᾶσιν τοῖς μαθητευομένοις ποιήσειν. Εἴη δ' ἂν οὗτος ὁ Χριστοῦ νόμος εὐαγγελικὸς ὁ ἄνωθεν ὀρμηθεὶς ἐκ Σιών τῆς «ἐπουρανίου» καὶ ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐπὶ γῆς Σιών, ἐν ἣ ὁ ὑπ' ἀνθρώπων θάνατος τοῦ σωτῆρος καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις αὐτοῦ, τὰ τε τῆς καινῆς διαθήκης μυστήρια καὶ παραγγέλματα ἀρχὴν λαβόντα προῆλθον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ νόμος καὶ ὁ καινὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου κηρυχθεὶς πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπαίδευσεν τοὺς ὑποδεξαμένους αὐτὸν τὰ περὶ τοῦ ὄρους τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ οἴκου, ἐδίδαξέν τε τὰ ἔθνη λέγων· Δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ. ὁ αὐτὸς δὲ καὶ διέκρινεν ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν ἀφορίσας ἑαυτῷ τοὺς ἀξίους καὶ ἐκλεξάμενος τοὺς κλητοὺς ἀπὸ τῶν μὴ τοιοῦτων. οὕτως οὖν ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν διακρίνας ὁ εὐαγγελικὸς λόγος λαὸν πολὺν ἤλεγξεν ἦτοι τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἀπελέγξας τὴν ἐν αὐτοῖς προτέραν πλάνην ἢ τοὺς μὴ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐλέγξας παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν ἀπολλυμένους. οἱ δὲ οὖν καταδεξάμενοι αὐτὸν πάσης πολεμικῆς προαιρέσεως ἀπαλλαγέντες, ἐν εἰρήνῃ λοιπὸν διάγουσιν βίον ἀτάραχον ἀναλαβόντες, ὡς μηκέθ' ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων πολεμῆσθαι μηδ' ὑποχειρίου εἶναι τῶν πάσαι κατακρατούντων αὐτῶν δαιμόνων. οἷς καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ προξενῶν «εἰρήνην» ἔφασκεν· «εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν». καὶ πρὸς λέξιν δὲ ταῦτα τέλους ἤξιοῦτο μετὰ τὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν καὶ μετὰ τὸν κηρυχθέντα τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελικὸν νόμον διαλαβούσης εἰρήνης βαθυτάτης τὰ ἔθνη, ὃ δὲ καὶ σημαίνει τὸν Χριστὸν ἐδίδου ὁ λόγος φήσας συγκόψειν τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα καὶ μηκέτι διδάσκεσθαι τὰ πολεμικά, ἃ δὲ καὶ πρότερον ἦσαν ἀναγκαῖα καὶ ἐκ παίδων κατ' ἀγροὺς καὶ κατὰ πόλεις ἠσκοῦντο διὰ τὸν ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων πολεμίων φόβον. 1.27 Ἀκολούθως ὁ προφήτης διεξελθὼν τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν χυθεῖσαν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους εἰρήνην τὴν εἰς τοὺς οἰκείους ἐνδείκνυται φιλοστοργίαν παρακαλῶν τὸν αὐτοῦ λαόν, καταδέξασθαι τὴν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν δωρηθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ χάριν. διὸ φησι· Καὶ νῦν, ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, δεῦτε καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου. καὶ θεὰ ὅπως εἰς παρόρμησιν καὶ προτροπὴν τοῦ λαοῦ καὶ αὐτὸν καταλέγει, παρακαλῶν τοῦ φωτὸς κυρίου μεταλαγχάνειν, φῶς κυρίου ὀνομάζων τὸν ἐκ Σιών προελθόντα νόμον τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τὸν σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν λόγον. προκαλεῖται δὲ οὐ τὸν Ἰακώβ, ἀλλὰ τὸν τούτου οἶκον ἢ κριν ἐπὶ τὸ φῶς τῆς τοῦ κυρίου γνώσεως, ὡς ἂν ἐν σκότει τυγχάνοντας. ὃ δὲ καὶ αὐτὸ παρίστη συνάπτων ἐξῆς καὶ λέγων· ἀνῆκεν γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβ. σπεύσατε οὖν ὑμεῖς οἱ τοῦ ἀνεθέντος οἴκου καὶ δεῦτε ἅμα ἐμοί, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἅμα ὑμῖν ἔτοιμος τυγχάνω τοῦ πορεύεσθαι τῷ φωτὶ κυρίου. καλεῖ δὲ τὸν οἶκον Ἰακώβ τὸν Ἰουδαίων λαὸν ὡς οὐκ ὄντα Ἰακώβ οὐδ' ἄξιον χρηματίζειν τῷ τοῦ προπάτορος αὐτῶν ὀνόματι, αὐτὸ δὲ μόνον οἴκῳ ὄντι ὑποκένω καὶ σχολάζοντι. διὰ

τί δὲ αὐτὸν ἀνήκεν ὡσπερ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τὰς αἰτίας τίθησιν ἐπιφέρων· ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς κληδονισμῶν καὶ τὰ ἐξῆς, δι' ὧν παρίστησιν, ὅτι μὴ ἀλόγως αὐτοὺς ἀνήκεν τὸ φῶς τοῦ κυρίου τὸ ἐπιλάμψαν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἑρμηνείαν, καθ' οὓς τὸ ἀνήκεν τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπόμενα συνῆπται τῷ δευτέρῳ· καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου. Παραινέσας ὁ προφήτης τῷ λαῷ καὶ εἰπὼν· δεῦτε καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου μέχρι τούτου ἴσταται τὰ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα οὐκέτι πρὸς τὸν λαὸν διεξερχόμενος, ἀλλ' αὐτῷ λέγων τῷ κυρίῳ. ἀντὶ τοῦ ἀνήκεν γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὁ Ἀκύλας ὅτι εἶσας λαὸν σου οἶκον Ἰακώβ ἐξέδωκεν, ὁ δὲ Σύμμαχος· ἀπέρριψας. εἶθ' ἐξῆς σημεῖα τοῦ ἀνεῖσθαι τὸν λαὸν παρίστησι λέγων, ὡσπερ τὸ παλαιὸν ἀλλόφυλοι τινες «Ἀμορραῖοι καὶ Εὐαῖοι καὶ Ἰεβουσαῖοι» τὰ πάνδεινα ἔπραττον οἰκοῦντες τὸν τόπον, καθ' οὓς «κληδόνων καὶ μαντειῶν» καὶ πάσης εἰδωλολατρίας ἐπεπλήρωτο αὐτῶν ἡ χώρα, οὔ ἡ χώρα τοῦ οἴκου Ἰακώβ ἀλλοφύλων οἰκητόρων πληρωθήσεται καὶ τέκνα ἀλλόφυλα γενήσεται αὐτοῖς καὶ ἐμπλησθήσεται ἡ χώρα ἡ πάλαι τοῦ θεοῦ χρηματίζουσα στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, οὓς αἰνίττεται διὰ τοῦ πλήθους τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀρμάτων. ἔτι δὲ τὴν χώραν αὐτῶν πληρωθήσεσθαι φησι τῶν περὶ χρυσοῦν καὶ ἄργυρον ἀσχολούμενον, ἔτι πρὸς τούτοις πλησθήσεσθαι φησι βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν· τίνων δὲ αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τῶν ἀλλοφύλων οἰκητόρων, οἳ καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν; ταῦτα πάντα σημαντικὰ τυγχάνει ἀλλοφύλων ἐθνῶν καὶ εἰδωλολατρῶν μελλόντων οἰκεῖν αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν χώραν. ἃ δὴ ἐπληροῦτο μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν, καὶ μετὰ τὸν λόγον τὸν εὐαγγελικὸν «τὸν φωτίσαντα πάντα τὰ ἔθνη». ἐπειδὴ μὴ ὑπήκουσαν τοῦ κεκληκότος αὐτοὺς προφήτου εἰρηκότος· Δεῦτε καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου, παραδοθέντων Ἰουδαίων τῇ Ῥωμαίων ἐξουσίᾳ, ἐφ' οἷς ἀλγῶν τὴν ψυχὴν ὁ προφήτης ἀναφωνεῖ πρὸς αὐτὸν λέγων τὸν κύριον· ἀνήκες τὸν λαὸν σου τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβ. εἶτα παρίστησι τεκμήρια, δι' ὧν δεῖκνυται ἀνεθεῖς ὁ λαὸς καὶ ἐγκαταλειφθεῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐκτὸς τὴν χώραν αὐτῶν ἀλλογενέσιν ἔθνεσιν ἐκδεδῶσθαι, ὧν τὰς ἀσεβείας καταριθμησάμενος λέγει πρὸς αὐτὸν πάλιν ἀναφωνῶν τὸν κύριον· καὶ μὴ ἀφῆς αὐτοῖς· ἀντὶ γὰρ τοῦ καὶ οὐ μὴ ἀνήσω αὐτούς, ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ μὴ ἄρης αὐτοῖς ἡρμήνευσεν, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ μὴ ἀφῆς αὐτοῖς. ὅπερ οὐκ ἂν ἔχοι λόγον περὶ Ἰουδαίων εἰρηθῆσαι· οὐ γὰρ ἂν ὁ προφήτης κατηύξατο τοῦ ἰδίου λαοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν διάνοιαν. ταῦτα περὶ τῶν εἰρημένων τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ πολεμησάντων καὶ πληρωσάντων στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ πάσης εἰδωλολατρίας ἐπήγαγεν. 1.28 Ἡγοῦμαι καὶ τὰ προκείμενα πεπληρωσθαι καθ' ἓνα τε τρόπον ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐφόδου, καθ' ἣν δηουμένης τῆς χώρας φεύγοντες ἀπὸ προσώπου τῶν πολεμίων εἰς τὰς πέτρας ἐν τοῖς σπηλαίοις ἀποκρύπτονται διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῖς ἐπικειμένην ὀργὴν. τότε δὲ καὶ οἱ ὑπερήφανοι ἔταπεινοῦντο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπὶ πλούτῳ γαυριῶντες πρότερον τότε μὴθὲν ὄντες ἠλέγχοντο καταλαβούσης αὐτοὺς τῆς τοῦ κυρίου ἡμέρας, λέγω δὲ τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐκδικήσεως, ἐν ᾧ οὐ μόνον τοὺς ὑπερηφάνους καὶ ἐπηρμένους ἄνδρας ἢ τοῦ κυρίου μετήρχετο ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς χώρας κάλλη τῶν πολεμίων τὰ πάντα δηούντων καὶ ἀφανιζόντων ὡς καὶ πύργους καταβαλεῖν καὶ τείχη καθαιρεῖν καὶ τὰ ὑψηλὰ πάντα συγκόπτειν. εἰ δὲ καὶ πραγματείαις ἐχρῶντο ταῖς διὰ θαλάσσης τινὲς καὶ τούτων τὰς ναῦς ἀπελάμβανον οἱ πολέμιοι, πανταχόθεν γοῦν τότε ἔταπείνουν καὶ διήρπαζον τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἐπεὶ μὴ τῷ προφήτῃ παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· «δεῦτε καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου», παρέσχον ἑαυτοὺς πειθηνίους. προλέγει δὲ ταῦτα ὁ προφήτης μαρτυρούμενος «τὴν μέλλουσαν»

αὐτοὺς καταλήψεσθαι «ὄργην», εἰ μὴ παραδέξοιντο «φῶς κυρίου». κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ θεσπίζει καθαίρεισιν ἔσεσθαι τῆς ἐν ἀνθρώποις εἰδωλολατρίας, μόνον δὲ παρὰ τοῖς πᾶσιν ὑψοῦσθαι τὸν κύριον παντὸς ὑψώματος ἐπαιρομένου κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ ταπεινουμένου. Ἦγοῦμαι τὸν προφήτην διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδυσπετοῦντα ἐφ' οἷς ἐθέσπισεν περὶ τῶν ἀλλοφύλων τῶν μελλόντων οἰκεῖν τὴν χώραν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, αὐτὴν τε τὴν Ἱερουσαλήμ κατέχειν καὶ ὡς ἐν εὐχῇ δεηθέντα τοῦ θεοῦ καὶ εἰρηκότος· «μὴ ἀνῆς αὐτοῖς», ἀκολούθως κατηξιῶσθαι «τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίας» δεικνύντος αὐτῷ τοῦ κυρίου «τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδικήσεως» τῆς πάντας τοὺς ἀσεβεῖς μετελευσομένης, ἣν προθεωρήσας παραινεῖ ἐντεῦθεν ἤδη φυλάττεσθαι «τὴν μέλλουσαν» ἐπιέναι πᾶσιν τοῖς ἀσεβέσιν «ὄργην». διὸ ὡς πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς μέλλοντας οἰκήσειν τὴν χώραν ἀποτεινόμενός φησιν εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς πέτρας καὶ κρύπτεσθαι εἰς τὴν γῆν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῆ θραῦσαι τὴν γῆν. οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψηλοί, ὁ δὲ ἄνθρωπος ταπεινός· καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ταῦτα γὰρ ἠγοῦμαι περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως λέγεσθαι, διὸ οὐ περὶ μόνον Ἰουδαίων ὁ λόγος τὰ παρόντα θεσπίζει, καθολικῶς δὲ περὶ πάντων τῶν τοιῶνδε ἀνθρώπων. ἐπιλέγει δ' οὖν ἐξῆς· ἡμέρα γὰρ κυρίου σαβαὼθ ἐπὶ πάντα ὑβριστὴν καὶ ὑπερήφανον καὶ ἐπὶ πάντα ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ ταπεινωθήσονται· σαφῶς γὰρ διὰ τούτων καθολικὴν εἰσάγει κατὰ πάντων τῶν ἀσεβῶν κρίσιν. διόπερ οὔτε ἡ Ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις οὔτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τὸ καὶ νῦν εἰρήκασιν, ὅπερ ἐν τῇ παρ' ἡμῶν ἀναγνώσει φέρεται, καθ' ἣν εἴρηται· καὶ νῦν εἰσέρχεσθε εἰς τὰς πέτρας καὶ κρύπτεσθε, ἐπεὶ μὴ περὶ τοῦ ἐνεστώτος καιροῦ ταῦτα ἐθέσπισεν, περὶ δὲ τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως. Εἶτ' ἐπειδὴ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐμνημόνευσεν τῶν «τὰ ἄρματα καὶ τοὺς ἵππους» κεκτημένων, «χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου» πλοῦτον καὶ θησαυροὺς συνηγοχότων, ἀκολούθως τὴν κρίσιν αἰνίττεται διὰ τροπικῆς ἀλληγορίας κέδρους Λιβάνου καὶ δένδρα βαλάνου καὶ ὄρη ὑψηλὰ καὶ βουνοὺς καὶ πύργους ὑψηλοὺς καὶ τείχη καὶ πλοῖα ὀνομάζων, ὧν ἀπάντων ἀπώλειαν ἔσεσθαι προφητεῦει «κατὰ τὴν προσδοκωμένην τοῦ κυρίου ἡμέραν», ὧδέ πως αἰνιζάμενος ἐπιεκαλυμμένως «τοὺς κρατοῦντας τοῦ αἰῶνος τούτου» καὶ τὰ ὕψη καὶ τὰ ἀξιώματα, «τάς τε ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς ἐν τῷ βίῳ κοσμοκράτορας» «τοὺς τὸν θεὸν μὴ ἐπεγνωκότας» ταῦτα εὐξαμένῳ τῷ προφήτῃ καὶ φήσαντι· «μὴ ἀνῆς αὐτοῖς» ἔδειξε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον θεραπεῦον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπὶ τοῖς οἰκειοῖς ἀλγηδόνα. Εἶτ' ἐπειδήπερ ἐμνημόνευσεν διὰ τῶν ἔμπροσθεν, ὅπως «ἐνεπλήσθη ἡ γῆ βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν· καὶ ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνὴρ», ἀκολούθως διὰ τῶν μετὰ χεῖρας θεσπίζει λέγων· καὶ τὰ χειροποίητα κατακρύψουσιν εἰσενέγκαντες εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, καὶ πάλιν· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησεν προσκυνεῖν αὐτοῖς· τηρικαῦτα γὰρ ἐπιστάσης τῆς τοῦ θεοῦ ἡμέρας τὰς δόξας αὐτῶν, ἃς εἶχον πρότερον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν περὶ τῆς πολυθέου πλάνης, κατακρύψουσιν ἐν ταῖς διερρωγυῖαις αὐτῶν διανοίαις, ἀλλὰ καὶ ἐκβαλοῦσιν καὶ ἀπορρίψουσιν τοῦ ἑαυτῶν λογισμοῦ πᾶσαν τὴν ψευδῆ περὶ τῶν εἰδώλων ἑαυτῶν ὑπόληψιν. καὶ τοῦτο πράξουσιν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦ σωτήρος ἡμῶν παρουσίας ἐκ μέρους ταῦτα συντελεῖσθαι ἤρξατο μετὰ τὸν κηρυχθέντα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελικὸν λόγον. ἤδη γοῦν καθ' ἡμᾶς ἐλήλεκται τῶν πάλαι νομιζομένων τοῖς ἔθνεσι θεῶν ἡ πλάνη τῷ μὴ καὶ ἑαυτοῖς

δύνασθαι ἐπικουρεῖν. διὸ πᾶς μὲν ἄνθρωπος εἰδωλολάτρης τεταπεινῶται, μόνος δὲ ὁ τῶν ὅλων ὕψεται κύριος, οἱ δὲ τὸ πρὶν ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις ὡς ἐπὶ θεοῖς μέγα φρονοῦντες ἐλεγχεῖσθαι αὐτῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς πολυτελοῦς ὕλης τῶν παρ' αὐτοῖς ξοάνων ἀφαιρουμένης τὰ ἄψυχα ξόανα κατὰ τὴν προφητείαν κατακρύπτων ὑπὸ σπήλαια διὰ τὸ τῆς ὕλης πολυτελεῖς ὡς ἂν μὴ ληφθεῖν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ἀνδρῶν. καὶ ἐκ τούτων δὲ ἀναμφιλέκτως οἶμαι συνίστασθαι τὸ μετὰ τὴν σωτήριον παρουσίαν ταῦτα τέλους τετυχηκέναι. εἰδωλολατρύσεως τῆς Ἱερουσαλήμ μᾶλλον δὲ ἀπάσης πεπλανημένης τῆς Ἰουδαίας κατηχεῖτο τρόπον τινὰ τῆς Ἰουδαίας ὁ Βαβυλωνίων πόλεμος, οἱ πᾶσαν καταδηώσαντες ἀπεκτεῖνασι μὲν τοὺς κατειλημμένους, γύναιά τε καὶ παῖδας ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν γῆν. πλήν τῆς ἐφόδου προαπηγγελμένης καὶ μελλούσης ἔσσεσθαι, τοσοῦτον τοῖς Ἰουδαίοις γέγονε δεῖμα καὶ ἀγωνίας εἰς τοῦτο πεπτῶκασιν, ὡς ἐν σπηλαιοῖς καὶ ταῖς τῶν ὀρῶν ῥωγαῖς κατακρύπτεσθαι καὶ τόπους ἀβάτους καταλαμβάνειν ἀπάσης αὐτῶν ἀτονούσης χειρὸς τὴν τῶν ἐπιόντων ἀντίστασιν. τὸ δὲ παύσασθε ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὃ ἢ ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ· ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη αὐτός; κατὰ προσθήκην φέρεται. ἔοικεν δὲ παραινεῖν ὁ λόγος μὴ προσέχειν ἐκείνοις μηδὲ «εἰς ἀνθρώπους ἐλπίζειν» θνητοὺς τὴν πᾶσαν ζωὴν ἐν τοῖς μυκτῆρσιν κεκτημένους. 1.29 Τὰ μὲν προλεχθέντα περὶ «τῆς ἡμέρας τῆς ἐκδικήσεως» εἴρηται, τὰ δὲ προκείμενα ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς περιείρεσιν ἀπειλεῖ τῶν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ τοῦ θεοῦ χαρισμάτων, ἃ φησὶν ἀρθήσεσθαι ἀπ' αὐτῶν, οὔτε διὰ εἰδωλολατρίας οὔτε διὰ τινος ἑτέρας πράξεως, διὰ δὲ μίαν βουλήν ἄθεον ἀληθῶς καὶ ἀσεβῆ καὶ πονηρὰν τὴν κατὰ τοῦ κυρίου. θέα γοῦν ὅπως μετὰ πάσας τὰς κατ' αὐτῶν ἀπειλὰς ἐπάγει λέγων· «τὴν δὲ ἀμαρτίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν. οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες· Δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν·» τὸ γὰρ αἴτιον τῶν ἀπειλουμένων ἀπάντων τοῦτο ἦν. καὶ ἐκ τούτων δὲ ἀναμφιλέκτως οἶμαι συνίστασθαι τὸ μετὰ τὴν σωτήριον παρουσίαν ταῦτα τέλους τετυχηκέναι. διὸ ἀφελεῖ φησι κύριος ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσιν, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἔρεισμα καὶ ἔρεισμόν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· στήριγμα καὶ στηριγμόν. ὅπερ νοήσεις τὸν ἀποστολικὸν λόγον, ὃς τοὺς βίῳ τῷ κατὰ θεὸν ἐμπρέποντας «στύλους καὶ ἐδραῖωμα» ὠνόμασε· πάντως γὰρ που καὶ παρὰ τῷ προτέρῳ λαῷ ἦσαν τινες ὡσπερ «ἐδραῖώματα» καὶ στηρίγματα τοῦ παντὸς αὐτῶν ἔθνους, οὓς ἀρθήσεσθαι ἀπ' αὐτῶν ὁ λόγος ἀπειλεῖ, ἔπειτα οὐκ ἄρτον οὐδὲ ὕδωρ, ἀλλὰ ἰσχὴν ἄρτου καὶ ἰσχὴν ὕδατος. καὶ τοῦτο δὲ νοήσεις ἀπὸ ἑτέρου προφήτου φήσαντος· «ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἀποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου». ἔστιν οὖν ψυχῆς ἄρτος θρεπτικός τις λόγος καὶ ποτὸν ὡσαύτως λογικόν, ὧν εἰ καὶ νομίζουσιν Ἰουδαῖοι μετεληφέναι ἐν τῷ τὰς θείας μετέρχεσθαι γραφὰς καὶ περὶ τὰς ἐκμαθήσεις καὶ ἐπαγγελίας αὐτῶν φιλοκαλεῖν, ἀλλὰ γε τὴν ἰσχὴν τῶν θρεπτικῶν λόγων καὶ τὸ θρεπτικὸν τῆς ζωοποιοῦ πηγῆς οὐκ ἂν εὔροις παρ' αὐτοῖς. καὶ γίγαντα δὲ καὶ ἰσχύοντα καὶ ἄνθρωπον στοχαστὴν ἀφαιρεθήσεσθαι αὐτῶν ἀπειλεῖ· γίγαντα οὔτε ἡ Ἑβραϊκὴ φωνὴ οὔτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὠνόμασαν. ἀντὶ δὲ τούτου ὁ μὲν Ἀκύλας δυνατὸν, ὁ δὲ Σύμμαχος ἀνδρεῖον, ὁ δὲ Θεοδοτίων δυνάστην ἐκδέδωκαν. καὶ δυνάστην οὖν καὶ δυνατὸν καὶ ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ἄνδρα πολεμιστὴν καὶ δικαστὴν, ἀνθ' οὗ οἱ λοιποὶ πεποιήκασιν κριτὴν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν προφήτην καὶ στοχαστὴν περιαιρεθήσεσθαι ἀπειλεῖ. καὶ ἐκ τούτων δὲ οἶμαι ἀναμφιλέκτως συνίστασθαι τὸ μετὰ τὴν σωτήριον παρουσίαν ταῦτα τέλους τετυχηκέναι· εἰ γοῦν τις θελήσειεν βιασάμενος κατὰ τοὺς χρόνους Ἡσαΐου τοῦ

προφήτου ἢ κατὰ τοὺς τῆς Βαβυλωνίων πολιορκίας ταῦτα φάναι γεγονέναι, ψευδῆ δοξάζων ἐλεγχθήσεται· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς τότε πλεῖστοι προφήται ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἐπ' αὐτῆς τε τῆς Βαβυλωνίας καὶ μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἐπάνοδον ἦσαν δὲ καὶ δικασταὶ παρ' αὐτοῖς οἱ κρίνοντες τὸν λαόν. ἐν αὐτῇ γοῦν τῇ Βαβυλῶνι Δανιὴλ ἔκρινεν «τοὺς πρεσβυτέρους», καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ καὶ Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ καὶ καθηγῆσαντο τοῦ λαοῦ καὶ ἔτι τοῖς χρόνοις μεταγενέστεροι Ἔσδρας καὶ Νεεμίας καὶ πρεσβύτεροι δὲ συνέσει καὶ σοφία τετιμημένοι ἐκόσμου τὸ ἔθνος αὐτῶν. τότε εὐρήσεις καὶ πολεμιστὰς διαφανεῖς παρ' αὐτοῖς γενομένους κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μακκαβαίων, ἐν οἷς πάντως ἦσαν καὶ πεντηκόνταρχοι ἐν τῇ στρατιωτικῇ τάξει. εἰκὸς τε δὲ καὶ θαυμαστοὺς συμβούλους παρ' αὐτοῖς γεγονέναι σοφοὺς τε λόγων καὶ ἀρχιτέκτονας. ἦσαν δὲ καὶ συνετοὶ ἀκροαταὶ παρ' αὐτοῖς, οἱ τοὺς τῶν προφητῶν λόγους ἐνέκρινον, τοὺς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀποδοκιμάζοντες καὶ τοῦτο πράττοντες πνεύματι κριτικῶ. τὸ μὲν οὖν παλαιὸν ταῦτα πάντα παρὰ τῷ Ἰουδαίων ἔθνεϊ ἠκμαζεν, ἀθρόως δὲ ἐξέλιπε καὶ «ἀφηρέθη» κατὰ τὴν προφητεῖαν «ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας», ὁμοῦ τὰ πάντα οὐκ ἄλλοτε ἢ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλήν αὐτῶν. Ἐκπεσόντες δὲ τῶν προλεχθέντων πάντων οἱ ὑπὸ τῆς προφητείας κατηγορούμενοι ἐμπαίκτης κυρίοις καὶ νεανίσκοις ἄρχουσι παρεδόθησαν. τὸ δ' αἴτιον τούτων ἀπάντων ὁ λόγος διδάξει αὐθις οὐκ εἰδωλολατρίαν αὐτῶν κατηγόρων, ἀλλὰ ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες Δήσομεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν, καὶ ὅτι αἱ γλῶσσαι αὐτῶν μετὰ ἀνομίας τὰ πρὸς κύριον ἠπεῖθουν, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος· αἱ γλῶσσαι αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν πρὸς κύριον πρὸς τὸ παραπικραίνειν, ὁ δὲ Ἀκύλας· ὅτι γλῶσσα αὐτῶν καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν πρὸς κύριον προσερίζοντες, ὄραξ τὸ αἴτιον διὸ ἀφηρέθη αὐτῶν τὰ προλεχθέντα. καὶ γὰρ τὰς ἑαυτῶν ἠκόνησαν γλώττας κατὰ τοῦ κυρίου, ὀπηνίκα τὰς ἀσεβεῖς ἠφίεσαν φωνὰς λέγοντες· «αἶρε αἶρε αὐτόν», «τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν»· τότε γὰρ ἀληθῶς ἡ γλῶσσα αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα κατὰ τοῦ κυρίου γέγονεν εἰς τὸ παραπικράναι αὐτόν. διὸ ἐξῆς διασαφῶν τὴν διάνοιαν ἐπιλέγει· τὴν δὲ ἀνομίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν. οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες Δήσομεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. καὶ τοῦτ' ἦν ἄρα τὸ αἴτιον τοῦ περιαιρεῖσθαι τὰ πάλοι διαλάμποντα τοῦ θεοῦ χαρίσματα. τίς δὲ ὄρων τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις ὀνομαζομένους πατριάρχας, νεανίσκους ἀληθῶς, οὐ τὴν τοῦ σώματος ἡλικίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἀτελεῖς καὶ ἐνδεεῖς φρενῶν, τοὺς τε λοιποὺς αὐτῶν διδασκάλους οὐκ ἂν εἴποι ἐμπαίκτης εἶναι, καὶ οὐς ἡ προφητεία ἐδήλου; ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς συμπέπτωκεν, ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον καὶ ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· προσκόψει δὲ τὸ παιδίον πρὸς τὸν πρεσβύτερον καὶ ὁ ἄτιμος πρὸς τὸν ἔντιμον. μηδεμιάς τάξεως οὔσης μηδὲ λόγου θεοῦ ἐν αὐτοῖς πολιτευομένου εἰς τὸσαύτην δὲ πενίαν καὶ φρενῶν ἐνδειαν ἐλάσειν αὐτοὺς φησιν, ὡς μηδὲ ἱματίου μηδὲ ἄρτου εὐπορεῖν· ἱματίου μὲν εὐσχήμονος καὶ κοσμίου λόγου τοῦ καλύπτοντος αὐτῶν τῆς ψυχῆς τὴν ἀσχημοσύνην, ἄρτου δὲ τοῦ τῆς διανοίας θρεπτικοῦ λόγου. διὸ φησιν· ἐπιλήψεται ἄνθρωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἢ τοῦ οἰκείου τοῦ πατρὸς λέγων Ἰμάτιον ἔχεις, ἀρχηγὸς ἡμῶν γενοῦ, καὶ τὸ βρῶμα τὸ ἐμὸν ὑπὸ σὲ ἔστω. καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Οὐκ ἔσομαί σου ἀρχηγός· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου ἄρτος οὐδὲ ἱμάτιον. εἶτα τὴν ἐρημίαν τῆς χώρας καὶ τὴν παντελῆ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπόπτωσιν σημαίνει ἐπιφέρων ἐξῆς· ἀνεῖται Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ Ἰουδαία συμπέπτωκεν. ἡ δ' αἰτία προλέλεκται· διὰ γὰρ τὰς γλῶσσας αὐτῶν, δι' ὧν

παρεπίκραναν τὸν θεὸν καὶ ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλήν πονηρὰν τὴν κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, μᾶλλον ἢ κατὰ τοῦ βουλευσαμένου γενομένην ταῦτα πεπόνθασιν. διὸ τὰ γενήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται καὶ οὐαὶ γέγονεν τῷ ἀνόμῳ λαῷ, ἐπειδὴ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ πονηρὰ ὄντα συμβήσεται αὐτῷ· «ὅποια γάρ τις ἂν σπείρη, τοιαῦτα καὶ θερίσει». 1.30 Οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς. τῶν κατὰ τι πλημμελούντων οἱ μὲν πταίουσιν ἐν γνώσει νικώμενοι ὑπὸ τῆς κακίας, κεντούμενοι δὲ καὶ τιτρωσκόμενοι τὸ συνειδὸς ἐφ' οἷς πράττουσιν, οἱ δ' ἐν ἀγνοίᾳ τυγχάνοντες τρόπον βοσκημάτων φέρονται. τρίτοι δὲ εἰσιν τῶν προλεχθέντων χείρους, οἱ πρὸς τῇ ἑαυτῶν ἀπωλείᾳ καὶ ἑτέρους διὰ ἀπάτης τοῖς ὁμοίοις ὑποβάλλοντες ἀτοπήμασιν. ὁ τοίνυν τοῦ θεοῦ λόγος πολλοὺς ὁρῶν παρὰ Ἰουδαίους κατὰ πλάνην πταίοντας ἀφορίζει μὲν τῶν ἔμπροσθεν κατηγορηθέντων, παρακελεύεται δ' αὐτοῖς διὰ τῶν προκειμένων, οἷα Χριστὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ λαὸν αὐτοῦ ὀνομάζει προτρεπτικῶς ἰδιοποιούμενος καὶ ἔλκων ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν. πᾶς τοίνυν ἄνθρωπος αὐτοῦ τυγχάνει κἂν ἀμαρτάνῃ· ἐπάγεται τοίνυν πρὸς ἑαυτὸν συγγνώμην νέμων τοῖς κατὰ ἄγνοιαν πλημμελοῦσιν, διὸ φησι· λαὸς μου. εἴτ' ἐλέγχει τοὺς αἰτίους αὐτοῖς γινομένους τῆς εἰς αὐτὸν ἀπιστίας, οὓς διὰ τῶν ἔμπροσθεν «ἐμπαίκτης» ὠνόμασεν. διὸ φησι· λαὸς μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς· βουλόμενοι γὰρ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ κέρδη συνάγειν οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους δι' ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῖς ὡς ἄρχουσι καὶ διδασκάλοις προσφερομένων, οὐκ ἐπέτρεπον τὴν εἰς τὸν Χριστὸν γνώσιν αὐτοὺς ἀναλαβεῖν. ὁ δὲ παρίστησιν λέγων· οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν. τίνα δὲ ἀπαιτοῦντες ἢ τὰ προλεχθέντα κέρδη, ὧν ἕνεκα οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἤλεγchon, πάντας δὲ πρὸς κολακείαν ὁμιλοῦντες ἐμακάριζον αὐτούς; διὸ καὶ τούτους ἀπελέγχει φάσκων· λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν· ἀποτρέποντες γὰρ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐπὶ τὸν σωτήριον λόγον, διέστρεφον αὐτῶν τὰ τῆς ψυχῆς βήματα. τῶν δὲ ἀπατωμένων ἐπὶ τῷ μακαρισμῷ καὶ ἡ τρίβος τῶν ποδῶν συνταράσσεται· διότι ἡ μὲν θλιψίς ἐπὶ ταπεινώσιν προσκαλεῖται, ὁ δὲ μακαρισμὸς φυσίωσιν ἐμποιεῖ. Ἀκολουθῶν οὖν τοῖς τοιαύδε δρῶσιν ἐξῆς ἐπιλέγει· ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν κύριος, καὶ πάλιν· αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. πρεσβύτεροι οὖν καὶ ἄρχοντες οἱ μὴ διὰ τῆς ὑγιαίνουσης διδασκαλίας καὶ τῶν κατὰ τὸν ἴδιον βίον ἀγαθῶν ὑποδειγμάτων τὸν ἀμπελῶνα γεωργοῦντες ταῦτα ἐγκληθησόμεθα. εἴθ' ὡς παραστὰς τῷ τοῦ κυρίου βήματι καταμέμφεται καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἀπελέγχει λέγων· Ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου καὶ ἡ ἄρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν; τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν καταισχύνετε; ἔαν τὰ εἰς λόγον τῆς ἀναπαύσεως τῶν πενήτων διδόμενα ἐν τοῖς οἴκοις ἔχωμεν ἀποστεροῦντες τοὺς ἐνδεεῖς. ἔθος τοῖς ἀδικοῦσι καὶ ἀποστεροῦσιν, ἐπειδὴν ἐγκαλῶνται παρὰ τῶν ἠδίκημένων, ὕβρεσι καὶ λοιδορίαις καταισχύνουν αὐτοὺς ἐξευτελίζοντες καὶ πληγὰς ἀπειλοῦντες. τοῦτο οὖν φησι τὴν ὑμῖν προσήκουσαν ἐκ τῆς ἀδικίας αἰσχύνῃ ταύτῃ ἐκ τῆς τυραννίδος ὑμῶν τοῖς πτωχοῖς περιτρέπετε. λαὸν δὲ αὐτοῦ καὶ νῦν ἀποκαλεῖ καὶ ἀμπελῶνα αὐτοῦ ἐμπεπυρισμένον τοὺς κατὰ συναρπαγὴν καὶ διαστροφὴν τῶν διδασκάλων ἠπατημένους, οὓς ἀνακαλούμενος καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφων ἀποτρέπει τῆς τῶν προλεχθέντων διαστροφῆς διδασκαλίας. σφόδρα δὲ ἀκολουθῶν τὴν πρώτην τοῦ σωτήρος παρουσίαν θεσπίσας καὶ τὴν τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ διαστροφὴν, τὰ περὶ τῆς δευτέρας ἀφίξεως αὐτοῦ παραδίδωσιν λέγων· αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. 1.31

Ἐντὶ τῶν κοσύμβων ὁ Ἀκύλας τελαμῶνας ἠρμήνευσεν καὶ ἀντὶ τοῦ· τοὺς μηνίσκους, ὁ Σύμμαχος· μανιάκας, τὸ κάθεμα ὁ Ἀκύλας· κροκυφάντους, ὁ Σύμμαχος· τὰ χαλαστά, καὶ πάλιν τοὺς χλιδῶνας ὁ Σύμμαχος· τὰ ἐνκομβώματα. ἐπειδὴ περὶ ἀνδρῶν ἔδοξεν ἢ προφητεία διὰ τῶν ἔμπροσθεν πάντα εἰρηκέναι, εἰκὸς δὲ ἦν τὰς γυναικας μὴδὲν πρὸς αὐτὰς λελέχθαι νομίζειν ἀναγκαίως καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀπειλὴν τίθησιν, τὴν παλαιὰν αὐτῶν κατάστασιν ὑπογράφων ὡς «ἐντρυφῶσαι καὶ κατασπαταλῶσαι» ἐν πλούτῳ· καὶ πολλῇ περιουσίᾳ θεοῦ μνήμην οὐδεμίαν ἐποιοῦντο, διὸ καὶ «γυμνώσειν» αὐτὰς ἐκείνων ἐν οἷς ἐτρυφῶν ἀπειλεῖ. Ἐντὶ δὲ τῆς προτέρας τρυφῆς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολὴν αὐταῖς σημαίνει, δι' ὧν ἐπιλέγει· ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἠδείας κονιορτός, καὶ ἀντὶ ζώνης σχοινίῳ ζώσῃ καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς φαλάκρωμα ἕξις διὰ τὰ ἔργα σου καὶ ἀντὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφύρου περιζώσῃ σάκκον. δύναται δὲ ταῦτα μὴ περὶ μόνων γυναικῶν λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ ψυχῶν χαύνων καὶ τεθηλυμένων. εἰκὸς δ' ἦν καὶ ταῦτα μετὰ τὴν εἰς τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν ἀντιλογίαν τῷ ἐκ περιτομῆς ἐπιτελεῖσθαι λαῶ· πλούτῳ γὰρ περιρρεόμενοι οἱ τὴν Σιών ἔτι τότε οἰκοῦντες, αἱ τε τούτων θυγατέρες «κατεσπατάλων» ἀναισθήτως ἔχουσαι τῶν περιεχόντων αὐτὰς κακῶν. εἰκότως οὖν καὶ τὰς κατ' αὐτῶν ἀπειλὰς πεποίηται ἢ προφητεία τῇ τῶν πολεμίων μαχαίρα παραδοθήσεσθαι αὐτὰς εἰπὼν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον αἰνιζάμενος διὰ τοῦ φάναι· καὶ ὁ υἱὸς σου ὁ κάλλιστος, ὃν ἀγαπᾷς, μαχαίρα πεσεῖται, καὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν μαχαίρα πεσοῦνται. ἀνθ' ὧν ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκεν τὸν τρόπον· ἀντὶ δὲ κάλλους οἱ καλοὶ τοῦ ἀριθμοῦ σου μαχαίρα πεσοῦνται καὶ οἱ δυνατοὶ σου ἐν πολέμῳ, ὅτε καὶ κενωθήσεται καὶ πενθήσει ἢ πόλις. πρὸς αὐτὴν γοῦν εἴρηται κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα τό· καὶ καταλειφθήσῃ μόνῃ καὶ εἰς τὴν γῆν ἔδαφισθήσῃ. τῆς ἐσχάτης ἐρημίας τοῦ τόπου διὰ τούτων σημειομένης τούτοις δ' ἐξῆς ὡς ἐκλελοιπότην ἀνδρῶν καὶ μηκέτ' ὄντων διὰ τὸ ἀνηρησθαι μαχαίρα ἐπτά φησιν γυναικας ἐπιλήψεσθαι ἐνὸς ἀνδρὸς δεομένης ὥστε χρηματίσαι αὐταῖς οὐδὲν πλέον μὴδὲ γὰρ ἐνδεεῖσθαι αὐταῖς, εἰ μὴ τὸ αὐτοῦ ὄνομα καὶ δοκεῖν αὐτῶν προεστάναι, ὡς ἂν μὴ εἶεν ἔρημοι καὶ ἐπονείδιστοι τῷ μὴδένα ἔχειν τὸν προεστῶτα. διὸ ὡσπερ σπάνιον τινα εὐροῦσαι τοῦτον τῶν πάντων ἀπολωλότων φασὶν πρὸς αὐτόν· πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὄνειδισμόν ἡμῶν. ταῦτα μὲν ἢ τῆς λέξεως διάνοια, ἕτεροι δὲ τὸν ἄνθρωπον τὸν πρῶτον ἔφασαν εἶναι τὸν σωτήρα, ἐπτά δὲ γυναικας τὰς ἐπτά δυνάμεις τοῦ ἁγίου πνεύματος, αἱ περὶ τὸν πρῶτον γεγόνασιν ἄνθρωπον διὰ τὸ μὴδένα εὐρίσκειν ἕτερον τὸν οἶόν τε αὐτὰς χωρεῖν, εἶναι δὲ ταύτας «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, βουλῆς καὶ ἰσχύος, γνώσεως καὶ εὐσεβείας» καὶ ἐπὶ πᾶσιν «πνεῦμα φόβου θεοῦ». 1.32 Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ θεός. ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὰ πρῶτα ἔσεσθαι καὶ τὰ προκείμενα διδάσκει, ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἦν σκυθρωπά, τὰ δὲ παρόντα χρηστότερα. πῶς οὖν οἶόν τε ἦν καὶ τὰ τῆς χρηστῆς ἐπαγγελίας, ὑφ' ἓνα χρόνον εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀποπληροῦσθαι; τὸ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ τυγχάνει σημαντικόν, ἐν ᾧ καὶ τὰ προλεχθέντα γενήσεται, ἐπιλάμψει ὁ θεός ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος πεποίηκεν· ἔσται ἀνατολὴ κύριος εἰς δύναμιν καὶ δόξαν τῆς γῆς καὶ ὑπεροχῆ. ἀλλ' εἰ μὲν ἐξῆς ἐπῆγεν τῷ παντὶ λαῶ τὰς χρηστὰς ἐπαγγελίας ἔδοξεν ἐναντιώματα περιέχειν ὁ λόγος, νυνὶ δὲ οὐ παντὶ τῷ ἔθνει, ἀλλὰ μόνῳ τῷ ἐξ αὐτοῦ καταλειφθέντι ἐπάγγελται· ἐπιλάμψει ὁ θεός ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ ἀνυψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔσται τὸ ὑπολειφθὲν ἐν Ἱερουσαλήμ ἅγιοι κληθήσονται. οὗτοι δὲ ἦσαν αὐτοὶ, οἱ διὰ τῆς προτέρας προφητείας δεδηλωμένοι διὰ τοῦ «σπέρματος» τοῦ καταλειφθέντος, περὶ οὗ ἐλέγετο· «καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν

σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». δι' ὧν παρίστη τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότας, ἐν οἷς ὑπῆρχον οἱ ἀπόστολοι οἱ τὰ λογικὰ καὶ ἐπουράνια σπέρματα εἰς πάντα κατασπείροντες τὰ ἔθνη. περὶ τούτων τοιγαροῦν καὶ ἡ παροῦσα προφητεία τὰ προκείμενα θεσπίζει λέγουσα· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, δηλαδὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποβολῆς ἐκείνων, ἐπιλάμψει ὁ θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἅγιοι κληθέντες καὶ ἐγγραφέντες εἰς ζωὴν ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἔστιν γε καὶ ἔργω παραλαβεῖν ὅπως οἱ πρῶτοι οἱ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότες ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ καὶ εὐαγγελιστὰὶ τοῦ σωτῆρος ἐδοξάσθησαν καὶ ὑψώθησαν, ὡς πανταχοῦ γῆς καὶ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐπιφανεῖς αὐτοὺς γενέσθαι, εἰσέτι τε καὶ νῦν παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, «Ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάρους», δοξάζεσθαι αὐτῶν καὶ τοῦνομα καὶ τὴν διδασκαλίαν. μόνον οὗτοι ἅγιοι κληθήσονται οἱ καταξιωθέντες γραφῆναι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν «τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ»· τούτοις παράθες τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὴν πρὸς τοὺς ἀποστόλους φωνήν, δι' ἧς εἴρηται· «χαίρετε δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Πῶς δὲ ἄξιοι τούτων ἔσονται, διασαφεῖ ἕξις λέγων τό· ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἰῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιῶν καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν ἐν πνεύματι κρίσεως, σαφῶς «τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας» δηλῶν, ὃ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδήλου λέγων· «λουσασθε, καθαροὶ γένεσθε», καὶ νῦν ἐπαγγέλλεται. ἐν πνεύματι δὲ καύσεως τοῦ «ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ» οὐδὲν ἂν διαφέρει. ῥύπον δὲ ψυχῶν φησιν, ὃν ἐρυπάνθησαν μολυνθεῖσαι ἀπὸ τοῦ αἵματος, οὗ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὁ λόγος ἐμνημόνευσεν εἰπὼν· «αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις». ὃ δὴ καὶ αἷμα Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀνομάζει φήσας· ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἰῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιῶν καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ. ποίαις δὲ θυγατράσι Σιῶν ἢ ταῖς ἀρτίως διὰ τῆς ἔμπροσθεν περικοπῆς κατηγορηθείσαις ἐν τῷ λέγεσθαι· «Ἄνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιῶν καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ» καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῶν κεκοινωνηκότων μὲν τῇ κατὰ τοῦ σωτῆρος μαιφονία, μικρὸν δὲ ὕστερον μεταβαλόντων καὶ γνωρισάντων αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, ὅποιοι ἦν ὁ Παῦλος «λυμαινόμενος μὲν πρότερον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ», «συννευδοκῶν τε τῇ ἀναιρέσει» Στεφάνου, πάντως δέ που καὶ τῷ αἵματι τοῦ σωτῆρος, μεταβαλὼν δὲ ὕστερον καὶ «βαπτισθεὶς» ἐν πνεύματι δὲ κρίσεως, λέγονται πάντες οὗτοι οἱ Παῦλῳ παραπλησίως ἐκπλυνόμενοι καθαρισθήσεσθαι· «μετὰ γὰρ κρίματος» «σωθήσεσθαι» ἤμελλον «καὶ μετὰ δικαιοσύνης», ἀλλὰ καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. θεὰ δὲ εἰ μὴ σφόδρα σύμφωνός ἐστιν ὁ παρῶν λόγος τῇ εὐαγγελικῇ μαρτυρίᾳ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἡ ἐδίδασκε λέγουσα· «αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ»· τὸ γὰρ ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως τοῦ «ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ» οὐδὲν διαφέρει. οἱ γὰρ πυρωτικοὶ λόγοι καθαπτόμενοι αὐτῶν κάθαρσιν αὐτοῖς ἐνεποιοῦν τῶν ἀμαρτημάτων. καὶ ὁ σωτὴρ ὁμοίως ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ «βαπτίσειν» λέγεται οὐχ ὕδατι ἀλλ' «ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ»· τοῦτο γὰρ ἐδίδαξεν ὁ Ἰωάννης περὶ μὲν ἑαυτοῦ εἰπὼν· «ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι», περὶ δὲ τοῦ σωτῆρος· «αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ». Τούτοις ἐπιλέγει· καὶ ἤξει, καὶ ἔσται πᾶς τόπος ἐν Σιῶν καὶ πάντα τὰ περικύκλω αὐτῆς σκιάσει νεφέλη ἡμέρας· τίς δὲ ἤξει, προφήτης ἕτερος παραστήσει εἰπὼν· «ἤξει ἐκ Σιῶν ὁ ῥούμενος», καὶ ὁ φήσας· «ἔτι μικρὸν ὄσον, ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ», ἐλθὼν τε τὰ ἐπιλεγόμενα πληρώσει. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἤξει, τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ καὶ κτίσει κύριος πάντα τόπον ὄρους Σιῶν εἰρήκασιν, «καινὴν κτίσιν» τὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τῆς εἰς πάντα τόπον τεθεμελιωμένην

δηλοῦντες. καὶ νῦν δὲ ὄρος Σιών ὁ εὐαγγελικὸς ὠνόμασται λόγος, ἐφ' ὃν «ἡ καινὴ» κατεσκευάσθη «κτίσις», οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπου τινὸς ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου τοῦ καὶ φήσαντος· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν», ἥς τὰ περικύκλω φησὶ σκιάσειν νεφέλην καὶ ὡς πυρὸς φωτὸς καιομένου νυκτός· πάση τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται. νοήσομεν δὲ τοῦτο ἐπὶ τὴν παρὰ Μωσεῖ ἀναδραμόντες ἱστορίαν, ἐν ἣ ἡλέκται «ἡμέρας μὲν ἐν στύλῳ νεφέλης προπορεύεσθαι αὐτῶν» τὸν Χριστόν, «νυκτός δὲ ἐν στύλῳ πυρὸς» ὥστε φαίνειν αὐτοῖς· τοιουτότροπον γὰρ καὶ περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἔσεσθαι ὁ παρὼν θεσπίζει προφήτης, ἡμέρα μὲν εἰπὼν νεφέλην ἐπισκιάσειν αὐτῇ, ἵνα μὴ καιοίτο ὑπὸ φλογμοῦ, νυκτός δὲ φῶς καὶ πυρὸς φέγγος, ἵνα μὴ σκοτίζοιτο, ὁμοῦ δὲ πᾶσαν ταύτην σκιάσειν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ φησιν, ὡς μηδὲν αὐτὴν καταβλάπτεσθαι μηθ' ὑπὸ καύματος ἡμερινοῦ μηθ' ὑπὸ σκληρότητος ἡμερινῶν ὑετῶν, δι' ὧν ὁ λόγος διδάσκει θεοῦ δεξιὰν ἐπισκιάσειν τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, διὰ παντὸς πρὸς τὸ μηδὲν αὐτὴν καταβλάπτεσθαι μήτε ἐν ταῖς εὐπραγίαις καὶ εἰρηνικαῖς καταστάσεσιν μήτε ἐν τοῖς τῶν διωγμῶν καιροῖς, μένειν τε αὐτὴν εἰς αἰὲ ἄπτωτον καὶ ἀδιάτρεπτον καὶ σκιαζομένην ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ὡς μήτε ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν καύματι φλέγεσθαι μήτ' ἀπὸ σκληρότητός τε καὶ ὑετῶν τε καὶ χειμερινῶν ἀνέμων ἀδικεῖσθαι. διὸ λέλεκται· πάση τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται· καὶ ἔσται εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος καὶ ἐν σκέπῃ καὶ ἐν ἀποκρύφῳ ἀπὸ σκληρότητος καὶ ὑετοῦ. 1.33 Ἔτι τὸ προφητικὸν πνεῦμα τοῖς προλεχθεῖσιν ἐπισυνάπτει καὶ αὐτὰ φησὶ αὐτῆς μέρος τυγχάνει «τῆς ὀράσεως», «ἦν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμὼς κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ». διεξέρχεται δὲ τὰ προκείμενα ἐκ προσώπου τοῦ ἀγίου πνεύματος φάσκον τό· Ἄισω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου. ἀντὶ δὲ τοῦ τῷ ἀμπελώνι μου, ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τῷ ἀμπελώνι αὐτοῦ ἐκδεκώκασιν· τῷ γὰρ ἡγαπημένῳ φησὶν ἄσω ἄσμα οὐκ ἐμὸν οὐδ' ὑπ' ἐμοῦ πεποιημένον, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ ἄσαντος τῷ ἀμπελώνι αὐτοῦ ἄσμα θρήνου καὶ κλαυθμοῦ ἔμπλεων. ὅθεν ὁ Ἀκύλας τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· ἄσω δὴ τῷ προσφιλεῖ μου ὠδὴν πατραδέλφου μου τῷ ἀμπελώνι αὐτοῦ, ὁ δὲ Σύμμαχος· ἄσω δὴ τῷ ἀγαπητῷ μου ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου εἰς τὸν ἀμπελώνα αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεοδοτίων· ἄσω δὴ τῷ ἀγαπητῷ μου ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου τῷ ἀμπελώνι αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐμὸν φησιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μου τυγχάνει τὸ ἄσμα· αὐτὸς γὰρ συνέθηκεν αὐτὸ ἐπὶ τῷ ἀμπελώνι αὐτοῦ ἢ εἰς τὸν ἀμπελώνα αὐτοῦ ὠδὴν θρήνου πεποιηκώς. ἡγαπημένος δὲ ἦν καὶ ἀγαπητός, ἡγαπημένος μὲν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, ἀγαπητός δὲ τοῦ ἀγίου πνεύματος· τοῦτο γὰρ παράστασιν τὸ προφητικὸν πνεῦμα φῆσαν· Ἄισω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου τῷ ἀμπελώνι μου. διὰ δὲ τῆς ὠδῆς τὰς εἰς τὸν ἀμπελώνα εὐεργεσίας αὐτοῦ ἀπαριθμεῖται καὶ τοῦ ἀμπελῶνος τὴν μοχθηρίαν ἐλέγχει, θεσπίζει τε κατὰ τὸ αὐτὸ τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβῆσεσθαι. οὗτος τοιγαροῦν ὁ ἀγαπητός τοῦ θεοῦ τὸν πρῶτον λαὸν τὸν ἐκ περιτομῆς κληρὸν καὶ μερίδα κτησάμενος ἀποθρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας· φησὶ γάρ· ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίονι, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐν κέρατι ἐν τόπῳ ἐλαιῶνι, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἐν κέρατι υἱῷ ἐλαίου. φησὶ δὲ τὴν Ἰουδαίαν χώραν οὕτω δηλοῦσθαι διὰ τὸ πίονα εἶναι καὶ λιπαρωτάτην, λέγεσθαι δὲ ἐν κέρατι διὰ τὸ συστήναι βασιλικὴν μητρόπολιν ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ· εἴωθεν γὰρ ἡ γραφὴ κέρατα τὰς βασιλείας ὀνομάζειν. Φραγμὸν δὲ περιέθηκε τῷ ἀμπελώνι, δηλαδὴ τῷ παντὶ λαῷ, πάντως που ἀγγέλοις αὐτὸν περιφράξας, ἐχαράκωσε δὲ αὐτὸν προφήταις καὶ ἀγίοις ἀνδράσιν ὑποστηρίσας, ἀλλὰ καὶ κατεφύτευσε αὐτὸν ἄμπελον σωρήκ. τίς δὲ ἦν αὕτη ἢ πάντως που ἡ θεόπνευστος γραφὴ καὶ ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος ὁ τῷ παντὶ παραδοθεὶς ἔθνει; ὁ μὲν γὰρ ἀμπελῶν κυρίου οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ

εἶναι λέλεκται καθ' ἕτερον τρόπον, ἄμπελος καὶ αὐτὸς χρηματίζων κατὰ τὸ «ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη καὶ κατεφύτευσας τὰς ρίζας αὐτῆς». ἄμπελος γὰρ εἶναι δηλοῦται ὁ διὰ Μωϋσέως προελθὼν λαός, ἑτέρα δ' ἂν εἴη περὶ τὸν λαὸν ἢ ἐν αὐτῷ καταφυτευθεῖσα ἄμπελος σωρῆκ, ἣν ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν ἐκλεκτὴν. αὕτη δὲ ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὁ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις περὶ αὐτοῦ διδάξας καὶ εἰπὼν· «ἐγὼ εἰμι ἢ ἄμπελος ἢ ἀληθινή, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός»· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ ὁ πρῶτος λαὸς τὴν τῶν θείων μαθημάτων φυτείαν εἴληφε. πρὸς δὲ τῇ ἐκλεκτῇ ταύτῃ καὶ λογικῇ φυτεία ἦν, ὡσπερ «ἐνεκέντρισε» τῇ παλαιᾷ καὶ Αἰγυπτιακῇ ἀμπέλῳ. καὶ πύργον οἰκοδομεῖ ἐν μέσῳ τοῦ ἀμπελῶνος, δηλαδή τὸν ναόν, καὶ προλήνιον δὲ ὀρύττει ἐν αὐτῷ, τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ θυσιαστήριον, πάντα δὲ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πεποικῶς ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τοὺς καρποὺς λοιπὸν ἐκδέχεται τοὺς ἐπαξίους τῆς τοσαύτης ἐπιμελείας. ὁ δ' ἀντὶ βοτρύων ἀκάνθας ἐποίει, σαπρίας κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἢ ἀτελῆ κατὰ τὸν Σύμμαχον. ταῦτα εἰρηκότος τοῦ ἀγίου πνεύματος περὶ τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος διαλαβὼν ὁ κύριος τὰ ἐξῆς, ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς τοὺς κρινομένους λέγων· καὶ νῦν, οἱ ἐνοικοῦντες Ἱερουσαλήμ καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰουδα, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνος· εἴ τις γὰρ φησιν ἐν ὑμῖν «τοῖς ἐκλεκτοῖς, βασιλικῷ γένους» καὶ ἐκ φυλῆς Ἰουδα ὀρμώμενος, αὐτοὶ δὴ ὑμεῖς οἱ τῆς Ἱερουσαλήμ πολῖται, περὶ ἧς ὁ πᾶς ἐστὶ μοι λόγος, κριταὶ γένεσθε τῶν τε ὑπ' ἐμοῦ λελεγμένων καὶ τῆς τοῦ ἀμπελῶνος κακίας, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύσατε, τί χρὴ μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν ποιῆσαι, ἢ τί χρὴ γενέσθαι ὃ οὐ γέγονεν. εἰ δ' ὑμεῖς μηδὲν ἔχετε λέγειν, ἀλλ' ἐμοῦ γε προλέγοντος, ἃ μέλλω πράττειν, ἐπακούσατε. εἰκὸς ὑμᾶς μαθόντας ὠφελήθησθε καὶ τοιαῦτα πράξαι, ὡς μὴ παθεῖν τὰ ἀπειλούμενα. πρῶτον μὲν οὖν τὸν ἀποδοθέντα φραγμὸν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τὸν περιφράττοντα αὐτὸν τῆς ἐμῆς ἐπισκοπῆς τοῖχον περιελῶ· τούτου γὰρ γενομένου ἔσται εἰς διαρπαγὴν καὶ καταπάτημα τοῖς ἀρπάζειν καὶ καταπατεῖν αὐτὸν προηρημένοις, καὶ οὐκέτι μὲν τεύξεται γεωργίας, ἧς πρότερον ἤξιούτο. ἀναβήσεται γὰρ εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα, ἀλλὰ καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν, νεφέλας δηλῶν τοὺς προφήτας διὰ τὸ καθαρὸν αὐτῶν καὶ διαυγῆς τοῦ βίου· διὰ τούτων γὰρ ὁ οὐράνιος αὐτοῖς ἐχορηγεῖτο λόγος, οὐς ἀπειλεῖ ὁ κύριος ἀποστήσειν αὐτῶν. καὶ τὴν αἰτίαν λευκότερον ἐπάγει λέγων· διότι ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησεν δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν· κραυγὴν δὲ ἀφήσιν «πᾶσα πρὸς θάνατον ἀμαρτία» «βοώσης» τῆς πράξεως αὐτῆς· οὕτως γοῦν εἴρηται τὸ «φωνὴ αἵματος Ἰαβὲλ τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με». Τινὲς ἐκ τῶν προκειμένων ὤθησαν θεσπίζεσθαι τὰ κατὰ τοῦ σωτῆρος τῷ λαῷ τολμηθέντα· ἀκάνθας γοῦν αὐτῷ περιτεθείκασιν καὶ κραυγὴν ἄθεον ἀφήκαν κατ' αὐτοῦ. διὸ μετῆλθεν αὐτοὺς ὁ παντελὴς ὄλεθρος καὶ ἡ ἐσχάτη ἐρημία, ἢ τε λεγομένη «ὄργη εἰς τέλος»· ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ εἰς δεῦρο οὐδεμιᾶς ἠξιώθησαν ἐπισκοπῆς, μένει δὲ καὶ τὸ πῶμα τοῦ πύργου αὐτῶν, λέγω δὴ τοῦ ναοῦ ἀθεράπευτον καὶ τὸ πᾶν ἔθνος ἀνεπίσκοπον καὶ ἀγεώργητον τυγχάνει, ἀλλ' οὐδὲ αἱ νεφέλαι τὸν λογικὸν αὐτοῖς χορηγοῦσιν ὑετόν. καίτοι τὸ παλαιὸν καὶ ἐπ' αὐτῆς πολεμίας γῆς συνῆσαν αὐτοῖς προφήται ὡσπερ ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον, ὥστε νῦν ἔργῳ πεπληρῶσθαι εἰς αὐτοὺς τὸ· καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτοὺς ὑετόν. εἰ δὲ λέγοιεν τινες, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας διαλελοίπασιν οἱ προφῆται, ἀλλὰ γε συνειστήκει ὁ νεῶς καὶ ἡ σωματικὴ ἐπετελεῖτο λατρεία μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας. ὁ δὲ παρῶν λόγος συνίστατο τέλος τετυχηκότα ἢ μετὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων γενομένην. 1.34 Δύναται μὲν ταῦτα καὶ κοινὰ εἶναι παραγγέλματα τοῖς πλεονεξίαν

νοσοῦσιν κατ' ἄλληλα, δύναται δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ ἔπεσθαι τῶν προαποδοδομένων· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει θεσπίζειν ἐρημίαν τῆς χώρας καὶ ἀπώλειαν τῶν ἀνδρῶν, εἰκότως ταλανίζει τοὺς μὴ προορῶντας τὸ μέλλον, ὅλους δὲ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας ἀδικίας καὶ πλεονεξίαις, ὡς τῶν μὲν πέλας τοὺς οἴκους ἀρπάζειν, τῶν δὲ ἀγρογειτόνων τὰς χώρας ἰδιοποιεῖσθαι, οὓς τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον ταλανίζει οἰκτροὺς ἀληθῶς καὶ ἀθλίους εἶναι διδάσκον, ὅτι μὴ τὴν φύσιν ἐν νῶ λαβόντες κόρον οὐκ εἶχον τῆς ἀπληστίας. εἶτα καὶ ἀφανισμόν ἀπειλεῖ οὐ τῶν οἴκων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας αὐτῆς, ὡς μηκέτ' εὐλογίας τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ τευξομένης, ὑπὸ κατάραν δὲ γενησομένης οὕτως, ὡς μηδὲν ἄξιον φέρειν τῶν κατὰ γεωργίαν εἰς αὐτὴν πονουμένων. οὗ γὰρ φησιν ἐργῶνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιήσει κεράμιον ἓν, καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἕξ, ποιήσει μέτρα τρία. σφόδρα δὲ ἀκολουθῶς εἰπὼν περὶ τοῦ ἀμπελῶνος, ὡς «ἀντὶ σταφυλῶν ἀκάνθας ποιήσει», «καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν», καὶ «ἀντὶ κρίσεως ἀνομίαν» καταλέγει. τίνες αἱ «ἄκανθαί» καὶ τίς ἡ «κραυγὴ» καὶ τίς ἡ «ἀνομία», τὰς πλεονεξίας αὐτῶν καὶ τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ταύτας εἶναι διδασκῶν καὶ τὸ ζεύγη δέκα βοῶν πλέον ἑνὸς κεραμίου μὴ ποιήσιν, πλείστην ἔχοι ἀκολουθίαν πρὸς τὴν ἀποδοθεῖσαν κατὰ τοῦ ἀμπελῶνος ὥδην. ὅλως δὲ τὸ λέγεσθαι ποιήσιν κεράμιον ἐν ἀπὸ πληθοσπόρου καὶ ἀπὸ ζευγῶν βοῶν δέκα. σπανίους τινὰς τοὺς ἐν αὐτοῖς εὐρεθησομένους σωτηρίας ἀξιούς ἠνίττετο, περὶ ὧν πλείστα ὅσα καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδηλοῦτο. 1.35 Καὶ ταῦτα μέρη τῶν «ἀκανθῶν» ὑπῆρχεν, ὧν «ἀντὶ σταφυλῆς ὁ ἀμπελῶν» λέγεται «πεποικηκέναι». εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν, ὅτ' ἐχρῆν αὐτοὺς πενθεῖν «διὰ τὴν μέλλουσαν» αὐτοὺς καταλήψεσθαι «ὀργήν», «κραιπάλαις» καὶ «οἴνοφλυγίαις», καὶ τῇ ἄλλῃ τρυφῇ σχολάζειν. διὸ ταλανίζονται ὑπὸ τοῦ λόγου, ὡς ἀνεπαισθήτως ἔχοντες τῶν ὅσῳ οὕτω καταληψομένων αὐτοὺς κακῶν. γυμνοτέραν δ' ἔχοντες τὴν διάνοιαν τὰ προκείμενα ἐνδιατρίβειν αὐτοῖς οὐκ ἐπιτρέπει διὰ τὸ σπεύδειν ἐπὶ τὴν τῶν ἀσαφεστέρων ἐξέτασιν· ὅμως δ' οὖν ἔοικεν ὁ λόγος τοὺς δηλωθέντας ἐφ' οἷς ἔπραττον ἐλέγξας λιμὸν αὐτοῖς ἐλεύσεσθαι καὶ θάνατον πόλεμόν τε καὶ αἰχμαλωσίαν ἀπειλεῖν, ἃ δὴ πάντα μετῆλθε τὴν γενεὰν τὴν κατὰ τοὺς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν χρόνους γενομένην. ῥητῶς τε γὰρ μετῆλθεν αὐτοῖς ταῦτα πάντα ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, κατὰ δὲ διάνοιαν στερηθέντων τοῦ λογικοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, εἰσέτι καὶ νῦν ἐνδεία τροφῆς ἐπουρανίου τὰς ψυχὰς λιμώττουσιν κατὰ τὴν φάσκουσαν περὶ αὐτῶν γραφήν· «ἐπιστρέψουσιν εἰς ἐσπέραν καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων καὶ κυκλώσουσιν πόλιν», καὶ «τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς» «ἀρνησάμενοι» τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ περιπεπτώκασιν. ἔτι μὴν τὸν λυτρωτὴν τῆς τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίας ἀποστραφέντες τὸν ἐλθόντα «κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν», τοῖς νοητοῖς πολεμίοις παρεδόθησαν, καὶ τῇ τῶν ψυχῶν ἐναπέμειναν αἰχμαλωσίᾳ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι, ὁ Σύμμαχος καὶ νεμηθήσονται φησιν ἄμνοι κατὰ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτῶν, τὰ δὲ ἔρημα τῶν παρανόμων πάροικοι φάγονται. ἃ καὶ πρὸς λέξιν ἐπληροῦτο· τῶν γὰρ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ δίκην ταύρων ἀγέλης ἡγουμένων εἰς μετοικίαν ἀχθέντων καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς διαρπασθέντων τὰς ἐρήμους αὐτῶν χώρας πάροικοί τινες ἐπελθόντες καὶ μέτοικοί τινες ἀπολαβόντες κατέσχον. ὃ δὴ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδηλοῦτο, ἐν οἷς εἴρητο· «τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριον κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ἡρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων». 1.36 Καὶ ταῦτα τοῖς προλεχθεῖσιν ἔπεται· πολλῶν γὰρ ἐπακούσαντες διδασκαλικῶν λόγων τοῦ σωτῆρος, τῶν τε μετ' αὐτὸν ἀποστόλων αὐτοῦ, οὐδὲν μὲν πρὸς ὠφελείας ἐκαρποῦντο· τῇ δ' ἀπιστία ἐπιμένοντες καὶ τοῖς ἀτοπήμασιν, προσθήκας ἐποιοῦντο τῶν ἀμαρτημάτων δευτέρα ἐπὶ πρώτοις καὶ τρίτα

ἐπὶ δευτέροις πλημμελοῦντες καὶ τούτοις πάλιν ἕτερα συμπλέκοντες. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· οὐαὶ οἱ ἔλκοντες τὰς ἀνομίας ὡς σχοινίῳ ματαιότητος καὶ ὡς βρόχῳ τῆς ἀμάξης τὴν ἀμαρτίαν. οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι τὰς κατ' αὐτῶν ἀπειλὰς τῶν τε παλαιῶν προφητῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἀκροώμενοι ἠπίσταν. διὸ ἔλεγον· Τὸ τάχος ἐγγισάτω ἃ ποιήσει, ἵνα ἴδωμεν, καὶ ἐλθέτω ἡ βουλή τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ, ἵνα γνῶμεν. ἅγιον δὲ Ἰσραὴλ κἀνταῦθα τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον σημαίνει. 1.37 Καὶ ταῦτα τοῖς τὰ πρῶτα κατηγορηθεῖσιν ἀρμόζει· οἱ γὰρ αὐτοὶ τὸν ὑγιῆ διαστρέφοντες λόγον καὶ τὸ φῶς τοῦ σωτηρίου εὐαγγελίου βλασφημοῦντες, πικρούς τε εἶναι τοὺς γλυκεῖς καὶ τροφίμους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγους ἠγούμενοι, ἀνάπαλιν τούτοις τοὺς μοχθηροὺς καὶ πονηροὺς λογισμοὺς ὡς ἀγαθοὺς ἀπεδέχοντο. καὶ τὸ σκότος τῆς πλάνης τὸ συνέχον αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἐν χώρᾳ φωτὸς ἐτίθεντο, τῆς τε κακίας τὴν πικρίαν καὶ δηλητήριον φύσιν, ὡσπερ τινὰ γλυκεῖαν ἡδονὴν μετεδίωκον. ἴδοις δ' ἂν εἰσέτι καὶ νῦν τοιοῦτους τοὺς τῶν Ἰουδαίων παῖδας τὴν μὲν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου ἀποστρεφομένους, «τοὺς δὲ γραῶδεις μύθους» καὶ τὸ τῆς ἀγνοίας σκότος μεταδίωκοντας. ταύτη δὲ τῇ προαιρέσει «ἠρνήσαντο μὲν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ», «ἠτήσαντο δὲ τὸν Βαραββᾶν», μετὰ «ληστῶν» καὶ «κακούργων» τὴν αὐτῶν θέμενοι μερίδα. ἀλλὰ καὶ ἀθέοις καὶ ἀσεβέσιν ἔθνεσιν συναγελαζόμενοι, τοὺς μὲν εἰδωλολάτρας ἀποδέχονται, τὸν δὲ σώφρονα καὶ σεμνὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἀποστρέφονται καὶ διώκουσιν. 1.38 Τοῖς αὐτοῖς ἀρμόζοι ἂν καὶ ταῦτα περιέχοντα μὲν καὶ γενικὴν πρὸς ἅπαντας τοὺς δοκητισόφους ἀπειλήν οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπελέγχοντα τοὺς δι' ὅλης τῆς προφητείας κατηγορηθέντας· μὴ γὰρ προσέχοντες τοῖς τοῦ σωτῆρος λόγοις κακοῖς διδασκάλοις αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐχρήσαντο ὡς συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες, ἔπειτα ὡσπερ ἰσχύοντες καὶ πολλὰ δυνάμενοι ἐν τῷ λαῷ, μέθη μὲν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν περιέβαλλον τῷ τῆς ἀγνοίας σκότῳ καρούμενοι. ἤδη δὲ καὶ ἐτέροις ποτὸν δεδολωμένον «ἐκίρνων» τὸ καλούμενον σίκερα, ὅπερ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ μέθυσμα ὠνομάκασιν. καὶ τοῦτ' ἔπραττον «καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ». διὸ καὶ ἀνωτέρω πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἐλέγετο· «οἱ κάπηλοί σου μίσγουσιν τὸν οἶνον ὕδατι». οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι δωροδοκοῦντες τὸν μὲν ἀσεβῆ δίκαιον ἀπέφαινον, ἄδικον δὲ τὸν δίκαιον. διὸ τὰ ἐξῆς ἐπιφερόμενα ὁ λόγος αὐτοῖς ἀπειλεῖ λέγων. 1.39 Τὰ συμβησόμενα «πρὶν γενέσθαι» ἐπίτηδες ὁ λόγος προαναφωνεῖ τῷ τῆς ἀπειλῆς φόβῳ τὴν κακίαν ἀναστέλλειν προηρημένους· εἰκὸς γὰρ ἦν σωφρονισθήσεσθαι τοὺς ἀκροωμένους προμαθόντας τὰ ἐπελευσόμενα. τοῖς ἐπιμόνως ἀμαρτάνουσιν φησὶν οὖν διὰ τοῦτο· οὐ γὰρ διὰ τινὰ συντυχίαν οὐδὲ δι' ἀνάγκην φυσικὴν οὐδὲ διὰ τὴν εἰμαρμένην, ἀλλὰ διὰ τὰ προλεχθέντα ἀτοπήματα τάδε ὑμῖν καὶ τάδε ἐπελεύσεται, ἐπεὶ τοίνυν ὑμεῖς «ὁ ἀμπελῶν κυρίου», οὐ βότρυς οὐδὲ καρποὺς ἀγαθοῦς, «ξύλα δὲ καὶ χόρτον καὶ καλάμην» συνηγάγετε καὶ «τὰς ἀκάνθας ὑμῶν» ἐπληθύνετε. τούτου χάριν λέγει εἰκότως· ὃν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρὸς καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς ἀνειμένης οὕτως ἢ τῆς κακίας ὑμῶν ρίζα ὡς χνοῦς καὶ ὡς ἀπόβρωμα πυρὸς ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνθος ὑμῶν ὠραιότης, δηλαδὴ τοῦ σώματος, καὶ ἢ τοῦ πλούτου δόξα καὶ ἢ τοῦ παντὸς ἔθνους εὐπρέπεια, ὅσον οὐδέπω κονιορτοῦ δίκην διασκεδασθήσεται. ταῦτα δὲ φησὶν αὐτοῖς ἔσεσθαι, ἐπειδὴ πρὸς τοῖς προλεχθεῖσιν τὸν νόμον κυρίου σαβαὼθ οὐκ ἠθέλησαν παραδέξασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ λόγιον τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ παρώξυναν. καὶ ἐν τούτοις δὲ θέα ὡς οὐκ εἰδωλολατρίας αὐτῶν κατηγορεῖ, ἀλλ' ὅτι μὴ τὸν νόμον κυρίου σαβαὼθ ἠθέλησαν· ποῖον δὲ νόμον ἢ περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται· «ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ»; ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἠβουλήθησαν τὸν νόμον τῆς καινῆς διαθήκης, ἀλλὰ

καὶ τὸν ζῶντα τοῦ θεοῦ λόγον παρῶξυναν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ὅτι ἀπέρριψαν τὸν νόμον κυρίου στρατιῶν καὶ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ διέσυραν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὅτι ἀπεδοκίμασαν τὸν νόμον κυρίου τῶν δυνάμεων καὶ τὸν λόγον τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ παρῶξυναν. Τούτου χάριν ἐπιλέγει· καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ κύριος σαβαῶθ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν αὐτὸς μὲν ἐβουλεύετο εἶναι οἰκεῖον αὐτοῦ λαόν τε καὶ χρηματίζειν, οἱ δ' οὐκ ἐβούλοντο. καὶ ἐπέβαλεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς καὶ ἐπάταξεν αὐτούς, καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὰς ἀποδοθείσας αἰτίας προστίθησι δὲ τούτοις λέγων· καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη, καὶ ἐγενήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ. καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. σημαίνει δὲ καὶ διὰ τούτων πολεμίων ἔφοδον καὶ πλῆθος τῶν ἀναιρουμένων, ὡς καὶ αὐτὰ πληροῦσθαι τὰ ὄρη νεκρῶν σωμάτων, καὶ τὴν χώραν ἄπασαν τῶν θνησιμαίων αὐτῶν μεστὴν γίνεσθαι. ἐπίμονος δὲ ὢν ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ κατ' αὐτῶν οὐκ ἀπεστράφη τσαῦτα αὐτοῖς ἐνδειξάμενος, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ τοῦ θεοῦ κατ' αὐτῶν ὑπῆρχεν ὑψηλή διὰ τὸ ἐπίμονον αὐτῶν τῆς ἀπιστίας. τήρει δέ πως εἴρηται τό· ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή· ὡς γὰρ παραμενούσης κατ' αὐτῶν εἰσέτι καὶ νῦν τῆς τοῦ θεοῦ ὀργῆς λέλεκται. ὁ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος παρίστησιν εἰπών· «ἔφθασεν δὲ ἐπ' αὐτούς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος». πόθεν δὲ ἤμελλεν πληροῦσθαι τὰ ὄρη καὶ ἡ χώρα τῶν θνησιμαίων αὐτῶν ἐξῆς παρίστησιν διὰ τούτων. 1.40 Πολεμικὴν παράταξιν καὶ ἔφοδον ἐθνῶν ὑπογράφει κατὰ τοῦ μὴ παραδεξαμένου τὸν καινὸν νόμον καὶ τὸν λόγον τοῦ κυρίου σαβαῶθ λαοῦ, παρίστησιν τε πόθεν τὰ ὄρη παρωξύνθη, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐκλονήθη, ἐταράχθη δὲ κατὰ τὸν Σύμμαχον. πόθεν δὲ τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ἐγενήθη ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ διδάσκων, ὡς πάντα αὐτὰ αὐτοῖς συμβέβηκεν ἐκ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου, ἣν οὐκ ἐξ ἑαυτῶν ἐποίησαντο, θεὸς δὲ ἤγεν αὐτούς μονονουχί σύρων καὶ ἔλκων ἐπὶ τὴν τῶν κατηγορηθέντων πολιορκίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει φάσκων ὁ λόγος· τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς μακρὰν καὶ συριεῖ αὐτούς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον ἀπὸ τῶν δυτικῶν μερῶν ὀρμήσαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. εἴ ποτε γοῦν Βαβυλωνίου ἢ Ἀσσυρίου βούλεται λέγειν, ὀνομαστί τούτων μνημονεύειν εἴωθεν ἢ τοὺς «ἀπὸ βορρᾶ» καλεῖ διὰ τὸ ἐν τοῖς βορειοτέροις τῆς Ἰουδαίων χώρας οἰκεῖν, νυνὶ δὲ ὡσπερ ἐν ἱστορίᾳ τῆς Ῥωμαϊκῆς παρατάξεως τὸ πλῆθος ἔθνη καλεῖ μακρὰν ἀφεστῶτα καὶ ἐν ἄκροις τῆς γῆς οἰκοῦντα. εἶτα διαγράφει θυμοὺς πολεμικῶν ἀνδρῶν, ἐμφαντικῶς τε παρίστησιν δοράτων καὶ ξιφῶν καὶ τῶν λοιπῶν πολεμικῶν ὄπλων, ἵππων τε πρὸς τούτοις καὶ ἀρμάτων παρασκευῆν. οἷς ἐπιλέγει περὶ μὲν τῶν πολιορκητῶν· ὀρμῶσιν ὡς λέοντες καὶ παρεστήκασιν ὡς σκύμνοι λέοντος· καὶ ἐπιλήψεται καὶ βοήσει ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης. ἔνθα προσήκει ἐπιστήσαι τὸν νοῦν, ὡς τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων φωνῇ θαλάσσης κυμαινούσης ἐξομοιοῖ, ἵν' εἴ ποτε λέγοιτό τινα τοιαῦτα ὡς περὶ θαλάσσης ἔχοιμεν, ἐντεῦθεν τῆς θεωρίας τὴν μαρτυρίαν ἐκλαμβάνειν. ταῦτα μὲν οὖν εἴρηται περὶ τῶν πολιορκητῶν, περὶ δὲ τῶν πολιορκηθησομένων· καὶ ἐμβλέψονται εἰς τὴν γῆν, καὶ ἰδοῦ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν. καὶ τοῦτο τέλος τῆς κατὰ Ὀζίαν τὸν βασιλέα προφητείας ἀρξαμένης μὲν ἀπὸ τοῦ· «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν», διαρκεσάσης δὲ μέχρι τῆς παρούσης περικοπῆς, δι' ἧς ὁ τελευταῖος κατ' αὐτῶν πόλεμος ἠπείληται καὶ τὸ ἐπελθὸν σκότος τοῖς παροξύνασιν τὸ λόγιον κυρίου καὶ μὴ θελήσασιν τὸν νόμον τῆς καινῆς αὐτοῦ διαθήκης παραδέξασθαι. τὰ δ' ἐξῆς τούτοις ἐπιφερόμενα μετὰ τὴν τελευταίαν «Ὀζίου τοῦ βασιλέως» θεωρεῖται ἐπὶ τῶν χρόνων «Ἰωαθάμ»· οὗτος γὰρ τὴν «τοῦ Ὀζίου» βασιλείαν διαδέχεται ἱστορεῖται. 1.41 Αὐτὸς ὁ προφήτης τὸν κύριον σαβαῶθ ἐπὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ, ὃν πολλακίς ἀνεκήρυξεν, αὐτοψία θεωρεῖ. διεξέρχεται τε τὰ προκείμενα

ἐξ οἰκείου προσώπου, ὃ δὴ παρίστησιν ἐκ τοῦ ἐπιφέρειν ἐξῆς· «καὶ εἶπον ὦ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυμαι, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων ἐμμέσω λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου»· σαφῶς γὰρ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν παρίστησιν διηγούμενον, ἃ ἐώρακεν καὶ ὡς τὸν κύριον σαβαώθ, περὶ οὗ τὰ τοσαῦτα διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἴρηται, τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ τεθέαται. ἱστορεῖ δὲ καὶ τὸν χρόνον τῆς θεωρίας λέγων· Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. οἴμαι δὲ διὰ τούτων σαφῶς παρίστασθαι, τίς ποτ' ἦν ὁ διὰ πάσης τῆς προφητείας δηλούμενος κύριος κύριος σαβαώθ, ὅπερ ἐρμηνεύεται κύριος στρατιῶν ἢ κύριος τῶν δυνάμεων. ὀρώμενον γοῦν θεὸν εἰσάγει· καίτοι περὶ τῆς ἀγεννήτου θεότητος εἴρηται τό· «θεὸν οὐδεὶς ἐώρακεν πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». αὐτὸς τε ὁ σωτὴρ διδάσκει· «οὐχ ὅτι τὸν πατέρα ἐώρακέν τις, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ, οὗτος ἐώρακεν τὸν πατέρα»· οὐκοῦν ὁ νῦν τῷ προφήτῃ θεωρούμενος κύριος σαβαώθ τῆς ἀγεννήτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου θεότητος ἕτερος ἦν. τίς δὲ οὗτος ἢ «ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός», ὃς ὑποκαταβαίνων τοῦ ἰδίου μεγέθους, σμικρύνων τε αὐτὸν ἐξ ἐκείνου ὁρατὸν καὶ καταληπτὸν ἀνθρώποις ἐποίει. οὕτω γοῦν «ῥάφθη» καὶ «τῷ Ἀβραάμ», ὁπνίκα «εἶπεν αὐτῷ Τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην». Ἐπιλέγει οὖν ἡ γραφή· «καὶ ὠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ κυρίῳ τῷ ὀφθέντι αὐτῷ», καὶ πάλιν· «Ἀβραάμ ἐγένετο ἐτῶν ἑνενήκοντα, καὶ ῥάφθη αὐτῷ κύριος», καὶ αὐθις· «ῥάφθη κύριος τῷ Ἀβραάμ πρὸς τῆ δρυὶ τῆ Μαμβρή». καὶ περὶ τοῦ Ἰσαὰκ εἴρηται· «καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου, καὶ ῥάφθη κύριος αὐτῷ ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ», καὶ αὐθις ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ εἴρηται· «ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ». ἀλλὰ καὶ ὅτε «ἦλθεν εἰς Βαιθήλ αὐτὸς καὶ ὁ πᾶς ὁ λαὸς ὁ μετ' αὐτοῦ, ὠκοδόμησεν ἐκεῖ θυσιαστήριον καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα οἴκου Βαιθήλ· ἐκεῖ γὰρ ἐφάνη αὐτῷ ὁ θεός». καὶ πάλιν εἴρηται· «ῥάφθη δὲ ὁ θεὸς τῷ Ἰακώβ καὶ ἔτι ἐν Λουζᾶ». καὶ ἄλλοτε εἶπεν αὐτῷ ἐν ἀνθρώπου σχήματι ὀφθείς· «οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' ἢ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός». ὅτε «καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου Εἶδος θεοῦ εἰπών· εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ». καὶ Μωσῆς δὲ τὸν χρηματίζοντα αὐτῷ θεὸν ἰκέτευσε λέγων· «εἰ εὔρον χάριν ἐνώπιόν σου, ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, γνωστῶς ἴδω σε». ὁ δὲ ἀπεκρίνατο αὐτῷ λέγων· «καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω· εὔρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν μου». ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ «τὸν ἐπὶ τῶν χερουβὶμ καθήμενον» «εἶδεν, ὡς ὄρασιν ἀνθρώπου» «ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καὶ ἕως κάτω πῦρ, καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἕως ὑπὲρ ὄρασιν ἠλέκτρου». δι' ὧν ἀπάντων μανθάνομεν οὐχ ὁμοίας τὰς ὀπτασίας γεγενῆσθαι τοῖς προλεχθεῖσιν, ἀλλὰ διαφόρους· τῷ μὲν γὰρ Μωσῆ εἴρητο· «οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται»· τὸ γὰρ πρόσωπον τοῦ θεοῦ λόγου καὶ ἡ θεότης τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ θνητῆ φύσει οὐκ ἂν γένοιτο καταληπτῆ. καὶ τῷ Ἰεζεκιὴλ δὲ ἡ τοῦ λόγου δόξα δι' αἰνιγμάτων ἐθεωρεῖτο· τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐσχηματισμένος ἐωρᾶτο ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, ὡς καὶ «ὑπὸ τὴν δρυῖν» γενέσθαι, καὶ «τοὺς πόδας ἀπονίψασθαι» καὶ τραπέζης κοινωνῆσαι. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ ἄνθρωπος εἰσῆκται «παλαίων», ὃν ἡ μὲν γραφή «ἄνθρωπον» ὀνομάζει, αὐτὸς δὲ ὁ χρηματίζων· «οὐ κληθήσεται φησὶν τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ· ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ». ὅθεν καὶ ὁ Ἰακώβ ἔλεγεν· «εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ». ὁ δὲ παρῶν προφήτης ἰδεῖν καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖται τὴν δόξαν αὐτοῦ.

οὐκοῦν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δόξαν διὰ τῶν προκειμένων ἑώρακεν. οὕτω καὶ Μωσεῖ, οὕτω καὶ Ἰεζεκιήλ, οὐχ ὁμοίως τὰς ὀπτασίας ποιούμενος. ἑώρα δὲ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δόξαν ὁ προφήτης οὐ πάντως σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, τοῖς δὲ τῆς διανοίας πεφωτισμένοις ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὡς γὰρ οἱ τοῦ σώματος ὑπὸ τῆς ἕξωθεν χορηγουμένης τοῦ φωτὸς αὐγῆς συνεργοῦνται εἰς τὸ βλέπειν τὰ αἰσθητά, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ τῆς κεκαθαυμένης ψυχῆς ὄμματα ὑπὸ νοεροῦ φωτὸς καταυγαζόμενα τὰ θεῖα κατοπτρεύειν δύναται. διὸ καὶ ὁ σωτὴρ τοῦτ' ἐδίδασκεν λέγων· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται», ὧν εἷς ὑπάρχων καὶ ὁ Ἡσαΐας εἶδε τὸν κύριον ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελευταίας Ὀζίου τοῦ βασιλέως. διὰ τί δὲ μὴ ἔτι ζῶντος τὴν προκειμένην ὄψιν ἑώρα, ἀλλ' ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ᾧ ἀπέθανεν; ἐπειδὴ διὰ τὸ τολμησαὶ Ὀζίαν τὸν βασιλέα τὸ ἀνόσιον τόλμημα ἢ δόξα τοῦ θεοῦ ἢ πάλαι ἐπισκιάζουσα τὸν οἶκον ἀνακεχωρήκει πάντα τὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καθ' ὃν λελεπρωμένος κατώκει τὴν Ἱερουσαλήμ· λεπροῦ γὰρ βασιλέως οἰκοῦντος τὸν τόπον. ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτα μὲν ἐκεῖνος, Ἰωαθάμ δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν βασιλείαν διεδέδεκτο, περὶ οὗ γέγραπται· «εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν ἦν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ ἑκκαίδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐποίησεν τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου». εἰκότως κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ἐν ᾧ ὁ λελεπρωμένος μετηλλάχει τοῦ βίου, ὁ δὲ εὐάρεστος τῷ θεῷ τὴν βασιλείαν ὑποδέδεκτο, αὐθις ἢ δόξα τοῦ θεοῦ ἐπανήει ἐπὶ τὸν οἶκον, δηλαδὴ ἐπὶ τὸν ναόν, ὃ δὴ καὶ ἱστορεῖ ὁ προφήτης λέγων· καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς εἶδον τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν οἶκος τῆς δόξης πεπλήρωτο, ὁ δὲ προφήτης οὐκ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ τὸν κύριον ἑώρα, ἀλλὰ τὸν μὲν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. οὗτος δὲ ἦν, ὃν ἡ θεία γραφή παρίστη ἢ φήσασα· «κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ· κύριος, ἐν οὐρανῷ ὁ θρόνος αὐτοῦ». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τοῦτ' ἐδήλου λέγων· «Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι, λέγει κύριος». οὐκοῦν ἐπὶ μὲν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας ἐνθρονιζόμενον τὸν κύριον τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὁ προφήτης ἑώρα, τὸν δὲ ἐπὶ γῆς οἶκον πλήρη δόξης εἶναι φησιν, ὡς περ τισὶν φωτὸς ἀκτίσιν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ ταῖς τοῦ θείου λόγου μαρμαρυγαῖς καταυγαζόμενον. Ἀσώματοί τινες θεῖαι καὶ ὑπερκόσμοι δυνάμεις, ἃς καὶ ὁ Δαυὶδ ἐδήλου λέγων· «χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν ἐνώπιον αὐτοῦ». δύο μὲν οὖν εἶναι τὰ σεραφεῖμ ἐνόμισαν ἄλλοι, ἐγὼ δὲ ἐπιστήσας τῇ διανοίᾳ τῆς λεγούσης γραφῆς κύκλῳ αὐτοῦ τὰ σεραφεῖμ ἐστάναι πλεῖστα εἶναι ἡγοῦμαι, ταῦτα στεφάνου δίκην ἀπανταχόθεν ὡς περ μέγαν βασιλέα δορυφοροῦντα, περιέποντά τε αὐτὸν τὸν θρόνον τῷ φωτίζεσθαι καὶ ζωοποιεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ, διὰ ταῦτα δὲ τὰ κυκλοῦντα αὐτὸν σεραφεῖμ κύριος σαβαώθ ὠνομάζετο, ὅπερ ἐρμηνεύεται κύριος τῶν δυνάμεων ἢ κύριος τῶν στρατιῶν. ἕξ δὲ πτέρυγες τῷ ἐνὶ λέγονται προσπεφυκέναι, τῷ ἕκαστον κεκοσμηθῆναι, ὡς περ πτέρυξιν, ἐμφύτοις ἀρεταῖς καὶ μετεωροπόλοις δυνάμεσιν, αἷς ἰπτάμεναι δι' οὐρανοῦ καὶ αἰθέρος φέρονται, νοηταῖς τισὶ χρώμεναι ἐνεργείαις, πραγμάτων τινῶν ἡμῖν ἀρρήτων ἀποτελεστικαῖς· ὡς γὰρ ἐν ἀνθρώποις οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ «χαρισμάτων κρειττόνων» μετεῖχον, ὡς προφητεύειν τὰ μέλλοντα καὶ νόσους ἰᾶσθαι καὶ νεκροὺς ἀνίσταν καὶ γλώσσαις σοφίας τε λαλεῖν καὶ γνώσεως μετέχειν, ἢ καὶ ὡς περ κατὰ τὸ σῶμα φυσικοῖς αἰσθητηρίοις κεχρημέθα τὸν ἀριθμὸν πέντε ὁράσει, ἀκοῇ, ὄσφρησει, γεύσει, ἀφῆ, οὕτω πως τάχα τὴν τῶν ἀγγέλων φύσιν εἰκός, δυνάμεσι θεαῖς τισὶ καὶ τινων παραδόξων ἐνεργητικαῖς, ἡμῖν τε ἀγνώστοις κεχρηθῆναι, ἃς δὴ πτέρυγας ὁ λόγος

ώνόμασεν· ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἀνέμων εἴρηται· «ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων», οὐ πάντως ἐκπιπτόντων ἡμῶν ἐπὶ σχήματα σωματικά, ὡς τῶν ἀνέμων ὀρνέων δίκην πτερυττομένων. τῶν δὲ περὶ τὰ σεραφεῖμ πτερύγων ἦτοι δυνάμεων παραδόξων ἔργων ἀποτελεστικῶν, δύο μὲν τὸ πρόσωπον ἐκάλυπτον, οὐ τὸ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ τὸ αὐτῶν, ὡς μὴ τολμᾶν ἀτενὲς ἀφορᾶν εἰς τὸ θεωρούμενον. διὸ «οὐδεὶς ἔγνω τὸν υἱὸν εἰ μὴ μόνον ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ». καὶ τοὺς πόδας δὲ ἐκάλυπτον τοὺς ἑαυτῶν, τὰ ἔσχατα τῆς οἰκείας πορείας καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ βήματα καὶ τοῦ βίου τὰς πράξεις ἐπισκιάζοντα, ὡς μὴ ἀκαλύπτους ποσὶν τῷ ἑαυτῶν παραστήκοιεν βασιλεῖ. διὸ ἐγκαλυπτόμενα καὶ ὡσπερ ἀποκρύπτοντα τὴν τοῦ βίου ἑαυτῶν πορείαν, τὴν μέσῃ μόνῃν παρείχον ὄραν ἑαυτῶν κατάστασιν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ μονογενοῦς τῆς μέσης προνοίας καὶ διοικήσεως τὴν σοφίαν ὑπερεθαύμαζον, μήτε εἰς τὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ πρόσωπον ἐνατενίζεῖν τολμῶντα μήτε τοῖς ποσὶν ὡσαύτως διὰ τὸ ἀπειρομεγέθες τῆς ἀτελευτήτου καὶ ἀκαταλήπτου φύσεως, ὑπερεκπληττόμενα δὲ τὴν ἄρρητον θεότητα τοῦ θεωρουμένου. ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκε τὸν τρόπον· τῷ ἐνιαυτῷ ᾧ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεὺς εἶδον τὸν κύριον σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ πρὸς ποδῶν αὐτοῦ ἐπλήρου τὸν ναόν. σεραφεῖμ ἐστῶτα ἐπάνωθεν ἐκάστου ἕξ πτέρυγες. τὰ δὲ πρὸς ποδῶν αὐτοῦ πεπληρωκέναι τὸν ναὸν λέγει, ἐπειδὴ ὁ ἐπὶ γῆς νεὼς ἐν τῷ «ὑποποδίῳ» τοῦ θεοῦ συνειστήκει· «Ὁ οὐρανὸς γὰρ αὐτοῦ θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ». εἰκότως οὖν τὰ πληροῦντα τὸν ἐπὶ γῆς οἶκον πρὸς ποδῶν ἐλέγετο τοῦ ἑωραμένου. σεραφεῖμ δὲ ἐστήκει ἐπάνωθεν, τίνος ἐπάνωθεν ἢ τοῦ οἴκου, οὐ γὰρ δὴ τοῦ κυρίου. ὁ δὲ προφήτης ἑαυτὸν ταλανίζει, ὅτι ἐσιώπησε μὴ συναναβοήσας τοῖς σεραφεῖμ μηδὲ ὁμοίως αὐτοῖς τὸν ὕμνον τῆς θεολογίας τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ κυρίου ἀνειπών, αἴτιον δὲ αὐτῷ τῆς σιωπῆς γεγονέναι τὸ ἀκάθαρτά φησιν ἐσχηκέναι χεῖλη ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἄσεβῆ λαὸν ὁμιλίας. Ἔτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἐβόα καὶ ἔκραγεν λέγοντα· Ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. οὐ μίαν δὲ ἠφίεσαν φωνὴν οὐδὲ ἀθρόως ὁμοῦ τὰ πάντα κοινῇ ταύτην ἀνέπεμπον, ἀλλ' ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἐμφαίνων τὸ ἑαυτοῦ θαῦμα καὶ τὴν ἐκπληξιν τὴν ἐπὶ τῷ θεωρουμένῳ. μάλιστα δὲ ὑπερεξέπληττεν αὐτὰ ἢ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπὶ τὰ ταπεινὰ κατάβασις τῆς δόξης τοῦ θεοῦ λόγου. τοῦτο γοῦν αὐτοῖς παρείχεν θαῦμα μέγιστον, ὅτι μὴ μόνος ὁ οὐρανὸς πλήρης ἐτύγγανεν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀλλ' ἤδη καὶ μέχρι γῆς ἔφθανεν, ὡς πληροῦσθαι τὴν σύμπασαν γῆν τῆς αὐτοῦ δόξης· ὑπερβολὴ γὰρ αὕτη φιλανθρωπίας τοῦ καθημένου μὲν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτάτου θρόνου, πληροῦντος δὲ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, ἐν οἷς τέως κατὰ τὸ παλαιὸν ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼς ἐπληροῦτο κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τούτων θέας. διὸ ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ». τὰ σεραφεῖμ εὐφημοῦντα ἐβόα, ἀλλ' ὅτι καὶ πᾶσα ἡ γῆ πλήρης ἔσεσθαι ἔμελλεν τῆς δόξης αὐτοῦ· προγνώσει γὰρ τοῦ μέλλοντος ὑπερεθαύμαζον. ὁ δὲ καὶ ἀκολουθῶς τοῖς θεσπίσμασιν ἐτελεῖτο μετὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πάροδον· ἐξ ἐκείνου γὰρ ὡς ἀληθῶς πᾶσιν ἐγνώσθη τοῖς ἔθνεσιν καὶ εἰς πᾶσαν ἐκηρύχθη τὴν γῆν, οὐ μόνον ἡ γνῶσις, ἀλλὰ καὶ ἡ δόξα τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐπὶ γῆς μέλλουσαν ἐκλάμπειν μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς γεώδους καὶ φθαρτῆς οὐσίας ζημιουμένην, εἰκότως ἀνεβόων τό· Ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαώθ, οὐχ ἅπαξ τὸν ἁγιασμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλακίς, μᾶλλον δὲ εἰς ἀναρίθμητον καὶ εἰς ἄπειρον καὶ εἰς αἰεὶ ὑπερεκπληττόμενα. διὸ ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἐκεκράγει ἐμφαίνων ὁ καθ' εἷς τῷ πλησίον τὸ ἑαυτοῦ θαῦμα. καὶ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον. ἐπὶ ταύτῃ τῇ βοῇ τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ναοῦ ἐπήρθη, καὶ ὁ οἶδος ἐνεπλήσθη καπνοῦ, ἀπορρήτως αἰνιττομένου τοῦ λόγου, ὡς ἄρα πληρουμένης πάσης τῆς γῆς

τῆς δόξης αὐτοῦ, γυμνοῦσθαι ἤμελλεν ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ νεῶς καὶ τοῦ ὑπερθύρου δὲ ἀρθέντος ἔρημος καταλειφθήσεσθαι καὶ καπνοῦ τε πλήρης ἔσεσθαι παραδοθεὶς πυρὶ· πυρὸς γὰρ σημεῖον ὁ καπνός. ἠνίξατο τοίνυν διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπὶ τέλει τὸν κατειληφότα τὸν τόπον ἐμπρησμόν, μεθ' ὃν ἐπληρώθη πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ κυρίου· οὐκέτι ἐνὸς οἴκου, μυρίων δὲ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης πολὺ κρειττόνων ἐκείνου συστάντων. ἀκολούθως τῇ βοῇ τῶν σεραφεῖμ ταῦτα θεασάμενος ὁ προφήτης ἐν ἀγωνία κατέστη, μὴ πη ἄρα καὶ αὐτὸς τῷ πλήθει συναπόλοιτο τοῦ λαοῦ· συνιδὼν γὰρ ὡς ἀνωτέρω μὲν ἐλέγετο, «πλήρης εἶναι ὁ οἶκος τῆς δόξης τοῦ θεοῦ», ἐπὶ δὲ τῇ γενομένῃ βοῇ οὐκέτι δόξης ἀλλὰ καπνοῦ. Εἰκότως τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν τοῦ οἴκου τεκμηράμενος θορυβεῖται καὶ ἀγωνιᾷ μὴ ἄρα πη συμπαραληφθῆ τούτοις, δι' οὓς ταῦτ' ἔπασχεν ὁ τόπος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερέχον τῆς δόξης τοῦ θεωρουμένου κυρίου τῇ θνητῇ φύσει συμβαλὼν ἐξομολογεῖται, ταλανίζων δι' αὐτῆς ἑαυτὸν φησιν· Ὡ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. ὁμολογεῖ δὲ ἀκάθαρτος εἶναι οὐ τὴν ψυχὴν ἀλλ' οὐδὲ τὸ πᾶν σῶμα, ἐπεὶ μηδεμίαν ἑαυτῷ πρᾶξιν ἀκάθαρτον συνήδει, μόνα δὲ τὰ χεῖλη ἀκάθαρτα ἐσχηκέναι φησίν, ὡς τοῦ λοιποῦ σώματος αὐτῷ καθαρειύοντος καὶ τῆς ψυχῆς, κατὰ τό· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται». καὶ τὰ χεῖλη δὲ ἀκάθαρτα εἶχεν, οὐδ' ἄλλοθεν ἢ ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς ἀκαθάρτους ὁμιλίας· ἠναγκάζετο γὰρ ὡς εἰκὸς ἀκαθάρτοις ἀνδράσι προσομιλῶν ἄξια τῆς ἐκείνων φθέγγεσθαι μοχθηρίας, δι' ὧν ἐμόλυνε τὰ χεῖλη. οὕτω δὲ ἀκριβῆς ὁ βίος ἐτύγχανε τοῦ προφήτου ὡς καὶ ἐπὶ τῷ μικροτάτῳ κατανύττεσθαι, διαβάλλει δὲ ὁμοῦ τὴν θνητὴν φύσιν ὡς ἂν φθορᾶς ἔμπλεω καὶ ἀτιμίας. διὸ φησι τό· ἄνθρωπος ὢν· ἀπέρκει γὰρ πρὸς διαβολὴν καὶ τὸ ἄνθρωπον εἶναι σάρκα φθαρτὴν περιβεβλημένον. 1.42 Τῷ μὲν προφήτῃ Ἱερεμία εἰρηκότι· «Ὁ Ὡν δέσποτα κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἶμι», «ἐξέτεινεν κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἤψατο τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἴδου δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου»· ἐπεὶ γὰρ μὴ καθάρσεως ἐδεῖτο τὰ τοῦ Ἱερεμίου χεῖλη, εἰκότως «ἡ τοῦ κυρίου χεῖρ ἀψαμένη τοῦ στόματος αὐτοῦ» τῆς προφητικῆς αὐτὸν ἐπλήρου χάριτος. νυνὶ δὲ τῷ Ἡσαΐα καθάρσεως δεομένῳ οὐχ ὁ κύριος, ἀλλ' ἐν τῶν σεραφεῖμ ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἄνθρακα φέρον πρόσεισιν καὶ τὰ χεῖλη αὐτοῦ περικαθαίρει τῷ ἄνθρακι. ἔνθεν εἰκότως ἐρμηνευόμενα τὰ σεραφεῖμ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἐμπινπρῶντες ἢ ἐμπρησταὶ σημαίνουσιν. καὶ μοι δοκοῦσιν καθαρτικοὶ τινες εἶναι τῶν καθάρσεως δεομένων, διὸ οἱ σεραφεῖμ τοῖς τοῦ προφήτου χεῖλεσιν τὸν καθαρτικὸν ἄνθρακα προσήγεν εἰς τούτων κελευσθεὶς τοῦτο πρᾶξαι. οὗτος δὲ ἦν ὁ ἄνθραξ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τάχα πού τοῦ φιλανθρώπου κυρίου πληροῦντος τὸ ἑαυτοῦ θυσιαστήριον τοιούτων τινῶν σωτηρίων καὶ καθαρτικῶν ἀνθράκων. διὸ λέλεκταί πού· «ἄνθρακες ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ». καὶ ὁ θεὸς δὲ αὐτὸς παρὰ Μωϋσεῖ «πῦρ καταναλίσκον» εἴρηται, καὶ ὁ σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις «βαπτίσειν» τοὺς ἀξίους «ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ» μεμαρτύρηται. διὰ τούτων ἀπάντων παιδεύοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου μὴ ἄλλως δύνασθαι τινα τυχεῖν καθάρσεως ἀμαρτημάτων ἢ διὰ τοῦ θείου πυρός· «ὅποιον γὰρ ἐστί τὸ ἐκάστου ἔργον τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει», καί· «ὁ σωθησόμενος» γὰρ φησιν «οὕτως σωθήσεται ὡς διὰ πυρός». Εἰκότως οὖν καὶ ὁ τοσοῦτος προφήτης δι' ἄνθρακος πυρός καθαίρεται τὰ χεῖλη, διὸ λέγεται πρὸς αὐτόν· Ἴδου ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαριεῖ. ποίας δὲ ἀνομίας καὶ ἀμαρτίας ἢ ὧν τὰ χεῖλη αὐτοῦ πεπληρῶσθαι ὁμολογεῖ; Μετὰ δὲ τὴν τούτων κάθαρσιν ἀκολούθως φωνῆς καταξιούται τοῦ

καθημένου ἐπὶ θρόνου λεγούσης· τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; ἔδοκίμαζεν ἄρα ἡ τοιαύτη φωνὴ μέσως εἰρημένη τὴν τοῦ προφήτου προθυμίαν, ὡς ἂν τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως μισθὸν κτήσοιτο. διὸ οὐ προστακτικῶς ἐκέλευσεν αὐτῷ ἀπιέναι, μέσως δὲ ἠρώτα, τίς εἶη ἕτοιμος τοῦτο πράττειν. ὁ δὲ ὑπολαβὼν σὺν πολλῶ θάρσει ἄτε δὴ κεκαθαρμένος τὰ χεῖλη εἶπεν· Ἴδου ἐγὼ εἰμι· ἀπόστειλόν με. Ἡ δὲ φωνὴ πρὸς αὐτόν· Πορεύθητι καὶ εἰπὲ τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. τίνα δὲ βλέποντες βλέψουσιν καὶ τίνος ἀκοῆ ἀκούσονται, οὐ παρέστησεν ἡμῖν καταλιπὼν σκοπεῖν ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας, ἧς ὁ νοῦς τοιοῦτός ἐστιν· ὃν σὺ τεθέασαι «κύριον» καὶ ὃν τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς «εἶδες», ὧ προφήτα, τοῦτον καὶ ὁ λαὸς οὗτός ποτε ὄψεται, ἀλλὰ καὶ τῆς φωνῆς ἧς αὐτὸς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπακήκοας, ἐπακούσεται καιρῷ τινι καὶ αὐτός· οὐ μὴν καὶ συνήσει οὐδὲ γνώσεται οὐδὲ βουλήσεται αὐτοῦ τὴν χάριν παραδέξασθαι. σαφῶς δὲ διὰ τούτων τὴν εἰς ἀνθρώπους ἑαυτοῦ παρουσίαν ὁ ταῦτα λέγων ἐδήλου. ὅπως δὲ βλέποντες οὐκ ἑώρων, διερμηνεύει ἐξῆς φάσκων· τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὁ μὲν γὰρ σωτὴρ ἄτε φῶς ὑπάρχων πάντων ἐφώτιζεν τὰς ψυχάς, ὡς καὶ «τυφλοῖς τὸ βλέπειν χαρίζεσθαι», οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔμυον, ὥστε μὴ βλέπειν, καὶ οὕτω βλέποντες οὐκ ἔβλεπον· ὅταν γὰρ τις ἐνατενίσας καὶ ἀκριβῶς θεασάμενος ὑπερίδῃ καὶ καταφρονήσῃ τοῦ ὀρωμένου ἢ μύσῃ τὰ ὄμματα προσποιούμενος μὴ ἑωρακέσθαι, τότε βλέπων οὐκ εἶδεν. τὸ μὲν οὖν βλέψαι ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ ὀφθέντος, τὸ δὲ μὴ ἰδεῖν συμβέβηκεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μῦσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτῶν καὶ προσποιηθῆναι μὴ βλέπειν. οὕτω δὲ καὶ ἀκοῆ ἀκούει τις καὶ πάλιν οὐκ ἀκούει, ἐπειδὴ μὴ συνῆ τὰ λεγόμενα ἢ ὅταν παρακούῃ καὶ καταφρονῆ τῶν λεγομένων. συμβαίνει δὲ τοῦτο, ἐπειδὴν τις τὰ ὦτα ἑαυτοῦ βαρύνῃ ὡσπερ ἀποφράξας καὶ ἀποκωφώσας αὐτά. ταῦτα οὖν ἔσσεσθαι περὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου ἐθέσπισεν, ἢ ἐπληροῦτο ἔργοις ἐπὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, καθ' ἣν παρόντα αὐτὸν «ὀφθαλμοῖς ὀρῶντες οὐκ ἔβλεπον» καὶ διδάσκοντος «τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας» οὐ συνίεσαν. καὶ τὴν δόξαν δὲ κυρίου διὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ πληροῦσαν πᾶσαν τὴν γῆν ὀρῶντες οὐ κατανύττονται τὴν καρδίαν, δι' ἣν αὐτοῖς ἑαυτοῖς ἐνεποίησαν ἀπιστίαν. διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιλέγει· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσαν, εἰπὼν· μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσιν καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν καὶ ἰάσομαι αὐτούς. Τούτων ἐπακούσας ὁ προφήτης ἐρωτᾷ λέγων· Ἔως πότε, κύριε; τί γὰρ ἔσται τέλος τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀβλεψίας; ὁ δὲ ἀποκρίνεται· Ἔως ἐρημωθῶσιν πόλεις παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὴν ἐπελθοῦσαν πρώτην ὑπὸ Ῥωμαίων τῷ τόπῳ πολιορκίαν μετὰ τὰ κατὰ τοῦ σωτῆρος αὐτοῖς τολμηθέντα, καθ' ἣν Ἰουδαίων πλεῖσται πόλεις ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐεσπασιανοῦ δηρωθεῖσαι ἀφανεῖς παντελῶς κατέστησαν, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτῶν μηδὲ ὄνομα περιλείπεσθαι. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, σαφέστερον ἐξέδωκεν ὁ Σύμμαχος εἰπὼν· καὶ μακρὰν ποιήσει κύριος τοὺς ἀνθρώπους. σημαίνει δὲ ὁ λόγος, ἦν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπέμεινεν αἰχμαλωσίαν τὸ πλῆθος τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ τὸν διασκεδασμὸν, ὃν διεσκεδάσθησαν φεύγοντες τὰς ἐπικειμένας αὐτοῖς συμφοράς. ἐπὶ δὲ ἐκεῖνοί φησι μακρυνθῶσιν τὸ τνηκαῦτα, πληθυνθήσονται φησὶν οἱ καταλειφθέντες ἐπὶ τῆς γῆς ἕτεροι ὄντες τῶν προτέρων. τοσοῦτοι δὲ οὗτοι ἔσονται, ὡς παραβαλλομένους αὐτοὺς τοῖς πρώτοις πολλοστημόριον εἶναι νομίζεσθαι τοῦ ἐκείνων πλήθους· ἔσται γὰρ φησι καὶ ἔτι ἐν αὐτῇ τὸ δέκατον. εἶθ' ὁποῖον ἔσται τέλος καὶ τούτων τῶν περιλειφθέντων παρίστησιν ἐπιφέρων ἐξῆς· καὶ πάλιν ἔσται εἰς προνομήν ὡς

τερέβινθος καὶ ὡς βάλανος ὅταν ἐκπέσῃ ἐκ τῆς θήκης αὐτῆς, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ πάλιν ἔσται εἰς καταβόσκησιν ὡς δρυς καὶ ὡς βάλανος, ἥτις ἀποβαλοῦσα ἴσται μόνη, οὕτω πως ἐρημίαν παντελῆ προαγορεύοντος τοῦ λόγου. ἐπληροῦτο δὲ καὶ αὕτη κατὰ τοὺς τοῦ Ἀδριανοῦ χρόνους, καθ' οὓς δευτέραν ὑπομείναντες Ἰουδαῖοι πολιορκίαν εἰς τοῦτο κακῶν περιέστησαν, ὡς νόμοις καὶ διατάγμασιν αὐτοκρατορικοῖς μὴδ' ἐξ ἀπόπτου τὴν ἐρημίαν τῆς αὐτῶν μητροπόλεως θεωρεῖν ἐπιτρέπεσθαι. σφόδρα δὲ ὁ λόγος προσφυέσι κέχρηται παραδείγμασιν φήσας περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· ἔσονται γὰρ ὡς τερέβινθος ἢ ὡς δρυς ἢ βάλανος ὅταν ἐκπέσῃ ἐκ τῆς θήκης αὐτῆς. οὐκέτι γὰρ «ἀμπελῶν κυρίου σαβαώθ» οὐδ' «ὡς παράδεισος θεοῦ» οὐδ' «ὡς ἐλαία ὠραία» οὐδ' «ὡς φοῖνιξ κατὰ τὸν δίκαιον» οὐδ' ὡς ἄλλο τι τῶν ἡμέρων καὶ ἀναγκαίων φυτῶν ἔσσεσθαι αὐτοὺς φησιν, ἀλλ' ὡς βάλανον οὐδ' αὐτὴν συνεστῶσαν, ἀλλ' ἐκπεπτωκυῖαν τῆς θήκης αὐτῆς, καὶ ὡς τερέβινθον, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ὡς δρυῖν. δρυῖν δὲ καὶ βάλανον καὶ δρυμὸν καὶ τῶν ἀνημέρων ξύλων τὰ ἄκαρπα καὶ ἀγριώτατα εἴωθεν ὀνομάζειν ἢ θεία γραφή, ἐπειδὴν ἐθέλη τὰ ἀλλόφυλα σημαίνειν ἔθνη, οἷς ὅμοιον ἔσσεσθαι φησι καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν οὐδὲν τῶν ἀλλοφύλων ἔθνῶν οὔτε τῷ βίῳ οὔτε τῷ τρόπῳ διεννηοχότα, ἀλλὰ καὶ ἐν χείρονι τυγχάνοντα καταστάσει, τῷ τοὺς μὲν τὰς οἰκείας ἐπέχειν χώρας καὶ τοὺς κατὰ φύσιν τῆν αὐτῶν προφέρειν καρπούς, τούτους δὲ τῆς οἰκείας ἐκπεπτωκέναι καὶ μὴδ' ὁμοίως ἐκείνοις ἐνεργεῖν, ὡς διὰ τοῦτο παραβάλλεσθαι δρυὶ ἀγρίῳ φυτῷ καὶ βαλάνῳ καρπῷ ζῶων ἀλόγων θρεπτικῷ καὶ τούτῳ ἐκπεπτωκότη τῆς θήκης. τούτοις ἐξῆς μετὰ ἀστερίσκων προσθήκης ἐπιλέγει περὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀγίου σπέρματος, περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγετο· «εἰ μὴ κύριος σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». τό· σπέρμα ἅγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς οὐ κεῖται μὲν παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἀντιγράφοις, διὸ καὶ περιττὸν εἶναι δόξειεν ἂν· πλὴν ἐπεὶ ὁ μὲν Θεοδοτίων ἐξέδωκεν οὕτως εἰπὼν· σπέρμα ἅγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς, ὁ δὲ Ἀκύλας· σπέρμα ἡγιασμένον στήλωσις αὐτῆς, ὁ δὲ Σύμμαχος· σπέρμα ἅγιον ἢ ἀντίστασις αὐτῆς, τίνα ἀντίστασιν ἢ στήλωσιν φήσειεν εἶναι τοῦ ἐκπεσόντος ἐκείνων λαοῦ ἢ τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα ἅγιον τὸ μὴ ἐκπεσὸν μὴδὲ τὴν ὁμοίαν τοῖς λοιποῖς ὑπομείναν πτώσιν; εἶεν δ' ἂν οὗτοι οἱ τὴν χάριν τὴν σωτήριον ὑποδεδεγμένοι «ἀκοῇ ἀκούσαντες» καὶ ὀφθαλμοῖς βλέψαντες, οὓς μακαρίζων ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· «ὕμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσιν, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσιν». 1.43 Τὰ πρῶτα τῆς προφητείας ἐπὶ Ὀζίου τοῦ βασιλέως λέλεκτο, ὃν διαδεξαμένου Ἰωαθάμ κατ' ἀρχὰς «τῆς βασιλείας» αὐτοῦ τὴν προταθεῖσαν ὀπτασίαν ὁ προφήτης ἐώρα, δι' ἧς τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ παρέστησεν καὶ θεσπίσας τὰ λελεγμένα μέχρι τούτων ἔστη, οὐ πολλῶν λόγων δεηθέντος τοῦ καιροῦ διὰ τὴν τοῦ βασιλέως εὐσεβῆ κατάστασιν, ᾧ καὶ τὸν λαὸν ἐξακολουθεῖν εἰκὸς ἦν. μετὰ δὲ τὴν ὀπτασίαν χρόνου μεταξὺ διαγενομένου «ἐτῶν δέκα ἕξ»· τοσοῦτοις γὰρ ἦρξεν ὁ Ἰωαθάμ, βασιλεύει Ἄχαζ δυσσεβέστατος ἀνδρῶν. εἴ τις καὶ ἄλλος, καθ' ὃν τὰ προκείμενα θεσπίζεται περιέχοντα προφητείαν τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως. καὶ πολλῆς γε ἔχεται ἀκολουθίας ὁ λόγος μετὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ θεσπίζων τὰ περὶ τῆς εἰς ἄνθρωπον αὐτοῦ γενέσεως. γίνεταί δὲ ὑπόθεσις τοῦ τῆς προφητείας λόγου δύο βασιλέων ἐπανάστασις κατὰ τοῦ Ἄχαζ, ὃν ὁ μὲν τῆς Συρίας ἡγεῖτο Ῥαασῶν ὄνομα, βασιλικὴν πόλιν τὴν Δαμασκὸν κεκτημένος, ὁ δ' ἐκράτει τοῦ πλήθους τοῦ Ἰουδαίων ἐν τῇ καλουμένῃ Σαμαρείᾳ πόλει. ἦν δὲ οὗτος Φάκεε Ῥομελίου υἱός. καὶ δὴ συμφωνήσαντες οὗτοι ἐπιστρατεύουσιν τῷ Ἄχαζ, ὃς ἐβασίλευσεν τῆς Ἱερουσαλήμ ... φυλῶν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καθηγούμενος, ἀλλὰ τὸν μὲν Ἄχαζ παραδίδωσι ὁ θεὸς διὰ πλείστας ὄσας

δυσσεβείας αὐτοῦ, τόν τε ὑπ' αὐτῷ λαὸν τοῖς εἰρημένοις βασιλεῦσιν, ὡς ἀνελεῖν μὲν αὐτῶν «δέκα καὶ δύο μυριάδας ἀνδρῶν», αἰχμαλώτους δὲ ἀπαγαγεῖν οὐκ ἐλάττους «εἴκοσι μυριάδων». τοιαύτης δὴ τροπῆς κατὰ τὴν πρώτην συμβολὴν γενομένης, οὐκ εἰς μακρὸν δὲ αὐθις οἱ προλεχθέντες βασιλεῖς, ὁ τῆς Δαμασκοῦ λέγω καὶ τῆς Σαμαρείας, ὀπλίζονται κατὰ τοῦ Ἄχαζ προθέμενοι τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκία ἐλεῖν καὶ τὸν μὲν Ἄχαζ ἀνελεῖν, ἕτερον δὲ ἀντ' αὐτοῦ καταστήσαι βασιλέα, τὸν λεγόμενον «υἷὸν Ταβεήλ». Οὐκ ἔλαθεν ταῦτα τὸν Ἄχαζ οὐδὲ τὸν ὑπ' αὐτῷ λαὸν οἶκον Δαυὶδ ὀνομαζόμενον· οὕτω δὲ ἐκαλοῦντο οἱ ἀπὸ γένους Δαυὶδ καὶ πάντες οἱ ἐκ διαδοχῆς αὐτοῦ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. ὡς οὖν ἔμαθον μέλλειν αὐτοῖς αὐθις ἐπιτίθεσθαι τοὺς δηλωθέντας, ἐξέστη αὐτῶν ἡ ψυχὴ, τοῦτ' ἔστιν ἐθορυβήθη, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον ἐκλονήθη, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐσαλεύθη. οὐ μόνον δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς τάραχος οὐ μικρὸς τὴν ψυχὴν κατέσχηκεν μνήμη προτέρων κακῶν, ὧν οὐ πρὸ πολλοῦ ἔτυχον πεπειραμένοι, ἦν δὲ αὐτῶν ἀπεικάσαι τὴν ψυχὴν κλονουμένην καὶ σειομένην ἐκ τῆς ἀκοῆς ξύλοις δρυμοῦ ὑπὸ σφοδροτάτῳ πνεύματι δονούμενοις, ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς κύριος οἶκτον λαβὼν αὐτῶν φιλανθρωπεύεται καὶ ἀποστέλλει τὸν αὐτοῦ προφήτην παραινῶν τῷ Ἄχαζ ἄφοβον καὶ ἀτάραχον ἑαυτὸν φυλάττειν· βοηθοῦ γὰρ αὐτοῦ τεύξεται τοῦ θεοῦ νῦν γοῦν εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἐπειδὴ καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ παραδόντος τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς διὰ τὰς ἐκτόπους αὐτῶν δυσσεβείας τὰ προλεχθέντα πεπονθότες εἶεν. καὶ δὴ προστάττει τῷ προφήτῃ κατὰ τινὰ τόπον τὸν αὐτῷ φανέντα εὐκαιρὸν συντυχεῖν τῷ Ἄχαζ, παραλαβεῖν δ' ἅμα αὐτῷ κελεύσας τὸν περιλειφθέντα αὐτῷ υἱόν, ὡς ἂν ἄμφω αὐτὸς τε ὁ προφήτης καὶ ὁ τούτου υἱὸς ἐξ ἅπαντος τοῦ λαοῦ, ὧν τὴν ψυχὴν ἔοικεν περιλελεῖσθαι, προσέλθοιεν τῷ βασιλεῖ καὶ τὰ κελευόμενα εἴποιεν. Ἔδει γὰρ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ προφήτου μὴ συνδιαφθαρέντα τῷ πλήθει ἐναπομείναντα δὲ τῇ πατρικῇ διδασκαλίᾳ μαθητεύεσθαι ἐξ ἐκείνου τῷ πατρί, διὰ τοῦ παρεῖναι αὐτῷ θαρσαλέως προσιόντι καὶ πράττοντι τὰ κεκελευσμένα, φάναι δὲ τῷ Ἄχαζ συναντήσαντα, ἃ προστάττει ὁ θεός· Φύλαξαι τοῦ ἡσυχάσαι, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· φύλαξαι καὶ ἡσύχασαι, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· πρόσεχε καὶ ἡσύχασον. θαρσῶν φησι τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἄτρομος ἔσο καὶ μὴ φοβοῦ, μηδὲ ἡ ψυχὴ σου ἀσθενεῖτω ἀπὸ τῶν δύο ξύλων, τῶν οὐδαμῶς μὲν φῶς ἐχόντων, δαλῶ δὲ μόνον ἐσβεσμένῳ καὶ καπνιζομένῳ ἐοικότων· τοιοῦτοι γὰρ τινές εἰσιν οἱ δύο βασιλεῖς, ὧν ἓν φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ καθέστηκας. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἡ παιδευτικὴ μου δύναμις, ἦν ὄργῃν εἴωθεν ἀποκαλεῖν τὰ λόγια, μετήλθεν ὑμᾶς τὸ πρότερον εἰς ἔλεγχον τῶν νομιζομένων ὑμῖν θεῶν, οἷς ἐθαρσεῖτε μὲν αὐτοί, οἱ δὲ τὸ μηθὲν ὄντες ἀπηλέγχοντο, ὀπηνίκα ὑποχειρίους ὑμᾶς εἶλον οἱ πολέμιοι. ὅμως ἐπεὶ μὴ ἔστιν ἡ ἐμὴ ὄργῃ παράμονος ὡς ἀγαθὸς θεὸς αὐτὸς καὶ τὸ πρῶτον παίσας ὑμᾶς ἐπὶ τῷ συμφέροντι· καὶ νῦν αὐθις πᾶν τὸ νοσήσαν ὑμῶν ἰάσομαι, εἰ ἐπιστραφέντες τῆς προτέρας πλάνης μάθετε ἀληθῶς εὐσεβεῖν. Οἱ γοῦν δύο βασιλεῖς οὗτοι, ὁ τε τῆς Συρίας καὶ ὁ τῆς Σαμαρείας, Ἀράμ δὲ ἡ νῦν Συρία, Σαμάρεια δὲ ἡ νῦν καλουμένη πόλις Σεβαστή, εἰ καὶ μεγάλα ἠπέιλησαν τὴν προλεχθεῖσαν βουλευσάμενοι βουλήν, ἀλλ' οὐ κατὰ γνώμην πράξουσιν· ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος σαβαώθ, ὡς ἂν κύριος ὢν τῶν δυνάμεων τῶν θειῶν καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀγγελικῶν στρατιῶν, οὐκ ἐπιτρέψω τὴν βουλήν αὐτῶν ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι, κρίνας σῶσαι ὑμᾶς ὡς ἂν σχοίητε τῆς ἐμῆς εὐεργετικῆς καὶ σωτηρίου δυνάμεως ἐναργεστάτην αἴσθησιν· ἀπαρκεῖ γὰρ τῇ μὲν Συρίᾳ κεφαλὴν ἔχειν τὴν Δαμασκὸν καὶ ταύτης εἶναι τὸν Ῥαασσῶν βασιλέα, τῇ δὲ Σαμαρείᾳ τὸν Ἐφραῖμ. οὕτω δὲ ἐκαλεῖτο τὸ πλῆθος τῶν ἑννέα ἡμισυ φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸν ἐξ Ἐφραῖμ αὐτῶν βασιλεύσαντα· ἀρκετὸν οὖν καὶ τούτοις ἔχειν τὴν Σαμάρειαν καὶ ταύτης ἡγεῖσθαι

τὸν τοῦ Ῥομελίου υἱόν. μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὃ Ἄχαζ, ὡς ὅσον οὐπω ἢ τῆς Σαμαρείας βασιλεία καταλυθήσεται, τοῦ ἐν αὐτοῖς βασιλευμένου λαοῦ αὐτοῖς βασιλεῦσιν αἰχμαλώτου γενησομένου, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἀποικισθησομένου διὰ τὰς ὑπερβαλλούσας αὐτῶν ἀθεμίτους πράξεις. εἰ δὲ καὶ τὸν χρόνον γνῶναι ποθεῖς, γίνωσκε, ὡς εἶσω ἐξήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἐπιστὰς ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς πάντας αὐτοὺς λήψεται ἀπάξας τε αἰχμαλώτους εἰς τὴν αὐτοῦ μετοικιεῖ χώραν. ταῦτα τῷ προφήτῃ λέγειν ὁ θεὸς προσέταττεν αὐτῷ τε τῷ Ἄχαζ καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν λαῷ· παρορμῶν αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφειν, πιστεύειν τε καὶ μὴ διαπιστεῖν τοῖς εἰρημένοις. διὸ τοῖς πᾶσιν ἐπιφέρει λέγων· καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε. ὁ μὲν οὖν τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ εἰς μακρὸν τέλους ἐτύγχανεν· συμπληρουμένου γὰρ τοῦ προλεχθέντος χρόνου, καὶ ἡ Δαμασκὸς καὶ ἡ Σαμάρεια, οἵ τε τούτων ἡγεμόνες ἤλωσαν ὑπὸ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως. ταῦτα μὲν οὖν ὧδέ πη τὴν προφητείαν ἐπιστοῦτο διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, τὰ γε μὴν ἐξήκοντα καὶ πέντε ἔτη φασὶν Ἑβραίων παῖδες ἐπ' ἀκριβὲς συμπληροῦσθαι, εἴ τις ἀριθμεῖν ἄρξαιτο τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ πέμπτου καὶ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς τοῦ Ὀζίου βασιλείας. προφητεύει μὲν γὰρ κατὰ ταῦτὸν ὁμοῦ τῷ Ἡσαΐα καὶ Ἀμῶς ὁ προφήτης· θεσπίζει δὲ πρῶτος ὁ Ἀμῶς τὴν μέλλουσανσυμβήσασθαι αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἰσραὴλ λέγων· «ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ». καὶ κατὰ τῆς Σαμαρείας δὲ ὁ αὐτὸς προφητεύει ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα «πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισοῦ». φασὶν δὲ τὸν σεισμόν τοῦτον εἶναι τὸν γενόμενον ἐπὶ Ὀζίου, ὅτε εἰσελθὼν εἰς τὸ ἅγιασμα ἐπὶ τῷ θῦσαι «ἐλεπρώθη», καὶ ἐξεχύθη ἡ πύοτις τοῦ θυσιαστηρίου σεισοῦ γενομένου. «πρὸ δύο» τοίνυν «ἐτῶν τοῦ σεισοῦ» προφητεύσαντος τοῦ Ἀμῶς κατὰ τῆς Σαμαρείας καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ προσήκει φασὶν ἐξ ἐκείνου δεῖν ἄρχεσθαι τὰ ἐξήκοντα καὶ πέντε ἔτη συνάγειν. γίνεται δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ Ὀζίου ἔτη εἴκοσι ἐπτὰ, ἐπειδὴ τὰ πάντα «δύο καὶ πενήκοντα ἔτη βασιλεῦσαι» μνημονεύεται τῶν δὲ κατὰ τὸ πέμπτον καὶ εἰκοστόν. πρῶτος Ἀμῶς τὰ περὶ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ αἰχμαλωσίας ἐθέσπισεν, ἔπειτα «Ἰωαθαμ ἔτη δέκα ἕξ» καὶ «Ἄχαζ» ὁμοίως «ἔτη δέκα ἕξ». εἰ τὰ τῆς Ἐζεκίου βασιλείας ἔτη ἕξ ὁμοῦ τὰ πάντα συνάγεται εἰς ἔτη ἐξήκοντα καὶ πέντε· ἔκτω γοῦν ἔτει Ἐζεκίου ὁ Ἰσραὴλ τὴν ὑστάτην ὑπέμεινε αἰχμαλωσίαν. ταῖς προφητείαις ἀκολουθῶς σημεῖον δὲ αὐτῷ δώσειν ἐπαγγέλλεται, δι' οὗ σωθήσασθαι ἔμελλεν· ὁ δὲ σκληροκάριος ὢν καὶ τῆ δαιμονικῆ πλάνῃ βεβαπτισμένος ἀναίνεται καὶ παραιτεῖται τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον, κἂν τούτῳ τὸ ἄπιστον καὶ ἀνυπότακτον ἑαυτοῦ δεικνύς. ἰστέον ὡς μέχρι τούτων Ὀριγένει προῆλθεν ὁ ὄγδοος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. 1.44 Ἀντὶ τοῦ· εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος, ὁ μὲν Σύμμαχος αἴτησαί φησι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου θεοῦ σου, βάθυνον εἰς ἄδην ἢ εἰς ὕψος ἄνω, ὁ δὲ Ἀκύλας· ἐπερώτησον σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου θεοῦ σου, βάθυνον εἰς ἄδην ἢ μετεώρισον εἰς ἄνω, ὁ δὲ Θεοδοτίων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου θεοῦ σου, βάθυνον εἰς ἄδην ἢ ὕψωσον ἄνω. νοήσομεν δέ γε τὸ εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος σημεῖον ἐκ τῆς παρὰ Μωϋσεῖ γραφῆς· τῶν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διὰ Μωϋσέως γενομένων σημείων, περὶ ὧν εἴρηται· «ἐξαπέστειλεν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν μέσῳ σου, Αἴγυπτε», τὰ μὲν ἀπὸ γῆς ἐτύγχανεν ὡς «οἱ βάρταχοι καὶ αἱ ἀκρίδες καὶ οἱ σκνίφες καὶ ἡ κυνόμυια», τὰ δὲ ἐξ οὐρανοῦ ὡς «ἡ χάλαζα καὶ τὸ πῦρ τό τε τριήμερον σκότος». εἶποι δ' ἂν τις καὶ τὸ ἐπὶ Ἐζεκίου γενομένον σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι, «ὅτε ἀναποδίσαντος τοῦ ἡλίου ἔδραμεν εἰς τὰ ὀπίσω ἢ σκιά τοὺς δέκα ἀναβαθμούς». ἐκ βάθους δὲ ἦν σημεῖον καὶ τὸ ἐπὶ Σαοὺλ γενομένον, ὅτε Σαμουὴλ μετὰ θάνατον αὐτοῦ προμηνύει. ὁμοίως ἐκ βάθους ἦν «σημεῖον Ἰωνᾶς» «ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους» προῶν καὶ Νινευίταις

ἄλλοφύλοις ἀνδράσιν κηρύττων. κελεύεται τοίνυν ὁ Ἄχαζ σημεῖον αἰτῆσαι, δι' οὗ σωθήσεται ἔμελλεν αὐτός τε καὶ ὁ σὺν αὐτῷ λαός. ἐξουσίαν τε αὐτῷ δίδωσιν ὁ θεὸς αἰρέσεως τοῦ σημεῖου, εἴτ' ἐκ βάθους αἰτήσειεν αὐτῷ δοθῆναι τοῦτο, ἐκ βάθους οὐχ ἑτέρου ἢ τοῦ κατὰ τὸν ἄδην· εἴτ' ἐξ ὕψους, καὶ αὐτῶν τῶν ἄνω μετεώρων. ὁ δὲ ἀκούσας ἀναίνεται, ἅτε δὴ ἀσεβῆς ὢν καὶ μὴ πειθαρχῶν τῷ θεῷ κελεύοντι μηδὲ θέλων ἀπόπειραν λαβεῖν τῆς τοῦ θεοῦ παραδοξοποιουῦ δυνάμεως. διό φησιν· Οὐ μὴ αἰτήσω οὐδ' οὐ μὴ πειράσω κύριον. εἴθ' ὁ προφήτης ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ἀπονοίᾳ σχετλιάσας ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ ἐξῆς ἐπιλέγει φάσκων· Ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυίδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; καὶ πῶς κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; ἐκάλει δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ οἶκον Δαυίδ τοὺς ἐκ τῆς διαδοχῆς Δαυίδ κατάγοντας τὸ γένος, ἐν οἷς ἔλεγεν· «καὶ ἀνηγγέλη εἰς τὸν οἶκον Δαυίδ, ὅτι συνεφώνησεν Ἀράμ πρὸς τὸν Ἐφραΐμ», πρὸς τὸν αὐτὸν τοίνυν οἶκον Δαυίδ τὰ προκείμενα φάσκει μηκέτι τοῦ λόγου καταξιῶν τὸν Ἄχαζ. τίνα δὲ ἐστὶν ἃ πρὸς τὸν οἶκον Δαυίδ ἀποκρίνεται; μὴ μικρὸν φησὶν ἐστὶν τὸ παρέχειν ἀνθρώποις ἀγῶνα; καὶ πῶς κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; ἀνθ' ὧν ὁ Ἀκύλας τοῦτον ἠρμήνευσεν τὸν τρόπον· ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυίδ· μήτι ὀλίγον μοχθοῦν ἄνδρας, ὅτι μοχθοῦτε καίγε τὸν θεόν μου; ὁ δὲ Σύμμαχος· ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυίδ· μὴ οὐκ αὐτάρκες ὑμῖν κοποῦν ἀνθρώπους, ὅτι κοποῦτε ἔτι καὶ τὸν θεόν μου; ὁ δὲ Θεοδοτίων· καὶ εἶπεν· ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυίδ· μὴ μικρὸν ἐξ ὑμῶν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, ὅτι ἀγῶνα παρέχετε καίγε τῷ θεῷ μου; ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν προκειμένων τοιοῦτος· οὐ παύσεσθέ ποτε τοῖς τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις, λέγω δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ προφήταις, κόπους καὶ μόχθους καὶ ἀγῶνας τοὺς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας παρέχοντες, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν ἐμὸν θεόν, ὃν ὑμεῖς ἀγνοεῖτε, κοποῦτε σκυλμοὺς καὶ ἀγῶνας παρέχοντες τῷ μὴ βούλεσθαι πιστεῦν αὐτοῦ ταῖς ἐπαγγελίαις. ὁ μὲν γὰρ οἷα θεὸς δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας σωτήριον σημεῖον αἰτεῖν παρ' αὐτοῦ προστάττει, δι' οὗ μέλλετε σωθήσεται καὶ τῆς τῶν δύο βασιλέων τῶν ἐπιστρατευσάντων ὑμῖν ἀγωνίας ἀπαλλάττεσθαι. ὑμεῖς δὲ ἐπιμένοντες τῇ ἑαυτῶν μοχθηρίᾳ ἀγῶνα παρέχετε αὐτῷ καὶ κόπους ὁμοίως τοῖς αὐτοῦ προφήταις καὶ αὐτῷ χρώμενοι οἷς ἀπιστοῦντες ἐπιβουλάς ἐμηχανήσασθε κατ' αὐτῶν πολλάκις. Πλὴν εἰ καὶ ὑμεῖς τοιοῦτοι, ἀλλ' αὐτὸς πάλιν οἷα θεὸς μιμούμενος ἑαυτὸν οὐ παρήσιν ὑμᾶς ἀπολλυμένους, τὸ δὲ σωτήριον σημεῖον καὶ μὴ βουλομένοις ὑμῖν παρέξει. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; παράδοξόν τι θαῦμα ἔσται ποτὲ ἐν ἀνθρώποις καὶ σημεῖον μηδέποτε ἀκουσθὲν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος· παρθένος γὰρ κυήσει δίχρα τῆς πρὸς ἄνδρα κοινωνίας καὶ θεὸν γεννήσει, σωτήρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. τοῦτον οὖν αὐτὸν τὸν μέλλοντα τοιαύτης λαγχάνειν γενέσεως θεὸν σημεῖον ὑμῖν σωτήριον ἐντεῦθεν ἤδη ὁ θεὸς παρέχει. ὃ δὴ καὶ εἰς βάθος ἐκταθήσεται καὶ εἰς ὕψος· εἰς βάθος μὲν δι' ἣν ποιήσεται μέχρις ἄδου κατάβασιν, εἰς ὕψος δὲ διὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἐπάνοδον. σὺ τοιγαροῦν, ὁ οἶκος Δαυίδ, ἐντεῦθεν ἤδη κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πρὸς τοὺς παρόντας πολεμίους συμβολῆς ἀνακαλοῦ τοῦτον Ἐμμανουήλ ἐπονομάζων, ὅπερ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τὴν τοῦ λόγου παρίστησι δύναμιν· μεθ' ἡμῶν γὰρ ὁ θεὸς δηλοῖ τοῦνομα. πιστεύων δὴ τῷ σημείῳ θάρσει καὶ μηκέτι μὲν θεοὺς ἀνακαλοῦ Δαμασκοῦ μηδὲ τοὺς μὴ ὄντας βοηθοὺς ἐπιγράφου σαυτῷ, τὸν δὲ Ἐμμανουήλ, ὡς ἂν θεὸν ἀνθρώποις συνεσόμενόν ποτε, κάλει, θαρσῶν σὺν πεποιθήσει τελείᾳ, πιστεύων τῇ τῆς προσηγορίας δυνάμει. ἔνθα δὴ γενομένους ἐπιστῆσαι προσήκει ὡς ἀκριβῶς ἢ προφητεία τῷ οἴκῳ Δαυίδ προστάττει τὸν ἐκ τῆς παρθένου γενησόμενον Ἐμμανουήλ καλεῖν λέγουσα· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· σὺ γὰρ αὐτός, ὁ οἶκος Δαυίδ, ὁ νῦν τῷ προφήτῃ παρῶν καὶ τούτων ἀκροώμενος τῶν λόγων τὸν θεσπιζόμενον καλέσεις Ἐμμανουήλ, ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγεν· ἐπικαλοῦ βοηθὸν

σεαυτῶ συνεχῶς καὶ πολλάκις Ἐμμανουήλ ὀνομάζων καὶ ὡς συνόντα σοι θεὸν τοῦτον ἀνακαλούμενος, εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἢ παρθένος τοῦτον κυήσει καὶ τέξεται. ὅτε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα γενήσεται τῆς προφητείας, ὅτε καὶ σωτὴρ ἀναφανήσεται τοῦ παντός ἀνθρώπων γένους, παρ' ᾧ καὶ ἑτέρῳ τότε χρήσεται ὀνόματι σωτηρίας ἐπωνύμῳ. ἀλλ' ἐντεῦθεν ἤδη, σὺ, ὁ οἶκος Δαυίδ, ἀγαθὸν σύνθημα παρὰ κυρίου λαβὼν ἀνακαλοῦ αὐτὸν Ἐμμανουήλ ὀνομάζων· σωτηρίαν γὰρ σοι πιστεύοντι καὶ πειθαρχοῦντι τοῖς λεγομένοις ἢ τοιαύτη προξενήσει ἐπίκλησις. εἰ μὲν οὖν εἶρητο· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ἔδοξεν ἂν εἰς μέλλοντα χρόνον τὴν πᾶσαν παραπέμπειν προφητείαν· οὕτως τ' ἂν ἀμφιλογίαν εἶχεν ὁ λόγος, ἐπεὶ μὴ Ἐμμανουήλ, ἀλλὰ «Ἰησοῦς τὸ ὄνομα κέκληται» τοῦ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου γεννηθέντος σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὸν τοῦ ἀγγέλου χρηματισμὸν φήσαντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· «μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἅγιον. τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν». εἰ οὖν «Ἰησοῦς», ἀλλ' οὐχὶ Ἐμμανουήλ τὸ ἐπώνυμον εἴληφεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν ἐκ τῆς παρθένου γενόμενος κατὰ τὴν προφητείαν, πῶς ἂν ἐπηλήθευσεν τὸ λόγιον φῆσαν· καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ; διόπερ οὐκ εἶρηται μὲν οὕτως· οὐ γὰρ ἔμελλεν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων τούτῳ καλεῖσθαι τῷ προσρήματι, ἀκριβῶς δὲ ὁ προφητικὸς λόγος καὶ καλέσεις περιέχει. σὺ γάρ, ὁ οἶκος Δαυίδ, δι' ὃν ταῦτα θεσπίζεται, σύνθημα σωτηρίας λαβὼν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους συμβολῆς Ἐμμανουήλ κάλει καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἐλευθερίας ἐπιγράφου τοῦτον αἴτιον, ἐκ παρθένου μὲν γενησόμενόν ποτε, ἤδη δὲ θεὸν ὄντα καὶ μεθ' ἡμῶν ὄντα, ἐντεῦθεν τε ἤδη τὰ μεγάλα σοι πρὸς σωτηρίαν χαριούμενον. εἰ πιστεύων τῷ θείῳ προστάγματι, συνεχῶς αὐτὸν ἐπικαλοῖο βοηθὸν Ἐμμανουήλ ὀνομάζων· τοιαύτης γὰρ ὥσπερ ἐπώδης τινος χρεῖα σοι πρὸς τὸ μὴ δαίμοσιν βοηθοῖς προσέχειν, μόνον δὲ τὸν Ἐμμανουήλ ἐπικαλεῖσθαι καὶ διὰ τούτου σώζεσθαι. οὗτος δεῖν αὐτὸς ὁ ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου χρηματίζων, καὶ ταῦτα μὴ νοήσαντές τινες ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ ἀντὶ τοῦ καλέσεις «καὶ καλέσουσιν» πεποιήκασιν, οὐχ οὕτως ἐχούσης τῆς προφητικῆς λέξεως· ἢ τε γὰρ Ἑβραϊκῆ φωνή, ταύτη τε καταλλήλως ἅπαντες οἱ ἑρμηνευταὶ καὶ καλέσεις ἐκδεδώκασιν. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἢ παρθένος, κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς νεᾶνις ὠνόμασται. οὐδὲν δ' ἂν κωλύη καὶ νεᾶνιν λέγεσθαι τὴν παρθένον· εἰκὸς γὰρ μὴ ἀτελῆ παῖδα τὴν ἀγίαν παρθένον τὴν τὸν σωτῆρα κυήσασαν, νεᾶνιν δὲ τὴν ἡλικίαν καὶ τελείαν κόρην γεγονέναι. τοῦτο μὲν οὖν τὸ θαῦμα καιρῶ ... γενέσθαι θεσπίζει, πρὸς δὲ τὸν οἶκον Δαυίδ σωτῆρος καὶ βοηθοῦ χρεῖαν ἔχοντα ἀναγκαίως ἐλέγετο· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἐπικαλοῦ τοίνυν αὐτὸν οὐ πόρρω ἐστῶτά φησι, διὰ παντός δὲ παρόντα καὶ συνόντα τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. εἰ δὲ θαυμάζεις θεὸν γεννώμενον ἀκούων, πίστευσον ὅτι καὶ τροφῇ νηπιώδη χρήσεται· οὐ γὰρ κατὰ τινα φαντασίαν ὀφθήσεται ἀνθρώποις, οὐδὲ τῷ δοκεῖν ἔσται τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἀληθῶς τοιαύτην ὑπομενεῖ γενέσειν, ὡς κοινωνῆσαι νηπιώδη τροφῇ, βουτύρῳ λέγω καὶ μέλιτι ὁμοίως τοῖς λοιποῖς βρέφεσιν. τοῦτο μὲν οὖν ἀνθρώπινον, τὸ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ παραστατικὸν ἐκεῖνο ἂν εἴη, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἀπειθεῖ πονηρίᾳ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. σημαίνει δὲ ὁ λόγος ὡς καὶ παρ' αὐτὴν τὴν γενέσειν διακριτικὸς τις ἦν καὶ ἀγαθῶν ποιητικὸς ὁ Ἐμμανουήλ, τὸ κριτικὸν ἐξ ἐκείνου κεκτημένος καὶ ἀποσειόμενος μὲν τὸ κακόν, μόνον δὲ τὸ ἀγαθὸν ἀποδεχόμενος· τοιαύτης γὰρ φησιν ἔσται φύσεως καὶ ἐξ αὐτῆς γενέσεως. ἢ τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν

καθ' ὅλου κρίσιν τὸ ῥητὸν εἶπωμεν διαγράφειν, καθ' ἣν πάντα μὲν πονηρὸν ἄνδρα ἀποδοκιμάσει, μόνον δὲ τὸν ἀγαθὸν ὡς ἄξιον τῆς αὐτοῦ χάριτος ἀποδέξεται καὶ τοῦτο πράξει ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τῆς νηπιώδους καταστάσεως καὶ ἐξ αὐτῆς γενέσεως. διὰ τοῦτο προσδοκᾷ ὀφείλεις σὺ αὐτός, ὁ Ἄχαζ, ἢ σύ, ὁ οἶκος Δαυὶδ, καὶ πάντες ὑμεῖς οἱ τοῦ βασιλικοῦ γένους, ὡς ἤξει καιρός, καθ' ὃν ἐπάξει ὁ θεὸς ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τὸν ὑμῖν ὑποχείριον καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ ὑμετέρου πατρός, δηλαδὴ τοῦ Δαυὶδ, ἡμέρας τινάς, ὁποῖων οὐδεπώποτε πείραν εἰλήφατε. καὶ μάλιστα ἐξ οὐπὲρ οἱ τὴν Σαμαρείαν οἰκοῦντες εἰς ἑαυτοὺς περιέσπασαν τὴν Ἀσσυρίων ἔφοδον, ἀφελόντες μὲν αὐτὴν καὶ ἀποστήσαντες τῆς καθ' ὑμῶν ὀρμῆς, εἰς ἑαυτοὺς δὲ αὐτὴν ἐπισπασάμενοι· ὑπερβάλλοντες γὰρ δυσσεβεία τοὺς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας πρῶτοι τῶν πολεμίων ἐπειράθησαν ἀποστήσαντες αὐτοὺς τῆς κατὰ τοῦ οἴκου Δαυὶδ ὀρμῆς, ἐν δὲ τῷ σημανθέντι καιρῷ καὶ ταῖς ἐπαχθησομέναις ὑμῖν ἡμέραις. τίνα ποτὲ ἔσται, ἀκολούθως διδάσκει λέγων· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συριεῖ καὶ τὰ ἐξῆς. 1.45 Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος Αἰγυπτίων ἀνδρῶν ἔφοδον, οὓς διὰ τὸ λύθροις καὶ αἵμασιν τοῖς κατὰ τὴν ἀκάθαρτον εἰδωλολατρίαν χαίρειν παραβάλλει μυῖαις, οὓς φησὶν ἤξειν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν οὐκ ἄνευ θεοῦ, νεύματι δὲ αὐτοῦ τοῦ κυρίου διεγείροντος καὶ ὡσπερ συρίγματι παρορμῶντος αὐτοὺς ἦκειν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου· καὶ οὐκ ἀπὸ πάσης ταύτης, ἀλλὰ ἐκ μέρους αὐτῆς. οὐ μόνον δὲ ταύταις ταῖς ἀποδοθείσαις Αἰγυπτιακαῖς μυῖαις συριεῖν ὁ κύριος εἴρηται, ἀλλὰ καὶ τῇ μελίσῃ τῇ κατοικουσῇ τὴν Ἀσσυρίων χώραν, δυνάμει δηλαδὴ πολεμικῇ, ἣν διὰ τὸ πολεμικῶ κέντρῳ κεχρησθαι καὶ τῶν λοιπῶν ἔθνῶν τότε κρατεῖν μελίσῃ ὁ λόγος ἀπεικάσεν. καὶ ταύτας γοῦν φησὶ τὰς μελίσσας ἐπιτραπέισας μᾶλλον καὶ παρορμηθείσας ὑπὸ τοῦ συρίγματος τοῦ κυρίου ἐλεύσεσθαι ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίων χώρας, εἴτ' ἐλθούσας ἀναπαύσασθαι ἐν ταῖς φάραγξιν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ ἐν ταῖς τρώγλαις τῶν πετρῶν καὶ εἰς τὰ σπήλαια καὶ πᾶσαν ῥαγάδα καὶ ἐν παντὶ ξύλῳ καὶ οὕτως λήψεσθαι πάσας τὰς πόλεις αὐτῶν. καὶ τὰς χώρας ταύτας οὖν τὰς ὑμέτερας προσήκει ὑμᾶς ἀγωνιᾶν, ὧ οὔτοι, πρὸς οὓς ὁ παρῶν μοι λόγος ἐστίν, καὶ τὴν τῶν εἰρημένων Αἰγυπτίων τε καὶ Ἀσσυρίων ἄφιξιν χρῆ προσδοκᾷ καὶ δεδιέναι, ἀλλὰ μὴ τοὺς δύο τούτους βασιλεῖς, λέγω δὲ τὸν τῆς Σαμαρείας καὶ τὸν τῆς Δαμασκοῦ· «δαλοὶ» γὰρ «οὔτοι καπνιζόμενοι» καὶ μὴ κατέχοντες πῦρ διὰ τὸ ἐσβέσθαι αὐτῶν τὴν δύναμιν. ἢ μὲν οὖν προφητεία αὕτη πρὸς λέξιν δὲ καὶ πρὸς ἱστορίαν ἐπληροῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων γενομένης, καθ' οὓς Αἰγύπτιοι μὲν οἱ καλούμενοι μυῖαι, ὅτε τούτων βασιλεὺς Φαραὼ Νεχαὼ ἐπελθὼν τῇ Ἰουδαίων χώρα τὸν Ἰωσίαν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήθεοφιλῆ ἄνδρα ἀναιρεῖ. εἶτα οὐκ εἰς μακρὸν ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ σὺν μεγάλῃ στρατιᾷ δυνάμει ἐπελθὼν, τὴν τε πόλιν αὐτῶν ἐκ βάθρων εἶλεν καὶ τὸν νεῶν ἐπυρπόλησεν, τὸ δὲ πᾶν ἔθνος ἐξανδραποδισάμενος καὶ τὰς λοιπὰς δηώσας πόλεις, Ἀσσυρίους οἰκήτορας τῆς Ἰουδαίων χώρας κατέστησεν. τῆνικαῦτα γοῦν ἐπληροῦτο τὰ μετὰ χειρᾶς θεσπίσματα, ὁπνίκα αἱ πολεμικαὶ μέλισσαι ἐκ τῆς Ἀσσυρίων χώρας μετοικισθεῖσαι εἰς ἔσχατα ἐρημίας τὴν Ἰουδαίων χώραν περιελθοῦσαν κατώκησαν νάπας καὶ φάραγγας καὶ σπήλαια καταλαβοῦσαι τῷ τὰς πόλεις δεδηῶσθαι τούτοις ἐξῆς ἐπιλέγεται. 1.46 Ἐπειδὴ τὰ συμβησόμενα τῇ Ἰουδαίων χώρα προεφώνησεν ὁ λόγος καὶ ὡς τὸ πᾶν ἔθνος αὐτῶν κατὰ τὰς θεσπισθείσας ἡμέρας, ἃς ἐπάξειν αὐτοῖς εἴρηται, ὡς ποτε μὲν ταῖς Αἰγυπτιακαῖς μυῖαις παραδοθήσεσθαι, ὡς ὑπὸ χειρὶ γενέσθαι τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ τὸν εὐσεβέστατον Ἰωσίαν, ποτὲ δὲ ταῖς Ἀσσυρίων μελίσσαις αἱ πάσης τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας κατακρατήσασαι τὰς ἐρήμους αὐτῶν καὶ τὰς φάραγγας καὶ τὰ σπήλαια καὶ

πάν ξύλον καθέξουσιν, ένταῦθά τε ἐπὶ σχολῆς καὶ ἀφόβως σὺν ἀμεριμνία τῇ πάσῃ ἀναπαύσονται. ἀκολούθως μετὰ τὴν τούτων πρόρρησιν τῆς Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων ἀρχῆς τὴν καθαίρεσιν διὰ τῶν προκειμένων φωνῶν θεσπίζει. παρέτειναν μὲν γὰρ Ἀσσύριοι κρατοῦντες τῆς Ἀσίας, πάσης Αἰγύπτου τε καὶ Λιβύης καὶ τῶν πλειστῶν μερῶν τοῦ παντὸς ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν χιλίοις που καὶ τριακοσίοις. μεγάλη τε ἦν καὶ ἄμαχος ἡ τούτων δυναστεία, οὐ πρότερόν τε αὕτη πέπαυτο καταλυθεῖσα ἢ «πολιορκῆσαι» τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νεῶν «ἐμπρῆσαι», τὰ τε ἅγια σκεύη καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ ἱερῷ ἀναθήματα ἀπαγαγεῖν εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἀναθεῖναι τοῖς ἑαυτῶν εἰδώλοις· τούτων γὰρ πραχθέντων οὐκ εἰς μακρὸν Μῆδοι μὲν τὴν Ἀσσυρίων καθαιροῦσιν ἀρχήν. Περσῶν δὲ πρῶτος βασιλεύει Κῦρος, ὁ καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερίαν χαρισάμενος, συγχωρήσας τε τοῖς ἐθέλουσιν αὐτῶν ἐπάνοδον ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων γῆν ποιήσασθαι καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν ἀνοικοδομεῖν, ὁ καὶ τὰ ἀναθήματα καὶ τὰ ἱερατικὰ σκεύη τὰ πάλαι ληφθέντα ἀποδοῦς καὶ ἀνατεθῆναι κελεύσας ἐν τῷ κατασκευαζομένῳ ἱερῷ. ἀλλὰ τούτων οὕτως ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἀποτελεσθέντων τὸ προφητικὸν πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου προλαμβάνον τῶν μελλόντων ἔσεσθαι τὴν πρόγνωσιν θεσπίζει διὰ τῶν μετὰ χεῖρας, τί συμβήσεται τῇ Ἀσσυρίων ἀρχῇ μετὰ τὴν ἔφοδον, ἣν ποιήσονται αἱ προλεχθεῖσαι μέλισσαι ἐκ τῆς αὐτῶν χώρας ἐπιβᾶσαι τῇ Ἰουδαίων γῆ. διό φησιν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ξυρήσει κύριος τῷ ξυρῷ τῷ μεγάλῳ καὶ μεμισθωμένῳ τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων, οὐ τὴν κεφαλὴν μόνον τὴν πάλαι κομῶσαν, ὅτε τῆς οἰκουμένης ἐκράτουν Ἀσσύριοι, ἀλλὰ καὶ τὰς τρίχας τῶν ποδῶν, δηλαδὴ τὸ ἀνδρεῖον σχῆμα, καὶ τὸν πῶγωνα, τοῦτ' ἔστιν τὸν κατὰ φύσιν ἀνθρώποις πρέποντα κόσμον. ξυρὸν δὲ μεμισθωμένον ὑπὸ τοῦ κυρίου ὁ προφητικὸς ἀπεκάλεσε λόγος στερρόν τι πολεμίων γένος, δι' οὗ τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, δηλαδὴ τὴν πᾶσαν αὐτῶν βασιλείαν τε καὶ δυναστείαν ξυρήσειν ἔφη θεὸν, ὡς ταπεινὴν αὐτὴν καὶ ἀνανδρον καὶ ἄκοσμον καὶ ἀσχήμονα ἀποδειχθῆναι. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ τέλος τετύχηκεν νεύματι θεοῦ καὶ κρίσει Μήδων ἐπελθόντων καὶ τὴν Ἀσσυρίων καταλυσάντων ἀρχὴν καὶ διαλαβόντων Περσῶν τὴν καθ' ὅλης τῆς Ἀσίας κράτησιν. 1.47 Πτωχείαν καὶ πενίαν ὑπερβάλλουσιν αἰνίττεται διὰ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἔνδειαν καὶ σπάνιν τῆς ἀπὸ σίτου τροφῆς· τὸ γὰρ μὴ βοῶν ἀγέλας, μίαν δὲ μόνην δάμαλιν κεκτῆσθαι ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὴ ποίμνια προβάτων, δύο δὲ μόνον πρόβατα τρέφειν, τῆς ἐσχάτης ἂν γένοιτο ἀπορίας σύμβολον, ἀλλὰ καὶ τὸ βουτύρῳ τρέφεσθαι καὶ μέλιτι πάντα τὸν καταλειφθέντα ἐπὶ τῆς γῆς λιμὸν ἄρτου παρίστησιν. ὁ δὲ σαφέστερον ὁ λόγος δηλοῖ συνάπτων ἐξῆς καὶ λέγων· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πᾶς τόπος, οὗ ἔαν ὦσι χίλιοι ἄμπελοι χιλίων σίκλων, εἰς χέρσον ἔσσονται καὶ εἰς ἄκανθαν, καὶ αὐθις· ὅτι χέρσος καὶ ἄκανθα ἔσται πᾶσα ἡ γῆ· οὐκοῦν διὰ τὸ χέρσον εἶναι τὴν γῆν καὶ ἀκάνθαις πλήρη, σίτον μὲν οὐχ ἔξει· οὐδὲ τραφήσεται τῇ κατὰ φύσιν ἀνθρώποις τροφῇ ὁ περιλειφθεὶς, ἀλλ' οὐδὲ οἴνω χρήσεται, γάλακτι δὲ καὶ βουτύρῳ καὶ μέλιτι· καὶ τούτοις οὐκ ἀπὸ πλήθους ἀγέλης βοῶν, οὐδὲ ἀπὸ ποιμνίων προβάτων συναγομένοις, ἀλλ' ἐξ εὐτελῶν καὶ οἰκτρῶν ζώων. ὁ μὲν γὰρ τις ἀπὸ μιᾶς δαμάλεως, ὁ δὲ ἀπὸ δύο προβάτων ποιήσασθαι ταῦτα. ... διὰ τούτων τὰ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίας συμβεβηκότα κατὰ ἐπανάληψιν θεσπίζειν τὸ τμηκαῦτα γὰρ τὸ παντὸς ἔθνους μετοικισθέντος βραχεῖ ... λελεῖφθαι ἐν τῷ τόπῳ ἢ ἱστορία παρίστησιν λέγουσα· «καὶ ἀπὸ τῶν πτωχῶν τῆς γῆς ὑπέλιπεν ὁ ἀρχιμάγειρος εἰς ἀμπελουργοὺς καὶ εἰς γῆν Βενιαμίν». καὶ μετὰ βραχέα ... «καὶ ὁ λαὸς ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, οὓς κατέλιπεν Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ κατέστησεν ἐπ' αὐτῶν τὸν Γοδολίαν». καὶ ἐπιλέγει· «καὶ ὤμοσεν Γοδολίας τοῖς ἀνδράσιν τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ

εἶπεν αὐτοῖς· Μὴ φοβεῖσθε ἀροδὸν Χαλδαίων. καθίσατε ἐν τῇ γῆ καὶ δουλεύσατε τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, καὶ καλῶς ἔσται ὑμῖν». τούτων αὐτῶν οἱ μὲν τὸν παρόντα λόγον κατὰ πρόγνωσιν μνήμην ποιεῖσθαι τὸ πτωχὸν καὶ τὸ ἐνδεές αὐτῶν αἰνιττόμενον ἐν τῷ λέγειν· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πᾶς ὁ καταλειφθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ γὰρ καταλειφθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς οὗτος ἦν ὁ μετὰ τοῦ Γοδολίου λαός, ὃν δι' ἀπορίαν τῆς ἀπὸ σίτου τροφῆς ἐκ βραχυτάτων θρεμμάτων γάλακτι καὶ βουτύρῳ τραφήσεσθαι προαγορεύει τῆς χώρας ἀπάσης εἰς χέρσον καὶ ἄκανθαν δι' ἀνδρῶν ἐρημίαν μεταβληθείσης. μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον ἐν ἐσχάτῃ γεγόνασιν πτωχεῖα θεοῦ Ἰουδαῖοι· ἐκλελοιπότες μὲν αὐτοῖς μετὰ ταῦτα τῶν προφητῶν, μηδενὸς δὲ μνήμης ἀξίου παρ' αὐτοῖς γενομένου μετὰ τὴν τοῦ Ἐζρὰ γραφὴν, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς καταλυθείσης, οὐκέτ' οὐδεὶς τοῦ οἴκου Δαυὶδ παρ' αὐτοῖς ἤρξεν, οὐδὲ τις «ἐν θεῷ πλουτῶν» ἐν αὐτοῖς διέλαμψεν. ἀλλ' εἰ καὶ γένοιτό φησί τις ἐν αὐτοῖς λογικὸς ἀνὴρ ἀνθρώπου ἄξιος προσηγορίας, καὶ οὗτος σπανίως εὖροι ἂν ἐν αὐτοῖς μίαν δάμαλιν ἢ δύο πρόβατα τῷ πᾶσαν αὐτῷ ἡρημῶσθαι τῆς ψυχῆς τὴν χώραν, ὅς οὐδὲν πλέον ἔξει ἐκ τῶν εἰρημένων θρεμμάτων ὁ δηλωθεὶς ἄνθρωπος κτήσασθαι ἢ τὴν νηπιώδη τροφήν γάλα καὶ βούτυρον καὶ μέλι ὡς ταῦτα καρποῦσθαι τὸν περιλειφθέντα ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον· πάλιν δὲ καὶ ἐν τούτοις ὁ περιλειφθεὶς αὐτοῖς τίς ἂν εἴη, ἀλλ' εἷς που σπάνιος καὶ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν ἀπωλείας διασωθεὶς καὶ τὸν λογικὸν φυλάξας χαρακτῆρα, ὅς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας εἶποτε μαθητεύσας ἐν αὐτῇ ἓνα ἢ δεῦτερον κτήσοιτο γνῶριμον ὡσπερ τινὰ δάμαλιν βοῶν καὶ δύο πρόβατα, ἡμερα μὲν καὶ καθαρὰ ζῶα. πλὴν ὅμως καὶ ταῦτα σπανίως εὐρήσει τῷ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας λύκους ἢ κύνας ἢ θῆρας ἀγρίους ἢ ἔρπετὰ ἰοβόλα γενήσεσθαι. διὸ μίαν που δάμαλιν ἢ δύο πρόβατα σπανίως εὐρῶν οὗτος ὁ ἐν αὐτοῖς περιλειφθεὶς ἄνθρωπος ταῦτα θρέψει, καρπὸν τε ἐξ αὐτῶν λήψεται οὐ στερεὸν οὐδὲ πρὸς ἀνδρῶν ἐντελῶν τροφήν ἐπιτήδειον, γαλακτώδη δὲ τινα καὶ νηπίοις κατάλληλον τῷ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς παρέχειν τούτων κρεῖττους διὰ νηπιότητα φρενῶν. σπανίως δὲ που τὴν δάμαλιν καὶ τὰ δύο πρόβατα καὶ οὗτος ἔτρεφεν διὰ τὴν καταλαβοῦσαν τὰς ψυχὰς τοῦ πλήθους αὐτῶν ἐρημίαν, ἣν ὁ λόγος παρίστη φάσκων· ὅτι χέρσος καὶ ἄκανθα ἔσται πᾶσα ἡ γῆ, καὶ πάλιν· οὐ ἂν ὧσιν χίλιοι ἄμπελοι εἰς χέρσον ἔσσονται καὶ εἰς ἄκανθαν. ἃ δὴ πεπόνθασιν διὰ τοὺς πεπολιορκηκότας αὐτῶν τὴν ψυχὴν ἀοράτους πολεμίους, περὶ ὧν ἐξῆς λέλεκται· μετὰ βέλους καὶ τοξεύματος εἰσελεύσονται ἐκεῖ, ὅτι χέρσος καὶ ἄκανθα ἔσται πᾶσα ἡ γῆ. οὐ μόνον δὲ πᾶσα ἡ γῆ αὐτῶν χέρσος ἔσται καὶ ἄκανθα, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὄρος τὸ πάλαι ἀροτριώμενον, ἐν ᾧ οὐκ ἦν προσδοκῆσαι φόβον διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον τῆς ἐν αὐτῷ χώρας. καὶ αὐτὸ ἔσται χέρσος ὡς ἀπὸ τῆς χέρσου καὶ ἀκάνθης μηδένα μὲν προφέρειν ἀναγκαῖον ἀνθρώποις εἰς βρώσιν καρπὸν, ἄχρηστον δὲ ὕλην εἰς βόσκημα προβάτου καὶ καταπάτημα βοδὸς ἐπιτηδείαν. 1.48 Συντελέσας ὁ λόγος τὰ γενησόμενα ἐν ταῖς καταλεχθείσαις ἡμέραις, περὶ ὧν ἐλέγετο· «ἀλλὰ ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ σὲ καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου ἡμέρας, αἱ οὐπω ἤκασιν», ἐπαναλαμβάνει τὴν διάνοιαν τὴν περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Ἐμμανουήλ, περὶ οὗ τῷ οἴκῳ Δαυὶδ παρεκελεύετο ἀντὶ ἐπωδῆς τὸ τοῦ Ἐμμανουήλ ἐπικαλεῖσθαι ὄνομα, θαρσοῦντας καὶ πιστεύοντας δι' αὐτοῦ σωθῆσεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς «δύο βασιλέων», ἐπαναλαμβάνει δὲ ἀναγκαίως, ἐπειδὴ γὰρ ἐδίδαξεν τὸν Ἐμμανουήλ ξένην τινὰ καὶ ἀλλοτριάν τῆς θνητῆς φύσεως ἔξειν γένεσιν· μὴ ἐξ ἀνδρός γὰρ καὶ γυναικός, ἀλλ' ἐξ ἀδιαφθόρου «νεάνιδος» καὶ ἐξ ἀπειρογάμου «παρθένου» τεχθῆσεσθαι, σφόδρα ἀναγκαίως ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ κύριος, οὐκέτι τῷ Ἄχαζ οὐδὲ τῷ οἴκῳ Ἰούδα, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τῷ προφήτῃ τὸ

μυστήριον ἀνακαλύπτει τῆς ἀπορρήτου γενέσεως τοῦ Ἐμμανουήλ, καί πως «ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν». ὁ δὲ διασαφῶν αὐτὸς ὁ κύριος φησιν· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν καὶ ἔτεκεν υἱόν. ἵνα δὲ ταῦτα μὴ εἰς τὰς πάντων ἀκοὰς τῶν τότε χωρήσει, φυλαχθεῖ δὲ ἐν ἀπορρήτῳ γραφῇ, παρακελεύεται τῷ προφήτῃ λαβεῖν τόμον καινὸν καὶ μέγαν, ἢ τεῦχος ἢ διφθέρωμα ἢ κεφαλίδα κατὰ τοὺς λοιπούς, γράψαι τε ἐν αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου, τοῦτ' ἔστιν τῇ συνήθει καὶ γνωριζομένη ἀνθρώποις γραφῇ· εἶναι γὰρ ἄλλην θεοῦ γραφὴν, οὐ γραφίδι ἀνθρώπου γραφομένην, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ θεοῦ λόγου τοὺς ἀξίους «ἀπογραφομένου ἐν βίβλῳ ζώντων», νυνὶ δὲ γραφίδι ἀνθρώπου τῷ προφήτῃ προστάττει γράψαι ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ ὀξέως προνομίην ποιῆσαι σκύλων. αὐτὸς γοῦν ἦν ὁ καὶ πάλαι «ἰσχυρόν» τὸν διάβολον «καταδήσας καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαρπάσας». διὰ τῆς τοῦ Ἐμμανουήλ δυνάμεως ἤδη γὰρ πλησίον ἐγγίζειν καὶ παρεῖναι τὸν καιρόν, ἐν ᾧ σκυλευθήσονται οἱ προλεχθέντες «δύο βασιλεῖς», ὃ τε τῆς Δαμασκοῦ καὶ ὁ τῆς Σαμαρείας ἐπιθεμένου αὐτοῖς τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως διὰ τῆς τοῦ Ἐμμανουήλ ἀπορρήτου προσηγορίας, ἐγγράψαι δὲ τῷ προφήτῃ κελεύει ἐπὶ τοῦ τόμου τοῦ καινοῦ καὶ μεγάλου τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι καὶ τοῦτο πράξαι ἐπὶ μαρτύρων δύο ἀνδρῶν, ἐνὸς μὲν ἱερέως, θατέρου δὲ προφήτου. μέμνηται δὲ τοῦ ἱερέως Οὐρίου ἢ ἱστορία ὡς κατὰ τοὺς χρόνους Ἡσαΐου τοῦ προφήτου ἱερωμένου τῷ θεῷ, μέμνηται δὲ καὶ τοῦ Ζαχαρίου ἐπὶ Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως γενομένου· λέγει γοῦν ἡ γραφὴ τῶν Παραλειπομένων· «καὶ ἦν Ἐζεκίας ἐκζητῶν τὸν κύριον ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου τοῦ συνιέντος ἐν φόβῳ κυρίου». τούτους τοιγαροῦν τοὺς δύο ἄνδρας μάρτυράς μοι φησι ποιήσον λαβὼν τὸν καινὸν τόμον καὶ μέλλον εἰς αὐτὸν γράφειν γραφίδι ἀνθρώπου, παρόντων δὲ τῶν μαρτύρων τῶν ἐμοὶ μαρτυρούντων. ἐντεῦθεν ἤδη γράφε ταῦτα τὰ ῥήματα ἐν τῷ λεχθέντι τόμῳ· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν καὶ ἔτεκεν υἱόν. λέγει δὲ ταῦτα ὁ χρηματίζων κύριος· ἐπιμελῶς γὰρ προσεκτέον τῇ λέξει τῆς γραφῆς πάσης· καὶ εἶπεν κύριος πρὸς με ἐξ αὐτοῦ τε τοῦ προσώπου συναπτούση τό· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν καὶ ἔτεκεν υἱόν. ἃ δὲ τῷ καινῷ τόμῳ ἐγγράψαι τῷ προφήτῃ ὁ χρηματίζων προσέταπεν, ἐπειδὴ γὰρ εἴρητο ἀνωτέρω τό· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν» καὶ τὰ ἐξῆς, νῦν ἀναγκαίως ἐπὶ τοῦ παρόντος, πῶς ἂν γένοιτο τοῦτο διασαφεῖ λέγων αὐτὸς ὁ κύριος· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, ἀντὶ τοῦ· αὐτὸς ἐγὼ προσελεύσομαι τῇ προφήτιδι. προφήτιν δὲ ὀνομάζει «τὴν παρθένον» διὰ τὸ πνεύματος ἁγίου μετασχεῖν κατὰ τὸν φήσαντα πρὸς αὐτήν· «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». αὕτη τοίνυν «ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου» ἢ διὰ τῆς προφητείας λέγουσα· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, τὰ μέλλοντα ὡς ἤδη γεγονότα διεξέρχεται κατὰ τινὰ προφητικὴν συνήθειαν. ἐγὼ αὐτὸς προσελεύσομαι τῇ προφήτιδι, ὡς προφήτα, καὶ οὕτως ἐν γαστρὶ λαβοῦσα τέξεται υἱόν. τοῦτον δὲ αὐτὸν σύ, ὡς προφήτα, ἐντεῦθεν ἤδη ὀνόμαζε· Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμεισον, ἐπεὶ καὶ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ γενέσεως παντελεῖ καθαίρεσιν ἐργάσεται ταῖς δυσὶ βασιλείαις ταύταις ταῖς νῦν ἐπικειμέναις τῷ οἴκῳ Δαυὶδ· λήψεται γὰρ δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας σκυλεύσει. καὶ τοῦτο πράξει διὰ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως, ταῦτα δὲ ἐπὶ μόνων τῶν δηλωθέντων λέγε τε μαρτύρων καὶ γραφὴν παραδίδου, ὡς ἂν φυλάττοιο καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἐπειδὴ μέλλει καὶ ἡ καινὴ διαθήκη τὰ τῶν προφητευομένων ἀποτελέσματα περιέξειν. 1.49 Ἔτι καὶ ταῦτα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως προφητεύεται, διὸ εἴρηται· καὶ προσέθετο κύριος λαλήσαί μοι ἔτι· πρὸς γὰρ τοῖς προλεχθεῖσιν ἔτι καὶ ταῦτα τῷ προφήτῃ, ἀλλ' οὐ τῷ παντὶ λαῷ λέγει

διδάσκων, ὅτι μὴ ἔπραττεν ὁ λαὸς τὸ κεκελευσμένον· ὁ προσταχθεὶς γὰρ «μὴ φοβεῖσθαι» «ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν δαλῶν τῶν καπνιζομένων», μηδ' ἀγωνιᾶν «τοὺς δύο βασιλεῖς» τοὺς προδηλωθέντας, μόνον δ' ἐπικαλεῖσθαι τὸν Ἐμμανουήλ πιστεύοντας τῷ τοῦ θεοῦ προστάγματι, τοῦτο πράττειν οὐκ ἐβούλετο, ἡγάπα δὲ μᾶλλον δουλεύειν τοῖς προλεχθεῖσι βασιλεῦσι, καὶ ταῦτα πολεμίους οὖσιν ἢ πιστεύειν τῷ θεῷ καὶ τὸν Ἐμμανουήλ ἐπικαλεῖσθαι. διὸ λέλεκται τῷ προφήτῃ· Διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλῶμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ. τί δὲ τοῦτο ἦν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλῶμ, ἀλλ' ἢ ὁ ἐπηγγελμένος αὐτοῖς Ἐμμανουήλ, «πηγὴ» τυγχάνων «ὑδατος ζῶντος ἀλλομένου εἰς ζῶν ἀιώνιον», καὶ πηγὴ ὑδατος πορευομένου ἡσυχῇ· ἔτι γὰρ τότε λανθανόντως καὶ ἡσύχως συνεπορεύετο τῷ λαῷ, ἀρδεύειν αὐτῷ καὶ ἐπισκοπεῖν βουλόμενος τὰς ψυχὰς, καὶ μηδέπω «κρηυττόμενος εἰς πάντα τὰ ἔθνη». διὸ καὶ κέκληται προσφυῶς ὕδωρ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ καὶ πηγὴ «τοῦ Σιλῶμ, ὃ ἐρμηνεύεται ἀπεσταλμένος». ὁ δὲ ἐνταῦθα κατηγορούμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου λαὸς οὐ βουληθεὶς πιστεῦσαι τῷ προστάγματι καὶ τὸν Ἐμμανουήλ καλεῖν, ὃς ἦν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλῶμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἔρημος αὐτοῦ γίνεται. Ἐπεὶ τοίνυν ἄπιστοι ὄντες, ἡγάπων μᾶλλον ὑποτάττειν ἑαυτοὺς τῷ βασιλεῖ τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῷ βασιλεῖ τῆς Σαμαρείας πολεμίους οὖσιν ἢ πράττειν τὰ κεκελευσμένα· τούτου χάριν ἀπειλεῖ ὁ λόγος μὴ ἐκείνοις αὐτοὺς ὑποχειρίους ἔσεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖ, ὃν καὶ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἰσχυρὸν καὶ πολὺ ὀνομάζει, ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ὑδατος τοῦ Σιλῶμ τοῦ πορευομένου ἡσυχῇ, τὸ ὕδωρ ἀντέθηκε τοῦ ποταμοῦ τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ πολὺ· ἦν δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων. διὸ φησι καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἀναβήσεσθαι καὶ περιπατήσιν ἐπὶ πᾶν τεῖχος αὐτῶν καὶ ἀφελεῖν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἄνθρωπον ὃς δυνήσεται κεφαλὴν ἄραι ἢ δυνατὸν συντελέσασθαι τι, ὡς μηκέτι κεφαλὴν αὐτοὺς ἔχειν τοῦ λοιποῦ, τοῦτ' ἔστιν ἄρχοντας καὶ βασιλέας. τοσοῦτον δὲ πλῆθος ἤξει τῶν πολεμίων θεσπίζει ὡς πᾶν τὸ πλάτος τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας πληρώσειν, ὅπερ δι' ἔργων ἐχώρει κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῶν Ἰερεμίου τοῦ προφήτου χρόνων, καθ' οὓς ἐπιστὰς Ναβουχοδονόσορ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τέλος ἐπῆγε τοῖς προηγορευμένοις. 1.50 Καὶ ταῦτα τῆς περὶ τοῦ Ἐμμανουήλ ἡρτηται ὑποθέσεως· ἄρχεται γοῦν ἀπὸ τοῦ Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἐστὶ μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. ἢ γοῦν Ἑβραϊκὴ λέξις ἀντὶ τοῦ μεθ' ἡμῶν ὁ θεός, Ἐμμανουήλ περιέχει, καὶ αὐθις πρὸς τῷ τέλει ἐν τῷ λέγεσθαι· καὶ λόγον ὃν ἂν λαλήσητε, οὐ μὴ ἐμμεῖν ἐν ὑμῖν, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ θεός, πάλιν Ἐμμανουήλ εἴρηται. διελέγξας τοίνυν ὁ προφήτης τοὺς δηλωθέντας, ὅτι μὴ ἐβουλήθησαν, ἐπικαλεσάμενοι τὸν Ἐμμανουήλ, κρείττους γενέσθαι τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐπικαλεῖται τὸν Ἐμμανουήλ ἀλλότριον ἑαυτὸν καθιστὰς τῶν προκατηγορηθέντων, οἷς καὶ τὴν ἔφοδον τῶν Ἀσσυρίων ἠπέιλησε. τοῖς μὲν οὖν ἀπίστοις τὰ προλεχθέντα ἠπέιλησεν, αὐτὸς δὲ ὁ προφήτης ἀνακαλεῖται τὸν Ἐμμανουήλ ἐξ ἰδίου προσώπου καὶ τῶν αὐτῷ παραπλησίων λέγων· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. εἴτ' ἐπιστρέφει τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν καὶ τούτοις ἐπιγνώσιν τὸν Ἐμμανουήλ παρακελεύεται λέγων· γνῶτε ἔθνη. τί δὲ γνῶτε ἔθνη; αὐτὸν τὸν Ἐμμανουήλ· ὁ γὰρ ἐκ περιτομῆς «λαὸς οὔτε ἔγνω αὐτὸν οὔτε συνῆκεν» οὔτε πιστεῦσαι ἐβουλήθη τῇ προφητεῖα, ἀλλ' οὐδὲ ἠτήθη οὐδὲ ὑπετάγη τῷ προστάγματι. ὑμεῖς δὲ τὰ ἔθνη γνῶσιν ἀναλάβετε τοῦ προφητευομένου καὶ συνέντες αὐτόν, μὴ τολμᾶτε ἀνθίστασθαι, νικᾶσθε δὲ ἠττώμενοι. ἐπακούσατε τοῦ προστάγματος πάντες ὑμεῖς οἱ μέχρι ἐσχάτου τῆς γῆς οἰκοῦντες· οἱ τε ἐν ὑμῖν ἰσχυροὶ καὶ δυνατοί, παραχωρεῖτε τῷ λόγῳ νικώμενοι καὶ ἠττώμενοι. καὶ τοῦτο πράξατε προθύμως εἰδότες, ὅτι κἂν μὴ ἐθελήσητε ἄκοντες ἠττηθήσεσθε. εἰ δὲ ἀνθιστάμενοι τῇ τοῦ θεοῦ κλήσει μηχανὰς τινὰς καὶ ἐπιβουλάς τυρεύοιτε κατὰ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς λόγου,

μάταια πονοῦντες ἐλεγχθήσεσθε. πᾶσαν γὰρ ὑμῶν τὴν βουλήν ἦν ἂν βουλευήσεσθε, διασκεδάσει κύριος, καὶ λόγον ὃν ἔαν λαλήσητε ἀπειλοῦντές τινα πράξιν ἐναντία τῷ Ἐμμανουὴλ οὐ μὴ ἐμμεΐνη ὑμῖν. καὶ ταῦτά φαμεν, ἐπεὶ μεθ' ἡμῶν ἐστὶν ὁ Ἐμμανουήλ. ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὰ ἔθνη ἐκ προσώπου τῶν προφητῶν λέλεκται, μεταβαλὼν δὲ πάλιν ὁ λόγος περὶ τῶν μηδέπω βουληθέντων τὸν Ἐμμανουὴλ ἐπικαλέσασθαι τάδε φησὶν. 1.51 Προσφωνήσας ὁ λόγος τοῖς ἔθνεσιν ἐπιγνῶναι τὸν Ἐμμανουὴλ μεταβαίνει ἐπὶ τὸν Ἰουδαίων λαόν, ἐλέγχων αὐτὸν ὡς ἀπειθοῦντα τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ· καλούμενοι γὰρ ὑπ' αὐτῆς, δέον ὑπακούειν, οἱ δὲ ἠπειθούσιν καὶ ἀντέλεγον. διὸ φησὶν· Οὕτως λέγει κύριος τοῖς ἀπειθοῦσι τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ καὶ τοῖς βαδίζουσιν οὐ τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν καὶ «βασιλικὴν» τῷ θεῷ φίλην, ἀλλὰ τὴν πορείαν τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ τούτου· μὴ εἴπητέ φησι σκληρὸν εἶναι τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ ἀποστῆναι δεῖν ἀπὸ τῆς πορείας τοῦ λαοῦ τούτου· ὁ γὰρ λαὸς οὗτος σκληρὸν αὐτὸν νομίζει, ὑμεῖς δὲ οἱ ἀποστάντες τῆς πορείας τοῦ λαοῦ τούτου, μὴ λέγετε τοῦτο εἶναι σκληρὸν. εἰ δὲ ἐπιβουλεύοιεν ὑμῖν ὡς ἀποστάταις οἱ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπίστου, ἀλλ' ὑμεῖς τὸν φόβον αὐτοῦ μὴ φοβηθῆτε μηδὲ ταραττεσθε ὑπ' αὐτῶν ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, μόνον δὲ τὸν κύριον τῶν δυνάμεων ἀγιάζοντες ἐπιγράφεσθε ἑαυτῶν φόβον· «ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος κυρίου». καὶ διὰ τούτου πᾶς ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἀπελαύνεται φόβος. Ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκεν τὸν τρόπον· τάδε φησὶ εἶπε κύριος πρὸς με ὡς ἐν κράτει τῆς χειρὸς καὶ ἀπέστησέ με μὴ πορεύεσθαι τῇ ὁδῷ τοῦ λαοῦ τούτου λέγων· οὐκ ἔρεϊτε ἄνταρσις εἰς πᾶν ὃ ἔαν εἴπη ὁ λαὸς οὗτος ἄνταρσις. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ὁ κύριος ἐπιλαβόμενος ἀπέστησε καὶ ἀφώρισε τὸν ἑαυτοῦ προφήτην, ἐμὲ τοῦ μὴ τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζειν τῷ ἀπίστῳ τούτῳ λαῷ τῷ μὴ βουληθέντι τὸν Ἐμμανουὴλ ἐπικαλέσασθαι. ἀπέστησε δὲ με λέγων· οὐκ ἔρεϊτε ἄνταρσις· οὗτοι μὲν γὰρ οἱ τὸν Ἐμμανουὴλ ἐπικαλέσασθαι παραιτησάμενοι ἄνταρσιν ἠγοῦνται τὴν ὑμετέραν ἐξ αὐτῶν ἀναχώρησιν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἔρεϊτε τοῦτο. εἰ δὲ μόνον αὐτὸν ἔχοις σεαυτοῦ φόβον, εἴης τε πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ, θάρσει, εὖ εἰδὼς, ὅτι ἔσται σοι εἰς ἀγίασμα, ὡς μηκέτι δεῖσθαι τοῦ σωματικοῦ ἀγιάσματος, ἀγίασμα δὲ ἐκαλεῖτο παρ' Ἑβραίοις ὁ πάλαι συνεστὼς παρ' αὐτοῖς νεὼς καὶ τούτου τὰ ἐνδοτάτω. ἔσται τοίνυν σοι τῷ ἐλαυνομένῳ μὲν ὑπ' ἐκείνων, πεποιθότι δὲ ἐπὶ τὸν κύριον ἀγίασμα, οὐχ ὁ σωματικὸς ναός, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἀγιάζων σε, ἔαν πεποιθὼς ᾗς ἐπ' αὐτόν. διὸ μηδὲν φοβούμενος τὸν λαὸν τοῦτον, ἀναχώρει αὐτοῦ, πίστευε δὲ καὶ θάρσει τῷ σῶ φόβῳ· ἔξεις γὰρ αὐτὸν ἀγίασμα, οὐχὶ δὲ ὡς λίθῳ προσκόμματος προσκόψεις ἐν αὐτῷ οὐδὲ συναντήσεις αὐτῷ ὡς πέτρας πτώματι· τοιοῦτος γὰρ ἔσται τῷ οἴκῳ Ἰακώβ διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· ὡς γὰρ ἐν παγίδι καὶ ἐν κοιλάσματι οἰκοῦντες οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ διὰ τὸ «ἀπειθεῖν» «τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ» τοῦ κυρίου ἔσχον αὐτὸν λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν πτώσεως, μὴ ὄντα τῇ φύσει τοιοῦτον· τοῖς γὰρ πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀγίασμα τυγχάνει. ὁρᾷς ὅπως αὐτὸν τὸν κύριον λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου ὀνομάζει. καὶ τοιοῦτον μὲν ἔσεσθαι αὐτόν φησι τοῖς καθημένοις ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς δυσὶν οἴκοις Ἰσραὴλ, τοῖς δὲ εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ἀγίασμα ἔσεσθαι διδάσκει. πῶς οὖν ἐγένετο λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου τοῖς εἰρημένοις ὁ Ἐμμανουὴλ ἢ διὰ τῆς ἐκ παρθένου κηρύσεως; ὅθεν καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ταῦτα διδάσκων ἔλεγεν· «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία». δύο δὲ ἦσαν οἴκοι Ἰσραὴλ· εἷς μὲν ὁ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρχόντων, θάτερος δὲ ὁ τῶν ἀρχομένων. τούτοις δὲ τοῖς δυσὶν οἴκοις, δηλαδὴ ἀθρώως τῷ ὄλῳ ἔθνεσι ἄρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις, τὸν κύριον αὐτὸν εἰς παγίδα καὶ εἰς σκάνδαλον ἔσεσθαι φησὶν. 1.52 Ἀντὶ τοῦ· Τότε φανεροὶ ἔσονται οἱ σφραγιζόμενοι τὸν νόμον τοῦ μὴ μαθεῖν, ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν οὕτως· δῆσον μαρτύριον,

σφράγισον νόμον ἐν τοῖς διδάγμασί μου, ὁ δὲ Θεοδοτίων· δῆσον τὸ μαρτύριον, σφράγισον νόμον ἐν τοῖς διδακτοῖς μου, καὶ ὁ Ἀκύλας ὁμοίως· δῆσον τὸ μαρτύριον, σφράγισαι νόμον ἐν τοῖς διδακτοῖς μου. λέγει δὲ ταῦτα ὁ κύριος μετὰ τὰ προειρημένα «περὶ τῶν δύο οἴκων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ περὶ τῶν κατοικούντων ἐν Ἱερουσαλήμ», ἐπειδὴν ἐκείνοις φησὶ τὰ προλεχθέντα συμβῆ. τότε δῆσον τὸ μαρτύριον, σφράγισον τὸν νόμον ἐν τοῖς διδακτοῖς μου· οὐκέτι γὰρ ἔσται χρεία τοῦ Μωσέως νόμου οὐδὲ τῶν παρ' αὐτῷ μαρτυρίων διὰ τὸ καινὴν λοιπὸν διδασκαλίαν διὰ τῆς καινῆς διαθήκης παραδιδόναι τοῖς διδακτοῖς αὐτοῦ, δηλαδὴ πᾶσι τοῖς ἐξ ἔθνῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ διδαχὴν κεκλημένοις, οἵτινες φανεροὶ τότε ἔσονται σφραγίζοντες τὸν νόμον τοῦ μὴ μαθεῖν αὐτόν· οἱ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον παραδεξάμενοι καὶ ζῆν δεδιδαγμένοι κατὰ τὴν καινὴν διαθήκην, ὥσπερ σφραγίδας ἐπιθέντες τῷ νόμῳ, ἀποτίθενται αὐτόν ἅτε οὐκέτ' ὄντα χρήσιμον διὰ τὴν τοῦ κρείττονος παράθεσιν· οἱ αὐτοὶ δὲ τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ περιμένοντες χάριν ἐροῦσι Περιμενῶ τὸν θεὸν τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰακώβ καὶ πεποιθῶς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ. διὸ καὶ ἀγίασμα αὐτῶν γίνεται, καθ' ἣν πεποιήται ἐπαγγελίαν φήσας· «κἂν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς ἦς, ἔσται σοι εἰς ἀγίασμα». κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἐροῦσι Προσδοκήσω τὸν κύριον τὸν κρύβοντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰακώβ καὶ ἀναμενῶ αὐτόν· τίνες δὲ ταῦτα ἐροῦσι, διδάξει ἐπιφέρων· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός. τὰ μὲν οὖν Ἰουδαϊκὰ παιδιά σωματικὰ ἦν ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ ταῦτα χρηματίζοντος κυρίου «οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν», τοῦ πατρὸς τοιαῦτα αὐτῷ δεδωρημένου τέκνα, ἃ μηκέτι τῷ διὰ Μωσέως προσέχοντα νόμῳ περιμένει τὸν κύριον καὶ εἰς αὐτόν πέποιθεν. οὐ μόνον δὲ τὰ παιδιά ταῦτά φησιν ἐκ θεοῦ μοι παραδόξως δέδοται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πλεῖστα σημεῖα καὶ τέρατα, ἃ γενήσεται ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ κατὰ τοὺς προφητευομένους χρόνους. κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς εἴρηται· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά μου ἃ μοι δέδωκε κύριος εἰς σημεῖα καὶ εἰς τέρατα ἐν Ἰσραὴλ· ταῦτα γὰρ φησὶ τὰ παιδιά, ἃ δέδωκέ μοι ὁ θεὸς εἰς τὸ δι' αὐτῶν ποιεῖν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα ὅτε ὁ σωτὴρ τοῖς αὐτοῦ παιδίοις, μαθηταῖς δηλαδὴ καὶ ἀποστόλοις, «ἐδίδου ἐξουσίαν τοῦ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν», παρῆνει τε αὐτοῖς «πορεύεσθαι» «πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰακώβ» μετὰ τοῦ ποιεῖν σημεῖα καὶ τέρατα. διὸ ἐπήγαγεν· «ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε». ταῦτα δὲ πάντα ἐγένετο παρὰ κυρίου σαβαώθ, ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει Σιών. δεδήλωται δὲ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, τίς ἦν οὗτος καὶ ὁποῖον τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ ὄρει «τῷ ἐπουρανίῳ», περὶ οὗ φησιν ὁ Ἀπόστολος· «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ». 1.53 Προειπὼν ὁ λόγος τὰ περὶ τῶν παιδίων τοῦ Χριστοῦ, λέγω δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περὶ τε τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων τῶν ἐπιτελεσθέντων δι' αὐτῶν· δι' ὧν καὶ ἡ κλήσις γεγένηται τῶν ἔθνῶν, ἀκολουθῶν τὸν νέον καὶ καινὸν λαὸν τὸν ἐξ ἔθνῶν διὰ Χριστοῦ συστάντα διδάσκει τὰ προκείμενα, ὡς πρὸς αὐτοὺς λέγων· ἀκούσατε ταῦτα οἱ ἐμοὶ διδακτοί, οἱ τῆς τῶν ἔθνῶν πολυθέου πλάνης μεταθέμενοι· εἴ τινες τῶν πάλαι γνωρίμων ὑμῖν καὶ συνήθων, ἢ πατέρες ἢ συγγενεῖς παρακαλοῖεν ὑμᾶς ἐπανιέναι ἐπὶ τὴν προτέραν πλάνην, θαυμάζειν τε τὰς ἀπὸ δαιμόνων παρ' αὐτοῖς ἐπιτελουμένας μαντείας καὶ χρησμούς καὶ τὰ τοιαῦτα· μὴ πείθεσθε τῇ τούτων συμβουλῇ μηδὲ θαυμάζετε δαίμονας ἀπὸ κοιλίας ἀνθρώπων φωνοῦντας τοὺς ὀνομαζομένους πύθωνας μηδὲ τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ τινὰς γοητικὰς τέχνας ἀνιέναι νομιζομένους, τὸν δὲ ἑαυτῶν κύριον μόνον περιέπετε· εἰ γὰρ ἕκαστον ἔθνος καίτοι πεπλανημένως ὁμως δ' οὖν τοῦ

ιδίου θεοῦ περιέχεται, τοὺς τὴν ἀπλανῆ γνῶσιν ἀνειληφότας, τί χρὴ πράττειν ἢ τὸν ἑαυτῶν θεὸν ἐπιζητεῖν καὶ μὴ τοὺς νεκροὺς πολυπραγμονεῖν μηδ' ἐρωτᾶν περὶ πραγμάτων ζώντων τοὺς πάσης ζωῆς ἐστερημένους; μωρὸν γὰρ καὶ ἡλίθιον τοῦτό γε. Ἐχοντες οὖν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ τὸν νόμον τὸν εὐαγγελικόν, εἰς βοήθειαν ὑμῖν δεδομένον, ἐξ αὐτοῦ μανθάνετε περὶ ὧν ἂν θέλοιτε καὶ τούτῳ στοιχεῖτε, ἐπεὶ μήποτε οἷόν τέ ἐστὶν αὐτὸν δῶροις ἐκστῆναι τοῦ ἀληθοῦς· οὐ γὰρ πέφυκε παρατρέπεσθαι χρήμασιν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος, ὅποια φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τῶν δεισιδαιμόνων μαντείαις πολλὰ τῶν παρ' αὐτοῖς γοήτων τεχναζομένων καὶ πιπρασκόντων πολλακίς οὐς ἀναπλάττουσι χρησμούς πρὸς ἀπάτην τῶν χρωμένων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ τοῦ θεοῦ νόμος τοιοῦτος, ἀληθῆς δὲ ὧν αὐτὸς «ὕμᾱς διδάξει τὴν περὶ πάντων ἀλήθειαν». εἰ δὲ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ μὴ προσέχοιτε, ἥξει ἐφ' ὑμᾶς σκληρὰ λιμός, καὶ ἔσται, ὡς ἂν πεινάσητε, λυπηθήσεσθε καὶ κακῶς ἐρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια, καὶ ἀναβλέψονται εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω ἐμβλέψονται, καὶ ἰδοὺ ἀπορία στενὴ, θλίψις καὶ στενοχωρία καὶ σκότος, ὥστε μὴ βλέπειν, καὶ οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν στενοχωρίᾳ ὧν ἕως καιροῦ. πρὸς τοὺς μὴ βουλομένους ἐξερευνᾶν τὸν τοῦ θεοῦ νόμον καὶ αὐτῷ στοιχεῖν καὶ μόνον αὐτὸν περιέπειν ταῦτα λέλεκται· ἅπαξ μὲν γὰρ φησιν· ἀκηκόατε ὅτι νόμον εἰς βοήθειαν δέδωκεν, νόμον ἀδέκαστον καὶ ἀδωροδόκητον, ᾧ δεῖ στοιχοῦντας πᾶσαν ἀποστρέφεσθαι δαιμονικῆς ἐνεργείας πλάνην καὶ μηθ' ὑπὸ χρησμῶν μηθ' ὑπὸ μαντείων ἀπατάσθαι· ἔστι γὰρ ὑμῖν ἀντὶ πάντων ἀυτάρκης ὁ τοῦ θεοῦ νόμος. εἰ δὲ τις ἐκπέσοι τούτου, παραδοθήσεται λιμῷ, «οὐ λιμῷ ἄρτου οὐδὲ δίψει ὕδατος, ἀλλὰ λιμῷ τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου»· εἰ γὰρ παραβάτης γένοιτο τοῦ θείου νόμου καὶ ἀποστάτης αὐτοῦ σκανδαλισθεὶς ὑπὸ τῶν τοὺς χρησμούς καὶ τὰς μαντείας τὰς δαιμονικὰς προῖσχομένων, λιμός τροφῶν λογικῶν τοῦτον διαδέχεται καὶ ἔκστασις καὶ παροξυσμός ὡς καὶ εἰς βλασφήμους ἐκπεσεῖν λογισμούς, καταρώμενον τὸν πάλαι βασιλέα ἑαυτοῦ, ὃν καὶ θεὸν ἑαυτοῦ ὠνόμαζεν. κατὰ δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα οἱ τῷ λεχθέντι λιμῷ παραδοθέντες, ἅτε μὴ τρεφόμενοι τὴν ψυχὴν τῇ ζωοποιῷ τοῦ νόμου τροφῇ, λυπηθήσονται καὶ κακῶς ἐροῦσι τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια, ὡς μηδὲν σεμνὸν περιεχόντων τῶν πατριῶν, δηλαδὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν τῶν πατρόθεν ἡμῖν παραδοθέντων, κακῶς ἐροῦσιν αὐτὰ τε καὶ τὸν ἄρχοντα βλασφημοῦντες τὸν καθηγούμενον τῶν θεοπνεύστων ἀναγνωσμάτων, λόγον αὐτόν τε τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἄρχοντα τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου. διὸ τὴν ψυχὴν σκότῳ περιβληθήσονται, ἅτε δὴ ἀποστάται γενόμενοι τοῦ θείου νόμου καὶ ταῖς ἔξωθεν ἀπάταις ἐκδοθέντες. καὶ θλίψει δὲ καὶ ἀπορία συσχεθήσονται, ὡς ἀναβλέψαντας ἄνω πάντας εἰς οὐρανὸν καὶ κάτω εἰς γῆν ἀτενίζοντας μηκέτι φῶς ὄραν, μόνην δὲ θλίψιν καὶ στενοχωρίαν. τὸ δέ· οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν στενοχωρίᾳ ὧν ἕως καιροῦ, ὁ Σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευσεν· ἔκλυσις καὶ στενοχωρία καὶ σκότος καὶ ἐξωσμός· οὐ γὰρ ἔκλυσις, ᾧ οὐκ ἔστι θλίψις. ταῦτα δὲ φησιν ἔσεσθαι περὶ τοὺς τὸν θεῖον ἀπολιπόντας νόμον, ἀπορρεύσαντας δὲ μετὰ τὴν πρώτην χάριν καὶ πάλιν ὑποσυρέντας τῇ τῶν πολυθέων ἐθνῶν πλάνῃ. 1.54 Τὴν προκειμένην περικοπὴν τῆς προφητείας ἠρτήσθαι φήσομεν τῶν περὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ λόγων, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τῶν ἀπιστησάντων αὐτῷ διεξήει τὰ προλεχθέντα, ἐν δὲ τοῖς μετὰ χεῖρα σφόδρα ἀκολούθως περὶ τῶν παραδεξαμένων αὐτὸν τὰ προκείμενα λέλεκται. τίνες δὲ ἦσαν οἱ πρῶτοι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παραδεδεγμένοι, μαθεῖν ἐστὶν ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς γραφῆς, ἐν ἣ ἰλέλεκται ταῦτα· «ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρετ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καφερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν ἐν ὁρίοις Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλεῖμ·

ἵνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· γῆ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. ἀπὸ τότε ὁ Ἰησοῦς ἤρξατο κηρύσσειν καὶ λέγειν· ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». τὸ μὲν οὖν ἱερὸν εὐαγγέλιον τὰς ἀποβάσεις τῶν πρ ἱστορεῖ, ἡ δὲ προφητεία τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι θεσπίζει· πρῶτον γοῦν τοῖς ἐπὶ τῆς Γαλιλαίας εὐαγγελίζεται· ἔδει γὰρ μηδὲ τὴν χώραν ἀποσιωπῆσαι, καθ' ἣν τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι ἤμελλεν ἀνθρώποις φανεῖς ὁ Ἐμμανουήλ. ἡ δὲ χώρα ἦν Γαλιλαία, ἣ ποτὸν σωτήριον εὐαγγελίζεται τὸ λόγιον φάσκον· Τοῦτο πρῶτον πίε, ταχὺ ποίει, χώρα Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ. δύο δὲ εἰσιν αὗται φυλαί, ἡ τοῦ Ζαβουλῶν καὶ ἡ τοῦ Νεφθαλεὶμ, τὴν Γαλιλαίαν κληρωσάμενα ἐν τῇ διανεμήσει τῆς γῆς τῆς ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γενομένης. ἀλλ' ἐπεὶ συνέβαινε ἐν τῇ χώρᾳ αὕτη καὶ Ἑλληνας οἰκεῖν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν, οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι, ἤδη δὲ καὶ ἀλλογενεῖς κατώκουν τὴν χώραν, ἀναγκαιῶς καὶ τούτων ὁ λόγος μέμνηται φήσας· καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παράλιον καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. σφόδρα δὲ ἀκριβῶς οὔσης καὶ ἑτέρας Γαλιλαίας ἐπάγει λέγων· οἱ τὴν παράλιον καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. παράλιον δὲ λέγει πᾶσαν τὴν ἀμφὶ τὴν Γενησαρὲτ λίμνην χώραν, ἣς μέμνηται τὸ Εὐαγγέλιον ὡς «θαλάσσης», λέγει δ' οὖν· «παράγων δὲ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας εἶδεν δύο ἀδελφούς». ἐντεῦθεν τε καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὠρμῶντο. ἢ τε Καφερναοὺμ καὶ ἡ Βηθσαϊδὰ καὶ ἡ Χωραζὶ καὶ αἱ λοιπαὶ κῶμαι, ὧν μέμνηται ἡ εὐαγγελικὴ γραφὴ περὶ τὴν λίμνην τῆς Τιβεριάδος εἰσέτι καὶ νῦν δείκνυνται. ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου τυγχάνει ἡ Γαλιλαία αὕτη, ἐν ἣ τὰς πλείστας ἐποίησατο διατριβὰς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ· διὸ ποτὸν σωτήριον καὶ φῶς μέγα τοῖς ἐν αὐτῇ εὐαγγελίζεται πρώτοις. τοῦ δὲ ζωοποιοῦ τούτου ποτοῦ εἰκόνα παρεῖχεν ὁ σωτὴρ αἰσθητῶς, ὀπηνίκα «γάμου» συντελουμένου «ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας» πρῶτον παράδοξον εἰργάσατο, τὴν ἐξ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολὴν. διὸ ἐπεσημῆνατο λέγων ὁ Εὐαγγελιστὴς· «ταύτην ἐποίησεν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας». αὐτὰ δὲ οὖν ταῦτα σημαίνουσα ἡ προφητεία φησί· Τοῦτο πρῶτον πίε, ταχὺ ποίει. Βούλεται γὰρ δι' ἔργων τὸν καρπὸν τοῦ λογικοῦ πόματος ἀποδιδόναι τοὺς καταξιωθέντας τοῦ μεγάλου φωτὸς τῆς σωτηρίου θεοφανείας. διὸ φησιν· ὁ λαὸς οἱ καθήμενοι ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα· οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ σκιᾶς θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. τίνες δὲ ἦσαν οἱ ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου ἢ οἱ «ἐν ἀγνωσίᾳ τοῦ θεοῦ» τὸ πρὶν κατισχυμένοι καὶ τῷ θανάτῳ τῆς ψυχῆς δεδουλωμένοι; ἐν σκότῳ δὲ ἐτύγχανον οἱ πρὸ τῆς ἐπιλάμπσεως τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀγνωσίᾳ ὄντες «τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ», καὶ ἐν σκιᾷ δὲ θανάτου ἦσαν «οἱ τὰ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνοντες» κατὰ τό· «ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται». ἀλλ' ἕως μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τυγχάνει «ὁ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνων», οὐχ οὕτω πάντῃ καταπέποτα ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὡς μὴ δύνασθαι μεταβαλόντα σωθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ἀπήλλακται αὐτοῦ παντελῶς, διὸ λέγεται εἶναι ἐν σκιᾷ θανάτου. πλὴν ἐπιλάμπσας τούτοις πρώτοις τὴν χάριν τοῦ μεγάλου φωτὸς ἔδωρήσατο ὁ διὰ τῶν προκειμένων θεσπιζόμενος. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ χώρᾳ πρώτη πλεῖστον λαὸν ἐκτέησατο, ὡς καὶ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν ἐξ αὐτῶν ἐκλέξασθαι. διὸ ἐξῆς εἴρηται· τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ, ὃ κατήγαγες ἐν εὐφροσύνῃ σου. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὃ κατήγαγες, ἐμεγάλυνας ἡρμῆνευσαν οἱ λοιποί. εἰ μὲν οὖν ἦσαν πάντες οἱ τὴν Γαλιλαίαν οἰκοῦντες εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ πεπιστευκότες, πάντων ἂν ἐμνημόνευσεν ὁ παρῶν λόγος, νυνὶ δὲ ἐπειδὴ πλεῖστοι μὲν ἐπίστευσαν, πλείους δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέμειναν, εἰκότως τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ λέλεκται τῆς σωτηρίου μετεिल्φέναι εὐφροσύνης. Σημαίνει διὰ τούτων ὡς πρὸς τὴν

πρόχειρον λέξιν τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρᾶξιν, ἐν ἧ ποτὲ μὲν ἀπὸ «πέντε ἄρτων» πληθος ἀνδρῶν ὡς «πεντακισχιλίων» ἐθρέψατο ἐν τῇ δηλουμένῃ χώρᾳ, ποτὲ δὲ ἐξ «ἑπτὰ τετρακισχιλίους ἄνδρας χωρὶς παιδίων καὶ γυναικῶν». διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον· εὐφροσύνην εὐφρανθήσονται ἐνώπιόν σου ὡς εὐφροσύνην ἐν θερισμῷ· οὕτω γοῦν οἱ ἐν θερισμῷ τρεφόμενοι ἠθροισμένως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συμποσιάζειν εἰώθασιν. καὶ κατὰ διάνοιαν δὲ οἱ ἀπόστολοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, οἳ τε εἰς δεῦρο τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ προεστῶτες τῆς ἐνθέου εὐφροσύνης μετελάμβανον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος αὐτῶν δίκην ἀμώντων ἐργαζόμενοι· ἐπεὶπερ «ἐργάται» ἦσαν τοῦ θερισμοῦ τῶν ἐθνῶν, ὡς ἐδήλου λέγων αὐτός· «ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ». «ὀλίγοι» γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, ὃν δὴ τρόπον καθηγούμενοι ὡς πρὸς μέγαν καὶ πολὺν τῶν ἐθνῶν θερισμόν. οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι τῆς πολυθέου καὶ δαιμονικῆς πλάνης τὰ σκῦλα εἰς ἑαυτοὺς διηροῦντο, ἅπερ αὐτοῖς εἰς προνομίην δέδωκεν αὐτὸς ὁ σωτὴρ. διὸ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὠνόμαζεν τὸ· «Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμυσον»· τὴν γὰρ πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας καθελὼν τὸ τηνικαῦτα τὰς πάλαι «σκυλευθείσας» ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐλευθέρας καταστησάμενος τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, τοῖς τε τούτων διαδόχοις διένειμεν εἰς τὸ προνοεῖν αὐτῶν καὶ θεραπεύειν. οἱ δὲ ὑποδεξάμενοι δίκην τῶν εὐφραϊνομένων ἐν ἀμῆτῳ καὶ ὃν τρόπον διαιρούμενοι δίκην τῶν εὐφραϊνομένων ἐν σκύλοις ἔχαιρον ἐμπιπλάμενοι εὐφροσύνης ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ληϊῶν. Καὶ διότι ἀφήρηται ὁ ζυγὸς ὁ πάλαι τοῖς σκύλοις ἐπικείμενος καὶ ἡ ράβδος ἢ ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν αὐτῶν σκύλων· ζυγὸς γὰρ ἦν βαρὺς ταῖς τῷ διαβόλῳ δεδουλωμέναις ψυχαῖς ἐπικείμενος καὶ ἡ ράβδος θανατικὴ τὸν τράχηλον αὐτῶν κάμπτουσα καὶ κάτω νεύειν ποιοῦσα, ὣν ἀφηρημένων εἰκότως ἔχαιρον οἱ διαιρούμενοι τὰ σκῦλα ταῦτα. πῶς δὲ ὁ ζυγὸς ἤρθη ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ ράβδος ἢ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν κειμένη, διασαφεῖ λέγων ἐξῆς· τὴν γὰρ ράβδον τῶν ἀπαιτούντων διεσκεδάσεν. ἀντὶ δὲ τοῦ· τῶν ἀπαιτούντων, ὁ μὲν Ἀκύλας οὕτως ἠρμήνευσεν εἰπών· τὸν ζυγὸν βαστάγματος αὐτοῦ καὶ τὴν ράβδον ὤμου αὐτοῦ, σκῆπτρον τοῦ πράσσοντος, ὁ δὲ Σύμμαχος· ζυγὸς φησι τοῦ βαστάγματος αὐτοῦ καὶ ἡ ράβδος τοῦ ὤμου αὐτοῦ, ράβδος τοῦ ἀπαιτοῦντος ἠττήθη, καὶ ὁ Θεοδοτίων ὁμοίως τοῦ ἀπαιτοῦντος ἠρμήνευσεν, ἐνικῶς τὸν ἀπαιτοῦντα καὶ τὸν ἐκπράσσοντα σημάνας, δηλονότι τὸν διάβολον, ὃς ἐκπράσσων διετέλει τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καὶ φόρους ὡσπερ ἀπαιτῶν τὰς χορηγουμένας αὐτῷ ἁμαρτίας. ἀλλὰ ταύτην καὶ τὴν ράβδον τοῦ ἀπαιτοῦντος καὶ τὸν ζυγὸν τὸν βαρὺν διεσκόρπισεν ὁ γυμνώσας αὐτόν, ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ἦν καὶ ἑτέρους πολλοὺς συνεργεῖν τῷ διαβόλῳ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν αὐτῷ ἀπαιτούντων· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ ἐκπράσσοντες τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. τὸν ζυγὸν καὶ τὴν ράβδον ἀφείλεν καὶ ταῦτα κατ' αὐτῶν ἔπραξεν ὡς τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐπὶ Μαδιάμ. κεῖται δὲ ἡ ἱστορία ἐν τοῖς Κριταῖς περιέχουσα ὡς ἐπὶ τοῦ Γεδεὼν οὐχ ὄπλοις νενίκηντο οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ ἀοράτῳ καὶ θεϊκῇ δυνάμει. οὕτως οὖν ὡς ἐπὶ τῆς Μαδιάμ ἐνικήθησαν οἱ πολέμιοι χειρὶ κρυφαίᾳ, καὶ νῦν φησι διεσκεδάσθαι τὴν ράβδον τοῦ ἀπαιτοῦντος διαβόλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐκπρασσόντων. οἱ καὶ ἠττηθέντες πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσιν· ἐπειδὴ γὰρ τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν στολὴν αὐτῆς, τὸν τε τῆς ἀρετῆς χιτῶνα, ὃν περιεβάλλετο συλήσας ὁ διάβολος, ὅτε αὐτὴν ἐπέιχεν ὑποχείριον γυμνὴν αὐτὴν καὶ αἰσχρὰν καταστήσας, αἶτε σὺν αὐτῷ δυνάμεις ἀντικείμεναι εἰσέπραττον αὐτὴν δόλω κατ' αὐτῆς χρώμεναι.

πάντας εικότως ἀποτίσειν λέγεται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος φήσαντος· ὅτι πᾶσαν στολήν ἐπισυνηγμένην δόλω καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσιν. οἱ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ πάλοι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐκπράσσοντες μέλλοντες πάντα ἀποτινύειν ἐν τῷ δηλουμένῳ καιρῷ θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι μᾶλλον ἢ τὸν σωτήρα τῶν ὄλων ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημοῦντα θεᾶσθαι. Τίς δ' οὖν οὗτος, ἐξῆς παρίστησι λέγων· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ὁ δ' αὐτὸς ἦν οὗτος ὁ λεγόμενος υἱὸς καὶ ὁ παῖς καὶ ὁ Ἐμμανουήλ, τοῦτο τρίτον ἐν τῇ αὐτῇ προφητείᾳ καὶ υἱὸς καὶ παιδίον χρηματίσας. τὸ μὲν πρῶτον· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ», οἷς ἐπῆγε· «διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν». τὸ δὲ δεύτερον· «καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν», οἷς ἐπῆγε· «διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα». τὸ δὲ τρίτον διὰ τοῦ μετὰ χεῖρα φάσκοντος λόγου· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν. τοῦτο τοιγαροῦν τὸ παιδίον καὶ οὗτος ὁ υἱὸς ὁ ἡμῖν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι δῶρον παρὰ τοῦ θεοῦ δοθεὶς πολυώνυμος τις ὢν ἐπὶ τοῦ παρόντος. κέκληται δὲ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. καὶ εἴη τοῦτο μέτριον τοῦνομα καίτοι πᾶσαν οὐ θνητὴν μόνον ὑπεραῖρον φύσιν, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὴν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἄγγελον αὐτὸν προσεῖπεν, ἀλλὰ Μεγάλης βουλῆς ἄγγελον. τίς δ' ἂν γένοιτο ἡ μεγάλη βουλή καὶ τίνας ἢ ἡ τοῦ μεγάλου θεοῦ περὶ τῆς τῶν ἔθνων ἀπάντων κλήσεώς τε καὶ σωτηρίας, ἧς αὐτὸς ἄγγελος παρῆν ὁ σωτὴρ ἡμῶν τῇ τοῦ πατρὸς φιλανθρώπων βουλῇ διακονησόμενος; κατὰ γὰρ τὴν Ἑβραίων γραφὴν μείζουσιν ἢ κατ' ἄγγελον τετίμηται προσηγορίαις, φέρειν δὲ λέγεται τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. ἀρχὴ γὰρ τοῦ προφητευομένου παιδίου, τοῦτ' ἔστιν ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, ἢ τε κατὰ πάντων ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ ἐστίν, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος οὕτως νοουμένης, δι' ἣν θεότητα Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος ὠνόμασται ὡς ἂν μόνος τὰ ἀπόρρητα τῆς πατρικῆς ἐπιστάμενος βουλῆς καὶ ταύτης ἄγγελος τοῖς ἀξίοις γεγονώς. καὶ μειζόνως δὲ ἢ κατ' ἄγγελον προσηγορία ἠξιῶσθαι αὐτὸν ἔφαμεν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων ἀνάγνωσιν, ἣν ὁ μὲν Σύμμαχος τοῦτον ἠρμήνευσεν τὸν τρόπον· καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ παραδοξασμός, βουλευτικὸς καὶ ἰσχυρὸς δυνατός, πατὴρ αἰῶνος, ἄρχων εἰρήνης, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ φησι θαυμαστός, σύμβουλος, ἰσχυρός, δυνατός, πατὴρ ἔτι, ἄρχων εἰρήνης, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ θαυμαστός, συμβουλευών, ἰσχυρός, δυνάστης, πατὴρ αἰῶνος, ἄρχων εἰρήνης. ἡ δὲ Ἑβραϊκὴ φωνὴ ἀντὶ τοῦ· ἰσχυρός, ἢ περιέχει, δι' οὗ σημαίνεται ὁ θεός. πολλαχοῦ γὰρ τῆς γραφῆς τοῦ ἢ ἐπὶ τοῦ θεοῦ κειμένου καὶ ἐν τοῖς μετὰ χεῖρας ὁμοίως παρείληπται, ὥστε διὰ ταύτης τῆς φωνῆς καὶ θεὸς ἀναγορεύεσθαι τὸ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον. εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῇ προκειμένη προφητείᾳ τῆς περὶ τοῦ γεννηθέντος ἡμῖν παιδίου καὶ τοῦ δοθέντος ἡμῖν υἱοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ὀνομάτων καὶ ἢ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν ὠνόμασται, δηλὸν ὡς καὶ θεὸν αὐτὸν ἢ προφητεία γνωρίζει, ὥστε εἰ λέγοιτο κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶτταν ἢ γιββῶρ. ὁ μὲν Ἀκύλας ἰσχυρός, δυνατὸς ἠρμήνευσε καὶ ὁ Σύμμαχος ὁμοίως καὶ ὁ Θεοδοτίων ἰσχυρός, δυνάστης φύλαξ, ἐν οἷς ὡς εἶκος ἐπὶ παιδίου γεννωμένου τὸ τοῦ θεοῦ ἐντάξαι ὄνομα. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν ἀμάρτοιμεν θεὸν δυνατὸν ἐρμηνεύσαντες, ἐπειδὴ τὸ ἢ ἐπίδεδεικται ἡμῖν μεταβαλλόμενον εἰς τὸ «ὁ θεός». οὕτως δὲ καλεῖν αὐτὸν θαρροῦμεν. καὶ τὸ ἢ γιββῶρ ἰσχυρὸς δυνατὸς ἠρμήνευσεν ἢ Ἑβραίων γλῶττα καὶ ὁ Ἐμμανουήλ καὶ τὸ ἢ τῇ ἑαυτοῦ προσηγορίᾳ συμπεριλαμβάνων προσθήκην εἴληφεν τῇ μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. αἱ δὲ τοιαῦται προσηγορίαι τοῦ δηλωθέντος παιδὸς τὴν

κρείττονα τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον φύσιν αὐτοῦ παριστῶσιν. ἔνθεν οἶμαι τοὺς Ἑβδομήκοντα ὑπειδομένους τὸ ἐξαίσιον καὶ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς τῶν τοιούτων προσηγοριῶν ταῦτα μὲν ἀποσιωπῆσαι, οἰκεία δέ τιτι διανοία καὶ ἑτέρω τρόπῳ κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλής ἄγγελος. ὅπως δὲ εἴρηται πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, νοήσομεν παραθέντες τὸν Ἀδὰμ πατέρα γενόμενον «τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος» καὶ τοῦ θνητοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. ἀλλ' «ὡσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν» κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσομεθα». ἐπεὶ τοίνυν τοῦ νέου αἰῶνος «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ τέλος», τούτου χάριν πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἂν εἴρηται καὶ πάλιν εἰρήνης ἄρχων· «αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν», «εἰρηνοποιήσας τὰ περὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» «καὶ τὸν κόσμον» τῷ ἑαυτοῦ «καταλλάξας» πατρί. τούτοις ἐξῆς εἴρηται· ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ ὑγεῖαν αὐτῶν. ποίους δὲ ἄρχοντας ἢ τοὺς σὺν αὐτῷ ἄρχειν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καθισταμένους; λέγω δὲ μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, τοὺς τε τὴν τούτων διαδοχὴν καθ' ὅλης ὑποδεξαμένους τῆς οἰκουμένης, οἷς ψυχῆς ὑγεῖαν καὶ εἰρήνην ἔχειν πρὸς ἀλλήλους ἔδωρεῖτο, ἐν οἷς πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν». Καὶ ἐπιλέγει· μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· ἐπλήσθη γὰρ ἡ παιδεία αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον, ἢ οὐκ ἔστιν τέλος κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἢ οὐκ ἔστι πέρασ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα. «μεγάλην δὲ ἀρχὴν αὐτοῦ νοήσεις τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαν αὐτοῦ θεωρῶν. καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιστήσας ταῖς τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαις, δι' ὧν φησι· «κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου». οὕτως οὖν μεγάλη ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρχή. καὶ πάλιν καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι τέλος· ἀτελεῦτης γὰρ καὶ ἀγήρωσ καὶ ἀπερίγραφος αὕτη τυγχάνει, διὸ λέλεκται· «ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης». τοσαῦτα εἰπὼν περὶ τοῦ γεννηθέντος παιδίου ἔτι καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ προστίθησιν· ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ κατορθῶσαι αὐτήν. τήρει δὲ ἀκριβῶς ὅπως οὐκ εἴρηται καθεσθῆσθαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυὶδ καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ κατορθῶσαι αὐτήν, ἡμῶν προσυπακουόντων τὸ ἥξειν αὐτὸν ἐπὶ τῷ κατορθῶσαι τὸν θρόνον Δαυὶδ καὶ «τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν»· ἐπειδὴ γὰρ κατέστραπτο καὶ καθήρητο ἡ βασιλεία Δαυὶδ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἦσαν δὲ προφητεῖαι θεσπίζουσαι τὸν θρόνον τοῦ Δαυὶδ διαλάμψειν φωτὸς ἡλιακοῦ δίκην καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης. ταύτην αὐτήν ἐλήλυθεν τὴν ἐπαγγελίαν πληρώσας «ἐκ σπέρματος μὲν Δαυὶδ κατὰ σάρκα» γεννώμενος, καταλάμπων δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ κρατύνων διὰ πάντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν· ἐν τούτοις γὰρ τὸν θρόνον Δαυὶδ διωρθώσατο, οὐχ ὅπλοις καὶ δόρασιν, ἀλλ' ἐν κρίματι καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ τοῦτ' ἔπραξεν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ νῦν χρόνου ἀρχὴν σημαίνοντος ὠρισμένην, δι' ἧς ὁ καιρὸς ἐδηλοῦτο τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας αὐτοῦ, τοῦ δὲ εἰς τὸν αἰῶνα τὴν ἄπειρον καὶ διαρκῆ βασιλείαν αὐτοῦ παριστῶντος. τηρητέον δὲ ὡς ἡ μὲν πρώτη περὶ τοῦ προφητευομένου πρόρρησις «ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι» αὐτὸν ἐδήλου, ἡ δὲ δευτέρα ὡσανεὶ ζητουμένου πῶς ἔσται τοῦτο τὸν κύριον εἰσηῆγεν λέγοντα· «καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφητίν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν», ἡ δὲ τρίτη

οὐκέτι μνημονεύει κησεως παρθενικῆς οὐδὲ τοῦ τρόπου τῆς κατὰ θεὸν παραδόξου συλλήψεως, ἄτε δὴ προμεμαθηκότων ἡμῶν ταῦτα περὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ διεξέρχεται παιδεύων ἡμᾶς τὰ ἀπόρρητα τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας, ταῦτα δὲ πάντα περὶ τοῦ τυχόντος παιδίου λέγεται. οὐκ οἶδα πῶς συστήσαιεν οἱ ἐκ περιτομῆς μὴ βουλόμενοι παραδέξασθαι τὸν ἡμέτερον σωτήρα, ὧς τὰ ἔργα μαρτυρεῖ καὶ τῶν πραγμάτων ἢ ἔκβασις τοὺς λόγους ἐπισφραγίζεται. ὁ ζήλος κυρίου σαβαώθ ποιήσει ταῦτα· ποῖος ζήλος ἢ ὃν ἐζήλωσεν ἀγαθὸν καὶ αὐτῷ πρόποντα εἰς τὸ σῶσαι πάντας τοὺς ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταδυναστευθέντας καὶ εἰς ἀθεότητα κατασυρέντας;

1.55 Τῆς τοῦ Ἐμμανουὴλ ὑποθέσεως πέρας λαβούσης ἀνατρέχει ὁ λόγος ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ προφητείαν, οὗ χάριν καὶ τὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ πεποίητο μνήμην· ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλευόμενος λαὸς ὁ καλούμενος Ἰσραὴλ συμμαχοῦντος αὐτῷ τοῦ τῶν Σύρων βασιλέως ἐπῆρι πολιορκήσων τὴν Ἱερουσαλήμ, ἠγωνία τε τὴν ἔφοδον «τῶν δύο βασιλέων» ὁ Ἄχαζ, κελεύεται ὁ προφήτης θεσπίζειν τὰ ἀναγεγραμμένα, ἐν οἷς ἦν καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ, περὶ οὗ μακρὸν κατατείνας λόγον αὐθις ἐπαναλαμβάνει τὴν περὶ τοῦ Ἰσραὴλ, λέγω δὲ τοῦ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλευομένου λαοῦ προφητείαν, δι' ἧς ταῦτά φησιν· ὁ μὲν οὖν κύριος οὐκ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Ἰακώβ ἀτελέστερον ὄντα αὐτοῦ λαὸν ἀπέστειλε θάνατον ἢ λόγον ἀποφατικὸν ὀργῆς· οὐ γὰρ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ προηγουμένως, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Ἰακώβ τοῦτον ἀπεσάλκει ὡς ὑποβεβηκότα καὶ σωματικώτερον. ὁ δὲ ἀποσταλεὶς ἐπὶ τὸν Ἰακώβ θάνατος ἢ λόγος ἀποφατικὸς ὀργῆς τοὺς νομιζομένους ἐν αὐτοῖς κρείττους ὀργῆς ἀξίους καὶ θανάτου καταλαβόν, λέγω δὲ τοὺς καλουμένους Ἰσραὴλ, ἐπ' αὐτοὺς ἦλθε. τὴν δὲ διαφορὰν τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ γνώης ἂν ἀπὸ τοῦ πρώτου πατριάρχου, ὃς κατὰ μὲν τὴν ἔνσαρκον γένεσιν Ἰακώβ ἐκαλεῖτο, τῇ δὲ κατὰ θεὸν προκοπῇ ἐπιδούς καὶ τῆς τοῦ θεοῦ καταξιωθεὶς ὁμιλίας Ἰσραὴλ ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ χρηματίσαντος αὐτῷ καὶ εἰρηκότος· «οὐκέτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ κληθήσεται, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ». εἰκότως οὖν τοὺς μὲν ἀλογωτέρους καὶ σωματικωτέρους τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους Ἰακώβ ἐν τούτοις ὀνομάζει, τοὺς δὲ νομιζομένους ἐν αὐτοῖς λογικωτέρους Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ. κατηγορεῖ τοίνυν καὶ τούτων τῶν νομιζομένων εἶναι κρείττωνων ὁ λόγος ὡς καὶ αὐτῶν θανάτου γενομένων ἀξίων, διόπερ εἴρηται· θάνατον ἀπέστειλεν κύριος ἐπὶ Ἰακώβ, καὶ ἦλθεν ἐπὶ Ἰσραὴλ. Τίς δὲ ἦν ὁ Ἰσραὴλ, ἐξῆς παρίστησι λέγων· καὶ γίνωσκονται πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἐφραὶμ καὶ οἱ καθήμενοι ἐν Σαμαρείᾳ ἐφ' ὕβρει καὶ ὑψηλῇ καρδίᾳ λέγοντες Πλίνθοι πεπτῶκασι, ἀλλὰ δεῦτε λαξεύσωμεν λίθους καὶ κόψωμεν συκαμίνους καὶ κέδρους καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πύργον· αὐτοὶ γὰρ οὗτοι οἱ τὴν Σαμαρείαν ἐνοικοῦντες Ἰσραὴλ χρηματίζοντες καὶ λαὸς τοῦ Ἐφραὶμ ὀνομαζόμενοι διὰ τὸ βασιλεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ, χλευάζοντες καὶ ἐξευτελίζοντες τὴν Ἱερουσαλήμ, πλίνθοις αὐτὴν ἔφασκον ὠκοδομηθῆσαι, καὶ τὰς στέγας ἔχειν ἀπὸ συκαμίνων, ἢ συκομῶρων κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. εἶθ' ὡς αὐτοὶ βελτίονα πόλιν κατασκευάζοντες ἐπηγγέλλοντο διὰ λίθων ξεστῶν καὶ κέδρων οἰκοδομήσειν, καὶ ἀντὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ πύργον ἑαυτοῖς ἀναστήσειν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Ἐπεὶ τοίνυν τοιαῦτα τετολήκασι ἀπαυθαδίσασθαι, ἀπειλεῖ αὐτοῖς ἐξῆς φάσκων ὁ λόγος· καὶ ῥάξει ὁ θεὸς τοὺς ἐπανισταμένους ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών ἐπ' αὐτὸν καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διασκεδάσει· ἐπειδὴ γὰρ τοιαῦτα κατεθρασύνοντο κατὰ τοῦ ὄρους Σιών καὶ κατὰ τοῦ ἐν αὐτῷ τιμωμένου θεοῦ, ὡς ἀπὸ μεγάλου ὕψους τῆς ὑπερηφανίας αὐτῶν ταπεινώσειν καὶ καταρράξουσιν αὐτοὺς ἀπειλεῖ. τοὺς γὰρ ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών ἐπανισταμένους ἐπ' αὐτὸν τὸν θεὸν ἀσεβεῖν συνέβαινε, οὓς ταπεινώσειν καὶ ῥάξουσιν φησίν, οὐ μόνους ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διασκεδάσειν, σημαίνων

τοὺς ἐν Δαμασκῶ συμμαχοῦντας τῷ Ἰσραὴλ κατὰ τὰ ἔμπροσθεν ἀποδεδομένα. καὶ πάντας δὲ τοὺς ἐκ τῶν λοιπῶν ἔθνῶν ἐπανισταμένους τῷ ὄρει Σιών καὶ τῷ θεῷ τῷ ἐνταῦθα τιμωμένῳ διασκεδάσειν ἐπαγγέλλεται, ὧν οἱ μὲν ἦσαν ἀνατολικοὶ τινες, οἱ δὲ ἀφ' ἡλίου δυσμῶν, μέσοι δὲ τούτων οἱ Ἕλληνες· πάντες γὰρ οὗτοι τὸν προλεχθέντα Ἰσραὴλ ὄλω τῷ στόματι κατεσθίοντες καὶ καταβάλλοντες ἐπὶ τὴν τῆς εἰδωλολατρίας αὐτῶν πλάνην, βοηθεῖν καὶ συμμαχεῖν ἐπηγγέλλοντο τοῖς ἐπανισταμένοις κατὰ τοῦ ὄρους Σιών. οὐκ ἂν δὲ ἀμάρτοις ὄλω τῷ στόματι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλοφύλων κατεσθίεσθαι λέγων τοὺς διὰ «τῆς σοφίας τοῦ αἰῶνος τούτου» τῆς Ἑλληνικῆς ἀπάτης εἰς ἀποστασίαν χωροῦντας, οἷος ἦν ὁ διὰ τῶν μετὰ χεῖρας κατηγορούμενος Ἰσραὴλ, διόπερ ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ κατ' αὐτῶν ἠγείρετο καὶ ἡ χεὶρ ἡ ὑψηλὴ παρεσκευάζετο πρὸς τὴν κατ' αὐτῶν ὀργήν. οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπέστρεφον οὐδὲ τὸν κύριον τῶν δυνάμεων ἐπεζήτουν, «κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα αὐτῶν καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν ἐθησαύριζον ἑαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς» οὐ τοῦ θεοῦ παθητικῶς ὀργιζομένου, τοῦ δὲ κατ' αὐτῶν ἐξ ... τιμωρίας ... κατὰ τὴν τῆς γραφῆς συνήθειαν ὀνομαζομένης. 1.56 Ἀντὶ τοῦ· καὶ ἀφείλε κύριος ἀπὸ Ἰσραὴλ, ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ ὀλοθρεύσει κύριος, ὁ δὲ Σύμμαχος καὶ ἐξολοθρεύσει κύριος, ὁ δὲ Θεοδοτίων καὶ ἀφελεῖ μελλητικῶς εἰρήκασιν, ὡς μέλλοντος ταῦτα ποιήσειν τοῦ θεοῦ, ἃ «πρὶν γενέσθαι» προέλεγεν, ἐπιστρέφων εἰς μετάνοιαν τοὺς ἀκρωμένους, ὡς ἂν μὴ πάθοιεν τὰ ἀπειλούμενα. ἐν ἡμέρᾳ δὲ μιᾷ φησι πάντα ποιήσειν τὰ προλεχθέντα σαφῆ τυγχάνοντα· τοῦτ' ἔστιν ὑφ' ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν. κεφαλὴν δὲ καὶ οὐρὰν εἰπὼν ἠνίξατο ζῶον ἄλογον· οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἴδιον, ἀλλὰ ζῶον ἀλόγων τὸ οὐρὰν ἔχειν, οἷς τὸν λαὸν ἀφωμοίωσεν, ἢ κεφαλὴν καὶ οὐρὰν τὸν λογικὸν καὶ τὸν ἄλογον ἢ τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν τῶν ἀρχομένων ἔσχατον, ὃ δὴ καὶ διεσάφησεν εἰπὼν· μέγαν καὶ μικρόν. ἀντὶ δέ· καὶ τοὺς τὰ πρόσωπα θαυμάζοντας, ὁ Σύμμαχος καὶ αἰδέσιμον ἠρμήνευσεν. καὶ οὗτος οὖν ὁ αἰδέσιμος καὶ ὁ πρεσβύτης δύναται εἶναι ἢ κεφαλὴ, ἢ δὲ οὐρὰ ὁ διδάσκων ἄνομα προφήτης, ὃς ὡσανεὶ ἀλόγου ζώου ἔσχατον ὑπάρχων μέλος. ἀφαιρεθῆσθαι τούτους καὶ ἐξολοθρευθῆσθαι ὑφ' ἑνα καιρὸν ὁ λόγος ἀπειλεῖ. τοὺς δὲ ἄλλως λέγοντας παρὰ ταῦτα καὶ μακαρίζοντας τὸν λαὸν ψευδοπροφήτας ὑπάρχοντας πλάνους εἶναί φησι πλανῶντας, ὅπως καταπίωσιν αὐτούς, ἐξ αὐτῶν κέρδη εἰς αὐτούς ἀποφερόμενοι. Οὗ χάριν ἐπιτίθησιν αὐτοῖς τὰς οὕτως ἐχούσας ἀπειλάς· διὰ τοῦτο ἐπὶ τοὺς νεανίσκους αὐτῶν οὐκ εὐφρανθήσεται κύριος καὶ τοὺς ὄρφανούς αὐτῶν καὶ τὰς χήρας αὐτῶν οὐκ ἐλεήσει καὶ τὰ ἐξῆς. ταῦτα ὡς ἀγαθὸς ψυχῶν γεωργὸς ὁ θεὸς ποιήσειν ἀπειλεῖ, ἵνα ἢ ἐν αὐτοῖς ἀνομία ἀφανισθῇ δίκην ὑλομανοῦς βοτάνης ὑπὸ πυρὸς ἀναλίσκομένης, ὃ δὴ σημαίνει λέγων· καὶ καυθήσεται ὡς πῦρ ἢ ἀνομία καὶ ὡς ἄγρωστις ξηρὰ βρωθήσεται ὑπὸ πυρός· καὶ καυθήσεται ὡς ἐν τοῖς δάσεσι τοῦ δρυμοῦ, καὶ συγκαταφάγεται τὰ κύκλω τῶν βουνῶν πάντα. κατὰ ταῦτα γὰρ φησι τὰ παραδείγματα μετελθοῦσα τοὺς προλεχθέντας ἢ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μεγάλην ἐν αὐτοῖς ἀπεργάσεται σύγχυσιν, ὡς ἐπαναστῆναι ἀδελφὸν ἀδελφῷ καὶ μηδένα τοῦ πέλας φείσασθαι, πάντας δὲ ἀλλήλοις χρήσασθαι ὡς ἐχθροῖς ὡς πολεμίους, εἰς τοσοῦτον δὲ ἐλάσειν ἀναφλεγομένην ἐν αὐτοῖς τὴν πρὸς ἀλλήλους στάσιν, καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ὡς καὶ τὰς δύο φυλάς, τὴν τοῦ Ἐφραὶμ καὶ τοῦ Μανασσῆ, ἐξ ἑνὸς πατρὸς γενομένας τοῦ Ἰωσήφ, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὄντας βασιλείαν, μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦντας ἀλλήλοις ἐπαναστῆναι καὶ τοὺς ἀλλήλων βραχίονας καταφαγεῖν, μηκέτι σχολάζοντας τῷ κατὰ τοῦ Ἰούδα πολέμῳ μηδὲ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλήμ, καθ' ἑαυτῶν δὲ ἀκονήσαντας τὰ ἑαυτῶν ξίφη ἑαυτοὺς διαχειρίσασθαι. καὶ ταῦτα δὲ ἔσται αὐτοῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ μηδὲ μέχρι τούτων στησομένης,

ἀλλὰ καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις μελλούσης αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν, ὥσπερ δὲ «ἐπὶ τοῦ ὄφους καὶ τῆς γυναικός» ἠπείλει ὁ θεὸς «ἔχθραν θήσειν ἀνὰ μέσον αὐτῆς καὶ αὐτοῦ», ἐπὶ καλῶ δὲ καὶ συμφέροντι γενησομένης τῆς ἔχθρας. οὕτω καὶ νῦν τὴν ἐπὶ κακῶ συμφωνίαν τῶν κατηγορουμένων ὑπὸ τῆς προφητείας «διασκεδάσειν» ὁ θεὸς ἐπαγγέλλεται, οἷς παραπλησίως καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ σωτὴρ ἀναγέγραπται λέγων· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς». 1.57 Τοῦ καλουμένου μὲν Ἰσραὴλ, λέγω δὲ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τοῦ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλευμένου, καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς προτέροις ὁ παρῶν λόγος κατηγορεῖ, φάσκων αὐτοὺς πρὸς ἔριν καὶ φιλονεικίαν τῶν τὰς ἀληθεῖς προφητείας τοῦ θεοῦ γραφόντων ψευδοπροφητείας συντάττειν. ἦσαν οὖν ψευδοπροφήται πλεῖστοι, ὅσοι ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐναντία φθεγγόμενοι καὶ ἐναντία γράφοντες τοῖς ἀληθέσι τοῦ θεοῦ προφήταις. οἱ δ' αὐτοὶ καὶ συγγραφὰς ἐποιοῦντο παρανόμους καὶ πάσης πονηρίας μεστάς. ... τῇ θείᾳ τοῦ νόμου γραφῇ προσέχειν καὶ κατ' αὐτὴν κρίνειν, οἱ δὲ ὥσπερ ἐναντίους συντάττοντες νόμους πένητας οἰκτροὺς κατεδυνάστευον, βιαζόμενοι τε ἐπλεονέκτουσαν ἀπειροτάτους τε ὀρφανούς καὶ χήρας. τοιούτους δ' ἂν εἴποις καὶ τοὺς διὰ μοχθηρῶν συγγραμμάτων εἰσέτι καὶ νῦν διαστρέφοντας τῶν ἀκεραιτέρων τὰς ψυχάς, οἷς ὁ προφητικὸς ἀπειλεῖ λόγος φάσκων· καὶ τί ποιήσουσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; καθ' ἣν ἢ θλιψίς καὶ ἢ κατ' αὐτῶν ὀργὴ πόρρωθεν ἦξει· μακρὰν γὰρ οὔσαν αὐτὴν διὰ τὸ ἀπελαύνεσθαι ἐξ ἐμοῦ τοῦ θεοῦ. ὑμεῖς, ὧ οὔτοι, πρὸς οὓς ταῦτα λέγεται, ὥσπερ βιαζόμενοι καθ' ἑαυτῶν αὐτὴν ἐπισπᾶσθε, ἧς ἐπελθούσης πρὸς τίνα καταφεύξεσθε τοῦ βοηθηθῆναι; Εἶτα συνήθως ἐπιλέγει· ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ἢ ὀργὴ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἢ χεὶρ ὑψηλὴ· ἐπιμένοντες γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἀτοπήμασι τῶν διὰ τοῦ λόγου κατηγορουμένων, ἀκόλουθον ἦν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν παράμονον γίνεσθαι ὀργήν. καὶ δὴ μέχρι τούτων ἔστησε τὰς κατὰ τοῦ λαοῦ κατηγορίας, μεθ' ἣν ἀκολούθως τοῖς διὰ τῆς προφητείας ἠπειλημένοις, οὐκ εἰς μακρὸν πόρρωθεν ἐπιστάντες Ἀσσύριοι πολιορκοῦσι τὴν Σαμάρειαν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν αὐτῶν δηροῦσιν, ὅλας τε ἐννέα φυλάς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους αἰχμαλώτους εἰς τὴν Ἀσσυρίων ἀπάγουσι. καὶ τοῦτο πράττουσιν ἐπὶ Ἐζεκίου βασιλέως Ἰερουσαλήμ, καθ' ὃν ἢ ἐν Σαμαρείᾳ συνεστῶσα τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεία εἰς τὸ παντελὲς κατελύθη, ἧς παυσασμένης δύο ἡμισυ φυλαὶ τοῦ ἔθνους μόναι περιλείφθησαν ὑπὸ τοῖς διαδόχοις Δαυὶδ βασιλευόμεναι ἐν Ἰερουσαλήμ. διὸ μέχρι τούτου στήσας ὁ λόγος τὴν περὶ τοῦ Ἰσραὴλ προφητείαν μεταβαίνει λοιπὸν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς Ἀσσυρίους τὰ μέλλοντα καὶ αὐτοῖς συμβῆσεσθαι θεσπίζων διὰ τῶν ἐπιφερομένων. 1.58 Μετὰ τὴν τοῦ λαοῦ τοῦ καλουμένου Ἰσραὴλ αἰχμαλωσίαν ἀκολούθως ὁ λόγος μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς αἰχμαλωτεύσαντας· ἦσαν δὲ οὔτοι Ἀσσύριοι, οἷς τὰ προκείμενα ἀπειλεῖ. ὅτι δὲ ἀπῆκτο ὑπὸ Ἀσσυρίων ὁ λαὸς καὶ πεπολιόρητο ἢ Σαμάρεια, ὅτε τὰ μετὰ χεῖρας ἐλέγετο, δηλὸν τυγχάνει ἐκ τοῦ λέγεσθαι ἐν αὐτοῖς ἐκ προσώπου τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως· καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν καὶ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν· ὃν τρόπον ταύτας ἔλαβον, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς λήψομαι, καὶ πάλιν· ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα Σαμαρείαν καὶ τοῖς χειροποιήτοις αὐτῆς, οὕτως ποιήσω καὶ Ἰερουσαλήμ. καὶ ἡ ἱστορία δὲ διδάσκει, ὅτι «ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχαζ ἀνέβη ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων εἰς Σαμάρειαν καὶ ἐπολιόρησεν αὐτήν» καὶ τέως μὲν μέρος τι τοῦ λαοῦ ἠχμαλώτισεν, ἐπὶ δὲ Ἐζεκίου τοῦ τὸν Ἀχαζ διαδεδεγμένου πάντα τὸν λαὸν «ἀπώκισεν» εἰς Ἀσσυρίους. τοιαῦτα δὴ πραξάντων τῶν Ἀσσυρίων ὁ παρῶν λόγος ὡς πρὸς αὐτοὺς τὰ προκείμενα διεξέρχεται λέγων ῥάβδου παιδευτικῆς καὶ ἐπιστρεπτικῆς πείραν ἐχρῆν λαβεῖν τὸν

μη διὰ τῶν προφητικῶν λόγων σωφρονισθέντα λαόν· διόπερ ἤγειρα κατ' αὐτοῦ τοὺς Ἀσσυρίους ὡσπερ ἐμὴ ράβδω, παραδιδούς αὐτὸν ταῖς τῶν Ἀσσυρίων χερσίν, ὅπως δι' αὐτῶν ἡ ὀργὴ καὶ ὁ θυμὸς, ὃν ἐπεσπᾶσαντο ἑαυτοῖς, μετέλθοι αὐτούς. ἐγὼ μὲν οὖν τὴν ἑμαυτοῦ ὀργὴν διὰ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τὸ ἄνομον ἔθνος ἀπέστελλον, ὃ δὴ ἐνομίζετο εἶναι ἐμὸς λαός, συνεχώρησά τε καὶ πολεμῆσαι καὶ σκυλεῦσαι καὶ διαρπάσαι αὐτὸν καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ πάσας καθελεῖν ὡς ἔδαφος αὐτὰς καὶ εἰς κονιορτὸν χωρῆσαι. Ὁ δὲ Ἀσσύριος τὴν παρ' ἐμοῦ λαβὼν ἐξουσίαν οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, ἀλλ' ὑπερήρηθη τῷ λογισμῷ ὡς οἰκεία δυνάμει τοῦ ἐμοῦ περιγεγόμενος λαοῦ. εἶτα μὴ ἀρκεσθεῖς τῇ τούτων πολιορκία μυρία ἄλλα ἔθνη μετέρχεσθαι ἀπειλεῖ, ὡς ἂν τοῦ κρείττονος καὶ θεῷ ἀνακειμένου κρατήσας. διὸ δὴ τῶν ὑποχειρίων αὐτῷ γενομένων θαυμαζόντων αὐτὸν καὶ λεγόντων· Σὺ μόνος εἶ ἄρχων, ἀποκρίνεται πρὸς αὐτοὺς λέγων· μήπω με καλεῖτε ἄρχοντα μηδὲ κύριον, ἐπεὶ μηδέπω πάσας εἴληφα τὰς ἀπανταχοῦ χώρας, οὔτε γὰρ τὴν ἐπάνω Βαβυλῶνος οὔτε τὴν Χαλάνην, οὐδ' ὁ πύργος ὠκοδομήθη κατὰ τὸν χρόνον τῆς διασπορᾶς τῶν γλωσσῶν, ὑποχειρίους πεποίημα. μικραὶ δὲ αὐταὶ καὶ βραχεῖαι σφόδρα τυγχάνουσιν, ὧν τέως περιγέγονα, Ἀραβίας γὰρ καὶ Δαμασκοῦ καὶ Σαμαρείας τέως κεκράτηκα, πλὴν ἀλλ' ὃν τρόπον ταύτας ἔλαβον, οὕτω καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς λήψομαι. τοιαῦτα καταλαζονευσαμένων τῶν Ἀσσυρίων εἰκότως ὁ προφητικὸς λόγος τὰ παρόντα πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν λέγων· «Οὐαὶ Ἀσσυρίοις», ὅτι οὐ συνῆκαν ὡς ἄρα ἡ ἐμὴ ὀργὴ ἢ κατὰ τῶν πλημμελούντων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς τῆς τοσαύτης ἀρχῆς δέδωκεν. οἱ δὲ μὴ λογισάμενοι τοῦτο τῇ ἑαυτῶν δυνάμει τῶν ἐθνῶν κεκρατηκέναι ὑπέλαβον. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων, τὰ δ' ἐξῆς ἐπιφερόμενα αὐτὸς ὁ θεὸς κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπειλεῖ λέγων· ὀλολύξατε, γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποιήτοις αὐτῆς, οὕτως ποιήσω τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς. ὅπως δὲ κατὰ τὴν βασιλείαν Ἰαχάζ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ εἰδωλολάτρουν οἱ τοῦ καλουμένου λαοῦ Ἰούδα ἢ γραφῇ τῶν Βασιλειῶν διδάσκει. τὰ ἴσα τοίνυν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ πείσεσθαι ὁ λόγος ἀπειλεῖ, προλέγει τε ταῦτα προκαλούμενος εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τοὺς ἀκούοντας, φόβω τε τοῦ παραδείγματος σωφρονίζων αὐτούς· οὐ γὰρ ὁ Ἀσσύριός φησιν ἐποίησεν τὰ κατὰ τῆς Σαμαρείας, ἀλλ' ἐγὼ ὁ θεὸς διὰ τὰς τῶν οἰκητόρων ἀσεβείας. οὐκοῦν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ εἰκὸς παραδοθήσεσθαι τῇ ἴσῃ πολιορκίᾳ, ὡς ἂν τὰ ἀδελφὰ μεταχειριζομένους τοῖς τὰ προλεχθέντα πεπονθόσιν. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὁριγένει προῆλθεν ὁ ἐνδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. 1.59 Προδιδάξας ὁ λόγος τὴν ἄλωσιν τῆς Σαμαρείας τὴν ὑπὸ Ἀσσυρίων γενομένην καὶ τὰς κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ἀπειλάς, τὰ ἴσα τε πείσεσθαι καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ διὰ τὰς ὁμοίας εἰδωλολατρίας θεσπίσας, ἀκολουθῶς διὰ τῶν προκειμένων διδάσκει, ὅτι τέως μὲν οἱ Ἀσσύριοι καὶ ὁ τούτων ἄρχων, εἰ καὶ τοιαῦτα ὅποια προεδείχθη ἀπηυθαδίσαντο τὴν Σαμαρείαν ὑποχείριον πεποιημένοι καὶ τὴν Δαμασκόν, ὅμως ἔξουσι τὸ ἐνδόσιμον τοῦ χρόνου μέχρι τινὸς καιροῦ, μεθ' ὃν οὐκέτι συστήσεται αὐτῶν ἡ ἀρχὴ τῆς μακρᾶς καὶ πολυετοῦς αὐτῶν βασιλείας εἰς τὸ παντελὲς καταλυθησομένης. τίς δ' ἂν γένοιτο οὗτος ὁ καιρὸς, διασαφεῖ λέγων· καὶ ἔσται ὅταν συντελέσῃ κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· ὅταν γὰρ συντελέσῃ καὶ ἐπὶ πέρας ἀγάγῃ πάντα ποιῶν ὁ κύριος ὅσα ὤρισεν. ὤρισε δὲ τὰ ἐν ταῖς προφητείαις φερόμενα καὶ τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς γεγραμμένα περὶ τῶν συμβεβηκότων τοῖς τόποις, τὸ τῆνικαῦτά φησιν ἐπάξειν ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐπισκέψομαί φησιν ἐπὶ τὸν καρπὸν τῆς εὐφροσύνης τῆς καρδίας βασιλέως Ἀσσυρίων καὶ ἐπὶ τὸ καύχημα τοῦ

ὑψους τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος μὴ δοὺς δόξαν τῷ θεῷ μηδὲ λογιζάμενος, ὅτι ὁ τῶν ὅλων θεὸς αὐτὸς ἦν ὁ παραδοὺς αὐτῷ καὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν καὶ πάντας τοὺς τιμωρίας ἀξίους, μέγα ἐφρόνησε διανοηθεὶς καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰπὼν κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐν τῇ δυνάμει τῆς χειρός μου ἐποίησα, συνετὸς γὰρ εἶμι, καὶ μετῆρα ὄριον λαῶν καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν συνέχεον καὶ κατήγαγον ὡς δυνατὸς τοὺς κατοικοῦντας, καὶ εὔρεν ὡς νοσοσιὰν ἢ χεῖρ μου πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν, καὶ ὡς συνάγεται ᾧ καταλελειμμένα πᾶσαν τὴν γῆν ἐγὼ συνήγαγον. πρὸς τοῦτον τοιγαροῦν τὸν ὑπερήφανον λογισμόν, εἴτε τις ἀντικειμένη δύναμις ἐτύγχανεν, ὥσπερ «ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Μήδων καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Ἑλλήνων»· οὕτω γὰρ εἴποι ἄν τις καὶ ἄρχοντα βασιλείας Ἀσσυρίων γεγονέναι τινὰ τὸν ἀλαζονευσάμενον καὶ τὰς προκειμένας φωνὰς φθεγξάμενον. Εἴτ' οὖν πρὸς τοῦτον ἢ πρὸς τὸν Βαβυλωνίων βασιλέα τὸν πολιορκήσαντα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν νεῶν ἐμπρήσαντα, πάντα τε τὰ ἐν αὐτῷ ἱερά σκεύη τε καὶ ἀναθήματα ἐλόντα καὶ τοῖς αὐτοῦ εἰδώλοις ἀναθέντα ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλῶνι, ὡς πρὸς δεινὰ καὶ ἀπονενομημένα τοιαῦτα τολμήσαντα εἰπεῖν, ἀποκρίνεται φάσκων ὁ προφητικὸς λόγος· εἴτα, ᾧ πάντων ἀφρονέστατε, οὐ συνορᾷς, ὡς οὔτε πέλυξ ἑαυτὸν ποτε κινήσειεν ἐπὶ κοπῇ ξύλου μὴ ἐτέρου ἐνεργοῦντος, οὔτε πρίων διέλοι ἂν τὰ πρὸς αὐτοῦ πριζόμενα μηδενὸς ἔλκοντος, οὔτε ῥάβδος τύψειεν ἄν τινα, οὔτε ξύλον πλήξειεν αὐτομάτως κινούμενα; χρεῖν οὖν λογίσασθαι, ὅτι μηδὲ σοὶ διακόνῳ ὄντι τῆς τοῦ θεοῦ ὀργῆς τοσαύτη παρῆν δύναμις ὡς μυρίων ἐθνῶν κατακρατῆσαι καὶ τοὺς δὲ μὲν ἐγκόπτειν, τοὺς δὲ τέμνειν, ἐτέρους δὲ παίειν, πόλεις τε ὅλας ἐξανδραποδίζεσθαι καὶ μυρία πλήθη καταστρωννύναι παντὸς πρίονος καὶ πελέκουσ καὶ ῥάβδου χεῖρονι γιγνομένῳ, εἰ μὴ κύριος ἦν ὁ τῇ σῇ χειρὶ παραδοὺς τοὺς τούτων ἀξίους, νυνὶ δὲ μηθὲν τούτων λογιζάμενος, ἐπῆρας σαυτὸν ὡς ὑπολαβεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸν μέγαν νοῦν· οὐ γὰρ ἔθου πρὸ ὀφθαλμῶν «τὴν εἰρήνην τοῦ θεοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν», τὸν ἀνώτατον δὲ νοῦν καὶ πάντων μέγιστον νομίσας εἶναι σεαυτὸν, ὑπερηφάνοις τε ὀφθαλμοῖς κατεπαρθεὶς τοῦ θεοῦ, διανοήθης τὰ ὄρια τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν συγχεῖν, ἃ ὁ θεὸς διώρισε καὶ διέταξε καλῶς, «ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ». σὺ δὲ τῇ σαυτοῦ σοφίᾳ καὶ τῇ πεπλανημένῃ συνέσει ᾧήθης δύνασθαι μεταθεῖναι μὲν τοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ εὔ διατεταγμένους ὄρους, ὑποχείριον δὲ σαυτῷ τὴν οἰκουμένην ποιήσασθαι· μηδένα γὰρ ἐφορᾶν καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι μηδὲ θεῷ μέλειν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἐνόμισας, διὸ ὥσπερ νεοττῶν ἐρήμων, ἢ δίκην ᾧων καταλελειμμένων ὑπέλαβες κρατήσῃν τῶν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν. Δεῖ οὖν ὀρθῶ λογισμῷ διανοηθῆναι, ὅτι καὶ αὐτῶν ᾧ ἐκράτησας οὐκ ἄνευ θεοῦ νεύματος περιεγένου· πόθεν γὰρ σοὶ παρῆν τοσαύτη ἐξουσία μὴ τοῦ θεοῦ συγκεχωρηκότος καὶ ὥσπερ ὀργάνῳ χρησαμένου σοὶ ἐπὶ τιμωρία καὶ κολάσει τῶν ἐπιστροφῆς δεομένων; ἀλλ' ἐπεὶ «μὴ οὕτως ἐλογίσω» καὶ οὐδ' ἐπέγνωσ τὸν τῆς τοσαύτης σοὶ γεγόμενον ἐξουσίας αἴτιον, τούτου χάριν γίνωσκε ὡς αὐτὸς ὁ κύριος σαβαώθ, ὁ πάσης δυνάμεως καὶ ἀγγελικῆς στρατιᾶς δεσπότης, ἀποστελεῖ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται· καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ αὐτὸς ὁ πάλαι φωτίζων τὸν ἑαυτοῦ λαὸν θεὸς καὶ ὁ ἀγιάζων αὐτὸν σοὶ τῷ ὑπερηφάνῳ γιγνόμενος πῦρ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιομένῳ, ὁ Σύμμαχος· καὶ ὁ ἅγιος αὐτοῦ εἰς φλόγα. σοὶ γὰρ φησι τῷ Ἀσσυρίῳ ἀσεβῆ καὶ ὑπέρογκα λογίσασθαι τετολμηκότι «ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ» καὶ ὁ πάλαι φῶς αὐτοῦ γεγονὼς εἰς φλόγα καὶ εἰς πῦρ γενήσεται. βουνοῖς δὲ καὶ ὄρεσι καὶ δρυμοῖς παρεικάξει καλῶς αὐτὴν τε τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθὺν καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῆς

καὶ τῶν ἄλλων ὑπερέχοντας, καθάπερ βουνούς ἢ ὄρη. ἀλλ' οὗτοι μὲν ἀποσβεσθήσονται, τοῦτ' ἔστιν οἱ πάλαι δεινοὶ καὶ θερμοί, καὶ οὐχ ἐκόντες ἀποψυχθήσονται· καταφάγεται γὰρ αὐτούς ὁ θάνατος, μονονουχὶ καὶ ψυχὰς δαπανῶν καὶ σῶμα. ὅτι μὲν γὰρ οὐ συνανήρηνται τοῖς σώμασιν αἱ ψυχαί, παντὶ τοῦτο σαφές· ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων τῆς ψυχῆς τὸ εὐσθενές. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ φάγεται ὡσεὶ χόρτον τὴν ὕλην, ὁ Σύμμαχος καὶ καταφάγεται τὰ ἀποκείμενα αὐτοῦ εἴρηκεν καὶ τὰ πεφυλαγμένα αὐτοῦ ἐν ἡμέρα μιᾷ καὶ ἡ δόξα τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καρμήλου αὐτοῦ ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκὸς ἀναλωθήσεται, καὶ ἔσται ὡς τετηγμένος φεύγων, τὰ δὲ ἐπίλοιπα τῶν ξύλων τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ ἀριθμῶ ἔσονται, καὶ παιδίον γράψει αὐτά. δρυμὸν δὲ λέγων τὰ πλήθη τὰ σὺν αὐτῷ δηλοῖ, Κάρμηλον δὲ αὐτοῦ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφήν· ἅπερ πάντα ἀναλωθήσεσθαί φησιν ὑπὸ τῆς κολαστικῆς δυνάμεως τοῦ προλεχθέντος πυρός. ἐπειδὴν δὲ ταῦτα αὐτῷ συμβῆ, δρασμῶ χρησάμενος φεύζεται, οἱ τε σὺν αὐτῷ πάντες τοῦτο πράξουσιν. εἰ δέ που βραχεῖς τινες καταλειφθεῖεν, τοσοῦτοι ἔσονται ὡς δύνασθαι καὶ τὸ τυχὸν παιδίον τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν παραλαβεῖν καὶ γραφῆ παραδοῦναι τοῦ λοιποῦ πλήθους ἀπολωλότης. ταῦτα μὲν καὶ πρὸς λέξιν εἴρηται καὶ πρὸς διάνοιαν· πρὸς μὲν λέξιν ἀνενηνεγμένα ἐπὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ τὸν ἐμπρήσαντα τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν, πρὸς δὲ διάνοιαν ἐπὶ τὴν ἀντικειμένην δύναμιν τὴν τοῦ Ἀσσυρίων ἔθνος, ἡγουμένου τὸ πρὶν ὅτ' αὐτοῖς ἦνθει καὶ ἠκμαζε τὰ τῆς βασιλείας, ἧς τὰ λελεγμένα ἐν τῇ προφητεῖα παθούσης, καθηρέθη μὲν αὐτίκα ἡ τῶν Ἀσσυρίων δυναστεία. Μῆδοι δὲ καὶ Πέρσαι διεδέξαντο τὴν ἀρχήν. 1.60 Ἐν ἐκείνῳ φησὶ τῷ καιρῷ καθ' ὃν πάντα τὰ προλεχθέντα κατὰ τοῦ δηλωθέντος ἄρχοντος τῶν Ἀσσυρίων δι' ἔργων χωρήσειεν, οἱ περιλειφθέντες τοῦ αἰχμαλωτισθέντος λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, τῆς πολεμίας χώρας ἐλεύθεροι γενόμενοι καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανελθόντες οὐκέτι προσέξουσιν, οἷς πάλαι προσεῖχον δαίμοσι πονηροῖς τοῖς τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἠδίκηκόσι καὶ πάντων αὐτοῖς κακῶν αἰτίοις γενομένοις, ἀλλὰ τῷ θεῷ λοιπὸν προσέξουσι μόνῳ ἄτε λυτρωτῆ καὶ σωτῆρι αὐτῶν γενομένῳ. ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα πρὸς λέξιν κατὰ Κῦρον τὸν Περσῶν βασιλέα, ὃς πάντας ἀνήκε τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ Ἰουδαίους· καθ' ὃν καιρὸν οἱ περὶ τὸν Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, οἱ τε ἅμα τῷ Ἑσδρα καὶ Νεεμίᾳ τῆς Βαβυλωνος ἐπανελθόντες, τὸν νεῶν ἡγεῖραν καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἀνεκτίσαντο. ... ἄλλοι διὰ τῆς μετὰ χειρᾶς λέξεως δηλούμενοι· τὸ γὰρ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ οἱ σωθέντες τοῦ Ἰακώβ. οὗτοι γὰρ ... φησὶ μηκέτι πεποιθέναι ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτούς, ὅπερ ἔπραττον κατὰ τοὺς χρόνους Ἄχαζ τοῦ βασιλέως· γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις· «καὶ ἀπέστειλεν Ἄχαζ ἀγγέλους πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων λέγων Δοῦλός σου ἐγώ, ἀνάβηθι καὶ σώσον με ἐκ χειρὸς βασιλέως Συρίας καὶ ἐκ χειρὸς βασιλέως Ἰσραὴλ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμέ. καὶ ἔλαβεν Ἄχαζ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον τὸ εὔρεθὲν ἐν θησαυροῖς οἴκου τοῦ κυρίου καὶ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ Ἀσσυρίων δῶρα. καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἦλθεν εἰς Δαμασκὸν καὶ ἔλαβεν αὐτὴν καὶ ἀπώκισεν αὐτὴν καὶ τὸν Ῥαασσῶν ἀπέστρεψεν». ἀλλ' οὐκέτι φησὶν ἔσονται τοιοῦτοι ἐπανήξαντες, ἔσονται δὲ πεποιθότες ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ἅγιον Ἰσραὴλ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἔσται τὸ καταλειφθὲν τοῦ Ἰακώβ ἐλπίζον ἐπὶ θεὸν ἰσχύοντα. τήρει δ' ἐνταῦθα ὡς ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις ἀντὶ τοῦ· ἐπὶ θεὸν ἰσχύοντα, ἢ λ γιββῶρ περιέχει, ὅπερ ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ «γεννηθέντος ἡμῖν παιδίου», περὶ οὗ ἐλέγετο· «καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλής ἄγγελος»· κάκεῖ γὰρ εἶχε τὸ Ἑβραϊκὸν ἐν τοῖς ὀνόμασιν αὐτοῦ ἢ λ γιββῶρ, πάλιν δὲ καὶ ἐν τοῖς μετὰ χειρᾶς τοῦ καταλειφθέντος λαοῦ μνημονεύει. Καὶ ἐπιφέρει· καὶ ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης,

τὸ κατάλειμμα αὐτῶν σωθήσεται· λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύριος ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ. τὸ μὲν οὖν πρῶτον τοὺς καταλειφθέντας ἐδήλου τοὺς ἐπανελθόντας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, τὸ δὲ δεύτερον, ἔνθα ὁ λόγος ἀορίστως ἐπιφέρει μετὰ ὑποδιαστολῆς τό· καὶ ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ὑπόλειμμα σωθήσεται, ἕτεραν παρίστησι διάνοιαν· ψάμμος γὰρ θαλάσσης τὸ μὲν πλῆθος ἀναρίθμητον ἔχει, ἄλλως δὲ ἄχρηστος τυγχάνει πρὸς γεωργίαν. ἐπειδὴν οὖν ὁ λαὸς Ἰσραὴλ φησιν εἰς πλῆθος ἀναρίθμητον χυθῆ, ἄχρηστον δὲ γένηται ἐν τῇ κατὰ θεὸν καρποφορίᾳ, τὸ τηνικαῦτα τὸ μὲν πλῆθος αὐτῶν ἀπολείται, μόνον δὲ τὸ κατάλειμμα αὐτῶν σωθήσεται τοῦ λόγου σημαίνοντος τὴν ἄχρηστον πληθὺν τοῦ ἔθνους τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος οἰκησάντων τὴν χώραν μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἐξ ὧν μόνον διεσώθη τὸ κατάλειμμα, οἱ ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ πεπιστευκότες μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταί. τοῦτο δὲ ἔσται φησὶν ἐπειδὴν λόγον συντετμημένον ποιήσει κύριος ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ, δι' ὧν σαφῶς «τὸ εὐαγγέλιον» τῆς καινῆς ἡνίξαστο διαθήκης «ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ» «κηρυχθέν». συντετμημένος δὲ ἦν ὁ λόγος ὁ εὐαγγελικὸς τῷ μὴ περιέχειν τὰ παρὰ Μωσεῖ παραγγέλματα. τῶν δὲ προκειμένων ῥημάτων μέμνηται καὶ ὁ Ἀπόστολος τοῦτον λέγων τὸν τρόπον· «Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ· ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ὑπόλειμμα σωθήσεται· λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ποιήσει κύριος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας· εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὠριγένει προῆλθεν ὁ δωδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. 1.61 Πληρώσας ὁ λόγος τὴν περὶ τοῦ Ἰουδα καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ προφητείαν, δι' ἧς ἐδήλου ὡς καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῷ Ἰσραὴλ πείσονται παραδοθέντες τῷ τῶν Ἀσσυρίων ἄρχοντι ὁποῖά τε τὸν πολιορκητὴν αὐτῶν τὸν Ἀσσύριον διαδ..... περί τε τῶν μετὰ ταῦτα εὐσεβῶς βιωσόντων προειπῶν ταῦτα πάντα περὶ τῶν μετὰ μακροῦς χρόνους γενησομένων παρόντα χρόνον, καθ' ὃν Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἐγνωρίζετο τοῖς κατ' Ἐζεκίαν τὸν βασιλέα τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσι καὶ ἔφοδον φροντίζουσιν τε καὶ ἐν ἀγωνίᾳ καθεστῶσι, μὴ ἄρα ποτὲ καὶ αὐτοὶ πάθοιεν τὰ ὅμοια τοῖς τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦσιν. παραινεῖ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς Ἀσσυρίους· ἦξειν μὲν γὰρ φησι καὶ ἐπιστρατεύσειν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τὸν τούτων βασιλέα πρὸς τὸ βραχείας πειραθῆναι πληγῆς τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας ὡσπερ ῥάβδῳ παιομένους, ἄπρακτον δὲ αὐτὸν ὑποστρέψειν φυγῆ χρησάμενον. ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα ἐπὶ Ἐζεκίου υἱοῦ Ἰαχάζ βασιλεύοντος ἐν Ἱερουσαλήμ ἀνδρὸς γενομένου κατὰ τὸν πατέρα, δικαίου δὲ ἄλλως καὶ θεοφιλοῦς κατὰ πάντα τρόπον. διὸ φησι ὁ κύριος πρὸς τοὺς δηλωθέντας· μὴ φοβοῦ, ὁ λαὸς μου οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιών, αὐτὸ ἀπὸ Ἀσσυρίων. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐμοῦ ἐπιτρέποντος καὶ ἐν σοὶ ἐπελεύσεται ὁ τούτων βασιλεύς, ὅμως ἐν ῥάβδῳ ἐπιστρεπτικῇ πατάξει σε, ἀλλ' οὐ ξίφεσιν οὐδὲ δόρασι πολέμου νόμῳ κρατήσας ἐπελεύσεται σοι. καὶ αὕτη δὲ ἡ διὰ ῥάβδου κατὰ σοῦ πληγὴ οὐκ ἔσται παράνομος· ἔτι γὰρ μικρὸν καὶ παύσεται ἡ ὀργή. τὸ δ' αἴτιον τοῦ συγχωρηθῆναι τὸν Ἀσσύριον πεφεισμένη πληγῇ χρῆσασθαι κατὰ σοῦ μὴ ἀγνόει· ἐπειδὴ γὰρ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου πάλιν σεαυτὸν ἐκδέδωκας εἰδωλολατρία προσεσχηκῶς κατὰ τοὺς χρόνους Ἰαχάζ, τούτου χάριν ὑμᾶς τῇ ῥάβδῳ τοῦ Ἀσσυρίου παραδέδωκα εἰς σωφρονισμὸν καὶ ἐπιστροφὴν. πλὴν ὅσον οὕτω παύσεται μου ὁ θυμὸς μεταβαλλόντων ὑμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ τὸν θεὸν ἐπεγνωκότων, ἅμα τῷ ὑμετέρῳ βασιλεῖ Ἐζεκία. διὸ καὶ ἡ ἀγανάκτησίς μου ἡ καθ' ὑμῶν παύσεται, ἐμοῦ δὲ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας

υπερασπίζοντος, φεύζεται ὁ Ἀσσύριος ἀσχημόνως διὰ τῆς ὑμετέρας χώρας καὶ διὰ τῶν ὑμετέρων πόλεων τόπον ἐκ τόπου διαδιδράσκων. ἀντὶ δὲ τοῦ· πληγὴν γὰρ ἐπάγει ἐπὶ σὲ τοῦ ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου, ὁ Σύμμαχος· ἐν ῥάβδῳ φησὶ πλήξει σε καὶ τὴν βακτηρίαν αὐτοῦ ἐπαρεῖ ἐπὶ σὲ διὰ τὴν ὁδὸν Αἰγύπτου. ταῦτα γὰρ σοὶ ποιήσει ὁ Ἀσσύριος διὰ τὴν ὁδὸν Αἰγύπτου, ἣν ὤδευσας, πλὴν ἐπεγερεῖ αὐτῷ ὁ θεὸς φησι μάλιστα κατὰ τὴν πληγὴν Μαδιάμ ἐν τόπῳ θλίψεως. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἠρμήνευσε τὸν τρόπον· καὶ ἐξεγερεῖ ἐπ' αὐτὸν κύριος τῶν δυνάμεων μάλιστα κατὰ τὴν πληγὴν Μαδιάμ τὴν ἐν Σούρ Ὁρήβ. κεῖται δὲ ἡ ἱστορία παρὰ Μωσῆ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, ὁπνῆκα «ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων Ἐκδίκη τὴν ἐκδίκησιν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν Μαδιανιτῶν», καὶ ἐξῆς εἶπε Μωσῆς τῷ λαῷ· «Ἐξοπλίσατε ἐξ ὑμῶν ἄνδρας καὶ παρατάξασθε ἔναντι κυρίου ἐπὶ Μαδιάμ ἀποδοῦναι ἐκδίκησιν χιλίους ἐκ φυλῆς», ὅτε «καὶ ἀπέκτεινε πᾶν ἀρσενικὸν καὶ τοὺς βασιλεῖς Μαδιάμ», ἐν οἷς ἦν «καὶ Βαλαάμ υἱὸς Βεώρ». ταῦτα δὲ ἐγένετο ἐν Σούρ Ὁρήβ· ἡ μὲν γὰρ ἔρημος ἐκαλεῖτο Σούρ, ὡς ἡ γραφὴ διδάσκει λέγουσα· «ἐξῆρε Μωσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ θαλάσσης ἐρυθρᾶς καὶ ἦγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον Σούρ», τὸ δὲ ὄρος ἐκαλεῖτο Χωρήβ· γέγραπται γάρ· «καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν Προπορεύου τοῦ λαοῦ, λάβε ἐν τῇ χειρὶ σου τὴν ῥάβδον, ἐν ἣ ἐπάταξας τὸν ποταμὸν καὶ πορεύση. καὶ ἰδοὺ ἔστηκα πρὸ τοῦ σὲ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρήβ». ὡς περ οὖν τότε τῇ Μαδιάμ ἐπήγαγον τὴν πληγὴν, οὕτως φησὶ καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις ποιήσω, οἱ δὲ πληγέντες ἐν τῇ ἐμῇ μαστιγῇ ἀποστρέψουσιν ἐν τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ θάλασσαν. καὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ζυγὸς τοῦ Ἀσσυρίου ἀπὸ τοῦ ὤμου σου καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ. Καὶ σὺ μὲν ἔση ἐλεύθερος καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένος φόβου, ὁ δὲ φεύγων πρότερον μὲν ἤξει εἰς τὴν πόλιν Ἀγγαί, εἴθ' ἐκεῖθεν παρελεύσεται εἰς ἕτερον τόπον καὶ ἀποκαμῶν ἐνταῦθα τὰ σκευὴ αὐτοῦ ἀποθήσεται. ἔπειτα διαβήσεται ἐντεῦθεν ἀλλαχοῦ, κάκειθεν εἰς τὴν καλουμένην πόλιν Σαούλ, εἶτα εἰς ἕτερον τόπον, καὶ οὕτως ἀσχημόνως ἀφανῆς ἔσται. Ὑμεῖς δὲ παρακληθήσεσθε καὶ παραμυθίας τεύξεσθε μηκέτι ὑποκείμενοι τῷ ζυγῷ Ἀσσυρίῳ· διὸ προστάττονται οἱ δυνάμενοι παρακαλεῖν καὶ παρακαλεῖσθαι ὑμᾶς ἐντεῦθεν ἤδη τοῦτο ποιεῖν. παρακαλεῖτε γὰρ φησι σήμερον ἐν ὁδῷ τοῦ μεῖναι, παρακαλεῖτε τῇ χειρὶ, τὸ ὄρος, τὴν θυγατέρα Σιών, καὶ οἱ βουνοὶ οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ. ὑπὲρ γὰρ τοῦ μὴ φεύγειν ἀλλὰ μένειν καὶ καρτερεῖν τὴν πρὸς ὀλίγον ἐπελευσομένην παιδείαν παρακαλεῖτε φησι τὴν θυγατέρα Σιών, δηλαδὴ τοὺς ἐνοικοῦντας τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐπιτήρει δέ, ὅπως πρόσκειται τὸ σήμερον· τὰ μὲν γὰρ πρὸ τούτων λεχθέντα περὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν Ἀσσυρίων εἰς μακροὺς ἀνεπέμπετο χρόνους τοὺς ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ, τὰ δὲ παρόντα πρὸς τοὺς σήμερον ὄντας κατ' αὐτὸν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐλέγετο. διὸ φησι· παρακαλεῖτε σήμερον ἐν ὁδῷ τοῦ μεῖναι· πρὸς γὰρ τὸ μὴ φεύγειν τὸν λαὸν τὴν νῦν καὶ σήμερον ἐπὶ Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως γιγνομένην ἔφοδον τοῦ Ἀσσυρίου παρακαλεῖτε, ὥστε μένειν αὐτὸν καὶ μὴ φεύγειν μαθόντα, ὅποια πείσεται ὁ νῦν ἐφεστὼς Ἀσσύριος. τίνας δὲ παρακαλεῖν προστάττει, ἐπιλέγει ἐξῆς· οἱ βουνοὶ οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ· τοῖς γὰρ ἐπαναβεβηκόσι καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ φρονήματι κατὰ θεὸν ἐπηρμένοις τὸν λαὸν παρακαλεῖν ἐγκελεύεται· εἰκὸς γὰρ τῆς ἐκ θεοῦ πληγῆς ἀψαμένης τῶν Ἀσσυρίων ὡς πεσεῖν αὐτῶν «ἐκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας» ἐν μιᾷ νυκτί, τοὺς περιλειφθέντας σὺν αὐτῷ βασιλεῖ φυγῆ κεκρησθαι διὰ τῶν κατωνομασμένων ἐν τῇ προφητεῖᾳ πόλεων τε καὶ κωμῶν καὶ τόπων. ὅπως δὲ τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν κατ' Αἴγυπτον ὁ Ἀσσύριος διῆει φεύγων, ἡ ἱστορία παρέστησε τοὺς Αἰθίοπας ἐπαναστῆναι αὐτῷ διδάξασα. μέχρι τούτου περιγράφεται ἡ προφητεῖα ἡ περὶ τοῦ Ἀσσυρίου λεχθεῖσα, τὰ δ' ἐξῆς ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς περὶ τοῦ θεοῦ θεσπίζεται. 1.62 Τῶν Ἀσσυρίων πολλάκις

μνημονεύσας ὁ λόγος καὶ τῶν ἀρξάντων παρ' αὐτοῖς καὶ μεγαλοφρονησάντων τῆς ἀρχῆς τὴν καθαιρέσιν δηλώσας διὰ τῶν προκειμένων περὶ τῆς κατ' ἔθνος πολυαρχίας διεξέρχεται· ἦσαν γοῦν τότε τοπάρχαι καὶ ἔθναρχαι καὶ μερικοὶ βασιλεῖς, οἷον Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας καὶ Τύρου καὶ Σιδῶνος καὶ τῶν λοιπῶν ἔθνων, οἱ καὶ αὐτοὶ εἰδωλολατροῦντες ἐνύβριζον τὸν θεὸν ἐπαιρόμενοι καὶ ὑψούμενοι καὶ ὑπέρογκα φρονούντες. ἀκολούθως τοιγαροῦν καὶ περὶ τούτων αὐτῶν μετὰ τὰ προλεχθέντα περὶ τῆς καθαιρέσεως τῶν Ἀσσυρίων θεσπίζει σημαίνων τὴν παντελεῖα τούτων κατάλυσιν ἐν τῷ λέγειν· ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος σαβαώθ συνταράξει τοὺς ἐνδόξους μετὰ ἰσχύος, καὶ οἱ ὑψηλοὶ τῆ ὕβρει συντριβήσονται, καὶ οἱ ὑψηλοὶ τῆ ὕβρει ταπεινωθήσονται καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. εἶτα τὸν χρόνον, καθ' ὃν ταῦτα ἔσται, παριστὰς συνάπτει τὴν εἰς ἀνθρώπους πάροδον τοῦ Χριστοῦ σφόδρα εὐκαίρως· ἐπειδὴ γὰρ προεδίδαξε διὰ τῶν ἔμπροσθεν τὰ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ τῆς ἐκ παρθένου καὶ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως, τὰς τε ἐπωνύμους προσηγορίας τῶν ἐπινοουμένων ἐν αὐτῷ δυνάμεων, ἀκολούθως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐξ ὁποῦ γένους καὶ ποίας φυλῆς προελεύσεται, ὁποῖα τε καταρθῶσει ἢ εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ πάροδος προαναφωνεῖ. κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τῆς ἀποδοθείσης πολυαρχίας σημαίνει τὴν καθαιρέσιν, τῶν τε ἄλλων τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος τὸ πρὶν δυναστευόντων ἀρχόντων ἐν τοπαρχίαις καὶ πολυαρχίαις, τῶν τε παρ' αὐτοῖς Ἰουδαίους ἡγουμένων καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀπάντων τῶν κατ' ἔθνος ἀρχόντων, τῶν τε ἀοράτων δυνάμεων πνευμάτων τε πονηρῶν καὶ δαιμόνων, οἱ τὴν πολύθεον πλάνην παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐκ μακροῦ αἰῶνος ἐκράτουν. τούτων δὴ πάντων ὁ λόγος ἐπὶ τῆ τοῦ σωτῆρος θεοφανείᾳ καθαιρέσιν ἔσεσθαι ἀπειλεῖ λέγων· ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος σαβαώθ συνταράσσει τοὺς ἐνδόξους μετὰ ἰσχύος, καὶ οἱ ὑψηλοὶ τῆ ὕβρει ταπεινωθήσονται, καὶ πεσοῦνται οἱ ὑψηλοὶ μαχαίρα, ὁ δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. ὄραξ ὁπόσους καὶ ὁσάκις ὑψηλοὺς ὠνόμασεν, ὧν τὸ σύστημα τῷ Λιβάνῳ καὶ ταῖς ἐν αὐτῷ ὑψηλοτάταις κέδροις ἀφομοιοῖ. διὸ εἴρηται ἀλλαχοῦ· «εἶδον τὸν ἀσεβῆ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου», καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν· «φωνὴ κυρίου συντρίβοντος κέδρους, καὶ συντρίψει κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου καὶ λεπτυνεῖ αὐτάς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον». τοιοῦτο τοίνυν πρῶτον ὁ λόγος ποιήσιν τὸν κύριον σαβαώθ ἐπαγγέλλεται, λέγω δὲ τὸ συντρίψειν πάσας τὰς ἐν ἀνθρώποις ἔθναρχίας καὶ πολυαρχίας. ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῶν θείων γραφῶν Λίβανος ὠνόμασται ἢ Ἰερουσαλήμ, ὡς πολλακίς ἀπεδείξαμεν, εἰκότως καὶ αὐτῆς τὴν πῶσιν, τῶν τε ἐν αὐτῇ τὸ παλαιὸν τὰ μεγάλα δεδουνημένων ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος σημαίνει φάσκων· ὁ δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. Πῶς δὲ τούτων ἀπάντων ἔσται συντριβὴ καὶ πῶσις, παρίστησιν ἐξῆς, ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ προελεύσεσθαι ῥάβδον θεσπίζων, ἣτις πάντας τοὺς προδηλωθέντας ὑψηλοὺς συντρίψασα ταπεινώσει. διὸ ἐπισυνῆπται τό· Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐκ τῆς ρίζης, ἀπὸ κορμοῦ συμφώνως ἡρμήνευσαν οἱ λοιποί· καὶ γὰρ ἦν ἡ φυλὴ καὶ ἡ πατρίδα, ἐξ ἧς προῆλθεν ὁ σωτήρ, ὡσπερ τις κορμός, μηκέτι κλάδους ἔχων διὰ τὸ ἐκλελοιπέναι τοὺς ἐκ διαδοχῆς Δαυὶδ βασιλέας μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν. διὸ μοι δοκεῖ κορμὸς ὠνομάσθαι τὸ κατὰ σάρκα γένος τοῦ Δαυὶδ, οὗ πατὴρ ἦν ὁ Ἰεσσαί. ἵνα δὲ μή τις ὑπολάβῃ βασιλέα ὅμοιον τῷ Δαυὶδ ἔσεσθαι τὸν προφητευόμενον, οὐκ ἐκ τῆς ρίζης εἶπε Δαυὶδ, τοῦ δὲ Ἰεσσαὶ διὰ τὸ τοῦ βίου παραπλήσιον καὶ εὐσταλές· πένης γὰρ ἦν ὁ Ἰεσσαὶ καὶ οὐδεμιᾶς κατὰ κόσμον ἀρχῆς ἐπειλημμένος. εἰκότως οὖν ἐκ ρίζης αὐτοῦ, ἢ ὡσπερ ἀπὸ τινος παλαιοῦ κορμοῦ ῥαβδίον λέγεται ἐξελεύσεσθαι κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ὃς ῥαβδίον ἐξέδωκεν, οὕτως παραστήσας τὸ κατὰ σάρκα μέτριον καὶ ταπεινὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. καὶ ἀκρεμῶν δὲ

ὁμοίως εἴρηται καὶ βλαστὸς διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· ἀντὶ γὰρ τοῦ· καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ ἄκρεμῶν ἀπὸ ῥιζῶν αὐτοῦ ἀυξηθήσεται εἴρηκεν, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ βλαστὸς ἐκ τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἀυξηθήσεται. Τὸ μὲν οὖν ῥαβδίον ἢ ὁ ἄκρεμῶν ἢ ὁ βλαστὸς ὁ κατὰ σάρκα ἐπινοούμενος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἄνθρωπος ἦν, ὁ δ' ἐν αὐτῷ κατοικῶν θεὸς λόγος διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων δηλοῦται, δι' ὧν εἴρηται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου θεοῦ· διὰ τούτων γὰρ «τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος» τοῦ μονογενοῦς τοῦ θεοῦ σημαίνεται, περὶ οὗ φασιν οἱ Εὐαγγελισταί· «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν», καὶ ὁ Ἀπόστολος· «ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς κατοικῆσαι». τῶν μὲν γὰρ λοιπῶν προφητῶν «ὁ καθ' εἷς ἴδιόν τι χάρισμα εἰλήφει» καὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοίως ἕκαστος μέρος τι «ἐκ τοῦ πληρώματος» μετέιληχεν, αὐτὸς δὲ «τό» που «πλήρωμα τῆς θεότητος», ὃ οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων κεχώρηκεν ἢ μόνος ὁ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσοῖ ἐξελεύσεσθαι προφητευόμενος, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ κατώκησε, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἀπόστολος· «ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν», πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, «σοφία» δὲ ἦν ὁ προὖν τοῦ θεοῦ λόγος, «δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε»· «πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε», καὶ «ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν», καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία». τοῦτο τοίνυν τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας, οὐ πρὸς ὥραν οὐδὲ πρὸς ἡμέραν οὐδὲ πρὸς βραχύν τινα καιρὸν ἐπήει τῷ προφητευομένῳ, ἀλλ' ἐπανεπαύσατο ἐπ' αὐτὸν ὡς ἐν οἰκίῳ ναῶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος ἦν. διὸ «Μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος» ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκαλεῖτο, καὶ «Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία» εἴρηται. ἀλλὰ καὶ πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας καὶ πνεῦμα φόβου θεοῦ τὸ αὐτὸ λέλεκται. οὐ διηρημένως δὲ πολλὰ ταῦτα χρῆ νοεῖν πνεύματα, ὥσπερ δὲ νοοῦμεν αὐτὸν εἶναι θεοῦ λόγον καὶ «φῶς» καὶ «ζωὴν καὶ ἀνάστασιν» καὶ ἄλλα μυρία κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ διαφόρους ἐπινοίας, οὕτω καὶ πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως καὶ βουλῆς καὶ ἰσχύος καὶ γνώσεως καὶ εὐσεβείας καὶ φόβου θεοῦ. καὶ ταῦτα πάντα ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρῆ νοεῖν τὸν προόντα τοῦ θεοῦ λόγον τὸν ἐπαναπαυσάμενον τῷ ἐκ ῥίζης Ἰεσοῖ καὶ «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» γενομένῳ. Τὰ μὲν οὖν τῆς συμπλοκῆς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν ἀνείληφεν υἰὸν ἀνθρώπου, ᾧ δὲ πη δεδήλωται, τὰ δὲ κατὰ τὸν βίον, ὃν ἐπολιτεύσατο συνδιατρίψας ἀνθρώποις, ἐξῆς ὑπογράφει λέγων· οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ταπεινῶ κρίσιν καὶ ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς. ἃ δὴ σαφέστερον ἠρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών· καὶ οὐ τῇ ὀράσει τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ κρινεῖ οὐδὲ τῇ ἀκοῇ τῶν ὠτῶν αὐτοῦ ἐλέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ πένητας καὶ ἐλέγξει ἐν εὐθύτητι πτωχοὺς γῆς. εὐροῖς δ' ἂν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅπως ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν οὐ κατὰ τὴν δόξαν ἔκρινεν. «μηδενὸς οὖν λαμβάνων πρόσωπον», ἤλεγχε σὺν παρρησίᾳ πολλῇ ποτὲ μὲν τοὺς γραμματεῖς καὶ φαρισαίους, ποτὲ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἔνδον ἐν τῷ ναῶ, οἷς καὶ ἔλεγε· «ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνη ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς». ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἤλεγχε· οἱ μὲν γὰρ προσήεσαν αὐτῷ λέγοντες· «διδάσκαλε, οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι πρὸς οὐδενός, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων». ὁ δὲ οὐ κατὰ τὴν λαλιὰν αὐτῶν ἤλεγχε· διὸ «εἰδὼς τὰς πονηρίας αὐτῶν ἀπεκρίνατο· τί με πειράζετε, ὑποκριταί»; καὶ ταπεινῶν δὲ κρίσιν ἔκρινεν, ἤλεγχε τε τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς ἢ τοὺς πτωχοὺς ἐν εὐθύτητι κατὰ τὸν Σύμμαχον, πτωχοὺς νοούντων ἡμῶν, οὓς μακαρίζων ἔλεγε· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ

θεοῦ». ἦσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοιοῦτοι, οὓς καὶ αὐτοὺς ἀπήλεγχε ποτὲ μὲν φάσκων πρὸς αὐτούς· «ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε», καὶ πάλιν· «οὕτως νοεῖτε οὐδὲ συνίετε», ποτὲ δὲ τῷ Πέτρῳ· «ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας»; καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα φαίνεται ἐπιτιμήσας καὶ ἀπελέγξας, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ προλαβοῦσα ἢ προφητεία ἐθέσπισεν. εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ πατάξει τὴν γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο ἐπακούσας αὐτοῦ λέγοντος· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν». «μάχαιρα» δὲ ἦν ὁ λόγος τοῦ στόματος αὐτοῦ, δι' οὗ τὴν γῆν καὶ τὰ γεώδη φρονήματα τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ἀνήρει. καὶ ἐν πνεύματι ἀνελεῖ ἀσεβῆ τοῖς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι δαίμοσιν «ἐπιτιμῶν» καὶ μακρὰν αὐτοὺς ἐλαύνων διὰ χειλέων αὐτοῦ προφερομένῳ λόγῳ, ὡς βοᾷν αὐτοὺς καὶ λέγειν· «τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; οἶδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ». Ἀλλὰ καὶ ἔσται φησὶ δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὴν ὄσφυν αὐτοῦ καὶ ἀληθεῖα εἰλημμένος τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἔσται δικαιοσύνη περίζωμα τῆς ὄσφους αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις περίζωμα τῶν λαγόνων αὐτοῦ. ὥσπερ δὲ βασιλεὺς ζώνη χρυσοῦ καὶ λίθοις πολυτελεσί ζώννεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ προφητευομένῳ ζώνην ἀφορίζει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀλήθειαν, κἀνταῦθα νοουμένης τῆς θεότητος τοῦ λόγου· αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ δικαιοσύνη, ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· «ὃς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρηκῶς ἀναγράφεται· «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή». αὕτη τοίνυν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη τὸν «ἐκ ρίζης Ἰεσοαί» περιέσφιγγον πλευρὰς καὶ ὄσφυν ἐν βασιλικῷ καὶ ἐν στρατιωτικῷ σχήματι, τὸ κατὰ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀοράτων πολεμίων παράστημα αὐτοῦ ἐμφαίνοντος τοῦ λόγου, διὰ τοσοῦτων ὥσπερ εἰκονογραφήσας τὸν προφητευόμενον. Ἐξῆς τὰ κατορθώματα αὐτοῦ διαγράφει διδάσκων, ὡς διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ θείας ἀρετῆς λύκοι μὲν οἱ ἐν ἀνθρώποις ἀρπακτικοὶ καὶ πλεονεκτικοὶ μεταβαλοῦσι δὲ τῆς μοχθηρίας ὡς μετὰ ἀρνῶν ἡμέρων καὶ πράων τὰς ψυχὰς ὑπὸ μίαν ἐκκλησίαν ἀγελάζεσθαι. ἄλλοι δὲ ὠμότατοι καὶ σφόδρα ἀπηγριωμένοι ἄνδρες οὐδὲν παρδάλεων διαφέροντες τὸ τοῦ θηρὸς φοβερὸν ἀποθέμενοι ἐρίφοις ἅμα τοῖς ἀπλουστέροις καὶ ἀκεραιότεροις συναναπαύσσονται. καὶ λέοντι δὲ τοὺς τρόπους παρεικασμένοι ἄλλοι, τὸ ὠμόθυμον καὶ σαρκοβόρον ἦθος ἐναλλάξαντες, ὁμοῦ τοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νεογνοῖς ὥσπερ μόσχοι καὶ ταῦροι συμβοσκηθήσονται τῆς αὐτῆς ἐκ τῶν θείων λογίων μεταληψόμενοι τροφῆς. εἰ δὲ καὶ βασιλικούς ποτε ἄνδρας ἀξιώμασι καὶ ὑπεροχαῖς ταῖς κατὰ τὸν βίον τετιμημένους θεάσοιο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ μετὰ πενήτων καὶ εὐτελῶν συναγομένους, μὴ ὄκνει λέγειν καὶ οὕτως πληροῦσθαι τὴν γραφὴν λέοντας μόσχους συμβοσκηθήσασθαι φήσασαν. ἀλλὰ γὰρ ὁμοῦ τούτους πάντας τοὺς ἀποδοθέντας λύκους καὶ ἄρνας καὶ παρδάλεις, ἐρίφους τε καὶ λέοντας καὶ μόσχους καὶ ταύρους παιδίον φησὶ νήπιον ἄξει. τὸ δὲ ἄξει ἀντὶ τοῦ συνάξει λέλεκται. ἔργῳ δὲ ἔστι παραλαβεῖν καὶ τοῦτο, συνορῶντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ τοὺς πλείους τῶν προεστώτων δι' ἀπλότητα ψυχῆς καὶ ἀκακίαν οὐδὲν νηπίων διαφέροντας· ὅμως δ' οὖν ἡγουμένους τῶν ἀπὸ παντὸς γένους κατὰ τὸ αὐτὸ συναγομένων. Καὶ βοῦς δὲ φησὶ καὶ ἄρκος ὁμοῦ βοσκηθήσονται, καὶ ἅμα ἔσσονται τὰ παιδία αὐτῶν· κἀνταῦθα δὲ ἡμέρων καὶ πρὸς γεωργίαν ψυχῆς ἐπιτηδείων ἀνδρῶν καὶ ἄλλων ἀπηγριωμένων τοῖς τρόποις, τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοινωνίαν διαγράφει, πλουσίων τε καὶ πενήτων, πονηρῶν τε καὶ ἀγαθῶν παῖδας ὁρῶν συγκροτούμενους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μαρτυρήσεις τῇ προφητεῖᾳ φησάση· καὶ ἅμα τὰ παιδία αὐτῶν ἔσσονται. σαρκοβόρος δὲ

λέων τὴν φύσιν, ἀχύροις τρεφόμενος ποηφάγου ζώου δίκην, ἄνθρωπος ἂν εἴη πάλιν θηριώδης καὶ ἀπηνής, ψιλῇ τῇ λέξει τῆς θείας χαίρων γραφῆς, ἧς ὁ μὲν λανθάνων ἐν ἀποκρύφῳ νοῦς αὐτὸς εἴη ὁ ψυχῶν τρόφιμος λόγος· ἡ δὲ τοῦτον περιβάλλουσα λέξις τὸ ἄχυρον. Ἔτι πρὸς τούτοις παιδίον νήπιον, ὁποῖον ἦν τὸ μικρῶ πρόσθεν εἰρημένον· ἐπὶ τρώγλην ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιβαλεῖν καὶ μηδὲ κακὸν πείθεσθαι λέλεκται. τρώγλαι δὲ καὶ κοιτὰ ἀσπίδων καὶ τῶν τούτων γεννημάτων εἶεν ἂν σώματα τῶν ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλουμένων, οἷς ἐμφωλεύοντα τὰ ἐρπυστικά καὶ ἰοβόλα πνεύματα ἐγκοιτάζεται, τρώγλαις ὡσπερ τοῖς τοῦ σώματος αἰσθητηρίοις χρώμενα. ταῦτα δὲ τοῦ Χριστοῦ παιδίον, ἀνὴρ τις ἀπλοῦς καὶ «τῇ κακίᾳ νηπιάζων», τῇ τοῦ σωτῆρος ἀπελαύνων δυνάμει, τὴν χεῖρα αὐτοῖς ἐπιτίθει μηδὲν κακοποιεῖν δυναμένοις διὰ τὸν «ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ» προελθόντα, «ὃς ἐξουσίαν ἐδίδου» τοῖς αὐτοῦ παιδίοις «πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». ταῦτα πάντα ἔσσεσθαι ἐπαγγέλλεται ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, τὸ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεδηλωμένον, οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἐπουρανίου καὶ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἐφ' ὃν «ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ» καὶ «ἡ ἐκκλησία αὐτοῦ οἰκοδομεῖται». ἵνα γοῦν μή τις τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον ὄρος ἅγιον νομίσει εἶναι τὸ ἐν μέρει γωνίας τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαίους ὑπειλημμένον, διασαφεῖ τὴν διάνοιαν ἐξῆς ἐπιφέρων· ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γνῶναι τὸν κύριον ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας, οὕτως σημαίνων τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυμένην ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κηρυττομένην εὐσεβῆ γνῶσιν, τὴν πᾶν τὸ ἀλμυρὸν τῆς κακίας τοῦ βίου, ὡσπερ πολλῶ τῷ ρέυματι κατακλύζουσαν καὶ πᾶσαν ψυχῆς ρυπαρίαν ἀποκαθαίρουσαν. Ἔσται δὲ φησὶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, δῆλον δ' ὅτι κατὰ τὸν προφητευόμενον χρόνον, οὗτος αὐτὸς ὁ «ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ» ἀναστησόμενος μετὰ τὸ ἀναστῆναι, δῆλον δ' ὅτι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, «ἄρχων καὶ ἡγούμενος τῶν ἐθνῶν», καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν· οὐ γὰρ Ἰουδαίων ἔσται βασιλεὺς οὐδ' ὡσπερ αὐτὸς ὁ Δαυὶδ, οἷ τε τούτου διάδοχοι, βραχείας τινὸς γωνίας κρατήσει, τῶν δ' ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἄρξει. καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι πληρουμένης κάκεινης τῆς προφητείας, δι' ἧς εἴρηται παρὰ Μωσεί· «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν». τέλος δὲ ἐπάγει τοῦ παντὸς λόγου· καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῇ, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ δόξα, σφόδρα ἀκολούθως· τὴν γὰρ πρώτην ἀρχὴν τῆς εἰς ἀνθρώπους γενέσεως αὐτοῦ διδάξας καὶ τὰ μεταξὺ πάντα διελθὼν καὶ τὸ τέλος ὁποῖον ἔξει παρίστησι λέγων· καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῇ καὶ δόξᾳ. οὐδαμῶς μὲν θάνατον ὑπογράφων αὐτοῦ, ἀνάπαυσιν δὲ ὀνομάζων καὶ δόξαν καὶ τιμὴν· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τέλος τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους οἰκονομίας. ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν δεικνύς ἔλεγεν ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ· «πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί». 1.63 Τὸν μὲν «ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ» προελευσόμενον οὐδ' ἕτερον τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτοῖ εἶναι ὁμολογοῦσιν Ἰουδαίων παῖδες, σαφῶς τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον ἠλειμμένον διὰ τῆς προκειμένης προφητείας δηλοῦσθαι φάσκοντες. ἤδη δὲ χιλίων ἐτῶν Χριστοῦ διελθόντος ἀπὸ τῶν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου καὶ εἰς ἡμᾶς καιρῶν καὶ μὴ τὸν προφητευόμενον πῶ ἐληλυθέναι, παραδεχόμενοι εἰς αἰεὶ δὲ ἀναβαλλόμενοι καὶ εἰς ἄπειρον ἐκτείνοντες τὴν προσδοκίαν καὶ τὴν προφητείαν ὡς οὐκ ἀληθῆ θεσπίζουσαν διαβάλλουσι καὶ σφᾶς αὐτοὺς τῆς τῶν προφητευομένων ἀποστεροῦσιν ἐλπίδος. ἔπειτα πειρῶνται διερμηνεύειν τὸν νοῦν τῶν προφητικῶν φωνῶν «μὴ νοοῦντες» κατὰ τὸν Ἀπόστολον «μήτε ἂ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται» φέρ' οὖν ἤδη τῶν προκειμένων ἐφαψώμεθα, ἐπειδὴ τὸν

άνιστάμενον ἐκ ρίζης Ἰεσσαὶ ἄρξιν τῶν ἐθνῶν ἐθέσπισε. καὶ ἐπήγαγεν· ἐπ' αὐτῶ ἐθνη ἔλπιουσιν· ἀναγκαίως καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ μέρους μέμνηται διὰ τῶν προκειμένων πρὸς τὸ μὴ ὑπολαβεῖν τὸν προφητευόμενον μηδένα ὠφελήσειν τὸν ἐκ περιτομῆς λαόν. Διδάσκει τοίνυν ὡς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐπιφανείας τοῦ θεσπιζομένου, προσθήσει κύριος τοῦ δεῖξαι τὴν χειρὰ αὐτοῦ τοῦ ζηλῶσαι τὸ καταλειφθὲν ὑπόλοιπον τοῦ λαοῦ. ἀνθ' οὗ ὁ μὲν Ἀκύλας· προσθήσει φησὶ κύριος δευτέρον τὴν χειρὰ αὐτοῦ τοῦ κτήσασθαι τὸ ὑπόλειμμα λαοῦ αὐτοῦ, ὁ δὲ Σύμμαχος· προσθήσει κύριος ἐκ δευτέρου τὴν χειρὰ αὐτοῦ τοῦ ζηλῶσαι τὸ ὑπόλειμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὡσπερ γὰρ ἅπαξ ποτὲ ἐν Αἰγύπτῳ «καταπονούμενον» τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν ἠλευθέρωσε «τῆς κακώσεως», τὴν αὐτοῦ χειρὰ τὴν παραδοξοποιὸν διὰ Μωσέως προστησάμενος, δι' ἧς τὰ παράδοξα θαύματα εἰργάσατο ἐπὶ τῆς Αἰγυπτίων χώρας, τὸν αὐτὸν τρόπον προσθήσει πάλιν τὴν χειρὰ αὐτοῦ ὡσπερ ἐκ δευτέρου κινῶν αὐτὴν διὰ παραδόξων ἔργων, ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι καὶ ζηλωτὸν ποιῆσαι τὸ καταλειφθὲν τοῦ λαοῦ. πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ ὑπόλειμμα καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ λαοῦ σημαίνει τὸ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὠνομασμένον, περὶ οὗ ἐλέγετο· «καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». τοῦτο δὲ ἦν τὸ «σπέρμα» τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν τοῦ θεσπιζομένου, ὃ δὴ «λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν» ἀπὸ παντὸς τοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι διεσπαρμένου Ἰουδαίων λαοῦ, εἴτε γὰρ ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων χώρα, εἴτ' ἐν Αἰγύπτῳ, εἴτε ἐν Βαβυλῶνι, εἴτε ἐν Αἰθιοπία, εἴτ' ἐν τῇ γῇ τῶν Ἐλαμιτῶν, εἴτ' ἐν τῇ λοιπῇ οἰκουμένη διεσπαρμένοι τινὲς ἦσαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους. τούτων αὐτῶν τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ πεπιστευκότας «λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος» «γενομένους» δοξάσειν καὶ ζηλωτοὺς ποιήσειν εἴρηται, ὃ δὴ καὶ ἔργοις ἐπληροῦτο δι' αὐτῶν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, τῶν τε λοιπῶν τῶν ἐξ Ἰουδαίων τὸν Χριστοῦ λόγον παραδεδεγμένων ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ συνέστη καὶ ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν ἀπάντων δι' αὐτῶν ἐπετελέσθη. πρῶτοι μὲν γὰρ ἦσαν «οἱ δώδεκα» τοῦ σωτῆρος ἡμῶν «ἀπόστολοι», κᾶπειτα «οἱ ἑβδομήκοντα μαθηταί»· μέμνηται δὲ καὶ «ἀδελφῶν» ὁ Παῦλος, οἷς «ῥωφθὴ ἐφάπαξ» μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ σωτήρ, καὶ ἐτέρων πλείονων ἀποστόλων. τοῦ δ' αὐτοῦ χοροῦ καὶ ὁ Παῦλος ἦν καὶ ὁ Βαρναβᾶς καὶ Τιμόθεος, οἱ τε λοιποὶ πάντες, οὓς «συνεργοὺς αὐτοῦ καὶ συστρατιώτας» ὁ Παῦλος ὠνόμαζεν, ὧν τε αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἐξέθεντο τὴν μνήμην, οἷς προσήκει συμπεριλαμβάνειν καὶ «τοὺς ἐν ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς ὁμοθυμαδὸν συνηγμένους» «καὶ πληρωθέντας ἀγίου πνεύματος, οἱ καὶ ἐλάλουν» «ἐτέραις γλώσσαις καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς». ἐφ' οἷς καὶ μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ λέγουσα· «Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐσεβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν· γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης συνήχθη τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουσεν εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλοῦντων αὐτῶν. ἐξίσταντο δὲ καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες· οὐκ ἰδοὺ πάντες εἰσὶν οὗτοι Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ἧ ἐγεννήθημεν, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Συρίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἄραβες, ἀκούομεν λαλοῦντων αὐτῶν τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις». εἶτα τοῦ Πέτρου διαλεχθέντος αὐτοῖς περὶ τῆς σωτηρίου χάριτος «ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον» οἱ προλεχθέντες «ἐβαπτίσθησαν, καὶ προσετέθησαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι». καὶ ἄλλοτε πάλιν Ἰουδαίων πλείους «ἐπίστευσαν, καὶ ἐγενήθη ὁ

ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες πέντε». καὶ αὐθις ἰστορεῖ ἢ γραφὴ τοὺς περὶ τὸν Ἰάκωβον εἰρηκέναι τῷ Παύλῳ «θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις τῶν πεπιστευκότων, καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσιν». λοιποῖς δὲ ἔθνεσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρῶτοι εὐαγγελιστὰὶ τοῦ λόγου πρῶτοις Ἰουδαίοις ἐκήρυττον, μύριοι τε ἦσαν καθ' ἕκαστον ἔθνος Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ κηρύττοντες, δι' ὧν ἀπάντων τὸ εὐαγγέλιον πᾶσι διεδίδδοτο τοῖς ἔθνεσι «συνεπιμαρτυροῦντος αὐτοῖς τοῦ θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς», οὓς καὶ ζηλωτοὺς ὁ θεὸς ἐποίει καὶ παρὰ πᾶσιν ἐνδόξους τοῖς τὸν καταγγελλόμενον ὑπ' αὐτῶν λόγον παραδεχομένους. Καὶ τοῦτο γε φησὶ «τὸ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος» ἀρεῖ σημεῖον ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ πρὸ πάντων συνάξει τοὺς ἀπολομένους Ἰσραὴλ καὶ τοὺς διεσπαρμένους Ἰούδα, τοὺς ἐν ταῖς τέσσαρσι πτέρυξι τῆς γῆς· παραγγελίαν γὰρ εἰληφότες «πορεύεσθαι» «πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». τοῦτ' ἔπραττον κηρύττοντες πρῶτον τὸ εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ τοὺς «ἀσθενοῦντας ἰᾶσθαι καὶ λεπροὺς καθαρίζειν, δαίμονας ἐκβάλλειν», «δωρεάν» τε ταῦτα ποιεῖν κατὰ τὰ παρηγγελμένα, «πρῶτοις» δὲ κηρύττοντες τοῖς ἐκ περιτομῆς συνήγαγον τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύοντας εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν πάσαις ὄντας ἀπολλυμένους, καθὰ ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ λέγων· «πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». ταῦτα δὲ ἔπραττον ἐν ταῖς τέσσαρσι πτέρυξι τῆς γῆς, διατρέχοντες ἀνατολὴν καὶ δύσιν καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν· «πρῶτοις» μὲν οὖν ἐκείνοις μετεδίδοσαν «τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου», ἔπειτα «τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν» ἐκήρυττον. διὸ λέλεκται· καὶ συνάξει τοὺς ἀπολωλότας Ἰσραὴλ καὶ τοὺς διεσπαρμένους Ἰούδα. τίς δὲ συνάξει τοὺς ἀπολωλότας Ἰσραὴλ ἢ ὁ ἀποστολικὸς χορὸς ἢ καὶ ὁ δι' αὐτῶν κηρυττόμενος «ἐκ ῥίζης Ἰεσσαί», ὃ τε ἐν αὐτῷ κατοικῶν θεὸς λόγος; συνήγαγον τότε ὑπὸ μίαν ἐκκλησίαν οὐκέτι διεστῶτες οὐδὲ ἀφωρισμένοι ἀλλήλων ὡς τὸ πρότερον. Ἰδίως μὲν ἢ φυλὴ τοῦ Ἐφραὶμ καὶ οἱ ὑπὸ ταύτην λαοὶ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύοντες, ἰδίως δὲ οἱ τῆς φυλῆς Ἰούδα ὑπάρχοντες τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ βιοῦντες, διὸ καὶ ἀφαιρεθήσεσθαι τὸν ζῆλον τὸν μεταξὺ αὐτῶν φησιν ὡς μηκέτι Ἐφραὶμ τὸν Ἰούδα κηρῶσαι μήτε Ἰούδα τὸν Ἐφραὶμ ὅπερ ἐγένετο κατὰ τοὺς τῆς προφητείας χρόνους, ὡς ὁ λόγος ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν. Ἐξῆς τούτοις φησὶ· καὶ πετασθήσονται ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων· θάλασσαν ἅμα προνομεύσουσι· πάντως γὰρ ἐχρῆν αὐτοὺς περινοστοῦντας τὰ ἔθνη καὶ τῇ διὰ θαλάττης χρήσασθαι πορείᾳ, ὡς περ οὖν ἰπτάμενοι ἢ τάχος καὶ τὸν διὰ θαλάττης δρόμον ἦννον, ὡς ἐν βραχεῖ χρόνῳ πλείστοις ἔθνεσι τὸ εὐαγγέλιον κηρῶσαι. καὶ τοτὲ μὲν διέτρεχον πεζῇ, τοτὲ δὲ διὰ θαλάττης, οὐχὶ Ἰουδαίοις χρώμενοι κυβερνήταις, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς τὸν Χριστοῦ λόγον παραδεδεγμένοις. κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὴν θάλατταν προενομέουσαν, οὕτω σημαίνοντος τοῦ λόγου τὰς νήσους, ἃς ἐν παρόδῳ διερχόμενοι τοὺς ἐν αὐταῖς τῇ σωτηρίῳ καθυπέταττον διδασκαλίᾳ. τοῦ δὲ λόγου γνώψης ἂν τὸ ἀποτέλεσμα ἐξ ἐνὸς παραδείγματος· Παῦλος ὁ ἀπόστολος, εἷς ὧν τῶν θεσπιζομένων, εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀνιῶν διὰ θαλάσσης τὴν πορείαν ἐποιεῖτο, καταχθεὶς δὲ «ἐν Μελίτη οὕτω καλουμένη νήσῳ» θαῦμα τοῖς ἐπιχωρίοις παράδοξον ἐπεδείξατο, νοσοῦντάς τε τὰ σώματα ἰασάμενος τοὺς θεωμένους ἐξέπληξεν οὕτως, ὡς πολλοὺς προνομεῦσαι καὶ ἐλεῖν ὑπὸ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν. διὸ εἴρηται· καὶ πετασθήσονται ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων· θάλασσαν ἅμα προνομεύσουσι καὶ τοὺς ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν· προνομεύσουσιν οὖν φησιν οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ τοὺς ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. ἰστοροῦνται γοῦν τινες αὐτῶν μέχρι καὶ τῆς Περσῶν καὶ Ἰνδῶν διεληλυθέναι χώρας. ἐπεὶ δὲ ἐδόκουν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ προφήτου Ἰδομαῖοι καὶ Ἀμμανῖται

καὶ Μωαβῖται τὰ περὶ τὴν Ἰουδαίαν Ἀραβικὰ ἔθνη, πολέμια καὶ ἐχθρὰ τυγχάνειν τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις τιμωμένου θεοῦ διὰ τὴν ἔκτοπον αὐτῶν εἰδωλολατρίαν εἰκότως τούτων αὐτῶν ὀνομαστὶ μνήμην ὁ λόγος ἐποιήσατο, ὡς καὶ αὐτῶν παραδεχομένων τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κηρυχθησομένην θεοσεβείαν. διό φησι· καὶ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ ἐπὶ Μωάβ τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσι, καὶ τοὺς υἱοὺς δὲ Ἀμμῶν ὑπακούσεσθαι τῷ κηρύγματι προφητεύει. ἔθνη δὲ ταῦτά ἐστι τῶν τὴν Ἀραβίαν οἰκούντων πάλαι μὲν ὄντα δεισιδαιμονέστατα, νυνὶ δὲ τὸν Χριστοῦ λόγον ὑποδεδεγμένα, διὸ ὡς παράδοξον θεσπίζει τὸ ὑποταγήσεσθαι τοῖς τοῦ εὐαγγελίου κήρυξι τοὺς πάλαι ἐχθροὺς καὶ ἐναντίους τῇ Ἰουδαίων θεοσεβείᾳ. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐδώμ φησι καὶ Μωάβ ἕκτασις χειρὸς αὐτῶν. ὃ καὶ αὐτὸ δι' ἔργων ἐπληροῦτο, ὅτε τὴν ἑαυτῶν χεῖρα καὶ τὰς δι' αὐτῶν ἐπιτελεσμένας πράξεις οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἐπὶ τοὺς τὴν Ἀραβίαν οἰκούντας ἐξέτειναν ὡς καὶ τὰς τούτων πόλεις ἐκκλησιῶν πληρῶσαι θεοῦ ἐν τῷ λέγεσθαι· καὶ ἐπὶ Μωάβ πρῶτον τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσι, καὶ πάλιν· υἱοὶ Ἀμμῶν πρῶτοι ὑπακούσονται. εἰδέναι χρὴ ὡς οὔτε ἡ Ἑβραϊκὴ φωνὴ οὔτε ἡ τῶν λοιπῶν ἑρμηνευτῶν λέξις τὴν προσθήκην τοῦ πρώτους αὐτοὺς ὑπακούσεσθαι περιέχει, ἀλλὰ αὐτὸ μόνον, ὅτι καὶ ἐπὶ τούτους ἕκταθήσεται ἢ διὰ τῶν ἀποστόλων καταγγελλομένη τοῦ Χριστοῦ χάρις. 1.64 Οἱ τρεῖς συμφώνως οὕτως ἡρμήνευσαν· καὶ ἀναθεματίζει κύριος τὴν γλῶσσαν θαλάσσης Αἰγύπτου. θάλασσαν δὲ εἴωθεν ὁ λόγος καλεῖν τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν ἀνδρῶν ἢ καὶ τὸ χύμα τῆς κακίας ἀλμυρῶν ὑδάτων ὡσπερ πεπληρωμένης. ἀναθεματίζειν δὲ λέγεται ὁ κύριος, ἵνα μηκέτι τῇ γλώσσει τῇ Αἰγυπτία τὴν δεισιδαίμονα πλάνην κρατύνωσι, μάθωσι δὲ «λαλεῖν» τὰ τοῦ θεοῦ λόγια καὶ «ὀμνύειν ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου». ἐπιστῆσαι δὲ ἄξιον ὡς καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν «Ἰησοῦ» μέμνηται ὁ λόγος κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν ἐν τῷ· «ἰδοὺ ὁ θεὸς ὁ σωτὴρ μου, πεποιθῶς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ»· ἀντὶ γὰρ «τοῦ σωτῆρός μου» ἢ Ἑβραϊκὴ λέξις «ἡσουαθι» περιέχει, καὶ πάλιν «ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου» ἀντὶ «τοῦ σωτηρίου», «ἡσουα» λέλεκται. ὡσπερ τῆς Ἰδουμαίας καὶ τῆς Μωάβ καὶ τῶν υἱῶν Ἀμμῶν οὐκ ἀργῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὀνομαστὶ ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἀλλ' ὅτι δεισιδαιμονέστατα τυγχάνοντα ἔθνη, ἐχθρὰ τε καὶ ἀντικείμενα τῷ τῶν προφητῶν ὑπῆρχε θεῷ, διὸ ὡς ἐν παραδόξῳ θεσπίζει αὐτὰ ταῦτα τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν παραδέξασθαι. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς Αἰγυπτίων εἰδωλολατρίας τὴν μνήμην εὐκαίρως παρείληφεν, ὡς καὶ αὐτῆς καταλυθησομένης κατὰ τοὺς δηλουμένους χρόνους. ἔστι δὲ ὁ παρῶν λόγος οὐ περὶ τῆς Αἰγύπτου· ἰδιάζει γὰρ ἢ περὶ αὐτῆς προφητεία ἐν ὑποθέσει περιγεγραμμένη οἰκεία, ἧς προγέγραπται· «ὄρασις Αἰγύπτου» περὶ δὲ «τοῦ κατ' ἐκλογὴν λείμματος». ἐπεὶ καὶ ταῦτα θεσπίζει διδάσκων, ὅπως μετὰ τὴν πάροδον τὴν εἰς ἀνθρώπους τοῦ «ἐκ ρίζης Ἰεσσαί» προελευσομένου οἱ τοῦτον παραδεδεγμένοι «λείμμα κατ' ἐκλογὴν» ὄντες τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τῶν ἄλλων ἔθνων καὶ τὴν Αἰγυπτίων χώραν τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας πληροῦσι, μηδενὸς αὐτοῖς ἐμποδῶν ἴσταμένου. τετηρήκαμεν δὲ ἤδη καὶ πρότερον, ὅτι τῆς προφητικῆς φωνῆς τὰ μὲν πρὸς λέξιν ἀποδίδοται οὐ δεόμενα τροπικῆς ἀλληγορίας, τὰ δὲ καὶ μὴ βουλομένους ἐκβιάζεται δι' ἀλληγορικῶν τρόπων χωρεῖν. ὡσπερ οὖν κατηνάγκαζεν ὁ λόγος τροπικῶς ἐρμηνεύειν «τὴν ῥάβδον» «ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί» καὶ «τὸ ἄνθος» καὶ «τὸν κορμόν», οὐκέτι δὲ καὶ τὸν Ἰεσσαὶ δίκαιον ἦν ἀλληγορεῖν, καὶ πάλιν τὰ ὡς περὶ θηρίων λελεγμένα ἀναγκαῖον ἦν μεταφέρειν ἐπὶ τοιούτου τρόπου ἀνθρώπων, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἔθνη τροπολογεῖν, ὧν ἐλέγετο ἄρχειν. οὕτω καὶ ἐν τοῖς μετὰ χεῖρα Αἰγυπτον μὲν τὴν αἰσθητὴν τῶν Αἰγυπτίων χώραν ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, θάλασσαν δὲ αὐτῆς καὶ ποταμὸν ἀλληγορικῶς ἐκδέχεσθαι, ἅπερ φησὶν ἐρημωθήσεσθαι κατὰ τοὺς

προφητευόμενους χρόνους, ἐν οἷς «προσθήσειν» εἴρηται «ὁ κύριος τοῦ δεῖξει τὴν χεῖρα αὐτοῦ»· τῇ γὰρ προσθήκη προγενομένοις πράγμασιν ἕτερα ὁμοίотροπα ἐπιγενήσεσθαι δηλοῖ, ἐφ' οἷς γὰρ πάλαι διὰ Μωσέως ἡ χεὶρ τοῦ κυρίου ἐξήγαγε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ διήγαγε τὴν θάλασσαν τὴν ἐρυθρὰν καὶ εἰσήγαγεν «εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας» τὴν οὖσαν ἀλλοφύλων πρότερον. νυνὶ διὰ τοῦ «ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ» ἡ αὐτὴ χεὶρ τοῦ κυρίου προσθήκην ἀγαθῶν ποιουμένη τοὺς ἀποστόλους τοῦ σωτῆρος καὶ τοὺς κήρυκας τοῦ σωτηρίου εὐαγγελίου Ἰουδαίους ὄντας καὶ ἐξ Ἰουδαίων ὀρμωμένους ἐπιδόξους καὶ ζηλωτοὺς ἐποίει καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, οὐ μὴν ἀλλὰ ἐπ' αὐτῆς Αἰγύπτου, ἔνθα παρήεσαν ἀκωλύτως μηδενὸς ἐμποδῶν αὐτοῖς γιγνομένου. καὶ κατήεσαν ἐπὶ καθαιρέσει τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰδωλολατρίας, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ Μωϋσέως ἐξήεσαν φεύγοντες τὸν Φαραῶ καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ δὲ Χριστοῦ μαθηταὶ εἰσήεσαν εἰς Αἴγυπτον αὐτόμολοι κήρυκες τοῦ σωτηρίου λόγου. καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ Μωϋσέως διήρητο ἡ θάλασσα αἰσθητῶς, τό τε ὕδωρ τοῦ Αἰγυπτίου ποταμοῦ μετεβάλλετο εἰς αἷμα· ἡ δὲ τῶν ἀγαθῶν προσθήκη ἐπὶ τῶν δηλουμένων χρόνων τῇ μὲν θαλάσῃ ἐρημίαν ἀπειλεῖ τῇ Αἰγυπτίᾳ, τῷ δὲ ποταμῷ αὐτῶν παντελῆ ἔκλειψιν, πρὸς τὸ δίχα τινὸς κωλύματος τοὺς τοῦ σωτηρίου εὐαγγελίου κήρυκας ἐκπεριελθεῖν τὰς Αἰγυπτίων χώρας καὶ ἀνατροπὴν μὲν τῆς πολυθέου αὐτῶν δεισιδαιμονίας ἐργάσασθαι, τοῦ δὲ ἐπὶ πάντων θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ «ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ» προελθόντος παραδοῦναι τὴν γνῶσιν. θεωρητέον δὲ ὅπως οὐ τὴν χώραν Αἰγύπτου, ἀλλὰ τὴν θάλασσαν αὐτῆς λέγεται ὁ κύριος ἐρημῶσειν τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας πλήθους οὕτω δηλουμένου. εἰ τοίνυν τὰ πλήθη τῆς κακίας τοῦ βίου θαλάσῃ παραβάλλεται, ὅρα εἰ μὴ εὐλόγως τὴν τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν γλῶσσαν τῶν πάλαι τὸν θεὸν ἀγνοούντων, ὡς ἐδήλου λέγων ὁ Φαραῶ· «οὐκ οἶδα τὸν κύριον καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστέλλω». ὁ δὲ προῖὼν ὁ λόγος ἔσσεσθαι θεσπίζει. οὕτω δὲ ἀναθεματίζεται τῆς Αἰγυπτίας θαλάσσης ἡ γλῶσσα, ὡς ἀποσιωπῆσαι τῶν παρ' αὐτῆς πάλαι βοωμένων πονηρῶν δαιμόνων τὰ χρηστήρια καὶ τὰ μαντεῖα· λελύσθαι δὲ αὐτῶν καὶ τὰς δι' ἀνδρῶν γοήτων κακοτεχνίας. ἃ δὲ πάντα δι' ἔργων ἐπληροῦτο μετὰ τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν τὸ κηρυχθέν αὐτοῖς Αἰγυπτίοις. ἐξ ἐκείνων δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν παρ' Αἰγυπτίοις νενομισμένων θεῶν ἢ πᾶσα δύναμις ἀπέσβη καὶ πάντων δὲ τῶν ἀθέων καὶ δυσσεβῶν ἀνδρῶν τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Αἰγυπτιαζόντων κατὰ τὸν ὅμοιον τῆς εἰδωλολατρίας τρόπον ἢ ποτὲ πλημμυροῦσα καὶ κυματομένη θάλασσα τὴν ἐσχάτην πέπονθεν ἐρημίαν. θάλασσαν δὲ τῆς Αἰγύπτου λέγεται κύριος ἐρημῶσειν, τοῦτ' ἔστι τῆς εἰδωλολατρίας τὸ πλήθος, οὐ μόνον δὲ τὴν θάλασσαν ἐρημῶσειν, ἀλλὰ καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπιβαλεῖν ἐπὶ τὸν ποταμὸν αὐτῆς τῆς ἐξ αἰῶνος συνεστῶσης τοῖς Αἰγυπτίοις βασιλείας, οὕτως πως δηλουμένης βιαίου πνεύματος νοουμένου τοῦ πρῶτον καθελόντος τὴν βασιλείαν Αἰγυπτίων Ῥωμαίων ἄρχοντος· λέλυτο γοῦν αὐτὸς ὁ ποταμὸς παταχθεὶς ἢ καὶ ὡσπερ εἰς κοιλάδας βαθείας ταπεινωθεὶς καὶ εἰς φάραγγας μεταβληθεὶς ἐπτά. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ νοήσεις ἐπιστήσας τὸν νοῦν, ὡς πάλαι μὲν ἐνὸς ποταμοῦ ῥεῦμα μέγιστον, δι' οὗ τὸ τῆς Αἰγύπτου βασιλείον ἐδηλοῦτο, τῶν αὐτόθι πάντων ἐθνῶν ἐκράτει, παταχθέντος δ' ἐκείνου καὶ λυθέντος μερικοὶ τινες ἄρχοντες αὐτῶν κατὰ χρόνους ἠγοῦντο· οἱ μὲν τὰ Λιβύων διέποντες μέρη, οἱ δὲ ἀφωρισμένως τὰ Θηβαίων, οἱ δ' αὐτῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ τούτων οἱ μὲν ἡγεμονίαις τετίμηνται, τῶν δημοτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἐγκεχειρισμένοι τὴν φροντίδα, οἱ δ' ἀφωρισμένως πάλιν τῶν στρατιωτικῶν καθηγοῦνται ταγμάτων, καὶ οὗτοί γε πάντες ὑπὸ τῆς μεζονος ἐξουσίας ἐπὶ τὰς δηλωθείσας ἀρχὰς προαγόμενοι. κάπειτα ἰδιωτεύοντες φάραγγιν

εικότως παρεβλήθησαν ὡς ἐν παραθέσει τοῦ πάλαι πλημμυροῦντος παρ' αὐτοῖς ποταμοῦ, λέγω δὲ τοῦ βασιλείου, ὃ δὴ πᾶσαν αὐτὴν ἀθρώως τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰ ἄμφι ταύτην ἔθνη ἐνὶ ρεύματι περιέκλυζε, μιᾷ δυνάμει βασιλικῇ κατακρατούση τῶν ὄλων. οὕτως οὖν ἐπατάσσετο καὶ ὁ Αἰγύπτιος ποταμός, μερικαί τε φάραγγες ὑφίσταντο ἀντ' αὐτοῦ ὡς βατὴν εἶναι τοῦ λοιποῦ τὴν Αἴγυπτον τοῖς τὸ Χριστοῦ εὐαγγέλιον κηρύττουσι, μηδενὸς ἐμποδῶν αὐτοῖς ἰσταμένου μηδ' ἐπιβαίνειν κωλύοντος. Διόπερ ὡς μηκέτι συνεστῶσης τῆς Αἰγυπτίων βασιλείας καὶ ὡς τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας τῆς ἐν αὐτοῖς ἀποσβεσθείσης τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν ἐπὶ σχολῆς αὐτοῖς κατηγγέλλετο κατὰ τὸ φῆσαν λόγιον· καὶ ἔσται δίοδος τῷ καταλειφθέντι μου λαῷ ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ καὶ ἔσται φησὶ τῷ Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἡμέρα ὅτε ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὡς γὰρ ὁ Μωσέως λαὸς διέβη ποσὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς «διὰ ξηρᾶς», εἶτα μετὰ τὴν δίοδον «τὴν ὠδὴν ἦσαν λέγοντες Ἴσισμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται», τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ προφητευόμενοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελισταί, αὐτοὶ ὄντες οἱ ἐκ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους περιλειφθέντες, ἀκώλυτον ποιούμενοι τὸν δρόμον καὶ πᾶσαν διατρέχοντες τὴν Αἰγυπτίων χώραν καὶ Ἰουδαίοις μὲν κηρύσσοντες τὸ εὐαγγέλιον ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, ἐκκλησίας δὲ Χριστοῦ συνιστῶντες ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφῆς, «καινὸν ἄσμα» ἐμπερῶς τοῖς ἐπὶ Μωσέως ἐδίδασκον «ἄδειν» τοὺς δι' αὐτῶν ὠφελημένους. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ προφωνηθὲν ὑπὸ τοῦ φάσκοντος προφητικοῦ λόγου· Καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Εὐλογήσω σε, κύριε, διότι ὠργίσθης μοι καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἠλέησάς με. ἰδοὺ ὁ θεὸς μου σωτὴρ μου, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ καὶ σωθήσομαι. καὶ οὐ φοβηθήσομαι, ὅτι ἡ δόξα μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου κύριος καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. ταῦτα διδάσκονται λέγειν οἱ τῇ Αἰγυπτίων χώρα τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ καταγγέλλοντες ἢ καὶ αὐτοὶ Αἰγύπτιοι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παραδεδεγμένοι· ὡς γὰρ μηκέτ' ὑφεστῶτος ἐν αὐτοῖς «τοῦ» προλεχθέντος «ποταμοῦ» μηδὲ «τῆς» πάλαι κυματουμένης «θαλάσσης». διό φασιν· ἰδοὺ ὁ θεὸς μου ὁ σωτὴρ, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ καὶ οὐ φοβηθήσομαι διὰ τὸ μηκέτ' εἶναι τοὺς ἐκφοβοῦντας αὐτοὺς μηδὲ κωλύοντας κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον θεοσεβεῖν, ὅτι ἡ δόξα μου φησὶ καὶ ἡ αἰνεσίς μου ἐστὶ καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. τὸ δὲ ὠργίσθης μοι ἐξομολόγησιν προτέρων ἀμαρτημάτων παρίστησιν, ὧν ἕνεκα θεοῦ ἦσαν ὀργῆς ἄξιοι πρὸ τῆς σωτηρίου κλήσεως οἱ Αἰγύπτιοι. τὸ δὲ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου καὶ ἠλέησάς με τὴν μετὰ τὴν κλήσιν δωρηθεῖσαν αὐτοῖς ἄφεσιν ἀμαρτημάτων σημαίνει. «ἢ γὰρ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένη» καὶ αὐτοῖς Αἰγυπτίοις καὶ πᾶσι τοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παραδεδεγμένοις δεσμῶν λύσιν καὶ ἀμαρτιῶν συγχώρησιν ἐδωρήσατο. Ἐξῆς τούτοις ἐπιλέγει· καὶ ἀντλήσετε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. πάλιν δὲ κἀνταῦθα ἀλληγορικῶς παραδεκτέον τὸ ὕδωρ καὶ τὰς πηγὰς τοῦ σωτηρίου· νοήσεις δὲ ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος ἀκούων τοῦ σωτῆρος· «εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω. ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». πηγαὶ τοίνυν σωτηρίου λόγοι ἦσαν εὐαγγελικοὶ ἐξ ἁγίου πνεύματος ἀνομβρώμενοι, ὥσπερ οἱ προφητικοὶ λόγοι πηγαὶ ὠνομάζοντο Ἰσραὴλ ὑπὸ τῆς λεγούσης γραφῆς· «ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεόν, κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ». ἀλλὰ γὰρ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου λόγου προφητεύονται πίεσθαι οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ τούτοις τὸ ποτὸν τὸ σωτήριον διακονήσαντες. Ἐξῆς τοῖς προλεχθεῖσιν ἔτι καὶ ταῦτα λέγειν προστάττει· καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. τὸ δὲ ἐρεῖς προσφωνήσης τῷ χορῷ τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἐν ἐκείνῃ γὰρ φησὶ τῇ ἡμέρᾳ, δηλαδὴ ἐν τῷ προφητευομένῳ καιρῷ, ἐρεῖς σύ, ὁ κήρυξ τοῦ σωτηρίου εὐαγγελίου,

τοῖς τὸ κήρυγμα παραδεξαμένοις Αἰγυπτίοις· Ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀναγγεῖλατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ, μιμηθήσεσθε, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ταῦτα γὰρ σύ, ὁ χορὸς ὁ ἀποστολικός, διδάσκων τοὺς ὑπὸ σοὶ «μαθητευομένους» ἔρεις, παραγγέλλων αὐτοῖς μὴ σιωπᾶν, ἐξαγγέλλειν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ εἰς ἐξάκουστον βοᾶν τῆς σωτηρίου εὐεργεσίας τὴν χάριν. εἶτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς προσφωνεῖ διδάσκειν καὶ λέγειν· ὑμνήσατε τὸ ὄνομα κυρίου, ὅτι ὑψηλὰ ἐποίησεν· ἀναγγεῖλατε ταῦτα πάντα ἐν πάσῃ τῇ γῆ. μεθ' ἅπαντα ἐπιλέγει· ἀγαλλιᾶσθε καὶ εὐφραίνεσθε, οἱ κατοικοῦντες Σιών, ὅτι ὑψώθη ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν μέσῳ αὐτῆς. ἤδη δὲ διὰ πλειόνων Σιών ἀπεδόθη ὁ εὐαγγελικός λόγος, ἐφ' ὃν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ὠκοδόμηται. ἐπεὶ τοίνυν ὁ ἅγιος Ἰσραὴλ ὑψώθη ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, εἰκότως ἀγαλλιᾶσθὲ φησι καὶ εὐφραίνεσθε, οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ, ἅτε μέσον αὐτὸν ἔχοντες τὸν ἅγιον Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν καὶ αὐτὸς πεποίητο φήσας· «ὄπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». πλὴν ἀλλὰ πάλιν τὸ προφητικὸν πνεῦμα τῷ ὀνόματι κέχρηται καὶ τὴν Σιών ἀγαλλιᾶν τε καὶ εὐφραίνεσθαι τοὺς ἐν αὐτῇ παρακελεύεται τούτοις τοῖς ῥήμασιν εἰς εὐθυμίαν ἄγον τοὺς ἐκ περιτομῆς διὰ τὸ νομίζειν ταῦτα περὶ αὐτῶν λέγεσθαι καὶ ταύτῃ τῇ δόξῃ περιέπειν τὴν βίβλον ὡς ἂν τὰ κάλλιστα περὶ αὐτῶν θεσπίζουσιν. 1.65 Συντελέσας ὁ λόγος τὴν περὶ τοῦ «ἐκ ῥίζης Ἰεσσαί» προελευσομένου προφητείαν καὶ πάντα θεσπίσας τὰ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ γενησόμενα ἑτέρας ἄρχεται ὑποθέσεως τῆς κατὰ Βαβυλῶνος, εἶθ' ἐξῆς δευτέραν τίθησι τὴν «περὶ τῶν Φυλιστιεῶν», οὕτως δὲ εἴωθεν ἡ γραφὴ τοὺς Παλαιστίνους ὀνομάζειν, μεθ' οὓς τρίτον ἐστὶ «τὸ ῥῆμα τὸ κατὰ τῆς Μωαβίτιδος», εἶτα καὶ «τὸ ῥῆμα τὸ κατὰ Δαμασκοῦ» καὶ μετὰ ταῦτα «ὄρασις Αἰγύπτου», εἶθ' ἕκτον «τὸ ὄραμα τῆς ἐρήμου» καὶ εἶτα «τὸ ὄραμα τῆς Ἰδουμαίας», ἔπειτα «λῆμμα ἐν τῇ Ἀραβίᾳ», ὧ ἔπεται «τὸ ὄραμα τῆς φάραγγος Σιών» καὶ ἐπὶ πᾶσι «τὸ ῥῆμα Τύρου». δέκα δὲ αὗται συνημμένοι τυγχάνουσι προφητεῖαι περὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν, αἷς καὶ «τὴν φάραγγα Σιών» περιεῖληφε τοῖς ἀλλοφύλοις καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν συγκαταλέξας. γινώσιν δὲ αὐτοῖς τὴν διὰ Χριστοῦ καὶ ἀγαθῶν ἐπαγγελίας εὐαγγελίζεται, κηρύττει τε καθολικῶς τοῖς πᾶσι τὸν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως λόγον προτρέπων ἅπαντας ἀνθρώπους θεοσεβῶς ζῆν τοῦ δικαιωτηρίου τοῦ θεοῦ μεμνημένους. ἀναγκαίως δὲ τὰς περὶ τούτων αὐτῶν προφητείας Ἰουδαίοις παρεδίδου, ἵν' ἐκ τῆς προαγορευέσεως τῶν μελλόντων τῆς τε κατὰ τὰς προρρήσεις ἐκβάσεως πεισθεῖεν ἀληθῶς «θεὸν εἶναι τὸν διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῖς λαλοῦντα», πρόνοιάν τε αὐτῶν ποιούμενον καὶ τὰ λυσιτελεῖν παραινούντα. πρώτην οὖν τίθησι τὴν κατὰ Βαβυλῶνος ὄρασιν, προειπὼν ἐν ἀρχῇ τῆς ὅλης βίβλου «ὄρασιν τὴν κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ». ἐπειδὴ «γὰρ μὴ ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ», ἀπ' αὐτῶν ἤρξατο τῶν οἰκείων καὶ εἰς αὐτοὺς πάλιν καταστρέφει τὸν λόγον. τῶν δὲ ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὴν Βαβυλῶνα προστάσσει, βασιλικὴ δὲ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων πόλις μεγίστη καὶ δυνατωτάτη. λέγονται δὲ Ἀσσύριοι πρῶτοι τῆς οἰκουμένης κρατῆσαι ἐφ' ὅλοις χιλίοις καὶ τριακοσίοις ἔτεσι μέχρι τῶν πολιορκησάντων τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν Ἰουδαίων λαὸν αἰχμάλωτον ἀγαγόντων εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν. ἐπὶ ταύτῃ γὰρ τῇ τῶν Ἀσσυρίων πράξει αὐτίκα καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ κράτος αὐτῶν κατελύθη. διαμενούστων ἔμπροσθεν ὅπως εἶλον οἱ Ἀσσύριοι τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Σαμαρείαν προεδήλου, μελλούσης δὲ ὅσον οὕτω καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ὁμοίαν τῇ Σαμαρείᾳ πολιορκίαν ὑπομένειν καὶ τὸ ταύτης ἐθέσπισε τέλος, ἀλλὰ καὶ ἅπερ αὐτοὶ πείσονται οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ τούτων ἄρχοντες διεξῆλθε. νυνὶ δὲ τὰ περὶ τῆς ἐξ αἰῶνος παρ' αὐτοῖς βασιλικῆς πόλεως διδάσκει, οὐχ ὅπως αὐτοὶ μάθοιεν οἱ Βαβυλώνιοι τὰ

μέλλοντα αὐτοῖς συμβήσεσθαι. πῶς γὰρ οἱ μὴ παρόντες, ἀλλ' ὅπως οἱ τὴν πρωτείαν ὑποδεχόμενοι προσδοκῶ ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ περὶ πάντας ἀνθρώπους ἔσομένην δικαιοκρισίαν εἰδέναι, ἔχοιεν τε παραμυθίαν τῶν αὐτοῖς συμβησομένων ὡς ἐκδικηθόσμενος, μέλλων δὲ ὁ λόγος μερικὴν ποιεῖσθαι ἀπειλήν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος προεκτίθεται προφητείαν περὶ τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως διδάσκων, ὅποια πείσονται ἐν τῷ τοῦ θεοῦ δικαιωτηρίῳ οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀσεβῶς καὶ ὑπερηφανῶς ἄρξαντες. μετὰ δὲ τὴν καθολικὴν ταύτην διδασκαλίαν διαβαίνει ἐπὶ τὴν μερικὴν περὶ τῆς Βαβυλῶνος ἀπειλήν. Ἐπ' ὄρους πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον, ὑψώσατε τὴν φωνὴν αὐτοῖς, παρακαλεῖτε τῇ χειρὶ Ἄνοιξατε, οἱ ἄρχοντες. ἐγὼ συντάσσω, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς· γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. ταῦτα δὲ τὸ ἐν τῷ προφήτῃ θεῖον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λόγου προφέρεται. αὐτὸς τοίνυν ἐστὶν ὁ παρακελεύόμενος τοῖς ἅμφ' αὐτὸν ἀγγέλοις ἀνοῖξαι θύρας κεκλεισμένας καὶ παρακελεύεσθαι τοῖς ἔνδον οὕσι προῖέναι, ἡκείν τε καὶ σπεύδειν ἐπὶ τὴν τῶν ἀσεβῶν τιμωρίαν. οἶμαι δὲ διὰ τούτων δηλοῦσθαι εἶναι τινα χώραν ἀφωρισμένην δυνάμεσιν ἀντικειμέναις, ἐν ἧ ὡσπερ ἐν δεσμοτηρίῳ καθειργμένοι τυγχάνουσι. καὶ μήποτε αὕτη ἐστὶν ἡ καλουμένη «ἄβυσσος», ἣν πεπληρώσθαι «δρακόντων» διδάσκει ὁ φάσκων λόγος· «δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι»; ὅθεν καὶ τὸν σωτήρα «παρεκάλουν» οἱ δαίμονες, μὴ πέμψαι αὐτούς «εἰς τὴν ἄβυσσον», ὁπηνίκα ἔλεγε τό· «ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς»· οὐ γὰρ ἠγνόουν καιρὸν τινα ἔσσεσθαι αὐτοῖς τῆς «εἰς τὴν ἄβυσσον» καθείρξεως. τὰς μὲν οὖν δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας ἦτοι γιγάντων οὔσας ψυχὰς ἢ τῶν ἐξ οὐρανοῦ κατελθόντων «ἀγγέλων», ἐξ ὧν «οἱ γίγαντες ἐγεννήθησαν», ὧν καὶ ἡ Μωσέως μνημονεύει γραφὴ λέγουσα· «ιδόντες δὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν, ὧν ἐξελέξαντο». εἶθ' ἐξῆς «τοὺς γεννηθέντας» ἐξ αὐτῶν αὐτοὺς εἶναι φησι «τοὺς γίγαντας τοὺς ὀνομαστοὺς ἀπ' αἰῶνος», εἴτε οὖν τούτων τὰς ψυχὰς, εἴτε τῶν τούτους γεγεννηκότων τὰ πνεύματα, εἴτε ἐτέρας τινὰς ἀποστατικὰς δυνάμεις ἐκρifeύσας τῆς οὐρανοῦ λήξεως εἰκὸς σκότῳ καὶ «δεσμοῖς» παραδεδόσθαι μέχρι τοῦ «τῆς κρίσεως» καιροῦ. ἐπειδὴν δὲ τὸ τοῦ θεοῦ δικαιωτήριον ἐπιστῆ καὶ ἡ καθολικὴ κρίσις, ἐν ἧ κρινεῖ ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ πᾶν γένος ἀνθρώπων «καθίσας ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ», ὅτε καθὼς ἐδίδαξεν· «ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ συνάξουσι πάντα τὰ ἔθνη μετὰ σάλπιγγος μεγάλης ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου αὐτοῦ». τὴν μὲν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν ἐπὶ τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ παραγωγὴν διὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ποιήσεται τῶν τὸν θρόνον αὐτοῦ περιπολούντων· «ἀποστελεῖ γάρ» φησι «τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀπ' ἄκρων οὐρανοῦ ἕως ἄκρων αὐτῶν», τὰς δὲ κολάσεις ὡσπερ διὰ δημίων ἐπάξει τοῖς κολασθησομένοις διὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. παρακελεύεται τοίνυν διὰ τῶν προκειμένων τοῖς οἰκείοις ἀγγέλοις ἐπ' ὄρους πεδινοῦ σημεῖον αἴρειν, ὄρος πεδινὸν ἐνταῦθα ὀνομάζων τὸν περίγειον τόπον καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκητήριον. ἔνθα τὸ σημεῖον παρασχεῖν τῆς μελλούσης ἐπιστήσεσθαι τοῦ θεοῦ κρίσεως παρακελεύεται, ἀλλὰ καὶ ὑψῶσαι τὴν φωνὴν συγκαλοῦντας ἐπὶ τὸ κριτήριον τοὺς κριθησομένους. εἶθ' ἐξῆς φησι· παρακαλεῖτε τῇ χειρὶ· ἀνοιξατε, οἱ ἄρχοντες, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος φησι· κινήσατε χεῖρα καὶ ἐξεληθέτωσαν θύρας· ἀπὸ γὰρ «τοῦ ἐξωτάτου σκότους», ἐν ᾧ ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι προελθεῖν τὰς προλεχθείσας δυνάμεις προστάττει. διὸ ἐπιλέγει· ἀνοιξατε θύρας· οὐκ ἂν ποτε ἄλλως ἀνοιχθείσας ἢ ἐμοῦ τοῦ κριτοῦ προστάξαντος καὶ ὑμῶν τῶν ἐμῶν ἀγγέλων διακονουμένων. τῷ ἐμῷ νεύματι

άνοιξαντες δὲ τὰς θύρας, ὑψώσατε τὴν φωνὴν αὐτοῖς, προτρέποντες σπεύδειν τοὺς καλουμένους. ἐγὼ γὰρ εἶμι ὁ συντάσων καὶ ἄγων αὐτούς. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, ἐξῆς παρίστησι διασαφῶν καὶ λέγων· γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες συμφώνως δὲ τοῖς ἑβδομήκοντα ἡμῆνευσεν ὁ Θεοδοτίων εἰπών· καίγε ἐκάλεσα τοὺς γίγαντάς μου, ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ· γίγαντας, δυνατοὺς ἡμῆνευσαν. οὕτως δὲ καλεῖ τὰς τιμωρητικὰς δυνάμεις, δι' ὧν τὰ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὀργῆς πληροῦται. ἐπιχαιρεσικάκοι δὲ τινες ὄντες οὗτοι οἱ λεγόμενοι γίγαντες ὥσπερ τὰ κατ' εὐχὰς πράττοντες· χαίρουσιν ἐπὶ τῷ ὑβρίζειν καὶ κολάζειν τοὺς ἀσεβεῖς, ἅτε δὴ μὴ ἔχοντες σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ μηδὲ χρηστότητα μηδὲ φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ὠμόθυμοι καὶ ἀπάνθρωποι τυγχάνοντες. δέον γοῦν στένειν ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις, οἱ δὲ ἅμα ὑβρίζοντες ἔχαιρον. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων, τὰ δ' ἐξῆς περὶ τῶν κριθησομένων ἔθνῶν ἐπιλέγει· φωνὴ ἔθνῶν πολλῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων ὁμοία ἔθνῶν πολλῶν, φωνὴ βασιλέων καὶ ἔθνῶν συνηγμένων· οἱ γὰρ μέλλοντες τῇ τιμωρίᾳ παραδίδοσθαι οὐδὲν ἕτερον ἢ φωνὰς ἀφήσουσι τὰ ἑαυτῶν ἐξομολογούμενοι κακά, ὁμοῦ δὲ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τὰ ἔθνη πάντα καὶ οἱ τούτων βασιλεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀποδώσουσι φωνήν, ὀλοφυρόμενοι τὰς ἑαυτῶν συμφοράς. εἶτα τὴν αἰτίαν τῆς τῶν ἔθνῶν καὶ τῶν βασιλέων φωνῆς διδάσκει λέγων· κύριος σαβαώθ, ἢ κύριος τῶν δυνάμεων ἢ κύριος τῶν στρατιῶν, ἐντέταλται ἔθνει ὀπλομάχῳ ἔρχεσθαι ἐκ γῆς πόρρωθεν ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ, κύριος καὶ οἱ ὀπλομάχοι αὐτοῦ, καταφθεῖραι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. τοὺς δ' ἀνωτέρω γίγαντας ὀνομασθέντας ὀπλομάχους ἐνταῦθα καλεῖ, μακρὰν ὄντας πάλαι καὶ ὥσπερ ἐν θεμελίῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀποκεκλεισμένους, οὓς ὅτε καιρὸς καλεῖ προστάττει ἔρχεσθαι ὁ τῶν ὄλων κριτῆς ἐπὶ τῷ καταφθεῖραι πᾶσαν τὴν τῶν κακῶν οἰκουμένην μετὰ τὸν ἀφορισμὸν τῶν δικαίων. ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ» τοὺς «ἐκ δεξιῶν» πρῶτους ἐπὶ «τὴν ἡτοιμασμένην» αὐτοῖς «βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου» καλεῖ· ὧν παραληφθέντων καὶ εἰσαχθέντων εἰς τὴν ἐπαγγελίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τὰ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς εὐρεθησόμενα ἢ ἀπειλή «τοῦ πυρὸς» ἐξενήνεκται. Ταῦτα διδάξας ὁ λόγος μέλλοντα ἔσεσθαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τοὺς μηδέπω εἰς αὐτὴν ἐφθακότας ἔτι δὲ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τυγχάνοντας ἐπὶ μετάνοιαν προκαλεῖται, ὡς ἔτι καιρὸς ἐστὶν ἐπιστρέφειν καὶ ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν κακοῖς ἀποκλάεσθαι καὶ ὀλολύζειν παραινῶν. διὸ φησιν· ὀλολύξατε, τὰ γλυπτὰ· ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα κυρίου, καὶ συντριβὴ παρὰ τοῦ θεοῦ ἤξει· οὐπω γὰρ φησιν ἐπέστη τὰ ἠπειλημένα, μέλλει δὲ ὅσον οὐπω. διὸ προλαβόντες κλαυθμῷ καὶ θρήνῳ καὶ ὀλολυγῇ ἐξιλάσασθε τὰ ἑαυτῶν κακά· μέλλει γὰρ ἢ προλεχθεῖσα ἡμέρα τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ ἐφίστασθαι, ἐν ἣ πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἀνθρώπου δειλιάσει· καὶ ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις, καὶ ὠδίνες αὐτοὺς ἔξουσιν ὡς γυναικὸς τικτούσης· καὶ συμφοράσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἐκστήσονται καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς φλὸξ μεταβαλοῦσι. πρέσβεις δὲ ἐνταῦθα καλεῖ τοὺς προϊσταμένους τῶν τῆς ἀθεότητος λόγων καὶ τοὺς πρεσβεύοντας ὑπὲρ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης, τοὺς τε διδασκάλους τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν δογμάτων, οὓς μετελεύσεται τὰ κατηριθμημένα πάντα. ἴδιον τῶν διατρεπομένων καὶ ἀπροσδοκῆτων δεινῶν περιπεσόντων τὸ μεταβάλλειν τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου. Οἷς ἐπιλέγει· ἰδοὺ γὰρ ἡμέρα κυρίου ἔρχεται μῆνιδος θυμοῦ καὶ ὀργῆς θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ φησιν οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ Ὠρίων καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς οὐ δώσουσι, καὶ σκοτισθήσονται τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος· κατὰ γὰρ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν οὐθ' ὁ ἥλιος οὐθ' ἡ σελήνη οὐθ'

οἱ ἀστέρες τοῖς κολάσει καὶ τιμωρία παραδοθησομένοις ἀσεβέσι τὸ ἑαυτῶν φῶς δώσουσι, μεταβαλόντες δὲ καὶ οἱ φωστῆρες ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ὑπηρεσίας ἐπὶ ἑτέραν ἤξουσι κρείττονα λήξιν, ὡσπερ τινὸς παλιγγενεσίας τευζόμενοι καὶ μηκέτι μὲν τῆ τῶν σωμάτων δουλεύοντες ματαιότητι, «ἐλευθερούμενοι» δὲ «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς» κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον. Ἴν' ὑπερουρανίου καὶ ὑπερκοσμίου τινὸς ἀναπαύσεως δόξης τε τῆς ἀνωτάτω τύχωσιν, ὑποχωρησάντων δὲ τῶν φωστήρων σκότῳ παραδοθέντες οἱ ἀσεβεῖς πείσονται τὰ προφητευόμενα, οἷς ἐπιλέγεται· καὶ ἐντελοῦμαι τῇ οἰκουμένη ὅλη κακὰ καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. ταῦτα μὲν οὖν πάντα καθολικῶς περὶ τῆς ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ κόσμου κατὰ τῶν ἀσεβῶν γενησομένης κρίσεως εἴρηται, διὸ ἐν ὅλοις τούτοις τῆς οἰκουμένης μέμνηται ὁ λόγος, οὐ μὴν τῆς Βαβυλῶνος, ὡστ' εἶναι ἀκριβῆ τὴν ἡμετέραν ἐπιτήρησιν, καθ' ἣν διείλομεν τὴν διάνοιαν τῆς προφητείας εἶς τε γενικὸν λόγον τὸν περὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως καὶ εἰς εἰδικὸν τὸν περὶ τῆς Βαβυλῶνος. διὸ τὰ προλεχθέντα τῆς οἰκουμένης μνήμην ἐποιεῖτο διαφόρως ἐν τῷ ποτὲ μὲν λέγειν· «κύριος καὶ οἱ ὄπλομάχοι αὐτοῦ καταφθεῖραι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην», ποτὲ δέ· «ἰδοὺ γὰρ ἡμέρα κυρίου ἔρχεται ἀνίατος θυμοῦ καὶ ὀργῆς θεῖναι τὴν οἰκουμένην ἔρημον», καὶ αὖθις· καὶ ἐντελοῦμαι τῇ οἰκουμένη ὅλη κακὰ, ἐν οἷς οὐδὲ ἅπαξ τῆς Βαβυλῶνος ἐμνημόνευσε ἡ προφητεία, καθολικὴν δὲ ποιεῖται διδασκαλίαν περὶ «τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίας», περὶ ἧς καὶ τὰ ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· καὶ ἀπολῶ ὕβριν ἀνόμων καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω. τί δήποτε Βαβυλωνίων μόνων ὡσπερ ἀποσκληρωτικῶς μέμνηται, οὐχὶ δὲ καὶ ἑτέρων ἔθνων, οἷον Γαλατῶν ἡμιθέων ἢ Σπάνων; ὅτι φησὶν οὐδένας ἄλλοι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παρηνώχλουν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἢ οἱ καταλεχθέντες συνεχῶς αὐτοῖς ἐπανιστάμενοι· καὶ ποτὲ μὲν τὴν Ἰερουσαλήμ πορθοῦντες, ποτὲ δὲ τὴν χώραν αὐτῶν δηοῦντες. διόπερ ὁ λόγος τοὺς πολιορκουμένους ἀναγκαίως ἐδίδασκε τὰ συμβησόμενα τοῖς αὐτὸν πολιορκουσί. 1.66 Τὰ προλεχθέντα περὶ τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως διελθὼν ἔτι καὶ ταῦτα προστίθησιν ὁ λόγος τὰ συμβησόμενα τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀσεβέσι διδάσκων καὶ τὰ ἐπελευσόμενα τοῖς τῶν ἔθνων ἀθέως καὶ τυραννικῶς ἄρξασιν. ἦσαν δὲ οὗτοι ὑπερήφανοι καὶ ἐπηρμένοι τινὲς οἱ κατὰ καιροὺς καὶ χρόνους τῶν ἐπὶ γῆς κρατήσαντες, περὶ ὧν φησὶ· καὶ ἀπολῶ ὕβριν ἀνόμων καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔσσονται οἱ καταλελειμμένοι ἔντιμοι, ὁ Σύμμαχος· τιμώσω ἄνδρα φησὶν ὑπὲρ τὸ χρυσίον καὶ ἄνθρωπον ὑπὲρ τὸν λίθον τὸν ἐκ Σουφεῖρ· σπάνιον γὰρ φησὶν ἔσεσθαι τὸν εὑρεθισόμενον ἐν αὐτοῖς, ἄξιον τῆς τοῦ ἀνδρὸς προσηγορίας. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ σῶζων τὸν κατὰ φύσιν λογικὸν ἄνθρωπον παρ' αὐτοῖς εὑρεθήσεται· θηριώδεις γὰρ τινες ἦσαν οὗτοι καὶ ἀπηγριωμένοι τοὺς τρόπους, ὡς καὶ τὸν οὐρανὸν κατ' αὐτῶν κινεῖσθαι, λέγω δὲ τὰς οὐρανίους δυνάμεις ἢ καὶ αὐτὴν τὴν κτίσιν τοῦ θεοῦ ὡσπερ συναγανακτοῦσαν τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀπονοίᾳ καὶ ἀλαζονείᾳ καὶ ἀθεότητι τῶν δηλουμένων. διὸ γέγραπται· ὁ γὰρ οὐρανὸς θυμωθήσεται καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς διὰ θυμὸν ὀργῆς κυρίου. τὴν συντέλειαν δὲ οἶμαι σημαίνειν διὰ τοῦ λέγειν σεισθήσεται τὴν γῆν ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς. Εἰ δὲ τινες ἐν αὐτοῖς πειραθεῖεν φησὶ φυγῆ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι, καὶ οὗτοι εὐάλωτοι γενήσονται, οὐ δορκάσι τελείαις ἀποπηδῶσι κοῦφόν τε καὶ ταχὺ ποιουμέναις τὸν δρόμον ἐοικότες, ἀλλὰ δορκαδίῳ· διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς δορκαδίον ὠνόμασται. καὶ προβάτῳ δὲ πλανωμένῳ καὶ μηδὲ ζητούμένῳ μηδὲ συναγομένῳ πρὸς τινος ἔσσονται ὅμοιοι· εὐξονται μὲν γὰρ οἱ φεύγοντες δεξιοῦ τινος τυχεῖν καὶ καταφυγὴν εὔρασθαι παρά τινι τῶν γνωρίμων οὐ μὴν εὐρήσουσιν· οὐκ ἔσται γὰρ ὁ συνάγων αὐτούς. διὸ οἱ μὲν αὐτῶν ἠττηθήσονται, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς· ἐκκεντηθήσονται.

άλόντες οί δὲ ὁμοῦ συναχθέντες καὶ ὡσανεὶ σύστρεμμα ἑαυτοὺς ποιησάμενοι ὑποπεσοῦνται τῇ μαχαίρᾳ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ. Οὐ μόνους δὲ τοὺς εἰρημένους ὑπερηφάνους ταῦτα διαθήσουσιν οἱ ἐπελευσόμενοι αὐτοῖς τιμωροὶ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐνράξουσιν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν προνομεύσουσι καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἔξουσιν· ὁμοίως γὰρ τοῖς κολαζομένοις ἀνδράσι καὶ τὰς τούτων γυναῖκας ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς καὶ αὐτὰς γενομένας ταῖς ἴσαις ὑποβαλοῦσι τιμωρίας, ὡσπερ οὖν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν τὰ ἀσεβῆ τὰς οἰκείας καὶ τῇ τῶν τρόπων αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐξοικειωθείσας καὶ παρομοιωθείσας ψυχάς. ταῦτα μὲν οὖν ἀπειλεῖ πείσεσθαι τοὺς ἀσεβεῖς ἅπαντας καὶ τοὺς ἀνόμους καὶ τοὺς ὑπερηφάνους ἐν καιρῷ τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως. ἀφωρισμένως δὲ τὰ συμβησόμενα τῇ Βαβυλῶνι καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, τῷ τε βασιλεῖ τῶν Χαλδαίων ἐξῆς προαναφωνεῖ ἐντεῦθεν ἰδιάζουσας προφητεῖαν καὶ μερικὴν ποιούμενος, διὸ καὶ εἰς πρόσωπον αὐτῶν ἀποτείνεται τῶν Βαβυλωνίων τὸν λόγον. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὀριγένει προῆλθεν ὁ πεντεκαιδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. 1.67 Τῷ φάσκοντι λόγῳ· ἰδοὺ ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους, μαρτυρεῖ ἡ τῆς ἱστορίας ἔκβασις ἀνάγραφτος οὕσα παρὰ τοῖς Ἑλλήνων τὰ Χαλδαϊκὰ καὶ τὰ Ἀσσύρια συγγραψάμενοις, τοῖς τε τὰ Μηδικὰ ἱστορήσασιν, ὧν καὶ ἡμεῖς πλείστας ἀναλελέγμεθα μαρτυρίας ἐν τοῖς πονηθεῖσιν ἡμῖν χρονικοῖς συγγράμμασι. φαίνονται τοίνυν Μῆδοι τὴν Ἀσσυρίων καθελόντες ἀρχὴν· τούτους τε Κύρος ὑποτάξας ὁ Περσῶν βασιλεύσας πρῶτος, ὁ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων ἀνεῖς καὶ δοὺς ἐξουσίαν τοῖς ἐθέλουσιν αὐτῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανέναι χώραν καὶ ἀνεγείρειν τὸν νεῶν τοῦ θεοῦ. διὸ τούτων πρὸς λέξιν ἡ προφητεία μνημονεύουσα νῦν μὲν φάσκει· ἰδοὺ ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους, ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς καὶ «τοῦ Κύρου» μνήμην ὀνομαστὶ ποιεῖται. Ἐπιφέρει δὲ περὶ τῆς Βαβυλῶνος λέγουσα· καὶ ἔσται Βαβυλῶν, ἡ καλεῖται ἔνδοξος, ὃν τρόπον κατέστρεψεν ὁ θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα· οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ὃ καὶ αὐτὸ ἀναγκαῖον τηρῆσαι ὡς ἐπαληθεύει τοῖς ἔργοις· ἀοίκητος. γοῦν καὶ παντελῶς ἔρημος εἰσέτι νῦν ὁράται ἡ Βαβυλῶν, μάρτυρες δὲ τούτων οἱ ἐκ τῶν τόπων ὡς ἡμᾶς ἀφικνούμενοι. ἀλλ' οὐδὲ διελεύσονταί φησιν αὐτὴν Ἄραβες, οὕτω δηλουμένων, ὡς οἶμαι, τῶν παρ' ἡμῖν καλουμένων Σαρακηνῶν, οἱ τὰς πραγματείας ποιούμενοι καὶ ἐπ' αὐτῆς Βαβυλῶνος τὸ παλαιὸν ἐσκηνοποιοῦντο. φευκτὴ δὲ οὕτως καὶ τοῖς ὁμόροις καὶ ὡς ἐξ ἔθνους μακροῦ περιουστοῦσιν αὐτήν, ὡς μηδὲ ποιμένας τοὺς ἐξ Ἀράβων κατανεμῆσαί τι τῶν ἰδίων θρεμμάτων ἐν αὐτῇ διὰ τοι τὸ ἡρημῶσθαι παντελῶς. ἰστέον δὲ ὅτι τὰ Σαρακηνῶν ἔθνη καὶ μέχρις αὐτῆς διήκοντα τῶν Ἀσσυρίων καὶ τὴν ἐσωτάτω νεμομένους ἔρημον Ἄραβας ὀνομάζει· γείτονα γὰρ ἔχουσι τὴν Ἀράβων χώραν. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· οὐδὲ σκηνοποιήσει ἐκεῖ Ἄραβ. ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἡ καλουμένη ἡ εὐδαίμων Ἀραβία τῇ Περσῶν παρακειμένη χώρα, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δύνασθαι δηλοῦν τὸ λόγιον. ἐπεὶ δὲ πολλὰ τῶν ἐρήμων τόπων ἐπινέμονται ποιμένες μάνδρας τοῖς ἑαυτῶν θρέμμασιν ἐν αὐτοῖς ποριζόμενοι, οὐδεὶς τοῦτο ἔσεσθαι χρησίμον τὴν Βαβυλῶνα προλέγει φάσκον· οὐδὲ ποιμένες ἀναπαύσονται ἐν αὐτῇ. Τῶν μὲν οὖν ἡμέρων καὶ λογικῶν ζῶων ἔρημον παντελῶς καταστᾶσαν τὴν Βαβυλῶνα οὐδὲν οἰκήσειν θεσπίζει. θηρία δὲ ἡμῖν τινα ἄδηλα καὶ ἄγνωστα, δαίμονάς τε καὶ πνεύματά τινα ἀπηνῆ καὶ ἀνήμερα ἐν αὐτῇ ἔσεσθαι φησι. διὸ ἀντὶ τοῦ· θηρία, σειῖμ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασι, καὶ ἀντὶ τοῦ· σειρῆνες, στρουθοκαμήλους εἰρήκασι, καὶ ἀντὶ τοῦ· ὄνοκένταυροι, ἱμ ἀνέγραψαν αὐτῇ χρυσάμενοι τῇ Ἑβραϊκῇ φωνῇ διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐρμηνείας. ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ἐχίνων ὁμοίως οἱ τρεῖς ἐρμηνευταὶ σειρῆνας ἡρμήνευσαν, τάχα που διὰ τὸ ἀπατηλὸν τῶν

τοιούτων δαιμόνων, ἐπεὶ παρ' Ἑλλησιν ἠδύφωνοί τινες αὐταὶ καὶ ἀπατηλοὶ γεγενῆσθαι μνημονεύονται. ταῦτα δὴ πάντα ταχύ φησιν ἔρχεται καὶ οὐ χρονιεῖ· πᾶς γὰρ καὶ ὁ νομιζόμενος παρὰ ἀνθρώποις μακρότατος εἶναι χρόνος βραχύτατος παρὰ θεῶν κριτῆ λελόγισται· «χίλια» γοῦν «ἔτη ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς ἡ ἡμέρα ἡ ἐχθὲς» εἴρηται, «καὶ ὡς φυλακὴ ἐν νυκτί». ἀλλὰ καὶ οὐκ εἰς μακρὸν χρόνον τὰ ὑπὸ τῆς προφητείας θεσπισθέντα τέλους ἔτυχεν, τὰ προρρηθέντα παθούσης τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τῆς Μήδων ἀρχῆς. 1.68 Ἀκολούθως μετὰ τὰ προλεχθέντα κατὰ τῆς Βαβυλῶνος τὴν ἐπὶ Κύρου γενομένην ἐπιστροφὴν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὴν ἀπὸ τῆς πολεμίας ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ σημαίνει διδάσκων, ὡς ἐπανελθόντες ἀναπαύσονται ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν χώρας, καὶ ὡς ὁ γῶρας προστεθήσεται αὐτοῖς. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὁ γῶρας προστεθήσεται αὐτοῖς, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὁ προσήλυτος ἡρμήνευσαν· οὕτως γὰρ εὖ πράξειν αὐτοὺς φησιν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν γῆς ὡς καὶ ἄλλοφύλους ἀντιποιηθῆναι τῆς αὐτῶν θεοσεβείας, προσηλύτους τε αὐτῶν γενέσθαι καὶ προστεθῆναι τῷ οἴκῳ Ἰακώβ οὐκ ὄντας μὲν ἐξ αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ προσηλυτεῦσαι οἰκειομένους αὐτοῖς ὡς μηδὲν διαφέρειν τῶν ἐγγενῶν καὶ ἄλλοφύλων. Ἐν δὲ τῷ ἐπανιέναι αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν λήψεσθαι αὐτοὺς φησιν ἔθνη καὶ εἰσάξειν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. καὶ ταῦτα δὲ τέλους ἐτύγχανεν κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἣν περιέχει ἡ τοῦ Ἑσδρα γραφὴ διδάσκουσα, ὡς βασιλεὺς Κύρος διὰ προγράμματος τοῖς ἐθέλουσι τῶν Ἰουδαίων ἐξουσίαν ἔδωκεν ἐπανιέναι εἰς τὴν γῆν ἑαυτῶν καὶ τὸν ναὸν ἐγείρειν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις. οἷς ἐπιλέγει ἡ γραφὴ· «καὶ ἀνέστησαν ἄρχοντες τῶν πατριῶν Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν καὶ πάντες οἱ κυκλόθεν αὐτῶν ἴσχυσαν ἐν χερσὶν αὐτῶν ἐν σκεύεσιν ἀργύρου, ἐν χρυσίῳ καὶ ἀποσκευῇ καὶ ἐν κτήνεσι καὶ ἐν ξενίοις». τούτων μὲν οὖν ἠγεῖτο Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ συνόντων αὐτοῖς προφητῶν Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου. μετὰ δὲ Κύρον Ξέρξης Περσῶν βασιλεὺς Ἑσδραν ἀποπέμπει «τὸν γραμματέα τοῦ νόμου» σὺν ἐπιστολαῖς, αἱ προσέταττον ἅπασιν τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐθνῶν τοῖς μεταξὺ τῆς Περσῶν καὶ τῆς Ἰουδαίας χώρας συμπράξει τῷ Ἑσδρα. δευτέρα γίνεται ἄνοδος αὕτη τῶν ἅμα τῷ Ἑσδρα συνελθόντων, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν Νεεμίου ἀνιόντος γράμματα ἐπιτίθησιν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς «πρὸς τοὺς ἐπάρχους τοὺς πέραν τοῦ ποταμοῦ» καὶ αὐτὸς δὲ «ὁ βασιλεὺς συναπέστειλεν αὐτῷ ἀρχηγούς δυνάμεως», «ὀδηγούς» ἅμα καὶ φύλακας. ταῦτα τοίνυν προλαβοῦσα σημαίνει ἡ προφητεία ἐν τῷ λέγειν· καὶ λήψονται αὐτοὺς ἔθνη καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. τὸ δὲ· καὶ ἔσονται αἰχμάλωτοι οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτοὺς, καὶ κυριευθήσονται οἱ κυριεύσαντες αὐτῶν ἐπληροῦτο, ὅτε Πέρσαι καὶ Μῆδοι πᾶσαν Ἀσσυρίων ἀρχὴν καὶ αὐτοὺς Βαβυλωνίους ὑποχειρίους λαβόντες τῇ ἑαυτῶν ὑπέταξαν δυνάμει. Ἦδη δὲ ἐντεῦθεν τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν διδασκαλίαν παρέχει τοῖς τῇ γραφῇ τῇ προφητικῇ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις μέλλουσιν ἐντυγχάνειν, ὅπως χρή δοξάζειν καὶ εὐλογεῖν τὸν θεόν, ἐφ' αἷς δεδώρηται αὐτοῖς εὐεργεσίαις, καὶ ὅπως χρή ἀποθρηνεῖν τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος. διὸ φησι· καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Πῶς ἀναπέπαιται ὁ ἀπαιτῶν. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὠριγένει προῆλθεν ὁ ἑξκαιδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. ἐρεῖς τοίνυν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φησὶ Πῶς ἀναπέπαιται ὁ ἀπαιτῶν καὶ ἀναπέπαιται ὁ ἐπισπουδαστής. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος πῶς ... κατεδέθη φορολογία διηρμήνευσε καὶ ἐπήγαγε· συνέτριψεν ὁ κύριος τὴν βακτηρίαν τῶν ἀσεβῶν, τὴν βακτηρίαν τῶν ἐξουσιαζόντων, καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ· ἀνεπαύσατο πεποιθῶς πᾶσα ἡ γῆ, ὁ Σύμμαχος ἀνεπαύσατό φησι καὶ ἠυστάθησε πᾶσα ἡ γῆ. καὶ ἐπιλέγει· ἰλαροὶ γένεσθε, ἀγαλλιᾶσθε· καίγε πᾶσαι πίτυες ἐπέχαιρόν σοι, κέδρος τοῦ Λιβάνου. πίτυς δὲ καὶ κέδρος Λιβάνου πάλιν ἀλληγορικῶς τυράννους τινὰς καὶ

ἐπηρμένους σημαίνει, ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου πολιορκηθέντας καὶ τῆς οἰκείας ἀποκοπέντας χώρας· οὐς εἰκὸς ἦν ἐπιχαρῆναι τῇ πτώσει τοῦ δηλουμένου. Καὶ ἐνεπλήσθησάν φησιν ἐπὶ τῇ σῆ ἀπωλείᾳ λέγοντες· Ἄφ' οὗ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς ὄντες ταῦτα φήσουσιν, οἱ δὲ τὸν ἀνθρώπινον μεταλλάξαντες βίον καὶ ὡσπερ ἐν δεσμοῖς τοῖς τοῦ ἄδου χωρίοις ἀπολειφθέντες ἐπιχαίροντες καὶ αὐτοὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ αὐτοῦ λέξουσι τὰ ἐπιφερόμενα. φθάσας δὲ τοὺς ἐκεῖ πάντας ὁ ἄδης καὶ ἡ ἐφεστῶσα ταῖς τῶν τεθνηκότων ψυχαῖς δύναιμι, ὡσπερ τις δεσμοτηρίου τυγχάνουσα φρουρὸς κάτωθεν ἐκ τῶν σκοτεινῶν μυχῶν μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐπαναστήσεται σοι. τούτου δὲ ὡσπερ εἶ ἄρχοντος καὶ τῶν ἐκεῖ κρατοῦντος τοῦ οἰκείου διεγερθέντος θρόνου, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες γίγαντες, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· οἱ ῥαφαεῖμ συνανέστησαν. τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι, διερμηνεύει λέγων· οἱ ἄρξαντες τῆς γῆς οἱ ἐγείραντες ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντας βασιλεῖς ἐθνῶν, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ κατηγορουμένῳ βασιλεῖ Βαβυλῶνος πράξαντες, οἱ καὶ γυμνὴν καὶ ἔρημον τοῦ σώματος τὴν τοῦ ποτε βασιλεύσαντος τῆς Βαβυλῶνος ψυχὴν ὀρῶντες φήσουσιν αὐτῇ· Καὶ σοῦ κρείττων γέγονε θάνατος, ὡς καὶ σὲ ὅμοιον ἡμῖν ἀπελέγξαι; οὐδὲν ἄρα ἦν ὁ ὑπὲρ γῆς βίος καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ τοσαύτη δυναστεία, εἰ δὴ τὸ πάντων ἐκείνων πέρας «γῆ καὶ σποδὸς» διαδέξεται, σκώληκές τε καὶ σαρκῶν σῆψις. ἡμεῖς δὲ σὲ οὐ θνητὸν ἐνομίζομεν, ἀπατώμενοι δὲ τῇ περὶ σὲ δόξῃ τῷ κατ' οὐρανὸν λαμπροτάτῳ φωστῆρι τῷ τὸν ἥλιον προσκαλουμένῳ ἑωσφόρῳ ἀπεικάζομεν. σὺ δὲ ἐπὶ σαυτῷ καὶ μείζονα τούτων ἐφρόνεις καὶ γαυριῶν καὶ μανία φρενῶν ἀλαζονευόμενος ὡς σαυτὸν τῷ ὑψίστῳ θεῷ παραβάλλειν καὶ ὑπὲρ τὰς οὐρανίους ἀψίδας τὸν σαυτοῦ θρόνον θήσειν φαντάζεσθαι. ταῦτα μὲν ἡμεῖς περὶ σοῦ θνητοῖς λογισμοῖς ἀπατώμενοι διανοούμεθα, τοιαῦτα δὲ καὶ σὺ φρενῶν ἐκστάσει ἐπὶ σαυτῷ ἐφρόνεις. ἦν δ' ἄρα καὶ τοῦ περὶ σὲ τέλους ἔλεγχος ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐάλωσ· οὐδὲ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ὁμοίαν ἐσχηκὼς τελευτήν. οἱ μὲν γὰρ ἐπ' ἡσυχίας ἡρέμα καὶ πράως ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἐστίας τὸ χρέων ἀπέδωσαν, σὺ δὲ τῇ τῶν πολεμίων μαχαίρᾳ τὴν ζωὴν ἀφαιρεθεῖς, νεκρὸς ἄταφος ριφήσῃ θηροῖ βορὰ καὶ οἰωνοῖς ἐκκείμενος. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὀριγένει προῆλθεν ὁ ἑπτακαιδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. τὴν δὲ τῶν εἰρημένων διάνοιαν ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· καὶ σὺ ἐτρώθης ὡς ἡμεῖς, ἐν ἡμῖν δὲ παρεβλήθης. κατηνέχθη δὲ εἰς ἄδην ἡ ὑπερηφανία σου, ἐθανατώθη τὸ στόμα σου, ὑποκάτω σου στρωθήσεται ἔξερψις καὶ τὸ περιβόλαιόν σου σκώληξ. πῶς ἔπεσες ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ ὀρθρινός; ἐξεκόπη εἰς γῆν ὁ τιτρώσκων ἔθνη. σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ ἐπαρῶ τὸν θρόνον μου καὶ καθιῶ ἐν ὄρει συναγωγῆς ἐν μηροῖς βορᾶ, ἀναβήσομαι ἐπὶ ὑψηλῇ νεφέλῃ, ὁμοιωθήσομαι τῷ ὑψίστῳ. ἀλλ' εἰς ἄδην κατενεχθήσῃ, εἰς βάθη λάκκου. οἱ ὀρῶντές σε κατακύψουσι, περὶ σοῦ ἐννοήσουσιν Οὗτος ὁ ἀνὴρ ὁ ταράξας τὴν γῆν καὶ συσσεῖσας βασιλείας; ὁ τάξας τὴν οἰκουμένην ὡς τὴν ἔρημον καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ καθελῶν, τοὺς δεσμίους αὐτοῦ μὴ ἀπολύσας εἰς οἰκίαν. πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἕκαστος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. σὺ δὲ ριφήσῃ ἀπὸ τοῦ τάφου σου ὡς ἔκτρομα ἐβδελυγμένος, ἐνδεδυμένος ἀνηρημένους βεβαρημένους μαχαίρᾳ καταβαίνοντας ἐπὶ θεμελίους λάκκου. τούτοις ἐξῆς κατὰ μὲν τοὺς ἑβδομήκοντα λέλεκται· ὃν τρόπον ἰμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρός, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ὠδὲ πῶς ἐξέδωκεν· ὡς σῶμα δυσῶδες οὐ κοινωνήσεις αὐτοῖς ἐν ταφῇ, ὅτι τὴν γῆν σου διέφθειρας, τὸν λαόν σου ἀπέκτεινας· οὐ κληθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα σπέρμα

κακοποιόν. ἠτοίμασε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ σφαγὴν διὰ τὴν ἀνομίαν τῶν πατέρων αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναστάντες κληρονομήσωσι γῆν καὶ πληρώσωσι τὸ πρόσωπον τῆς οἰκουμένης πόλεων. ταῦτα κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρημένα, τὰ Ἀκύλου δὲ καὶ τὰ Θεοδοτίωνος τούτοις συνάδοντα βαθύτερον ὑποβάλλει νοῦν· τὸν γὰρ βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ φησι γῆν διεφθαρκεῖναι. λέγει δ' οὖν· ὅτι τὴν γῆν σου διέφθειας καὶ τὸν λαὸν δὲ ἑαυτοῦ ἀπεκταγένοι διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ἠτοιμακεῖναι τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς σφαγὴν. καὶ ἀνωτέρω πάλιν κατὰ τὸν Σύμμαχον ἐλέγετο· ὁ τάξας τὴν οἰκουμένην ὡς τὴν ἔρημον καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ καθελῶν, τοὺς δεσμίους αὐτοῦ μὴ ἀπολύσας. πότε δὲ ὁ Βαβυλώνιος τὰς ἑαυτοῦ πόλεις καθεῖλε, ποίους δὲ δεσμίους αὐτοῦ οὐκ ἀπέλυσε, πῶς δὲ τὴν γῆν ἑαυτοῦ διέφθειρεν καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπέκτεινε, τοὺς τε υἱοὺς αὐτοῦ ἠτοίμασεν εἰς σφαγὴν, ἔργον ἂν εἴη ἐπισκέψασθαι. ἔαν μὲν γὰρ λέγηται κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα· διότι τὴν γῆν μου ἀπόλεσας καὶ τὸν λαὸν μου ἀπέκτεινας, οὐδὲν ἂν ζητηθεῖ· δῆλον γὰρ ὡς ἐπελθὼν ὁ Βαβυλώνιος τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπολιόρησε καὶ τὸν πάλαι χρηματίζοντα λαὸν τοῦ θεοῦ ἐχειρώσατο, ἐπεὶ δὲ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν τὴν γῆν ἑαυτοῦ διεφθαρκεῖναι λέγεται καὶ τὸν λαὸν ἑαυτοῦ ἀπεκταγένοι, σφαγὴν τε τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις προξενῆσαι. ὅρα μήποτε τὴν ἐφεστῶσαν ἀφανῆ καὶ ἀόρατον δύναμιν τῷ Βαβυλωνίων ἔθνεϊ διὰ τούτων αἰνίττεται, ἐπειδὴ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ τοιοῦτους τινὰς ἀγγέλους τοῖς ἔθνεσιν ἐφεστῶτας διδάσκει. Γαβριὴλ γοῦν ὁ χρηματίζων αὐτῷ ἄγγελος εἰσάγεται παρ' αὐτῷ λέγων· «καὶ ἴδου ἐξ ἐναντίας μου ἦρχετο ἄρχων βασιλείας Περσῶν καὶ ἄρχων βασιλείας Ἑλλήνων καὶ ἄρχων βασιλείας Μήδων, καὶ οὐδεὶς ἦν σὺν ἐμοὶ εἰ μὴ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὑμῶν». εἰκὸς οὖν καθ' ἕκαστον ἔθνος ἄρχοντάς τινὰς ἐπιστατεῖν, ὃ δὴ καὶ ἡ Μωσέως παρίστη γραφὴ λέγουσα· «ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ». ἕως μὲν οὖν συνειστήκει ἡ Βαβυλῶν, βασιλείον τε ἦν καὶ δυναστεία μεγάλη τῶν αὐτόθι κρατούντων, τάχα που καὶ ἡ ἐπιστατοῦσα δύναμις αὐτοῖς τὰ μεγάλα συνέπραττεν· ἐπεὶ δὲ ἠφάνιστο ἡ βασιλεία τοῦ ἔθνους καὶ ὁ ἐφεστῶς αὐτοῖς ἄρχων, ὡσπερὶ πληρώσας τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους, εἰς τὸν τῶν ὁμοίων αὐτοῦ χῶρον παρελαμβάνετο, ἐν ᾧ συνήνησαν αὐτῷ πάντες οἱ ῥαφαεῖμ καλούμενοι ἢ οἱ γίγαντες. οὗτοι δὲ καὶ αὐτοὶ δυνάμεις τινὲς ὡς εἰκὸς ἦσαν ἐτέρων ἔθνων κατὰ χρόνους οὐκ ὀρθῶς ἠγησάμενοι. μήποτ' οὖν αὐτὸς οὗτος ὁ τῆς Βαβυλῶνος ἄρχων ποτὲ γεγονὼς τὴν ἑαυτοῦ γῆν διέφθειρε, θεὸς παρ' αὐτοῖς νομισθεὶς, οὕτω δὲ καὶ τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ἀπέκτεινε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ υἱοὺς σφαγῆ παρέδωκεν, αἴτιος ἀπωλείας τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἀρχομένοις, διὰ τὸ νομισθῆναι παρ' αὐτοῖς θεὸς εἶναι γεγονώς; εἰ δ' ἔχοι ταῦτα οὕτως, ὥρα καὶ πάντα τὸν τῆς προφητείας λόγον, τὸν περὶ τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος προενηνεγμένον, εἰς ἐκείνην ἀναφέρειν τὴν δύναμιν, ἥτις, ἐπειδὴ θεοῦ δόξαν παρὰ τοῖς ἀρχομένοις κτησαμένη μέγα ἐφρόνησεν, εἰκότως ἀπελέγχεται πρὸς τοὺς φάσκοντας λόγον· σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. καὶ τὰ λοιπὰ δὲ παρὰ σαυτῷ ἐφαρμοῖσαι τῷ ἀποδοθέντι λόγῳ μετὰ τοῦ καὶ τῷ προχειρῶς νοουμένῳ αἰσθητῷ βασιλεῖ τὰ διὰ τῆς προφητείας δηλούμενα προσαρμόττειν. Ἄλλὰ γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἐπιλεγόμενα περὶ τοῦ ἄρχοντος Βαβυλῶνος καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῆς, περὶ τε τοῦ Ἀσσυρίων ἔθνους θεσπίσας ὁ προφήτης ἐξῆς ἐπάγει· τάδε λέγει κύριος σαβαώθ Ὁν τρόπον εἴρηκα, οὕτως ἔσται, τοῦ ἀπολέσαι τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐμῆς καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων μου, διδάσκων ὡς καὶ ἡ τῶν Βαβυλωνίων χώρα, τὰ τε ἐπ' αὐτῆς ὄρη οὐκ ἦν ἀλλότρια αὐτοῦ· «τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς». ἔσσονται

τοίνυν Ἀσσύριοί φησιν εἰς καταπάτημα ὑποχείριοι γενόμενοι τοῖς μετὰ ταῦτα αὐτῶν κρατήσασιν, ἀλλὰ καὶ ἀφαιρεθήσεται αὐτῶν ὁ ζυγός, ὃν ὅτε ἐκράτουν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένοις ἐπήρτων, ζυγὸν βαρὺν καὶ δυσβάστακτον ἐπαιωροῦντες αὐτοῖς, καὶ τὸ κῦδος δὲ αὐτῶν, ὅπερ ἐστὶν ἡ δόξα, ἀφαιρεθήσεται ἢ πάλαι τοῖς ὤμοις αὐτῶν ἐπικειμένη· ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ σωτήρος λέλεκται· «οὐ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ», οὕτως ἐνταῦθα τὸ κῦδος τῶν Ἀσσυρίων ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν εἴρηται, ὅπερ ἀφαιρεθήσεται αὐτῶν ὁ λόγος ἀπειλεῖ. Καὶ δὴ μέχρι τούτων περιγράψασα τὸν περὶ Βαβυλῶνος λόγον ἢ προφητεία ἀνατρέχει πάλιν ἐπὶ τὰ πρῶτα τῆς προκειμένης ὑποθέσεως καὶ φησιν· αὕτη ἡ βουλή, ἣν βεβούλευται κύριος ἐπὶ ὅλην τὴν οἰκουμένην· ὅποια γὰρ ἐξενήνεκται κρίσις περὶ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν ταύτης οἰκητόρων, τοιαύτη τις ἔσται καὶ ἡ περὶ πάντων τῶν τῆς οἰκουμένης κρατησάντων ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν· κατὰ γὰρ τὸν τοῦ δικαίου λόγον τὰ ὅμοια πείσονται οἱ τὰ ὅμοια δυσσεβήσαντες. διὸ ἐπιλέγει· καὶ αὕτη ἡ χεὶρ ἡ ὑψηλὴ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, προσεπινοούντων ἡμῶν ἔθνη τὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν· οὐ γὰρ ἀκρίτως ταῦτα κατὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ τῶν τῷ θεῷ ἀνακειμένων ἐκδέχεσθαι προσήκει. ὥσπερ οὖν ἤρξατο, τοῦτον καὶ ἀπετέλεσε τὸν τρόπον τῆς κατὰ πάντων καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως ἀναγκαίως μνημονεύσας εἰς τὸ ἐπιστρέψαι πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇ γραφῇ, μὴ νομίζειν οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς εἶναι τὰ περὶ Βαβυλῶνος εἰρημένα· οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν πρὸς ἡμᾶς, εἰ ταῦτα περὶ ἐκείνων εἴρητο μόνων. νῦν δὲ ἀναγκαίως ὁ λόγος ἐπιστρέφων καὶ εἰς ἀγωνίαν καὶ φόβον ἡμᾶς ἄγων τῆς περιμενούσης ἅπαντας ἀνθρώπους καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως καὶ κατ' ἀρχὰς τῆς προφητείας καὶ πρὸς τοῖς τέλεσιν ἀναγκαίως ἐμνημόνευσε. 1.69 Τῆς «κατὰ Βαβυλῶνος ὀράσεως» περιγραφείσης ἀρχὴν ἑτέραν ὑποθέσεως ὁ λόγος ποιεῖται τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσιν ἀλλοφύλοις προσφωνῶν, οὓς ἡ Ἑβραϊκὴ φωνὴ καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ Φυλιστιαίους ὠνόμαζον, Ἑλληνες δὲ μεταβαλόντες τὸ ὄνομα Παλαιστίνους ἐκάλουν. ζῶντος μὲν τοῦ Ἰαχάζ ἐν αὐτῇ τε τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ ταῖς λοιπαῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεσιν εἰδωλολατρούντων, ὡς ἡ ἱστορία δηλοῖ τοὺς ἐκ γειτόνων ἀλλοφύλους, τάχα δὲ καὶ τοὺς τούτων ὀνομαζομένους θεοὺς πονηροὺς ὄντας δαίμονας εὐφραίνεσθαι, εἰκὸς ἦν ἐπὶ τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ τε Ἰαχάζ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν λαοῦ καλουμένου Ἰούδα. ὁ γὰρ λεγόμενος λαὸς Ἰσραὴλ καὶ οἱ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεῖς ὑπ' Ἀσσυρίους ἦσαν αἰχμάλωτοι ληφθέντες ἤδη, ἱστορεῖ γοῦν ἡ βίβλος τῶν Βασιλειῶν «ὡς ἔταπεινωσε κύριος τὴν Ἰουδαίαν διὰ Ἰαχάζ βασιλέα Ἰούδα, ὅτι ἀπέστη ἀποστάσει ἀπὸ κυρίου». καὶ περὶ τῶν ἀλλοφύλων δὲ γέγραπται· «ὅτι καὶ Ἰδουμαῖοι ἐπέθεντο καὶ ἔταπείνωσεν ἐν Ἰούδα καὶ ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίας καὶ οἱ ἀλλόφυλοι ἐπέθεντο ἐπὶ τὰς πόλεις τῆς Παλαιστίνης καὶ ἀπώλεσαν τὸν Βεθσαμύς», καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τοῦ· «καὶ οἱ ἀλλόφυλοι ἐπέθεντο ἐπὶ τὰς πόλεις», οἱ Φυλιστιαῖοι ἦτοι Παλαιστῖνοι ἐπιφύεντες τῷ Ἰαχάζ. οὐκέτι γὰρ ἐφίεται ὑμῖν εὐφραίνεσθαι ἀποθανόντος μὲν τοῦ ἀσεβοῦς βασιλέως, ἐφ' ᾧ τὸ παλαιὸν ἐχάρητε, θεοσεβοῦς δὲ ἀνδρὸς τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου ὡς ἐν δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων τῷ Ἐζεκίᾳ μεμαρτύρηται καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ ἀσεβοῦς Ἰαχάζ εἰκὸς ἦν χαίρειν καὶ εὐφραίνεσθαι τοὺς ἀλλοφύλους, οὕτως ἐπὶ τοῦ δικαίου ἀνδρὸς τοῦ Ἐζεκίου εὐκαίρως ἢ προφητεία ἀποτετιμένη πρὸς αὐτοὺς φησὶ· Μὴ εὐφρανθεῖητε, ἀλλόφυλοι· πάλαι μὲν γὰρ ἔτι ζῶντος τοῦ Ἰαχάζ καὶ τὰ ἐχθρὰ τῷ θεῷ πράττοντος εἰκὸς ἦν ὑμᾶς εὐφραίνεσθαι, ἐπειδὴ συνετέτριπτο τοῦ Ἰαχάζ ὁ ζυγός, ὡς μὴ δύνασθαι αὐτὸν ὑποτάττειν ὑμᾶς μηδὲ τὸν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ζυγὸν ἐπιτιθέναι ὑμῖν, διόπερ ἐπληθύνετο τὰ κακά. ὥσπερ μηδενὸς παίοντος ἢ ἐρπυστικῆ καὶ ἰοβόλος τῶν πονηρῶν πνευμάτων δύναμις ἐπλήθυνε τότε,

νυνὶ δὲ τὴν βασιλείαν διαδεξαμένου ἀνδρὸς θεοφιλοῦς μηκέτι χαίρετε ὡς τὸ πρὶν· ἐφέστηκε γὰρ ὑμῖν ὁ παῖων καὶ τύπτων καὶ σωφρονίζων ὑμᾶς. ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα πρὸς λέξιν ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου, περὶ οὗ εἴρηται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· «αὐτὸς ἐπάταξε τοὺς ἄλλοφύλους ἕως Γάζης καὶ ἕως ὀρίων αὐτῆς ἀπὸ πύργου φυλασσόντων ἕως πόλεως ὄχυρᾶς». ταύτην σχοίῃ ἂν τὴν διάνοιαν τὸ εἰρημένον· Μὴ εὐφρανθεῖτε, ἀλλόφυλοι μέγα φρονούντες ἐπὶ τοῖς νομιζομένοις ὑμῖν θεοῖς τῷ μηδένα εἶναι τὸν συντρίβοντα ὑμᾶς διὰ τὴν τοῦ παρόντος καιροῦ μοχθηρίαν. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα συντριβὴ ὁ ζυγὸς τοῦ παίοντος ὑμᾶς, ἀλλ' οὐ πρὸς ὑμῶν ἐγένετο ταῦτα, ἐπὶ κακῶ δὲ τῷ ὑμετέρῳ· μηδενὸς γὰρ ὑμᾶς παίοντος μηδὲ ταπεινοῦντος καὶ ἐπιστρέφοντος, πολλή τις ἐν ὑμῖν γέγονεν ἐπιτριβὴ κακῶν. οἱ γὰρ πάλοι ὄφρων δίκην ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς ἐμφωλεύοντες, ἐν τε τοῖς ὑμετέροις ἱεροῖς τε καὶ ναοῖς καὶ ὡς δὴ θεοῖς ἐφεδρεύοντες πονηροὶ δαίμονες δεινὴν γονὴν καὶ σπέρμα πονηρὸν ἀπεκύησαν, ὡς ἀσπίδας ἐξ αὐτῶν γεννᾶσθαι τὸ πάντων ἰοβόλων χεῖριστον· ἐκ τούτων τε αὐτῶν ἄλλους ὑποστῆναι ὄφεις τὸν ἀέρα διπταμένους. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν οὐ παρ' ὑμῖν μόνοις τοῖς ἄλλοφύλοις, ἤδη δὲ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ χρηματίζοντι λαῷ θεοῦ πληθύνει, ὡς πάντα τρόπον πεπληρῶσθαι τῶν τὸν ἀέρα διπταμένων ὄφρων καὶ ἐγκόνων ἀσπίδων πονηρῶν τινῶν καὶ λυμαντικῶν πνευμάτων. ἀναδειχθέντος δὲ κατὰ καιρὸν τοῦ πάντων τούτων ὀλετήρος οἰχήσονται οἱ ὄφεις καὶ αἱ ἀσπίδες, τὰ τε τούτων πονηρὰ ἔκγονα ὡς μηκέτι ἐνεργεῖν ταῦτα ἐν ἀνθρώποις. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἐρπυστικὸν καὶ ἰοβόλον γένος λιμῷ ἀνελεῖ ὁ προφητευόμενος μηκέτι ἐπιτρέπων τροφήν τὴν συνήθη, δηλαδή τὴν διὰ θυσιῶν τῇ δαιμονικῇ πλάνῃ φέρεσθαι, τοὺς δὲ ἑαυτοῦ πτωχοὺς ἐκθρέψει καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀναπαύσει μηκέτι παρενοχλουμένων ὑπὸ τῶν παραδοθέντων ἐρπετῶν. δύναται μὲντοι ταῦτα καὶ ἑτέρως εἰς τὸν Ἐζεκιῶν δύνασθαι πληροῦσθαι· τοὺς γὰρ πάλοι κατὰ θεὸν πτωχεύσαντας ἐν παντὶ τῷ Ἰουδαίων ἔθνεϊ ἀνεκτήσατο τροφαῖς λογικαῖς καὶ διδασκαλίαις, οὓς καὶ κατέστησε ἐπὶ τὴν καλὴν νομὴν τοῦ τῆς θεοσεβείας νόμου βόσκεισθαι τοῖς θείοις μαθήμασι καὶ ταῖς ἱεραῖς διδασκαλίαις ἐντρέφεσθαι ποιήσας. ταῦτα πρὸς ἱστορίαν ἐκ μέρους δείκνυται κατὰ Ἐζεκιῶν τέλους τετυχηκότα. σημαίνει δὲ τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα, ὃς ἐπελθὼν ἀπὸ τῶν βορειοτέρων μερῶν κατὰ τοὺς Ἐζεκιῶν χρόνους τοὺς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντας ἄλλοφύλους ἐχειρῶσατο, ὡς πολιορκῆσαι μὲν τὰς πόλεις αὐτῶν, αἰχμάλωτα δὲ λαβεῖν τὰ ἐν αὐταῖς πλήθη, ἐμπρῆσαι δὲ τῶν πόλεων τὰς πύλας. μέγιστον γὰρ αὐτοῖς ἔσται δεῖγμα τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν τῆς αὐτοῦ πόλεως φύλακα, τὸ μηδὲν παθεῖν ὅμοιον ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν. οὐ γὰρ διὰ παρατάξεως ἀνδρῶν ὀπλιτῶν οὐδὲ διὰ τοῦ προεστῶτος τοῦ ἔθνους βασιλέως, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ τὰ τῆς σωτηρίας ἔσται τῷ λαῷ. ἃ δὴ ἐπληροῦτο κατὰ λέξιν «ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἐζεκιῶν βασιλείας», ἐν ᾧ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς ἐπιστὰς τῇ Ἰουδαίᾳ τὰς μὲν ἄλλας ἐχειρῶσατο πόλεις, ἐπιστρατεύσας δὲ τῇ Ἱερουσαλὴμ ἄπρακτος ἐπανῆει. 1.70 Μεγάλα ἐφρόνουν ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς οἱ τὴν Μωάβ οἰκοῦντες, ἐγέλων τε καὶ ἐχλεύαζον τὸν θεὸν Ἰσραὴλ· τούτου χάριν ὁ προφητικὸς λόγος τὴν περὶ αὐτῶν ἐξέθετο προφητείαν. ὅθεν ἀρχόμενος τὴν ἐπικρατοῦσαν αὐτῶν ἄγνοιαν τοῦ θεοῦ νύκτα καὶ σκότος ὠνόμασεν, ἐν αὐτῇ τε τῇ νυκτὶ τὴν ἀπώλειαν αὐτοῖς ἔσεσθαι ἠπειλεῖ φήσας· Νυκτὸς ἀπολεῖται ἡ Μωαβίτις, νυκτὸς γὰρ ἀπολεῖται τὸ τεῖχος τῆς Μωαβίτιδος. εἶθ' ἐξῆς περὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἴδρυτο αὐτῶν ἡ εἰδωλολατρία, ἐπιλέγει· ἀπολεῖται γὰρ καὶ Διβῶν· οὗ ὁ βωμὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἀναβήσεσθε κλαίειν. καὶ ἐπὶ τέλει δὲ τῆς προφητείας πάλιν τῶν αὐτῶν μέμνηται βωμῶν λέγων· «ὅτι ἐκοπίασεν Μωάβ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς ὥστε προσεύξασθαι, καὶ οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτόν». ἐκ

τούτων οἶμαι σαφῆ τὴν αἰτίαν ὑπάρχειν τῆς παρούσης ὑποθέσεως τὸν ὄλεθρον τῆς παρὰ τοῖς Μωαβίταις εἰδωλολατρίας περιεχούσης μετὰ τοῦ καὶ ἕτερα προειπεῖν μέλλοντα συμβῆσθαι αὐτῇ τε τῇ πόλει καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν χώραις τε καὶ κώμαις καὶ πόλεσιν. ἃ δὴ καὶ ἐπληροῦτο κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐπὶ τῆς Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἐπιθέσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τῆς τῶν Ἀράβων χώρας κεκρατηκότων, ἐν οἷς καὶ τοὺς Ἄραβας ἐπάξειν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἀπειλεῖ, τάχα που σημαίνων τοὺς πλησιοχώρους Ἄραβας ἢ καὶ τοὺς τούτων ἐνδοτάτω Σαρακηνοὺς, οἷς καὶ αὐτοῖς παραδώσειν τὴν Μωὰβ ὁ λόγος φησί. τὰ μὲν οὖν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι ταῖς ἀμφὶ τὴν Μωαβίτιν οὖσαις συμβεβηκότα οὐκ ἀναγκαῖον πολυπραγμονεῖν, οὐδὲ τὰς κώμας καὶ τὰς χώρας τὰς ἐν τῇ προφητεῖᾳ φερομένας περιεργάζεσθαι, λέγω δὲ τὴν Ναβαῦ ἢ τὴν Ἑσεβῶν ἢ τὴν Ἐλεάλην ἢ τὴν Ἰασσὰ ἢ τὴν Δηβῶν ἢ τὴν Λουήθ ἢ τὴν ὁδὸν τὴν Ἀράβων, ἐν ἧ τὸ ὕδωρ τὸ Νενηρεῖμ ἢ τὴν Ἀγαλλεῖμ ἢ τὸ φρέαρ τὸ ἐν Ἐλήμ ἢ τὸ ὕδωρ τὸ Δηβῶν ἢ τὴν Ἀριήλ καὶ τὴν Ἀδαμὰ ἢ τὸν καλούμενον τόπον Ἀρνῶν. τούτων γὰρ εἰσέτι καὶ νῦν γνωριζομένων τῶν τόπων καὶ τῶν κωμῶν ἀμφὶ τὴν χώραν τῆς νῦν καλουμένης Ἀρεοπόλεως περιττὸν τὰ περὶ αὐτῶν ἀπειλούμενα περιεργάζεσθαι ἅπαξ πρὸς λέξιν πεπληρωμένα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατ' αὐτῶν πολιορκίας. οἶμαι δὲ καὶ τὴν τροπικὴν ἐπὶ τούτων θεωρίαν βεβιασμένην ὑπάρχειν, ὡς δ' ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων «Μήδους» ἐπαναστήσεσθαι τῇ Βαβυλῶνι προεφήτευσεν ὁ λόγος. οὕτω καὶ νῦν τοῖς Μωαβίταις τοὺς Ἄραβας ἐπάξειν ὁ θεὸς φησι λέγων· ἐπάξω γὰρ ἐπὶ τὴν φάραγγα Ἄραβας, καὶ πάλιν· τὸ δὲ ὕδωρ τὸ Δηβῶν πλησθήσεται αἵματος· ἐπάξω γὰρ ἐπὶ Δηβῶν Ἄραβας. καὶ τὴν Ἀριήλ δὲ μεγίστην κώμην φασὶν εἰσέτι νῦν ὄρασθαι ἐπὶ τῇ τῶν Ἀρεοπολιτῶν χώρᾳ, ὡς περ καὶ τὴν Σιών καὶ τὴν Ἑσεβῶν καὶ τὰς λοιπὰς, εἰ μήπου τις τῷ μακρῷ χρόνῳ παντελῶς ἀφανῆς γέγονε. τί οὖν δὴ ταῦτα πολυπραγμονεῖν τὸ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς προφητείας ὠφελεῖσθαι δεόν ὡς τῆς εἰδωλολατρίας αὐτῶν ἀπώλειαν καὶ ἐρημίαν προαναφωνούσης καὶ τοῦ θεοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων τὴν γνῶσιν αὐτοῖς θεσπιζούσης ὡς καὶ ἐκκλησίας συστήναι παρ' αὐτοῖς ἀπελασθέντων τῶν πάλαι παρ' αὐτοῖς νενομισμένων θεῶν οὗ τι ἂν γένοιτο παραδοξότερον. ταῦτα θεσπίζει διὰ τούτων ὁ λόγος· ἀπολεῖται γὰρ καὶ Δηβῶν· οὗ ὁ βωμὸς ὑμῶν, καὶ πάλιν· ὅτι ἦρθη ἡ συμμαχία σου, καὶ ὁ ἄρχων ἀπώλετο ὁ καταπατῶν ἐπὶ τῆς γῆς· σημαίνει γὰρ διὰ τούτων τὸν ἐφεδρεύοντα τῷ ἔθνει δαίμονα πονηρὸν ἢ τὸν ἄρχοντα τοῦ ἔθνους, οἷος ἦν ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Ἑλλήνων καὶ ὁ τῶν Βαβυλωνίων ἄρχων. τοῦτον οὖν τὸν ἐγκαθήμενον ἐπὶ τῆς Μωαβιτῶν πόλεως δαίμονα, δι' οὗ ἐνόμιζον βοήθειας τυγχάνειν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους συμβολαῖς ἀπολεῖσθαι φησιν, ἐπεὶ περ τὰς ψυχὰς αὐτῶν κατεπάτει κάτω νεύειν αὐτὰς ποιῶν εἰς γῆν, ὡς μηδὲ ἀνακύπτειν μηδὲ ἄνω βλέπειν δύνασθαι. διὸ φησιν· ὅτι ἦρθη ἡ συμμαχία σου, καὶ ὁ ἄρχων ἀπώλετο ὁ καταπατῶν ἀπὸ τῆς γῆς. Μετὰ δὲ τὴν ἀπώλειαν τούτου ἐπιλέγει ἐξῆς· καὶ διορθωθήσεται μετ' ἐλέους θρόνος, καὶ καθιεῖται ἐπ' αὐτοῦ μετὰ ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαυὶδ κρίνων καὶ ἐκζητῶν κρίμα καὶ σπεύδων δικαιοσύνην. ὁρᾷς τὸ θαῦμα τοῦ λόγου ἐν τῷ συμπεράσματι τῆς προφητείας περιεχόμενον· κατὰ τὸ αὐτὸ γὰρ θεσπίσας ἀφανισμὸν τῆς παρὰ τοῖς δηλουμένοις εἰδωλολατρίας, ἀγαθῶν αὐτοῖς εὐαγγελίζεται ἐλπίδας, σκηνὴν Δαυὶδ φήσας καὶ θρόνον θεοῦ παρ' αὐτοῖς συστήσεσθαι καὶ ταῦτ' ἔσεσθαι οὐκέτι ἐξ ἀνθρωπίνης τινὸς σπουδῆς, ἀλλ' ἐξ ἐλέους θεοῦ καὶ φιλανθρωπίας, διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ἐτοιμασθήσεται ἐν ἐλέῳ θρόνος, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἐτοιμασθήσεται ἐν ἐλέει θρόνος, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ ἐτοιμασθήσεται μετ' ἐλέους θρόνος. τί νι δ' ἐτοιμασθήσεται ἢ πάντως που τῷ Χριστῷ τῷ «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ» γεννηθησομένῳ; ἔσεσθαι τοίνυν

παρὰ τοῖς Μωαβίταις θρόνον Χριστοῦ φησιν, ἐν ᾧ καθιεῖται μετὰ ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαυίδ. οὕτω δὲ καλεῖν εἴωθε τὸ προφητικὸν πνεῦμα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν Δαυίδ ὀνομάζειν ἔθος διὰ τὸ «ἐκ σπέρματος Δαυίδ κατὰ σάρκα» γεγεννησθαι αὐτόν. διὸ σκηνὴν μὲν Δαυίδ τὴν ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ, θρόνον δὲ τὸν ἐπὶ ταύτης τὸν τῆς ἐκκλησίας πρόεδρον, ὃς τὸ σωματικὸν ἐπέχει θρόνον τοποτηρῶν ὡσπερ τῷ Χριστῷ. ὅτι δὲ ταῦτα περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐξ ἔθνων εἴρηται, παραστήσει ἢ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων γραφὴ. ἔνθα Ἰάκωβος ὁ πρῶτος Ἱεροσολύμων ἐπισκοπεύσας ἀναγέγραπται εἰρηκῶς· «ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον ὁ θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἔθνων λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται· μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω καὶ οἰκοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαυίδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεστρεμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω καὶ ἀνορθώσω αὐτήν, ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου, λέγει κύριος, ὁ ποιῶν ταῦτα γνωστὰ ἀπ' αἰῶνος», σαφῶς δὴ διὰ τούτων τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως μνημονεύσας τὴν περὶ τῆς σκηνῆς Δαυίδ παρέθηκε προφητείαν. ταῦτ' οὖν ἔσεσθαι φησιν οὐ διὰ τύπων καὶ συμβόλων, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας· σκηνῆς γὰρ Δαυίδ παρὰ τοῖς δεισιδαιμονεστάτοις Μωαβίταις συστησομένης καὶ θρόνου ἰδρυθέντος ἐν αὐτῇ ὁ ταύτης προεστὼς καθιεῖται κρίνων καὶ ἐκζητῶν κρίμα καὶ σπεύδων δικαιοσύνην, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ καθίσει ἐπ' αὐτοῦ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ σκηνῇ Δαυίδ κρίνων καὶ ἐκζητῶν κρίσεις καὶ ταχὺς εἰς δικαιοσύνην. τίς δ' οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα ὀφθαλμοῖς παραλαμβάνων ἐκκλησίας θεοῦ συνεστῶσας καὶ τὸν ἐν ταύταις Χριστοῦ θρόνον κατ' αὐτὴν τὴν Ἀρεόπολιν καὶ τὰς ἀμφὶ ταύτην χώρας, κατὰ τε τὰς λοιπὰς τῆς Ἀραβίας πόλεις, τῶν πάλαι παρ' αὐτοῖς τὰ πάνδεινα ἐνεργούντων δαιμόνων μηκέτι μὴ δὲ μέχρις ὀνόματος μνημονευομένων. 1.71 Λευκοτέραν τούτων ἐρμηνείαν ὁ Σύμμαχος ἐποίησατο τοῦτον ἐκδοὺς τὸν τρόπον· ἠκούσαμεν τὴν ὑπερηφανίαν Μωάβ, ὑπερήφανος σφόδρα, κατὰ τὸ ἔπαρμα καὶ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ. καὶ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ, οὐχ οὕτως οἱ βραχίονες αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ὀλολύξει Μωάβ, καὶ περὶ τῆς Μωάβ πᾶς τις ὀλολύξει· τοῖς εὐφραينوμένοις ἐν τῷ τείχει τῷ ὀστρακίνῳ εὐρέθησαν πληγαί. ὅτι κλήματα Ἐσεβῶν ἠρημώθη, ἄμπελος Σαβαμά· κύριοι ἔθνων ἐξέκοψαν τὰς παραφυάδας αὐτῆς· ἕως Ἰαζήρ ἦψατο, ἐπλανήθησαν εἰς τὴν ἔρημον· οἱ ἀπόστολοι αὐτῆς ἀφῆκαν διαβαίνειν τὴν θάλασσαν. διὰ τοῦτο κλαύσομαι κλαυθμῷ τὴν Ἰαζήρ ἄμπελον Σαβαμά· μεθύσω σε δάκρυσί μου Ἐσεβῶν καὶ Ἐλεάλῃ, ὅτι ἐπὶ τὴν ὀπώραν σου καὶ ἐπὶ τὸν θερισμόν σου πατητὸς ἔπεσε. καὶ περιηρέθη εὐφροσύνη καὶ χαρὰ ἐκ τοῦ Καρμήλου σου, καὶ ἐν τοῖς ἀμπελώσιν οὐκ ἀγαλλιάσονται οὐδὲ πίωσιν οἶνον, εἰς τὰ ὑπολήνια οὐ πατήσῃ ὁ πατῶν, κίνημα πατούντων ἔπαυσα. διὰ τοῦτο ἡ κοιλία μου τῷ Μωάβ ὡς ψαλτήριον ἠχήσει, καὶ τὰ ἐντός μου τῷ τείχει τῷ ὀστρακίνῳ. καὶ ἔσται ὅταν ὀφθῇ, ὅτι ἐκοπώθη Μωάβ εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ προσεύξασθαι, καὶ οὐ δυνήσεται. οὗτος ὁ λόγος. ὃν ἐλάλησε κύριος περὶ Μωάβ. καὶ νῦν ἐλάλησεν Ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὡς ἐπὶ μισθωτοῦ καὶ ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ σὺν παντὶ τῷ πλήθει τῷ πολλῷ, καὶ περισσευθήσεται ὀλίγος βραχὺς καὶ οὐ πολὺς. Ὅτι μεγάλη τις ἦν ἡ τῶν Μωαβιτῶν δύναμις ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ταῦτα προεφητεύετο, δεδήλωται ἡμῖν ἤδη πρότερον ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν τοῦ προφήτου Ἱερεμίου φωνῶν καὶ ὡς ἀντεπολιτεύετο τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ὡς ἐξηυτέλιζον οἱ Μωαβῖται τὸν Ἰσραὴλ γελῶντες αὐτὸν ὡς οὐδενὸς ἄξιον λόγου καὶ ὡς μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν εἰδώλῳ. καὶ ἡ παροῦσα δὲ προφητεία τοῦτο παρίστησι διὰ τοῦ λέγειν· Ἠκούσαμεν τὴν ὕβριν Μωάβ, ὕβριστῆς σφόδρα, τὴν ὑπερηφανίαν ἐξήρα,

καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἠκούσαμεν τὴν ὑπερηφανίαν Μωάβ, ὑπερήφανος σφόδρα, κατὰ τὸ ἔπαρμα αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτοῦ. καὶ ἡ ὄργη αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ οὕτως φησὶ καὶ οἱ βραχίονες αὐτοῦ· οὐ γὰρ ὅμοιοι αἱ πράξεις τοῖς τῆς ὑπερηφανίας λόγοις, ἢ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα· οὐχ οὕτως ἡ μαντεία σου, οὐχ οὕτως. ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν θεῷ καὶ ταῖς τούτου μαντείαις, οὐχ οὕτως φησὶν ἔσται, ὅποια μαντεύεται ὁ παρ' αὐτοῖς δαίμων, οὐδ' ὅμοια διὰ χρησμῶν τοῖς ἐξαπατωμένοις καὶ θεὸν εἶναι αὐτὸν νομίζουσιν ἐπαγγέλλεται· ὁ γοῦν ἐπιὼν χρόνος τούτων αὐτῶν τὸ ψεῦδος ἐλέγξει. διὸ πρὸς τῷ τέλει τῆς προφητείας ἐπιλέγει «καὶ ἔσται εἰς τὸ ἐντραπήναί σε, ὅτι ἐκοπίασε Μωάβ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς ὥστε προσεῦξασθαι, καὶ οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτόν». Τὰ δὲ διὰ μέσου λελεγμένα μεταβολὴν ἔσσεσθαι τῆς πάλαι τρυφῆς τῶν Μωαβιτῶν σημαίνει, διὸ θεσπίζει πενήθειαν καὶ ὀλολύξειν τοὺς εὐφραινόμενους ἐπ' αὐτῇ λέγων· ὀλολύξει Μωάβ, ἐν γὰρ τῇ Μωαβίτιδι πάντες ὀλολύξουσι, καὶ πάλιν· καὶ τὰ πεδία Ἑσεβῶν πενήθει. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὁριγένει προῆλθεν ὁ ἔννεακαιδέκατος τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. οἷς ἐξῆς ἐπιφέρεται ἄμπελος Σαβαμά· καταπίνοντες τὰ ἔθνη καταπατήσατε τὰς ἀμπέλους αὐτῆς ἕως Ἰαζήρ καὶ τὰ ἐξῆς. δι' ὧν καὶ αὐτῶν τὴν εἰς χέρσον καὶ παντελῆ ἔρημίαν τῆς χώρας αὐτῶν μεταβολὴν ἠνίττετο, ἐφ' οἷς καὶ ἀποκλαύσασθαι αὐτοὺς προῦλεγεν. Εἴθ' ὥσπερ ὑπεραλγῶν ὁ προφήτης καὶ ἀνιώμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ψυχῶν τῶν παρ' αὐτοῖς πεπλανημένων ἀποθρηνεῖ, πρώτοις μὲν αὐτοῖς ὀλολύζειν παρακελευσάμενος καὶ ἐπὶ μετάνοιαν αὐτοὺς προκαλεσάμενος διὰ τὸ ἑαυτοὺς ἀποκλάεσθαι. ἐπεὶ δὲ μὴ τοῦτο ἔπραττον ἐκεῖνοι, αὐτὸς τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλαμβάνει «κλαυθμὸν» φάσκων· διὰ τοῦτο κλαυθμῷ κλαύσομαι καὶ μεθύσω δὲ σὲ δάκρυσί μου. τὸ δὲ αἴτιον τοῦ κλαυθμοῦ διδάσκει λέγων· ὅτι ἐπὶ τὴν ὀπώραν σου καὶ ἐπὶ τὸν θερισμὸν σου πατητὸς ἔπεσεν». σημαίνει δὲ διὰ τῆς ὀπώρας καὶ τοῦ θερισμοῦ καὶ διὰ τῆς πολλακίς ὀνομασθείσης ἀμπέλου τὸ εὐθαλές καὶ ἀκμαῖον καὶ τὸ τρυφερὸν καὶ ὠραῖον τῆς τῶν δηλουμένων ζωῆς, ἐν ἧ ὥσπερ μεθύοντες διῆγον ἐνευφραινόμενοι καὶ ἐντρυφῶντες ἐπὶ ταῖς ἀθέοις αὐτῶν δυσσεβείαις. διὸ ἀπεκλαίετο αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν φάσκων· διὰ τοῦτο ἡ κοιλία μου ἐπὶ Μωάβ ὡς κιθάρα ἠχήσει, καὶ τὰ ἐντός μου ὡς τεῖχος ἀνεκαίνισας. καὶ ἔσται εἰς τὸ ἐντραπήναί σε. τὰ γὰρ ἐμὰ δάκρυσά φησι καὶ ὁ ἐμὸς κλαυθμὸς δι' οὐδὲν ἕτερον γίνεται ἢ εἰς τὸ ἐντραπήναί σε. εἶτα θεσπίζει αὐτοῖς τὸν ἀφανισμόν τῶν νενομισμένων αὐτοῖς θεῶν λέγων· ὅτι ἐκοπίασε Μωάβ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· εἰς τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ, ὥστε προσεῦξασθαι, καὶ οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτόν. Καὶ τοῦτο τέλος τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, ὃν ἐλάλησεν ἐπὶ Μωάβ, οἷς συνάψεις τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα· τῆς γὰρ ἐρημίας τῶν βωμῶν καὶ τῆς τῶν θεῶν αὐτῶν ἀπωλείας ἐνστάσης «διορθωθήσεται μετ' ἐλέους θρόνος, καὶ καθιεῖται ἐπ' αὐτοῦ μετὰ ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαυὶδ κρίνων κρίμα καὶ σπεύδων δικαιοσύνην». ἅπερ ὡς ἐν μυστηρίοις κατὰ μέσου τῆς προφητείας παρεμβέβληται, τοῦ ἁγίου πνεύματος μόνοις τοῖς μέλλουσι συνιέναι καὶ τῆς τούτων ἀξιούσθαι θεωρίας τὴν τούτων γνῶσιν ταμιευσαμένου. ἀντὶ δὲ τοῦ ἐλάλησε κύριος ἐπὶ Μωάβ, ὁπότε καὶ ἐλάλησεν, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὁ ἐλάλησε κύριος περὶ Μωάβ, ἐκ τότε καὶ νῦν ἐλάλησεν ἠρμήνευσαν σφόδρα ἀναγκαίως ἐπιτηρησαμένης τῆς γραφῆς, ὅτι ἐκ τότε μὲν ἐλάλησε καὶ νῦν δὲ ὁμοίως κύριος τὰ αὐτὰ λαλεῖ διὰ τῆς προφητικῆς ἀναγνώσεως, καὶ ὅτι μὲν πάλαι λόγοις ἐθεσπίζετο, νυνὶ δὲ καὶ ἔργοις ἐπιτελεῖται. ἀντὶ δὲ τοῦ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα φάσκοντος λόγου· Ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ, κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς διαστολὴ μεταξὺ βληθεῖσα σαφεστέραν

κατέστησε τὴν διάνοιαν· κατὰ μὲν γὰρ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐκ τότε καὶ νῦν ἐλάλησε κύριος λέγων Ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὡς ἐπὶ μισθωτοῦ, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· ἀπὸ τότε καὶ νῦν ἐλάλησε κύριος λέγων Ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὡς ἐνιαυτοῖς μισθωτοῦ. εἶτα ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς εἴρηται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς καὶ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν τό· καὶ ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ σὺν παντὶ τῷ πλήθει τῷ πολλῶ· ὁ γὰρ καὶ σύνδεσμος μέσος παραβληθεὶς ἐτέραν διάνοιαν παρέστησε τὴν ἀπὸ τοῦ· καὶ ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ. τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἐδήλου ὡς ἐν τρισὶν ἔτεσι τὰ προλεχθέντα πάντα περὶ τῆς Μωάβ κύριος ἐλάλησε διὰ τοῦ προφήτου ὡσπερ μισθωσάμενος αὐτὸν καὶ ἀπασχολήσας ἐπὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς περὶ τούτων προφητείας, οὐ γὰρ ὡσπερ ἡμεῖς ἀθρώως συνάπτοντες τὸ πᾶν ἀνάγνωσμα διερχόμεθα, οὕτως καὶ ὁ προφήτης κατὰ συνάφειαν τὸν πάντα λόγον τῆς προφητείας ἀποτάδην ἐξηνέγκατο· διηρημένως δὲ καὶ κατὰ μέρος ἐν διαφόροις χρόνων διαστήμασιν ὡς τὰ πάντα πληρωθῆναι τρία ἔτη, ἐν οἷς λέλεκται αὐτῷ τὰ εἰρημένα. ἐλάλησε τοίνυν ταῦτα ὁ κύριος ἐν τρισὶν ἔτεσι διὰ τοῦ προφήτου, τέλος δὲ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ ἦν τό· καὶ ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ σὺν παντὶ τῷ πλήθει τῷ πολλῶ, καὶ καταλειφθήσεται ὀλιγοστός καὶ οὐκ ἔντιμος. ὃ δὴ καὶ αὐτὸ πρὸς λέξιν πεπλήρωται, ὡς ἐστὶν ὄψει παραλαβεῖν ῥάδιον τοῖς εἰς τοὺς τόπους ἀφικνουμένοις, 1.72 Ὡσπερ τῇ Βαβυλῶνι τὰ ἀρμόζοντα ἐλέγετο καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι τὰ κατάλληλα καὶ τῇ Μωάβ ὡσαύτως ἕτερά τινα ἰδιάζοντα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ κατὰ Δαμασκοῦ προφητικὸν ῥῆμα ἴδιόν τι τέλος ἐπελεύσεσθαι αὐτῇ ἀπειλεῖ· ἀρθήσεσθαι γὰρ αὐτὴν φησὶν ἀπὸ πόλεων, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα μεταστήσεσθαι φησὶν ἐκ πόλεως. πέπονθε δὲ τοῦτο κατὰ τοὺς Ἀσσυρίων χρόνους, ὡς ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἢ μετὰ χεῖρας γραφῆ τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα παριστῶσα λέγοντα· «καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν καὶ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν· ὃν τρόπον ταῦτας ἔλαβον, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς λήψομαι». τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ· γέγραπται γοῦν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· «καὶ ἀνέβη βασιλεὺς Ἀσσυρίων εἰς Δαμασκὸν καὶ συνέλαβεν αὐτὴν καὶ ἀπώκισεν αὐτὴν εἰς Κυρήνην», ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· «εἰς Κίρραν», «καὶ τὸν Ῥαασσὼν ἐθανάτωσεν». ἀλλὰ ταῦτα πρὸ τῆς μετὰ χεῖρας προφητείας τετυχήκει τέλους, ὃ δὲ παρῶν λόγος μέλλοντα ἔσεσθαι, πρὸς λέξιν εἰκὸς κατὰ τοὺς χρόνους Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, ὀπηνίκα ὁ τῆς Βαβυλῶνος βασιλεὺς ἐπιὼν τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Δαμασκὸν αὐθις εἶλεν ἄρδην ἐκ βάθρων αὐτὴν ἀφείσας. ὃ δὴ παρίστησιν ὁ Ἱερεμίας ὡδέ πη λέγων· «ἐξελύθη Δαμασκός, ἀπεστράφη εἰς φυγὴν, καὶ ἐξερρίφη, τρόμος ἐπελάβετο αὐτῆς, καὶ ὠδίνες κατέσχον αὐτὴν ὡς τίκτουςαν. πῶς οὐχὶ ἐγκατέλιπε πόλιν ἐμήν; κώμην ἠγάπησεν», ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· «πόλιν ἐπαινετήν, μητρόπολιν εὐφροσύνης». «διὰ τοῦτο πεσοῦνται νεανίσκοι ἐν πλατείαις σου, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμισταὶ πεσοῦνται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ κύριος τῶν δυνάμεων. καὶ καύσω πῦρ ἐν τείχει Δαμασκοῦ, καὶ καταφάγεται ἄμφοδα υἱοῦ Ἄδερ». καὶ ἡ μετὰ χεῖρας τοίνυν προφητεία τὰ ὅμοια τοῖς προλεχθεῖσι θεσπίζει λέγουσα· Ἴδου Δαμασκὸς ἀρθήσεται ἀπὸ πόλεων καὶ ἔσται εἰς πτώσιν καταλελειμμένη. τὰ δὲ ἐξῆς κατὰ μόνην τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνείαν εἴρηται, λέγω δὲ τό· εἰς τὸν αἰῶνα· οὔτε γὰρ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται. διὸ οὐκ ἀνάγκη τὴν πτώσιν τοῦ Δαμασκοῦ αἰωνίαν λέγεσθαι νομίζω, ἐπειδὴ χρονικὴ τις γέγονεν αὐτῆς ἢ πτώσις κατὰ τὴν Ἀσσυρίων πολιορκίαν, καθ' ἣν καὶ Ἱερουσαλήμ ἦλω. ἀλλ' ὡσπερ αὐθις ἐπανελθόντες Ἰουδαῖοι ἠγειραν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν χώραν ἐπλήρωσαν οἰκητόρων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ Δαμασκὸς παθοῦσα τότε τὰ ὑπὸ τῆς προφητείας θεσπισθέντα, αὐθις ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἀνωκοδομήθη, ὡς καὶ βασιλείον ἐν

αὐτῇ συστήναι πάλιν. ὁ καὶ διέμεινε μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων· αὐτίκα γοῦν ὁ Παῦλος μέμνηται βασιλέως Δαμασκοῦ γράφων οὕτως· «ἐν Δαμασκῶ ὁ ἔθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως Δαμασκηνῶν ἐφρούρει τὴν πόλιν πιάσαι με, καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην ἐκ τοῦ τείχους καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ». οὐκοῦν τὰ πρῶτα τῶν προφητειῶν ἐπὶ τοὺς χρόνους ἀνοίσομεν τῶν Ἀσσυρίων, καθ' οὓς καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον πεπολιόρητο ἡ Δαμασκός, εἰκὸς δὲ αὐτὴν καὶ ἐν τοῖς Περσικοῖς χρόνοις καὶ ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς τὰ ὅμοια πεπονθέναι ὑπὸ τῶν κατὰ χρόνους ἐπανισταμένων καὶ πολιορκούντων αὐτήν, καθ' οὓς ἐπληροῦτο τὸ φῆσαν λόγιον· Ἴδου Δαμασκὸς ἀρθήσεται ἀπὸ πόλεων καὶ ἔσται εἰς πτώσιν καταλελειμμένη εἰς κοίτην ποιμνίων καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ διώκων. τὰ δ' ἐξῆς ἐπιφερόμενα ἐν τῷ· καὶ οὐκέτι ἔσται ὄχυρὰ τοῦ καταφυγεῖν Ἐφραΐμ, καὶ οὐκέτι βασιλεία ἐν Δαμασκῶ, ἐπὶ τοὺς χρόνους ἀνάγοιτο ἂν τοὺς Ῥωμαϊκοὺς, ἐν οἷς μετὰ τὴν τοῦ σωτήρος ἡμῶν παρουσίαν πάσης τοπαρχίας καθαιρεθείσης καὶ ἡ τῆς Δαμασκοῦ λέλυτο βασιλεία, ὅτι τὰ πρῶτα τῆς προφητείας οὐ παντελεῖ ἀφανισμόν ἐδήλου τῆς Δαμασκοῦ, ἀλλὰ μερικὴν τινα πτώσιν αὐτῆς, δῆλον ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι μετὰ ταῦτα καὶ οὐκ ἔσται ὄχυρὰ καὶ πάλιν οὐκέτι βασιλεία ἐν Δαμασκῶ· ὡς γὰρ μελλούσης μὲν αὐτῆς ἔσεσθαι, οὐ μὴν καὶ ὄχυρὰς κατὰ τὸ παλαιὸν γενησομένης οὐδὲ βασιλευούσης ταῦτ' εἴρηται. ἔστι δὲ καὶ ἄλλως ἐπιβαλεῖν τοῖς τόποις, ὡς τῆς προφητείας ταπεινώσιν τοῖς οἰκήτοσι Δαμασκοῦ καὶ βίον ἰδιωτικὸν προαναφωνούσης. οὕτω γοῦν εἰώθαμεν ἐκπεπτωκέναι λέγειν τὸν πλούσιον ἐπειδὴν εἰς ἐσχάτην ἐλάση πενίαν καὶ τὸν ἔντιμον, ἐπειδὴν οὐ μετεῖχεν ἀξιώματος στερηθῆ. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· «οἶκος Ἰσραὴλ πέπτωκεν, οὐκέτι μὴ προσθήσει τοῦ ἀναστήναι». ἐὰν τοίνυν λέγη· Ἴδου Δαμασκὸς ἀρθήσεται ἀπὸ πόλεων καὶ ἔσται εἰς πτώσιν καταλελειμμένη εἰς τὸν αἰῶνα, τὴν καθαίρεσιν αἰνίττεται τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, ἧς μετεῖχε πρότερον ἡ πόλις ἐκλάμψασα· μόνη γὰρ ἦν τότε τῆς Συρίας ἀπάσης κρατούσα, μήπω τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιφανῶν ἐν τῇ Συρίᾳ πόλεων ἐγηγεμένων. ἢ τε γὰρ Ἀντιόχεια καὶ Ἀπάμεια καὶ Λαοδίκεια καὶ ὅσαι ἄλλαι γεγόνασιν ἐπιφανεῖς μετὰ ταῦτα πόλεις, μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοιο τελευτὴν συνέστησαν, πρὸ δὲ τούτων τῆς Συρίας ἀπάσης ἡ Δαμασκὸς ἐκράτει, βασιλικὴ τις οὔσα τῶν Σύρων πόλις. ἐπεὶ τοίνυν ἔμελλεν ἀποπίπτειν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ καταλείπεσθαι μετρία καὶ ταπεινὴ καὶ βραχυτάτη, ὡς λοιπὸν ἰδιώτας ἄνδρας καὶ δήμους ψιλοὺς δίκην ἀγέλης ποιμνίων τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν οἰκεῖν μηκέτι μηδενὸς παρενοχλοῦντος αὐτοῖς πολεμίου. τούτου χάριν εἴρηται τό· Ἴδου Δαμασκὸς ἀρθήσεται ἀπὸ πόλεων, δηλονότι ἀπὸ πόλεων βασιλικῶν, τοῦτο νοεῖν ἡμῖν ὑποβάλλοντος τοῦ λόγου· καὶ ἔσται δὲ φησιν εἰς πτώσιν καταλελειμμένη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς κοίτην ποιμνίων καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ διώκων οὐκέτι. ἃ δὲ καὶ τέλους τετύχηκεν ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν συνειστήκει μὲν ἡ Δαμασκὸς ἐκ μέρους· τὴν γὰρ παλαιὰν καὶ βασιλικὴν παντελῶς φησιν ἠφανίσθαι. οὕτω δὲ συνέστηκεν ἡ νῦν ὀρωμένη ὡς ἡ προφητεία ἐθέσπισεν, οὐκέτι μὲν βασιλικὸν ἀξίωμα ἐπαγομένη οὐδ' ἄρχουσα τοῦ Σύρων ἔθνους, ἀποπεπτωκυῖα δὲ ἧς πρότερον μετεῖχε δυνάμεως καὶ μονονουχὶ εἰς κοίτην ποιμνίων καὶ ἀνάπαυσιν βουκολίων καταλελειμμένη, οὕτω δὲ τὰ ἀγελαῖα πλήθη καὶ τοὺς εὐτελεῖς δήμους καλεῖν εἴωθεν ὁ λόγος. ὅτι δὲ οὐδὲ πολιορκεῖ τις τὴν τῶν Δαμασκηνῶν πόλιν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τὴν Ῥωμαϊκὴν τυγχάνουσαν παντὶ τῷ δῆλον καὶ ὡς ἐν τοιαύτῃ τυγχάνουσα καταστάσει οὐδὲν ἐπικουρεῖν δύναται τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνεϊ κατὰ τὸ πρότερον. διὸ λέλεκται· καὶ οὐκέτι ἔσται ὄχυρὰ τοῦ καταφυγεῖν Ἐφραΐμ, καὶ οὐκέτι βασιλεία ἐν Δαμασκῶ καὶ τὸ λοιπὸν τῶν Σύρων. μὴ γὰρ νόμιζέ φησι τὴν Δαμασκὸν στερήσεσθαι τῆς βασιλικῆς ἀξίας, ἑτέραν δὲ πόλιν

τῶν Σύρων μεθέξειν αὐτῆς· οὐκέτι γὰρ ἔσται φησὶν ἐν Δαμασκῶ βασιλεῖον οὐδὲ ἐν τῷ ἐπιλοίπῳ ἔθνει τῶν Σύρων. καὶ τὸ τούτου αἴτιον ἐξῆς διδάσκει φήσας εἰς πρόσωπον τῆς πόλεως· οὐ γὰρ σὺ βελτίων εἶ τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ καὶ τῆς δόξης αὐτῶν· εἰ γὰρ ὁ πάλαι τοῦ θεοῦ χρηματίζων λαὸς ἐν τοῖς δηλουμένοις χρόνοις ἐκπεσεῖται τοῦ οἰκείου ἀξιώματος καὶ τῆς πάλαι παρ' αὐτοῖς πολιτευομένης αὐτονομίας καὶ βασιλείας, οὐ χρή σε τὴν Δαμασκὸν τὰ ὅμοια πάσχουσιν ἀγανακτεῖν. οὐ γὰρ σὺ βελτίων εἶ τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ καὶ τῆς δόξης αὐτῶν τῆς ἀφηρημένης. Ὅπως δὲ αὐτῶν ἀφήρητο ἡ δόξα, διέξεισι λέγων· Τάδε λέγει κύριος σαβαώθ· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκλειψις δόξης Ἰακώβ, καὶ τὰ πύονα τῆς δόξης αὐτοῦ σεισθήσεται. ἅ καὶ αὐτὰ ἐπληροῦτο μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· κατὰ μίαν γὰρ ὡς ἂν εἴποι τις ἡμέραν, λέγω δὲ ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἡ τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ λέλυτο ἀξία καὶ ἡ τῆς Δαμασκοῦ βασιλεία. διὸ εἴρηται· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκλειψις δόξης Ἰακώβ. καὶ θεὰ ὅπως οὐκ ἀναίρεισιν παντελῆ τοῦ ἔθνους σημαίνει, ἀλλὰ τῆς δόξης αὐτῶν, ἧς μετεῖχον πρότερον. καθαίρεισιν· πρόπαλαι μὲν γὰρ ἦν τοῦ προτέρου λαοῦ δόξα, ἡ ἱερωσύνη καὶ ἡ βασιλεία, τό τε ἀγίασμα καὶ ἡ κατὰ νόμους λατρεία, ἡ τε προφητικὴ χάρις καὶ ἡ τοῦ ἔθνους ἐλευθερία καὶ ὅσα ἄλλα παρὰ τῷ Ἰουδαίων ἦν ἔθνει, ἅπερ ἀθρόως σεισθήσεσθαι καὶ ἐκπεσεῖσθαι καὶ παντελῶς ἐκλείψειν προαγορεύει ὁ λόγος. Ἐπειδὴν δὲ ταῦτά φησι γένηται, ἔσται ὃν τρόπον ἂν τις συναγάγη ἀμητὸν ἐστηκότα. ὡς γὰρ ἐν ἀμητῷ συνάγονται μὲν οἱ στάχυες, καταλείπεται δὲ ἐν τῇ χώρᾳ καλάμη ψιλὴ, οὕτω φησὶν ἔσεσθαι καὶ τὸν Ἰουδαίων λαόν, ἀποτμηθέντων μὲν τῶν πάλαι παρ' αὐτοῖς σταχύων, μόνης δὲ τῆς καλάμης ἐν αὐτοῖς περιλειφθείσης. εἰ δὲ καὶ πού τις εὐρεθείη ἐν αὐτοῖς ἄξιος λόγου, παραβληθήσεται οὗτος στάχυϊ, οὐχὶ ἐν τῷ πεδίῳ φυέντι, ἀλλ' ἐν κοιλάδι καὶ φάραγγι καταξήρῳ καὶ στερεᾷ. δηλοῦσθαι δ' οἶμαι διὰ τοῦ στάχυος τὸν χορὸν τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν, περὶ οὓ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἐκκρίτων μνήμην ἰδίως ποιήσασθαι, κέχρηται καὶ ἐπὶ τούτων ἐτέρῳ παραδειγματι φήσας· ἢ ὡς ῥώγες ἐλαίας δύο ἢ τρεῖς ἐπ' ἄκρου μετεώρου ἢ τέσσαρες ἢ πέντε ἐπὶ τῶν κλάδων αὐτῆς καταλειφθῆ· τοσαύτην γὰρ φησὶν ἔσεσθαι σπάνιν τῶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ σωθησομένων κατὰ τοὺς χρόνους οὓς ἡ προφητεία σημαίνει, ὡς ἐνὶ στάχυϊ παραβάλλεσθαι τοὺς πάντας, τοὺς δ' ἐν αὐτοῖς ἐξαιρέτους τοσοῦτους ἔσεσθαι τινὰς ὡσπερὶ ῥώγας ἐλαίας δύο που ἢ τρεῖς τοὺς ἐπ' ἄκρου μετεώρου, αἰνιττομένου τοῦ λόγου τοὺς ἀκροτάτους τῶν ἀποστόλων, οὓς ποτὲ μὲν κατὰ συζυγίαν ὁ σωτὴρ προσεκαλεῖτο ποτὲ δὲ τρεῖς, οὓς ἡ γραφὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκλεκτῶν ἐκλεκτοτέρους εἰσήγαγεν· λέγω δὲ «Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, οὓς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνήγαγε μόνους» αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν ἱστορήσαντας καὶ ἐπὶ τῆς ἀναβιωσκούσης «θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου» παρελάμβανεν. οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τοὺς τρεῖς τούτους οἱ τέσσαρες εἰσι καὶ πέντε. τὸν ἑννέα συμπληροῦντες ἀριθμὸν οἱ ἐπ' ἄκρου μετεώρου τῆς ἐλαίας καὶ αὐτοὶ εἰρημένοι. εἰ δὲ ὁμοῦ τις συναγάγη τοὺς δύο καὶ τοὺς τρεῖς καὶ τοὺς τέσσαρας καὶ τοὺς πέντε, δέκα καὶ τέσσαρας ποιήσει τοὺς πάντας, ὧν δώδεκα μὲν τοὺς πρώτους ἀποστόλους εἴποιεν ἂν εἶναι οὐκ ἐλάττω δὲ αὐτῶν τὴν ἀρετὴν Παῦλον καὶ αὐτὸν ὄντα «κλητὸν ἀπόστολον» καὶ τὸν «Ἰάκωβον» γεγονέναι «τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου», ὃς πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ὑπ' αὐτοῦ καταστῆναι τοῦ σωτῆρος μνημονεύεται. οὗτοι δὲ πάντες ἐπ' ἄκρου τῆς ἐλαίας, λέγω δὲ τῆς Ἰουδαίων διαδοχῆς ἡρῆμένοι διὰ τῶν μετὰ χεῖρας μνημονεύονται. καὶ ὁ θεῖος δὲ Ἀπόστολος οἶδεν ἐλαία παραβάλλειν τὴν παρὰ Ἰουδαίοις διαδοχὴν καὶ

«ρίζαν άγίαν» καί «άπαρχήν» καί «καλλιέλαιον» αύτούς καλεΐν. οὔτοι δὴ οὖν οἱ βραχεῖς ῥώγες τῆς έλαίας μόνοι διεσώθησαν εύρεθέντες έν αύτοῖς, καί ὁ άποδοθεῖς στάχυς σπάνιός τις καί αύτός. διό φησιν ὁ προφητικὸς λόγος· καί ἔσται ὄν τρόπον έάν τις συναγάγη στάχυν έν φάραγγι στερεᾶ ἢ ὡς ῥώγες έλαίας δύο ἢ τρεῖς έπ' άκρου μετεώρου. Μετά δέ τήν τῶν άποστόλων μνήμην σφόδρα άκολουθῶς τῶν πάλαι πολυθέων έθνῶν τήν είς τὸν τῶν ὄλων θεὸν έπιστροφὴν θεσπίζει. διὸ έξῆς εἴρηται· τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ Τῆς ἡμέρας εκείνης πεποιθῶς ἔσται ὁ άνθρωπος έπὶ τὸν ποιήσαντα αύτόν, οἱ δέ ὀφθαλμοὶ αύτοῦ είς τὸν άγιον τοῦ Ἰσραήλ έμβλέπονται, καί οὐκέτι ἔσονται πεποιθότες έπὶ τοῖς βωμοῖς οὐδὲ έπὶ τοῖς έργοις τῶν χειρῶν αύτῶν, ἃ έποίησαν οἱ δάκτυλοι αύτῶν, καί οὐκ ὄψονται τὰ δένδρα οὐδὲ τὰ βδελύγματα αύτῶν. οὐκέτι γάρ τοῖς ἄλσεσιν οὐδὲ τοῖς ύψηλοῖς τῶν δένδρων προσέξουσιν ὡς τὸ πρὶν έποίουν, μόνον δέ τὸν άγιον τοῦ Ἰσραήλ έπιγνώσονται οἱ ποτε «άπηλλοτριωμένοι» τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ «καί ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς έπαγγελίας» τῆς ἡμέρας εκείνης δηλαδὴ έν τῷ άποδοθέντι χρόνῳ. Τῆς δέ τῶν έθνῶν κλήσεως διὰ τούτων δηλωθείσης έξῆς έπιλέγεται· τῆς ἡμέρας εκείνης, τοῦτ' ἔστιν έν τῷ αύτῷ χρόνῳ, ἔσονται αἱ πόλεις σου έγκαταλελειμμένοι ὄν τρόπον κατέλιπον οἱ Ἄμορραῖοι καί οἱ Εὐαῖοι άπό προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καί ἔσονται ἔρημοι, ὅτι έγκατέλιπες τὸν θεὸν τὸν σωτῆρά σου καί κυρίου τοῦ θεοῦ σου οὐκ έμνήσθης. σφόδρα δέ έκπληκτικῶς καταλειφθήσεσθαι αύτῶν τὰς πόλεις οὐχ άπλῶς οὕτως έθέσπισεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἄμορραίων καί Εὐαίων· ὡσπερ γάρ φησιν εκείνων άπολωλότων, ἔτεροι παρελθόντες κατέσχον αύτῶν τὰς πόλεις καί τὰς χώρας, οὕτως καί αἱ σαὶ πόλεις έτέρους ἔξουσιν οἰκήτορας, ὑμῶν άποβληθέντων καί έξωσθέντων. ὁ δὴ καί ἔστιν ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν· αύτὴν γοῦν τήν Ἱερουσαλήμ Ἑλληνες οἰκοῦσι μηδενὸς τολμῶντος έπιβαίνειν Ἰουδαίου τῷ τόπῳ, καί ἄλλας δέ πλείους τοῦ Ἰσραήλ πόλεις άλλογενεῖς κατέχουσι. πλείσται δέ ὅσαι ὑπὸ Ῥωμαίων πολιορκηθεῖσαι έκ βάθρων ἤρθησαν είς έσχάτην έρημίαν περιτραπέισαι άκολουθῶς τῷ θεσπίσματι. ταῦτα δέ πείσεσθαι αύτούς φησιν, επειδήπερ τὸν σωτῆρα έαυτῶν κατέλιπον. ἔνθα δὴ καί αύτοῦ Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μέμνηται ἡ Ἑβραϊκὴ φωνή· σωτῆρα γάρ δηλοῖ τὸ «Ἰησοῦ» ὄνομα είς τήν Ἑλλάδα γλῶτταν έρμηνευόμενον. καί τοῦτ' ἦν τὸ αίτιον, διὸ συμβήσεσθαι αύτοῖς τὰ προλεχθέντα πάντα εἴρηται, διότι κατέλιπον τὸν θεὸν τὸν σωτῆρα αύτῶν καί κυρίου τοῦ πάντοτε βοηθοῦ αύτῶν οὐκ έμνήσθησαν. ὅπως δέ αύτῶν οὗτος πάντοτε γέγονε βοηθός, διδάσκει έν Εὐαγγελίῳ λέγων· «ποσάκις ἠθέλησα έπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὄν τρόπον ὄρνις συνάγει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καί οὐκ ἠθελήσατε». καί δι' έτέραν δέ αίτίαν πείσεσθαι αύτούς τὰ προλεχθέντα διδάσκει, διότι έφύτευσαν φυτεῖαν ἄπιστον καί σπέρμα ἄπιστον, ὃ καί αύτὸ συνίσταται έκ τοῦ μή πιστεῦσαι αύτούς τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ αύτοῖς πρώτοις έπιλάμψαντι. έπὰν οὖν φησι τὸ σπέρμα τοῦτο τὸ ἄπιστον καί τήν φυτεῖαν τήν ἄπιστον σπειρῆς έν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ, τότε πλανηθήσῃ, εἰ δέ μεταβαλὼν έπὶ τήν άνατείλασαν τῷ κόσμῳ πρῶϊαν τοῦ φωτὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ, ἔτερον σπέρμα κατάθῃο τῇ σαυτοῦ διανοίᾳ, περι οὗ λέλεκται έν Εὐαγγελίῳ· «έξῆλθεν ὁ σπειρῶν τοῦ σπειραῖ» καί· «ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν άνθρωπῳ σπειραντι καλὸν σπέρμα έν τῷ ἰδίῳ άγρῷ». καί έπειδὰν έν φωτὶ γένοιο τῆς πρῶϊνῆς άνατολῆς «τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης», άνθήσει έν σοὶ είς άμητόν, ὡς μεταδοῦναι κλῆρον άγαθὸν καί τοῖς σεαυτοῦ παισὶ «τοῖς κατὰ θεὸν γενησομένοις» διὰ τῆς σωτηρίου διδασκαλίας. τοσαῦτα τῷ περι τῆς Δαμασκοῦ λόγω συμπαρείληφεν ἡ προφητεία είς τὸν χρόνον άναπέμπουσα τὸν εἰρημένον περι τῆς Δαμασκοῦ τήν ἔκβασιν τῶν περι τοῦ Ἰσραήλ λελεγμένων. 1.73 Περι τῆς τῶν έθνῶν έπὶ τὸν θεὸν έπιστροφῆς καί τῆς

εἰς τὸν Χριστὸν ἀπιστίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους θεσπίσας ὁ λόγος μεταβαίνει ἐπὶ τὰ πλήθη τῶν ἔθνῶν τῶν ἐν αὐτῇ τε τῇ Δαμασκῶ καὶ ταῖς λοιπαῖς χώραις ἐν ἀπιστία ἀπομεινάντων καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐλαύνειν καὶ πολιορκεῖν μελλόντων. σημαίνει τοίνυν ὡς δίκην θαλάσσης κυμαίνουσης κλονηθήσονται οὗτοι καὶ ταραχθήσονται ξενιζόμενοι ἐπὶ τῷ κηρύγματι τῷ εὐαγγελικῷ καθαιρετικῷ ὄντι τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης. διό φησιν· Οὐαὶ πλῆθος ἔθνῶν πολλῶν· ὡς ὕδωρ ἠχήσει· ὡς γὰρ θαλάσσης τὰ νῶτα κυρτούμενα καὶ εἰς ὕψος αἰρόμενα ἐν τῷ χειμάζεσθαι καὶ ταράττεσθαι ὑπὸ ἀνέμων, ἦχον μέγιστον ἐμποιεῖ καὶ φόβον τοῖς ἐμπλέουσιν, οὕτως καὶ τὰ πλήθη τῶν ἐν αὐτῇ τε τῇ Δαμασκῶ καὶ ταῖς λοιπαῖς χώραις ἐν ἀπιστία καὶ εἰδωλολατρία μεινάντων ἔθνῶν ὑπὸ τῶν ἀοράτων πνευμάτων εὐεργούμενα δίκην κυμάτων θαλάσσης ἠχήσει κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἐπανιστάμενα. διὸ λέλεκται· ὡς ὕδωρ ἠχήσει καὶ ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλά, ὡς ὕδατος πολλοῦ φερομένου. ὅρα δὲ ὅπως διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τὴν τῶν εἰρημένων ἄθεον καὶ δυσσεβῆ γνώμην ἐμφαίνει, πρῶτως μὲν θαλάσση κυμαίνουσα παραβάλλων αὐτῶν τοὺς θυμούς, ἔπειτα ἐξομοιῶν ὕδατι ἠχοῦντι τὰς κατὰ τῆς ἐκκλησίας σκέψεις αὐτῶν, καὶ τρίτον ὕδατι πολλῷ βία φερομένῳ, οὕτω τὸ ρευστὸν καὶ ἀπολλύμενον αὐτῶν τοῦ βίου αἰνιζάμενος. λέγων δὲ ὡς ὕδατος πολλοῦ βία φερομένου παρίστησιν, ὡς ἄρα ὑφ' ἐτέρων ἐνεργούμενοι καὶ ἐλαυνόμενοι ταῦτα κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπιχειροῦσι. πλὴν ὅμως τούτων τὸ τέλος ὑπογράφει λέγων ἐξῆς· καὶ ἀποσκορακιεῖ αὐτὸν καὶ πόρρω αὐτὸν διώξεται, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ἐπιτιμήσει ἐν αὐτῷ καὶ φεύξεται μακρόθεν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἐμβριμήσεται αὐτῷ καὶ φεύξεται πόρρω. τίνι δὲ αὐτῷ ἐμβριμήσεται ἢ ἐπιτιμήσει ἢ τῷ προλεχθέντι πλήθει τῶν ἀπίστων ἔθνῶν ἢ καὶ τῷ ἐν τούτοις ἐνεργοῦντι διαβόλῳ; τίς δὲ αὐτοῖς ἐπιτιμήσει ἄλλ' ἢ ἐκεῖνος, περὶ οὗ εἴρηται· «Ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοί, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ»; τοῦ δὲ κυρίου ἐπιτιμήσαντος αὐτῷ, τί ἔσται ἐπιλέγει· καὶ πόρρω αὐτὸν διώξεται ὡς χοῦν ἀχύρου λικμώντων ἀπέναντι ἀνέμου καὶ ὡς κονιορτὸν τροχοῦ καταγιγίς φέρουσα, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ὡς τροχὸν ἔμπροσθεν καταγιγίδος. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· πρὸς ἐσπέραν ἔσται πένθος, πρὶν ἢ πρῶτ' καὶ οὐκ ἔσται· τοῖς γὰρ δίκην θαλάσσης κυμαίνουσης κατεπαρθεῖσι τῆς ἐκκλησίας πρὸς τῇ δύσει τοῦ βίου καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει πένθος ἔσται, ὅτε οὐκέτι ὑπάρξουσι κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα νέου φωτὸς ἀνατολῆς καὶ πρωΐας τὸ τηνικαῦτα τοῖς δικαίοις ἐπιλάμψαντος. τοῦτό φησι· καὶ αὕτη ἡ μερὶς καὶ ὀλόκληρος τῶν προνομευσάντων ὑμᾶς. τίνας δὲ ὑμᾶς ἢ δηλονότι τοὺς πρόσφυγας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ; Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἐπιδημήσαντός ποτε Παύλου ἐν Ῥώμῃ καὶ διαλεχθέντος τοῖς ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων περὶ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως ἀνεγράφησαν εἰρηκότες αὐτῷ· «ἡμεῖς οὐδὲ γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησεν περὶ σοῦ πονηρόν. ἀξιούμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς· περὶ μὲν γὰρ τῆς αἰρέσεως ταύτης γνωστὸν ἡμῖν ἔστιν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται». τοῦτο δὲ εἰρηκότες ἐνόησαν, ὅτι πρὶν ἐπιδημῆσαι τὸν Παῦλον τῇ Ῥώμῃ παρηγγελμένοι ἦσαν μὴ παραδέξασθαι τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα καὶ ὅτι μὴ μόνοι αὐτοὶ εἰλήφασιν τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ πανταχοῦ γῆς Ἰουδαῖοι. διὸ ἔλεγον· «περὶ γὰρ τῆς αἰρέσεως ταύτης γνωστὸν ἡμῖν ἔστιν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται». πόθεν δὲ τοῖς «πανταχοῦ» Ἰουδαίοις τὸ συμφώνως τοὺς πάντας ὡσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος «ἀντιλέγειν» τῷ περὶ Χριστοῦ λόγῳ, εὐρομεν ἐν τοῖς τῶν παλαιῶν συγγράμμασιν, ὡς οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι γράμματα διαχαράξαντες εἰς πάντα διεπέμψαντο τὰ ἔθνη τοῖς ἀπανταχοῦ Ἰουδαίοις διαβάλλοντες τὴν

Χριστοῦ διδασκαλίαν ὡς αἴρεσιν ξένην καὶ ἀλλοτρίαν θεοῦ, παρήγγελόν τε δι' ἐπιστολῶν μὴ παραδέχεσθαι αὐτήν. τοῦτο δὴ οὖν αὐτὸ σημαίνειν ἔοικεν ἢ μετὰ χειρᾶς προφητεία ἐν τῷ λέγειν· Οὐαὶ γῆς πλοίων πτέρυγες ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας, ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσῃ ὄμηρα. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἀποστόλους εἶπε φήσας· ὁ ἀποστέλλων ἀποστόλους ἐν θαλάσῃ, ὁ δὲ Ἀκύλας πρεσβευτὰς ἐξέδωκεν εἰπὼν· ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσῃ πρεσβευτὰς. ὁρᾷς ὅπως ὁ λόγος τοὺς προλεχθέντας Ἰουδαίων ἄρχοντας ταλανίζει καὶ τὴν γῆν αὐτῶν, ἧς ἡ κακία καὶ μέχρις Αἰθιοπῶν ἔφθασε. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· οὐαὶ γῆ, ἧς ὁ ἦχος πτερωτός, ἢ πέραθεν ποταμῶν Αἰθιοπίας. δι' ὧν σημαίνει ὡς καὶ πέραν τῆς Αἰθιοπῶν χώρας καὶ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς ὁ τῆς πονηρίας ἦχος τῶν τὴν Ἰουδαίων γῆν οἰκούντων διὰ τινῶν ὡσπερ ἵπταμένων πλοίων προῆλθεν, οἳ τε ἀπόστολοι αὐτῶν ἐπιστολὰς βυβλίνας ἐπικομιζόμενοι ὑπεράνω τε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι καὶ τὴν θάλασσαν ἐμπλέοντες ἀπανταχοῦ γῆς διέτρεχον τὸν περὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐνδιαβάλλοντες λόγον. ἀποστόλους δὲ εἰσέτι νῦν ἕθος ἐστὶν Ἰουδαίους ὀνομάζειν τοὺς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐπικομιζομένους. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων ἠνίξατο, ἐξῆς δὲ ἀντὶ τοῦ· πορεύσονται γὰρ ἄγγελοι κοῦφοι, εἰρήκασιν οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταί· πορεύεσθε ἄγγελοι κοῦφοι, ὡς εἶναι ἀρχὴν προστάγματος. καὶ μοι δοκεῖ τουτὶ τὸ πρόσταγμα πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ σωτήρος ἡμῶν εἰρησθαι, οὓς διὰ τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαθῶν εὐαγγελιστὰς εἶναι ἀγγέλους κούφους ὠνόμασε πρὸς ἀντιδιαστολὴν ὧν ἐδήλωσεν Ἰουδαϊκῶν ἀποστόλων. φησὶν οὖν πρὸς αὐτούς· οἱ τῶν ἀγαθῶν ἄγγελοι, ὑμεῖς οἱ Χριστοῦ μαθηταί, πορεύεσθε, ὡσπερ οὖν αὐτὸς ὁ σωτὴρ διετάξατο πρὸς ὑμᾶς λέγων· «πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ», καὶ· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὀνόματί μου». πορευόμενοι δὲ φησι, κοῦφοι γένεσθε καὶ εὐσταλεῖς ὡς ἂν ῥαδίαν τὴν πορείαν ποιήσθε, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς πάλιν παρήνει τοῖς αὐτοῖς λέγων· «μηδὲν ἄρητε κατὰ τὴν ὁδόν», καὶ· «μὴ κτήσησθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὁδὸν μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν μήτε ὑποδήματα μήτε ῥάβδον». ὅθεν εὐθυβόλως ἀγγέλους κούφους αὐτοὺς εἶπε, κελεύει δὲ πορεύεσθαι πρὸς ἔθνος μετέωρον καὶ ξένον καὶ πρὸς λαὸν χαλεπὸν· οὐ γὰρ πρὸς γνωρίμους οὐδὲ πρὸς οἰκείους τινὰς καὶ ἀδελφούς ἀπεστέλλοντο, ἀλλὰ πρὸς τινὰς ἀπεξενωμένους ἀγνώστους ἄνδρας καὶ ἀλλογενεῖς τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς ἦσαν μετέωροι ἀληθῶς ἐπὶ μηδενὸς ἐδραίου ἐστῶτες, πλανώμενοι δὲ «καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ» τῆς πολυθέου πλάνης. οἱ δ' αὐτοὶ καὶ χαλεπὸν ἔθνος ἦσαν, ἐχθρῶς καὶ πολεμίως διακείμενοι πρὸς τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον. ὅμως δ' οὖν πρὸς τούτους παρακελεύεται ἀπιέναι τοὺς ἀγγέλους τοὺς κούφους καὶ τούτοις κηρύττειν, διαβαίνειν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς. διὸ ἐπιλέγει· τίς αὐτοῦ ἐπέκεινα, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· μεθ' ὃν οὐκ ἔστιν ἐπέκεινα· τοῦτο δὲ τὸ ἀπεξενωμένον καὶ μετέωρον ἔθνος καὶ ἀνέλπιστον ἦν, ὡς λέγειν τὸν Ἀπόστολον· «ἡμὲν ποτε ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μετὰ χειρᾶς προφήτης προῖων ἐν τοῖς ἐξῆς περὶ τῶν ἀνελπίστων θεσπίζει λέγων· «καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης»· πρὸς ἔθνος γοῦν ἀνέλπιστον ἀποστέλλονται καὶ πρὸς ἔθνος καταπεπατημένον ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας. Εἶτα θάρσος τοῖς αὐτοῖς ἐντίθησι λέγων· νῦν οἱ ποταμοὶ πάντες ὡς χώρα κατοικουμένη· κατοικηθήσεται ἢ χώρα αὐτῶν· νῦν γὰρ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ πορείᾳ οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς κατοικηθήσονται καὶ πᾶσαι αἱ χώραι αὐτῶν. αἰνίττεσθαι δὲ διὰ τούτων μοι δοκεῖ ποταμούς μὲν τὰ πλήθη τῶν τὸν θεὸν ἐπιγνωσομένων λαῶν, χώρας τε αὐτῶν τὰς ἐκκλησίας· ὡς γὰρ ἀνωτέρω «κύματι

θαλάσσης καὶ ὕδασι τεταραγμένοις τὰ πλήθη τῶν ἀπίστων ἔθνων» παρέβαλεν, οὕτω νῦν ποταμοῖς γλυκέσι καὶ εὐσταθῶς κινουμένοις τοὺς Χριστοῦ λαοὺς ἀφομοιοῖ, χώραν αὐτῶν δηλώσας τὴν ἐκκλησίαν. πάλαι μὲν οὖν ἦσαν οὗτοι οἱ ποταμοὶ ἀοίκητοι καὶ «ἀλλότριοι θεοῦ», ἢ τε χώρα αὐτῶν ἔρημος θεοσεβείας, νυνὶ δὲ διὰ τοῦ ὑμετέρου φησὶ κηρύγματος οἱ δηλωθέντες ποταμοὶ καὶ ἡ χώρα αὐτῶν εἰς οἰκουμένην ἔσται. προξενήσει δὲ τοῦτο αὐτοῖς τὸ τοῦ Χριστοῦ σημεῖον, ὅπερ οὕτω γνωσθήσεται ἢ καὶ φανερόν ἔσται τοῖς πᾶσιν ὡσανεὶ ἀπὸ ὄρους ὑψηλοῦ ἐπαρθείη σημεῖον ἢ ὡς φωνῆς σάλπιγγος μεγαφωνούσης· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ τὸ ὑμέτερον κήρυγμα ἔκδηλον καὶ ἐπίσημον καὶ ἐξάκουστον εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους γενήσεται. Πῶς δὲ δυνήσονται οἱ ποταμοὶ καὶ ἡ προλεχθεῖσα χώρα αὐτῶν ἀταράχως κατοικεῖσθαι ἀναγκαίως διδάσκει λέγων· διότι οὕτως εἶπε κύριός μοι Ἀσφάλεια ἔσται ἐν τῇ ἐμῇ πόλει. ἡ δὲ προλεχθεῖσα χώρα ἐμῆ τοῦ κυρίου ἐστὶ πόλις· διὸ ἀσφάλεια ἔσται ἐν αὐτῇ ὡς ἂν ἐμοῦ φυλάττοντος καὶ πάντοθεν αὐτὴν ἀσφαλιζομένου, ὥστε εἰκότως περὶ αὐτῆς λέγεσθαι· «δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ», καί· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ». οὕτω δὲ καλεῖν ὁ λόγος εἶωθεν τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν, ἐν ἣ ἄσφαλειαν ἔσεσθαι εἰπὼν προστίθησι καὶ φῶς ἔσεσθαι ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, οὐ τὸ τυχὸν ἀλλ' ὁποῖον αὐτὶς παραβάλοι ἀκμαίῳ καὶ μεσημβρινῷ ἡλίου φέγγει. τοιούτου δὲ φωτὸς καὶ ὡσπερὶ καύματος μεσημβρινοῦ γιγνομένου ἐν τῇ ἐμῇ πόλει οὐκ ἔσται φησὶ βλάβη οὐδὲ λύπη τοῖς ὑπὸ τοιούτῳ φωτὶ καταυγαζομένοις. διὰ τί ... συν τῷ ... τῷ το ... τῷ καὶ νεφέλ... ἐν ἡ ... ὡς ἐν ἡμέραις ἀμῆτου ἐπισκιάζουσα αὐτοῖς ἔσται. φῶς μὲν οὖν αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ διὰ παντὸς «φωτίζων», νεφέλη δρόσου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τὴν ἄκραν θεολογίαν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῖς μὴ οἰοῖς τε αὐτὴν χωρεῖν ἐπισκιάζον ὡς κεκραμένον ἀποτελεῖσθαι τὸ πολὺ καὶ ἄκρατον τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ θεολογίας διὰ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὡσπερὶ τινος νεφέλης ὑποδρομὴν. Καὶ ταῦτα ἔσεσθαι φησὶ πρὸ τοῦ θερισμοῦ, τοῦτον δηλῶν τὸν τρόπον τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ καρποφορίας δίκην σταχύων ἀνθούσας καὶ πληθυσύσας, περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω ἐδήλου λέγων· «καὶ εὐφρανθήσονται ἐνώπιόν σου ὡς οἱ εὐφραϊνόμενοι ἐν ἀμῆτῳ» καὶ ὁ σωτὴρ ὁμοίως, δι' ὧν ἔλεγεν· «ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ ἴδετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη», καὶ αὐθις· «ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι· δεθήητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ἵνα ἐκβάλη ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ». ἔσται τοίνυν τὸ μὲν φῶς τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἄκρατον ὡσπερ ἀκμαῖον καὶ μεσημβρινὸν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει· διὰ δὲ τὸ μὴ χωρεῖσθαι αὐτὸ ὑπ' ἀνθρώπων μέση παρελθοῦσα ἢ νεφέλη τοῦ ἁγίου πνεύματος δρόσου ἔμπλεως, ἐπισκιάσει τὴν αὐτὴν πόλιν, ἵν' ὡς ἐν ἡμέραις ἀμῆτου ταῖς πρὸ τοῦ θερισμοῦ καὶ τὸ φῶς ἐκλάμπη καὶ ἢ νεφέλη ἐπισκιάζῃ αὐτήν. καὶ ταῦτα μὲν πρὸ τῆς συντελείας καὶ πρὸ τοῦ θερισμοῦ περὶ τὴν πόλιν ἔσται τοῦ θεοῦ, μετὰ δὲ τὸν θερισμὸν καὶ τὴν συντέλειαν τοῦ παρόντος βίου καὶ αὐτῆς τῆς ἀκράτου θεότητος τοῦ λόγου μεθέξουσιν οἱ καταξιωθησόμενοι ἐκείνου τοῦ τέλους, ὅτε ἐπιστάσης τῆς συντελείας ἄλλη εἰκὼν παραβληθήσεται ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καρποφορία, δι' ἧς εἰκόνας τὴν γενομένην διάκρισιν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ συναγομένων παρίστησιν. ὡσπερ γὰρ φησὶν ἐν ταῖς ἀμπέλοις, ἐπειδὰν ὄμφακες ὦσιν οἱ βότρυες, ἐπιστάς ὁ γεωργὸς τὰ περιττὰ καὶ ἄχρηστα τῶν κλημάτων ἐκκόπτει οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀτελεσφόρητα καὶ ὡσπερὶ νεκριμαῖα τῶν βοτρύων· καὶ ταῦτα γὰρ ὡς οὐκ ἀναγκαῖα οὐδ' ἀγαθὴν ἔχοντα ἐλπίδα πρὸς καρποῦ τελείωσιν, περιαιρεῖ ἐπιστήμη γεωργικῇ, ἵνα μὴ λυμῆνηται τοῖς ἐρρωμένοις βότρυσι τὰ περιττὰ καὶ ἄχρηστα. διὸ ταῦτα μὲν ἀφαιρεῖ

καὶ παραδίδωσιν εἰς βρῶσιν τοῖς πετηνοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, τὰ δὲ τὸν ἐντελῆ διασώζοντα καρπὸν διὰ πάσης ἐπιμελείας φυλάττει. οὕτω κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θερισμοῦ γενήσεσθαί φησι τῶν γὰρ τῆς ἀμπέλου περιττῶν κλημάτων καὶ τῶν ἀχρήστων ἐν αὐτῇ βοτρύων περιαιρουμένων καὶ ἀποκοπτομένων, εἰς βορὰν τε ἐκδιδομένων ταῖς κολαστικαῖς δυνάμεσιν, οἱ ἀγαθοὶ βότρυες καὶ αἱ καρποφόροι ψυχαὶ τῆς παρὰ τῷ θεῷ τεύξονται ἀγαθῆς ἐλπίδος. ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἑαυτὸν εἰπὼν εἶναι «τὴν ἄμπελον», τοὺς μαθητὰς «τὰ κλήματα» ὠνόμασε· βότρυας δὲ τῶν κλημάτων ἀκόλουθόν ἐστιν νοεῖν τοὺς ὑπὸ τοῖς ἀποστόλοις μαθητευομένους, ὧν τὰ ὡσπερ νεκριμαῖα βοτρυῖα τὰ ἄχρηστα καὶ ζωτικῆς δυνάμεως ἐστερημένα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως ἀποβληθήσεσθαι διδάσκει καὶ τὰ κλήματα δὲ ὡσαύτως τὰ μηδένα βότρυον φέροντα, οἷος ἦν ὁ προδότης Ἰούδας ὁμοίως τοῖς ἀχρήστοις βότρυσιν ἀποκοπήσεσθαι. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἀφελεῖ τὰ βοτρυῖα τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος· καὶ ἀποκοπήσεταί φησι τὰ εὐτελῆ αὐτῆς, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ ἐκκόψει τὰ ἐκβράσματα αὐτῆς, ἐν τοῖς δρεπάνοις καὶ καταλείψει τοῖς πετηνοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτοὺς τὰ πετηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς ἐπ' αὐτὰ ἥξει, αἱ ἀντικείμεναι καὶ κολαστικαὶ δηλαδὴ δυνάμεις. Ἀλλὰ τούτων μὲν τὸ τέλος τοιοῦτον, ἐξῆς δὲ τῶν καρποφόρων κλημάτων καὶ τῶν ἐρρωμένων βοτρύων μνήμην ποιούμενος ἐπιφέρει· καὶ ἀνενεχθήσεται δῶρα κυρίῳ σαβαώθ ἐκ λαοῦ τεθλιμμένου καὶ τετιλμένου. εἶη δ' ἂν οὗτος ὁ «τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην» ὀδεύων «τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν». ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐκτετιλμένος ὑπάρχει, ὡς ἂν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς ἡλλοτριωμένος καὶ μέγας ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ καὶ πολὺς. διὸ λέλεκται· καὶ ἀπὸ λαοῦ μεγάλου. ταῦτα δὲ τὰ δῶρα ἀνενεχθήσεται τῷ κυρίῳ σαβαώθ ἀπὸ τοῦ νῦν φησι καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· καὶ γὰρ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δὲ αἰῶνι τὰ λογικὰ δῶρα καὶ τὰς ἀναίμους τῷ θεῷ θυσίας ἀναπέμπων οὐ διαλιμπάνει ὁ δηλωθεὶς λαός. αὐτὸς δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λαὸς τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον ἔθνος καταπεπατημένον καὶ ἐλπίζον, διὰ μὲν τὴν ὑπομονὴν ἐλπίζον, περὶ ἧς εἴρηται· «ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», διὰ δὲ τοὺς διώξαντας αὐτὸν καὶ πολλάκις καταπατήσαντας καταπεπατημένον. διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· ἔθνος ὑπομένον καὶ συμπεπατημένον. ὁρᾷς ὅπως τὸν λαὸν τὸν τετιλμένον ὑπομένοντα ὠνόμασεν. καὶ ἐπιλέγει· ὁ ἐστὶν ἐν μέρει ποταμοῦ τῆς χώρας αὐτοῦ· τίνας δὲ αὐτοῦ ἢ τοῦ θεοῦ; τὸ γὰρ ἔθνος τοῦτο ἐν μέρει ποταμοῦ τῆς τοῦ θεοῦ χώρας ἐτύγγανεν, ἅτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐμπολιτευόμενον, ὡς λέγειν· «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»· οὐδὲ γὰρ τὸν πάντα ποταμὸν ἐχώρει, λέγω δὲ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ἢ δηλωθεῖσα χώρα. διὸ ἐν μέρει ποταμοῦ τῆς χώρας τοῦ θεοῦ λέγεται γεγονέναι τὸ δηλωθὲν ἔθνος. κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς οὗ διήρπασαν ποταμοὶ τὴν γῆν εἴρηται· τούτου γὰρ τοῦ ἔθνους τοῦ θεοῦ οἱ πολέμιοι καὶ διώκται ἧσάν ποτε διαρπάσαντες τὴν γῆν, ὅτε αὐτοὺς ἤλαυνον ἐκθλίβοντες καὶ καταπατοῦντες οἱ τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως ἐπίβουλοι, περὶ ὧν εἴρηται· «ἦλθον οἱ ποταμοί, ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι», καὶ πάλιν· «χειμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον». ἀλλὰ γὰρ τούτων ἀπάντων ἐλευθερωθεὶς ὁ πάλαι τεθλιμμένος καὶ τετιλμένος λαὸς καὶ τὸ ἔθνος τὸ καταπεπατημένον μὲν, ἐλπίζον δὲ ἐπὶ τὸν θεόν, δῶρα τῷ κυρίῳ σαβαώθ ἀνοίσει. ποῦ δὲ ἀνοίσειν λέγεται ἢ εἰς τὸν τόπον, οὗ τὸ ὄνομα κυρίου σαβαώθ, ἐν ὅρει Σιών· καταξιωθεὶς γὰρ «τῆς ἐπουρανίου πόλεως» ὁ τοσαῦτα πεπονθὼς λαὸς τὰς πνευματικὰς ἀνοίσει θυσίας ὑπ' ἀρχιερεῖ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ εἰς τὸν τόπον, οὗ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου σαβαώθ, εἰς ὄρος Σιών, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἀπόστολος· «προσεληλύθαμεν

Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίω». τοῦτο τέλος τῆς κατὰ Δαμασκοῦ προφητείας, ἀρξάμενον μὲν ἀπὸ τῶν δηλωθέντων χρόνων, καταλήξαν δὲ «ἐπὶ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος» καὶ τὸ τρισμακάριον τέλος τῶν τῆς θεοσεβείας ἀθλητῶν. Προσῆκει δὲ τὸν νοῦν ἐπιστῆσαι, ὅπως εἴρηται· ὄρασις Αἰγύπτου. οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος ἐλέγετο· «ὄρασις κατὰ Βαβυλῶνος», οὐδ' ὡς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ· «ὄρασις, ἣν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμώς, ἣν εἶδκατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ», οὐδ' ὡς «ἐπὶ τῆς Δαμασκοῦ» καὶ «τῆς Μωαβίτιδος», οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· οὐ γὰρ εἴρηται «ὄρασις κατὰ τῆς Αἰγύπτου», ἀλλ' ὄρασις Αἰγύπτου, ἥτοι ὡς αὐτῆς Αἰγύπτου μελλούσης ὄραν καὶ θεωρεῖν ὀφθαλμοῖς διορατικῶς τὰ θεσπιζόμενα· ἢ ὡς τοῦ προφήτου τὴν ὄρασιν τεθεαμένου τὴν τὰ κάλλιστα τοῖς Αἰγυπτίοις προαναφωνήσασαν. τί γὰρ κάλλιον, τί δὲ μακαριώτερον ὑπάρχειν ἤμελλεν Αἰγυπτίοις τοῦ τὸν κύριον τῆς αὐτοῦ παρουσίας καταξιοῦν αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν αὐτοῖς παρέξειν καὶ ποιήσιν, ὅσα ἄλλα ἐμφέρεται τοῖς Αἰγυπτίοις; 1.75 Τοῦτο πεπληρῶσθαι εἶποι ἂν τις ὡς πρὸς ἱστορίαν, ὅτε αὐτὸς ὁ κύριος, ὁ «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν», θεὸς «λόγος» οὐκ ἀσωμάτως οὐδ' ἀφανῶς ἐπεδήμει τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρα, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὀνομαζομένης κούφης νεφέλης τοῦ σώματος, οὗ ἀνείληφεν «ἐξ ἀγίου πνεύματος» καὶ τῆς ἀγίας παρθένου κατεσκευασμένου. εἰ μὲν γὰρ μὴ προσέκειτο τό· ἐπὶ νεφέλης κούφης καθήμενον αὐτὸν ἀφίξεσθαι, κἂν ἐδύνατό τις λέγειν, ὅτι ἀσωμάτω καὶ θεϊκῇ δυνάμει πανταχοῦ παρῶν ὁ θεὸς λόγος, ἅτε δὴ «πάντα πληρῶν»· «ἐν τῷ κόσμῳ γὰρ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο». καὶ τῇ Αἰγύπτῳ τὴν αὐτοῦ παρεῖχε παρουσίαν διὰ τοῦ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ μέχρις αὐτῶν ἐκτείνειν, ἀλλ' οὐ μᾶλλον εἶποι τις αὐτὸν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν ἐτέρῳ μέρει τοῦ παντὸς κατὰ τοῦτον ὑπάρχειν τὸν τρόπον. νῦν δ' ἀφωρισμένως εἰς Αἴγυπτον αὐτὸν ἤξειν ὁ λόγος ἐπὶ νεφέλης ὀχούμενον κούφης εἰπών, ἰδιάζουσαν τινα καὶ σωματικὴν ἔσεσθαι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ δηλοῖ. ὁ δὴ εἶποι ἂν ὁ ταύτη συνιστάμενος τῇ ἐκδοχῇ τέλους ἤξιῶσθαι ἐπὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους παρόδου τοῦ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου γεννηθέντος θεοῦ, ὃν «Ἐμμανουήλ» καλεῖ ἡ προφητεία. ὡς γὰρ νεφέλη οὐκ ἄλλοθεν ἔχει τὴν σύστασιν ἢ ἐξ ἀέρος καὶ ἀναθυμιάσεως τῆς γῆς, οὕτω τὸ σῶμα ὃ ἀνείληφεν «ἐξ ἀγίου πνεύματος» καὶ τῆς γεώδους οὐσίας ὑποστὰν εἰκότως νεφέλη παρεβλήθη κούφη, ἣ ἐγκαθήμενος ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ ἐπεδήμει «τῇ Αἰγύπτῳ» κατὰ τὴν νηπιαν ἡλικίαν. ἀπῆρκει γὰρ καὶ τοῦτο Αἰγυπτίοις ἀρρήτῳ δυνάμει μέγιστα ὠφελουμένοις ἐκ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιβάσεως. κατὰ δὲ βαθύτερον νοῦν τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας ἐξαιρέτως ἐδεῖτο ἡ Αἴγυπτος, ἐπειδὴ πάντων ἀνθρώπων δεισιδαιμονεστάτων γεγόνασιν, ὡς μὴ μόνον εἰμαρμένη καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἄστροις τὴν τοῦ παντὸς ἀνατιθέναι αἰτίαν, ἐκπεσεῖν δὲ καὶ μέχρι τῆς τῶν ἀλόγων ζῶων καὶ θηρίων ἀτιθάσων πτηνῶν τε καὶ ἐρπετῶν θεοποιίας. οὕτω δὲ ἀδέσποτον καὶ ἀπρονόητον ἠγοῦντο τὸ πᾶν, ὡς καὶ τὸν βασιλέα αὐτῶν γυμνῇ τῇ κεφαλῇ λέγειν· «Οὐκ οἶδα τὸν κύριον», καί· «Τίς ἐστὶν οὗ εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ»; καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἡ καρδία αὐτῶν ἠττηθήσεται ἐν αὐτοῖς· τὰ μὲν οὖν χειροποίητα εἴη ἂν τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἄψυχα ξόανα· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄψυχα ξόανα σεισθήσεσθαι φησι, τὴν δὲ καρδίαν, δηλαδὴ τοὺς δαίμονας ἠττηθήσεσθαι, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς τακῆσεσθαι ἀφανεῖ καὶ ἀοράτῳ δυνάμει. συνετελεῖτο δὲ ταῦτα ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐκκλησίαι θεοῦ τὴν πᾶσαν Αἴγυπτον ἐκόσμου τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν σβεννυμένης. ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἔργοις τέλους ἐτύγχανε καθ' ὃν χρόνον ἐκκλησίαι μὲν θεοῦ καθ' ὅλης ἴδρυντο τῆς Αἰγύπτου, ἐπεδήμει δὲ αὐτὸς ὁ κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπισκοπῶν τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ κατὰ τό· «ἔπου δύο ἢ τρεῖς

σηνηγμένοι εἰσὶν εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». οὕτω γοῦν αἱ μὲν ἐκκλησίαι τῇ αὐτοῦ διέλαμπον χάριτι, ἡ δὲ τῶν αὐτόθι δαιμόνων καθρεῖτο πλάνη. Καὶ ἐπαναστήσονται Αἰγύπτιοι ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ πολεμήσει ἄνθρωπος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ, πόλις ἐπὶ πόλιν καὶ νομὸς ἐπὶ νομόν. καὶ ταραχθήσεται τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων ἐν αὐτοῖς, καὶ τὴν βουλήν αὐτῶν διασκεδάσω. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἐπαναστήσονται, ὁ Ἀκύλας· καὶ στασιάσω φησὶν Αἰγυπτίους ἐν Αἰγυπτίσις, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ συμβαλῶ Αἰγυπτίους Αἰγυπτίσις, ὁ δὲ Θεοδοτίων· καὶ συνταράξω Αἰγυπτίους ἐν Αἰγυπτίσις. καὶ ταῦτα δὲ ἐπληροῦτο μετὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τὸ εἰς πᾶσαν διαδοθὲν τὴν Αἴγυπτον, ἐφ' ᾧ τὰ μὲν ἄψυχα ζόανα τῆς ἐξ αἰῶνος ἀκινήτου στάσεως αὐτῶν ἐσαλεύετο, ὡς μηκέτι ἰδρῦσθαι καὶ βεβαίαν ἔχειν αὐτὰ στάσις διὰ τὸν ἐγγενόμενον αὐτοῖς σάλον, οἱ δ' ἐν αὐτοῖς ἐμφωλεύοντες δαίμονες πονηροί, τὸ μηδὲν ὄντες διηλέγοντο ἐπὶ τούτοις. ὥσπερ γὰρ ἡ ἐμφύλιος στάσις καθ' ὅλης διηγείρετο τῆς Αἰγύπτου, δισταμένων ἀπ' ἀλλήλων καὶ τεμνομένων καὶ μεριζομένων κατ' οἴκους καὶ κατὰ πόλεις τῶν τὴν χώραν οἰκούντων, τῷ τοῦς μὲν αὐτῶν προστρέχειν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἀναχωροῦντας τῆς δαιμονικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς πλάνης, τοῦς δὲ ἐναπομένοντας ἐν αὐτῇ πόλεμον ἄσπονδον κατὰ τούτων ἐγείρειν· οὕτως οὖν ἐνανίσταντο Αἰγύπτιοι ἐπ' Αἰγυπτίους, «ἐπολέμει τε ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἄνθρωπος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πόλις ἐπὶ πόλιν καὶ νομὸς ἐπὶ νομόν ἐστασίαζον. νομοὶ δὲ καλοῦνται παρ' Αἰγυπτίσις εἰσέτι νῦν αἱ παρ' αὐτοῖς χώραι, αἱ καὶ αὐταὶ δίστανται πρὸς ἀλλήλας τῆς αὐτῆς ἔνεκεν ὑποθέσεως. ἐχωρίζετο δὲ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας ὁ τῶν ἀθέων βίος, καὶ νομὸς ἐπηγείρετο νομῶ, τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀνατρέποντος νόμιμα, ὡς αὖ πάλιν τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας νόμου πολεμοῦντος τὸν σωτήριον λόγον. ταῦτα δὲ πάντα ἐγίγνετο, τὴν ἐπὶ κακῶ συμφωνίαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν τὴν περὶ τὴν πολυθεὸν πλάνην καὶ συγχέοντος τοῦ ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς κυρίου. διὸ εἴρηται κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ στασιάσω Αἰγυπτίους Αἰγυπτίσις, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ συμβαλῶ Αἰγυπτίους Αἰγυπτίσις. συγγενῆ δὲ τούτοις καὶ ἀδελφά, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτὰ ἑτέροις ῥήμασιν αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις ἐδίδασκε λέγων· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν» καὶ τὰ ἐξῆς. τούτων δὲ γιγνομένων ταραχθήσεσθαι φησὶν ὁ λόγος τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ῥαγήσεται πνεῦμα Αἰγύπτου ἐν αὐτῇ, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ σχισθήσεται τὸ πνεῦμα Αἰγύπτου ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ πλαδαρωθήσεται πνεῦμα Αἰγύπτου ἐν ἐγκάτῳ αὐτῆς. τούτου δὲ ῥηγνυμένου καὶ ταραττομένου ἐπὶ τῇ τῆς ἐκκλησίας προκοπῇ τῶν τε Αἰγυπτίων βουλὰς πονηρὰς ἐπινοούντων, ἐγὼ φησὶν αὐτὸς ὁ κύριος τὴν βουλήν αὐτῶν διασκεδάσω. οἱ δὲ ἀποροῦντες ὅτι καὶ πράξουσι κατὰ τὸ παλαιὸν αὐτοῖς ἔθος ἐπὶ τοὺς νομιζομένους αὐτοῖς θεοὺς τραπήσονται χρησμούς καὶ μαντείας ληψόμενοι περὶ τῶν θορυβούντων αὐτοῦς πραγμάτων. διὸ λέλεκται· καὶ ἐπερωτήσουσι τοὺς θεοὺς αὐτῶν καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν καὶ τοὺς ἐκ τῆς γῆς, φωνοῦντας καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους, μηκέτι δὲ μηδενὸς τούτων συνήθως αὐτοῖς φαινομένου εἰς ἐσχάτην ἐμπεσοῦνται ἀπορίαν. Ταῦτα μὲν οὖν πείσονται οἱ τὰς κατὰ μέρος χώρας οἰκοῦντες, ἀθρόως δὲ πᾶσαν αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον παραδοθήσεσθαι ὁ λόγος φησὶν εἰς χεῖρας κυρίων σκληρῶν, καὶ βασιλεῖς σκληροῦς κυριεύσειν αὐτῶν. ἔνθα δηλοῦσθαι τὸν χρόνον ἡγοῦμαι τῆς τῶν θεσπιζομένων ἐκβάσεως· μεταβολὴν γὰρ ἔσσεσθαι τῆς βασιλείας τῶν Αἰγυπτίων σημαίνει, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ κυρίου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀφίξεως. καὶ τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη συμβάλλων τοὺς χρόνους τοῦ σωτηρίου λόγου κηρύγματος καὶ

τῆς ἐν τῷ αὐτῷ καταλύσεως τοῦ κατ' Αἴγυπτον βασιλείου, ὡς ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο μηκέτ' αὐτῶν τοὺς πρότερον ἄρχοντας, λέγω δὲ τοὺς Πτολεμαίους κρατεῖν, Ῥωμαίους δ' αὐτῶν κυρίους ἀποφανθῆναι. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ βασιλεῖς σκληροί, ὁ μὲν Ἀκύλας· καὶ βασιλεὺς κεκραταιωμένος ἐξουσιάζει αὐτῶν εἴρηκεν, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ βασιλεὺς ἰσχυρὸς ἐξουσιάζει αὐτῶν, ὁ δὲ Θεοδοτίων· καὶ βασιλεὺς ἰσχυρὸς κυριεύσει αὐτῶν. εἴποισ δ' ἂν τοῦτον εἶναι τὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γενέσεως τοῦ σωτήρος ἡμῶν τῆς Ῥωμαίων μοναρχήσαντα βασιλείας. τότε γοῦν Αὐγουστος κεκραταιωμένος ἀληθῶς καὶ ἰσχυρὸς βασιλεὺς πρῶτος τὴν Αἴγυπτον ὑπέταξε Ῥωμαίοις, καθελὼν τὴν ἐκ μακροῦ κρατήσανσαν διαδοχὴν τὴν τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλευσάντων Πτολεμαίων. καὶ οἱ μετὰ ταῦτα δὲ Ῥωμαίων αὐτοκράτορες κεκραταιωμένοι τῷ ὄντι καὶ ἰσχυροὶ βασιλεῖς ἢ καὶ σκληροὶ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα τὸ τῶν Αἰγυπτίων κατεδουλώσαντο ἔθνος, ὅφ' ὧν ἀποστελλόμενοι κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τῶν στρατιωτικῶν ἄρχοντες Αἰγύπτου σκληρότερον αὐτοῖς ἐκέχρητο. διὸ περὶ αὐτῶν εἴρηται· καὶ παραδώσω τὴν Αἴγυπτον εἰς χεῖρας ἀνθρώπων κυρίων σκληρῶν, καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ ἐρμηνευτὰς σκληροὶ κύριοι οὗτοι, λέγω δὲ οἱ κατὰ μέρος ἄρχοντες, ὠνομάσθησαν. Ἐξῆς τούτοις λέλεκται· καὶ πίνονται οἱ Αἰγύπτιοι ὕδωρ τὸ παρὰ θάλασσαν, ἀνθ' οὗ ὁ μὲν Ἀκύλας· καὶ ἀναποθήσεται φησὶν ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ ἀφανισθήσεται ὕδατα ἀπὸ τῆς θαλάσσης. τροπικῶς καὶ ὁ λόγος θάλασσαν ἐν τούτοις τὸ ταραχῶδες πλῆθος τῶν Αἰγυπτίων ἠνίξατο. ὡς ξένον αὐτοῖς ξενίζεις ποτόν· μηκέτι γὰρ ὑφειστώτος τοῦ ποταμοῦ μηδὲ ἑτέρου Αἰγυπτιακοῦ ὕδατος, ἀλλὰ μηδὲ τοῦ θαλαττίου ἐπιτηδείου ὄντος πρὸς πόσιν νέον καὶ ξένον ὕδωρ πίεσθαι αὐτοὺς φησι. τοῦτο δὲ ἦν τὸ «ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου» παρὰ τοῦ κυρίου αὐτοῖς χορηγούμενον. ὡσπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς μικρῷ πρόσθεν ἐδηλοῦτο ἐν τῷ· «Οὐαὶ πλῆθος ἐθνῶν πολλῶν· ὡς θάλασσα κυμαίνουσα, καὶ νῶτος ἐθνῶν πολλῶν ὡς ὕδωρ ἠχῆσει. ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλὰ», ἐν οἷς τὸ ταραχῶδες τῶν ἐθνῶν ὕδασι παρέβαλε καὶ «θαλάττη κυμαίνουσα». τὸ δὲ· καὶ ὁ ποταμὸς ἐκλείψει σημαντικὸν ἂν εἴη τοῦ μηκέτι τὴν βασιλείαν αὐτῶν ὑποστήσεσθαι. ὅτι δὲ ὁ φάσκων λόγος τὸν ποταμὸν τὸν τῶν Αἰγυπτίων ἐκλείψειν τὸ βασίλειον αὐτῶν ἐδήλου, παρεστήσαμεν ἤδη πρότερον ἐν τῇ προφητείᾳ τῇ περὶ τοῦ «ἐκ ρίζης Ἰεσσαί» προελευσομένου. δι' ἧς ἐλέγετο· «καὶ ἐπιβαλεῖ κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν πνεύματι βιαίῳ καὶ πατάξει αὐτὸν εἰς ἑπτὰ φάραγγας ὥστε διαπορευέσθαι αὐτὸν ἐν ὑποδήμασιν». ὅμοια γὰρ ἦν κάκεῖνα τοῖς μετὰ χεῖρας, δι' ὧν εἴρηται· ὁ δὲ ποταμὸς ἐκλείψει καὶ ξηρανθήσεται πᾶσα συναγωγὴ ὕδατος, καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν δὲ ἐν οἷς ἐλέγετο· «ἔθνος ἀνέλπιστον καὶ καταπεπατημένον, οὗ οἱ ποταμοὶ διήρπασαν τὴν γῆν». οὐ περὶ σωματικῶν ποταμῶν ἦν ὁ λόγος, περὶ δὲ ὧν ἐν τοῖς Τόποις ἀποδεδώκαμεν· οὕτως κἀνταῦθα, εἰ λέγοι ἢ προφητεία τὸν ποταμὸν ἐκλείψειν καὶ ξηρανθήσεσθαι καὶ πάλιν μετὰ τὸν πρῶτον ἑτέρους ποταμοὺς καὶ τὰς διώρυχας καὶ πᾶσαν συναγωγὴν ὕδατος ἐκλείψειν, αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ τῆς Αἰγυπτίων βασιλείας καὶ τῶν κατὰ μέρος πρότερον παρ' αὐτοῖς ἀρχόντων τὴν κατάλυσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ πολεμικαὶ τινες ἦσαν παρ' αὐτοῖς δυνάμεις, καὶ τούτων τὰς συναγωγὰς αὐτοῖς καὶ βασιλεῦσι παυθήσεσθαι κατὰ τοὺς δηλουμένους χρόνους προφητεύει. ἀλλὰ γὰρ καθαιρεθείσης τῆς Αἰγύπτου βασιλείας τοὺς ποταμοὺς πραῦνθήσεσθαι καὶ ἡρεμήσειν θεσπίζει ἐξῆς ἐπιφέρων· «καὶ τότε ἡσυχάσει τὰ ὕδατα αὐτῶν, καὶ οἱ ποταμοὶ αὐτῶν ὡς ἔλαιον πορεύονται». τούτοις ἐξῆς ἀφανισθήσεσθαι φησι πάντα τὰ πάλαι φύοντα, κύκλω τοῦ ποταμοῦ κάλαμον, δηλαδὴ καὶ πάπυρον καὶ τὸ ἄχι τὸ χλωρὸν καὶ ἄλλα τινὰ τὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ βλαστῶντα, ὅποια πολλὰ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ποταμῶν ὄραται. παντελεῖ δὲ οἶμαι ξηρασίαν ὑδάτων διὰ

τούτων σημαίνει, ὡς μηδὲ ἴχνος νοτίδος ὑδάτων μήτ' ἐν τῷ ποταμῷ φαίνεσθαι μήτ' ἐν τῷ ἔλει μήτ' ἀμφὶ τὸν ποταμὸν ἐκτὸς μήτ' ἐν αὐτῷ μέσῳ μήτ' ἐν διώρυξι μήτ' ἐν στασίμοις ὕδασι· λεῖψιν δ' ἀθρόως τούτων ἔσεσθαι ἀπάντων ὡς μηδαμοῦ τῆς Αἰγυπτίων γῆς ὕδατα ὑφεστάναι. εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις καὶ ἀνθρώπων ἐπήγαγεν ἀφανισμόν ἢ προφητεία, οὐδὲν ἐλείπετο ζητεῖν· ἀκόλουθον γὰρ ἦν τοῦ τοσοῦτου ποταμοῦ καὶ παντὸς ὕδατος ἐκλιπόντος πᾶν ζῶον ἀπόλλυσθαι τοῦ ποταμοῦ στερόμενον. νῦν δ' ὅτε καὶ μετὰ τὴν τῶν ὑδάτων ἔκλειψιν πλήθους ἀνδρῶν γενησομένων ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου μέμνηται, καὶ ὡς ἔσται θυσιαστήριον ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ὡς θύσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι τῷ κυρίῳ, καὶ ἀποστελεῖ αὐτοῖς ἄνθρωπον, ὃς σώσει αὐτούς, καὶ γνωστὸς ἔσται κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις. τίς οὐκ ἂν εὐλόγως ζητήσῃ, πῶς οὗτοι διαζήσονται τοῦ παντὸς ὕδατος ἐκλελοιπότες ὡς μηδὲ χλωροῦ μετέχειν τὴν χώραν; ἀλλ' οὗτος ὁ λόγος καὶ τὸν οὐκ ἐθέλοντα βιάζεται ἐπὶ τροπικὴν μεταβαίνειν θεωρίαν, ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ποταμοὺς καὶ ὕδατα νοεῖν Αἰγύπτια ἦτοι τὰ πλήθη τῆς Αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἢ τὴν βασιλείαν αὐτῶν τὴν πάλαι ποταμῶν δίκην πλημμυροῦσαν, ἢ καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τὴν παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τὸ παλαιὸν ἀκμάζουσαν φιλοσοφίαν, περὶ ἧς λέλεκται· «καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς πάση σοφίᾳ Αἰγυπτίων»· πολλὴ γάρ τις ἦν αὕτη, καὶ μέγας ἦν ὁ παρ' αὐτοῖς ῥέων ποταμός, ὁ τῆς παρ' αὐτοῖς θαυμαζομένης σοφίας λόγος. τούτου τε ὑπῆρχε μέρη πολλὰ κατακερματιζομένου εἰς πολλὰς διώρυγας καὶ εἰς πολλοὺς ποταμοὺς τοὺς καθ' ἕκαστον τῶν παρ' αὐτοῖς μαθητῶν λόγους, ἐξ ὧν ἔφυον οὐκ ἄμπελοι οὐδὲ ἐλαῖαι οὐδέ τι τῶν ἐγκάρπων καὶ ἀναγκαίων δένδρων, ἀλλὰ πάπυρος καὶ κάλαμος καὶ τὸ χλωρὸν ἄχι. Ἄλλὰ γὰρ ἐκλιπόντων τῶν Αἰγυπτιακῶν ὑδάτων οἱ θηραταὶ τῶν ἰχθύων, δηλαδὴ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, πενθήσειν λέγονται. νοήσεις δὲ τοὺς ἐν τῇ προφητείᾳ λεγομένους ἀλιεῖς καὶ ἀμφιβολεῖς ἐξ ἐτέρων ἀλιέων καὶ σαγηνευτῶν, λέγω δὴ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οἷς ἔλεγε τό· «δεῦτε καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων». εἰ γὰρ οὗτοι διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ἐθήρεον τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἔλκοντες ἐπὶ σωτηρίαν, διὰ τί οὐκ ἂν εἴποις καὶ τοὺς Αἰγυπτίων λεγομένους ἀλιεῖς καὶ ἀμφιβολεῖς τοὺς πάλαι διδασκάλους τῆς παρ' αὐτοῖς φιλοσοφίας εἶναι, οἱ διὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς γοητείας ἐπαγίδεον ὥσπερ ἀγκίστροις δελεάζοντες τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀλισκόμενους. σαγήνας δὲ αὐτῶν νοήσεις ἀπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παραβολῆς, δι' ἧς εἴρηται· «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνη βληθείση εἰς τὴν θάλασσαν καὶ συλλαβούση ἀπὸ παντὸς γένους ἰχθύων». ὥσπερ οὖν ἐν τῇ παραβολῇ οἱ ἄνθρωποι ἰχθύες εἴρηνται καὶ σαγήνη ὁ περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εὐαγγελικὸς λόγος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἡ πολύπλοκος δεινότης τοῦ τῶν Αἰγυπτίων λόγου εἶη ἂν ἡ σαγήνη καὶ τὰ ἀμφίβληστρα ὁμοίως. οἱ δὲ σαγηνεύμενοι καὶ ἀλισκόμενοι πρὸς αὐτῶν ἰχθύες ἂν εἶεν οἱ ταῖς ἀπατηλαῖς σοφιστείαις εἰς πᾶν εἶδος ἀθέου δεισιδαιμονίας ὑποσυρόμενοι. στενάξιν δὴ οὖν καὶ πενήσειν λέγονται οἱ ἀμφιβολεῖς τῆς Αἰγύπτου, μηκέτ' ἔχοντες ἐργασίαν διὰ τὸν ἐπιδημήσαντα αὐτοῖς κύριον καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῶν σοφίαν ἀπολέσαντα κατὰ τό· «ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω». Οὕτω νοήσεις καὶ τοὺς ἐργαζομένους τὸ λίνον, οὐ τὸ στερρὸν καὶ ἀρραγὲς ἀλλὰ τὸ σχιστόν, δηλαδὴ λόγον διερρωγότα καὶ διεσχισμένον, καὶ τὴν βύσσον δὲ ὡσαύτως, ἐπεὶ καὶ αὐτὰ τοῦ Αἰγυπτίων ποταμοῦ μετεῖχεν ἐξ αὐτοῦ ἀρδόμενα. διὸ καὶ τοὺς τούτων φησὶν ἐργαστὰς στενάξιν ὁ λόγος· ὅτε μηκέτ' αὐτοῖς πρὸς περιβολὴν καὶ κόσμον τῆς παρ' αὐτοῖς σοφίας τὰ διὰ τούτων ὑφάσματα ἠύπορεῖτο. διὰ λίνου γὰρ ὥσπερ καὶ βύσσου κόσμον καὶ περιβολὴν ἑαυτοῖς περιενόουν πιθανοῖς τισὶ καὶ ἀπατηλοῖς λόγοις τὸ παρ' αὐτοῖς ψεῦδος καλύπτοντες. οὐ μόνους δὲ τούτους

στενάξειν, ἀλλὰ καὶ πάντας φησὶ τοὺς ποιοῦντας οὐ τὸν ἐξ ἀμπέλου οἶνον ἀλλὰ τὸν Αἰγυπτιακὸν ζῦθον, ὃς καὶ αὐτὸς νόθος ἦν καὶ τεθολωμένος, ᾧ ἐκέχρητο ἀντὶ ποτοῦ πρὶν αὐτοῖς ἐπιδημῆσαι τὸν κύριον. οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τούτου δὲ ἐκλιπόντος εἰκότως στενάξειν λέγονται καὶ τὰς ψυχὰς ἀλήθειαν οἱ τούτου ποιηταί. ταῦτα μὲν οὖν πείσεσθαι τοὺς τῆς Αἰγύπτου σοφιστὰς ἀπειλεῖ, ζυθοποιούς τινὰς ὄντας καὶ λίνου σχιστοῦ καὶ βύσσου ἐργάτας, ἰχθύων τε θηρευτὰς, τὸν ποταμὸν τὸν Αἰγυπτιακὸν περιέποντας καὶ τὸν τῆς Αἰγυπτιακῆς σοφίας λόγον. οὗ ἀποτρέπων ἕτερος προφήτης ἐβόα λέγων· «τί σοι καὶ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γειῶν»; Τὰ δ' ἐξῆς ἐπιλεγόμενα περὶ ἀφανῶν ἀρχόντων, οἱ μάλιστα ταῖς μεγίσταις καὶ διαφανέσι τῆς Αἰγύπτου πόλεσιν ἐφήδρευόν ποτε, λέγω δὲ τῇ Τάνει καὶ τῇ Μέμφει, θεσπίζεται, δι' ὧν εἴρηται τοῦτον τὸν τρόπον· καὶ μωροὶ ἔσονται οἱ ἄρχοντες Τάνεως· οἱ σοφοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ἡ βουλή αὐτῶν μωρανθήσεται, καὶ πάλιν· ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ὑψώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως, καὶ ἐπλάνησαν τὴν Αἴγυπτον. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐκοπώθησαν οἱ ἄρχοντες Τάνεως, ἐνάρκησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως, οἱ πλανήσαντες τὴν Αἴγυπτον· ἐν ταύταις γὰρ μάλιστα φασὶ τὴν πᾶσαν μαγγανείαν τῆς δαιμονικῆς εἰδωλολατρίας συνεστάναι πρότερον, ἐνταῦθ' αὖτε τὸ βασιλεῖον ἔχειν τοὺς ἐν τοῖς Μωσέως χρόνοις βασιλεύοντας τῆς Αἰγύπτου. διὸ λέλεκται «ἐν πεδίῳ Τάνεως τὰ σημεῖα» γεγονέναι τὰ ἐπὶ Μωσέως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος. τοιγαροῦν ἐπιδημήσαντος τοῦ κυρίου τῇ Αἰγύπτῳ σὺν τῷ Αἰγυπτίῳ ποταμῷ καὶ τοὺς δηλωθέντας ἀρχοντικούς δαίμονας τινὰς μωρανθήσεσθαι φησὶ, καίπερ σοφίαν ἐπαγγελομένους ὅτ' οὐ παρῆν αὐτοῖς ὁ κύριος. ἀλλὰ γὰρ ἔλεγον αὐτοῖς ἐπῆγεν ὡς οὐδεμιᾶς μετεῖχον σοφίας· μωροὶ δὲ ἦσαν ἀληθῶς ἐπὶ τῇ τοῦ κυρίου παρουσίᾳ. τούτοις δὲ αὐτοῖς τοῖς εἰρημένοις ἀρχοντικοῖς δαίμοσιν ὡς περὶ συμβούλους ἐχρῶντο οἱ τῆς Αἰγύπτου βασιλεῖς μαντεῖαις καὶ χρημοῖς καὶ ταῖς λοιπαῖς δαιμονικαῖς ἀπάταις ἀποπλανώμενοι. διὸ λέλεκται· καὶ ἐπλάνησαν τὴν Αἴγυπτον. εἴθ' ὡς πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς Αἰγυπτίους δαίμονας ὁ λόγος ἀποτείνεται φάσκων· πῶς ἐρεῖτε τῷ βασιλεῖ Υἱοὶ συνετῶν ἡμεῖς, υἱοὶ βασιλέων τῶν ἐξ ἀρχῆς; μηκέτι γὰρ ὑπάρχοντος ὑμῖν βασιλέως, πῶς οἰοίτε ἔσεσθε ἐπὶ συνέσει σεμνύνεσθαι; πῶς δὲ υἱοὺς βασιλέων παλαιῶν ἑαυτοὺς εἶναί φατε Ὡρον καὶ Ἰσιν καὶ Ὅσιριν καὶ Τυφῶνα προβαλλόμενοι καὶ θεῶν καὶ ἡρώων καινεκῶν γέννη φάσκοντες τὸν πάλαι χρόνον τῆς Αἰγύπτου κεκρατηκέναι, ὧν θεῶν καὶ βασιλέων υἱοὺς καὶ ἀπογόνους ἑαυτοὺς εἶναί φατε ὑμεῖς οἱ διὰ τῆς προφητείας δηλούμενοι ἄρχοντες Τάνεως καὶ Μέμφεως; πῶς δ' ἂν εἴητε θεοὶ ἢ ποίας μετάσχοιτε ἂν σοφίας, μὴ δεδυνημένοι προγινῶναι μηδὲ προαγορευσαί τὸν ὑμέτερον ἔλεγον καὶ τὴν τῆς βασιλείας κατάλυσιν, τούτων ὧν ἐτυγχάνετε σύμβουλοι, οὓς καὶ ἐπετρίβετε παντοίαις πλάναις περιβάλλοντες; τούτοις αὐτοῖς ἐξῆς καὶ αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ προσφωνεῖ λέγων· ποῦ εἰσὶ νῦν οἱ σοφοὶ σου; ἀναγγειλάτωσάν σοι καὶ εἰπάτωσαν τί βεβούλευται κύριος σαβαὼθ ἐπ' Αἴγυπτον. ποῦ δὲ οἱ σοφοὶ σου θεοί, οἱ διὰ μαντεῶν καὶ χρησμῶν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι προφωνεῖν ἐπαγγελλόμενοι; παρίτωσαν εἰς μέσον καὶ λεγέτωσαν· τί βεβούλευται κύριος σαβαὼθ ἐπ' Αἴγυπτον; ἀλλ' οὐκ εἰσὶν οἱ λέγοντες· οὐδὲ γὰρ δαιμόνων ἦν πονηρῶν τὸ γινώσκειν τὴν τοῦ θεοῦ βουλήν, ἀλλ' οὐδ' ὅλως ὑπάρχουσι δαίμονες. ἐξέλιπον γὰρ οἱ ἄρχοντες Τάνεως καὶ Μέμφεως οἱ πάλαι ὑψωθέντες καὶ τὴν Αἴγυπτον κατὰ συγχώρησιν τοῦ κυρίου πλανήσαντες· οὐ γὰρ ἀνίσχουσαν τῆς καθ' ὅλου προνοίας ἐφορώσης τὸ πᾶν καὶ κατὰ μέρος ἐπισκοπούσης πλανᾶν τὴν Αἴγυπτον οἱ προλεχθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ κύριος τοῦτ' αὐτοῖς πρᾶξαι συνεχώρει πνεῦμα πλανήσεως κεράσας αὐτοῖς, διὸ μεθυόντων δίκην τοὺς Αἰγυπτίους ἐπλάνων. τοσαύτη τε ἦν ἐξ αὐτῶν ἐγγινομένη τοῖς Αἰγυπτίοις μέθη,

ὡς κατ' αὐτὸ εἰκέναι αὐτοὺς ἀνδρὶ μεθύοντι ἅμα καὶ ἐμοῦντι ἀπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑπερβαλλούσης μέθης, τεκμαίρεσθαι δὲ ἐστὶ ταύτης τῆς μέθης τὴν ὑπερβολὴν ἀπὸ τοῦ μηδὲ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις εἰδωλολατρήσαι αὐτούς, ἐκπεσεῖν δὲ καὶ μέχρι τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ἂν εἰδωλοποιήσεως. διὸ λέλεκται· ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων καὶ ὁ ἐμῶν ἅμα, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων ἐν τῷ ἐμῶν αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ ἄλλως νοῆσαι τὸν κατὰ τὸ αὐτὸ μεθύοντα καὶ ἐμοῦντα· τὸ γὰρ ἅμα συνάψαι ἐκάτερα, ὥστε καὶ ἐμῶν καὶ πίνειν καὶ πίνοντα μεθύειν καὶ πάλιν ἐμῶν καὶ αὐθις ἐμοῦντα διψῆν. τοιαύτη τινὶ μέθῃ τὰς τῶν Αἰγυπτίων ἀπεπλάνησαν ψυχὰς οἱ δηλωθέντες ἄρχοντες Τάνεως καὶ Μέμφεως, οἷς αὐτὸς ὁ κύριος πνεῦμα πλανήσεως ἐκέρασε· δαίμονες γὰρ ὄντες πονηροὶ καὶ δυνάμεις ἀντικείμεναι, ἐναντία τῷ θεῷ ἐφρόνουν καὶ θεομαχεῖν ἐπειρῶντο. διὸ παρεδόθησαν πλάνῃ τοῦ θεοῦ κρίναντος ἐπαξίως τῆς πονηρίας αὐτῶν πλάνῃ παραδοῦναι αὐτούς. οἱ δὲ τὴν σφῶν κακίαν ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους ὥσπερ τινὰ ἰὸν θανατηφόρον ἐξέχεαν, καὶ ἐπλάνησαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων καὶ ὁ ἐμῶν ἅμα· ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν χάριν ἐπεδήμει ὁ κύριος τῇ Αἰγύπτῳ, ἵνα αὐτοὺς τῆς πλάνης ἀνανῆψαι ποιήσας μακρὰν αὐτῶν ἀποσκεδάσῃ τοὺς πλάνους. διὸ ἐπιλέγει· καὶ οὐκέτι ἔσται τοῖς Αἰγυπτίοις ἔργον, ὃ ποιήσει κεφαλὴν καὶ οὐράν, ἀρχὴν καὶ τέλος· ἄπρακτα γὰρ αὐτοῖς ἔσται καὶ ἀνερέργητα τὰ πάλαι παρ' αὐτοῖς συντελούμενα, ὡς μηδὲν ἔργον ἐν αὐτοῖς μήτ' ἀρχὴν ἔχειν, μήτε τέλος τοῦ κυρίου καὶ τοῦτο ὡς ἀγαθοῦ ἐργασαμένου. πάλαι μὲν γὰρ ἐν τῇ παρ' Αἰγυπτίοις τῆς πολυθέου πλάνης ἔργα ἀρχὴν ἔχοντα ἦν καὶ τέλος καὶ τινα νομιζομένην ἀκολουθίαν. κατὰ δὲ τοὺς δηλουμένους χρόνους τῆς τοῦ κυρίου εἰς αὐτοὺς παρουσίας οὐκέτ' ἔσσεσθαι φησὶν ἔργον παρ' αὐτοῖς τοιοῦτον πλήρες καὶ ὀλόκληρον καὶ τέλειον· ἀλλ' εἰ καὶ εὐρεθείη ποτέ, ἀκέφαλον ἔσται καὶ ἄναρχον, ἀτελές τε καὶ ἀσυμπέραστον. ὃ δὴ καὶ ἔστιν ἔργῳ παραλαβεῖν, ἐπεὶ μὴ ἐκλέλοιπεν αὐτῶν παντελῶς ἡ εἰδωλολατρία. τοιαύτη δὲ ἐστὶν ὡς μήτε κεφαλὴν ἔχειν μήτε λόγον εἰς τέλος ἰκανούμενον. 1.76 Κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας χρόνους τῆς ἀφίξεως τοῦ κυρίου τῆς εἰς Αἴγυπτον οὐκέτ' ἔσσεσθαι φρόνημα τοῖς Αἰγυπτίοις ἀνδρικόν, γυναικῶν δὲ δίκην ἐν τρόμῳ καὶ ἐν φόβῳ διάξιν αὐτοὺς τὸν βίον διὰ τὴν ἐπαναστάσαν αὐτοῖς χεῖρα τοῦ θεοῦ θεσπίζει. χεῖρ δὲ κυρίου τίς ἂν νοηθείη ἕτερα οὕσα παρὰ τὴν λεγομένην δεξιὰν αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἡ Ῥωμαϊκὴ δύναμις ἢ καθυποτάξασα τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὑποχειρίους ποιησαμένη διὰ τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν; οὕτω γὰρ ποτε καὶ ὁ διάβολος πρὸς τὸν θεὸν ἀναγέγραπται εἰρηκῶς περὶ τοῦ Ἰώβ· «ἀλλὰ ἀπόστειλον τὴν χεῖρά σου καὶ ἄψαι πάντων, ὧν ἔχει· εἰ μὴν εἰς πρόσωπόν σου εὐλογήσῃ σε». ἢ τοίνυν διακονησαμένη τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ χειρῶσασθαι τὴν Αἰγυπτίων ἀρχὴν δύναμις αὕτη δὲ ἦν, ἢ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ χεῖρ ὠνόμασται. ὅπως δὲ γυναικῶν δίκην μετὰ φόβου καὶ ἀγωνίας Ῥωμαίοις δουλεύουσιν Αἰγύπτιοι, οὐδὲν δεῖ λέγειν. ἀλλὰ καὶ ἡ χώρα τῶν Ἰουδαίων γέγονε τοῖς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου παραδεδεγμένοις Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον· χώραν δὲ Ἰουδαίων οὐκ ἂν ἀμάρτοις τὴν θείαν εἰπὼν γραφήν, ἦν δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας καὶ πίστεως οἱ τὸν κύριον ἐπεγνωκότες «μετὰ φόβου καὶ τρόμου» καὶ εὐλαβείας προσίενται, οὐκέθ' ὡς τὸ πρὶν βλασφημοῦντες αὐτήν, ἀλλὰ τιμῶντες καὶ σέβοντες διὰ τὸν ἐν αὐτῇ κηρυττόμενον κύριον. διὸ πᾶς ὁ ὀνομάζων αὐτήν αὐτοῖς φόβον θεοῦ ἐμποιεῖ αὐτοῖς· «ἀρχὴ δὲ σοφίας φόβος κυρίου». Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν ταῦτ' ἔσσεσθαι προφητεύεται, πέντε πόλεις ἐν Αἰγύπτῳ συστήσεσθαι φησὶν ὁ λόγος, οὐ τῇ Αἰγυπτίων γλώττῃ ἀλλὰ τῇ Χανανίτιδι χρωμέναις καὶ ὀμνουσῶν, οὐ τοὺς πατρώους θεοὺς, οὐς ἐνόμιζον πάλαι πρότερον, ἀλλ' ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου σαβαὼθ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις γνωριζομένου θεοῦ. οὗτος δὲ ἦν ὁ «ἐπὶ

νεφέλης κούφης» ἐπιδημήσας αὐτοῖς. θαυμάσαι δέ ἐστιν ἐπακούοντα Αἰγυπτίων καλούντων τῇ Ἑβραϊκῇ φωνῇ, ἣν αὐτοὶ Αἰγύπτιοι Χανανῖτιν γλῶτταν ὠνόμαζον· ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ Ἑβραϊκῶν φωνῶν μνημονεύωσιν, οἷον τοῦ «ἀλληλουϊά» καὶ τοῦ «ἀμήν» καὶ τοῦ «σαβαώθ» καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ θείᾳ φερομένων γραφῇ. ὡς δὲ καὶ τὸν κύριον ἐπόμενον ὄρκιον αὐτοῦ ποιούμενοι τοῦνομα καὶ τῶν πατρῶων θεῶν τὸν παρὰ Ἰουδαίοις μόνοις γνωριζόμενον κύριον σαβαώθ προτιμῶντες, οὐδὲν δεῖ λέγειν τῆς ἀληθείας αὐτῆς τὴν προφητικὴν ἐπισφραγιζομένης φωνήν. εἰ δὲ πέντε λέγονται πόλεις αἱ θεσπιζόμεναι, ἀλλ' οὐ χρὴ ἄγνοεῖν, ὡς αἱ πέντε μία τυγχάνουσι. διὸ καὶ ἐν ὄνομα κατὰ πασῶν ἐπιλέγεται τὸ Ἄσεδέκ, ὅπερ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν ἡλίου· τίνα οὖν εἴποις ἂν ταύτην εἶναι ἢ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, κατὰ μὲν τοὺς Ἑβδομήκοντα καλουμένην Ἄσεδέκ, ὃ δὴ σημαίνει δικαιοσύνης, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον ἡλίου, περὶ οὗ λέλεκται· «τοῖς δὲ φοβουμένοις με ἀνατελεῖ ἡλῖος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ», κατὰ δὲ τὸ ἀκριβὲς τῆς Ἑβραϊκῆς λέξεως ἡ Ἀρεόπολις λέλεκται. ὅπερ οὕτως ἂν ἑρμηνευθεῖ· πόλις τῆς γῆς κληθήσεται ἢ μία πόλις· αὕτη γὰρ μόνη καθ' ὅλης τῆς γῆς ἴδρυται τῷ θεῷ πόλις, ὡς εἰρήσθαι περὶ αὐτῆς· «δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἢ πόλις τοῦ θεοῦ». πέντε δὲ πόλεις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶεν ἂν αἱ διάφοροι πολιτεῖαι εἰς πέντε τάγματα διηρημέναι· εἰ γοῦν τις ἀριθμήσειε τὸ πρῶτον τῶν προέδρων τάγμα καὶ τὸ δεύτερον τῶν πρεσβυτέρων τό τε τῶν διακόνων τρίτον καὶ τῶν ἐν Χριστῷ πεφωτισμένων τέταρτον καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ τῶν ἐν εἰσαγωγῇ τυγχανόντων, εἴσεται ὡς πέντε τάγματα ταῦτα πολιτεύεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ· διὸ πέντε πόλεις ὑπὸ μίαν εἴρηται λαλοῦσαι τῇ γλώσσει τῇ πάλαι νομιζομένη παρ' Αἰγυπτίοις Χανανίτιδι καὶ ὀμνύουσαι τῷ ὀνόματι κυρίου σαβαώθ. τὸ δὲ θαῦμα τοῦ λόγου ἴδοι ἂν τις ἐπιστήσας, ὅπως Αἰγύπτιοι οἱ πάλαι δεισιδαιμονέστατοι καὶ Ἰουδαίων μὲν ὄντες ἐκ τοῦ παντὸς μισηταί, τὸν δὲ θεὸν τὸν παρ' αὐτοῖς βλασφημεῖν εἰωθότες, οὗτοι ταῖς Ἰουδαϊκαῖς χρώμενοι γραφαῖς τοῦ παρὰ Ἰουδαίους χρηματίζοντος κυρίου σαβαώθ τὸν φόβον ἀνείληφασιν, ὡς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὄρκον ἑαυτοῖς τίθεσθαι. ἡλίου δὲ καὶ φωτὸς πόλιν εἰκότως τὴν ἐκκλησίαν ὠνόμασε διὰ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ «φῶς ὄντα τὸ φωτίζον» «πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον». διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· πόλις ἡλίου κληθήσεται ἢ μία πόλις. 1.77 Προφητεύσας ὁ λόγος περὶ πόλεως θεοῦ ἐν Αἰγύπτῳ συστησομένης καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει διαφόρων ταγμάτων, ἀκολούθως θυσιαστηρίου ἐν τῇ πόλει τοῦ θεοῦ γενησομένου μνημονεύει καὶ τοῦτο ἔσσεσθαι παραδόξως· τῶν γὰρ πάλαι παρ' Αἰγυπτίοις νομιζομένων θεῶν ἀπολωλότων καὶ «τοῦ ποταμοῦ αὐτῶν ἐκλελοιπότες» καὶ «τῶν ἀρχόντων Τάνεως καὶ Μέμφεως ἀπομωρανθέντων», τῶν τε προκαταλεχθέντων ἀπάντων ἐπὶ πέρας ἀχθέντων τῷ παρὰ Ἰουδαίοις νομιζομένῳ κυρίῳ θυσιαστήριον φησι συστήσεσθαι. ὃ δὴ καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις ὀφθαλμοῖς ἡμῖν αὐτοῖς δείκνυσιν, ὡς μηκέτ' εἰς μέλλοντα καιρὸν προσδοκᾶν τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα. ὡς δὲ «μία πίστις» καὶ «ἐν βάπτισμα» καὶ μία ἐκκλησία εἴρηται, οὕτω καὶ θυσιαστήριον ἐν τῇ καθ' ὅλης τῆς Αἰγύπτου εἰρημένα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ θυσιαστήρια τυγχάνει, καὶ μία δὲ στήλη εὐαγγελικὴ γραφὴ σὺν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐν τῇ δηλωθείσῃ πόλει συνέστη, διορίζουσα τοὺς ἀπίστους τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἀφορίζουσα αὐτοὺς τῶν πιστῶν. διὸ εἴρηται· καὶ στήλη πρὸς τὸ ὄριον αὐτῆς· ἢ μὲν οὖν ἀνωτέρω «φόβητρον τοῖς Αἰγυπτίοις ἔσσεσθαι» λεγομένη «χώρα τῶν Ἰουδαίων» τὴν Ἰουδαϊκὴν ἠνίττετο γραφὴν καὶ τὸν τῆς παλαιᾶς διαθήκης λόγον, ἢ δὲ τῷ Χριστοῦ θυσιαστηρίῳ συνεζευγμένη στήλη τὸ τῆς καινῆς διαθήκης εἶη ἂν εὐαγγέλιον, διορίζον τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντας τῶν Αἰγυπτίων ἀπὸ

τῶν ἀπίστων. Πρὸς τούτοις ἔσται φησὶν εἰς σημεῖον εἰς τὸν αἰῶνα κύριος ἐν χώρα Αἰγύπτου. διὸ τῷ σημείῳ τούτῳ κατασφραγίζεσθαι μεμαθηκότες οἱ τὸν κύριον παραδεδεγμένοι Αἰγύπτιοι φυλακτηρίῳ τούτῳ κέχρηται, ὥστε ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτῷ σημείῳ βοηθῶ χρωμένους ἀναβοᾶν καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸν κύριον διὰ τοὺς θλίβοντας αὐτούς· τίνες δ' ἦσαν οὗτοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἐναπομείναντες ἐν τῇ ἀπιστίᾳ Αἰγύπτιοι, περὶ ὧν κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο τῆς προφητείας· «καὶ ἐπαναστήσονται Αἰγύπτιοι ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ πολεμήσει ἄνθρωπος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, πόλις ἐπὶ πόλιν καὶ νομὸς ἐπὶ νομόν». τούτων δὲ θλιβόντων καὶ διωκόντων τοὺς τῷ θεῷ προσφεύγοντας οἱ μὲν θλιβόμενοι βοήσουσι πρὸς κύριον, ὁ δὲ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ παραχρῆμα παρίστησιν αὐτοῖς σωτήρα, διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς εἴρηται· καὶ ἀποστελεῖ αὐτοῖς σωτήρα καὶ ὑπερμαχήσει αὐτῶν, λευκότερα Ἰησοῦν τὸν σωτήρα ἡμῶν· τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύει τοῦνομα θεσπίζοντος τοῦ λόγου. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ σώσει αὐτούς, κρίνων σώσει αὐτούς, ὁ Σύμμαχος καὶ ὑπερμαχήσει αὐτῶν καὶ ἐξελεῖται αὐτούς εἴρηκε. τίς δὲ αὐτούς ἐξελεῖται ἢ ὁ ἀποστελλόμενος βοηθήσει τοῖς δι' αὐτὸν θλιβομένοις σωτήρ; κρίνων δὲ σώσει αὐτούς, εἰ εὖροι ἀξίους σωτηρίας ἀοράτῳ χειρὶ καὶ διακρίσει τοὺς θλίβοντας μετερχόμενος. Τούτῳ γοῦν μάλιστα τῷ τρόπῳ γνωστὸς ἔσται κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ γνώσονται οἱ Αἰγύπτιοι τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, δηλὸν δ' ὅτι ἐν τῷ τῆς θλίψεως αὐτῶν καιρῷ. εἴτ' εὐχάριστοι εἶναι μεμαθηκότες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τὰς θυσίας, ἅτε δὴ ἐσχηκότες παρ' ἑαυτοῖς θυσιαστήριον καὶ ἱεῖᾶσθαι τῷ θεῷ κατηξιωμένοι. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ προσοίσουσι θυσίαν καὶ προσφοράν. ἔνθα δὲ ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν ἀναγκαῖον ὡς καινοῦ νόμου καὶ καινῆς διαθήκης εἰσαγωγὴν ὁ λόγος παρίστησι· τοῦ γὰρ Μωσέως νόμου διαγορεύσαντος μὴ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐστάναι θυσιαστήριον μηδ' ἑτέρας φυλῆς ἢ μόνης τῆς Λευιτικῆς ἱεῖᾶσθαι τῷ θεῷ, ἢ προφητεία ἐν Αἰγύπτῳ ἴστησι τῷ θεῷ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖς τὸ γένος Αἰγυπτίους τῷ τῶν προφητῶν κυρίῳ θυσίας καὶ προσφοράς ἀνοίσειν θεσπίζει. φησὶ δὲ πού ὁ θεῖος Ἀπόστολος· «μετατιθεμένης δὲ τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίγνεται». τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει· καὶ εὗξονται, δηλὸν δ' ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι, εὐχὴν τῷ κυρίῳ καὶ ἀποδώσουσιν· ἐπαγγελόμενοι γὰρ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ τὰς πρεπούσας τῷ θεῷ ἐπαγγελίας οὐ παραβήσονται, διὸ μέχρι θανάτου τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας ὑπομένουσιν. εἴτ' ἐπιλέγεται· καὶ πατάξει κύριος τοὺς Αἰγυπτίους πληγῇ καὶ ἰάσεται αὐτούς ἰάσει, καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς κύριον· «ἐπεὶ γὰρ ὃν ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται», εἰκότως καὶ τοὺς Αἰγυπτίους πατάσσει ἀγαπῶν, ἐπειδὴν ἐν χρεῖα γένωνται παιδείας καὶ ἐπιστροφῆς ἀλλ' οὐκ εἰς μακρόν· μηδὲν δὲ ὑπερθέμενος ἰᾶται αὐτούς ἰάσει. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τοῦτ' ἔστι κατὰ τὸν δηλούμενον χρόνον, ἔσται φησὶν ὁδὸς Αἰγυπτίοις πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ εἰσελεύσονται Ἀσσύριοι εἰς Αἴγυπτον, καὶ Αἰγύπτιοι πορεύσονται πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ δουλεύσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Ἀσσυρίοις. Ἀσσυρίους δ' ἐνταῦθα οἶμαι καλεῖν τὴν γραφὴν τοὺς νῦν καλουμένους Σύρους· καὶ τὸ παλαιὸν δὲ οἱ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν οἰκοῦντες Ἀσσύριοι ἐχρημάτιζον. ἐχθροὶ δὲ ἦσαν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι καὶ πολέμιοι διετέλουν ὄντες ἐκ τοῦ παντός, νῦν δ' ὁ παρῶν λόγος κοινωσίαν αὐτοῖς καὶ ἐπιμιξίαν θεσπίζει, ὅπερ οὐδ' ἄλλοτε γέγονε πώποτε· πρὸ γὰρ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἰδιάζοντας εἶχον βασιλέας οἱ τε Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι. καὶ Αἰγύπτιοι μὲν τοὺς Πτολεμαίους, Σύροι δὲ τοὺς ἀπὸ Ἀντιόχου καὶ Δημητρίου· ὧν μέση κειμένη ἢ Ἰουδαία ἰδίως καὶ αὐτὴ ὑπὸ οἰκείους ἄρχουσιν ἐκυβερνᾶτο. μεμεσολαβημένον δὲ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ποτὲ μὲν ὑπὸ Σύρων ἐπολεμεῖτο, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων. ἀλλὰ καὶ Αἰγυπτίοις ἐτύγχανον οἱ Σύροι πολέμιοι, Αἰγύπτιοι

τε τοῖς Σύροις διεμάχοντο ὡς ἄμικτα εἶναι αὐτοῖς καὶ ἀδιάβατα τὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους πορείας. τοιαῦτα μὲν οὖν ἐτύγχανον τὰ παλαιά, μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ κυρίου τὴν εἰς Αἴγυπτον εἰρήνην βαθυτάτην, κοινωνίαν τε καὶ ἐπιμιξίαν ὁ παρῶν λόγος αὐτοῖς εὐαγγελίζεται λέγων· ἔσται ὁδὸς Αἰγυπτίους πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἐλεύσονται Ἀσσύριοι εἰς Αἴγυπτον, καὶ Αἰγύπτιοι πορεύσονται πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ δουλεύουσιν Αἰγύπτιοι τοῖς Ἀσσυρίοις. καὶ ἔσται Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις εὐλογημένος. ὁμοῦ δὴ οὖν συνάγει τοὺς πάλοι ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, λέγω δὲ Σύρους καὶ Αἰγυπτίους καὶ τὸν Ἰσραὴλ, μιᾶς τε εὐλογίας τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ τεύξεσθαι αὐτοὺς φησιν· ὡς μηκέτι μέγα φρονεῖν τὸν Ἰσραὴλ μηδὲ κατεπαίρεσθαι τῶν ἄλλων, ὡς μόνον ὄντα εὐλογημένον καὶ ὡς μόνον ὑπάρχοντα λαὸν τοῦ θεοῦ. πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντας δουλεύσειν τοῖς Ἀσσυρίοις, λέγω δὴ τοῖς Σύροις, τοὺς Αἰγυπτίους ἢ προφητεία διδάσκει. τίς οὖν ὀφθαλμοῖς θεωρῶν στρατόπεδα Ῥωμαϊκὰ Σύρων ἀνδρῶν κατὰ κεφαλῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐγκαθήμενα, Αἰγυπτίους τε τούτοις δουλεύοντας, οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τὴν τῆς προφητείας ἔκβασιν; τίς δ' οὐ θαυμάσεται ὁρῶν Αἰγυπτίους ἀδεῶς ἐπὶ τὴν Σύρων διαβαίνοντας χώραν, Σύρους τε ἀκωλύτως ἐπιβαίνοντας τοῖς Αἰγυπτίοις, δυνάμει τε ἀρχοντικῆς ἐξουσίας καταδουλουμένους αὐτούς; τὸ δὲ πάντων παραδοξότατον τοῦτ' ἦν ἄρα τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ παρὰ Σύροις καὶ παρὰ Αἰγυπτίοις καὶ ἐν τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ λαοὺς ἔσεσθαι τῷ θεῷ καὶ τούτους εὐλογημένους, ὡς μηδὲν διαφέρειν μηκέτι τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Αἰγυπτίου μηδὲ τοῦ Σύρου μηδὲν διαλλάττειν παρὰ θεῷ κρείττω τὸν Σύρον τοῦ Ἰσραὴλ μηδὲ τοῦ Αἰγυπτίου μηδ' αὖ πάλιν τὸν Αἰγύπτιον ἐλαττοῦσθαι παρὰ τῷ θεῷ τοῦ Ἰσραὴλ ἢ τοῦ Σύρου. τοσαύτης μεθέξειν ἀγαθῶν κοινωνίας τοὺς πάλοι ἀλλήλων ἐχθροὺς καὶ πολεμίους ἐπὶ τῇ τοῦ κυρίου παρουσίᾳ φησίν. ὁ μὲν οὖν λαὸς τοῦ κυρίου ὁ ἐπ' αὐτῆς Αἰγύπτου συνεστῶς, ὡσαύτως καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Σύρων χώρας ἄντικρυς ὁράται διὰ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολυπληθείας, ὁ δὲ ἐκ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους λαὸς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἤκμαζε, καθ' οὓς οἱ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ πάντες οἱ εὐαγγελισταί, οἳ τε ἐκ περιτομῆς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐπεγνωκότες ὁμοίως τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Σύροις ἐθεοσέβουν, διὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς εὐλογίας παρὰ τοῦ θεοῦ κοινῇ πάντες ἤξιουντο. διὸ λέλεκται· Εὐλογημένος ὁ λαὸς μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ὁ ἐν Ἀσσυρίοις καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς εἴρηται· Εὐλογημένος ὁ λαὸς μου Αἴγυπτος καὶ Ἀσσοῦρ, ὡς ἂν μή τις τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαίους δηλοῦσθαι νομίσειεν, ἀλλ' αὐτοὺς Αἰγυπτίους καὶ αὐτοὺς Σύρους. ἐὰν δὲ λέγηται· Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις ἔσεσθαι εὐλογημένος ἐν τῇ γῆ, ἦν εὐλόγησεν κύριος σαβαώθ, μὴ ἑτέραν εἶναι νομίζωμεν τὴν γῆν τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ. Ἰσραὴλ δὲ νοεῖσθαι δύναται καὶ πᾶς ὁ χορὸς τῶν ἀγίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους προεξεληλυθότων τοῦ βίου. διὸ λέλεκται· καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ· «ὅτε γὰρ διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ». ἀλλὰ τότε μὲν μόνος Ἰσραὴλ, νῦν δὲ καὶ Αἰγύπτιοι λαὸς αὐτοῦ εἴρηται καὶ λαὸς εὐλογημένος καὶ Ἀσσύριοι ὁμοίως. τὸ δὲ ἐν τῇ γῆ, ἦν εὐλόγησε κύριος σαβαώθ, ἔχοι ἂν τὴν ἀναφορὰν καὶ ἐπὶ τὴν ἐπουράνιον, περὶ ἧς φησιν ὁ σωτὴρ· «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν», ἔνθα καὶ «ἡ ἐπουράνιός ἐστιν Ἰερουσαλὴμ καὶ τὸ Σιών ὄρος τὸ ἐπουράνιον τοῦ θεοῦ». 1.78 Δόξει τὰ προκείμενα ἐναντία εἶναι τοῖς ἀρτίως εἰρημένους, δι' ὧν ἔσεσθαι Αἰγυπτίων καὶ Ἀσσυρίων ἐπιμιξίαν εἰρηνικὴν ὁ λόγος ἐδήλου, νῦν δὲ τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλώτους λήψεσθαι φησι τῶν Αἰγυπτίων τοὺς νεανίσκους καὶ τοὺς πρεσβύτας, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους. εὐρεθείη δ' ἂν λύσις τῆς

ἀπορίας, εἰ ἐπιστήσασαιμεν τῷ τρόπῳ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος. ὡς γὰρ τῇ Αἰγύπτῳ προσέσχε, συνείδε μὲν καὶ τὰ παραυτικά τοῖς Αἰγυπτίοις μέλλοντα ἔσσεσθαι κατὰ τὸν τοῦ προφήτου χρόνον, ἀπέβλεψε δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἀποβησόμενα χρηστὰ περὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώραν. εἶτα πρῶτα τὰ χρηστὰ θεσπίσας διὰ τῶν ἔμπροσθεν, ἐπὶ τὰ παραχρῆμα γενησόμενα μεταβαίνει. λυπηρὰ δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις ταῦτα ἦν· ἃ καὶ οὐκ εἰς μακρὸν ἐπληροῦτο κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, καθ' οὓς ὁ προφήτης ἐγνωρίζετο χρόνους. ἀναγκαίως δὲ τὸ θεῖον πνεῦμα τοῖς περὶ τῆς τοῦ κυρίου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀφίξεως καὶ περὶ τῶν ἐν ταύτῃ γενησομένων τοῖς Αἰγυπτίοις ἀγαθῶν θεσπίσαντα παραχρῆμα μέλλοντα τέλους τυγχάνειν συνῆψεν, ἵν' ἀπὸ τῆς τῶν παρόντων ἐκβάσεως καὶ τὰ μακροῖς ὕστερον χρόνοις μέλλοντα γίνεσθαι πιστευθεῖν τοῖς τότε τηλικαῦτα τῶν προφητικῶν λόγων ἐπακούουσιν. οὐκ ἦν οὖν ἐναντία τὰ προκείμενα τοῖς διὰ τῶν ἔμπροσθεν πεπροφητευομένοις· τὰ μὲν γὰρ εἰς τοὺς ἐπελευσομένους χρόνους ἀνέπεμπε, τὰ δὲ περὶ τῶν ἔγγιστα γενησομένων ἀνεφώνει. κατὰ γὰρ τοὺς τοῦ προφήτου Ἡσαΐου χρόνους τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως ὑπάρχοντος, ὅστις ἐπιβὰς τῷ Παλαιστίνων ἔθνει τὴν Ἄζωτον εἶλε μεγίστην οὖσαν τότε καὶ διαφανεστάτην τῶν τῆδε πόλεων, ἧς ἀλούσης προστάττεται ὁ προφήτης ἐνὶ πρόξενον χρώμενος ἐνδύματι δι' ἀκρότητα φιλοσοφίας, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἑρέας, ἀλλ' ἐκ τριχῶν αἰγείων ὑφασμένον τοῦτ' αὐτὸ ἀποθέσθαι, ὡς παντελῶς καταστήναι γυμνὸν διὰ τὸ μὴ δευτέρον ἔχειν ἐπὶ τοῦ χρωτὸς περίβλημα, καὶ τὰ σανδάλια δέ, ἢ ὑποδήματα κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, περιελεῖν, ταῦτα δὲ πράξαντος τὰ ὅμοια πείσεσθαι τῷ τοῦ προφήτου σχήματι τοὺς Αἰγυπτίους πολεμηθέντας ὑπὸ Ἀσσυρίων φησὶν ὁ θεός· γυμνοὺς γὰρ καὶ ἀνυποδέτους ἀπαχθήσεσθαι, οὐ μόνους ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπικουρήσειν αὐτοῖς καὶ συμμαχήσειν ἐλπισθέντας Αἰθίοπας· τῷ γὰρ πλήθει τῶν Αἰθίοπων καὶ τῇ τούτων χειρὶ μεγάλα κατ' ἐκείνο καιροῦ δυναμένων θαρσοῦντες οἱ Αἰγύπτιοι, καταφρονητικῶς εἶχον τῶν Ἀσσυρίων. ἀλλ' ὁ θεὸς τὸ μέλλον προφαίνει λέγων· Ὁν τρόπον πεπόρευται ὁ παῖς μου Ἡσαΐας γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος τρία ἔτη, ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις. Ὅρα αὐτοὺς πολεμουμένους ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων γυμνοὺς τε καὶ ἀνυποδέτους ἀπαγομένους κατὰ τὴν εἰκόνα, ἦν δι' αὐτοὺς ὁ προφήτης ὑπέμεινε. διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· οὕτως γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους καὶ ἀνακεκαλυμμένους τὴν αἰσχύνην ἀπάξει αἰχμαλώτους ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Αἰθίοπας. ἀλότων δὲ τῶν Αἰθίοπων καταισχυθήσονται οἱ Αἰγύπτιοι ἐρυθριῶντες, ἐφ' οἷς ἐθάρσουν καὶ ἐπεποίθεισαν, ὡς καταγιγνώσκειν καὶ μέμφεσθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, δῆλον δ' ὅτι ἐν τῇ Αἰγυπτίῳ χώρᾳ. νῆσον δὲ αὐτὴν ὠνόμασε διὰ τὸ πανταχόθεν περιρρεῖσθαι καὶ κυκλοῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ποταμοῦ. ἐροῦσι δὲ φησι καταγιγνώσκοντες ἑαυτῶν καὶ μεταμελόμενοι, ὅτι δὴ ἐπ' ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων θεὸν τὰς ἑαυτῶν ἀνήρτησαν ἐλπίδας, καὶ πῶς αὐτοὶ δυνησόμεθα σωθῆναι, ὅποτε ταῦτα πεπόνθασιν οἱ προσδοκήσαντες ἡμῖν ἔσσεσθαι βοηθοί. θαυμάσαι δὲ ἐστὶν τὸν προφητικὸν βίον, ὃν ὁ μὲν Ἀπόστολος παρέστησεν εἰπών· «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι». ἡ δὲ παρούσα γραφὴ τὸν Ἡσαΐαν ἐνὶ ἐνδύματι σάκκῳ κεχημένον εἰσάγει, πενθοῦντα δηλαδὴ καὶ ἀποκλαόμενον τοὺς διὰ τὰς οἰκείας ἀσεβείας μακρὰν ἀποπίπτοντας τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ κελευσθέντα γυμνὸν βαδίσαι καὶ μὴ μελλῆσαι, πρᾶξι δὲ τοῦτο παραχρῆμα ἐπ' ὀφθαλμοῖς τῶν παρόντων αὐτῷ, μεγίστης ὑπακοῆς καὶ προθυμίας τῆς πρὸς τὸν θεὸν γένοιτ' ἂν δεῖγμα, παραστήματός τε καὶ φρονήματος ἐπηρμένου, πᾶσαν τὴν παρὰ ἀνθρώποις δόξαν ἐν οὐδενὶ τιθεμένου. 1.79 Ζητῶν τὰ προκείμενα σῶσαι πρὸς λέξιν ἀφορμὰς οἶμαι

λαμβάνειν ἀπὸ τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν αὐτοῖς λόγων, ἐν οἷς εἴρηται· «Πέπτωκε πέπτωκε Βαβυλῶν, καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα αὐτῆς καὶ τὰ χειροποίητα αὐτῆς συνετρίβη»· ἄντικρυς γὰρ ταῦτα περὶ Βαβυλῶνος εἴρηται. καὶ προῖων αὐθις ὁ λόγος φησὶν· ἐπ' ἐμὲ οἱ Ἑλαμίται, καὶ πρέσβεις τῶν Περσῶν ἐπ' ἐμὲ ἔρχονται, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἀνάστηθι Ἑλάμ, πολιορκεῖτε Μῆδοι. καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ δὲ φωνὴ καὶ οἱ λοιποὶ ἔρμηνευταὶ Μήδων ἐν τούτοις ἐμνημόνευσαν· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ τὴν Βαβυλωνίων καθελόντες ἀρχὴν, ὡς ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἢ περὶ Βαβυλῶνος προφητεία, δι' ἧς ἐλέγετο· «ἰδοὺ ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους». Πέρσαι γοῦν Μήδους οὐκ εἰς μακρὰν διαδεξάμενοι τὰ λείψανα τῆς Βαβυλῶνος καθεῖλον· εἰκότως γοῦν περὶ Βαβυλῶνος τὰ προκείμενα εἰρήσθαι ἠγοῦμαι. τί δὲ βούλεται ὁ λόγος φάσκων· τὸ ὄραμα τῆς ἐρήμου; ἐντεῦθεν ἤδη Βαβυλῶνα ἔρημον ὀνομάζει διὰ τὰ θεσπισθέντα περὶ τῆς ἐρημίας αὐτῆς. τὸ ὄραμα τοίνυν τῆς ἐρήμου θαλάσσης τὴν Βαβυλῶνος ἐρημωθεῖσαν θάλασσαν σημαίνει. εἰ δὲ τις ἔροιτο, τί βούλεται ἐνταῦθα κείμενος ἀκαίρως ὁ περὶ Βαβυλῶνος λόγος ἅπαξ διὰ τῶν ἔμπροσθεν τῆς περὶ Βαβυλῶνος προφητείας πεπληρωμένως ἀποδοθείσης, ἐροῦμεν ὅτι ἐπειδὴ «ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰγύπτου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰθιοπίων, νεανίσκους καὶ πρεσβύτας, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους» «ἀπάξειν» ἐλέγετο ἀρτίως, ἀναγκαίως ὁ λόγος ὅποια καὶ αὐτοῖς ὅσον οὐδέπω συμβήσεται τοῖς Ἀσσυρίοις σημαίνει· ὥσπερ γὰρ Αἰγυπτίους ὁ θεὸς μετήρχετο δικαίᾳ κρίσει διὰ τῆς ἐφόδου τῶν Ἀσσυρίων, οὕτως καὶ τοὺς Ἀσσυρίους Μήδοις παραδιδούς καθήρει τῆς μεγαλαυχίας καὶ Μήδους αὐθις ὑπέταττε Πέρσαις καὶ αὐτὸν πάλιν τούτους δι' ἐτέρων ἐσωφρόνιζεν· οὕτω δὲ σώζοιτ' ἂν ὁ εἰρμὸς τῶν προκειμένων. μετὰ γε μὴν τὴν προγραφὴν τὸ ὄραμα τῆς ἐρημωθείσης θαλάσσης περιέχουσαν ἐπάγει ὁ λόγος· Ὡς καταγιγίς δι' ἐρήμου διέλθοι ἐξ ἐρήμου ἐρχομένη ἐκ γῆς, φοβερὸν τὸ ὄραμα καὶ σκληρὸν ἀνηγγέλη μοι. ἐκ προσώπου τῆς Βαβυλῶνος αὐτῆς οἶμαι ταῦτα λέγεσθαι, ὥσπερ εἰ ἀκοὴν παραδεξαμένης τῶν μελλόντων ἐπιέναι αὐτῇ κακῶν, εὐχομένης τε παρελθεῖν τὴν ἀκοὴν καὶ μὴ γενέσθαι τὰ προσδοκώμενα. διὸ φησι· φοβερὸν τὸ ὄραμα καὶ σκληρὸν ἀνηγγέλη μοι, ὥσπερ καταγιγίς δι' ἐρήμου διέλθοι· γένοιτο γὰρ αὐτὸ φησι διελθεῖν καὶ ἀντιπαρελθεῖν καταγιγίδι ἐξ ἐρήμου ἐρχομένη ἐοικός· εἰ γὰρ καὶ αὐτὴ μόνη τοῦ ὄραματος ἢ ἀκοὴ γνωσθεῖσά μοι σκληρὰ τέ τις καὶ ἐπίφοβος τυγχάνει, ποταπὴ ἄρα ἔσται αὐτῇ, εἰ ἐπέλθοι δίκην καταγιγίδος ἐξ ἐρήμου ἐρχομένης, ἀλλὰ διέλθοι γε αὐτῇ καὶ παραδράμοι μηδὲ ἐπελθοῦσα κατ' ἐμοῦ στηριχθεῖη. μανθάνω γὰρ ὅτι ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖ καὶ ὁ ἀνομῶν ἀνομεῖ, καὶ ἐπ' ὀνόματος δὲ ἤκουσα παρὰ τῶν ἀπαγγειλάντων μοι, ὡς ἄρα οἱ Ἑλαμίται καὶ οἱ Μῆδοι ἐπ' ἐμὲ ἔρχονται πρόδρομοι ὄντες οὗτοι Περσῶν· διὸ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι εἰπὼν πρέσβεις εἶναι Περσῶν. τί οὖν πράξαιμι τῆς τούτων καταγιγίδος ἐπιβαίνειν μοι μελλούσης, ἀλλὰ ὡς ἔοικε νῦν στενάξω, ὅπερ πρότερον οὐκ ἔπραττον, ὑπερήφανος οὔσα καὶ κατεπαιρομένη τῶν λοιπῶν ἔθνων ὡς ἐτέροις ἐμποιεῖν στεναγμούς. νῦν δὲ αὐτῇ ἐγὼ ἢ Βαβυλῶν καὶ ὁ ἐν ἐμοὶ λαὸς στενάξω καὶ παρακαλέσω ἐμαυτὴν διὰ τοῦ στεναγμοῦ. Ἐπειδὴ καθήψατό μοι ἢ περὶ τῶν λεχθέντων ἀγγελία, ἧς ἔνεκα ἐπλήσθη ἢ ὀσφύς μου ἐκλύσεως πάλαι κατεσφιγμένη καὶ νεανιευομένη, ὀδύνη τε καὶ πόνοι κατέσχον με ὡς μηδὲν διαφέρειν ἐμὲ τὴν Βαβυλῶνα τὴν πάλαι ἐτέροις οὔσαν φοβερὰν γυναικὸς τικτούσης. ταῦτα δὲ μοι συμβέβηκεν, ἐπειδὴ περ ὁμολογῶ ἠδίκηκέναι, ὅτε μηδενὸς ἤκουον τῶν παραινούντων μοι καὶ ὅτε σπουδὴν ἐποιούμην μηδὲν ὀρθὸν βλέπειν. διὸ φησι, νῦν ἐξομολογουμένη φημί· ἠδίκησα τὸ μὴ ἀκοῦσαι, ἐσπούδασα τὸ μὴ βλέπειν. πλανᾶται ἢ καρδία μου, καὶ ἡ ἀνομία μου βαπτίζει με, ἢ καρδία μου ἐφέστηκεν εἰς φόβον. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἐποίησεν· ἐπλανήθη ἢ ψυχὴ μου, ἢ καρδία μου ἐταράχθη, ἐθορύβησε

με τὸ ἀτάραχον τῆς εὐδοκίας μου, ἐποίησέ με εἰς ἔκστασιν. Ταῦτα μὲν οὖν οἶμαι λελέχθαι τῷ προφήτῃ προσωποποιοῦντι τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς ἢ καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ κατοικοῦντος ἔθνους τὰ εἰρημένα προενηνεγμένα. τὸ προφητικὸν πνεῦμα πρὸς τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ἑλαμίτας καὶ πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Περσῶν ἀποτείνεται, διεγειρον καὶ παρορμῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν κατὰ τῶν Βαβυλωνίων πόλεμον. διὸ ὡς πρὸς αὐτοὺς φησιν· ἐτοίμασον τὴν τράπεζαν· φάγετε, πίετε· ἀναστάντες οἱ ἄρχοντες ἐτοιμάσατε θυρεοὺς. ταῦτα δὲ λέγω φησὶν ἐγὼ ὁ προφήτης τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ κινούμενος, ἐπειδήπερ ὅτι οὕτως εἶπε κύριος πρὸς με Βαδίσας στήσον σεαυτῷ σκοπὸν καὶ ὃ ἂν ἴδῃς ἀπάγγειλον, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ὃ ἂν ἴδῃ ἀπαγγειλάτω, δηλονότι ὁ σκοπός. Εἶτά φησιν ἐστάθη ὁ σκοπός κατὰ τὸ πρόσταγμα κυρίου καὶ εἶδεν ἀναβάτας ἵππεῖς δύο, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ εἶδεν ἄρμα ζευγὸς ἵππων. τοῦτο μὲν οὖν πρῶτον ἐθεάσατο, μετὰ δὲ τὴν τῶν ἵππων συνωρίδα ἄλλους δύο ἵππεῖς ὄρα, τὸν μὲν ὄνω ὀχούμενον, τὸν δὲ καμήλω. σημεῖα δὲ καὶ σύμβολα ἦν ταῦτα τῆς τῶν πολεμίων παρατάξεως, ὧν οἱ μὲν ἐφ' ἁρμάτων ὀχούμενοι ἐπήεσαν, οἱ δὲ ἐπὶ νωτοφόρων τὰ δέοντα πρὸς τὰς χρείας ἐπαγομένων. ταῦτα μὲν οὖν εἶδεν ὁ σκοπός, ὃν ἐκέλευσεν ὁ θεὸς τῷ προφήτῃ· ἀκρόασαί φησιν ἀκρόασιν πολλὴν καὶ κάλεσον Οὐρίαν εἰς τὴν σκοπιάν. προστάττει δὴ τὰ ὦτα ἑαυτοῦ παρασχεῖν εἰς τὸ ἀκοῦσαι τοῦ μέλλοντος ῥηθήσεσθαι λόγου καὶ καλέσαι Οὐρίαν εἰς τὴν σκοπιάν. ἀντὶ δὲ τοῦ Οὐρίαν ὁ μὲν Ἀκύλας λέοντα, ὁ δὲ Σύμμαχος λέαιναν, ὁ δὲ Θεοδοτίων Ἀριήλ ἐξέδωκεν. οὐδεὶς δὲ τούτων Οὐρίαν ὠνόμασεν, ἐπεὶ μηδὲ ἡ Ἑβραϊκὴ φωνὴ ἐμνημόνευσε τοῦ Οὐρία. ὅτε μὲν γὰρ διὰ τῶν ἔμπροσθεν «Οὐρίου τοῦ ἱερέως» μνήμην ἐποιεῖτο, ἄλλοις στοιχείοις ἐσημειοῦτο τὸν ἄνδρα, νῦν δ' ἄλλῃ φωνῇ καὶ ἑτέροις στοιχείοις ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις τὸν λέοντα σημαίνει ἢ τὴν λέαιναν κατὰ τὸν Σύμμαχον. προστάττει τοίνυν ὁ κύριος τῷ προφήτῃ ἀκροάσασθαι ἀκρόασιν πολλὴν τὴν ῥηθήσεσθαι μέλλουσας ἔπειτα ἢ τὴν λέαιναν ἢ τὸν Ἀριήλ καλέσαι, ὅπως καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὑπὸ τοῦ σκοποῦ θεαθεῖη τοῦ προφήτου ἅμα τῷ σκοπῷ θεωμένου. ὃ δὴ σημαίνει λέγων ἐξῆς· Ἔστην διὰ παντὸς ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῆς παρεμβολῆς ἐγὼ ἔστην ὅλην τὴν νύκτα· εἰστήκει τοίνυν καὶ ὁ προφήτης ἅμα τῷ σκοπῷ καταδοκῶν τὴν μέλλουσας ὀφθήσεσθαι αὐτοῖς ὄψιν τοῦ λέοντος ἢ τῆς λεαίνης ἢ τοῦ Ἀριήλ. διακαρτερήσας δὲ τὸν πάντα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν τῆς νυκτὸς χρόνον ἐπιλέγει· καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἔρχεται. τίς δὲ οὗτος ἢ ὁ Ἀριήλ ἐπιβεβηκῶς συνωρίδι; διὸ φησιν· καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἔρχεται ἐπιβάτης συνωρίδος. τίς δὲ οὗτος ἄρα ἦν ἢ τιμωρός τις ἄγγελος, δι' οὗ τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Βαβυλῶνος ἤμελλε πληροῦσθαι; τάχα που Ἀριήλ ὀνομαζόμενος ἢ αὐτὸς ὧν ἐκεῖνος ὁ «ὡς λέων ὠρυόμενος καὶ περιπατῶν ζητεῖ τίνα καταπίη». καὶ δὴ θεασάμενος αὐτὸν ὁ προφήτης, συνεῖδεν ὡς τιμωρητικὸς ὧν ἄγγελος τὴν τῆς Βαβυλῶνος ἀπώλειαν ἐργάσεται. διὸ ἐπιβοᾷ λέγων· Πέπτωκε πέπτωκε Βαβυλῶν, καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα αὐτῆς καὶ τὰ χειροποίητα αὐτῆς συνετρίβη εἰς τὴν γῆν· ὡς γὰρ ταῦτα πρᾶξαι κεκελευσμένου τοῦ Ἀριήλ, ταύτην ἠφίει τὴν φωνὴν ὁ προφήτης. δύο τοίνυν διὰ τούτων σκοποὶ παρίστανται καὶ δύο θεωρούμεναι ὄψεις· ὁ μὲν γὰρ πρῶτος σκοπὸς ἑώρα ἀναβάτας ἵππεῖς δύο καὶ ἀναβάτην ὄνου καὶ ἀναβάτην καμήλου, ὁ δὲ δευτέρος αὐτὸς ὧν ὁ προφήτης οὐκέτι ἀναβάτας καμήλων οὐδὲ ὄνων, ἀλλ' ἐπιβάτην συνωρίδος ἑώρα, τὸν λέοντα ἢ τὸν Ἀριήλ, ἐφ' ᾧ τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ τὴν συντριβὴν τῶν νομιζομένων αὐτῆς θεῶν ἐδήλου. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· Πέπτωκε πέπτωκε Βαβυλῶν, καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν αὐτῆς συνετρίβη. ὁ μὲν οὖν πρῶτος σκοπὸς ὑποδεέστερος ὧν τοῦ προφήτου τὸ πλῆθος ἑώρα τῶν μελλόντων ἐπιέναι τῇ Βαβυλῶνι πολεμίων ἀνδρῶν, ὁ δὲ δευτέρος αὐτὸς ὧν ὁ προφήτης τὴν

ἀπορρητοτέραν ὄψιν ἐθεώρει ἀγγελικὴν ὡς οἶμαι οὖσαν, δι' ἧς τὰ τῆς πτώσεως Βαβυλῶνος ἐνηργεῖτο. εἰκότως οὖν ἐπέπερ ἤμελλε τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἀναβοᾶν καὶ λέγειν· Πέπτωκε πέπτωκε Βαβυλῶν, καὶ πάντα τὰ χειροποίητα αὐτῆς συνετρίβη, προλαβὼν εἶπεν ὁ κύριος τῷ προφήτῃ ἀκρόασαι ἀκρόασιν πολλήν, ταύτην αὐτὴν δηλονότι τὴν περὶ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἀγαλμάτων αὐτῆς λεχθεῖσαν. οἶμαι δὲ διὰ τούτων σημαίνεσθαι τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας τὴν παντελῆ καθαίρεσιν θεοῦ κρίσει γενομένην· οὐκ ἂν δὲ ἐφάνη, ὅτι μωρὸς οὗτος ἄγγελος, εἰ μὴ βέβλητο ὑπὸ τοῦ προφήτου κατὰ πρόσταξιν τοῦ θεοῦ. Τούτων δὲ οὕτω πραχθέντων ὁ προφήτης λοιπὸν ἐκφαίνει ταῦτα, ἅπερ ἤκουσέ τε καὶ εἶδε τοῖς καταλελειμμένοις καὶ ὀδυνωμένοις ἐν τῷ λαῷ. βραχεῖς δὲ τινες ἦσαν οὗτοι οἱ τὰ κατὰ τοῦ λαοῦ ἀποδυρόμενοι μόνου περιλειφθέντες ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν πλάνης, οἷς ὁ προφήτης προσφωνεῖ λέγων· ἀκούσατε ἃ ἤκουσα παρὰ κυρίου σαβαώθ· ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνήγγειλεν ὑμῖν· ἃ γὰρ ἐμοὶ ἀπεκάλυψε, ταῦτα καὶ ὑμῖν ἐξέφηνεν ὡς δι' ἐρμηνέως ἐμοῦ. τοῦτο τέλος τῆς περὶ Αἰγύπτου προφητείας, μεθ' ἣν ὁ λόγος μεταβαίνει ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν. 1.80 Οὐκ ἀργῶς οὐδὲ τὴν περὶ τούτων προφητείαν πεποιήται ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτοι πολέμιοι τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιτιθέμενοι, μαρτυρεῖ τούτοις ἡ ἱστορία καὶ ὁ λέγων Ψαλμὸς· «ὅτι ἐβουλεύσαντο ἐν ὁμοιοῖα ἐπὶ τὸ αὐτό, κατὰ σοῦ διαθήκην διέθεντο τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, Μωᾶβ καὶ Ἀγαρηνοί, Γεβᾶλ καὶ Ἀμμὼν καὶ Ἀμαλήκ» ὁρᾶς ὅπως πρὸ πάντων τῶν πολεμίων τοῦ λαοῦ τοὺς Ἰδουμαίους τίθησιν· ἔθνος δὲ τοῦτ' ἦν μέγιστον ἀμφὶ τοῖς Πέτραν τῆς Ἀραβίας ἐκ τοῦ Ἡσαῦ τὴν διαδοχὴν κατάγον. Ἡσαῦ δὲ ἀδελφὸς ἦν τοῦ Ἰακώβ τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, ἐξ οὗ πάντες Ἰοδαῖοι. ἀδελφῶν οὖν ὑπῆρχον τέκνα οἱ τε Ἰδουμαῖοι καὶ Ἰουδαῖοι· Ἐδώμ γὰρ ἐκαλεῖτο Ἡσαῦ, διὸ καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἰδουμαῖοι. ἐπεὶ τοίνυν συνεχῶς ἐπανίσταντο οἱ Ἰδουμαῖοι τῷ Ἰσραὴλ, εἰκότως καὶ τὸ περὶ τούτων ὄραμα θεωρεῖ ὁ προφήτης προλέγων τὰ καὶ αὐτοῖς συμβησόμενα. ἔοικε δὲ τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις ὁ θεὸς προσφωνεῖν λέγων· Πρὸς ἐμὲ καλεῖ παρὰ τοῦ Σηεῖρ· τοὺς γὰρ φεύγοντας παρὰ τοῦ Σηεῖρ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς πρὸς ἐμὲ καλεῖ φησι. Σηεῖρ δὲ ἐκαλεῖτο τὸ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ὄρος τοῦ Ἡσαῦ, ἐν ᾧ συνειστήκει αὐτοῦ τὰ βασίλεια· γνωρίζεται δὲ τοῖς ἐπιχωρίοις εἰσέτι καὶ νῦν οὕτω καλούμενον. τοῖς οὖν ἀγωνιῶσι τὸν ἀπὸ τῶν Ἰδουμαίων φόβον φάσκει· πρὸς ἐμὲ σπεύδοντες ἦκατε, καὶ παρ' ἐμοὶ γενόμενοι φυλάσσετε τὰς ἑαυτῶν ἐπάλξεις. Κἀγὼ δὲ φυλάξω ὑμᾶς δι' ἡμέρας καὶ διὰ νυκτὸς καὶ παρ' ἐμοὶ γένεσθε. εἴ τις οὖν ἐν ὑμῖν βοηθείας δεῖται, παρ' ἐμοῦ ζητεῖτω τὴν βοήθειαν, καὶ εἴ τις τῆς αὐτοῦ πεφρόντικε σωτηρίας, παρ' ἐμοὶ οἰκεῖτω. ταῦτα οὖν εἰρησθαί μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἐπτοημένους τὸν φόβον τῶν Ἰδουμαίων, οὓς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακαλεῖται ὁ θεὸς ἐπαγγελλόμενος τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν, εἰ παραμένειεν αὐτῷ. Τὰ δ' ἐξῆς ὁ προφήτης ἐτέρας ὑποθέσεως ἐπιλαβόμενος φάσκει ληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὸ καὶ λῆμμα ἐκάλει τὸν λόγον. ὅπερ λῆμμα οὐκέτι περὶ τῶν Ἰδουμαίων μόνων ἦν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῶν τὴν Ἀραβίαν οἰκούντων, ἐχθρῶν καὶ αὐτῶν καὶ πολεμίων ὄντων τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸς οὓς φησιν· εἰ δὴ πάντοτε θρασυνομένοι ᾧ οὗτοι κατεπαίρεσθαι εἰώθατε τοῦ ἐμοῦ λαοῦ, νῦν γοῦν μαθόντες τὰ ὅσον οὕτω ὑμᾶς μετελευσόμενα παύσασθε τῆς ἀπονοίας. ἤδη γὰρ ἐπιστάντων τῶν κατακοπτόντων ὑμᾶς πολεμίων, οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν ἐν ὑμῖν ἀπολοῦνται, εἷς δὲ πού καὶ δευτέρος, ἢ καὶ σφόδρα τινὲς βραχεῖς εἰ περιωθεῖεν φυγῇ τὴν σωτηρίαν ποριζόμενοι, τούτοις αὐτοῖς ἐγὼ παρακελεύομαι ὡσανεὶ φεύγουσι καὶ ἐκ τῆς φυγῆς παρειμένους ἤδη καὶ ἐκκελυμένους ἄρτον καὶ ὕδωρ παρασκευάζειν, μηκέτι γοῦν πόλιν οἰκεῖν ἔχοντες, οὗτοι ἐν δρυμῷ καὶ ἐν ἐρήμοις τόποις καταλαβούσης αὐτοὺς

ἐσπέρας κοιμηθήσονται. ἀλλ' ἵνα μὴ λιμῶ διαφθαρεῖεν, κεκηκόςιν αὐτοῖς καὶ διψῶσιν ἀπὸ καμάτου προσφέρειν ἄρτον καὶ ποτὸν παρακελεύομαι. ταῦτα δὲ πρὸς ὑμᾶς φημι τοὺς τὴν Θεμὴν οὕτω καλουμένην χώραν οἰκοῦντας, οὓς πρέπει δεξιῶς ἀποδέχεσθαι καὶ φιλανθρωπεύεσθαι τοὺς φυγάδας, οἳ μὴδὲ πόλιν ἔτι κατοικεῖν δυνάμενοι ἐν ὁδοῖς καὶ δρυμοῖς ἀυλισθήσονται. διὸ μὴ παρίδητε οἰκτρῶς οὕτως λιμῶ διαφθειρομένους τοὺς διασωθέντας ἐκ τῆς τῶν πολεμίων μαχαίρας, οἳ μόνις ἐκ τοσοῦτου πλήθους δεδύνηνται διαφυγεῖν τῶν λοιπῶν ἀπολωλότων ἢ καὶ ἀποπλανηθέντων ἐν ἑτέροις ἀπωκισμένοις τόποις. Ταῦτα δὲ ἐκφήνας προσέταξεν ὁ θεὸς οὐκ εἰς μακρὸν ἀποβησόμενα· οὐδὲ γὰρ ὄλος ἐνιαυτὸς παρελεύσεται, μεθ' ὃν ἡ πάλαι ἐπηρμένη καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπίσημος καὶ διαφανὴς τῶν υἰῶν Κηδᾶρ πόλις ἀφανισθήσεται, ἣ τε συνεστῶσα αὐτῶν νεολαία στρατιωτικὴ τις οὔσα καὶ τοξοτῶν ἰσχυρῶν ἔμπλεως ἐκλείψει, ὡς εἰς ὀλίγον ἀριθμὸν ἀνδρῶν περιστῆναι αὐτούς. ταῦτα γὰρ ὤριστα καὶ κέκριται παρὰ τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ, ὡς ἂν μάθοιεν οἱ δηλωθέντες μὴ καταφρονητικῶς ἐπεμβαίνειν τῷ αὐτοῦ λαῷ καὶ τέλος τῆς προφητείας τὸ εἰς ὀλίγους περιστῆναι τοὺς εἰρημένους. 1.81 «Ἐπειδὴ μὴ» «ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ», τούτου χάριν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἄλλοφύλων ἐλέγχοις μέσος ἐμβέβληται καὶ ὁ περὶ τῆς Σιών λόγος· δι' οὗ καὶ τοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκήτορας ὥσπερ ἐν ἄλλοφύλοις κατατάττων ὁ θεός, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν προφέρει ψῆφον. εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἀμὼς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν Ἰουδαίων λαόν· «οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιοπῶν ὑμεῖς ἔστε ἐμοί; λέγει κύριος. οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἄλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; ἴδου οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς». τό γε μὴν προκείμενον ῥῆμα τῆς φάραγγος Σιών οὐ περὶ αὐτῆς τῆς Σιών, ἀλλὰ περὶ τῆς παρακειμένης αὐτῇ φάραγγος εἴρηται. διόπερ ἐξῆς προῖων ὁ λόγος φησὶ· καὶ ἔσονται αἱ ἐκλεκταὶ φάραγγές σου πλησθήσονται ἀρμάτων, οἳ δὲ ἰππεῖς ἐμφράξουσι τὰς πύλας σου. οἴμαι δὲ διὰ τούτων τὸν θεὸν τὴν ἀποβολὴν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀπόπτωσιν σημεῖναι βουλόμενον ἐν τῷ τάγματι τῶν ἄλλοφύλων αὐτούς κατατάξαι μέσους παραληφθέντας τῆς τῶν ἄλλοφύλων γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν πτώσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἡγοῦμαι δηλοῦσθαι διὰ τοῦ φάραγγα Σιών ὀνομάζειν. καὶ ἄλλως δὲ μέμφεται ὁ θεὸς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τοὺς ἀποπεσόντας τοῦ ὕψους τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος, ὥσπερ δὲ ἐν κοιλάσι καὶ ἐν φάραξι τοῦ τῆς κακίας βυθοῦ καταπεπτωκότας. Σιών μὲν γὰρ «ὄρος» ἐστὶν «ὑψηλόν», ἐφ' ᾧ ὁ νεὼς τοῦ θεοῦ ᾠκοδόμητο· διὸ λέλεκται· «ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών», καί· «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ». καὶ ὁ λόγος δὲ ὁ εὐαγγελικὸς διὰ τοῦ Σιών ὄρους σημαίνεσθαι διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀπεδείκνυτο. οἳ δὲ ταύτης ἐκπεσόντες τῆς ἐλπίδος ἐν φάραγγι προσπαρακειμένη τῇ Σιών πεπτώκασιν· πάση γὰρ ἀρετῇ κακία παράκειται, εἰς ἣν ἐκπίπτει ὁ τῆς ἀρετῆς ἐξολισθαίνων. οὕτω γοῦν καὶ οἳ τῆς πίστεως ἐξαμαρτάνοντες εἰς ἀπιστίαν περιτρέπονται. ὁ τοίνυν ἐκ περιτομῆς λαὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ ὕψους ἐκπεσὼν καὶ «τῆς ἐπουρανίου Σιών» ἀπαλλοτριωθεὶς εἰς τὸν τῆς ἀπιστίας περιετράπη κρημνόν· διὸ καὶ ἐν ἄλλοφύλοις ἐλογίσθη παρὰ τῷ θεῷ. ὅθεν ἡ προφητεία τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀποβολὴν αἰνιττομένη τὸ ῥῆμα τῆς φάραγγος Σιών ἀνέγραψεν. εἴτ' ἐπειδὴ «εἰκὴ φυσιοῦνται» ἐν βυθῷ κακίας ὑπάρχοντες, φησὶ πρὸς αὐτούς· Τί ἐγένετό σοι, ὅτι ἀνέβητε πάντες εἰς δώματα μάταια; Θεωρῶν δὲ τῷ πνεύματι ὁ προφήτης τὰς κατὰ τοῦ σωτῆρος βοᾶς αὐτῶν καὶ τὰς ἀθέους κατ' αὐτοῦ δυσφημίας, δι' ἃς ἀπεβλήθησαν, ἐπιφέρει· ἐνεπλήσθη ἡ πόλις βοώντων, καὶ ἐπεὶ «ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον», καθ' ἣν «ψυχὴ ἢ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται», τὸν τῆς ψυχῆς αὐτῶν θάνατον σημαίνων ἐπιλέγει· οἳ τραυματῖαι σου οὐ τραυματῖαι

ρομφαίας, οὐδὲ οἱ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμου. καὶ ἐπιφέρει· πάντες οἱ ἄρχοντες σου πεφεύγασιν ἢ ἀνεστατώθησαν κατὰ τὸν Σύμμαχον, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· μετεκινήθησαν. διὸ οὐκέτι κατὰ τὸ παλαιὸν παρ' αὐτοῖς οὐ βασιλεὺς οὐχ ἡγούμενοι οὐκ ἀρχιερεῖς οὐ προφήται, ἀλλ' οὐδὲ Φαρισαῖοι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι οὐδ' ὅσοι τὸ παλαιὸν ταῖς παρ' αὐτοῖς ἀρχαῖς τετίμητο· πάντες γὰρ μετεκινήθησαν, οἱ δ' εἰσέτι καὶ νῦν ἀλόντες ὑπὸ τούτων ψυχῶν πολιορκητοῦ πικρῶς δεδεμένοι εἰσίν, ἐπειδὴ «σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται». διὸ λέλεκται· καὶ οἱ ἀλόντες πικρῶς δεδεμένοι εἰσίν. Ταῦτα συνιδὼν ὁ προφήτης τῷ πνεύματι καὶ τὴν ἐκ τοσοῦτου ὕψους ἐπὶ τὴν ἐσχάτην κακίαν ὥσπερ τινὰ φάραγγα πῶσιν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ ἀπολοφύρεται λέγων· διὰ τοῦτο εἶπα Ἄφετέ με πικρῶς κλαύσομαι, μὴ κατισχύσητε παρακαλεῖν με ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· μὴ παραμυθεῖσθέ με ἐπὶ τῇ ταλαιπωρίᾳ τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου· οἶδα γὰρ φησὶν ἀκριβῶς καὶ τῷ πνεύματι προορῶ, ὡς διὰ τὰ προλεχθέντα πάντα καὶ ἡ πόλις ἢ τῷ θεῷ ἀνακειμένη ἀλώσεται, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν παραδοθήσονται. διόπερ ἐντεῦθεν ἤδη ἀποδύρομαι καὶ ὥσπερ ἐπὶ γνησίοις ἑμαυτοῦ σπλάγχνοις ἀποκλάομαι. καὶ γὰρ πρὸς τοῖς προλεχθεῖσιν· ἡμέρα ταραχῆς καὶ ἀπωλείας καὶ καταπατήματος καὶ πλάνησις παρὰ κυρίου σαβαὼθ ἐπῆλθε τῇ φάραγγι Σιών. καὶ ταῦτα δὲ οἶμαι λέγεσθαι περὶ τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῇ, περὶ ὧν ἐπιφέρει· πλανῶνται ἐπὶ τὰ ὄρη ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν τὸν λαὸν ἅμα τοῖς ἄρχουσι σημαίνων. εἶτ' ἐπάγει τὴν κατ' αὐτῶν ἀπειλὴν φάσκων· οἱ δὲ Ἐλαμίται ἔλαβον φαρέτρας, ἀναβάται ἵππων καὶ συναγωγή παρατάξεως. δηλοῖ δὲ δυνάμεις ἀντικειμένας καὶ ἀφανεῖς, ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, οἷς ὑπὸ τοῦ θεοῦ παρεδόθησαν. ἐπεὶ δὲ οἱ Ἐλαμίται ἐρμηνεύονται παραβλέποντες διὰ τὸ παρορᾶν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπολλυμένων καὶ μηδενὸς φεΐδεσθαι, εἰκὸς οὕτω κεκλήσθαι τὰ πολιορκήσαντα αὐτοὺς στρατιωτικά, ἃ δὴ μεθ' ἵππων καὶ μετὰ πλείστης δυνάμεως παραταξάμενα τῇ προλεχθείσῃ φάραγγι Σιών εἰς ἔσχατον ἐρημίας αὐτὴν ἤγαγον. διὸ ἐπιλέγεται ἐξῆς· καὶ αἱ ἐκλεκταὶ φάραγγές σου πληροθήσονται ἀρμάτων, οἱ δὲ ἵππεῖς ἐμφράξουσιν τὰς πύλας τοῦ Ἰούδα καὶ εἰσελεύσονται, οὐχὶ νῦν οὐδὲ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἀλλὰ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγω δὲ ἐν τῷ προφητευομένῳ καιρῷ, εἰς τοὺς οἴκους τῆς πόλεως, ὅτε καὶ πολιορκοῦντες πάντα τόπον καὶ πᾶσαν γωνίαν τῆς πόλεως περιεργαζόμενοι ἀνακαλύψουσι τὰ κρυπτὰ τῶν οἴκων τῆς ἄκρας Δαυὶδ. ταῦτα δὲ ἦν τὰ ἀπόρρητα τῆς βασιλείας σύμβολα ἢ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀγιάσματι ἀποκείμενα· ἃ οὐδενὶ ἐξῆν εἰ μὴ «μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ» ἐποπτεύειν, ἃ δὴ καὶ αὐτὰ τοῖς πολεμίοις παραδοθήσεσθαι φησὶν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἴδωσαν ὅτι πλείους εἰσίν, ὁ Σύμμαχος· καὶ τὰ ῥήγματά φησὶν οἴκου Δαυὶδ ὄψεσθε ὅτι ἐπληθύνθη. ἐπὶ τούτοις μέμφεται τοὺς ἐν τῇ φάραγγι Σιών, ὡς ἀποστρέψασιν τὰ ὕδατα τῆς ἀρχαίας κολυμβήθρας τὰ ὄντα ἐν τῇ πόλει, ἕτερον δὲ ἑαυτοῖς ὕδωρ ἐπινοήσασιν μεταξὺ τῶν δύο τειχῶν. ὕδωρ δὲ ἦν παλαιᾶς κολυμβήθρας ἐν τῇ πόλει ὁ τῆς παλαιᾶς καὶ θεοπνεύστου γραφῆς λόγος, ὃν ἀποστραφέντες ἀλλότριον ὕδωρ ἑαυτοῖς ἐπενόησαν «τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων», «διδάσκοντες διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων». ἐφ' ᾧ καὶ μέμφεται αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἀπελέγχων αὐτῶν τὴν παρανομίαν, ἐν οἷς φησὶ· «καὶ ἠκυρώσατε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν, ὑποκριταί». τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸ ὁ Ἱερεμίας ἠνίτητο φάσκων· «ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν». οὕτως οὖν ἀπέστρεψαν τὸ ὕδωρ τῆς παλαιᾶς κολυμβήθρας τὸ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐπενόησαν ἑαυτοῖς ξένον ὕδωρ μεταξὺ τῶν δύο τειχῶν, λέγω δὲ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς

διαθήκης. δύο γὰρ ταῦτα τείχη τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως, δηλαδή τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας τυγχάνει, ὧν μέσον ἀλλότριον καὶ ξένον ὕδωρ ἑαυτοῖς οἱ κατηγορούμενοι ἐπενόησαν «τὰς τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις», ἐφ' αἷς καὶ μέγα φρονοῦσιν οἱ παρ' αὐτοῖς καλούμενοι δευτερωταί. καὶ ἄλλο δέ τι χεῖριστον τετολμήκασιν οἱ δηλούμενοι· τοὺς γὰρ οἴκους τοὺς τῆς πόλεως καθελόντες τοῖς τούτων λίθοις συνεχρήσαντο εἰς οἰκοδομὴν ἰδίου ἑαυτῶν τείχους. ἴδοις δ' ἂν αὐτοὺς εἰσέτι καὶ νῦν τοῦτο πράττοντας, ἐπειδὴν τὰ ῥήματα τῆς θείας γραφῆς ἀπολαμβάνοντες τὰς οἰκείας περιτειχίζουσι μυθολογίας, ὡσπερ τινὰ φραγμὸν καὶ ἀσφάλειαν καὶ τεῖχος τοῖς ἰδίοις περιβάλλοντες μύθοις. ὡσπερ γὰρ ξένον ποτὸν ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, οὕτως καὶ τεῖχος ἴδιον περιέβαλον, λίθοις χρησάμενοι ταῖς τῶν θείων γραφῶν λέξεσι. καὶ ταῦτά φησιν ἐπράξατε μὴ ἀναβλέψαντες πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἀπ' ἀρχῆς ποιήσαντα αὐτὴν καὶ τὸν πλάσαντα αὐτὴν, λέγω δὲ τὴν παλαιὰν τῶν θεοπνεύστων γραφῶν κολυμβήθραν τὴν ἀπὸ πηγῶν τοῦ θεοῦ πνεύματος προχεομένην. καὶ ὁ Σύμμαχος δὲ τὰ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἠρμήνευσε τὸν τρόπον· καὶ ὑδρεύσασθε τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας τῆς κατωτέρας καὶ τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ ἠριθμήσατε καὶ καθείλετε τοὺς οἴκους ὀχυρῶσαι τὸ τεῖχος. καὶ σύστημα ἐποιήσατε ἀνὰ μέσον τῶν τειχῶν καὶ τῆς κολυμβήθρας τῆς ἀρχαίας καὶ οὐκ ἀπεβλέψατε εἰς τὸν ποιήσαντα αὐτὴν καὶ τὸν πλάσαντα αὐτὴν ἐκ μακροῦ οὐκ εἶδετε. καὶ ὁ Θεοδοτίων δὲ οὕτως ἠρμήνευσε· καὶ συνηγάγετε τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας τῆς κάτω καὶ τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ ἠριθμήσατε καὶ κατεσπάσατε τοὺς οἴκους εἰς ὀχυρώματα τοῦ τείχους. καὶ ὕδρευμα ἐποιήσατε ἀνὰ μέσον τῶν δύο τειχῶν τῷ ὕδατι τῆς κολυμβήθρας τῆς ἀρχαίας καὶ οὐκ ἐνεβλέψατε εἰς τὸν ποιήσαντα αὐτὴν καὶ τὸν πλάσαντα αὐτὴν πόρρωθεν οὐκ ἐνεβλέψατε. Τούτοις ἐξῆς εἴρηται· καὶ ἐκάλεσε κύριος σαβαώθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν καὶ κοπετὸν καὶ ζύρησιν καὶ ζῶσιν σάκκων, αὐτοὶ δὲ ἐποιήσαντο εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα σφάζοντες μόσχους καὶ θύοντες πρόβατα ὥστε φαγεῖν κρέα καὶ πιεῖν οἶνον λέγοντες Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ὁ μὲν οὖν θεὸς ὡς ἐπὶ μεγάλοις τολμήμασι «μὴ βουλόμενος» «τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ», θρηνεῖν αὐτοὺς καὶ ἀποκλάεσθαι τὴν ἑαυτῶν ἀπώλειαν παρεκελεύετο, οἱ δ' ἐν τοιοῦτοις κακοῖς ἐξεταζόμενοι, ὡς ἂν ἀπεγνωκότες ἑαυτῶν τὴν σωτηρίαν εἰς ἀπόνοιαν ἐξώκειλαν, μέθη καὶ τρυφῇ ἑαυτοὺς ἐκδόντες ὡς οὐ διαδεξιμένης αὐτοὺς θεοῦ κρίσεως μετὰ τὴν τοῦ θνητοῦ βίου τελευτήν. ἐντεῦθεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος τῇ τούτων αὐτῶν συγχρησάμενος φωνῇ γράφει λέγων· «εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν». Ἄλλὰ ταῦτά φησι πάντα οὐκ ἔλαθε τὰ ὧτα κυρίου σαβαώθ. διὸ ὡσπερ δεσμῷ θεοῦ καταδεθείσης αὐτῶν τῆς ἁμαρτίας ἀπόφασις ἐξενήνεκται κατ' αὐτῶν φήσασα· καὶ οὐκ ἀφεθήσεται αὕτη ἡ ἁμαρτία ὑμῖν, ἕως ἂν ἀποθάνητε. ὅρα δὴ τὸ μέγεθος τῆς κατὰ τὴν ἀπόφασιν ἀπειλῆς καὶ ἐπίστησον ὡς οὐδαμοῦ διέβαλεν ἐν τούτοις τὸν λαὸν ἐπὶ εἰδωλολατρία, ἀλλ' «ὅτι εἰς δώματα ἀνέβησαν μάταια» καὶ ὅτι βοῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν καὶ ὕδωρ ἑαυτοῖς ξένον ἐπενόησαν «τὴν παλαιὰν κολυμβήθραν ἀποστραφέντες» καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι «τεῖχος» ἑαυτοῖς συνεστήσαντο «τοὺς οἴκους τῆς πόλεως καθελόντες» καὶ ταῦτα πράττοντες ἀναισθητῶς εἶχον τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ προφήτης οὕτω διέκειτο ἀποθνήσκων δὲ αὐτοὺς ἔλεγεν· «Ἄφετέ με πικρῶς κλαύσομαι»· τὸ δ' αἴτιον τοῦ πικροῦ κλαυθμοῦ τοῦτ' ἦν ἄρα τὸ ἐπὶ τέλει κατ' αὐτῶν ὀρισθὲν καὶ ἡ ἐκ θεοῦ ἐξενεχθεῖσα ἀπόφασις ἡ φήσασα· καὶ οὐκ ἀφεθήσεται ἡ ἁμαρτία αὕτη ὑμῖν, ἕως ἂν ἀποθάνητε. 1.82 Ἐπειδὴ Σομνάς καὶ Ἑλιακεῖμι οἱ διὰ τῆς μετὰ χεῖρας λέξεως δηλούμενοι σύγχρονοι γεγόνασιν Ἐζεκία τῷ βασιλεῖ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ τῆς ἱστορίας γραφή, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ χεῖρας προφήτης

διδάσκων διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων ὡς ἐπιστάντος τοῦ Ἀσσυρίου τῆ πόλει καὶ «πρὸ τοῦ ὑδραγωγῶ τῆς κολυμβήθρας τῆς ἄνω ὁδοῦ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφῆως ἐστῶτος ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν Ἐλιακεῖμ ὁ τοῦ Χελκίου ὁ οἰκονόμος καὶ Σομνᾶς ὁ γραμματεὺς», ἀκόλουθόν ἐστι τὰ προκείμενα ἐφαρμόσαι τῇ ἱστορίᾳ. ἔλεγε τοίνυν ὁ Ἑβραῖος ἀρχιερέα γεγονέναι τὸν Σομνᾶν τρυφητὴν τινα καὶ τὸν βίον ἄσμενον ἄνδρα· ὡς καὶ προδοῦναι τὸν λαὸν καὶ αὐτομολῆσαι πρὸς Σεναχηρείμ τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα, πρὸς ὃν κελεύεται βαδίζειν ὁ προφήτης εἰς τὸ παστοφόριον, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· πρὸς τὸν σκηνοποιοῦντα, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· πρὸς τὸν σκηνοῦντα· οὕτως γὰρ ἡρμήνευσαν οὗτοι τὸ παστοφόριον, εἶπεῖν τε αὐτῶ· Μάτην, ὧ οὗτος, καὶ περιττῶς ἐνθάδε σαυτῶ πρὸς τῆ πέτρα τῆ ὑψηλῆ ἐλατόμησας μνημεῖον, κολάψας ἐν αὐτῶ γράμμασι τὰ τῆς σαυτοῦ μνήμης σύμβολα οὐκ εἰδῶς, ὅτι ὄρος ἐξενήνεκται κατὰ σοῦ παρὰ κυρίου σαβαώθ, κελεύων καθαιρεθέντα σε τῆς τιμῆς, ἧς ἐπὶ τοῦ παρόντος μετέχεις, καὶ γυμνωθέντα τῆς περικειμένης σοι στολῆς, τοῦ στεφάνου καὶ τῆς ἄλλης δόξης, πορρωτάτω τῆς ἐνταυθοῖ γῆς, ἐπὶ ξένης τινὸς καὶ μακρὰν ἀπωκισμένης χώρας ἀποθανεῖν. περιττῶς ἄρα ἐφιλοκάλεις τὸν πολὺν ἐκείνον συνάγων πλοῦτον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὸν λοιπὸν τύφον, ὃν εἰσέτι καὶ νῦν περιβέβλησαι. πάντα γὰρ ταῦτα ἔσται εἰς καταπάτημα, ἐπειδὴ καθαιρεθείς καὶ ἀπόβλητος γένοιο τῆς ἀρχιερωσύνης, ἧς ἀνάξιος ἀπεφάνθης, κριτῆς δὲ ὢν δίκαιος ὁ θεὸς καὶ κατ' ἀξίαν ἐκάστω νέμων τὸ πρέπον. σοὶ μὲν ταῦτα ἐποίσει, τὸν δὲ ἕτερόν σου τὸν Ἐλιακεῖμ παῖδα καὶ δοῦλον ἀγαθὸν ἑαυτοῦ εἶναι δοκιμάσας, τὴν σὴν ἐνδύσει στολὴν καὶ τῶ στεφάνῳ τῆς ἀρχιερωσύνης τιμήσει ἐγχειρίσας αὐτῶ, ἣν τέως ἐπὶ τοῦ παρόντος σὺ πεπίστευσαι οἰκονομίαν· ἄξιος γὰρ ὁ ἀνὴρ τούτων. ἐπειδὴ καὶ προαχθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔσται σοὶ ὁμοῖος ὑπερήφανός τις καὶ ἀλαζών. χώραν δὲ πατρός ἐφέξει πρὸς πάντας τοὺς μέλλοντας ὑπ' αὐτοῦ διοικεῖσθαι· διόπερ ὡς ἡπίω καὶ πράω τὴν δόξαν Δαυὶδ τοῦ βασιλέως τοῦ πραοτάτου καὶ δικαιοτάτου δώσει, ὥστε ἄρχειν τοῦ λαοῦ μετὰ πολλῆς ἐξουσίας, ὡς μηδένα ἀντιλέξειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πραττομένοις. ἔσται δὲ ἐρριζωμένος καὶ ἐστηλωμένος καὶ βεβαίως ἰδρυμένος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν, ὡς πάντα τὸν ἐν τῷ λαῷ ἔνδοξον μὴ ἀγωνιᾶν μηδ' ὑφορᾶσθαι φθόνον ἢ βασκανίαν ἐξ αὐτοῦ γενησομένην ποτέ, πεποιθέναι δὲ ἐπ' αὐτῶ ὡς ἐπὶ πατρί. πάντες γοῦν ἀθρόως ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου ἔσσονται ἀνηρημένοι αὐτῶ, θαρροῦντες αὐτοῦ τῇ περὶ πάντας κηδεμονίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν ἔσται περὶ τοῦτον, τὰ δὲ προλεχθέντα γενήσεται τῷ Σομνᾶ· κινηθήσεται γὰρ καὶ μετασταθήσεται αὐτὸς οὗτος ὁ νῦν ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῶ, ἐπεὶ μὴ ὀρθῶς μηδὲ πιστῶς διώκησεν ἢ ἐπιστεύθη οἰκονομίαν, διὸ μεταχθήσεται καὶ ἀφαιρεθήσεται τῆς τιμῆς, καὶ πεσεῖται ἢ δόξα ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ταῦτα περὶ αὐτὸν ἔσται, κρίναντος αὐτὸν ταῦτα παθεῖν τοῦ θεοῦ. σωφρονίζει δὲ διὰ τούτων καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος παιδεύων, μὴ χαννοῦσθαι ἐν ταῖς εὐπραγίαις μηδ' ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ὡς καὶ τῆς κρίσεως ἀμνημονεῖν τοῦ θεοῦ. εἴτ' ἀκολούθως τῇ πρὸ ταύτης προφητεῖᾳ τῇ περὶ «τῆς φάραγγος Σιών» συνάψει τις τὰ προκείμενα καὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνοίσει καὶ αὐτά· τὸν μὲν ἐκπίπτοντα τῆς ἱερωσύνης Σομνᾶν εἰκόνα λέγων εἶναι τῶν κατὰ τὸν Μωσέως νόμον σωματικῶς ἱερωμένων παρὰ Ἰουδαίους, οὓς μετὰ τὸ πάθος τὸ σωτήριον πείσεσθαι τὰ προφητευόμενα παυομένους τῆς ἱερωσύνης θεσπίζει, τὸν δὲ Ἐλιακεῖμ θεοῦ ἀνάστασιν ἐρμηνευόμενον σύμβολον εἶναι τῆς νέας καὶ καινῆς ἱερωσύνης, ἣν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασις ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνεστήσατο. 1.83 Εἰ μὲν περὶ πραγμάτων πάλαι παρεληλυθότων καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ μακροῦ τετελεσμένων μόνων διελάμβανον αἱ περὶ τῶν ἀλλοφύλων προφητεῖαι, περιττὸν ἦν αὐτὰς πολυπραγμονεῖν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς περιεχούσας, νῦν δὲ πρὸς τῶ

λέγειν τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι τοῖς εἰρημένοις ἔθνεσι καθ' ἑκάστην προφητείαν ἰδιάζων φέρεται λόγος θεοσεβεία προσήκων. ὁ δὲ καὶ θαυμάσαι ἐστίν, ὅπως ἐφ' ἑκάστου ἔθνους ἀφωρισμένως ἰδιάζοντά τινα θεσπίζεται καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς τὰ συντείνοντα εἰς τὸν θεοσεβῆ λόγον πάλιν ἰδίως ἐμφέρεται. αὐτίκα γοῦν ἢ μὲν περὶ Βαβυλῶνος ὄρασις δόγμα καθολικὸν ἀνεκίνει τὸ περὶ τῆς προσδοκωμένης «τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίας» καὶ ὡς εἰς ἔσχατον ἐρημίας ἢ Βαβυλῶν ἤξει καθαιρεθείσης ὑπὸ Μήδων τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῆς· οὐ μὴν ὅτι ἔσται θυσιαστήριον ἐν Βαβυλῶνι οὐδ' ὅτι θεοσεβεῖς οἱ ἐν αὐτῇ γενήσονται εἴρηται. ἢ δ' «ὄρασις Αἰγύπτου» οὐκ αὐτῆς ἐρημίας, ἀλλὰ τῆς παρ' αὐτοῖς εἰδωλολατρίας ἐδήλου, πληθὸς τε θεοσεβείας ἔσεσθαι φησι καὶ γνώσεως θεοῦ παρ' αὐτοῖς Αἰγυπτίοις. οὕτω καὶ «τῇ Μωάβ» ἰδιάζοντά τινα προειπῶν τῶν παρ' αὐτοῖς βωμῶν ἀφανισμόν ἐπάγει, ἐκκλησίας τε θεοῦ σύστασιν καὶ Χριστοῦ θρόνον ἰδρυθήσεσθαι παρ' αὐτοῖς θεσπίζει. ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς «περὶ Δαμασκοῦ» πλεῖστα ὅσα ἐπενήνεκται περὶ ἐπιστροφῆς τῶν πάλαι τὸν θεὸν μὴ εἰδόντων ὅσα τε ἄλλα διειλήφαμεν τὰ κατὰ τοὺς τόπους διερευνώμενοι καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος. τοιγαροῦν τὰ «περὶ Τύρου» λεγόμενα ἔχει μὲν τινα ἰδιάζοντα περὶ τῶν ἐπελεύσεσθαι αὐτῇ μελλόντων, καὶ πάλαι πεπλήρωται κατὰ τοὺς τῶν Ἀσσυρίων χρόνους, ὑφ' ὧν πολιορκηθεῖσα πέπονθε τὰ ἐμφερόμενα τῇ προφητείᾳ. ὁ δ' ἐπὶ τέλει τῆς ὑποθέσεως λόγος φάσκων· «καὶ ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς καὶ ὁ μισθὸς ἅγιος τῷ κυρίῳ· οὐκ αὐτοῖς συναχθήσεται, ἀλλὰ τοῖς κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου» τὸ κεφάλαιον τῆς προφητείας συντεῖνον εἰς ὑπόθεσιν θεοσεβείας παρίστησι. τὸ ῥῆμα τοίνυν τὸ περὶ Τύρου ἐν τοῖς πρώτοις σημαίνει τὴν ἐπελθοῦσαν τῇ πόλει πολιορκίαν, καθ' ὃν χρόνον ἐπιστὰς ὁ Ἀσσύριος μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ αὐτὴν εἴλε καὶ τὴν Σιδῶνα, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἔξωθεν ἐμφέρεται ἱστορίαις. εὕρομεν γοῦν παρὰ τοῖς τὰ Ἀσσύρια γραφῆ παραδεδωκόσιν ὡς ἐπελθὼν ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τὰ Ἱεροσόλυμα πορθήσας οὐ μόνην τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Δαμασκὸν καὶ πᾶν τὸ Φοινίκων γένος ἐχειρώσατο. κρίνας γὰρ ὁ θεὸς τὸν χρηματίζοντα αὐτοῦ λαόν, λέγω δὲ τὸν Ἰσραὴλ, πικροτέρας ἐπιστρεφείας πεῖραν λαβεῖν διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἐπιθέσεως, οὐδὲ τὰ λοιπὰ παρήλθεν ἔθνη ἀνεκδίκητα ὅσα ἦν ἐπαναστάντα τῷ Ἰσραὴλ κατὰ τὸν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν χρόνον. τίνα δὲ ἦν ταῦτα «τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων καὶ οἱ Ἰσμαηλίται, Μωάβ καὶ οἱ Ἀγαρηνοί, Γεβὰλ καὶ Ἀμμὼν καὶ Ἀμαλήκ, ἄλλοφυλοι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον»; ὁρᾷς πῶς καὶ Τυρίων ἐμνήσθη ὡς καὶ αὐτῶν ἐπιθεμένων κατὰ τὸν τῆς πολιορκίας τοῦ λαοῦ χρόνον. εἰκότως οὖν ἡ προφητεία καὶ τὰ τῇ Τύρῳ ἐπελευσόμενα σημαίνει καὶ τὸν χρόνον δὲ τῆς ἐρημώσεως Τύρου τοσοῦτον ἔσεσθαι φησιν, ὅσος γέγονε καὶ ὁ τῆς ἐρημίας τῆς Ἱερουσαλήμ. λέγει γοῦν· «καὶ καταλειφθήσεται Τύρος ἑβδομήκοντα ἔτη ὡς χρόνος βασιλέως καὶ ὡς χρόνος ἀνθρώπου ἑνός». ἐν τῷ καιρῷ τοίνυν ἐκείνῳ, καθ' ὃν τὴν τοσαύτην ὑπέμεινε ἐρημίαν ἢ Τυρίων πόλις, εἰκὸς ἦν αὐτοὺς μηκέτι μηδὲ τῇ συνήθει κεχρηῆσθαι ἐμπορίᾳ ναυτικὸς ὄντας καὶ πάντα πραγματείας ταῖς διὰ θαλάσσης σχολάζοντας. διὸ λέλεκται· Ὁλολύξατε, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπώλετο, καὶ οὐκέτι ἔρχονται. διὰ τί δὲ Καρχηδόνας ἐν τούτοις μνήμη ἢ προφητεία πεποιήται, ἀλλ' ἐπειδήπερ ἦν τις Τυρίοις καὶ Καρχηδονίοις παλαιᾶς οἰκειότητος σχέσις, τῶν τὴν Ἀφρικὴν οἰκούντων ὑποδεξαμένους ποτὲ τοὺς Τυρίους οἱ καὶ πρῶτοι κτίσται τῆς Καρχηδόνας γεγόνασιν. ἀφανισθείσης τοίνυν τῆς Τύρου οὐκέτ' ἦσαν οἱ τὰς ἐμπορίας ἐξ αὐτῆς κομίζοντες ἐπὶ Καρχηδόνα οὐδὲ οἱ ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας εἰωθότες διαπλεῖν ἐπὶ τὴν Τύρον. διὸ εἴρηται· Ὁλολύξατε, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπώλετο, καὶ οὐκέτι ἔρχονται ἐκ γῆς Κιτιέων, ἢ ἐκ γῆς Χεττιέμ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. λέγεται δὲ ἡ Κύπρος οὕτω

δηλοῦσθαι καὶ Κίτιον εἶναι πόλιν ἐν αὐτῇ, δι' ἧς παρέπλεον οἱ ἀπὸ τῆς Τύρου ναυτιλλόμενοι. τὸ δ' αἴτιον τοῦ μηκέτι τὰς συνήθεις ἐμπορίας τῶν Τυρίων γίνεσθαι ἐξῆς παρίστησι λέγων· ἦκται αἰχμάλωτος, δηλὸν δ' ὅτι ἡ Τύρος. Ἄντι δὲ τοῦ· τίνι ὅμοιοι γεγόνασιν; ὁ μὲν Ἀκύλας σιωπήσατε, ὁ δὲ Σύμμαχος σιγήσατε οἱ κατοικοῦντες τὴν νῆσον εἰρήκασιν. ἦν γὰρ τις καιρός, ἐν ᾧ ἐμεγαλύνοντο φρουραττόμενοι καὶ ἐπαιρόμενοι καὶ λόγοις ἀλαζονικοῖς χρώμενοι, ἀλλὰ σιωπᾶν αὐτοὺς ταπεινωθέντας ὁ λόγος παρακελεύεται. οἱ δ' αὐτοὶ ἦσαν ποτε μεταβόλοι Φοινίκης, πλοῦτον πολὺν σωρεύοντες ὡς ἀμήτω παραβάλλεσθαι αὐτῶν τὸ πλῆθος τῆς πραγματείας, νῦν δὲ πάντων ἀθρόως ἀφηρημένους καὶ τῶν νομιζομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν στερηθέντας, αἰσχύνην καταχέεσθαι προσήκει μὴ μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ γειτόνων αὐτοῖς οἰκοῦντας Σιδωνίους, μονονουχὶ καὶ τῆς θαλάσσης αὐτῆς φωνὴν ἀφεισῆς καὶ ἀποθρηνοῦσης αὐτοὺς διὰ τὸ μηκέτ' ἔχειν οὐς θρέψει νεανίσκους καὶ παρθένους, ὅτι τὸ παλαιὸν ὡσπερ θαλάσσης ὄντες γεννήματα ὑπ' αὐτῆς ἐτρέφοντο, ὅτε ἦνθι τὰ Τυρίων πράγματα, νῦν δ' ὅτε μηκέτι ἐστίν, εἰκότως ἀποκλάεται αὐτοὺς ἡ θάλασσα καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἀποθρηνεῖ ὡς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσιν ὀλοφυρομένη. ἀλλὰ καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐκ γειτόνων φησὶ παρακειμένη ἐν ὀδύνη καταστήσεται φροντίζουσα καὶ ἀγωνιώσα περὶ ἑαυτῆς, μὴ πη τὰ ὅμοια πάθοι τῇ Τύρῳ. ὦν οὕτω γενομένων, εἰ δύνασθ' εἴη οἱ μετὰ τοὺς ἀπολωλότας ὑπολειφθέντες ἐν τῇ Τύρῳ, διάβητε φεύγοντες ἐπὶ τοὺς ὑμετέρους ἀποίκους τοὺς τὴν Καρχηδόνα οἰκοῦντας. κάκεισε ἀπομείναντες ἀποκλαύσασθε τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καταμεμφόμενοι μὴ ἐτέρους ἐφ' οἷς πεπόνθατε, ἀλλὰ τὴν ὑμῶν αὐτῶν ὑπερηφανίαν καὶ τὴν ὕβριν, ἣ πάντας ἀνθρώπους περιβάλλειν ἐπειρᾶσθε. Τὰ δὲ συμβεβηκότα ὑμῖν, ὦ Τύριοι, μὴ εἰμαρμένης ἐπιγράφετε ἀνάγκη, ἀλλὰ ζητήσατε παρ' ἑαυτοῖς, τίς ταῦτα ἐβουλεύσατο, τίς ἔκρινε ταῦτα παθεῖν τὴν ὑμετέραν πατρίδα· ζητοῦντες γὰρ εὐρήσατε θεοῦ δικαίαν κρίσει ταῦτα αὐτῇ συμβεβηκέναι· κύριος γὰρ σαβαώθ ὁ παρὰ μόνους Ἑβραίοις θεολογούμενος τοῦτον ἐξήνεγκε τὸν ὄρον, οὐ μόνως τῆς Τύρου τὴν ὕβριν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν ταπεινῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἔθνων. διὸ καὶ «τῇ Βαβυλῶνι» τὰ ὅμοια διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἠπεῖλει καὶ «τῇ Μωάβ» καὶ «τῇ Δαμασκῶ» καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς προωνομασμένοις· «θεὸς» γὰρ «ἐστὶν ὑπερηφάνους ἀντιτασσόμενος, ταπεινοῖς δὲ διδοὺς χάριν». Μηκέτι τοίνυν ἐπαίρου, ὦ αὕτη μεγαλυνουμένη ἐπὶ τῷ ἐκ θαλάσσης ποριζομένῳ σοι πλούτῳ, ταπεινωθεῖσα δὲ περὶ τὴν σεαυτῆς ἀσχολοῦ γῆν γεωπονοῦσα καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ γῆς καρπῶν τρεφομένη· πέπαυται γὰρ σοι τὰ ἀπὸ θαλάττης κέρδη. καὶ γὰρ τούτων ἀπολαύουσα οὐκ ἔφερες σαυτῆς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἐξύβριζες παροξύνουσα βασιλεῖς πάντας τοὺς πλησιοχώρους. πλὴν οὐκέτι σοι πράττειν ταῦτ' ἐξέσται οὔτε καθ' ἐτέρων οὔτε κατὰ τῆς πλησίον σου Σιδῶνος, ἦν καὶ αὐτὴν ἀδικεῖν ἐπεχείρεις. Ἄλλὰ καὶ εἰ ἀπέλθοις εἰς Κίτιον, τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν Κυπρίων πόλιν, ὡς πρὸς γνῶριμον καὶ ἐκ παλαιοῦ συνήθη καὶ φίλην, οὐδ' ἐκεῖ ἀνάπαυσις ἔσται σοι τοῦ πανταχόθεν ἐλαύνοντος καὶ ἀποκλείοντός σε. εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν Χαλδαίων γῆν αὐτομολῆσαι θελήσεις, ἴσθι ὅτι καὶ ἡ τούτων βασιλικὴ πόλις ἡ Βαβυλῶν ἔρημος ἔσται διὰ τοὺς οἰκήσαντας αὐτὴν ἀσεβεῖς καὶ ὑπερηφάνους ἄνδρας, ὅθεν καὶ ὁ τοῖχος αὐτῆς πέπτωκεν, λέγω δὲ ἡ δύναμις ἡ βασιλική, δι' ἧς τὸ παλαιὸν ὠχύρωτο. Ποίαν τοίνυν ἄλλην καταφυγὴν ἔξεις ἢ ὀπόθεν ἐλπίδα σωτηρίας σεαυτῇ ποριεῖς; διὸ θρηνεῖν εὐλογον τοὺς ἀποίκους τοὺς ὑμετέρους, λέγω δὲ τοὺς Καρχηδονίους, σὲ τὴν Τύρου ὀχύρωμα αὐτῶν ποτε γενομένην, τὰ δὲ προφητευόμενα κατὰ τῆς Τύρον πάντα ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν συντελεσθήσεται, ἐν ὅσοις καὶ ἡ τῷ θεῷ ἀφιερωμένη πόλις Ἱερουσαλὴμ κατέστη ἔρημος. ἔκρινε γὰρ ὁ θεὸς ἀνθρώπου ἐνὸς ζωῆς χρόνον, λέγω δὲ ἑβδομήκοντα ἔτη,

άνορίσαι τῇ μελλούσῃ διαλήψεσθαι ἐρημία τὴν Τύρον ἢ καὶ βασιλέως ἐνὸς πολυετοῦς ἀρχὴν. Ἐν δὲ τούτοις τοῖς ἑβδομήκοντα ἔτεσιν ὤδῃν καὶ ἄσμα περὶ τῆς σῆς ἐρημίας ἄσουςι πάντες ἄνθρωποι οἱ πάλαι σε ἀκριβῶς εἰδότες ὡς ἐπὶ γυναικὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἰδίας τιμῆς, καὶ σὺ δὲ αὐτὴ περιέλθε τὸν χρόνον τῆς σῆς ἐρημίας ῥεμβομένη καὶ τόπον ἐκ τόπου μεθισταμένη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη ἐκπορνεύουσα, ἄτε δὴ ἐπιλεησμένη ἐκ τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δύνασαι λαβοῦσα τὴν σεαυτῆς κιθάραν μηκέτι πορνικῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς χρήσασθαι τῷ σεαυτῷ ὄργανῳ πολλὰ κιθάρισον καὶ πολλὰ ἄσον δι' εὐχῶν καὶ ἱκετηρίων τῶν πρὸς τὸν θεόν. οὕτω γὰρ ἔσται σοῦ ποτε μνεῖα παρὰ τῷ θεῷ, εἰ τοῖς μέλεσι τοῦ σώματος καὶ τοῖς αἰσθητηρίοις αὐτοῖς εὖ ἠρμοσμένοις κιθάρας δίκην ἐπιστημόνως χρήσαιο σωφρόνως βιοῦσα καὶ θεῷ ἀρεσκόντως ἄδουσα· οὕτω γὰρ σου μνεῖα γενήσεται καταξίωσαντός σε τῆς ἑαυτοῦ μνήμης τοῦ θεοῦ. αὐτίκα γοῦν συμπερανθέντος τοῦ προλεγεμένου χρόνου ἐπισκοπῆς τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξεῖ καὶ αὐτίς ἀποκατασταθήσῃ εἰς τὸ ἀρχαῖον, ὥστε πάλιν συστήναι ἐν σοὶ ἐμπόριον καὶ τοὺς ἀπανταχόθεν συρρεῖν ἐπὶ σὲ σπεύδοντας καὶ τὰς ἑαυτῶν πραγματείας ἐπὶ σοὶ κομίζοντας. Ταῦτα καὶ τὰ ἐχόμενα τῆς αὐτῆς διανοίας περὶ τῆς καταλαβούσης τὴν Τύρον ἐρημίας, περὶ τε τῆς ἀνανεώσεως αὐτῆς, ἣτις εἰσέτι καὶ νῦν συνέστηκε, διελθὼν ὁ λόγος ἐπιφέρει· καὶ ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς καὶ ὁ μισθὸς ἅγιος τῷ κυρίῳ. τὸ δ' ἀκριβὲς ἐξετάζων τῆς ἀναγνώσεως ἐπέστησα τῇ τοῦ Ἀκύλου ἐρμηνείᾳ φησάση· καὶ ἔσται ἐμπόριον αὐτῆς καὶ μίσθωμα ἡγιασμένον τῷ κυρίῳ. οὕτω δὲ ἀκριβῶς ἡ Ἑβραϊκὴ φωνὴ δίχα τῶν ἄρθρων ἐμπόριον καὶ μίσθωμα περιέχει, οὐ κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα ἡ ἐμπορία καὶ ὁ μισθός, δι' οὗ δοκεῖ σημαίνεσθαι πᾶσα ἡ ἐμπορία καὶ πᾶς ὁ μισθός, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐμπόριον αὐτῆς καὶ μίσθωμα ἡγιασμένον τῷ κυρίῳ· οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἐμπόριον αὐτῆς οὐδὲ πᾶν τὸ μίσθωμα αὐτῆς, ἀλλὰ μέρος τι τοῦ ἐμπορίου καὶ μέρος τι τοῦ μισθοῦ ἔσται ἡγιασμένον τῷ κυρίῳ. ὃ δὲ καὶ πληροῦται καθ' ἡμᾶς αὐτούς· τῆς γὰρ ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ ἰδρυμένης ἐν τῇ Τυρίων πόλει, ὡσπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι πολλὰ τῶν ἐν αὐτῇ μισθωμάτων, τῶν τε ἐκ πραγματείας ποριζομένων ἀγιάζεται τῷ κυρίῳ προσφερόμενα τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ· ἄπερ οἱ κομίζοντες προσφέρουσι σὺν εὐλαβείᾳ, οὐχ ἑαυτοῖς οὐδ' ἵνα αὐτοὶ χρήσωνται τοῖς τῷ θεῷ προσφερομένοις δώροις, ἀλλὰ τοῖς κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου, δηλαδὴ τοῖς παρέδροις τοῦ θυσιαστηρίου· «οὕτω γὰρ ὁ κύριος διετάξατο τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν», καί· «οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ παρεδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται». τούτοις οὖν αὐτοῖς ὡς ἂν ἱερεῦσι τοῦ θεοῦ τοῖς κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου τὰς ἀπαρχὰς προσφέροντες οἱ δηλωθέντες ἔργῳ πληροῦσι τὴν φάσκουσαν προφητεῖαν· καὶ ἔσται ἐμπόριον αὐτῆς καὶ μίσθωμα αὐτῆς ἡγιασμένον τῷ κυρίῳ καὶ οὐκ αὐτοῖς συναχθήσεται, ἀλλὰ τοῖς κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου. μετέχει δὲ θαύματος ὁ λόγος, εἰ Τύριοι οἱ εἰδωλολάτραι καὶ πάντοτε τοῦ Ἰσραὴλ ἐχθροὶ ἤμελλον δῶρα καὶ ἀπαρχὰς τῆς ἐμπορίας αὐτῶν τῷ θεῷ τοῦ Ἰσραὴλ προσφέρειν, μεῖζον δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα τυγχάνει ἔργοις αὐτοῖς καθ' ὑμᾶς πληρούμενον. τούτοις ἐξῆς εἴρηται· πᾶσα ἡ ἐμπορία αὐτῆς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἐμπλησθῆναι εἰς πλησμονὴν μνημόσυνον ἔναντι κυρίου. ἃ δὲ καὶ ὁ Σύμμαχος σαφέστερον ἠρμήνευσεν εἰπών· τοῖς γὰρ κατοικοῦσιν ἐνώπιον κυρίου ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς φαγεῖν εἰς πλησμονὴν καὶ περιβαλέσθαι εἰς τὸ παλαιῶσαι, οἷς ἀκολουθῶς καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα διάνοιαν ἐφαρμόσομεν· τοῖς γὰρ κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου ἔσται τὰ ἀπὸ τῆς ἐμπορίας αὐτῆς ὥστε φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἐμπλησθῆναι εἰς συμβολὴν καὶ εἰς μνημόσυνον ἔναντι κυρίου. εἰ μὲν οὖν εἴη προσκείμενον κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα τὸ πᾶσα ἡ ἐμπορία αὐτῆς φαγεῖν καὶ πιεῖν, ἄλλως ἂν ἀποδοθείη ὁ λόγος, ἐπεὶ δ' οὔτε ἡ

Ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις οὔτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τὸ πᾶσα ἢ ἐμπορία αὐτῆς εἰρήκασι, μέρος δέ τι τῆς ἐμπορίας αὐτῆς καὶ τοῦ μισθοῦ τοῖς κατοικοῦσιν ἔναντι κυρίου ὑπὸ τῶν πιστῶν τῶν τὴν Τύρον οἰκούντων προσφέρεσθαι δεδηλώκασιν. ἔργῳ δεικνύται τὸ συμπέρασμα τοῦ θεσπίσματος πεπληρωμένον κατὰ ἀποδοθέντα λόγον. τίς δὲ τούτοις ἐντυγχάνων οὐκ ἀποθαυμάσει τὴν πρὸ τοσοῦτων χρόνων γενομένην πρόρρησιν, ἢ τοὺς εἰδωλολάτρας καὶ ἐκτόπως περὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐπτοημένους, Ἰουδαίων τε ὄντας ἐχθροὺς καὶ πολεμίους πάντοτε εἰς τοσοῦτον ἤξειν μεταβολῆς φησιν, ὡς τὸν παρὰ Ἰουδαίους τιμώμενον θεὸν γνῶσεσθαι καὶ δῶρα αὐτῷ προσάξειν, ἃ δὴ καὶ ταῦτα διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτος ἔργοις ἀποτελεσθέντα δεικνύται. ἐν τούτοις περιγραφῆν ἔχουσιν αἱ περὶ τῶν ἄλλοφύλων ἔθνῶν προφητεῖαι, τὰ δ' ἐξῆς ἐτέρας ἄπτεται ὑποθέσεως. 1.84 Ἀρχόμενος ὁ προφήτης τὰ «κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ» ἑώρα προῖων δὲ μετὰ πολλὰ τὰ μεταξὺ λελεγμένα τὰ «περὶ τῶν ἄλλοφύλων», διεξῆλθεν εἶτα μερικὴν μνήμην ποιησάμενος τῶν κατηριθμημένων ἔθνῶν, ἀκολουθῶς διὰ τῶν προκειμένων καθολικὴν ἐκτίθεται προφητείαν περὶ πάσης θεσπίζων τῆς οἰκουμένης· ἐπειδὴ γὰρ «τοῦ κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς». εἰκότως ὡς ἂν εἰ πάντων ἀνθρώπων κηδόμενος διαστέλλεται τῇ οἰκουμένῃ τὰ περὶ τῆς μελλούσης ἅπαντας ἀνθρώπους διαλήψεσθαι τοῦ θεοῦ κρίσεως, «ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρίνει ὁ θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων». ὅτι δὲ τὰ προκείμενα καθολικὴν ποιεῖται διδασκαλίαν γνώης ἂν ἐπιτηρήσας, ὡς οὔτε τῆς Ἰουδαίας οὔτε τῆς Σαμαρείας, ἀλλ' οὐδὲ Τύρου ἢ Δαμασκοῦ ἢ Βαβυλῶνος ἢ ἄλλου τινὸς ἔθνους, σαφῶς δὲ ὁ λόγος περὶ τῆς συντελείας τοῦ βίου καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπιστησομένης κρίσεως διαλαμβάνει, ὡς ἂν πάντες ἄνθρωποι διδαχθεῖεν τὰ τοὺς ἀσεβεῖς διαδεξόμενα μετὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον καὶ τὰ τοῖς θεοσεβέσιν ἐν ἀγαθοῖς τεταμιευμένα. ἀρχὴν δὲ ποιεῖται ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων, ἴν' ἐπὶ τὰ χρηστότερα καταλήξῃ. διὸ φησιν· Ἰδοὺ κύριος καταφθείρει τὴν οἰκουμένην καὶ ἐρημώσει αὐτήν· κρινομένων γὰρ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μετατιθεμένων εἰς ἕτερά τινά τοῦ σύμπαντος κόσμου χωρία, ἀκόλουθον ἦν τὸ πάλαι τῶν ἀνθρώπων οἰκητήριον ἔρημον καταλειφθῆναι διὰ τὸ μηκέτ' ὑπάρχειν τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῷ. καὶ τὸ πρόσωπον δὲ τῆς γῆς φησι, τοῦτ' ἔστι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς, ἀνακαλύψει, ὅπως οἱ ἐν αὐτῇ κεκαλυμμένοι εἰς φῶς προέλθοιεν σημαίνοντος τοῦ λόγου τὸν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως τρόπον. καὶ διασπερεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα διασκορπίσει, ἄλλον ἄλλαχοῦ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκάστου πράξεων· «πολλοὶ» γὰρ «μοναὶ παρὰ τῷ πατρί», μέγας τε καὶ πολὺς ὁ τοῦ θεοῦ κόσμος, ὡς δύνασθαι πάσας ὑποδέχεσθαι καὶ τὰς ἐξ αἰῶνος ἐν τῇ γῆ πεπολιτευμένας ψυχάς, τῶν μὲν ἀσεβῶν τὸν ἄδην καὶ τὰ ὑπὸ γῆν οἰκητήρια, σκοτεῖους τε καὶ ἀοράτους μυχοὺς κληρωσαμένων κατὰ τὸ «εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς· παραδοθήσονται εἰς χεῖρας ῥομφαίας, μερίδες ἀλωπέκων ἔσσονται», τῶν δὲ εὐσεβῶν «ἀρπαγισομένων» «ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ» «γενησομένων». ἐπειδὴ δὲ ἀνακαλυφθῆ τὰ ἐγκεκρυμμένα ἐν τῇ γῆ σώματα, «παραστήσονται» οἱ κρινόμενοι «πρὸ τοῦ βήματος» τοῦ μεγάλου κριτοῦ ἐξ ἴσου «πάντες», ὡς μηδὲν διαφέρειν τοὺς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ ποτὲ δόξαντας πλεῖον τι ἐσχηκέναι ἢ τοὶ ἐπ' ἀξιώματι ἢ γένει ἢ πλούτῳ τῶν ὑποδεεστέρων· «πάντες γὰρ» ἐξ ἴσου τότε «παραστήσονται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ». ὁμοίως ἱερεὺς καὶ τῷ ἱερεῖ παραπλησίως ὁ λαός, καὶ οἱ ὅμοιοι πάντες· «ἐπεὶ μή» «ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ». διὸ εἴρηται καὶ παρὰ τῷ Ἰώβ· «μικρὸς καὶ μέγας ἐκεῖ ἐστὶ καὶ θεράπων οὐ δεδοικώς τὸν κύριον αὐτοῦ». καὶ πάλιν ὁμοίως ὁ δοῦλος καὶ ὁ δεσπότης καὶ ἡ ποτὲ δὲ θεράπεινα

τῆ νομισθείσῃ ἑαυτῆς κυρία ἐξ ἴσου στήσεται. ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ πλείονα περιουσίαν πωλῶν καὶ ἀγοράζων, ὃ τε διὰ πλοῦτον δανείζων τοῖς δεομένοις ὅμοιος ἔσται τῷ διὰ πενίαν δανιζομένῳ καὶ δι' ἔνδειαν ὠνουμένῳ. Ἐξῆς τοῖς εἰρημένοις συνῆπται τό· φθορᾶ φθαρήσεται ἡ γῆ, καὶ προνομῆ προνομευθήσεται ἡ γῆ· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα· φωνῆς γὰρ ἀποφαντικῆς θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου προενεχθείσης ταῦτα ἔσται τοῖς τὴν χεῖρονα λῆξιν εἰληχόσιν, οὓς διὰ τὸ γεῶδες φρόνημα γῆν ὀνομάζει. ὥσπερ γὰρ ποτε ἐλέχθη τῷ Ἀδάμ· «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση», οὕτω καὶ τοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως φιληδόνοις καὶ φιλοσωμάτοις καὶ διὰ τοῦτο γηῖνοις καὶ σαρκίνοις εὐρεθησομένοις ἢ διαφθορᾶς ἠπείληται τιμωρία. διαλήψονται δ' αὐτοὺς καὶ ἄλλαι τινές ὥσπερ δήμιοι δίκας εἰσπραττόμενοι, ὧν τετολμήκασιν ἑαυτοὺς μὲν φθορᾶ παραδόντες, τὴν δ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ τὴν ἐν αὐτοῖς καθυβρίσαντες. τίνες δ' οὗτοι ἢ πάντως τιμωροὶ καὶ κολαστικοὶ τινες δαίμονες, οἱ προνομὴν ποιήσονται διαρπάζοντες αὐτῶν τὰς ψυχάς, ὅτε καὶ πενθήσουσιν ἑαυτὰς αἱ πένθους ἄξια διαπραξάμενοι. διὸ καὶ εἴρηται· ἐπένθησεν ἡ γῆ, καὶ ἐφθάρη ἡ οἰκουμένη. τίς δ' ἔστιν ἡ πενθοῦσα γῆ καὶ φθαρεῖσα οἰκουμένη, διασαφεῖ ἐπιφέρων· ἐπένθησαν οἱ ὑψηλοὶ τῆς γῆς· μάλιστα γὰρ τούτους ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μετελεύσεται, ἐπεὶ «ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν». Ἀντὶ δὲ τοῦ· ἡ δὲ γῆ ἠνόμησε διὰ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, ὁ Σύμμαχος· ἡ δὲ γῆ φησιν ἐφονοκτονήθη ὑπὸ τῶν κατοικούντων αὐτήν· οὗτοι γὰρ οἱ προλεχθέντες ὑψηλοὶ τῆς γῆς ἐφονοκτόνησαν αὐτήν φονῶντες καὶ αἱμάτων αὐτήν πληρώσαντες. ταῦτα δὲ πέπονθεν ἡ γῆ διὰ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, διότι παρέβησαν τὸν νόμον καὶ ἤλλαξαν τὸ πρόσταγμα, διεσκέδασαν διαθήκην αἰώνιον· πάντες γὰρ ἄνθρωποι οἱ ἐξ αἰῶνος τὴν οἰκουμένην οἰκῆσαντες, «Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ βάρβαροι», τὸν φυσικὸν νόμον παρειληφότες καὶ τὰ προστάγματα τοῦ θεοῦ ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς ἔχοντες «γεγραμμένα», τὴν τε διαθήκην τὴν ἐξ αἰῶνος ἐν ταῖς κοιναῖς ἐννοιαῖς ὑποδεδεγμένοι, καὶ ἔπειτα ἑαυτοὺς τοῖς παρὰ φύσιν ἀμαρτήμασιν ἐκδεδωκότες, «παραβάται» τοῦ φυσικοῦ γεγονόσι νόμου. διὸ δὴ εὐλόγως παραστήσονται τῷ θεῷ δικαστηρίῳ κριθησόμενοι καὶ λόγον ὑφέξοντες τῆς ἑαυτῶν παραβάσεως. Καὶ διὰ τοῦτο ἀρὰ ἔδεται τὴν γῆν, ὅτι ἡμάρτοσαν οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. ὥσπερ δὲ ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας μήπω ἀμαρτίας ὑποστάσης «εὐλόγησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον», οὕτως «ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος» ἀρὰ φησιν ἔδεται τὴν γῆν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· διὰ ταύτην τὴν ἀρὰν ἐπένθησεν ἡ γῆ· διὰ γὰρ τὴν ἀρὰν τὴν τοῖς ἀνθρώποις ἐπελθοῦσαν ὥσπερ μήτηρ αὐτῶν ποτε γενομένη ἢ γεννήσασα καὶ ἀναθρεψαμένη αὐτοὺς γῆ πένθος ἐπ' αὐτοῖς ἀναλήψεται. καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ· διὰ τοῦτο πτωχοὶ ἔσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν τῇ γῇ, ὁ Σύμμαχος διὰ τοῦτο ἐκτροχωθήσονται εἴρηκεν. πάντων δὲ τῶν ἐπὶ γῆς ταῦτα πεισομένων ὀλίγοι τινές καταλειφθήσονται οἱ «τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ» ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς διασώσαντες. Ἀντὶ δὲ τοῦ· πενήσει οἶνος, ὁ Ἀκύλας ἐπένθησεν ὀπωρισμὸς ἐξέδωκε σημαίνων διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ὀπώρας τὸ πρόσκαιρον τοῦ τῶν σωμάτων ὠραΐσμοῦ καὶ τὸ βραχὺ καὶ εὐδιάφορον τῆς τῶν ἀνθρώπων τρυφῆς. τότε δὲ καὶ πάντας στενάξειν φησὶ τοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ «τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον» ὠδευκότας, «οἶνοφυλγίαις τε καὶ ἀσωτίαις» τὴν ἑαυτῶν κατατρίψαντας ζωὴν· οἱ καὶ μηκέτ' ἔχοντες τὴν τῶν ἡδονῶν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ καὶ ἐλεγχόμενοι ἐφ' αἷς ἔπραξαν αἰσχροῖς καὶ «ἀθεμίτοις» πράξεσιν αἰσχύνην καταχεοῦνται. διὸ λέλεκται που· «πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χῶματι ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς ὄνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον». ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν ἡδὺς οἶνος καὶ τὸ καλούμενον σίκερα, ὅπερ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς μέθυσμα ὠνόμασται, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πικρὸν αὐτοῖς

ἔσται. τότε δὲ καὶ πᾶσα πόλις κλείσει οἰκίαν τοῦ μὴ εἰσελθεῖν· οὐκέτι γὰρ ἔσονται πολιτεῖαι ὅποια νῦν, ἐν αἷς οἱ ἀσεβεῖς τὰ ἑαυτῶν πράττουσι καταθύμια. πολλάκις δὲ ὁ λόγος οἴνου μνημονεύσας τὴν τῶν ἀνθρώπων τρυφήν ἠνίξατο ἢ τὸ τῆς κακίας μέθυσμα καὶ τὸν τῆς ψυχῆς κάρων παρατρέποντα τὴν διάνοιαν τῶν ὀρθῶν καὶ κατὰ φύσιν λογισμῶν· οὗ μεθύσματος ὡσπερ διανήψαντες οἱ τότε κολαζόμενοι φωνὰς ἀφήσουσι καὶ βοὰς πενθικάς. διὸ ἐπιλέγεται· ὀλολύζετε περὶ τοῦ οἴνου πανταχῆ· πέπαυται πᾶσα εὐφροσύνη. Ἄλλα γὰρ μετὰ τὰ προλεχθέντα ἐπιλέγει ἡ προφητεία· ταῦτα πάντα ἔσται ἐν τῇ γῆ ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν, σαφῶς διδάσκουσα περὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως εἰρησθαι τὰ λελεγμένα. οἷς ἐπιφέρει· ὄν τρόπον ἔάν τις καλαμῆσθαι ἐλαίαν, οὕτως καλαμῆσονται αὐτούς, ὡς μηδένα περιλειφθῆναι τῶν ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ μέχρις ἐνός τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ μετελθεῖν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔάν παύσῃται ὁ τρύγητος, οὗτοι φωνῆ βοήσονται, διαστολῆ χρησάμενος ὁ Σύμμαχος δύο κατὰ τὸ αὐτὸ παρέστησε διανοίας εἰπών· ὡς ἐπιφυλλίδες, ἔάν συντελεσθῆ τρύγητος. εἶτα μέχρι τούτου στήσας τὴν διάνοιαν ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς ἐπιφέρει λέγων· οὗτοι ἐπαροῦσι φωνὴν αὐτῶν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον τῇ τῶν προτέρων ἀποδέδοται διανοίᾳ· ὡς γὰρ οἱ τὸν τῆς ἐλαίας καρπὸν ἀναλεγόμενοι καλάμοις εἰώθασιν διακρούειν καὶ καταπάλλειν μέχρι καὶ μιᾶς εἴς που περιλειφθεῖν, καὶ ὡς μετὰ τὸν τρύγητον ἐπανιόντες τινὲς ἀναλέγονται ῥῶγὰς τινὰς βραχεῖς ἢ βότρυς τοὺς περιλειφθέντας, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἀναλέξονται μέχρις ἐνός ὡς μηδένα διαφυγεῖν τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ταῦτα πείσονται, οὗτοι δ' ἐπαροῦσι φωνὴν αὐτῶν· τίνες δ' οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ τοῦ κρείττονος τάγματος; εἶεν δ' ἂν οὗτοι οἱ τῆς παρὰ τῷ θεῷ μακαριότητος ἠξιωμένοι. διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς ὁ Σύμμαχος· οὗτοι δὲ ἐπαροῦσι φωνὴν αὐτῶν, ἀγαλλιάσονται ἐν τῷ ἐνδοξασθῆναι κύριον, κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἑρμηνείαν οἱ μὲν τῇ κολάσει παραδοθησόμενοι τρύγητον ἔσχατον παθόντες καὶ μέχρις ἐνός ἀναλεχθέντες φωνὰς ἀποδώσουσι βοῶντες ἐν τῷ κολάζεσθαι, οἱ δὲ τῆς μερίδος γενόμενοι τοῦ θεοῦ εὐφρανθήσονται ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου. τότε γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος ἐλεύσεται «ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ», «μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς». ἐπὶ ταύτῃ τοίνυν τῇ δόξῃ τοῦ ἑαυτῶν κυρίου εὐφρανθήσονται οἱ πάλοι εἰς αὐτὸν ἡλικιώτεροι. ἀντὶ δὲ τοῦ· ταραχθήσεται τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, ἤχησαν ὕδατα θαλάσσης ὁ Θεοδοτίων ἡρμήνευσε σημαίνων τὸ μέγεθος τῆς βοῆς, ἢ χρήσονται οἱ δοξάζοντες τὸν ἑαυτῶν κύριον· ἤχη γὰρ θαλάσσης παραβληθήσεται αὐτῶν ἢ φωνῆ. Καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται ταῖς ἐκκλησίαις, δηλαδὴ ταῖς πάλοι μεταξὺ τῶν ἀπίστων ἐθνῶν, ὡσπερ ἐν μέσῳ θαλάσσης ἀπειλημέναις, ἐφ' ἃς ἡ δόξα κυρίου ἐπιλάμπεται τότε. ἐπὶ τούτοις ὁ λόγος ἀνυμνεῖ καὶ ἀναφημεῖ τὸν θεὸν τὸν τὴν δόξαν ἑαυτοῦ ταῖς νήσοις δωρησάμενον. διὸ φησι· Κύριε ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ἀπὸ τῶν πτερύγων τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν Ἐλπίς τῷ εὐσεβεῖ. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· ἀπὸ τῶν πτερύγων τῆς γῆς ψαλμοὺς ἠκούσαμεν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· μελωδίας· οἱ γὰρ τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν ἀποθαυμάζοντες εὐφραίνονται ἅμα τῇ δόξῃ τοῦ κυρίου καὶ εὐφραίνόμενοι ὕμνους αὐτῷ καὶ ψαλμωδίας εὐχαριστηρίους ἀναπέμπουσιν. ὁ δὲ καὶ ἀποθαυμάζει ὁ προφήτης, εἰ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ αἱ νῆσοι αἱ τῆς δόξης κυρίου καταξιοθεῖσαι ὕμνους αὐτῷ καὶ ψαλμοὺς ᾄδουσι. σφόδρα ἀκολούθως μνημονευσάντων νήσων, λέγω δὲ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐπιτελουμένων, κατὰ καιρὸν ἐμνημόνευσεν εἰπών· ψαλμοὺς ἠκούσαμεν. εἰ δὲ λέγοιτο· τέρατα ἠκούσαμεν ὡς ἐπὶ παραδόξοις τερασίοις τοῦτο φησι· τὸ γὰρ ἀλλόφυλα καὶ ἀλλογενῆ καὶ βάρβαρα ἔθνη τὰ διήκοντα μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ψαλμοὺς ᾄδειν καὶ τὸν τῶν προφητῶν θεὸν ὑμνεῖν τοὺς πατρώους θεοὺς

ἀποστραφέντα, μέγα τι ἦν καὶ τεράστιον θαῦμα. εἶτ' ἐπιλέγει· Ἐλπίς τῷ εὐσεβεῖ· ἐπειδὴ γὰρ διήλθε τὰ τοῖς ἀσεβέσιν ἠπειλημένα, εἶθ' ἔξις περὶ τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ ἐπήγαγεν, ὡς εὐφρανθήσονται ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται. ὡς δὴ «τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ θεοῦ» παραστήσας ἀκολούθως ἐπήγαγε τό· Ἐλπίς τῷ εὐσεβεῖ· παντὶ γὰρ δικαίῳ καὶ εὐσεβεῖ ἀνδρὶ ἐλπίς ἀγαθῆ σωτηρίας ἀπόκειται, κἂν ἀλλόφυλος εἶναι δοκῇ κἂν ἀλλότριος τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ. ἐπὶ τούτοις κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ εἶπε· τὸ μυστήριόν μου ἐμοί, τὸ μυστήριόν μου ἐμοί· τῶν γὰρ προφητῶν δοξασάντων τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ λεχθέντι παραδόξῳ καὶ τῆς τῶν εὐσεβῶν ἐλπίδος μνημονουσάντων, μὴ εἰρηκότων δέ, τίνα καὶ ὅποια ἦν τὰ ἐλπίζόμενα, ποθούντων δὲ μαθεῖν καὶ γνῶναι, «ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν», σιωπᾶν αὐτοὺς ὁ θεὸς παρακελεύεται λέγων· τὸ μυστήριόν μου ἐμοί, τὸ μυστήριόν μου ἐμοί· οὐ γὰρ νῦν φησι καιρὸς ἐκφαίνειν· «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασα τοῖς ἀγαπῶσί με». ταῦτα δὲ ὁ προφήτης ἀγίῳ πνεύματι συνιδὼν ἀποκλάεται τοὺς ἀσεβεῖς διὰ τὸ συννοεῖν αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν, καὶ ὡσπερ ἐδόξασε τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ τῶν εὐσεβῶν ἐλπίδι, οὕτω τοὺς ἀπολλυμένους δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἀποθρηνεῖ ἐπιφέρων ἔξις· Οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσιν, οἱ ἀθετοῦντες καὶ ἀθεσίαν ἀθετοῦντων τὸν νόμον. ἀντὶ δὲ τοῦ· Οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσι, κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· ὡς μοι ἀθετοῦντες ἠθέτησαν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οἷμοι ἀθετοῦντες ἠθέτησαν. ὁρᾷς ὅπως συνέπασχον τοῖς ἀπολλυμένοις καὶ ὑπερήλθον αὐτῶν οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι διὰ φιλανθρωπίας, ὡς εἰς ἑαυτοὺς ἀναστρέφειν τὸν ταλανισμὸν καὶ λέγειν· ὡς μοι, ἐφ' οἷς ἠθέτησαν οἱ παραβάται. Εἶθ' ἔξις ἐπάγει τὴν κατ' αὐτῶν ἀπειλὴν φάσκων· φόβος καὶ βόθυνος καὶ παγὶς ἐφ' ὑμᾶς τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἔσται ὁ φεύγων τὸν φόβον ἐμπεσεῖται εἰς τὸν βόθυνον, καὶ ὁ ἐκβαίνων ἐκ τοῦ βοθύνου ἀλώσεται ὑπὸ τῆς παγίδος, καὶ ἐπιλέγει· ὅτι θυρίδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἠνοίχθησαν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐποπτικὴν αὐτοῦ θεωρητικὴν τῶν ὄλων δύναμιν αἰνιττόμενος, ἐφορῶσαν τὰ πάντα ὡσπερ διὰ θυρίδων τοῦ οὐρανοῦ, αἱ δοκοῦσι μὲν κεκλεισθαι, ἐπειδὴν ἀμαρτάνοντας τοὺς ἐπὶ γῆς παρέρχεται ὁ θεὸς μὴ ἐπεξιὼν τοῖς πλημμελοῦσι· τότε γὰρ ὡσπερ ἀποστραφεῖς οὐδὲ ὀρῶντι τοὺς ἀμαρτάνοντας ἔοικεν. ἐπειδὴν δὲ κρίνη ἐπεξελεθεῖν τοῖς ἡμαρτηκόσιν, ὡσπερ ἀναπετάννυνται τοῦ οὐρανοῦ αἱ θυρίδες. εἰκὸς δὲ θυρίδας λέγεσθαι οὐρανοῦ τὰς οὐρανίους πύλας, περὶ ὧν εἴρηται· «ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης». τότε μὲν οὖν ἀνοιγήσονται πᾶσαι ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου βασιλείας πύλαι, ὅπως δι' αὐτῶν εἰσέρχονται οἱ βασιλευόμενοι, νυνὶ δὲ ἀνοιχθεισῶν τῶν θυρίδων τοῦ οὐρανοῦ, τί γίνεται; σεισθήσεται φησι τὰ θεμέλια τῆς γῆς. καὶ ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ γῆ, καὶ ἀπορία ἀπορηθήσεται ἡ γῆ. καὶ ταῦτα πάντα πείσεται ἡ γῆ τῶν ποτε κατοικησάντων αὐτὴν οὕτως δηλουμένων· τοιαῦτα δὲ φησι πείσεσθαι αὐτοὺς ὡς εἰοικέναι μεθούσοι καὶ κραπαιλῶσιν ἐκ τῆς τῶν κακῶν ὑπερβολῆς. ἔσται δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἡ δηλωθεῖσα γῆ, δηλον δ' ὅτι ἡ τῶν ἀσεβῶν ψυχὴ ὡς ὀπωροφυλάκιον. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐρημίαν ἐδήλου, ἐν οἷς ἐλέγετο· «Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἔσται». ταῦτα δὲ συμβήσεται τῇ γῇ, λέγω δὲ τοῖς πάλαι τὴν γῆν οἰκήσασιν, ἐπειδὴπερ κατίσχυσεν ἐπ' αὐτῆς ἡ ἀνομία. διὸ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου φησί· καὶ πεσεῖται καὶ οὐ μὴ δύνηται ἀναστῆναι· ἅπαξ μὲν γὰρ πεσοῦσα κατὰ τὴν τοῦ θνητοῦ βίου τελευτὴν ἡ γῆ ἦτοι σὰρξ γεώδης ἢ φιλοσώματος ψυχὴ ἢ οἱ πάλαι τὴν γῆν οἰκήσαντες τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τεύξονται «εἰς τὸ παραστήναι» «τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ» «καὶ κομίσασθαι ἕκαστον» «τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἶτ' ἀγαθὸν εἶτε

κακόν», ἐπειδὴν δὲ κριθέντες ἐκπέσωσι πάσης ἀγαθῆς ἐλπίδος καὶ ταῖς ἠπειλημέναις κολάσει παραδοθῶσι τὸ τνηκαῦτα τοῦ θεοῦ ἐκπεσόντες οὐκέτ' ἀναστῆναι δυνήσονται. Ἄλλὰ γὰρ πληρώσασα ἡ προφητεία τὸν λόγον τὸν περὶ τῶν οἰκητόρων τῆς γῆς ἐξῆς μεταβαίνει ἐπὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ οὐράνια λέγων· τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγω δὲ κατὰ τὸν δηλούμενον τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως καιρὸν, ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χειρᾶ, ἐν οἷς τὴν συντέλειαν αἰνίττεται τοῦ παντός, ἐν ᾗ «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται». τότε γὰρ διὰ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν «ὁ ἥλιος σκοτισθῆσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. ὅτε καὶ φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς». ταῦτα δὴ πάντα αἰνιττόμενος ὁ προφητικὸς λόγος διδάσκει λέγων· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐπάξει ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χειρᾶ. κόσμον δὲ οὐρανοῦ εἶωθε Μωσῆς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας ἀποκαλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· «ἔπεχε μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς». διὸ καὶ ἡ παρούσα προφητεία προϊούσα, τίς ποτ' ἦν ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ παρίστησιν, ἐν οἷς φησὶ καὶ τακῆσεται ἡ πλίνθος, καὶ πεσεῖται τὸ τεῖχος. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκε τὸν τρόπον· καὶ ἐντραπήσεται ἡ σελήνη καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ καταισχυνθήσεται ἡ σελήνη καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος, ὁμοίως καὶ ὁ Θεοδοτίων· ἐντραπήσεται φησὶν ἡ σελήνη καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος. ὁρᾷς ὅτι ἐπάγει ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χειρᾶ τὴν συντέλειαν τῶν φαινομένων ποιούμενος. ἐὰν δὲ λέγῃ· ἐπάξει ὁ θεὸς τὴν χειρᾶ ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, εἶτα ἐπιφέρῃ· καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς· καὶ συνάξει εἰς συναγωγὴν αὐτῆς εἰς δεσμοτήριον καὶ ἀποκλείουσιν εἰς ὄχυρωμα, δοκεῖ μοι «τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου» σημαίνειν διὰ τῶν βασιλέων τῆς γῆς. οὕτω γοῦν καὶ τῷ Δανιήλ ὁ χρηματίζων αὐτῷ Γαβριήλ ἐδήλου λέγων· «καὶ ἐξήλθεν εἰς συνάντησίν μου ἄρχων βασιλείας Περσῶν καὶ ἄρχων βασιλείας Ἑλλήνων καὶ ἄρχων βασιλείας Μήδων». τοὺς τοιούτους ἀοράτους ἄρχοντας τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς ἐνταῦθα προσειπὼν ὁ λόγος συναχθήσονται αὐτοὺς φησὶν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἐμβληθήσονται εἰς δεσμοτήριον καὶ ἀποκλεισθήσονται εἰς ὄχυρωμα. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· κατὰ τῶν βασιλέων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἀθροισθήσονται ἀθροισμὸν δεσμίου εἰς λάκκον καὶ συγκλεισθήσονται εἰς συγκλεισμόν. ἀκόλουθον γὰρ ἦν τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ μελλούσης τότε τοῦ νέου αἰῶνος ἐπικρατεῖν «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας» εἰς τὸν προσήκοντα αὐτοῖς καταβληθῆναι «λάκκον», ὃν αὐτοὶ «ἑαυτοῖς ὠρυξαν»· «λάκκον» γὰρ πᾶς ἀσεβῆς «ὠρυξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο». ἀλλὰ καὶ συγκλεισθήσονται οἱ δηλωθέντες ἐν τινὶ πρέποντι αὐτοῖς δεσμοτηρίῳ, ἵνα μὴ παρένοχλοι ἐν τοῖς ὑπὸ θεοῦ βασιλευμένοις, ἔσονταί τε ἐν τούτῳ εἰς ὅσον κρινεῖ ἐν αὐτοῖς τοῖς αὐτόθι δεσμοῖς ἐνέχεσθαι ὁ τῶν ὄλων κριτής. διὸ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα λέλεκται· διὰ πολλῶν γενεῶν ἐπισκοπὴ ἔσται αὐτῶν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἐπισκεφθήσονται, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν ἐπισκεφθήσονται, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· διὰ πολλῶν ἡμερῶν ἐπισκεφθήσονται. ὑπὸ τίνος δ' οὐκ εἴρηται· οὐ γὰρ πρόσκειται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἀπόρητος δὲ ὁ περὶ τούτου σεσιώπηται λόγος. εἶτα καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος αἰσχυνθήσεται ὁρῶν τοὺς πάλαι ὑπ' αὐτῷ φωτιζομένους ἐλέγχῳ τῆς κρίσεως καὶ

τιμωρία υποβληθέντας, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ σελήνη ἐντραπήσεται, ὡς μηδὲν εἰς κατόρθωσιν τῶν ἐπὶ γῆς ἡσεβηκότων συμβαλλομένη. ὡσεὶ καὶ οἰκονόμοι τινὲς ἐπιταχθέντες ἐφορᾶν καὶ διέπειν οἰκοδεσπότου οἶκον τοὺς ὑπ' αὐτῶν μακρῶ χρόνῳ γενησομένους ἐπιστάντος τοῦ δεσπότου ἴδοιεν κολαζομένους καὶ διαφόροις τιμωρίαις ὑποβαλλομένους, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῷ μακρῷ αἰῶνι τῆ τοῦ θεοῦ βουλῆ ἐξυπηρετησάμενοι ἥλιος καὶ σελήνη τῶν ὑπὸ τὰς αὐτῶν αὐγὰς ἡσεβηκότων ποτὲ ὑπεχόντων δίκας διατραπήσασθαι καὶ αἰσχυρθήσασθαι λέγονται κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμηνευτάς. κατὰ γὰρ τοὺς Ἑβδομήκοντα οὐδεμία ἐν τούτοις μνήμη οὐχ ἡλίου οὐδὲ σελήνης γεγένηται, σφόδρα δὲ κεκαλυμμένως εἴρηται τό· καὶ τακῆσεται ἡ πλίνθος καὶ πεσεῖται τὸ τεῖχος, ἀποκρυψάντων ὡς εἰκὸς τῶν ἔρμηνευσάντων τὸν λόγον διὰ τὸ Ἑλλησιν ἐκδιδόναι τὴν γραφὴν καὶ διὰ τὸ ἀπεμφαίνον τῆς λέξεως, τούτοις ἅπασιν ἐπιφέρεται· ὅτι βασιλεύσει κύριος ἐν Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξασθήσεται· ἔδει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ περὶ συντελείας λόγῳ καὶ τὰ περὶ τῆς κηρυττομένης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπουρανίου βασιλείας μαθεῖν, ἥτις ἔσται μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν. Σιών δὲ καὶ Ἱερουσαλήμ πολλάκις εἶναι «ἐπουρανίους» ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς μαρτυρίας παρεστήσαμεν· ἔνθα ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία στήσεται, ὅτε καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ δοξασθήσεται· οὐς γὰρ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐτίμησεν ἀξιώμασιν ἐκκλησιαστικοῖς πρεσβυτέρους ἀναδειξας, τούτους αὐτοὺς καταξιώσει τῆς αὐτοῦ θεότητος· διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ ἄντικρυς τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ δόξα. 1.85 Πληρώσας ὁ λόγος τὴν περὶ τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως προφητείαν, ἧς τὸ τέλος τὴν Χριστοῦ βασιλείαν καὶ «τὴν δόξαν τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ» περιεῖχεν, ἀποθαυμαστικῶς ἀναφωνεῖ λέγων· Κύριε ὁ θεὸς μου, δοξάσω σε, ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινήν. νοήσομεν δὲ ὅπως ἦν ἀρχαία ἡ βουλή αὕτη ἐπιστήσαντες τῇ φωνῇ τοῦ σωτῆρος τῇ λεγούσῃ τοῖς εἰς τὰ δεξιὰ στησομένοις αὐτοῦ· «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἔγραφε· «καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν ἐν αὐτῷ». ἀρχαία τοίνυν ἦν αὕτη ἡ βουλή, καὶ ταῦτα τ' ἦν τὰ θαυμαστὰ ἀληθῶς πράγματα τὰ προωρισμένα μὲν «πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπὶ συντελείᾳ» δὲ «τῶν αἰώνων» πληρωθησόμενα, ἐπειδὴν «θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ» καὶ «ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν». τὸ τῆνικαῦτα πάσης κακίας ἐκποδῶν ἀρθείσης καὶ «τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ τοῦ θανάτου καταργηθέντος», «ὁ μὲν θεὸς ἔσται» «πάντα ἐν πᾶσιν». ὁ δὲ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν τοῦ νέου αἰῶνος βασιλεύων «ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξασθήσεται», ὅτε καὶ «πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ» «ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι» τῷ ἑαυτῶν σωτῆρι «συμβασιλεύοντες». αὕτη ἦν ἡ ἀρχαία βουλή, καὶ ταῦτα τὰ θαυμαστὰ πράγματα, ἐφ' οἷς ἀποθαυμάζων ὁ προφήτης δοξάζει τὸν θεόν. εἴτ' ἐπευχόμενος ταῦτα γενέσθαι ἐπιλέγει· γένοιτο, σπεύδων ὡσπερ καὶ ἐπιθυμῶν ἢ τάχος ἐπιστῆναι τὸ τῶν ἀγαθῶν τέλος. ἀρχαία μὲν ἦν ἡ βουλή αὕτη διὰ τὴν πρόγνωσιν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ θεοῦ, ἀληθινή δὲ διὰ τὴν τοῦ τέλους ἔκβασιν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῶν καταξιωθησομένων τῆς μακαριότητος ἐπηύξατο εἰπὼν· γένοιτο, περὶ δὲ τῶν παρεληλυθότων ἐν τῷ θνητῷ βίῳ ἐπιλέγει· ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα, πόλεις ὀχυρὰς τοῦ πεσεῖν αὐτῶν τὰ θεμέλια· τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. καὶ ἐπὶ τούτοις οὖν φησι· δοξάσω σε, ὅτι τῶν ἀσεβῶν περιεῖλες τὰς πόλεις ἀφανίσας αὐτῶν τὰς ἀθέους πολιτείας καὶ τὰ ἀσεβῆ οἰκοδομήματα. οἱ γε μὴν

διασωθέντες ἐξ αὐτῶν ἐκείνων εὐλογήσουσί σε, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· δοξάσουσί σε. εἰσὶ δ' οὗτοι λαὸς ὁ διὰ σὲ πτωχεύσας κατὰ τὸν πρότερον αἰῶνα καὶ πόλεις τῶν πάλαι ἀδικουμένων ἀνθρώπων, οὓς ἠδίκουν οἱ διῶκται τῆς θεοσεβείας. οὗτοι εὐλογήσουσί σε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σου ἐν διαφόροις πολιτεύμασιν ἐξετασθέντες καὶ δικαίως εὐλογήσουσιν, ἐπειδήπερ ἐγένου πάση πόλει ταπεινῇ βοηθὸς καὶ τοῖς ἀθυμήσασι δι' ἔνδειαν σκέπη. καὶ ὅτε γὰρ ἦσαν ταπεινοὶ καὶ ἐν ἀθυμίᾳ καὶ ἐνδείᾳ πάσης τρυφῆς μεταξὺ τῶν φαύλων ἀναστρεφόμενοι, σὺ αὐτῶν ἦσθα βοηθὸς καὶ σκέπη, ἀλλὰ καὶ διψώντων κατ' ἐκείνο καιροῦ, ὡς λέγειν· «ἐδίψησέ σοι ἡ ψυχὴ μου», καί· «ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα». σὺ πάλιν ἦσθα πηγὴ δροσίζων αὐτοὺς καὶ ποτίζων τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιρροῇ καὶ σὺ τῆς ὀλιγοψυχίας αὐτοὺς ἀνεκτῶ ἐνισχύων αὐτοὺς τῇ δυνάμει τοῦ μονογενοῦς σου λόγου. Ἴνα δὲ μὴ περὶ αὐτῶν ταῦτα λέγεσθαι ὑπολάβωσιν Ἰουδαίων παῖδες ἀναγκαίως τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη χυθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ χάριν, ἐπιφέρει λέγων· καὶ ποιήσει κύριος σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο. τί δὲ ποιήσει, κατὰ μὲν τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς ποτὸν ἐξῆς εἴρηται, κατὰ δὲ τοὺς Ἑβδομήκοντα· πίνονται φησιν εὐφροσύνην, πίνονται οἶνον· συμπόσιον τοίνυν οὐ τῷ Ἰσραὴλ οὐδὲ τῷ Ἰουδαίῳ λαῷ, πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσι παρασκευάσειν τὸν κύριον ἐν τούτοις θεσπίζει. οὐκ ἐν κοιλώμασι γῆς οὐδ' ἐν φάραγξιν οὐδ' ἐν πεδιάσιν, ἀλλ' οὐδ' ἐν πολλοῖς ὄρεσιν οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἐπὶ τινος ἐνὸς ὄρους, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ, ὅπερ δεικνύς ἔλεγεν· ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο. ποῖον δὲ ἦν τοῦτο ἢ περὶ οὗ μικρῷ πρόσθεν ἔλεγεν· «ὅτι βασιλεύσει κύριος ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ δοξασθήσεται»· ἐν γὰρ τῷ ὄρει τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἐν ᾧ καὶ τὴν δόξαν ἑαυτοῦ τοῖς αὐτοῦ «πρεσβυτέροις» παρέξει, ἐκεῖ τὸ συμπόσιον καὶ τοῖς ἔθνεσι παρασκευάσας τὸ τῆς ἀθανασίας αὐτοῖς ποτὸν δωρήσεται. διὸ λέλεκται· ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο πίνονται εὐφροσύνην, πίνονται οἶνον, κρίσονται μύρον. παρίστησι δὲ τὸ ὄρος ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς». ἐνταῦθα τοίνυν γενόμενοι οὐχ ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν καταξιούμενοι τῶν ἐπαγγελιῶν πίνονται εὐφροσύνην καὶ πίνονται τὸν ἐκ «τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου» οἶνον, περὶ οὗ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· «οὐ μὴ πίω αὐτὸ ἕως ἂν πίω αὐτὸ καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν». καὶ κρίσονται μύρον οὐκέτι «τὸν ἄρραβῶνα τοῦ ἁγίου πνεύματος» ληψόμενοι, ἀλλ' αὐτοῦ «τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος» τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μεθέξοντες, καὶ οὐκέτι «ἐκ μέρους γινώσκοντες καὶ ἐκ μέρους προφητεύοντες», ἀλλ' ἐκ τοῦ τελείου «μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γεννησόμενοι», ὡς καὶ αὐτοὺς ἀποφανθῆναι «χρηστούς» καὶ «θεοῦ υἱοὺς καὶ κληρονόμους θεοῦ καὶ συγκληρονόμους Χριστοῦ». τούτων δ' εἰκόνας ἡμῖν καὶ σύμβολα ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς καινῆς διαθήκης διὰ τοῦ μυστικοῦ χρίσματος καὶ τοῦ σωτηρίου αἵματος ὁ εὐαγγελικὸς παρέδωκε λόγος, ἴν' ἐν τούτοις δοκιμασθέντες καὶ τῶν κρειττόνων μεταλάβοιμεν. ταῦτα αὐτὰ τὰ εἰρημένα παράδος φησὶ τοῖς ἔθνεσιν· ὁ γὰρ Ἰσραὴλ οὐκ ἄξιός τούτων. ὥσπερ δὲ τις παραθήκην ἐν μυστηρίῳ παραδίδωσιν, οὕτω φησὶ τὸν περὶ τῶν λεχθέντων μυστικὸν λόγον· παράδος πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ἢ γὰρ βουλή αὕτη ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. διόπερ εἰκότως ἐδόξαζεν ὁ προφήτης ἐκκλητιζόμενος τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, ἐν οἷς ἔφασκεν· «ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινήν». τούτοις ἐξῆς, ὅπως τὰ ἔθνη τὰ ἐξ αἰῶνος ἄθεα καὶ ἀνέλπιστα διὰ τὸ εἰδῶλοισι καὶ δαίμοσι προσανέχειν τεύξεται τούτων, διασαφεῖ λέγων· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. ἀλλ' ὅμως ὁ φιλόανθρωπος τῶν ὄλων σωτὴρ ῥυσάμενος τοῦ θανάτου τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, τῆς τε πολυθέου καὶ δαιμονικῆς πλάνης

ἐλευθερώσας ἀφεΐλε πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· καὶ τὸ ὄνειδος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀφεΐλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς· ὄνειδος δὲ ἦν τοῦ λαοῦ τοῦ ἐξ ἔθνων ἢ κρατήσασα αὐτῶν εἰδωλολατρία· ὅπερ ὄνειδος ἀφεΐλεν ὁ θεὸς καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ δάκρυον τῶν διὰ φιλανθρωπίαν τὴν τῶν τοσοῦτων ψυχῶν ἀποκλαομένων ἀπώλειαν. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὴν τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνείαν· κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐτέραν παρίστησι διάνοιαν ὁ λόγος, ἦν ὁ Σύμμαχος σαφέστερον ἐξέδωκε τοῦτον εἰπὼν τὸν τρόπον· καὶ καταποντιεῖ ἐν τῷ ὄρει τούτῳ πρόσωπον τοῦ ἐξουσιαστοῦ τοῦ ἐξουσιάζοντος πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ χρῖσις ἢ κεχρισμένη κατὰ πάντων τῶν ἐθνῶν καταποθῆναι ποιήσει τὸν θάνατον εἰς τέλος. καὶ ἐξαλείψει κύριος ὁ θεὸς ἀπὸ προσώπου πᾶν δάκρυον καὶ τὸ ὄνειδος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ περιλεῖ ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. ἰσοδυναμεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς, ὧν ὁ νοῦς τοιοῦτος εἶναι μοι δοκεῖ· κατὰ τὸν δηλωθέντα χρόνον ἐπειδὴ ἐν τῷ ἀποδοθέντι ὄρει πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸ συμπόσιον ποιήσας ὁ κύριος καταξίωση μετασχεῖν τοῦ οἴνου καὶ τοῦ μύρου καὶ τῶν ἀρρήτων αὐτοῦ μυστηρίων τὸ τηνικαῦτα καταποθῆναι ποιήσει καὶ ἀφανὲς γενέσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐξουσιαστοῦ τοῦ ἐξουσιάζοντος πάντων τῶν ἐθνῶν, τοῦτ' ἔστι τοῦ θανάτου, οὕτως δὲ αὐτὸ καταποντιεῖ ὁ ἐν τῷ προλεχθέντι ὄρει βασιλεύων κύριος, ὡς μηκέτι φαίνεσθαι πού αὐτόν, λέγω δὲ τὸν θάνατον, ὃν ἐνταῦθα μὲν ἢ προφητεία ἐξουσιαστὴν ὠνόμασεν, ὁ δ' Ἀπόστολος οὐκ ὤκνησε καὶ βασιλέα προσειπεῖν φήσας· «ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως», ἐπεὶ τοίνυν «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος». εἰκότως ἐνταῦθα φησιν ὁ λόγος ἀπολεῖσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐξουσιαστοῦ. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὸ πρόσωπον τοῦ ἐξουσιαστοῦ, τὸ πρόσωπον τῆς σκοτίας ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων ἐκδεδώκασιν. τίς δ' ἦν ἡ σκοτία, ἢ ὁ ἀφεγγής καὶ σκότου πλήρης τοῦ θανάτου χῶρος; τότε τοίνυν, ὅτε τῷ νιῶ τοῦ θεοῦ «ἄγιοι συμβασιλεύσουσιν», αὐτὸς ὁ θάνατος ὁ πάλαι καταπίνων τοὺς πάντας καταποθήσεται. αἴτιον δὲ τούτου ἔσται ἡ χρῖσις ἢ κεχρισμένη εἰς πάντα τὰ ἔθνη· χρισθέντες γὰρ τῷ χρίσματι οὐκέτ' ὑποχείριοι γενήσονται θανάτῳ, ἀθανασίας δὲ καὶ ζωῆς αἰωνίου μετασχόντες τὸν θάνατον ἀνερέρητον καὶ ὡς περ νεκρὸν καταστήσουσι. διὸ λέλεκται· ἡ χρῖσις ἢ κεχρισμένη κατὰ πάντων τῶν ἐθνῶν καταποθῆναι ποιήσει τὸν θάνατον εἰς τέλος. καὶ δὴ τοῦ θανάτου ἐκποδῶν γενομένου ἐξαλείψει κύριος ὁ θεὸς λέγεται πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου καὶ τὸν ὄνειδον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ περιλεῖν· ὄνειδος γὰρ ἦν οὐ μικρὸν «τοῖς κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένοις ἀνθρώποις» τὸ ἐκπεσεῖν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ θανάτῳ ὑποβληθῆναι. ἀλλ' ἀρθήσεται τὸ ὄνειδος «τοῦ μὲν θανάτου καταργηθέντος» καὶ τοῦ σκότους ἀφανισθέντος, τῆς δὲ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἐν αἰωνίῳ ζωῇ διαλαμπύσης ἀπολαύσουσιν οἱ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν τῶν μὲν προτέρων ἠλευθερωμένοι κακῶν. τῶν δ' ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ καταξιωθησόμενοι. 1.86 Καταποθέντος τοῦ θανάτου κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν οἱ τοῦ νέου αἰῶνος υἱοὶ τῆ ἡμέρα ἐκείνη εὐχαριστήριον ἄσουσιν ὡδὴν, ὁρῶντες ἐν δόξῃ τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα, καὶ ἐροῦσιν Ἴδου ὁ θεὸς ἡμῶν, ἐφ' ᾧ ἠλπίζομεν· πάλαι μὲν γὰρ αὐτὸν ἐν ἐλπίσιν εἶχομεν πιστεύοντες ταῖς θείαις περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαις, νυνὶ δὲ καὶ ὀφθαλμοῖς ὁρῶμεν αὐτόν, διὸ ὑπεμείναμεν πάλαι τὰ ἐπιόντα ἡμῖν λυπηρά. καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐροῦσιν, ὁ δὲ ἀνάπαυσιν αὐτοῖς δώσει ἐν τῷ προλεχθέντι τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὄρει. καὶ οὗτοι μὲν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἀπολαύσουσιν, ἢ δὲ Μωαβίτις, κατὰ δὲ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν Μωάβ, τιμωρίαν ὑφέξει τῆς ἑαυτοῦ ἀθεότητος· καταπατηθήσεται γὰρ τρόπον ἄλωνος ἐν ἀμάξαις, ὡστ' ἀσθενῆσαι καὶ ἐξατονῆσαι τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπὸ ἐκλύσεως. διὸ φησιν ὁ Ἀκύλας· καὶ ἀλοηθήσεται ἢ Μωάβ ὑποκάτω αὐτοῦ ὡς

ἀλοῶται ἄχυρα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἀλοήσομέν φησι τὴν Μωάβ ὡς ἀλοητὸν ἀχύρου εἰς πηλόν. τίνες δὲ εἰσιν οἱ καταπατοῦντες αὐτὸν καὶ ἀλοῶντες ἐξῆς παρίστησιν ἐπιφέρων· «καὶ πατήσουσιν αὐτὸν πόδες πραέων καὶ ταπεινῶν βήματα πενήτων». οἶμαι δ' ἐνταῦθα Μωάβ λέγεσθαι τὸν πονηρὸν δαίμονα καὶ τὴν ἀντικειμένην δύναμιν τὴν πάλαι παρὰ τοῖς Μωαβίταις ὡς θεὸν τιμωμένην, ἣτις ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνει κατεπαιρομένη τοῦ θεοῦ Ἰσραήλ. καὶ τὸ ὕφ' ἑαυτὴν ἔθνος ἐπιτρίβουσα, ὡς καὶ ἐπ' αὐτοῦ Μωσέως τοιαῦτα τολμήσαι, ὡς ἐκπορνεῦσαι τὸν λαὸν καὶ «τελεσθῆναι τῷ Βεελφεγῶρ»· τοῦτο δ' ἦν τὸ τῶν Μωαβιτῶν εἶδωλον· τούτου χάριν τὰ προκείμενα περὶ αὐτῆς ὡς περὶ δεινῆς τινας καὶ θεομάχου δυνάμεως προφητεύεται. καὶ ἐν τῇ ὁράσει δὲ τῇ περὶ τῆς Μωάβ περὶ τοῦ αὐτοῦ δαίμονος πρὸς αὐτὴν ἐλέγετο τὴν Μωάβ· «ὅτι ἦρθη ἡ συμμαχία σου, καὶ ὁ ἄρχων ἀπώλετο καταπατῶν ἐπὶ τῆς γῆς». ἐπειδὴ οὖν φοβηρός τις ἐνομιζέτο τῷ Ἰουδαίων λαῷ ὁ πονηρὸς οὗτος δαίμων, τὸ διαδεξόμενον αὐτὸν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως τέλος ἡ παροῦσα προφητεία διδάσκει ἐν τῷ λέγειν· καὶ καταπατηθήσεται ὁ Μωάβ, καὶ ἀνήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ· ὃν τρόπον γὰρ αὐτὸς φησιν ἐταπείνωσεν ἐτέρους τοῦ ἀπολέσαι, οὕτως καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια πείσεται. ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ ἀλοήσομέν φησι τὴν Μωάβ ὑποκάτω αὐτῆς ὡς ἀλοητὸν ἀχύρου εἰς πηλόν· καὶ ἐξαπλώσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀλωόμενος καὶ καταπατούμενος καθὼς ἀναπλώσῃ ὁ λουόμενος εἰς τὸ κολυμβῆσαι, καὶ ταπεινωθήσεται ὑπερηφανία αὐτοῦ σὺν τοῖς καταρράγμασι τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ τὸ ὀχύρωμα τοῦ ὕψους τῶν τοίχων σου κύψει καὶ κολληθήσεται εἰς γῆν. τεῖχος δὲ καὶ ὀχύρωμα αὐτοῦ αἱ δυνάμεις ἦσαν αὐτοῦ, αἷς ὠχύρωτο, ἅς καὶ αὐτὰς καθαιρεθήσεσθαι φησιν ὁ λόγος, δι' ἐνὸς δὲ τοῦ πάλαι τῶν Μωαβιτῶν κρατήσαντος πονηροῦ δαίμονος καὶ τὰ τοῖς λοιποῖς τοῖς δὴ νομισθεῖσι θεοῖς συμβήσομαι διδάσκει ἐξ ἐνὸς παραδείγματος ἡμῖν καταλείπων νοεῖν καὶ τὰ ταῖς λοιπαῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσιν ἐπελευσόμενα. Ἔδει γὰρ ἡμᾶς προμαθόντας, ὅποιον ἔσται τοῦ θανάτου τὸ τέλος κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν καὶ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, μὴ ἀγνοῆσαι τὴν ἀπώλειαν, μεθ' ἣν τοῦ σωτήρος ἡμῶν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἀπειληφότος ἐν τῷ ἐπουρανίῳ ὄρει οἱ τῶν ἐπαγγελιῶν ἄξιοι ἄσσονται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἐπουράνιον ἄσμα «ἐν τῇ ἐπουρανίῳ γενόμενοι Ἰερουσαλήμ», ἣν ἐπὶ τοῦ παρόντος Ἰουδαίαν ὠνόμασεν ὁ λόγος, ἀκολούθως τῇ χώρᾳ τῆς ἐπιγείου Ἰερουσαλήμ· οὕτως γὰρ ὁμοῦ καὶ τοῖς ἀκροωμένοις τοῦ τῶν Ἰουδαίων λαοῦ παισὶ θυμηδίαν τινὰ καὶ προτροπὴν εἰς τὴν τῶν προκειμένων ἐλπίδα παρεῖχεν. ὁμοῦ καὶ τὴν ἀληθινὴν παρίστη Ἰουδαίαν «τῆς ἐπουρανίου Ἰερουσαλήμ» τὴν χώραν καὶ τὸ μέγα πλάτος ὧδέ περ σημαίνων, ἵν' ὁ μὲν τόπος νοῆται Ἰουδαία, τὸ δ' ἐν αὐτῇ θεοσεβὲς πολίτευμα τῶν θείων καὶ εὐαγγελικῶν πνευμάτων «ἡ τοῦ θεοῦ πόλις»· ἔνθα γενόμενοι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἄσσονται τὸ ἄσμα τὸ ἐπιλεγόμενον. ποῖον δὲ ἄσμα ἄσσονται οἱ διὰ τῆς προφητείας δηλούμενοι, ἐντεῦθεν ἤδη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου παραδίδωσιν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων προσώπου θεσπίζον καὶ λέγον· Ἰδοὺ πόλις ὀχυρὰ τὸ σωτήριον ἡμῶν· οὐ γὰρ ἦν ἡ κάτω ἐπὶ γῆς πόλις ὀχυρὰ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ἀλοῦσα, αὕτη δὲ ἀληθῶς ὀχυρὰ τοῦ θεοῦ τυγχάνει πόλις, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ σωτήριον ἡμῶν. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον ἐροῦσιν οἱ ἄδοντες τὸ ἄσμα· Πόλιν ἰσχυρὰν ἔχομεν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· πόλις κράτους ἡμῖν σωτήριον, ἡ δὲ Ἑβραϊκὴ λέξις ἀντὶ τοῦ σωτηρίου καὶ ἀντὶ τοῦ σωτήριον τὸ ὄνομα Ἰησοῦ λευκῶς οὕτως περιέχει, αὐτοῖς γράμμασιν οἷς ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἑβραϊκῶς γράφεται· αὐτὸς οὖν ἔστι ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἢ τῶν μακαρίων πόλις, αὐτὸς καὶ τεῖχος αὐτῶν καὶ περίτειχος. Καὶ πάντα αὐτοῖς αὐτὸς ἔσται, νοουμένης δὲ «Ἰερουσαλήμ ἐπουρανίου» ἀκόλουθόν ἐστι νοεῖν καὶ πύλας αὐτῆς τὰς

διαφόρους τῶν αὐτόθι μονῶν εισόδους, ἄς ἀνοιγῆναι βούλεται οὐκ Ἰουδαίους ἀλλ' οὐδὲ τῷ Ἰσραὴλ οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς, μόνοις δὲ τοῖς φυλάττουσι δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην. διὸ ἐπιλέγει· ἀνοίξατε πύλας, εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσω ἀλήθειαν, ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας καὶ φυλάσσω εἰρήνην. τούτων δὲ τῶν πυλῶν ἐφιέμενος θεοφιλῆς τις ἀνὴρ ἔλεγεν· «ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ». ἄξιον δὲ φησὶν ἀνοίξαι τὰς πύλας τοῖς προλεχθεῖσιν, ἐπειδὴ περ ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν, κύριε ὁ θεός, ὃς ταπεινώσας κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς· πόλεις ὄχυράς καταβαλεῖς καὶ κατάξεις ἕως ἐδάφους. ὅμοια δ' ἂν εἴη ταῦτα τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένους ἐν τῷ «ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα, πόλεις ὄχυράς τοῦ πεσεῖν αὐτῶν τὰ θεμέλια». καὶ νῦν οὖν «τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ θεοῦ» παριστὰς τὴν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει διάνοιαν δοξάζων αὐτὸν καὶ λέγων· ὁ θεὸς ὁ μέγας ὁ αἰώνιος, ὃς ταπεινώσας κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς, ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐκ τοῦ ὕψους κατέβαλες ταπεινώσας καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν καθεῖλες συντέλειαν τοῦ θνητοῦ βίου ποιούμενος ἢ τὰς ἀθέους αὐτῶν καὶ ἀσεβεῖς πολιτείας ἀφανεῖς ποιήσας, τοὺς δὲ σοὺς πράους ἄνδρας, οὓς ἐμακάριζες φήσας· «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». τούτους ταπεινοὺς ὄντας πρότερον νῦν κατὰ τὸν τῆς δικαιοκρισίας σου καιρὸν ἀνύψωσας καταπατεῖν αὐτοὺς ποιήσας τὰς τῶν πάλαι ὑπερηφάνων κεφαλὰς. εἴτ' εὐθεῖα ἢ ὁδὸς τῶν εὐσεβῶν ἐγενήθη· μηκέτι γὰρ μηδενὸς ὄντος ἐμποδῶν ἀκώλυτος καὶ ἀπαραπόδιστος καὶ εὐθεῖα ἢ ὁδὸς αὐτοῖς γέγονε· τούτοις δ' αἴτιον «ἡ δικαιοκρισία τοῦ θεοῦ». διὸ ἐπιλέγει· ἡ γὰρ ὁδὸς τοῦ κυρίου κρίσις. 1.87 Διελθὼν ὁ προφήτης, ὁποῖον τέλος τοὺς ἀσεβεῖς διαλήψεται, καὶ τοὺς δικαίους, ὁποῖαι περιμένουσιν ἐλπίδες, ὁποῖα τε ἔσται ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς μόνοις τοῖς ἀξίοις αἱ «πύλαι» τῆς ἐν οὐρανοῖς τοῦ θεοῦ πόλεως «ἀνοιχθήσονται», ὁποῖόν τε «ἄσονται ἄσμα» οἱ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀπολαύσαντες, ἀκολούθως τούτοις τὰς προκειμένας ἀναπέμπει πρὸς τὸν θεὸν φωνὰς ἐκ προσώπου ἑαυτοῦ καὶ τῶν αὐτῷ παραπλησίων φάσκων· ἠλπίσαμεν ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου καὶ ἐπὶ τῇ μνεῖα, ἢ ἐπιθυμῆ ἢ ψυχὴ ἡμῶν· ὡς γὰρ παρῶν τοῖς ἀποτελέσμασι τῶν λόγων καὶ ὡς αὐτὰ θεωρῶν τὰ πράγματα ψυχῆς πεφωτισμένοις ὀφθαλμοῖς ἄνω πρὸς τὸν θεὸν ἀποβλέπει καὶ τὸν τοσοῦτων χορηγὸν ἀγαθῶν ἀνυμνεῖ εὐχὴν ἀναπέμπων καὶ λέγων τὰ προκείμενα. ἄξια γὰρ τῆς ἐλπίδος τὰ παρὰ σοὶ τεθησαυρισμένα καὶ ταῦτα λέγω πρὸς σέ, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ψυχῆς μου· σὺ γὰρ εἶ κύριε ἡ ἐμὴ ἐπιθυμία καὶ ὁ θεῖος ἔρωσ τῆς ἐμῆς ψυχῆς. διὸ ἡ ψυχὴ μου ἐπεθύμησέ σε καὶ αὕτη γὰρ ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματός σου ἐξίστησιν ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ διεγείρει ἐπὶ τὸν σὸν πόθον. διὸ οὔτε καθεύδειν οἰοί τ' ἐσμὲν τοὺς τῆς νυκτὸς καιρούς, ἀλλὰ καὶ τούτους ἐγρηγορότες τῷ πνεύματι, σὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν κατὰ νοῦν ἔχομεν. οὕτως οὖν «καὶ αἱ νύκτες ἡμῖν ὡς ἡμέραι πεφωτισμένοι» τυγχάνουσιν· ἐπειδὴ περ τὰ προστάγματά σου καὶ οἱ λόγοι σου ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι τὰς διατριβὰς ποιουμένοις καὶ διὰ νυκτὸς καὶ δι' ἡμέρας ἀντὶ φωτὸς ἐδόθησαν. ταῦθ' ὑπερβαλλούση διαθέσει πρὸς τὸν θεὸν ἀναφωνήσας ὁ προφήτης μεταβαίνει ἐφ' ἡμᾶς παραινῶν τὴν αὐτὴν αὐτῷ βαδίζειν ὁδόν. διὸ φησι· δικαιοσύνην μάθετε, οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ· πέπαυται γὰρ ὁ ἀσεβῆς, ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων ἠλεήθη ἀσεβῆς ἡρμήνευσαν, ὁ δὲ Σύμμαχος· ἐδωρήθη ἀσεβῆς. προτρέπει δὲ ὁ λόγος τοὺς ἐν ἀσεβείαις ἐξετασθέντας πρότερον σπεύδειν ἐπὶ μετάνοιαν· ἐπειδὴ γὰρ θεοῦ κρίσις πάντας ἀνθρώπους περιμένει. τούτου χάριν πάντες ἀνθρώποι δικαιοσύνην μάθετε θαρροῦντες, ὅτι καὶ τοὺς προληφθέντας ἐν ἀσεβείαις μετανοήσαντας φιλόανθρωπος ὢν ὁ θεὸς ἐλεήσει. εἰ δὲ μὴ πεισθεῖη τις τῷ κηρύγματι μηδὲ μάθοι δικαιοσύνην μηδὲ ἐργάσοιτο ἀλήθειαν, ἀρθήσεται ἐκ ζώντων

καὶ οὐκ ὄψεται τὴν δόξαν κυρίου. Ταῦτα παραινεντικῶς πρὸς ἡμᾶς εἰπὼν πάλιν ἄνω βλέπει καὶ τὴν θεότητα τοῦ σωτήρος εἰς ὕψος ἡρμένην θεασάμενος ἀναβοᾷ· κύριε, ὑψηλός σου ὁ βραχίων, καὶ οὐκ ἤδρισαν· ταπεινοὶ γὰρ ὄντες οἱ ἀσεβεῖς καὶ μακρὰν ἀφεστηκότες τῆς γνώσεως τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐν σκότῳ τῆς αὐτῶν ἀγνοίας ἐκαλινδοῦντο, ἀλλὰ τῆς καθόλου κρίσεως ἐπιστάσης θεασάμενοι τὸν ὑψηλὸν βραχίονα οἱ πάλαι αὐτὸν ὡς μὴ ὄντα βλασφημοῦντες παύσονται τῆς ἀπονοίας αἰσχύνῃν καταχεάμενοι. ὁρῶντες δὲ τοὺς μακαρίους τοὺς ἐν οὐρανοῖς ζωῆς ἀπολαύοντας ζηλώσουσι, μάλιστα δὲ καθάψεται ὁ ζῆλος τοῦ λαοῦ τοῦ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον μὴ βουλευθέντος παραδέξασθαι τὴν τοῦ θεοῦ παιδείαν. διὸ ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαίδευτον, αἰνίττεται δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς μὴ παραδεδεγμένους τὴν τοῦ θεοῦ διὰ Χριστοῦ χάριν. εἶθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ νῦν πῦρ τοὺς ὑπεναντίους ἔδεται, ὡς ἂν ἀποφάσει ὑποβληθησομένους τῇ λεγοσῆ· «πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τούτων εἰπὼν πάλιν πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστραφεὶς ἰκετηρίαν ἀναπέμπει λέγων· κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν· καλὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ ἄλλα παρὰ σοῦ πάντα· τὸ δὲ μέγιστον δῶρον ἢ παρὰ σοῦ καὶ ἢ πρὸς σεαυτὸν εἰρήνην τυγχάνει, ἴν' ἀστασίαστοι ὦμεν πρὸς σέ καὶ εἰρηνεύουσα πρὸς σέ διὰ παντὸς φυλάττοιο ἡμῶν ἢ ψυχῆ. τοῦτο δ' ἂν γένοιτο, εἰ καταξιώσεως κτῆμα σαυτοῦ ἴδιον ποιήσασθαι ἡμᾶς· ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐκ ἄλλον τινὰ οἶδαμεν ἢ σέ καὶ μόνῳ τῷ ὀνόματί σου τεθαρσῆκαμεν. ὅτε τοίνυν οὐδένα ἕτερον κεκτήμεθα ἐν τῷ βίῳ ἢ σέ, εἰκότως ἀντιβολοῦμεν καταξιωθῆναι τῆς σῆς γενέσθαι μερίδος καὶ τοῦ σοῦ κλήρου. Ἡμεῖς μὲν οὖν φασιν σοῦ ἔσμεν, κύριε, καὶ σὺ τὸ ἡμέτερον ὑπάρχεις κτῆμα, οἱ δὲ «ταῖς πρὸς θάνατον ἀμαρτίαις» ἑαυτοὺς ἐκδόντες καὶ διὰ τοῦτο νεκροὶ τὰς ψυχὰς γενόμενοι· «ψυχὴ γὰρ ἢ ἀμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται», τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς ἀγίοις αἰώνιον ζωὴν οὐκ ὄψονται, οὐδ' ἰατροὶ ποθεν ἐπιστάντες κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν δυνησονται αὐτοῖς ἐπικουρῆσαι τὰ πρὸς σωτηρίαν, οὐδ' ἀναστήσαι αὐτῶν τὴν πτῶσιν. οὐς γὰρ σὺ ὁ μέγας καὶ φοβερός καὶ δίκαιος κριτῆς παρέδωκας ἀπωλεία, τίς ἰατρῶν διασώσασθαι δυνησεται; ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, ὁ μὲν Σύμμαχος πᾶσαν τὴν μνήμην αὐτῶν, ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων πᾶν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἡρμήνευσαν· ἔδει γὰρ αὐτῶν πᾶσαν μνήμην κακίας ἀρθῆναι κατὰ τὸν δηλούμενον τῆς κρίσεως καιρὸν. εἰ δὲ λέγοιτο· πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, πολλὴν εἰσάγει φιλανθρωπίαν ὁ λόγος· ὡς αὐτῶν μὲν τῶν ἡμαρτηκόντων μὴ μελλόντων ἀφανίζεσθαι μηδ' εἰς τὸ παντελὲς ἀπόλλυσθαι, τῶν δὲ γεννημάτων αὐτῶν οὕτω δηλουμένων, ὧν ἢ ψυχὴ αὐτῶν γεγέννηκεν λογισμῶν πονηρῶν· τούτων γὰρ ἀφανισμόν γενήσεσθαι φησι. Πάλιν δ' ἀντὶ τοῦ· πρόσθετες κακὰ τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς, τὰ μὲν κακὰ οὔτε παρὰ τοῖς Λοιποῖς ἐρμηνευταῖς οὔτ' ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἀναγνώσει εὐρομεν· κατὰ δὲ πάντας τοὺς ἐρμηνευτὰς προσέθηκας τῷ ἔθνει ἐν ᾧ ἐδοξάσθη εἴρηται. συμφώνως δὲ πάντων τοῦτον ἐρμηνευσάντων τὸν τρόπον ἔπεται νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι προσέθηκε τῷ ἔθνει· ὅπερ νοήσομεν ἀπὸ τοῦ σωτηρίου λόγου τοῦ φήσαντος· «παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται». τοῖς μὲν οὖν ἀγαθὰ κεκτημένοις προσέθηκε τὰ παρ' ἑαυτῷ τεταμιευμένα· «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὐς ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη», τοῖς δὲ κακὰ θησαυρίσασιν ἑαυτοῖς πάλιν προσθήσει τὰ κατάλληλα τοῖς ἔργοις αὐτῶν. τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει· ἐμάκρυνας πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς· τοὺς γὰρ ἑαυτοὺς μακρὰν τοῦ θεοῦ καταστήσαντας καὶ αὐτὸς ὁμοίως μακρύνει αὐτούς, διόπερ ἵνα μὴ ταῦτὸν τοῖς ἀσεβεῖσι πάθωσιν οἱ τοῦ θεοῦ οἰκεῖοι, ἀναγκαίως διὰ τῆς εὐχῆς ἔλεγον· κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, κτῆσαι ἡμᾶς. 1.88 Ἐπειδὴ τὸν περὶ τῆς καθόλου κρίσεως τόπον θεωρεῖ ὁ προφήτης ὡσανεὶ παρὼν τῇ κρίσει καὶ «τῷ βήματι τοῦ θεοῦ

παρεστώς», ἐφ' οἷς ὄρα, ποτὲ μὲν ἐξομολογεῖται, ποτὲ δ' ἰκετεύει, ποτὲ δὲ εὐχαριστεῖ, ποτὲ δὲ τὰς ἀποδοθησομένας ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀμοιβὰς τοῖς ἀξίοις διεξέρχεται, ποτὲ δὲ τὰς κατ' αὐτῶν καταλέγει τιμωρίας. πάντα δὲ ταῦτα διὰ τῆς αὐτοῦ γραφῆς καὶ ἡμῖν παραδίδωσιν, ὡς ἂν παιδευοίμεθα διδασκόμενοι πάνθ' ὅσα καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ πνεύματος ἐπιλάμψεως ἔγνω. καὶ νῦν οὖν φησιν ἦν ὅτε καιρὸς ἦν, ὅτε ὦ κύριε «τὴν στενὴν καὶ τὴν τεθλιμμένην» ὀδεύοντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἠγωνιζόμεθα· πλὴν καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ θλίψει οὐκ ἤμέν σου ἀμνήμονες, ὑπ' αὐτῆς δὲ τῆς σῆς μνήμης δυναμούμενοι καρτερῶς ὑπεμένομεν, ὥστε λέγειν· «θλιβόμενοι ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι, διωκόμενοι ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι, καταβαλλόμενοι ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι»· δι' αὐτῆς γοῦν τῆς θλίψεως παιδευόμεθα, εἰδότες ὅτι «ὄν ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει». πᾶσα δὲ θλίψις μικρά τις ἡμῖν ἐλογίζετο διὰ τὸν πρὸς σὲ πόθον, ὡς λέγειν· «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς». Διὸ πάντα πόνον ὑπομένοντες ἐοικότες ἦμεν ὠδινούσῃ γυναικὶ καὶ βοᾷς ἀφεισῆ περι αὐτὸ τὸ μέλλειν τὸ κατὰ γαστρὸς κυόμενον εἰς φῶς προάγειν· οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐγενήθημεν τῷ σῶ ἀγαπητῷ· τὸν γὰρ μονογενῆ σου λόγον ἔνδον ἔχοντες ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ καὶ τὸν ἐκ σοῦ κατασπαρέντα ἡμῖν φόβον τῆς σῆς εὐσεβείας πάντας πόνους γενναίως ἐφέρομεν καὶ τὰς ἐπαγομένας ἡμῖν θλίψεις ἀγωνιῶντες μὴ πη ἐξαμβλώσωμεν τὸν ἐν ἡμῖν κουόμενον ἀγαπητόν σου καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ κατασπαρέντα ἡμῖν ἔνθεον φόβον. καὶ δὴ καρτερήσαντες οὐκ ἐσφάλημεν τῆς ἐλπίδος, ἀλλ' ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας· τέλος γὰρ τῆς κυήσεως τοῦ ἀγαπητοῦ σου καὶ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἡ σωτηρία ἦν τοῦ ἡμετέρου πνεύματος. ὅπερ ἀπογεννήσαντες φανερὸν κατεστήσαμεν πᾶσι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικοῦσιν ἀνθρώποις, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ μαθόντες ὠφεληθεῖεν διὰ τοῦ ζηλῶσαι κυῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ φόβου σου καὶ ἀποτεκεῖν τὸ αὐτὸ πνεῦμα· οἱ γὰρ μὴ τοῦτον λαβόντες τὸν φόβον μὴδὲ τεκόντες τὸ πνεῦμα τῆς σωτηρίας, ἄλλως δὲ ἄγονοι καὶ ἄκαρποι γενόμενοι ἐκπεσοῦνται τῆς παρὰ σοῦ ἐλπίδος οἱ δὲ γε τῆς σῆς μερίδος ὄντες, οἱ διὰ σὲ πᾶσαν θλίψιν ὑπομείναντες, εἰ καὶ «μέχρις θανάτου ἀγωνίσαιντο» πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, οὐδαμῶς τῆς παρὰ σοὶ ζωῆς ἀποπεσοῦνται. Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροί, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· ζήσονται οἱ νεκροί σου, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ζήσονται οἱ τεθνεώτες σου. νεκροὶ δὲ αὐτοῦ τίνες ἂν εἶεν ἢ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ μάρτυρες, ἕτεροι ὄντες παρὰ τοὺς ἄνω λεχθέντας νεκρούς, περὶ ὧν εἴρητο· «οἱ δὲ νεκροὶ ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσιν, οὐδὲ ἰατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσιν». ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν νεκροὶ τὰ «πρὸς θάνατον ἡμαρτηκότες», οἱ δὲ νεκροὶ τοῦ κυρίου οἱ δι' αὐτὸν πᾶσαν θλίψιν ἕως θανάτου ὑπομείναντες ἀναστήσονται καὶ μετὰ τὴν ἐν τοῖς μνημείοις ταφήν. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐγερθήσονται, ἐξυπνισθήσονται οἱ λοιποὶ ἠρμῆνευσαν ὡς κοιμηθέντων αὐτῶν, οὐχὶ δὲ τεθνεώτων· διὸ τῶν ἀγίων ὁ θάνατος κοίμησις ὀνομάζεται, ἀκολουθῶς δὲ τῇ κοιμήσει ἡ ἀνάστασις ἐξυπνισμὸς ἂν λεχθεῖη. διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἐξυπνισθήσεσθαι οἱ ἐν τοῖς μνημείοις κατὰ τὸ πρῶτον εἴρηνται· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἀγαλλιάσονται κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ αἰνέσουσι κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἢ ἀλαλάξουσι κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα. αἰτία δὲ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῖς ἔσται ἡ παρὰ σοῦ δρόσος· ὥσπερ γὰρ δρόσος ἡ ἐπὶ γῆς κατιοῦσα ἡρέμα καὶ πρᾶως ἐκτρέφει καὶ αὔξειν ποιεῖ τὰ ἐναποκείμενα αὐτῇ σπέρματα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ παρὰ σοῦ δρόσος ἴαμα καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν παρέξει τοῖς σοῖς νεκροῖς, ὧν τὰ σώματα κατὰ τὸν καιρὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἐσπάρη. οὐκ ἂν δὲ ἀμάρτοις αὐτὸν εἶναι λέγων δρόσον τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον, ὃς ἐπιστάξας τὰς ἑαυτοῦ ζωοποιοὺς σταγόνας τοῖς αὐτοῦ νεκροῖς, ὁμοῦ καὶ ἴασιν ἀμαρτημάτων, εἴ πού τι αὐτοῖς κατ' ἄνθρωπον πεπλημμέλητο, παρέξει ὁμοῦ καὶ ἀνάστασιν καὶ σωτηρίαν καὶ ζωὴν αἰώνιον αὐτοῖς

δωρήσεται, ἀλλ' οὐ καὶ τὰ τῶν ἀσεβῶν τοιαῦτα· πεσεῖται γὰρ αὐτῶν ἡ γῆ, διὸ αὐτοῖς σώμασι καὶ αὐταῖς ψυχαῖς ὡς ἂν ἐκπεσόντες τοῦ θεοῦ παραδοθήσονται τῇ διαδεχομένῃ αὐτοὺς τιμωρίᾳ. 1.89 Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ὡς περιεστῶτας ἔμπροσθεν καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετὰ τὴν ἀνάστασιν συνηγμένους τοὺς ἀγίους τοῦ θεοῦ θεασάμενον τὸ πνεῦμα τὸ προφητικόν, ἔπειτα ἐξ ἑτέρου μέρους τὴν ἐπιούσαν ὄργην τοῖς ἀσεβέσι κατανοήσαν τῷ τάγματι τῶν ἀγίων προσφωνεῖ ἀποχωρεῖν πρὸς βραχὺ καὶ μακρὰν που κρύπτεσθαι, ὡς μηδὲ θεωροῦς τῆς τῶν ἀσεβῶν γίγνεσθαι ἀπωλείας. διὸ φησι· βιάδιζε, λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου· ταμιεῖα δὲ τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ «αἱ πολλαὶ παρὰ τῷ πατρὶ» τυγχάνουσι «μοναὶ» ἐκάστῳ τάγματι τῶν ἀγίων κατὰ δικαίαν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀφωρισμένα. εἰς ταῦτ' οὖν τὰ σοὶ παρεσκευασμένα ταμιεῖα, σύ φησιν, ὁ ἐμὸς λαός, εἴσελθε καὶ ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, μηδὲ περιεργάζου τὰ πορρωτάτω τυγχάνοντα τῶν σῶν ταμείων, ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὄργη κυρίου, παρελθούσης δὲ αὐτῆς ἀναπετάσας λοιπὸν τὰς τῶν σαυτοῦ ταμείων πύλας μετὰ πολλῆς ἐξουσίας καὶ παρρησίας πρόϊθι τὸν νέον ἐποπτεύων αἰῶνα καὶ τὴν ἐπηγγελμένην σοι βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Τούτοις ἐξῆς τί ἄρα ποιήσει ἡ ὄργη ἐπελθοῦσα τοῖς ἀσεβέσι διδάσκει λέγων· καὶ ἀνακαλύψει ἡ γῆ τὸ αἷμα αὐτῆς, ὡς μηδένα λαθεῖν τῶν πάλαι ἐν αὐτῇ τὰς ψυχὰς ἀνηρημένων διὰ τῶν «πρὸς θάνατον» ἁμαρτημάτων· ἐπὶ τούτῳ γὰρ τὴν ὄργην ἐπάξειν εἴρηται ὁ θεός, ὄργῆς ἐνταῦθα ὀνομαζομένης τῶν ταῖς κολάσει διακονουμένων «ἀγγέλων»· ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐλέγετο· «ἀπέστειλεν ἐπ' αὐτοὺς ὄργην καὶ θυμὸν καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν», οὕτως καὶ νῦν ὄργη τοῦ θεοῦ ὀρμήσασα κατὰ τῶν πάλαι τὴν γῆν οἰκησάντων ἀνακαλύψει τὸ αἷμα τὸ ἐπ' αὐτῆς ἐκχυθὲν καὶ οὐ κατακαλύψει τοὺς ἀνηρημένους. δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὴν τῶν ἀγίων τοῦ θεοῦ ἀναίρεσιν καὶ τὰ τῶν μαρτύρων αἵματα, περὶ ὧν καὶ Μωσῆς ἐν μεγάλῃ ὠδῇ γράφων ἔλεγεν· «ὅτι τὸ αἷμα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσει καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀνταποδώσει». καὶ ἐκάστη δὲ ψυχὴ γεώδης καὶ φιλοσώματος τὰ αἵματα, λέγω δὴ τὰ «πρὸς θάνατον» αὕτη πλημμεληθέντα, ἐξομολογουμένη ἀνακαλύψει. Τούτων δ' ἐπιτελεσθέντων «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος». διὸ ἐπὶ τέλει τῶν ὄλων καὶ μετὰ πάντας ἐπιφέρει ὁ λόγος φάσκων· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, ἐπάξει ὁ θεός τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυράν. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὴν ἀγίαν, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ τὴν σκληρὰν ὠνόμασαν. ταύτην οὖν ὡσπερ ταμιευσάμενος ἐκ μακροῦ κατὰ μηδενὸς ἑτέρου ἐπαφείς αὐτὴν ἐπὶ τοῦτον μόνον ἐπάξει, ὧ καὶ ἐτηρεῖτο ἀναλόγως τῇ αὐτοῦ κακίᾳ. τίς δὲ ἦν οὗτος, ἀλλ' ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ τὸν πρῶτον σκελίσας ἄνθρωπον καὶ καταβαλὼν ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ θεῷ στάσεως. ἦν δ' οὗτος ὁ σκολιὸς οὗτος ὄφις καὶ δράκων προσφυῶς ὠνομασμένος διὰ τὸ χαμαὶ σύρεσθαι καὶ ἔρπειν καὶ τοῖς ποσὶν ἐφεδρεύειν τῶν ἀνθρώπων εἴ που τινὰ ἐνδακῶν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θανατηφόρον ἰὸν ἐγχρίμψας τῆς ὀρθῆς καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀγούσης καταβάλοι πορείας. ἡ μὲν οὖν τοῦ θεοῦ ῥάβδος εὐθεῖά τις οὔσα καὶ παιδευτικὴ κατὰ τό· «ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου», τοῖς ἰάσιμα ἡμαρτηκόσι τετῆρηται εἰς παιδευσιν αὐτῶν καὶ βελτίωσιν καὶ ψυχῆς ὠφέλειαν προσαγομένη, ὁ δὲ μηδὲ ὀρθὸν μηδὲ εὐθὺ κεκτημένος ὅλος δὲ διόλου κάμπυλος καὶ σκολιός, χαμαὶ τε ἐπὶ τὸ στῆθος καὶ τὴν κοιλίαν ἔρπων, ἐφεδρεύων τε τοῖς πάντων ποσὶν ἐπὶ τὸ σκελίζειν καὶ καταβάλλειν αὐτοὺς μετὰ πάντας τοὺς ἀσεβεῖς, ὃς τῇ σκληρᾷ καὶ μεγάλῃ καὶ ἰσχυρᾷ μαχαίρᾳ παραδοθήσεται, ἦν αὐτῷ μόνῳ ὁ μέγας κριτὴς ἐταμιεύσατο. τίς δ' ἦν αὕτη ἢ μάχαιρα, ἦν ἀγίαν καὶ μεγάλην καὶ ἰσχυράν ὠνόμασαν οἱ Ἑβδομήκοντα, ἢ «ὁ ζῶν

τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον». μάχαιραν ἐνταῦθα λέγει τὴν ἐνέργειαν τῆς δίκης, ἀλλὰ καὶ ἀγίαν καλεῖ, ὁμοῦ μὲν παραμυθούμενος τὸ φοβερὸν τῆς ἀπειλῆς, ὁμοῦ δὲ καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ εἰς ἀπώλειαν καταστρέφουσιν οἱ τιμωρούμενοι, ἀγισσύνης τε αἴτιον αὐτοῖς ἔσται μετανοοῦσιν. καὶ γὰρ οὐκ ἀπολέσαι βούλεται θεὸς παιδευόν, ἀλλὰ καθάσαι καὶ ἀγιάσαι ἐπιστρέψαντας. ὁ δὴ ὡς ἀντιπάλω ἑαυτοῦ καὶ ἐναντίω τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τῷ τοσοῦτῳ δράκοντι ἐπελθὼν ἀνελεῖν αὐτόν, ἐξ ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἀφανίζων αὐτοῦ ὡς μηκέτ' εἶναι μηδ' ἐν τοῖς οὕσιν ἐξετάζεσθαι· διὸ οὐδὲ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ καταξιούται. παιδευτικὴ γάρ τις ἦν αὕτη καὶ ἐπιστρεπτικὴ, καθὼς διδάσκει ὁ φήσας· «κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με», ὡς τοῦ μὲν θυμοῦ ἐλεγκτικὴν δύναμιν ἔχοντας, τῆς δὲ ὀργῆς παιδευτικὴν, διὸ ἢ μὲν τοὺς ὑποδεέστερον ἡμαρτηκότας μετῆρχετο ἐλέγχους ἐπάγουσα καὶ παιδεύουσα αὐτούς, ἐπεὶ δὲ ὁ δράκων οὐτ' ἐλέγχων οὔτε παιδείας ἄξιος ἦν, ἀλλὰ παντελοῦς ἀφανισμοῦ. διὰ τοῦτο ἢ μάχαιρα τοῦ θεοῦ ἢ ἀγία καὶ ἢ μεγάλη καὶ ἢ ἰσχυρὰ πρῶτον μὲν αὐτῷ ἐπέρχεται, ὁ δὲ θεασάμενος αὐτὴν φυγῇ ἑαυτὸν ἐπιδώσει, ἅτε ἀνόητος καὶ ἄφρων καὶ μὴ οἶός τε λέγειν· «ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω»; πλὴν ἀλλὰ πειρώμενον αὐτὸν φεύγειν καταλαβοῦσα ἢ τοῦ θεοῦ μάχαιρα ἢ ἀγία καὶ ἢ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ ἀνελεῖ τὸ σκολιὸν αὐτοῦ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ὄντων ἀφαιρουμένη καὶ ὡς περ ἐν οἰκείοις μυχοῖς ἀποφεύγων κατακρύπτεσθαι ἐπειρῶτο ἐν τῇ καλουμένῃ θαλάσῃ, περὶ ἧς εἴρηται· «αὕτη ἢ θάλασσα ἢ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἐρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων» καὶ· «δράκων οὗτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ». καὶ ἐν τῷ Ἰωβ δὲ χρηματίζων ὁ κύριος περὶ τούτου ἐδίδασκε λέγων· «ἄξεις δὲ δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ, περιθήσεις καὶ φορβεὰν περὶ ῥίνα αὐτοῦ; ἢ δήσεις κρίκον ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ»; οἷς ἐπιλέγει· «τούτ' ἔστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ», καὶ πάλιν· «αὐτὸς ἐστὶ» φησι «βασιλεὺς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι». ἐπιλύεται δὲ καὶ ἀμφιβολίαν ὁ λόγος ἐν τούτοις διδάσκων τούτου χάριν συγκεχωρηῆσθαι αὐτῷ τὸ ζῆν «ἐπὶ τῷ καταπαίζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγίων τοῦ θεοῦ» ἐγγυμαζομένων τῇ πρὸς αὐτὸν πάλῃ καὶ ποτὲ μὲν «ἄγκιστρα» αὐτῷ περιβαλλόντων, ποτὲ δὲ «φορβεὰν περὶ ῥίνα αὐτοῦ» δεσμούντων, ἄλλοτε δὲ «κρίκον» αὐτῷ περιπειρόντων· διὸ καὶ εἴρηται· «πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ». ἀλλ' ἔως μετὰ τὸ πρὸς τὸν θῆρα τοῦτον ἀγῶνος τοῖς ἀθληταῖς τοῦ θεοῦ συνειστήκει, κάκεῖνοι δοκιμὴν τῆς ἑαυτῶν παρεῖχον ἀρετῆς ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ γυμναζόμενοι, καὶ αὐτὸς ὁ «δράκων» διετέλει «καταπαιζόμενος», ἐπεὶ δὲ λοιπὸν λέλυτο ὁ ἀγὼν καὶ «ἢ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισία» τὰς ἀμοιβὰς παρεῖχεν τοῖς ἡγωνισμένοις ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παντός. μετὰ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν κρίσιν ἐπάξει ὁ θεὸς τὴν μάχαιραν αὐτοῦ τὴν ἀγίαν καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν σκολιόν. εἴρηται κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κατὰ λειαιθὰν τοῦ ὄφεως τοῦ σκολιοῦ καὶ ἀποκτενεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁ δὲ Ἀκύλας· ἐπὶ λειαιθὰν ὄφιν ἐσκιρρωμένον ἢ ἐσπειρωμένον καὶ ἀποκτενεῖ σὺν τὸ κῆτος τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁ δὲ Θεοδοτίων· ἐπὶ τὸν δράκοντά φησιν ὄφιν ἰσχυρὸν καὶ ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν σκολιόν καὶ ἀποκτενεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. ὁ αὐτὸς δὲ ὄφιν καὶ ὁ δράκων λειαιθὰν ὀνομάζεται ὡς ἂν κυρίου ὀνόματος ὑπάρχοντος αὐτῷ τούτου. ὁ αὐτὸς δ' οὗτος ἦν «τὸ μέγα κῆτος», ὅπερ ὁ κύριος «χειρώσασθαι» λέγεται κατὰ τὸ· «ὁ μέλλων τὸ μέγα κῆτος χειροῦσθαι»· κάκεῖ γὰρ λειαιθὰν ὀνομάσται καὶ ἐν τῷ Ψαλμῷ δὲ τῷ φήσαντι· «δράκων οὗτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν

αὐτῶ», κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν λευιαθὰν ὠνόμασται. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰώβ· «ἄξις δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ», πάλιν λευιαθὰν χρηματίζει· τοῦτον τὸν τρόπον πολυκέφαλον καὶ πολυώνυμον δράκοντα καὶ ὄφιν καὶ διάβολον καὶ σατανᾶν καὶ «μέγα κῆτος» καὶ λευιαθὰν ὠνομασμένον, ἐν ἑτέροις δὲ καὶ «λέοντα» καὶ «βασιλίσκον». τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστιν ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς συντελείας καιρῷ, ὁ τῶν ὄλων κριτὴς θεὸς ἀνελεῖ τῇ αὐτοῦ μαχαίρᾳ, ἀλλ' ἐκείνῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ τούτῳ αὐτῷ πληγὰς ἐπιθήσει· ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίας ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ οὐ κέχρηται αὐτῷ ὡς μαχαίρᾳ, διὸ οὐδὲ ἀνεῖλεν αὐτόν, ἐπέβη δὲ αὐτῷ μόνον καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ κατεπάτησεν. διὸ λέλεκται εἰς αὐτοῦ πρόσωπον· «ἐπ' ἄσπινδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ καὶ καταπατήσῃς λέοντα καὶ δράκοντα». καὶ νῦν μὲν αὐτόν «καταπεπάτηκεν» καὶ εἰσέτι καὶ νῦν «καταπατεῖ» διδούς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς «ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ», κατὰ δὲ τὸν δηλούμενον τῆς συντελείας καιρὸν μετὰ πάντας τοὺς ἀσεβεῖς ἢ μάχαιρα τοῦ θεοῦ φεύγοντα αὐτόν καταλαβοῦσα διαχειρίζεται καὶ ἀνελεῖ ἐξ ὄντων εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι. ἐνταῦθα καὶ ὁ περὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ λόγος περιγράφεται ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ· «Ἴδου κύριος καταφθείρει τὴν οἰκουμένην καὶ ἐρημώσῃ αὐτήν». οὗ τέλος εἰληφότος ἢ προφητεία ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς ὑποθέσεως ἰδιαζούσης ἄπτεται. 1.90 Ἀμπελῶν καλὸς ἐπιθύμημα περιγραφείσης τῆς προφητείας, δι' ἧς τὰ περὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ διελαλεῖτο, ἑτέρας ὑποθέσεως ὁ προφήτης ἀρχὴν ποιεῖται, περιέχει δὲ ἀπειλὰς κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων αὐτῆς διὰ τὴν εἰς τὸν κύριον ἀπιστίαν αὐτῶν. εἶθ' ἐξῆς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα τὸ πάσῃ διαδοθὲν τῇ οἰκουμένῃ, εἶτα τῶν ἀμφὶ τὴν Μαγδαληνὴν γυναικῶν τῶν τὴν σωτήριον ἀνάστασιν τεθεαμένων μνημονεύει καὶ τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν ἔθνῶν τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστροφὴν δηλοῖ, εἶτα θεσπίζει περὶ τοῦ συνεδρίου τῶν Σαδδουκαίων καὶ τῶν Φαρισαίων καὶ ἀρχιερέων τῶν κατὰ τοῦ σωτήρος συνεληλυθότων, περὶ ὧν ἐξῆς μακρὸν ἀποτείνει λόγον. τὴν δὲ καταρχὴν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ποιεῖται λέγων· ἀμπελῶν καλὸς ἐπιθύμημα. οὗτος δὲ ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος, περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγεν· «ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι ἐν τόπῳ πίονι». ὃν καὶ διασαφῶν τίς ποτε εἶη, ἐξῆς ἐπῆγε τό· «ὁ γὰρ ἀμπελῶν κυρίου σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστίν». ἦν οὖν ποτε καλὸς οὗτος καὶ ἐπιθύμημα ἦν, ὅτε ἦν «μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ». εἰ γοῦν ἀναδράμοι τις τῇ διανοίᾳ ἐπὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔπραττε βασιλεύοντος Ἰφῆρε Δαυὶδ ἢ ἄλλου τινὸς τῶν μεμαρτυρημένων ἐπὶ δικαιοσύνῃ ὄψεται, ὅπως καλὸς ἦν ὡς καὶ ἐπιθύμημα αὐτόν λέγεσθαι. κεκόσμητο γοῦν προφήταις καὶ πνευματικοῖς ἀνδράσιν, ἱερατικῶς τε ἀξιώματι καὶ ἀρχιερατικῇ τιμῇ καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἀγγέλων ἐπιφανείαις, αὐτῇ τε τοῦ κυρίου ἐπισκοπῇ. Νυνὶ δὲ ὁ λόγος καὶ ταύτης ἐξάρχειν διδάσκει λέγουσαν αὐτὴν περὶ ἑαυτῆς τὴν ἐν τῷ ἀμπελῶνι πόλιν· ἐγὼ πόλις ὄχυρά, πόλις πολιορκουμένη· καὶ γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς ὄχυρά ποτε πόλις, ὅτε «φραγμὸν» περιεβέβλητο καὶ «κεχαράκωτο» ὡς πανταχόθεν αὐτὴν ἠσφαλισθαι, οὕτω τε ἦν ὄχυρά, ὡς μηδὲν καταβλάπτεσθαι πολιορκουμένην, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἦν τοιαύτη, νυνὶ δὲ ἄκαρπος γενομένη καταλέλειπται, ὥστ' εἰρήσθαι περὶ αὐτῆς· «καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα, καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου καὶ οὐ μὴ σκαφῆ οὐδὲ μὴ τμηθῆ». τὸ δ' αἴτιον διδάξει λέγων· «ὅτι ἔμεινα, ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας». καὶ ἐν τοῖς μετὰ χειρας δὲ τῆς αὐτῆς ἔνεκεν αἰτίας λέγεται· μάτην ποτιῶ αὐτήν· εἰς μάταιον γὰρ ἢ τοσαύτη ὑπῆρξε χορηγία τῇ προειρημένη πόλει, διὸ ἀλώσεται νυκτὸς ὑπὸ τῶν πολιορκούντων αὐτήν· καταληφθεῖσα γὰρ ἐν σκότῳ διὰ

τὸ ἑαυτὴν μακρύναι τοῦ φωτὸς εὐάλωτος γεγένηται τοῖς πολεμίοις, ὡς καὶ εἰς ἐσχάτην ἔλθεῖν πτώσιν τῷ μηδὲ τεῖχος ἔχειν τὸ περιφράττον καὶ φυλάττον αὐτήν. καθήρητο γὰρ ὑπὸ τοῦ φήσαντος· «καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα». Ὅμως δ' οὖν, εἰ καὶ ταῦτα πέπονθε, διαθέσει τῇ πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης ἐξῆς ἐπάγει λέγων· τίς με θήσει φυλάσσειν καλάμην ἐν ἀγρῷ; εἰ γὰρ καὶ «ἀντὶ σταφυλῆς ἀκάνθας ἤνεγκε» καὶ γέγονε «χέρσος», ὡς μηδὲν πλέον ἔχειν καλάμης, ὅμως δ' οὖν ἠγάπα καὶ οὕτως ἔχουσαν αὐτὴν φυλάττειν. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· τίς δώσει με χέρσον καὶ ἀφειμένον ἐν πολέμῳ; ἰσοδυναμεῖ δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς· ἐγὼ μὲν οὖν φησιν ἐβουλόμην φύλαξ εἶναι τοῦ προλεχθέντος ἀγροῦ ἢ τοῦ δηλωθέντος ἀμπελώνος ἢ τῆς ποτε ὀχυρᾶς πόλεως. ἢ δὲ πολεμία μοι γενομένη ἐποίησέ με ἀθετῆσαι αὐτήν, καὶ τοσοῦτον ὡς καὶ πυρὶ παραδοῦναι αὐτήν μετὰ τὴν πολιορκίαν. Εἰκότως οὖν ἐπιλέγει ἢ προφητεία· κατακέκαυμαι, βοήσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτῇ· τὸ γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως πῦρ καὶ μὴ βουλομένους αὐτοὺς ἐξομολογήσασθαι καταναγκάσει, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν πολέμιοι τοῦ θεοῦ γενόμενοι τοιοῦτον ἔσχον τὸ τέλος, ἡμεῖς δὲ ἐτέρου τάγματος ὄντες ὡς ἂν σωφρονισθέντες, ἀφ' ὧν ἐκεῖνοι πεπόνθασι, εἰρήνην ποιήσωμεν αὐτῷ. ταῦτα δὲ ὁ προφητικὸς λόγος τοῖς οἰκείοις καὶ τῆς αὐτοῦ μερίδος τυγχάνουσιν προσφωνεῖ συμβουλευῶν καὶ παραινῶν· διόπερ εἰρήνην ποιήσωμεν αὐτῷ φησι, πάντες οἱ ἐρχόμενοι. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, διὰ τῶν ἐξῆς παρίσθησι φάσκων· τέκνα Ἰακώβ, βλαστήσει καὶ ἐξανθήσει Ἰσραὴλ, καὶ πλησθήσεται ἢ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, σαφῶς τὸν χορὸν τὸν ἀποστολικὸν αἰνιττόμενος. ἐγενήθησαν γοῦν οἱ ἀπόστολοι τέκνα Ἰακώβ, ἅτε δὴ ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους προελθόντες καὶ ἐκ τοῦ «κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ» βεβλαστηκότες, καὶ ἐξήνησαν βλαστὸν ἀγαθὸν καὶ ἄνθος εὐωδές, ὡς τὴν οἰκουμένην ἄπασαν τῆς αὐτῶν εὐωδίας ἀποπληρῶσαι. Τούτοις ἐξῆς εἴρηται· μὴ ὡς αὐτὸς ἐπάταξε, καὶ αὐτὸς οὕτως πληγήσεται; καὶ ὡς αὐτὸς ἀνείλεν, οὕτως ἀναιρεθήσεται; ὁ δὲ νοῦς τοῦ λόγου οὕτως ἐστὶ· μὴ τι κακὸν ἀντὶ κακοῦ τοῖς ἔθνεσιν ἀπεδίδοσαν οἱ κηρύττοντες αὐτοῖς εἰρήνην; οἱ μὲν γὰρ ἐδίωκον τύπτοντες αὐτοὺς καὶ πληγὰς ἐπιτιθέντες αὐτοῖς, οἱ δὲ τὰ κάλλιστα αὐτοῖς τὴν εἰρήνην εὐηγγελίζοντο. μήτι οὖν τὰ ἴσα ἔπασχον οἱ ἐξ ἔθνῶν ἀδικοῦντες τοὺς τῆς εἰρήνης κήρυκας; ἔτυπτον μὲν γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἀντετύπτοντο, καὶ ἀνήρουν, ἀλλ' οὐκ ἀντανηροῦντο· καὶ μαχόμενοι δὲ καὶ ὄνειδίζοντες ἐδίωκον αὐτοὺς καὶ ἐξαπέστελλον, οἱ δὲ οὐκ ἀνεχώρουν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῖς εὐαγγελίζεσθαι. διὸ ὥσπερ τοὺς ἀπίστους τῶν ἔθνῶν ἐξῆς ὁ λόγος φησὶν· οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματι τῷ σκληρῷ ἀνελεῖν αὐτοὺς πνεύματι θυμοῦ; ταῦτα γὰρ ἐμελέτων οἱ ἐξ ἔθνῶν ἄπιστοι κατὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πνεύματι σκληρῷ κατεχόμενοι καὶ οὐδὲν ἕτερον διανοούμενοι, ἢ ὅπως ἀνέλωσιν αὐτοὺς τῷ ἐν αὐτοῖς πνεύματι τοῦ θυμοῦ. ἀλλ' ἐπειδὴ τοιαῦτα πάσχοντες οἱ ἐκ τοῦ Ἰακώβ βλαστήσαντες καὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ἐξανθήσαντες ἔφερον πάντα γενναίως διὰ τὸν Χριστόν. τούτου χάριν ἐπιλέγει· ἀφαιρεθήσεται ἢ ἀνομία Ἰακώβ, καὶ τοῦτό ἐστὶν ἢ εὐλογία αὐτοῦ, ὅταν ἀφέλωσι τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ. ταῦτα γὰρ φησιν αἴτια γενήσεται τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν Ἰακώβ καὶ διὰ ταῦτα ἐπ' αὐτὸν ἠξεί ἢ εὐλογία ἀφαιρουμένης αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας· εἰ γὰρ «σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης» κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὸν Ἰακώβ τέκνα βλαστήσαντα καὶ τὸν τοιοῦτον καρπὸν ἐξανθήσαντα διὰ τῆς τούτων ἀρετῆς κοινωνῆσαι τῇ αὐτῶν εὐλογίᾳ. σημαίνει δὲ ὁ λόγος πολλοὺς διὰ τῆς ἀποστολικῆς χάριτος καὶ τῶν κατὰ σάρκα γεινιῶντων αὐτοῖς σωθῆσεσθαι. μάλιστα δὲ ταῦτα ἔσεσθαι φησιν, ὅταν τὰ προλεχθέντα τέκνα

Ἰακώβ καὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ περιδραμόντες τὴν οἰκουμένην καὶ πληρώσαντες αὐτὴν τῆς αὐτῶν θεοσεβοῦς διδασκαλίας τὴν ἐξ αἰῶνος κρατήσασαν τῶν ἐθνῶν πολυθέων πλάνην διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀνατρέψωσιν ὡς θεῖναι μὲν τοὺς λίθους πάντας τῶν εἰδωλικῶν βωμῶν κατακεκομμένους ὡς κονίαν λεπτὴν, ἀφανισθῆναι δὲ ποιῆσαι τὰ δένδρα καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τοῖς ναοῖς, ἐρήμωσιν τε αὐτῶν καταστῆσαι τοσαύτην ὡς δρυμῶ παραβληθῆναι αὐτά. Ταῦτα μὲν οὖν κατορθοῦσιν οἱ δηλωθέντες, τὸ δὲ πάλαι κατοικούμενον ποίμνιον, ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνειμένον ἔσται ὡς ποίμνιον καταλειμμένον· ἐπεὶ μὴ ἐβουλήθησαν «τὸν καλὸν ποιμένα» παραδέξασθαι, «τὸν θέντα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων», διόπερ ἡ χώρα τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἔσται πολὺν χρόνον εἰς βόσκημα, ὡς πληροῦσθαι εἰς αὐτοὺς τό· «ἐλυμήνατο αὐτὴν ὅς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν». κάκεῖ φησιν ἀναπαύσονται, δηλονότι «οἱ καταβόσκοντες καὶ λυμηνάμενοι αὐτὴν». εἰς τοσαύτην δὲ περιτραπήσεται ἐρημίαν, ὡς μηδὲν χλωρὸν ἐν αὐτῇ ὑπάρξει. διὸ λέλεκται· καὶ οὐκ ἔσται ἐν αὐτῇ χλωρόν· 1.91 Γυναῖκας ἀνακαλεῖται ὡς ἀνδρῶν μὴ εὕρισκομένων ἐν αὐτοῖς ἀξίων σωτηρίας. διὸ ταῖς γυναῖξιν παρακελεύεται ἤκειν καὶ σπεύδειν εἰς μαρτυρίαν ἀπὸ θεᾶς τῶν παραδόξων καὶ θαυμαστῶν ἔργων, ὡς ἂν ἐλθοῦσαι φωτίσαιεν «τὸν ἐν σκότῳ καθημένον λαὸν» καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν τὴν ἀφειμένην. διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· γυναῖκες ἐρχόμεναι φωτίζουσιν αὐτὴν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· γυναῖκες ἐρχόμεναι καὶ δηλοῦσαι αὐτὴν. τίνα δὲ αὐτὴν ἢ τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν πόλιν, περὶ ἧς εἴρητο· πόλις γὰρ ὠχυρωμένη μόνη καλὴ ἀφείται καὶ ἐγκαταλέλειπται ὡς ἔρημος. ταῦτα δὲ ἐπληροῦτο πρὸς λέξιν καὶ πρὸς ἱστορίαν κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν. ἐν ᾧ κατὰ μὲν τὸν Ματθαῖον· «ἦσαν ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας διακονοῦσαι αὐτῷ· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἢ Ἰακώβου καὶ Ἰώση μῆτηρ, καὶ ἡ μῆτηρ τῶν νυῖων Ζεβεδαίου», κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν· «κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες τινες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι ἐκ τῆς Γαλιλαίας αὐτῷ» καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπεὶ τοίνυν ὁ λαὸς ὁ μὴ ἔχων σύνεσιν καὶ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἐπέειθετο, καίτοι τῶν ἐθνῶν παραδεχομένων τὸν λόγον, τούτου χάριν τὰς γυναῖκας τὸ θεῖον πνεῦμα καλεῖ ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κηρυττομένου λόγου, ἐπειδὴ δὲ τυφλώττοντας αὐτοὺς ἑώρα. διὰ τοῦτο φησιν οὐ μὴ οἰκτερήσει ὁ ποιήσας αὐτούς, οὐδὲ ὁ πλάσας αὐτούς οὐ μὴ ἐλεήσει. Ἔσται δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φησί, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τῷ δηλουμένῳ, συμφράξει κύριος ἀπὸ τῆς διώρυχος τοῦ ποταμοῦ. ἀντὶ δὲ τοῦ συμφράξει οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ πάντες πατάξει εἰρήκασι, δηλοῦντες πατάξιν τὸν κύριον τοὺς ἀπίστους ἐκείνους καὶ τὸν λαὸν τὸν ἀσύνετον. εἶτα τόπον ἀφορίζει λέγων· ἀπὸ τοῦ ρεῖθρου τοῦ ποταμοῦ ἕως τοῦ χειμάρρου Αἰγύπτου κατὰ τὸν Σύμμαχον, ᾧ ἰσοδυναμοῦσι καὶ οἱ λοιποί. οἶμαι δὲ διὰ τούτων σημαίνεσθαι τὸν ἐπελθόντα τοῖς Ἰουδαίοις πόλεμον κατὰ τὸ Παλαιστίνων ἔθνος μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τόλμαν. αὐτῶν τῶν γοῦν μεθορίων τῆς Παλαιστίνης ἔοικεν ὁ λόγος μνημονεύων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λέγων, τάχα που τοῦ Ἰορδάνου, ἕως Ῥινοκορούρων· πόλις δὲ ἔστιν αὕτη ἀμφὶ τοὺς ὄρους τοὺς μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Παλαιστίνης κειμένη. διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἕως τοῦ χειμάρρου Αἰγύπτου εἴρηται, αἰνιττομένου ὡς ἔφην τοῦ λόγου τὸν γενησόμενον κατὰ Ἰουδαίων πόλεμον ἐν τῷ Παλαιστίνων ἔθνει. τοῖς δὲ τοῦ λόγου κήρυξιν ἐξῆς προστάττει λέγων· ὑμεῖς δὲ συναγάγετε κατὰ ἕνα ἕνα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀθρόως ὁ λαὸς βούλεται προσιέναι τῷ σωτῆρι κηρύγματι· λαὸς γὰρ ἔστιν οὐκ ἔχων σύνεσιν, ἀλλὰ κἂν βραχεῖς τινες ἐξ αὐτῶν κατὰ ἕνα συναγάγετε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. ἀγαπητὸν γὰρ τὸ κἂν ἕνα ἕνα ἢ καὶ δευτέρον καὶ τινες εὐαριθμήτους ἐξ

αὐτῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἢ καθ' ἕκαστον ἔθνος σῶζεσθαι. τούτους μὲν οὖν κατὰ ἕνα ἕνα συναγάγετε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἔθνεσι σάλπιγξ σαλπιδί μεγάλη τοῦ λόγου βοῶντος εἰς ἐξάκουστον ἅπασιν ἀνθρώποις. διὸ εἴρηται· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ σαλπιδί ἐν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ, καὶ ἤξουσιν οἱ ἀπολόμενοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἀσσυρίων καὶ οἱ ἀπολόμενοι ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον ἐν Ἱερουσαλήμ. σημαίνει διὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων τοὺς εἰδωλολάτραις, διὰ δὲ τῶν Ἀσσυρίων τοὺς πολεμίους τοῦ Ἰσραὴλ τοὺς πολιορκητὰς τῆς Ἰουδαίων χώρας γενομένους, οἷς τοῦ λόγου διὰ τῆς εὐαγγελικῆς σάλπιγγος τῆς ὡς ἀληθῶς μεγάλης κηρύξαντος, μεταβαλόντες οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσιν εἰδωλολάτραι καὶ οἱ πάσαι ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι τῆς τοῦ Ἰσραὴλ θεοσεβείας, ἤξουσι πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστρέψαντες, ὡς τοὺς πάσαι ἀπολωλότας ἐν τῇ τῆς εἰδωλολατρίας πλάνῃ, μεταβληθέντας καὶ σπεύσαντας ἔλθειν ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου γνῶσιν τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τυχεῖν. 1.92 Τὴν τῶν ἀθέων σύνοδον τῶν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπισυναχθέντων ὄρα τῷ πνεύματι, στέφανόν τε ὕβρεως ἀποκαλέσας τὴν ἐπὶ κακῶ συμπλοκὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπὶ κακῶ συμφωνίαν, ἐπιβοᾷ λέγων· Οὐαὶ τῷ στεφάνῳ τῆς ὕβρεως. ἠνίττετο δὲ τὸ συνέδριον τῶν Φαρισαίων καὶ ἀρχιερέων καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ, οὓς ἐκ διαφόρων ἀξιωματῶν συνελθόντας κατὰ τὸ αὐτὸ στεφάνῳ παραβάλλει, οὐ τιμῆς τινος οὐδὲ δόξης, ἀλλὰ ὕβρεως καὶ ἀτιμίας. διὸ φησιν· Οὐαὶ τῷ στεφάνῳ τῆς ὕβρεως, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς· τῷ στεφάνῳ τῆς ὑπερηφανίας. ὑπερήφανοὶ τινες ἦσαν ἀλαζόνες τε καὶ ἀπονενοημένοι, ἐν οἷς ὑπῆρχον καὶ οἱ μισθωτοὶ Ἐφραΐμ. ἐλέγετο δὲ Ἰούδας ὁ προδότης ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ γεγονέναι· μισθωτὸν δὲ αὐτὸν καλεῖ ὡς ἂν ἐξηγορασμένον χρήματι ἐπὶ τῷ προδοῦναι τὸν διδάσκαλον. αὐτὸς δὲ ἦν καὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐκπεσὸν τῆς δόξης· μετασχὼν γὰρ τῆς δόξης τοῦ ἀποστολικοῦ χοροῦ διὰ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπῆς γέγονε τὸ ἄνθος τὸ ἐκπεσὸν τῆς δόξης. ἄνθος δὲ καὶ βλαστὸς μικρῶ πρόσθεν ὠνομάζοντο οἱ ἀπόστολοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἐν οἷς ἐλέγετο· «τέκνα Ἰακώβ, βλαστήσει καὶ ἐξανθήσει Ἰσραὴλ, καὶ πλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ». ἀλλ' ἐκ τούτων ὁ προδότης ἐκπεσὼν τὸ ἄνθος τὸ ἐκπεσὸν ἐκ τῆς δόξης εἴρηται. οἱ δὲ προλεχθέντες ὁμοῦ πάντες συνήχθησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τοῦ παχέος· σημαίνει δὲ οὗτος ὁ λόγος τὸ σπέρμα τῶν τὴν ψυχὴν πεπαχυμένων, περὶ ὧν ἐλέχθη· «ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου». ἦσαν τοίνυν ὡσπερ τις κορυφὴ ὄρους τοῦ παχέος οἱ ἄρχοντες τοῦ πεπαχυμένου λαοῦ, κεφαλὴ τυγχάνοντες αὐτῶν, οἷς συνήφθη τὸ ἄνθος τὸ ἐκπεσὸν τῆς δόξης, διὸ ταλανίζεται. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τοῦ παχέος, ὁ μὲν Ἀκύλας φάραγγος ῥυπαριῶν, ὁ δὲ Σύμμαχος φάραγγος πιότητων, ὁ δὲ Θεοδοτίων φάραγγος πίωνων ἠρμήνευσαν· ἢ δὲ Ἑβραϊκὴ φωνὴ γεθσημανὶ περιέχει. ὅπερ ἤκουσά τις τῶν ἡμετέρων ἀγαπητῶν διασαφούντος καὶ λέγοντος τὸν τόπον τὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ «Γεθσημανί» ὠνομασμένον, ἔνθα ὁ προδότης μετὰ τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως ἐπελθὼν τῷ σωτῆρι τὰ τῆς προδοσίας εἰργάσατο. Οἱ δὲ αὐτοὶ ἦσαν μεθύοντες ἄνευ οἴνου, οἷς καὶ ἀπειλεῖ τὰ ἐξῆς λέγων· ἰδοὺ ἰσχυρὸν καὶ σκληρὸν ὁ θυμὸς κυρίου ὡς χάλαζα φερομένη· ὡς ὕδατος πολὺ πλῆθος σῦρον χώραν τῇ γῆ ποιήσει ἀνάπαιμα ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσίν· οὕτως γὰρ θυμὸς κυρίου φησὶ κατὰ τούτων αὐτῶν ἐλεύσεται τῶν μεθύοντων ἄνευ οἴνου ὡς χαλάζη παραβάλλεσθαι κατὰ κεφαλῆς ἀνδρῶν μὴ ἐχόντων σκέπην καταρρασοῦση. ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ πολὺ σῦρον, ὥστε ποιῆσαι ἑαυτῷ διέξοδον ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτω πως τὸν θυμὸν τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν δηλωθέντων ἐπενεχθήσεσθαι φησιν. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ καταπατηθήσεται ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως, ὁ μισθωτὸς Ἐφραΐμ· πάσαι μὲν γὰρ ἦσαν στέφανος ὕβρεως εἰς τὸ ὑβρίζειν παρατεταγμένοι· διὸ καὶ στέφανος ὑπερηφανίας ἐλέγοντο· τέλος δὲ

αὐτοὺς διαλήφεται τοιοῦτον, ὡς καταπατηθῆναι αὐτούς. διὸ καὶ καταπατήθησαν ὑπὸ τῆς ἐπελθούσης αὐτοῖς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, ὑπὸ τε τῶν καταδουλωσαμένων αὐτοὺς πολεμίων· οἳ καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἑαυτοῖς καταπάτημα πεποιήκασι τοὺς παλαιοὺς ἐξελάσαντες οἰκήτορας. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως, ἰδίως δὲ περὶ τοῦ ἐκπεσόντος τῆς δόξης ἄνθους ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ ἔσται τὸ ἄνθος τῆς ἐλπίδος τῆς δόξης ἐπ' ἄκρου τοῦ ὄρους τοῦ ὑψηλοῦ ὡς πρόδρομος σύκου, ὁ ἰδὼν αὐτὸ πρὶν εἰς τὴν χεῖρα λαβεῖν θελήσει αὐτὸ καταπιεῖν. τοιοῦτος δέ τις ἦν ὁ Ἰούδας, ἄνθος μὲν γεγωνώς, ἀλλ' ἐκπεσὼν τῆς ἐλπίδος τοῦ θεοῦ καὶ τῆς δόξης. καὶ πάλαι μὲν τυγχάνων ἐπάνω τοῦ ὄρους τοῦ ὑψηλοῦ, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τοῦ παχέος· ἦν γὰρ καὶ αὐτὸς εἷς τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ὑψηλοῦ, περὶ ὧν ὁ παρῶν προφήτης φησὶν· «ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών», ἀλλὰ γέγονε τοιοῦτός τις, ὡς ὁμοιωθῆναι προδρόμου σύκου καρπῷ ἀτελεσφορήτῳ, ὡραίῳ μὲν καὶ καλῷ τῇ θεᾷ, ἀχρήστῳ δὲ ἄλλως διὰ τὸ ἀτελὲς τοῦ πρὸς τροφήν ἐπιτηδεῖου καρποῦ. διὸ πρόδρομον αὐτὸν γενόμενον τεθεαμένος ὁ τῶν καλῶν βάσκανος, προήρπασε σπεύσας, ὡς ἐθελῆσαι αὐτὸν καταπιεῖν, πρὶν ἢ τῆς χειρὸς ἐπιλαβέσθαι· οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ κατέπιεν ἰσχύσας. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως, τὰ τε περὶ τοῦ ἐκπεσόντος ἄνθους, τοιαῦτα τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φησί, δηλαδὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἔσται κύριος σαβαώθ ὁ στέφανος τῆς ἐλπίδος ὁ πλακεὶς τῆς δόξης τῷ καταλειφθέντι τοῦ λαοῦ, δηλονότι τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐκ τῆς τοῦ παντὸς λαοῦ ἀπωλείας· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τοῦ σωτῆρος ἀποστολοὶ τε καὶ μαθηταί, οἷς αὐτὸν ἔσεσθαι τὸν κύριον στέφανον ἐλπίδος ἐπαγγέλλεται. εἶτα ἐπειδὴ «ἐπὶ θρόνους καθίσεσθαι» εἴρηται «κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ», γέγονεν αὐτοῖς αὐτὸς κύριος καὶ εἰς πνεῦμα κρίσεως, πρὸς τούτοις δὲ καὶ δύνამις αὐτῶν αὐτὸς ἦν εἰς τὸ ὑποδέχεσθαι τοὺς ἀπὸ πολέμου μέλλοντας ὑποστρέφειν εἰς τὴν πύλιν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀποστόλων, αὐθις δὲ μεταβαλὼν ὁ λόγος ἐπὶ τοὺς τοῦ ἀριστεροῦ τάγματος ἐπιλέγει· οὗτοι γὰρ οἶνω πεπλανημένοι εἰσὶ· τίνες δὲ οὗτοι, διερμηνεύει ἱερεὺς καὶ προφήτης λέγων. ὁρᾷς τίνες ἦσαν ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως, δῆλον δ' ὅτι οἱ ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ ἱερεῖς καὶ οἱ ὀνομαζόμενοι αὐτῶν προφήται δὲ τίνες ὄντες διεκδικοῦντες γε μὴν ἑαυτοῖς ἀξιώματα προφητικά. πάντες οὗτοί φησιν ἐπλανήθησαν ἀπὸ οἴνου καὶ διὰ τὸ σίκερα ἀπὸ «χολῆς καὶ πικρίας καὶ θυμοῦ δρακόντων». ἐπλανήθησαν διὰ τὸ σίκερα, ὅπερ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ μέθυσμα ὠνόμασαν. ἵνα δὲ μήτις οἶνον ὑπολάβοι καὶ μέθυσμα τὸ προχείρως νοούμενον, προησαλίσατο ἀνωτέρω εἰπὼν· «οἱ μεθύοντες ἄνευ οἴνου». οὐκοῦν ἕτερος ἦν οὗτος ὁ οἶνος καὶ ἄλλο τὸ καλούμενον σίκερα ἢ τὸ μέθυσμα, δι' οὗ τὰ τῆς πλάνης αὐτοῖς γέγονεν. εἶτα ἐπιλέγει· τοῦτό ἐστι φάσμα· φάσμα γὰρ ἦν ἀληθῶς καὶ φάντασμα τὸ πάντας αὐτοὺς ἀθρόως τὰ τῶν παθῶν καὶ τὸ βουλὴν βουλευσασθαι δεινὴν καὶ ἄθεον, ἣν καταλήφεται ἢ ἐκ τοῦ θεοῦ ἀρά. Ἰούδας μὲν οὖν χρημάτων ἔνεκεν καὶ τῆς τούτων πλεονεξίας «προεδίδου» τὸν σωτῆρα, οἳ δὲ λοιποὶ μεταποιοῦμενοι τῆς ἐκ τοῦ λαοῦ πλεονεξίας, καὶ μή πη ὁ Χριστοῦ λόγος καθέλοι αὐτούς, τῆς ἀρχῆς ὑφορώμενοι τὴν κατ' αὐτοῦ συσκευὴν ἐτύρυσαν. διὸ εἴρηται· αὕτη γὰρ ἡ βουλὴ ἔνεκεν πλεονεξίας ἐσκέψαντο. καλεῖ δὲ τὴν βουλὴν ἐπιβουλὴν.

1.93 Διαγράψας ὁ λόγος τὴν περὶ «τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως» καὶ τῶν ἐξῆς ἐπενηνεγμένων προφητείαν, μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὸ τάγμα τὸ ἀποστολικόν, οὗ ἐλέγετο εἶναι αὐτὸς «ὁ κύριος σαβαώθ στέφανος ἐλπίδος» καὶ «κίδαρις δόξης». διδάσκει δὲ τοῦτον αὐτόν, λέγων δὲ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν παρασκευάζεσθαι καὶ ἐτοιμοὺς γίνεσθαι πρὸς θλίψεις μελλούσας αὐτοῖς ἐπάγεσθαι διὰ τὸν Χριστοῦ λόγον. διὸ ὡσπερ ἐπιφωνῶν αὐτοῖς λέγει· τίνοι ἀνηγγείλαμεν κακὰ καὶ τίνοι

ἀνηγγείλαμεν ἀγγελίαν; ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε· τίς ἄρα πρόθυμος παραδέξασθαι τὰ ἀπαγγελλόμενα κακὰ· κακὰ δὲ ὀνομάζει κοινότερον τὰς περιστάσεις καὶ τὰ νομιζόμενα λυπηρά, τοὺς πόνους δηλαδή καὶ τὰς θλίψεις τὰς ὑπὲρ εὐσεβείας. τίς οὖν ἄρα ἐστίν, ᾧ ταῦτα προσαγγέλλομεν; ἀκούετω γὰρ οὗτος, ὡς οὐ μόνον κακὰ, θλίψεις καὶ πόνους καὶ τὰ νομιζόμενα λυπηρὰ τούτῳ καταγγέλλομεν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ ἀγαθὴν ἀπαγγελίαν τὴν περὶ τῶν ἀποδοθησομένων ἐπάθλων τοῖς εὖ διηγωνισμένοις. ἀκούσατε ὑμεῖς, οἱ ἀπογεγαλακτισμένοι ἀπὸ μαστοῦ· πρὸς ὑμᾶς γὰρ τοὺς ἀποστόλους ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ταῦτα περὶ ὑμῶν ἀπαγγέλλομεν. «ὅτε» μὲν γὰρ «ἦτε νήπιοι» ὡς ἂν ὑπὸ μαζῶν τρεφόμενοι γάλακτι, οὐδὲν ἦν ὑμῖν ἐπικείμενον τοιοῦτο διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς νοητῆς ὑμῶν ἡλικίας· τοιοῦτοι δὲ ἐτυγχάνετε, ὅθ' «ὑπὸ παιδαγωγόν» τὸν Μωσέως «νόμον» ἦτε γαλουχοῦμενοι ταῖς πρώταις εἰσαγωγαῖς τοῦ θεοσεβοῦς λόγου· νῦν δ' ὅτε «προκόψαντες τῇ ἡλικίᾳ» τοῦ μὲν παιδαγωγοῦ ἀπηλλάγητε, τῷ δὲ τελείῳ διδασκάλῳ προσελήλυθατε, ἀπογαλακτισθέντες ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γάλακτος καὶ ἀποσπασθέντες ὡς ἀπὸ μητρὸς τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ σωματικῆς λατρείας. Ὡς ἂν τελειοτέρας τροφῆς τῆς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς μεταλαμβάνοντες παρασκευάζεσθε εἰς θλίψεις· ἀνάγκη γὰρ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνιζομένους θλίψιν προσδοκᾶν καὶ οὐ μίαν ταύτην, ἀλλὰ δὲ δευτέραν ἐπὶ τῇ πρώτῃ. λέγεται δὲ ταῦτα πρὸς τὸν χορὸν τὸν ἀποστολικὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς τῷ σωτηρίῳ εὐαγγελίῳ μαθητευομένους. οὐ δεῖ δὲ ἐπαυδᾶν ἐπὶ ταῖς θλίψεσιν οὔτε ἀπογινώσκειν ἑαυτῶν τὴν σωτηρίαν ὡς ἂν ἐν θλίψει πάντοτε γεγεννημένους. ὅσον γὰρ οὐπω παυσαμένης τῆς θλίψεως τὰ ἐπὶ ταύτῃ διαδέχεται ὑμᾶς βραβεῖα, νικητὰς ἀποφανθέντας καὶ «τῷ στεφάνῳ τῆς ἐλπίδος τῷ πλακέντι τῆς δόξης» ἀναδησομένους. διόπερ ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπάγει, οὐ μετὰ μακρὸν διάστημα τῆς θλίψεως· βραχὺ γὰρ τι ἔσται μεταξύ. διὸ φησὶν· ἔτι μικρὸν ἔτι μικρόν· «ἢ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἢ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει». ἔσται δὲ ὑμῖν τὰ τῆς θλίψεως διὰ φαυλισμὸν χειλέων καὶ διὰ γλώσσης ἐτέρας· φαυλίζοντες γὰρ ὑμᾶς οἱ θλίβοντες καὶ χλευάζοντες λοιδοροῦντες καὶ βλασφημοῦντες διατελέσουσιν ἄλλοιότερα γλώσση χρώμενοι, ἧς δεῖ καταφρονεῖν διὰ τὴν ἔτι μικρὸν διαδεχομένην ὑμᾶς ἐλπίδα. ταῦτα μὲν οὖν προσφωνητικῶς πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ μαθητὰς καὶ εὐαγγελιστὰς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναπεφώνηται, τὰ δ' ἐξῆς προφητικῶς ὁ λόγος τὸν Ἰουδαίων λαὸν διδάσκει, ὅτι ταῦτα αὐτὰ τὰ περὶ τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἐπὶ τῇ θλίψει ἐλπίδος μεμαθηκότες οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ λαλήσουσι πείθοντες αὐτούς, ὡς ἐν τούτῳ οὔσης τῆς τεταμιευμένης παρὰ τῷ θεῷ ἀναπαύσεως, λέγω δὲ ἐν τῷ θλίβεσθαι καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας πάντα ὑπομένειν. Καὶ τὸ νομιζόμενον τοῦτο τὸ ἀνάπαυμα καὶ τοῦτο τὸ σύντριμμα τῷ διψῶντι καὶ πεινῶντι «τὴν θεοσέβειαν πρὸς ὠφελείας» γίνονται. καὶ οἱ μὲν ταῦτα λαλήσουσι τῷ λαῷ τούτῳ, δείκνυσι δὲ ὁ λόγος τοὺς ἐκ περιτομῆς ἀπίστους, οἱ δὲ οὐ θελήσουσιν ἀκούειν. διόπερ ἔσται φησὶν αὐτοῖς τὸ λόγιον κυρίου ἄλλῳ τρόπῳ θλίψις ἐπὶ θλίψιν· οὐ γὰρ βουληθέντες διὰ Χριστὸν θλίβεσθαι, οὐδὲ «τὴν στενὴν ὁδὸν καὶ τὴν τεθλιμμένην» ὀδεῦσαι, τὴν «πλατεῖαν» δὲ καὶ «εὐρύχωρον» ἀπελθόντες, πεσοῦνται εἰς τὰ ὀπίσω καὶ συντριβήσονται καὶ κινδυνεύσουσι καὶ ἀλώσονται· ταῦτα γὰρ πάντα διαδέχεται αὐτοὺς μὴ βουληθέντας τὸ προλεχθὲν λόγιον τοῦ κυρίου παραδέξασθαι, ἑαυτοῖς δὲ πτώσεως καὶ συντριβῆς γενομένοις αἰτίοις. Καὶ ἐπειδήπερ τοιαῦτα ἑαυτοῖς προεξένησαν μὴ πιστεύσαντες τῷ προλεχθέντι λόγῳ, διαστέλλεται αὐτοῖς τὰ ἐξῆς λέγων· διὰ τοῦτο ἀκούσατε λόγον κυρίου, ἄνδρες τεθλιμμένοι καὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου ἐν Ἱερουσαλήμ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἄνδρες χλευασταί, οἱ ἐξουσιάζοντες τοῦ λαοῦ τούτου οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὄντων γὰρ καὶ ἄλλων χλευαστῶν

ἀνδρῶν τῶν παρ' Ἑλλήσι διασυρόντων τὸν Χριστοῦ λόγον, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ περὶ ἑτέρων τὰ προκείμενα λέγεσθαι, ἀκριβῶς καὶ ἀναγκαίως προσέθηκεν τό· οἱ ἐξουσιάζοντες τοῦ λαοῦ τούτου. καὶ ἐπειδήπερ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἦσαν πλείους ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν προεστῶτες τοῦ λαοῦ, ἐπισημαίνεται ἀκριβῶς πρὸς ποίους ἄρχοντας καὶ ἐξουσιάζοντας τοῦ λαοῦ ταῦτα λέγοιτο. Οὗτοι δ' ἦσαν «ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως» ὁ ἀνωτέρω λελεγμένος, καὶ ταῦτα τοίνυν ἔτι πρὸς τοὺς αὐτοὺς λέγεται· ἐπειδὴ εἶπατε πρὸς ἑαυτοὺς· Ἐποισάμεθα διαθήκην μετὰ τοῦ ἄδου καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκας· εἶπατε γάρ· ἐποισάμεθα τὸ ψεῦδος ἐλπίδα ἡμῶν καὶ ἐν ψεύδει σκεπασθησόμεθα· ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα διενόηθησαν καὶ ἀλλήλοις ὠμίλησαν οἱ προλεχθέντες χλευασταὶ τὸν μὲν Χριστοῦ λόγον χλευάσαντες καὶ διασύραντες, δι' οὗ ἐδιδάσκοντο ὡς δέοι αὐτοὺς θλίψιν ἐπὶ θλίψει προσδοκᾶν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῇ ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι, ἐλόμενοι δὲ φιλίαν σπεισασθαι πρὸς τὸν θάνατον καὶ πρὸς τὸν ἄδην καταφυγὴν. τοῦτο γὰρ πράξαντες προσεδόκησαν οὔτε θλίψεως πειραθῆσεσθαι οὔτε λυπηρῶ τινι καὶ ἀηδεῖ περιπεσεῖσθαι· εἰ δὲ καὶ συμβαίῃ ὑμᾶς καταιγίδα, ποθὲν ἐπικλύζουσιν ἐξ ἀντικειμένης δυνάμεως ἐπιέναι οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἤξειν ὑπελάβετε διὰ τὸ φίλους εἶναι τῇ ἀντικειμένη δυνάμει καὶ αὐτῷ τῷ θανάτῳ. Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα πρὸς ἑαυτοὺς εἶπατε, τούτου χάριν ἀκούσατε, ἅπερ πρὸς ὑμᾶς εἶπεῖν ὁ τῶν ὄλων προσέταξε κύριος· ὑμεῖς μὲν οὐ παρεδέξασθε τὴν πρῶτοις ὑμῖν καταγγελθεῖσαν χάριν, ἐγὼ δὲ τὸν ἑαυτοῦ λίθον τὸν πολυτελῆ καὶ τίμιον ἐν ἄκρῳ γωνίας ἀναθεὶς ὑψηλὸν καὶ ἐπιφανῆ καὶ τοῖς πᾶσιν ἔκδηλον ποιήσω, ὅπως πᾶς ὁ ἐπ' αὐτὸν πιστεύων μὴ ἐκπέσοι τῆς ἐλπίδος. κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ὁ πιστεύων οὐ σπεύσει· μακροθυμήσει γὰρ ὁ πιστεύων περιμένων τοῦ λόγου τὴν ἐπαγγελίαν. οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ λίθος, ὁ αὐτός τε πέτρα περὶ ἧς ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν». τοῦτον δὲ τὸν λίθον ἐπαγγέλλεται θῆσειν εἰς τὰ θεμέλια Σιών, ὃ δὴ καὶ ἔργῳ πεποίηκεν εἰπὼν καὶ ἐπιτελέσας τό· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν». Σιών γὰρ ὄρος τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ τεθεμελιωμένην ἐκκλησίαν πολλάκις ἐξειλίφαμεν. πολυτελῆ δὲ ὄντα τὸν λίθον τοῦτον καὶ ἐκλεκτὸν καὶ τίμιον θῆσειν εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ἐπαγγέλλεται. ἐντεῦθεν γωνιαῖος καὶ ἀκρογωνιαῖος κέκληται. εἴη δ' ἂν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὕτως ὠνομασμένον σῶμα, ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν Δανιὴλ «λίθος τμηθεὶς ἄνευ χειρῶν» ἔωρᾶτο· λίθου μὲν τοῦ ἀνθρωπίνου νοουμένου σώματος, ὄρους δὲ τῆς θεότητος τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ λίθῳ φησὶ θήσω κρίσιν εἰς ἐλπίδα· κρίνων γὰρ ὁ λίθος οὗτος ἀγαθὰς παρέξει τοῖς κρινομένοις ἐλπίδας, ἐπειδὴ συνήπται αὐτῷ ἐλεημοσύνη μετὰ τοῦ δικαιοτάτου σταθμοῦ καὶ μέτρου· διὸ λέλεκται· ἢ δὲ ἐλεημοσύνη μου εἰς σταθμούς. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ λίθου εἴρηται, πρὸς δὲ τοὺς εἰρηκότας ἀνωτέρω· «ἐθήκαμεν ψεῦδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα», ἐπιλέγει τὰ ἐξῆς φάσκων· καὶ οἱ πεποιθότες μάτην ψεύδει· ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ὑμᾶς καταιγίς, μὴ καὶ ἀφέλῃ ὑμῶν τὴν διαθήκην τοῦ θανάτου· μὴ γὰρ ἑαυτοὺς φησὶν ἀπατᾶτε φάσκοντες· ἐπεὶ τῷ θανάτῳ ἐφιλώθημεν, οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καταιγίς, οὐδὲ πειραθησόμεθά τινος λυπηροῦ. ἀκούετε γὰρ ἐντεῦθεν ἤδη καὶ μανθάνετε, ὧ οὗτοι οἱ πεποιθότες τῷ ψεύδει καὶ εἰρηκότες· «ἐθήκαμεν ψεῦδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα», ὅτι καταιγίς παρελθοῦσα οὐ παρελεύσεται ὑμᾶς, ἀλλὰ ἀφελεῖ ὑμῶν τὴν πρὸς τὸν θάνατον συνθήκην, καὶ ἢ ἐλπίς ὑμῶν ἢ πρὸς τὸν ἄδην οὐ μὴ ἐμμεῖνῃ· σαθρῶ γὰρ πράγματι ἑαυτοὺς ἐπιστεύσατε θανάτῳ καὶ ἄδῃ τὰς ὑμετέρας ἐλπίδας ἀναρτήσαντες. διόπερ καταιγίς φερομένη ἐὰν ἐπέλθῃ, ἔσεσθε αὐτῇ εἰς καταπάτημα. Εἰ δὲ καὶ μέλλοι παριέναι καὶ ἀπιέναι, μακρὰν

ἐλκύσει ὑμᾶς καὶ σὺν ἑαυτῇ λήψεται. τοῦτο δὲ ὑμῖν οὐκ εἰς μακρὸν ἔσται, ἀλλὰ πρῶτ' ἄλλοι, τοῦτ' ἔστι διὰ τάχους ἤξειν ἐφ' ὑμᾶς ἅμα τῷ ἄρξασθαι ἐφορᾶν ὑμᾶς τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ. δι' ἡμέρας δὲ καὶ διὰ νυκτὸς ἐπελεύσεται ὑμῖν, καὶ τοῦτ' ἔσται τέλος τῆς ὑμετέρας ἐλπίδος, ἣν ἑαυτοῖς ὑπεγράψατε θανάτῳ καὶ ἄδη ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες. εἰ δὲ καὶ ἀηδῶς τὰ ὧτα τοῖς τοιούτοις παρέχετε λόγους, ὅμως καὶ στενοχωρούμενοι τὰ περιμένοντα ὑμᾶς ἀκούετε καὶ μὴ λέγετε· οὐ δυνάμεθα «ὑπὲρ ἀληθείας» μάχεσθαι, αὐτοὶ δὲ ἀσθενοῦμεν τοῦ ὑμᾶς συναχθῆναι· εἰ γὰρ ἐθέλοιτε καὶ ἐν τῇ μερίδι τοῦ θεοῦ συναχθῆσεσθε καὶ οὐκ ἐξασθενήσετε ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνιζόμενοι, ἐπειδὴ ἐκόντες τῷ θανάτῳ καὶ τῷ ἄδη ἑαυτοὺς προσεκληρώσατε, γινώσκετε ὅτι ἤδη ὑμῖν ἐπελεύσεται αὐτὸς ὁ κύριος ἐπάγων καθ' ὑμῶν ὀργὴν διὰ τὰ προλεχθέντα πάντα. Ἐπικείσεται δὲ ὑμῖν ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ὡς περ ὑψηλότατόν τι καὶ βαρύτατον ὄρος κατὰ ἀσεβῶν. ὁ Σύμμαχος καθάπερ φησὶν ἐν τῷ ὄρει τῶν διακοπῶν οὕτω στήσεται κύριος, καὶ ἀντὶ τοῦ· καὶ ἔσται ἐν τῇ φάραγγι Γαβῶν, πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν τῇ κοιλάδι φησὶ τῇ ἐν Γαβῶν. φέρεται δὲ ἡ ἱστορία ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῦ Μωσέως διαδόχου, ἔνθα πολεμῶν πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ὁ Ἰησοῦς προσηύξατο εἰπὼν· «Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβῶν καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Ἐλώμ», ὅτε «καὶ ἔσται ὁ ἥλιος κατὰ Γαβῶν καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Ἐλώμ», ὅτε «καὶ ἔσται ὁ ἥλιος» χρόνου διαστήματος ὅλης ἡμέρας ἕως οὗ πάντες ἀπώλοντο οἱ ἀλλόφυλοι. οὕτως οὖν ὡς περ ἐν τῷ ὄρει τῶν διακοπῶν, ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Γαβῶν ἐπράχθη ποτὲ κατὰ τῶν ἀσεβῶν, οὕτω καὶ νῦν ὁ κύριος ἐπαναστήσεται τοῖς ἐνταῦθα κατηγορουμένοις καὶ μετὰ θυμοῦ τὰ ἔργα ποιήσει, πικρίας ἔργα τοῖς δεηθεῖσιν ὡς περ ἀντιδότου πικρᾶς διὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτῶν τῇ ψυχῇ κακίαν. χρήσεται δὲ αὐτοῖς ὁ τοῦ κυρίου θυμὸς ὡς ἀλλοτρίοις, καὶ ἡ πικρία αὐτοῦ οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ γλυκύτητα καὶ χρηστότητα καὶ ἀγαθωσύνην, κατὰ δὲ τὴν ἐκείνοις κατάλληλον τιμωρίαν. πικρία δὲ καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα λεγόμενα ἐπὶ θεοῦ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν κολάσεις τὰς ἐκ τοῦ θείου δικαστηρίου ἐπελευσομένας εἴωθε σημαίνειν. Ἐπεὶ τοίνυν φησὶ τοιαῦτα ὑμᾶς περιμένει τοὺς μὴ βουλομένους παραδέξασθαι «τὸν τίμιον καὶ πολυτελῆ λίθον», τούτου χάριν μὴ εὐφρανθείητε τὴν κακὴν εὐφροσύνην, μηδὲ ἰσχυσάτωσαν οἱ δεσμοὶ ὑμῶν, οἷς κατεδήσατε ἑαυτοὺς «διαθήκην μετὰ τοῦ θανάτου ποιησάμενοι καὶ μετὰ τοῦ ἄδου συνθήκας». ἀλλ' εἴ τίς ἐστὶν ὑμῖν σωτηρίας ἐλπίς, διαρρήξατε τοὺς πρὸς τὸν θάνατον δεσμούς, ἀναχωρεῖτε δὲ καὶ τῆς νομιζομένης ὑμῖν εὐφροσύνης, τῆς τε προσκαίρου παύσασθε ἡδονῆς· τοῦτον γὰρ ὅποιον ἔσται τὸ τέλος μεμαθήκατε. ταῦτα δὲ μὴ νομίσητε λέγειν ἐμὲ τὸν προφήτην· ἃ γὰρ ἤκουσα ψυχῆς ἀκοῆ εἰρηκότος κυρίου σαβαώθ, ταῦθ' ὑμῖν μεταδέδωκα· ἐβουλήθη γὰρ ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν τὰ παρ' αὐτῷ κεκριμένα καὶ ὠρισμένα καὶ συντεταγμένα πράγματα. εἰ γὰρ μηδέπω ἀνθρώποις ἐπελήλυθεν ἡ περιμένουσα αὐτοὺς κρίσις, ἀλλ' ὥριστα ἤδη παρ' αὐτῷ καὶ κέκριται, ταῦθ' ἄπερ ἀκούσας ἐγὼ καὶ ὑμᾶς ἐμαρτυράμην. 1.94 Ἔτι δὲ ταῦτα «τῷ στεφάνῳ τῆς ὕβρεως» τῷ ἀποδοθέντι προσφωνεῖ ὁ λόγος παρακελυόμενος τοῖς «τὸν λίθον τὸν ἀκρογωνιαῖον καὶ ἐκλεκτὸν καὶ ἔντιμον» «ἀποδοκιμάσασιν» ἐνωτίζεσθαι πρῶτον, εἶτα ἀκούειν καὶ πειθαρχεῖν τοῖς λεγομένοις, διδάσκει δὲ αὐτούς, ὅτι τὰ τῆς τιμωρίας ἐπαξίως αὐτοὺς μετελεύσεται· «δυνατοὶ γὰρ δυνατῶς ἐτασθήσονται». καὶ ὁ μὲν ἀσθενὴς καὶ μικρὸς, κὰν συγγνώμης τύχοι ἢ καὶ κατὰ δύναμιν τῆς αὐτοῦ σμικρότητος ὑπόσχοι ἂν τὴν κατάλληλον τιμωρίαν, ὁ δὲ τὰ μεγάλα δεδυνημένος κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον «δυνατῶς ἐτασθήσεται». διὸ καὶ αὐτοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγουμένους κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτοῖς ἀξίας ὑφέξειν τὴν τιμωρίαν. εἴθ' ὑποδείγματι κέχρηται φυσικῶ· ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν χώραν γεωργίας ἕτερος

μέν ἐστιν «ὁ καιρὸς» τοῦ ἀροῦν τὴν χώραν καὶ ἕτερος τοῦ σπεῖρην καὶ σπεῖρην σπέρματα τῇ ὑποκειμένη κατάλληλα γῆ. ἐν μὲν γὰρ τῷδε τῷ ἀγρῷ μελάνθιον ἐνθήσει ποτέ, ἐν ἑτέρῳ δὲ κύμινον, ἐν ἄλλῳ πυρὸν καὶ αὐθις ἐν ἑτέρῳ κριθὴν καὶ κέγχρον, πάλιν ἐν ἄλλῳ καὶ ἐν ἑτέρῳ ζιάν, εἶτα ἐπειδὴν τελεσφορήσῃ ὁ τούτων ἀπάντων καρπός, ἐν καιρῷ θερισμοῦ συναγαγὼν ἕκαστον ἰδίως καὶ ἀφωρισμένως καθαίρει, οὕτω αὐτῷ τρόπῳ ἐπὶ τῇ πάντων καθάρσει χρώμενος· οὐ γὰρ ἀμάξι καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ κατεσκευασμένοις ἐκ σιδήρου «πριστηροειδέσι τροχοῖς» ἐπὶ τοῦ κυμίνου ἢ τοῦ μελανθίου χρῆται ὡς ἐπὶ τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς καὶ τῆς ζέας, καὶ αὖ πάλιν τὸν σῖτον οὐ ράβδῳ τύπτων καθαίρει· οὐ γὰρ πέφυκεν οὕτω καθαίρεσθαι ὁμοίως τῷ μελανθίῳ καὶ τῷ κυμίνῳ, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀσθενεστέρων σπερμάτων τὴν ράβδον παραλαμβάνει· ράβδῳ γὰρ τύπτων καθαίρει τὸ κύμινον καὶ τὸ μελάνθιον. ἐπὶ δὲ τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς, τῶν τε τούτοις παραπλησίον τοὺς τῆς ἀμάξης τροχοὺς ἐπάγει σιδηροῦς ὄντας καὶ ὀξεῖς καὶ ἰσχυρῶς τέμνειν καὶ περικόπτειν τὰ περιττὰ τοῦ πυροῦ δυναμένους, κατὰ τὰ αὐτὰ γοῦν καὶ ὁ τῶν ψυχῶν γεωργὸς τοῦ θεοῦ λόγου, κατὰ μὲν τὸν ἐπιτήδειον καιρὸν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς νεοῦσθαι βούλεται διὰ λογικῆς διδασκαλίας ἀνασχίζουσης καὶ ἀνατεμνούσης τοὺς ἐν βάθει κρυπτομένους λογισμοὺς τῷ τοῦ λόγου ἀρότρῳ. διὸ προστάττει λέγων· «Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα καὶ μὴ σπεῖρητε ἐπ' ἀκάνθαις». ἐπειδὴν δὲ ὀμαλισθῆ τὸ ὡσπερὶ πρόσωπον τῆς ψυχῆς πάσης κακίας περιαιρεθείσης τῆς πάλαι ἐν αὐτῇ ἀκανθῶν δίκην φουίσης τῆνικαῦτα καταλλήλως τῇ τῶν ὑποδεχομένων τὸν σπόρον διαφορᾷ, καταβάλλεται τὰ σπέρματα, τοῖς μὲν ἀσθενέστερά τινά καὶ μικρὰ μελανθίῳ καὶ κυμίνῳ ἀναλογοῦντα, τοῖς δὲ σπουδαιότερα καὶ ἀναγκαῖα, πυρῷ καὶ κριθῇ, κέγχρῳ τε καὶ ζέα παραβαλλόμενα διὰ τὴν καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις πολλὴν καὶ διάφορον δύναμιν· «διαιρέσεις γὰρ χαρισμάτων εἰσί, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσί, καὶ ᾧ μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδονται» τάδε, ἑτέρῳ δὲ ἕτερα καὶ πάλιν ἑτέρῳ τὰ ἀρμόζοντα. ἐπειδὴν δὲ «ὁ τοῦ θερισμοῦ καιρὸς» ἐπιστῆ, «συντέλειαν δὲ εἶναι τοῦ κόσμου τὸν θερισμὸν» ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν· τότε κατ' ἀξίαν ἕκαστος ὧν εἴληφε σπερμάτων ἀπαιτηθήσεται τὸν καρπὸν. καὶ οἱ μὲν μέτρια εἴληφότες μὴ καταλλήλως δὲ αὐτοῖς χρησάμενοι παιδείας καὶ κολάσεως μετριωτέρας πείραν λήψονται ὡσπερ ράβδῳ τυπτόμενοι, οἱ δὲ μειζόνων σπερμάτων καὶ τελειότερων χαρισμάτων ἠξιωμένοι μηδένα δὲ καρπὸν ἄξιον τῆς παρασχεθείσης αὐτοῖς δυνάμεως ἀποδεδωκότες, μείζοσι τοῖς τῆς κολάσεως πρηστήρσι παραδοθήσονται. ὡσπερ οὖν καὶ ὑμεῖς, πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἄρχοντες καὶ ἡγούμενοι καταστάντες τοῦ λαοῦ διδάσκαλοι ὄντες καὶ ἱερεῖς τοσαύτης τε παρὰ τοῦ θεοῦ δόξης καὶ τιμῆς τετυχηκότες γεγόνατε «στέφανος ὕβρεως» καὶ «μισθωτοὶ Ἐφραὶμ» καὶ τοιαῦτα τετολμήκατε ὡς τὸν μὲν λαὸν διαστρέψαι, «τὸν δὲ ἔντιμον καὶ ἐκλεκτὸν καὶ ἀκρογωνιαῖον λίθον» «ἀποδοκιμάσαι». διόπερ τοῖς μὲν ἐν ὑμῖν μετριωτέροις τὴν δύναμιν οὖσιν μετριώτερα καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀπαντήσεται, τοῖς δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ δεδυνημένοις ἢ μείζων ἐπαχθήσεται τιμωρία. τὸ δέ· καὶ παιδεύσει αὐτὸν εἰς κρίμα θεὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα· καὶ παιδευθήσῃ κρίματι θεοῦ, διδάσκει ὅτι ἕκ τινος φυσικῆς διδασκαλίας ὡσπερ ἐκ θεοῦ παρασχεθείσης ἅπασιν ἀνθρώποις κατὰ φυσικούς λογισμοὺς ὀρθῶς κρίματι κέχρηται ὁ γεωργός, πρὸς τὸ μὴ ὁμοίως τῇ καθάρσει τῶν σπερμάτων προσιέναι, ἀλλὰ τάδε μὲν διὰ ράβδου καθαίρειν, τὰ δὲ διὰ σκληρᾶς ἀγωγῆς, οἷς τὸν τροχὸν ἐπάξει τῆς ἀμάξης· ταῦτα γὰρ οὐκ ἐκ μαθημάτων ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἐκ παιδεύσεως θεοῦ συνῆκεν ὁ περὶ γεωργίαν ἡσυχολημένος τοῦ θεοῦ παιδεύσαντος αὐτὸν καὶ διδάξαντος τούτῳ χρῆσασθαι τῷ κρίματι. ἄρτος δὲ λεπτοκοπηθήσεται κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ μετὰ ἄρτου βρωθήσεται εἶρηται, ἀντὶ

δὲ τοῦ βρωθήσεται, ὁ Ἀκύλας λεπτοκοπηθήσεται, ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων λεπτυνθήσεται εἰρήκασιν, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος φησὶν ἀλοῶν ἀλόησει αὐτόν, οὐδὲ ταράξει τροχὸς ἀμάξης αὐτοῦ, οὐδὲ ταῖς ὄπλαῖς αὐτοῦ λεπτυνεῖ αὐτόν· ὅταν γάρ φησι καὶ ὁ τῆς ἀμάξης τροχὸς περιέλθῃ τὸν σῖτον λεπτύνων τὴν περὶ αὐτόν καλάμην καὶ ἀλοῶν αὐτοῖς τροχοῖς, ταῖς τε ὄπλαῖς τῶν βοῶν εἰς λεπτὸν ἄχυρον τὴν καλάμην, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν σῖτον ἀφανίζει, δι' οὗ παρίστησι τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς μὴ ἐξαφανίζεσθαι μηδὲ πάμπαν ἀπόλλυσθαι ἐν ταῖς φερομέναις αὐτῇ κολάσεσιν, ὅπερ νοήσαντες οἷον εἰρήκασιν. οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ἐγὼ ὑμῖν ὀργισθήσομαι, οὐδὲ φωνῇ τῆς πικρίας μου καταπατήσῃ ὑμᾶς· οὐ γὰρ οὕτω φησὶ τοῖς ἀσεβέσιν ἐπεξέρχομαι, ὡς καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἀφανίσαι καὶ εἰς τὸ παντελὲς ἀπολέσαι αὐτῶν τὰς ψυχάς, ἐπεὶ μηδὲ κατὰ τὸ παράδειγμα οἱ τροχοὶ τῆς ἀμάξης ἐκ σιδήρου κατεσκευασμένοι τὸν σῖτον ἀφανίζουσι, πᾶσαν δὲ τὴν περὶ αὐτόν περιαίρουσι καλάμην εἰς τὸ διασῶσαι καὶ καθαρὸν ἀπεργάσασθαι τὸν σῖτον. ταῦτα δὲ φησι πάντα ὡσπερὶ τέρατα ὄντα τοῖς μὴ νοοῦσι μὴ νομίζετε ἄνθρωπον εἰρηκέναι· ἀπόφασις γὰρ ἀπὸ κυρίου σαβαώθ ἐξενήνεκται, πρὸς ἣν βουλευσασθε ὑμεῖς οἱ ἀσεβεῖς, πρὸς οὓς ταῦτα εἴρηται. καὶ εἰ οἱοί τέ ἐστε, ὑμῖν

ἐαυτοῖς ματαίαν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν εὐρεῖν ταύτης ἐαυτοῖς ὑψώσατε. 1.95 Τὴν διὰ τῶν μετὰ χειρας ταλανιζομένην Ἀριήλ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαίων παῖδες ὁμολογοῦσι τὴν Ἱερουσαλήμ εἶναι· φασὶ δὲ ἰδίως τὸ θυσιαστήριον τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ συνεστὸς Ἀριήλ ὠνομάσθαι, καὶ τοῦτο δῆλον εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ, οὗ πρὸς τοῖς τελευταίοις ἐπὶ τῆς διαγραφῆς τῆς πόλεως οὕτως εἴρηται· «Καὶ ταῦτα τὰ μέτρα τοῦ θυσιαστηρίου ἐν πήχει πήχεως καὶ πήχεως καὶ παλαιστῆς· κόλπωμα βάθος ἐπὶ πήχυν». καὶ ἐξῆς ἐπιφέρει· «καὶ τὸ Ἀριήλ πήχεων τεσσάρων, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀριήλ καὶ ὑπεράνω τῶν κεράτων πήχους. καὶ τὸ Ἀριήλ πήχων δώδεκα μήκους πήχεις δώδεκα πλάτος, τετράγωνον ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτοῦ». ἐρμηνεύεσθαι δὲ φασὶ τὸ Ἀριήλ λέων θεοῦ, ἐπειδὴ γὰρ τοῦ θεοῦ ἦν τὸ θυσιαστήριον, κατήσθιέ τε πάντα τὰ ἐν αὐτῷ προσφερόμενα ζῶων θύματα, τούτου χάριν ταύτην εἰληφέναι τὴν προσηγορίαν. τὸ δὲ πόλις, ἦν ἐπολέμησε Δαυίδ, οὗ φασιν εἰρησθαι ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν· πολίχνη παρεμβλήσεως Δαυίδ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· πόλις παρεμβολῆς Δαυίδ· ἀλλόφυλον γὰρ οὔσαν αὐτὴν πρότερον ὁ Δαυίδ ὑποχείριον ἐποίησατο τοὺς ἀλλοφύλους ἐλάσας ἐξ αὐτῆς, ὥστε δύνασθαι ἡμᾶς καὶ τοῖς Ἑβδομήκοντα ἐφαρμόσαι τὴν διάνοιαν τὴν αὐτήν. οὕτω γὰρ ἂν λέγοιτο· πόλις ἦν ἐπολέμησε Δαυίδ, ὅτε ὑπ' ἀλλοφύλοις ἦν, δύναται δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ· δι' ἣν ἐπολέμησεν ἢ ὑπὲρ ἧς ἐπολέμησε Δαυίδ λέγεσθαι. περὶ τῆς οὖν Ἱερουσαλήμ ὁ παρὼν ἀναφωνεῖ λόγος καὶ ἀκολούθως· μετὰ γὰρ τὰ προλελεγμένα περὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐν αὐτῇ, δι' ὧν «ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως» αὐτῶν ἐδηλοῦτο, λοιπὸν καὶ περὶ αὐτῆς προφητεύεται, ὅποια ἔμελλε πείσεσθαι διὰ τὰς τῶν προλεχθέντων παρανομίας. φησὶν οὖν ὁ λόγος τοῖς ἐν αὐτῇ κατοικοῦσιν, ὡς ἔτι καιρὸς ἐστίν, ᾧ οὗτοι συναγάγετε ἐαυτοῖς γενήματα συγχωρήσεως ὑμῖν ἐνδοθείσης ἐπὶ ἓνα ἐνιαυτὸν, ἔστω δὲ καὶ ἐπὶ δευτέρον ἔτος· ὅσον γὰρ οὕτω στερηθήσεσθε λογικῆς τροφῆς. ὡς ἔτι οὖν καιρὸς ἐστὶ χρήσασθε τοῖς ἐνιαυτοῖς τούτοις πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων αἰνίττεσθαι τὸν χρόνον τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. καθ' ὃν ἐπιδημήσας αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ «ἐκήρυττεν» «ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως», τάχα δὲ καὶ δευτέρον αὐτοῖς ἐνιαυτὸν ἢ καὶ τρίτον ὠμιληκῶς φαίνεται. αὐτὸν οὖν ἐκεῖνον, καθ' ὃν παρεῖχεν αὐτοῖς τὰ περὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μαθήματα σημαίνων φησὶ· συναγάγετε γενήματα ἐνιαυτὸν ἐπ' ἐνιαυτὸν, φάγεσθε. τὸ γὰρ· φάγεσθε γὰρ σὺν Μωᾶβ οὐδ' ὄλωσ τῇ Ἑβραϊκῇ λέξει

περιέχεται· διὸ οὐδὲ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται καὶ ἄλλως ἐκ τῆς συμφράσεως τῆς διανοίας περιττὸν δείκνυται. πλὴν ἄλλως ἔτι καιρὸς ἐστὶ φησι· συναγάγετε γενήματα ἐνιαυτὸν ἐπ' ἐνιαυτὸν, φάγεσθε. Μετὰ γὰρ τὰ συμβησόμενα οὐκέθ' ὑμῖν ἐπιτρέψει συναγαγεῖν γενήματα ὡς ἐπ' ἀδείας καὶ εἰρήνης τρέφεσθαι· ἐκθλίψω γὰρ Ἀριήλ δηλαδὴ τὴν Ἱερουσαλήμ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔσται αὐτῆς ἡ ἰσχύς καὶ ὁ πλοῦτος ἐμοί, ὁ Σύμμαχος· καὶ ἔσται φησι κατώδυνος καὶ ὀδυνωμένη καὶ ἔσται μοι ὡς ὁ Ἀριήλ, καὶ ὁ Ἀκύλας ὁμοίως· καὶ ἔσται φησι λυπηρὰ καὶ λυπουμένη Ἀριήλ. ἀλλ' ἐπειδήπερ ἐν τῇ προφητεῖᾳ τῇ περὶ τῆς Μωάβ ἐλέγετό τις πόλις τῶν Μωαβιτῶν Ἀριήλ, περὶ ἧς εἴρητο· «καὶ ἄρῶ τὸ σπέρμα Μωάβ καὶ Ἀριήλ», εἰκότως καὶ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ φησιν, ὅτι ἔσται μοι ὁμοία ἐκείνῃ τῇ τῶν ἄλλοφύλων Ἀριήλ. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγεται· καὶ κυκλώσω ὡς Δαυὶδ ἐπὶ σέ· ὡσπερ γὰρ ποτε Δαυὶδ παρεμβολὴν περὶ σέ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκύκλωσεν, ὅτε ἄλλοφύλων οὖσαν πόλιν, οὕτως κἀγὼ ὁ ταῦτα λέγων κύριος νῦν σε κυκλώσω. ὡσπερ τότε ὁ Δαυὶδ, καὶ βαλῶ περὶ σέ χάρακα· ἄλλοφύλων γὰρ καὶ νῦν οἰκητήριον γέγονας πληρωθεῖσα κακῶν ἀρχόντων καὶ «τοῦ στεφάνου τῆς ὑβρεως». ἅπερ ἐπληροῦτο μετὰ τὰ τολμηθέντα τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσι κατὰ τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀκολούθως, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀποκλαυσάμενός ποτε τὴν Ἱερουσαλήμ ἀναγέγραπται εἰρηκῶς· «Εἰ ἔγνωσ καὶ σύ γε τὰ πρὸς εἰρήνην σου, ὅτι ἦξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ καὶ παρεμβολοῦσιν ἐπὶ σέ οἱ ἐχθροί σου χάρακα καὶ κυκλώσουσί σε», «καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ». Οἷς ἐπιλέγει· καὶ ἔσονταί φησιν ὡς κονιορτὸς ἀπὸ τροχοῦ ὁ πλοῦτος τῶν ἐν αὐτῇ ἀσεβῶν καὶ ὡς χνοῦς φερόμενος, καὶ ταῦτα πάντα ἔσται «ἐν στιγμῇ χρόνου», καὶ ἔσται ὡς στιγμὴ παραχρῆμα παρὰ κυρίου σαβαώθ· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων φησίν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἔσται κατ' αὐτῶν ἡ ἐπισκοπὴ μετὰ βροντῆς καὶ σεισμοῦ καὶ φωνῆς μεγάλης, καταγιγίς φερομένη καὶ φλόξ πυρὸς κατεσθίουσα. δι' ὧν ἠνίξατο ὡς ἄρα καὶ «πυρίκαυστος γενήσεται ἡ πόλις» ἄνωθεν ἐκ θεοῦ βροντῆς καὶ σεισμοῦ καὶ καταγιγίδος κατ' αὐτῆς ἐνεχθείσης. ταῦτα δὲ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ. Διελθὼν ὁ λόγος περὶ τῶν πολιορκησάντων αὐτὴν ἐξῆς θεσπίζει· καὶ ἔσται ὡς ὁ ἐνυπνιαζόμενος καθ' ὕπνου ὁ πλοῦτος τῶν ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών στρατευσαμένων. δι' ὧν ἠνίξατο τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τρυφῆς τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχόντων· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν ἐπαγαγόντες τῇ Ἱερουσαλήμ. ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς καὶ περὶ αὐτῶν τι μαθεῖν καὶ ὁποῖον ἔσται καὶ τὸ αὐτῶν τέλος διδαχθῆναι. φησίν οὖν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφήν αὐτῶν μέχρι τῆς ἐνεστώσης ζωῆς ὑπάρχουσαν εἰοικέναι τοῖς κατὰ τοὺς ὕπνους ὄνειρώττουσι καὶ μέχρι τοῦ δοκεῖν διακατέχειν ταῦτα ἅπερ νομίζουσι· τοιαύτην γὰρ εἶναι τὴν τοῦ παρόντος πλοῦτου φαντασίαν. μετὰ γὰρ τὸν ἐνεστώτα βίον μάταιον αὐτοῖς εὐρεθήσεται τὸ ἐνύπνιον καὶ τὸ τέλος, ἧς ἐνόμιζον ἀπολαβεῖν τρυφῆς. 1.96 Ἀντὶ τοῦ· ἐκλύθητε καὶ ἔκστητε καὶ τῶν ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευσεν· ὑπερθαυμάσατε καὶ θαυμάσατε, ἀπατᾶσθε καὶ μεθύσθητε ἄνευ οἴνου, κινεῖσθε δίχα μεθύσματος· ἐκέρασε γὰρ καθ' ὑμῶν κύριος πνεῦμα καρώσεως καὶ ἐκράτυνε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ἄρχοντας ὑμῶν τοὺς ὀρώντας ἐκάλυψεν. συντελέσας ὁ λόγος τὴν περὶ «τοῦ στεφάνου τῆς ὑβρεως», τὴν τε περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλήμ προφητείαν τὰ προκείμενα, περὶ τῶν μετὰ ταῦτα προεστάναι δοκούντων τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ διεξέρχεται θεσπίζων, ὡς ἔσονταί μὲν ἀπαγγέλλοντες τὰς προφητικὰς γραφάς, οὐ μὴν καὶ συνιέντες αὐτάς· μηδὲν γὰρ διαφέρειν τῶν κατεσφραγισμένων σφραγῖσιν, πρὸς τὸ μὴ δύνασθαί τινα τῶν ἐκ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὰ ἐγγεγραμμένα διαγινώσκειν· οὕτως αὐτοῖς ἀγνώστους ἔσεσθαι τοὺς προφητικούς λόγους, κἂν τε ἀπαγγέλλωσιν αὐτοὺς ἀπὸ στόματος, κἂν τε ἄπειροι ᾧσιν αὐτῶν. μέλλων δὲ ταῦτα θεσπίζειν ἐκφωνεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος· εἰ

καὶ τὰ μάλιστα ἔκλυσιν ὑμῖν παρέξει τὰ λεχθησόμενα καὶ ψυχῆς ἔκστασιν, ὅμως λεχθήσεται διόπερ ἐκλύθητε καὶ ἔκστητε· εἰ βούλεσθε εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἑαυτοὺς ἀπατώντες, διαστρέφοι τε τὸν νοῦν τῶν λεγομένων καὶ οὕτως ἐξαπατήθητε καὶ ἑαυτοὺς ἐξαπατᾶτε, εἰ τοῦτο φίλον ὑμῖν. ἀντὶ δὲ τοῦ· κραιπαλήσατε, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ μεθύσθητε εἰρήκασιν, ἄνευ οἴνου καὶ κινεῖσθε δίχα μεθύσματος· ἔστι γὰρ καὶ ἐξ ἀπάτης μέθη χεῖρων τῆς δι' οἴνου, ὥστε εἰ χαίρετε ἑαυτοὺς ἀπατώντες καὶ μεθύνοντες ὡς ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων εἰς τὰ θεῖα λόγια θεωρεῖν καὶ παρερμηνεύειν αὐτὰ αὐτοῖ, ἂν εἰδείητε. παρέδωκε γὰρ ὑμᾶς αὐτὸς ὁ κύριος πνεύματι κατανύξεως, ἢ καρώσεως κατὰ τὸν Σύμμαχον. εἴτ' ἐπιλέγει· καὶ καμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καὶ τῶν προφητῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν. ἐπειδήπερ, ὅτε παρῆν αὐτοῖς ἐνανθρωπῶν ὁ κύριος, «ἀκοῆ ἀκούοντες αὐτοῦ, οὐ συνίεσαν καὶ βλέποντες αὐτὸν ὀφθαλμοῖς» τῇ ὁράσει τῆς ψυχῆς «οὐχ ἐώρων, ἀλλ' ἐκάμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ τὰ ὄρα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ ἀκούσεσθαι». εἰ τοίνυν αὐτοὶ πρῶτοι τοὺς ἑαυτῶν ἐκάμυσαν ὀφθαλμοὺς, τούτου χάριν καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ταῦτα ποιήσει ὁ κύριος καὶ τοῖς προφήταις αὐτῶν ἀντὶ τοῦ τοῖς διδασκάλους καὶ τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, οἳ ἐπηγγέλλοντο τὰ κρυπτὰ θεωρεῖν καὶ τὸν ἀπόρρητον νοῦν ἐγκεκρυμμένον τοῖς ἱεροῖς γράμμασι μόνοι διορᾶν καὶ διερμηνεύειν. οὕτω δὲ «αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς» ἐφέξει «τοῦ μὴ βλέπειν», ὡς εἰκέναι τοὺς λόγους καὶ τῶν μὲν ἄλλων θείων γραφῶν οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τῆς μετὰ χειρας βίβλου τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡσαΐου προφητείας κατεσφραγισμένῳ βιβλίῳ καὶ μὴ ἐπιτρέποντι τὰ ἐγγεγραμμένα γινώσκειν, μήτε ἐμπείρῳ γραμμάτων μήτε ἀπείρῳ. ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀναγνώσεως ἐπιστήμων διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον οὐ δυνήσεται τὰ ἐν αὐτῇ διαγνῶναι, ὁ δὲ διὰ τὸ πάντῃ ἄπειρος εἶναι ἀδυνάτως ἔχει, εἰ καὶ μὴ ἐσφράγιστο ἡ βίβλος. τοιοῦτον δὲ ἔσεσθαι τὸν προφητικὸν νοῦν οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνοις αὐτοῖς, πρὸς οὓς ταῦτα ἐθεσπίζετο. πρόσσχες γὰρ ἐπιμελῶς ὅπως εἴρηται· καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα· ὑμῖν γὰρ φησι τοῖς παροῦσι καὶ ὄρωσι καὶ ἀκούουσιν. ὁ δὲ λόγος ἦν πρὸς Ἰουδαίους, οἷς τὸν νοῦν τῆς προφητείας ἄγνωστον ἔσεσθαι φησι, τίσι δὲ ἔσεσθαι γνωστὸν ὑποκαταβάς διδάξει. δι' ὧν ἐπιλέγει· «καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται». οὐκοῦν ὁ λόγος διὰ τῶν προκειμένων τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ τοὺς νόμους μαθεῖν ... ἀκριβ... διὰ στόματος τὴν μνείαν ... φέροντας τῶν θείων ἀναγνωσμάτων καὶ τοὺς μὴ τοιοῦτους ἐν ἀγνοίᾳ ἔσεσθαι τῆς διανοίας τῶν προφητικῶν λογίων θεσπίζει. Ταῦτα δὲ περὶ αὐτοὺς ἔσεσθαι φησιν ὁ θεὸς μετὰ τοῦ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν. ἐπειδὴ γὰρ μέχρι στόματος καὶ χειλέων τιμᾶν τὸν θεὸν προσεποιοῦντο, ἢ δὲ διάνοια αὐτῶν παρελογίζετο τὴν ἐπαγγελίαν, σέβειν μὲν αὐτὸν προσποιουμένων, προτιμώντων δὲ τῶν αὐτοῦ λόγων διδασκαλίας τινὰς καὶ «παραδόσεις ἀνθρώπων», ἃς περιποιοῦσι δευτερώσεις «πρεσβυτέρων» τινῶν κατέχειν σεμνυνόμενοι. τούτου χάριν φησὶν ἀποκλεισθήσεσθαι αὐτοῖς «τὸν νοῦν τῆς τῶν θειῶν γραφῶν» καταλήψεως. καὶ ὁ πᾶς δὲ αὐτῶν λαὸς μετατεθήσεται φησι τῆς παρ' ἐμοὶ τιμῆς, ὡς μηκέτι εἶναι αὐτοὺς «μερίδα κυρίου» μηδὲ «σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ». καὶ ἐπειδήπερ σοφίαν ἀνθρώπων προβάλλονται τὴν ἐμὴν μὲν ἀποστρέφοντες σοφίαν καὶ τὸν ἐμὸν λόγον, ἐτέρας δὲ τινὰς «παραδόσεις τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων», ὡσπερ τινῶν σοφῶν κατέχοντες· τούτου χάριν τὰς μὲν ἐμὰς γραφὰς οὐ συνήσουσιν. ἐγὼ δὲ αὐτὸς τῶν σοφῶν αὐτῶν τὴν σοφίαν ἀπολῶ καὶ τὴν σύνεσιν τῶν ἐν αὐτοῖς συνετῶν ἀθετήσω. εἴτ' ἐπειδήπερ θεοσεβεῖν ἐπαγγελλόμενοι τοῖς χεῖλεσιν, ἐν τῷ κρυπτῷ τὰ χεῖριστα διεπράττοντο, φαρμακείαις καὶ ἀκαθαρσίαις καὶ ἄλλαις μυρίαις ἀθεμίτοις πράξεσιν ἐμφυρόμενοι· πᾶσι τούτοις

ένεχείρουν ὡς μὴ ἐφορῶντος τοῦ θεοῦ, εἰκότως αὐτοὺς ταλανίζει φάσκων ἐξῆς· οὐαὶ οἱ βαθέως βουλήν ποιῶντες καὶ οὐ διὰ κυρίου, ὅπερ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν εἰπὼν· οὐαὶ οἱ βαθεῖς ὥστε κρύψαι κύριον βουλήν, ὧν ἐγένετο ἐν σκότῳ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ εἶπαν Τίς ὄρα ἡμᾶς, τίς δὲ οἶδεν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐκτροπὴν ἡμῶν; Εἴτ' ἐπιλέγει· οὐχ ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως λογισθήσεσθε; εἰ γὰρ πάντες ἄνθρωποι πηλῷ κεραμέως ἐοίκαμεν διὰ τὸ πῆλινον ἡμῶν σῶμα, πῶς οὐχ ἔπεται νοεῖν, ὅτι μὴ δυνατὸν λαθεῖν τὸν ποιητὴν, ὅποιας ἐργασίας ὑπάρχει τὸ ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένον; τίς δὲ δύναται ἢ τίς τολμήσει φάναι, ὅτι μὴ ὁ θεὸς αὐτὸν ἔπλασεν, εἰ δὲ οὐκ ἂν εἶποι ταῦτά ποτε περὶ τοῦ κεραμέως ὁ ὑποκείμενος αὐτῷ πηλός, δῆλον ὡς μάταιοι πάντες οἱ ἔνδον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν βουλήν βαθεῖαν διανοοῦμενοι καὶ τὸν θεὸν οἰόμενοι ἄγνοεῖν τὰ ἐν σκότῳ πραττόμενα αὐτοῖς ἔργα. Πλήν ἀλλὰ τούτων ἔνεκεν ἔτι φησὶ μικρόν, καὶ ὁ Λίβανος ἀλλόφυλος ἔθνῶν ἐν τῇ χώρᾳ τυγχάνων μετατεθήσεται ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν· ἔνθα ἐστὶ τὸ ὄρος τὸ Καρμήλιον, ὅπερ Ἑβραϊκῇ φωνῇ Χερμέλ ὠνόμασται. καὶ ἔσται τοῦ μὲν Λιβάνου ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολή, αὐτοῦ δὲ τοῦ Καρμήλου ὑστέρᾳ τις ἔσται ἀλλοίωσις· ὡς δρυμὸς γὰρ λογισθήσεται ὁ πάλαι φυτῶν ἡμέρων καὶ καρπῶν ἀγαθῶν πλήρης. ἔσται γὰρ ὁ Κάρμηλος ὁ λεγόμενος Χερμέλ ὅμοιος δρυμῷ ξύλων ἀκάρπων καὶ ἀγρίων. ὁ δὲ τῶν ἀλλοφύλων Λίβανος μετατεθεὶς γενήσεται, ὁποῖος ἦν τὸ παλαιὸν ὁ Κάρμηλος, διὰ τούτων δὲ ὁ λόγος αἰνίττεται Λίβανον μὲν τὸν ἐξ ἔθνῶν λαόν, Κάρμηλον δὲ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, οἷόν τινα δρυμὸν ξύλων ἀγρίων καὶ ἀκάρπων, τὸν δὲ πάλαι δρυμῷ ἐοικότα Λίβανον τὸν ἐξ ἔθνῶν λαὸν ὁποῖος ἦν ποτε ὁ Ἰουδαίων λαὸς πεπληρωμένος δένδρων ἀγαθῶν καὶ παντοίων φυτῶν τε καὶ καρπῶν. Τότε δέ, ἐπειδὴν ἡ μεταβολὴ αὕτη γένηται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, δηλαδὴ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, οἱ πάλαι κωφοὶ ἀκούσονται λόγους τῆς βίβλου, ποίας ἢ ταύτης αὐτῆς τῆς μετὰ χειρᾶς βίβλου, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγισμένου». ἀλλὰ τῷ μὲν ποτε Καρμήλῳ μεταβληθέντι δὲ εἰς δρυμὸν «ἔσονται οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου» τῆς προφητείας «ἐσφραγισμένοι», τοῖς δὲ πάλαι τυφλοῖς καὶ ἐν τῷ δρυμῷ τοῦ Λιβάνου λελογισμένοις, μεταβληθεῖσιν ἐπὶ τὸ ἡμέρον καὶ καρποφόρον ἀκουστοὶ γενήσονται οἱ λόγοι τῶν θείων γραμμάτων. καὶ οἱ πάλαι δὲ ὄντες ἐν τῷ σκότῳ καὶ ἐν τῇ ὀμίχλῃ, ὡς μήτε βλέπειν μήτε συνιέναι μήτε νοεῖν διὰ τὸ τυφλοὺς ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὗτοι παραδόξου μεταβολῆς ἀξιωθέντες θεωροὶ γενήσονται τῶν ἐναποκειμένων ἐν τοῖς θείοις γράμμασι μυστηρίων. διὸ λέλεκται· ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται δὲ οἱ πάλαι πτωχεύοντες δι' ἔνδειαν παντὸς ἀγαθοῦ· πλησθήσονται γὰρ εὐφροσύνης τῆς παρὰ τῷ κυρίῳ, καὶ οἷς οὐδεμία παρῆν ἐλπίς σωτηρίας πρότερον. τίς γὰρ καὶ διενόηθη πώποτε τοὺς ἐκ πατέρων εἰδωλολάτρας ἀθέους ὄντας καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀλλοτρίους ὄντας τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ εἰς τοιαύτην ἤξειν ἐλπίδα; ὅμως δ' οὖν καὶ οἱ ἀηλιπισμένοι φησὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. Καὶ τούτων ἀπολαύσουσιν οὗτοι πάντες, ἐπειδὴ ὁ πάλαι κρατῶν καὶ αὐτῶν τυραννῶν ἄνομός τις καὶ ἀσεβῆς ἄρχων, λέγω δὲ αὐτὸς ὁ διάβολος, ἐξέλιπε καὶ ἀπώλετό γε μακρὰν διωχθεὶς, ὁ πάλαι καταδουλωσάμενος αὐτοὺς ὑπερήφανος, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ τούτῳ ἀσεβοῦντες ἐπὶ ἀδικίας ἐξωλοθρεύθησαν, δηλαδὴ οἱ πονηροὶ δαίμονες, οἱ ποιῶντες ἁμαρτεῖν ἀνθρώπους ἐν λόγῳ. διὸ εἰρηταί που· «καὶ ἐμίσουν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα καὶ λόγον ὄσιον ἐβδελύξαντο». οἱ δὲ αὐτοὶ ματαίως ἦσαν ἐκκλίνοντες τὸν δίκαιον· τὸν γὰρ δίκαιον λόγον καὶ τὸν δίκαιον τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐκκλίνοντες ἀπεσεῖοντο οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ματαίως δὲ καὶ ἀδίκως τοῦτο πράττοντες. τοὺς γὰρ προφήτας εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγχοντας καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιστρέφοντας ἐπαγίδεον

λαβὰς κατ' αὐτῶν θηρώμενοι ὅπως αὐτοὺς ἀπολέσωσιν. ἔθος τῇ γραφῇ πολλάκις τῶ μέλλοντι χρόνῳ ἀντὶ παρεληλυθότος κεχρησθαι ὡς τό· «ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδὶ» ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πέμπτῳ Ψαλμῷ κείμενον ἀντὶ τοῦ· «διέβησαν»· καὶ ἐνταῦθα οὖν πρὸς τό· ἐξέλιπεν ἄνομος, ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν καὶ πάντας τοὺς ἐλέγχοντας ἐν πύλαις πρόσκομμα τιθέντας ἐξέλιπον κατὰ κοινῶ, ἀλλὰ τῇ συνηθείᾳ τῇ γραφικῇ τῶ μέλλοντι χρόνῳ ἐχρήσατο. 1.97 Ἔτι πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὁ λόγος ὁ προφητικὸς ἀποτείνεται, καὶ ἐπειδὴ τοιοῦτοι γεγονάτε φησι, διὰ τοῦτο τάδε πρὸς ὑμᾶς λέγει ὁ τῶν ὄλων κύριος, ὑμᾶς δὲ λέγω τὸν καλούμενον οἶκον Ἰακώβ, ὃν οὐκ ἄξιον ὄντα τοῦ θεοφιλοῦς ἐκείνου καὶ μακαρίου ἀφώρισε καὶ ἀπηλλοτρίωσεν αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ τὸ μὴ τοῖς ἔργοις ἀξίους τοῦ Ἀβραάμ καταστήσαι ἑαυτούς. «τὰ» γὰρ «τέκνα τοῦ Ἀβραάμ» διὰ τῶν «ἔργων» γνωρίζεται, ὡς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ εἰπὼν· «εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε». κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· τάδε λέγει κύριος πρὸς τὸν οἶκον Ἰακώβ, ὁ λυτρωσάμενος τὸν Ἀβραάμ, ἀλλ' οὐχὶ τούτους λυτρωσάμενος, πρὸς οὓς ἀπετείνετο· διὸ πρὸς τούτους τάδε φησίν. εἴρηται μὲν περὶ ὑμῶν, ὡς οὐ συνήσετε «τοὺς λόγους τῆς βίβλου ταύτης», εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῶν πάλαι «τυφλῶν» καὶ ἀπίστων ἔθνων, ὡς ἐκεῖνοι καὶ τοὺς λόγους τῶν ἱερῶν καὶ θεοπνεύστων γραφῶν συνήσουσι καὶ ψυχῆς ὀφθαλμοῖς τῶν θείων λογίων τὸν νοῦν θεωρήσουσι καὶ ὡς γνῶσιν ἀναλήψονται θεοῦ καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μεθέξουσιν εὐφροσύνης οἱ πάλαι ἀνεπίδες, ἀλλὰ νῦν μὲν ὅτε ταῦτα προφητεύεται οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔχετε τῶν λεγομένων. διὸ οὐδὲ αἰσχύνησθε νῦν οὐδὲ προσποιεῖσθε τὰ καθ' ὑμῶν ἀπειλούμενα, οὐδὲ τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ταῦτα ἀκουόντων διατρέπεται. ἔσται δὲ καιρὸς, ἐν ᾧ αἰσχυνηθήσεσθε καὶ διατραπήσεσθε, καὶ τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀναιδοῦς ταύτης καὶ ἀναισχύντου ἐνστάσεως μεταβαλεῖτε. Τίς δ' ἂν εἴη οὗτος ὁ καιρὸς, ἢ ὁ τῆς ἐκβάσεως τῶν ἐμῶν λόγων, καθ' ὃν τὰ τέκνα τὰ ὑμέτερα τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοτρίους τοῦ ὑμέτερου γένους ὄψεται δοξάζοντας καὶ ἀγιάζοντας τὸ ἐμὸν ὄνομα; τότε γὰρ αὐτὰ τὰ ὑμέτερα τέκνα καταισχυνηθήσεται καὶ ἐντραπήσεται ὀρώντα τὸ παράδοξον τῆς τῶν ἔθνων μεταβολῆς, καὶ ὡς ἀλλόφυλοι τινες ἄνδρες τὸν ἅγιον τοῦ Ἰακώβ καὶ τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἀγιάσουσι, καὶ ὡς φόβον ἀναλήψονται τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ οἱ τῷ μακρῷ αἰῶνι πλανηθέντες, καὶ ὡς συνήσουσιν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ πάλαι ἐν πλάνῃ ἐξετασθέντες, καὶ ὡς οἱ καταγογγύζοντες καὶ κατηγοροῦντες τῆς προνοίας μαθήσονται ὑπακούειν καὶ τοῖς ἐμοῖς παραγγέλμασι πείθεσθαι. αἶ τε γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι καὶ μηδὲν «τρανὸν» μηδὲ ἀληθὲς λαλεῖν δυνάμεναι εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐλθοῦσαι τρανώτατα λαλήσουσι μαθοῦσαι λαλεῖν εἰρήνης λόγους, ὡς ἂν παντὸς ἀπηλλαγμένοι πολέμου καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν εἰρήνην σπεισάμεναι. ἀντὶ δὲ τοῦ· οὐ νῦν αἰσχυνηθήσεται Ἰακώβ, οὐδὲ νῦν τὸ πρόσωπον μεταβαλεῖ καὶ τῶν ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευσεν· οὐ νῦν αἰσχυνηθήσεται Ἰακώβ, οὐδὲ νῦν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διατραπήσεται, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἔργα χειρῶν μου ἐν μέσῳ αὐτοῦ ἀγιάζοντας τὸ ὄνομά μου καὶ ἀγιάσουσι τὸν ἅγιον Ἰακώβ καὶ τὸν θεὸν Ἰσραὴλ κραταιώσουσι καὶ γνώσονται οἱ πεπλανημένοι τῷ πνεύματι σύνεσιν καὶ γογγυσταὶ μαθήσονται παιδεῖαν. ἐνταῦθα τὸ τέλος περιγράφεται τῆς προφητείας τῆς κατὰ «τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως» ἀρξαμένης μετὰ τὰ κατὰ «τοῦ δράκοντος καὶ τοῦ ὄφεως τοῦ σκολιοῦ» ἠπειλημένα. τὰ δὲ ἐπιφερόμενα τοῖς προτέροις ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς ἀναγνωστέον. 1.98 Συντελέσας ὁ λόγος τὰ ἠπειλημένα κατὰ «τοῦ στεφάνου τῆς ὕβρεως» καὶ τὰ ἐξῆς ἐπενηνεγμένα πάντα, ἐφ' ἐτέραν ὑπόθεσιν μεταβαίνει θεσπίζων, ὡς φασιν Ἑβραίων παῖδες τὰ κατὰ τοὺς χρόνους Ἰερεμίου τοῦ προφήτου πεπραγμένα, καθ' οὓς ἐλόντων Βαβυλωνίων τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν λαὸν αἰχμάλωτον ἀπαγαγόντων οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ

Ἰουδαία χώρα, οἷς ὁ προφήτης συνῆν Ἰερεμίας καὶ Βαροῦχ καὶ τινες ἄλλοι, διὰ τὸν τῶν Βαβυλωνίων φόβον φυγῆ κέχρηται, μᾶλλον ἐλόμενοι Αἰγυπτίοις ἑαυτοὺς ἐγχειρίσαι ἢ Βαβυλωνίοις δουλεύειν. ταῦτα δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἰερεμίου προφητεία ἱστορηται. φθάνει δὲ ταῦτα ὁ προφήτης Ἡσαΐας σχεδὸν πρὸ ὄλων πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν τοῦ Ἰερεμίου γεγονώς· γράφει δ' οὖν περὶ αὐτῶν ἐκείνων τῶν μὴ πεισθέντων τῇ διὰ τοῦ Ἰερεμίου φωνῇ τοῦ θεοῦ ἀπαγορευούση εἰσελθεῖν εἰς τὴν Αἴγυπτον λέγων· Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, ἢ παραβάται κατὰ τὸν Σύμμαχον, λέγει κύριος· ἐποιήσατε βουλήν οὐ δι' ἐμοῦ καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου προσθεῖναι ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις, οἱ πορευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον, ἐμὲ δὲ οὐκ ἐπηρώτησαν, τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραῶ καὶ τὰ τούτοις ἐπιλεγόμενα. ἐν οἷς καὶ τοῦτο διδάσκει· ὅτι ἦσαν ἐν Τάνει ἀρχηγοὶ ἄγγελοι πονηροί, σαφῶς παριστὰς γεγονέναι τότε παρ' Αἰγυπτίοις δαίμονας, ἀγγέλους πονηροὺς ὀνομάζων αὐτούς, οἱ μάλιστα ἐνήργουν τὰ πολλὰ ἐν τῇ καλουμένῃ πόλει τῆς Αἰγύπτου Τάνει, ἔνθα τὸ βασιλεῖον τοῦ Φαραῶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἴδρυτο. Φαραῶ δὲ πάντες ἐκαλοῦντο οἱ ἐξ αὐτῶν Αἰγυπτίων βασιλεύοντες τῆς αὐτῶν χώρας μετὰ τοῦ ἰδιάζοντα κεκτῆσθαι ὀνόματα, ὥστε εἶναι μὲν τινὰ αὐτῶν Νεχαὼ μετὰ τοῦ καὶ Φαραῶ λέγεσθαι. μέμνηται δὲ τῆς Τάνεως ἢ Ψαλμωδία ὡς τῶν διὰ Μωσέως παραδόξως πεπραγμένων «ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, ἐν πεδίῳ Τάνεως» γεγονότων, καὶ ἐν τῇ περὶ Αἰγύπτου προφητεία ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης ἐδίδασκε λέγων· «ποῦ εἰσι νῦν οἱ σοφοί σου; καὶ ἀναγγειλάτωσάν σοι καὶ εἰπάτωσάν σοι τί βεβούλευται κύριος σαβαὼθ ἐπ' Αἴγυπτον, ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Τάνεως». ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ἐπειδὴ τὴν εἰς Αἴγυπτον τοῦ κυρίου παρουσίαν ἐθέσπιζεν, ἀκολούθως «ἐκλειψιν τῶν ἀρχόντων Τάνεως» ἐδήλου· ἅπερ ἐπληροῦτο κατὰ τὴν τοῦ σωτήρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους ἐπιφάνειαν. διὰ δὲ τῶν μετὰ χεῖρας τὰ κατὰ τοὺς Ἰερεμίου χρόνους σημαίνων ὁ λόγος οὗ φησιν «ἐκλελοιπέναι τοὺς ἄρχοντας Τάνεως», ἀλλ' ὅτι ἦσαν τότε ἐν Τάνει ἀρχηγοὶ ἄγγελοι πονηροί, οἱ αὐτοὶ ὄντες τοῖς ἀνωτέρω λελεγμένοις «ἄρχουσι Τάνεως». πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτοί φησιν οἱ ἐν Τάνει ἀρχηγοὶ ἄγγελοι πονηροὶ οὐδὲν ὠφελήσουσιν εἰς τὸ ἐπαμῦναι τοῖς προσφυγοῦσιν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν βοήθειαν ἀνακαλεσαμένοις, πρὸς δὲ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ὠφελῆσαι γενήσονται αὐτοῖς αἰσχύνη καὶ ὄνειδος. ἃ καὶ αὐτοῖς ἐπληροῦτο καθ' ὃν χρόνον ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς ὑποχείριον ποιησάμενος τὴν Αἴγυπτον, οὐ μόνον Αἰγυπτίους ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων τοὺς προσφύγους αὐτοῖς γενομένους πολέμου νόμῳ ἐξηνδραποδίσαστο· τὸ τῆνικαῦτα γὰρ ἢ ἐπὶ Φαραῶ τῶν Ἰουδαίων ἐλπίς εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος αὐτοῖς περιετράπη. ἰστέον δ' ὡς μέχρι τούτων Ὠριγένει προῆλθεν ὁ τριακοστὸς τῶν εἰς τὸν προφήτην ἐξηγητικῶν τόμος. Τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρεται· Ἡ ὄρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ, λέων καὶ σκύμνος λέοντος ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔκγονα ἀσπίδων πετομένων. οἶμαι δὲ διὰ τούτων τοὺς Αἰγυπτίων θεοὺς αἰνίττεσθαι τὸν λόγον· σχεδὸν γὰρ πᾶν εἶδος τετραπόδων ζῶων παρ' αὐτοῖς θεὸς ἐνομιζέτο. ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἡ ὄρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁ Σύμμαχος λῆμμά φησι κτηνῶν νότου, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἐρμηνευταὶ ὁμοίως κτηνῶν νότου ἐκδεδώκασιν. οὐκοῦν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τὸ νότιον κλίμα κειμένην ἔρημον ὠνόμασαν οἱ Ἑβδομήκοντα φήσαντες· Ἡ ὄρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, διὰ τὸ ἔρημον τότε πᾶσαν εἶναι θεοῦ, πεπληρῶσθαι δὲ τετραπόδων τῶν παρ' αὐτοῖς θεοποιουμένων καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνεργούντων δαιμόνων. διὸ καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν στενοχωρίᾳ εἶναι ἐλέγοντο· κατὰ γὰρ πολλὴν στενοχωρίαν ψυχῆς καὶ καθ' ὑπερβολὴν θλίψεως τοὺς παρ' αὐτοῖς ἀνηγόρευον θεοὺς· αὐτοὺς δὲ ἐκείνους τοὺς τὰς ψυχὰς αὐτῶν θλίβοντας καὶ στενοχωροῦντας πονηροὺς δαίμονας· ἐν οἷς ἦσαν

λέοντες καὶ ἀσπίδες καὶ τὰ τούτων ἔκγονα καὶ ὄφεις καὶ ἄλλα μυρία ἔρπετά τε καὶ θηρία, ὧν εἰκόνες ἦσαν καὶ τὰ αἰσθητὰ ζῶα καθ' ὅλης τῆς Αἰγύπτου θεοποιούμενα. καὶ γὰρ λέοντας ἀληθῶς καὶ ἀσπίδας καὶ ὄφεις καὶ ἄλλα μυρία οἷα θεοὺς τετιμήκασιν. ἤδη γοῦν ἀπὸ τῆς τῶν αὐτοῖς νομιζομένων θεῶν ἔπωνυμίας καὶ τὰς πόλεις οὕτως κεκλήκασιν, ἀπὸ μὲν τοῦ λέοντος τὴν Λεοντώ, ἀπὸ δὲ τοῦ κυνὸς τὴν Κυνώ, καὶ ἀπὸ ἄλλου πάλιν θηρὸς ἑτέραν πόλιν. αὕτη τοίνυν ἡ ὄρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ Αἰγυπτίῳ ἐρημίᾳ ἔθεωρεῖτο τῷ προφήτῃ, καὶ τούτοις οἱ πρόσφυγες τῶν Ἰουδαίων ἀπεκόμιζον τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον· τὰ γὰρ ταμιεῖα τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τῇ Αἰγυπτιακῇ παρεδίδοσαν πλάνη. ἐπ' ὄνων δὲ καὶ καμήλων κομίζειν εἴρηται τὸν πλοῦτον ἑαυτῶν τῆς ἀλογίας καὶ ἀφροσύνης αὐτῶν οὕτω πως δηλουμένης. ἀπήεσαν δὲ πρὸς ἔθνος ὃ οὐκ ὠφελήσει αὐτούς· οὔτε γὰρ οἱ αἰσθητοὶ Αἰγύπτιοι οὔτε οἱ τούτων νομιζόμενοι θεοὶ βοηθήσειν ἔμελλον τῷ προσφυγόντι αὐτοῖς Ἰουδαίων λαῷ. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ τῆς προφητείας ἀπαγγελλόμενα σαφέστερα ὄντα περιττὸν οἶμαι δοκεῖ πειρᾶσθαι διὰ μακροτέρων ἐρμηνεύειν, ἐπειδ' ἀντιλέγοντες αὐτὸν ψεύδεσθαι, ἐν οἷς παρῆνει ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ μὴ εἰσιέναι εἰς Αἴγυπτον. τούτου χάριν ἡ παροῦσα προφητεία φησὶν· οἱ οὐκ ἐβούλοντο ἀκούειν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, λέγοντες τοῖς προφήταις Μὴ ἀναγγέλλετε ἡμῖν, καὶ τοῖς τὰ ὄραματα ὀρώσι Μὴ λαλεῖτε ἡμῖν. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ τοῖς ὀρώσι μὴ ὀράτε ἡμῖν ὀρθῶς, λαλήσατε ἡμῖν λεῖα, ὀράτε ἡμῖν πλάνας, ἀποστήσατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, ἐκκλίνατε ἀπ' ἐμοῦ τὴν τρίβον, παύσατε ἐκ προσώπου ἡμῶν τὸν ἅγιον Ἰσραήλ· ταῦτα γὰρ οἱ μὴ πιστεύοντες ταῖς τοῦ Ἡσαΐου φωναῖς πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῷ φρονοῦντας ἔλεγον. Διὸ ἀπειλεῖ αὐτοῖς τὰ ἐπιφερόμενα, εἶτα παραινεῖ λέγων· Ὅταν ἀποστραφεῖς στενάξης, τότε σωθήσῃ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐν μετανοίᾳ φησὶ καὶ ἀναπαύσει σωθήσεσθε καὶ ἐν ἐλπίδι ἔσται ἡ δύναμις ὑμῶν. ἐὰν γὰρ καθεσθῆτε φησὶν ἐν τῷ τόπῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ μετανοήσαντες καὶ παυσάμενοι τῆς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ὀρμῆς, τότε σωθήσεσθε ἐν ἡρεμίᾳ γενόμενοι καὶ ἀναπαύσει, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις ὑμῶν ἐν ἐλπίδι φησὶν ἔσται· πιστεύσαντες γὰρ καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τὸν θεὸν δυνηθήσεσθε σωθῆναι. οἱ δὲ οὐκ ἠθέλησάν φησὶν ἀκούειν, ἀλλ' εἶπαν Ἐφ' ἵππων φευξόμεθα. διόπερ ἀπειλεῖ αὐτοῖς τὰ ἐπιλεγόμενα φάσκων· φεύξεσθε μὲν, οὐ μὴν διαφυγεῖν δυνηθήσεσθε τὴν τῶν Βαβυλωνίων χεῖρα καταληψομένην ὑμᾶς καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Εἰς τοσοῦτον δὲ φησὶν αὐτοὺς φεύξεσθαι, ἕως ἂν καταλειφθῶσιν ὡς ἰστός ἐπ' ὄρος καὶ ὡς σημαία ἐπὶ βουνοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὡς ἰστός ἐπ' ἄκρου ὄρους καὶ ὡς ἰστία ἐπὶ βουνοῦ· ὥσπερ γὰρ νηὸς διαπεσοῦσης καὶ ἀπολομένης ἐν θαλάττῃ σημεῖον τυγχάνει ἀποτεθεῖς ἐπ' ἄκρου ὄρους ἰστός τοῦ μηκέτ' αὐτοῦ χρεῖαν εἶναι, οὕτως ἐπίσημον γενήσεσθαι τὴν ἀπώλειαν τῶν δηλουμένων. Πλὴν οὐ πάντῃ πάντας ἀπολεῖσθαι φησὶ, περιλειφθήσεσθαι δὲ βραχεῖς τινες, οὓς ἐλεήσας ὁ θεὸς καὶ οἶκτον αὐτῶν λαβῶν διασώσει δοξαζόμενος καὶ ὑψούμενος διὰ τοῦ ἐλεῆσαι αὐτούς. οὕτω γὰρ αὐτὸν κριτὴν δίκαιον εἶναι ὡς τοὺς μὲν ἀξίους τιμωρίας κολάζειν τοὺς δὲ δυναμένους ἐλέου τυχεῖν τῆς παρ' αὐτῷ καταξιοῦν σωτηρίας. διόπερ μακάριοι πάντες οἱ ἐμμένοντες ἐπ' αὐτῷ, ἢ ὑπομένοντες αὐτὸν κατὰ τὸν Σύμμαχον· καλὸν γὰρ τὸ μὴ λειποθυμεῖν μηδὲ ἀπογινώσκειν τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν ἐν ταῖς καταλαμβανούσαις ἡμᾶς συμφοραῖς. 1.99 Σφόδρα ἀκολούθως εἰπὼν ὁ λόγος τὰ κατὰ Ἱερεμίαν τὸν προφήτην συμβεβηκότα διὰ τῶν προκειμένων τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ θεσπίζει καὶ ὡς ἐπανεληθόντες τὸν νεῶν τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀναστήσουσι καὶ αὐθις οἰκήσουσι τὴν πόλιν ὡς πληρωθῆναι αὐτὴν οἰκητόρων καὶ τὴν χώραν ἄπασαν ὑπὸ Ἰουδαίων γεωργίας τυχεῖν ἐν πολλῇ καὶ βαθυτάτῃ εἰρήνῃ διαγόντων· ἅπερ ἐπληροῦτο ἐπὶ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ τοῦ

Ἰωσεδέκ, καθ' οὓς τὸ ἱερὸν ἀνενεώθη προφητευόντων τότε Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου, μεθ' οὓς Ἔσδρας ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἐπανελθὼν καὶ μετ' αὐτὸν ὁμοίως Νεεμίας τὰ μεγάλα συνέπραξαν τῇ τῆς πόλεως τελειώσει, μεθ' οὓς διέμεινε πολλοῖς ἔτεσιν ἀπολιόρκτητος ἢ τε πόλις καὶ ὁ ἐν αὐτῇ νεώς. ταῦτα οὖν αὐτὰ διὰ τῶν παρόντων προαναφωνεῖ φάσκων ὁ λόγος· καὶ πάλιν μενεῖ ὁ θεὸς τοῦ οἰκτειρῆσαι ὑμᾶς καὶ διὰ τοῦτο ὑψωθήσεται ὁ θεὸς τοῦ ἐλεῆσαι ὑμᾶς. καὶ ἐπάγει λέγων ἐξῆς· διότι κριτῆς κύριος ὁ θεός· δίκαιος γὰρ κριτῆς ὢν τοὺς μὲν ἀξίους αἰχμαλωσίᾳ παρεδίδου, οὓς δὲ δίκαιον ἐλεεῖν, ἔσωζεν· ὅθεν μακάριόν ἐστι τὸ ἐμμένειν ἐπ' αὐτῷ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον τὸ ὑπομένειν αὐτόν· ὡς δίκαιος τοιγαροῦν κριτῆς καὶ ὡς ἀγαθὸς πάλιν οἰκτειρήσει ὡς τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ δευτέρου οἰκοδομηθῆναι καὶ αὐτῆς ἐν αὐτῇ κατοικῆσαι λαόν. δόξαν δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα λέγει θεόν. Ἐπεὶ δὲ γέγραπται· διότι λαὸς ἅγιος ἐν Σιών οἰκήσει, χρή μὴ ἀγνοεῖν, ὡς οὔτε ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις οὔτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τὸ ἅγιον ὠνόμασαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν Σύμμαχον· λαὸς φησιν ἐν Σιών οἰκήσει· ὅπερ καὶ γέγονεν, οὐ πάντως δὲ ἅγιος ἦν ὁ πᾶς λαὸς ὁ μετὰ ταῦτα κατοικήσας τὴν Ἱερουσαλήμ. κλαυθμῷ φησιν οὐκ ἔκλαυσεν Ἐλέησόν με· οὕτως γὰρ περιέχει ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ἐν Ἱερουσαλήμ κλαυθμῷ οὐ κλαύσεις, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα εἴρηται· ἐν Ἱερουσαλήμ κλαυθμῷ οὐ κλαυθήσεται. οὐκέτι γὰρ ἦν καιρὸς κλαυθμοῦ τοῖς διὰ τὸν ἔλεον τοῦ θεοῦ ἀπολαβοῦσι τὸ πατρῶον ἔδαφος καὶ ἐπὶ τούτῳ χαίρουσι καὶ εὐφραινόμενοι κατὰ τὸ εἰρημένον· «ἐρχόμενοι ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἶροντες τὰ δράγματα αὐτῶν». τοῦτο δὲ αὐτοῖς αἴτιον ἦν τὸ τυχεῖν τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὴν φωνὴν τῆς κραυγῆς σου ἠνίκα εἶδεν, ἐπήκουσέ σου, ὁ Σύμμαχος φησι· πρὸς τὴν φωνὴν τῆς βοῆς σου, καθὼς ἂν ἀκουσθῆ, ἀκούσει σου. ὁμοιον δὲ ἐστι τοῦτο τῷ· «κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι», εἰωθότι λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. νῦν μὲν γὰρ φησιν οὐκ ἔκλαυσε, καθ' ἕτερον δὲ καιρὸν τοῦτο ποιεῖ. πλὴν ὁ λόγος παραινεῖ αὐτῇ βοᾶν πρὸς τὸν θεὸν πάντοτε· πρὸς τὴν φωνὴν σου γὰρ φησιν ἀποκριθήσεται σοι ὁ θεός. κατὰ δὲ τοὺς Ἑβδομήκοντα εἴρηται· καὶ Ἱερουσαλήμ κλαυθμῷ ἔκλαυσεν Ἐλέησόν με· δυνάμει γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος ἐβόα πρὸς τὸν θεὸν ἐπὶ τῶν οἰκητόρων κακία, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνατοὶ ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων καὶ οἱ κρείττους ὑπὲρ τῶν χειρόνων ἀπεκλάοντο. διὸ ἐπιλέγεται ἐξῆς· τὴν φωνὴν τῆς κραυγῆς σου ἠνίκα εἶδεν, ἐπήκουσέ σου. Καὶ τέως μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος δώσει ὑμῖν φησι κύριος ἄρτον θλίψεως καὶ ὕδωρ στενόν. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξῆς ἐπιλέγεται· ὁ ἄρτος τοῦ γενήματος τῆς γῆς σου ἔσται πλησμονὴ καὶ λιπαρός, καί· τότε ἔσται ὁ ὑετὸς τῷ σπέρματι τῆς γῆς σου. διδάσκει δὲ διὰ τούτων ὡς ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπανόδου πολλῆς θλίψεως μετέσχον οἱ ἀπὸ τῆς πολεμίας ἐπανελθόντες τῶν περιχώρων θλιβόντων αὐτούς, ὡς καὶ τὸ ἔργον ἐπισχεῖν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἱεροῦ· τοῦτο γοῦν καὶ ἡ ἱστορία ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἔσδρα διδάσκει. διὸ εἴρηται, ὅτι δώσει ὑμῖν κύριος ἄρτον θλίψεως καὶ ὕδωρ στενόν· καὶ οὐκέτι φησὶ μὴ ἐγγίσουσιν οἱ πλανῶντές σε· ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται τοὺς πλανῶντάς σε. διὸ οὐκέτι πλανήσουσί σε· εἰ γὰρ καὶ πειραθεῖεν τοῦτο πρᾶξαί τινες, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται αὐτούς. ἰδόντες δὲ αὐτούς καὶ νοήσαντες, οὐ πλανηθήσονται. καὶ πάλιν εἰ πειραθεῖεν ἕτεροι λόγοις ἀπατηλοῖς διαστροφᾶς πρὸς ὑμᾶς λαλεῖν, καὶ τούτων τὰ ῥήματα οὐ παραδέξεται τὰ ὦτά σου· κὰν ἀπατῶντες λέγοιεν· Αὕτη ἡ ὁδός, πορευθῶμεν ἐν αὐτῇ εἴτε δεξιὰ εἴτε ἀριστερά· οὐ πεισθήσῃ γὰρ λέγουσιν αὐτοῖς ταῦτα, ἀλλ' «ὁδῷ βασιλικῇ πορεύσῃ» τὴν μέσσην ὁδεύων καὶ «μὴ ἐκκλίνων μήτε δεξιὰ μήτε ἀριστερά». διόπερ ὡς μηκέτι πλανώμενος μιανεῖς τὰ εἶδωλα, τοῦτ' ἔστι μιὰρὰ ἠγήσῃ καὶ ἀκάθαρτα ὡσπερ τινὰ δυσώδη κόπρον καὶ ἄτιμον ἀκαθαρσίαν ἀποστρεφόμενος. ἐπειδὴν δὲ ταῦτα ποιήσῃς, τότε ἔτι ἄρτον

θλίψεως καὶ ὕδωρ στενὸν δώσει σοι κύριος. τότε ἔσται ὁ ὑετὸς τῷ σπέρματι τῆς γῆς σου, καὶ ὁ ἄρτος τοῦ γενήματός σου ἔσται εἰς πλησμονὴν καὶ λιπαρός, πάντα εἰς σὲ πληρωθήσεται ἐν εὐθηνία πολλῇ καὶ βαθυτάτῃ εἰρήνῃ τὴν ζωὴν διατελοῦντι· ὡς καὶ τὰ παρὰ σοὶ ζῶα καὶ μάλιστα τὰ τὴν χώραν γεωργοῦντα πληροῦσθαι τῆς αὐτοῖς κατὰ φύσιν τροφῆς, καὶ αὐτὰ δὲ ἐπληροῦτο μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐν εἰρήνῃ διαναπαυομένων τῶν τε ἐν τῇ χώρᾳ τοὺς ἀγροὺς οἰκούντων καὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διατριβόντων. Ταῦτα μὲν οὖν ἀναφέροισι ἂν εἰς τοὺς δηλωθέντας χρόνους, τὰ δ' ἐξῆς δι' ὧν εἴρηται· καὶ ἔσται ἐπὶ παντὸς ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἐπὶ παντὸς βουνοῦ μετεώρου ὕδωρ διαπορευόμενον, βιάζεται καὶ τὸν μὴ θέλοντα ἐπὶ τροπολογίαν σπεύδειν. ποῖον δὲ ἔχει νοῦν τὸ ἐπιλεγόμενον· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅταν ἀπόλωνται πολλοὶ καὶ ὅταν πέσωσι πύργοι, ἔσται τὸ φῶς τῆς σελήνης ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἔσται ἑπταπλάσιον ὡς τὸ φῶς τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅταν ἰάσῃται κύριος τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀδύνην τῆς πληγῆς σου ἰάσεται· ταῦτα γὰρ ὅποιαν σῶζοι ἂν ἀκολουθίαν πρὸς τούτων εἰρημένα. ἀναγκαῖον ἂν εἴη διασκέπασθαι φημι τοίνυν καὶ ταῦτα ἀκολουθῶς ἐπενηνέχθαι τοῖς προλεχθεῖσιν, ἐπεὶ δὲ γὰρ σωματικὰς πεποιήται ἐπαγγελίας ὁ λόγος εἰπὼν· καὶ ὁ ἄρτος τοῦ γενήματός σου ἔσται εἰς πλησμονὴν καὶ λιπαρός· καὶ βοσκηθήσεται τὰ κτήνη σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τόπον πίονα καὶ εὐρύχωρον, οἱ ταῦροι ὑμῶν καὶ οἱ βόες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν ἄχυρα ἀναπεποιημένα φάγονται ἐν κριθῇ λελικμημένη, εἰκότως πρὸς τοῖς σωματικοῖς καὶ τὰς θειοτέρας ἐπαγγελίας ἐπάγει τοῖς τούτων ἀξίοις. ταῦτα δὲ σημαίνει· καὶ ἔσται ἐπὶ παντὸς ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἐπὶ παντὸς βουνοῦ μετεώρου ὕδωρ διαπορευόμενον. καὶ ποτε ἔσται, παρίστησι τὸν χρόνον δηλῶν διὰ τοῦ ἐπισυνάπτειν καὶ λέγειν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅταν ἀπόλωνται πολλοὶ καὶ ὅταν πέσωσι πύργοι, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς πολλῆς ἐν τῷ πεσεῖν μεγάλους. πότε δὲ ἔσται ἡ πολλὴ σφαγὴ καὶ πότε πεσοῦνται οἱ μεγάλοι, ἢ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς καθόλου κρίσεως τῆς μετὰ «τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου» γενησομένης; διὸ εἴρηται κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα· ὅταν πέσωσι πύργοι καὶ ὅταν ἀπόλωνται πολλοί· πολλοὶ γὰρ κατ' ἐκεῖνον ἀπολοῦνται τὸν χρόνον, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς ἀξίοις ἀποδοθήσεται. τίνα δὲ ταῦτα διδάσκει ἐπὶ παντὸς ὄρους ὑψηλοῦ φάσκων ἔσεσθαι ὕδωρ διαπορευόμενον καὶ πολυπλασιαζόμενον αὐτοῖς τὸ σεληναῖον φῶς, τότε ἡλιακὸν ὡσαύτως ἑπταπλάσιον γενησόμενον φῶτα τοίνυν πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ διαιρέσεις ὑδάτων· οὕτως γὰρ ἠρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπὼν· καὶ ἐπὶ παντὸς βουνοῦ ἐπηρμένου διαιρέσεις ἀγωγῶν ὑδάτων. ἀποδοθήσεται τοῖς ἀξίοις τῶν ἐπαγγελιῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ ἀξιοὶ σφαγῆς σφαγῇ παραδοθήσονται καὶ οἱ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἐπηρμένοι καὶ μεγαλαῦχοι πέσωσι τοῦ ἑαυτῶν ὕψους. διὸ εἴρηται κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἐν ἡμέρᾳ ἀποκταμμοῦ πολλοῦ ἐν τῷ πεσεῖν μεγαλυνομένους. ὁρᾷς ἀκολουθίαν λόγου τοῖς μὲν ἐν τῷ πλήθει σωματικωτέροις σωματικὰς πεποιημένου τὰς ἐπαγγελίας, τοῖς δὲ ἐπαναβεβηκόσι τὸ φρόνημα καὶ τῇ ψυχῇ διηρημένοις τὰς ὑψηλοτέρας ἐπαγγελίας ὑπισχνουμένου. ὡσπερ δὲ πολλάκις «τὸ Σιών ὄρος τὸ ἐπουράνιον» νενόηται ἡμῖν, οὕτως «αἱ πολλὰί μοναὶ παρὰ τῷ πατρὶ» ὄρη τυγχάνουσιν οὐράνια, ἔνθα οἰκήσουσιν οἱ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀξιοί. καθ' ἕκαστον δὲ τούτων τῶν ἤτοι ὁρῶν ἢ μονῶν ὕδωρ φησὶν ἔσται διαπορευόμενον πάντως που τὸ ἀπὸ τῆς «πηγῆς» ἀναβλαστάνον, περὶ ἧς εἴρηται· «ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς», ἀφ' ἧς καὶ «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ» προχεῖται, περὶ οὗ εἴρηται· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ», καί· «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων» τοῦ μονογενοῦς τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ ζωοποιοῦ καὶ σωτηρίου οὕτω πως

δηλουμένου. οὕτως οὖν ἐπὶ παντὸς ὄρους ὑψηλοῦ καὶ ἐπὶ παντὸς βουνοῦ μετεώρου τὸ τῆς ἀθανάτου καὶ αἰωνίου ζωῆς ποιητικὸν ὕδωρ διαπορευόμενον ἀθανάτους ἀπεργάσεται τοὺς ἐξ αὐτοῦ πίνοντας, ὅτε «καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθεῖσα τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς» ἀπολήψεται τῶν καμάτων τὰς ἀμοιβάς. διὸ καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἥλιος μείζονος δόξης ἀπολαύσουσιν ὡς ἂν κεκμηκότες ἐν τῷ παρόντι καὶ διακονησάμενοι τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ. ταῦτα δέ φησιν ἔσεσθαι, ὅταν ἰάσῃται κύριος τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν ὀδύνην τῆς πληγῆς σου ἰάσῃται. ἔνθα οὔτε τοῦ Ἰσραὴλ μνημονεύει οὔτε τοῦ Ἰακώβ οὐδ' ὄλως τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὡς πάντας τοὺς ἀξίους χρηματίζειν λαὸν θεοῦ τῆς ἐπαγγελίας ἐξαπλουμένης. ἐντεῦθεν οἶμαι τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον ὠφελημένον εἰρηκέναι τό· «ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται», «ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ». ὁρᾶς «τέκνων θεοῦ ἐλευθερίαν» λεγομένην παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ἣν ὁ προφήτης ἴασιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ὠνόμασεν. οὐκοῦν σὺν τῷ λαῷ αὐτοῦ καὶ «ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται»· κατὰ τὸ αὐτὸ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, τοῦτ' ἔστι ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, ὅταν ἰάσῃται κύριος τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. τότε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κρείττους ἑαυτῶν γενήσονται πολυπλασίονος φωτὸς καὶ δόξης κρείττονος μεταληψόμενοι. διὸ εἴρηται· «ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ». ἅπερ «τέκνα τοῦ θεοῦ» καὶ λαὸς αὐτοῦ πολλὴν εἶχε συντριβὴν καὶ ὀδύνην, ὅτε τὴν θνητὴν διεβίουσιν ζωὴν· ἦσαν γὰρ ὀδυνώμενοι καὶ συντετριμμένοι ὡς λέγεσθαι· «καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει», καί· «θυσιά τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον». οἱ δὲ αὐτοὶ ἦσαν ἀποκλαόμενοι τὴν ἐπὶ γῆς διατριβὴν καὶ πενθοῦντες τοὺς ἄξια πένθους πράττοντας, ὅπερ διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· «ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκίηνει στενάζομεν βαρούμενοι», «καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων». τούτων τε αὐτῶν ὁ θεὸς τὸ σύντριμμα καὶ τὴν ὀδύνην ἰάσεται ἀνακτώμενος ἐν τῇ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀποδόσει. ὁ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ἐδήλου λέγων· «μακάριοι οἱ κλαίοντες» καὶ «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». 1.100 Τοῖς κατὰ τοὺς χρόνους Ἰερεμίου τοῦ προφήτου καταφυγοῦσιν εἰς Αἴγυπτον παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ ἀπειλήσας ὁ λόγος τὰ ἐν αὐτῇ Αἰγύπτῳ καταληψόμενα αὐτούς, εἶθ' ἐξῆς θεσπίσας ἐν τῇ πρὸς τοὺς αὐτοὺς προφητεία, ὅτι μὴ χρῆ αὐτοὺς ἀπογινώσκειν τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἰερουσαλήμ. ἐπανήξουσι γὰρ ἀπὸ τῆς πολεμίας χώρας οἱ ἐκπεσόντες αὐτῆς καὶ πάλιν αὐτὴν οικήσουσιν καὶ τὴν χώραν ἅπασαν τῆς Ἰουδαίας μετὰ εἰρήνης ἀφόβως γεωργήσουσιν. εἶτα πρὸς ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς σωματικώτερον εἰρημέναις ἐπισυνάψας τὰς οὐρανίους τοῖς ἀξίοις ἀποδοθησομένας μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, καθ' ἣν καὶ οἱ ἀσεβεῖς ἀπωλεία καὶ πτώσει παραδοθήσονται. ταῦτα προφήσας ὁ λόγος ἐπισυνάπτει τὰ προκείμενα ἠρτημένα τῆς καθολικῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως. διὸ φησιν· Ἴδου τὸ ὄνομα κυρίου ἔρχεται διὰ χρόνου πολλοῦ. ἀντὶ τοῦ· διὰ πολλοῦ χρόνου, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ μακρόθεν εἰρήκασιν. καὶ τήρει, ὅπως οὐκ αὐτὸν τὸν κύριόν φησιν ἔρχεσθαι, ἀλλὰ τὸ ὄνομα κυρίου τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ αἰνιττόμενος, περὶ οὗ εἴρηται· «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν». ἐρχομένου δὲ καὶ τὴν δευτέραν καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν ποιουμένου ἐπακολουθήσουσιν τιμωρητικαὶ δυνάμεις, δι' ὧν αἱ κολάσεις τοῖς ἀσεβέσιν ἐπαχθήσονται, ἅς ἡ παροῦσα γραφὴ θυμὸν καὶ ὀργὴν ὀνομάζει. ἀντὶ δὲ τοῦ· καιόμενος θυμὸς, μετὰ δόξης καὶ τῶν ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἠρμήνευσε τὸν τρόπον· φλεγόμενος θυμὸς αὐτοῦ καὶ βαρὺς ὑπενεγκεῖν τὰ

χείλη αὐτοῦ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων ἕως τραχήλου φθάνων ἀφορίσαι ἔθνη ἀφορισμῶ ματαιότητος. κατὰ δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα ἀκολουθήσει τῇ δόξῃ τοῦ κυρίου καιόμενος θυμὸς ἢ ἀντικειμένη δύναμις· πλὴν οὐδὲν ποιήσει δίχα τοῦ προστάγματος τοῦ κριτοῦ. διὸ ἐπιλέγεται· τὸ τέλειον τῶν χειλέων, τὸ τέλειον τῆς ὀργῆς πλήρες· ἀκολουθῶν γὰρ τῇ τοῦ λογίου ἀποφάσει τὰ τῆς ὀργῆς τοῖς κολασθησομένοις ἐπενεχθήσεται. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ αὐτοῦ τὸ ἀπεσταλμένον ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς σῦρον ἤξει ὡσπερ ἐν φάραγγι πλημμυρὸν ὕδωρ μέχρι τραχήλου κατασῦρον τοὺς τὴν τιμωρίαν ὑπέχοντας. καὶ διαιρεθήσεται τὸ κολαστικὸν τοῦτο πνεῦμα εἰς πολλὰς διαιρέσεις διὰ τὸ πλείστην εἶναι τὴν τῶν κολαζομένων διαφοράν. διὸ ταραξεί ἔθνη, ἐφ' οἷς ἐπλάνησαν ματαίως καὶ ἐφ' οἷς ἐδίωξεν αὐτοὺς ἐν τῷ προτέρῳ αὐτῶν βίῳ πλάνησις. Ταῦτα εἰπὼν ὁ λόγος τὰ ἐξῆς πρὸς τοὺς προσποιομένους μὲν θεοσέβειαν ἐν τρυφαίῃ δὲ καὶ ἡδυπαθείαις τὴν ἑαυτῶν κατατρίψαντας ζωὴν ἀποτείνεται λέγων· μὴ διὰ παντὸς δεῖ ὑμᾶς εὐφραίνεσθαι καὶ εἰσπορεύεσθαι εἰς τὰ ἅγια μου διὰ παντὸς ὡσεὶ ἐορτάζοντας καὶ ὡσεὶ εὐφραينوμένους εἰσελθεῖν μετὰ αὐλοῦ εἰς τὸ ὄρος κυρίου πρὸς τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραήλ. Εἶτα εἰπὼν ταῦτα πρὸς τοὺς μετὰ ὑποκρίσεως θεοσεβεῖν προσποιομένους ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ ἀκουστὴν ποιήσει κύριος τὴν φωνὴν αὐτοῦ καὶ τὸν θυμὸν τοῦ βραχίονος αὐτοῦ δείξει μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ φλογὸς πυρός. καὶ ἐπιλέγει· διὰ γὰρ τῆς φωνῆς κυρίου ἠττηθήσονται Ἀσσύριοι τῇ πληγῇ, ἣ ἂν πατάξῃ αὐτούς. Ἀσσυρίους δὲ ἐνταῦθα οὐ πάντως τὸ ἔθνος δηλοῖ, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίως τοῖς Ἀσσυρίοις κατατυραννήσαντας κάκεινους παραπλησίως τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων δυναστεία ὑπερηφάνως κεκρημένους. οὕτω γοῦν καὶ παῖδες Ἑβραίων ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς διαλόγοις νοεῖν παραδεδώκασι σημαίνεσθαι φήσαντες ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀσσυρίων τοὺς εὐθηνουμένους καὶ κατευοδουμένους, οὓς ὁ παρῶν λόγος κολασθήσεσθαι κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν ὑπὸ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς πληγῆς διδάσκει. Τότε φησὶν οἱ παῖοντες αὐτοὺς καὶ τύπτοντες τιμωροὶ δαίμονες κυκλόθεν αὐτοὺς περιστοιχισάμενοι τὰς τιμωρίας ἐπάξουσι. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, διασαφεῖ φάσκων· ὅθεν ἦν αὐτοῖς ἡ ἐλπίς τῆς βοηθείας, ἐφ' ἣν αὐτὸς ἐπεποιθεῖ· αὐτοὶ μετὰ τυμπάνων καὶ κιθάρας πολεμήσουσιν αὐτόν. ἐλπίς δὲ τοῖς ἀσεβέσι βοηθείας ἦν ἀπὸ τῶν θεῶν αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων δηλαδὴ δυνάμεων καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων. τούτοις γὰρ ὡς θεοῖς προσεῖχον καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς βοηθείας ἐκ τούτων αὐτοῖς ἔσσεσθαι ἠλπίζον οὐκ εἰδότες, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι κολασταὶ αὐτῶν ἔσονται· «ἢ γὰρ ὀργὴ καὶ ὁ θυμὸς» κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀποστελλόμενος «δι' ἀγγέλων» γενήσεται «πονηρῶν», οἳ καὶ μετὰ τυμπάνων καὶ κιθάρας πολεμήσουσιν αὐτοὺς ἅτε ἐπιχαιρεσικάκοι τινες ὄντες. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες»· πολεμήσουσιν οὖν τοὺς ἀσεβεῖς οἱ προλεχθέντες ἐκ μεταβολῆς· ἀντὶ γὰρ φίλων ἐχθροὶ καταστήσονται. Τότε δὲ καὶ ἀπαιτηθήσονται εἰσπραττόμενοι πάντα ὅσα ἡμάρτον. ταῦτα δὲ φησὶ σὲ περιμένει τὸν πάλαι τρυφηλὸν καὶ ὑπερήφανον· εἰ μὴ ἄρα σαυτὸν ἀπατῶν προσδοκᾷς, ὅτι καὶ σοὶ βασιλεύειν ἠτοιμάσθη ὁμοίως τοῖς «τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην» ὀδεύσασι καὶ «πτωχοῖς» διὰ θεὸν γενομένοις καὶ «δεδιωγμένοις ἔνεκεν δικαιοσύνης»· πᾶσι γὰρ ἐκείνοις «ἠτοιμάσται ἡ βασιλεία», ἀλλ' οὐ καὶ σοὶ τῷ «τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὄδον» πεπορευομένῳ. διὸ παρεσκεύασταί σοι ἡ προδηλωθεῖσα φάραγξ βαθεῖα «τοῦ σύραντος ὕδατος» μεστὴ ξύλων καὶ πυρὸς ὑποκαομένου ὡς πᾶσαν τὴν φάραγγα μηδενὸς ἑτέρου πεπληρῶσθαι ἢ θυμοῦ καὶ ὀργῆς θεῖον καὶ πῦρ ὑποκαούσης εἰς τὴν τῶν αὐτόθι κατακριθησομένων κόλασιν. τσαῦτα διὰ μέσου εἰπὼν ἐπαναλαμβάνει τὴν πρὸς τοὺς καταπεφευγότας εἰς Αἴγυπτον προφητείαν. καὶ ἐπιφέρει τὰ λεγόμενα. 2.1 Ἐν τῇ περὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον

καταφυγόντων προφητεία τῆς καθολικῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ διὰ μέσου μνημονεύσας ὁ λόγος ἐπαναλαμβάνει τὴν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀπειλὴν διὰ τῶν προκειμένων καὶ ταλανίζει τοὺς κατιόντας εἰς Αἴγυπτον βοηθείας χάριν· ὡς γὰρ μὴ δυναμένου τοῦ θεοῦ μένοντας αὐτούς, ἐν ᾧ αὐτὸς μένειν ἐκέλευσε τόπῳ ῥύσασθαι τῆς τῶν πολεμίων χειρὸς † κατεφεῦρον σωτῆρας αὐτῶν τοὺς εἰδωλολάτρας, οἱ τὸν θεὸν Ἰσραὴλ ἀυχοῦντες ἐπιγραφόμενοι πεποιθότες τε ἦσαν ἐπ' Αἰγυπτίους ἄρμασί τε καὶ ἵπποις οὐ μεμνημένοι ὡς «ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔρριψέ» ποτε ὁ αὐτῶν θεὸς «εἰς θάλασσαν». διὸ μέμφεται αὐτοὺς ὁ λόγος, ὅτι μὴ πεποιθότες ἐπὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ τοῦτ' ἔπραττον· διὸ καταλήψεσθαι αὐτοὺς ἂ μὴ προσεδόκησαν κακὰ ἐπ' αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου ἀπειλεῖ. διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον· Αἰγύπτιοι δὲ ἄνθρωποι καὶ οὐ θεός, καὶ ἵπποι αὐτῶν σὰρξ ἄλλ' οὐ πνεῦμα. κύριος δὲ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἀσθενήσει ὁ βοηθός, καὶ πεσεῖται ὁ βοηθούμενος, καὶ πάντες ὁμοῦ συντελεσθήσονται, βοηθὸν μὲν λέγων τοὺς Αἰγυπτίους, βοηθουμένους δὲ τοὺς πρόσφυγας αὐτῶν. διδάσκει δὲ δι' ὅλης τῆς προκειμένης ἱστορίας ὁ λόγος ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, εἴ ποτε κρίνειεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἢ καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ παραδοῦναι τοῖς τὴν θεοσεβειαν ἐλαύνουσι, μὴ δεῖν ἀναχωρεῖν τῆς ἐνθέου πίστεως μηδὲ τῆς ἐπὶ τὸν θεὸν πεποιθήσεως ἀφίστασθαι μηδ' ἀπογινώσκειν τὰς τοῦ θεοῦ διαλλαγὰς μηδὲ ἐπὶ τὸν Αἰγυπτιακὸν βίον αὐτομολεῖν, λέγω δὲ τὸν τῶν εἰδωλολατρῶν· πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ἀποστατήσαντες τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου τὰς ἐλπίδας ἀνήρησαν ἑαυτῶν τῆς τῶν εἰδωλολατρῶν βοηθείας. Ἄλλα γὰρ μετὰ τὰ προλεχθέντα πάλιν ἐπισυνάπτει τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανηζόντων προασπίσοντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ καὶ φησιν ὅτι ὡσπερ λέων τὸ βασιλικὸν καὶ πάντων ἰσχυρότατον θηρίων κινήσας ἑαυτὸν ἐπὶ τροφῆς θήραν ἐπιπηδᾷ προβάτων ποιμνῆ μηδὲ τὰς κραυγὰς τῶν ποιμένων μηδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐλαυνόντων ἐπιστρεφόμενος, οὕτως αὐτὸς ὁ κύριος ἐπιθήσεται τοῖς πολεμίοις καὶ τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ἐξ αὐτῶν ῥύσεται ἀποκαταστήσας τε αὐτὸν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ. οὕτως αὐτῶν ὑπερασπίσει ὡς ἐστὶν ἰδεῖν πολλάκις ἐν τῇ τῶν ὀρνέων φύσει τὰς τῶν νεοττῶν μητέρας περιπταμένας ἀμφὶ τὴν καλιὰν καὶ τῶν νεοττῶν ὑπερμαχοῦσας, οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὑπερασπίσει τῆς Ἱερουσαλήμ. ἐπαγγελάμενος τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπερασπίσειν ὁ θεὸς προσφωνεῖ τοῖς εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰσεληλυθόσιν ἐξῆς λέγων· ἐπιστράφητε, οἱ τὴν βαθεῖαν βουλήν βουλευόμενοι καὶ ἄνομον. ἔξεστι γὰρ εἰσέτι καὶ νῦν μετανοήσαντας ἐπανελεῖν εἰς τὴν ἑαυτῶν γῆν, μαθόντας ὅποια ἐπήγγελλται περὶ αὐτῆς ὁ θεός. Εἴτ' ἐπαγγέλλεται ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καθ' ὃν τὰ τῆς ἐπανόδου γενήσεται τῷ λαῷ, οὐκέτ' εἰδωλολατρίαν ἐν αὐτοῖς συστήσεται. διὸ φησιν· ὅτι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι τὰ χειροποίητα. καὶ τοῦτο δὲ παρίστησιν ἡ ἱστορία· μετὰ γὰρ τὸ ἐπανελεῖν αὐτοὺς ἀπὸ Βαβυλώνος καὶ ἀνεγεῖραι δευτέρον τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν οὐκέτι φαίνονται εἰδώλοις χρυσάμενοι. Εἶτα ἐπειδήπερ τὸν Ἀσσύριον φοβούμενοι κατέλιπον τὴν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ οἴκησιν καὶ κατέφυγον ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐπαγγέλλεται αὐτοῖς τὴν τοῦ Ἀσσυρίου πτώσιν λέγων· καὶ πεσεῖται ὁ Ἀσσοῦρ μαχαίρᾳ οὐκ ἀνδρός. σημαίνει δὲ τὴν καθαίρεσιν τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας καὶ τὴν πτώσιν αὐτῶν, ὡσπερ ἀφ' ὕψους τοῦ προτέρου βασιλικοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τὸ ταπεινὸν φερομένου· καὶ τοῦτο αὐτοῖς φησι συμβήσεται οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης ἐφόδου, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ κατ' αὐτῶν ὀργῆς. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἐδόκουν ἄνθρωποι ὑπηρεταὶ γεγονέναι τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ θεὸς ὁ διὰ τῶν ἀνθρώπων καθαιρῶν αὐτούς. διὸ ἀνωτέρω ἐλέγετο ἐν τῇ περὶ Βαβυλώνος προφητεία· «ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγερωῦ ὑμῖν τοὺς Μήδους». Ἀντὶ δὲ τοῦ· πέτρα γὰρ

περιληφθήσονται ὡς χάρακι καὶ ἠττηθήσονται, ὁ δὲ φεύγων ἀλώσεται, τάδε λέγει κύριος, ὁ Σύμμαχος οὕτως ἐξέδωκε· πέτρα αὐτοῦ, δῆλον δ' ὅτι τοῦ Ἀσσυρίου, φοβερὰ παρελεύσεται καὶ ἠττηθήσονται οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ φησι κύριος. πέτραν δὲ λέγει τοὺς Ἀσσυρίους, τὸ πάλαι στερρὸν καὶ βέβαιον καὶ ἰσχυρὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅπερ παρελεύσεται ὁ λόγος φησι τὴν καθαίρεσιν αἰνιττόμενος τῆς τῶν Ἀσσυρίων δυναστείας. εἶτά φησι· Μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ διὰ τούτου δὲ προτρέπει τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον ὀρμήσαντας μὴ ἀναχωρεῖν τοῦ τόπου, ἔνθα ἦν ὁ νεὸς τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μακαρίζει τοὺς ἔξοντας ἐν Σιών σπέρμα καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ οἰκείους διὰ τὸ μέλλειν αὐτὴν ἀνανεοῦσθαι καὶ τὴν οἰκείαν αὐθις ἀναλαμβάνειν δόξαν ἢ καὶ κρείττονα ἣς εἶχε πρότερον. διὸ ἐλέγετο ἐν ἑτέροις· «καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην». εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι τὸ μὲν μακάριος οὐδεὶς τῶν ἐρμηνευτῶν εἶρηκεν. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὃς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ, ὁ μὲν Σύμμαχος φησιν· κύριος ἔχει πῦρ ἐν Σιών καὶ κλίβανον ἐν Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων φῶς αὐτῶ ἐν Σιών καὶ κλίβανος αὐτῶ ἐν Ἱερουσαλήμ εἰρήκασι, διδάσκοντος τοῦ λόγου ὅτι ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ κύριος ὁ κατὰ τοῦ Ἀσσυρίου ἀπειλήσας τὰ λελεγμένα ἔχει πῦρ ἐν Σιών καὶ κλίβανον ἐν Ἱερουσαλήμ, ἴν' ὅτε βούλεται τῶ πυρὶ τούτῳ καὶ τῶ κλιβάνῳ κατακαύσῃ καὶ κατοπτῆσιν τοὺς καύσεως δεομένους. διὸ οὐ προσήκει καταφρονεῖν τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως. ταῦτα δὲ καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας εἰκότως ἂν ῥηθῆι, ἐπειδήπερ «ἡ πόλις τοῦ θεοῦ ἡ δεδοξασμένη» αὕτη ἐστὶ, περὶ ἧς εἴρηται· «δεδοξασμένα ἐλάληθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ», καί· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ». ἔστι γὰρ καὶ ἐν αὐτῇ πῦρ καὶ κλίβανος εἰς τὸ καταφλέγειν καὶ ἀναλίσκειν τὰ ἐν ἐκάστη ψυχῇ «ξύλα καὶ χόρτον καὶ καλάμην». ἐὰν δὲ λέγηται· φῶς αὐτῶ ἐν Σιών καὶ κλίβανος αὐτῶ ἐν Ἱερουσαλήμ, διὰ μὲν τοῦ φωτὸς ἀξίους τῶν συναγομένων τὸ φῶς εἰρησθαι ἐκλεξόμεθα, διὰ δὲ τῆς καύσεως καὶ καθάρσεως χρεῖαν ἔχοντας τὸ κλίβανος ἐν Ἱερουσαλήμ. 2.2 Ἡ μὲν τῶν ἑβδομήκοντα ἔκδοσις συνάπτει ταῦτα τῇ ἀνωτέρῳ κειμένῃ διανοίᾳ· προειποῦσα γάρ· Τάδε λέγει κύριος Μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀκολούθως ἐπήγαγε τὸ· ἰδοὺ γὰρ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μέλλει γίνεσθαι ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, εἰκότως μακαρίζει τοὺς μέλλοντας τούτων ἐν αὐτῇ ἀπολαύειν, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἐπειδὴ τὸ φησι κύριος τῇ ἀνωτέρῳ διανοίᾳ συνῆψαν τὰ προκείμενα ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς ἰδιαζούσης προσηνέγκαντο. διὸ κατὰ μὲν τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ἰδοὺ εἰς δικαιοσύνην βασιλεύσει βασιλεὺς, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ἰδοὺ εἰς δίκαιον βασιλεύσει βασιλεὺς, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα ὁμοίως. εἰκὸς μὲν οὖν ταῦτα Ἰουδαίων παῖδας ἀνοίσειν ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ, ἐκ φυλῆς μὲν Ἰούδα γενόμενον καὶ ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς, ἡγησάμενον δὲ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπιστρεψάντων κατὰ τοὺς Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους. καὶ ἄρχοντας δὲ μετὰ κρίσεως ἄρξιν εἶποιεν ἂν τοὺς ἅμα τῶ Ζοροβάβελ εἶναι Ἰησοῦν, δηλαδὴ τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν καὶ ὅσοι ἄλλοι κατὰ τούτους ἐγνωρίζοντο. τὰ δ' ἐξῆς ἐπιφερόμενα οὐχ ἡγοῦμαι δύνασθαι αὐτοὺς ἀποσώσειν, λέγω δὲ τὸ· καὶ φανήσεται ἐν Σιών ὡς ποταμὸς φερόμενος ἔνδοξος ἐν γῆ διψώσῃ καὶ τὰ τούτοις ἐπισυνημμένα, ἃ οὐκ ἂν τις ἔχοι τέλους τυχόντα τοὺς χρόνους ἀποδειξαι τοῦ Ζοροβάβελ. διόπερ ὡσανεὶ πληρωθείσης τῆς προφητείας τῆς περὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον κατεληλυθότων ἐπὶ τῶν Ἱερεμίου χρόνων ἑτέρας ὑποθέσεως ἀπτόμενος ὁ λόγος ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς θεσπίζει τὰ περὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ· μόνος γὰρ αὐτὸς ἐν ἀνθρώποις δίκαιος ἀνεφάνη βασιλεὺς. καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ αὐτοῦ μετὰ κρίσεως

τοῦ ἑαυτῶν βασιλέως τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καθηγῆσαντο. καὶ ἔχει λόγον μετὰ τὸ περιγράψαι τὴν προφητείαν τὴν περὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ Ἱερεμίου κατεληλυθότων καὶ μετὰ τὸ θεσπίσαι τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν τε κατάστασιν τοῦ λαοῦ τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας χώρας, ἐξῆς καὶ ἀκολουθῶς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείαν ἐπάγεσθαι καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον καὶ τὰ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις προξενηθέντα ἀγαθὰ. ὡσπερ δὲ προεφήτευσεν τὴν μετὰ πλεῖστα ἔτη γενησομένην εἰς Αἴγυπτον κάθοδον τῶν κατὰ τοὺς χρόνους Ἱερεμίου τοῦ προφήτου καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον γεγεννημένην, οὕτως οὐδὲν ἦν θαυμαστὸν προφήσαι αὐτὸν καὶ ἔτι μᾶλλον μακροῖς ὕστερον χρόνοις γενησόμενα ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ὃν βασιλέα δίκαιον καλεῖν εἰς δικαιοσύνην βασιλεύοντα κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. ἐπειδὴ διὰ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ «δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται» ὡς μὴ μόνον «Ἰουδαίοις», ἀλλὰ καὶ «Ἑλλησι» καὶ τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀνθρώποις τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν κηρύττεσθαι, ἐβασίλευσε τοίνυν εἰς δικαιοσύνην ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ καινὴν τινα ταύτην τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ εἰς ἀνθρωπίνην ἀξίαν ἀποβλέπων οὐδὲ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώποις τὴν βασιλείαν ἐπανάηρητο, ἀλλ' εἰς δικαιοσύνην· ὡσπερ οὖν καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ οὐκ ἐν ἀξιώμασι κοσμικοῖς προαχθέντες ἤρχον, ἀλλ' εἰς κρίσιν. διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς εἴρηται· καὶ ἄρχοντες εἰς κρίμα ἄρξουσιν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ ὁ Σύμμαχος· καὶ ἔσται φησὶν ἀνὴρ ὡς ἀποκρυφὴ ἀπὸ πνεύματος καὶ σκέπη λαίλαπος. ποῖος οὖν ὁ ἄνθρωπος ἔσται ἀλλ' ἢ ὁ ἀνωτέρω δίκαιος ὠνομασμένος; αὐτὸς γὰρ οὗτος ἔσται ἀνὴρ, οὐκ ὢν τῇ φύσει ἀνὴρ, ἀλλὰ κρείττων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν· πλὴν ἔσται ἄνθρωπος ἐπικρύπτων αὐτοῦ τὴν θεότητα. διὸ κατὰ μὲν τὸν Σύμμαχον ὡς ἀποκρυφὴ ἀπὸ πνεύματος καὶ σκέπη λαίλαπος εἴρηται, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ὡς κρύπτων πνεῦμα καὶ ἀποκρυφὴ ἐντινάγματος. ὄρας ὡς κρύφιον τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ παρίστησιν ὁ λόγος, κατὰ δὲ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἐπειδὴ «πάντα ἃ ἐλάλει ἐν παραβολαῖς» ὁμιλεῖ. διὰ τοῦτο λέλεκται· κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ κρυβήσεται ὡς ἀπὸ ὕδατος φερομένου· ὕδωρ γὰρ φερόμενον ἦν καὶ ἀπολλύμενον τὸ πλῆθος τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· διὸ καὶ ἀπέκρυπτεν αὐτὸν ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀπ' ἐκείνων μὲν ἐκάλυπτε, τοῖς δὲ αὐτοῦ μαθηταῖς ἐφάνερον. διὸ φησὶν ἔσεσθαι αὐτὸν ἐμφανῆ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἐπιφέρων ἐξῆς καὶ λέγων· καὶ φανήσεται ἐν Σιών ὡς ποταμός. τίς δὲ φανήσεται ἢ αὐτὸς δίκαιος ὁ βασιλεύς; αὐτὸς γὰρ φανήσεται ὡς ποταμὸς φερόμενος ἔνδοξος. τίς δὲ ἔστιν ἡ Σιών αὕτη ἢ ἡ τὸν ἀπ' ἐκείνων κρυπτόμενον ἐμφανῶς παραδεξομένη; οἶόν τινα μέγαν ποταμὸν διδάσκει λέγων· ὡς ποταμὸς φερόμενος ἔνδοξος ἐν γῆ διψώσῃ. ἢ γὰρ πάλαι ἔρημος καὶ διψῶσα γῆ ἢ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία αὕτη ἔστιν ἡ Σιών, ἐν ἣ φησὶν οὐκέτι ἔσονται πεποιοῦντες ἐπ' ἀνθρώποις, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε· καὶ οὐκ ἀμαυρωθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ὀρώντων δηλῶν τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ὡς βλέπειν καὶ νοεῖν τὸν ἐμφανῆ γενόμενον αὐτοῖς ποταμὸν, δηλαδὴ τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον, περὶ οὗ εἴρηται· «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων», καί· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ». διὸ καὶ αὐτὸς ἐδίδασκε λέγων ὁ σωτήρ· «ὃς ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ», «ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». τούτοις ἐπιλέγει ἐξῆς· καὶ τὰ ὅσα ἀκούειν δώσουσι. καὶ ἡ καρδία τῶν ἀσθενούντων προσέξει τοῦ ἀκούειν, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος φησι· καρδία δὲ ἀνοήτων συνήσει γινῶναι. ὄρας ὅπως τοῖς πάλαι ἀνοήτοις τὴν σύνεσιν τοῦ δικαίου βασιλέως τοῦ ἀποκρύψαντος αὐτὸν ἀπὸ ἐτέρων ἐπαγγέλλεται. καὶ γλῶσσαι δὲ φησὶν αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν

εἰρήνην, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· γλῶσσα δὲ τραυλῶν ταχυνεῖ λαλεῖν τρανά. Σιών τοίνυν ἢ καὶ γῆ διψῶσα ἢ πάλαι ἔρημος εἴη ἂν ἡ ἐκκλησία καὶ καρδία ἀσθενούντων καὶ γλῶσαι τραυλίζουσαι αἱ τῶν πάλαι τὸν θεὸν μὴ νοούντων μηδὲ ὀρθὰ λαλούντων ἔθνων, οἷς ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν. Τούτοις ἐπιλέγει· καὶ οὐκέτι οὐ μὴ εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν· ὡσπερ οὖν πρότερον ἐποίουν, ὅτε τοῖς ὡς ἀληθῶς μωροῖς διδασκάλους αὐτῶν ἐπέτρεπον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἧσαν δὲ οὗτοι «οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὧν ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν». ἀλλὰ πάλαι μὲν τούτῳ τῷ διὰ μωρίαν ἀθέῳ καὶ πολυθέῳ διδασκάλῳ ἐπέτρεπον τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, νυνὶ δὲ ὁ λόγος οὐκέτι φησὶν ἐροῦσι τῷ μωρῷ ἄρχειν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ οὐκέτι μὴ εἴπωσιν οἱ ὑπηρέται σου Σίγα, ὁ Σύμμαχος· οὐδὲ τῷ δολίῳ ῥηθήσεται φησι σωτήρ· πάντες γάρ που οἱ πάλαι ἄρχοντες μωροὶ ὄντες οὐκ ἐπέτρεπον τοῖς βουλομένοις τι μανθάνειν καὶ περὶ ἀληθείας ἐρωτᾶν. διὸ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα εἴρηται· καὶ οὐκέτι μὴ εἴπωσιν οἱ ὑπηρέται σου Σίγα, ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. τοιοῦτος δὲ ἦν ἀληθῶς πᾶς ὁ «τὴν σοφίαν» ἐπαγγελλόμενος «τοῦ αἰῶνος τούτου». καὶ ἡ καρδία δὲ αὐτοῦ μάταια ἐνόει τοῦ συντελεῖν ἄνομα καὶ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν, τοῦ διαστρέψαι ψυχὰς πεινώσας, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· τοῦ κόψαι ἢ ἐκκόψαι ψυχὰς πεινώσας, καὶ τὰς ψυχὰς τὰς διψώσας κενὰς ποιῆσαι. Ταῦτα γὰρ πάντα πάλαι ἔπραττον οἱ πάλαι μωροὶ ἄρχοντες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς βουλής αὐτῶν πονηρᾶς οὔσης ἄνομα ἐβουλεύοντο εἰς τὸ καταφθεῖραι τοῖς αὐτῶν λόγοις τοὺς τὰς ψυχὰς ταπεινοὺς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· εἰς τὸ καταφθεῖραι πραεῖς ἐν λαλιαῖς ψευδέσιν καὶ ὑπὲρ τοῦ διασκεδάσαι λόγους ταπεινῶν. καὶ γὰρ εἴ πού τις μέτριος καὶ ταπεινὸς ὀρθὸν περὶ ἀληθείας προεφέρετο λόγον, τοῦτον ἠφάνιζον διασκεδαννύντες. ταῦτα μὲν πάλαι πρότερον οὐκέτι δὲ ἔσσεσθαι ταῦτά φησιν ἐν τῇ καινῇ Σιών. οὐ γὰρ εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν, οὐδὲ τῷ δολίῳ ῥηθήσεται σωτήρ, ἀλλ' οἱ εὐσεβεῖς συνετά φησιν ἐβουλεύσαντο, καὶ αὕτη ἡ βουλή μενεῖ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον μετὰ τὴν κατὰ τῶν μωρῶν ἀρχόντων διήγησιν ἐπιλέγεται· ἄρχων δὲ ἀρχοντικὰ βουλεύσεται καὶ ἡγεμῶν ἀναστήσεται. δι' ὧν σημαίνονται οἱ ἀπόστολοι τοῦ σωτήρος ἡμῶν, οἷς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τὸ ἡγεῖσθαι αὐτῆς ὁ δίκαιος δεδωρηται βασιλεύς. διὸ εἴρηται ἐξ αὐτοῦ προσώπου· «σὺ δέ, ἄνθρωπε, ἡγεμῶν μου καὶ γνωστέ μου». ἐπιτηρῆσαι δὲ ἄξιον ὡς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις ταύταις οὐδαμοῦ Ἰσραὴλ ὠνόμασται οὐδὲ ὁ πολλάκις ὠνομασμένος Ἰούδας οὐδὲ Ἰακώβ διὰ τὸ τὴν προφητείαν περὶ τοῦ Χριστοῦ εἶναι καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν ἀρρένων ἐπιστροφόντων πλάνης. εἰκότως οὖν κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα ἐν ἀρχῇ τῆς περικοπῆς ὁ λόγος «ἐμακάριζε τοὺς ἔχοντας» «ἐν Σιών σπέρμα καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ», ταύτη δὴλον δ' ὅτι τῇ καινῇ Σιών καὶ τῇ νέᾳ Χριστοῦ Ἱερουσαλήμ, ἐν ἧ τὸ σπέρμα τῶν πάλαι μακαρίων ἀνδρῶν ἐξανθήσαν, ἐκαρποφόρησεν ὡς τὴν σύμπασαν οἰκουμένην τῆς ἐξ αὐτῶν εὐλογίας πληρωθῆναι. διὸ περὶ αὐτῶν οἱ πάλαι τοῦ θεοῦ μακάριοι προφητῆται θεσπίζοντες ἔλεγον· «εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». ἀλλ' οὐ γεγόνασιν οἱ ταῦτα λέγοντες ἄσποροι καὶ ἄγονοι καὶ ἄκαρποι «ὡς Σόδομα καὶ ὡς Γόμορρα»· διὸ μακαρίζονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τοιαῦτα «σπέρματα» τοιούτους «οἰκείους» κτησάμενοι. διὸ εἴρηται· «Μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ». πολλαχοῦ δὲ τῆς προκειμένης προφητείας εὐρήσεις προῖων τὴν ἐξ ἔθνων ἐκκλησίαν τοῦτον χρηματίζουσαν τὸν τρόπον. 2.3 Θεσπίσας ὁ λόγος τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὴν «μετὰ κρίσεως» ὀρθῆς ἐπιστάσιαν διὰ τοῦ εἰπεῖν· «ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν», εἴτ' ἐπισυνάψας τῶν ἔθνων τὴν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστροφήν τῷ ἐκ

περιτομῆς λαῶν διὰ τῶν προκειμένων προσφωνεῖ παρακελευόμενος ἀποκλάεσθαι καὶ κόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν ὡς ἂν «ἐκπεσόντι τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος» διὰ τὴν εἰς τὸν θεὸν ἀπιστίαν αὐτῶν· διαβάλλων δὲ τὸ ἄνδρον τῆς ψυχῆς αὐτῶν καὶ τὸ τεθλυμμένον γυναικας αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. φησὶ δὲ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν δηλοῦσθαι διὰ τῆς φασκούσης προφητείας· γυναῖκες πλούσιαι, ἀνάστητε, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμηνευτάς· γυναῖκες εὐθινοῦσαι· καὶ γὰρ ἦσαν ὡς ἀληθῶς πάλαι ποτὲ «κατὰ θεὸν πλουτοῦσαι» καὶ εὐθινοῦσαι. εἰ μὴ ἄρα πλουσίας αὐτὰς λέγει καὶ εὐθινοῦσας διὰ τὸ δοκεῖν ἐν σωματικῷ πλούτῳ περιττεῦν καὶ τρυφᾶν, παρακελεύεται τοῖνυν αὐταῖς ὁ λόγος μὴ ὑπτίως μηδὲ παρέργως προσέχειν τοῖς λεγομένοις, διεγερμένως δὲ καὶ συντεταγμένως. διὸ φησιν· ἀνάστητε καὶ ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου. μήτι δὲ καὶ ὡς πεσοῦσαι προστάττει διαναστῆναι; ἀντὶ δὲ τοῦ· θυγατέρες ἐν ἐλπίδι, οἱ λοιποὶ ἔρμηνευταὶ συμφώνως θυγατέρες πεποιθυῖαι εἰρήκασιν· ἐδόκουν γὰρ εἰσέτι τότε ὡς ἂν πλούσιαι τυγχάνουσαι καὶ εὐθινοῦσαι μέγα φρονεῖν καὶ πεποιθέναι ἐπὶ τῷ πλούτῳ. εἴποις δ' ἂν τὰς μὲν πρώτας γυναῖκας σημαίνειν τὰς ἐπὶ τῶν παλαιῶν χρόνων παρὰ Ἰουδαίους συνόδους καὶ τὰ πλήθη τὰ ἐν αὐταῖς συναγόμενα, τὰς δὲ θυγατέρας τὰς ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ὑποστησομένας τῶν αὐτῶν συναγωγῶν. Καὶ δὴ προστάττει ὁ λόγος ἀμφοτέροις τοῖς εἰρημένοις τάγμασι συντεταμένως καὶ μετὰ προσοχῆς ἀκοῦσαι τῶν ἐπιφερομένων, δι' ὧν διδάσκει προσήκειν αὐταῖς μνειάν ποιήσασθαι ἐνιαυτοῦ τινος ἡμερῶν καὶ τοῦτο πράξαι μετὰ ὀδύνης πρὸς τῷ καὶ ἐλπίδα ὑπογράψαι ἑαυταῖς ἀγαθὴν. ἐνιαυτὸν δὲ ὁ προφητικὸς λόγος τὸν χρόνον τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελικοῦ, καθ' ὃν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν συνὼν ἀνθρώποις ἐκήρυττε, διδάσκει. καὶ τοῦτο δηλὸν ἀπὸ τοῦ ἐξῆς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι· «πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεις καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν». τούτου δὴ οὖν τοῦ ἐνιαυτοῦ μνειάν ποιήσασθαι βούλεται τὰς εἰρημένας καὶ τοῦτο πράξαι μετὰ ὀδύνης κατανυττομένας ἐφ' οἷς τετολμήκασιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐλπίδος ἀγαθῆς τοῦτο ποιεῖν διὰ τὴν τοῖς μεταμελομένοις ἐφ' οἷς ἔπραξαν ἐπηγγελμένην ἐλπίδα. ὅτε μὲν οὖν ὑπῆρχεν «ἀμπελὼν κυρίου ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον», πολὺς ἦν ὁ παρ' αὐτοῖς τρυγητός, λέγω δὲ ὅτε συνειστήκει ὁ νεὼς καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἐξ ἅπαντός τε τοῦ ἔθνους ὡσπερ ἐξ ἀμπελῶνος τὰ δῶρα καὶ αἶ κατὰ νόμον θυσίαι προσεφέροντο. νυνὶ δὲ φησιν· ἀνήλωται ὁ τρυγητός καὶ πέπαυται. εἰ δὲ καὶ ἄλλοτε ποτε παυσάμενος οὗτος ὁ τρυγητός κατὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν αὐθις ἀνελήφθη ἀνανεωθέντος τοῦ τόπου, ἀλλὰ νῦν μὲν μανθάνετε, ὅτι οὐκέτι μὴ ἔλθῃ· ἅπαξ γὰρ ἀνήλωται καὶ πέπαυται, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· συνετελέσθη φησὶ τρυγητός, ἐκηρύχθη ἵνα μὴ ἔλθῃ. τί οὖν χρὴ ἐπὶ τούτῳ πράττειν ὑμᾶς τὰς προλεχθείσας, ἐπιφέρει λέγων· ἔκστητε, λυπήθητε, αἶ πεποιθυῖαι. ἀψάσθω φησὶν ὑμῶν «ἢ κατὰ θεὸν λύπη», καὶ τῆς προτέρας ἀπιστίας ἔκστητε ἐπιδοῦσαι ἑαυτὰς «εἰς μετάνοιαν»· «ἢ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». διὸ «καρποὺς μετανοίας» τοῖς ἔργοις ἐνδείξασθε ἀποδυσάμεναι τὴν τοῦ πλούτου περιβολήν, τῆς τε τρυφῆς καὶ τῆς εὐθιγίας ἑαυτὰς ἀπογυμνώσασαι, ἀνδρικῶ δὲ σχήματι περιζωσάμεναι τὰς ὀσφύς κόπτεσθε τὴν καταλαβοῦσαν ἐρημίαν τὸν πάλαι ὑμῶν «ἐπιθυμητὸν ἀμπελῶνα». τί δὲ πέπονθεν ὁ ἀγρός καὶ τί ἢ ἀμπελος ἢ πολυφόρος, ἐξῆς ἐπιλέγει· ἢ γῆ τοῦ λαοῦ ἄκανθα καὶ χόρτος ἀναβήσεται. τοῦτο δὲ ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰπῶν· «καὶ ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας». καὶ ταύτας διερμηνεύων ἐπῆγε λέγων· «ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν». ἐπὶ τούτοις τοιγαροῦν κόπτεσθαι

παρεκελεύετο καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπιφερομένην ἀπειλήν, δι' ἧς εἴρηται· ἐκ πάσης οἰκίας εὐφροσύνη ἀρθήσεται. καὶ ἡ πάλαι πλουσία πόλις αὕτη, οἴκοι ἔρημοι καταλειφθήσονται, ὅτε πλοῦτος τῆς πόλεως καὶ τὰ σεμνὰ καὶ τὰ ἐπιθυμητὰ τοῦ ἱεροῦ οἴκου καταλειφθήσονται ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ γενήσεται δέ φησιν ἡ πάλαι γαυριῶσα καὶ τοῦ θεοῦ χρηματίζουσα πόλις οἰκητήριον ὄνων ἀγρίων καὶ βοσκήματα ποιμένων, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· βοσκήματα ἀγελῶν. τίς δὲ ὄρων μετοίκους ἄνδρας οἰκοῦντας τὴν Ἱερουσαλήμ εἰδωλολάτρας τε ἐκ διαφόρων ἔθνων συνειλεγμένους, οὐκ ἂν εὐλόγως εἴποι ὄνους ἀγρίους καὶ διαφόρους ἀγέλας καταβόσκεισθαι αὐτήν; διὸ λέλεκται· εὐφροσύνη ὄνων ἀγρίων, βοσκήματα ποιμένων. Διὰ ταῦτα τοιγαροῦν προσέταξεν ὑμῖν ὁ λόγος ἰσχυρὸν ποιεῖσθαι κοπετὸν καὶ τῷ θρήνῳ παραμένειν ἐπὶ τοσοῦτον, ἕως ἂν ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ἀφ' ὑψηλοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἀνάψυξις ἐξ ὕψους· ἔστι μὲν γὰρ διαφορὰ πνευμάτων, πλὴν οὐδὲν ὑμᾶς ἀνακτῆσθαι δύναται καὶ ἀναπαῦσαι τοῦ θρήνου καὶ τοῦ κοπετοῦ ἢ τὸ ἐξ ὕψους καταπεμπόμενον πνεῦμα εἶγε ἐπέλθοι ἐφ' ὑμᾶς. τοῦτο δὲ ἦν περὶ οὗ ἔφασκεν ὁ σωτήρ· «ἰδοὺ ἐγὼ ἀπέρχομαι καὶ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας», καὶ πάλιν· «ἕως ἂν λάβητε ἐξ ὕψους δύναμιν». ἐπεὶ τοίνυν· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», καὶ· «μακάριοι οἱ κλαίοντες, ὅτι γελάσονται», εἰκότως ταῖς προλεχθείσαις, εἰ διὰ θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ κοπετοῦ τὴν μετάνοιαν ἐνεδείξαντο, ἐπαγγελίαν δίδωσιν ἀγαθὴν τὴν διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος. εἶτα πάλιν τὰ ἀνωτέρω λελεγμένα διαφόρως ἐρμηνεύει λέγων· καὶ ἔσται ἔρημος ὁ Χερμέλ, καὶ ὁ Χερμέλ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἔσται φησὶν ἔρημος ὁ Κάρμηλος, ὁ δὲ Κάρμηλος εἰς δρυμὸν λογισθήσεται. ἐλέγετο δὲ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν· «οὐκέτι μικρὸν καὶ μετατεθήσεται ὁ Λίβανος ὡς τὸ ὄρος τὸ Χερμέλ, καὶ τὸ Χερμέλ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται. καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει καὶ οἱ ἐν τῇ ὀμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄψονται· καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ κυρίου ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης», κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· «ἔτι βραχύ» φησὶ «καὶ ἔσται Λίβανος εἰς Κάρμηλον, ὁ δὲ Κάρμηλος εἰς δρυμὸν λογισθήσεται». δι' ὧν Λίβανος μὲν τὸ ὄρος τὸ ἐπὶ τῆς Φοινίκης ἐδήλου τὰ ἔθνη, Κάρμηλος δὲ τὸ ὄρος τὸ ὑπὸ Ἰουδαίοις ὄν πρότερον τὸν ἐκ περιτομῆς λαόν, ὅθεν καὶ ἐρμηνεύεται ὁ Χερμέλ, δηλαδὴ ὁ Κάρμηλος, ἐπίγνωσις περιτομῆς. τὸν Λίβανον τοίνυν, τὸν ἀλλόφυλον καὶ τὸν ἀλλογενῆ λαὸν τὸν ἐξ ἔθνων μεταβληθέντα ἔσεσθαι φησιν, ὁποῖος ἦν ὁ πάλαι παρὰ τῷ θεῷ τετιμημένος λαὸς ὁ ἐκ περιτομῆς, αὐτὸν δὲ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν Χερμέλ ἢ Κάρμηλον ὀνομαζόμενον εἰς δρυμὸν λογισθήσεσθαι. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐν τοῖς μετὰ χεῖρας σημαίνει φάσκων ὁ λόγος. κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἔσται ἡ ἔρημος εἰς Κάρμηλον· ὡς γὰρ ἐκεῖ ὁ Λίβανος εἰς Κάρμηλον ἐλέγετο μεταβαλεῖσθαι, οὕτως ἐνταῦθα ἡ ἔρημος, ἴν' ἢ ταῦτα ἡ ἔρημος καὶ ὁ Λίβανος οὕτω δηλουμένης τῆς ἐξ ἔθνων ἐκκλησίας, ἣτις μεταβέβληται εἰς Κάρμηλον. ὡσπερ γὰρ ἦν πάλαι πρότερον «μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ», ὃ τε Κάρμηλος ἦν ἐπίγνωσις ἔχων περὶ ταύτης, οὕτως ὁ Λίβανος καὶ ἡ πάλαι ἔρημος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβαλοῦσα γέγονε «μερὶς τοῦ θεοῦ». ὡς αὖ πάλιν ὁ Κάρμηλος εἰς δρυμὸν ἐλογίσθη, δρυμὸς δὲ ἐστὶ χωρίον φυτῶν ἀγρίων καὶ ἀκάρπων πλήρης. διὸ σύνθηές ἐστι τῇ θείᾳ γραφῇ «τὰ ἔθνη τὰ τὸν θεὸν οὐκ εἰδότα» δρυμὸν ὀνομάζειν ὡς πολλάκις ἀπεδείξαμεν. Εἴθ' ἐξῆς ὡς ἂν ἤδη μεγάλων ἀγαθῶν ἠξιωμένη τῇ ἐρήμῳ ἐπαγγέλλεται τὰ ἐπιφερόμενα λέγων· καὶ ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρίμα, καὶ δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμήλῳ κατοικήσει· ποίω δὲ Καρμήλῳ ἢ αὐτῇ τῇ ἐρήμῳ, περὶ ἧς ἐλέγετο· καὶ ἔσται ἡ ἔρημος εἰς Κάρμηλον. κρίμα τοίνυν καὶ δικαιοσύνη

ἀναπαύσεσθαι καὶ κατοικήσειν ἐπαγγέλλεται ἐν τῇ πάλαι ἐρήμῳ. διὸ καὶ τῆς ἀνωτέρω προφητείας ἐλέγετο· «ἔτι μικρὸν καὶ μετατεθήσεται ὁ Λίβανος ὡς τὸ ὄρος τὸ Χερμέλ». καὶ ἐξῆς ἐπέφερετο ἡ τῶν ἀπίστων ἐθνῶν εἰς τὸν θεὸν ἐπιστροφή διὰ τοῦ· «καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ οἱ ἐν τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄψονται» καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τὰ ὅμοια ἐκείνοις ἐπάγει φάσκων ἐν τῇ πάλαι ἐρήμῳ ἀναπαύσεσθαι κρίμα καὶ δικαιοσύνην, ἔσεσθαι ἐν αὐτῇ ἔργα δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἔσονταί φησιν ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ πεποιθότες ἕως τοῦ αἰῶνος· καὶ οἰκήσει ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐν πόλει εἰρήνης. ἀντὶ γὰρ τῆς καθαιρεθείσης πόλεως τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ γαυριώσης ἐτέραν τῷ θεῷ συστήσεσθαι πόλιν, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ θεοσεβὲς πολίτευμα θεσπίζει. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἐδρασθήσεται φησιν ὁ λαὸς μου ἐν οἰκίᾳ εἰρήνης, οὐκέτι τοῦ Ἰσραὴλ ἐνταῦθα οὐδὲ τοῦ Ἰακώβ μνημονευομένου, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τοῦ κατοικήσαντος ἐν τῇ καινῇ πόλει τῆς εἰρήνης, ἐν ἣ κατοικήσειν τὸν λαὸν αὐτοῦ φησι πεποιθὼς καὶ ἀναπαύεσθαι μετὰ πλοῦτου. τὸν δὲ τῆς ἐκκλησίας πλοῦτον σημαίνει λέγων ὁ Ἀπόστολος· «Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει». Εἶτα ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὴν «ὄργην» τοῦ θεοῦ τοῖς ἀσεβέσιν ἐπελεύσεσθαι κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν ἐδήλου φάσκων· «μετὰ θυμοῦ καὶ ὄργῆς καὶ φλογὸς πυρὸς κατεσθίουσης κεραυνῶσει βιαίως καὶ ὡς χάλαζα συγκαταφερομένη βία», εἰκότως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιφέρει περὶ τῶν μετὰ χειρᾶς μακαριζομένων τό· ἡ δὲ χάλαζα ἐὰν καταβῆ, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἴξει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐν τοῖς δρυμοῖς ἔσονταί φησι πεποιθότες ὡς ἐν τῇ πεδινῇ. ὄρᾳς ὅπως τοῖς ἀνημέροις καὶ ἀκάρποις φυτοῖς τοῦ δρυμοῦ ἐλπίδας ὑπογράφει ἀγαθὰς ὡς μηκέτι εἶναι τὰς τοιάσδε ψυχὰς ἐν δρυμοῖς, ἀλλ' ἐν πεδιάδι καὶ ὁμαλῇ καὶ γεωργουμένη χώρᾳ ὥστε θαρρεῖν καὶ πεποιθέναί ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν καρποφορίᾳ. Ταῦτα θεσπίσας ὁ λόγος ἐξῆς καὶ ἀκολουθῶς μακαρίζει τοὺς τὴν ἐρημίαν ταύτην γεωργήσαντας. διὸ λέγει· μακάριοι οἱ σπεύροντες ἐπὶ πᾶν ὕδωρ, οὔ βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ. μακαρίζει δὲ διὰ τούτων τοὺς ἀποστόλους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ τοὺς πρώτους κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου τοὺς καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλησι κηρύξαντας καὶ τὸν σπόρον αὐτῶν καταβαλλομένους ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον «Ἰουδαῖόν τε πρῶτον καὶ Ἑλληνα». βοῦς μὲν γὰρ διὰ τοὺς πατέρας ὡσανεὶ καθαρὸν ζῶον ὁ ἐκ περιτομῆς λαὸς ὠνόμασται, ὄνος δὲ ὡσανεὶ ἀκάθαρτος ἐκ πατέρων ὁ εἰδωλολατρῶν λαός. ἐπεὶ τοίνυν «Ἰουδαίοις πρώτοις, ἔπειτα Ἑλλησιν» τὸν εὐαγγελικὸν κατεβάλλοντο σπόρον οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι, εἰκότως εἴρηται· μακάριος ὁ σπεύρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ, οὔ βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ. ὕδωρ δὲ ἐνταῦθα ἠνίξατο τὴν θεόπνευστον γραφὴν ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ τοῦ ἐξ ἐθνῶν λαοῦ πατουμένην. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν φησιν ὁ προφήτης μακαρίους ὑμᾶς ἡγοῦμαι, ὁρῶ δὲ ἐτέρους ταλανίζοντας ὑμᾶς καὶ ταιπῶρους ἀποκαλοῦντας, λέγω δὲ τοὺς διώκτας ὑμῶν. διὸ περὶ αὐτῶν φημι· Οὐαὶ τοῖς ταιπῶρουσιν ὑμᾶς, καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἀληθῶς, ὅτι ὑμᾶς οὐδεὶς ποιεῖ ταιπῶρους, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς νομίζει μὲν ἄνθρώπους ἀθετεῖν, ἀλλ' «ὑμᾶς οὐκ ἀθετεῖ», ἀλλὰ «τὸν ἀποστείλαντα» ὑμᾶς. τούτοις δὲ ἀδελφὰ τυγχάνει τὰ δι' ὧν ὁ σωτὴρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἔλεγεν· «ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ, καὶ ὁ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με». δύο γὰρ ὄντων ταγμάτων, ὡς ἂν εἴποι τις κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν διωγμῶν, τῶν μὲν δρώντων, τῶν δὲ πασχόντων, μακάριος ἂν εἴῃ ὁ πάσχων, ἀλλὰ μὴ δρῶν· ἄθλιος δὲ ὁ δρῶν, ἀλλὰ μὴ πάσχων. οὐαὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς ἔσται καὶ ἄλλως, ἐπειδὴ ἀλώσσονται οἱ ἀθετοῦντες καὶ παραδοθήσονται τῷ παραλαμβάνοντι τοὺς ἀποβλήτους τοῦ θεοῦ γινομένου, ὃς παραλαβὼν τὰς ψυχὰς αὐτῶν οὕτως διαφθείρη ὡς ἐξῆς ἐπιλέγεσθαι τό· καὶ ὡς σῆς

ἐφ' ἱματίῳ οὕτως ἠττηθήσονται. 2.4 Μακαρίσας ὁ προφητικὸς λόγος τοὺς ἀποστόλους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν «Ἰουδαίοις ἅμα καὶ Ἑλλησι» τὰ οὐράνια καὶ εὐαγγελικὰ σπέρματα «κατασπείραντας», ταλανίσας δὲ τοὺς «ἀθετήσαντας» καὶ ὡς ἀναθεματίσας αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν προσώπου τῶν ἀποστόλων εὐχὴν ἀναπέμπει τὴν λέγουσαν· κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ἐπὶ σοὶ γὰρ πεποιθήκαμεν· τῶν μὲν γὰρ ἀπειθησάντων τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τὸ σπέρμα παρεδόθη ἀπωλείᾳ, ἡμῶν δὲ σωτηρία σὺ αὐτὸς τυγχάνεις, ὦ κύριε, παριστάμενος ἡμῖν ἐν καιρῷ θλίψεως. Εἶτα περὶ τῶν ἀπιστησάντων τῷ ἀποστολικῷ κηρύγματι ἐπιλέγει· διὰ φωνὴν τοῦ φόβου σου ἐξέστησαν λαοὶ καὶ διεσκορπίσθησαν ἔθνη, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ἀπὸ φωνῆς ὄχλου, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα· ἀπὸ φωνῆς πλήθους ἀνεχώρησαν λαοί. σημαίνει δὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ ὡς πολυπληθείας πολεμίων ἐπελθούσης αὐτοῖς ἐξέστησαν τῆς ἑαυτῶν γῆς καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ἔθνη. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἀπὸ τοῦ φόβου σου, ὁ Σύμμαχος ἀπὸ τοῦ ὑψωθῆναί σε διεσπάρησαν εἶρηκεν, ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων· ἀπὸ ὑψώσεώς σου διεσκορπίσθησαν. εἶτα ὡς πρὸς αὐτοὺς διασκορπισθέντας εἰς τὰ ἔθνη ἐπιλέγει· νῦν δὲ συναχθήσεται τὰ σκῦλα ὑμῶν μικροῦ καὶ μεγάλου· ὃν τρόπον ἐάν τις συναγάγῃ ἀκρίδας, οὕτως ἐμπαίζουσιν ὑμῖν, τὸ εὐχείρωτον καὶ εὐάλωτον τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους παριστάς, τό τε πλῆθος αὐτῶν ἀκρίσι παραβάλλον. ἀλλὰ καὶ ἐμπαίζουσιν ὑμῖν πρὸς αὐτοὺς λεγόμενον σημαίνει ὡς οἱ πολέμιοι ἀντὶ παιγνίας αὐτοὺς ἔξουσιν οὐ μόνον τὰ σκῦλα αὐτῶν διαρπάσαντες μικροῦ καὶ μεγάλου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἐμπαίζοντες. Ταῦτα περὶ τούτων εἰπὼν μεταβαίνει ἐπὶ τὸ τάγμα τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἐφ' ᾧ καὶ δοξάζει τὸν θεὸν λέγων· ἅγιος ὁ θεὸς ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλοῖς, ἐνεπλήσθη Σιών κρίσεως καὶ δικαιοσύνης. νοήσεις δὲ τὴν Σιών ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι κρίσεως καὶ δικαιοσύνης πεπληρῶσθαι αὐτήν. ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρίμα καὶ δικαιοσύνη». τὴν ἀνωτέρω τοίνυν ἔρημον ὠνομασμένην νῦν Σιών ἀποκαλεῖ, οὕτω τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σημαίνων· αὕτη γὰρ ἦν ἡ πάλαι «ἔρημος, ἐν ἣ ἀνεπαύσατο κρίμα καὶ δικαιοσύνη». διὸ εὐλογεῖται νῦν ὁ θεός, ὅτι ἐνεπλήσθη κρίσεως καὶ δικαιοσύνης. Εἶτά φησιν· ἐν νόμῳ παραδοθήσονται· νόμῳ γὰρ καινῷ, δηλαδὴ τῷ εὐαγγελικῷ οἱ ἐν τῇ καινῇ ταύτῃ Σιών παρεδόθησαν. ἀλλὰ καὶ ἐν θησαυροῖς ἢ σωτηρία ἡμῶν· ποίοις δὲ θησαυροῖς ἢ «τοῖς ἀποκειμένοις ἐν οὐρανῷ»; ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐν νόμῳ παραδοθήσονται, ὁ Σύμμαχος· καὶ ἔσται φησὶν ἢ πίστις τοῦ καιροῦ σου πλοῦτος σωτηρίας, σοφία καὶ γνῶσις, φόβος κυρίου, αὐτὸς ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ. ἀνθ' οὗ οἱ Ἑβδομήκοντα πεποιήκασιν· ἦκει σοφία καὶ ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια πρὸς τὸν θεόν· πάντα γὰρ ταῦτα ἐξ ἀνθρώπων ὡς περ τις θυσία λογικὴ καὶ εὐπρόσδεκτος ἀναφέρεται πρὸς τὸν θεόν, καὶ ταῦτα αὐτὰ ἢ ἐν ἀνθρώποις σοφία καὶ ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια θησαυροὶ εἰσι δικαιοσύνης. διὸ ἐλέγετο· ἐν θησαυροῖς ἢ σωτηρία ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα εἰς αὐτῶν πρόσωπον τῶν ἀποστόλων λέγεται· ἰδοὺ δὴ ἐν τῷ φόβῳ ὑμῶν αὐτοὶ φοβηθήσονται· οὐς ἐφοβεῖσθε, βοήσονται ἀφ' ὑμῶν· ἐπιπεσεῖται γὰρ ἐπὶ τοὺς ἀπίστους ὁ ὑμέτερος φόβος, καὶ βοήσουσιν ἠττώμενοι οἱ πάλαι ὑμῖν νομιζόμενοι φοβεροί. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἰδοὺ ὀφθήσομαι αὐτοῖς, ἔκραξαν ἐκτενῶς· τίνες δὲ ἔκραξαν ἐκτενῶς, ἐπιλέγει ἐξῆς· ἄγγελοι εἰρήνης πικρῶς ἔκλαυσαν, καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἰδοὺ φησὶν ὀραθήσομαι αὐτοῖς, βοήσω ἐκτενῶς, ἄγγελοι εἰρήνης πικρῶς κλαύσονται, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα· ἰδοὺ ὀφθήσομαι αὐτοῖς, ἐβόησαν ἐκτενῶς, ἄγγελοι εἰρήνης πικρῶς κλαύσονται. κατὰ πάντας τοίνυν τό· ἰδοὺ ὀφθήσομαι αὐτοῖς, σαφῶς εἴρηται τοῦ λόγου παριστῶντος τὸν θεὸν ὀφθήσεσθαι αὐτοῖς· τίσι δὲ αὐτοῖς ἢ τοῖς θησαυρίσασιν ἑαυτοῖς τοὺς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς σοφίας θησαυρούς; τούτοις φησὶν ὀφθήσομαι· ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἀπόστολοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οἷς ἐγὼ μὲν

«ὠφθην». οἱ δὲ ἔκραξαν ἔκτενῶς ἄγγελοι εἰρήνης, διὸ καὶ πικρῶς ἔκλαυσαν βοῶντες ἐν εὐχαΐς ἔκτενῶς ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας τοῦ προτέρου λαοῦ· ἦσαν γὰρ οἱ ἀπόστολοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἄγγελοι πικρῶς κλαίοντες καὶ πενθοῦντες διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι μηδὲ πιστεύειν αὐτοῖς τοὺς δι' αὐτῶν κεκλημένους ἐπὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰρήνην. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀποκλαυσάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ ἔλεγεν· «εἰ ἦδεις καί γε σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην σου»· οὕτω τοίνυν καὶ ἄγγελοι τῆς εἰρήνης πικρῶς ἔκλαυσαν ἀποδυρόμενοι αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν. Διὸ ἐπιλέγει· ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ὁδοί· πέπαυται ὁ φόβος τῶν ἐθνῶν, καὶ ἡ πρὸς τούτους διαθήκη αἴρεται, καὶ οὐ μὴ λογιέσθε αὐτοὺς ἀνθρώπους. ἃ δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπὼν· ἠφανίσθησαν ὁδοί· ἐπαύσατο ὁ διοδεύων τρίβον, διεσκόρπισε διαθήκην, ἀπώσατο πόλεις, οὐκ ἐλόγισατο ἀνθρώπους. τὸ δέ· πέπαυται ὁ φόβος τῶν ἐθνῶν οὔτε ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἀναγνώσει οὔτε ἐν τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται. ἀλλ' ὅτι ἐπαύσαντο αἱ ὁδοὶ τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ καὶ ὅτι ἡ πρὸς αὐτοὺς διαθήκη αἴρεται ἢ διὰ Μωσέως αὐτοῖς παραδοθεῖσα καὶ ὅτι οὐδεὶς οὐκέτι αὐτοὺς εἰς ἀνθρώπους λογιέται. Εἶτα μετ' αὐτὰ ἐπιλέγει· ἐπένησεν ἡ γῆ, ἀκολούθως διὰ τὰ περὶ αὐτῆς εἰρημένα ἠσχύνθη ὁ Λίβανος, ἔλη ἐγένετο ὁ Σαρῶν· φανερὰ ἔσται ἡ Γαλιλαία καὶ ὁ Χερμέλ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἔκλαυσεν, ἠσθένησεν ἡ γῆ, κατησχύνθη ὁ Λίβανος, ἀχρεῖος ἐγένετο ὁ Σαρῶν ὡσεὶ ἄβατος καὶ ἐξέτειναν ὁ Βασάν καὶ ὁ Κάρμηλος. ταῦτα πάντα τῆς Ἰουδαίας χώρας μέρη τυγχάνει, ὁ Κάρμηλος λέγω καὶ ἡ καλουμένη Βασάν καὶ ἡ Γαλιλαία καὶ ὁ Σαρῶν καὶ ὁ Λίβανος δὲ ἐν τοῖς προκειμένοις μεταξὺ τοῦ Σαρῶν καὶ τοῦ Βασάν καὶ τοῦ Καρμήλου καὶ τῆς Γαλιλαίας παρεμβεβλημένος ἰδίως ἐπὶ τοῦ παρόντος νοεῖται ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ διὰ τὴν θυσίαν τὴν ἐν αὐτῇ ἀναπεμπομένην, ἐν ἧ καὶ Λίβανος προσεφέρετο κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον. καὶ δὴ κατησχύνθαι φησὶ τὸν Λίβανον ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε τὴν θυσίαν καὶ τὸ θυσιαστήριον διὰ τὴν καθαίρεσιν τῆς κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον λατρείας. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ ἡ Ἱερουσαλήμ Λίβανος ὠνομάσθη, ὡς ἐν τῷ Ζαχαρία εἴρηται· «διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου». καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ δὲ φησιν· «ὁ ἀέτος ὁ μέγας ὁ μεγαλοπτερυγος, ὃς ἔχει τὸ ἦγγμα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον καὶ ἀπέκνισε τὰ ἀπαλὰ τῆς κέδρου». εἶτα ἐρμηνεύων τὴν τοῦ λόγου διάνοιαν ἐπιλέγει, ὅταν ἔλθῃ ὁ Ναβουχοδονόσορ εἰς Ἱερουσαλήμ δηλαυγῶς τὸν μὲν ἀέτον διασαφῶν εἶναι τὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέα, τὸν δὲ Λίβανον τὴν Ἱερουσαλήμ. ἀλλὰ καὶ ἡ χώρα φησὶν ἢ καλουμένη Σαρῶν ἢ Ἀσσαρῶν ἔλη φησὶν ἐγένετο ἢ ἀχρεῖος, δι' οὗ σημαίνει τὰ πιότατα χωρία τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος, δηλαδὴ τὰ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν νοούμενα ἀφανισθῆσθαι. τὸ δέ· φανερὰ ἔσται ἡ Γαλιλαία, εἴρηται διὰ τὰ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν προφητευθέντα κατὰ τὸ «Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν»· «ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα· τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς»· διὰ ταῦτα γὰρ φανερὰ ἔσται ἡ Γαλιλαία καὶ ὁ Χερμέλ δὲ ὁμοίως φανερὸς ἔσται φησὶν. ποῖος δὲ οὗτος ἢ περὶ οὗ ἐλέγετο ἀνωτέρω· «καὶ ἔσται ἡ ἔρημος ὡς ὁ Χερμέλ»; αὕτη οὖν «ἡ ἔρημος» γενομένη «ὡς ὁ Χερμέλ» μετὰ καὶ τῆς Γαλιλαίας φανερὰ ἔσται. Ὁ μὲν οὖν φιλόσοφος θεὸς «ἀγγέλους ἀπέστειλεν εἰρήνης» πρὸς τὸν Ἰουδαίων λαὸν «πικρῶς κλαίοντας καὶ παρακαλοῦντας» ἀποδέξασθαι τὴν εὐαγγελιζομένην αὐτοῖς «εἰρήνην». ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐδέξαντο αὐτούς, ἐπιφέρει φάσκων· νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, νῦν δοξασθήσομαι, νῦν ὑψωθήσομαι· νῦν ὄψεσθε, νῦν αἰσθηθήσεσθε, τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ ἔνδοξον παρουσίαν ἐπαγγελλόμενος, καθ' ἣν ὄψονται καὶ αἰσθησιν αὐτοῦ τῆς θεότητος λήψονται. τότε δὲ δοξασθήσεται αὐτὸς καὶ ὑψωθήσεται. καὶ τότε γίνονται, ὅτι ματαία ἦν ἄρα ἡ ἰσχύς τοῦ πνεύματος αὐτῶν· πῦρ γὰρ κατέδεται αὐτούς, διὸ εἰς αὐτῶν πρόσωπον εἴρηται·

ματαία ἢ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος ὑμῶν, πῦρ κατέδεται ὑμᾶς. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔσονται ἔθνη κατακεκαυμένα, ἢ Ἑβραϊκὴ λέξις καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἑρμηνευταὶ καὶ ἔσονται λαοὶ ἔμπεπυρισμένοι εἰρήκασι σαφῶς διαστελλομένου τοῦ λόγου λαοὺς πρὸς οὓς ἦν ὁ λόγος· οὗτοι γὰρ φησὶν ἔσονται ὡς ἄκανθα ἐν ἀγρῷ ἔρριμμένη καὶ καταπεπατημένη. 2.5 Εἰ καὶ ταῦτα περὶ τῶν μὴ παραδεξαμένων τὴν εὐαγγελισθεῖσαν αὐτοῖς χάριν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ θεσπίζει, ὑμεῖς «ἀκοῆ» τούτων τῶν προφητικῶν λόγων «ἀκούοντες οὐ συνίετε» γινώσκοντες, ὅτι ταῦτα αὐτὰ πρὸς ὑμᾶς Ἑβραϊκῆ φωνῆ λαλούμενά τε καὶ γραφόμενα, ὅσα τε ἄλλα θαυμαστά εἰς ὑμᾶς διεπραξάμην, οἱ πόρρωθεν μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς οἰκοῦντες καὶ ἄπερ παρ' ὑμῖν ἐλάλησα καὶ ὑμῶν ὀρώντων ἐποίησα, οἱ ἐν τοῖς πέρασι τῆς οἰκουμένης γινώσκονται. πῶς δὲ γινώσκονται, ἀλλ' ἢ «ἐγγίσαντες τῷ θεῷ» καὶ προσελθόντες αὐτῷ καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ μεμαθηκότες. Οὗτοι δὲ αὐτοὶ εἴσονται, ὅπως ἀπέστησάν μου οἱ ἐν Σιών ἄνομοι· οὗ χάριν διὰ τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν λήψεται αὐτοὺς τρόμος. εἶτα ὡς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀπιστήσαντας τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ ἐξῆς ἐπιλέγει· τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν ὅτι πῦρ καίεται; περὶ οὗ μικρῷ πρόσθεν ἔλεγεν· «πῦρ κατέδεται ὑμᾶς», καὶ πάλιν· τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον; «τὸν ἠτοιμασμένον» δηλονότι «τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». τίς οὖν ἔσται ὁ ταῦτα εἰδὼς καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι προμαρτυρούμενος ἢ πᾶς ὁ πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαλῶν εὐθεῖαν ὁδὸν καὶ πᾶς μισῶν ἀσεβείαν καὶ ἀδικίαν, δωροδοκίαν τε ἀποστρεφόμενος καὶ τὰ ὦτα φράττων τοῦ μὴ ἀκοῦσαι κρίσιν αἵματος, καμύων τε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ θεωρεῖν ἄδικον πράξιν; τοιοῦτος δὲ ἦν ἕκαστος τῶν προφητῶν τοῦ θεοῦ καὶ πᾶς θεοφιλῆς ἀνὴρ, ὃς τε χορὸς τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. πᾶς τοίνυν ὁ τοιοῦτος ἀπαγγελεῖ ὑμῖν φησὶ διότι πῦρ καίεται τοῖς ἀσεβέσιν «ἠτοιμασμένον». ὁ δ' αὐτὸς καὶ τὸν τόπον τῆς αἰωνίου κατακρίσεως δηλώσει ὑμῖν προμαρτυρούμενος φυλάττεσθαι μὴ περιπεσεῖν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ μακρὰν τοῦ πυρὸς γεγωνῶς καὶ τοῦ προλεχθέντος αἰωνίου τόπου οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ καὶ ἐπὶ πέτρας ἰσχυρᾶς, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· αὐτὸς ἐν ὑψηλοῖς κατασκηνώσει ὡς περιοχαὶ πετρῶν τὸ ὕψος αὐτοῦ, ὡς νοεῖν ἡμᾶς διὰ τούτων τὴν τῶν μακαρίων ἄσκησιν καὶ τὸν ἐν ἀκρότητι φιλοσοφίας βίον αὐτῶν. διὸ ἐπιλέγει· ἄρτος αὐτῷ δοθήσεται, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν· ὁ δὲ τοιοῦτος ἄρτῳ καὶ ὕδατι τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀσκηθεὶς γέρας ἔξει καὶ καρπὸν τῆς ἀσκήσεως τὴν ἔνδοξον τοῦ βασιλέως θέαν. διὸ ἐπιλέγεται· βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε· ποῖον δὲ βασιλέα ἢ δι' ὃν πάντα ταῦτα ἢ παροῦσα ὑπόθεσις κατέλεξεν ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ· «ἰδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν». τοῦτον οὖν αὐτὸν ὄψονται ἐν δόξῃ οἱ τοιοῦτοι, ὁποῖους διέγραψεν ὁ λόγος, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τούτων τεύξονται, ὑμῶν δέ, πρὸς οὓς ἐλέγετο· «τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν ὅτι πῦρ καίεται»; ἢ ψυχὴ πόρρωθεν ὄψεται «τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας» τὴν ἐπουράνιον οὐκ ἐσομένων ὑμῶν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἀπὸ μακρόθεν αὐτὴν ὀρώντων· «οἱ» γὰρ «πραεῖς κληρονομήσουσιν» ἐκείνην «τὴν γῆν», οἱ δὲ μακρὰν αὐτῆς ἀπορριφέντες φόβῳ τῆς αὐτῶν κατακρίσεως περιπεσοῦνται. διὸ πρὸς αὐτοὺς ἐπιλέγεται· ἢ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσῃ φόβον. εἶτ' ἐπιστρέφεται πάλιν ὁ λόγος πρὸς τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν καὶ φησὶ· ποῦ εἰσιν οἱ γραμματικοί, οἱ τὸ γράμμα τοῦ νόμου πρεσβεύσαντες καὶ μηδὲν ἕτερον εἰδότες νοεῖν ἢ τὰς τῆς λέξεως ἐπαγγελίας, οὓς ἐταλάνιζεν ὁ σωτῆρ ἐν εὐαγγελίοις λέγων· «οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί». ποῦ τοίνυν οἱ γραμματικοί φησὶ, ποῦ οἱ συμβουλευόντες; ποῦ γὰρ οὗτοι φανήσονται ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, οἱ κολακείαις ἐκτρέφοντες τοὺς μαθητευομένους αὐτοῖς; διὸ φησὶν· ὁ ἀριθμῶν τοὺς τρεφομένους, μικρὸν καὶ μέγαν λαόν, ᾧ οὐ συνεβουλευσαντο, κολακείαις δὲ αὐτοὺς τρέφοντες διέστρεφον. κατὰ δὲ

τὸν Σύμμαχον· ὁ ἀριθμῶν φησι τοὺς ἐκτεθραμμένους, τὸν λαὸν τὸν ἀναιδῆ. οὐκ ὄψει λαὸν βαρὺν χεῖλεσιν, ὥστε μὴ ἀκούσαι διάλεκτον γλώσσης· τὸν μὲν οὖν ἀναιδῆ λαὸν φησι διαστρέφεις τρέφων κολακείᾳ καὶ ἀπάτῃ, ὃ σὺ γραμματεῦ τοῦ νόμου. οὐχ ὄρᾳς δὲ ὄψει τὸν ἐμὸν λαὸν τὸν βαρὺν τοῖς χεῖλεσιν; ἀλλ' οὐδὲ ἀκούση ἀσύνετος ὢν διαλέκτου γλώσσης, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ αἱ γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην». ἀλλὰ σὺ ταύτας τὰς γλώσσας οὐκ ἀκούσεις οὐδὲ τὸν βαθύφωνον λαὸν νοήσεις· πῶς γὰρ καὶ οἶόν τε ἦν αὐτοὺς ταῦτα νοεῖν ἀσυνέτους ὄντας ὥστε λέγεσθαι περὶ αὐτῶν· λαὸς πεφραυλισμένος, καὶ οὐκ ἔστι τῷ ἀκούοντι σύνεσις. 2.6 Ἀντὶ τοῦ· ἴδου Σιών ἡ πόλις ὁ μὲν Ἀκύλας ὠραματίσθη Σιών πολίχνη, ὁ δὲ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων ἴδε Σιών τὴν πόλιν τῶν ἀγίων ἡμῶν εἰρήκασι, τοῦ λόγου προσφωνούντος τῇ Σιών καὶ παρακελευομένου αὐτῇ θεάσασθαι τὴν πόλιν τὴν καλουμένην τὸ σωτήριον ἡμῶν ἢ θεάσασθαι τὴν πόλιν τῶν ἀγίων ἡμῶν. καὶ πάλιν ἐξῆς· οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ἱερουσαλήμ, ὡς μελλούσης τῆς Ἱερουσαλήμ γινώσκεισθαι καὶ ὡς οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται ἑτέραν πόλιν τὴν τῶν ἑορτῶν. σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος σωτήριον μὲν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, πόλιν δὲ ἑορτῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἣτις ἐστὶ πόλις πλουσία, καὶ σκηναὶ αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδὲ μὴ κινήθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσιν· τῆς μὲν γὰρ Ἰουδαϊκῆς Ἱερουσαλήμ πολλάκις ἐσεισθήσαν αἱ σκηναὶ πολιορκηθείσης διαφόρως καὶ εἰς ἕδαφος κατενεχθείσης ὑπὸ τῶν κατὰ χρόνους πολεμησάντων αὐτήν, τῆς δὲ καινῆς ταύτης πόλεως ἀκινήτους φησὶν ἔσεσθαι τοὺς πασσάλους. κἂν γὰρ νομιζήταί ποτε ἐν διωγμοῖς ἐλαύνεσθαι καὶ πολιορκεῖσθαι, ἀλλ' «ἐπὶ τὴν πέτραν» ἐστῶσα μένει δι' αἰῶνος ἄπτωτος· «ἄψευδής» γὰρ ἦν ὁ εἰπὼν· «ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς», καὶ πάλιν· «κατέβησαν οἱ ὑετοί, ἦλθον οἱ ποταμοί, ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέρρηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν». διὰ τοῦτο τὰ σχοινία αὐτῆς φησὶν οὐ μὴ διαρραγῶσι. Καὶ τὸ αἴτιον ἐπιλέγει φάσκων· ὅτι τὸ ὄνομα κυρίου μέγα ἐστὶν ἡμῖν· τόπος ἡμῖν ἔσται, ποταμοὶ καὶ διώρυγες πλατεῖς καὶ εὐρύχωροι. αὐτὸ τὸ ὄνομά φησι κυρίου τόπος ἔσται ταύτῃ τῇ καινῇ πόλει τῇ ἀσειστω καὶ ἀπτῶτῃ· διόπερ ὡς ἂν ἐπὶ τὸν κύριον τόπον ὄντα αὐτῆς ὠκοδομημένη ἄσειστος μένει. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐκεῖ φησι κραταῖος ἡμῖν κύριος τόπος ποταμῶν, διώρυγες εὐρύχωροι, ὅπου μὴ πορευθῆ πλοῖον κωπηλάτου οὐδὲ ἐντολῇ κραταιοῦ διαπεράσει αὐτό, καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἐκεῖ φησὶν ὑπερμεγέθης κύριος ἡμῖν τόπος ποταμῶν, ρεῖθρα πλατεῖα χερσίν, οὐ μὴ πορευθῆ ἐν αὐτῷ ναὺς κώπης καὶ τριήρης ὑπερμεγέθης οὐ διαβήσεται αὐτό. τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ Θεοδοτίων ἐξέδωκεν. δι' ὧν ὁ λόγος τῆς προλεχθείσης πόλεως τὸν κύριόν φησὶν ἔσεσθαι τόπον ποταμῶν ρεῖθρα ἐχόντων καὶ διώρυγας πλατεῖς ὥστε λέγειν· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ», καὶ πάλιν· «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων». οὕτω δὲ ἐν ἀσφαλεῖ τυγχάνουσιν «οἱ ποταμοὶ» οὗτοι «οἱ τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ εὐφραίνοντες» ὡς μὴ δύνασθαι δι' αὐτῶν πορεύεσθαι πλοῖον κωπηλάτου μηδὲ τριήρη ὑπερμεγέθη διὰ τὸ αὐτὸν τὸν κύριον εἶναι τὸν τόπον αὐτῶν. ὅθεν ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις ἀνεπίβατοι τυγχάνουσιν οἱ ποταμοὶ οἱ τὴν προλεχθεῖσαν τοῦ θεοῦ πόλιν ἀντὶ περιβόλου κυκλοῦντες καὶ περιτειχίζοντες ὡς πᾶσιν ἀλλοτρίοις ἀδιαβάτους εἶναι· ἐπειδὴ ὁ κύριος τόπος ὢν αὐτῆς μέγας ἐστίν· αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ πέτρα, ἐφ' ἣν ὠκοδομήθη. ὁ αὐτὸς δὲ φησι καὶ κριτὴς ἡμῶν ἐστίν, αὐτὸς καὶ ἄρχων ἡμῶν ἐστίν, αὐτὸς καὶ βασιλεὺς καὶ σωτὴρ ἡμῶν. πάντα ταῦτα τοῦ κυρίου ὄντος ἡμῖν εἰκότως ἀπολιόρκτητος τυγχάνει ἡ πόλις, καὶ οἱ ποταμοὶ οἱ κυκλοῦντες αὐτήν ἐχθροῖς ἅπασιν

ἀδιάβατοι τυγχάνουσι· νοήσομεν δὲ τοὺς ποταμοὺς τοὺς περιφράττοντας τὴν εἰρημένην πόλιν ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τελείου ποταμοῦ, οὗ «τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ», λόγος τυγχάνει ἀναλόγως. καὶ «οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ οἱ διὰ παντὸς βλέποντες τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς» εἶεν ἂν οἱ ποταμοὶ οἱ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ φρουροῦντες, ἀλλὰ γὰρ τοσαῦτα εἰπὼν ὁ λόγος περὶ τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως μεταβαλὼν ὡς πρὸς τὴν παλαιὰν ἀποτείνεται. Καί φησιν· ἐρράγησαν τὰ σχοινία σου, ὅτι οὐκ ἐνίσχυσεν· ὁ ἰστός σου ἐκλίνε τοῦ χαλάσαι τὰ ἰστία· οὐκ ἀρεῖ σημεῖον, ἕως οὗ παραδῶ εἰς προνομήν. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὴν πτώσιν τῆς σωματικῆς Ἱερουσαλήμ, ἧς ἐρράγη τὰ σχοινία καὶ ὁ ἰστός δὲ αὐτῆς ὡσπερὶ τινος νηὸς ἐν χειμῶσι καὶ κλύδωσι διαπεσούσης ἐκλίθη πίπτων διασπασθέντων τῶν διακρατούντων αὐτὸν σχοινίων, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐξερρίφη τὰ σχοινία σοῦ φησιν ὥστε μὴ κρατεῖν· οὕτως ὁ ἰστός αὐτῶν ὥστε μὴ ἀπλῶσαι ἰστίον. τότε διένειμεν ἕως σκύλων πολλῶν· ὡς γὰρ διαπεσόντος πλοίου καὶ ναυάγιον πεπονθὸς ἐν ναυμαχίᾳ πολεμίων οἱ κεκρατηκότες διαρπάζουσιν ἑαυτοῖς τὰ τῶν ἀπολωλότων σκῦλα καὶ προνομήν ποιοῦνται πάντων. οὕτω φησὶ διαπεσούσης τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ παραδοθείσης τοῖς πολεμίοις τὰ ἐν αὐτῇ πάντα τίμια καὶ σεμνὰ καὶ ἱερατικά σκευὴ εἰς προνομήν διεδόθη τοῦ θεοῦ παραδεδωκὸς αὐτήν· οὐ γὰρ ἰδία δυνάμει τοσοῦτον ἴσχυον οἱ πολέμιοι ὡς κρατῆσαι αὐτῆς. αὐτίκα γοῦν χωλοὶ τινες ἦσαν οἱ τὴν προνομήν πεποιημένοι, σκάζοντες καὶ χωλεύοντες τὰς τῆς ψυχῆς βάσεις ὡς μὴ βαδίζειν τὴν ὁδὸν τῆς θεοσεβείας· εἰδωλολάτραι γοῦν ἦσαν οὗτοι οἱ ἀκοπιάστως καὶ ἀπονητὶ ἐλόντες τὴν ναυάγιον πεπονθυῖαν πόλιν. διὸ εἴρηται· νῦν πολλοὶ χωλοὶ προνομήν ποιήσουσι καὶ οὐ μὴ εἴπωσι Κοπιῶ ὁ λαὸς ὁ οἰκῶν ἐν αὐτοῖς· ἀφείθη γὰρ αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία· οὐ γὰρ λελόγισται αὐτοῖς ἁμαρτία πολιορκήσασι πόλιν διὰ τὸ θεοῦ κρίσει τοῦτο πεποιηκέναι. 2.7 Καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἶ που τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν ὁ λόγος ἐθέσπιζεν, ἐξῆς ἐπήγε τὴν κατὰ πάντων τῶν ἔθνων κρίσιν, ὡς γὰρ εἴρηται ἐν ἑτέροις· «ἀπὸ τῶν ἀγίων μου ἄρξασθε». οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν προνομήν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν πτώσιν αὐτῆς προειπὼν τὴν κατὰ πάντων τῶν ἔθνων συνάπτει κρίσιν· οὐ γὰρ δήπου ταῦτα μὲν τῇ Ἱερουσαλήμ ὁ λόγος ἠπέλει, οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς ἐναπομείνασι ταῖς ἑαυτῶν ἀθεμίτοις καὶ ἀσεβέσι πράξεσι. διὸ δὴ ἀνακαλεῖται ὁ λόγος τὰ ἔθνη αὐτοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς λαοῖς, σύμπασάν τε τὴν γῆν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πάντας καὶ αὐτὸν ἄλλοις ἰδίως τὴν οἰκουμένην γῆς νοουμένης, ὡς ἂν εἴποι τις τοῦ παντὸς τῆς ξηρᾶς στοιχείου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ τὰς ἐρήμους καὶ τοὺς ἀγνώστους τοῖς πολλοῖς τόπους οἰκούντων ἀνημέρων τινῶν καὶ ἀπηγριωμένων ἀνθρώπων, τῆς δὲ οἰκουμένης τῆς τῶν ἡμετέρων ἔθνων ἐν πόλεσι καὶ οἰκοδομήμασι τὰς οἰκῆσεις ποιουμένων· διὸ καὶ λαὸν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὀνομάζει. Εἶτα τοῖς πᾶσιν ὁμοῦ κήρυγμα ἐμφέρεται μαρτυρούμενον τὴν περιμένουσαν ἅπαντας καθολικὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν, ἣν παριστάς φησι· διότι θυμὸς κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ὄργη ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἣ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ἐπὶ πᾶσαν τὴν στρατιὰν αὐτῶν, τοῦ ἀπολέσαι αὐτοὺς καὶ παραδοῦναι αὐτοὺς εἰς σφαγὴν. τίσι δὲ παραδοῦναι αὐτοὺς ἢ ταῖς κολαστικαῖς ἢ τιμωρητικαῖς δυνάμεσι; Τούτων δὲ τῶν κολαζομένων οἱ μὲν τραυματῖαι ἔσσονται, οἱ δὲ νεκροί, δηλαδή οἱ τὰ «πρὸς θάνατον ἡμαρτηκότες», ὧν αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὸν θνητὸν βίον συντελεσθεῖσαι κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν δυσωδίας ἀποπνεύουσι. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ ἀναβήσεται αὐτῶν ἡ δυσωδία, ἀντὶ δὲ τοῦ· βραχίσηται τὰ ὄρη ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν, κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα ἐκτακῆσονται τὰ ὄρη ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν εἴρηται. τίνα δὲ ταῦτα, ἐπιλέγει ἐξῆς ὁ μὲν Ἀκύλας· καὶ τακῆσονται πᾶσα

στρατιὰ τῶν οὐρανῶν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ τακῆσεται πᾶσα δύναμις τῶν οὐρανῶν, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ τακῆσονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν. ταῦτα τοίνυν ἐτύγχανε τὰ ὄρη, περὶ ὧν εἴρηται τό· καὶ τακῆσονται τὰ ὄρη ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν· αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ὄρη νοούμεναι τακῆσονται λέγονται ὡς αἷται γενόμεναι τῆς ἀπωλείας τῶν εἰρημένων. εἶεν δ' ἂν αὐταί, περὶ ὧν φησιν ὁ Ἀπόστολος· «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»· αὐταί γὰρ αἱ δυνάμεις αἱ τὸν ἀέριον χῶρον διατρέχουσαι δυνάμεις οὐρανῶν εἴρηται· ἐπεὶ καὶ τὰ δι' ἀέρος φερόμενα «πετηνὰ οὐρανοῦ» καλεῖν εἴωθεν ἢ γραφῆ λέγουσα· «τὰ πετηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης». μὴ κείμενον δὲ ἐν τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα ἐρμηνείᾳ τό· καὶ τακῆσονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, μετὰ ἀστερίσκων ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν ἐρμηνείας προσετέθη. ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν ἡμᾶς γνῶναι, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τοῦτο διδάσκει ὁ προφητικὸς λόγος παριστὰς ὡς μετὰ «τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου» γενήσεται τὰ προλεχθέντα. διὸ καὶ ἐπιφέρει· καὶ εἰλιγῆσεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός, καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου καὶ ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὰ περὶ τῆς συντελείας παραδιδούς ἔλεγεν· «καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν οὐρανῶ». ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται ὡς φύλλα, ὁ μὲν Ἀκύλας· καὶ πᾶσα στρατιὰ αὐτῶν ἀπορρεύσει ὡς ἀπορρεῖ φύλλον ἀπὸ ἀμπέλου καὶ ὡς ἀπόπτωμα ἀπὸ συκῆς, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν πεσεῖται ὡς πίπτει φύλλον ἀπὸ ἀμπέλου καὶ ὡς ἀπόπτωμα ἀπὸ συκῆς, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Θεοδοτίων· καὶ πᾶσα δύναμις αὐτῶν πεσεῖται ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου καὶ ὡς πτῶμα ἀπὸ συκῆς. τετήρηται δὲ ταῦτα ἡμῖν εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι τὰ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα εἰρημένα ἄστρα παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ ὠνομάσθησαν. ποῖαι δὲ δυνάμεις ἢ περὶ ὧν ἀρτίως ἐλέγετο; κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν· καὶ τακῆσονται πᾶσα στρατιὰ τῶν οὐρανῶν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ τακῆσεται πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ τακῆσονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν· αὐταί τοίνυν ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις, ἃς ἀποδεδώκαμεν εἶναι «τὰς ἀρχάς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας τὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». ταῦτα αὐτὰ ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου πεσεῖσθαι εἴρηται κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρόν, καθ' ὃν εἰλιγῆσεται ὁ οὐρανός ὡς βιβλίον. ἐπιτηρήσαι δὲ ἄξιον ἐνταῦθα γενομένους τοῦ λόγου ὡς οὐ φθορὰν οὐδὲ ἀπώλειαν καὶ ἀφανισμόν ἔσεσθαι τοῦ οὐρανοῦ σημαίνει ὁ λόγος, ἀλλ' «ὡς ἂν εἰλισσομένης βίβλου» φανεροῦται τὰ ἐγγεγραμμένα, οὐ μὴν φθείρεται «ἢ βίβλος» τὸν αὐτὸν τρόπον «ἀνελιττομένης» τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ γραφῆς περιεχούσης τὰς τοῦ σύμπαντος αἰῶνος πράξεις, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀπορρέουσι τῆς κατὰ τὸν ἀέρα διατριβῆς ἀποπεσοῦσαι. καὶ ὁ Δανιὴλ δὲ τὰ περὶ τῆς κρίσεως διδάσκων ἔφασκεν· «κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεώχθησαν». ποῖαι δὲ βίβλοι; ἢ πάντως που αἱ πάσας τὰς πράξεις τῶν ἐν παντὶ τῷ αἰῶνι πολιτευσαμένων ἐγγεγραμμένας περιέχουσαι, ἃς οὐκ ἂν ἀμάρτοις εἶναι λέγων τὸν λεγόμενον ἐνταῦθα βιβλίου δίκην εἰλιγῆσθαι οὐρανόν, ἐν ᾧ ὥσπερ ἐν γραφῇ αἱ πάντων περιέχονται πράξεις. τότε δὲ αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις αἱ πάσαι δίκην ἄστρων πολλοὺς ἀπατήσασαι πεσοῦνται, ἐπεὶ «καὶ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς πέπτωκεν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ». Πεσοῦνται δὲ αὐταί αἱ δυνάμεις, ἐπειδήπερ ἐμεθύσθη φησὶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἡ μάχαιρά μου, μάχαιραν νοούντων ἡμῶν τὴν κολαστικὴν

δύναμιν, ἣ παραδοθήσονται αἱ δεηθεῖσαι τοιαύτης κολάσεως. ἄλλος δ' ἂν εἴποι συντελείας γιγνομένης τοῦ ὀρωμένου παντὸς τὴν τῶν σωμάτων ρευστὴν οὐσίαν λυθήσεσθαι ὡς καὶ αὐτὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀστέρας, λέγω δὲ τὰς ἐν αὐτῷ ἀφανεῖς δυνάμεις ἀποδύσεσθαι τὰ περικείμενα αὐτοῖς σώματα ἐπὶ μεταβολῇ ζωῆς κρείττονος, καὶ τοῦτο δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ φάσκοντος Ἀποστόλου· «ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ». πρῶτας δὲ μετελθοῦσα τὰς ἐν τῷ ἀερίῳ τόπῳ πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις ἢ λεχθεῖσα μάχαιρα τοῦ θεοῦ δευτέρας μετέρχεται τὰς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀσεβῶν ψυχὰς. διὸ ἐπιλέγει· ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν καταβήσεται καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τῆς ἀπωλείας· τίς δὲ καταβήσεται, ἀλλ' ἢ ἡ μάχαιρα; Ἰδουμαία δὲ ἐρμηνεύεται γεώδης, ἐφ' ἣν ἡ μάχαιρα καταβᾶσα πληροῦται αἵματος καὶ ὡσπερ ἀπὸ στέατος τῶν κατασφαττομένων παχύνεται. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι ἄμνοι καὶ τράγοι καὶ κριοὶ φησι· τῶν μὲν ἄμνων, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἄρνων, σημαίνοντων τοὺς τὸν δημῶδη καὶ ιδιωτικὸν μετελθόντας βίον, τῶν δὲ τράγων καὶ κριῶν τοὺς πολλὰ δεδυνημένους «ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις», οὓς μετελεύσεται ἡ μάχαιρα τοῦ θεοῦ ὡσπερ θυσίαν ἐργαζομένη διὰ τοῦ κατασφάττειν καὶ θύειν τοὺς προλεχθέντας ἄμνους καὶ τράγους καὶ κριούς, καὶ ταῦτα ποιήσει ἐν τῇ Βοσόρ, ἢ μεταλαμβάνεται εἰς τὴν σάρκα τοῦ λόγου τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς σημαίνοντος ἐν τούτοις. διὸ τὴν τῶν εἰρημένων σφαγὴν ἐν σαρκὶ ἔσσεσθαι διδάσκων φησὶν· ὅτι θυσία τῷ κυρίῳ ἐν Βοσόρ καὶ σφαγὴ μεγάλη ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ· πᾶσαν γὰρ τὴν γεώδη ψυχὴν μετελεύσεται· Ἐδώμ γὰρ ὁ γῆϊνος καὶ Ἰδουμαία γεώδης ἐρμηνεύεται ὡς καὶ ἀλλαχοῦ. διὸ αὐτὸς ὁ προφήτης ἐξῆς προῶν περὶ τοῦ σωτήρος καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενησομένης κρίσεώς φησι· «Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσόρ»; τὴν γὰρ ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς γενομένην τοῦτον ἐδήλου τὸν τρόπον. Πλὴν ἀλλὰ συμπεσεῖσθαι φησὶν ἐν τοῖς προκειμένοις τοὺς ἄδρους καὶ τοὺς κριούς καὶ τοὺς ταύρους ὡς μεθυσθῆναι τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ ἀπὸ τοῦ στέατος τῶν σφαττομένων ὑπὸ τῆς μαχαίρας τοῦ θεοῦ. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ καταβήσονται φησὶν ὑψηλοὶ μονοκέρωτες καὶ μόσχοι μετὰ κραταιῶν, καὶ μεθυσθήσεται ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ ὁ χοῦς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ στέατος λιπανθήσεται. οἶμαι δὲ τὸ θεῖον πνεῦμα τοιαύταις κεκρῆσθαι λέξεσιν ἀπειλητικαῖς εἰς τὸ παραστῆσαι τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ θεοῦ ἐκδίκησιν καὶ εἰς τὸ φοβῆσαι τοὺς τούτων ἀκρωμένους τῇ συνήθει καὶ παχυτέρᾳ ἀκοῇ τῷ μὴ δύνασθαι τοὺς πάντας ἄλλως νοεῖν τὰς ἐπαχθησομένας τοῖς ἀσεβεῖσι τιμωρίας μηδὲ τὸν τρόπον τῆς κολάσεως ἐπινοῆσαι δύνασθαι. διὸ παχυτέροις ῥήμασι καὶ συνηθεστέροις λέξεσι φόβου ποιητικαῖς κέχρηται, ἵνα κἂν οὕτως φοβηθέντες ἐπιστρέψωσιν οἱ τούτων ἀκούοντες. 2.8 Τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ αἰνιξάμενος ὁ λόγος διὰ τοῦ εἰπεῖν· «ἐρράγησαν τὰ σχοινία σου, ὅτι οὐκ ἐνίσχυσεν· ὁ ἰστός σου ἔκλινεν, οὐ χαλάσει τὰ ἰστία· οὐκ ἀρεῖ σημεῖον, ἕως οὗ παραδοθῆ εἰς προνομὴν». εἶθ' ἐξῆς περὶ τῶν πολιορκησάντων αὐτὴν ἐθνῶν διαλαλήσας καὶ περὶ τῆς καθ' ὅλου κρίσεως τοῦ θεοῦ τῆς μετελευσομένης τοὺς ἀσεβεῖς πάντας ἐπαναλαμβάνει τὸν περὶ τῆς Σιών καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ λόγον διδάσκων, ὅτι ἤξει αὐτῇ ἀνταποδόσεως ἐνιαυτὸς καὶ ἡμέρα κρίσεως. καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο τό· «Γυναῖκες πλούσιαι, ἀνάστητε», «ἡμέρας ἐνιαυτοῦ μνειάν ποιήσασθε ἐν ὀδύνῃ μετ' ἐλπίδος». τίς οὖν ἦν οὗτος ὁ ἐνιαυτός, ἐφ' ᾧ κόπτεσθαι «μετ' ὀδύνης» προστάττει, ἢ παροῦσα προφητεία παρίστησι λέγουσα τὰ προκείμενα. τούτοις δὲ παραθεῖναι ἀναγκαῖον τοῦ αὐτοῦ προφήτου τὸν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς ἐξῆς φάσκοντα λόγον· «Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι

αίχμαλώτοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως τῷ θεῷ ἡμῶν, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας, δοθῆναι τοῖς πενθοῦσι Σιών δόξαν». ὁρᾷς ὅπως καὶ ἐν τούτοις ἐνιαυτὸς κυρίου εἴρηται καὶ ἡμέρα ἀνταποδόσεως, οἷς ὅμοιον τυγχάνει τό· ἡμέρα γὰρ κρίσεως κυρίου καὶ ἐνιαυτὸς ἀνταποδόσεως κρίσεως Σιών· οὐκοῦν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐνιαυτὸς τυγχάνει καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἡμέρα, καθ' ἣν «οἱ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται», οἱ τε «πενθοῦντες τὴν Σιών παρακαλοῦνται» ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ αἱ γενόμεναι «πλούσιαι γυναῖκες» ἐπὶ τὸν κοπετὸν καλοῦνται καὶ τὰ λεγόμενα διὰ τῶν προσκειμένων τῇ Σιών ἀποβαίνειν ἡμελλε. ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπληροῦτο, καθ' ἣν οἱ μὲν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες καὶ τὴν χάριν τὴν δι' αὐτοῦ παραδεδεγμένοι τῶν χρηστοτέρων εὐαγγελιῶν ἀπέλαυον· οἱ δὲ ἄλλοτρίους ἑαυτοὺς καταστήσαντες τῆς αὐτοῦ χάριτος πάσης ἀγαθῆς ἐλπίδος ἀποπεσόντες ταῖς τῶν σκυθρωποτέρων ἀπειλαῖς ὑποπεπτώκασι. Καὶ αὐτὴ δὲ αὐτῶν ἡ σεμνὴ καὶ βασιλικὴ πόλις τοιαῦτα πέπονθεν, ὅποια θεσπίζει ἡ παροῦσα προφητεία λέγουσα· καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες αὐτῆς εἰς πίσσαν καιομένην ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ οὐ σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἄνω· εἰς γενεὰς αὐτῆς ἐρημωθήσεται καὶ εἰς χρόνον πολύν, κατὰ τὸν Σύμμαχον· γῆ αὐτῆς φησὶν εἰς πίσσαν φλεγομένην νυκτός καὶ ἡμέρας οὐ σβεσθήσεται εἰς αἰῶνα, ἀναβήσεται ὁ κάπνος αὐτῆς ἀπὸ γενεᾶς αὐτῆς εἰς γενεὰς ἐρημωθήσεται εἰς νεῖκος νεικέων, δι' ὧν σαφῶς ὁ λόγος παρίστησιν ἐσχάτην ἐρημίαν καταλήψεσθαι τὸν τε τόπον καὶ τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καί· οὐκ ἔσται φησὶν ὁ διοδεύων αὐτήν, καί· οὐκ ἔσται ὁ παραπορευόμενος ἐν αὐτῇ. προφητεύει δὲ ἐν τούτοις ὅτι οὐκέτι Ἰουδαῖος τὸν τόπον διελεύσεται ἐκεῖνον, ὃ δὴ καὶ ἐπληροῦτο νόμοις καὶ διατάγμασι Ῥωμαϊκοῖς κεκωλυμένων Ἰουδαίων ἐπιβαίνειν τῷ τόπῳ. Ἄλλ' ἐκείνων μὲν οὐκ ἔστιν ὁ διοδεύων, ἑτέρους δὲ οἰκήσειν φησὶ τινὰς δὲ τούτους ὄρνεα καὶ ἐχίνους καὶ ἴβεις καὶ κόρακας, δι' ὧν αἰνίττεται ψυχὰς ἀκαθάρτους, ὅποια ἦσαν αἱ τῶν μετὰ ταῦτα ἐξ ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογενῶν ἐθνῶν τὸν τόπον οἰκησάντων εἰδωλολατρῶν. οὐ μόνον δὲ τούτους κατοικήσειν τὸν τόπον ἀντὶ τῶν πάλαι οἰκητόρων φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὄνοκενταύρους καὶ σειρήνας καὶ στρουθοὺς, δαίμονας τινὰς αἰνιττόμενος τοὺς ἐν τοῖς ἀγάλμασι τῆς εἰδωλολατρίας αὐτῶν ἐμφωλεύσαντας. διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὄνοκενταύροις καὶ βοήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβληθήσεται τῷ τόπῳ σπαρτίον φησὶ γεωμετρίας ἐρήμου, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε· καὶ ἐκταθήσεται ἐπ' αὐτήν μέτρον ἀφανισμοῦ. πλὴν ταῦτα πάντα ἔσται ἐπὶ τῶν προτέρων οἰκητόρων ἐξελασθέντων καὶ ἀπωλεία παραδοθέντων. διὸ ἐπιλέγει· οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται· οἱ γὰρ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς ἔσονται εἰς ἀπώλειαν. ἐπειδὴν δὲ τὰς ἕξωθεν τῆς Ἱερουσαλήμ συναγωγὰς αὐτῶν θεωρῆς, ἄκουε ὅποια καὶ περὶ αὐτῶν ἀναφωνεῖ λέγων· καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν ἀκάνθινα ξύλα, δηλῶν τὰς ἀκάρπους αὐτῶν διδασκαλίας. διὸ καὶ τὸν «ἀμπελῶνα» αὐτῶν διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδήλου «ἀκάνθας» ἠγηροχένοι λέγων· «ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας». ἐρημίας δὴ τῆς ἐσχάτης ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν γενομένης καὶ ἀκανθῶν πληρωθείσης αὐτῶν τῆς χώρας εἰκότως ἀναπαύσεσθαι ἐν αὐτοῖς τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα προλέγει φάσκων· ἐκεῖ ἀναπαύσονται ὄνοκενταυροί, εὔρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχίνος, καὶ διέσωσε τὰ γεννήματα αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· διέσωσε καὶ ἐξεκόλαψε καὶ συνήγαγε. τούτων οὖν ἕνεκα πάντων τὰς φάραγγας αὐτῶν, δηλαδή τὰς ψυχὰς αὐτῶν, κάτω που ἐν κοιλώμασι καὶ ἐν φάραγγι τυγχανούσας στραφήσεσθαι φησὶν εἰς πίσσαν καὶ εἰς θεῖον καὶ τὴν γῆν αὐτῶν εἰς πίσσαν καιομένην ἡμέρας καὶ νυκτός,

καὶ οὐ σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· ἄσβεστον γὰρ ἔσσεσθαι αὐτῶν τὴν αἰωνίαν κόλασιν καὶ τοῦ πυρὸς αὐτῶν τὸν κάπνον ἀναβήσεσθαι ἄνω, τὸ δὲ θεῖον τῆς ἐν βάθει τιμωρίας αὐτῶν τοῖς ἄνω παρέχον ὄραν διὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς κακίαν, πίσση διὰ τὸ σκοτῶδες καὶ μέλαν παραβαλλομένην. τοσοῦτων δὲ κακῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Σιών κατὰ «τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀνταποδόσεως» αὐτῆς γενησομένων, ἴδωμεν ὅποια ἐξῆς προσελεύσεσθαι φησι λέγων· ἐκεῖ συνήντησαν ἔλαφοι καὶ ἴδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. ἔλαφους δὲ «καθαρὸν» ζῶον οἶδεν ἡ θεία γραφή καὶ πολλὰ χρηστὰ περὶ ἐλάφων διδάσκει, ὡς ὅταν λέγη· «ὄν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ θεός», καὶ πάλιν· «φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἔλαφους», καὶ αὐθις· «ἔλαφος φιλίας καὶ πῶλος χαρίτων ὁμιλείτω σοι», καὶ ἐν τῷ Ἰώβ· «ἐφύλαξας καὶ μῆνας ἐλάφων, ὠδῖνας αὐτῶν ἐξαποστελεῖς». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῆς νύμφης τῆς ἐν τῷ Ἰασιματι τῶν Ἰασιμάτων «ἀδελφιδὸς ἐλάφῳ» παραβέβληται, καθὼς καὶ αὕτη διδάσκει λέγουσα· «ὁμοίός ἐστιν ἀδελφιδός μου τῷ δόρκωνι ἢ νεβρῶ ἐλάφῳ ἐπὶ ὄρη ἀρωμάτων». ὅτε τοίνυν καὶ αὐτὸς «ὁ νυμφίος» ἐλάφῳ παραβάλλεται, τίνας ἂν εἴποις τὰς ἐνταῦθα πολλὰς ἐλάφους ἢ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους; ἔστι δὲ καὶ ὀφιοκτόνον τὸ ζῶον καὶ ἐν τοῖς «καθαροῖς» παρείληπται. διδάσκει τοίνυν ὁ παρῶν λόγος ἀπὸ τῆς ἐρημίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἔλαφοὶ τινες παρήλθον οἱ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἐκεῖ γὰρ συνήντησαν ἔλαφοι καὶ εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων· ἐγνώρισαν γὰρ ἑαυτοὺς καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τοὺς «κατ' εἰκόνα θεοῦ» γενομένους χαρακτῆρας ἐπέγνωσαν. Πλὴν ἀλλὰ παρήλθον τὸν τόπον ἐκεῖνον ἀποχωρίσαντες αὐτούς, διὸ εἴρηται· ἀριθμῶ παρήλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο. εἶτ' ἐπειδήπερ οὐ παρέμειναν μιᾶ πόλει, διέδραμον δ' ἄλλος ἀλλαχοῦ πληροῦντες τὸ εὐαγγέλιον. τούτου χάριν εἴρηται· ἕτερα τὴν ἕτεραν οὐκ ἐζήτησεν· ὅτι κύριος αὐτοῖς ἐνετείλατο, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτούς· ὁ γὰρ εἰπὼν αὐτοῖς· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὀνόματί μου», αὐτὸς ἐνετείλατο μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς, διατρέχειν δὲ ἀπανταχοῦ καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῆς συστάσεως τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ἐπιβάλλει αὐτοῖς κλήρους, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ διεμέρισεν βόσκεισθαι εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· οὐκοῦν καὶ ῥώμην αὐτοῖς καὶ βοήθειαν παρεῖχεν ὡσπερ καὶ κλήρους εἰς γενεὰς γενεῶν εἰς τὸ ἀναπαύσασθαι αὐτοὺς ἐν τοῖς ἑαυτῶν κλήροις, δηλαδὴ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἀποκληρωθεῖσιν αὐτοῖς, ἐν οἷς εἰς γενεὰς γενεῶν ἡ μνήμη αὐτῶν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν ἰδρυθείσαις ἐκκλησίαις ἀναζωπυρεῖται. ὄρας οἷα προφητεύει ταῖς ἐλάφοις, ὅτι δὲ οὐκ ἦν δυνατόν ταύτας τὰς ἐπαγγελίας ἐπὶ τῆς προλεχθείσης ἐρημίας τῆς Σιών πληροῦσθαι παντὶ τῷ δήλῳ· ἐχίνους γὰρ καὶ ὄνοκενταύρους καὶ δαιμόνια οἰκῆσειν ἐλέγετο ἐν αὐτῇ. οὐκοῦν ἕτερα εἴη ἂν ἡ τῶν ἐλάφων χώρα, ἐν ἣ αὐτὸς ὁ κύριος ταῖς ἐλάφοις ἔβαλε κλήρους, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ βόσκεσθαι αὐτοῖς ἔδωκεν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ἀλλ' ἢ τοίνυν ἐστὶν αὕτη ἡ ταῖς ἐλάφοις ἀπονεμηθεῖσα χώρα, ἣν παρίστησιν ὁ φάσκων ἐν Ψαλμοῖς λόγος· «φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἔλαφους καὶ ἀποκαλύψει δρυμούς». οὐκοῦν ἐν τοῖς δρυμοῖς τοὺς κλήρους αὐταῖς διένειμε, δηλαδὴ ἐν τοῖς ἔθνεσι· πολλάκις γοῦν ἀπεδείχθησαν οἱ δρυμοὶ εἰς τὰ ἀλλόφυλα ἔθνη παραληφθέντες τῶν ἐλάφων τῶν ἀποδοθειῶν κατὰ πρόσταγμα θεοῦ κλήρους καὶ μερίδας εἰληφειῶν εἰς ἕτεραν χώραν, ἀκόλουθον ἦν γινῶναι ἡμᾶς, τίς ποτε ἦν αὕτη. ἐν μὲν οὖν τῷ Ψαλμῷ «φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἔλαφους» εἴρηται «καὶ ἀποκαλύπτουσα δρυμούς», τοῦ λόγου διδάσκοντος ὡς διὰ τῶν ἐλάφων τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου «καταρτισθέντων» «δρυμοί» τινες ἄγριοι καὶ ἀλσώδεις «ἀνεκαλύφθησαν» τῶν ἐν αὐτοῖς θηρίων καὶ ἐρπετῶν ὑπὸ τῶν ἐλάφων ἀπελαθέντων τὰ ἀλλόφυλα δὲ καὶ ἀλλότρια τοῦ θεοῦ ἔθνη διὰ τῶν

«δρυμῶν» ἐδηλοῦτο. 2.9 Ταύτην τοίνυν τὴν ἔρημον καὶ διὰ τῶν μετὰ χεῖρας εὐαγγελίζεται ἡ προφητεία μετὰ τὰ προλεχθέντα «περὶ τῶν ἐλάφων» φάσκουσα· Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα περὶ τῆς ἐρήμου ταύτης εἴρηται καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐν τῇ αὐτῇ προφητεία φερομένων, δι' ὧν εἴρηται· «Εὐφράνθητι, στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα». εἴη ἂν τοίνυν αὕτη ἐτέρα ἔρημος παρὰ τὴν προλεχθεῖσαν Σιών, ἐν ἣ «ἐχίνους καὶ ἴβεις καὶ κόρακας», «δαιμόνιά τε καὶ ὄνοκενταύρους οἰκήσειν» ἐλέγετο, «πίσης τε αὐτῆς καὶ θείου» πληρωθήσεσθαι «τὰς φάραγγας». τούτων δὲ περὶ τῆς Σιών καὶ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ εἰρημένων ὥρα τὰ προκείμενα περὶ ἐτέρας ἐρήμου λέγεσθαι νοεῖν. ἦν δὲ αὕτη δρυμὸς «τῶν ἐλάφων» καὶ ἡ χώρα τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν, ἔνθα «τοὺς κλήρους» διένειμε «ταῖς» ἀποδοθείσαις «ἐλάφοις» ὁ κύριος εὐαγγελίζεται φάσκων ὁ λόγος· Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· διψῶσα γὰρ αὕτη πρότερον ἔρημος ἐστερημένη νάματος οὐρανόυ, ἀλλὰ χαίρειν αὐτῇ καὶ εὐφραίνεσθαι ὁ λόγος προστάττει διὰ τὰ ἐπιλεγόμενα, ἔτι δὲ καὶ ἀνθεῖν ὡς κρίνον, ὥστε λέγειν· «Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν τῷ θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ». ἀλλὰ καὶ ἐξανθήσει φησὶ νεαρὰ βλαστήματα καὶ «ἄνθη» ὠραῖα, περὶ ὧν εἴρηται ἐν Ἰουδαίᾳ τῶν Ἰουδαίων· «τὰ ἄνθη ὠφθη ἐν τῇ γῆ», «οἱ μανδραγόροι ἔδωκαν ὄσμήν». ποῖαν δὲ ἔρημον ἱστορεῖ, διασαφεῖ λέγων· καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, τὴν εὐαγγελικὴν γραφὴν παρίστησιν· «ἐν» γὰρ «τῷ Ἰορδάνῳ ποταμῷ» πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυσε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ μηκέτ' ἐνεργούσης ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ τῆς κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἐπιτελουμένης λατρείας «βάπτισμα μετανοίας» καὶ «τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρὸν» «ἐν» αὐτῷ «τῷ Ἰορδάνῳ ποταμῷ» ὁ αὐτὸς παρεδίδου προφήτης· ὅτε σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ ἐπεσφραγίσαστο τὸ Ἰωάννου κήρυγμα «ἐν τῷ Ἰορδάνῳ βαπτισθεῖς» ὑπ' αὐτοῦ καὶ βεβαιώσας δι' ἑαυτοῦ τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον. καὶ ἡ πάλαι δὲ ἔρημος καὶ ἄνυδρος καὶ ἄκαρπος, λέγω δὲ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ διὰ τῆς καθάρσεως «τοῦ τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ» τὴν τοῦ Ἰορδάνου διεπράττετο βαπτίζων ἅμα καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν. τοῦτο καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἢ ποτε τοῦ θεοῦ ἔρημος ἐκκλησία φυλάττει. διὸ εὐφραίνεσθαι αὐτὴν καὶ ἀγαλλιᾶν ὁ λόγος παρακελεύεται, δίκην τε κρίνου εὐώδους ἐξανθεῖν. ταύτη δὲ καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμύλου δέδοται. ὁ μὲν οὖν Λιβάνος καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδήλου τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸν νεῶν, ἐν ᾧ «αἶ τε θυσίαι σὺν αὐτῷ λιβάνῳ» καὶ ἡ κατὰ τὸν νόμον λατρεία ἐν ταῖς ἀναφοραῖς προσεφέρετο· ὁ δὲ Κάρμηλος τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν αἰνιττόμενος ἀποδέδεικται πολλάκις. τοῦ λαοῦ τοίνυν τοῦ παλαιοῦ ἡ τιμὴ καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἡ δόξα τῇ πάλαι ἐρήμῳ, λέγω δὲ τῇ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία δοθήσεσθαι προφητεύεται. εἴτ' ἐπιλέγει· καὶ ὁ λαός μου, οὐκέτι ὁ Ἰσραήλ, ἀλλ' ὁ ἐμός φησι λαὸς ὄψεται τὴν δόξαν κυρίου, ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ λόγου παρέχοντος τῷ νέῳ λαῷ, ἅτε παραδεξομένῳ τὴν πρώτην τοῦ σωτῆρος παρουσίαν. διὸ καὶ τὴν δευτέραν καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ θέαν ὄψεται, τό τε ὕψος αὐτοῦ θεωρήσει. Τούτοις ἐξῆς εὐαγγελίζεται τοὺς διὰ τῆς ἐπιλάμψεως τοῦ σωτῆρος τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἀπαλλαγισομένων λέγων· ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα παραλελυμένα· παρακαλέσατε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐνισχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα ἀσθενοῦντα· κρατύνετε, εἴπατε τοῖς ἀνοήτοις Ἰσχυέτε, μὴ φοβεῖσθε. παραπλησίως δὲ καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων ὁμοίως ἠρμήνευσαν τοῦ λόγου παρακελευομένου τοῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταῖς τε καὶ ἀποστόλοις ἐνισχύειν τὰς παρειμένας ἐν τοῖς ἔθνεσι ψυχὰς καὶ τὰ τῶν ἡσθηνοτέρων γόνατα

παρακρατύνειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι ὀλιγοψύχοις προσφωνεῖν παρακελεύεται τό· ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε· κἄν γὰρ διώκωσί τινες ἀπειλοῦντες καὶ φόβους ἐμποιοῦντες, αἰκίας τε καὶ βασάνους ἐπάγοντες, ἀλλ' ὑμεῖς φησιν οἷ ποτε ὀλιγόψυχοι ἰσχύος καὶ δυνάμεως μεταλαβόντες μὴ φοβεῖσθε ἔχοντες τὸν ὑμέτερον διὰ παντὸς ὑμῖν συνόντα θεόν. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον· μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκδίκησις ἐλεύσεται ἀνταποδόσεως, κύριος αὐτὸς ἐλεύσεται καὶ σώσει ὑμᾶς. ταῦτα τοίνυν παιδευθέντες ὑμεῖς οἷ ποτε ὀλιγόψυχοι ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ταῦτα θεσπίσας ὁ λόγος καὶ σαφῶς θεοῦ παρουσίαν εὐαγγελισάμενος σημεῖα καὶ γνωρίσματα ἐπάγει τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων λέγων ἐξῆς· τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος χωλός, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιάλων. ἐπληροῦτο δὲ ταῦτα ἐναργῶς κατὰ τὴν γενομένην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καθ' ἣν ἕκαστον τῶν εἰρημένων τέλους ἐτύγχανε πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν σωμάτων δυνάμει θεϊκῆς ἐξουσίας ἰωμένου αὐτοῦ καὶ οὐ σωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῶν τὰ πάθη τῷ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγῳ θεραπεύοντος. εἰσέτι γοῦν καὶ νῦν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν ἅπασιν τοῖς ἔθνεσιν οἷ πάλαι διὰ πῆρωςιν ψυχῆς καὶ ἀβλεψίαν ἄψυχα καὶ ἀκίνητα ζόανα οἷα θεοὺς τεθηπότες τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τῷ αὐτοῦ φωτὶ καταυγασθέντες ἀναβλέπουσιν ὡς καταπτύειν μὲν τῆς πατροπαραδότου δεισιδαιμονίας, γνωρίζειν δὲ καὶ μόνον ἓνα ἀληθῆ θεόν. καὶ οἷ κωφοὶ δὲ καὶ ἀνήκοοι θείων λόγων πρότερον, νῦν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐπιστήμονες γεγονάσι τῆς τῶν θεοπνεύστων λογίων ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ οἷ παρειμένοι τὰς βάσεις τῆς ψυχῆς ἀνεπήδησαν «ἐλάφων» δίκην τοῖς αὐτῶν ἐξομοιωθέντες διδασκάλους, οὓς μικρῶ πρόσθεν «ἐλάφους» ὠνόμαζεν ἡ προφητεία. καὶ ἡ τῶν μογιάλων δὲ γλῶσσα, ἦν «συνέδησεν ὁ σατανᾶς» τοῦ μὴ θεολογεῖν τὸν ἀληθῆ θεόν, τρανὰ φθέγγεσθαι καὶ διηρθρωμένα μεμάθηκε. μογιάλους δὲ οὐκ ἂν ἀμάρτοις εἰπὼν τοὺς «παρὰ τοῖς σοφοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου» μόγις ποτὲ τολμήσαντας ὀρθόν τι φρονῆσαι καὶ εἰπεῖν περὶ θεοῦ. πρὸς τούτοις ἅπασιν ἐπὶ τῇ θεοπίζομένη θεοφανείᾳ καὶ ὕδωρ φησιν ἐν τῇ πάλαι ἐρήμῳ ἐρράγη πηγῆς ἐν αὐτῇ ζωοποιοῦ φανείσης φάραγξ εὐρηται, καὶ χεῖμαρροι κατὰ τὸν Σύμμαχον καὶ ρεῖθρα ἐν γῆ διψώση. τὸ μὲν οὖν ὕδωρ αὐτὸ ἦν ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ἰορδάνου, περὶ οὗ ἐλέγετο μικρῶ πρόσθεν τό· «ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου», δι' οὗ ἠνίττετο «τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας» καὶ τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον, τὰ δὲ ρεῖθρα τοὺς εὐαγγελικοὺς τοῦ σωτῆρος ἐδήλου λόγους. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις γέγονεν ἐν τῇ δηλωθείσῃ ἐρήμῳ εὐφροσύνη ὀρνέων καὶ ἔπαυλις ποιμνίων, ψυχῶν ἐπτερωμένων δηλαδὴ καὶ μετεωροπόρων καὶ ἄλλων ἡμέρων καὶ πράων ὑπὸ καλῶ ποιμένι διοικουμένων ὡς δύνασθαι λέγειν· «κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει». ἀνωτέρω μὲν οὖν ἐν τῇ ἐρήμῳ Σιῶν «οἰκήσειν» ἐλέγοντο «ἴβεις καὶ ἐχῖνοι καὶ κόρακες καὶ ὄνοκένταυροι» καὶ «δαιμόνια», τῇ δὲ μετὰ χεῖρας ἐρήμῳ τοσαῦτα εὐαγγελίζεται ὁ λόγος. κάκεινη μὲν πληρωθήσεσθαι «πίσης καὶ θείου καὶ πυρὸς» ἐλέγετο, αὕτη δὲ πηγῆς ὕδατος καὶ ρεῖθρων καὶ χεῖμαρρων. ἀλλὰ καὶ ἔσται φησιν ἐνταῦθα ὁδὸς καθαρὰ, καὶ ὁδὸς ἀγία κληθήσεται. αὕτη δὲ εἴη ἂν ἡ ἀπάγουσα ἐπὶ τὸ τρισμακάριον τέλος «τῆς ἐπουρανίου τοῦ θεοῦ πόλεως», ἦν παριστὰς ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός». ὁ λόγος τοίνυν ὁ σωτήριος ὁ τοὺς δι' αὐτοῦ ὀδεύοντας χειραγωγῶν πρὸς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀποκαθιστὰς τῇ ἐρήμῳ δοθήσεσθαι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς προφητεῦεται, πρόδηλον δὲ ὡς οὐδεὶς διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ παρέρχεται ἀκάθαρτος· οἷ δὲ διεσπαρμένοι φησὶ πορεύσονται ἐπ' αὐτῆς. τίνες δὲ οὗτοι, ἀλλ' ἢ οἷ πάλαι διεσκεδασμένοι τοῦ θεοῦ καὶ μακρὰν τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθέντες; οὗτοι γὰρ παλινδρομήσαντες καὶ τὴν εὐθεῖαν καὶ

άπλανῆ ὁδὸν εὐρόντες πορεύονται ἐν αὐτῇ. Ἄλλὰ καὶ οὐκ ἔσται φησὶν ἐκεῖ λέων, λέγω δὲ ἐν τῇ ἀποδοθείσῃ ὁδῷ, οὐδὲ τῶν πονηρῶν θηρίων οὐκ ἀναβῆ εἰς αὐτὴν οὐδὲ μὴ πορευθῆ ἐκεῖ· πῶς γὰρ καὶ οἷόν τε ἦν ἐν τῷ εἰρηκότι· «ὅτι ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδός», εὐρεθῆναί τι τῶν πονηρῶν; οὐδὲ γὰρ «ὁδοὺς ὄφρα ἐπὶ πέτρας» δυνατόν ἦν εὐρεῖν κατὰ τὸν Σολομῶνα. ἀλλὰ πορεύονται ἐν αὐτῇ φησι λελυτρωμένοι, οὓς αὐτὸς ἐλυτρώσατο δηλονότι «τῷ τιμίῳ ἑαυτοῦ αἵματι», καὶ οἱ συνηγμένοι διὰ κυρίου, ἀλλ' οὐδὲ διὰ προφήτου οὐδὲ διὰ τινος σπουδῆς ἀνθρωπίνης· δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ κυρίου λελυτρωμένοι καὶ συνηγμένοι, οὗτοι πορεύονται τὴν δηλωθεῖσαν ὁδόν, δι' ἧς ἐπὶ τέλος τὸ τρισμακάριον «τῆς ἐπουρανίου Σιών» ἐλεύσονται, περὶ ἧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «προσεληλύθαμεν Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζώντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ». διὸ λέλεκται· καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' εὐφροσύνης· οὐ γὰρ δὴ δυνατόν ἐνταῦθα Σιών ἐκείνην παραδέχεσθαι, περὶ ἧς εἶρητο· «καὶ ἐνιαυτὸς ἀνταποδόσεως κρίσεως Σιών, καὶ στραφήσονται αἱ φάραγγες αὐτῆς εἰς πίσσαν» καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. διόπερ ἀνάγκη διαφόρους νοεῖν τὰς ὁμωνύμως προσαγορευομένας Σιών, τὴν μὲν ἐπίγειον τὴν ταῖς ἀπειλαῖς ὑποβαλλομένην, τὴν δ' «ἐπουράνιον», ἐφ' ἣν ἤξει οἱ λελυτρωμένοι καὶ συνηγμένοι ὑπὸ κυρίου λέγονται, περὶ ὧν εἶρητο· καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν· οἱ γὰρ νικηταὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἀποφανθέντες στεφάνῳ εὐφροσύνης ἀναδήσονται, ὃν καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος εἰδὼς ἔλεγεν· «λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». διὸ λέλεκται· καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, καὶ πάλιν· ἐπὶ γὰρ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν αἴνεσις καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς, δηλονότι τοὺς τὴν σωτήριον ὁδὸν ἀκλινῶς βαδίσαντας καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ τὸ τρισμακάριον τέλος καταντήσαντας, ἐν ᾧ στεφάνῳ οἱ τιμηθέντες τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσουσιν ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ, ἔνθα ἀπέδρα ὁδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. 2.10 Ἱστορία μὲν ἐστὶν ἡ προκειμένη καὶ διήγησις θαυμαστὴ πραγμάτων κατὰ τοὺς χρόνους Ἐζεκίου γενομένων· ἀνείληπταί τε μετὰ λοιπῶν ἱστοριῶν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν καὶ τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. ὅμως δ' οὖν καὶ ἐν τῇ μετὰ χειρας προφητεία ἡ βίβλω καταβέβληται διὰ τὸ ἐμφέρεσθαι πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱστορίας προφητεῖαν καὶ τινα μεγάλην καὶ παράδοξον πρᾶξιν ἐπιτελεσθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους Ἐζεκίου. καὶ τοῦτο δὲ σημειωτέον ὡς «ἐν τῷ ἔκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἐζεκίου ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς» οὗτος αὐτὸς ὁ Σεναχηρείμ ἐπιστὰς τῇ Σαμαρείᾳ τὴν ἐν αὐτῇ καθεῖλε βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὸν καλούμενον λαὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον ἀπαγαγὼν εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων χώραν, ἐπτὰ δὲ μεταξὺ διαγενομένων ἐτῶν «κατὰ τὸ τεσσαρεσκαίδέκατον ἔτος Ἐζεκίου» ταῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ἐπιθέμενος τὰς μάλιστα ἐν αὐτῇ ὀχυρωτάτας εἶλε πόλεις, ἥδη δὲ καὶ αὐτῇ ἐπεχείρει τῇ Ἱερουσαλήμ. πλεῖστα δὲ μνήμης ἄξια ἀγαθῆς κατορθώματα τοῦ Ἐζεκίου ἢ τῶν Παραλειπομένων γραφῆ διελθοῦσα ὡς «ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον κυρίου κατὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε Δαυὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ» καὶ ὡς «ἀνέωξε τὰς θύρας οἴκου κυρίου καὶ ἐπεσκεύασεν αὐτάς» ἀφανισθεῖσας κατὰ τοὺς χρόνους Ἀχαζ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ὡς καθεῖλε τὸ ἱερὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ λειτουργοῦντας ἱερεῖς, ὅπως τε τὴν τοῦ πάσχα ἐπετέλεσεν ἑορτὴν ὡς μαρτυρεῖσθαι, ὅτι «ἀπὸ ἡμερῶν Σολομῶντος υἱοῦ Δαυὶδ βασιλέως Ἰσραὴλ οὐκ ἐγένετο τοιαύτη ἑορτὴ ἐν Ἱερουσαλήμ» καὶ ὡς «ἐξέκοψε τὰ ἄλση καὶ κατέσπασε τὰ ὑψηλὰ καὶ τοὺς βουνούς» καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐπιπολάσασαν καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας εἰδωλολατρίαν καὶ ὡς «ἐποίησε τὸ καλὸν καὶ ἀληθὲς ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ καὶ ἐν παντὶ ἔργῳ, ᾧ ἤρξατο ἐν ἐργασίᾳ, ἐν οἴκῳ κυρίου καὶ ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν τοῖς προστάγμασιν ἐζήτησε τὸν θεὸν αὐτοῦ ἐξ ὅλης ψυχῆς αὐτοῦ ἐποίησε καὶ εὐωδώθη». ταῦτα καὶ τούτοις ἀδελφὰ μυρία μαρτυρήσασα

περὶ αὐτοῦ ἡ γραφή ἐπιλέγει· «καὶ μετὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἦλθε Σεναχηρείμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ παρενέβαλεν ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς τειχήρεις καὶ εἶπε προκαταλαβέσθαι αὐτάς». εἶτα διδάσκει, ὡς ὁ Ἐζεκίας καίτοι πεποισθῶς ἐπὶ τὸν θεὸν ὅμως οὐκ ἠμέλει τῆς ἀσφαλείας τῶν τόπων. διὸ στρατηγικῶς «τὰς μὲν ἐκτὸς τῆς πόλεως πηγὰς ἀπέφραττεν, ὡς ἂν μὴ εὖροι» ὁ πολέμιος ἐπιστὰς τοῖς τόποις «ὔδατα», αὐτῆς τε τῆς Ἱερουσαλήμ περιέφραττε «τὸ τεῖχος», ἐκτὸς δὲ «ἄλλο προτείχισμα» ἐποίει, «ὄπλων» τε προὔνοει καὶ πάσης πολεμικῆς παρασκευῆς. εἶθ' ὡς μετὰ τοσαύτην σπουδὴν συγκαλέσας τὰ πλήθη λόγοις αὐτοὺς θεοσεβέσιν ἐρώννυε λέγων, μὴ δεῖν μηδένα πολέμιον φοβεῖσθαι, ἐπειδήπερ φησὶ· «μεθ' ἡμῶν πλείονες ἢ μετ' αὐτῶν»· «μετὰ γὰρ τοῦ Ἀσσυρίου βραχίονας εἶναι σαρκίνους», «μεθ' ἡμῶν δέ» φησι «κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν τοῦ σώζειν καὶ τοῦ πολεμεῖν τὸν πόλεμον ἡμῶν». οἷς ἐπιφέρεται· «καὶ κατεθάρσησεν ὁ λαὸς τοῖς λόγοις Ἐζεκίου βασιλέως Ἰούδα. καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστέλλει Σεναχηρείμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἀπὸ Λαχεὶς τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ πρὸς Ἐζεκίαν βασιλέα Ἰούδα καὶ πρὸς πάντας τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ λαὸν λέγων» τὰ προκείμενα. πρὸς τοῖς ἄλλοις τοίνυν κατορθώμασι τοῦ Ἐζεκίου γυμνάσιον ἀρετῆς καὶ πλείονος θεοσεβείας ἔνδειξιν παρείχεν ὁ θεὸς αὐτῷ διὰ τῆς πρὸς τὸν πόλεμον παρατάξεως, ἐν ἧ' διέλαμψε πάντα μὲν στρατηγικῶς τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παραταξάμενος, τὸ δὲ πᾶν ἀναθεὶς τῷ θεῷ, τοῖς τε ὑπ' αὐτῶν πλήθεσι θεοσεβῆ διδασκαλίαν παραγγείλας. ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ἦν ὁ Ἄχαζ ὁ τούτου πατήρ, ὃς ποτὲ μὲν τῷ Βαβυλωνίῳ ἑαυτὸν κατεδούλου καὶ πάντα τὸν ὑπ' αὐτῷ λαόν, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῶν Σύρων τῶν τὴν Δαμασκὸν οἰκούντων ἠλίσκετο. οὐκοῦν ἀρετῆς ἔνδειξιν τῷ Ἐζεκίᾳ παρείχεν ὁ θεὸς συγχωρῶν τῷ Ἀσσυρίῳ πλησιάζειν τῇ Ἱερουσαλήμ. τηρητέον δὲ ὡς τῶν ἐν τούτοις ὀνομαζομένων ἀνδρῶν, λέγω δὲ τοῦ Ἐλιακίμ καὶ τοῦ Σομνᾶ, καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν μνήμην ἐποιεῖτο ὁ προφήτης «ἐν τῷ ῥήματι τῆς φάραγγος Σιών», ἐν ᾧ εἴρηται· «Πορεύου εἰς τὸ παστοφόριον πρὸς Σομνᾶν τὸν ταμίαν» καὶ ἐξῆς, «καὶ καλέσω τὸν παῖδά μου Ἐλιακίμ τὸν τοῦ Χελκίου». ἀναγκαία δὲ ἡμῖν ἡ ἐπιτήρησις εἰς τὸ ἐφαρμόσαι τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ τοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ προφητείᾳ φερομένους λόγους. φασὶ δὲ παῖδες Ἑβραίων τὸν Σομνᾶν τοῦτον αὐτομολῆσαι πρὸς τὸν Ἀσσύριον, ὕστερον δεξιᾶν αὐτῷ σὺν ἑτέροις δεδωκότα διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ φόβον. καὶ τούτου χάριν τὰ διὰ τῶν ἔμπροσθεν προφητευθέντα περὶ αὐτοῦ λελέχθαι. Ὅσης δὲ ἀλαζονείας καὶ ἀπονοίας πεπλήρωτο ἡ τοῦ πολεμίου φωνὴ δηλοῖ φάσκουσα· Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὡσπερ τις ἀντικειμένη δύναμις τῷ προφητικῷ λόγῳ τῷ φάσκοντι· Τάδε λέγει κύριος, καὶ οὗτος ἐβόα· Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. εἶτ' ἐπειδήπερ οὐκ ἠγνόουν οἱ πολέμιοι δι' εὐχῶν κρατεῖν καὶ διὰ λόγων θεοσεβῶν τὸν Ἐζεκίαν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ταῦτα αὐτὰ διαβάλλει ὁ τοῦ Ἀσσυρίου στρατηγὸς λέγων ὡς πρὸς παρόντα τὸν Ἐζεκίαν· Τίτι πεποισθῶς εἶ; μὴ ἐν βουλή καὶ λόγοις χειλέων παράταξις γίνεταί; εἶτα προκαλεῖται αὐτὸν ἐπὶ τὴν δι' ὄπλων συμβολήν, πρὸς ὃν εἶποιεν ἂν Ἐζεκίας καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· «οὔτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὔτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα». κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον ἀντὶ τοῦ· Τίτι πεποισθῶς εἶ; τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· Τί τὸ θάρσος τοῦτο ὃ ἐθάρσησας; εἶπα· πλὴν λόγος χειλέων μου εἰς βουλήν, δύναμις δὲ εἰς πόλεμον. Συκοφάντης δὲ ὢν ὁ ἐχθρὸς καταψεύδεται τοῦ Ἐζεκίου λέγων· ἰδοὺ πεποισθῶς εἶ ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου, ὃς τοῖς ἐπεριδομένοις αὐτῷ καὶ ἐπιθαρσοῦσι παντὸς γίνεται πολεμίου χείρων οὐκ εἰδῶς φυλάττειν συνθήκας τοῖς πρόσφυξιν. ὅθεν εἰκέναι αὐτὸν ῥάβδῳ καλαμίνῃ ὁμοῦ καὶ τὸ σαθρὸν ἐχούσῃ ἐκ φύσεως καὶ τὸ βλαβερὸν τοῖς ἐπεριδομένοις αὐτῇ.

προτάξας δὲ τὴν περὶ τῶν Αἰγυπτίων συμμαχίαν ὡς ἐν παρέργῳ ὁ αὐτὸς μέμνηται τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθείας, ἣ ἐπεποίθει αὐτὸς τε ὁ Ἐζεκίας καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πᾶς λεῶς ἔτι πρὸς τούτοις, ἅτε μὴ εἰδὼς τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, τὴν καθαίρεισιν τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης ὑπὸ Ἐζεκίου γενομένην αὐτοῦ εἶναι ἐνόμιζεν τοῦ τῶν ὄλων θεοῦ. διὸ μάτην φησὶν ἐπιθαρσεῖν ἐπὶ τὸν θεὸν «τὸν καθελόντα αὐτοῦ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ θυσιαστήρια» πεπλανημένος καὶ οὐκ εἰδὼς, ὅτι τοῦ θεοῦ ἦν ἀλλότρια τὰ καθαιρεθέντα ὑπὸ Ἐζεκίου. Εἶτα τούτοις ἐξῆς ὡς μὴ ἐπισταμένοις ἰππάζεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις αὐτὸς μὲν δώσειν ἔλεγε δισχιλίαν ἵππον, τὸν δὲ Ἐζεκίαν μὴ δύνασθαι παρασχεῖν ἀναβάτας αὐτοῖς. καὶ εἰκὸς γε ἦν τὸν βασιλέα θεοσεβῆ καὶ νόμιμον ὄντα διὰ τὸ λέγεσθαι ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ περὶ τοῦ μέλλοντος εὐσεβῶς βασιλεύειν, «ὅτι οὐ πληθυνεῖ ἑαυτῷ ἵππον καὶ οὐ πληθυνεῖ ἑαυτῷ γυναικας» τοῦ νόμου χάριν μὴ πεφιλοκαληκέναι περὶ τὸ μέρος τὸ ἵππικόν, ἀλλ' ἐπεὶ λέγει ὁ Ἀσσύριος· εἰ μὴ βούλεσθε παρασχεῖν ἀναβάτας τοῖς ὑφ' ἡμῶν παρισταμένοις ὑμῖν ἵπποις διὰ τὸ ἀπείρους εἶναι ἐφ' ἵππων παρατάξεως. Πῶς δύνασθε ἀποστρέψαι εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἡμετέρων τοπαρχῶν; ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ πῶς δύνασθε ἀποστρέψαι εἰς τὸ πρόσωπον τῶν τοπαρχῶν; ὁ Σύμμαχος· καὶ πῶς ὑποστήσει φησὶ τὸ πρόσωπον ἄρχοντος ἐνὸς τῶν δούλων τοῦ κυρίου μου τῶν μικρῶν; εἰ δὲ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑμᾶς ἵππικὴν στρατείαν τοῖς τῶν Αἰγυπτίων φησὶν ἵπποις τε καὶ ἀναβάταις πεποιθήατε, γινώσκετε ὡς καὶ αὐτοὶ Αἰγύπτιοι ἡμέτεροι τυγχάνουσιν οἰκέται· οὐκοῦν πολὺ πρότερον καὶ οἱ ἐπιθαρσοῦντες ἐκείνοις οὐδὲν ἀληθὲς λέγων· οὐ γὰρ τῇ ἐπ' Αἰγυπτίους πεποιθήσει, τοῦ δὲ θεοῦ νόμου φυλακῆς ἕνεκα τῆς τῶν ἵππων παρασκευῆς ἡμέλουν. Εἶτ' ἐπειδήπερ προκεχωρήκει τῷ Ἀσσυρίῳ τὰ κατὰ τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Δαμασκοῦ καὶ καθ' ἑτέρων πλείστων ἐθνῶν πεπραγμένα, συλλογίζεται ὡς γε αὐτῷ ἐδόκει λέγων· μὴ ἄνευ θεοῦ πάσας ταύτας εἴληφα; οὐ γὰρ ἂν ἐκράτησα τῶν τοσοούτων μὴ αὐτοῦ τοῦ πάντων τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος ἐμοὶ παραδεδωκότος αὐτοὺς ὑποχειρίους ὥστε προστάγματι θεοῦ ὑπηρετούμενος καὶ ἐπὶ τὴν ὑμετέραν ἀνήλθον χώραν· κύριος γὰρ φησὶν εἶπε πρὸς με Ἀνάβηθι ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην καὶ διάφθειρον αὐτήν. δεῖγμα δὲ φησὶν ἐναργὲς τοῦ κατὰ πρόσταγμα θεοῦ ταῦτα γεγενῆσθαι τὸ τὴν Σαμάρειαν ἐλεῖν καὶ πάντα τὸν Ἰσραὴλ ἀπαγαγεῖν αἰχμάλωτον. «ὡς» γὰρ ἐκείνους ἀδελφοὺς ὄντας ὑμετέρους «εἶλον», οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ θεοῦ βουλομένου, τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτοῦ νεύματι καὶ ὑμᾶς «λήψομαι». εἶτε δὲ ἐκ τοῦ εἰκότος ταῦτα ἔφασκεν στοχαζόμενος τοῦ κεκρατηκέναι τοῦ χρηματίζοντος λαοῦ τοῦ θεοῦ, λέγω δὴ τοῦ Ἰσραὴλ, εἶτε καὶ ἀληθῶς ἦσθετο θεοῦ ὑποβαλόντος αὐτοῦ τοῖς λογισμοῖς τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπελθεῖν χώρα διὰ τὰς πεπραγμένας αὐτοῖς παρανομίας καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. ἀλλὰ γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις ταῦτα εἰπὼν ὁ Ῥαψάκης ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου προτρέπει ἐπαγγελίαις τὰ ἐπ' αὐτοῖς τείχεσι καὶ πύργοις τῆς πόλεως ἐστῶτα πλήθη παραδοῦναι τὴν πόλιν, ἐφ' αἷς πεποιήται ὑποσχέσεσι καὶ ἐπειδὴ βεβόητο εἰς πάντας ἢ τοῦ Ἐζεκίου θεοσεβεία, διαβάλλειν αὐτὸν πρὸς τὰ πλήθη πειρᾶται λέγων· Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεκίας λέγων Ὁ θεὸς ῥύσεται ὑμᾶς. καὶ ἀνωτέρω δὲ ἔφασκεν· «ὃς ἀφείλε τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτοῦ»· οὐ γὰρ ἠγνόμεναι χαίροντα τὰ πλήθη τούτοις ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ κατὰ τὴν Ἀχαζ βασιλείαν. διὸ ὡς ἔτι περὶ αὐτὰ διακειμένοις αὐτοῖς τὸν Ἐζεκίαν διέβαλλε, δι' ὧν κατηγορεῖ μεγίστην θεοσεβείας μαρτυρίαν παρέχων τῷ ὄντι· καλὸν γὰρ τοιαῦτα διαβάλλεσθαι ὑπὸ ἐχθρῶν, ἐφ' οἷς ἂν τις κατὰ θεὸν σεμνύνοιο. εἶτ' ἐπιλέγει· Μὴ ἐρρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν; καὶ ἐπιλέγει· Ποῦ ἐστὶν ὁ θεὸς Αἰμάθ καὶ Ἀρφάδ; καὶ ποῦ ὁ θεὸς τῆς πόλεως Ἐπφαρουέμ; μὴ ἐδύναντο ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ χειρῶν μου; δι' ὧν παρέστησε τὸ αἴτιον τοῦ παραδεδόσθαι

αὐτῷ τὴν Σαμάρειαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ. τοῦτο δὲ ἦν τὸ πολλοῖς προσέχειν θεοῖς παρὰ τὸν πάτριον νόμον. εἶτα συλλογιζόμενος ὡς οὐκ ἐδυνήθησάν φησιν οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν ἐξελεῖν τοὺς αὐτοῖς ὠκειωμένους, οὕτως οὐδὲ ὁ τῆς Ἱερουσαλήμ θεὸς διασῶσαι δυνήσεται τοὺς ἐν αὐτῇ, οὐδὲν διαφέρειν νομίζων τὸν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ τιμώμενον τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι πεπλανημένως θεῶν νομιζομένων. Πρὸς δὴ τὰς τοιαύτας μεγαλαυχίας καὶ βλασφημίας τοῦ Ῥαψάκου ἐκ παραγγέλματος βασιλικοῦ σιωπὴν εἶχον οἱ ἀκούοντες μηδὲν ἀποκρινόμενοι διὰ τὸ τὸν βασιλέα τοῦτο προστάζει. πολλῆς τε συνέσεως καὶ εὐσεβείας δεῖγμα ἦν τοῦ Ἐζεκίου τὸ κελεῦσαι μὴ ἀποκρίνασθαι τοιαῦτα θρασυνομένῳ· μηκέτι γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ἔχειν τὸν τοιαῦτα κατὰ τοῦ θεοῦ φθεγξάμενον, μηδὲ γὰρ προσήκειν τὸν εὐλαβῆ βλασφημῶν προσδιαλέγεσθαι ἀνδρὶ ὡς ἂν μὴ ἐρεθίζοιτο εἰς ἑτέρας ἐκπίπτειν βλασφημίας. διὸ εἴρηται· «μὴ ἔκκαιε ἄνθρακα ἀμαρτωλοῦ», ἀλλὰ μηδ' ὅσιον εἶναι λόγων τοῖς τοιούτοις κοινωνεῖν μηδὲ ὠφελῆσειν τι προσδοκᾶν τοὺς ἀνίατα τὴν ψυχὴν νοσοῦντας, μόνον δὲ πεφράχθαι δεῖν ὥσπερ τισὶν ὄπλοις καὶ πανταχόθεν ἡσφαλισθαι τῇ σιωπῇ κρύπτοντας μὴ ἑαυτοῖς τοὺς ἀληθεῖς λόγους, περιμένοντας δὲ τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν βλασφημῶν κίνησιν. ταῦτα παραγγείλαντος τοῦ βασιλέως ἐπιστημόνως τὸ προσταχθὲν ἐποίουν οἱ τοῦ πλήθους προεστῶτες, ὃ δὴ καὶ ἡμῖν ποιητέον ἐστὶν ἐν καιροῖς διωγμῶν ἢ ἐν κοιναῖς ἀθέων καὶ βλασφημῶν ἀνδρῶν διαλέξεσιν. 2.11 Τῆς ἱστορίας διὰ τὸ σαφὲς μηδεμιᾶς ἐρμηνείας δεομένης τοσοῦτον εἰς τοὺς τόπους ἐροῦμεν ὡς τοὺς αὐτῶν χιτῶνας διέρρηξαν οἱ τῶν κατὰ θεοῦ βλασφημιῶν ἀκηκοότες, αὐτὸς τε ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας ἄτε δυσσεβῶν ρημάτων· διὰ τῆς ἀκοῆς κεκοινωνηκότες ἢ ὡς δι' αὐτοὺς τοῦ θεοῦ βεβλασφημημένου αὐτοὺς γὰρ εἶναι τούτων αἰτίους ὑπελάμβανον· μηδὲ γὰρ συγχωρηθῆναι τῷ πολεμίῳ μέχρις αὐτῶν πυλῶν εἰσελθεῖν τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως καὶ τοιαῦτα ἀπαυθαδιάσασθαι. εἰ μὴ τούτων αὐτοὶ ὑπῆρχον αἴτιοι καὶ ἔτι πρὸς τούτοις διὰ τὸ ἀγωνιᾶν μὴ πῆ ἄρα καὶ αὐτοὶ τὰ ὅμοια πάθοιεν, οἷς πέπονθε Σαμάρεια καὶ ὁ ἐν αὐτῇ λαὸς διὰ τὰς ἑαυτῶν ἀσεβείας. Σάκκον δὲ περιέθετο ἀντὶ βασιλικῆς ἐσθῆτος ὁ Ἐζεκίας σημεῖα πένθους καὶ κακώσεως ἐπαγόμενος, τούτῳ τε τῷ σχήματι διὰ μέσης ἀνήει τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν βασιλείων οἴκων ἐπὶ τὸν νεῶν τοῦ θεοῦ καὶ ταπεινὸν τῷ θεῷ ἑαυτὸν δεικνὺς οἴκτου καὶ ἐλέους τυχεῖν ἡξίου τῷ σχήματι· τοὺς γὰρ ἑτέρους τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ σάκκους ἀντὶ τῶν ἱερατικῶν ἡμφιεσμένους στολῶν πρὸς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἔπεμπε φάσκεν αὐτοῖς παραγγείλας· Τάδε λέγει Ἐζεκίας, οὐχ «ὁ βασιλεὺς» προσθεῖς· οὐ γὰρ ὁ καιρὸς αὐτῷ τοῦτ' ἐπέτρεπε λέγειν ταπεινουμένῳ τῆς παρουσίας ἕνεκα συμφορᾶς. εἶτ' ἐπεὶ ἡ παροῦσα περίστασις ἐλεγμοῦ φησιν ἡμέρα ἐστὶ τῷ τὰς ἡμετέρας ἀπελέγχειν ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς ἡμέρα τυγχάνει· ἐλεγχόμενοι γὰρ ἄξια ὀργῆς πεπραχότες. ταύτη νῦν παραδεδομέθα εἰκόκαμέν τε ὠδινούση γυναικὶ καὶ μελλούση μὲν ἀποκύειν, ἐξασθενούση δὲ πρὸς τὴν τῶν ὠδίνων καρτερίαν· οὐ γὰρ οἰοί τε ἐσμέν λέγειν· «ἐκ τοῦ φόβου σου, κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας». τούτου χάριν ἐπὶ σὲ τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον ἀνεπέμψαμεν διὰ σοῦ τὸν σὸν θεὸν ἐν καιρῷ παραστῆναι βοηθὸν ἡμῖν ἀντιβολουῦντες· ὃν οὐδὲ ἑαυτῶν θεὸν ὀνομάζειν τολμῶμεν, σὸν δὲ κύριον καὶ θεὸν ἀκριβῶς ὄντα ἐπιστάμεθα. τοῦτον οὖν αὐτὸν ἰκετεύομεν μὴ τοῖς ἡμετέροις ἀποβλέψαι πλημμελήμασι μηδὲ τῶν ἡμετέρων μνήμην ποιήσασθαι ἀμαρτημάτων, ταῖς δὲ ἀθέοις τοῦ πολεμίου φωναῖς καὶ τῇ τοσαύτῃ ὑπερηφάνῳ προσχεῖν ἀλαζονεία, ποιεῖν τε τὸ αὐτῷ φίλον εἴτε συγχωρεῖν εἴτε ἐπεξιέναι βούλοιο. Σύ γε μὴν, ὦ τοῦ θεοῦ προφήτα, σαυτὸν ὑπομνήσας ὡς τὸ πᾶν ἡμῶν πλῆθος αἰχμάλωτον ἤδη ὑπὸ τοῦ τῷ αὐτῷ γέγονε τῷ Ἀσσυρίῳ πρεσβεῦσαι πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν καταλειφθέντων, μὴ ὀκνήσης·

πιστεύομεν γὰρ ἡμεῖς καὶ πεπεῖσμεθα τὰ μεγάλα ἡμῖν συμβαλεῖσθαι πρὸς σωτηρίαν τὰς σὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἰκετηρίας. ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῷ προφήτῃ λέγειν διετάττετο. ὡς δὲ μόνον ἐπέστησαν αὐτοί, φθάσας τοὺς παρ' αὐτῶν λόγους ὁ Ἡσαΐας ἀπαγγέλλειν προσέτατε τὴν ἐπιφερομένην προφητείαν· δι' ἧς πνεῦμά φησιν ἐμβαλεῖν εἰς αὐτόν, ὅφ' οὗ πνεύματος ἀπατηθεὶς ἐπανήξει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἔνθα ξίφει τὴν ζωὴν καταστρέψει. καὶ ταύτην πρώτην ποιεῖται προφητείαν ὁ λόγος ἐπὶ τῆς προκειμένης ἱστορίας. 2.12 Θεσπίσαντος τοῦ προφήτου τὰ προλεχθέντα ὁ τὰ τοσαῦτα ἀπαυθαδιασάμενος Ῥαψάκης ἀθρόως ἄπρακτος ἀπεχώρει τῆς πολιορκίας, σπεύσας τε ἀπῆντα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ἐκστήσαντος αὐτοῦ τὴν διάνοιαν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς ἐτέραν τῆς Ἰουδαίας πόλιν τὴν Λόμνα μετὰ τὴν Λαχεῖς πολιορκῶν ἀγγελίας αὐτόν οὐκ ἀγαθῆς ἐκταραξάσης κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἔσπευδεν ἐπ' Αἰθίοπας, οὐ μὴν ἡμέλει τῆς κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπειλῆς, ἀποστείλας δὲ ἀγγέλους καὶ γραφὴν πρῶτα μὲν ἐκέλευσεν ἀπὸ στόματος λέγειν τῷ Ἐζεκία τὰ ἐμφερόμενα τῇ γραφῇ, εἶτα καὶ αὐτὴν ἀναδιδόναι τὴν ἐπιστολήν· τῶν τοσούτων οὖν πραγμάτων καὶ τούτοις τοῖς λόγοις καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις ἐπάρας ἑαυτὸν τοιγαροῦν ἀπατῶν μὴ ἀγνοεῖ. εἶτα καὶ πάλιν ὁ δυσσεβῆς δυσφήμους ἠφίει φωνὰς τοῦ θεοῦ καταλαζονεόμενος, κατηριθμεῖτό τε τὰ ὑπὸ χεῖρα αὐτῷ γεγόμενα ἔθνη τῶν οἰκείων θεῶν οὐδὲν αὐτοῖς ἐπαμυνόντων. ταύτην δὲ τοῦ Ἀσσυρίου τὴν μεγαλαυχίαν ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὁ προφήτης «πρὶν ἢ γενέσθαι» τὸ μέλλον ἀναφωνῶν καὶ λέγων· «Οὐαὶ Ἀσσυρίοις· ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ ὀργῆς ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν» καὶ ἐξῆς. «αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως λελόγισται», ἀλλ' εἶπεν· «ὄν τρόπον ἐποίησα Σαμαρεία καὶ τοῖς χειροποιήτοις αὐτῆς, οὕτως ποιήσω τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς». ἐφ' οἷς καὶ τὴν ἀπειλήν ἐξῆς ἐπῆγε· λέλεκτο μὲν οὖν ταῦτα πάλαι πρότερον, νυνὶ δὲ κατὰ τοὺς παρόντας ἐπληροῦτο χρόνους. Ὁ δὲ γε Ἐζεκίας ὥσπερ καὶ πρότερον ἔσπευδε καὶ νῦν «ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ» καὶ αὐτῷ μόνον τὴν ἐπιστολήν ἐδείκνυ τῷ θεῷ. εἶτ' ἐπῆγεν ἰκετηρίαν διὰ προσευχῆς μόνον αὐτόν εἶναι θεὸν λέγων καὶ οὐδένα ἄλλον. ἐπεὶ καὶ μόνος αὐτὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου γέγονε ποιητὴς οὐδενὸς ἄλλ' οὐ ταύτης αὐτῷ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως ἐπικοινωνοῦντος, αὐτὸς εἶη ἂν ζῶν θεὸς τῶν ἄλλων ἀψύχων καὶ νεκρῶν ὄντων, αὐτοῦ δὲ μόνου ζῶντος τὴν ἀναρχον καὶ ἀγέννητον ζωὴν ἐπιγραφομένου τε ἀπάντων τῶν ζωῆς μετόχων τὴν αἰτίαν. ἤδη δὲ θαρσῶν ὡς ζῶντα καὶ τοῖς πᾶσι παρόντα καὶ τῶν αὐτοῦ φωνῶν ἀκροώμενον θεὸν ἡξίου ταῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης βασιλείαις ἐνδείξασθαι μόνος αὐτὸς εἶη θεὸς ἐν τῷ διασώσασθαι τοὺς ἐπ' αὐτόν ἠλπικότας. καὶ νῦν μὲν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ τῆς προσευχῆς ἐθεολόγει τοῦ καιροῦ συγχωρήσαντος ὁ βασιλεὺς μὴ εὐξάμενος, ὅτε τὸ πρῶτον «εἰς τὸν οἶκον» ἀνήει «τοῦ θεοῦ» τῇ «τοῦ σάκκου» περιβολῇ κεχρημένος δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας· τότε γοῦν οὐδὲ διαῖραι στόμα ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἐτόλμα. διὸ τὸν προφήτην ἀποστείλας ἡξίου πρεσβεῦσαι ὑπὲρ αὐτῶν ἐν ταῖς πρὸς τὸν θεὸν ἰκετηρίαις, νῦν δὲ ὅτε ἀποκρίσεως ἡξίωτο τοῦ θεοῦ καὶ ταῖς διὰ τοῦ προφήτου ὁσίαις ἐπαγγελίαις πιστεύσας ταῖς κατὰ τοῦ πολεμίου προρρήσεσι θαρσαλέως διὰ τῶν μετὰ χεῖρας τὴν προκειμένην ἀνέπεμψεν εὐχὴν εὐσεβῆ δόγματα θεολογίας περιέχουσαν. 2.13 Οἱ τοῦ θεοῦ προφήται τὰ μακροῖς ὕστερον χρόνοις μέλλοντα γίνεσθαι θεσπίζοντες οὐκ ἐντεῦθεν εἶχον τὸ γνῶρισμα παρὰ τοῖς πλήθεσι τοῦ προφήτου αὐτοὺς εἶναι· οὐ γὰρ ἀφ' ὧν τὰς ἐκβάσεις ἠγνόουν προφήτας αὐτοὺς ἠγοῦντο. ἀφ' ὧν δὲ τὴν πείραν ἐκ τῶν παραχρῆμα ἀποτελεσμάτων ἐλάμβανον, ἐκ τούτων ἐν ταῖς τῶν μελλόντων κατεπίστευον προρρήσεσιν. οὕτως οὖν ποτε καὶ «περὶ ὄνων» ὁ Σαμουὴλ προὔλεγε τῷ Σαοὺλ καὶ ἄλλος περὶ οὗ βασιλέως νοσηλευομένου καὶ πάλιν

ἕτερος τοῦ βασιλέως Ἰσραὴλ θάνατον προαγορεύει. τοῦτο δὲ ἐγένετο ὡς ἂν μὴ περισπῶτο ὁ λαὸς πόθῳ καὶ λιχνείᾳ προγνώσεων περὶ τὰ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης μαντεῖά τε καὶ χρηστήρια· τοῦ γὰρ αὐτῶν θεοῦ οὐ δι' ἀψύχων ξοάνων, διὰ δὲ τῶν αὐτοῦ προφητῶν τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς τῆς τοῦ μέλλοντος γνώσεως παρέχοντος οὐδεὶς αὐτοῖς τῶν ἕξωθεν ἐγένετο λόγος. ὅθεν καὶ ἐν τοῖς μετὰ χειρας ὁ μὲν βασιλεὺς Ἐζεκίας οἷα θεοφιλῆς «εἰς τὸν οἶκον ἀνήει τοῦ θεοῦ» καὶ τὴν ἀνάγραφτον ἰκετηρίαν ἀνέπεμπε, θεὸς δὲ αὐτῷ ἀποκρίνεται τὸν ἑαυτοῦ προφήτην Ἡσαΐαν ὡς αὐτὸν πέμψας, δευτέρον τε αὐτῷ τοῦτον ἐκδίδωσι τὸν χρησμόν, ὡς ἄρα εἴη ἀκηκῶς τῶν τῆς προσευχῆς αὐτοῦ λόγων διδάσκων. Εἶθ' ὡς πρὸς τὸν Ἀσσύριον πολλὰ καταλαζονεύομενον καὶ ἐπαπειλήσαντα τῷ λαῷ καὶ τῷ τόπῳ τοιοῦτόν τινα λόγον ποιεῖται. σὺ μὲν ὦ οὔτος τυραννικῶς ἠπέιλεις τοιαῦτα διαθήσειν τὸν ἐμοὶ καθηγησάμενον τόπον νομίζων φοβεῖν ταῖς ἀπειλαῖς τὴν ἀδιάφθορον καὶ διὰ τοῦτο παρθένῳ παραβαλλομένην τοῦ θεοῦ πόλιν, τὸν τε ἐν αὐτῇ λαὸν θυγατέρα Σιών καὶ θυγατέρα Ἱερουσαλὴμ χρηματίζοντα καὶ παρθένῳ παραβαλλόμενον διὰ τὸ πάσης καθαρεύειν εἰδωλολατρίας. ἡ δὲ θαρσοῦσα τῇ ἑαυτῆς καθαρότητι καὶ τῷ ἑαυτῆς βοηθῷ θεῷ τὸν ὑπερήφανόν σου λογισμόν καὶ τὰς ἀπειλὰς ἐκείνας ἐξεφάυλισε καὶ ἐμυκτήρισεν ὡς οὐδενὸς ἀξίας. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ἐξουδένωσέ σε καὶ ἐξεφάυλισέ σε θυγάτηρ Σιών, ὅπισθεν σου κεφαλὴν ἐκίνησε θυγάτηρ Ἱερουσαλὴμ· εἰ γὰρ καὶ μηδεμίαν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο πρὸς σέ, ὅτε τὰς βλασφήμους προΐεσο φωνάς, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀναχωρῆσαι καὶ εἰς τοῦπίσω σε ἀπελθεῖν ἐπὶ σοὶ κεφαλὴν ἐκίνησεν ἡ προλεχθεῖσα τῆς Ἱερουσαλὴμ θυγάτηρ ἢ αὐτῇ οὔσα τῇ παρθένῳ θυγατρὶ Σιών. καὶ τοῦτ' ἔπραττεν οὐκέτι σιωπὴν ἄγουσα, μετὰ δὲ τοῦ λόγον ἀποδιδόναι· διὸ ἐπὶ σοὶ τὴν κεφαλὴν ἐκίνει. Ὁ δὲ λόγος οὕτως ἦν· τίνα ὠνείδισας καὶ παρώξυνας; ἀνθ' οὗ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ βεβλασφήμηκας ἐκδεδώκασιν, ἢ πρὸς τίνα ὑψώσας τὴν φωνὴν σου; οὐδὲ ἀνέβλεψας εἰς οὐρανὸν οὐδὲ διενόηθης τὸν θεὸν τὸν ὑψιστον οὐδὲ ἐλογίσω, ὡς ἄρα οὔτος εἴη ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ, ὃν ὠνείδισας διασύρων καὶ χλευάζων ὡς ἓνα τῶν πολλῶν θεῶν τῶν ὑποχειρίων σοι γενομένων. ἐλογίσω γὰρ παρὰ σαυτῷ ὡς τῇ σαυτοῦ δυνάμει καὶ τῷ πλήθει τῶν σῶν ἀρμάτων ἀναβεβηκῶς εἴης εἰς τὰ ὑψηλὰ τῶν ὀρέων καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Λιβάνου, ὥστε ἀποκόψαι τὸ ἐν τῷ πλήθει τῶν ἐν αὐτῷ κέδρων τε καὶ κυπαρίσσων ἐμφαινόμενον αὐτοῦ κάλλος. ἠνίττετο δὲ διὰ τούτων τὰς ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἐπηρητημένας καὶ εὐθηνουμένας βασιλείας· τὸ γὰρ πολὺ πλῆθος τοῦ Λιβάνου ἐν ὑψηλοτάτοις κέδροις τε καὶ κυπαρίσσοις ἢ ἀρκεύθοις κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ ἐλάταις κατὰ τὸν Ἀκύλαν, εἰς εἰκόνα παρείληφε τῶν τότε εὐθηνουμένων ἐθνῶν. ἀντὶ δὲ τοῦ· εἰς ὕψος μέρους τοῦ δρυμοῦ, ὁ Σύμμαχος εἰς ὕψος τοῦ ἄκρου αὐτοῦ εἰς τὸν δρυμὸν τοῦ Καρμήλου αὐτοῦ ἠρμήνευσε, δρυμὸν κἀνταῦθα τὴν ἄκαρπον ὕλην τῶν τὸν θεὸν μὴ ἐπισταμένων ἐθνῶν ἀνιττομένου τοῦ λόγου. ἂ δὴ ὑπὸ χεῖρα πεπονημένος ὁ Ἀσσύριος μέγα φρονῶν ἐφ' ἑαυτῷ ἔλεγεν· ἐγὼ ἀνέβην εἰς ὕψος ὀρέων καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Λιβάνου καὶ ἔκοψα τὸ ὕψος τῆς κέδρου αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος τῆς κυπαρίσσου καὶ εἰσῆλθον εἰς ὕψος μέρους τοῦ δρυμοῦ. ἔτι δὲ ἀπηυθαδίζετο λέγων· καὶ ἔθηκα γέφυραν καὶ ἠρήμωσα ὕδατα καὶ πᾶσαν συναγωγὴν ὑδάτων, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐγὼ φησιν ὠρυξα καὶ ἔπιον ὕδωρ καὶ ἠρήμωσα ἐν ἴχνει ποδός μου πάντας ποταμοὺς συνεχομένους. ὀρᾶς ὅπως καὶ ἐν τούτοις ὑδάτων μέμνηται ὁ λόγος καὶ ποταμῶν ἀφανιζομένων ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου, δι' ὧν οἶμαι σημαίνειν τὰ παρὰ τοῖς ἔθνεσι πλῆθη καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν περὶ θεῶν λόγους, οἳ τὰς ψυχὰς ἐνόμιζον τρέφεσθαι. τῷ γε μὴν ἴχνει τοῦ ἑαυτοῦ ποδός ἐρημίαν εἰργᾶσθαι ἐσεμνύετο· ἐπ' οὐδενὶ μὲν ἀγαθῷ, ἐπ' ἐρημίᾳ δὲ ὧν ἐπέβη χωρῶν καυχώμενος καὶ ἐπὶ ἀφανισμῷ τοῦ δηλωθέντος τοῦ

Λιβάνου κάλλους. ἀλλὰ ταῦτα μὲν σὺ παρὰ σαυτῷ εἶπας ἐν τῇ σαυτοῦ διανοίᾳ λογισάμενος, ὡς ἄρα τῷ πλήθει τῶν ἀρμάτων σου τὰ τοσαῦτα διεπράξω, ἐγὼ δὲ σοὶ φημι Μὴ σαυτὸν ἀπάτα· οὐ γὰρ τῇ σαυτοῦ δυνάμει τούτων ἀπάντων περιγέγονας. ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ ταῦτα τὰ κατ' αὐτῶν ὀρίσας· εἰ σὺ μὴ ἔγνωσ, εἰ καὶ μὴ ἤκουσας τὴν ἐμὴν ἐξ ἀρχαίου βουλήν· ταῦτα γὰρ αὐτὸς κέκρικα κατὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἔθνων πάλαι καὶ ἐξ ἡμερῶν ἀρχαίων διὰ σοῦ πραχθῆναι. νῦν δὲ δι' ἔργων τὴν ἐμὴν ἐπέδειξα βουλήν ἐγείρας σε ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν τιμωρίας ἀξίων καὶ σοὶ χρησάμενος σημείῳ τοῦ ἐξερημῶσαι ἔθνη καὶ ἀναστάτους ποιῆσαι τοὺς οἰκοῦντας ἐν πόλεσιν ὄχυραῖς, ἃς πρότερον μὲν ἐφύλαττον διασώζων ἐγώ. Ἐπεὶ δὲ ἠσέβουν μὴ γνωρίζοντες τὸν ἑαυτῶν σωτήρα, ἀνήκα τὰς ἑμαυτοῦ χεῖρας σοὶ παραδιδούς ἐπὶ τιμωρία, οἱ δὲ παραχρῆμα ἔρημοι ἐγένοντο τῆς ἐμῆς στερηθέντες ἐπισκοπῆς. διὸ καὶ παραυτίκα ἐξηράνθησαν καὶ ἐγένοντο ὡς χόρτος ξηρὸς ἐπὶ δωμαίων καὶ ὡς ἄγρωσις· τοῦτο γοῦν αὐτῶν τὸ αἴτιον τῆς ἀπωλείας, ὅτι μηδένα καρπὸν ἀγαθὸν εὐσεβείας προὔφερον. διὸ οὔτε ἀμπέλῳ οὔτε ἐλαίᾳ οὔτε τινὶ τῶν γονίμων φυτῶν, χόρτῳ δὲ ξηρῷ καὶ ἀγρώστιδι παρεϊκάζοντο, ὅτε δικαιοτάτα σῆ παρεδόθησαν χειρὶ. ἀλλ' οὐ σὺ γε ταῦτα ἐφρόνησας, ὡς τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῶν, ἄθεα δὲ καὶ ἀσεβῆ λογισάμενος καὶ τὴν ἐμοὶ τῷ θεῷ ἀνακειμένην πόλιν ἐνόμισας ὁμοίως ταῖς λοιπαῖς ταῖς τὸν θεὸν ἀγνοούσαις αἰρήσειν. εἰδὼς δὲ σοῦ τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὴν ἔξοδον καὶ τὴν εἴσοδον τῶν σῶν λογισμῶν ἔτι καὶ ταῦτα πρὸς σέ φημι, ὡς οὐκ ἔλαθέ με ὁ θυμὸς, ὃ κέχρησαι κατὰ τοῦ χρηματίζοντος ἐμοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πικρία σου ἀνέβη πρὸς με, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἀνέβη ἡ ἀλαζονεία σου εἰς τὰ ὠτά μου. ἐπεὶ τοίνυν τοιαῦτά σοι τετόλμηται, ἄκουε λοιπόν, ὡς οὗτος τὰ διαδεξόμενά σε φιμὸν κατὰ τοῦ στόματός σου τοιοῦτον ἐμβαλῶ, ὡς καὶ τὴν ῥίνα αὐτὴν συσχεῖν καὶ ἀποπνίξαι πρὸς τὸ μηκέτι τοιαῦτα φθέγγεσθαι, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ δώσω φησὶ κρίκον εἰς τὸν μυκτῆρά σου καὶ χαλινὸν εἰς τὰ χεῖλη σου, ἵνα μὴ ὅπου βούλει ἀπίης, ἔλκοιο δὲ καὶ μὴ βουλόμενος εἰς τοῦπίσω· ἀποστραφῆναι γὰρ σε δεήσει τῇ ὁδῷ, ἢ τὴν ἐνταῦθα πεποίησαι πορείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι πάρεστιν, ὅμως δ' οὖν καὶ πρὸς ἅπαντα εἰρήσθω. ἐπεὶ δὲ καὶ σοὶ χρή τῷ Ἐζεκίᾳ πρὸς ἃς πεποίησαι εὐχὰς ἀποκρίνασθαι, δέχου δὴ καὶ τὸν πρὸς σέ λόγον· τὰ μὲν εἰρημένα περὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν Ἀσσυρίων ἀκήκοας, εἰ δὲ σοὶ δεῖ σημείου πρὸς πίστωσιν τῶν ἐμῶν λόγων, ἴσθι ὅτι τὸν παρόντα ἐνιαυτὸν τοῖς ἀπὸ γῆς αὐτομάτως ἀναδοθησομένοις πρὸς τροφήν χρήσῃ, τῷ δὲ μὴ δύνασθαι συνήθως τὴν χώραν γεωργίας τυχεῖν διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον. διόπερ φάγε τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν ἃ ἔσπαρκας. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἃ ἔσπαρκας, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ αὐτόματα ἐκδεδώκασιν. καὶ τῷ ἐπιόντι δὲ ἐνιαυτῷ ὁμοίως φάγε τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τοῦ προτέρου ἔτους. ἀντὶ δὲ τοῦ· τῷ δευτέρῳ ἔτει τὸ κατάλειμμα, ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ αὐτοφυῆ ἐκδέδωκεν, ὁ δὲ Σύμμαχος· καὶ τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ ἀπὸ δένδρων, ὁ δὲ Θεοδοτίων· καὶ τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ αὐτοφυῆ, δύο δὲ τούτους ἐνιαυτοὺς στενοχωρηθέντες διὰ τὸ μὴ ὁμοίως γεωργίας τυχεῖν τὴν χώραν. τῷ τρίτῳ ἔτει πληρωθήσεσθε πάσης εὐθηνίας· σπεύραντες γοῦν ἀμήσατε καὶ φυτεύσατε ἀμπελῶνας καὶ φάγεσθε τὸν καρπὸν αὐτῶν, εὖ εἰδότες ὡς οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἐν Σαμαρείᾳ πλήθους ἐν εἰρήνῃ διατελέσετε, εἰ κατὰ τὴν ἐμὴν βουλήν ῥίζαν ἐμβαλόντες ἐδραΐαν θεοσεβείας ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ, καρπὸν τῆς ἐμῆς γεωργίας ἅγιον ἄνω βλέποντα πρὸς με ἀποδώσετε. οὕτω γοῦν διασωθήσονται οἱ ἐπὶ τῆς Ἰερουσαλήμ καταλειφθέντες, εἰ γένοιοντο καρποφόροι παρ' ἐμοὶ καὶ «τοὺς ἀξιούς αὐτῶν» ἀποδίδοιεν «καρπούς»· «ζηλῶν» γὰρ ὁ κύριος ὡς ὑπὲρ οἰκείας τῆς ἀνακειμένης αὐτῷ πόλεως καὶ τοῦ χρηματίζοντος αὐτοῦ λαοῦ ταῦτα

πάντα δωρήσεται. Καὶ οὔτε ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς οὐθ' ἕτερός τις ἐπιβήσεται τῆς πόλεως οὔτε ἐπιτραπήσεται τις πόλεμον ἄρασθαι κατ' αὐτῆς· αὐτὸς γὰρ ἐγὼ ὡς ἂν ὑπὲρ ἐμῆς πόλεως ὑπερασπιῶ καὶ σώσω αὐτήν τε καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας· τοῦτο γὰρ ἐμοὶ θεῶ ὄντι πρέπει. διὸ ταῦτα πράξω δι' ἐμέ, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ ἀξίους εἶναι τοὺς βοηθουμένους. εἰ δὲ χρὴ καὶ ἄνδρα τιμῆσαι ὡς φάναί προστήσασθαι τῆς πόλεως, διὰ Δαυὶδ τὸν ἐμὸν παῖδα, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· τὸν ἐμὸν δοῦλον, κτίστην τῆς πόλεως καὶ πρῶτον βασιλέα τῶν αὐτόθι γενομένων φυλάξω τὴν πόλιν, ὡς ἂν καὶ ἕτεροι μαθόντες, ὅσης ἠξίωται παρ' ἐμοὶ τιμῆς ὁ θεοφιλῆς ἀνὴρ, ζηλωταὶ αὐτοῦ καὶ μιμηταὶ τῆς θεοσεβείας γένοιτο. Οἱ μὲν οὖν τοῦ θεοῦ λόγοι διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου τοῦτον ἀπηγγέλλοντο τὸν τρόπον τῷ βασιλεῖ Ἐζεκία. οὐκ εἰς μακρὸν δὲ τοῖς λόγοις φοβερὰ τις καὶ θεϊκὴ πράξις εἶπετο αὐτίκα μετὰ ταύτας τὰς φωνάς, οὐ δι' ἀνθρωπίνης μεθόδου μυριάδες ἀθρόων ἀνδρῶν εὐρηνο νεκρῶν βεβλημένοι ὑπὸ χειρὸς ἐνὸς ἀγγέλου· τοσοῦτος γὰρ ἦν οὗτος ὡς θεοῦ κρίσει διακονήσασθαι καὶ τοσαῦτα πλήθη τῶν πολεμίων ἀνελεῖν, ὅπως ἔργω πεῖραν λάβοι ὁ τούτων βασιλεὺς, οἴου καταβλασφημεῖ θεοῦ. τούτου γοῦν ἔνεκεν τοσοῦτων ἀπολλυμένων οὐ συναπώλλυτο, ὡς ἂν θεωρὸς γενόμενος τούτου πραχθέντος τὴν ἄθεον αὐτοῦ γλώτταν ἐπιστομίσειε. διὸ δὴ εἶρητο ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ λόγοις· «καὶ ἐμβαλῶ φιδὸν εἰς τὴν ρῖνά σου καὶ χαλινὸν εἰς τὰ χεῖλη σου» πρὸς τὸ μὴ τοιαῦτα φθέγγεσθαι τολμᾶν. πλὴν εἰ καὶ μὴ συναπήλαυσεν τῷ πλήθει διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, δι' ἣν καὶ Φαραὼ τῶν λοιπῶν Αἰγυπτίων κολαζομένων θεωρὸς ἐφυλάττετο, ὅμως γοῦν τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας εὗρεν ἑαυτοῦ φονέας ἐπὶ τῆς οἰκείας γενόμενος γῆς. 2.14 Ὁ εἰπὼν θεός· «ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω 2.14 κάγῳ ἰάσομαι», τοὺς πολεμίους πατάξας κρίσει δικαίᾳ δι' ἐνὸς ἀγγέλου τὸν θεοφιλεῖ βασιλέα ἰάσατο καὶ ἐζωοποιεῖ «ρῦόμενος αὐτὸν ἐκ θανάτου» δι' ἑαυτοῦ. καλῶς οὖν ἐπεσημήνατο φήσας· ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐμαλακίσθη Ἐζεκίας ἕως θανάτου, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· τοῦ ἀποθανεῖν, ἢ κατὰ τοὺς λοιπούς· εἰς θάνατον· ἐν γὰρ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καθ' ὃν τὰ προλεχθέντα πεπόνθασιν οἱ Ἀσσύριοι, ὁ τοῦ θανάτου καιρὸς ἐπέστη τῷ Ἐζεκία. βουλόμενος δὲ σῶσαι αὐτὸν ὁ θεὸς οὐκ ἐν ἀδῆλῳ κατέλιπε τὸ μέλλον τὴν μαλακίαν αὐτοῦ διαδέξασθαι τέλος. διὸ προφάσεις αὐτῷ σωτηρίας παρέχων τὸ τῆς ἀρρωστίας τέλος φανερόν αὐτῷ καθίστη διὰ τοῦ προφήτου, ὡς ἂν μαθὼν προσεῦξοιτο καὶ προσευξάμενος τύχοι προσθήκης ζωῆς καὶ μετὰ τὸν ὠρισμένον κατ' αὐτοῦ θάνατον, διδάσκοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου, ὡς οὐκ ἀνάγκη τις εἰμαρμένης τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς οὐδ' ἀπαράτρεπτος ἀνθρώποις καιρὸς ὠρίσται θανάτου. θεὸς δὲ αὐτὸς κρατῶν ἀπάντων καὶ ζωῆς αἴτιος καὶ θανάτου τυγχάνει, δι' οὓς οἶδεν αὐτὸς λόγους ἕκαστον τῶν εἰς τὸν βίον παριόντων κατὰ τούσδε ἢ τούσδε τοὺς χρόνους παράγων καὶ ἐπὶ τοσοῖσδε ἢ τοσοῖσδε ἔτεσι καὶ διὰ τοιαῦσδε ἢ τοιαῦσδε συνάγων τελευτῆς, μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς ὡς εἰπεῖν «ταῖς τοῦ θανάτου πύλαις» γενομένους δυνατόν ἐστιν ἀνακαλέσασθαι· ὡς νῦν μὲν τὸν Ἐζεκίαν ἐξ ἀρρωστίας θανατικῆς διασώσασθαι καὶ προσθήκην αὐτῷ ζωῆς χαρίσασθαι ὅλων ἐτῶν πέντε καὶ δέκα· ἑτέρους δὲ καὶ μετὰ τὸ τεθνάναι ἀναβιῶναι ποιῆσαι, ὅσους ἢ θεία παρίστησι γραφή. ὡς ἐξ ἅπαντος λελύσθαι τοὺς περὶ εἰμαρμένης λόγους διὰ τὸ καὶ αὐτῆς ἀνάγκης καὶ πάσης οὐσίας τε καὶ φύσεως τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν κρατεῖν. ταῦτ' εἰδὼς ὁ Ἐζεκίας, ὅτε μὲν ὑγιῆς τὸ σῶμα ἦν, ἐπὶ τὸν νεῶν ἔσπευδε τοῦ θεοῦ κάκεῖ τὸν θεὸν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πόλεως σωτήρα γενέσθαι ἀνεκαλεῖτο· ἐπεὶ δὲ τοῦτο πράττειν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπειργεν ἢ νόσος, ἐξ αὐτῆς στρωμνῆς τὴν εὐχὴν ἀνέπεμπε τῷ θεῷ πανταχοῦ παρεῖναι καὶ παντὸς εἶναι θεοσεβοῦς ἐπήκοον πεπεισμένος. εἴτ' αὐτὸ μόνον μνημονεύσας σὺν πολλῇ παρρησίᾳ ὡς εὐαρέστως αὐτῷ βεβιωκῶς εἶη, οὐκέτι προσετίθη τὴν

παραίτησιν τοῦ θανάτου οὐδὲ χρόνους ζωῆς ἐζητεῖτο· εἰδὼς τὸν θεὸν τῶν κατὰ διάνοιαν αὐτοῦ λογισμῶν ὄντα ἐπιγνώμονα τῷ νεύματι τὸ τῆς εὐχῆς ἐπιτρέπων τέλος προσετίθει καὶ κλαυθμὸν μέγαν, ἐφ' ᾧ τὸν νοῦν ἐπιστῆσαι ἄξιον. τί δὴ ποτε τούτῳ κέχρητο ὁ θεοσεβῆς ἀνὴρ ἀγαθὰς αὐτῷ δέον τὰς μετὰ θάνατον ὑπογράψαι ἐλπίδας, ὅτε μάλιστα αὐτὸν ἀνεκαλεῖτο μάρτυρα τὸν θεὸν ἀγαθῆ συνειδήσει τοῦ μετὰ ἀληθείας καὶ ἐν καρδίᾳ ἀληθινῆ εὐαρέστως αὐτῷ βεβιωκέναι. Τὸ μὲν οὖν αἴτιον τοῦ κλαυθοῦ προῖων αὐτὸς διδάξει, τέως δὲ ὁ προφήτης ἅμα τῷ δεηθῆναι τοῦ θεοῦ τὸν βασιλέα δεύτερον ἀποσταλεῖς παρὰ τοῦ θεοῦ· Τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Δαυὶδ τοῦ πατρὸς σου ἔλεγε. πατέρα δὲ αὐτοῦ τὸν Δαυὶδ ὁ θεὸς ἐκάλει τὴν ἀνωτάτω μαρτυρίαν αὐτῷ παρέχων ὡς ἀξίῳ τὸν θεοφιλῆ πατέρα ἐπιγράφεσθαι τῆς τῶν τρόπων ὁμοιότητος χάριν. διὸ καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις ἐμνημονεύετο «πεποικηκὼς τὸ εὐθὲς κατὰ πάντα ὡς Δαυὶδ». διὸ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ θεός· Ἦκουσα τῆς προσευχῆς σου καὶ εἶδον τὰ δάκρυά σου. ἐπεὶ καὶ οἱ λόγοι τῆς προσευχῆς οὐκ «ἐν πολυλογίᾳ» περιεχόμενοι ἄξιοι τῶν ἀκοῶν ἦσαν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τῶν δακρύων ἔργον κατὰ καιρὸν εὐλόγως καὶ ἀναγκαίως γενόμενον τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ θεοῦ εἶλκε πρὸς αὐτὸν ὀφθαλμοὺς ἐπικλῶν αὐτοῦ τὸ φιλόανθρωπον. διὸ καὶ ἐπινεύει αὐτῷ ζωῆς προσθήκην ἔργῳ παριστάς, ὡς οὔτε φύσει ἀτάκτῳ θάνατος ἀνθρώποις ὄριστα οὔτε ἀνάγκη ἀπαραιτήτῳ. οὐ μόνον δὲ χρόνους αὐτῷ ζωῆς, ἀλλ' ἐκ περιουσίας οἶα θεὸς καὶ εὐζωΐαν αὐτῷ τὴν ἐν εὐσταθεῖ καὶ εἰρηναίῳ βίῳ ἐπαγγέλλεται, αὐτὸν τε ὁμοῦ καὶ τὸν σὺν αὐτῷ λαὸν καὶ τὴν πόλιν ἐκ τῆς τῶν πολεμίων χειρὸς διασώσειν ὑπισχνούμενος, σημεῖόν τε αὐτῷ παρεῖχε τῆς τῶν εἰρημένων πίστεως δι' ἑτέρου παραδόξου. διὸ φησὶ· τοῦτο δέ σοι τὸ σημεῖον παρὰ κυρίου ὅτι ποιήσει ὁ θεὸς τὸ ῥῆμα τοῦτο· ἰδοὺ ἐγὼ στρέψω τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν, οὓς κατέβη ὁ ἥλιος, τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, ἀποστρέψω τὸν ἥλιον τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἰδοὺ φησὶν ἐγὼ παλινδρομήσω τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν, οὓς κατέβη ὁ ἥλιος ἐν τῷ ὠρολογίῳ Ἄχαζ τοῦ πατρὸς σου ὀπισθίως δέκα ἀναβάσεις. πῶς δὲ οἶκος ἦν τοῦ πατρὸς Ἐζεκίου, λέγω δὴ τοῦ Ἄχαζ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου, ὁ εἰσέτι καὶ νῦν δεικνύμενος ἐν Ἱεροσολύμοις οἶκος ἀμφὶ τὸν περίβολον τοῦ ἱεροῦ τυγχάνων ὃν εἰσέτι καὶ νῦν Ἐζεκίου καλοῦσιν, οὐκ ἔχω λέγειν αὐτός. διόπερ ἀναγκαίως τῇ τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείᾳ τὸν νοῦν ἐπιστήσας οὐκ οἶκον τοῦ Ἄχαζ ὀνομαζόμενον εὗρον τὸν τόπον, ἀλλ' ὠρολόγιον τοῦ Ἄχαζ καὶ μήποτε ἢ ἐν τῷ τόπῳ κατασκευὴ τῶν βαθμῶν εἰς ὠρολόγιον πεποίητο τοῦ Ἄχαζ ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς ἡλίου βολῶν τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐπισημαίνεσθαι εἰωθότος. κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· ταῖς ἀναβάσεις Ἄχαζ εἴρηται, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα· ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς Ἄχαζ, κατ' οὐδένα δὲ τῶν ἐρμηνευτῶν οἶκος τοῦ Ἄχαζ ἐμαρτυρήθη εἶναι ὁ τόπος, ἀλλ' ἤτοι ὠρολόγιον ἢ ἀνάβασις, τάχα που τοῦ Ἄχαζ ταύτη χρωμένου τῇ εἰς τὸν περίβολον εἰσόδῳ ἔνθα προποδίσαντος κατὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν τοῦ ἡλίου καὶ εἰς τοῦπίσω παραδόξως ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς ἐλθόντος καὶ δεύτερον δρόμον κατὰ τῶν αὐτῶν ὠρῶν διππεύσαντος. σημεῖον μὲν ὑπῆρχε τὸ θαυμαστὸν καὶ τὸν Ἐζεκιαν ἀπὸ δυσμῶν τοῦ ἡλίου ἐπὶ δευτέραν παλινδρομήσαι ζωὴν. Διπλοῦν δ' ἀπελάμβανε μῆκος ὠρῶν ὁ τῆς ἡμέρας ἐκείνης χρόνος, ἐπεὶ δὲ τῷ θαύματι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας τυχὼν ὁ βασιλεὺς εὐχαριστήριον συντάττει λόγον. διὸ γέγραπται κατὰ τὸν Ἀκύλαν· γραφὴ Ἐζεκίου βασιλέως Ἰούδα ἐν τῷ ἀρρωστήσει αὐτόν. καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα γραφὴ Ἐζεκίου βασιλέως Ἰούδα εἴρηται, παρ' οὐδενὶ δὲ προσευχή. Διὸ λόγον εὐχαριστήριον προσήκει λέγειν τὴν παροῦσαν γραφήν, ἐν ἧ φησὶν· Ἐγὼ εἶπα Ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου πορεύσομαι ἐν πύλαις ἄδου, ἢ· ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ πληρώσει τῶν ἡμερῶν

μου κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἢ· ἐγὼ εἶπα ἐν τῷ ἀρρωστήσαί με κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐγὼ εἶπον ἐν τῷ κατασιγασθῆναι τὰς ἡμέρας μου· συνιδὼν γὰρ ἑμαυτὸν «ταῖς τοῦ θανάτου πύλαις» ἤδη λοιπὸν πλησιάζοντα ἀπέγγνων καὶ ἀπήλπισα ἑμαυτοῦ τὴν ἐν ἀνθρώποις ζωὴν. διὸ εἶπον· καταλείψω τὰ ἔτη τὰ ἐπίλοιπα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶπον παρ' ἑμαυτῶ, ὅτι στερηθεὶς τῆς ζωῆς οὐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἐπὶ γῆς ζώντων. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οὐκ ὄψομαί φησι τὸν κύριον ἐπὶ γῆς ζώντων. ταῦτα δὲ εἶπον πρὸς ἑμαυτόν φησιν ἐννοῶν, μὴ ἄρα ποτὲ ἀνάξιος εἶην τῆς μετὰ τὸν θάνατον παρὰ θεῶ ζωῆς καὶ τῆς μερίδος τῶν παρ' αὐτῶ ζώντων, ἔνθα τὸ σωτήριον ἦν τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ ἠγνόει τὸ φῆσαν λόγιον ἐν Ψαλμοῖς· «ἐπίστρεψον, ἢ ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος εὐηργέτησέ σε», «εὐαρεστήσω τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ ζώντων», καὶ αὐθις· «εὐαρεστήσω τῷ κυρίῳ ἐν φωτὶ ζώντων»· «χώραν» οὖν «ζώντων» ἕτεραν εἰδὼς παρὰ τὸν ἐνεστώτα βίον καὶ «ψυχῆς ἀνάπαυσιν» τὴν παρὰ τῷ θεῷ καὶ «φῶς», οὐ τὸ ἐξ ἡλίου, τὸ δὲ «τῶν παρὰ θεῷ ζώντων» ἐπιστάμενος, εἶτα πεφροντικῶς μήποτε στερηθεῖ τούτων μηδὲ ἐκπέσοι τοῦ σωτηρίου τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἦν ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. εἰκότως ἐν ἀγῶνι καταστάς τῶν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου ὑπομιμνήσκει μὲν τῆς ἑαυτοῦ θεοσεβείας τὸν θεόν· διὰ δὲ τοῦ κλαυθμοῦ μὴ ἐκπεσεῖν «τῆς χώρας τῶν ζώντων» κατηντιβόλει. καὶ τοῦτο δὲ ὑπερηγωνία μὴ μετὰ θάνατον οὐ μὴ ἴδη ἀνθρωπον θεοῦ καὶ οὐ μὴ μετὰ τῶν μακαρίων καὶ θεοφιλῶν ψυχῶν ἀναπαύσοιτο. Ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐλύπει τὸν Ἐζεκιάν τὸ μηδένα διάδοχον ἐκ σπέρματος ὑπάρχειν αὐτοῦ, μήπω παιδὸς αὐτῶ γενομένου, καθ' ὃν χρόνον ταῦτα ἔλεγεν. ἐπειδὴ τοίνυν ἄπαις ἔμελλε τελευτᾶν μηδένα καταλείπων διάδοχον, ἐξ οὗ τὸ σωτήριον γενέσθαι ἀνθρώποις προσεδοκάτο, εἰκότως ὡς ἂν τῆς τοῦ Χριστοῦ γενέσεως τῆς «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ» στερόμενος ἀπεκκλαίετο, ἔλεγον δὲ φησι παρ' ἑμαυτῶ ὡς ἄρα ἐξῆλθε τὸ πνεῦμά μου καὶ ἀπήλθεν ὡς περ ὁ πῆξας σκηνὴν, ἔπειτα καταλύων σκηνὴν, σκηνὴν μὲν λέγων τὸ σῶμα, ἐπεὶ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος «σκῆνος» ὠνόμαζεν αὐτὸ λέγων· «ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκῆνι στενάζομεν βαρούμενοι», λύσιν δὲ τῆς σκηνῆς τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, ἦν ἐποίητο τὸ πνεῦμα καταλύον καὶ καταλείπον τὸ σῶμα. ἀλλὰ καὶ ὡς περ ἰστός ἐρίθου τὸ ὕφασμα λοιπὸν ἀποτεμνούσης, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἐμῆς ζωῆς καὶ τοῦ βίου παντὸς τὸ ὕφασμα περὶ τέλος ἤλαυνεν ἀποτεμνόμενον· ἕκαστος γοῦν τῶν ἀγίων στολὴν ὑφαίνει καὶ κόσμον τῇ ἑαυτοῦ περιτίθει ψυχῇ διὰ τῶν αὐτοῦ πράξεων. διὸ ὡς περ ἰστὸν ἐρίθου ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐγγιζούσης δὲ ἐκτεμεῖν προσετίθη διὰ τὸν ἐπιστάντα αὐτῶ θάνατον ὡς φησι· παρεδόθη ὡς περ τινὶ ἀνθρωποβόρῳ λέοντι, ὃς τέως μὲν διὰ τῆς ἐπιτεθείσης μοι ἀρρωστίας διὰ πάσης νυκτὸς καὶ ἡμέρας συνέντριψε πάντα τὰ ὀστᾶ μου, μικροῦ δὲ δεῖν καὶ ὄλον αὐτὸν καταπίνειν με ἔμελλεν. ὅμως δ' οὖν ἐν τούτοις γενόμενος οὐκ ἐξησθένησα οὐδὲ τοῦ θεοῦ μου ἀνεχώρησα ἀναλαβὼν δὲ ἑμαυτὸν πίστει καὶ ἐλπίδι ἀγαθῆ, κλαυθμῶ καὶ γόοις καὶ προσευχῇ παρέδωκα ἑμαυτόν. Εἶθ' ὡς χελιδὼν ἐφώνουν ἀποδυρόμενος καὶ ὡς περιστερὰ ἐμελέτων ἀποκλαόμενος, εὐχομένου δὲ μού φησιν ἐπιμόνως καὶ ἐγκειμένου τῇ πρὸς τὸν θεὸν ἱκετηρίᾳ ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοί μου τοῦ βλέπειν εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὸν κύριον. ὁ δὲ μὴ μελήσας ἐξείλετό με καὶ ἀφείλετό μου τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς, μονονουχὶ τὸν αὐτὸν λόγον πιστωσάμενος, ὃν ἐπήγγελλται τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ εἰπὼν· «ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ Ἰδοὺ ἐγὼ πάρειμι». Οὕτως οὖν καὶ «τὴν ψυχὴν μου ἐρρύσατο ἐκ θανάτου». περὶ αὐτῆς γὰρ ἀπήγγελλον καὶ ὑπὲρ αὐτῆς διὰ τῆς προσευχῆς παρεκάλουν· μάλιστα γὰρ μοι τῆς ψυχῆς ἔμελλεν, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ θανάτου καταποθῆ, ἀλλ' εἰσακούσας ἐξήγειράς με, ὦ κύριε, καὶ παρακληθεὶς ἔζησα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἀνέθαλάς με φησι καὶ ἐζώωσάς με καὶ μετέβαλες τὴν πικρίαν μου εἰς

εἰρήνην καὶ εἴλου τὴν ψυχὴν μου ἠρπάσας αὐτὴν ἐξ αὐτῶν, ἤδη «τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν», ἵνα μὴ ἀπόληται τὴν ψυχῆς ἀπώλειαν, καὶ τοῦτ' ἔπραξας, οὐχ ὅτι τούτων ἄξιός ἤμην ἐγώ· πολλῶν γὰρ μεστὸς ἁμαρτιῶν αὐτὸς ὑπῆρχον, ἀλλὰ τῷ σῶ ἔλέω καὶ τῇ σῆ φιλανθρωπία ταῦτα παρέστη. διὸ μακρὰν καὶ ὀπίσω τὰς ἐμὰς ἀπέρριψας ἁμαρτίας καὶ τούτων με κατηξίωσας «ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς θανάτου ῥυσάμενός με», ἵνα μὴ ἀπόληται στερηθεῖσα μὲν «τῆς παρά σοι χώρας τῶν ζώντων», κατασυρεῖσα δὲ ἐπὶ τὸν τοῦ ἄδου βυθὸν καὶ ταῖς τῶν ἀσεβῶν ψυχαῖς συγκαταλεγείσα. οὐ γὰρ οἱ ἐν ἄδου αἰνέσουσί σε, οὐδὲ ἐλπιούσιν οἱ ἐν ἄδου τὴν ἐλεημοσύνην σου· χωρίον γὰρ ἔστιν ἀσεβῶν τοῦτο. διὸ τὴν ψυχὴν μου ἐλευθερωθεὶς ἐξ αὐτοῦ χαίρων ἀποδίδωμι τῷ θεῷ τὴν εὐχαριστίαν. «ἢ δὲ χώρα τῶν παρὰ θεῷ ζώντων» καὶ τοὺς αἰνοῦντας ὑποδέξεται· ἔνθα καὶ αὐτὸς λοιπὸν γενήσεσθαι πιστεύω τοῦτό μοι τῆς σῆς δωρησαμένης χάριτος. Εἰ δὲ καὶ πρότερον ἐκλελοίπει «ἐκ τῆς συγγενείας μου» διαδοχή, ἀλλὰ νῦν θαρσῶν τῷ σῶ ἔλέω πιστεύω, ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, διὸ οὐ παύσομαι εὐλογῶν σε πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. καὶ τοῦτο πράξω κατέναντι τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ σοὶ προσεδρεύων διὰ παντὸς καὶ ἀχώριστος γινόμενος τοῦ σοῦ ἀγιάσματος. ταῦτα μὲν «ἢ τοῦ Ἐζεκίου» περιεῖχε «γραφὴ», μεθ' ἣν ἐπτὰ διαγενομένων ἐτῶν υἱὸς αὐτῷ γίνεται Μανασσῆς. τοῦτο δὲ δῆλον ἀπὸ τοῦ «πέντε καὶ δέκα μὲν ἔτη προστεθῆναι» αὐτοῦ τῇ ζωῇ μετὰ τὴν ἀρρωστίαν τελευτήσαντα δ' αὐτὸν διαδέξασθαι τὸν υἱὸν ὀκταετῆ ὄντα ὡς ἢ τῶν Ἱστοριῶν περιέχει βίβλος. Μετὰ ταῦτα ἐτέρου τινὸς ὡς οἶμαι πάθους ἐπισυμβάντος τῷ Ἐζεκίᾳ περὶ τὸ σῶμα· ἔλκος δὲ ἦν μερικόν, ὡς ἂν μὴ πάντα τις καὶ τὰ βραχύτατα παρὰ τοῦ θεοῦ αἰτοίη, συμβουλεύει ὁ προφήτης παλάθῃ ἐκ σύκων χρήσασθαι καὶ καταπλάσαι τὸ ἔλκος διδάσκων, ὡς οὐ πάμπαν ἀπόβλητα γένοιτ' ἂν ποτε καὶ τὰ παρὰ ἀνθρώποις πρὸς θεραπείαν τοῦ σώματος ἐπινοούμενα. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τούτοις χρηστέον ὡς καὶ τοῦ προφήτου τοῦτο πράξαι παραινέσαντος. καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἔλκος ὠνόμασαν τὸ διὰ τῆς παλάθης θεραπευθέν, ἀλλ' οὐχ ἔλκος ἦν τὸ πρῶτον, ἀρρωστία δὲ καὶ «μαλακία πρὸς θάνατον», διὸ ἐπ' ἐκείνης μὲν κλαυθμοὶ καὶ προσευχαὶ καὶ θεοῦ ἐπισκοπὴ παρελαμβάνοντο· ἐπὶ δὲ τοῦ μερικοῦ ἔλκους σωματικὴ θεραπεία, ἣν ὁ προφήτης ὑποβέβληκεν. ὁ δὲ γε βασιλεὺς οὐ τὴν παλάθην βούλεται σημεῖον αὐτῷ θεραπείας γενέσθαι, ἀλλὰ· Τοῦτό φησιν ἐμοὶ σημεῖον ἔσται σωτηρίας τὸ ἀναβῆναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ. ἀπαρκεῖ γάρ μοι τὸ δύνασθαι ἀνιέναι καὶ προσκυνεῖν τὸν ἐμὸν σωτήρα, ἔνδον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παριόντα· τοῦτο γάρ μοι παντὸς ἔσται ἀγαθοῦ κρεῖττον, τὸ δὲ τοῦ ἔλκους ἀδιάφορον, εἰ μὴ μοι γίγνοιτο ἐμποδῶν τῆς εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ παρόδου. 2.15 Συνεξετάζουσιν ἡμῖν καὶ διερευνημένοις τὰ κατὰ τοὺς παρόντας τόπους ὁ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλος ἔλεγε νενοσηκέναι μὲν τὸν Ἐζεκίαν, ἐπεὶ μὴ εἰρήκει ὦδὴν εἰς τὸν θεὸν εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ πτώσει τῶν Ἀσσυρίων, ὡς Μωσῆς ἦσεν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ὡς Δεββώρα ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ Σισάρα καὶ ὡς Ἄννα ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Σαμουὴλ· ὅπερ μὴ ποιήσαντα τὸν Ἐζεκίαν τῇ νόσῳ περιπεσεῖν· τὸν δὲ Βαβυλώνιον ἐγνωκέναι τὴν ἀπὸ τῆς νόσου ῥῶσιν αὐτοῦ καὶ ἀπεσταλκέναι πρὸς αὐτὸν ἄνδρα οὐκ ἀργῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβη τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν τὸ σημεῖον τῆς τοῦ ἡλίου ἀναδρομῆς ὠρῶν γεγενῆσθαι διπλασιόνων· μὴ γὰρ λαθεῖν τοῦτο τοὺς Βαβυλωνίους δεινοὺς ὄντας περὶ τὴν τῶν ἄστρων θεωρίαν. καὶ ἐπειδὴ τὸν ἥλιον θεοποιούντες συνείδον, ὡς ὑπὸ κρεῖττονος περιηνέχθη εἰς τοῦπίσω δυνάμεως· τούτου χάριν ζητῆσαι τὸ τούτου αἴτιον. εἶτ' ἐπειδὴ πολυπραγμονήσαντες ἔμαθον τὸν τῶν Ἑβραίων θεὸν μέγαν εἶναι, τὸν καὶ τοῦ παντὸς κόσμου δημιουργόν· τοῦ τε βασιλέως Ἐζεκίου τὴν ἀρρωστίαν, δι' ἣν καὶ τὸ θαῦμα γέγονεν, εἰκότως καταπλαγέντα τὸ πεπαγμένον

φιλίαν ἐθελῆσαι σπείσασθαι πρὸς τὸν Ἐζεκίαν ὡς πρὸς ἄνδρα θεοφιλή. ταῦτα μὲν ὁ Ἑβραῖος. ἐγὼ δὲ συνιδὼν ὡς ὕφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ταῦτα πάντα συνέβη, λέγω δὲ ἢ ἔφοδος τοῦ Ἀσσυρίου ἢ κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἢ δι' ἀγγέλου θεοῦ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων πληγῆ, ἢ τε τοῦ Σεναχηρείμ φυγῆ καὶ ἢ τῶν αὐτοῦ παίδων ἐπανάστασις, ἢ τε τοῦ διαδεδεγμένου αὐτὸν υἱοῦ σεσιωπημένη ἀπώλεια. ταῦτα πάντα οἶμαι σὺφρονα λογισμὸν ἐμβαλεῖν τῷ Μαρωδὰκ Βαλδὰν ἐξ ἑτέρου γένους ὀρωμένῳ καὶ βασιλεύοντι Βαβυλῶνος καὶ τοῦ Χαλδαίων ἔθνους· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν ἐκ τῆς τούτων γνώσεως ὠφελῆσθαι ὡς μηκέτ' ἐχθρίαν μηδὲ πόλεμον, φιλίαν δὲ ἀσπάσασθαι πρὸς τὸν οὕτω θεοφιλή βασιλέα παράδοξον αὐτῷ γενέσθαι τὴν ἐκ θεοῦ πρυτανευθεῖσαν ἐκ τῆς νόσου σωτηρίαν. ὅτι δὲ καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ταῦτα συνέβη πραχθῆναι, μάθοις ἂν ἐπιστήσας ὡς ἢ μὲν ἔφοδος τοῦ Ἀσσυρίου «ἔτους τεσσαρεσκαιδεκάτου» τῆς Ἐζεκίου βασιλείας γέγονεν· τελευτᾶ δὲ «βασιλεύσας» τὰ πάντα «ἐννέα καὶ εἴκοσιν ἔτη», ὧν «τὰ πέντε καὶ δέκα ἔτη», μετὰ τὴν νόσον αὐτῷ «προσετέθη». οὐκοῦν ἐν τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει νενοσήκει καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πρὸ τῆς νόσου κατὰ τὸν αὐτὸν συνετελέσθη χρόνον. ὁμοῦ δὴ οὖν τούτων ἀπάντων ἢ ἀκοῆ τὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέα ἐνήγε πρὸς τὴν τοῦ Ἐζεκίου φιλίαν ὡς καὶ ἀποστεῖλαι αὐτῷ δῶρα καὶ πρέσβεις καὶ ἐπιστολάς. ἐφ' οἷς ἀνθρώπινόν τι παθῶν ὁ Ἐζεκίας χαίρει μὲν ἐπὶ τῇ τούτων δεξιώσει, φιλοτιμία δὲ περιττῇ ληφθεὶς τοῖς ἀπεσταλμένοις ἀνακαλύπτει τοὺς θησαυροὺς καὶ τὸν οἶκον τοῦ νεχωθᾶ, ὅπερ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος τὸν οἶκον τῶν ἀρωμάτων ἐκδεδώκασιν. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὰ ἡδύσματα καὶ τὸ μύρον τὸ καλὸν καὶ πάσας τὰς ἀποθήκας τῶν σκευῶν αὐτοῦ δείκνυσιν· οὕτως γὰρ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν. Εἶτ' ἐπεὶ μὴ ἐχρῆν ἄλλοφύλοις ἀνδράσιν ἀπειροκάλως καὶ ἀπερισκέπτως ἀνακαλύπτειν τὸν ἐκεῖ πλοῦτον ἐπιστὰς ὁ προφήτης αὐτῷ προηγόρευεν, ὡς ἔσται τις καιρὸς, καθ' ὃν αὐτοὶ Βαβυλώνιοι ἅπαντα λήψονται καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀπάξουσι γῆν. προσετίθη δὲ ὡς καὶ ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῶν μηδέπω μὲν ὄντων, μελλόντων δὲ ἐξ αὐτοῦ γίνεσθαι ἐκτεμόντες εὐνούχους, οἱ αὐτοὶ παραστήναι αὐτοὺς ποιήσουσι τοῖς αὐτῶν βασιλεῦσιν. ἄπερ ἀκούσας ὁ Ἐζεκίας εὐλαβῶς ἅμα καὶ εὐσεβῶς πάντα λόγον ἀγαθὸν εἶναι, ὃν λαλήσειεν ὁ θεός,

κὰν λυπηρὸς εἶναι νομίζοιτο ἀνθρώποις ἀπεκρίνατο. ἡξίου δὲ μὴ κατὰ τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον τὰ ἠπειλημένα γενέσθαι, εἰρήνην δὲ καὶ δικαιοσύνην, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς εἰρήνην καὶ ἀλήθειαν, ὑπάρξαι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Ἐφ' οἷς πάλιν ὁ Ἑβραῖος μὴ ἀποδέξασθαι τοῦ Ἐζεκίου τὴν προαίρεσιν τὸν θεὸν ἔλεγε· τὸ γὰρ ὑπὲρ μὲν ἑαυτοῦ ἡξιοκέναι, ὑπὲρ δὲ τοῦ λαοῦ μηδένα λόγον πεποιοῦσθαι μεμπτὸν τῷ θεῷ φανῆναι· διὸ ἐπιλέγειν ἐξῆς τὸν προφήτην· Παρακαλεῖτε παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ θεός· εἰ γὰρ καὶ οὗτός φησι φίλαυτος ὢν, ὑπὲρ μὲν ἑαυτοῦ φροντίσας ἐδεήθη, τοῦ δὲ λαοῦ μνήμην οὐ τινα ἐποίησατο, ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ ἰδίου κηδόμενος λαοῦ παρακαλεῖν αὐτὸν τοῖς τοῦτο πράττειν οἷοις τε παρακελεύεται. 2.16 Τὸ ἱερεῖς, παρακαλεῖν τὸν λαόν, οὔτε ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς εὔρομεν, διόπερ ὠβέλιστα καὶ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα· κατὰ γοῦν τὸν Σύμμαχον παρηγορεῖτε παρηγορεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ θεὸς ὑμῶν, παραμυθήσασθε τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ εἴρηται, καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἰσοδυναμοῦντα τούτῳ. τίνες δὲ εἰσιν οἷς ὁ λόγος παρακαλεῖν τὸν λαὸν προστάττει, ἄξιον ἐπιστήσαι, τίς δὲ καὶ ἢ καρδία Ἱερουσαλήμ καὶ ποδαπὴν χρῆ νοεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡσπερ τι ζῶον καρδίαν ἔχουσιν· ἔμψυχον γὰρ καὶ λογικὴν σαφῶς παρίστησιν αὐτὴν ὁ φήσας λόγος· λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἦν μὲν εἰπεῖν Ἱερουσαλήμ τὸν λαὸν εἶναι τὸν ἐν αὐτῇ κατοικοῦντα, ὡς πολλάκις τὴν πόλιν ἀντὶ τῶν οἰκητόρων

ονομάζομεν, νυνὶ δὲ ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ λαοῦ μέμνηται λέγων· παρακαλεῖτε τὸν λαὸν μου, καὶ πάλιν ἰδίως ἐπιφέρει τό· λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ· τίνες οὖν εἰσιν οἱ παρακαλεῖν προσταττόμενοι καὶ τίς ὁ παρακαλούμενος λαός, τίς τε ἡ καρδία Ἱερουσαλήμ, ὥρα διευκρινῆσαι. οἱ μὲν οὖν παρακαλοῦντες εἶεν ἂν οἱ τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον ὑποδεγεμένοι, ἀπόστολοι δηλαδή καὶ μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ εὐαγγελισταὶ καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὁ σωτῆρ· «Κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα μου καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα ἦ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας», καὶ αὐθις· «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατήρ μου ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα», καὶ πάλιν· «ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ», καὶ πάλιν· «καὶ συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς». πάντες τοιγαροῦν οἱ τὸ παράκλητον πνεῦμα ὑποδεξάμενοι προστάττονται παρακαλεῖν τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐ τὸν Ἰσραὴλ οὐδὲ τὸν Ἰακώβ οὐδὲ τὸν Ἰούδα. τίς δὲ ἦν ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ ἕτερος παρὰ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, Ζαχαρίας ὁ προφήτης διδάξει λέγων· «τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγάτηρ Σιών, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος. καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ», δι' ὧν σαφῶς «ἔθνη πολλὰ» λαὸς τοῦ θεοῦ γενήσεσθαι προσαγορεύεται. καὶ ταῦτα λέγει κύριος ἀπεσταλμένος ὑπὸ ἑτέρου κυρίου καὶ τὴν εἰς ἀνθρώπους ἑαυτοῦ παρουσίαν θεσπίζων. ὡσπερ δὲ ἀποδέδεικται ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ, οὕτως ἡ καρδία Ἱερουσαλήμ νοηθήσεται τὸ κρεῖττον τάγμα τοῦ λαοῦ· ὡς γὰρ ἐν σώματι ἡ καρδία τὸ κυριώτατον ἐστὶ τοῦ παντός, οὕτω καὶ ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας σώματι τὸ κυριώτατον τάγμα καρδία τοῦ παντός εἰκότως ἂν λεχθείη, ὅπερ ἐστὶ τὸ τῶν λογικωτέρων φρονήσει τε καὶ διανοίᾳ καὶ λογισμῶν διαφερόντων. ἐὰν τοίνυν λέγηται· λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, οὕτως δεκτέον τὸν λόγον ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε· λαλήσατε τοῖς ἐν τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ νοήμοσι καὶ λογικωτέροις. τούτοις μὲν οὖν λαλεῖν προστάττονται οἱ ἱερεῖς, τὸν δὲ λοιπὸν λαὸν παρακαλεῖν ὡς δεόμενον παρακλήσεως καὶ παραμυθίας. περιγράψασα τοίνυν ἡ προφητεία τὴν ὑπόθεσιν τῆς κατὰ τὸν Ἐzekiαν ἱστορίας ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου κατάρχεται τοῖς τὸ τοῦ Χριστοῦ πνεῦμα τὸν παράκλητον ὑποδεξαμένοις ἐπιβώσα· Παρακαλεῖτε παρακαλεῖτε τὸν λαὸν μου, λέγει ὁ θεός· πάντα γὰρ τὸν ἄξιον αὐτοῦ χρηματίζειν λαὸν «τὸν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἐξελεγμένον» παρακαλεῖν προστάττει, ὃ δὴ καὶ ἔπραττον οἱ ἀπόστολοι, ὡς διδάσκει λέγων ὁ Παῦλος· «Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατήρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς αὐτοὶ παρακαλούμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτως διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παρακλήσις ἡμῶν. εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν, καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν εἰδότες ὅτι ὡσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτως καὶ τῆς παρακλήσεως». ὁρᾶς δι' ὅσων τὸν περὶ τῆς παρακλήσεως ἀπεδίδου λόγον καὶ ἐν ἑτέροις ὡσπερὶ πειθαρχῶν προφητικῇ παρακελεύσει ἐβόα· «δεόμεθα», λέγων, «ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλαγῆναι τῷ θεῷ», καὶ πάλιν· «παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ

παράκλητοι ὄντες τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ παρεκάλουν, ἀλλὰ καὶ ἐλάλουν εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, ἥτοι τὴν κατὰ διάνοιαν ἐπινοουμένην, λέγω δὲ τὸ κρεῖττον τάγμα τοῦ σώματος τοῦ λαοῦ ἢ καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τοὺς λογικωτέρους τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ οἰκούντων· τοῦ γὰρ λοιποῦ πλήθους σαρκώδους ὄντος καὶ ὡσπερ παχυτάτου σώματος οἱ ἐν αὐτοῖς συνέσει καὶ φρονήσει καὶ διανοίᾳ προφέροντες εἰκότως ἂν νοοῖντο καρδία Ἱερουσαλήμ, οἷς καὶ αὐτοῖς βούλεται λαλεῖν τοὺς τὸ πνεῦμα τῆς παρακλήσεως εἰληφότας καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς καρδίαν ὄντας Ἱερουσαλήμ διὰ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι καὶ αὐτοῖς ἄφεςιν ἀμαρτημάτων διὰ τὴν ἐπιφερομένην ἐξῆς περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας προφητείαν. ἐν ἀπορρήτῳ τοίνυν τῇ καρδίᾳ Ἱερουσαλήμ βούλεται λαλεῖν τοὺς δηλωθέντας καὶ πείθειν, ὅτι πέπαυται αὐτῆς ἡ ταπείνωσις καὶ λέλυται αὐτῆς ἡ ἀμαρτία· καὶ γὰρ διπλὴν ὑπέμεινεν κόλασιν, ὑπὲρ ὧν ἡμαρτε. προσήκει δὲ λοιπὸν παρακλήσεως καὶ παραμυθίας αὐτὴν τυγχάνειν διὰ τὴν ἐπιλάμψασαν τῷ βίῳ τοῦ κοινοῦ πάντων ἀνθρώπων σωτήρος ἐπιφάνειαν. διπλὴν δὲ κόλασιν εἵποις ἂν ἐπεληλυθέναι τῇ καρδίᾳ Ἱερουσαλήμ· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν συναπήλαυον τοῖς κακοῖς τοῦ πλήθους οἱ δηλούμενοι ὑπ' ἄλλοφύλοις ἔθνεσι ταπεινούμενοι καὶ κατὰ διάνοιαν ἐκόλαζον ἑαυτοὺς διὰ τὴν τοῦ πλήθους ἀποβολὴν πενθοῦντες καὶ ἀποκλαόμενοι τὴν πτώσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν πολλῶν· ἀλλὰ καὶ δεύτερον πολιορκηθεῖσα ἡ Ἱερουσαλήμ, ὡς εἰς ἔδαφος κατενεχθῆναι τὸν ἐν αὐτῇ νεῶν διπλὴν τιμωρίαν τῶν ἐν αὐτῇ τετολμημένων ἀσεβημάτων ὑπέμεινεν. Ὅμως δ' οὖν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐξῆς καταγγελλομένου σωτήρος καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ συνετοῖς, οὓς καρδίαν ὠνόμαζε, μετεδίδου τῆς παρακλήσεως. τίς δὲ ἦν ἡ παράκλησις, παρίστησιν ἐξῆς λέγων· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν. οἷς ἐπιλέγει· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν, τοῦτ' ἔστι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, καὶ ἦν ἡ παράκλησις αὕτη ἡ πᾶσιν ἀνθρώποις γνωσθήσεσθαι τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ θεσπίζουσα. πάλαι μὲν οὖν Μωσῆς «ἐπὶ τῆς ἐρήμου» τὸν Ἰουδαίων διήγαγε λαόν, νυνὶ δὲ ἑτέρας μέμνηται ἐρήμου καὶ τινος ἀνδρὸς ἐν αὐτῇ βοῶντος, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· φωνὴ καλοῦντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. τίς δὲ ἦν οὗτος ὁ ἐπὶ τῆς ἐρήμου βοῶν, ποία δὲ ἦν αὕτη ἡ ἔρημος, πρὸς τίνας δὲ τό· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου καὶ εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ ἐλέγετο; εἰκὸς ἦν τοὺς τούτων ἀκροωμένους ζητεῖν, προσδοκᾶν τε τὸ τῆς προφητείας ἀποτέλεσμα καὶ τὸ προφητευόμενον σωτήριον τοῦ θεοῦ δι' εὐχῆς ἔχειν θεάσασθαι. διόπερ ἐπειδὴ ταῦτα μέλλειν ἔσσεσθαι προσεδόκων οἱ τῶν προφητικῶν λόγων ἐπιγνώμονες τοῖς ἀποσταλεῖσι πρὸς Ἰωάννην ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ πυνθανομένοις τε, ὅστις εἶη, καὶ διερωτῶσι «μὴ ἄρα αὐτὸς εἶη ὁ χριστὸς ἢ Ἡλίας ἢ ὁ προφήτης». τούτων μὲν οὐδεὶς εἶναι ἔλεγε, διερωτῶσι δὲ ἐξῆς καὶ λέγουσιν· «εἶπον οὖν ἡμῖν, τίς εἶ; ἵνα ἀπόκρισιν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ»; ταύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου λέγων· «ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης»· ἀπὴρκει γὰρ αὐτοῖς ἀκοῦσαι τό· «ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», ὡσανεὶ γνωρίζουσιν ἀκριβῶς τὴν προφητείαν καὶ προσδοκῶσιν αὐτῆς τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ εἰς ἑαυτὸν πληροῦσθαι ἐδίδασκεν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν βοῶντα ἐπὶ τῆς ἐρήμου παριστάς καὶ τὴν ἔρημον ἑτέραν οὔσαν παρὰ τὴν Μωσέως δεικνύς, ἐν ἧ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. ἤδη δὲ «ἐπὶ θύραις» παρεῖναι ἐσήμαινε τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ τὸ κατὰ τὴν προφητείαν μέλλον ἀπάση σαρκὶ γνωρίζεσθαι, φάσκουσα δὲ ἡ προφητεία· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, τοῦτ' ἔστι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ἢ ἡ καινὴ παράκλησις αὕτη ἡ πᾶσιν ἀνθρώποις γνωσθήσεσθαι τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἐπιζητοῦσα. σαφῶς παρίστη

μη ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ γενήσεσθαι τὰ θεσπιζόμενα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐρήμου, λέγω δὲ τὸ ὀφθήσεσθαι τὴν δόξαν κυρίου καὶ τὸ πάση σαρκὶ γνωσθήσεσθαι τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. καὶ ταῦτα μὲν ἐπληροῦτο πρὸς ἱστορίαν καὶ λέξιν ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κηρύσσοντος τὴν σωτήριον θεοφάνειαν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, ἐν ἣ καὶ τὸ σωτήριον ὤφθη τοῦ θεοῦ. αὐτὸς ὁ Χριστός, ἢ τε δόξα αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἐγνώσθη, ὅτε βαπτισθέντος αὐτοῦ «ἠνεώχθησαν οἱ οὐρανοί», καὶ «τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς καταβὰν» «ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν», «φωνή» τε ἠνέχθη πατρικὴ τῷ υἱῷ μαρτυροῦσα· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε». ταῦτα γὰρ ἦν ἅπαντα σημεῖα τῆς σωτηρίου δόξης ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου συντελεσθέντα, ὑπὸ τε Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ μαρτυρηθέντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ διάνοιαν ἐπὶ τὴν πάλαι τοῦ θεοῦ ἔρημον τὴν ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίαν ἀνεπέμπετο εἰσέτι καὶ σήμερον ἢ αὐτὴ φωνὴ βοᾶ εὐαγγελιζομένη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ καὶ προπαρασκευάζουσα τὰς ἀκοὰς τῶν προσιόντων ἐπὶ τὴν παραδοχὴν τῆς δόξης τοῦ «ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν» θεοῦ λόγου. οὐ πρὸς παράθεσιν οὐδὲ λόγον ὠνόμασε τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ βοῶντα, ἀλλὰ τέως φωνὴν προπαρασκευαστικὴν τοῦ μέλλοντος ὀφθήσεσθαι τελείου λόγου, ᾧ παρασκευάζουσα τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἢ φωνὴ βοᾶ, δεῖν ἐτοιμάζειν ὁδὸν κυρίου καὶ εὐθείας ποιεῖν τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον φωνὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔλεγεν, εὐτρεπίσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, ὁμαλίσατε ἐν ἀβάτῳ ὁδὸν τῷ θεῷ ἡμῶν· ὡς γὰρ μέλλοντος ἐπιδημεῖν τῇ ἐρήμῳ καὶ τῇ ἐξ αἰῶνος ἀβάτῳ τοῦ θεοῦ ταῦτα ἐλέγετο. ἦν δὲ τὰ ἔθνη πάντα ἔρημα θεοῦ γνώσεως καὶ ἄβατα πᾶσι τοῖς τοῦ θεοῦ δικαίοις τε καὶ προφήταις ἀνδράσι. διόπερ ἢ φωνὴ παρακελεύεται ὁδὸν εὐτρεπίζειν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ καὶ τὴν ἄβατον καὶ τραχεῖαν ὁμαλὴν ποιεῖν, ἵνα ἐπιβῆ ἐπιδημήσας ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ προσθήκης τῆς ἡμῶν· εὐθείας γὰρ φησι ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὡς γὰρ ἑτέροις προσφωνῶν ταῦτα φάσκει ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ βοῶν· ἦσαν γὰρ μυρίοι καὶ ἐξ ἄλλοφύλων ἔθνῶν οἱ προσιόντες τῷ τοῦ Ἰωάννου βαπτίσματι, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτα τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνεσι προσφωνεῖ. εἶτα διεγείρει τὰς ἐν βάθει κακίας τεταπεινωμένας ψυχὰς ἐπιλέγων· πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ τὰς ὑπερηφάνους τε καὶ ἐπαιρομένας κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ τὸ ἐναντίον πείσεσθαι διδάσκει λέγων· καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ φησιν εἰς εὐθεῖαν καὶ τὴν τραχεῖαν δὲ ψυχὴν ὁμαλὴν γίγνεσθαι προστάττει, ὡς ἂν δεκτικὴ γένοιτο τῆς ἐπιβάσεως τοῦ θεοῦ. ταῦτα πάντα ἀναγκαίως παρεκελεύσατο ποιεῖν διὰ τὴν ἐπιφερομένην αἰτίαν, ἣν παρίστησιν ἐξῆς λέγων· καὶ ὀφθήσεται ἢ δόξα κυρίου, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· καὶ ἀποκαλυφθήσεται. τίτι δὲ ἀποκαλυφθήσεται, διασαφεῖ ἐπιφέρων· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· σὰρξ δὲ ἦσαν οἱ αὐτοὶ μόνον «σάρκιοι» καὶ οὐδαμῶς «πνεύματος ἁγίου μέτοχοι» πάντες ἄνθρωποι. ὁ δὲ παρίστησι καὶ Μωσῆς ἀναγράφων τὸν θεὸν λέγοντα· «Οὐ μὴ καταμείνη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας». ὅτι μὲν οὖν πᾶσα σὰρξ ἔμελλε τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ γνωρίζειν, διὰ τοῦ πρώτου κηρύγματος ἐδίδασκειν ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσβοῶσα φωνή· «ἄψευδής γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος». Οὐ μὴν ἔλαθε τὸ προφητικὸν πνεῦμα ἢ ἀπειθία καὶ ἢ ἀπιστία τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· διόπερ δεύτερον κήρυγμα ἢ αὐτὴ ποιεῖται βοῶσα καὶ λέγουσα· Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. αὕτη γοῦν ἐστὶ πάσης σαρκὸς φύσις καὶ τοῦ «τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ» «φοροῦντος» ἀνθρώπου, λέγω δὲ τοῦ φιλοσωμάτου καὶ «τοῦ κατὰ σάρκα ζῶντος»· ὁμοίως γοῦν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς καὶ τοῖς ὠραίοις ἄνθεσι πρὸς βραχὺ θάλλει καὶ ὠραΐζεται, εἴτ' οὐκ εἰς μακρὸν ὑπὸ τῆς ρευστῆς καὶ ἀστάτου φύσεως ἀπομαραίνεται, ὅπερ διδάσκει ἢ γραφὴ λέγουσα· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ

ἄνθος ἐξέπεσεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθολικώτερον ἐδίδαξεν ἢ προφητεία, ἐξῆς δὲ ἄφωρισμένως ἢ Ἑβραϊκῆ λέξις τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ μνήμην ποιουμένη ἐπιλέγει· ἀληθῶς χόρτος ὁ λαός· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, ἐξέπεσε τὸ ἄνθος. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ θεοῦ ἡμῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Σύμμαχος ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ ἡμῶν στήσεται εἰς τὸν αἰῶνα εἴρηκε. ταῦτα «ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνή» περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ἐθέσπιζε, λέγω δὲ Ἰωάννης περὶ τοῦ Χριστοῦ διδάσκων, ὡς ἄρα μόνος αὐτὸς στήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, φυλάξει τε τοὺς σὺν αὐτῷ ἐστῶτας καὶ συνδιαμένοντας αὐτῷ τοὺς τὸ σωτήριον αὐτοῦ παραδεδεγμένους. 2.17 Σφόδρα καὶ ταῦτα τῇ τῶν προλεχθέντων ἔπεται διανοία εὐκαίρως καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν μνήμην ποιούμενα καὶ παρουσίαν θεοῦ ἀνθρώποις εὐαγγελιζόμενα, μετὰ τὰ περὶ «τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ βοώσης φωνῆς». εἶπετο γὰρ τῇ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ προφητεία ὁ περὶ τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦ σωτήρος λόγος, ἢ τε τῆς θεοφανείας αὐτοῦ δήλωσις. κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἀντὶ τοῦ· ὁ εὐαγγελιζόμενος, ἢ εὐαγγελιζομένη εἴρηται· λέγει γοῦν ὁ Σύμμαχος· ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι σεαυτῇ ἢ εὐαγγελιζομένη Σιών, καὶ ἔπαρον ὑψηλῶς τὴν φωνὴν σου ἢ εὐαγγελιζομένη Ἱερουσαλήμ, ἔπαρον, μὴ φοβοῦ. καὶ διὰ τούτων δὲ θέα ὡς ἔμψυχον καὶ ζῶσαν τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἶδεν ὁ λόγος· ἀναβῆναι γοῦν αὐτὴν ἑαυτῆς ἐπὶ ὑψηλὸν ὄρος καὶ τὴν φωνὴν αὐτῆς ὑψῶσαι ἐν τῷ εὐαγγελίζεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ παρουσίαν παρεκελεύετο. τίς οὖν ἐστὶν αὕτη Σιών ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἕτερον παρ' αὐτὴν ἀνιοῦσα; καὶ αὕτη γὰρ ὄρος ἦν, ὡς δηλοῖ ἢ φάσκουσα γραφή· «ὄρος Σιών τοῦτο, ὃ κατεσκηνώσας ἐν αὐτῷ», καὶ ὁ Ἀπόστολος· «προσεληλύθατε Σιών ὄρει», ἢ πάντως που ἢ διὰ τῶν ἔμπροσθεν «καρδία Ἱερουσαλήμ» ὠνομασμένη. καὶ μήποτε νῦν ὁ χορὸς ὁ ἀποστολικὸς ὁ ἐκ τοῦ προτέρου λαοῦ ἐκ περιτομῆς ἐξειλεγμένος τοῦτον σημαίνεται τὸν τρόπον; αὕτη γὰρ ἐστὶ Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ ἢ «τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ» παραδεδεγμένη, ἐπηρητημένη τις οὔσα καὶ αὕτη καὶ τῷ ὄρει τοῦ θεοῦ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ λόγω παρεικασμένη, ἢ προστάττει εὐαγγελίζεσθαι ἀνελθούση ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν τὸν σωτήριον λόγον. καὶ δὴ ὁ εὐαγγελικὸς χορὸς καὶ αἱ ἅγιοι καὶ ἐπηρητημένοι τῷ τῆς ἀρετῆς φρονήματι ψυχαὶ Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ ὀνομαζόμενοι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν τῆς θεότητος τοῦ μονογενοῦς τοῦ θεοῦ κελεύονται ἀνιέναι κάκειθεν ἄνωθεν ἀφ' ὑψηλοῦ εὐαγγελίζεσθαι καὶ κηρύττειν ἅπασιν ἀνθρώποις τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίαν. εἴτ' ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἐπανίστασθαι πολλοὺς αὐτοῖς ἀναγκαίως ἐπιλέγει· ὑψῶσατε, μὴ φοβεῖσθε. εἶτα πρὸς τοῖς προτέροις ἀπαγγέλλειν προστάττει ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, λέγω δὲ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς συναγωγαῖς, ὡς ἄρα εἴη ἐληλυθὼς ὁ πάλαι ἤξειν καὶ ἐπιδημήσειν ἀνθρώποις διὰ τῶν προφητῶν κηρυττόμενος θεὸς καὶ αὐτὸς κύριος ὁ ἐκ μακροῦ προσδοκώμενος αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ὡς αὔθις ἤξει καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ποιήσεται μετὰ μεγάλης ἰσχύος καὶ ὡς ὁ βραχίων αὐτοῦ ἤξει μετὰ κυρείας, ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε μετὰ δεσποτικῆς καὶ κυριακῆς αὐθεντείας. καὶ ἐπιλέγει· ἰδοὺ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ. ταῦτα μὲν περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἤξει «ἐν δόξῃ ἀποδώσων ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». τοῦτο μὲν οὖν ὡς δεσπότης καὶ κύριος ποιήσει μετὰ ἰσχύος καὶ μετὰ τοῦ καλουμένου βραχίονος αὐτοῦ. τὸ δ' ἐξῆς ἐπιλεγόμενον· ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πάροδον ἐπληροῦτο, ἐν ἣ «κενώσας ἑαυτὸν καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν, σχήματί τε ὡς ἄνθρωπος εὑρεθεῖς», ποιμένος τρόπον τὴν τῶν προβάτων δорὰν τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον περιβαλόμενος ἐποίμαινε τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· τὴν ἀγέλην αὐτοῦ ἔβοσκεν. οὐ γὰρ ὡς κύριος μετὰ ἰσχύος οὐδ' ὡς βραχίων μετὰ τῆς οἰκειᾶς κυρείας τε καὶ δεσποτείας, ἀλλ' ὡς ποιμὴν φησι ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. ὃ δὴ καὶ ἐμαρτύρει

λέγων αὐτὸς ἐν Εὐαγγελίοις· «Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων». καὶ ἐν τῷ βραχίονι δὲ αὐτοῦ συνάξει φησὶν ἄρνας. βραχίων δὲ αὐτοῦ ἦν ἡ κατοικοῦσα ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι θεότης, δι' οὗ συνάξειν ἄρνας καὶ ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσειν εἴρηται. ἄρνας δὲ τοὺς «ἀρτιγενεῖς» καὶ ἐν Χριστῷ «ἀναγεγεννημένους» δηλοῖ, ἐν γαστρὶ δὲ ἐχούσας τὰς πάλαι κυούσας καὶ ὠδινούσας ψυχὰς λέγει διὰ τὴν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐλπίδα, ἃς παρακαλεῖν εἴρηται διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας. διὸ λέλεκται· καὶ ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει. καὶ ἄλλως δὲ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ αἱ ψυχαὶ κύουσαι καὶ ὠδίνουσαι τοὺς δι' αὐτῶν ἐν Χριστῷ ἀναγεννωμένους παράκλητον αὐτὸν εἶχον, ὅπερ νοήσεις ἐξ ἑνὸς τοῦ λέγοντος· «τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»· ὁρᾷς πῶς ὁ Παῦλος ὑπὲρ τῶν μαθητευομένων αὐτῷ εἶχεν ὠδίνας. οὕτως οὖν καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι ὡσπερ ἐν γαστρὶ κύουσαι μητέρες τοὺς δι' αὐτῶν ἐν Χριστῷ ἀναγεννωμένους ὠδινον ὑπεραγωνιῶντες, μήπως τις ἔκτρωμα γένηται ἀπολισθήσας καὶ ἐξαμβλωθεὶς τῆς ἐν Χριστῷ μορφώσεώς τε καὶ τελειώσεως, διόπερ αὐτὸς ὁ προλεχθεὶς ποιμὴν παρακαλέσειν αὐτοὺς εἴρηται. 2.18 «Τῶν σοφῶν τοῦ αἰῶνος τούτου» τὸ πᾶν ἀναθέντων αὐτοματισμῶ καὶ τινι συντυχίᾳ φυσικῆ εἰμαρμένης ἀνάγκη ὁ παρῶν λόγος μηδὲν ὡς ἔτυχε τῶν ὄντων εἶναι, «πάντα δὲ μέτρῳ καὶ ἀριθμῶ» ὑπὸ τοῦ θεολογουμένου κυρίου συνεστάναι παρίστησι. τὴν μὲν γὰρ ὑγρὰν οὐσίαν καὶ τὸ νομιζόμενον τοῖς πολλοῖς ἀμέτρητον πέλαγος, πηγὰς τε καὶ ποταμοὺς καὶ χειμάρρους μεμετρημένα εἶναι αὐτῷ τοσαῦτά τε εἶναι τῷ πλήθει, ὅσα αὐτῷ παρέστη πρὸς τὴν τοῦ παρόντος αὐταρκῆ χρεῖαν συστήσασθαι ὡς μήτε περιττεύειν τοῦ δέοντος πλέον μηθ' ὑστερεῖν τοῦ χρειώδους, τὸν δὲ παμμεγέθη οὐρανὸν καὶ τὸ τοσοῦτον ἄπειρον κύτος πάλιν αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ σπιθαμῇ συνεμετρήσατο μηθ' ὑπερεκτείνας ἐπὶ τὸ ἀκατάλληλον τῇ τοῦ παντὸς περιοχῇ μήτε σμικρύνας καὶ συναγαγὼν τοῦ προσήκοντος εἶσω. τροπικῶς δὲ τοῖς παρ' ἡμῖν συνήθεσι μέτροις κέχρηται ὡς ἂν ἐκ τῶν ἡμῖν γνωρίμων καὶ συνήθων ὀνομάτων εἰς ἔννοιαν ἀφικοίμεθα τῆς τῶν δηλουμένων διδασκαλίας. εἴτ' ἐπειδήπερ «ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται», εἰκότως τὰ ἡμῖν ὑπερμεγέθη τῇ τοῦ κρείττονος παραθέσει σμικρύνει ἡμᾶς εἰς ἔννοιαν προκαλούμενος τοῦ τὰ σύμπαντα συστησαμένου. τὸν γοῦν τοσοῦτον οὐρανὸν τὸν περιβάλλοντα τὸν σύμπαντα κόσμον οὕτως μικρὸν εἶναι λέγει παρ' αὐτῷ τῷ θεῷ ὡς εἰκότως μέτρῳ σπιθαμῆς χειρὸς ὑφίσταται, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πᾶν τῆς γῆς στοιχεῖον οὕτω παρ' αὐτῷ βραχυτάτον ὑπάρχειν ὡς εἰκότως τῇ αὐτοῦ δρακί συνειλεῖσθαι. ἀντὶ δὲ τοῦ· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ, ὁ Ἄκύλας τίς κατεμέτρησεν ἐν λιχάδι αὐτοῦ ὕδατα εἴρηκε, παραβάλλων λιχάδι τῷ βραχυτάτῳ παρ' ἡμῖν δακτύλῳ σμικρὰν τινα τοῦ θεοῦ δύναμιν, δι' ἧς τὰ τοσαῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μεμέτρηται. πρὸς τούτοις εἴ τίς φησι τὰ ἐπὶ γῆς ὄρη καὶ τοὺς βουνούς καὶ τὰς νάπας ὑπέιληφεν ἄνευ τινὸς λόγου συνεστάναι ἴστω πλανώμενος, ἐπεὶ μηδὲν εἰκὴ καὶ ἀλόγως ἐν τοῖς οὓσιν ὑφέστηκεν. αὐτίκα δ' οὖν τῶν καθ' ὅλης τῆς γῆς ὀρέων τὰ μεγέθη καὶ αἱ διαφοραὶ, ὕψη τε καὶ βάθη καὶ μήκη τῷ παντὶ χρησίμως ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τὴν σύστασιν εἴληφε, τῶν τε βουνῶν ὁμοίως τὰ ἐπάρματα καὶ οἱ ὄγκοι πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ἀναλογίαν ἀρμόττοντας καὶ καταλλήλους ἔχουσι λόγους ὡς ταλαντεύειν τὰ βάρη δίκην τῶν ἐν τρυτάνῃ ζυγῶν ἀρμοδίως τῇ τοῦ παντὸς ἀναλογίᾳ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ τὰς νάπας ζυγῶ, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ καὶ τοὺς βουνούς ἐκδεδώκασιν. τούτοις ἐπάγει· τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο; ταῦτα δὲ ἀποδίδωσιν ὁ λόγος πρὸς τὸ φῆσαν ἐρώτημα· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ

τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη σταθμῶ καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; ἔπειδὴ γὰρ ἠρώτησε, τίς ὁ ταῦτα ὑποστησάμενος καὶ τίς ὁ μέτρῳ καὶ σταθμῶ ταῦτα διαταξάμενος, ἀκολούθως ἀποδίδωσιν ὡς οὐδεὶς ἢ εἷς ὁ μόνος ὁ τοῖς πᾶσιν ἀκατάληπτος νοῦς. διὸ ἐπιλέγει· τίς ἔγνω νοῦν κυρίου τὸν τῶν εἰρημένων ἀπάντων ποιητικόν, ὃς οὔτε συμβούλου δεηθεὶς οὔτε παρά τινος γνώμην λαβὼν τῇ αὐτὸς αὐτοῦ σοφίᾳ τὰ μηδαμῇ μηδαμῶς ὑφειστώτα ἀρρήτῳ δυνάμει «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι» παρήγαγεν. Ἐξῆς διδάσκει πάντας τοὺς ἐξ ἔθνων ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν χάριν ἀνακεκλημένους, οἷς καὶ «τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ» διὰ τῶν ἔμπροσθεν εὐηγγελίζετο «ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ βοῶσα φωνή», ὅτι τὸ μηθὲν εἰσι «πάντα τὰ τὸν θεὸν μὴ εἰδόμενα ἔθνη». ὄντων γοῦν ἐν οὐρανῶ καὶ ἐν ἀέρι καὶ ἐπέκεινα οὐρανοῦ λογικῶν πνευμάτων καὶ θείων δυνάμεων καὶ πλήθους ἀναριθμήτου λειτουργῶν θεοῦ τῶν τὸν παμβασιλέα περιπολούντων. «τὰ τὸν θεὸν μὴ εἰδόμενα» ἐπὶ γῆς «ἔθνη» εἰσὶ φησὶ σταγόνι βραχυτάτῃ τοῦ τῶν θείων λογικῶν πληρώματος ἀπορρυσάση, τοὺς δ' αὐτοὺς εἰσὶ ζυγῶ ἑτεροκλινοῦντι βραχυτάτῃ βάρους ῥοπῇ διὰ τὸ καθεικύνεσθαι τῷ βάρει τῆς κακίας ἐπὶ τὴν ἄθεον ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ σιέλου ἀποπτυσθέντος καὶ τῷ χοῖ τῆς γῆς ἐμφυρέντος τῷ μηδὲν διαφέρειν τοὺς αὐτούς· ταῦτόν γὰρ σιέλῳ πεπονθέναι λογικοὺς μὲν ὄντας, ἀναφυρέντας δὲ «ἀγνωσίᾳ θεοῦ» καὶ δυσσεβείᾳ πάσῃ. διὸ καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δι' αἱμάτων καὶ θυσιῶν λατρείαν διδάσκει μηδὲν θεοπρεπὲς ἔχειν· οὐδὲ γὰρ εἰ πάντα τὰ τῆς γῆς τετράποδα προσφέρουσι οὐδ' εἰ πᾶς ὁ Λίβανος καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτῷ φυέντων ὕλη παραλαμβάνοιτο εἰς τὴν τῶν θυμάτων ὀλοκάρπωσιν ἔχει ἀντὶ τοῦ θεοῦ ἄξιον. οἷς ἐπιλέγει ἐξῆς· καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσι καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. ποῖα δὲ ταῦτα ἢ «τὰ τὸν θεὸν μὴ εἰδόμενα», προστετηκότα δὲ τῇ πλάνῃ τῆς εἰδωλολατρίας; ἃ δὲ καὶ ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου καὶ ὡς ῥοπῇ ζυγοῦ καὶ ὡς σιέλος λογισθήσεσθαι ἐλέγετο. Τούτοις δ' αὐτοῖς ἐξῆς ἐπιπλήττει λέγων· τίνοι ὁμοιώσατε κύριον καὶ τίνοι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων, ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρῦσωσεν αὐτόν καὶ τὰ ἐξῆς. ἃ δὴ καὶ ἀκολούθως ἐπήγαγε μετὰ τὸ παραθέσθαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ θεολογίαν κηρύξαι τοῖς ἔθνεσιν, ὅσος ἦν «ὁ μετρήσας» «τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί», «τά» τε «ὄρη σταθμῶ καὶ τὰς νάπας ζυγῶ» «συστησάμενος». τούτοις γοῦν ἀναγκαίως παραβάλλει τὴν προκατέχουσαν πλάνην τῶν ἔθνων, ἀποστρέφων μὲν αὐτῆς, ἀνακαλούμενος δὲ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τοῦ θεολογουμένου. τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐξομαλίζει τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τὰς τῶν ἔθνων ψυχὰς τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἀποσμήχον ὡσπερ καὶ ἀποκαθαῖρον αὐτὰς τῆς πατροπαραδότου δεισδαιμονίας. εἶτα διδάξας ὁποῖα τις ἦν ἡ τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἐν ἀψύχοις ξοάνοις πλάνη, ἐπιβοᾷ ταῖς πάντων ἀκοαῖς λέγων· οὐ γνώσεσθε; οὐκ ἀκούσεσθε; οὐκ ἀνηγγέλη ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν; εἰ καὶ μηδὲ ἐκ πατέρων ἐδιδάχθητε, ἀλλὰ νῦν γοῦν σωφρονισθέντες ὠφελήθητε καὶ μάθετε τίς ποτὲ ἔστιν ὁ κατέχων τὰ θεμέλια τῆς γῆς. εἰ γὰρ μὴ δύνασθε ἄνω πρὸς οὐρανὸν τὴν διάνοιαν ἐπαίρειν, ἀλλ' ἐπιστήσατέ φησιν τῇ γῇ, ἐν ἣ ποιεῖσθε τὰς διατριβάς. ἐπὶ τίνος τε ἠδραστὰι ζητήσατε, καὶ τίς ἔστιν οὗτος ὁ τοσοῦτον στοιχεῖον ἀκλινὲς καὶ ἀσάλευτον διακρατῶν; φυσιολογῶν δὲ περὶ τῆς γῆς σχήματος σφαιροειδὲς αὐτὸ γνωρίζει· διὸ καὶ γῦρον ὠνόμασεν αὐτὸ φήσας· ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς. πλὴν ἀλλὰ καὶ γνῶναι παρακελεύεται τὸν τὰ σύμπαντα διακρατοῦντα τοῦ θεοῦ λόγον, ὃς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τοσοῦτο στοιχεῖον τῆς γῆς συνέχει πρὸς τὸ μὴ διαπίπτειν μηδὲ τῆς οἰκείας ἔδρας κινεῖσθαι. τίς δὲ φησὶν ἔστι καὶ ὁ τοσαῦτα διασπείρας ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνη ὡς παραβάλλεσθαι αὐτὰ σμικρότητος ἕνεκα τῶν σωμάτων ἀκρίσιν; εἶτα πάλιν ἀναβάς ἀπὸ τῆς γῆς τῷ λόγῳ τὴν ἀψίδα τὴν οὐράνιον, τό τε ὑπὲρ γῆν

ἡμισφαίριον καμάρας δίκην ἐπαιωρημένον τοῖς πᾶσιν ἀποθαυμάζειν καὶ τὸν συστησάμενον τὸν οὐρανὸν ἐννοῆσαι ὀπόσης ἐστὶ δυνάμεως παρορμᾶ, λογίσασθαι τε ὡς οὐκ ἀργῶς αὐτὸν ὑπεστήσατο, σκηνῆς δὲ δίκην ἄνωθεν μὲν ἐφηπλωμένον κατὰ τῶν εἴσω οὐρανοῦ πάντων, τοῖς δ' ἐπέκεινα οὐρανοῦ θεῖον ὑπεστρώσθαι ἐνδιαίτημα. ὡσπερ δὲ γῦρον τὸ τῆς γῆς ὠνόμασε στοιχεῖον φυσιολογήσας, οὕτω τὸ ὑπὲρ γῆς ἡμισφαίριον ἀψίδι καμάρας ὡμοίωσε τὸ ἄπλωμα τοῦ οὐρανοῦ παραβάλλον σκηνῆ διατεταμένη· ὡσπερ δὲ τῆς σκηνῆς προὔνοησεν, οὕτω καὶ τῶν εἴσω τῆς σκηνῆς οἰκούντων. διόπερ κατὰ χρόνους καὶ καιροὺς τοῖς ἐν τῇ γῇ βιοῦσιν ἀνθρώποις ἄρχοντας ἐπίστησι προνοησάμενος ἀρχόντων τοῖς ἀρχομένοις καταλλήλων. διὸ ἐπιλέγει· διδοὺς ἄρχοντας εἰς οὐδὲν ἄρχειν, οὐδὲν δὲ ὀνομάζει τὸν θνητὸν βίον» ἢ καὶ τὴν γῆν αὐτὴν ὡσπερ οὐδὲν διδάσκει φάσκων ἐξῆς· τὴν δὲ γῆν εἰς οὐδὲν ἐποίησεν. εἶτα τούτοις ἐπιφέρει· οὐ γὰρ μὴ φυτεύσουσιν οὐδὲ μὴ σπεύρουσιν, οὐδὲ μὴ ῥιζωθῆ εἰς τὴν γῆν ἢ ῥίζα αὐτῶν. πάντα ταῦτα περὶ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς ἀρξάντων καὶ τυραννησάντων ἐπὶ τῆς γῆς εἴρηται ὡς εἰς τοιοῦτο περιστησομένων τέλος. Ἄλλ' οἱ μὲν φησι τοιοῦτοι, ἐμὲ δὲ τὸν τῶν ὄλων θεὸν τίτι ὡμοιώσατε καὶ ὑψωθήσομαι; εἶπεν ὁ ἅγιος. ἀναβλέψατε εἰς τὸ ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ ἴδετε· τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα; οὐδὲ γὰρ ἐξαριθμήσασθαι δυνατὸν οὐδὲ κατὰ μέρος ἐξεπεῖν, ἀρκεῖ δὲ ὀφθαλμοῖς ὄραν «τὰ μεγέθη καὶ τὰ κάλλη», τὴν τε ἀρμονίαν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ παντός, ἔκ τε τῆς τούτων θεᾶς «τὸν πάντων γενεσιουργὸν» ἀποθαυμάζειν, εἰδέναι τε καὶ γνωρίζειν τὸν κατὰ χρόνους καὶ κατὰ γενεὰς ὡσπερ ἀπὸ τινων ταμείων καὶ θησαυρῶν αὐτοῦ προφέροντα ἐν τάξει καὶ ἀριθμῷ τὸν ἑαυτοῦ κόσμον, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· τὴν στρατιὰν αὐτοῦ. διόπερ κύριος σαβαώθ ὠνόμασται, ὅπερ ἐρμηνεύεται κύριος στρατιῶν· στρατιαὶ γὰρ ἀγγελικαὶ ὡς ὑπὸ μεγάλῳ βασιλεῖ ὑποτεταγμένοι τὸν σύμπαντα αὐτοῦ διοικοῦσι κόσμον, ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας οὐδὲ εἷς ἢ μόνος αὐτὸς γινώσκει, ὁ καὶ φυσικοῖς καὶ καταλλήλοις αὐτοὺς ὀνόμασι τιμήσας. οὕτω γοῦν καὶ θεῶν πνευμάτων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἐπέκεινα δὲ οὐρανοῦ θεοῦ λειτουργῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἰδιάζουσαι, τίνες εἰσὶν ἐπηγορίαι ἡμῖν ἀκατάληπτοι καὶ ἄγνωστοι. διὸ καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου καλούμεναι ἐπ' ὀνόματος ὑπακούουσιν ὡς ἀπὸ πολλῆς αὐτοῦ δόξης καὶ ἐξυπερβαλλούσης ἰσχύος μηδένα τῶν καλουμένων ἀπειθεῖν, πάντας δὲ ἐξυπηρετεῖσθαι αὐτοῦ τῷ νεύματι. 2.19 Μετὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν θεολογίαν ἐπιπλήττει ὁ λόγος τοῖς νομίζουσι μὴ ἐφορᾶν τὸν θεὸν ταῖς αὐτῶν πράξεσιν, οἷα πολλοὶ καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ ὑπελάμβανον. διὸ πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται λέγων· Διὰ τί παρὰ σεαυτῷ ταῦτα λογίζῃ καὶ λέγειν τολμᾶς, ὡς τὸν θεὸν ἢ σὴ ὁδὸς ἔλαθε, καὶ οὐχ ὑπόκεισαι κρίσει διὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτὸν τὰ ὑπὸ σοῦ δρώμενα; εἶτ' οὐκ ἤκουσας τῆς προλεχθείσης θεολογίας καὶ ὡς οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει, ἐλέγετο οὖν ἀρτίως· ἀπὸ πολλῆς δόξης καὶ ἐν κράτει ἰσχύος οὐδὲν σε ἔλαθε. πῶς οὖν σαυτὸν ἀπατᾶς λέγων· Ἀπεκρύβη ἢ ὁδός μου ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ θεὸς μου τὴν κρίσιν μου ἀφεῖλε καὶ ἀπέστη. ἄκουε τοίνυν πρὸς ταῦτα, εἰ μὴ καὶ πρότερον ἀνηκόως ἦσθα ἢ εἰ μὴ ἔγνωσ μηδὲ συνῆκας τὰ πολλάκις σοὶ λελεγμένα, νῦν γοῦν μάνθανε, ὡς ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος ὁ τὰ πάντα περιειληφῶς οὗτος αὐτὸς οὐ μόνον τῶν κατ' οὐρανόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς κρατεῖ. αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· διὸ οὐδὲ σὺ αὐτὸς λανθάνειν αὐτὸν δυνήσῃ τοιαῦτα δυσσεβῆ καὶ ἄθεα λογιζόμενος. ἀντὶ δὲ τοῦ· οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιάσει, ὁ Σύμμαχος οὐκ ἐξελύθη οὐδὲ ἐπέινασεν ἐξέδωκε, καὶ οἱ λοιποὶ παραπλησίως. ὡσπερ τοίνυν οὐδὲν ἀσθενὲς παρ' αὐτῷ οὐδὲ ἀνθρώπινον, οὕτως οὐκ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς γνώσεως αὐτοῦ. ἀκατάληπτός τε καὶ ἀνέφικτος ἢ παρ' αὐτῷ τυγχάνει σοφία, δι' ἧς «τὰ σύμπαντα διοικεῖ», οὕτως δ' οὖν αὐτῷ μέλει καὶ τῶν καθ' ἕκαστον καὶ κατὰ μέρος

ὡς διὰ τὸ ἐφορᾶν αὐτὸν καὶ λόγῳ θείῳ διακρίνειν τὰ κατὰ ἀνθρώπους πράγματα, ἰδιάζειν ἐκάστῳ μεμερισμένον τὸν βίον· ὡς τοῖς μὲν δι' ἔνδειαν τροφῆς πεινώσιν ἰσχὺν παρέχειν πολλάκις καὶ ῥώμην σώματος φυσικὴν, τοῖς δὲ μὴ πεινώσι, πλούτῳ δὲ περιρροεμένοις φροντίδας ὑπάρχειν καὶ λύπας, τὰς τὴν τρυφήν αὐτῶν κολαζούσας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ λόγον νέους μὲν καὶ νεανίσκους, οὓς εἰς τὸ ἀνδρίζεσθαι προσήκει, ἀσθενεῖς ἀπεργάζεται, πάθεσιν τισὶ καὶ νοσήμασι περιβάλλων, μυρίους δὲ νεότητι σφριγῶντας θάττον ἀποσβῆναι παρεσκεύασε τοῦ βίου. ἀλλ' οὐδ' εἰς βαθὺ γῆρας παρέτεινε καίπερ εἰς ἔσχατα πενίας ἐληλακότας ὡς μηδὲ τῆς ἐφημέρου τροφῆς εὐπορεῖν καὶ αὖ πάλιν ἑτέρους πλούτῳ καὶ δόξῃ μεγαλαυχωμένους ἀθρόως ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισεν. ἀνάπαλιν δὲ τούτοις οἱ ἐν διωγμῶν καιροῖς τὸν θεὸν ὑπομένοντες ἀσθενεῖς ὄντες καὶ οἰκτροὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν μεταβολῆς θείας ἠξιώθησαν ὡς μὴ μόνον ἀνέσεως καὶ ἐλευθερίας τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ δίκην ἀετῶν πτεροφυῆσαι, ὥστε ἀναπτῆναι καὶ ὑψωθῆναι καὶ μετεωροπορῆσαι καὶ τέλος τὴν εἰς οὐρανοὺς πορείαν στείλασθαι. τοιαύτη γὰρ ἡ ἀετῶν φύσις οὐρανοπετιῆς οὕσα, μόνη τε ἂν τῷ πεῖν οἶά τε φωτὸς ἡλίου· μαρμαρυγαῖς τούτοις οὖν παραπλησίως καὶ οἱ τὸν θεὸν ὑπομείναντες καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ φόβον κατὰ τὸν θνητὸν βίον κακωθέντες ἄοικοί τε καὶ ἀνέστιοι καὶ ἀνεπίδες ὅσον ἐπ' ἀνθρώποις ἐν καιροῖς διωγμῶν γενόμενοι. μετὰ γοῦν τὰς ὑπερβαλλούσας θλίψεις ἐπισκοπῆς θεοῦ καταξιωθέντες ἐν εἰρήνῃ διετέλεσαν τὸν βίον ἀετῶν δίκην πτεροφυήσαντες καὶ εἰς ὕψος ἀρθέντες. εἰ δὲ καὶ μαρτυρίῳ τελειωθῆναι συμβέβηκε τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένους καὶ νενικηκότας, πολὺ μᾶλλον τούτοις ἀρμόσειεν ἢ φήσασα ἐπαγγελία· οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν θεὸν ἀλλάξουσιν ἰσχύν· μεταβαλόντες γοῦν τὸν θνητὸν βίον καὶ εἰς ἀγγελικὴν ζωὴν μεταστάντες στειλάμενοί τε τὴν οὐράνιον πορείαν πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί, δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιάσουσι, βαδιοῦνται καὶ οὐ πεινάσουσιν, ἢ οὐκ ἐκλυθήσονται κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. εἰ τοίνυν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν τοιαύτας ἀμοιβὰς παρέξει, τοῖς δ' ἐναντίοις τὰ ἐπίχειρα ἐκ μέρους μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀποδίδωσι, πληρέστατα δὲ κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν, πῶς ὑμεῖς οἱ καλούμενοι «Ἰακώβ» καὶ «Ἰσραήλ», οἱ τοῖς θείοις μεμαθητευμένοι λογίοις, τολμᾶτε παρ' ἑαυτοῖς λέγειν, ὡς ἄρα «ἀπεκρῦβη ἡ ὁδός σου ἀπὸ τοῦ θεοῦ» «καὶ ἡ κρίσις σου ἀφηρέθη» «καὶ ἀπέστη». Σὺ μὲν οὖν, ὦ Ἰακώβ, τοιαῦτα διανοῆ, ὁ δὲ γε τῶν ὄλων σωτὴρ οὐκ ἐν δευτέρῳ τιθέμενος τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν σοὶ μὲν τὰ πρόποντα διείλεκται, τοῖς δὲ λοιποῖς ἔθνεσι τὰ κατάλληλα προσφωνεῖ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γνῶσιν τοὺς πάντας προκαλούμενος. διὸ φησι· Ἐγκαινίζεσθε πρὸς με, νῆσοι, οἱ γὰρ ἄρχοντες ἀλλάξουσιν ἰσχύν. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος· δουλεύσατέ φησιν ἐπ' ἐμοῦ, νῆσοι, καὶ ἔθνη ἀλλαξάτωσαν ἰσχύν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα κωφεύσατε πρὸς με εἴρηται. παρακελεύεται δὴ ταῖς νήσοις κωφεύειν καὶ σιγᾶν, ὡς ἂν ἐπήκοοι γένοιτο θεϊκῆς ὁμιλίας, σωτηρίου τε κηρύγματος. νήσους δὲ ὀνομάζει συνεχῶς τὰς ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαις διὰ τὸ ὡσπερ ὑπὸ θαλάττης περιρρέεσθαι ὑπὸ τῆς ἀλμυρᾶς τοῦ βίου κακίας. εἶτ' ἀνωτέρω εἰπὼν· «οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν θεὸν ἀλλάξουσιν ἰσχύν», ἐνταῦθά φησιν· οἱ γὰρ ἄρχοντες ἀλλάξουσιν ἰσχύν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἔθνη ἀλλαξάτωσαν ἰσχύν· ὁ γὰρ ἐπηγγείλατο ἀνωτέρω «τοῖς» αὐτὸν «ὑπομένουσι», τοῦτο αὐτὸ ταῖς νήσοις καὶ τοῖς ἔθνεσι προστάττει λέγων· καὶ ἔθνη ἀλλαξάτωσαν ἰσχύν, ὡς ἂν μεταβάλοιεν τὸν ἑαυτῶν τρόπον καὶ ἀλλαγὴν τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα ποιήσοιεν. εἶθ' ἐξῆς· ἐγγισάτωσαν φησὶ καὶ λαλησάτωσαν ἅμα, δηλον δὲ ὅτι τὰ ἔθνη πρὸς μέ φησὶ, τὸν θεὸν ἐγγισάτωσαν καὶ τὰ ἐμὰ ῥήματα λαλησάτωσαν ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ γενόμενα ἐν τῇ ἐμῇ δηλαδὴ ἐκκλησίᾳ. καὶ τίνα προσήκει

λαλεῖν τοὺς καλουμένους, ἐξῆς διδάσκει λέγων· τότε κρίσιν ἀναγγειλάτωσαν· τὸν γὰρ περὶ τῆς κρίσεως λόγον βούλεται μαθόντα τὰ ἔθνη καὶ ἑτέροις ἀπαγγέλλειν. Ἄλλα καὶ τοῦτο μαθεῖν τοῖς αὐτοῖς προστάττει τὸ γνῶναι· τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην; δικαιοσύνης γὰρ ἔργον ἦν τὸ μὴ Ἰουδαίους μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν. τίς οὖν ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν ἀνατολῶν τοῦ φωτὸς ταύτην ἐγείρας τὴν δικαιοσύνην, καλέσας τε αὐτὸν εἰς τὸ ἔπεσθαι αὐτῷ; τίς δὲ ὁ δεδωκώς αὐτὴν ἐναντίον πάντων τῶν ἐθνῶν ὡς ἐκστῆναι ἐπὶ τῷ προστάγματι τοὺς τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς καὶ θορυβηθῆναι τὰ πρῶτα, πειραθῆναι τε διωγμοὺς καὶ πολέμους κινήσαι κατὰ τοῦ λόγου τῆς δικαιοσύνης, νικηθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς δικαιοσύνης θεοῦ, ὃς ὑπερμαχῶν τῶν ὑποδεδεγμένων αὐτῆν. τὰ μὲν πολεμικὰ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἐχθρῶν φρυγάνων τρόπον ἠφάνισεν, ἑαυτῷ δὲ ὁδὸν ἐξωμάλισεν ἐν εἰρήνῃ διελθεῖν τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τίς οὖν ὁ ταῦτα πάντα κατεργασάμενος ἀλλ' ἢ ὁ ἐπὶ πάντων θεός; διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· ἐκάλεσεν αὐτὴν, δηλονότι τὴν δικαιοσύνην, ὁ καλῶν αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχῆς, ἐγὼ θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἐγὼ κύριος πρῶτος, καὶ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἐγὼ εἰμι· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ καὶ τοῖς πρώτοις πρόπαλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς θεοφιλέσι γενομένοις γνωσθεῖς καὶ ὁ μετὰ τὸν πρότερον λαὸν τῆ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία πεπιστευμένος. διὸ ἐπιλέγει· εἶδον ἔθνη καὶ ἐφοβήθησαν. μαρτυρεῖ δὲ ὁ λόγος ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς ἔθνεσιν, εἴ γε μεταβαλόντα τὴν προτέραν ἀβλεψίαν τῆς πολυθείας ἴδοιεν τὸν εἰρηκότα· ἐγὼ θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι. καὶ ἰδόντα ἐφοβήθησαν ἐν «ἀρχῇ» γενομένα «σοφίας»· «ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος κυρίου». ἀλλὰ καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἐξεπλάγησαν· τὸ γὰρ παράδοξον τοῦτ' ἦν, ὅτι καὶ τὰ βάρβαρα φύλα καὶ τὰ πορρωτάτω ἀπωκισμένα τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας, καθ' ἣν μόνην γνωρίζεσθαι ἐνομιζέτο τὸ παλαιὸν ὁ θεός, γνῶσιν ἀνείληφε θεοσεβείας ὡς ἐκπλαγῆναι τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης, τὴν χάριν σπεῦσαι τε καὶ ἔλθειν ἀκολουθῶν τῷ φῆσαντι κηρύγματι· «ἐγγισάτωσαν καὶ λαλησάτωσαν ἅμα». ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐκελεύοντο ἀπαντᾶν καὶ λαλεῖν, δηλον δ' ὅτι δοξάζειν τὸν θεόν, ἐνταῦθα δὲ φησὶν ὁ λόγος· ἠγγισαν καὶ ἦλθον ἅμα, κρίνων ἕκαστος τῷ πλησίον βοήθησαι. οὐ γὰρ μόνον ἑαυτοὺς σώζειν οἱ κεκλημένοι ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησίον κατὰ τοὺς τῆς φιλανθρωπίας νόμους. διὸ τοὺς πλησίον θεραπεύειν καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς καὶ γνωρίμους ἐθέλοντες τοὺς ἔτι ἐν ἀτοπία ὄντας ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγον. Ἦν ποτε χρόνος ὅτε καὶ ἡμῶν αὐτῶν κατίσχυσεν ἀνὴρ τέκτων, ὁ τὴν εἰδωλολατρίαν κατεργασάμενος, καὶ χαλκεὺς τύπτων σφύρα τοὺς ἑαυτοῦ θεοὺς· ἀλλὰ νῦν ἔγνωμεν τὸ μῆθὲν ὄντας ἐκείνους καὶ τῆς πατρικῆς κατέγνωμεν πλάνης, ὃ δὴ καὶ ὑμᾶς προσήκει μανθάνοντας ὠφελεῖσθαι. δεῖγμα δὲ τῆς ἀδρανείας τῶν πάλαι νομισθέντων ἡμῖν θεῶν τὸ μῆδὲ ἐστάναι δύνασθαι, εἰ μὴ γόμοις τισὶ καὶ ἡλοῖς ἐμπαρεῖεν. ἐπειδὴν δὲ δι' ἑτέρων ἰδρυθέντα στή, ἄλλος ἔλεγχος αὐτῶν τῆς ἀζωΐας γίνεται τὸ μῆκέτι κινεῖσθαι αὐτὰ δύνασθαι· ὅτε τοίνυν οὔτε ἑαυτοῖς ἐστάναι οὔτε ὑπὸ ἐτέρων ἐδρασθέντα κινεῖσθαι οἷά τέ ἐστι. πῶς ἂν εἶεν θεοὶ ταῦτα πρὸς τοὺς πέλας φησὶ ποτε τὰ ἔθνη ὁ λόγος θεσπίζει, καὶ ἐπειδήπερ ἀνωτέρω προστέτακτο τὰ αὐτὰ ἔθνη μὴ μόνον «ἐγγίζειν» τῷ θεῷ ἀλλὰ καὶ «λαλεῖν»· ἐλέγετο γάρ· «ἐγγισάτωσαν καὶ λαλησάτωσαν ἅμα». εἰκότως ὅτε «ἠγγισαν» διὰ τῶν προκειμένων καὶ ἐλθόντα τινὰ ποτε καὶ ὅποια τοῖς γνωρίμοις αὐτῶν διείλεκται, εἴρηται διὰ τῆς προφητείας. 2.20 Ἐν μὲν τοῖς ἀνωτέρω τῷ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἐμέμφετο ὁ θεὸς διὰ τὸ λέγειν· «Ἀπεκρῦβη ἡ ὁδός μου ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ θεὸς τὴν κρίσιν μου ἀφείλε καὶ ἀπέστη», διὰ δὲ τῶν μετὰ χεῖρας παῖδα αὐτοῦ ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰακώβ ἐκλελεγμένον εἶναί φησι, σαφῶς τοῦ λόγου δύο τάγματα παριστῶντος τοῦ ἐκ

περιτομῆς λαοῦ, ἔν μὲν τὸ κατηγορούμενον καὶ ἐπιτιμώμενον, ἕτερον δὲ ᾧ τὰς παρούσας ἐπαγγελίας πεποιήται. τὸ μὲν οὖν πρῶτον τὸ τῶν ἐκπεσόντων τοῦ θεοῦ διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν τυγχάνει, τὸ δὲ ἕτερον τὸ τῶν ὑπακουσάντων τῇ πίστει καὶ διὰ τοῦτο τῆς σωτηρίου χάριτος κατηξιωμένων, ὅποιοι ἦσαν οἱ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οἳ τε λοιποὶ πάντες οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἰακώβ ὄντες καὶ αὐτοί. ἀκολουθῶς τοίνυν τῷ περὶ τῶν ἔθνῶν λόγῳ ἢ ἐκλογή τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συνῆπται. διὸ εἰς αὐτῶν πρόσωπόν φησιν ἢ προφητεία· Σὺ δέ, Ἰσραὴλ, παῖς μου, Ἰακώβ, ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα. παῖδα δὲ πρῶτον ὀνομάζει ἔπειτα ἐκλεκτὸν εἶτα ἀγαπητὸν τὸν μὲν ὡς ἐν ἀρχαῖς ὄντα καὶ φόβῳ δουλείας ἔτι παιδαγωγούμενον, οἷος ἦν ὁ ἀποστολικὸς χορὸς, τὸν πρῶτον βίον «ὑπὸ τὸν παιδαγωγὸν» «νόμον» γεγωνῶς, τὸν δ' αὐτὸν ἐκλεκτὸν ὀνομάζει, ὡς ἂν προκόψαντα καὶ τῆς σωτηρίου κλήσεώς τε καὶ ἐκλογῆς κατηξιωμένον. σπέρμα δὲ Ἀβραάμ ἕτερον τάγμα τυγχάνον παρὰ τὸ τῶν ἐκλεκτῶν, ποῖον ἂν εἴη ἢ τὸ πλήθος τῶν Ἰουδαίων, πρὸς οὓς διαλεγόμενος ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε»; ἕτεροι δ' ἦσαν οὗτοι παρὰ τὰ «τέκνα τοῦ Ἀβραάμ», περὶ ὧν ἐδίδασκε λέγων· «εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε». Ἀβραάμ μὲν οὖν ἀγαπητὸς ἦν τοῦ θεοῦ καὶ φίλος· διὸ λέλεκται· σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· σπέρμα Ἀβραάμ τοῦ φίλου μου, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· σπέρμα Ἀβραάμ ἀγαπητοῦ μου. τό γε μὴν σπέρμα αὐτοῦ οὐκέτι ἠγαπηθῆσθαι ὁμοίως τῷ Ἀβραάμ λέλεκται· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ καλεῖ διὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ εἰπὼν αὐτοῖς· «πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». Καὶ ἐπειδήπερ τὸ σπέρμα τοῦτο τοῦ Ἀβραάμ διεσπαρμένον εἰς πάσαν τὴν γῆν, τούτου χάριν ἐπιλέγει ἐξῆς· οὗ ἀντελαβόμεν ἅπ' ἄκρου τῆς γῆς καὶ ἐκ τῶν σκοπιῶν αὐτῆς ἐκάλεσά σε, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἀπὸ τῶν ἀγκῶνων αὐτῆς ἐκάλεσά σε. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τοὺς ἐν τῇ διασπορᾷ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ, οὓς πρώτους κατηξίου τῆς αὐτοῦ κλήσεως· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος παρίστη πρὸς Ἰουδαίους λέγων· «ὕμῖν ἔδει πρώτοις κηρυχθῆναι τὸν λόγον· ἐπεὶ δὲ ἀποστρέφεσθε πορευόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». τοῖς οὖν ἐκ τούτων ὑπακούσασι τῇ κλήσει καὶ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον παραδεδεγμένοις φησὶ τό· οὗ ἀντελαβόμεν ἅπ' ἄκρων τῆς γῆς καὶ ἐκ τῶν σκοπιῶν αὐτῆς ἐκάλεσά σε· πολλοὶ γὰρ ἦσαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Χριστοῦ λόγον παραδεδεγμένοι, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας γῆς ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. ἀλλὰ γὰρ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀβραάμ μέχρι τούτου μνημονεύσας ἀνατρέχει ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ χοροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς· Παῖς μου εἶ, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτάς· Δουλός μου εἶ, ἐξελεξάμην σε καὶ οὐκ ἐγκατέλιπόν σε. εἰκότως οὖν καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος «δουλον» εἶναι ἑαυτὸν ὠμολόγει σεμνυνόμενος ὡς ἐπὶ μεγάλῳ ἀξιώματι τῇ τοῦ σωτῆρος δουλείᾳ, ἐπειδὴ καὶ προῖων ὁ λόγος τοῦτο παρίστησιν, ἐν οἷς φησὶ· «Μέγα σοὶ ἐστὶ τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου». πάλιν δὲ κἀνταῦθα πρῶτον δουλον ἑαυτὸν γεγονέναι, ἔπειτα ἐκλελέχθαι διδάσκει λέγων· Παῖς μου εἶ, ἢ Δουλός μου εἶ, ἐξελεξάμην σε καὶ οὐκ ἐγκατέλιπόν σε, ἢ οὐκ ἀπεδοκίμασά σε κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἐπιθαρσύνει τὴν ἐκλογὴν ταύτην πρὸς τὸ ἀδεῶς εἰς πάντα τὰ ἔθνη κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐδήλου ἐν Εὐαγγελίοις ὁ σωτὴρ φάσκων· «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἶμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». εἶτ' ἐπιλέγει· μὴ φοβοῦ, μετὰ σοῦ γάρ εἶμι, ἀλλὰ μηδὲ πλανῶ φησιν, ἐγὼ γάρ εἶμι ὁ θεός σου ὁ ἐνισχύσας σε καὶ ἐβοήθησά σοι καὶ ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου. ὄρα γὰρ φησὶ μήποτε διανοηθῆς ὡς τῇ σαυτοῦ ἰσχύϊ δεδύνησαι τῷ τοσοῦτῳ κηρύγματι

διακονήσασθαι· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἦσθα οὐδ' ἂν ἐδυνήθης τι, εἰ μὴ ἐγὼ μετὰ σοῦ ὦν καὶ σὺν σοὶ διαπορευόμενος πάντα τὰ ἔθνη ἐνίσχυσά σε ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν καὶ δύνάμιν σοι δεδωρημένος καὶ ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου, ὡς μηδὲν ἐμποδῶν σοι γενέσθαι κώλυμα κηρύττοντι τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα. Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντικείμενοι τῷ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένῳ λόγῳ πειραθεῖεν ἐμποδῶν σοι γενέσθαι, ἀλλ' ἐντεῦθεν ἤδη θάρσει τούτων ἀπάντων καταφρονῶν εἰδώς, ὅτι αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοί σοι· ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες καὶ ἀπολοῦνται πάντες οἱ ἀντίδικοί σου. ζητήσεις αὐτούς καὶ οὐ μὴ εὕρης τοὺς ἀνθρώπους, οἱ παροινήσουσιν εἰς σέ· ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἀντιπολεμοῦντές σε. εἰ γὰρ καὶ πρὸς ὀλίγον ἔδοξαν εἶναί τινες, καθ' ὃν καιρὸν ἐπολέμουν καὶ ἐδίωκόν σε· ἀλλὰ σὺ μὲν ἔση καὶ διαμενεῖς καὶ ὄψει αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν, οἱ δὲ οὐκ ἔσονται ἢ τάχος ἀφανιζόμενοι τοῦ βίου. Διὸ καρτερεῖν σε προσήκει καὶ ὑπομένειν τὰς ἐξ αὐτῶν ἐπαγομένας θλίψεις, τὸ περιμένον αὐτούς τέλος ἀφορῶντα καὶ τῇ ἐμῇ θαρσοῦντα ἐπαγγελίᾳ ἐντεῦθεν ἤδη ἀψευδῶς ἐμοῦ σοι προλέγοντος· ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς σου καὶ κρατήσω τῆς δεξιᾶς σου, ὁ λέγων σοι Μὴ φοβοῦ, ἐγὼ ἐβοήθησά σοι. μὴ κείμενα δὲ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα τό· ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, μὴ φοβοῦ σκώληξ Ἰακώβ, ἀπὸ τῶν λοιπῶν πρόσκειται ἔρμηνευτῶν. οὗτος δὲ αὐτὸς ὁ ἀνωτέρω «ἐκλεκτός» ὠνομασμένος κατὰ τό· «Ἰακώβ, ὃν ἐξελεξάμην», νῦν σκώληξ ὠνομάσται διὰ τὸ σκώληκος δίκην ὑποδύνειν εἰς τὰς τῶν ἀπίστων ἐθνῶν πόλεις καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πολύθεον πλάνην καὶ τὴν δαιμονικὴν ἐνέργειαν ἐξ αὐτοῦ βάθους τῆς τῶν ἀνθρώπων διανοίας φθεῖρειν καὶ ἀφανίζειν καὶ διὰ τὸ εὐτελὲς καὶ ἰδιωτικὸν τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστολικοῦ. οὕτω γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ σκώληκα ἑαυτὸν ἀπεκάλει λέγων· «ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ». εἶτ' ἐπειδήπερ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ἐτύγχανον οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, «δῶδεκα» μὲν ὄντες ἀπόστολοι, «ἑβδομήκοντα» δὲ οἱ μετὰ τούτους, τούτου χάριν ἐπιλέγει· ὀλιγοστός Ἰσραὴλ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον ἀριθμὸς Ἰσραὴλ, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν τεθνεῶτες Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα δὲ οἱ νεκροὶ Ἰσραὴλ εἴρηται. πλὴν ἀλλὰ σκώληκας αὐτούς ὀνομάσας καὶ ὀλιγοστὸς εἰπὼν ἐπιφέρει· μὴ φοβοῦ, ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, λέγει ὁ θεὸς ὁ λυτρούμενός σε, ὁ ἅγιος Ἰσραὴλ. καὶ προστίθησιν· ἰδοὺ ἐποίησά σε ὡς τροχοὺς ἀμάξης ἀλοῶντας καινοὺς πριστηροειδεῖς· οὕτω γὰρ ἡ δύναμις τοῦ «ἐνίσχυνοντος» αὐτούς ἐδείκνυτο, ὅτε αὐτοὶ μὲν σκώληκος οὐδὲν διέφερον, ἀλλὰ καὶ ὀλιγοστοὶ ἦσαν καὶ νεκροὶ καὶ τεθνεῶτες τοῦ Ἰσραὴλ ἐτύγχανον. ὅμως τοιοῦτοι ὄντες ὥσπερ τινὰ καλάμην διέτεμνον τροχῶν ἀμάξης τρόπον ἀλοῶντες καὶ καταπρίζοντες τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἀθέων ἐθνῶν τὴν δαιμονικὴν θεοποιίαν. διὸ ἐπιλέγει· καὶ ἀλοήσεις ὄρη καὶ λεπτυνεῖς βουνούς, ὄρη καὶ βουνούς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις τὰς πάλαι κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ ἐπαιρομένας αἰνιττόμενος. ταύτας τοίνυν τὰς δυνάμεις ὥσπερανεὶ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ τε ὑποβεβηκότα πνεύματα πονηρὰ ὡσανεὶ βουνούς τινας ὄντας λεπτυνεῖς φησι καὶ ἀλοήσεις καὶ λικμήσεις, καὶ ἄνεμος λήψεται αὐτούς, καὶ καταγιγίς διασπερεῖ αὐτούς, ὡς μηκέτι ἐφιστάναι παρὰ τοῖς ἔθνεσι τὴν δαιμονικὴν πλάνην. τῶν δὲ ἀποδοθέντων ὀρῶν καὶ τῶν δηλωθέντων βουνῶν ἀφανῶν γενομένων, «σὺ» αὐτός, «ὁ δοῦλός μου ὁ ἐκλεκτός», δι' οὗ ταῦτα κατώρθωται, εὐφρανθήσῃ ἐν τῷ κυρίῳ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰσραὴλ ἐπαινεθήσῃ· ἀντὶ γὰρ τοῦ· ἐν τοῖς ἁγίοις Ἰσραὴλ ἀγαλλιάσονται, ὁ μὲν Ἀκύλας ἐν ἁγίῳ Ἰσραὴλ καυχῆσῃ, ὁ δὲ Σύμμαχος ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰσραὴλ ἐπαινεθήσῃ εἰρήκασι. Ταῦτα περὶ τῶν ἀποστόλων θεσπίσας ὁ λόγος ἐξῆς ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφῆς ἐπιλέγει· οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἐνδεεῖς ζητήσουσιν ὕδωρ, καὶ οὐκ ἔσται, ἢ γλῶσσα αὐτῶν ἀπὸ τῆς

δίψης ἐξηράνθη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάλαι ἦσαν πεπονθότες, νῦν δέ φησι· ἐγὼ κύριος ὁ θεός, ἐπακούσομαι αὐτῶν ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς, ἀλλὰ ἀνοίξω ἐπὶ τῶν ὀρέων ποταμούς καὶ ἐν μέσῳ πεδίων πηγάς, ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς ἔλη ὑδάτων καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. ὅπως δὲ ταῦτα τέλους ἔτυχε καὶ εἰσέτι καὶ νῦν ἐνεργεῖται ἐν ταῖς διὰ τῶν τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἀποστόλων κατὰ πάντα τόπον ἰδρυνθείσαις ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ τὴν διάνοιαν ἐπιστήσας εἴση. αἱ γοῦν τὸ παλαιὸν διαπτωχεύουσαι ἐν τοῖς ἔθνεσι ψυχὰ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἐνδεεῖς οὔσαι καὶ μηδὲ ρανίδα ζωτικῆς πόματος κεκτημέναι ὡς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ τὸν δι' αὐτῆς προφερόμενον λόγον ἐξηράνθαι, διὰ τὸ μηδεμιᾶς νοτίδος λόγου σωτηρίου μετέχειν αὐτοὺς παραδόξου τετυχήκασιν εὐεργεσίας διὰ τῆς οὐρανοῦ χάριτος πληρωθεῖσαι πηγῶν καὶ ποταμῶν καὶ παντοίων ζωτικῶν ὑδάτων ὡς ἀπολαύουσαι ὕδατος, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ πίνονται ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου». πίνουσί τε «ἀπὸ πηγῶν τοῦ Ἰσραὴλ», ὧν ἐμνημόνευσεν ὁ φήσας λόγος· «ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν θεόν, κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ». τοῦτο δὲ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πηγάζον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνομβροῦν ὕδατα ζῶντα, τοτὲ μὲν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, τοτὲ δὲ ἀπὸ τῆς καινῆς καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. ἀλλὰ καὶ ποταμοὶ ῥέουσιν ἀένναοι κατακλύζοντες τὴν παλαιὰν ἔρημον οἱ ἀπὸ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ τὰς ἀρχὰς εἰληφότες, περὶ οὗ εἴρηται· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ», καί· «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων». Καὶ ἔστιν ἰδεῖν εἰς τὴν πάλαι ἄνυδρον γῆν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν τοσοῦτων ὑδάτων ψυχὰς εὐθαλεῖς καὶ εἰς ὕψος ἀνεπαιρομένας ἀναλογούσας φυτοῖς οὐκ ἄλλως ὑφισταμένοις ἢ ἐν ὑδάτων πλήθει, ὅποια ἂν γένοιτο κέδρος καὶ πύξος καὶ μυρσίνη, κυπάριττός τε καὶ λεύκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κέδρος καὶ ἄκαπνον ξύλον ἐλαίου κυπάρισσος καὶ πελέα καὶ πύξος ἐπὶ τὸ αὐτό. ταῦτα πάντα οὐδ' ἄλλως ἢ ἐν ὑδάτων πλήθει τρεφόμενα καὶ ἀυξανόμενα εἰς τὴν εἰκόνα περιείληπται τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ εὐθαλῶν ψυχῶν ἀπὸ πολυπληθείας θείων καὶ λογικῶν ὑδάτων εἰς ὕψος ἐπηρμένων. καὶ ὅτε μὲν οὖν τοὺς καρπούς τῆς ἐκκλησίας βούλεται παραστήσαι ὁ λόγος, εἰκόνη χρῆται «ἐλαίας» ἢ «φοίνικος» ἢ «ἀμπέλου»· νῦν δὲ ὅτε τὸ εὐθαλὲς καὶ διεγερμένον, νεαρόν τε καὶ ἀκμαῖον τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προκοπόντων δηλοῖ τῇ τῶν προλεχθέντων φυτῶν συνεχρήσατο εἰκόνη· ἃ οὐδ' ἄλλως ἢ ἐξ ὑδάτων πλήθους καὶ γῆς ἐδραίας καὶ γονίμου συνίστασθαι πέφυκεν. ὁ δὲ καὶ ἀντὶ παραδόξου παρείληφεν, εἰ ἐν τῇ ἀνύδρῳ καὶ καταξήρῳ καὶ διψαλέᾳ γῆι τοσαύτην ὑδάτων χορηγίαν ἔσεσθαι ἐπήγγελλται ὡς τοιαῦτα βλαστήσαι φυτὰ, ὅποια κατείλεκται. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔσεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς πάλαι ἐρήμου καὶ ἀνύδρου γῆς τῶν πάλαι ἀλλοφύλων καὶ ἀθέων ἐθνῶν· τοσαύτην γὰρ γενήσεσθαι καὶ ἐπ' αὐτῶν μεταβολὴν προφητεῦει εἰς ἔνδειξιν τῆς σωτηρίου εὐεργεσίας. Διὸ ἐπιλέγει· ἵνα εἰδῶσι καὶ γνῶσι καὶ ἐννοηθῶσι καὶ ἐπιστῶνται ἅμα ὅτι χεὶρ κυρίου ἐποίησε ταῦτα καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ κατέδειξεν· εἰ γὰρ μὴ θεὸς ἦν καὶ χεὶρ κυρίου ἢ διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὴν τοσαύτην μεταβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν εἰργασμένη, πῶς ἂν συνέστησαν ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν ἐθνῶν ἐρημίᾳ ἐκκλησίαι θεοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ λογικὰ ὕδατα πληθύνοντα πανταχοῦ γῆς ὡς γεωργεῖσθαι τῶν ἐρήμων πρότερον καὶ ἀνίκμων ἐθνῶν τὰς ψυχὰς τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ, φύειν τε ὑψηλὰ καὶ μετέωρα βλαστήματα, κάτω μὲν ἐπὶ γῆς ἐρριζωμένα, λέγω δὲ ἐν τῷ θνητῷ καὶ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, ἄνω δὲ εἰς ὕψος ἐπαιρόμενα ὡς καὶ μέχρι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκτείνεσθαι κάκει τὰς ἑαυτῶν ἀναρτᾶν ἐλπίδας; διὸ φυτοῖς εὐώδεσι καὶ εἰς ὕψος ἐπηρμένοις παραβέβληνται. 2.21 Πληρώσας ὁ λόγος τῆς πάλαι ἐρήμου καὶ ἀκάρπου καὶ ἀνύδρου χώρας τὴν ἐπὶ τὸ γόνιμον μεταβολὴν, δι' ἧς ἠνίττετο τῆς ἐκκλησίας τοῦ

θεοῦ τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω μετάθεσιν, ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει τάγμα τὸ ἀπομείναν ἐν τῇ προτέρᾳ πλάνῃ τῆς εἰδωλολατρίας. διὸ ὡς πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται λέγων· Ἐγγίζει ἡ κρίσις ὑμῶν, λέγει ὁ θεός· «ἀναπολόγητοι γὰρ ἐστέ» φησιν οἱ μετὰ τὴν τοσαύτην χάριν τὴν τὰ τοσαῦτα κατεργασαμένην τῇ πολυθέῳ ἐναπομείναντες πλάνῃ μὴ ἐννοήσαντες, ὡς χεὶρ κυρίου ἦν ἀληθῶς ἡ τὰ τοσαῦτα κατεργασαμένη καὶ «πρὶν γενέσθαι» μαρτυραμένη, ὅτι ταῦτα ἔσται, ἵνα εἰδῶσι καὶ γνῶσι καὶ ἐννοηθῶσι καὶ ἐπιστῶνται ὅτι χεὶρ κυρίου ἐποίησε ταῦτα. τοῖς οὖν μὴ ἐπιστήσασιν καὶ μὴ ἐπεγνωκόσιν μηδὲ ἐννοήσασιν ἀκολούθως ὁ λόγος ἀπειλεῖ φάσκων· Ἐγγίζει ἡ κρίσις ὑμῶν, λέγει κύριος ὁ θεός· ἡ γὰρ κατάκρισις αὐτῶν αὐτόθεν αὐτοῖς ἐπάγεται «ἀναπολογήτοις οὖσι». διὸ ἐπιλέγει· ἤγγισαν αἱ βουλαὶ ὑμῶν, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος· ἐγγίσατέ φησι τὰ ἰσχυρὰ ὑμῶν, ὁ δὲ Θεοδοτίων· ἐγγίσατε κραταιώματα ὑμῶν, ὁ δὲ Ἀκύλας· προσεγγίσατε ὀστεώσεις ὑμῶν· εἰς μέσον γὰρ φησιν ἀγάγετε τὰ νομιζόμενα ὑμῖν εἶναι ἰσχυρὰ καὶ τὰ κραταιώματα ὑμῶν, ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε τοὺς θεοὺς ὑμῶν, φέρετε εἰς μέσον, ἐγγισάτωσαν καὶ ἀναγγειλάτωσαν ὑμῖν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· προσελθέτωσαν καὶ ἀπαγγειλάτωσαν ὑμῖν, ἃ συμβήσεται, ἢ τὰ πρότερα τίνα ἦν εἶπατε, καὶ ἐπιστήσομεν τὸν νοῦν καὶ γνωσόμεθα τὰ ἔσχατα, καὶ τὰ ἐπερχόμενα εἶπατε ἡμῖν. ἀναγγείλατε ἡμῖν τὰ ἐπερχόμενα ἐπ' ἐσχάτου, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστε. καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐντεῦθεν τῆς τῶν δαιμόνων ἀδρανείας καταγνῶναί ἐστι τῶν πάλαι μαντεύεσθαι προσποιουμένων καὶ προλέγειν διαχρησαμένων τὰ μέλλοντα ἐκ τοῦ μηδένα πώποτε αὐτῶν μαντεύεσθαι καὶ προειπεῖν, ὡς ἄρα ἤξει καὶ ἐπιδημήσει ποτὲ ἀνθρώποις ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ καταλύσων αὐτῶν τὴν θεοποιίαν ὡς ἐρημωθῆναι τοὺς κατὰ πόλεις αὐτοῖς ἀνεγηγεμένους ναοὺς, ἐλεγχθῆναι δὲ αὐτῶν τὰς μαντείας καὶ τὰ χρηστήρια· ταῦτα γὰρ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπετελέσθη. ἄπερ ἐχρῆν μὴ ἀγνοῆσαι τοὺς καταμαντεύεσθαι καὶ εἰδέναι τὰ μέλλοντα προσποιουμένους πονηροὺς δαίμονας· ἔδει γοῦν ταῦτα προγνῶναι καὶ προφητεῦσαι, εἴπερ τις ἦν ἐν αὐτοῖς θεία δύναμις. διὸ φησιν ὡς πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος· τί τὰ ἔσχατα καὶ τί τὰ ἐπερχόμενα, εἶπατε ἡμῖν. ἀναγγείλατε ἡμῖν τὰ ἐπερχόμενα ἐπ' ἐσχάτου, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστε. οἱ μὲν τοῦ θεοῦ προφητῆται ἐνθέου πνεύματος μετασχόντες προεῖπον τὰ ἔσχατα διαρρήδην θεσπίσαντες τῆς ἀνύδρου καὶ ἀγόνου καὶ ἀκάρπου χώρας τῶν ἐθνῶν τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν, τὴν τε τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὸ κήρυγμα καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς αὐτῶν ἐμφέρεται προφητείαις· ὅθεν γνωρίζεται θεὸς ὢν ἀληθῶς ὁ ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν ταῦτα θεσπίσας. οἱ δὲ πονηροὶ δαίμονες πόθεν ἐδύναντο γινώσκειν βουλήν καὶ ἐνθύμησιν τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ ἢ τὰ ὀρισθέντα ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, περὶ τε τῆς αὐτῶν καθαιρέσεως καὶ ἀπωλείας; διὸ μὴ εἰδότες τὰ ἐπερχόμενα μηδὲ τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς μέλλοντα συμβήσασθαι περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν, τῆς τε αὐτῶν ἐρημίας, εἰκότως οὐδὲ τὰ πρότερα ἐγνώριζον, ὅθεν οὐδεὶς αὐτῶν δεδύνηται τοῖς αὐτοῖς προφήταις ὑποβάλλειν ταῦτα, ἄπερ οἱ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ καταξιωθέντες γραφῇ παραδεδώκασιν. οἷος ἦν Μωϋσῆς γράφων τὰ πρότερα καὶ λέγων· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος». ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια τὰ πρότερα ἦν, τὰ δὲ ἔσχατα περὶ τῆς ἐθνῶν ἐπιστροφῆς, τοῦ τε ἐλέγχου τῆς δαιμονικῆς πλάνης, τὰ τε περὶ «τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπιστησομένης «τοῦ θεοῦ δικαιοκρίσιος»· οἱ δὲ οὖν μήτε τὰ ἔσχατα δυνάμενοι εἰδέναι μήτε λέγειν, πῶς ἂν εἶεν θεοί. εἶτα μεταβαίνει ἐπὶ ἕτερον ἔλεγχον φάσκων· εὖ ποιήσατε καὶ κακώσατε, καὶ ὀψόμεθα καὶ θαυμάσομεθα ἅμα· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα κακοποιεῖν οἰοί τέ ἐστε δαίμονες ὄντες πονηροί, ἀλλ' οὐκ

ἐκ τούτου γνώρισμα τῆς θεϊκῆς ἐνεργείας ἔξετε. διόπερ τὸ ἰδιάζον ἐπὶ θεοῦ πρῶτον ὑμᾶς ἐπιδείξασθαι χρή, λέγω δὲ τὸ εὖ ποιῆσαι, ἔπειτα εἰ ἄρα κρίσει δικαία χρήσεσθε καὶ τοὺς ἀξίους κακώσεως τιμωρήσασθε. νῦν δὲ ὅτε τοὺς τῆ ὑμετέρᾳ πλάνῃ προσιόντας ἀδιακρίτως ὑποδέχεσθε ἐπαγγελλόμενοι τοῖς πᾶσι χρηστὰς ἐπαγγελίας μέχρι φωνῆς καὶ συνθέσεως ῥημάτων λοξῶν διὰ τὸ κρύπτειν τὴν ἄγνοιαν τῷ τῆς ἀμφιβολίας παρακαλύμματι, ἤδη δὲ καὶ αἰσχροῖς ἀνδράσι καὶ γυναιξίν ἀκολάστοις ἀδιαφόρως τοὺς ἐξ ὑμῶν παρέχετε χρησμούς, πῶς ἂν εἴητε θεοί. Διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· ὅτι πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς καὶ πόθεν ἡ ἐργασία ὑμῶν; καὶ ἐπάγει τὴν ὑπόστασιν τῆς ὕλης ἐλέγχων διὰ τοῦ φάσκειν· ἐκ γῆς· βδέλυγμα ἐξελέξαντο ὑμᾶς· κἂν γὰρ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἦ, κἂν σίδηρος καὶ χαλκὸς ἦ λίθος, πάντα ταῦτα γῆς ἐστι περιττώματα· ἃ δὴ ληφθέντα εἰς θεοποιίαν βδέλυγμα γέγονεν οὐκ ὄντα τῆ φύσει τοιαῦτα, ἐπειδὴ πᾶν ἔργον θεοῦ καλόν, τὰ δ' ἀνθρώπων κακοτεχνία φαύλων ἐπ' ἀθεότητι παραληφθέντα μιὰ καὶ βδελυκτὰ καὶ μίσους ἄξια, ἃ καὶ ἄψυχα ὄντα οὔτε εὖ ποιεῖν οὔτε κακοποιεῖν δύνανται, ὡς ἐντεῦθεν παρίστασθαι τὰς νομιζομένας ἐνεργείας ἢ τοὺς χρησμούς ἀνδρῶν εἶναι γοήτων ἀπάτας τῆ τῶν πολλῶν ἠλιθιότητι καταχρωμένων. ταῦτ' εἰπὼν ὁ λόγος καὶ ὡς περ ἀποδείξας τοῖς ἐναπομείνασι τῆ εἰδωλολατρία τὴν σφῶν αὐτῶν πλάνην ἐπιφέρει· ἐγὼ δὲ ἤγειρα τὸν ἀπὸ βορρᾶ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐξεγερῶ ἀπὸ βορρᾶ, καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου δὲ ἀνατολῶν, οἳ καὶ κληθήσονται φησι τῷ ὀνόματί μου. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὸν μὲν ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου τὸν Χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ «δικαιοσύνην»· τοῦτο γὰρ ἐδήλου καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθε φήσας· «τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην»; ἦν καὶ τοῖς ἔθνεσι δεδωρησθαι ἐδήλου· τὸν δὲ ἀπὸ βορρᾶ τὸν ἐξ ἔθνῶν λαὸν πάλαι ὄντα ἐν τῷ βορρᾶ κατὰ τό· «ἀπὸ προσώπου βορρᾶ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν». τοῦτον οὖν τὸν ἐξ ἔθνῶν λαὸν ἐξήγειρά φησιν ἀπὸ βορρᾶ, ἵνα μηκέτι ἦ ἐν αὐτῷ, καλέσω δὲ καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, δηλαδὴ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ. καὶ πρὸς τούτοις ἐπιλέγει· κληθήσονται τῷ ὀνόματί μου· τίνες δ' ἂν εἶεν καὶ οὗτοι, ἐξῆς διδάσκει λέγων· ἐρχέσθωσαν ἄρχοντες, ἤτοι τοὺς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν δορυφοροῦντας ἀγγέλους οὕτως ὀνομάζων, δι' ὧν τὴν καθαίρεσιν τῆς ἀθέου πλάνης γεγενῆσθαι φησιν, ἢ τοὺς ἄρχοντας καὶ προεστῶτας τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ. ἐπειδὴ οὖν ὁ ἀπὸ βορρᾶ λαὸς συναχθῆ καὶ ὁ ἀπὸ ἡλίου ἀνατολῶν, οἳ τε δηλωθέντες ἄρχοντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γένωνται, τί ἔσται ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· καὶ ὡς πηλὸς κεραμέως καὶ ὡς κεραμεὺς καταπατῶν τὸν πηλόν, οὕτως καταπατηθήσεσθε, ὑμεῖς δηλαδὴ, οἷς ἐλέγετο· ὅτι πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς καὶ πόθεν ἡ ἐργασία ὑμῶν; ἐκ γῆς· βδέλυγμα ἐξελέξαντο ὑμᾶς. διὸ ὡς πρὸς αὐτοὺς πάλιν ἀποτείνεται καὶ φησι· τίς ἀναγγελεῖ τὰ ἐξ ἀρχῆς, ἵνα γνῶμεν, καὶ τὰ ἔμπροσθεν, καὶ ἐροῦμεν ὅτι ἀληθὴς ἐστι; ταῦτ' εἰπὼν ὡς πρὸς τοὺς δηλωθέντας καὶ τὸν αὐτὸν ἔλεγχον αὐτοῖς ἐπαγαγὼν προστίθησιν· οὐκ ἔστιν ὁ προλέγων οὐδὲ ἀκούων ὑμῶν τοὺς λόγους, δύο δὴ πάλιν καὶ διὰ τούτων ὁ λόγος σημαίνει· ἀφανισμόν τῶν χρηστηρίων καὶ τῶν πάλαι παρ' αὐτῶν πλανωμένων ἀνδρῶν ἀνάνηψιν. καὶ τὸ λέγειν δέ· οὐκ ἔστιν ὁ ἀκούων τοὺς λόγους ὑμῶν, διπλῆν ἔχει διάνοιαν ὡς μήτε αὐτῶν ἐχόντων λόγον διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι μήτε εἰδέναι μήτε τῶν πάλαι περὶ αὐτὰ πλανωμένων ἐπιμενόντων τῆ πλάνῃ· ὠφελιμῶν δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου, ὡς μηκέτ' ἐκείνοις παρέχειν τὰς ἀκοὰς διὰ τὸ κατεγνωκέναι τῆς παλαιᾶς ἀπάτης. Τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· ἀρχὴν Σιών δώσω καὶ Ἱερουσαλήμ παρακαλέσω εἰς ὁδόν. ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· γινώσκετε, ὧ ἄνθρωποι, ὡς τῆ ἐκκλησία τῆ ἐμῆ τῆ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὠνομασμένη Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ αὐτὸς ἐγὼ δώσω τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν μου παρακαλέσω καὶ θήσω αὐτὴν εἰς ὁδόν. ἐν γὰρ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἐναπομείνασι τῆ

ἀπιστία οὐδεις εὗρηται θεὸς καὶ ἀπὸ τῶν εἰδώλων αὐτῶν οὐκ ἦν ὁ ἀναγγέλλων· ἠλέγχθησαν γοῦν τὸ μηθὲν ὄντες καὶ διὰ τοῦτο μηθὲν δυνάμενοι. διὸ καὶ ἐὰν ἐπερωτήσω αὐτοὺς Πόθεν εἶεν, οὐδεις αὐτῶν ἀπόκρισιν δώσει· δηλοὶ γὰρ εἰσιν οἱ ποιηταὶ αὐτῶν ἄνδρες χειροτέχνηται, ἐπειδὴ πάντα «τὰ εἶδωλα τῶν ἔθνων ἔργα χειρῶν» τυγχάνει «ἀνθρώπων». μάτην ἄρα πεπλανήσθε πάντες ὑμεῖς· διόπερ εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι, ὡς αὐτὸς ἐγὼ τῇ ἑμαυτοῦ ἐκκλησίᾳ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν δώσω καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐμῆς βασιλείας μόνῃ τῇ ἐμῇ Σιών δωρήσομαι καὶ τὴν ἐμὴν Ἱερουσαλήμ παρακαλέσω τάξων αὐτὴν εἰς ὁδὸν ὑπὲρ τοῦ πάντας τοὺς ὀδεύοντας ἐν αὐτῇ ἐπὶ τὸ τρισμακάριον ὀδεύειν τέλος τὸ ἄγον πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. 2.22 Σφόδρα ἀκολούθως τῷ περὶ τῶν εἰδώλων ἐλέγχῳ ἀντιπαρέθηκε τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείαν καὶ τὴν ταύτη παρεπομένην τῶν ἔθνων κλήσιν· ἀλλὰ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τοὺς τόπους θεωρίας ἐπιτηρῆσαι ἄξιον, ὡς οὔτε τὸ τοῦ Ἰακώβ ὄνομα οὔτε τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ προκειμένη ἐμφέρεται προφητεία. διὸ οὐδὲ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ οὐδὲ ἡ Ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις ἐμνημόνευσεν αὐτῶν, ἀλλ' ὁ μὲν Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκε τὸν τρόπον· ἰδοὺ ὁ δοῦλός μου, ἀνθέξομαι αὐτοῦ· ὁ ἐκλεκτός μου, ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, ὁ δὲ Ἀκύλας· ἰδοὺ ὁ δοῦλός μου ἀντιλήψομαι ἐν αὐτῷ. διὰ μὲν οὖν τῶν ἔμπροσθεν ὁ ἀποστολικὸς χορὸς ὠνομάζετο Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ἐν οἷς εἴρηται· «Σὺ δέ, Ἰακώβ, ὁ παῖς μου, Ἰσραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα». ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας, ἐπειδὴ τὸ κρεῖττον εἰσῆκται πρόσωπον ὡς ἂν μὴ ὁ αὐτὸς εἶναι νομισθεῖν τοῖς προδηλωθεῖσιν οὐκ ὠνομάσθη οὔτε Ἰακώβ οὔτε Ἰσραὴλ οὔτε σπέρμα Ἀβραάμ, σαφῶς δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ λέλεκται, καθὼς ἐμαρτύρησεν ὁ Εὐαγγελιστὴς τό· ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. καὶ μετὰ πάντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν, ἃ οὐχ ἤρμοζε τῷ ἀποστολικῷ λέγεσθαι χορῷ· εἰκότως ἄρα ἐν τῇ προκειμένη προφητεία τὸ τοῦ Ἰακώβ ὄνομα καὶ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ σεσιώπηται· ἕτερος οὖν τίς ἐστὶν ὁ ἐνταῦθα λεγόμενος παῖς τοῦ θεοῦ καὶ ἐκλεκτός αὐτοῦ. διὸ πρόσκειται τό· προσεδέξατο αὐτόν ἡ ψυχὴ μου· μόνος γὰρ ἦν οὗτος ὁ ἐκλεκτός τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦτον προσεδέξατο ἡ λεγομένη ψυχὴ τοῦ θεοῦ, συνήθως τῆς θείας γραφῆς τῷ τῆς ψυχῆς ὀνόματι καταχρωμένης ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ καὶ πόδας καὶ χειρας καὶ δακτύλους καὶ ὀφθαλμούς θεοῦ εἶωθεν ἀνθρωπινώτερον προφέρεσθαι. ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. εὗροις δ' ἂν ταῦτα συνωδᾶ τοῖς διὰ τῶν ἔμπροσθεν περὶ τοῦ «ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ» προελευσομένου τεθεσπισμένοις. ἐκλεκτός δὲ οὐκέθ' ὁμοίως τοῖς ἀποστόλοις, ἐπειδὴ μόνῳ αὐτῷ λέλεκται τό· «ὃν ἠρέτισεν ἡ ψυχὴ μου», ἀλλὰ καὶ «τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐπὶ μόνον αὐτόν ἐπανεπαύσατο»· «ἐν αὐτῷ γὰρ κατώκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς». τὸ δὲ πνεῦμα τὸ δοθὲν ἐπὶ τὸν «ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ» προελθόντα αὐτὸς ἦν ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, ὃ δὴ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδήλου φάσκων· «ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι». διόπερ ὡς μόνος χωρήσας τὸ πνεῦμα τὸ πατρικὸν τὰ ἐξῆς πάντα ἐργάζεται ἐξαγγέλλων τὰ περὶ τῆς καθολικῆς κρίσεως τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι τοὺς πάντας εἰς τὴν μέλλουσαν τοῦ θεοῦ κρίσιν. διὸ λέλεκται· κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. Εἴτ' ἐπειδήπερ ἡσύχως καὶ πράως τὸν ἀνθρώπινον διώδευσε βίον ὡς μηδὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένοις ἐπιτρέπειν αὐτόν φανερόν ποιεῖν τοῖς πᾶσι. τούτου χάριν εἴρηται· οὐ κεκράζεται οὐδὲ ἀνήσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἢ φωνῇ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ κάλαμον συντρίψει τεθλασμένον· οὕτω γὰρ ἀσοφῆτι καὶ ἡσύχως διελεύσεται τὸν ἐν ἀνθρώποις βίον, ὡς μηδὲ τὸν τυχόντα ἄνθρωπον λυπῆσαι τὸν πάντων ταπεινώτερον καὶ ἀσθενέστερον, καλάμῳ διὰ τὸ ἀσθενὲς ἀπεικασμένον. ἀλλ' οὐδὲ λίνον καπνιζόμενον σβέσει, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον·

οὐδὲ λίνον ἀμαυρὸν σβέσει, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ λίνον ἀμαυρὸν οὐ σβέσει, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ στίππυον ἀμαυρὸν οὐ σβέσει. λίνον δὲ τυφόμενον εἴποις ἂν εἶναι τὸν ἐκφυσιούμενον ὑπὸ τῆς σαρκὸς τοῦ νοῦς αὐτοῦ ἐπηρμένον τινὰ καὶ τετυφωμένον, ὃν οὐ κωλύσειν οὐδὲ παύσειν ἐλέγετο τοῦ ἐπάρματος ὁ προφητευόμενος. ὁ δὲ καὶ ἔργω ἐπλήρου ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ ἐπιδημῶν τῷ θνητῷ βίῳ· οὔτε οὖν ταπεινὸν τινὰ καὶ ἀσθενῆ ἐν ἀνθρώποις ἐλύπησεν οὔτε τινὰ τῶν ἐπηρμένων καὶ ὑπερηφάνων μετήλθε· πρὸς ἅπαντας δὲ ἀνθρώπους «πρᾶος» ἦν «καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Σὺν ἀληθείᾳ δὲ καὶ παρρησίᾳ τοῖς πᾶσι διεστέλλετο τὰ περὶ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως καὶ οὐ πρότερόν γε ἐπαύσατο ἢ φωτὸς δίκην ἐκλάμψαι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἦν ὁ προφητικὸς λόγος ἠνίξατο εἰπὼν· ἀναλάμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται· θραῦσαι μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ ἀποσβέσαι πεπεύρανται οἱ τὸν θάνατον αὐτῷ κατασκευάσαντες· ἐπεὶ καὶ πᾶν τὸ θνητὸν γένος θανάτῳ θραύεσθαι πέφυκεν. ἀλλ' οὐ καὶ αὐτὸν ἔθραυσαν· μόνος δὲ τῶν ἐξ αἰῶνος εἷς οὗτος θανάτου κρείττων ἀποφανθεὶς, εἰκότως ἀπὸ τῆς προφητείας μεμαρτύρηται φησάσης· ἀναλάμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται. εἴτ' ἐπιφέρει· ἕως ἂν θῆ ἐπὶ τῆς γῆς κρίσιν· καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσι. διὸ καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν φωτὸς δίκην εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐκλάμψας οὐ πρότερον ἐπαύσατο ἢ διατάξασθαι ἐπὶ τῆς γῆς τὴν περὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ διοίκησιν τε καὶ κρίσιν, ἦν τοῖς αὐτοῦ παρέδωκε μαθηταῖς. Ὡς οὕτως εἰρημένων ἐπιφέρεται ἐξῆς· οὕτως λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ πήξας αὐτόν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. ὅρα δὲ ὅπως τὸν μὲν οὐρανὸν πεπηῆχθαι εἴρηκεν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν Μωσέως κοσμοποιίαν ἐξ ὑδάτων πήξεως συνεστάναι λέγεται· οὐχὶ δὲ κατὰ τοὺς Ἑλληνας φυσιολόγους οἱ ἐκ πυρὸς εἶναι τὸν αἰθέρα καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ὑπειλήφασιν, τὴν δὲ γῆν φησὶν ἐστερεῶσθαι καταλλήλως διὰ τὸ μέσην οὔσαν τοῦ παντὸς ἀκίνητον εἶναι, ὅπερ οὐχ ἤρμοζεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ λέγεσθαι. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ὁ Σύμμαχος· ἐστερέωσάς φησιν τὴν γῆν καὶ τὰ πορευόμενα ἐπ' αὐτῆς. τίνα δὲ ταῦτα τυγχάνει, διασαφεῖ λέγων ἐξῆς· ὁ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. χρὴ γὰρ ἡμᾶς μαθεῖν ἐκ τίνος προσώπου ἦν τὰ περὶ Χριστοῦ λεχθέντα. ἐπειδὴ γὰρ ἀθρώως ἐπέβαλλεν ὁ προφητικὸς λόγος ἐν ἀρχῇ εἰπὼν· «Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτόν ἢ ψυχὴ μου· ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν»· τίς δὲ ἦν ὁ ταῦτα εἰρηκῶς οὐ προεδίδαξεν, ἀναγκαίως ἐπὶ τοῦ παρόντος διασαφεῖ τὸν ταῦτα τεθεσπικότα. διὸ ἐπιφέρει τό· οὕτως εἶπεν κύριος ὁ θεός· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὰ πρῶτα εἰρηκῶς καὶ τὰ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα μὴ οἰοί τε ἐστὲ φησὶν ὑμεῖς οἱ ἄνθρωποι, τὴν ἀφανῆ καὶ ἀσώματον οὐσίαν ἐποπτεῦσαι θεοῦ· ἀλλ' ἀναβλέψαντες εἰς τὸ μέγεθος τοῦ τοσοῦτου οὐρανοῦ, λογίσασθε ὁποῖός τις τυγχάνει ὁ τοσοῦτο μέγεθος διαπηξάμενος· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γῆν αὐτὴν ἀποβλέψαντες, ὅποση τίς ἐστὶ καὶ ὡς ἀκινήτως τὸν σύμπαντα αἰῶνα ἠδρασταὶ ἐρριζωμένη καὶ τεθεμελιωμένη, ὡς μηδαμῆ μηδαμῶς κινεῖσθαι, ἐννοήσατε ὅσης ἀρρήτου ὑπάρχει δυνάμεως ὁ στερεώσας αὐτήν, γόνιμόν τε καὶ καρπῶν οἰστικὴν αὐτήν ἀπεργασάμενος, ὡς τοσαῦτα ζῶα καὶ φυτὰ προβάλλεσθαι. ὁ δὲ οὖν τὰ τοσαῦτα κάλλη καὶ μεγέθη κατασκευάσας κύριος καὶ θεὸς τῶν ὅλων, οὗτος τὰ προλεχθέντα περὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐθέσπισεν. σφόδρα δὲ ἀκολούθως καὶ ἐπιτετηρημένως καθ' ὅλου μὲν τῷ ἐπὶ τῆς γῆς λαῷ, τοῦτ' ἔστι πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς τὴν γῆν λαχοῦσιν οἰκεῖν, πνοὴν δεδωκέναι εἴρηται, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίαν «ἐνεφύσησεν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν», ὡς ἐξ ἐκείνου πάντας ἀνθρώπους μετέχειν τῆς ζωῆς,

οὐκέτι δὲ καὶ τοῦ κρείττονος πνεύματος· μόνοις γὰρ τοῖς καταπατοῦσι τὴν γῆν δίδοσθαι τὸ πνεῦμα εἴρηται. ὅποι δ' ἂν εἶεν οἱ τὸ γεῶδες φρόνημα καταπατοῦντες, εἴποι δ' ἂν τις καὶ ἄλλως πᾶν γένος δηλοῦσθαι τῶν τε λογικῶν ἐπὶ γῆς ζώων καὶ ἀλόγων διὰ τῶν προκειμένων. Πρὸς δὲ τοῖς λεχθεῖσιν ἔτι καὶ τὰ ἐπιλεγόμενα ὁ αὐτὸς κύριος καὶ θεὸς τῷ Χριστῷ αὐτοῦ προσφωνεῖ λέγων· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρατήσω τῆς χειρὸς σου καὶ ἐνισχύσω σε. προσφωνεῖ δὲ ταῦτα τῷ ἀνωτέρω λεχθέντι «παιδί» αὐτοῦ, ὧ «τὸ ἑαυτοῦ πνεῦμα δώσειν» ἐλέγετο, πρῶτον δὲ αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ καλεῖ κατ' ἀξίαν τὴν κλήσιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ δικαιοτάτον ποιούμενος· ἔπειτα κρατήσιν τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ ἐνισχύσαι αὐτὸν καὶ τρίτον χαριεῖσθαι αὐτὸν δῶρον ὡς περ τι φῶς μέγα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπαγγέλλεται λέγων· καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν. πάλαι οὖν διὰ Μωσέως τὴν παλαιὰν διαθήκην τῷ Ἰουδαίῳ ἐδίδου λαῷ· ἐνταῦθα δὲ τὸν προφητευόμενον εἰς διαθήκην τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς φῶς ἔθνῶν δωρήσασθαι φησιν. εἰκότως ἄρα ἐπειδήπερ αὐτὸς ἦν ἡ διαθήκη ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ οὐδὲ γραφὴν οὐδὲ βιβλίον ἐξέδωκεν ὁμοίως Μωσεῖ· αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ διαθήκη, ἅτε πρῶτος «μεσίτης» ὑπάρχων «θεοῦ καὶ ἀνθρώπων», ἀλλὰ καὶ εἰς φῶς ἔθνῶν δίδεται, ὅπως ἐν αὐτῷ φωτιζόμενοι τῶν πάλαι τὰς ψυχὰς τυφλῶν οἱ ὀφθαλμοὶ διανοίγονται καὶ ἀναβλέπωσι διορῶντες τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν ὡς μηκέτι λίθοις καὶ ξύλοις καὶ ἀψύχων ὕλη τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀπονέμειν. ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ οὗτοι «σειραῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτιῶν ἦσαν κατεσφιγμένοι» ἐν σκότῳ δὲ κακίας πεπεδημένοι, ἔμελλον δὲ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἀμαρτιῶν ἀφέσεως καταξιοῦσθαι καὶ ὡς περ ἐκ δεσμοτηρίων ἀπολύεσθαι, ἐλευθεροῦσθαι τε καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῆς τοῦ διαβόλου εἰρκτῆς. τούτου χάριν ἐπιφέρεται ἐξῆς τό· ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. ταῦτα πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὁ μεγαλόδωρος θεὸς οὐ τῷ Ἰσραὴλ οὐδὲ τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνεσι, πᾶσι δὲ ἀθρώως τοῖς ἔθνεσι δώσειν ἐπαγγέλλεται. Καὶ ἐπιλέγει· ἐγὼ κύριος ὁ θεός, τοῦτό ἐστι τὸ ὄνομά μου· τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω. καὶ τήρει, ὅπως κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἑβραϊκὴν ἀνάγνωσιν ὁμοίως εἴρηται τό· τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω. εἰ δὲ «τὰ λόγια κυρίου πεπυρωμένα» ἐστὶ καὶ χρὴ μὴ παρέργως ἐντυγχάνειν αὐτοῖς, ἐπιστῆσαι ἄξιον ὡς οὐκ εἴρηται· τὴν δόξαν μου οὐδενὶ δώσω· τὸ μὲν γὰρ οὐδενὶ ἀναιρετικὸν ἦν παντός, τὸ δὲ ἐτέρῳ μὴ δώσειν ἐνὶ μόνῳ τὴν συγχώρησιν γεγενῆσθαι ἐμφαίνει, δηλαδὴ τῷ προσφωνουμένῳ. οὗτος δὲ ἦν πρὸς ὃν ἐλέγετο· ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρατήσω τῆς χειρὸς σου καὶ ἐνισχύσω σε καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν. ἐπεὶ τοίνυν σοὶ δέδωκά φησι τὴν ἐμὴν δόξαν, εἰδέναι προσήκει ὡς οὐκ ἂν καὶ ἐτέρῳ μεταδώη τὰύτης, τίς δὲ ἦν ἡ δόξα τοῦ ταῦτα λέγοντος, προεδίδαξεν εἰπών· ἐγὼ κύριος ὁ θεός, τοῦτό ἐστι τὸ ὄνομά μου· τὸ ὄνομα τοίνυν, δι' οὗ δοξάζεται ὡς κύριος καὶ θεός τῶν ὄλων, ἐτέρῳ φησὶν οὐ δώσω, ἀλλ' ἢ σοὶ μόνῳ, ὃν εἰς φῶς ἔθνῶν ἔδωρησάμην. ὅθεν ἀκολούθως τῇ ἐπαγγελίᾳ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κύριος καὶ θεός ἀναγορεύεται τοῦ πατρὸς μόνῳ αὐτῷ τὰύτην χαρισαμένου τὴν δόξαν. ἐπιλέγει δὲ ἐξῆς· οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου δώσω τοῖς γλυπτοῖς, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ τὴν ὕμνησίν μου τοῖς γλυπτοῖς, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οὐδὲ τὸν ἔπαινόν μου τοῖς γλυπτοῖς. διὰ τούτων δὲ οἶμαι τῶν λόγων πάντα τὰ ἔθνη παιδεύειν μηδένα μὲν θεὸν ὕμνειν τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς θεῶν· μόνον δὲ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ καὶ «τὸν πέμψαντα αὐτὸν πατέρα» δοξάζειν. δι' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς θεολογεῖται μόνος, ἐπειδήπερ μόνῳ αὐτῷ καὶ οὐδ' ἄλλῳ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς ἔδωρήσατο. Τούτοις ἐξῆς εἴρηται· τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἦκασι, καὶ καινὰ ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω, πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι

έδηλώθη ὑμῖν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· τὰ πρῶτά φησιν ἰδοὺ ἦλθε, καινὰ δὲ ἀναγγέλλω, πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι αὐτὰ ἀκουστὰ ποιήσω ὑμῖν· ὡσπερ γὰρ τὰ πρῶτά φησιν ἐπληρώθη δι' ἔργων, καθὼς γὰρ ἐπηγγειλάμην τῷ Ἀβραάμ περὶ τοῦ «σπέρματος» αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἐποίησα. ἐπληρώθη δὲ καὶ τὰ διὰ Μωσέως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν προηγορευμένα, οὕτω νῦν κἀγὼ εὐαγγελίζομαι τοῖς πᾶσι φησι καὶ πρὶν ἀναγγεῖλαι καὶ εἰς φανερόν ἐλθεῖν διὰ ταύτης τῆς προφητείας ἀκουστὰ ὑμῖν ἐποίησα. τίνα δὲ ταῦτα, ἐξῆς διεξέρχεται λέγων. 2.23 Προειπὼν καινὰ ποιήσειν διὰ τῶν προρρηθέντων, τίνα ἂν εἶη τὰ καινά, διὰ τῶν προκειμένων διδάσκει, προστάττει δὴ καινὸν ὕμνον τῷ κυρίῳ ὑμνεῖν, ἢ καινὸν ἄδιδιν ἄσμα κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. τοῦτο δὲ χρῆναι ποιεῖν πάντας ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ φησι καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία δοξάζεται ἐν πάσῃ τῇ γῆ καὶ ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μέχρι τῶν ἄκρων τῆς γῆς ἔφθασεν ὡς ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας Χριστιανῶν τὴν σύμπασαν πεπληρωσθαι. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς. τὸ δὲ καινὸν ἄσμα καὶ τὸν ὕμνον τὸν καινὸν τῷ κυρίῳ παρακελευσάμενος ὑμνεῖν, τίσι τὸ κήρυγμα προσφωνεῖ, διδάσκει ἐξῆς λέγων· οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες αὐτήν, ἄντικρυς τοὺς ἀποστόλους τοῦ σωτῆρος σημαίνων, οὓς «παράγων παρὰ τὴν θάλασσαν εἶδε βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν· ἦσαν γὰρ ἀλιεῖς», ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς. τούτοις οὖν τὸ προφητικὸν ἀνεφώνει πνεῦμα λέγον· Ὑμνήσατε τῷ κυρίῳ ὕμνον καινόν, οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πλέοντες αὐτήν. οἱ αὐτοὶ δὲ οὗτοι καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς περιπλέοντες θάλασσαν, ποτὲ μὲν ἐν ταῖς νήσοις ἐκήρυττον τὸ εὐαγγέλιον, ποτὲ δὲ διέβαινον ἐπέκεινα Σπανίας τε καὶ Ἰταλίας, ὡς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν πληρῶσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. καὶ ἄλλως δὲ οἱ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου θάλασσαν ἐμπλέοντες καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσαις ταῖς νήσοις κηρύττοντες τὸ εὐαγγέλιον διὰ τῶν προκειμένων δηλοῦνται· ἐπεὶ καὶ οὗτοι τὸν καινὸν ὕμνον πᾶσι κατήγγελλον ἀνθρώποις ἐν μέσαις ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττοντες καὶ διδάσκοντες. διὸ ἐξῆς τούτοις τὸν καινὸν ὕμνον προστάττει ὑμνεῖν ταῖς νήσοις, δῆλον δ' ὅτι ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ ταῖς ὑπὸ τῆς προλεχθείσης θαλάσσης περιρρομέναις καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἕξωθεν ἀνέμων καταπνεομέναις. διὸ ἐπιλέγει· αἱ νῆσοι καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς, τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναγομένους τοῦτον ἐμφαίνων τὸν τρόπον. Εἶτα πάλιν τὴν ἔρημον, περὶ ἧς μυρία ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο, εὐαγγελίζεται λέγων· εὐφράνθητι, ἔρημος καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς· πολλαὶ γὰρ πόλεις κατὰ τὰς διαφόρους πολιτείας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐπινοοῦνται, ὡς ἐδείκνυτο «ἐν τῇ ὀράσει Αἰγύπτου», ἐν ἧ ἔλέγοντο «ἔσεσθαι» «πέντε πόλεις ἐν Αἰγύπτῳ λαλοῦσαι τῇ γλώσσῃ τῇ Χανανίτιδι καὶ ὀμνύουσαι τῷ ὀνόματι κυρίου σαβαώθ». ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαύλεις καὶ τοὺς οἰκοῦντας Κηδάρ καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τοὺς κατοικοῦντας Πέτραν εὐφρανθήσεσθαι ἐπαγγέλλεται. ἡ Κηδάρ δὲ ἐπέκεινα τῆς Ἀραβίας τυγχάνει ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἐρήμου, ἣν κατέχειν φασὶ τὸ Σαρακηνῶν γένος, δι' ὧν ὁ λόγος ἐβουλήθη πάντας τοὺς τὰς ἐρήμους καὶ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς οἰκοῦντας δηλῶσαι, ὡς τῆς τοῦ θεοῦ λογικῆς εὐφροσύνης διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος καὶ μέχρις ἡμῶν φθάνειν μελλούσης. καὶ Πέτρα δὲ τίς ἐστὶ πόλις τῆς Παλαιστίνης δεισιδαιμόνων ἀνδρῶν καὶ πολλῇ τῇ πλάνῃ τῇ δαιμονικῇ βεβαπτισμένων, ἧς καὶ αὐτῆς τοὺς ἐνοίκους τῆς χάριτος μεταλήψεσθαι φησι λέγων· εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες Πέτραν. τούτων δὲ τῶν λόγων τὴν ἀλήθειαν ἢ διὰ τῶν πραγμάτων ἔκβασις ἐπιστώσατο ἐκκλησιῶν Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Πετραίων πόλεως, κατὰ τε τὴν χώραν αὐτῆς καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις τῶν Σαρακηνῶν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἰδρυμένων. καὶ ἄλλως δὲ

Κηδάρ ἐρμηνεύεται σκοτασμός διὰ τοὺς μεταβαλόντας ἀπὸ τοῦ σκοτασμοῦ ἐπὶ τὸ κατηγγελημένον «φῶς τοῖς ἔθνεσιν». εὐφρανθήσονται ὁ λόγος φησὶ καὶ τοὺς κατοικοῦντας δὲ Πέτραν ὁμοίως· «ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός». ὁμοῦ δὲ πάντας τούτους οὓς ἡ προφητεία κατέλεξεν ἐν ὕψει γενομένους καὶ ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ μετεώροις λόγοις ὡσπερ ἐν ὄρεσι στάντας ἄνωθεν, πόθεν τῷ θεῷ ὑμνεῖν καὶ δώσειν αὐτῷ δόξαν, θεσπίζει λέγων· ἀπ' ἄκρου τῶν ὀρέων φωνήσουσι καὶ δώσουσι τῷ θεῷ δόξαν. οὕτω δὲ καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο τό· «ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὑψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ». Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα τῇ ἐρήμῳ καὶ ταῖς νήσοις καὶ τῇ Κηδάρ, ἃ δὴ ὁμολογουμένως ἀλλότρια ἦν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ὁ λόγος ἐπαγγελάμενος ἐπιφέρει ἐξῆς τὴν ἀποβολὴν τοῦ Ἰσραὴλ σημαίνων ἐν τῷ λέγειν· κύριος ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται καὶ συντρίψει πόλεμον, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κύριος ὡς δυνατὸς ἐξελεύσεται ὡς ἀνήρ πολεμιστής. ὄρα· ὅπως αὐτὸν τὸν κύριον ἐν σχήματι ἀνδρὸς προσελεύσεσθαι φησὶ καὶ δίκην ἀνδρὸς πολεμιστοῦ πολεμήσειν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. εἴτ' ἐπιλέγει· ἐπεγείρει ζῆλον, περὶ οὗ καὶ Μωϋσῆς ἐδίδαξεν εἰπὼν περὶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους· «αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνεϊ, ἐπὶ ἔθνεϊ ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς». τοῦτον οὖν ἐκεῖνον τὸν ζῆλον ἐπεγείρει φησὶν εἰσποιοῦμενος μὲν καὶ ἐξοικειούμενος τὴν Κηδάρ καὶ τὰς νήσους καὶ τὰ ἀλλόφυλα ἔθνη, ἀποσειόμενος δὲ καὶ ἀπωθούμενος τὸν Ἰουδαίων λαὸν καὶ τοῦτο πράττων μετὰ λογισμοῦ καὶ εὐλόγου ἀπολογίας. διὸ ἐπιλέγει· καὶ βοήσεται πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετὰ ἰσχύος. Οὐ γὰρ ἀλόγως αὐτοὺς πολεμήσει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τὴν αἰτίαν ἐξειπεῖν καὶ μετὰ μεγάλης βοῆς φανερόν ποιήσει, ἦν καὶ διδάσκει λέγων· ἐσιώπησα, μὴ καὶ αἰεὶ σιωπήσομαι; ἐν γὰρ τῷ παρανομεῖν αὐτοὺς καὶ ἀσεβεῖν ἀνεξικακῶν καὶ φέρων αὐτοὺς τῇ αὐτοῦ μακροθυμίᾳ μὴδὲ παραχρήμα τὴν ὀργὴν αὐτοῖς ἐπάγων ἐσιώπησα. καὶ ἄλλως δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ συκοφαντούμενος «ἐσιώπησε» καὶ ψευδομαρτυρούμενος «οὐδὲν ἀπεκρίνατο». ἀλλὰ τότε μὲν φησὶν ἐσιώπησα, οὐ μὴν καὶ αἰεὶ σιωπήσομαι· τότε δὲ καὶ ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα, νυνὶ δὲ «καιρὸς ἀνταποδόσεως», διὸ ἐκστήσω καὶ ξηρανῶ ἅμα, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἀναπνεύσω καὶ ἐκφυσήσω ὁμοῦ. Εἴτ' ἐπιλέγει κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν ἀνάγνωσιν καὶ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἐρημώσω ὄρη καὶ βουνοὺς καὶ πάντα τὸν χόρτον αὐτῶν ξηρανῶ, ὄρη καὶ βουνοὺς τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ αἰνιττόμενος, χόρτον δὲ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. τὰ μὲν οὖν ἐπάσματα αὐτῶν καὶ τὰ ὕψη τῶν παρ' αὐτοῖς ἀρχόντων καθελεῖν ἀπειλεῖ, τὸν δὲ χόρτον αὐτῶν ξηρανεῖν. καὶ ὅτι ταῦτα περὶ αὐτῶν λέγεται, οὐκ εἰς μακρὸν ὁ λόγος προϊὼν ἀποδείξει. ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ποταμούς, τὰς πάλαι ποταμῶν δίκην χορηγουμένας αὐτοῖς διδασκαλίας, θήσω φησὶν εἰς νῆσον· ἔτι δὲ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς λιμνάζοντα ὑδάτων λογικῶν χωρία ὡς παραβάλλεσθαι ἔλεσι, καὶ ταῦτά φησὶ ξηρανῶ. Καὶ δὴ ταῦτα περὶ αὐτῶν ἀπειλήσας μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὴν χάριν τὴν τοῖς ἔθνεσιν δοθησομένην. διὸ ἐπιλέγει· καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ, ἢ οὐκ ἔγνωσαν· τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι ἐδίδαξε διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰπὼν εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ· «ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους μου, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοιξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν»; τούτους δὲ οὖν αὐτοὺς τοὺς πάλαι τυφλοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἦν μὴ ἐγίνωσκον ὁδὸν βαδίσαι ποιήσεται ἐπαγγέλλεται. πόθεν γὰρ ἡμῖν γινώσκειν παρῆν τὴν κατὰ θεὸν ὁδὸν ἢ διὰ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος; ἐπεὶ δὲ ἐνικῶς εἴρηται κατὰ πάντα τοὺς ἐρμηνευτάς τό· καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ, ἢ οὐκ ἤδεισαν, παρίστησι δὲ ὁ σωτὴρ ταῦτα λέγων· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός». θεὰ ὅπως ὄν μὴ πρότερον ἠπιστάμεθα Χριστὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τὸν σωτήριον ἡμῖν τοῖς τυφλοῖς ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ καὶ τρίβους, ἃς

οὐκ ἤδειμεν, τὰς προφητικὰς δηλαδὴ γραφὰς καὶ τοὺς βίους τοὺς ὑπὸ τῆς θείας διδασκαλίας ὑποβαλλομένους συνήσασθαι ἡμᾶς φησι καὶ τὸ σκότος δὲ ποιήσιν ἡμῖν εἰς φῶς καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθειαν· τὴν γὰρ ἄγνοιαν τοῦ θεοῦ τὴν πάλαι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐπιπολάζουσαν εἰς φῶς γνώσεως μεταβαλεῖσθαι καὶ τὰ πάλαι δὲ σκολιὰ ἡμῖν καὶ ἀσαφῆ νομιζόμενα τοῦ θεοῦ λόγια, καὶ ταῦτα ὁμαλὰ ποιήσιν ἐπαγγέλλεται. καὶ ἐπιφέρει· ταῦτα τὰ ῥήματα ποιήσω αὐτοῖς, σφόδρα δὲ ἀπηκριβωμένως οὐχὶ λαλήσειν αὐτοῖς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ ποιήσιν ἐπαγγέλλεται· πάλαι μὲν γὰρ παρὰ τοῖς προφήταις ἐλαλεῖτο ταῦτα, δι' ἔργων δὲ αὐτὰ ἐπιτελέσειν ὑπισχνεῖται, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτοὺς φησιν. εἶτα ταῦτα εἰπὼν περὶ τῶν πάλαι τυφλῶν αὐθις ἐπιστρέφει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς πάλαι μὲν ὄντας πλησίον τοῦ θεοῦ, ἀποστραφέντας δὲ εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ἐκ περιτομῆς αἰνιττόμενος, περὶ ὧν φησιν· αὐτοὶ δὲ ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω. εἶθ' ὡσπερ ἐπίδεικνυς αὐτοῖς τὴν τῶν ἐθνῶν μεταβολὴν, καὶ ἐξ οἴας πλάνης μεταβεβλήκασιν εἰς φῶς ἐλθόντες ἀπὸ τοῦ σκότους, ὀνειδιστικῶς πρὸς ἐκείνους εἰδωλολατροῦντας ἐπιλέγει· αἰσχύνθητε αἰσχύνην, οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς οἱ λέγοντες τοῖς χωνευτοῖς Ὑμεῖς ἐστε θεοὶ ἡμῶν. καὶ γὰρ ἀληθῶς τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν ἐθνῶν μεταβεβληκότων εἰς θεοσέβειαν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἠσχύνθη· διὸ καθ' οὓς μὲν προεφητεύετο ταῦτα χρόνους εἰδωλολατρίαις προσεῖχον, ἐπάυσαντο δὲ νῦν αἰσχυνόμενοι διὰ τὴν τῶν ἐθνῶν μεταβολὴν. ὅθεν προφητικῶς τοῦτ' ἐδηλοῦτο ἐν τῷ λέγεσθαι· αἰσχυνθήσονται αἰσχύνην· ἐπειδὴν γὰρ φησιν ἴδωσι τοὺς πάλαι τυφλοὺς μεταβαλόντας εἰς φῶς τὸ τῆνικαῦτα καὶ αὐτοὶ αἰσχυνθήσονται καὶ παύσονται τοῦ λέγειν τοῖς χωνευτοῖς Ὑμεῖς θεοὶ ἡμῶν. Ταῦτα εἰπὼν ὁ λόγος ὡς εἰς κωφῶν ὦτα κραυγὴν ἀφιεῖς ἐπιβοᾷ· Οἱ κωφοί, ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοί, ἀναβλέψατε ἰδεῖν. καὶ ἵνα μὴ τις ταῦτα νομίσειε περὶ τῶν ἐθνῶν λέγεσθαι τῶν πάλαι τυφλῶν καὶ κωφῶν, ἀναγκαίως διασαφεῖ καὶ ἐρμηνεύει τὴν διάνοιαν ἐξῆς ἐπιλέγων· καὶ τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου καὶ κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; εἶτα κατὰ τὸν Σύμμαχον πρόσκειται· τίς τυφλὸς ὡς ὁ τέλειος; καὶ ἔτι μᾶλλον διερμηνεύει τὸν λόγον φάσκων· καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οἱ τυφλοὶ φησιν, ἀναβλέψατε, καὶ οἱ κωφοί, ἀκούσατε· τίς τυφλὸς εἰ μὴ ἂν ὁ δοῦλός μου καὶ κωφὸς ὡς ὁ ἄγγελός μου, ὃν ἀπέστειλα; τίς τυφλὸς ὡς ὁ τέλειος καὶ κωφὸς ὡς ὁ δοῦλός μου; ἰσοδυναμεῖ δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. δοῦλον δὲ αὐτοῦ τίνα λέγει ἢ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν τὸν αὐτὸν δὲ καὶ ἄγγελον ὀνομάζει καὶ τέλειον καὶ δοῦλον κυρίου εἰς κατάκρισιν αὐτοῦ. ταῦτα λέγων ἐγὼ γὰρ καὶ δοῦλον καὶ τέλειον καὶ ἄγγελον ἑμαυτοῦ τὸν λαὸν τοῦτον ἐβουλήθη ἔχειν, οἱ δὲ ἐτυφλώθησαν. Πῶς δὲ τυφλοὶ καὶ κωφοὶ γεγονάσι, διεξέρχεται λέγων· εἴδετε πλεονάκις, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε· ἠνεωγμένα τὰ ὦτα, καὶ οὐκ ἠκούσατε. τοιαῦτα δὲ ἦν καὶ τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα ἐν τῷ· «Ἀκοῆ ἀκούσατε καὶ οὐ μὴ συνῆτε καὶ βλέποντες βλέπετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου». κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· εἶδές φησι πολλά, καὶ οὐ μὴ φυλάξεις· ἀνεωγμένα τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀκούσεις. κύριος ἠθέλησεν ἵνα δικαιώσῃ αὐτὸν μεγαλῦναι νόμον καὶ θαυμάσαι. αὐτὸς δὲ λαὸς διηρπασμένος καὶ προνονομευμένος. ὄρας ὅτι πάντα ταῦτα περὶ τοῦ λαοῦ εἴρηται τοῦ ἐκ περιτομῆς, ἀλλ' ὁ μὲν κύριος ἐβούλετο ἵνα δικαιώσῃ αὐτὸν καὶ ἵνα μεγαλύνῃ αἴνεσιν· οἱ δὲ ἐξεδόθησαν τοῖς τὰς ψυχὰς αὐτῶν πολεμοῦσι καὶ γεγονάσι λαὸς διηρπασμένος καὶ προνονομευμένος· ἢ γὰρ παγίς ἔνδον ἐν τοῖς ταμείοις τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἅμα. ἐν γὰρ αὐτοῖς τοῖς λογισμοῖς, οὓς ἔκρυπτον τὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ βουλευόμενοι ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις ἦν ἢ κατ' αὐτῶν παγίς, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος οὐδὲ ὁ ρυόμενος οὐδὲ ὁ λέγων Ἀπόδος. Εἶτ' ἐπειδήπερ ὡς κωφοὶς ἐλάλει, ἀπορῶν ἐν αὐτοῖς ἀκροατῶν φησι· Τίς ἐν ὑμῖν, ὃς

ένωπιείται ταῦτα, καὶ τίς εἰσακούσεται εἰς τὰ ἐπερχόμενα; εἰ γὰρ καὶ μήπω ἐνέστηκεν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιοῦσι χρόνοις ἐπιτελεσθήσεται. καὶ τίς ἄρα ἔσται ὁ ταῦτα νοήσων ἐν ὑμῖν; τίς ἐπιζητήσει τὸν αἴτιον τῆς ἀρπαγῆς τοῦ λαοῦ ὥστε εἰπεῖν· Τίς ἔδωκεν εἰς διαρπαγὴν Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τοῖς προνομεύουσιν αὐτόν; εἰ δέ τις ζητήσῃ τίς ὁ ταῦτα πράξας, εὗροι δ' ἂν ὅτι οὐδ' ἄλλος ἔδωκεν αὐτούς εἰς διαρπαγὴν ἢ αὐτός, ᾧ ἡμάρτοσαν αὐτῷ καὶ οὐκ ἐβούλοντο ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ πορεύεσθαι· καλούμενοι γὰρ εἰς τὰς εὐαγγελικὰς ὁδοὺς οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν ἠθέλοντο τοῦ νόμου τῆς καινῆς διαθήκης. διὸ ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτούς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ κατίσχυσεν ἐπ' αὐτούς πόλεμος. πάλαι μὲν γὰρ πρὸς καιρόν τινα πολεμούμενοι αὐθις ἀνελάμβανον ἑαυτούς, ὡς καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ βασίλειον αὐτῶν συνεστάναι· νῦν δὲ κατίσχυσεν αὐτῶν ὁ πόλεμος, οὐχ ὁ ἔξωθεν μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν τὰς ψυχὰς αὐτῶν πολιορκούντων. διὸ εἰρηται· καὶ οἱ συμφλέγοντες αὐτοὺς κύκλω, καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐκ ἐνόησαν οὐδὲ ἔθεντο ἐπὶ ψυχὴν, ὡς λογίσασθαι τὴν αἰτίαν τῶν κατειληφόντων αὐτοὺς κακῶν. 2.24 Εἰ μεμνήμεθα τῶν ἀρτίως περὶ τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ εἰρημένων, οὓς «τυφλοὺς» καὶ «κωφοὺς» ἀπεκάλει ὁ λόγος λέγων· «καὶ τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου καὶ κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ», καὶ πάλιν· «καὶ ἐγένετο ὁ λαὸς προνομευμένος καὶ διηρπασμένος» καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, δι' ὧν «ὀργὴν καὶ θυμὸν καὶ πόλεμον ἐπάξειν αὐτοῖς» ἠπεῖλει, τὰ παρόντα περὶ τῶν αὐτῶν οὕτως ἂν λέγεσθαι ἠγησόμεθα. μεταβαίνει τοιγαροῦν ὁ λόγος ἐπὶ τὸ κρεῖττον τάγμα τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸν σωτήριον λόγον παραδεδεγμένων καὶ τούτοις προσφωνεῖ φάσκων· Καὶ νῦν οὕτως λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας σε, Ἰακώβ, καὶ ὁ πλάσας σε, Ἰσραὴλ. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οἱ ἐξ ὑμῶν ἄπιστοι «τυφλοὶ» καὶ «κωφοὶ» γενόμενοι καὶ τοιαῦτα πράξαντες τῇ ὀργῇ τοῦ θεοῦ παρεδόθησαν, ἀλλ' ὑμεῖς ἔτι καὶ νῦν ἀκούσατε. ὑμᾶς δὲ λέγω «τοὺς τὸν ἑαυτῶν ποιητὴν καὶ πλάστην μὴ ἀγνοήσαντας», ἀλλὰ καὶ τὸ ποίημα τὸ ἐν ὑμῖν καὶ τὸ πλάσμα σῶον καὶ ἀλώβητον διατηρήσαντας. πρὸς σὲ τοιγαροῦν τὸν ἀληθῶς Ἰακώβ καὶ τὸν ἄξιον τῆς τοῦ Ἰσραὴλ προσηγορίας ὁ ποιήσας σε τὰ προκείμενα διεξέρχεται καὶ πρὸς σὲ ταῦτά φησι· πολλοὶ μὲν οἱ διαφθονούμενοι τῇ σῆι σωτηρίᾳ καὶ τὸν ὑπὸ σοῦ κηρυττόμενον εὐαγγελικὸν λόγον κωλύσαι παραθησόμενοι, ἀλλὰ τούτων μηδένα φοβεῖσθαι παρακελεύομαί σοι. αὐτὸς γὰρ ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας σε καὶ ὁ πλάσας σε, ποιήσας μὲν κατὰ ψυχὴν «τὴν κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένην», πλάσας δὲ κατὰ τὸ σῶμα τὸ «ἀπὸ γῆς» ληφθέν καὶ ὑπ' ἐμοῦ πεπλασμένον· «λύτρον» ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας τὸ ἑμαυτοῦ παραδούς αἷμα ἐλυτρωσάμην σε καὶ ἐκάλεσά σε· ἀλλὰ καὶ κτήμα ἑμαυτοῦ ἐποίησάμην σε, ὥστε «εἶναί σε μὲν ἐμὸν λαόν, κάμὲ δὲ σοῦ αὐτοῦ θεόν». θάρσει τοιγαροῦν τοσοῦτων παρ' ἐμοῦ κατηξιωμένος καὶ βάδιζε τὴν ὁδὸν ἣν ἐκελεύσθης, θαρρῶν τε «κῆρυττε πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς ἔθνεσι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον»· κἂν γὰρ πῦρ φλέγον ἐπίη κἂν ὕδατα καὶ ποταμοὶ ἐπικλύζωσιν, οὐδὲν σε ταῦτα λυπήσει διὰ τὸ ἐμὲ σοὶ πανταχοῦ εἶναι. ἀψευδῶς γὰρ ἐπηγγειλάμην τό· «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Καὶ τοῦτο δὲ ἴσθι, ὡσπερ ἐγὼ σε τὸν ἑμαυτοῦ λαὸν «ἐλυτρωσάμην» «τὸ τίμιόν μου αἷμα» ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας παραδούς, οὕτω καὶ σὺ ἐκείνων ἔση ἄλλαγμα, λέγω δὲ τῶν διὰ σοῦ σωθησομένων ἐθνῶν, ἐν οἷς ἔσονται Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες καὶ οἱ τὴν Συήνην οἰκοῦντες, ἀνθ' οὗ καὶ Σαβὰ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασιν. ὁ δὲ Σύμμαχος· ἔδωκά φησιν ἐξίλασμόν σου Αἴγυπτον καὶ Αἰθιοπίαν καὶ Σαβὰ ἀντὶ σοῦ. οὕτω γὰρ παρ' ἐμοῖ γέγονας τίμιος καὶ οὕτως ἐναντίον μου ἐδοξάσθης, καὶ οὕτως ἠγάπησά σε, ὡς καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν γῆς φθάσαι τὴν διὰ σοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις προξενουμένην κατὰ θεὸν σωτηρίαν· καὶ ὡς αὐτοὺς τοὺς

πάντων ἀνθρώπων δεισδαιμονεστάτους Αἰγυπτίους τῆς διὰ σοῦ κλήσεως καταξιωθῆναι. διὰ μὲν οὖν τῶν Αἰγυπτίων πάντας ἠνίξαστο τοὺς δεισδαίμονας καὶ εἰδωλολάτρας, διὰ δὲ τῆς Αἰθιοπίας καὶ Συήνης τοὺς μέχρι τῶν ἑσχατιῶν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης οἰκοῦντας. ἐὰν δὲ ἡ καὶ Σαβὰ μνημονεύεται, ἴστέον ὡς ἐστὶ Σαβαΐτων ἔθνος, ὅθεν «βασίλισσα Σαβὰ» ἐπεδήμει κατὰ τοὺς Σολομώντος χρόνους. τούτους μὲν οὖν ἀντὶ σοῦ φησὶν ἢ ὑπὲρ σοῦ πάντας οἰκείους ἐκτησάμην, τοὺς δὲ σὲ πολεμοῦντας διὰ τὸν ὑπὸ σοῦ καταγγελλόμενον λόγον ἀπωλεία παραδώσω. Διόπερ θαρσεῖν σοὶ παρακελεύομαι ὡς ἂν ἐμοῦ διὰ παντὸς συνόντος σοὶ, καὶ τὰ σπέρματα δέ, ἃ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔσπειρας, πολλὰ τέκνα κατὰ θεὸν γεννήσας συνάξω εἰς «τὴν ἐπουράνιον μου πόλιν» μετεώρους αὐτοὺς ἀναλαβὼν δι' ἀέρος ὡσπερ πτηνοῖς ἀνέμοις ὑποκουφιζομένους, λέγω δὲ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι. καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ βορρᾶ παραλήψομαι, τοὺς δὲ ἀπὸ λιβός, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἀπὸ νότου· ἐγὼ γὰρ αὐτοῖς τοῦτο ποιεῖν προστάξω διὰ τὸ ἐμοὺς εἶναι υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐμὰς τοὺς δι' ὑμῶν σπαρέντας καὶ ἀναγεννηθέντας ἐν τῇ ἐμῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ δεῖ τούτους ὀνομαστὶ τίνες εἶεν δηλῶσαι, ἐντεῦθεν ἤδη τοῖς πᾶσι φανερόν ποιῶ, ὡς ἄρα οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπικληθησόμενοι τῷ ὀνόματί μου. πόθεν δὲ ἄλλοθεν ὑπέστη τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἢ ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας; αὐτὸς δὲ ἦν ὁ διὰ τοῦ προφήτου ταῦτα θεσπίζων. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐν γὰρ τῇ δόξῃ μου κατεσκεύασα αὐτόν, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταί· εἰς δόξαν μου φησὶν ἔκτισα αὐτόν· τοῦτον γὰρ τὸν νέον λαὸν εἰς δόξαν ἔκτισα πρὸς τὸ δοξάζεσθαί με δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔπλασα αὐτόν ἄπλαστον ὄντα τοῖς τρόποις. Καὶ ἐξήγαγον δὲ αὐτόν πρότερον ὄντα φησὶν ἐν σκότῳ καὶ λαὸν ὄντα τυφλόν· εἰ γὰρ καὶ ἐδόκουν ὀφθαλμοὺς ἔχειν ψυχῆς καὶ τινα ἀνθρωπίνην φρόνησιν, ἀλλ' ὅμως ἦσαν ἀβλεπτοῦντες περὶ τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας. τούτοις ἐξῆς εἴρηται· πάντα τὰ ἔθνη συνήχθησαν ἅμα, καὶ συναχθήσονται ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν. καὶ τούτου δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα ἢ τῶν πραγμάτων ἐνέργεια παρίστησι· διὰ γὰρ τῶν ἀποστολικῶν σπερμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν μεταβαλόντες οἱ πάλοι τυφλοὶ καὶ κωφοὶ συνήχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἤδη δὲ καὶ ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ κατέστησαν. ταῦτ' εἰπὼν ὁ προφήτης θαύματος καὶ ἐκπλήξεως ἐφ' οἷς ἐθέσπισε πληρωθεὶς ἀνεφώνει λέγων· Τίς ἀναγγελεῖ ταῦτα; ἢ τὰ ἐξ ἀρχῆς τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν; ἀγαγέτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν καὶ δικαιωθήτωσαν καὶ εἰπάτωσαν ἀληθῆ. τίς ἄρα ἔσται φησὶν ὁ μέλλων τούτων τῶν λόγων τὰς ἐκβάσεις ὀφθαλμοῖς ποτε ὄραν, τίνες δὲ οἱ μάρτυρες τῶν ἀποτελεσμάτων ἠκέτωσαν, δικαιωθήτωσαν μαρτυρήσαντες, ἐπειδὴ κἀγὼ ὁ θεὸς μάρτυς αὐτῶν γενήσομαι, καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην, περὶ οὗ ἄνωτέρω ἔλεγεν· «ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἠρέτισα, ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτόν ἢ ψυχὴ μου». ἐγὼ τοίνυν αὐτὸς ὁ θεός, καὶ ὁ παῖς οὗτος ὁ ἐκλεκτός μου. ὁ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις ἐδήλου λέγων· «ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ὁμολογήσω αὐτόν ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». μαρτυρήσω τοῖς ἐμοῖς μάρτυσιν, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε καὶ συνῆτε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεὸς καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. τὸ γὰρ αἴτιον τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ εἰς πάντα τὰ ἔθνη μαρτυρίας οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τὸ κηρύξαι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ γνῶσιν καὶ τὴν εἰς αὐτόν πίστιν καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ σύνεσιν τοῖς πρὶν ἀσυνέτοις καὶ ἀσυνθέτοις καὶ ἀπίστοις καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ οὔσιν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο τυφλώττειν τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς καὶ περὶ τὴν πλάνην τῆς ἀθέου εἰδωλολατρίας εἰλεῖσθαι. διὸ προφήσας· γένεσθέ μοι μάρτυρες, κἀγὼ μάρτυς, λέγει κύριος ὁ θεός, καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην, ἐπήγαγεν· ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε καὶ συνῆτε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεός καὶ

μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. μιᾶς γὰρ οὔσης ἀρχῆς μία εἴη ἂν θεότης, ἢ συμπαραλαμβάνεται καὶ ἡ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ θεολογία. ἐπιμένων δὲ ὁ λόγος τῇ αὐτῇ διδασκαλίᾳ ἐπιφέρει· ἐγὼ θεός, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ σῶζων. ταῦτα δὲ φάσκει προειπὼν διὰ τῶν ἔμπροσθεν τό· κἀγὼ κύριος ὁ θεὸς καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην, ὡς ἂν μὴ ἀμαρτεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν τῇ προκειμένην θεολογίᾳ συνάπτοντα τὸν περὶ τοῦ παιδός, ὃν ἐξελέξατο, λόγον· ἐγὼ θεός, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ σῶζων, καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην· ὡς γὰρ μάρτυς αὐτὸς ἐλέγετο, καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελέξατο, οὕτως καὶ θεὸς σῶζων εἴη ἂν οὗτος, καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελέξατο. ἐὰν δὲ λέγη· πάρεξ ἐμοῦ σῶζων οὐκ ἔστιν, οὐκ ἀπαγορεύων τὸν σωτῆρα εἶναι τὸν παῖδα, ὃν ἐξελέξατο, τοῦτ' ἂν εἴποι· οἶδε γοῦν αὐτὸν «σωτῆρα» ὁ παρῶν προφήτης, ἐν οἷς φησι· «καὶ ἀποστελεῖ αὐτοῖς κύριος σωτῆρα, ὃς σώσει αὐτούς, κρίνων σώσει αὐτούς». ἀλλ' εἰ καὶ σῶζει οἶα «σωτῆρ» ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην φησίν, ἀλλ' οὐ πάρεξ ἐμοῦ σῶζει, μετ' ἐμῆς δὲ γνώμης καὶ ἐξ ἐμοῦ νεύματος· δίχα γὰρ τῆς ἐμῆς βουλῆς καὶ πάρεξ ἐμοῦ οὐκ ἔστι τις σῶζων. Καὶ ταῦτα δὲ φησιν ἐγὼ αὐτὸς ὁ θεὸς προαπήγγειλα διὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν, ἀκολουθῶν τε τοῖς ἐμαυτοῦ λόγοις ἔσωσα τοὺς ἀξίους σωτηρίας διὰ τοῦ ἐμοῦ παιδός. ἀντὶ δὲ τοῦ ὠνειδισα οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ πάντες καὶ ἠκούτισα εἰρήκασιν. προλαβὼν γὰρ ταῦτα ἀκουστὰ ἐποίησα μόνος ὢν ἐν ὑμῖν θεὸς μὴ ὄντος τινὸς ἀλλοτρίου μηδὲ ἀπεξενωμένου. καὶ τούτων δὲ ὑμεῖς μάρτυρες, ὡς οὐδεὶς ἦν ξένος οὐδὲ ἀλλότριος ἐν ὑμῖν, ὅτε ταῦτα ἐθέσπιζεν διὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν. μάρτυς δὲ ἦμην κἀγὼ κύριος ὁ θεὸς καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην. οὐκοῦν ὅτε ταῦτα ἐθέσπιζε συνῆν αὐτῶ, ἦν ἐξ ἐκείνου καὶ σὺν αὐτῶ ταῦτα, διὰ τῶν προφητῶν ἐμαρτύρητο ὁ παῖς, ὃν ἐξελέξατο. Διαρρήδην δ' ἐν τούτοις ὁ λόγος προϋπάρχειν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν Χριστὸν καὶ τῷ πατρὶ συνεῖναι παρίστησιν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ταῦτά φησιν ὀρίσας ἴστημι τὴν ἐμαυτοῦ βουλήν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ δυνάμενος αὐτὴν παραγαγεῖν ἢ παρατρέψαι· ὅτε γὰρ «μὴ ἔστι μηδ' ὑπάρχει ἕτερος θεός», δηλὸν ὡς οὐκ ἔσται ὁ δυνάμενος ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐξαιρεῖσθαι οὐδὲ ἀνατρέψαι τὰ ὑπ' ἐμοῦ ὠρισμένα. ταῦτα δὲ λέλεκται μὲν εἰς πρόσωπον τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ τὸν χορὸν τὸν ἀποστολικόν. διήκει δὲ ὁ λόγος καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων γένους τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παραδεδεγμένους. 2.25 Ὁ νοῦς τῶν προκειμένων τοιοῦτός ἐστι· πάλαι μὲν τὰς ἐμὰς παρέχων εὐεργεσίας τῷ Ἰουδαίων ἔθνει, παιδεύων μὲν αὐτούς καὶ σωφρονίζων Βαβυλωνίοις παρέδωκα, οὐκ εἰς μακρὸν δὲ ἐλευθέρους ἀνῆκα τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας, ἅτε θεὸς ὢν καὶ κύριος τῶν ὄλων. αὐτούς τε Βαβυλωνίους τοὺς ἐπιβάντας τῇ Ἱερουσαλήμ ἀναστάτους ἐποίησα ὡς καὶ φυγῇ χρῆσασθαι τοὺς παρ' αὐτοῖς Χαλδαίους, δεσμίους τε ἀχθῆναί τινας αὐτῶν πλοίοις ἐμβληθέντας ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς θαλάσῃ ὑφ' ἐτέρων τινῶν πολεμίων δυνάμεων κραταιοτέρων αὐτῶν. ταῦτα ἐγὼ διεπραξάμην ὁ θεὸς δεικνὺς τὴν ἐμὴν βασιλείαν ἀνθρώποις. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὁ καταδείξας Ἰσραὴλ βασιλεὺς ὑμῶν, ὁ Σύμμαχος· ἐγὼ φησι κύριος ὁ ἅγιος ὑμῶν, κτίστης Ἰσραὴλ βασιλεὺς ὑμῶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Χαλδαίων διεπραξάμην, προφητικῶς δὲ ταῦτα μήπω γενόμενα μέλλοντα δὲ ἔσεσθαι ὡς ἂν ἤδη πεπραγμένα παρ' αὐτῶ ὁ θεὸς διῆλθεν, ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον ἐν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις φησι τὴν ἐμαυτοῦ θεότητα τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ δεικνὺς διήγαγον τὸν ἐμαυτοῦ λαὸν διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ποιήσας δίοδον ἐν ὕδατι ἰσχυρῶ καὶ τρίβον ξηρὰν δι' αὐτῆς τῆς θαλάσσης, ὅτε καὶ «ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔρριψα εἰς θάλασσαν» ὡς κοιμηθῆναι αὐτούς «δύντας κατὰ τοῦ βυθοῦ» καὶ μηκέτ' ἀναστῆναι, οἵτινες ἐοικότες πάλαι πρότερον φλέγοντι πυρὶ γεγόνασιν ὡς λίνον ἐσβεσμένον. ταῦτα μὲν οὖν εἰργασάμην ἐν τοῖς πρόπαλαι μνημονευομένοις χρόνοις, καὶ ταῦτ' ἦν τὰ

θαυμαζόμενα καὶ διὰ στόματος μνημονεύόμενα παρὰ τοῖς παλαιοῖς, νυνὶ δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραινῶ μηκέτι θαυμάζειν ἐκεῖνα μήτε τὰ ἐν Βαβυλῶνι πεπραγμένα μήτε τὰ ἐν Αἰγύπτῳ. διὸ φημι· Μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· μὴ ἐννοεῖσθε. Διὰ τί δὲ οὐ βούλομαι ἐκεῖνα τοῦ λοιποῦ θαυμάζειν ὑμᾶς ἢ ὅτι ἕτερα τινὰ καινότερα θαύματα οὐ λειπόμενα τῶν παλαιῶν ἐκείνων φωτὸς δίκην ἀνατελεῖ εἰς πάντας ἀνθρώπους, ἃ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν γνῶσεσθε. τίνα δὲ ἔστι ταῦτα· ἐν τῇ ἐρήμῳ φησὶ ποιήσω ὁδόν; δηλοῖ δὲ πάλιν τὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι συστησομένην ἐκκλησίαν, ἣτις ἔρημος ἦν θεοῦ γνώσεως, πρὶν ἐπιδημῆσαι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ τὸν εἰπόντα· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός». ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ φησὶ τῇ πάλαι ἐρήμῳ ὁδὸν ποιήσω, ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς πεποίηκα θαλάσσης. ῥεύσουσι δὲ καὶ ποταμοὶ θείων λογίων ἐκ διδασκαλίας ἀγίου πνεύματος εἰς τὴν πάλαι ἄνυδρον, ὡς καὶ ἐπὶ Μωϋσέως «ἔρρευσαν» ἐν τῇ ἐρήμῳ ποταμοί, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὕδατος σωματικοῦ ῥευστῆς οὐσίας ὄντος καὶ φθαρτοῦ, νυνὶ δὲ ἐκ τῆς ἐνθέου χορηγίας τοῦ λογικοῦ καὶ πνευματικοῦ ὕδατος. ἐπειδὴν δὲ ὁδὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ γένηται καὶ ποταμοὶ ἐμῶν πηγῶν τὴν ἄνυδρον χώραν κατακλύσωσι, περὶ ὧν «πηγῶν» ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ πίεσθε ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου», τὸ τῆνικαῦτα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, αἱ ἀπηργισμένοι ψυχὰι μεταβληθήσονται τῆς θηριώδους καταστάσεως ἐκ τῆς τοῦ ποταμοῦ δυνάμεως ἀλλοιωθεῖσαι, ὡς αὐτοὺς τοὺς πάλαι θῆρας εὐλογήσαί με, ὅπερ οὐ γέγονεν ἐξ αἰῶνος πώποτε· οὔτε γὰρ ἐπὶ τοῦ προτέρου λαοῦ οὔτε ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου οὔτε κατὰ τὴν ἔξοδον τὴν ἐξ Αἰγύπτου οὔτ' ἐπὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι διατριβῆς ἰστορήται τι τοιοῦτον γεγονός. εἰ δὲ καὶ σειρῆνες τινες ἦσαν θέλγουσαι ἠδονῆ καὶ ἄσματι δαιμονικῶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐν ποιητῶν πλάσμασιν εὐεπεία λόγων κεκοσμημένοις, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ μεταβαλοῦσαι εὐλογήσουσί με. ἔτι μὴν καὶ θυγατέρες στρουθῶν, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· καὶ στρουθοκάμηλοι, ζῶον ἐν ἐρημίαις καὶ χώραις ἀοικήτοις γινόμενον καὶ αὐτὸ ἡμερωθὲν εὐλογεῖν ἐμὲ τὸν θεὸν μαθήσεται. τούτων δὲ αἴτιον ἔσται τὸ ὑπ' ἐμοῦ δοθὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ καὶ ἡ τῶν ποταμῶν δύναμις τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ῥευσάντων. ἐπειδὴν δὲ οἱ ἄγριοι θῆρες καὶ αἱ σειρῆνες καὶ οἱ στρουθοὶ ἐμπιόντες τοῦ ἐμοῦ ὕδατος εἰς ἡμέρον καὶ λογικὴν μεταβάλλωσι φύσιν, μαθήσονται, ἅτε δὴ λαός μου καὶ γένος μου ἐκλεκτὸν γενόμενοι τὰς ἀρετάς μου διηγῆσασθαι, ἢ τὸν ὕμνον μου κατὰ τὸν Σύμμαχον. Τούτων δὲ οὕτως παραδόξως ἀποτελεσθέντων, ἴσθι σύ, ὦ Ἰακώβ, ὡς οὐκ ἄξιός γενήσῃ τῆς ἐμῆς κλήσεως τότε, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· οὐδὲ ἐμὲ ἐκάλεσας, Ἰακώβ, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ οὐκ ἐμὲ ἐκάλεσας Ἰακώβ. οἱ μὲν γὰρ θῆρες οἱ ἄγριοι καὶ αἱ σειρῆνες καὶ αἱ θυγατέρες τῶν στρουθῶν εὐλογήσουσί με· σὺ δὲ, ὦ Ἰακώβ, οὐδὲν τοιοῦτο διεπράξω, ἀλλ' οὐδὲ ἠξίωσας ἐπικαλέσασθαι με, ἐκοπιάθης δὲ εἰς ἐμὲ κατὰ τὸν Σύμμαχον, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· ὅτι ἐκοπιάσας ἐν ἐμοί, καίτοι ἐμοῦ μὴ ποιήσαντός σε κοπιάσαι. ὅσα γοῦν καὶ ἐνομίζετο κόπους σοι παρέχειν, ταῦτα παρήτημαι ἤδη καὶ πρότερον εἰπὼν· «τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει κύριος· πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι». ἀλλ' οὐδὲ θυμίαμα οὐδὲ λίβανον οὐδὲ θυσίας οὔτ' ἔτι τῶν τοιούτων ἤτησα παρὰ σοῦ ἐν τοῖς τῆς καινῆς διαθήκης νόμοις, οἷς διεταξάμην «διὰ τοῦ παιδός μου», «ὄν ἐξελεξάμην», ἀλλ' οὐδὲ σὺ ταῦτά μοι προσήνεγκας. εἰ δὲ χρὴ τάληθῆ λέγειν, ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ἔπραξας· ἐν γὰρ ταῖς σαῖς ἀμαρτίαις προέστην σου, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου ἐκάλεσάς με καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. ὁρᾶς ὅπως καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις τῇ μὲν «ἐρήμῳ» καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ «θηρίοις» ἀγαθῶν ἐλπίδας εὐαγγελίζεται, τὸν δὲ λαὸν τὸν ἐκ περιτομῆς ἐπ' ἀσεβείαις ἐλέγχει, ὃν Ἰακώβ καλεῖ

νῦν καὶ Ἰσραὴλ· οὕτως ἀπλῶς ξηροῖς ὀνόμασιν οὔτε «δοῦλον» αὐτοῦ οὔτε «ἐκλεκτὸν» εἰπών, ὅπερ ἐποίει ἐπὶ τοῦ κρείττονος τάγματος. Πλὴν οὖν ἀπελέγξας τοὺς διαβεβλημένους παρορμᾶ καὶ προτρέπει αὐτοὺς ἐπιστρέφειν, συγχωρήσειν τε αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα ἐπιστρέψασιν. διὸ φησιν· ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. σὺ δὲ μνήσθητι, ἐν οἷς γέγονας· καλὴ γὰρ ἡ μνήμη τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων δι' ἐξομολογήσεως ἐξαγορευομένη. διὸ ἐπιφέρει· λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου· τοῦτο γὰρ ποιῶν δικαιοθήσῃ, ἐπειδὴ «δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογία». ἴσθι γε μὴν, ὡς ἐκ πατέρων ἁμαρτωλὸς πέφυκας, καὶ οἱ ἄρχοντές σου οἱ κατὰ καιροὺς γενόμενοι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἠνόμησαν εἰς ἐμέ, ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος καὶ οἱ ἑρμηνεῖς σου ἐκδεδώκασιν. εἰτά φησι· καὶ οἱ ἄρχοντές σου ἐμίαναν τὰ ἅγια μου. τρία δὲ τάγματα ἐν τούτοις τίθησι· πατέρας καὶ ἑρμηνεῖς καὶ ἄρχοντας, ἄρχοντας μὲν τοὺς καθηγουμένους τοῦ ἔθνους δηλῶν, ἑρμηνεῖς δὲ τοὺς ἐξηγητὰς τῶν θείων γραφῶν, πατέρας δὲ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἡλικία καὶ χρόνῳ παλαιότερους, οὓς δὴ πάντας ἠσεβηκέναι εἰπὼν αἰτίους γεγονέναι παρίστησι τῆς τοῦ Ἰακώβ ἀπωλείας. δι' αὐτοὺς γὰρ φησιν· ἔδωκα τοῦ ἀπολέσαι τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰσραὴλ εἰς ὄνειδισμόν, ἢ εἰς βλασφημίαν κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς. Πάλιν δὲ κἀνταῦθα Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ δίχα τινὸς προσθήκης τοὺς διαβεβλημένους ὠνόμασε, τοὺς δὲ ἐξῆς ἐπιφερομένους οὐκέτ' ὁμοίως, ἀλλὰ μετὰ τῆς συνήθους προσθήκης. διὸ ἐπιλέγει· νῦν δὲ ἄκουσον, Ἰακώβ παῖς μου καὶ Ἰσραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην, δι' ὧν τὸν χορὸν αὐθις τὸν ἀποστολικὸν ἀνακαλεῖται. οἷς καὶ προσφωνεῖ λέγων· οὕτως λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ ποιήσας σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιλίας Ἔτι βοηθηθήσῃ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐκ κοιλίας ἔτι βοηθῶν σοι. τί οὖν φησι πρὸς αὐτούς· Μὴ φοβοῦ, παῖς μου Ἰακώβ καὶ ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην· ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν δίψει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ, καὶ πῶς διασαφεῖ λέγων· ἐπιθήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέκνα σου. διὰ γὰρ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τὸ λογικὸν καὶ γόνιμον καὶ πνευματικὸν ὕδωρ τῇ ἀνύδρῳ καὶ ἐρήμῳ χορηγήσειν ἔμελλε. σπέρμα δὲ τῶν ἀποστόλων αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ καὶ τέκνα αὐτῶν οἱ πανταχοῦ γῆς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι «διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναγεννηθέντες», οἱ καὶ ἀνατελοῦσί φησιν ὡς ἀνὰ μέσον ὕδατος χόρτος, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἀνατελοῦσιν ἀνὰ μέσον χλόης ὡς ἰτέαι ἐπὶ ῥέον ὕδωρ, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· ἀνὰ μέσον χλόης ἐπὶ ῥέον ὕδωρ. καὶ ἐνταῦθα δὲ τὴν ἰτέαν παρέλαβε διὰ τὸ ἀειθαλὲς καὶ νεαρὸν τοῦ φυτοῦ εἰς παράστασιν τοῦ πλήθους τῶν λογικῶν ὑδάτων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ῥευσόντων. Τοσαύτη δὲ τις ἔσται τότε προκοπὴ καὶ κατόρθωσις θεοσεβείας τῶν πάλαι τὴν ἀνυδρον καὶ τὴν ἔρημον οἰκούντων ὡς προστρέχειν τῷ θεῷ τοὺς πάντας, εἴθ' ὡσπερ ἐν δρόμῳ προαρπάζειν τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ τὸν μὲν λέγειν Τοῦ θεοῦ εἰμι, ἕτερον δὲ ἐπιγράφεσθαι τὸ τοῦ Ἰακώβ ὄνομα, καίτοι μὴ ὄντα ἐξ αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύδρου ὀρμώμενον ὅμως ἐπιβοήσεται τὴν προσηγορίαν τοῦ πάλαι χρηματίσαντος λαοῦ τοῦ θεοῦ. διὸ εἴρηται· οὗτος ἐρεῖ Τοῦ θεοῦ εἰμι, καὶ οὗτος βοήσεται ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰακώβ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· κληθήσεται τῷ ὀνόματι Ἰακώβ, καὶ ἄλλος ἐπιγράψει τῇ χειρὶ αὐτοῦ λέγων Τοῦ θεοῦ εἰμι, καὶ πάλιν ἕτερος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰσραὴλ βοήσεται, σεμνύνει ἑαυτὸν λέγων εἶναι Ἰσραὴλ. θαυμάσαι δὲ ἔστι καὶ καταπλαγήναι ἀληθῶς τὴν τῶν προφητικῶν λόγων δύναμιν, ὡς αὐτοῖς ἔργοις τὰ ἀποτελέσματα παρειλήφμεν. ἐν γοῦν τοῖς καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς γενομένοις διωγμοῖς πολλοὺς τῶν ἀλλοφύλων ἔθνων ἐθεασάμεθα προαρπάζοντας ἑαυτοῖς τὰς τῶν ἁγίων ἀνδρῶν προσηγορίας, ὧν ὁ μὲν ἑαυτὸν Ἰακώβ ἐκάλει καὶ ἕτερος Ἰσραὴλ, ἄλλος δὲ Ἰερεμίαν καὶ Ἡσαΐαν ἕτερος καὶ Δανιὴλ πάλιν ἄλλος·

τοιαῦτα γοῦν ἐπιγραφόμενοι ὀνόματα ἐπὶ τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ σὺν πολλῶ θάρσει καὶ παρρησίᾳ παρήεσαν. ὃ δὴ σημαίνουσα ἢ προφητεία φησὶν· οὗτος ἐρεῖ Τοῦ θεοῦ εἰμι, καὶ οὗτος βοήσεται ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰακώβ, καὶ ἄλλος ἐπιγράψει τῇ χειρὶ αὐτοῦ Τοῦ θεοῦ εἰμι, καὶ ἄλλος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰσραὴλ βοήσεται. 2.26 Περιγράφας ὁ λόγος τὴν προτέραν ὑπόθεσιν εὐαγγελικὴν οὖσαν διὰ τὸ θεσπίζειν τὴν εἰς ἀνθρώπους ἐπίλαμψιν τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ εὐαγγελίζεσθαι τὰ κάλλιστα τῇ πάλαι ποτὲ ἀνύδρω καὶ ἐρήμω τῶν ἐθνῶν χώρα, ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς τὸν λόγον ἐνταῦθα ποιεῖται πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρους τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, πρὸς οὓς φησιν· Οὕτως λέγει ὁ θεὸς ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ. ποίου δὲ Ἰσραὴλ βασιλέα αὐτὸν λέγει, διασαφεῖ ἐξῆς ἐπιφέρων· καὶ ὁ ῥυσάμενος αὐτὸν θεὸς σαβαώθ, διδάσκων ὡς μόνου τοῦ ῥυσθέντος Ἰσραὴλ γένοιτ' ἂν βασιλεύς, οὐχὶ δὲ τῶν κατηγορουμένων ἐπὶ εἰδωλολατρία. τούτοις δὲ αὐτοῖς ὡς ἂν ταπεινοῖς τὰς φρένας καὶ ἐπτοημένοις ἔτι τότε περὶ τὴν εἰδωλολατρίαν ἔλεγχον προσάγει τῆς πλάνης παραινῶν καὶ διδάσκων μηδ' ἕτερον ἠγεῖσθαι θεὸν ἢ μόνον αὐτὸν τῷ μηδὲ εἶναι μηδὲ μετ' αὐτὸν ἕτερον. διὸ φησιν· Ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός, ἔνθα πάλιν προσήκει παρατιθέναι καὶ συνάπτειν τό· «καὶ ὁ παῖς, ὃν ἐξελεξάμην». ἅπαξ γὰρ εἰρημένου διὰ τῶν ἔμπροσθεν τοῦ λόγου ἡμᾶς χρή μνημονεύοντας αὐτοῦ ἐφ' ἐκάστη θεολογίᾳ τὸν αὐτὸν συμπαραλαμβάνειν λόγον· τὸ γὰρ εἰρημένον ἅπαξ καὶ μεμαρτυρημένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἴρηται ἀληθῶς, τὸ δ' ἀληθῶς λελεγμένον πανταχοῦ περιλαμβανόμενον ἀληθές ἐστι. τίς δὲ ἦν «ὁ παῖς, ὃν ἐξελέξατο» ἢ ἐκεῖνος περὶ οὗ εἴρηται· «ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἠρέτισα, ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἢ ψυχὴ μου· κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι» καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα, δι' ὧν τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ σαφῶς ὁ λόγος παρίστη; ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ τῶν ἔμπροσθεν παντοίαις ἀποδείξεισι παρέστη, πρὸς δὲ γε τοὺς ἐμμένοντας τῇ εἰδωλολάτρῳ πλάνῃ καὶ πολλοὺς θεοὺς ὑπειληφότας εἶναι ὁ παρῶν λόγος διδασκαλίαν ἐκτίθεται τοῦ «πλὴν ἑνὸς μηδένα ἕτερον θεὸν» ἠγεῖσθαι· ἔν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ μία ἢ κατὰ πάντων μοναρχικὴ ἐξουσία. εἰ δὲ καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ συμπεριλαμβάνεται τῇ τοῦ πατρὸς θεολογίᾳ· «Ἐν ἀρχῇ» γὰρ «ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος», ἀλλ' οὐκ ἦν εὐκαιρον τοῖς ἔτι ἐπτοημένοις περὶ τὰ ζόανα καὶ ἀγάλματα καὶ τὴν ἄψυχον ὕλην ἀνακαλύπτειν τὸ περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ μυστήριον. διὸ τοῦτο μὲν ἐταμιεύετο εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ παρουσίαν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς μηκέτ' εἰδωλολατροῦσι δωρηθεῖσαν χάριν, τοῖς γε μὴν ἔτι πλανωμένοις ἐν τῇ περὶ πλειόνων θεῶν δόξῃ ὡς καὶ ἀγάλμασιν ἀψύχοις καὶ παντοίοις ξοάνοις ὡς θεοῖς προσιέναι. τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ κατὰ τὸν προφήτην Ἰουδαῖοι. Καταλλήλως τὸν ἔλεγχον ὁ λόγος προσφέρει λέγων· τίς ὡσπερ ἐγώ; στήτω καλεσάτω καὶ ἀναγγειλάτω καὶ ἐτοιμασάτω μοι ἄφ' οὗ ἐποίησα ἄνθρωπον εἰς τὸν αἰῶνα· λεγέτω γὰρ εἴ τίς ἐστι θεός, ποῖον ἔργον ἑαυτοῦ δείκνυσι τῶν ἐν τῷ παντί. εἰ γὰρ εἷς ὁ κόσμος καὶ οὗτος συμφυῆς καὶ αὐτὸς ἑαυτῶ συνημμένος, εἷς ἂν γένοιτο καὶ ὁ τούτου δημιουργός· ἀλλ' οὗτος «ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων», οἷα τοῦ παντὸς «γενεσιουργός θεωρεῖται». εἰ δὲ τις εἰσάγει ἕτερον, δεικνύτω τοιοῦτον ὁμοίως κόσμον ἕτερον παριστάς· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἕτερος παρὰ τὸν ὀρώμενον κόσμον, «οὐδὲ θεὸς ἄρα ἕτερος ἔσται». εἰ δὲ ἔστι, στήτω φησὶ τοῦτο πρῶτον, λέγω δὲ τὴν ἑαυτοῦ δειξάτω ὑπαρξίν· ὅτι τέ ἐστιν ἐν οὐσίας ὑποστάσει καὶ ὅτι ἐφ' ἑαυτῶ μένει καὶ ἔστηκεν. ἔπειτα φωνὴν ἀφείς λογικὴν καὶ θεῶν πρέπουσαν ἀναγγειλάτω, τίνα ἔσται τὰ μετὰ ταῦτα γενησόμενα ἐν τῷ βίῳ, ἢ τὰ πάλαι ἐξ ἀρχῆς ὑποστάντα, ἀφ' οὗ τὸν ἄνθρωπον ἐθέμην ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου· ἀπὸ γὰρ τούτου γνωσόμεθα, ὅτι ἔστι τις ἐν αὐτῷ λόγος. ἀλλὰ γὰρ «μὴ συσχηματίζεσθε»

ἐγκαλυπτόμενοι ὡς εἰδότες μὲν τι οὐ βούλομαι δὲ λέγειν· οὔτε γὰρ ἠνωτίσασθε οὔτε ἔγνωτε ἀπ' ἀρχῆς τούτων οὐδέν. ἐγὼ δὲ καὶ προεῖπον καὶ προαπήγγειλα διὰ τῶν ἑμαυτοῦ προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἐνεδειξάμην θεϊκῆς δυνάμεως πράξεις, ὧν ὑμεῖς μάρτυρες, οἷς ταῦτα προσδιαλέγομαι, οἱ τὰ Μωσέως λόγια μεμαθηκότες, ὡς ὁμολογεῖν ὑμᾶς κἂν μὴ βούλοισθε μὴ εἶναι πλὴν ἑμοῦ θεὸν ἕτερον. καθ' ὃν γὰρ καιρὸν παρεῖχον ὑμῖν ὄραν «τάς» τῆς ἑμαυτοῦ θεότητος «ἀρετὰς» τὰς ἐν Αἰγύπτῳ φέρε ἢ τὰς ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἢ τὰς ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἐφ' ἧς μυρία θαύματα ἐνεδειξάμην. οὐδεὶς ἦν σὺν ἑμοὶ τούτων οὐδ' ἔτι πρότερον, οὐκ ἀπ' ἀρχῆς φησι, τοῦτ' ἔστι πρὸ τῶν τοῦ κατακλυσμοῦ χρόνων, καθ' οὓς οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀψύχων ζοάνων τέκτονες ὑπῆρχον. καὶ τούτων ὑμεῖς μάρτυρες ὡς οὐκ ἦσαν τότε, λέγω δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ θνητοῦ βίου συστάσεως, οἱ πλάσσοντες καὶ γλύφοντες θεοὺς οὐπὼ γλυπτικῆς οὐδὲ πλαστικῆς τέχνης ἐν ἀνθρώποις εὐρημένης. εἰ δὲ καὶ ὀψέ ποτε ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις πλεῖστοί τινες ἀνεφύησαν τοιοῦτοι, ἀλλ' αἰσχυρῆσονται πάντες καὶ παύσονται λοιπὸν τῆς πλάνης ἐρυθριῶντες καὶ ἐγκαλυπτόμενοι· εἰ δὲ ἐπιμένειεν τῇ ἑαυτῶν πλάνῃ, ἀπωλεία παραδοθήσονται κατὰ τὸν τῆς ἐκδικήσεως καιρὸν. τέως δὲ ὑμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος, πρὸς οὓς ὁ παρῶν λόγος. Τί δὴ ποτε μὴ λογιζέσθε παρ' ἑαυτοῖς, τίς ἢ φύσις τῶν ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι θεοποιουμένων ὑμῖν; ἄρα γὰρ οὐ πρόχειρον τοῖς πᾶσιν ὄραν ὡς «τεκτόνων» εἶεν ἔργα, σκεπάρνοις καὶ τρυπάνοις καὶ τοιοῦτοις τισὶν ὀργάνοις ἐσκευωρημένα, πένητος καὶ ἐνδεοῦς ἀνδρὸς ἐπίνοια, ὃς δι' ἔνδειαν τροφῆς ἐνεργείας ἄρτου σχολῆς μηχανὴν πλάνης ἐξεύρετο; τί δὲ μὴ λογιζέσθε, τίς θεοῦ φύσις καὶ εἰ θεὸς τροφῆς δεῖται καὶ εἰ μὴ θυόντων ὑμῶν πεινήσει, ἄρα καὶ ἀσθενήσει μὴ τραφεῖς ὁ θεός, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· πεινάσει καὶ ἀσθενήσει καὶ ἀτονήσει καὶ οὐ πίεται ὕδωρ. διὰ τί γὰρ φησι μὴ καὶ ὕδωρ πίεται, εἰ ὄλως ἐν χρεῖα ποτοῦ καθέστηκεν, εἰ δὲ μηδενὸς τούτων ὁμοίως ἀλόγῳ θρέμματι μεθέξει; τί δὴ ποτε πεπλάνησθε, ὧ μάταιοι, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ εἰς ἔλεγχον τῆς τῶν ζοάνων ἀδρανείας; Διελθὼν πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐπιλέγει· Μνήσθητι ταῦτα, Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ὡς ἐπιλελησμένων δὲ καὶ δεομένων τῆς τούτων ὑπομνήσεως διὰ παχύτητα λογισμοῦ ταῦτά φησιν. εἴθ' ὑπομιμνήσκει τὸν Ἰσραὴλ λέγων· ὅτι παῖς μου εἶ σύ· ἔπλασά σε εἰς τὸ εἶναί σε παῖδά μου. διόπερ ὀφείλεις τῆς σαυτοῦ μνημονεύειν ἀξίας καὶ πλάσμα θεοῦ ὧν αὐτὸς μὴ καθύβριζε σεαυτὸν ἄψυχον ὕλην χερσὶ βαναύσων ἀνδρῶν πεπλασμένην σεαυτοῦ προτιμῶν καὶ θεοποιῶν. εἶτα προτρέπων σπεύδειν ἐπὶ μετάνοιαν ἐπαγγέλλεται, εἰ ἐπιστρέψειαν ἄφεςιν αὐτοῖς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων παρέξειν. διό φησιν· ἀπήλειψα, ἀντὶ τοῦ· ἀπαλείψω, ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου καὶ ὡς γνόφον τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ προστίθησιν· ἐπιστρέφητι πρὸς με, καὶ λυτρώσομαί σε ὡς ἀπεστραμμένῳ καὶ τοῖς πολεμίοις ἐκδεδομένῳ. Καὶ τοῦτο φήσας εἶτα προορῶν ὁ προφήτης πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ὑπακουσομένους τῷ προφητικῷ λόγῳ ἐνατενίσας τούτοις χαίρειν τοὺς οὐρανοὺς, λέγω δὲ τὰς οὐρανόους δυνάμεις ἐπὶ τῇ τούτων σωτηρίᾳ, προσφωνεῖ λέγων· εὐφράνθητε, οὐρανοί, ὅτι ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἂν «χαρᾶς ἐν οὐρανῷ γενησομένης ἐπὶ τοῖς μέλλουσι μετάνοιαν» τῶν προτέρων κακῶν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ σαλπύσατέ φησι τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἀλαλάξατε τὰ κατώτατα τῆς γῆς· εἰ γὰρ τινὲς εἰσὶν αἱ τὴν γῆν αὐτὴν ὑποστηρίζουσαι θεῖαι δυνάμεις, καὶ αὗται ἀλαλαγμὸν καὶ ὕμνον ἀναπεμπέτωσαν τῷ θεῷ. εἰκὸς δὲ θεμέλια γῆς χρηματίζειν τοὺς προφήτας αὐτοὺς καὶ πάντας τοὺς δικαίους καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρας· τοῦτο γοῦν ἐδίδασκεν ὁ Ἀπόστολος φήσας· «ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν». ἀλλὰ καὶ τὰ ὄρη βοάτωσάν φησιν εὐφροσύνης ἀφιέντα φωνὰς καὶ οἱ βουνοὶ δὲ καὶ πάντα τὰ ζύλα τὰ ἐν αὐτοῖς ὁμοίως

δοξαζέτωσαν τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ τῶν εἰρημένων μετανοίᾳ τε καὶ σωτηρίᾳ, ὄρη μὲν τὰς ἐπιρμένας καὶ μετεώρους ψυχὰς αἰνισσόμενος, βουνοὺς δὲ τὰς τούτων μετριωτέρας, ξύλα δὲ τὰς καρποφόρους. ἀλλὰ καὶ ἄλλως δὲ πάντα τὸν κόσμον καὶ τὰ τούτου μέρη τὸν θεὸν ὑμνεῖν προστάττει ἐπιλέγων· ὅτι ἐλυτρώσατο ὁ θεὸς τὸν Ἰακώβ, καὶ Ἰσραὴλ δοξασθήσεται, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτάς· καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ δοξασθήσεται. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ ἔργοις ἐπληροῦτο ἐπὶ τῶν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ ἐκ τῆς τῶν προφητικῶν λόγων διδασκαλίας ὠφελημένων καὶ μεταβαλόντων ἐκ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης ἐπὶ τὴν κατὰ θεὸν εὐσέβειαν. 2.27 Ἐλεγχον εἰδωλολατρίας προεκθέμενος ὁ λόγος διὰ τῶν προκειμένων ὡς ἂν παυσομένης τῆς εἰδωλολατρίας τοῖς ὠφελημένοις ἐκ τῆς προφητικῆς διδασκαλίας ἐπαγγελίας ποιεῖται ἐπανόδου τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίας· ἐπειδὴ γὰρ εἰδωλολατροῦντες τοῖς Βαβυλωνίοις παρεδόθησαν, αὐτὴ τε ἡ Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν ὑπέμεινε καὶ παντελῆ καταστροφὴν κατὰ τοὺς Ἀσσυρίων χρόνους διὰ τὰ ἐν αὐτῇ τετολμημένα τοῖς οἰκήτορσι θεσπίζει τοῖς ταῦτα πεπονθόσιν ἐλευθερίαν κακῶν, εἰ παύσαιντο τῆς πλάνης. ἐπληροῦτο δὲ ταῦτα κατὰ τοὺς Κύρου τοῦ πρώτου Περσῶν βασιλεύσαντος χρόνους· διόπερ καὶ αὐτοῦ μέμνηται ὀνομαστὶ τοῦ «Κύρου» σφόδρα θαυμασίως ἐγγύς που διακοσίους ὕστερον ἔτεσι γενομένου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσαντος τὸν Ἰουδαίων λαόν, τὸν τε νεῶν προστάξαντος τὸν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἀνεγεῖραι. διόπερ ὡς ἐπὶ τοιαύτῃ ἀγαθῶν ἐπαγγελίᾳ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐπεφώνει τοῖς οὐρανοῖς καὶ τοῖς θεμελίοις τῆς γῆς, τοῖς τε ὄρεσι καὶ τοῖς βουνοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ξύλοις ὑμνεῖν καὶ δοξάζειν τὸν θεόν, οἷς ἀκολούθως καὶ τὰ διὰ τῶν ἐν χερσὶν ἐπιφέρει λέγων· Οὕτως λέγει κύριος ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσσω σε ἐκ κοιλίας. τίς δέ ἐστιν ὁ πλάσσω ἐκ κοιλίας, διδάξει ἢ τοῦ Ἱερεμίου γραφή, ἐν ἣ εἴρηται· «καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς με λέγων· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθῆναι ἐκ μήτρας ἡγίακά σε», λόγον κυρίου σαφῶς ὁ προφήτης ὑποστησάμενος τοῦτον εἶναι τὸν τῶν κατὰ γαστρὸς κυουμένων σωμάτων πλάστην διδάσκει. εἶτ' ἐπειδὴ περ ἐπάνοδον αὐτοῖς τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἠνίττετο, λυτρούμενον αὐτὸν εὐκαίρως ὠνόμασεν. ἐπεὶ δὲ σωματικώτεροι ἦσαν, οἷς ταῦτ' ἐλέγετο, εἰκότως αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει, ὡς ἄρα αὐτὸς εἶη ὁ ἐκ κοιλίας αὐτοὺς πλάσας. καὶ ἐπιλέγει· Ἐγὼ κύριος ὁ συντελὼν πάντα, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτάς· ὁ ποιήσας πάντα. καὶ πρῶτον μὲν τὸν οὐρανὸν φησι μόνος ἐξέτεινα, ἔπειτα ἐστερέωσα τὴν γῆν· «πάντα» γὰρ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». ἐξέτεινε δὲ τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσε τὴν γῆν νεύματι καὶ βουλή τοῦ πατρὸς· «αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν». διὸ ἐν Παροιμίαις εἴρηται ἐξ αὐτοῦ προσώπου· «ἠνίκα ἠτοίμαζε τὸν οὐρανὸν, συμπάρημην αὐτῷ»· «ἐτοιμάζοντι» μὲν γὰρ τῷ πατρὶ διὰ τοῦ βούλεσθαι καὶ διατάττειν «συμπάρην», εἰς ἔργα δὲ προάγοντι διηκονεῖτο ἔργοις ἐπιτελῶν τὸ πρὸς τοῦ πατρὸς ὠρισμένα. διὸ φησιν· ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν. ἢ μὲν οὖν γῆ ναστὴ οὔσα καὶ στερέμνιος, ὡς ἠδράσθαι ἀκινήτως τὸν σύμπαντα αἰῶνα, εἰκότως ἐστερεῶσθαι λέγεται· ὁ δὲ οὐρανὸς ἄτε ἐξηπλωμένος δι' ὅλου ἐκτετάσθαι. διὸ καὶ ἐν ἑτέροις εἴρηται· «ἐκτείνας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν». Τίνα δὲ ἐστὶν ἄπερ ὁ τοσοῦτος διδάσκει κύριος, ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· τίς ἕτερος διασκεδάσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων καὶ μαντείας ἀπὸ καρδίας; σημαίνει δὲ ὡς ἔσται τις μετὰ ταῦτα καιρὸς, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ μαντεῖαι καὶ τὰ χρηστήρια τῶν πάλοι νομιζομένων θεῶν διασκεδασθήσεται τῇ αὐτοῦ δυνάμει. ἀλλὰ καὶ «τούς» νομιζομένους «τοῦ αἰῶνος τούτου» φρονίμους ἀποστρέψω φησὶν εἰς τὰ ὀπίσω «μωρὰν» ἀποδεικνύς «τὴν» νομιζομένην «αὐτῶν σοφίαν». ταῦτα μὲν οὖν οὕτω διαθήσομαι· «τοῦ δὲ ἐμοῦ

παιδὸς τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ», λέγω δὲ τοῦ Χριστοῦ μου, περὶ οὗ διὰ τῶν ἔμπροσθεν πλεῖστα ὅσα εἴρηται, συστήσω τὰ ῥήματα καὶ τῶν ἀγγέλων δὲ αὐτοῦ, λέγω δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν, τὴν βουλήν ἐπαληθεῦσαι ποιήσω. ἐγὼ δὲ τοίνυν ὁ ταῦτα μέλλων ποιεῖν ἐντεῦθεν ἤδη προλέγω καὶ ἐπαγγέλλομαι, ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν πρώτην καθαίρεσιν τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γενησομένην ἀνακαινισθῆναι ποιήσω, ὡς καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις κατοικηθῆναι καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἔρημα πάλιν «ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς» συστήναι. Ἄλλὰ καὶ τὴν πολυπλήθειαν τῆς κακίας ἄβυσσον ὀνομαζομένην ἔρημον καταστήσω καὶ τοὺς ποταμοὺς τῆς πολυπληθείας τῶν πόλεων ἀποξηρανῶ, ὡς μηκέτι τὴν Βαβυλῶνα συστήναι μήτε τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς τοὺς πολλὰ δεδυνημένους ἐν πλήθει ὑποστήναι. ταῦτα δὲ πάντα ποιήσω διακόνῳ χρησάμενος ἀνδρὶ τοῦ Περσῶν γένους βασιλεύοντι πρώτῳ. εἰ δὲ χρή καὶ ἐπ' ὀνόματος προφητεῦσαι τούτου τὴν προσηγορίαν, Κῦρος ὄνομα θεσπιζομένῳ, ὃν προστήσομαι τῶν ἐμῶν λόγων ὑπὲρ τὴν φρόνησιν αὐτῷ δωρησάμενος εὐσεβῆ, ὡς πάντα τὰ καταθύμιά μοι ποιῆσαι καὶ προστάξαι τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοδομηθῆναι καὶ τὸν νεὼν τὸν ἐν αὐτῇ θεμελιωθῆναι, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὁ λέγων Κύρω Ποιμὴν μου καὶ Πᾶν τὸ θέλημά μου πληρώσει, καὶ λέγων τῇ Ἱερουσαλήμ Οἰκοδομηθήτω, καὶ ὁ ναὸς θεμελιωθήσεται. Ταῦτα γὰρ ἐμοῦ πράξαντος καὶ βουληθέντος ἔργοις ἐπιτελέσει Κῦρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς, διὸ καὶ χριστὸν αὐτὸν ὠνόμασα ὡς ὑπ' ἐμοῦ προαχθέντα εἰς τὴν βασιλείαν. χριστοὶ γὰρ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις πάντες οἱ ὑπὸ τοῦ θεοῦ προαγόμενοι βασιλεῖς ἐχρημάτιζον. ἀγαθὸν δὲ ὑπὲρ τὴν «τῆς ἐμῆς βουλῆς» εὐρῶν τὸν δηλωθέντα «ἄνδρα» ἐντεῦθεν ἤδη ἐπαγγέλλομαι κρατήσιν αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς πρὸς τὸ μὴ παρατρέπεσθαι μηδὲ νικᾶσθαι ὑπὸ τινος κρείττονος. ὑποτάσσω δὲ αὐτῷ πλεῖστα ὅσα ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι βασιλεύονται· δι' αὐτοῦ δὲ τὴν ἰσχὴν διαρρήξω πάσης τῆς ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι δυναστείας. πάντα δὲ λεία καὶ ὁμαλὰ καταστήσας πρὸ τῶν αὐτοῦ ποδῶν, θύρας πόλεων καὶ αὐτὰς ὅλας τὰς πόλεις ὑποχειρίους αὐτῷ παραδώσω ὡς μηδεμίαν ἐναντίαν αὐτῷ γενέσθαι. Ἀκουσάτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κῦρος τῆς τούτων προγνώσεως κατηξιωμένος τὰ πρὸς αὐτὸν λεγόμενα. ἴσθι τοίνυν, ὦ οὗτος, ὡς ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι καὶ ὄρη ὁμαλιῶ καὶ θύρας χαλκᾶς συντρίψω καὶ τὰ δυ καὶ ἑτέροις ἄλυτα ὡς ἂν μοχλοῖς σιδηροῖς ἀποκεκλεισμένα, τοὺς τε εἶσω τούτων τεταμιευμένους θησαυροὺς ἀφανεῖς καὶ ἀοράτους τοῖς προτέροις βασιλεῦσι γενομένους ἀναπετάσω σοι, ὡς ἂν αὐτοῖς ἔργοις γνῶς, ὅστις ποτέ εἰμι ὁ πρὸ τοσοῦτων ἐτῶν τὴν σὴν προσηγορίαν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς μου ὡσπερ ἐν στήλαις αἰωνίοις ἐγχαράξας. εἰμὶ δὲ ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ὃν προσήκει καὶ σὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὦ Κῦρε· πάντα γὰρ τὰ προλεχθέντα χαριοῦμαί σοι οὐ διὰ τι ἕτερον, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ ἐμοῦ «λαοῦ», ὃν ἐμαυτῷ «ἐξελεξάμην ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν» διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν τιμὴν. ἤδη γοῦν ἐπ' ὀνόματός σε καλέσας καὶ χριστὸν ἀναγορεύσας προσεδεξάμην σε ὡς ἐμαυτοῦ οἰκεῖον καίπερ μὴ ἐγνωκότα με, ἀλλ' «ἐτέροις θεοῖς», οὓς ἐκ πατέρων παρείληφας, προσανακείμενον καὶ μὴ εἰδότα, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος πλὴν ἐμοῦ. πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ πρότερον μὴ τοῦτ' ἠπίστασο, νῦν γοῦν μάθε, ἀφ' ὧν διαπράξομαι, δι' ὧν πάντες οἱ τὴν σύμπασαν οἰκουμένην οἰκοῦντες γνώσονται, ὅτι οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ θεὸς ἕτερος. ἐξ αὐτῶν γὰρ τοῦτο μαθήσονται τῶν ἔργων· ὅτε γὰρ λυπηρὰ μὲν ἐχρῆν ἐπαγαγεῖν τῷ ἐμῷ λαῷ ἐπὶ ἐπιστροφῇ καὶ παιδείᾳ, τοῖς πολεμίοις αὐτὸν ἐξέδωκα ὡσπερ σκότῳ καὶ ὀργῇ παραδούς αὐτὸν τῶν ἀσεβημάτων αὐτοῦ χάριν. ὅτε δὲ λοιπὸν ἐπιστρέψαντα καὶ ὠφελημένον προσήκει ἀναλαβεῖν, ἀκόλουθον ἂν εἴη φῶς εἰρήνης καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀνατελεῖν ἐπ' αὐτόν· ἐξ ἐμοῦ γὰρ καὶ τὸ φῶς χορηγεῖται καὶ τὰ τῆς εἰρήνης πάντα, κρίσει δὲ τῇ ἐμῇ καὶ τὰ

τῆς ὀργῆς ἐπάγεται. διόπερ δόγμα παρ' ἐμοῦ τοῦτο μάνθανε· ὡς ἄρα ἐγὼ αὐτὸς καὶ φωτὸς εἶμι δημιουργὸς καὶ εἰρήνης χορηγός, ὁμοίως δὲ καὶ σκότους καὶ τῶν νομιζομένων λυπηρῶν· ἅπερ κακὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι νενόμισται, ὧν ποιητὴς ἂν λεχθεῖν κρίσει δικαίᾳ τὰ κατάλληλα τοῖς ἀξίοις ἐπάγων. εἷς τοίνυν ἐγὼ θεός, καὶ οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ ἕτερος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα, κἂν ἐναντία εἶναι δοκῆ, οὐκ ὄντα τῇ φύσει εἶναι ἐναντία. ἐπεὶ καὶ τὰ νομιζόμενα ὑπ' ἐμοῦ ἐπάγεσθαι κακὰ τὰ μέγιστα συμβάλειτ' ἂν πρὸς ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τῶν δι' αὐτῶν σωφρονιζομένων. Ταῦθ' ὡσπερ εὐαγγελισάμενος ὁ λόγος καὶ προθεσπίσας τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ τὴν ἀπὸ τῆς πολεμίας τὴν κατὰ τοὺς χρόνους Κύρου γενομένην αὐθις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἐπιφωνεῖ λέγων· εὐφρανθήτω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ αἱ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. ὡσπερ γὰρ ἦν καιρὸς ποτε, «ὅτε ταῖς νεφέλαις ἐνετειλάμην τοῦ μὴ βρέξαι» εἰς τὸν ἀμπελῶνα «ὕετόν», οὕτω νῦν κατὰ καιρὸν «ταῖς ἐμαῖς νεφέλαις» λογικαῖς οὖσαις προστάσσω μὴ αἰσθητὸν ὕδωρ, ἀλλ' αὐτὴν δικαιοσύνην ἄνωθεν ἐξ ὕψους ἐπιρραίνειν τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι. καὶ ἡ γῆ δὲ ἡ πάλαι διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ γενομένη ἔρημος ἀνανεωθείσα βλαστησάτω καρποὺς θεοσεβείας ἔλεος καὶ δικαιοσύνην ἐργαζομένη, γῆν δὲ καλῶ τοὺς οἰκήσοντας τὴν γῆν. καὶ ταῦτ' ἔσται φησὶν πάντα, ἐπεὶπερ ἐγὼ κύριος ὁ κτίσας σε ταῦτα γενέσθαι παρεκελευσάμην· ὡς γὰρ «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» ὑπέστησά σε καὶ παρήγαγον εἰς φῶς μὴ πρότερον ὄντα, οὕτω τῇ δυνάμει τῇ ποιητικῇ καὶ τὰ προλεχθέντα πάντα ἐπὶ πέρας ἄξω ἀνανεῶν σε καὶ ὡσπερ ἐξ ὑπαρχῆς κτίζων σε. διὰ δὲ τούτων ἀπάντων ὁ προφητικὸς τυγχάνει λόγος προτρεπτικὰς ποιῶν τῷ λαῷ παρακλήσεις εἰς ἀποστροφὴν τῆς πολυθέου πλάνης ὁμοῦ καὶ τὴν τῶν μελλόντων πρόγνωσιν εἰδέναι παρέχων τοῖς ἐντυγχάνουσιν. εἰκὸς δὲ ἐκ τῆς παρουσίας γραφῆς θάρσος ἀναλαβεῖν τὸν Κύρον καὶ προθυμότερον γενέσθαι εἰς τὸ πρᾶξαι τὰ διηγορευμένα μεμαθηκότα, οἷα περὶ αὐτοῦ προλαβὼν ὁ θεὸς εἶρηκεν· τοιαύτης γὰρ βίβλου σωζομένης παρὰ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίοις οὐδὲν ἦν θαυμαστὸν τὸ καὶ ἐκφῆσαι τὴν προφητείαν τῷ βασιλεῖ Κύρῳ ἅπαξ ὀρμήσαντι ἐξ ὑποβολῆς θεοῦ τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθαι εὐεργεσίας. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ ἐν ταῖς Ἱστορίαις ὁ Ἰώσηπος τοῦτον γράφων κατὰ λέξιν τὸν τρόπον· Κύρος ὁ βασιλεὺς λέγει· «ἐπεὶ με ὁ θεὸς ὁ μέγιστος τῆς οἰκουμένης ἀπέδειξε βασιλέα, πείθομαι τοῦτον εἶναι ὃν τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔθνος προσκυνεῖ. καὶ γὰρ τοῦμόν προεῖπεν ὄνομα διὰ τῶν προφητῶν, καὶ ὅτι τὸν ναὸν οἰκοδομήσω τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χώρᾳ». ταῦτα δὲ ἔγνω Κύρος ἀναγινώσκων τὸ βιβλίον, ὃ τῆς αὐτοῦ προφητείας ὁ Ἡσαΐας καταλέλοιπε πρὸ ἐτῶν διακοσίων δέκα. ταῦτα δὲ εἶρηται ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῆς Ἀρχαιολογίας τόμῳ. 2.28 Ἀντὶ τοῦ· Ποῖον βέλτιον κατεσκεύασα καὶ τῶν ἐξῆς ἀσαφῶς εἰρημένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, σαφεστέραν διάνοιαν ἐξέδωκεν ὁ Σύμμαχος οὕτως εἰπὼν· Οὐαὶ ὁ ἀντιλέγων τῷ πλάσαντι αὐτὸν καὶ ὄστρακον σὺν ὄστράκοις τῆς γῆς· μὴ ἐρεῖ πηλὸς τῷ πλάσαντι αὐτόν· Τί ποιεῖς; καὶ τῷ ἔργῳ σου Οὐκ εἰσι χεῖρες αὐτῶν; κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν εἶρηται τοῦτον τὸν τρόπον· Ὡς δικαζόμενος σὺν πλάσσοντι αὐτόν, κεράμιον σὺν τέκτοσι χθονός· μήτι ἐρεῖ ὁ πηλὸς τῷ πλάσσοντι αὐτόν· Τί ποιήσεις; καὶ κατ' ἔργου σου οὐ Οὐκ εἰσι χεῖρες αὐτῶν; κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα οὕτως ἔχει· Οὐαὶ ὁ κρινόμενος μετὰ τοῦ πλάσσοντος αὐτόν, ἀροτριῶν ἀροτριῶντας τὴν γῆν· μὴ ἐρεῖ ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ· Τί ποιεῖς; καὶ τὸ ἔργον σου Οὐκ ἔχεις χεῖρας; καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων ὁ λόγος ἐπιτιμᾶν τοῖς μετὰ τὰς τοσαύτας εὐεργεσίας, ἃς κατέλεξε περὶ τῆς ἐπάνοδου τῆς αἰχμαλωσίας καὶ περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ναοῦ, μὴ προστρέχουσι τῷ θεῷ μηδ' ὁμολογοῦσιν αὐτὸν εἶναι μόνον τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν παιδεύοντα μὲν, ὅτε καὶ βούλεται, τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ἀναλαμβάνοντα δὲ αὐτὸν πάλιν

καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανάγοντα, ὅτε τοῦτο γενέσθαι κρίνει· ὡς γὰρ πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ καθ' ὅλου προνοίᾳ τε καὶ διοικήσει φησίν· Οὐαὶ ὁ ἀντιλέγων τῷ πλάσαντι αὐτόν. ὅτε μὲν γὰρ παιδείας καὶ ἐπιστροφῆς χρεῖα ἦν, καὶ συνέτριψα τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς ὄστρακον καὶ τὸν λαὸν ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις παραδέδωκα· ὅτε δὲ πάλιν χρή μετὰ τὴν αὐτάρκη παιδείαν τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐνδείξασθαι, τότε βελτίονα τοῦ προτέρου κατεσκεύασα τὸν τότε νεῶν καὶ τὴν πόλιν ὡς πηλὸν κεραμέως μεταβαλὼν καὶ ἀνανεωσάμενος τὰ πάλαι συντετριμμένα. καὶ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ δὲ τὰ ὅμοια ὧδέ πως λέλεκται· «καὶ κατέβην εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων· καὶ διέρριψε τὸ ἀγγεῖον, ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρρεσεν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι. καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς με λέγων Εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος οὐ δυνήσομαι τοῦ ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ»; καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοίνυν φησίν, ὅτι νῦν βέλτιον κατεσκεύασα ὡς πηλὸν κεραμέως τὸν πάλαι συντριβέντα λαόν. ἀντὶ δὲ τοῦ· μὴ ὁ ἀροτριῶν ἀροτριάσει τὴν γῆν, ὁ Θεοδοτίων οὕτως ἐξέδωκεν· ὁ ἀροτριῶν τοὺς ἀροτριῶντας τὴν γῆν. αὐτὸς γὰρ ἐγὼ ὁ θεός, ὁ ὡσπερ δι' ἀρότρου τοῦ ἐμοῦ λόγου τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ἀνθρώπους γεωργῶν καὶ ἀροτριῶν αὐτὸς κατεσκεύασα ὡς πηλὸν κεραμέως τὸν λαόν καὶ τὸν νεῶν βέλτιον ἔργον ἀπεργασάμενος τοῦ προτέρου. μήτι οὖν δύναται ὁ πηλὸς διατάττειν τῷ κεραμεῖ ἢ ἀντιλέγειν τῷ πλάστῃ αὐτοῦ ἢ καταμέμφεσθαι αὐτῷ καὶ λέγειν· Τί ποιεῖς ἢ τί οὐκ ἐργάζῃ οὐδὲ ἔχεις χεῖρας; ἀλλ' ὡσπερ οὐκ ἂν εἴποι ταῦτα τῷ κεραμεῖ ὁ πηλός, οὕτως οὐ θέμις τῷ πάντων ποιητῇ καὶ δημιουργῷ θεῷ, παρ' ᾧ πάντες πηλὸς λελογίσμεθα, καταμέμφεσθαι. παιδευέσθω τοιγαροῦν πᾶς ἄνθρωπος ὁ «ἀπὸ γῆς» ληφθεὶς καὶ σῶμα γεῶδες περικείμενος, πηλοῦ τε μηδὲν διαφέρων παραθέσει τοῦ κτίσαντος αὐτόν, μὴ τολμᾶν ταῖς τοῦ θεοῦ διοικήσεσιν ἀντιλέγειν μηδὲ καταμέμφεσθαι τῆς προνοίας τοὺς λόγους· οὐαὶ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τῷ πλάσαντι αὐτόν. Ἐξαιρέτως δὲ ὁ τῷ θεῷ ἀνακείμενος λαὸς καὶ πατέρα αὐτόν ἐπιγραφόμενος φυλαττέσθω τι φθέγγεσθαι προπετῶς· οὐαὶ γὰρ ὁ λέγων τῷ πατρὶ αὐτοῦ Τί γεννήσεις; καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Τί ὠδίνεις; κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τί ἐγέννησας καὶ τῇ γυναικὶ Τί ὠδίνεις; πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ φιλεγκλήμονες αἰτιᾶσθαι εἰωθότες· καὶ τί γὰρ ἀναγκαῖον ἦν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν βίον παρελθεῖν λέγοντες· Διὰ τί δὲ ταῦτα οὕτως γίνεται; Τίς δὲ τῶν τοιούτων ἦν χρεῖα; ἔδει δὲ οὕτως γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τούτοις μὲν ἀπόκειται τό· οὐαὶ. Ἐπιλέγει δὲ ἐξῆς ὁ αὐτὸς κύριος ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἰῶν μου καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι, ὡς ἂν συμβουλευόντές μοι ἦτοι περὶ τῶν ἐμῶν υἰῶν ἢ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου, τῆς μὲν νοερᾶς καὶ λογικῆς οὐσίας διὰ τῶν υἰῶν δηλουμένης, τῶν δὲ τοῦ κόσμου μερῶν διὰ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ παρισταμένων. περὶ ὧν εἴ τις ἂν ἔχοι φησὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν λέγειν τι, φερέτω εἰς μέσον καὶ λεγέτω· εἰ δὲ μηδὲν ἔχοι τις διδάσκειν, ἐρωτησάτω εἰ βούλοιο καὶ πυνθανόμενος λόγον αἰτησάτω παρ' ἐμοῦ περὶ τῶν υἰῶν μου καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου, μανθανέτω δὲ τίνα τρόπον διέπω καὶ διοικῶ προνοῶν καὶ κηδόμενος τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς λογικὴν οὐσίαν υἰῶν μου χρηματίσαι ἠξιωμένων τῶν τε ἔργων τῶν χειρῶν μου, ὧν οὐ διαλείπω πρόνοιαν ποιούμενος. περὶ ὧν εἴ τινα ἀγνοεῖτε, μάθετε παρ' ἐμοῦ διὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν ἐρωτήσαντες. Ταῦτ' εἰπὼν ἐξῆς ἐπιφέρει διδασκαλίαν εὐσεβῆ τῆς αὐτοῦ παραστατικῆς προνοίας λέγων· ἐγὼ ἐποίησα γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς, ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν, ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις ἐνετείλαμην. τίνα οὖν ἔχοιεν ταῦτα μέμψιν; ποῖον δὲ οὐχ ὑπεραίρει κάλλος ἢ ποῖον οὐ καλύπτει μέγεθος; τί δ' οὐχὶ συμβαλεῖται ταῦτα πρὸς τε τὴν τοῦ παρόντος

διακόσμησιν καὶ πρὸς τὸν ἐν ἀνθρώποις βιωφελῆ βίον; γῆν μὲν γὰρ ἐποίησα οὐκ ἔρημον οὐδὲ ἄχρηστον στοιχεῖον, οἰκητήριον δ' ἀνθρώπων. διὸ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τε καὶ φυτὰ εἰς χρῆσιν καὶ ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις παρεσκεύασα, οὐρανόν τε ἔστερέωσα κοσμήσας ἄστροις, οἷς ἐνετειλάμην εὐτακτον καὶ ἑναρμόνιον ποιεῖσθαι τὴν κίνησιν, ὡς τοτὲ μὲν «φαίνειν» τοῖς «ἐπὶ τῆς γῆς», τοτὲ δὲ εἶναι «εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἑνιαυτούς». Ἐγὼ τοίνυν ὁ τῶν τοσοῦτων δημιουργὸς ἔργων μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ τοῦτο διεπραξάμην τοῦ ἐμοῦ λαοῦ χάριν καὶ ἡγεῖρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα. τίνα δὲ τοῦτον ἢ ποῖον; ὁ μὲν τις ἐρεῖ τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα «Κῦρον», οὗ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ὥστε περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι τό· καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ εὐθύνῳ. καὶ οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου· δυνάμει γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν πόλιν οἰκοδομήσας τὴν Ἱερουσαλήμ διὰ τοῦ συγχωρῆσαι τοῖς ἐθέλουσιν ἀνιέναι ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἀνεγείρειν τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου φησὶν ἐπιστρέψει οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος ὁ θεός, ὃ καὶ αὐτὸ ἐπλήρου κατὰ τὴν ἱστορίαν ὁ δηλωθεὶς Περσῶν βασιλεύς. ἄλλος δ' ἂν εἴποι ταῦτα λέγεσθαι περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὃς ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ γένους ὀρμώμενος ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς καθηγήσατο μὲν τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου τῶν ἐπανεληθόντων εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὠκοδόμησε δὲ τὸν νεῶν προφητευόντων Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου, ὡς περὶ αὐτοῦ λελέχθαι τό· «αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν». ἕτερος δὲ τις παρὰ τούτους ἀνοίσει τὰ προκείμενα ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, «ὃν ὁ πατὴρ ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν» «λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου», κατέστησέ τε μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα, ὥστε αὐτὸν ἐπαληθεύοντα λέγειν· «ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεύς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ». μόνου δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶσαι ἀληθῶς αἱ ὁδοὶ ἦσαν εὐθεῖαι, καὶ αὐτὸς ὠκοδόμησε τὴν ἀληθινὴν πόλιν τοῦ θεοῦ, καθ' ἣν πεποιήται ἐπαγγελίαν εἰπών· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». πόλις γὰρ ὡς ἀληθῶς αὕτη «ἐκ λίθων» συνεστῶσα «ζώντων» τυγχάνει πόλις θεοῦ ἀκαθαίρετος «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν» διήκουσα καὶ πληροῦσα πάντα τὰ ἔθνη διὰ τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίαν μόνος ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ ὑπέστρεψε τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἐλευθερώσας αὐτὰς καὶ δουλείας. καὶ τοῦτ' ἔπραξεν οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, ὃ δὴ διδάσκει ὁ Ἀπόστολος εἰπών· «χάριτί ἐσμεν σεσφωσμένοι». καὶ εἴποι δ' ἂν τις τὰ κατὰ τὸν Ζοροβάβελ ἢ κατὰ τὸν Κῦρον ἱστορικῶς γενόμενα εἰκόνας καὶ σύμβολα περιέχειν τῶν ἀληθῶν, τὰ δὲ κατὰ τὸν ἀληθῆ κύριον καὶ τὸν ἀληθῆ Χριστὸν τοῦ θεοῦ πνευματικῶς πεπληρῶσθαι ὡς ἐπ' αὐτοῦ μᾶλλον ἀληθεύειν τὸν λόγον τὸν φήσαντα· «τάδε λέγει κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρῳ». κατὰ γὰρ τὸν πρόχειρον λέξιν οὔτε Χριστὸς ὢν τοῦ θεοῦ ὁ Περσῶν βασιλεύς φαίνεται οἰκοδομήσας τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' οὐδ' ὅλως κατὰ τὴν αὐτοῦ ζῶην προῦκοψε τῆς οἰκοδομῆς τὸ ἔργον· μόνον γὰρ ἤρξαντο τῶν θεμελίων κατὰ τοὺς αὐτοῦ χρόνους, εἴτ' ἐπισχεθέντος τοῦ ἔργου διέμεινεν ἔρημος ὁ τόπος μέχρι τῆς Δαρείου βασιλείας. καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἐπιλεγόμενα μᾶλλον τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ ἢ τῷ τῶν Περσῶν βασιλεῖ ἐφαρμόσειεν ἂν καὶ μᾶλλον τῷ ἡμετέρῳ σωτῆρι ἢ τῷ Ζοροβάβελ. Οὕτως γὰρ φησι λέγει κύριος σαβαώθ Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, καὶ οἱ Σαβαεῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις. Αἴγυπτον δὲ φησι κεκοπιακῆναι διὰ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης, ὀπηνίκα τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν δαίμοσι πονηροῖς

καταδεδούλωτο· πλὴν ἄλλ' ὅμως διαναπαύεσθαι τοῦ κόπου τὴν Αἴγυπτον ἐπαγγέλλεται δι' αὐτῆς πᾶν τὸ τῶν εἰδωλολατρῶν γένος αἰνιττόμενος, καὶ ἡ ἐμπορία δέ φησιν Αἰθιοπίων καὶ οἱ Σαβαεῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ τὸν προφητευόμενον βασιλέα διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι, δι' ὧν σημαίνει ἔοικε βάρβαρα τινὰ καὶ ἀνήμερα καὶ ἐν τοῖς ἐξωτάτω τῆς γῆς οἰκοῦντα ἔθνη, ἃ δὴ δουλεύσειν τῷ Χριστῷ θεσπίζει. διὸ ἐπιλέγει· ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ προσκυνήσουσί σοι. Σαβὰ δὲ ἔθνος ἐστὶν Αἰθιοπικόν, ὅθεν «βασιλίσα Σαβὰ» παραγέγονε «τῆς σοφίας Σολομῶντος ἀκουσομένη». ἀλλὰ καὶ τούτοις τέλος ἀγαθὸν ὑπισχνεῖται τὸ προσκυνήσειν τῷ προφητευομένῳ καὶ τὸ προσεύξασθαι ἐν αὐτῷ, ἐπειδὴ περὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ ἦν καὶ διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτῷ θεὸν καὶ αὐτὸς θεὸς ἦν. οὐκ ἤδεισαν δὲ τοῦτο πάσαι πρότερον οἱ προσκυνοῦντες αὐτόν, ὅμως δὲ γνόντες τὰ μεγάλα ὤναντο. αὐτὸς δὲ ἦν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ, διὸ καὶ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα εἰς τὸν σωτήρα μεταλαμβάνεται. ἐπειδὴ οὖν αἱ τῶν εἰδωλολατρῶν ψυχαὶ καὶ αἱ τῶν ἀνημέρων καὶ βαρβάρων ἀνδρῶν καταδουλωθεῖσαι τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ προσκυνήσωσιν αὐτῷ καὶ αὐτῷ προσεκύνησαν γνοῦσαι αὐτὸν εἶναι θεὸν διὰ τὸν ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα. τὸ τμηκαῦτα αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ καὶ πορεύσονται ἐν αἰσχύνη. ὅπως δὲ κατησχύνθησαν καὶ ἐντραπήσαν πάντες οἱ κατὰ καιροὺς ἀντικείμενοι γενόμενοι τῷ Χριστῷ, αὐτοὶ τε οἱ ἐκ περιτομῆς καὶ τῶν ἐθνῶν πάντες οἱ τοὺς κατὰ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας διωγμοὺς ἐξάψαντες, παντὸς λόγου μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ἔργων μαρτυρία παρίστησιν. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ, κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· πλὴν ἐν σοὶ ἰσχυρὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ· τοῦ γὰρ ἐν σοὶ κατοικοῦντος θεοῦ ἕτερος οὐκ ἔστι. πάλιν ἀντὶ τοῦ· σὺ γὰρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ μὲν Σύμμαχος· ὄντως φησὶ σὺ θεὸς κρυφαῖος, ὁ δὲ Ἀκύλας· ἄρα σὺ ἰσχυρὸς ἀποκρυπτόμενος, ὁ δὲ Θεοδοτίων· διὰ τοῦτο σὺ ἰσχυρὸς κρυφαῖος, τὸ ἀπόρρητον τῆς τοῦ Χριστοῦ θεολογίας διὰ τοῦ κρυφαῖον θεὸν αὐτὸν ὀνομάσαι δηλώσας. τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει· ἐγκαινίζεσθε πρὸς με, νῆσοι. Ἰσραὴλ σῶζεται ὑπὸ κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνθήσονται οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ ταῦτα δὲ ἀκολούθως συνῆπται περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν τοῦ σωτήρος ἡμῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν ὁ σωζόμενος Ἰσραὴλ, καὶ δι' αὐτῶν ἀνεκαινίσθησαν αἱ πολλάκις διὰ τῶν ἔμπροσθεν δηλωθεῖσαι νῆσοι. αὗται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ ὡς ὑπὸ θαλάσσης κυκλοῦμεναι ὑπὸ τῆς τοῦ βίου κακίας. ταύτας οὖν φησιν ἐγκαινίζεσθαι καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφειν διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ κλήσεως, οἵτινες ἦσαν Ἰσραὴλ σωζόμενος ὑπὸ κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον, οἷς καὶ τό· οὐκ αἰσχυνθήσονται οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, ἐναργῶς ἤρμοττε μαρτυροῦντος τοῦ δι' αὐτῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐπιτελεσθέντος ἔργου διὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ. 2.29 Θεὰ δέ μοι διὰ τούτων ὅπως μεγάλως τετίμηται παρὰ τῷ πάντων ποιητῇ θεῷ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. διὸ καὶ τῆς κλήσεως αὐτὸς τῆς σωτηρίου κατηξίωσε καὶ πάντων τῶν διὰ τῆς παρουσίας προφητείας ἐπηγγελμένων· ὡς περὶ γὰρ τὸν οὐρανὸν εἰς διατριβὴν ἀγγέλων καὶ πνευμάτων ἁγίων ἀναγκαίως ὑπεστησάμην εἰς σύστασίν τε καὶ εἰς κόσμον τοῦ παντός, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον οὐκ εἰς ἄργον οὐδὲ εἰς ἄχρηστον κατεσκεύασα· οἰκητήριον δὲ αὐτὸ καὶ διατριβὴν τῶν ἐν αὐτῷ λογικῶς πολιτευομένων εἰργασάμην, οἱ καὶ θεὸν εἶδεναι καὶ θεοσεβῶς βιοῦν οἷοί τε ἦσαν, ἅτε «κατ' εἰκόνα θεοῦ» πεποιημένοι. ὅπερ δ' οὖν ἐν οὐρανῷ «ἄγγελοι λειτουργοὶ θεοῦ», τοῦτ' ἐπὶ γῆς ἄνδρες τῷ θεῷ μεμελημένοι. ἐπεὶ τοίνυν τσαύτης ἠξίωται παρ' ἐμοὶ τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὡς δι' αὐτοὺς τὴν σύμπασαν γῆν ὑποστήσασθαι, εἰκότως τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν προφανῶς πᾶσιν

άνθρωποις άνεκήρυξα, ὅπως μὴ μόνοι Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἔθνη τῆς παρ' ἐμοῦ τύχοιεν σωτηρίας. διὸ ἐπιλέγει· Ἐγὼ εἰμι κύριος, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι. οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῶ· ἐπεὶ γὰρ «πᾶσα ἡ γῆ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ» πάντες ἄνθρωποι «ἐμοὶ εἰσι», διὰ τοῦτο φησι τοὺς ἑμαυτοῦ λόγους οὐκ εἶσα κρύπτεσθαι οὐδ' ὡσπερ ἐν σκότῳ λανθάνειν, εἰς φανερόν δ' ἀγαγὼν πᾶσιν ἤπλωσα «ὡς πᾶσιν ἔθνεσι κηρυχθῆναι τὸ σωτήριον εὐαγγέλιον». διὸ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ὁ φθόγγος ἐξῆλθε» τῶν ἐμῶν ἀποστόλων «καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν». σφόδρα δὲ ἀκολουθῶς συμβάλλεται ταῦτα τῶ· «ἐγκαινίζεσθε πρὸς με, νῆσοι. Ἰσραὴλ σῶζεται ὑπὸ κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνθήσονται οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος». δι' ὧν ὁ λόγος τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μνημονεύσας ἀκολουθῶς ἐπήγαγε τό· οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῶ, καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ εἴρηται· οὐ κρυφῇ ἐλάλησα οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῶ. ἄντικρυς δὲ ταῦτα μόνῳ τῶ εὐαγγελικῶ ἀρμόζοιεν ἂν κηρύγματι· τὰ γὰρ Μωσέως λόγια εἴ τις ἐξετάζειν ἐθέλοι, εὐροὶ ἂν αὐτὰ κρυφῇ λελαλημένα, γλώσση δὲ Ἑβραϊδί, χαρακτηῖσι δὲ ἰδιάζουσι καὶ μὴ γνωριζομένοις παρὰ πᾶσιν. ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἐννοήσῃ τὸ «ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ» ὁ Μωσέως ἐξεδόθη νόμος, εὐροὶ ἂν αὐτὸν ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῶ λελαλημένον. οὐ μὴν ὁμοίως καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· «εἰς πᾶσαν» γοῦν «τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος» τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ «καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν». παντοῖα δὲ γλώττη καὶ πάση φωνῇ, χαρακτηῖσι τε τοῖς καθ' ἕκαστον ἔθνος παραδέδοται εἰς ἐξάκουστον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. διὸ εἶπερ τι ἄλλο καὶ τοῦτο θαυμαστῶς καὶ εὐκαίρως ἀναπεφώνηται, λέγω δέ· οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῶ. τούτοις ἐξῆς ἐπιλέγει· οὐκ εἶπον τῶ σπέρματι Ἰακώβ Μάταιον ζητήσατε, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οὐκ εἶπον τῶ σπέρματι Ἰακώβ Ματαίως ζητήσατέ με, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· οὐκ εἶπον τῶ σπέρματι Ἰακώβ Κενῶς ζητήσατέ με. πρώτους μὲν γὰρ φησιν ἐκείνους ἀνεκαλεσάμην διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ πρώτοις αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπηγγειλάμην ὡσπερ μισθοὺς τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως αὐτοῖς ὑπισχνούμενος πρὸς τὸ μὴ νομίσαι αὐτοὺς ματαίως θεοσεβεῖν. διὸ καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐπηγγειλάμην καὶ ἀγαθὰ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». ἐπεὶ δὲ θεὸς εἰμι λαλῶν δικαιοσύνην καὶ ἀναγγέλλων ἀλήθειαν, κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον μετ' ἐκείνους πάντας ἀνθρώπους πρὸς ἑμαυτὸν ἀνεκαλεσάμην. Ἐντεῦθεν ἦδη τοῖς πᾶσι κηρύττω λέγων· συνάχθητε καὶ ἤκετε, βουλευσασθε ἅμα, οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἀντὶ δὲ τοῦ· βουλευσασθε ἅμα, ὁ Σύμμαχος· προσεγγίσατέ μοι οἱ διαπεφευγότες τῶν ἐθνῶν. ὄραξ ὅπως τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν βουλομένους σῶζεσθαι προσκαλεῖται. ἐπειδὴ δὲ μὴ ὑπακούειν ἔμελλον τῶ κηρύγματι μηδὲ ὑποδέχεσθαι τῆς κλήσεως τὴν χάριν, ἐναπομένειν δὲ τῇ ἑαυτῶν ἀθέῳ πλάνῃ, ἀκολουθῶς καὶ τὴν περὶ τούτων ἐπισυνάπτει μνήμην λέγων· οὐκ ἔγνωσαν οἱ αἵροντες τὸ ξύλον γλύμμα αὐτῶν καὶ προσευχόμενοι πρὸς θεοῦς, οἳ οὐ σῶζουσιν αὐτούς. εἰ δ' ἔχοιεν τι ὑπὲρ τῶν οἰκείων θεῶν λέγειν, προσίτωσάν μοι καὶ ἐγγισάτωσάν μοι· «γνώσονται» γὰρ ἐγγὺς γενόμενοι «τὸν ἀληθινὸν θεόν», οὗ μέγα δεῖγμα τῆς θεότητος τοῦ προφητεῦσαι ταῦτα διὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἀπαγγεῖλαι ταῦτα εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν. διὸ φησι· τίς ἀκουστὰ ἐποίησε ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς; τότε ἀνηγγέλη ὑμῖν. ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος φησιν· ἐκ πρώτης τότε εἶπον αὐτά. εἰ γὰρ τινα οἶσεθε εἶναι θεόν, εἶπατε τίς ἕτερος θεὸς ταῦτα γνοὺς προεῖπε; τίς δὲ προαπήγγειλε τὰ γενησόμενα; ἀλλ' οὐδεὶς ἕτερος ἔγνω οὐδεὶς προεῖπεν, ἐπεὶ μηδὲ ἦν ἄλλος θεός, μόνος δὲ ἐγὼ ταῦτα ἐθέσπισα. διὸ φημι· Ἐγὼ κύριος ὁ θεός, καὶ οὐκ

ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ. ἐθέσπισα δὲ καὶ προεῖπον, ἐπεὶ δίκαιός εἰμι καὶ σωτήρ, διόπερ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον πάντα τὰ ἔθνη καλῶ εἰς τὴν παρ' ἐμοὶ σωτηρίαν. Οἷς ἀκολούθως ἐπιλέγει· ἐπιστράφητε ἐπ' ἐμὲ καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἅπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· τράπητε πρὸς με καὶ σώθητε πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. ὄρας ὅπως καθολικὸν κήρυγμα πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καταγγέλλει. καὶ προστίθησιν· ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. κατ' ἐμαυτοῦ ὁμνύω Εἰ μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη. καὶ πάλιν τὴν δικαιοσύνην προΐσχετε «μεθ' ὄρκου» παραλήψεως «εἰς βεβαίωσιν» «τῆς ἐπαγγελίας», «ἵνα διὰ δύο» φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος «πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν σχῶμεν». διὰ δὲ τῆς δικαιοσύνης τῆς παρ' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπαγγέλλεται σωτηρίαν. καὶ οἱ λόγοι δὲ μοῦ φησὶν οὗτοι οὐκ ἀποστραφήσονται· ποῖοι δὲ λόγοι ἢ δι' ὧν ἔλεγεν· ἐπιστράφητε ἐπ' ἐμὲ καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἅπ' ἐσχάτου τῆς γῆς; καὶ ἐπιφέρει· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ καὶ ἐξομολογήσεται πᾶσα γλῶσσα τῷ θεῷ, ἢ καὶ ὁμείται κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς πᾶσα γλῶσσα τῷ θεῷ. θεσπίζει δὲ καὶ διὰ τούτων, ὅτι αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ, οὐχὶ τὸ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, οὗ μακαριώτερον οὐδὲν ἂν γένοιτο. καὶ ταύτης δὲ τῆς προφητείας τὸ ἀποτέλεσμα ἐπληροῦτο τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, μεθ' ἣν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τῇ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης πάντες συγκροτούμενοι λαοὶ γόνυ κλίνειν τῷ θεῷ ἐν ταῖς προσευχαῖς ἐδιδάχθησαν, καίτοι Ἰουδαίων τοῦτο ποιεῖν οὐκ εἰδότες. διὸ λέλεκται· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ· οὐκέτι γὰρ θεοῖς ἐτέροις οὐδὲ τῇ πλάνῃ τῆς εἰδωλολατρίας, ἀλλ' ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ φησὶ τῷ ταῦτα προαγορεύοντι θεῷ καὶ ἐμοὶ ὁμείται πᾶσα γλῶσσα. ὅπερ καὶ ἀκόλουθον ἦν· οἱ γὰρ ἐμὲ τὸν θεὸν ἐπιγνόντες ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι διὰ παντοίας γλώσσης καὶ ὁμιλίας, «βαρβάρου τε καὶ Ἑλληνικῆς», «ἐν τοῖς ὄρκοις» ἐμὲ μάρτυρα «παραλήψονται βεβαιοῦντες τὰς ἑαυτῶν πίστεις». Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἐροῦσι Δικαιοσύνη καὶ δόξα πρὸς αὐτὸν ἤξει, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· δικαιοσύνη καὶ ἰσχύς εἰς αὐτὸν ἐλεύσεται. πᾶσαι αἱ ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ τέλος αὐτὸν ἔξουσι καὶ πᾶσα ἰσχύς ἀνθρώπων τῶν ὑπὲρ θεοσεβείας ἀγωνισαμένων πρὸς αὐτὸν ἐλεύσεται καὶ τὸν τῶν καμάτων καρπὸν τὴν τε ἀμοιβὴν τῆς ἀρετῆς λήψονται, οἱ δὲ διορίζοντες ἑαυτοὺς ἅπ' αὐτοῦ αἰσχυνθήσονται. διὸ καὶ ἐν ἐτέροις λέλεκται· «αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ προσκυνοῦντες γλυπτοῖς οἱ ἐγκουχῶμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν». πότε δὲ οὗτοι αἰσχυνθήσονται ἢ ὅταν πᾶν γόνυ κάμψη τῷ θεῷ καὶ ἐξομολογήσεται αὐτῷ πᾶσα γλῶσσα. Ἐξῆς τούτοις λέγεται· δικαιοθήσονται καὶ ἐν τῷ θεῷ ἐνδοξασθήσονται πᾶν τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. καὶ θεὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ λόγου· οὐ γὰρ τὸν Ἰσραὴλ εἶπεν οὐδὲ τὸ σπέρμα Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. υἱοὶ δὲ Ἰσραὴλ ἐτύγχανον οἱ πρῶτοι κήρυκες τοῦ σωτηρίου εὐαγγελίου, ὧν τὸ σπέρμα καὶ τὴν διαδοχὴν δικαιοθήσεσθαι καὶ δοξασθήσεσθαι εἴρηται. καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς προφητείας περὶ τῶν αὐτῶν εἴρητο· «εἰ μὴ κύριος σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν». 2.30 Περιγράψασα ἢ προφητεία τὰ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἐθνῶν καὶ τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ σπέρματος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέφει πάλιν πρὸς Ἰουδαίους τὸν λόγον καὶ τὴν τῆς εἰδωλολατρίας παντελεῆ κατάλυσιν σημαίνει λέγουσα· Ἔπεσε Βῆλ, συνετρίβη Δαγών, ἐγένετο τὰ γλυπτὰ αὐτῶν εἰς θηρία καὶ κτήνη. Βῆλ δὲ εἶδωλον ἦν, ὅπερ Ἑλληνες καλοῦσιν ἦλ, ἐρμηνεύοντες αὐτὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς καλούμενον Κρόνον, περὶ ὃν οὕτως ἦσαν οἱ παλαιοὶ ἐπτοημένοι ὡς κατασφάττειν αὐτῷ τὰ ἑαυτῶν φίλτατα καὶ ἄλλας μυρίας ἀνθρωποθυσίας αὐτῷ κατὰ πάντα τόπον προσφέρειν. Δαγών δὲ καὶ αὐτὸ ξόανον ἦν τῶν ἀλλοφύλων τῶν τὴν Ἀσκάλωνα καὶ τὴν Γάζαν οἰκούντων. καὶ δὴ μερικῶς

τούτων μνημονεύσας ὁ λόγος ἐξῆς καθολικώτερον περὶ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ θεοποιουμένων ἐπιφέρει· ἐγένετο τὰ γλυπτὰ αὐτῶν εἰς θηρία καὶ κτήνη, καὶ ταῦτα δέ ἐστι καθ' ὅλης συνιδεῖν τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα πᾶν θηρίων καὶ κτηνῶν γένος σέβειν ὡς θεοὺς εἰώθασιν. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐγένετο τὰ εἴδωλα αὐτῶν ζῴοις ἔκδοτα, ἅτε δὴ ἀπορριφέντα καὶ εἰς παντελεῆ καταστάντα ἐρημίαν. τούτοις ἐξῆς εἴρηται· αἴρετε αὐτὰ καταδεδεμένα ὡς φορτίον κοπιῶντι, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ κτήνεσιν βαστάγμασιν ὑμῶν γόμοι ἄρσεως εἰς ἔκλυσιν. ἐβαρήθησαν, ὑπερεταλάνθησαν ὁμοῦ, οὐκ ἐδυνήθησαν ἐπισῶσαι τὸν βασταγμόν. ταῦτα δὲ καὶ αὐτοῖς ἔργοις καθ' ἡμᾶς ἐπληροῦτο πρὸς λέξιν, καὶ κατὰ διάνοιαν δὲ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον καὶ διαβολικὸν φορτίον ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης ἐπέκειτο πάλαι. διὸ λέλεκται· ὡσπερ πεινῶντι καὶ μηκέτι ἔχοντι ἰσχὺν ἀλλ' ἐκκελυμένῳ ἀπὸ ἀτροφίας ἐπιθεῖη τις φορτίον, οὕτω βαρύτερα εἶναι τὰ δαιμονικὰ βάρη τοῖς δεδουλωμένοις αὐτῶν τῇ πλάνῃ ἀσώτοις τισὶ καὶ μὴ οἷοις τε σωθῆναι ἀπὸ τοῦ καταλαβόντος αὐτῶν τὰς ψυχὰς πολέμου, ἐν ᾧ δίκην αἰχμαλώτων κλοιοῖς καὶ δεσμοῖς διαβολικοῖς περιβληθέντες ἀπήχθησαν. διὸ φησιν· οἱ οὐκ δυνήσονται σωθῆναι ἀπὸ πολέμου, αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἦχθησαν. Ταῦτα τὸ Ἰουδαίων ἔθνος διδάσκων ὁ λόγος εἰς ἀποτροπὴν τῆς συνεχούσης αὐτοὺς εἰδωλολατρίας εἰς αὐτῶν πρόσωπον ἐξῆς προσφωνεῖ λέγων· Ἀκούσατέ μου, οἶκος τοῦ Ἰακώβ καὶ πᾶν τὸ κατάλοιπον τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλ' οὔτε Ἰακώβ αὐτοὺς καλεῖ οὔτε Ἰσραήλ ὀνομάζει, οἶκον δὲ αὐτὸν μόνον τοῦ Ἰακώβ διὰ τὴν κατὰ σάρκα οἰκειότητα καὶ κατάλοιπον ὡσανεὶ περίττευμα καὶ τρύγα τοῦ Ἰσραήλ. εἴτ' ὀνειδίζει αὐτοὺς τὴν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων μελέτησιν καὶ ἐκμάθησιν τῶν θείων ἀναγνωσμάτων, ἃ δὴ μανθάνοντες ἐκ παιδίου καὶ εἰς γῆρας «εἰς κενὸν ἐμελέτησαν», ὡς διὰ τοῦτ' εἰρήσθαι τό· «καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά». δεῖγμα δὲ μέγιστον τοῦ «εἰς κενὸν καὶ μάταιον» τὴν τῶν θείων γραφῶν μελέτην αὐτοὺς πεποιῆσθαι τὸ εἰσέτι τότε εἰδωλολατρεῖν καὶ δεῖσθαι λόγων προφητικῶν εἰς ἔλεγχον καὶ ἀποτροπὴν τῆς πλάνης. ἀλλ' εἰ καὶ ὑμεῖς φησι τοιοῦτοι, ἐγὼ θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἔσομαι καὶ οὐ παύσομαι εἰσφερόμενος σπουδὴν πρὸς τὸ σῶσαι ὑμᾶς. 2.31 Ἔτι καὶ ταῦτα πρὸς τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν ἀποτείνεται, ὃν οὐκέτι «παῖδα αὐτοῦ» ἐκάλει οὐδὲ «ἐκλεκτὸν καὶ ἀγαπητὸν Ἰσραήλ»· αὐταὶ γὰρ αἱ προσθήκαι διὰ τῶν ἀνωτέρων τὴν ἐξ αὐτῶν ἐκλογὴν ἐδήλουν. φησὶν οὖν πρὸς αὐτοὺς· Ὑμεῖς μὲν, ὧ οὔτοι ἐκ παίδων καὶ ἐξ αὐτῆς κοιλίας ὡς εἶπεν τὰ θεῖα λόγια παιδευόμενοι καὶ καταγερῶντες ἐν αὐτοῖς, οὐδὲν πρὸς ψυχῆς ὠφέλειαν ἐξ αὐτῶν ἐκαρπώσασθε· ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τοσαύτας ὑμῶν ἀποπτώσεις ἔτι καὶ νῦν ἀνεχόμενος εἰς μετάνοιαν ὑμᾶς προσκαλοῦμαι, ἐπειδήπερ ἐμὸν τυγχάνετε ὄντες ποίημα. ἐγὼ γὰρ ἐποίησα, διὸ καὶ ἐγὼ ἀνέχομαι· ἐπαγγέλλομαι δὲ καὶ συγχώρησιν ποιήσασθαι τῶν ἡμαρτημένων ὑμῖν, εἰ μεταβαλεῖσθε. διὸ φημι· καὶ ἐγὼ ἀνήσω καὶ πάλιν ἀναλήψομαι ὑμᾶς καὶ σώσω. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐμῆς προτροπῆς τοιαῦτα, ὑμεῖς δὲ λογίσασθε εἰς ποίας ἐκπεπτώκατε θεομαχίας καὶ δυσσεβείας τολμήσαντες ὁμοιωσαί με τοῖς μὴ οὔσι καὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ θέσθαι τὴν ἐμὴν θεότητα. ἰσότημον δὲ με ἔθεσθε τῇ ἀψύχῳ ὕλῃ, ἣν ἐπλάσασθε· χρυσίον καὶ ἀργύριον ἐκ συμβολῆς συνάγοντες καὶ διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων ἀνειδωλοποιήσαντες, οἷς δὲ προσκυνεῖν οὐκ αἰσχύνεσθε μήτε βαδίζειν μήτε κινεῖσθαι δυνατοῖς οὔσιν, ἀλλ' ἐπ' ὧμων φερομένοις καὶ ὑφ' ἐτέρων ὠθουμένοις καὶ μήτε ἀκοῦειν μήτε αὐτοὺς σῶζειν δυνατοῖς. τούτοις ὅμοιον καμὲ εἶναι ἐλογίσασθε, ὧ τὰς ψυχὰς πεπρωμένοι. Ἀλλὰ γὰρ βραχὺ τι διαβλέψαντες ἐννοήσατε εἰς οἶον ἀσεβείας βυθὸν ἐξωκεῖλατε· τούτων δὲ αὐτῶν μνησθέντες μετανοήσατε καὶ ἐπιστρέψατε ὀρθοῖς λογισμοῖς εἰς ἔννοιαν τῆς ἐμῆς θεότητος, ἐννοήθητέ τε παρ'

ἑαυτοῖς ὡς ἐξ αἰώνων ἀπείρων καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν πλὴν ἐμοῦ θεός. Τούτου δὲ μέγιστον ἀνθρώποις μαρτύριον διὰ τῶν ἑμαυτοῦ προφητῶν παρεστησάμην τὰ μέλλοντα θεσπίσας καὶ τὰ μακροῖς ὕστερον χρόνοις γενησόμενα προειπών, ἃ καὶ δι' ἔργων ἐξετέλεσα καὶ αὐθις ἐπιτελέσω ἐν τοῖς ἐπιούσι χρόνοις. καὶ πάντα δὲ ὅσα βεβούλευμαι καὶ ὤρισα ἀραρότως γενήσεται ἐμοῦ τέλος ἐπιθήσαντος τοῖς ἑμαυτοῦ λόγοις· ὅτε καὶ βούλομαι διὰ τοῦ καλεῖν τοὺς ἑμαυτοῦ ὑπηρέτας δι' ἀέρος φερομένους ὀρνέων καὶ πετηνῶν δίκην, λέγω δὲ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ «τὰ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν». οὕτως γοῦν καλῶν ἀπὸ ἀνατολῶν πετηνόν, ἢ ὄρνεον κατὰ τὸν Σύμμαχον, καὶ ἀπὸ γῆς πόρρωθεν τὰς ἐμοὶ διακονουμένας θείας δυνάμεις. ἅπερ πρότερον ἐλάλησα διὰ τῶν ἑμαυτοῦ προφητῶν, ταῦτα δι' αὐτῶν ἔργοις ἐπιτελέσω. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· πᾶν φησι τὸ θέλημά μου ποιήσω, καλῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ὄρνιν ἀπὸ γῆς πόρρωθεν, ἄνδρα βουλή μου· καί γε ἐλάλησα, καί γε ἄξω αὐτό, ἔπλασα καὶ ποιήσω αὐτό. ἄνδρα δὲ βουλή μου τίνα ἂν εἴποις ἢ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὃν ἀνακαλεσάμενός φησιν ἐκ γῆς πόρρωθεν, δηλαδὴ ἐκ τῶν τοῦ ἄδου μυχῶν. πάντα ὅσα πρὸ τούτου ἐπηγγειλάμην, εἰς ἔργα δι' αὐτοῦ χωρῆσαι ποιήσω. 2.32 Ἔτι καὶ ταῦτα πρὸς τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν εἴρηται, ἅπερ συνάψαι προσήκει τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένους, δι' ὧν προσφωνήσας αὐτοῖς ὁ λόγος καὶ εἰπών· «Ἀκούσατέ μου, οἶκος τοῦ Ἰακώβ καὶ τὸ κατάλοιπον τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ» ἐπήγαγε· «τίني με ὠμοιώσατε; ἴδετε, τεχνάσασθε, οἱ πλανώμενοι». ἀλλ' ἐκεῖ «πλανωμένους» αὐτοὺς ὠνόμαζεν, ἐνταῦθα δὲ ἀκούσατέ μου φησιν, οἱ ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος σκληροκάρδιοι ἠρμήνευσε. καὶ προστίθῃσιν· οἱ μακρὰν ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ὑμεῖς μὲν φησιν ἐμακρύνετε ἑαυτοὺς τῆς ἐμῆς δικαιοσύνης, ἐγὼ δὲ οὐ καθ' ὑμᾶς ἔπραξα, κατὰ δὲ τὴν φιλανθρωπίαν ὡς θεὸς ἀγαθὸς καὶ δίκαιος τὴν δικαιοσύνην μου ἤγγισα καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν παρ' ἐμοῦ οὐ βραδυνῶ. καὶ ταῦτα πράξω οὐ μέλλων οὐδὲ βραδύνων, ἀλλ' ἐντεῦθεν ἤδη δώσω ἐν Σιών σωτηρίαν καὶ τῷ Ἰσραὴλ δόξαν· οὕτω γὰρ ἠρμήνευσε ὁ Σύμμαχος εἰπών· δώσω ἐν Σιών σωτήριον καὶ τῷ Ἰσραὴλ δόξαν. τῇ μὲν οὖν ἑμαυτοῦ φιλανθρωπία χρώμενος ταῦτα τῇ Σιών καὶ τῷ Ἰσραὴλ δώσω, τὴν δὲ δικαιοσύνην μου ἐνδείξομαι ἐν τῷ ἐπεξιέναι τοῖς πολιορκήσασιν αὐτούς. Χαλδαῖοι δὲ ἦσαν οὗτοι καὶ Βαβυλώνιοι, πρὸς οὓς μεταβαίνων ἀποτείνεται προαγορεύων αὐτοῖς καθαίρεσιν τῆς βασιλείας καὶ ταπείνωσιν τοῦ ὕψους, ἐφ' ᾧ ἐμεγαλύνουν μακροῖς χρόνοις δυναστεύσαντες τῶν ἐθνῶν. προσωποποιεῖται δὲ ἐν τούτοις τὴν βασιλείαν αὐτῶν θυγατέρα Βαβυλῶνος ὀνομάζων αὐτήν· καλεῖ δὲ αὐτήν καὶ παρθένον διὰ τὸ ὠραΐζεσθαι καὶ καλλωπίζεσθαι παρθένου δίκην, βούλεσθαί τε φαίνεσθαι νέαν καὶ κόρην εἶναι νομίζεσθαι. εἶθ' ὡς ἐν ὕψει καθημένη διαναστῆναι αὐτῇ προστάττει καὶ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ ἑαυτῆς θρόνου, καθεσθῆναι τε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀποκρύψαι ἑαυτῆς τὴν ἀσχημοσύνην, ἣν πείσεται ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς. τοῦτο δὲ σημαίνει φάσκων· εἴσελθε εἰς τὸ σκότος. εἶθ' ὡς ἐπὶ παρθένου προσωποποιῶν τὴν βασιλείαν οὐκέτι φησὶ κληθήσῃ ἀπαλή καὶ τρυφερά. Ὅποια ἐτύγχανες πάλαι ποτὲ κατεντρυφῶσα ὡς πάντας τοὺς ἀρχομένους ὑπὸ σοῦ τοιούτοις τισὶν ὀνόμασιν ἐπὶ σοῦ κεχρῆσθαι. διὸ ἀποθεμένη τὴν βασιλικὴν ἐκείνην τρυφήν θεραπαίνης τρόπον κακοπαθοῦς τινος καὶ μυλωθρίδος παρασκευάσον σεαυτὴν δουλεύειν τοῖς σαυτῆς δεσπόταις, μύλον δηλαδὴ λαβοῦσα ἐν αὐτῷ ἄλεσον τὴν σκληρὰν ταύτην καὶ ἐπίπονον θητείαν τῆς παλαιᾶς τρυφῆς ἀντικαταλλαξαμένη. ἀλλὰ καὶ τὸ κατακάλυμμά σου, ᾧ τὴν κεφαλὴν περιέσκεπες χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ τῇ λοιπῇ κομμωτικῇ περιεργίᾳ κατακεκοσμημένη περίελε ἀπὸ σοῦ. καὶ ἐπειδὴ μακροῖς

χρόνοις παλαιωθεῖσα καὶ καταγεγράσασα ἐν τῇ τῶν ἐθνῶν κατατυράννιδι ἀπέκρυπτες τὸ γῆρας καὶ τὴν παλαιότητα ἐγκαλύπτουσα τὰς σαυτῆς πολιὰς τῇ τοῦ κόσμου περιβολῇ ὡς νομίζεσθαί σε παρθένον ἀπαλὴν καὶ τρυφερὰν εἶναι. ἄκουε νῦν ἐλεγχομένη ὡς δεῖσει σε τὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πολιὰς ἀνασῦραι καὶ τοῖς πᾶσι τὴν σαυτῆς ἐνδείξασθαι παλαιότητα. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κάλυψαί φησιν ὧτα, ἀποκάλυψαι κνήμην, πάρελθε ποταμούς· ἀποκαλυφθήτω ἡ αἰσχὺνὴ σου, καὶ γὰρ ἐφάνη τὸ ὄνειδός σου· ἐκδίκησίν σου λήψομαι, καὶ οὐκ ἀντιστήσεται ἐν ἐμοὶ ἄνθρωπος. ταῦτα κατὰ τὸν Σύμμαχον, δι' ὧν ἀπαγωγὴν τινα τὴν ἐπ' ἄλλοδαπῆς χώρας καὶ ὡς περ αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπ' ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις ὁ λόγος ἀποτελεῖ τῆδε δουλωμένη. ἐκ δὲ τῆς τούτων παραθέσεως καὶ ἡ παρ' ἡμῖν ἀνάγνωσις σαφηνισθήσεται. ἀντὶ γὰρ τοῦ· τὸ δίκαιον ἐκ σοῦ λήψομαι, οὐκέτι μὴ παραδῶ ἄνθρωποις, ὁ Σύμμαχος· ἐκδίκησίν φησι λήψομαι, καὶ οὐκ ἀντιστήσεται μοι ἄνθρωπος. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὁ ῥυσάμενός σε, κύριος σαβαώθ, Ἀκύλας· ἀγχιστεύων ἡμῶν κύριος, ὁ δὲ Σύμμαχος· λυτρωτῆς ἡμῶν κύριος δυνάμεων, ὁ δὲ Θεοδοτίων· ὁ λυτρούμενος ἡμᾶς κύριος τῶν δυνάμεων, ὄνομα αὐτῷ ἅγιος Ἰσραήλ. Ταῦτα γὰρ φησι κατὰ σοῦ ὥρισεν ὁ ἡμέτερος κύριος «λυτρούμενος ἡμᾶς» καὶ ἐλευθερῶν ἀπὸ τῆς ὑπὸ σὲ τλαιπωρίας. διὸ φησιν· Κάθισον κατανευυμένη, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον σιωπῶσα, ἢ πάλαι ἐπαιρομένη καὶ μεγαλαῦχος, ἢ ὡς οἰκέταις προστάσσουσα τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι καὶ ὡς περ μεταμελομένη, ἐφ' οἷς ἔπραξας, καὶ τὴν ψυχὴν κατανευυμένη. κάθισον ἐν αὐτῷ ἐδάφει ταπεινῇ, ἢ εἰ δυνατὴ τυγχάνεις, ἀπόκρυψον σαυτὴν καὶ σκότῳ παράδος, ἵνα μὴ ἀσχημονῆς. εἶτα κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· οὐκέτι γὰρ κληθήσῃ δέσποινα βασιλειῶν. ὠργίσθην κατὰ τοῦ λαοῦ μου, ἐβεβήλωσα τὴν κληρονομίαν μου. κἀγὼ μὲν κατὰ τὸ δίκαιον παιδείας ἔνεκεν καὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὰς σὰς χεῖρας παρέδωκα τὸν ἐμαυτοῦ λαὸν σωφρονίζων αὐτόν, σὺ δὲ ἐκ περιττοῦ καὶ τοῦ δέοντος ἔπραξας πλέον οὐδὲν φιλόανθρωπον ὡς πρὸς ὁμοιωπαθεῖς ἐνδείξαμένη. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ σαφέστερα ὄντα τὸ ὑπερήφανον τῆς τῶν Χαλδαίων βασιλείας διαγράφει καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλευσάντων ἀνδρῶν, ὅπως τε ὑπέγραφον ἑαυτοῖς ἀθάνατον κράτος καὶ ἀκαθαίρετον ἔξιν τὴν ἀρχὴν. ἀλλ' ὑφ' ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἤξει ἐπὶ σέ φησι καὶ ἀνδρὸς στέρησις καὶ τέκνων ἀπώλεια, ἀνδρὸς μὲν τοῦ ἐν σοὶ βασιλεύοντος, τέκνων δὲ τῶν ὑπὸ σοῦ βασιλευθησομένων. ἀθρόως δὲ ταῦτα ἤξει ἐπὶ σέ ὡς καὶ χήραν καὶ ἄτεκνον ἀποδειχθῆναί σε· ταῦτα δὲ σοὶ συμβήσεται, οὐ διὰ τὰ προλεχθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν φαρμακειῶν σου καὶ τῶν ἐπαιδῶν σου, ἐφ' οἷς τὰς ἐλπίδας ἔχουσα ἀγαυριᾶς μονουχὶ λέγουσα· Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτέρα. ἀντὶ δὲ τοῦ· γινῶθι ἢ σύνεσις τούτων ἔσται, ὁ Σύμμαχος· καὶ ἡ γινῶσις σου φησιν αὕτη ἐξηπάτησέ σε, διὸ εἶπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχ ὑπάρχει μετ' ἐμὲ ἕτι. Ἄλλ' ἐπελθούσης σοὶ τῆς ἐκ θεοῦ ὀργῆς χρῆσαι ταῖς ἐπαιδαῖς καὶ ταῖς φαρμακείαις, αἷς εἴωθας εἶ πως ἄρα βοηθείας τεύξῃ· ταῦτα γὰρ ἦν σοῦ τὰ μαθήματα, ἃ ἐμάνθανες ἐξ ἀρχαίων χρόνων καὶ ἐκ νεότητός σου. ἔστι δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Δανιὴλ γραφῆς γινῶναι, ὅπως διέπρεπον παρὰ τοῖς Χαλδαίοις τοῖς τὴν Βαβυλῶνα κατοικοῦσι «μάγοι» τινὲς καὶ «γαζαρηνοὶ» καὶ «φάρμακοι» καὶ οἱ περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ τε καὶ «σοφοί». καὶ εὐδοκίμουν παρὰ τῷ βασιλεῖ ὡς δι' αὐτῶν κατορθουμένης τῆς βασιλείας, ἀλλ' ἐπεὶ μὴ μόνον φαρμακείαις καὶ ἐπαιδίαις ἐσχόλαζον, ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τῶν μαθηματικῶν θεωρημάτων γινῶσει μέγα ἐφρόνουν τὰ οὐράνια ἐπίστασθαι ἐπαγγελλόμενοι καὶ «τῶν ἀστέρων» τὰς κινήσεις, τὰ τε ἐκ τούτων ἀποτελέσματα καὶ τούτοις ἐπὶ τοῦ παρόντος χρῆσαι κατὰ καιρὸν, ὡς ἂν μάθοις τὰ μέλλοντά σε διαλήψεσθαι. ἀλλ' οὐδεὶς ἔσται ὁ δυνησόμενος ἐκ τῆς τούτων θεωρίας τὸ μέλλον ἐξειπεῖν· μάλιστα γὰρ

αὐτοὺς καταλήψεται τοὺς ἐπὶ τούτοις μέγα φρονοῦντας ἢ «διὰ πυρὸς» τιμωρία. ἐπειδὴν καὶ «πᾶσα ἡ πόλις πυρίκαυστος» γίνεσθαι μέλλῃ, τότε γοῦν ἐλεγχθήσονται τῷ μὴ δεῖν ἑαυτοῖς ἐπαμύνειν δύνασθαι καὶ ὄλην δὲ σὲ τοῦτο τὸ τέλος περιμένει, λέγω δὲ τὸ ἐν ἄνθραξι καὶ πυρὶ καυθῆναι. καὶ μᾶλλον οἱ ἄνθρακές σου τότε τῆς παλαιᾶς τρυφῆς κρείττους γενήσονται σοὶ ἐπιστρεπτικοὶ τινες ὄντες καὶ ὠφέλιμοι. τὸ δέ· ἔσονταί σοι βοήθεια, οὐκ εἴρηται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. τούτῳ δέ φησι περιβληθῆσθαι τῷ τέλει, ὃ σὺ Χαλδαία, ἐπειδὴ περ μακροῖς χρόνοις πλάνη σεαυτὴν ἐκδοῦσα καὶ ὡς εἰπεῖν ἐξ αὐτῆς νεότητος ἐκοπίασας ἐν τῇ μεταβολῇ σου, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· οἱ ἔμποροί σου ἀπὸ νεανιότητός σου, ἕκαστος εἰς τὸ πέραν ἑαυτοῦ ἐπλανήθησαν, ἐξ ὧν οὐδεὶς εὔρηταί σοι σωτήρ, ἢ διὸ οὐκ ἔστιν ὁ σῶζων σε κατὰ τὸν Σύμμαχον. 2.33 Τὰ ἐπελευσόμενα τῇ Βαβυλῶνι, τοῖς τε οἰκήτορσι καὶ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτῆς προαναφωνήσας ὁ λόγος τὸν Ἰουδαίων ἀπελέγχει λαὸν διὰ τῶν προκειμένων φάσκων, ὅτι διὰ τὸ παρ' ἐμοὶ δίκαιον ἐπάξω ταῦτα κατὰ τῶν Χαλδαίων· οὐ μὴν ὅτι σὺ βοηθείας ἤσθα ἄξιος. καὶ ταῦτα προλαβὼν προεῖπον «πρὶν γενέσθαι» τὰ πράγματα προγνώσει θεϊκῆ θεσπίσας, ἵν' ἐπειδὴν εἰς πέρας ἀχθῆ καὶ δι' ἔργων χωρήσῃ τὰ κατὰ τῶν Χαλδαίων προηγορευμένα, μὴ οἷς νομίζεις θεοῖς τὴν αἰτίαν ἀναθῆς μηδὲ εἴπῃς, ὅτι θεοὶ μου, οἷς εἰδωλολατρῶν προσεῖχον. ταύτην παρὰ τῶν πολεμίων τὴν τιμωρίαν εἰλήφασιν, ἐμοῦ γὰρ ἐντεῦθεν ἤδη προφητεύσαντος τὰ συμβησόμενα καὶ ἀπειλήσαντος διὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν ἐπάξειν τὰ προλεχθέντα τῇ Βαβυλωνίων βασιλείᾳ. ἐπειδὴν δι' ἔργων ταῦθ' οὕτως χωρήσειε καθὼς διεστείλαμην, ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογεῖν ὑμᾶς ἐμὲ μόνον εἶναι θεὸν τὸν ἐπαληθεύσαντα τοὺς ἑμαυτοῦ λόγους. καλεῖ δὲ αὐτοὺς οἶκον Ἰακώβ ὡς μὴ ὄντας ἀξίους τῆς τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἐπωνυμίας, ἀλλὰ καὶ οἱ κεκλημένοι φησὶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντες Ἰσραὴλ οὐδὲ φερώνυμοι τῆς προσηγορίας ὄντες ὅμως οὕτως ὠνομάζοντο. εἴτ' ἐπιλέγει· καὶ ἐξ ὕδατος Ἰούδα ἐξεληθόντες· μηδὲν γὰρ ἔχοντες ἄξιον τῆς τοῦ πατριάρχου ψυχῆς, ἐκ τοῦ ὕδατος δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ σωματικοῦ σπέρματος ὑποστάντες· σωματικοὶ καὶ σάρκινοι μόνον ἦσαν υἱοί, οὐχὶ δὲ καὶ ψυχῆς ἀληθινὰ τέκνα. σημαίνει δὲ διὰ τοῦ ὕδατος Ἰούδα «τὸ βασιλικὸν γένος» ἐκ διαδοχῆς Δαυὶδ καὶ ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἔτι τότε κατὰ τοὺς προφητικὸς χρόνους διαμένον ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. ὡς περ δὲ ἐπιπλάστως καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἐχρημάτιζον οἱ νῦν κατηγορούμενοι οὐκ ὄντες κατὰ ἀλήθειαν ἄξιοι τούτων τῶν προσηγοριῶν, οὕτως καὶ ὀμνύοντες τῷ ὀνόματι κυρίου καὶ μνήμην ποιούμενοι τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ μέχρι χειλέων καὶ στόματος ταῦτ' ἔπραττον. οὐ μὴν μετὰ ἀληθείας τῇ τῶν ὄρκων ἐχρῶντο παραλήψει, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως τῆς τῷ θεῷ ἀνακειμένης ἀντεχόμενοι ἐδόκουν ἀντιστηρίζεσθαι ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ τοῦτο μεθ' ὑποκρίσεως πράττοντες. Ταῦτα τῷ Ἰουδαίων προσφωνήσας λαῷ ἐξῆς διαστέλλεται τοῖς αὐτοῖς λέγων Μὴ νομίσητέ με, ὃ οὔτοι, ἀργῶς τὰ μέλλοντα προαγορεύειν· τοῦτο γὰρ ὅλον γίνεται, ὅπως οἱ ἐν ὑμῖν ἄπιστοι ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως μάθοιεν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπινοι ἦσαν οἱ τῶν ἐμῶν προφητῶν λόγοι· οὐ γὰρ ἀνθρώπου φύσεως τὸ γνῶσιν ἔχειν τῶν μελλόντων. θεὸς δὲ εἰμι ὁ ταῦτα θεσπίζων, ἤδη μὲν οὖν καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν χρόνων, ἀλλὰ τίνα προηγόρευσα καὶ λόγοι τινὲς ἐξῆλθον διὰ στόματος ἐτέρων μου προφητῶν, ὡς εἰς ἀκοὰς ἐλθεῖν πολλῶν τὰ προλελεγμένα, οἷς καὶ τὰ ἔργα ἐπηκολούθησε σύμφωνα ταῖς προαγορεύσεσιν. Ὅμως ἐπειδὴ σὺ ὁ Ἰουδαίων λαὸς τράχηλον ἀκαμπῆ καὶ σιδήρεον ἔοικας φέρειν, ἤδη δὲ καὶ ἀναίσχυντος οὕτως εἶ ὡς μὴ ἂν τίνα σφαλῆσαι φήσαντα μέτωπον ἔχειν σε χάλκεον. Τούτου χάριν καὶ νῦν προαπήγγελά σοι τὰ ἐσόμενα, μήποτε τῶν πραγμάτων ἐπελθόντων ἀπατῶν σαυτὸν τοὺς πεπλανημένως νομιζομένους θεοὺς πεποικέναι αὐτὰ νομίσειας. πλὴν καὶ

τοῦτο τὴν ἐμὴν οὐ λανθάνει πρόγνωσιν τὸ μηδ' ἐκ τούτων ὠφεληθήσεσθαι σε τῶν λόγων. ὅμως δ' οὖν ἐπιμένων τῇ ἑμαυτοῦ φιλανθρωπία ἔτι καὶ νῦν μαρτύρομαι καὶ διαστέλλομαί σοι τὰ συμβησόμενα τῇ Βαβυλῶνι καὶ τοῖς Χαλδαίοις τοῖς μέλλουσί σε καταπολεμεῖν. ἰδοὺ γὰρ ἐντεῦθεν προαπεφηνάμην ὡς ἂν εἰδείης τὸν καταληψόμενον αὐτοὺς ὄλεθρον, ἴν' ἐπειδὴν οἱ πολέμιοι παραγένωνται ἐκ Βαβυλῶνος ἐπιστάντες γνωρίσης τὸν θεὸν τὸν προφήσαντά σοι ταῦτα καὶ βοηθὸν αὐτὸν ἀνακαλέσῃ ὡς ἂν ἤδη προαποφηνάμενον τὸ διαληψόμενον αὐτοὺς τέλος. ταῦτα δέ σοι ἐκ τῶν ἐμῶν γινώσκεις παρέσχον λόγων, ἄλλοθεν ποθεν οὐδὲ μίαν αὐτῶν εἰληφότι γινώσκεις. μὴ γὰρ σαυτὸν ἀπάτα μηδὲ λέγε, ὅτι πρὸ τῆς ἐμῆς προφητείας ἐγίνωσκεις αὐτά· πόθεν γάρ σοι παρῆν ταῦτα γινώσκεις; πλὴν οὐδὲν σε ἐκ τούτων ὠφεληθήσεσθαι τῶν λόγων πέπεισμαι. Οἶδα γὰρ καὶ πρὸ τούτου γινώσκων, ὡς ἀθετῶν ἀθετήσεις· διὸ παρ' ἐμοὶ ὡς παρὰ θεῶ προγνώστη πάντων καὶ πρὶν γεννηθῆναί σε ἄνομος καὶ παράνομος ἐκέκλῃσο. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ ἀσύνθηκος ἐκ κοιλίας ἐκλήθης· ὅμως γοῦν οὐ διὰ σέ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑμαυτοῦ φιλανθρωπίαν ἐντεῦθεν ἤδη καὶ προεῖπον καὶ ἐπέδειξά σοι τὸν μέλλοντα κατὰ τῶν σῶν πολεμίων ἐπιέναι ὄλεθρον σπουδάζων διὰ πάσης προφάσεως σωθῆναί σε. Ὅθεν ἐν τῷ παραδιδόναι σε τοῖς ἐχθροῖς σου οὐχ ἔνεκεν ἀργυρίου ἐπίπρασκόν σε· ἐπ' ὠφελεία δὲ τῇ σῇ καὶ τοῦτ' ἔπραττον ὡς ἂν τοῦτον σωφρονισθείης τὸν τρόπον, ὅτι μὴ τὴν διὰ λόγων καὶ παραινέσεων ὑπεδέξω παιδείαν. τοῖς δὲ πολέμοις οὐχ ἔνεκεν ἀργυρίου ἐπίπρασκόν σε, ἀλλὰ τῶν σῶν ἀμαρτημάτων καὶ ἀσεβημάτων χάριν· «ταῖς γὰρ ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε». καὶ ὅμως οὐδ' οὕτως εἶασα ὑμᾶς διὰ παντὸς τοῖς ἐχθροῖς δουλεύειν, ἀλλὰ πάλιν λυτρώσομαι καὶ ὥσπερ ἀπὸ καμίνου πτωχείας ἐκ τῆς ὑπὸ τοῖς Βαβυλωνίοις κακώσεως αὐθις ὑμᾶς ἐλευθερώσω. Καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὸ ἐμὸν ποιήσω ὄνομα, ἐπειδὴ λαβόντες εἰς τὸ περιττὸν οἱ πολέμιοι τὴν ἐμὴν κατεβλασφήμουν θεότητα. οὐκ ἐνόμιζον δὲ παραδεδωκέναι ὑμᾶς αὐτοῖς, θρασυνόμενοι δὲ καὶ μέγα φρονοῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ μηθὲν εἶναί με ὑπελάμβανον, τοὺς δὲ αὐτῶν ἐδόξαζον θεοὺς ὡς αἰτίους αὐτοῖς γενομένους τῆς καθ' ὑμῶν νίκης. διὸ τὴν ἑμαυτοῦ δόξαν οὐ καθυφίημι οὐδὲ ἐτέρῳ παραχωρήσαιμι τὴν ἐμὴν θεότητα, ἥτις δικαιοσύνης τῆς εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐκτεινομένης συνίσταται. 2.34 Ἔτι καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς αὐτοὺς καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὁ λόγος ἀποτείνεται καὶ φησιν· Ἄκουέ μου, Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ὃν ἐγὼ καλῶ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὁ κλητὸς μου, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· κλητέ μου. ἐν τούτοις τοὺς κατορθοῦντας ἀνακαλεῖται διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐτέρους τοὺς παρ' αὐτοῖς διαβεβλημένους ὀνομάσας, ἀλλ' ἐνταῦθα τοῖς κρείττοσι διαλέγεται, οὓς κλητοὺς αὐτοῦ ὀνομάζει· ἦσαν γὰρ ἐξ ἐκείνου «πολλοὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί», πλὴν οἱ δηλούμενοι οὐκ ἦσαν ἐκλεκτοί, ἀλλὰ κλητοί. ὑπομιμνήσκει δὲ αὐτοὺς τῆς ἑαυτοῦ θεολογίας πρῶτον καὶ ἔσχατον εἶναι ἑαυτὸν λέγων. διὸ

κατὰ τοὺς λοιποὺς εἴρηται· ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ ἔσχατος. εἴρηται δὲ πού «περὶ τοῦ μονογενοῦς τοῦ θεοῦ», ὅτι αὐτὸς ἐστίν «ὁ πρῶτος καὶ ἔσχατος», καί· «τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ἔν.» πῶς δὲ πρῶτος καὶ πῶς ἔσχατος, ἐξῆς διασαφεῖ φάσκων· «ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός». ἀρχὴ μὲν γὰρ ζωῆς αὐτός, ὅτι «αὐτὸς ἦν ἡ ζωή», καὶ ἔσχατος δὲ πάλιν αὐτός, ἐπεὶ «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ γενόμενος ὑπὸ ἡκούῃ τῷ πατρὶ ἔταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Εἶθ' ἐξῆς τὴν ὑπερμεγέθη δύναμιν αὐτοῦ παρίστησι φάσκων· ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. διὸ λέγεται ἐν Παροιμίαις· «ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν». ἀλλὰ καὶ ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε φησι τὸν οὐρανόν, ἢ τοὺς οὐρανοὺς κατὰ τοὺς λοιπούς, δηλαδὴ τὰς θείας καὶ οὐρανίας δυνάμεις. καὶ ἐπιφέρει· καλέσω αὐτούς, καὶ στήσονται ἅμα· ὡς γὰρ

δεσπότη προστάττοντι ὑπακούσουσιν αἱ προλεχθεῖσαι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ συναχθεῖσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐστᾶσιν ἀκουσόμεναι τῶν αὐτοῦ λόγων. τοῦτό τοι ἐδήλου καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου φάσκων ὁ λόγος· ᾿Ακουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν». δυσωπεῖ δὲ διὰ τούτων τοὺς ἀκούοντας· εἰ γὰρ αἱ θεῖαι δυνάμεις τοιαύτην ἐνδείκνυνται σὺν εὐλαβείᾳ ὡς πρὸς δεσπότην τῶν ὄλων ὑπακοήν, ὑμεῖς ἄνθρωποι ὄντες, πῶς οὐ μᾶλλον τὸν θεῖον ἀναλήψεσθε φόβον; ἀντὶ δὲ τοῦ· τίς αὐτοῖς ἀνήγγειλε ταῦτα; ὁ Σύμμαχος τίς αὐτοῖς ἀπήγγειλε ταῦτα, ὃν ὁ κύριος ἠγάπησεν, ὃς ποιήσει τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐξέδωκεν. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐράναι δυνάμεις ὑπακούουσι καλούμεναι καὶ ἄγονται ἀκουσόμεναι τῆς τοῦ θεοῦ βουλῆς, πόθεν ἐγνώσθη ἀνθρώποις τοῦτο; εἰ γινώναι ποθεῖς μάθανε, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἀπήγγειλε καὶ σοὶ τοῦτο φανερόν ἐποίησε διὰ τὸ ἀγαπᾶν σε, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· τίς ἐν ἀνθρώποις ἀπήγγειλε ταῦτα, κύριος ἠγάπησεν αὐτόν, ὁμοίως τῷ Συμμάχῳ φήσαντι· τίς αὐτοῖς ἀπήγγειλε ταῦτα, ὃν ὁ κύριος ἠγάπησεν. αὐτὸς οὖν οὗτος, ὃν ὁ κύριος ἠγάπησεν, ἀκουστὰ ἐποίησε ταῦτα ἀνθρώποις· ὁ δ' αὐτὸς οὗτος, ὃν ἠγάπησε κύριος, «τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς» ἐνεργήσει τὰ προλεχθέντα διὰ τῶν ἔμπροσθεν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ἐπάξων καὶ ἀνακαλεσάμενος τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς πολεμίας γῆς, ἐπανάξων τε αὐτόν εἰς τὴν οἰκείαν καὶ ὁδηγήσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. ταῦτα μὲν οὖν κατὰ καιρὸν τὸν μέλλοντα ποιήσω, ὑμεῖς δὲ ταῦτα προμεμαθηκότες οὐκ ἐν κρυφῇ λαλούμενα, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ὑμῖν ἀπαγγελλόμενα, ἤκετε πρὸς με σπεύδοντες. καὶ γὰρ ὅτε ἐβουλευέτο ταῦτα ὁ πατήρ, παρ' αὐτῷ ἦμην, καὶ νῦν αὐτὸς κύριος ὢν ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ ἀπέστειλέ με τὰ ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ ὠρισμένα διαπράξασθαι. ᾿Ακουε τοίνυν, ὦ Ἰσραὴλ, ἅπερ διδάσκει σε ὁ ῥυσάμενός σε κύριος· μέμνησο δὲ μεταξὺ παντὸς λόγου, πῶς ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς σου, «καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος»· ταῦτα γὰρ πάντα δείκνυμι σοὶ ὑπὲρ τοῦ εὐρεῖν σε «ὁδὸν σωτηρίας». εἰ γοῦν καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπήκοός μοι ἐγεγόνεις, οὐκ ἂν ποτε τοῖς ἐχθροῖς παρεδόθης· τοσοῦτο δὲ «πλήθος εἰρήνης» ἐφυλάττετό σοι ὡς ποταμοῦ ρεύματι εἰοικέναι τὸ πολὺ «πλήθος» τῆς ἐπιρρεοῦσης σοὶ ἐξ ἐμοῦ «εἰρήνης», διαβόητος δ' ἂν ἐγένετό σου ἡ δικαιοσύνη ὡσπερ τι κύμα θαλάσσης εἰς τὰς πάντων ἐξήχουν ἀκοάς. τήρει δὲ ἐν τούτοις, ὅπως ποταμῷ ἀπεικάζει «τὸ πλήθος τῆς εἰρήνης» καὶ κύματι θαλάσσης, ἢ κύμασι θαλάσσης κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, τὴν τοῦ λαοῦ δικαιοσύνην, ἵν' εἴ ποτε συμβαίῃ λέγεσθαι. καὶ ἐπὶ ἐτέρων μὴ πάντως ἐπὶ τὸ πρόχειρον ἐκπίπτει μὲν ὡς νομίζειν περὶ θαλάσσης καὶ ποταμῶν σωματικῶν τὰ τοιαῦτα λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα σου φησιν ἐπληθύνθη ἂν εἰς ἀνήριθμον πλήθος ὡς τῇ ἄμμῳ παραβάλλεσθαι αὐτὸ καὶ τῆς κοιλίας σου τὰ γεννήματα τῷ χοῖ τῆς γῆς ἀπεικάζεσθαι πλήθους ἕνεκα, εἰ ἐγεγόνεις φύλαξ τῶν ἐμῶν ἐντολῶν. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὡς ὁ χοῦς τῆς γῆς, ὡς αἱ κέγχροι αὐτῆς, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ εἰρήκασιν. εἰ μὲν οὖν σωματικώτερον ταῦτά τις ἐκδέχοιτο ὡς πρὸς Ἰουδαίους σαρκίνοὺς ὄντας καὶ σωματικώτερους, εἴποι ἂν εἰρησθαι τὴν ἐπαγγελίαν σεμνυνομένως ἐπὶ τῇ τῶν παίδων πολυπληθείᾳ διὰ τὸ μηδὲν σεμνὸν μηδὲ θεοπρεπὲς ἐννοεῖν. εἰ δὲ πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦ λέγοντος ἀπίδοις, νόει μοι σπέρμα τὸ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκεῖνο καὶ τὸ διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεδηλωμένον ἐν τῷ· «εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν», δι' οὗ ἐδηλοῦτο ὁ ἀποστολικὸς χορὸς καὶ πάντες οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐξ Ἰουδαίων γενόμενοι μαθηταί. οἱ πατέρες κατέστησαν τῶν τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐταῖς κατὰ θεὸν ἀναγεννημένων, «οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν». ἀλλὰ ταῦτά φησιν ἐγένετο ἂν περὶ σέ, εἰ ἤκουσας τῶν ἐντολῶν

μου. εἴποι δ' ἄν τις ὡς πρὸς Ἰουδαίους καὶ μὴ παρακούσασιν αὐτοῖς καὶ μὴ φυλάξασιν τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ εἰδωλολατροῦσι καὶ «τοὺς προφήτας ἀναιροῦσι» πολυπλήθει τὰ τῆς κατὰ σάρκα παιδοποιΐας. πῶς οὖν ὡς ἐξαίρετον ἐπαγγελίαν μεθ' ὑποστολῆς ὑπισχνεῖται ὁ λόγος φάσκων· εἰ τάδε πεποιήκεις, ἐγένετο ἂν ὡσεὶ ποταμὸς ἡ εἰρήνη σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ὡς κύματα θαλάσσης, καὶ τὸ σπέρμα σου καὶ τὰ ἔκγονά σου. τοσαύτε τῷ πλήθει εἰ μὲν οὖν δικαιοπραγοῦσιν αὐτοῖς «τὸ τῆς εἰρήνης πλήθος» παρῆν καὶ σὺν τούτῳ τὰ τῆς πολυπαιδείας, οὐκ ἦν ἄλλο τι φάναι. εἰ δὲ κακῶς πράττοντες εἰρήνης μὲν «μακρὰν ἀφεστήκασιν» ὡς τοῖς ἐχθροῖς αὐτοὺς εἰσέτι καὶ νῦν δεδουλωσθαι, «ἔρημον» δὲ «καὶ ἄβατον» αὐτοῖς εἶναι τὸν πάλαι σεπτὸν καὶ ἅγιον τόπον, λελυσθαι δὲ αὐτῶν τὰ νόμιμα καὶ τὴν βασιλείαν, οὕτω δὲ πράττοντες κακῶς ἐν μόνη τῇ τῶν σωμάτων γονῇ σκωλήκων δίκην πληθύνουσιν. ὥρα μὴ ἐτέρως ἢ κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν ἐρμηνείαν τὴν τῆς προφητείας διάνοιαν παραδέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ νῦν φησιν, ὅτε μὴ τὰς ἐντολάς ἐφυλάξατε, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἐμὴν φιλανθρωπίαν οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε οὐδὲ μὴ ἐξαλειφθήσεται τὸ ὄνομά σου ἐνώπιόν μου, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐξ ἔμπροσθέν μου. Διόπερ ἐντεῦθεν ἤδη ἐπαγγελλλόμενος μὴ ἐξολοθρευσαί σε μηδὲ ἐξαλείψειν τὸ ὄνομά σου, εἶπά σοι ἐξιέναι ἀπὸ Βαβυλῶνος ἄφετον καὶ ἐλεύθερον τοῦ τῶν πολεμίων φόβου γενόμενον. λαβῶν δὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανόδου μὴ ὑπτίως μηδὲ νωχελῶς ποιοῦ τὴν πορείαν σὺν πάσῃ δὲ σπουδῇ· ἀπαντήσῃ γὰρ σοι φωνὴ εὐφροσύνης ἐντεῦθεν ἤδη ἀκουομένης, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τούτων τῶν ἐμῶν λόγων ἀκούοντες συγχαρήσονται σοι τῇ σωτηρίᾳ. βοήσονται τε εἰς ἐξάκουστον ὡς πᾶσι τοῖς εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς οἰκοῦσι τὴν ἀκοὴν γνωσθῆναι λεγόντων· Ἐρρύσατο κύριος τὸν δοῦλον αὐτοῦ Ἰακώβ. καὶ ἐὰν διψήσωσι, δι' ἐρήμου ἄξει αὐτούς, ὕδωρ ἐκ πέτρας ἐξάξει αὐτοῖς· σχισθήσεται πέτρα, καὶ ῥυήσεται ὕδωρ, καὶ πίεται ὁ λαός μου. οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος, καὶ ταῦτα δὲ πρὸς μὲν ἱστορίαν οὐκ ἐπληροῦτο κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου τῶν ἠλευθερωμένων ὑπὸ Κύρου καὶ Δαρείου τῶν βασιλευσάντων ἐν Πέρσiais· πρὸς δὲ διάνοιαν, ἐπεὶ μὴ ἔστι πρὸς λέξιν εὐρεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πέτραν ὑδάτων ῥεύσασαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ, φήσομεν τοῖς τῆς νοητῆς αἰχμαλωσίας ἠλευθερωμένοις, περὶ ὧν ὁ Χριστὸς ἔλεγε τοῦ θεοῦ· «εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρῦσαι αἰχμαλώτοις ἄφειςιν» ἐπαληθεύειν τὴν ἐπαγγελίαν. τούτοις γὰρ αὐτοῖς τὸ λογικὸν πόμα ἐκ τῆς ἀληθινῆς πέτρας ἐξομβρεῖ· «ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστὸς» κατὰ τὸν Ἀπόστολον· ὁ δὲ καὶ παρίστησιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγων· «ὅς ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον». τὰ μὲν οὖν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ τοιαῦτα ἐπεὶ δὲ συνεώρα ὁ λόγος πολλοὺς τῶν ἀκρωμένων τῆς προφητείας ἀναξίους γενομένους τῶν ἐπαγγελιῶν, ὅπως μὴ ἀδιακρίτως Ἰουδαίων παῖδες ὑπολάβωσι περὶ αὐτῶν εἰρησθαι τὰ λεγόμενα, ἀναγκαίως ἐπιφέρει ταῖς ἐπαγγελίαις τό· οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος· εὐσεβοῦσι γὰρ πᾶσα παρέσται ἢ παρὰ θεοῦ τρυφή καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ ὅσα ἐπήγγελται ἄλλα, τοῖς δὲ ἀσεβοῦσιν οὐδεὶς λόγος πρὸς τὰ ἐπηγγελμένα. 2.35 Αὐτάρκως ὁ λόγος διαλαλήσας τὰ κατάλληλα τῷ Ἰουδαίων λαῷ ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς διὰ τῶν προκειμένων αὐθις ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν μεταβαίνει κλῆσιν ὁμοῦ καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους ἐπιφανείας θεσπίζων. διὸ ἀνακαλεῖται ἀρχόμενος τὰς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς μεταξὺ τῶν ἀπίστων ἐθνῶν ἰδρυμένας καὶ ὡσπερ ὑπὸ θαλάσσης πανταχόθεν περικλυζομένας ὑπὸ τῶν τῆς κακίας ἀλμυρῶν κυμάτων. διὸ νήσους αὐτὰς ὀνομάζει καὶ φησιν· Ἀκούσατέ μου, νῆσοι. ἀλλ' ἵνα μὴ τις συκοφαντῇ τὴν ἡμετέραν ἐρμηνείαν ὡς οὐκ ὀρθῶς ἀποδοδομένην, διασαφεῖ τοῦ

λόγου τὴν διάνοιαν ἐπιφέρων ἐξῆς καὶ λέγων· καὶ προσέχετε, ἔθνη, μονονουχὶ σαφῶς διαστελλόμενος, ὅτι μὴ πρὸς Ἰουδαίους τὰ παρόντα συντείνει μηδ' ὡς ἔτυχε πρὸς τινὰς προχείρως νοουμένας νήσους, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔθνη καὶ τὰς μεταξὺ τῶν ἔθνῶν μεσολαβουμένας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. ὅθεν κατὰ τὸν Σύμμαχον τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· Ἀκούσατέ μου, νῆσοι, καὶ ἀκροάσασθε, ἔθνη. τί τοίνυν βούλεται διδάξαι τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἐπιλέγει· διὰ χρόνου πολλοῦ στήσεται, λέγει κύριος. καὶ πρῶτον ἐπιτηρητέον, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου ταῦτα προφέρεται καὶ τὰ ἐξῆς τούτοις ἐπιφερόμενα, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ τοῦ λόγου κατάρξας κύριος ὡς περὶ ἑτέρου διδάσκει τὰ ἐπιλεγόμενα, ἀλλὰ καὶ γεγεννησθαι ἑαυτὸν ὁμολογεῖ καὶ δοῦλον ἑαυτὸν ὀνομάζει καὶ ὅσα ἄλλα παρίστησι διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων. τί δὴ οὖν προσφωνῶν ταῖς νήσοις καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ παρὼν κύριος διδάσκει, ἐπακουστέον. μὴ νῦν φησιν ὅτε ταῦτα διεξέρχομαι προσδοκῆσατε τῶν λόγων ὄψεσθαι τὰ ἀποτελέσματα· μακρὸς γὰρ ἔσται μεταξὺ χρόνος, ἐν ᾧ δι' ἔργων συστήσεται τὰ προφητεύμενα. ἀντὶ δὲ τοῦ· διὰ χρόνου πολλοῦ στήσεται, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ μακρόθεν εἰρήκασι, συνάψαντες τὸ μακρόθεν τῇ ἀνωτέρω διανοίᾳ, διόπερ ὁ Σύμμαχος καὶ ἀκροάσασθε, ἔθνη, μακρόθεν ἡρμήνευσεν. εἴτ' ἐπήγαγε· κύριος ἐκ γαστρὸς ἐκάλεσέ με καὶ ἐκ κοιλίας μητρός μου ἀνέμνησε τὸ ὄνομά μου· τοῦτο γὰρ παιδεύθητε, ᾧ ἔθνη καὶ ὑμεῖς αἱ νῆσοι. ποῖον δὲ τοῦτο ἢ ὅτι κύριος ὁ πάντων δεσπότης καὶ πρὶν εἰς ἀνθρώπους ἐμὲ τὸν κύριον προελθεῖν ἔτι κυόμενον κατὰ γαστρὸς ἀνεκαλέσατο, αὐτὸς δὲ μοι καὶ ὄνομα ἐδωρήσατο; ὅτι μὲν ὡς αὐτῷ μόνῳ γνώριμόν ἐστι· κατὰ καιρὸν δὲ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς, λέγω δὴ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, φανερόν γενήσεται. Ἀλλὰ καὶ ἔθηκεν ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ πατὴρ τὸ ἐμὸν τοῦ ταῦτα λέγοντος κυρίου στόμα ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν, τμητικὴν οὖσαν εἰς τὸ διαιρεῖν καὶ ἀφορίζειν τοὺς ἀξίους τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων. ὁ δὴ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ αὐτὸς ἐμαρτύρει λέγων· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον εἰρήνην βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν»· οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθά φησιν· καὶ ἔθηκε τὸ στόμα μου ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν. καὶ ἐπιλέγει· καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυσέ με τὴν κρύφιον καὶ τὴν τοὺς πολλοὺς λανθάνουσαν οἰκονομίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ ᾧδὲ πη αἰνιζάμενος. ὡσπερ δὲ μάχαιραν ὀξεῖαν τὴν γλῶσσαν ἑαυτοῦ ὠνόμασεν, οὕτω καὶ βέλος ἐκλεκτόν φησι τεθεῖσθαι ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ πατρός, ἵν' ὅτε βούλοιο τιτρώσκη τοὺς ἀξίους τῶν αὐτοῦ κέντρων· ὅποια ἦν ἡ λέγουσα ψυχὴ· «ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ». πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ βέλος ὡς ἐν φαρέτρᾳ καὶ θήκῃ βελῶν ἀπέκρυσεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, ἵνα μὴ πάντες αὐτὸ θεωρῶσι μηδὲ νοῶσιν εἰ μὴ μόνον οἱ ἄξιοι. καταλλήλως δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ βέλους ἐπιγορία τῷ τῆς φαρέτρας ὀνόματι κέχρηται. φαρέτραν δὲ καὶ βελοθήκην οὐκ ἂν ἀμάρτοις εἰπὼν τὸ σαρκίον ὃ ἀνείληφεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐπιδημῶν ἀνθρώποις. Τοιοῦτον δὲ κατεσκευάσας ἐμὲ τὸν ταῦτα λέγοντα κύριον, ὁ ἐμὸς θεὸς καὶ πατὴρ εἶπέν μοι Δουλὸς μου εἶ σύ, Ἰσραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι. ἐπειδὴ γὰρ προῆλθες ἐκ κοιλίας μητρός καὶ γένεσιν ὑπέμεινας τὴν ἐκ σπέρματος Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν ἑτέρῳ τε γένει οὐδ' ἐν ἀλλοφύλοις ἔθνεσι τὴν ἐνανθρώπησιν ἐποιήσω, ἀλλ' ἐν τῷ Ἰσραὴλ «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» καὶ «ἐκ φυλῆς Ἰούδα» γενόμενος, εἰκότως καὶ αὐτὸς Ἰσραὴλ χρηματιεῖς ἂν καὶ δοῦλος διὰ τὸ «μορφὴν δούλου» «ἀνείληφέναι» καίτοι «μονογενῆ» ὄντα «υἰόν»· ἀλλὰ γὰρ ὁμοίως τοῖς ἔμπροσθεν καὶ ἐνταῦθα τὸ μὲν τοῦ υἱοῦ ὄνομα ἀποκρύπτει, δοῦλον δὲ ὀνομάζει τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ καὶ τῇ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνακαλυφθεῖσθαι χάριτι ταμιευόμενος. εἴθ' ὅπερ οὐδενὶ τῶν πώποτε δούλων ὑπῆρξεν, τοῦτο διὰ σοῦ φησι γενήσεται· ἐν σοὶ γὰρ δοξασθήσομαι. ταῦτα μὲν οὖν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ· ἐγὼ δὲ ὁ ταῦτα λέγων κύριος τούτων ἀκούσας τῶν λόγων ἀπεκρινάμην καὶ

εἶπον· Καὶ πῶς «δοξασθήσῃ ἐν ἐμοί, ὦ πάτερ»; ὁπότε πολλὰ καμῶν καὶ μυρίους κόπους ὑπομείνας ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας οὐδὲν ἤνυσα· οἱ πλείους γὰρ αὐτῶν «ἐναπέμειναν τῇ ἀπιστίᾳ» καὶ πρῶτόν γε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, διὸ φημι· Κενῶς ἐκοπίασα, εἰς μάταιον καὶ εἰς οὐδὲν ἔδωκα τὴν ἰσχύ μου. εἴτ' ἐπιφέρει· διὰ τοῦτο ἡ κρίσις μου παρὰ κυρίῳ, καὶ ὁ πόνος μου ἐναντίον τοῦ θεοῦ μου, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· τὸ κρίμα μου παρὰ τῷ κυρίῳ καὶ τὸ ἔργον μου παρὰ τῷ θεῷ μου. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἄνθρωποι κατορθοῦσι μηδὲ ἀξίως τῶν ἐμῶν πόνων, ὧν ὑπέμεινα δι' αὐτούς, ὠφελοῦνται· ἀλλ' ἐγὼ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ πράξας ἐναντίον τοῦ θεοῦ μου τὸ πατρικὸν ἐτελείωσα βούλημα. διὸ πρῶτοις αὐτοῖς ἐκήρυξα τοῖς ἐκ περιτομῆς τὴν πατρικὴν χάριν· ὁ γὰρ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἐαυτῷ καὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ «τὸ σῶμά μοι κατασκευάσας» πρῶτοις αὐτοῖς κηρύξαι βεβούληταί με τὴν αὐτοῦ χάριν εἰς τὸ συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν Ἰσραὴλ. εἰκότως οὖν παραινεῖ λέγων· «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε καὶ εἰς πόλιν Σαμαριτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». ὁ μὲν οὖν πατήρ εἰς τὸ συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰσραὴλ εὐδόκησε τὴν εἰς ἀνθρώπους πάροδόν με ποιήσασθαι εἰπών· ἐν σοὶ δοξασθήσομαι. ἐγὼ δὲ «τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν» θεωρῶν τοῦ Ἰσραὴλ εἶπον ἤδη πρότερον, ὅτι κενῶς ἐκοπίασα, εἰς μάταιον καὶ εἰς οὐδὲν ἔδωκα τὴν ἰσχύ μου. καὶ ἐν ἑτέροις τοῦτ' αὐτὸ δηλῶν εἶπον· «τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν»; νῦν δὲ φημι, ὅτι εἰ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστοῦσι καὶ τῇ ἐαυτῶν ἐπιμένουσι σκληροκαρδίᾳ, ἀλλ' ἐγὼ συναχθήσομαι ἐναντίον κυρίου, καὶ ὁ θεὸς μου ἔσται μοι ἰσχύς· μόνη γὰρ ἡ παρ' αὐτοῦ μοι δόξα πεφύλακται, καὶ αὐτὸς μού ἐστιν ἰσχύς. τὰ γοῦν θαυμάσια καὶ παράδοξα ἔργα τὰ δι' ἐμοῦ πεπραγμένα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἦν παραστατικά. Ἐξῆς τούτοις ἐπιλέγει· καὶ εἶπέ μοι Μέγα σοὶ ἐστὶ τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου, ἢ δοῦλόν μου κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτάς, τοῦ στήσαι τὰς φυλάς τοῦ Ἰακώβ καὶ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι. καὶ γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς μέγιστον ἔργον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸ «μορφὴν δούλου» «ἀναλαβεῖν» καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις ὑπομείναι γέννησιν. διὸ εἴρηται πρὸς αὐτόν· Μέγα σοὶ ἐστὶ τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου, ἢ δοῦλόν μου κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτάς. τὸ δ' αἴτιον τοῦ δοῦλον γενέσθαι τὸν σωτῆρα τοῦτ' ἦν, λέγω δὲ τό· στήσαι τὰς φυλάς τοῦ Ἰακώβ καὶ τὰς διασπορὰς Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι. διὸ αὐτοῖς πρῶτοις «ἐκήρυττεν αἰχμαλώτοις» οὔσι τὰς ψυχὰς «τὴν ἄφεισιν καὶ τυφλοῖς» οὔσι «τὴν ἀνάβλεψιν». ἐπειδὴ δὲ μὴ παρεδέχοντο τὴν χάριν ἐκεῖνοι, ἀκολούθως εἴρηται ἐξῆς· ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἐξῆς τούτοις τὸ προφητικὸν πνεῦμα τοῖς ἔθνεσι προσφωνεῖ λέγων· Οὕτως λέγει κύριος. εἴτ' ἐπεὶ μὴ ἐγίνωσκον, τίς ποτε ἦν ὁ κύριος ἐπιφέρει· ὁ ῥυσάμενος τὸν Ἰσραὴλ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὁ λυτρούμενος τὸν Ἰσραὴλ, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Θεοδοτίωνα· ἀγχιστεύων Ἰσραὴλ. αὐτὸς γὰρ φησιν ἐκεῖνος ὁ πάλαι τὸν Ἰσραὴλ ῥυσάμενος «ἐκ χειρὸς Αἰγυπτίων», αὐτὸς δὲ ὑμῖν τοῖς ἔθνεσι ταῦτα προσφωνεῖ καὶ διατάττεται λέγων· Ἀγιάσατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· ὅσω γὰρ «ἐαυτὸν ἐταπείνωσε μέχρι θανάτου καὶ θανάτου σταυροῦ», τοσοῦτω ὑμεῖς αὐτὸν δοξάζετε, λέγω δὲ τοῦτον τὸν βδελλυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν ἀπίστων τῶν δουλευόντων «τοῖς ἄρχουσι τοῦ αἰῶνος τούτου», λέγω δὲ τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν, οἳ γὰρ ἔτι τούτοις καταδεδουλωμένοι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ βλασφημοῦντες βδελλύττονται, διασύροντες καὶ χλευάζοντες καὶ φαυλίζοντες αὐτοῦ τὸν θάνατον. ἀλλὰ γὰρ ὑμεῖς οἳ ὁ λόγος προσφωνεῖ τοῦτον αὐτὸν ἀγιάσατε δοξάζοντες, ἐπεὶ καὶ «πᾶν γόνυ κάμψει αὐτῷ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, πᾶσά τε γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς». τότε

γοῦν τότε βασιλεῖς ὄψονται αὐτόν, καὶ ἀναστήσονται ἄρχοντες καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, «ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ καθίσῃ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ», «κρίνων ζῶντας καὶ νεκρούς». τότε γὰρ πάντες προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕνεκεν κυρίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτι πιστός ἐστιν ὁ ἅγιος Ἰσραήλ, ὁ ἐκλεξάμενος αὐτόν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἐξελεξάμην σε, ὁ Σύμμαχος ὃς ἐξελέξατό σε εἶρηκε. Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς ἔθνεσι παραδέδοται, τὰ δὲ ἐπιλεγόμενα εἰς αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ σωτῆρος θεσπίζεται· ὧ καὶ φησι τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι καὶ ἔπλασά σε καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν. σφόδρα δὲ θαυμαστῶς εἴρηται τό· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, οὗτος δὲ ἦν ὁ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ χρόνος· κατὰ μὲν γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους «ἀνεβόησεν» ὁ σωτὴρ εἰπὼν· «ἡλί ἡλί λεμὰ σαβαχθάνι; τοῦτ' ἔστι· θεέ μου θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες»; ἀλλὰ καὶ προσεύχεται λέγων τό· «πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο». εἶθ' ὡς ἀνανεύοντα τὸν πατέρα ἔώρα, ἐπήγαγε· «πάτερ, εἰ μὴ δυνατόν παρελθεῖν αὐτό, γενηθήτω τὸ θέλημά σου». ταύτην οὖν τὴν εὐχὴν εἰς καιρὸν δεχόμενος ὁ πατὴρ μετὰ τὸ πάθος καὶ μετὰ τὴν εἰς ἄδου κάθοδον καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ δεικνύς φησι πρὸς αὐτόν· Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἔπλασά σε, καὶ διετήρησά σε οἱ λοιποὶ ἔρμηνευταὶ εἰρήκασιν. δι' ὧν αἰνιξάμενος αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφέρει· καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τῆς καινῆς διαθήκης κατὰ καιρὸν μνημονεύσας. εἶτα διασαφεῖ λέγων· τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν καὶ κληρονομήσαι κληρονομίας ἐρήμους. πάλαι μὲν οὖν πρὸ τοῦ πάθους καὶ πρὶν χειρὰς ἐπιβαλεῖν αὐτῷ τοὺς ἐκ περιτομῆς ἐλέγετο· τοῦ στήσαι τὰς φυλάς Ἰακώβ καὶ τὰς διασπορὰς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι. ἀλλ' ἐπεὶ μὴ κατεδέξαντο τὴν χάριν, οὐκέτι μὲν ἐκείνων μέμνηνται, περὶ δὲ τῶν ἐθνῶν ἐνταυθὰ φησι· καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν καὶ κληρονομήσαι κληρονομίας ἐρήμους, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἀνεγείραι τὴν γῆν καὶ κληροδοτῆσαι κληροδοσίας ἠφανισμένας. τοιαῦται δὲ ἦσαν αἱ τῶν ἀθέων καὶ πολυθέων ψυχὰ ἔρημοι θεοῦ καὶ ἀληθῶς παντελῶς ἠφανισμένοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν φησι τοῖς ἐν δεσμοῖς Ἐξέλθετε· ἦσαν δὲ οὗτοι «σειραῖς ταῖς ἑαυτῶν ἀμαρτίαις κατεσφιγμένοι», οἷς τὴν ἄφεισιν κηρύξας καὶ τὸν τῆς ἀναγεννήσεως τρόπον παραδοὺς αὐτοῖς ἔργοις εἶπε τοῖς ἐν δεσμοῖς Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλυφθῆναι· «ἡμεν» γὰρ «πάντες τέκνα ὀργῆς» καὶ «ἡμεν ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ». εἶτ' εὐαγγελίζεται τοὺς τῶν προτέρων δεσμῶν καὶ τοῦ προτέρου σκότους ἠλευθερωμένους λέγων· ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται, καὶ ἐν πάσαις ταῖς τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν. ὁδοὶ δὲ καὶ τρίβοι, ἃς διώδευσαν οἱ πάλαι τοῦ θεοῦ ἄνδρες, αἱ θεόπνευστοὶ εἰσι γραφαί, ἐν αἷς βοσκόμενοι οἱ τῆς ἐπαγγελίας τυχόντες τῆς ἐνθέου καὶ λογικῆς τρυφῆς ἀπολαύουσιν ἀγαθὴν νομὴν ταύτην εὐρόμενοι, ὥστε λέγειν· «κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει. εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με». Οὕτω δὲ λογικῶς τρεφόμενοι οὐ πεινάσουσιν οὐδὲ διψήσουσιν, οὐδὲ πατάξει αὐτοὺς καύσων οὐδὲ ὁ ἥλιος. καύσωνα δὲ καὶ ἥλιον τὸν φλογμὸν τοῦ θνητοῦ βίου ἀποκαλεῖ καὶ τοῦ νομιζομένου ἐν ἀνθρώποις φωτὸς τὴν πρόσκαιρον ἀπόλαυσιν. ἀλλ' οὐδὲ ταῦτά φησι καθάψονται αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ἐλεῶν αὐτοὺς παρακαλέσει καὶ διὰ πηγῶν ὑδάτων ἄξει αὐτούς· πολλαὶ δὲ «πηγαὶ Ἰσραὴλ» καὶ «πηγαὶ σωτηρίου», αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς διαθήκης, αἱ δὲ τῆς καινῆς. Καὶ θήσω δὲ φησι πᾶν ὄρος εἰς ὁδόν, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς ἄναντες ἢ μηδὲ δύσβατον καὶ τραχὺ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τρίβον πάλιν εἰς βόσκημα θήσιν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται. ἤδη καὶ πρότερον ἡμῖν εἴρηται ὡς κατὰ τρόπους τρεῖς προσήκει νοεῖν

τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· καθ' ἓνα μὲν τρόπον ταπεινὸν καὶ Ἰουδαϊκόν, καθ' ἕτερον δὲ πᾶν τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα συγκρίματι ψυχῶν νοούμενον, κατὰ δὲ τὸν ἐπαναβεβηκότα τρόπον ἢ ἐν οὐρανοῖς ἀγγελικὴ πολιτεία, περὶ ἧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν», καὶ «προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ». ὧν οὕτως ἐχόντων ὁ παρῶν λόγος πρὸς τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα, ὃ πάλαι μὲν παρὰ Ἰουδαίοις συνεστήκει, καθαιρεθὲν δὲ καὶ ὡσπερὶ πτώσιν πεπονθὸς παρ' αὐτοῖς μεταβέβληται ἐπὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν τὰ προκείμενα θεσπίζει. Τίσι δὲ ταῦτα πάντα εὐαγγελίζεται, διασαφεῖ ἐξῆς λέγων· ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἤξουσιν, οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν, τῶν τεσσάρων ἐνταῦθα κλιμάτων τῆς γῆς δηλουμένων ἐνός μὲν διὰ τοῦ λέγεσθαι· ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἤξουσιν, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἰδοὺ οὗτοι μακρόθεν ἤξουσιν σεσιωπημένης τῆς χώρας, τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν διὰ τῶν ἐξῆς παρισταμένων· βορρᾶν γὰρ καὶ δύσιν καὶ ἀνατολήν σαφῶς σημαίνει λέγων· οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν. εἰ δὲ οἱ μὲν ἀπὸ βορρᾶ, οἱ δὲ ἀπὸ θαλάσσης, τῶν δυτικῶν δηλαδὴ μερῶν, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν, δι' ὧν τὰ ἀνωτερικὰ σημαίνεται, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοὺς πρώτους τοὺς ἀπὸ γῆς πόρρωθεν λεγομένους τοὺς μεσημβρινοὺς νοεῖσθαι, ἐπεὶ δὲ ἀκατάληπτος ἀνθρώποις ἢ νότιος γῆ ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς τοῦ παντός κειμένη· πόρρωθεν ἤξειν αὐτοὺς εἰκότως ἔφη· πλὴν ἀλλὰ πανταχόθεν ἐκ τῶν τεσσάρων κλιμάτων ἤξειν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὰς προλεχθείσας ἐπαγγελίας ἀπολήψεσθαι ὁ λόγος θεσπίζει. Εἴτ' ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ ἐπιβοᾷ· εὐφραίνεσθε, οὐρανοί· «χαρὰ» γὰρ «ἐν οὐρανῷ γίνεται καὶ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι», καὶ ἀγαλλιάσθω φησὶν ἢ γῆ, οἷα μήτηρ χαίρουσα ἐπὶ σωζομένοις υἱοῖς. ἀντὶ δὲ τοῦ ῥηξάτωσαν τὰ ὄρη εὐφροσύνην, ὁ Σύμμαχος· ἰλαρευθήσεται ὄρη ἐπὶ πᾶσιν, ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων κελαδήσατε ὄρη αἴνεσιν εἰρήκασιν· οὐκοῦν καὶ τὰ ὄρη ὡς λογικὰ χαίρειν καὶ ἀγαλλιάων ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ προστάττεται. εἶεν δ' ἂν ὄρη ψυχὰ ἐπὶ γῆς μὲν ἔτι βιοῦσαι, σφόδρα δὲ εἰς ὕψος ἐπηρμέναι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν κατορθώσεως ἢ καὶ θεῖαι καὶ οὐράνιαι δυνάμεις, αἷς εὐφραίνεσθαι παρακελεύεται, ἐπειδὴ ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσεν. τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ προδηλωθέντες, δηλαδὴ οἱ ἀπὸ τῶν τεσσάρων κλιμάτων τῆς γῆς τοῦ παντός ἀνακεκλημένοι; 2.36 Προειπὼν γοῦν περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τὰ δηλωθέντα ὡς περὶ νήσων καὶ ἐθνῶν ἀκολούθως διὰ τῶν παρόντων ἐπήγαγεν, ὅτι εἰ καὶ καθήρηται ἢ παρὰ Ἰουδαίοις Σιών, τοῦτ' ἔστι τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα τὸ πάλαι συνεστὼς παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ μὴ λεγέτω Ἐγκατέλιπέ με κύριος, καὶ ὁ θεὸς ἐπελάθετό μου· οὔτε γὰρ δυνατὸν λήθην ποιήσασθαι τὸν θεὸν τοῦ ἐν ἀνθρώποις θεοσεβοῦς πολιτεύματος. καὶ παραδείγματι κέχρηται φυσικῶ· ὡς γὰρ ἀδύνατόν ἐστι μητέρα τοῦ ἰδίου τέκνου λαθεῖν καὶ ὡς οὐ δυνατὸν μὴ ἐλεῆσαι τὴν γεννήσασαν τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, οὕτως κάμει τὰς ἐν ἀνθρώποις λογικὰς ψυχὰς ὡσπερ τέκνα συστησάμενον ἀδύνατόν ἐστιν ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἐν ἀνθρώποις θεοσεβοῦς πολιτεύματος. διὸ μὴ λεγέτω ἢ Σιών Ἐγκατέλιπέ με κύριος, καὶ ὁ θεὸς ἐπελάθετό μου· θᾶττον γὰρ μήτηρ ἐπιλάθοιτο τῶν ἑαυτῆς σπλάγχχνων ἢ ἐγὼ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ὅπερ δεῖ πάντως συνεστάναι, «εἴτε ἐξ Ἰουδαίων εἴτε ἐξ Ἑλλήνων» εἴτε ἐξ ὁποίων δὴ ἐθνῶν. σφόδρα δὲ ἀναγκαίως ἐπεξεργάζεται τὴν διάνοιαν λέγων· ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφηκά σου τὰ τεῖχη, καὶ ἐναντίον μου εἶ διὰ παντός, δι' ὧν ἀντικρυς παρίστησι τὴν ἀληθινὴν Σιών ἄπτωτον εἶναι καὶ ἀκαθαίρετον ἀεὶ μένουσαν καὶ διὰ παντός συνεστῶσαν. ὥστ' εἴ τις αὐτῆς ἐν θεωρίᾳ γενέσθαι ποθεῖ μὴ κάτω περιβλεπέσθω μηδὲ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης χώρας αὐτὴν

ἀναζητείτω, ἀκουέτω δὲ τοῦ θεοῦ λέγοντος αὐτῇ· ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἔζωγράφηκά σου τὰ τεῖχη, καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός· χεῖρες γὰρ ὡς ἀληθῶς θεοῦ τὴν τοιαύτην οἰκοδομοῦσι πόλιν, μᾶλλον δὲ διατυποῦσιν αὐτὴν καὶ διαζωγράφουσιν, ὥσπερ ἐν πίνακος γραφῇ διαχαράττουσαι τὴν θέσιν καὶ τοὺς τύπους τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς συνιστῶσαι. ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἑαυτοῦ πόλεως οἰκοδόμος, δηλαδὴ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐδίδασκε λέγων· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». τὸ γὰρ θεοσεβὲς πολίτευμα καὶ ἡ ἄπτωτος καὶ ἀκαθαίρετος τοῦ θεοῦ πόλις ἢ λεγομένη Σιών καὶ ἐπὶ τῶν κατορθούων ἐπὶ τῷ προτέρῳ λαῷ νοεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ διαπρεπόντων. διὸ λέλεκται πρὸς αὐτήν· μὴ λέγε Ἐγκατέλιπέ με κύριος, καὶ ὁ θεὸς ἐπελάθετό μου· οὐ γὰρ ἐπιλήσομαι σοῦ, εἶπε κύριος, ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἔζωγράφηκά σου τὰ τεῖχη, καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός. Εἶτ' ἐπειδήπερ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία συνέστη μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις θεοσεβοῦς πολιτεύματος, ἐπιλέγει ἐξῆς· καὶ ταχὺ οἰκοδομηθῆση ὑφ' ὧν καθηρέθης· ὥσπερ γὰρ Ἰουδαῖοι τῆς καθαιρέσεως αὐτῆς γεγόνασιν αἴτιοι, οὕτω πάλιν ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ τῆς νέας οἰκοδομῆς ἐργάται, οἱ ἀπόστολοι δηλαδὴ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, μαθηταὶ τε καὶ εὐαγγελισταί, δι' ὧν ἡ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἀνεγήγερται. καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐθελοθηρσκεῖαν καθελόντες, ὡς ὁ Παῦλος διδάσκει λέγων· «εἰ γὰρ ἂ κατέλυσα ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ», τὴν νέαν Σιών κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν συνεστήσαντο πολιτείαν, ἕτεροι δὲ παρὰ τούτους δηλοῦνται ἐξῆς οἱ ἐρημώσαντες μὲν τὴν Σιών, οὐ μὴν καὶ οἰκοδομήσαντες αὐτήν, περὶ ὧν εἴρηται· καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται. θαυμάσαι δέ ἐστιν, ὅπως πρὸς τῇ διανοίᾳ καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν ὁ λόγος ἐπληροῦτο τοῦ παντός Ἰουδαίων ἔθνους μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίας ἀποβλήτου γενομένου τῆς αἰσθητῆς πόλεως τῆς κατὰ Παλαιστίνην κειμένης πρὸς τῷ καὶ τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος ἐκπεσεῖν. Μετὰ ταῦτα προσωποποιεῖ ὥσπερ τινὰ νύμφην εἰσάγων ἐπὶ πλήθει τέκνων κομῶσαν, προσφωνεῖ τε αὐτῇ λέγων· ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε πάντα, ἰδοὺ συνήχθησαν καὶ ἦλθον πρὸς σέ· ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι πάντα αὐτοὺς ὡς κόσμον ἐνδύσει. τίνας δὲ πάντα οὐκ εἴρηκεν διὰ τὸ ἤδη προφθάσαι καὶ διδάξαι, τίνες ἦσαν καὶ πόθεν οὗτοι, ἐν οἷς ἔλεγεν· «ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἤξουσιν, οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, ἄλλοι ἐκ γῆς Περσῶν». οὗτοι πάντες φησὶ συνήχθησαν καὶ ἦλθον πρὸς σέ· ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι πάντα αὐτοὺς ὡς κόσμον ἐνδύσει καὶ ἐπιθήσει αὐτοὺς ὡς κόσμον νύμφης· κοσμίαις γοῦν ψυχαῖς ταῖς ἐν αὐτῇ διαπρεπούσαις ἢ νύμφη τοῦ κυρίου, ἢ ἐκκλησία δηλαδὴ σεμνύνεται φαιδρνομένη καὶ καλλωπιζομένη τῷ πλήθει τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐξ ἁγίου πνεύματος χορηγουμένων αὐτῇ χαρισμάτων. Εἶτά φησι· καὶ τὰ ἔρημά σου καὶ τὰ κατεφθαρμένα καὶ τὰ καταπεπτωκότα νῦν στενοχωρήσει ἀπὸ τῶν κατοικούντων σε· ἀντὶ γὰρ τῶν ἀποβλήτων τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὸ πολὺ πλῆθος τῆς ἐκκλησίας καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐξ ἀπάντων ἀντεισῆχθη τῶν ἔθνῶν. ἀλλ' οὗτοι μὲν εἰσεποιήθησαν, μακρυνθήσονται δὲ φησιν ἀπὸ σοῦ οἱ καταπίνοντές σε. ὅποιοι ἦσαν πάλαι πρότερον οἱ ἐν τῷ ἐκ περιτομῆς λαῷ πολλὰ δυνάμενοι ψευδοπροφήται καὶ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι κάκεῖνοι, περὶ ὧν ἐλέγετο· «οἱ καταπίνοντες τὸν λαὸν ὄλω τῷ στόματι», οὓς ἐλαθήσεσθαι καὶ μακρυνθήσεσθαι τῆς καινῆς καὶ νέας τοῦ θεοῦ πόλεως προλέγει, τοσοῦτον δὲ ἔσεσθαι τὸ πολὺ πλῆθος τῶν προσιόντων τῇ δηλωθείσῃ πόλει θεσπίζει ὡς ἐθέλειν οἰκοδομᾶς εὐρυτέρας καὶ μείζους. Ὅτι αὐτὸ δηλοῦται ἐν τῷ· ἐροῦσι γὰρ εἰς τὰ ὠτά σου οἱ υἱοὶ σου οὓς ἀπώλεσας στενός μοι ὁ τόπος, ποιήσόν μοι τόπον ἵνα κατοικήσω·

ἦσαν γὰρ ἐν ἀπωλείᾳ ποτὲ οὗτοι οἱ διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος τῆ πολιτεία τοῦ θεοῦ προσδραμόντες, οὓς ὄρωσα ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἀποθαυμάσει λέγουσα· Τίς ἐγέννησέ μοι τούτους; τὸ ξένον τῆς τῶν ἔθνῶν κλήσεως ἐκπληττομένη, ὁμολογήσει τε τὴν ἐπισυμβᾶσαν αὐτῇ ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀτεκνίαν. διό φησιν· ἐγὼ δὲ ἄτεκνος καὶ χήρα, τούτους δὲ τίς ἐξέθρεψέ μοι; ἐγὼ δὲ κατελείφθην μόνη, οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἦσαν; Εἴτ' ἐπειδήπερ ἠπόρησεν, ἀποκρίνεται πρὸς αὐτὴν ὁ θεὸς λέγων· Ἴδου αἴρω εἰς τὰ ἔθνη τὴν χειρά μου καὶ εἰς τὰς νήσους ἄρῶ σύσσημόν μου, καὶ ἄξουσι τοὺς υἱούς σου ἐν κόλπῳ, τὰς δὲ θυγατέρας σου ἐπ' ὠμων ἀροῦσι, διδάσκων ὅτι υἱούς αὐτῆς καὶ θυγατέρας, περὶ ὧν εἶπεν, ὅτι οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἦσαν; ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἔθνῶν πρὸς αὐτὴν συνάζει. τὴν χειρά δὲ μου φησιν ἄρῶ εἰς τὰ ἔθνη καὶ εἰς τὰς νήσους, δηλαδὴ τῆς ἐκκλησίας τὸ σύσσημον. ποῖον δὲ τοῦτο ἢ τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, μεθ' ὃ ἄξουσι φησι τοὺς υἱούς σου βασταζομένους ἐν ἀγκάλαις· οὕτως γὰρ ἠρμήνευσεν ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων· ὁ μὲν εἰπὼν· καὶ ἄξουσι τοὺς υἱούς σου ἐν ἀγκάλαις, ὁ δὲ· καὶ οἴσουσι τοὺς υἱούς σου ἐν ἀγκάλαις, τὰς δὲ θυγατέρας σου ἐπ' ὠμων ἀροῦσι. τίνες δὲ τοῦτο πράξουσιν ἢ πάντως που οἱ τοὺς εἰσαγομένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ χειραγωγοῦντες αὐτῶν τὴν φρενῶν νηπιότητα; οἷος ἦν Παῦλος λέγων Κορινθίοις· «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα». Καὶ τιθηνούς δὲ ἐξῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ βασιλεῖς εἰσάγει καὶ τὰς ἀρχούσας αὐτῶν τῆς αὐτῆς γενήσεσθαι τροφούς φησιν. ὅπερ καὶ αὐτὸ κατὰ λέξιν πληρούμενον αὐτοῖς εἶδομεν ὀφθαλμοῖς τῶν κρατούντων τῆς ἀνωτάτω ἀρχῆς τιθηνῶν τρόπον διαβασταζόντων τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, αἱ δὲ τούτων ἄρχουσαι, δηλαδὴ αἱ καθ' ἕκαστον ἔθνος καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν «ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι» τῆ ἀνωτάτω βασιλείᾳ διακονούμεναι τροφῶν δίκην ἐξυπηρετήσονται τοῖς ἐνδεέσι τῆς ἐκκλησίας νεύματι βασιλικῶ τὰ σιτηρέσια χορηγοῦσαι αὐτοῖς· διὸ τροφοὶ αὐτῆς ὠνομάσθησαν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον γαλοῦχοι φήσαντα· καὶ ἄρχουσαι αὐτῶν γαλοῦχοί σου. τίς δὲ ὀφθαλμοῖς ὄρων «τὰς» εἰρημένας «ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας» ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ γόνυ καμπτούσας καὶ τὸ μέτωπον ἐρειδούσας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, οὐκ ἂν ὁμολογήσειε πρὸς λέξιν καὶ πρὸς ἱστορίαν τέλος εἰληφέναι καὶ ταύτην τὴν προφητείαν διαρρήδη φήσασαν· ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς προσκυνήσουσί σοι καὶ τὸν χοῦν τῶν ποδῶν σου λείξουσιν. ἐπειδὴν δὲ ταῦτά φησι δι' ἔργων χωρήσει, τότε γνώση ὅτι ἐγὼ κύριος, καὶ οὐκ αἰσχυνθήσονται οἱ ὑπομένοντές με· καλὸν γὰρ τὸ μὴ ὀλιγωρεῖν μηδ' ἀπογινώσκειν τὴν ἐλπίδα τῶν ἐπηγγελμένων πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως· οὐ γὰρ αἰσχυνθήσονται οἱ ὑπομένοντες αὐτόν. Ταῦτ' εἰπὼν ἐξῆς διδάσκει τίνα τρόπον τὰ ὑποχέτρια τῷ διαβόλῳ ἔθνη ἠλευθερώθη αὐτοῦ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως· λέγει γὰρ· μὴ λήψεταιί τις παρὰ γίγαντος σκύλα; γίγαντα σημαίνων τὸν διάβολον καὶ τὴν ἀντικειμένην δύναμιν. μήτι οὖν τῷ τυχόντι φησὶ δυνατόν ἐστὶ γίγαντα παρατάξασθαι καὶ σκυλεῦσαι τὸν οὕτως ἰσχυρόν; εἰ δὲ καὶ ἐπιχειρήσειέ τις τὸν τοιοῦτον αἰχμαλωτεῦσαι, δικαίως γε ποιῶν ἄρα σωθήσεται; οὐχὶ κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ γίγαντος ὡς ὑπὸ ἰσχυροτέρου κινδυνεύσει περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας; ἀντὶ δὲ τοῦ ἀδίκως ἢ Ἑβραϊκῆ λέξις δικαίως περιέχει· ὁ γὰρ αἰχμαλωτεύων γίγαντα δικαίως τοῦτο ποιήσειε καὶ ὁ σκυλεύων αὐτόν ὁμοίως. ὅθεν ὁ μὲν Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων δίκαιον ἠρμήνευσαν· δίκαιον γὰρ τὸν τύραννον καὶ πάντα τὸν ἀδίκως κατέχοντα σκυλεύειν καὶ αἰχμάλωτον ποιεῖν, ἀλλὰ γὰρ τίς οὗτος ὁ δυνατός παρατάξασθαι τῷ τοιοῦτῳ καὶ διασωθῆναι ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς, «τὸ δὲ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον ὅπως θεῶ δυνατόν ἐστιν», ἐπακούσατε· Οὕτως λέγει κύριος· καὶ γίγας σκυλευθήσεται καὶ ὁ σκυλεύων αὐτόν σωθήσεται. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ἀλλὰ καὶ αἰχμαλωσία δυνατοῦ ληφθήσεται καὶ λῆψις φοβεροῦ

διασωθήσεται. τίς οὖν ἐστὶν ὁ ταῦτα πράξων, εὐθὺς παρίστησι λέγων· ἐγὼ δὲ τὴν κρίσιν μου κρινῶ, καὶ ἐγὼ τοὺς υἱοὺς μου ῥύσομαι, ἑαυτὸν σαφῶς διδάξας εἶναι τὸν μόνον δυνατὸν ἀφελέσθαι τοῦ δηλωθέντος τὰ σκῦλα. εἴθ' ἔξῃς διερμηνεύει, τίνες τὰ σκῦλα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἶναι λέγων· διὸ ἐπιφέρει· τοὺς υἱοὺς μου ῥύσομαι, ὧν ῥυσθέντων οἱ ἀφηρημένοι αὐτῶν ἐξ ἐπιφάνειας, αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν σάρκας φάγονται καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον πίνονται· οὐκέτι γὰρ ἐτέρων σάρκας ἐσθίειν δυνάμενοι τὰς ἑαυτῶν φάγονται οὐδὲ ἐκπίνειν ἔτι τὸ αἷμα τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν δυνάμενοι τὸ ἑαυτῶν αἷμα πίνονται ὡς καὶ μεθυσθῆναι αὐτοὺς ἐξ αὐτοῦ. τούτων δὲ οὕτως πραχθέντων αἴσθησις ἔσται πάσῃ τῇ σαρκί, τοῦτ' ἔστι πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἔτι σαρκίνοις οὖσιν, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ ῥυσάμενός σε καὶ ἀντιλαμβανόμενος. τίνα δὲ σὲ ἢ τὴν ἑμαυτοῦ πόλιν καὶ τὴν ἀποδοθεῖσαν Σιών, πρὸς ἣν πάντα ταῦτ' ἐλέγετο. τοῦτο οὖν γνῶσονται φησι καὶ ὁμολογήσουσιν ἀπαξαπλῶς πάντες ὡς οὐκ ἦν θνητῆς φύσεως τὸ κατόρθωμα τῆς τοσαύτης τῶν ἐθνῶν σωτηρίας, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις, ἣν ἢ τοὺς ἰδίους υἱοὺς ῥυσαμένη ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος γίγαντος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. καθ' ἑτέραν δὲ διάνοιαν δύναται ταῦτα ἐπὶ τοὺς κατὰ καιρὸν διώκοντας τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἀναφέρεσθαι τοῦ λόγου τὸ τέλος αὐτῶν καὶ τὴν καταστροφὴν διαγράφοντας καὶ ὡς τὰς ἑαυτῶν σάρκας φάγονται καὶ τὸ αἷμα ἑαυτῶν πίνονται. ὅτε καὶ γνῶσονται πάντες καὶ ὁμολογήσουσιν, ὅτι μὴ θνητὴ δύναμις ἦν ἢ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ῥυσαμένη, ἀλλ' ἦν ὁ ἀντιλαμβανόμενος αὐτῆς θεὸς Ἰακώβ. ἀντὶ δὲ τοῦ θεοῦ Ἰακώβ, ἰσχυρὸς Ἰακώβ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασιν. εὐκαίρως δὲ τοῦ θεοῦ Ἰακώβ ἢ τοῦ ἰσχυροῦ Ἰακώβ ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος ἀναπέμπων ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ἐν ἀνθρώπου σχήματι τῷ πατριάρχῃ Ἰακώβ ὀφθέντα θεόν, ὃν οὐδὲ ἕτερον ὑποληπτέον εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ἀσώματον τὸ θεῖον, ἄυλον, ἀναφές καὶ ἀπλοῦν· καὶ οὐκ ἂν τις ἐπ' αὐτῷ τὰ εἰκότα δρῶν φαντασίαν τινὰ λάβοι σωματικὴν. πλὴν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν ἀνθρωπίνως ἡμῖν τὸ περὶ αὐτοῦ διαλέγεται. οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δυνηθῆναι νοεῖν τοὺς ἐν αὐτοῖς καὶ παχέσιν ὄντας σώμασιν, εἰ μὴ καθάπερ ἐν τάξει παραδειγμάτων παρεκομίσθη τὰ καθ' ἡμᾶς, ἵν' ἐκ τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ ὄρατῶν πραγμάτων κἂν τὸ ἐκ μέρους νοεῖν ἰσχύσωμεν τὰ περὶ τῆς θείας οὐσίας. 2.37 Διελθὼν ὁ λόγος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην τῶν ἐθνῶν κλήσιν, τοῦ τε θεοσεβοῦς πολιτεύματος τὴν σύστασιν καὶ τὴν τοῦ δηλωθέντος γίγαντος καθαίρεσιν μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν ὡσπερὶ πείθων καὶ ἀπολογούμενος, δι' ἣν αἰτίαν ἐπισκοπήσας πάντα τὰ ἔθνη αὐτοὺς ἐκδότους ἐποίησατο. φησὶν οὖν εἰς αὐτῶν πρόσωπον· Μὴ μοί τις ὑμῶν καταμεμφέσθω ὡς ἐπιλελησμένῳ, ἧς ἔσφωρον πάλαι πρότερον περὶ ὑμᾶς σπουδῆς μηδέ τις καταιτιάσθω ὡς ἐμοῦ βιβλίον ἀποστασίου δεδωκότος τῇ πάλαι χώραν γαμετῆς ἐπεχούσῃ παρ' ἐμοὶ μητρὶ ὑμῶν, ἀλλὰ μηδ' ἐκβιασθέντα με ὑπόχρεως τῶν τινῶν πεπρακέναι ὑμᾶς νομιζέτω εἰς ἀπόδοσιν τοῦ χρέους· τούτων γὰρ οὐδὲν ἐξ ἐμοῦ γεγένηται. εἰ δὲ χρὴ τάληθῆ λέγειν· Ὑμεῖς ἑαυτοὺς πεπράκατε ταῖς ὑμετέραις ἀμαρτίαις, ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὁμολογήσετε ἂν καὶ αὐτοί, ὡς ἐγὼ μὲν οὐκ ὤκνησα θεὸς ὢν καὶ κύριος τῶν ὄλων ὑποκαταβῆναι τοῦ οἰκείου μεγέθους καὶ μέχρις ὑμῶν αὐτῶν ποιῆσαι τὴν ἑμαυτοῦ παρουσίαν. Ὅθεν καὶ ἦλθον καὶ μέσος ὑμῶν γέγονα καὶ σὺν ὑμῖν ἀνθρώπου δίκην ἐπολιτευσάμην, ἐκάλεσα δὲ πάντας ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν καὶ ταῦτα πάντα ἔπραξα δι' ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν. ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ ἀπαντῶν πρὸς με οὐδὲ ὑπακούων βοῶντος καὶ τοὺς πάντας ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν ἀνακαλουμένου, ἀλλ' ἔτι καὶ τοιαῦτα τετολμήκατε, ὅποια οὐκ ἂν ὑπομένοι ἂν ἀκοῇ. Ἄ δὴ καὶ αὐτὰ ἀνεξικακῶς ἤνεγκα δυνάμενος μηδὲν μηδ' ὄλως παθεῖν μηδὲ ἐπιτρέψαι τοιαῦτα τολμᾶν ἢ οὐ μέμνησθε ὑμεῖς αὐτοί, ὡς καιρῷ τινι «τὴν ἐρυθρὰν

θάλασσαν ξηράν» κατέστησα βουληθεὶς τοὺς προπάτορας ὑμῶν δι' αὐτῆς ἀγαγεῖν καὶ «ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου» δὲ «ποταμοῦ» ἀναδραμόντος εἰς τοῦπίσω τοῦ ρεύματος διήλθον ὡς διὰ ξηρᾶς χώρας οἱ τηνικαῦτα ὑπὸ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ποδηγούμενοι. πάντως δήπου καὶ τὰς κατ' Αἰγυπτίων δέκα πληγὰς οὐκ ἀγνοεῖτε, καθὼς ὡσπερ εἰ σάκκω περιβαλὼν τὸν οὐρανὸν σκότος τριήμερον εἰργασάμην. Τί οὖν ὁ τοσαῦτα ἐνδειξάμενος ἐπὶ τῶν ὑμετέρων προπατόρων οὐχ οἶός τε ἤμην καὶ νῦν ἐμαυτὸν καὶ τὸ δι' ἀνθρώπους ἀναληφθέν μοι ὄργανον σωματικὸν τῶν ὑμετέρων ἐξελέσθαι χειρῶν; ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο ἐδόκει τῷ ἐπὶ πάντων καὶ ἀνωτάτῳ κυρίῳ, ὃς καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ κύριος ὢν καὶ πατὴρ τυγχάνει, διὸ δὴ καὶ αὐτὸν κύριον ὀνομάζων φημί· Κύριος κύριος δίδωσίν μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ γνῶναι ἠνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον. εἰκότως «καὶ ὅτε κατηγορούμενος» «ἐσιώπων» καὶ ψευδομαρτυρούμενος παρ' ὑμῶν «οὐδὲν ἀπεκρινάμην», τοῦτ' ἔπραττον παραγγελία τοῦ πατρὸς, ἐπεὶ γὰρ ἐχρῆν «ὑπήκοον αὐτῷ γενέσθαι» «μέχρι θανάτου». τούτου χάριν σιωπὴν ἤγον τὰς ὕβρεις τὰς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναδεχόμενος εὖ εἰδώς, ὅτι ποτὲ ἔσται καιρὸς, καθ' ὃν «οὐκέτι σιωπήσομαι», ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν γλῶσσαν παιδείας ταύτη χρήσομαι εὐκαιρῶς, ἠνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον. γένοιτο δ' ἂν οὗτος ὁ καιρὸς, καθ' ὃν τὰς ἐμὰς ἐκκλησίας καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης ἰδρῶσω· τότε γὰρ οὐκέτι μὲν σιωπῇ χρήσομαι, βοήσομαι δὲ εἰς ἐπήκοον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν ἐμαυτοῦ γνωρίζων πατέρα, ὃς κατὰ τὸν εἰρημένον χρόνον χαριεῖται μοι ὡτὶ ἀκουστικὰ συνιέναι δυνάμενα τῆς ἐμῆς διδασκαλίας τὸν νοῦν, ἅπερ ταῖς ἐωθιναῖς ὥραις προσεδρεύοντα τῆς ἐμῆς μεταλήψεται παιδείσεως. αὐτὸς γὰρ ὁ ἐμὸς κύριος τὰ ἐμὰ ὦτα τὰ ἐμοὶ προσεδρεύοντα καὶ ἐμοὶ μαθητεύοντα διανοίξει. διὸ φημι· ἔθηκέ μοι πρῶτ', ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἔθηκέ μοι πρῶτ' γύρω, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἐγείρει ἐν πρῶτῃ ἐν πρῶτῃ ἐξεγείρει μοι ὡτίον τοῦ ἀκούειν· ὑμᾶς μὲν γὰρ καλῶν οὐκ εἶχον ὑπακούοντας. διὸ ἔλεγον· διότι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος; ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων; τοῖς δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς χαρισθησομένοις μοι μαθηταῖς κατὰ καιρὸν διαλεχθήσομαι τῆς τοῦ πατρὸς χάριτος, ἐμοὶ μὲν τότε λόγον παρεχούσης καὶ γλῶσσαν παιδείας, τοῖς δὲ ἐμοῖς μαθηταῖς ὡτὶ εἰς τὸ συνιέναι δύνασθαι τὴν τῶν ἐμῶν λόγων παιδείαν. ταῦτα μὲν οὖν οἶδα κατὰ καιρὸν γενησόμενα, τέως δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀπηνίκα τὴν ἐμαυτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἄφιξιν ἐποίησάμην. «ἐζήτουν» μὲν παρ' ὑμῖν τοὺς βουλομένους «σωθῆναι» οὐ μὴν εὐρίσκων, ἀλλὰ καὶ πάντας ὑμᾶς ἀνακαλούμενος, οὐκ εἶχον ὑπακούοντας, καὶ ἐπιστάντος δὲ τοῦ καιροῦ τῶν ὑμετέρων τολμημάτων βουλομένου τοῦ πατρὸς σιωπὴν ἤγον ὡς μηδὲν ἀποκρίνασθαι συκοφαντούμενον. Αὐτίκα δ' οὖν καὶ τύπτειν βουλομένοις παρεῖχον τὸν ἐμαυτοῦ νῶτον, ὑβρίζουσί τε αἰσχροῶς καὶ κατὰ τοῦ προσώπου τύπτουσι παρεῖχον τὰς σιαγόνας καὶ τὸ πρόσωπον δέ μου πληρούμενον τῶν ὑμετέρων σιέλων οὐκ ἀπέστρεφον, ἔμενον δὲ ἀδιάτρεπτος τὸν ἐμαυτοῦ σωματικὸν ἄνθρωπον ἔκδοτον παντοίαις ἀτιμίαις καὶ ὕβρεσι παρέχων μηδένα κατὰ μηδὲν ἀμυνόμενος· ἀπῆρκει γὰρ μοι τὸ νεῦμα τὸ πατρικόν, ᾧ «γινόμενος ὑπήκοος» τῶν ἀπάντων ἠνειχόμεν εἰδώς, ὅτι ὁ κυριεύων τῶν ὅλων κύριος βοηθός μοι παρῆν. διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν μου ὡσεὶ στερεὰν πέτραν παρέστησα πεπεισμένος, ὡς οὐ φέρει μοι αἰσχύνην ἢ πρὸς τὸν πατέρα ὑπακοή, ὃν καὶ πλησίον μου ἐστῶτα καὶ ὡσπερ ἀγνοηθεοῦντα τοῖς γινομένοις καὶ τὴν ἐμὴν δικαιοῦντα ὑπομονὴν διὰ παντὸς ἐώρων. εἰ δὲ τις ἔχοι τὰς κατ' ἐμοῦ ὕβρεις καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν ἐνδίκως ἐπενηχέθαι μοι φάναι διὰ τινὰ πλημμελήματα, δεικνύτω παρελθὼν εἰς μέσον, εἴ τις αἰτία ἢ πρόφασις ἐξ ἐμοῦ τῆς τοσαύτης κατ' ἐμοῦ ὕβρεως γέγονεν. Εἰ δὴ βούλοιτό τις κρίνεσθαι μοι καὶ τοιοῦτό τι ἀπελέγχειν, ἐγγισάτω μοι, εἰς μέσον τε παρελθὼν στήτω καὶ ἐλεγχέτω. οὐδενὸς δὲ ἔχοντος μέμψιν ἐπαγαγεῖν μήτε τῆ

διδασκαλία μήτε ταῖς πράξεις ταῖς ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμέναις, εἰκότως ὁ μὲν ἐμὸς κύριος βοηθὸς ἐμοὶ παρέσται. ἐπαμύνοντος γάρ φησι τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ πᾶσαν ὑμῶν ἐπήρειαν ἀφανίζοντος καὶ τὴν ἐμὴν ἰστάντος δόξαν, τίς ἔσται τοσοῦτος ἐν ὑμῖν ὡς ἀντιτάξασθαι τῇ ἀνικητῷ βουλῇ καὶ κακῶσαι δύνασθαι τὸν παρ' αὐτοῦ βοηθούμενον; οὐκοῦν εἴπερ τινὲς ἦσαν νουνεχεῖς οἱ γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπόσχοιντο ἂν τῶν κατ' αὐτοῦ σκευμάτων τε καὶ ἐγχειρημάτων διὰ προφητῶν ἀγίων προεγνωκότες, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειαν ἀδικῆσαι Χριστὸν θεὸν ὄντα καὶ κύριον καὶ υἱὸν ἀληθινὸν τοῦ πατρὸς. Ὑμεῖς δὲ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ σῆς καταφάγεται ὑμᾶς, ἢ καὶ εὐρὺς κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ βρωτὴρ κατὰ τὸν Ἀκύλαν. δι' ὧν σημαίνει τὴν παλαιώσιν τῆς κατ' αὐτοὺς σωματικῆς λατρείας· «πᾶν γὰρ τὸ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ». σῆτα δὲ καταβιβρώσκοντα αὐτοὺς τὴν συνειδήσιν ὧν τετολμήκασι δηλοῖ, δίκην σκώληκος κατεσθίουσης τὴν ψυχὴν· ὀρῶντες γὰρ τὴν τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀπόπτωσιν, ἦν ὑπέμειναν διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τιτρώσκονται καὶ κατεσθίονται. διὸ καὶ ἐπὶ τέλει τῆς μετὰ χειρὸς βίβλου περὶ τῶν αὐτῶν ὁ αὐτὸς θεοσπίζει λέγων· «ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσται εἰς ὄρασιν πάσης σαρκί». Τοσαῦτα περὶ τῶν κατὰ τὸ πάθος αὐτῶ συμβεβηκότων ἐπελθὼν αὐτὸς ὁ κύριος ἐπιφέρει τοῖς αὐτοῖς προσφωνῶν· Καὶ νῦν, εἴ τίς ἐστὶν ἐν ὑμῖν ὁ φοβούμενος τὸν κύριον, ὑπακουσάτω τῷ παιδί αὐτοῦ. ἑαυτὸν δὲ παῖδα θεοῦ λέγων ἐφίησι νοεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γεγονὼς υἱὸς ἐστὶν ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς. καὶ τὸ ἀκοῦσαι τῆς αὐτοῦ φωνῆς οὐ «νόμου παράβασις» ἦν, ἀλλὰ βεβαίωσις νόμου διὰ τύπου καὶ σκιαῆς προαναγράφοντος τὴν ἀλήθειαν, ἣτις ἐστὶν ὁ θεὸς καὶ τὰ αὐτοῦ θεοσπίσματα. «οὐ» γὰρ «βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ». ὅθεν ἔτι καὶ νῦν ὑμᾶς ἀνακαλοῦμαι ἐν τῷ τῆς ἀγνοίας σκοτῶ τυγχάνοντα καὶ φημι· Οἱ πορευόμενοι ἐν σκοτει καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς φῶς, πεποιθετε ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου καὶ ἀντιστηρίσασθε ἐπὶ τῷ θεῷ. μόνον ἦκετε καὶ ὑπακούσατε, ἐπαγγελλομένῳ τε ὑμῖν σωτηρίαν πιστεύσατε. Ἄλλ' ὡς ὀρῶ, πάσης μὲν ἀγαθῆς ἐλπίδος ἑαυτοὺς ἀποκλείετε, τὸ δὲ ἑαυτῶν πῦρ σωρεύετε καὶ κατισχύετε τὴν ἑαυτῶν φλόγα τῇ ἑαυτῶν «ἐπιμένοντες ἀπιστία» καὶ ταῖς κατ' ἐμοῦ βλασφημίαις τὸ περιμένον ὑμᾶς τῆς «αἰωνίου κολάσεως» πῦρ μειζόνως ἐξάπτοντες. διὸ καὶ ἐν λύπῃ κοιμηθήσεσθε, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἐν ὀδύνῃ κοιμηθήσεσθε, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· εἰς διαπόνησιν κοιμηθήσεσθε. Ἄλλ' ἵνα μὴ ταῦτα πάθοιτε, ἔτι καὶ νῦν παραινῶ ἐπιστρέψαι καὶ τούτων ἐπακοῦσαί μου τῶν λόγων. καὶ δὴ ἀκούετε, ὧ ἄνδρες οἱ προσποιούμενοι τε τὸν κύριον τιμᾶν, ἐναντία δὲ πράττοντες τῇ τοῦ κυρίου βουλῇ ἐν τῷ τὸ δίκαιον ἐλαύνειν καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἔχθραν ἠγεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον ὀρῶντες ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστιν γενόμενον ἄνθρωπον, οὐ συνίεσαν μὲν τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, ἀσυνετοῦντες δὲ πλεισταχοῦ παλιμφήμοις ἐλύπουν φωναῖς ἀνοσίως. καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἐναργῆ καθίστησιν αὐτοῖς τὴν εὐπρεπεστάτην αὐτοῦ δόξαν τε καὶ δύναμιν, καὶ τοῦ μικρὰ φρονεῖν ἐπ' αὐτῷ βούλεσθαι τινὰς ἀποκομίζει λέγων· «πεποιθατε ἐπὶ τῷ κυρίῳ». ἐναργέστατα δὴ οὖν κύριον ἑαυτὸν καὶ θεὸν εἶναί φησιν, ἀποκομίζων ὡς ἔφην τοῦ χαμαιπετῆ περὶ αὐτοῦ βούλεσθαι φρονεῖν τε καὶ λέγειν. τί οὖν ἐστὶν ὁ φημι· ἀποβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἦν ἐλατομήσατε, καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου, ὃν ὠρύξατε. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ εἰς τὸν βόθυνον, ὁ Σύμμαχος· εἰς τὴν τρυμαλιάν, ὁ δὲ Ἀκύλας· πρὸς ἐκκοπήν. ἔοικε δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος αἰνίττεσθαι αὐτὴν ἐκείνην τὴν τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος ὑποδεξαμένην «πέτραν», ἐν ἣ «ὁ Ἰωσήφ» τὸ σπῆλαιον ὠρύξεν «ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ». εἴτ' ἐνθὲνδε μεταβαίνει ἐπὶ τὸ

παράδειγμα τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς Σάρρας, οἱ δίκην πέτρας ἄγονοι καὶ ἄκαρποι καὶ ἄπαιδες γενόμενοι καὶ μέχρι γήρωσ ἐστειωμένοι «ὥσει τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει» συνέστησαν. διό φησιν· ὅτι εἷς ἦν, καὶ ἐκάλεσα αὐτὸν καὶ ἠγάπησα αὐτὸν καὶ ἐπλήθυνα αὐτόν. ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ πεποίηκα, οὕτω μὴ ἀπογινώσκετε, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης, ἦν ὑμεῖς αὐτοὶ ἐλατομήσατε, ἔσται τις ἐλπίς ἅπασιν ἀνθρώποις σωτηρίας, ὡς μὴ ἀπολειφθῆναι τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας, τὴν δοθησομένην ἅπασιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξ ἐμοῦ διὰ τῆς εἰρημένης πέτρας χάριν. ἦν μὲν οὖν πέτρα καὶ τὸ σπήλαιον, «ὃ ἐλατόμησεν ὁ Ἰωσήφ» «εἰς μνημεῖον», ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν οἶδεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος πέτραν ὀνομάζειν λέγων· «ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός». ἐπεὶ δὲ χεῖρας ἐπιβαλόντες τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐλωβήσαντο κατὰ τὸ πάθος οἱ τὸν θάνατον αὐτοῦ τυρεύσαντες, εἰκότως πρὸς αὐτοὺς εἴρηται τό· ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἦν ἐλατομήσατε, καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου, ὃν ὠρύξατε. τοῦτο δὲ διδάσκει καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐν Ψαλμοῖς λέγων· «ὠρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀσῆά μου». μήποτε δὲ βόθυνον λάκκου ἠνίξατο τὴν τρωθεῖσαν τοῦ σώματος αὐτοῦ «πλευράν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ ὕδωρ ἐξῆλθεν». Ἀλλὰ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς ἀγόνου καὶ ἀτέκνου καὶ τὴν φύσιν ἐστειωμένης Σάρρας παραδόξω καὶ θεϊκῇ δυνάμει «ὥσει τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει» συνέστη, οὕτω καὶ νῦν γενήσεται διὰ τῆς λατομηθείσης καὶ ὀρυχθείσης ὑφ' ὑμῶν πέτρας. δι' αὐτῆς γὰρ τῆς Σιών, λέγω δὲ τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα, τὴν ἀπεγνωσμένην Σιών δὲ λέγω· καὶ σὲ νῦν παρακαλέσω, Σιών, τὸ θεοσεβὲς δηλῶν παρακαλέσω, ὅπερ εἰς ἔρημον δι' ὑμᾶς κατέστη. πλην αὐτὸς ἐγὼ ἀναλήψομαι τὴν ἐρημίαν αὐτῆς καὶ θήσω τὰ ἔρημα αὐτῆς ὡς παράδεισον καὶ τὰ πρὸς δυσμὰς αὐτῆς ὡς παράδεισον κυρίου. ὡς ἐν παραθέσει δὲ τῆς πάλαι ἐχούσης τὸν ἄνδρα νῦν ἢ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία πάλιν ἔρημος ὠνομάσθη· ὡσπερ οὖν καὶ ἐν οἷς ὁ αὐτὸς προφήτης θεσπίζει λέγων· «Εὐφράνθητι, στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα». τίς δὲ ἦν ἢ τὸν ἄνδρα ἔχουσα ἀλλ' ἢ ἡ «τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου» ποιησαμένη; ἐν δὲ γε τῇ ἐρήμῳ ἔσται τίς φησι παράδεισος εἰκότως τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ, ὃν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ «πεφυτεῦσθαι» Μωσῆς συνέγραψε. διὸ λέγεται· ὡς παράδεισος κυρίου, τοῦτον δὲ ἔσσεσθαι φησι πρὸς ταῖς δυσμαῖς. «τοῖς γὰρ καθημένοις ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλε» τὸ σωτήριο καὶ ὁ τοῦ θεοῦ παράδεισος ὁ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου πνεύματος πεπληρωμένος, ἔνθα φησὶν εὐρήσειν ἀγαλλίαμα καὶ εὐφροσύνην καὶ πρὸς τούτοις ἐξομολόγησιν καὶ φωνὴν αἰνέσεως, τῶν μὲν κατορθούντων φωνὴν αἰνέσεως ἀφιέναι, τῶν δὲ ἐπιστρεφόντων ἐκ προτέρων ἀμαρτημάτων δι' ἐξομολόγησεως καθαιρομένων. 2.38 Τὴν κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ κατηγορίαν καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ δυσσεβείας αὐτῶν, τὰ τε διαδεξάμενα αὐτοὺς κακά, ἐφ' οἷς κατ' αὐτοῦ τετολμήκασι, διελθόν, εἶτα τῆς πάλαι ἐρήμου ἐκκλησίας τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν θεσπίσας καὶ ὡς ἔσται παράδεισος θεοῦ ἐν αὐτῇ καὶ ὡς ἀγαλλίαμα καὶ εὐφροσύνην εὐρήσουσιν οἱ ἐν αὐτῇ, ἐξομολόγησίν τε καὶ φωνὴν αἰνέσεως. ταῦτα προφήσας σφόδρα ἀκολούθως εἰς ὑπακοὴν τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἀνακαλεῖται οὐκέτι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τὸ συνήθως ὀνομαζόμενον Ἰσραὴλ, ἀλλὰ σαφῶς τὸν ἐξ ἔθνῶν συστάντα αὐτῷ λαὸν καὶ τοὺς τῶν ἔθνῶν βασιλεῖς αὐτοῖς ῥήμασι λέγων· ἀκούσατέ μου ἀκούσατέ μου, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς, πρὸς με ἐνωτίσασθε· ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἔθνῶν. λαὸν δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις οὐχ οὕτω τις γένοιτ' ἂν ἠλίθιος ὡς νομίσει δηλοῦσθαι ἐκεῖνον πρὸς ὃν ἐλέγετο· «ἰδοὺ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν», ἀλλ' ὁ παρῶν λαὸς ἐξ ἔθνῶν «χάριτι

θεοῦ σεσωσμένος» εἶη ἄν. τοῦτο τοιγαροῦν καὶ διὰ τῶν μετὰ χειῖρας προσφωνεῖ λέγων· ἀκούσατέ μου ἀκούσατέ μου, λαός μου. ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλεῖς προσέχειν τοῖς λεγομένοις βούλεται τοὺς τῶν ἔθνῶν ἄρχοντας ἢ καὶ τὰς βασιλείας τῆς γῆς· δηλῶν ἔστι γὰρ ὅτε τὰς βασιλείας τοῦτον ὀνομάζει τὸν τρόπον. τούτοις κατάλληλον διδασκαλίαν ἐκτίθεται λέγων· ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, ὃ δὴ καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὁμοίως ἐκδεδώκασιν. ἔδει γὰρ καινῶ λαῶ τῶ ἐξ ἔθνῶν συστησομένῳ καὶ νόμον δοθῆναι καινόν· ὁ γὰρ διὰ Μωσέως δοθεὶς ἀκατάλληλος ἦν τῇ τῶν ἔθνῶν πολιτεία πᾶσαν περιγράφων τὴν σωματικὴν θρησκείαν εἰς ἓνα τόπον τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις· διόπερ ἀναγκαίως αἰνιττόμενος τὴν καινὴν διαθήκην καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα φάσκει· ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἔθνῶν, πάλιν κἀνταῦθα φῶς τοῖς ἔθνεσιν ὑπισχνούμενος, οὐ μὴν τῷ Ἰσραήλ. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ἡ κρίσις μου, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ τὸ κρίμα μου ἐκδεδώκασι· κέκρικα γὰρ φησι, καὶ κρίμα παρ' ἐμοῦ ὄρισται τὸ γενέσθαι τοῖς ἔθνεσιν εἰς φῶς τὸν ἐμὸν τοῦτον νόμον καὶ τὸ ἐμὸν κρίμα. Καὶ ταῦτά φησιν οὐ μακρὰν ποτε ἔσται, ἐγγίζει δὲ ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐξαίφνης ταχυῶ· ἐγγὺς ἡ δικαιοσύνη· δικαιοσύνης γὰρ πεπλήρωτο ἡ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐξ ἴσου δωρηθεῖσα χάρις. τοῦτο δὲ ἦν ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ, ὃν «λαβὼν ἐν ἀγκάλαις ὁ Συμεὼν» ἀναγέγραπται εἰρηκῶς· «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου» καὶ τὰ ἐξῆς, τὴν θεότητα τοῦ λόγου σημαίνουσης τῆς προφητείας. ὡς γὰρ τὴν ἀνθρωπότητα ἐδήλου διὰ τοῦ σωτηρίου, οὕτως καὶ τὴν θεότητα τοῦτον ἠνίξατο τὸν τρόπον. μὴ φοβεῖσθε ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῶ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθε, ὅτι φησὶν· «οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ διωχθήσονται» καὶ ὄνειδισθήσονται καὶ φαυλισθήσονται ὑπὸ ἀνθρώπων, διωγμούς τε παντοίους καὶ πειρασμούς ὑπομενοῦσι. ὅθεν καὶ περιφράττων αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἤδη παραγγέλλει λέγων· μὴ φοβεῖσθε ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῶ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθε. Χρὴ δὲ μᾶλλον ὄραν φησὶν ἐπὶ τὸ διαδεχόμενον αὐτοὺς τέλος. ὃ δὴ καὶ ὑπογράφει λέγων· ὡσπερ γὰρ ἱμάτιον βρωθήσεται ὑπὸ χρόνου καὶ ὡς ἔρια βρωθήσεται ὑπὸ σιγῆς, οὕτω δηλαδὴ καὶ οὗτοι φθορᾶ καὶ ἀπωλεία παραδοθήσονται. ὅθεν οὐδὲν δεῖ φοβεῖσθαι, θαρσεῖν δὲ τῷ ἑαυτῶν σωτήρι, ὃν προεδίδαξεν ἀθάνατον καὶ ἀγήρω καὶ διαρκῆ καὶ σωτήριον ὑπάρχειν. καὶ αὐτῶν δευτεροῖ τὴν θεολογίαν ἐπισφραγιζόμενος διὰ τῶν μετὰ χειῖρας φάσκων· ἡ δὲ δικαιοσύνη μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται, τὸ δὲ σωτήριόν μου εἰς γενεὰς γενεῶν. 2.39 Ἡ προσθήκη Ἱερουσαλήμ οὔτε ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἀναγνώσει οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται, ἀλλ' ὁ μὲν Ἀκύλας· ἐξεγείρου φησὶν ἐξεγείρου, ἔνδυσαι κράτος, βράχιον κυρίου, καὶ ὁ Σύμμαχος· ἐξεγείρου ἐξεγείρου, ἔνδυσαι κράτος, βράχιον κυρίου, καὶ ὁ Θεοδοτίων δὲ ὁμοίως· ἐξεγείρου ἐξεγείρου, ἔνδυσαι κράτος, βράχιον κυρίου. ὅτι τοίνυν κατὰ πάντας τοὺς ἐρμηνευτὰς καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Ἑβραϊκὴν φωνὴν οὐ τῇ Ἱερουσαλήμ ὁ λόγος προσφωνεῖ, ἀλλὰ τῷ βραχίονι κυρίου· ἀκόλουθον ἂν εἶη καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν βραχίονα κυρίου τὴν τοῦ λόγου προσφώνησιν ἀναφέρειν, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐλέγετο· καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιούσιν. ἐφάσκομεν δὲ τὴν θεότητα τοῦ λόγου τοῦτον σημαίνεσθαι τὸν τρόπον, ἐπεὶ τοίνυν τῷ λαῶ παρεκελεύσατο μὴ φοβεῖσθαι ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῶ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθαι, ἀκολούθως ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ εὐχὴ ἀναπέμπεται πρὸς τὸν βραχίονα τοῦ θεοῦ παρακλητικῆ, ἐξεγερθῆναι αὐτὸν καὶ ὑπερμαχησαί τοῦ ἰδίου λαοῦ καθικετεύουσα. ἡμεῖς γὰρ φησὶν οὐδὲν ἔσμεν μὴ σοῦ προασπίζοντος καὶ ὑπερμαχοῦντος ἡμῶν, ὅθεν σὺ αὐτὸς ὁ βραχίων κυρίου ἐξεγείρου ἐξεγείρου καὶ ἔνδυσαι τὴν σαυτοῦ ἰσχὴν καὶ τὸ σαυτοῦ κράτος. οὕτω δὲ φησὶν ἐξεγείρου ὡς καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτου χρόνοις. διὸ κατὰ τὸν

Σύμμαχον εἴρηται· ἐξεγέρθητι κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν, γενεὰς αἰώνων. σὺ γὰρ ἦσθα ὁ «τὸν μέγαν δράκοντα» τὸν ἐν Αἰγύπτῳ τραυματίαν ἀπεργασάμενος καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καθελὼν, ὀπηνίκα «ἄρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ» «ἔρριψας» «εἰς θάλασσαν». καὶ νῦν ἐξεγείρου ὁ βραχίων κυρίου, ὅπως καὶ ἐφ' ἡμῶν τὰ ὅμοια ἐργάση καὶ διαγάγοις ἡμᾶς σώους ἀπὸ παντὸς πειρατηρίου. διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· μήτι οὐ σὺ αὐτὸς ὁ λατομήσας ὄρμημα; ἢ ἀλαζονείαν κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἀλλὰ καί· ἐτραυμάτισας δράκοντα, ἢ κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα· μήτι οὐ σὺ αὐτὸς ὁ ἐρημώσας θάλασσαν, ὕδωρ ἀβύσσου, ὁ θεὸς βάθη θαλάσσης ὁδὸν τοῦ διελθεῖν αὐτὴν ἐρρυσμένους καὶ λελυτρωμένους ὑπὸ κυρίου. Αὐτὰ τοῖνυν τὰ ἐπὶ τῶν παλαιῶν ὑπὸ σοῦ τοῦ βραχίονος κυρίου πεπραγμένα καὶ καθ' ἡμᾶς οἰκονόμησον· οὕτω γὰρ οἱ μὲν πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ σοῦ λαοῦ τὰ ὅμοια τοῖς παλαιοῖς τυράννοις πείσονται, οἱ δὲ σοὶ θεράποντες καὶ οἰκεῖοι ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' εὐφροσύνης, δηλαδὴ «τὴν ἐπουράνιον σου πόλιν», εἰς ἣν ἀφικόμενοι μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου ὡσπερ νικηταὶ τινες τοῖς παρὰ σοῦ βραβεῖοις ἀναδήσονται· ἐπὶ κεφαλῆς γοῦν αὐτῶν ἔσται αἴνεσις, ἣν ἀντὶ στεφάνου περιθήσονται, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς. ὅτε καὶ παντὸς φόβου ἐκτὸς γενήσονται οὐκέτι πολεμίους οὐδὲ ἐχθροὺς ὑφορώμενοι· ἐν γὰρ «τῇ ἐπουρανίῳ Σιών» ἀπέδρα ὁδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Ταῦτα τοῦ προφητικοῦ πνεύματος εὐξαμένου ἐκ προσώπου τοῦ νέου λαοῦ καὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίας ὁ παρακληθεὶς βραχίων τοῦ κυρίου ἀποκρίνεται καὶ φησιν· ἐγὼ εἰμι ὁ παρακαλῶν σε· «αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἰλασμός ἡμῶν» καὶ «ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς». εἶτα καὶ ὑπομιμνήσκει εὐκαίρως τῆς λογικῆς καὶ «κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένης» οὐσίας λέγων· γνῶθι τίς οὕσα ἐφοβήθης· σὺ μὲν γὰρ παρ' ἐμοῦ μεγίστης ἠξίωσαι τιμῆς, ὡς παρακαλεῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ. διὸ φημι· ἐγὼ εἰμι ὁ παρακαλῶν σε. οὐκ οἶδα δ' ὅπως ἐπιλαθομένη τῆς σαυτῆς ἀξίας δειλία ὑπήχθης καὶ ἐφοβήθης ἀπὸ ἀνθρώπου θνητοῦ καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἀνθρώπου. λέγει δὲ ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς δειλοτέρους καὶ ἀσθενεστέρους τῆς ἐκκλησίας· οἱ γὰρ τελειωθέντες καὶ τοῖς ἐν μαρτυρίοις στεφάνοις κατακοσμηθέντες ἔτυχον τῆς παρ' αὐτῷ δόξης. ἐπεὶ δὲ «οἱ πάντες» «ἐν σῶμα» τυγχάνουσι «καὶ πάσχοντος μέλους συμπάσχουσι πάντα τὰ μέλη», εἰκότως καὶ τοῖς δειλοτέροις καὶ ἀσθενεστέροις καὶ κατὰ καιρὸν τῶν διωγμῶν ὑποσκάζουσι τὴν παράκλησιν καὶ τὴν θεραπείαν προσάγει προσκαλούμενος αὐτούς ἐπὶ μετάνοιαν. διὸ φησι· γνῶθι τίς οὕσα ἐφοβήθης ἀπὸ ἀνθρώπου θνητοῦ καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἀνθρώπου, οἱ ὡς χόρτος ἐξηράνθησαν· δέον γὰρ ἄφοβόν σε καὶ ἀτάραχον διαμένειν ὡς ἂν ἐμόν ὄντα λαὸν εἰς τὸ τέλος ἀφορῶντα τῆς φθαρτῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως καὶ τοῦ μέλλοντος ὀλέθρου διαδέξεσθαι τούτους αὐτούς, οὓς ἐφοβήθης. Σὺ δὲ τούτους μὲν ἐφοβήθης, ἐπελάθου δὲ θεὸν τὸν ποιήσαντά σε, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιώσαντα τὴν γῆν, καὶ ἐφόβου αἰεὶ πάσας τὰς ἡμέρας τὸ πρόσωπον τοῦ θυμοῦ τοῦ θλίβοντός σε, τοῦ βουλευσαμένου ἐξᾶραι σε. ἀλλ' εἰ καὶ ἐφοβήθης δι' ἀσθένειαν, νῦν γοῦν τὸ τέλος αὐτῶν κατανοήσας καὶ τὸν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισμόν ἐννόησον παρὰ σεαυτῷ καὶ λόγισαι, ποῦ ἄρα ἀπέσβη ὁ θυμὸς ἐκεῖνος τοῦ θλίβοντός σε, ὃν ἐφόβου· ἐν γὰρ τῷ σώζεσθαι σε οὐ στήσονται οὐδὲ φανήσονται οἱ πρότερόν σε πολεμοῦντες, ὑμεῖς δὲ οἱ πρὸς ὀλίγον ταπεινωθέντες ἀναστήσεσθε τῆς πτώσεως, ἧς πεπτώκατε. Καὶ ταῦτ' ἔσται περὶ ὑμᾶς, ἐπειδὴ ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς σου ὁ μὴ μόνον «τὸν Φαραὼ» πάλαι ποτὲ τοῖς «τῆς θαλάσσης» παραδοὺς «βυθοῖς» καὶ τὸν ἑαυτοῦ διασώσας λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰεὶ τὴν αὐτὴν τῆς ἐμῆς θεότητος ἀρετὴν ἐνδεικνύμενος. πρὸς ὀλίγον μὲν γὰρ ὅτε βούλομαι τὴν θάλασσαν ἐπαίρεσθαι, συγχωρῶ ὡς ἐξηχεῖν αὐτῆς καὶ ταράσσεσθαι τὰ κύματα, πάλιν δ' αὐτὴν καταστέλλων πραῦνω καὶ εἰς γαληνὸν ἄγω. διὸ καὶ τοὺς κατὰ τῆς

ἐκκλησίας τῆς ἐμῆς διωγμούς εἰς δοκιμὴν τῶν ἐμῶν ἀθλητῶν ἀφήμι καὶ συγχωρῶ γίνεσθαι. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ταρασσῶν τὴν θάλασσαν καὶ ἠχῶν τὰ κύματα αὐτῆς, ἀλλὰ πάλιν ἐμοῦ θελήσαντος καταστέλλεται καὶ εἰρηνεύει τὰ πάντα. πλὴν ταρασσομένης τῆς θαλάσσης καὶ τῶν κυμάτων αὐτῆς ἐπαιρομένων ἐγὼ τοὺς ἑμαυτοῦ λόγους εἰς τὸ στόμα σου θήσω καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε. ὡς ἂν μὴ τι πάθοις ὑπὸ τῶν πολεμούντων, ἵνα δὲ ἐπὶ μᾶλλον θαρσαλέος γένη καὶ ἀτρεμῆς καὶ ἄπτωτος, μάνθανε ὡς ἐν τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐν ἣ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν καὶ τὸν σύμπαντα κόσμον «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι» παρήγαγον, ἐν αὐτῇ ταύτῃ σκεπάσειν σε ἐπαγγέλλομαι. τί οὖν χρὴ ἀγωνιᾶν ἢ φοβεῖσθαι φόβον ἀνθρώπινον, δέον ὑποτρέχειν τὴν ἐμὴν σκιὰν μηδὲ ἀναχωρεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους μου πάντοτε φέρειν διὰ στόματος; τὸ δέ· θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου, ὅμοιον γένοιτ' ἂν τῷ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λελεγμένῳ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· «ὅταν δὲ ἄγωσιν ὑμᾶς εἰς δικαστήρια, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν λόγος ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν». διὰ τοῦτο δὲ τὴν ἑμαυτοῦ χεῖρα, δι' ἧς ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, ἐξέφηνα ἀνθρώποις ἐπὶ τῷ εἰπεῖν με τῇ Σιών, τοῦτ' ἔστι τῷ ἐμῷ λαῷ, θαρσεῖν καὶ μὴ ἀγωνιᾶν ἔτι μηδὲ φοβεῖσθαι ἀπὸ ἀνθρώπου θνητοῦ. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ ἐν σκιᾷ τῆς χειρὸς μου σκεπάσω σε, ἐν ἣ ἐφύτευσα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν· καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν τῇ Σιών Λαός μου εἶ σύ, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ τοῦ εἰπεῖν τῇ Σιών Λαός μου εἶ σύ. πᾶς τοίνυν ὁ τοῦ θεοῦ λαὸς χρηματίζει ἂν εὐλόγως Σιών, καὶ ἡ Σιών οὐδὲν ἕτερον ἔσται ἢ ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ. δι' ὅλου δὲ τοῦ παρόντος λόγου τῷ ἐξ ἐθνῶν λαῷ ταῦτα προσπεφώνηται ὡς ἀποδέδεικται διὰ τῶν ἔμπροσθεν. 2.40 Τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν θεσπίσας ὁ λόγος διὰ τῶν πρὸ τούτου ἐν οἷς ἐλέγετο· «ἀκούσατέ μου ἀκούσατέ μου, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς, πρὸς με ἐνωτίσασθε· ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν», διὰ τῶν προκειμένων ἐπὶ ἐτέραν ὑπόθεσιν μεταβαίνει καὶ προσφωνεῖ τῇ πεσοῦσῃ Ἱερουσαλήμ, ἣ διαναστῆναι τοῦ πτώματος παραινεῖ. ἔοικε δὲ σημαίνειν διὰ τούτων τὴν ἐσχάτην αὐτῆς πῶσιν, ἣν πέπονθε μετὰ τὰ τολμηθέντα ἐν αὐτῇ κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, δι' ἧς καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ ἐπειράθη. χρηστὸς δὲ ὢν ὁ λόγος καὶ φιλόανθρωπος καὶ «μὴ βουλόμενος» «τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ» παραινεῖ αὐτὴν σπεύδειν εἰς μετάνοιαν ὑπογράφων ἐλπίδας ἀγαθὰς, εἰ μετανοήσειε. διὸ φησιν· Ἐξεγείρου ἐξεγείρου ἀνάστηθι, Ἱερουσαλήμ ἡ πιούσα ἐκ χειρὸς κυρίου τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ· οὐκοῦν Ἱερουσαλήμ ἐστὶν ἡ πιούσα τὸ ποτήριον τῆς ὀργῆς. καὶ ἔστιν ἐτέρα Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς τὰ μάλιστα θεσπίζεται, διόπερ οὐ χρὴ συγχωρεῖσθαι οὐδὲ νομίζειν περὶ τῆς αὐτῆς λέγεσθαι οὐδὲ ἐναντία· ἡ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐν οὐρανῷ, ἧς καὶ βασιλεύειν λέγεται ὁ θεός, ἧς οὔτε ὀργὴ οὔτε θυμὸς ἄπτεται· «ἀπέδρα» γὰρ «ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς» ἐξ αὐτῆς, ἡ δὲ ἐστὶ συνεστῶσα ἐπὶ γῆς τοῦ θεοῦ πόλις, δι' ἧς ἀπεδείκνυμεν σημαίνεσθαι τὸ θεοσεβὲς ἐν ἀνθρώποις πολίτευμα· ἐτέρα δὲ παρὰ ταύτας ἐστὶν ἡ τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ πεπειραμένη διὰ τὰς τῶν οἰκητόρων παρανομίας. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὸ ποτήριον τῆς πτώσεως, τὸ κόνδου τοῦ θυμοῦ μου, ὁ Σύμμαχος τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, τὸν κρατῆρα τοῦ σπαραγμοῦ ἔπιε καὶ ἐξεστράγγισε, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ παρηγορῶν αὐτὴν ἐξέδωκε. πίνει δὲ τις τὸ ποτήριον θυμοῦ καὶ πτώσεως καὶ πίων ἐκτραγγίζει, ὅτε πάσας ὑφίσταται τὰς τιμωρίας καὶ τὰς κολάσεις τὰς ἐπαγομένας, ὑπὲρ ὧν ἔπραξεν ἀτοπημάτων. ὡς δὲ ἱατρῶν παῖδες τοῖς καχεκτοῦσι πικρὰς προσάγουσιν ἀντιδότους ὑπὲρ τοῦ καθᾶραι τὴν ἐν τῷ σώματι προϋποκειμένην κάκωσιν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ θεοῦ λέλεκται· «ποτήριον ἐν χειρὶ

κυρίου οίνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος, καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη, πίνονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς»· ἀναλόγως γὰρ τοῖς ὑποκειμένοις τῇ ψυχῇ πάθειν ὁ τῶν ψυχῶν ἰατρὸς τὰς τιμωρίας αὐτῇ προσάγει ὡσπερ τινὰς ἀντιδότους θεραπευτικὰς ἐπὶ καθάρσει τῆς προϋποκειμένης κακίας. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, τοῦ τε ἐν αὐτῇ λαοῦ γεγονέναι διδάσκει. οὐδένα δέ φησιν εὐρήσθαι τῶν ἐν αὐτῇ γεγεννημένων υἱῶν αὐτῆς τὸν δυνάμενον αὐτὴν παρακαλέσαι καὶ τῶν κακῶν ἀπαλλάξαι. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ ἐπληροῦτο οὐκ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὸ πάθος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὅτε οὔτε προφήτης οὔτε ἱερεὺς οὔτε τις τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν εὕρηται ἐν αὐτῇ, ἐπεὶ καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς ἐξ ἑαυτῶν ἤλασαν, τοὺς μὲν ἀνελόντες, τοὺς δὲ πληγαῖς αἰκισάμενοι καὶ πορρωτάτω ἑαυτῶν ἐκδιώξαντες. κατὰ γὰρ τοὺς τῶν Βαβυλωνίων χρόνους πολιορκηθείσης τῆς πόλεως καὶ τοῦ λαοῦ αἰχμαλώτου ληφθέντος ὑπελίποντο ἐν αὐτοῖς ἄνδρες δίκαιοι καὶ προφῆται οἱ παρακαλεῖν αὐτοὺς δυνάμενοι. ἀλλὰ νῦν φησιν ἡ προφητεία· οὐδεὶς ἦν ὁ παρακαλῶν σε ἀπὸ τῶν τέκνων σου, ὧν ἔτεκες. ἀντὶ δὲ τοῦ· δύο ταῦτα ἀντικείμενά σοι, ὁ Σύμμαχος δύο φησὶν ἐστὶ ταῦτα τὰ συσταθέντα σοι· τίς λυπηθήσεται σοι; ἡ ταλαιπωρία καὶ ἡ συντριβὴ καὶ ὁ λιμὸς καὶ ἡ μάχαιρα· τίς παρηγορήσει σε; Καὶ ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον· οἱ υἱοὶ σου ἐπορεύθησαν ἀγόμενοι ἐπ' ἀρχῆς πάντων ἀμφιβλήστρων ὡς ὄρυξ ἐν ἀμφιβλήστρω, καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ ἐρμηνευτὰς ἀντὶ τοῦ· ὡς σευτλίον ἡμίεφθον, ὡς ὄρυξ εἴρηται ἡμφιβληστρευμένος ἢ συνειλημμένος. ὄρνεον δὲ ἐστὶν ὄρυξ οὕτω καλούμενος, ὃ παραβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀμφιβλήστρω τοῦ διαβόλου περιβληθέντας· διὸ καὶ τῷ θυμῷ παρεδόθησαν. ὅθεν ὁ Σύμμαχος ἐπιλέγει· οἱ πλήρεις ὀργῆς κυρίου, ἐπιτιμήσεως τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπιφέρει· διὰ τοῦτο ἄκουσον δὴ κεκακωμένη καὶ μεθύουσα οὐκ ἀπὸ οἴνου. καὶ ἐπιφέρει κατὰ τὸν Σύμμαχον· τάδε λέγει ὁ δεσπότης σου· καὶ ὁ θεός σου ὑπερμαχήσει τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἰδοὺ ἦρα ἀπὸ τῆς χειρός σου τὸ ποτήριον τοῦ σπαραγμοῦ, τὸν κρατῆρα τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ, οὐ προσθήσεις πιεῖν αὐτὸ ἔτι. ἐπαγγέλλεται δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ ὁ λόγος λήψεσθαι ἀπ' αὐτῆς τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ, εἰ μετανοήσῃ· τὸ γὰρ ἰδοὺ ἦρα ἀντὶ τοῦ λήψομαι εἴρηται. εἰ τάδε ποιήσεις τὰ προσταττόμενά σοι καὶ εἰ πεισθείς τῷ φάσκοντί σοι λόγῳ· «Ἐξεγείρου ἐξεγείρου ἀνάστηθι, Ἱερουσαλήμ»· «ἐξεγερθείση» γὰρ αὐτῇ καὶ διαναστάση ἐπαγγέλλεται τὰ εἰρημένα, ὡσεὶ μὴ πεισθείη μηδὲ διεγερθείη μηδὲ τοῦ πτώματος ἀνασταίη, μείνειε δὲ ἀπειθῆς καὶ ἀνήκοος, αὐτῇ ἑαυτῆς ἔσται αἰτία τοῦ μὴ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων. ταῦτα δὲ πρὸς πᾶν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐλέγετο· οὐ γὰρ τοῖς λίθοις καὶ τοῖς οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' οὐδὲ τῷ χοῖ τῆς γῆς καὶ τῇ ἐρημίᾳ τοῦ τόπου ταῦτα προσεφωνεῖτο. νοήσεις δὲ τοῦ λόγου τὴν διάνοιαν ἀπὸ τοῦ καὶ ἐν ἑτέροις λέγεσθαι τοῖς αὐτοῖς· «μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; ἵνα τί ἀποστρέφετε ἀποστροφὴν ἀναιδῆ; λέγει κύριος». διαναστήσιν αὐτὴν τοίνυν ἐπαγγέλλεται μηκέτι πίεσθαι τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ· δοθήσεσθαι γὰρ αὐτὸ τοῖς αὐτῆς πολεμίοις. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ θήσω αὐτὸ εἰς χεῖρας τῶν ἀποικισάντων σε, τῶν εἰπόντων τῇ ψυχῇ σου Κύψον, ἵνα παρέλθωμεν· καὶ ἔθηκας ὡς γῆν τὸν νῶτόν σου καὶ ὡς πάροδον τοῖς παροδεύουσιν. Εἰκὸς δὲ ταῦτα λέγεσθαι καὶ περὶ ἀντικειμένων δυνάμεων, αἷς ὑποτάσσει ἑαυτὴν πᾶσα ψυχὴ ἢ τοῦ θεοῦ ἀποστάσα· ἢ μὲν γὰρ τῷ θεῷ προσιοῦσα ὀρθίος ἔστηκεν ἄνω βλέπουσα καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπηρμένη, ἢ δὲ συνάψασα ἑαυτὴν τοῖς τὴν ἁμαρτίαν ἐνεργοῦσι δαίμοσι πονηροῖς ἀναγκάζεται «κύπτειν», ὅποια «ἦν ἢ» ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ «συγκύπτουσα εἰς τὸ παντελὲς καὶ μὴ δυναμένη ἀνανεῦν γυνή», περὶ ἧς ὁ σωτὴρ ἔλεγε· «ταύτην δὲ θυγατέρα οὖσαν Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη». οὕτω δ' οὖν καὶ

ἡ Ἱερουσαλήμ ὅλη δι' ὅλου χαμαὶ πεσοῦσα καὶ εἰς ἔδαφος ἀπλωθεῖσα ὡς καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ταπεινωσάντων αὐτὴν προστάττεται διαναστῆναι, καὶ δεύτερον δὲ αὐτῇ προσφωνεῖ ὁ λόγος φάσκων· Ἐξεγείρου ἐξεγείρου, Σιών, ἔνδυσαι τὴν ἰσχύν σου, Σιών· ἔχει γάρ τινα μεγίστην δύναμιν καὶ ἰσχύν ἢ λογικὴ ψυχὴ καὶ δόξαν ἔχει μεγάλην, ἅτε «κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένη» ἦν, ἐπαναλαβεῖν αὐτὴν βούλεται καὶ γενέσθαι πόλιν ἁγίαν ὡς μηκέτι διαβαίνειν δι' αὐτῆς ἀπερίτμητον μηδὲ ἀκάθαρτον· διὰ μὲν οὖν τοῦ ἀπεριτμήτου τὸν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόφυλον σημαίνει, διὰ δὲ τοῦ ἀκαθάρτου τὸν εἰδωλολάτριν. εἰ τοίνυν ὑπακούσειας τῷ προστάγματι καὶ διαναστᾶσα γένοιο ἁγία πόλις τοῦ θεοῦ, ἐπαγγέλλεται σοὶ φησὶν ὁ λόγος μήτε εἰδωλολάτριν μήτε ἀλλογενῆ διαβήσεσθαι διὰ σοῦ. Καὶ ἕτερον δὲ αὐτῇ παρακελεύεται πράξαι λέγων· ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι, Ἱερουσαλήμ· ἐπ' αὐτῇ γὰρ ἦν τὸ ἀποτρίψασθαι τὸν περιπλασθέντα αὐτῇ χοῦν καὶ τὸ διαναστῆναι τῆς ἐπισυμβάσης αὐτῇ πτώσεως καὶ τὸ ἐκλῦσαι τὸν ἐπιτεθέντα αὐτῇ δεσμὸν τοῦ τραχήλου, ὧ τὴν ψυχὴν ὡσπερ βρόχῳ κατέδησαν «σειραῖς ἁμαρτιῶν» αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις. καὶ ὅτι ταῦτα οὐ πρὸς τὰ οἰκοδομήματα οὐδὲ πρὸς τὴν αἰσθητὴν πόλιν λέλεκται, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἄπιστον λαὸν διασαφεῖ, δι' ὧν ἐπιφέρει ἐξῆς λέγων· ἔκλυσαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου σου, ἢ αἰχμάλωτος θυγάτηρ Σιών. σαφῶς γὰρ αἰχμάλωτον εἰπὼν οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν λαὸν ἐδήλωσεν ὅλον δι' ὅλου ληφθέντα αἰχμάλωτον ὑπὸ τῆς διαβολικῆς δυνάμεως. διὸ καὶ σαφέστερον προσφωνῶν τῷ αὐτῷ λαῷ φησὶ· Δωρεὰν ἐπράθητε, καὶ ἀνωτέρω δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐλέγετο· «ἰδοὺ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν. διότι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων», ἀντικρὺς τοῦ λόγου διὰ τούτων τὴν εἰς ἀνθρώπους πάροδον τοῦ κυρίου δηλοῦντος, μεθ' ἣν «ἐπράθησαν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν» δωρεὰν μηδὲν ἀντικαταλλαξάμενοι τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας. πλὴν καὶ μετὰ τοσαῦτα εἰς σωτηρίαν ὁ λόγος αὐτοὺς ἀνακαλούμενος ἐπαγγέλλεται λυτρώσασθαι αὐτούς, εἰ βουληθεῖεν προσδραμεῖν αὐτῷ καὶ καταδέξασθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν, λυτρώσεσθαι δὲ οὐ μετὰ ἀργυρίου· οὐ γὰρ ἦν σωματικὴ αὐτῶν ἢ αἰχμαλωσία, ἵνα διὰ λύτρων σωματικῶν τύχωσι τῆς ἐλευθερίας, ἐπειδὴ τὰς ψυχὰς ἦσαν πεπραμένοι. διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἀργυρίῳ λυτροῦσθαι ἔμελλον, «ἀλλὰ» δηλονότι «τῷ τιμίῳ τοῦ Χριστοῦ αἵματι». Τούτοις ἐξῆς κατηγορεῖ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ εἰς Αἴγυπτον πάλαι καταβεβηκότος οἰκεία προαιρέσει καὶ μετὰ ταῦτα ἀπαχθέντος εἰς Ἀσσυρίους βία καὶ ἀνάγκη. ἀντὶ δὲ τοῦ· βία ἦχθησαν, ὁ Σύμμαχος· καὶ Ἀσσοῦρ φησὶν ἔνεκεν οὐδενὸς ἐδημαγώγησεν αὐτόν. ἀλλὰ πάλαι μὲν φησὶν ὑποχείριος γέγονεν Αἰγυπτίους ἔπειτα Ἀσσυρίους, νῦν δὲ ἐπὶ τῆς ἐμῆς παρουσίας ἄλλω λόγῳ δωρεὰν ἐπράθησαν. διὸ ἐπιλέγεται· καὶ νῦν τί ὧδε ἔσται; ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· καὶ νῦν τί ἐστὶ μοι ὧδε; οὐδὲν γὰρ φησὶν ὧδε παρ' αὐτοῖς εὐρίσκω, ὃ δὴ καὶ ἀνωτέρω ἐδηλοῦτο λέγων· «διότι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων». ἀλλὰ πάλαι μὲν βία καὶ ἀνάγκη καταδεδουλωμένοι πρότερον μὲν τοῖς Αἰγυπτίους ἔπειτα δὲ τοῖς Ἀσσυρίοις διὰ τὰς αὐτῶν παρεδόθησαν ἁμαρτίας, νῦν δὲ δωρεὰν ἐλήφθησαν «ὡς ὄρυξ ἐν ἀμφιβλήστρω» ὑπὸ τοῦ τῶν ψυχῶν θηρευτοῦ τοῖς τῆς κακίας «ἀμφιβλήστροις» περιβληθέντες. διὸ ἐπιλέγει· ὅτι ἐλήφθη ὁ λαός μου δωρεὰν, θαυμάζετε καὶ ὀλολύζετε. ὁ μὲν Σύμμαχος· οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτοῦ φησὶν ὀλολύζουσιν, ὁ δὲ Ἀκύλας· οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτοῦ δακρύουσιν, ὁ δὲ Θεοδοτίων· οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ὀλολύζουσιν. οὐκοῦν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ προεστῶτες τοῦ λαοῦ ὡς αἴτιοι τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ γενόμενοι κολάσει παραδοθέντες ὀλολύζουσιν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ καὶ «ἀνασεΐσαντες τὰ πλήθη» ταῖς κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀθείοις

χρήσασθαι φωναῖς. ὁ δὲ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδηλοῦτο ἐν τῷ· «αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελώνά μου, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν»; τούτοις ἐξῆς ἐπαναλαβῶν ὁ λόγος φησί· τάδε λέγει κύριος Δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· διὰ παντὸς ὅλην τὴν ἡμέραν τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται. τὸ δέ· ἐν τοῖς ἔθνεσιν οὔτε ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται. σημαίνει δὲ διὰ τούτων ἡ προφητεία τὰς κατὰ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας αὐτῶν, ἃς δι' ἡμέρας ἀπάσης ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς ποιοῦνται οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους. Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν φησι τοιοῦτοι, ἕτερος δὲ συστάς ἐμοὶ λαὸς ἐξ ἔθνων, περὶ οὗ διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἴρηται· γινώσεται τὸ ὄνομά μου, ὅπερ ὑμεῖς βλασφημεῖτε «οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὴν δύναμιν». ὁ δὲ ἐμὸς λαὸς γινώσεταιί μου τὸ ὄνομα αὐτῆς πείρα μαθῶν, ὅσης μετέχει σωτηρίου καὶ θείας δυνάμεως. καὶ ταῦτα ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ποία δὲ ταύτη, ἀλλ' ὅταν ἐγὼ φησιν αὐτὸς ὁ νῦν διὰ τῶν προφητῶν ταῦτα φθεγγόμενος τὴν ἑαυτοῦ ποιήσωμαι παρουσίαν εἰς ἀνθρώπους; καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ εἴρηται· γινώσεται ὁ λαὸς μου τὸ ὄνομά μου διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτι ἐγὼ αὐτὸς ὁ λαλῶν· ἰδοὺ εἰμι, ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγεν, ὅταν ἐγὼ αὐτὸς ὁ νῦν διὰ τοῦ προφήτου λαλῶν ταῦτα ἑαυτὸν ἀνθρώποις ἐπιδείξας εἶπομι, ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ λαλῶν· πάρειμι. 2.41 Θεσπίσας ὁ λόγος τὴν εἰς ἀνθρώπους παρουσίαν αὐτοῦ «πάσαι διὰ τῶν προφητῶν λαλοῦντος» σφόδρα ἀκολούθως ἐπισυνάπτει τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τὸ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διαδοθὲν διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, ὧν τὴν μνήμην διὰ τῶν προκειμένων ποιεῖται. τὴν δὲ τούτων διάνοιαν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀπόστολος ἐκλαβὼν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦτον μετέφρασε τὸν τρόπον· «ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ, τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην». ὁ δὲ Σύμμαχος τὰ κατὰ τοὺς τόπους οὕτως ἡρμήνευσε· τί εὐπρεπεῖς ἐπὶ τῶν ὁρέων πόδες εὐαγγελιζομένου, ἀκοὴν ποιῶντος εἰρήνην, εὐαγγελιζομένου ἀγαθὰ, ἀκουστὴν ποιῶντος σωτηρίαν. ἀντὶ τοῦ σωτηρίαν, ἰησοῦα ἢ Ἑβραϊκῆ λέξις περιέχει, ὥστε εἰ ἦσαν ἀμετάβλητον φυλάξαντες οἱ ἐρμηνευταὶ τὴν Ἑβραϊκὴν φωνήν, οὐδὲν ἐκώλυεν αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀκουτίζοντος τὸν Ἰησοῦν. κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· τί ὠραιώθησάν φησιν ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ, ἀκουτίζοντος σωτηρίαν, κατὰ δὲ τὸν Θεοδωτίωνα· ὡς εὐπρεπεῖς ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ. ἐν τούτοις τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν τῶν κηρύκων τοῦ εὐαγγελίου τοὺς πόδας ἀποθαυμάζει, δι' ὧν πεποίηται δρόμον ἐκπεριελθόντες τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη περίοδον. ὠραῖοί τε ἦσαν αὐτῶν οἱ πόδες καὶ διὰ τὸ κεκαθάρθαι ὡς ἂν τοῦ σωτῆρος αὐτοὺς «ἀπονίψαντος», ἐπὶ δὲ τῶν ὁρέων ἔτρεχον διὰ τὸ μετέωρον καὶ ὑψηλὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, εἰρήνην δὲ κατήγγελλον ἀνθρώποις εὐαγγελιζόμενοι τὴν πρὸς θεὸν εἰρήνην καὶ ταύτην γε τὴν εἰρήνην, ἣν «τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» εὐηγγελίζοντο, δηλοῦντες τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ «ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ». διὸ ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη» λέγων ἔγραφε. καὶ ἀγαθὰ δὲ εὐηγγελίζοντο, τὰ ὄντως ἀγαθὰ, τοὺς μακαρισμοὺς καταγγέλλοντες, οὓς ὁ σωτὴρ ἐδίδου διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. ἔλεγε δὲ τὸ κήρυγμα τῇ Σιών, δηλαδὴ τῷ θεοσεβεῖ πολιτεύματι καὶ τῷ χορῷ τῷ ἀποστολικῷ· Βασιλεύσει σου ὁ θεός, διὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἅπασιν κατήγγελλον ἀνθρώποις. Ἀντὶ δὲ τοῦ· φωνὴ τῶν φυλασσόντων σε ὑψώθη, ὁ Σύμμαχος φωνὴ τῶν σκοπῶν σου ἐπῆρε φωνὴν εἴρηκε καὶ ἐπήγαγεν· ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἰνέσουσιν· ὀφθαλμοφανῶς γὰρ ὄψονται ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν Σιών, πάλιν κἀνταῦθα τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος Σιών ὀνομαζομένου, κατὰ δὲ

τὸν Ἀκύλαν· φωνή φησι τῶν σκοπῶν σου ἐπῆρε φωνήν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀγαλλιάσονται· ὅτι ὀφθαλμὸν ἐν ὀφθαλμῷ ὄψονται, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· φωνή τῶν σκοπῶν σου ἐπῆρε φωνήν, περὶ οὗ αἰνέσουσιν· ὅτι ὀφθαλμὸν ἐν ὀφθαλμῷ ὄψονται, σκοποὺς ἐνταῦθα τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὀνομάζοντος τοῦ λόγου. ὥσπερ γὰρ ἐκαλοῦντο σκοποὶ τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ οἱ παρ' αὐτοῖς γενόμενοι προφήται, οὕτω καὶ νῦν τῆς νέας καὶ καινῆς Σιών, δηλαδή τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι γεγόνασι σκοποὶ καὶ φύλακες, οἱ καὶ ὀφθαλμοφανῶς αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι τοῦ σωτῆρος γενόμενοι ὑψωσαν τὴν ἑαυτῶν φωνήν ὡς ἐξάκουστον αὐτὴν γενέσθαι πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. οἱ δ' αὐτοὶ πάσης πνευματικῆς εὐφροσύνης ἐπληροῦντο ἔλεουμένης ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς ἀποδοθείσης ἡμῖν Σιών καὶ τῶν πάλαι ἐρήμων αὐτῆς σωζομένων διὰ τῆς σωτηρίου ἀπολυτρώσεως. Ἀντὶ δὲ τοῦ· ῥηξάτω εὐφροσύνην ἅμα τὰ ἔρημα Ἱερουσαλήμ, ὁ Σύμμαχος· ἰλαρύνθητε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὁμοῦ τὰ ἔρημα Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ νοουμένης τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως, λέγω δὲ τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος, οὗ τὰ πάλαι γενόμενα ἔρημα εὐαγγελίζεται, νῦν ὁ λόγος ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης πληρωθήσεται διὰ τὸ τοῦ θεοῦ ἔλεος. Σφόδρα δὲ ἀκολουθῶς τίνα ἦν τὰ εἰρημένα τῆ Ἱερουσαλήμ, παρίστησι συνάπτων ἐξῆς καὶ λέγων· ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ εἴρηται· ἀπεκάλυψε κύριος τὸν βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ ὄψεται πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ὁρᾷς ὅπως καὶ διὰ τούτων τοῖς ἔθνεσι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα τὰ ἐπαγγελλλόμενα ὑπισχνεῖται· τὸν γὰρ βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ἦν ὁ θεὸς λόγος, ἀποκαλύψει τὸν θεὸν φησι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ ὄψεσθαι πάντα τὰ ἄκρα τῆς γῆς τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. οὐκοῦν ἐπειδὴν αὐτὸς φωνήσῃ τῆ Σιών καὶ τῆ Ἱερουσαλήμ, τὰ λελεγμένα ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν ἀναφέρεται· τὸ γὰρ θεοσεβὲς πολίτευμα, ὅτε μὲν παρ' ἐκείνοις ἦν, ὅτε δὲ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὃ δὴ Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ ὠνόμασται. διὸ καὶ πάντοτε ἐν ἀνθρώποις συνέστηκεν ἡ τοιαύτη τοῦ θεοῦ πόλις· οὐδὲν οὖν διαφέρει Σιών καλεῖσθαι καὶ Ἱερουσαλήμ ὀνομάζεσθαι τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀφωρισμένην τῷ θεῷ ἐκλογίην. Καὶ ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται τὸ θεοσεβὲς ἐν ἀνθρώποις πολίτευμα, τούτοις ἐξῆς εἰς πρόσωπον τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν φησιν· ἀπόστητε ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, δῆλον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἀπίστου λαοῦ, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς καὶ ἀφορίσθητε, οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου. σκευὴ δὲ κυρίου ἦν τὰ ἐκλεχθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου σώματα αὐτῶν «ἐν ἀγιωσύνη καὶ τιμῇ» τῷ θεῷ ἀφωρισμένα ἢ καὶ σκευὴ κυρίου ἐτύγχανε τὰ τῆς καινῆς διαθήκης εὐαγγέλια, ἅπερ ἐπικομιζομένους ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἀπιστίας τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ καὶ ἀφορίζεσθαι αὐτῶν προστάττει. Καὶ ἐπιλέγει· ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε οὐδὲ φυγῆ πορεύσεσθε· οὐ γὰρ ὡς ἐλαυνόμενοι προῆλθον εἰς τὴν περίοδον τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ προθυμία πάση καὶ προαιρέσει αὐτεξουσίῳ κελευσθέντες «μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ αὐτοῦ ὀνόματι». διὸ ὡς πρὸς αὐτοὺς εἴρηται· ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε οὐδὲ φυγῆ πορεύσεσθε· ἐποιοῦντο γοῦν τὴν πορείαν σὺν πάσῃ εἰρήνῃ ἔχοντες σὺν αὐτοῖς τὸν εἰρηκότα αὐτοῖς· «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»· ὃ δὴ σημαίνει καὶ ὁ παρῶν λόγος φάσκων· προπορεύσεται γὰρ πρότερος ὑμῶν κύριος καὶ ὁ ἐπισυνάγων ὑμᾶς θεὸς Ἰσραὴλ. 2.42 Ἴδου συνήσει ὁ παῖς μου καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα· ἐπειδὴ γὰρ «ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα».

τοῦτο δὴ οὖν αὐτὸ καὶ ἡ παροῦσα προφητεία δηλοῖ νῦν μὲν φάσκοντα· Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται, δι' ὧν τὴν μετὰ τὸν θάνατον ἀνάστασιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψίν τε καὶ ὑψωσιν σημαίνει. ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς τὴν ταπεινώσιν αὐτοῦ τὴν «μέχρι θανάτου» παρίστα, ἐν οἷς εἴρηται· «εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων», καὶ πάλιν· «ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται», καὶ αὖθις· «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη· τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον». ὅτε τοίνυν διὰ τούτων «ἡ ταπεινώσις αὐτοῦ» καὶ «ὁ θάνατος αὐτοῦ» παρέστη, ἀκολουθῶς καὶ τὰ τῆς μετὰ τὸν θάνατον ὑψώσεως προεθεσπίζετο προλαμβάνοντος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τὰ χρηστότερα πρὸ τῶν σκυθρωπῶν, ἃ δὴ παρίστησι λέγων· Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· ἰδοὺ ἐπιστημονισθήσεται ὁ δοῦλός μου. δοῦλον δὲ αὐτὸν εἰκότως ἀποκαλεῖ «διὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, ἣν ἀνείληφεν»· «ἐαυτὸν» γὰρ «ἐκέκνωσεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων» θεὸς λόγος, ὁ κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον «μορφήν δούλου λαβὼν καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος». ἀλλ' οὗτος ὁ παῖς τοῦ θεοῦ καὶ ὁ δοῦλος πάσης «ἐπληροῦτο σοφίας» καὶ ἐπιστήμης τὸν θεὸν λόγον εἰς ἑαυτὸν χωρήσας. διὸ λέλεκται· ἰδοὺ ἐπιστημονισθήσεται ἀλλὰ καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται. ταῦτα δὲ πάντα ἐπληροῦτο περὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ σωτήρος ἡμῶν διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἔνωσιν. Εἴτ' ἐπιλέγει· ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σὲ πολλοί, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· ὃν τρόπον ἐθαύμασάν φησιν πολλοὶ ἐπ' αὐτόν, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πολλοὺς ἐκστήσαν καὶ ἐν ἀπορίᾳ γενέσθαι ποιῆσαν, λέγω δὲ τὸ ταπεινὸν καὶ ἄδοξον τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρόδου· ἔκστασιν γοῦν καὶ ἀπορίαν καὶ ἀμηχανίαν ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος εἰσέτι καὶ νῦν τοῖς πολλοῖς ἐμποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ ἐθαύμασαν, τῶν μὲν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων προσκυνούντων αὐτοῦ τὴν θεότητα, τῶν δὲ «ἐναπομεινάντων τῇ ἀπιστίᾳ» θαυμαζόντων αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὡς ἀνωτέρα καὶ κρείττων γεγένηται τῶν πολεμῶν αὐτὴν πεπειραμένων. καὶ βασιλεῖς δὲ πολλὰ κατ' αὐτοῦ βλάσφημα καὶ ἄθεα καὶ ἀσεβῆ ῥήματα φθεγζάμενοι καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ διώξαντες, κάπειτα μηδὲν δυνηθέντες τέλος μετὰ τοὺς ματαίους πόνους συνέσχον τὸ ἑαυτῶν στόμα καὶ παρεχώρουν αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ ἠττώμενοι ἄλλοτε ἄλλως κατὰ καιροὺς καὶ χρόνους διὰ τὸ θεηλάτοις μάλιστα περιελαύνεσθαι. ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς οἱ ταῦτα συντάττοντες αὐτῇ πείρᾳ παρειλήφαμεν, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν συνέσχον τὸ ἑαυτῶν στόμα, οἱ δὲ καὶ παλινωδίαν ἦδον νόμοις καὶ διατάγμασι τοὺς εὐκτηρίους οἴκους ἐγείρειν καὶ τὰ συνήθη πράττειν τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐγκελευόμενοι. διὰ τί δὲ ἐπ' αὐτῷ βασιλεῖς ἐκινήθησαν, ἐπιλέγει ἐξῆς· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κινήσαν τοὺς βασιλεῖς, λέγω δὲ τὸ διαδραμεῖν αὐτοῦ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον καὶ ἐπὶ τὰ πορρωτάτω ἔθνη. ἡρέμα δὲ καὶ πλαγίως ὁ λόγος καὶ τὴν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος περὶ αὐτοῦ ἄγνοιαν ἐξελέγχει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς πρώτοις ἀνηγγέλη τὰ περὶ τοῦ προφητευομένου, ἐκ παιδός τε τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἐξεμάνθανον, οὐ μὴν καὶ ἐλθόντα αὐτὸν συνήκαν. τούτου χάριν οὐχ οὗτοί φησιν ὄψονται οὐδὲ αὐτοὶ συνήσουσιν, ἐμπάλιν δὲ οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς μηδέπω μεμαθηκόσι τι τῶν κατ' αὐτόν. οὗτοι γὰρ φησι τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς ὄψονται αὐτόν καὶ οὗτοι τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν συνήσουσι. καὶ ταῦτα

μὲν λόγοις ἐθεσπίζετο πάλαι, ἔργοις δὲ ἐπληροῦτο ἐπὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρόδου, ὃν ὀφθαλμοῖς ἰδόντες Ἰουδαίων παῖδες, φωνῆς τε αὐτοῦ ὑπακούσαντες οὔτε συνῆκαν οὔτε καλοῦντι παρέσχον τὴν ἀκοήν, ὡς καὶ τὴν ἔμπροσθεν προφητείαν εἰς αὐτοὺς πεπληρῶσθαι τὴν φήσασαν· «Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε». ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὔτε εἶδον οὔτε συνῆκαν, κατὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φωνήν, δι' ἧς εἴρηται· «μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες», οἱ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν μηδὲν πώποτε περὶ αὐτοῦ μεμαθηκότες μηδὲ τὰς περὶ αὐτοῦ γραφὰς ἐγνωκότες, ὅμως καὶ εἶδον καὶ συνῆκαν αὐτὸν καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν γνῶσιν εἰλήφασιν. Ὁ δὲ καὶ θαῦμα καὶ ἔκπληξιν τοῖς πάλαι ταῦτα προφητικῶ πνεύματι θεωμένοις παρεῖχε. διὸ ἐξῆς εἴρηται· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἀποθαυμαστικῶς γὰρ οἱ τοῦ θεοῦ προφητῆται τὴν ἀπιστίαν ὀρῶντες τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, τὴν τε τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφήν καὶ ὑπακοήν θεώμενοι ταῦτ' ἔλεγον. ἀλλὰ καὶ ὁ βραχίων φησὶ κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἐδίδασκε δὲ ἢ πρὸ ταύτης προφητεία, τίνι ἀπεκαλύφθη ὁ βραχίων τοῦ θεοῦ, ἐν οἷς εἴρητο· «καὶ ἀποκαλύψει κύριος ὁ θεὸς τὸν βραχίονα τὸν ἅγιον αὐτοῦ ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν»· βραχίονα δὲ τοῦ θεοῦ λέγεσθαι τὸν «μονογενῆ υἱὸν» αὐτοῦ πολλάκις ἀπεδείξαμεν, ὃς πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ἔθνεσιν ἐγνώσθη ταῖς προφητικαῖς ἀκολουθῶς φωναῖς, ἀλλὰ γὰρ ταῦτα ἀποθαυμάσαντες οἱ τοῦ θεοῦ προφητῆται διηγηματικῶς λοιπὸν τὴν εἰς ἀνθρώπους πάροδον τοῦ προλεχθέντος «παιδὸς» ἢ τοῦ «δούλου» τοῦ θεοῦ θεσπίζουσι λέγοντες· ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ἀναβήσεται φησὶν ὡς τιθιζόμενον εἰς πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ὡς ρίζα ἀπὸ γῆς ἀβάτου· εἰς πρόσωπον γὰρ αὐτοῦ φησὶ, λέγω δὲ τοῦ προλεχθέντος βραχίονος, ἀναβήσεται ὡς τιθιζόμενον. τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἐκ τῆς παρθένου γεγεννημένον, περὶ οὗ λέλεκται διὰ τῶν ἔμπροσθεν· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ», τοῦτ' ἦν τὸ τιθιζόμενον τὸ εἰς πρόσωπον τοῦ βραχίονος τοῦ θεοῦ ἀναβάν ἐξῆς ὁ λόγος διασαφεῖ λέγων· ὡς ρίζα ἀπὸ γῆς ἀβάτου, γῆν μὲν ἄβατον αἰνιτιζόμενος τὴν παρθένον, ἧς οὐδεὶς ἐπιβεβήκει, ρίζαν δὲ αὐτὴν ἐκείνην, περὶ ἧς ἐλέγετο· «ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται»· κάκει γὰρ ἀναβήσεται ἔδηλοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν «ἀπὸ τῆς ρίζης Ἰεσσαί», ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τῆς ἀβάτου γῆς τῆς δηλωθείσης. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον καὶ ἀνέβη ὡς κλάδος ἐνώπιον αὐτοῦ εἴρηται, καὶ ὡς ρίζα ἀπὸ γῆς διψώσης, τὴν ἄβατον γῆν τὴν διψῶσαν κἀνταῦθα ὀνομάσαντος τοῦ λόγου, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· καὶ ἀναβήσεται φησὶν ὡς θηλάζον ἐνώπιον αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ βραχίονος τοῦ θεοῦ, καὶ ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση. τοῦτο δὲ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον παιδίον κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα φήσαντας· ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ, αὐτὸ ἦν ἐκεῖνο, περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρητο· «διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἀπειθεῖ πονηρία», καὶ πάλιν· «διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ», καὶ αὖθις· «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἢ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ», ἅπερ εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἀναφέρεσθαι κατὰ τοὺς οἰκείους ἀπεδείκνυμεν τόπους, ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ θεοπίσαι τὴν εἰς ἀνθρώπους τοῦ προφητευομένου γένεσιν τὴν ἀπὸ τῆς ἀβάτου ἢ ἀπὸ τῆς διψάδος γῆς γενομένην τὴν σὺν ἀνθρώποις αὐτοῦ διατριβήν, ἐξῆς διέρχεται λέγων· οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτοῦ οὐδὲ δόξα, ἀντὶ τοῦ· οὐκ ἦν αὐτῷ ἐνδοξον εἶδος, καὶ εἶδομεν δὲ φησὶν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. πλὴν ἡμεῖς μὲν, κοινοποιεῖ δὲ ὁ προφήτης συγκαταλέγων καὶ ἑαυτὸν διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς μὴ λογισαμένοις τὸν σωτῆρα, οὐκ

έλογισάμεθα αὐτὸν οὐδὲ προσεποιησάμεθα οὐδ' ἐνενοήσαμεν τίς ποτε ἦν. ὁ δὲ ἦν ἄρα ὁ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν σωτὴρ ἰατρεύων αὐτὸς καὶ καθαίρων πάσης ἀμαρτίας, διὸ ἐπιλέγει· οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὄντως τὰς νόσους ἡμῶν αὐτὸς ἀνέλαβε καὶ τοὺς πόνους ὑπέμεινε, ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν ἀφῆ ὄντα πεπληγότα ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τεταπεινωμένον, ὁ δὲ Ἀκύλας· ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν τετραυματισμένον πεπληγότα ὑπὸ θεοῦ καὶ τεταπεινωμένον. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν οἶα νήπιοι ταύτην εἶχομεν περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν, ὁ δὲ πάντα ταῦτ' ἔπασχε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ πάσης τιμωρίας, διὸ ἐπιφέρεται· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ αὐτὸς φησι βεβηλωμένος ἀπὸ ἀθεσμιῶν ἡμῶν, συντετριμμένος ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν· ἦν γὰρ ἀληθῶς βεβηλωμένος, ὅτε «γέγονεν» «ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα», ὅτε γοῦν καὶ συνετρίβη καὶ ἐβεβηλώθη καὶ πάντα τὰ χεῖριστα ὑπέμεινε, οὐ διὰ τινος οικείας ἀμαρτίας διὰ δὲ τὰς ἡμετέρας. καὶ γέγονεν ἡ παιδεία τῆς εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· ἄπερ γὰρ ἐχρῆν ἡμᾶς παθεῖν παιδευομένους διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας, ταῦτ' ἐπ' αὐτὸν ἦλθεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν θεὸν εἰρήνης, καὶ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ φησιν ἰάθημεν, ἐπεὶ καὶ μῶλωπας εἰκὸς ἦν αὐτὸν φέρειν κατὰ τοῦ σώματος καὶ τραύματα τυπτόμενον καὶ «μαστιγούμενον» καὶ τὰς ὄψεις «ῥαπιζόμενον» «τὴν τε κεφαλὴν καλάμῳ παιόμενον». πλὴν οἱ μῶλωπες οὗτοι σωτήρες ἦσαν ἡμῶν· τῷ γὰρ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. τίνες δ' ἡμεῖς ἄλλ' ἢ οἱ πάλαι πλανηθέντες καὶ μὴ λογισάμενοι αὐτὸν μηδὲ συνιέντες, τίς ποτε ἦν; διὸ πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῆ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· ἄλλος γὰρ ἄλλην ὁδὸν ὤδευσε πλάνης διάφορα περὶ αὐτοῦ καὶ ἐναντία δοξάσας· τῷ δὲ ἄρα οὐκ ἀθεεὶ ἐγίγνετο τὰ γινόμενα· αὐτὸς γὰρ αὐτὸν παρεδίδου ὁ κύριος ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, ἵνα γένηται ἀντίψυχον καὶ «ἀντίλυτρον» ἡμῶν. οὕτω γὰρ καὶ «ἀμνὸς τοῦ θεοῦ» γέγονεν, «αἴρων» καὶ περικαθαίρων «τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου». διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· κύριος δὲ καταντῆσαι ἐποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν. Εἴτ' ἀντὶ τοῦ· καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα, ὁ Σύμμαχος προσηνέχθη φησὶ καὶ αὐτὸς ὑπήκουσε. τίνι δὲ προσηνέχθη ἄλλ' ἢ «τῷ Πιλάτῳ»; «καὶ ἐπειδὴ κατηγορούμενος» «ἐσιώπα» καὶ ψευδομαρτυρούμενος «οὐδὲν ἀπεκρίνατο», τούτου χάριν κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· καὶ οὐκ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ. Εἶτα διελθὼν αὐτοῦ τὰ πάθη ἀναπέμπει τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν ἐπὶ τὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ φαντασίαν ἐπιλέγων· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; τότε γὰρ μάλιστα μερίζον τις λήψεται θαῦμα τῆς τῶν τοσοῦτων ὑπομονῆς, ὅταν εἰς ἔννοιαν ἔλθῃ τίς ὢν καὶ ὁποῖος καὶ «ἐκ θεοῦ γεγεννημένος» «μονογενῆς υἱὸς» ταῦτα πάντα ὑπέστη. διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς ἐξομιλήσει; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ὁ δὲ Σύμμαχος· ἀπετμήθη γὰρ φησιν ἐκ γῆς ζώντων καὶ διὰ τὴν ἀδικίαν τοῦ λαοῦ μου πληγὴ αὐτοῖς, ὁ δὲ Θεοδοτίων· ὅτι ἀπετμήθη ἀπὸ γῆς ζώντων ἀπὸ ἀθεσίας τοῦ λαοῦ μου ἤψατο αὐτῶν· μᾶλλον γὰρ αὐτῶν καθήψατο καὶ πληγὴ αὐτοῖς μεγίστη γέγονεν ὁ αὐτοῦ θάνατος· αὐτίκα γοῦν ἀνίατον ἐσχίκασι μετὰ ταῦτα τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτοῖς ὀργὴν καὶ τὴν ἀψαμένην αὐτῶν πληγὴν. σαφῶς δὲ ὁ προφήτης ἐν τούτοις ὅτι μήτε περὶ ἑαυτοῦ ταῦτ' ἐθέσπιζε μήτε περὶ τοῦ λαοῦ ὡς ἂν οἰηθεῖη παρέστησεν εἰπῶν· ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος· καὶ δώσει φησὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ. τίς δὲ δώσει ἢ ὁ τῶν ὄλων κριτῆς; καὶ τίνος ἢ τοῦς τὰ εἰρημένα δεδρακότας, οὓς καὶ παρέδωκεν αὐτίκα καὶ οὐκ εἰς μακρὸν ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις καὶ

πολιορκηταῖς; καὶ τοὺς πάλαι δὲ πλουσίους, ἐν οἷς ἐπλεονέκτουσαν προτερήμασι, παραδώσειν φησὶν ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. ὁ δὲ καὶ αὐτὸ παραχρήμα συνέβη ὡς «ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆναι τὸ μνημόσυνον» τῶν πάλαι παρὰ Ἰουδαίοις πολλὰ δεδυνημένων, Φαρισαίων καὶ γραμματέων καὶ Σαδδουκαίων· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἱερέων τε καὶ ἀρχιερέων καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλικῆ ἀξία τετιμημένων. οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ ἐνταῦθα λεγόμενοι πλούσιοι, οὓς «μετῆλθεν οὐκ εἰς μακρὰν ἢ ὄργη τοῦ θεοῦ», διότι ἀναμάρτητον ὄντα τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ τοιαύτη κολάσει ὑποβεβλήκασι. διὸ ἐπιλέγει· ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ τοῦτ' ἦν τὸ ξένον τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θειοτέρας ἀρετῆς, λέγω δὲ τὸ δι' ὅλης τῆς τοῦ βίου ζωῆς ἀναμάρτητον καὶ ἀνεπίληπτον ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ· «οὐδεὶς γοῦν καθαρὸς γέγονεν ἀπὸ ρύπου, οὐδ' εἰ μία ἡμέρα ἦν ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἢ μόνος αὐτός»· «ὑπὲρ πάντων» οὖν αὐτὸς «ἀπέθανεν», ἵνα καθάρη καὶ «περιέλῃ» «τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου». διὸ καὶ ἔκρινεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ καθαρῶσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς, τοῦτ' ἔστι τοῦ ἐπενεχθέντος αὐτῷ πάθους, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ κύριος ἐβουλήθη ἐπιτρίψαι αὐτοῦ τὸ ἀρρώστημα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κύριος ἠθέλησεν ἀλοῆσαι αὐτὸν ἐν τῷ τραυματισμῷ. τούτοις ἐξῆς εἴρηται· ἐὰν δῶτε περὶ ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. ὁ δὲ λέγει τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν· μετὰ τὰ προλεχθέντα πάντα, εἴ τις τῶν εἰς αὐτὸν ἡσεβηκότων βουληθεῖη θυσίαν ἀνενεγκεῖν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ἀμαρτίας, τοῦτ' ἔστιν ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτημένων ἐνδείξασθαι, οὐκ ἀποτεύξεται τῆς εἰς αὐτὸν ἀγαθῆς ἐλπίδος. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα εἴρηται· ὅτι δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐὰν δῶτε ὑμεῖς οἱ τὰ τοιαῦτα τολμήσαντες τὸ ὑπὲρ ἀμαρτίας δῶρον, τεύξεσθε ἀφέσεως καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν σωθήσεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς σωθήσεται, ἀλλὰ καὶ ὄψεται τὸ μακρόβιον σπέρμα. τοῦτο δὲ ἦν τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταβληθὲν εἰς ἀνθρώπους, περὶ οὗ «ἐν παραβολαῖς» διδάσκων ἔλεγεν· «ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι», καὶ πάλιν· «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείραντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ». ἐὰν οὖν δῶτε περὶ ἀμαρτίας, τοῦτο τὸ λογικὸν καὶ οὐράνιον σπέρμα ὄψεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος· καὶ θέλημά φησι κυρίου ἐν χειρὶ αὐτοῦ εὐδοθήσεται, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ βούλημα κυρίου ἐν χειρὶ. τοῦτο δὲ ἐπὶ μόνου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λέγεσθαι ἀρμόζει· διὰ παντὸς γὰρ τοῦ πατρὸς τὸ θέλημα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ κατευωδοῦτο. Ἔδωκε δὲ αὐτῷ καὶ φῶς εἰς τὸ φωτίζεσθαι τοὺς δι' αὐτοῦ δικαιουμένους, καὶ σύνεσιν δὲ αὐτῷ ἐδωρήσατο· «ἐπανεπαύσατο γὰρ ἐπ' αὐτὸν» «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως» εἰς τὸ συνετοῦς ἀπεργάζεσθαι καὶ δικαιοῦν τοὺς ἀξίους τοῦ δικαιοῦσθαι. τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι, ἐπιλέγει· καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν αὐτὸς ὑπενέγκει· ἀναλαμβάνων γὰρ τῶν πάλαι ἀμαρτωλῶν καὶ ἀσεβῶν εἰς ἑαυτὸν τὰς ἀσεβείας καὶ ἀποδιδύσκων αὐτοὺς τὸν τῆς ἀμαρτίας χιτῶνα δικαίους αὐτοὺς ἀπειργάζετο. διὸ ἐπιφέρεται· διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς· διὰ τοῦτο γὰρ ἐπειδὴ εἰς ἑαυτὸν τὰς τῶν πολλῶν ἀνέλαβεν ἀμαρτίας, τούτου χάριν καὶ δεδύνηται κληρὸν ἑαυτῷ ποιήσασθαι τοὺς πάντας. εἰ γὰρ μὴ οἷός τε ἦν ἀφιέναι ἀμαρτίας, διέμειναν ἂν ἐν τοῖς αὐτῶν πλημμελήμασι καὶ οὐκ ἂν ἔτυχον σωτηρίας. νῦν δὲ ἐπειδὴ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνέλαβε, διὰ τοῦτο καὶ κληρονομίαν αὐτοὺς εἴληφε παρὰ τοῦ πατρὸς. ὁ δὲ καὶ διδάσκει αὐτὸς λέγων· «κύριος εἶπε πρὸς με Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς». καὶ τῶν ἰσχυρῶν δὲ ἐμέρισε σκῦλα, τῶν ἀντικειμένων δηλαδὴ δυνάμεων, τῶν

τε πονηρῶν δαιμόνων, ὧν ἔξαρπάσας τὰς αἰχμαλώτους ὑπ' αὐτοῖς γενομένης ψυχᾶς, σκῦλα ἑαυτῷ ἐποίησατο, ἅπερ σκῦλα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διένειμε διαφόρους ἐξ αὐτῶν συστησάμενος ἐκκλησίας. διὸ ἀνωτέρω ἐλέγετο· «καὶ εὐφρανθήσονται ἐνώπιόν σου ὡς οἱ εὐφραίνόμενοι ἐν ἀμῆτῳ καὶ ὄν τρόπον οἱ διαιρούμενοι σκῦλα». ταῦτα δὲ πάντα δυνατός ἐστι ποιῆσαι καὶ ποιήσει, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, ὥσπερ τινὰ μισθὸν παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦτ' εἰληφώς, λέγω δὲ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας τοῖς προημαρτηκόσι καὶ ὑπὸ τὸν αὐτοῦ κληρὸν ὑπάγειν αὐτούς. ἐπειδὴ γὰρ παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνέλαβε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη, τούτου χάριν κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα. πῶς δὲ ἐν ἀνόμοις ἐλογίσθη, διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, καθ' ὃν καιρὸν «συνεσταυροῦντο» αὐτῷ παρ' ἑκάτερα «οἱ λησταί», πεπληρῶσθαι λέγον τὴν προφητείαν· εἴρηται δ' οὖν παρὰ τῷ Μάρκῳ· «καὶ σὺν αὐτῷ ἐσταύρωσαν δύο ληστές, ἓνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἓνα ἐξ εὐωνύμων. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφή ἢ λέγουσα· καὶ μετὰ τῶν ἀνόμων ἐλογίσθη». 2.43 Ἀκολουθῶς μετὰ τὴν τοῦ σωτήρος ἡμῶν προφητείαν, ἐν ἣ διεγράφετο ἢ εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ γένεσις καὶ ὁ μετὰ ταῦτα βίος, ὃ τε θάνατος καὶ ἡ τοῦ θανάτου αἰτία διὰ τῶν προκειμένων ὁ λόγος εὐαγγελίζεται τὴν δι' αὐτοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυνθεῖσαν ἐκκλησίαν πάλαι οὕσαν ἔρημον καὶ ἄγονον καὶ ἄκαρπον, διὸ καὶ στείραν αὐτὴν ὀνομάζει, ἐπειδὴ τοιαῦταί τινες ἦσαν πάλαι πρότερον αἱ τῶν ἀπίστων ἔθνῶν ψυχαί. ἀλλὰ νῦν μεταβολὴν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὁ λόγος αὐταῖς εὐαγγελιζόμενος τῇ πάλαι στείρα παρακελεύεται εὐφραίνεσθαι, ἥδη δὲ ὡς ἂν ὑποδεξαμένη σπόρον καὶ λοιπὸν κυύση καὶ μελλούση τίκτειν τὸ σωτήριον καὶ ἀγαθὸν γέννημα ἐπιλέγει· ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ πάλαι οὐ τίκτουσα, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ· ῥῆξον καὶ βόησον, κελάδει αἴνεσιν καὶ χρεμέτισον, οὐκ ὠδίνουσα, ὁ δὲ Σύμμαχος φησιν· ἰλάρυνον ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χρεμέτισον, μὴ τίκτουσα, ὁ δὲ Θεοδοτίων ῥῆξόν φησιν εὐφροσύνην καὶ τέρπου, οὐκ ὠδίνουσα. καὶ ἐπιλέγει· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· πολλὰ γὰρ τὰ τέκνα τῆς ἠφανισμένης ὑπὲρ τὰ τέκνα τῆς ὑπάνδρου· καὶ γὰρ ἦν πάλαι πρότερον ἢ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία ἠφανισμένη καὶ ἔρημος, ἅτε μηδέπω τὸν ἐπουράνιον κεκτημένη νυμφίον. πλὴν πολυκαρπίαν αὐτῇ καὶ πολυτεκνίαν ἐπαγγέλλεται πλείονα τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. τίς δὲ ἦν αὕτη ἢ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ ἢ παρ' αὐτοῖς πάλαι τετιμημένη ὡς θεοῦ πόλις Ἱερουσαλήμ; ἥτις ἔχουσα τὸν ἄνδρα τὸν ἐπουράνιον λόγον ἠλέγετο «ἀποστασίου βιβλίον» αὐτῷ δεδωκυῖα καὶ ἐκπορνεύσασα ἐξ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, δι' ὧν ἐλέγετο· «Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ἣ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί». ἐν παραθέσει τοιγαροῦν τῆς πάλαι τὸν ἄνδρα κτησαμένης ἢ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔρημος οὕσα θεοῦ τὸ πρὶν ψυχὴ ἐπαγγελίας ἀξιούται χρηστῆς πολυπαιδίαν καὶ πολυτεκνίαν αὐτῇ εὐαγγελιζόμενου τοῦ λόγου ὡς ἐν παραθέσει τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὰ ταύτης τέκνα πολυπλασιάζεσθαι. διὸ λέλεκται· ὅτι πολλὰ τὰ τῆς ἐρήμου τέκνα μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Εἶτα τῇ αὐτῇ προσφωνεῖ λέγων· πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείσῃ· μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυσον. λέλεκται δὲ ταῦτα ὡς ἂν καὶ ἐπὶ «τῆς σκηνῆς» τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης· ἐκείνη γὰρ χρησάμενος ὁ λόγος εἰκόνι τῇ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία προσφωνεῖ μὴ κατ' ἐκείνην σμικρύναι τὴν ἑαυτῆς οἰκοδομήν, ἀλλὰ πλατύναι τὴν σκηνοπηγίαν ἑαυτῆς ἐκτείνας εἰς ἄφατον «μῆκός» τε καὶ «πλάτος»· ἢ μὲν γὰρ ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθεῖσα πηχῶν ἦν «ἑκατὸν μήκους, πλάτος δὲ πεντήκοντα». ἐνταῦθα δὲ μὴ

φείση φησὶ τούτου μηδὲ στενοχωρήσης σεαυτὴν τοῖς μέτροις, ἀλλ' ἐκτείνασα μάκρυνον καὶ κατίσχυσον, ἔτι μᾶλλον εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. νοήσεις δὲ τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ μέγεθος τῆς νέας ταύτης σκηνῆς, ἦν ἔπηξεν οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ κύριος ἐπὶ νοῦν βαλών, ὅση μὲν ὑπῆρχε τοῖς μέτροις ἢ ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθεῖσα, ὅση δὲ ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ τὸν νεῶν ἔχουσα «μήκους πηχῶν ἐξήκοντα καὶ πλάτους εἴκοσι». ὥσθ' εἶπερ ἦν θαύματος ἄξιος ὃ τε νεῶς ἐν μιᾷ πόλει τῆς Παλαιστίνης ἰδρυμένος, πόσω μᾶλλον τὰ πλήθη καὶ τὰ μεγέθη καὶ τὰ κάλλη τῶν κατὰ πάντα τόπον ἀνεγερμένων ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτι ταῦτα τῆ ἕξ ἔθνῶν ἐκκλησία θεσπίζεται, παρίστησι σαφῶς τὸ λόγιον ἐπιφέρων ἐξῆς· καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠρημωμένας κατοικιεῖς. σπέρμα δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ εἶη ἂν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, περὶ οὗ εἴρηται· «ἐξῆλθεν ὁ σπεῖρων τοῦ σπεῖραι», καὶ· «οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῶ ἄγρῳ»; τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο σπέρμα καὶ πόλεις ἠρημωμένας συνεστήσατο. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· τὸ δὲ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠφανισμένας κατοικιοῦσι. δύναται δὲ σπέρμα εἶναι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διαδοχή, δι' ὧν ἡ θεοσεβῆς πολιτεία ἐν ταῖς πάλαι ἠφανισμέναις καὶ θεοῦ ἐρήμοις ἐκκλησίαις συνέστη. Τούτοις ἐξῆς ἐπιλέγει· μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνθης, μηδὲ ἐντραπῆς ὅτι ὠνειδίσθης. ὅτε μὲν γὰρ ἦν στεῖρα καὶ οὐ τίκτουσα οὐδὲ ὠδίνουσα μηδὲ τὸν ἄνδρα ἔχουσα, ἐπονειδιστος ἦν καὶ αἰσχύνης ἔμπλεως· ἀλλὰ νῦν φησι πρὸς αὐτήν· Εἰ καὶ πάλαι ποτὲ αἰσχύνης καὶ ὀνειδῶν ἔπραττες ἄξια, ἀλλὰ νῦν θάρσει, ὅτι αἰσχύνην αἰώνιον ἐπιλήση καὶ ὀνειδος τῆς χρείας σου οὐ μὴ μνησθήσῃ. χρείαν δὲ ἀποκαλεῖ ἐνταῦθα τὴν στέρησιν τοῦ νυμφίου λόγου, ἧς οὐ μνησθήσῃ φησὶν ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων ἐστὶν ὁ ποιῶν σε· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου τὰ τῆς συστάσεως γέγονεν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ κυρίου. διὸ καὶ ὁ σωτὴρ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». αὐτὸς οὖν οὗτος ὁ ποιῶν σε, κύριος τῶν δυνάμεων αὐτὸς ἐστὶν, ὁ καὶ πάλαι ὢν θεὸς Ἰσραὴλ καὶ νῦν πάση τῇ γῆ γινωσκόμενος. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· θεὸς πάσης τῆς γῆς κληθήσεται. Ἐπιμένων δὲ ὁ λόγος ταῖς πρὸς τὴν ἔρημον ἐπαγγελίαις ἐπιφέρει· οὐχ ὡς γυναῖκα καταλελειμμένην καὶ ὀλιγόψυχον κέκληκέ σε κύριος οὐδ' ὡς γυναῖκα ἐκ νεότητος μεμισημένην, εἶπεν ὁ θεὸς σου, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὡς γὰρ γυναῖκα καὶ κατώδυνον καὶ ἐγκαταλελειμμένην πνεύματι ἐκάλεσέ σε κύριος καὶ γυναῖκα νεότητος ὅταν ἀπωσθῆ, εἶπεν ὁ θεός· ἐν τάχει σμικρῶ ἐγκατέλιπόν σε καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς μεγάλοις ἄθροίσω σε, ἐν ὀξυσμῶ ὀργῆς ἔκρυσα τὸ πρόσωπόν μου πρὸς ὀλίγον ἀπὸ σοῦ καὶ ἐν ἔλεει αἰωνίῳ ὠκτείρησά σε. Εἴτ' ἐπιλέγει, ὅτι ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Νῶε ἐπωμοσάμην μηκέτι κατακλυσμῶ τοὺς ἐπὶ γῆς ἀπολέσειν, οὕτως καὶ νῦν ἐπὶ σοὶ ὄρκῳ τὸν ἐμαυτοῦ λαὸν πιστοῦμαι μηκέτι σοὶ θυμωθήσασθαι· τὰ γὰρ ὄρη σαλευθήσονται καὶ οἱ βουνοὶ ταραχθήσονται, τὸ δὲ ἔλεός μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀποστραφήσεται οὐδὲ ἡ διαθήκη τῆς εἰρήνης μου ἀνακληθήσεται, εἶπεν ὁ οἰκτεῖρων σε κύριος· θᾶττον γὰρ τὰ ὄρη μεταστήσονται τῶν οἰκείων ἐδρασμάτων καὶ οἱ βουνοὶ ταραχθήσονται ἢ τὸ ἐμὸν ἔλεος ἀποκινηθήσεται. καὶ ταῦτα δὲ τῷ θεοσεβεῖ πολιτεύματι ἐπαγγέλλεται ὁ λόγος, ὃ πάλαι μὲν ἦν παρὰ Ἰουδαίοις, διαπεσὸν δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπὶ τὴν «ἐξ ἔθνῶν» ἐκκλησίαν μεταβέβηκε. καὶ διαθήκην δὲ εἰρήνης ὑπισχνεῖται αὐτῇ φάσκων· οὐδὲ ἡ διαθήκη τῆς εἰρήνης μου οὐ μὴ μεταστῆ. Εἴθ' ὑπομιμνήσκει ὅποια τις ἦν τὸ πρότερον παρὰ Ἰουδαίοις ἡ θεοσεβῆς πολιτεία καὶ οἷας τεύξεται τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς. διὸ φησι· ταπεινὴ καὶ ἀκατάστατος· ἦν γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις τῷ ὄντι ταπεινὴ σωματικὴ θρησκεία ἐν σώματος περιτομῇ καὶ ἐν θυσίαις ζώων καὶ τοῖς

τούτων παραπλησίσις ἐξεταζομένη, διὸ ταπεινήν καὶ ἀκατάστατον αὐτὴν ὠνόμασεν. εἴτ' ἐπιλέγει· οὐ παρεκλήθη· οὐδεὶς γὰρ ἦν τῶν προφητῶν οὐδὲ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν τοσοῦτος ὡς ἀναλαβεῖν αὐτὴν καὶ ἀνακτήσασθαι. ἀλλ' εἰ καὶ μηδεὶς ταῦτά φησιν ἔπραξεν ἐπὶ σοί, ἀλλ' ἰδοὺ ἐγὼ αὐτὸς ἐτοιμάζω σοὶ ἄνθρακα τὸν λίθον σου, ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος· ἰδοὺ ἐγὼ φησι συντίθημι στίμει τοὺς λίθους σου, ὁ δὲ Θεοδοτίων· ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβαλῶ ἐν στίμει τοὺς λίθους σου. ὡς γὰρ ἂν γυνὴ καλλωπιζομένη «στιμίζοιτο τοὺς ὀφθαλμούς», οὕτως αὐτὸς ἐγὼ φησιν ὑπὲρ πάντα ὠραϊσμὸν καὶ καλλωπισμὸν τοὺς τῆς σῆς οἰκοδομῆς λίθους διαθήσω, κατὰ δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα ἄνθρακα λίθον τίμιον ἐτοιμάσει αὐτῇ λέγεται. μήποτε δὲ ὁ ἄνθραξ οὗτος τὸ καθάρσιον αἰνίττεται τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ καὶ «τὸ ἐν τῶν σεραφεῖμ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τῷ ἄνθρακι τῷ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἐκάθηρε τὰ χεῖλη». ἀλλὰ πάντα μὲν τὸν τῆς οἰκοδομῆς σου λίθον τοιοῦτον, δηλαδὴ κεκαθαρμένον φησὶ παρασκευάσειν ὡς μηδένα λίθον τῆς οἰκοδομῆς εἶναι ἀκάθαρτον, τὰ δὲ θεμέλιά σου ἀπὸ λίθου σαπφείρου συνθήσω. διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς εἴρηται· καὶ θεμελιώσω σε ἐν σαπφείροις. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἀπὸ λίθου ἰάσπιδος οἰκοδομήσω, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ποιήσω καρχηδόνιον τὰς οἰκίας σου καὶ τὰς πύλας σου λίθους γλυφῆς, κατὰ δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα· καὶ τὰς πύλας σου λίθους κρυστάλλου καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτοῦς. ταῦτα δὲ πάντα νοήσομεν ψυχὰς τιμίας καὶ πολυτελεῖς, ἀφ' ὧν οἰκοδομήσειν ὁ θεὸς ἐπαγγέλλεται τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα. σαπφείρω δὲ αὐτοὺς ἀπεικάζει διὰ τὸ εἰκέναι τῷ οὐρανίῳ χρώματι τὸν σάπφειρον. καὶ τούτων δὲ τὴν πολιτείαν οὐράνιον γεγονέναι καὶ ἀγγελικὴν, ὡς διδάσκει λέγων ὁ Παῦλος· «ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει». εἴρηται δὲ καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιὴλ ὁ τόπος ὁ «ὑπὸ τὸν θρόνον τοῦ θεοῦ ὡς σάπφειρος». οὗτοι δὲ οὖν «οἱ προφήται πάντες καὶ οἱ ἀπόστολοι θεμέλιοι» τινες ἦσαν τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος εὐπαγεῖς καὶ «ἐδραῖοι» «σαπφείροις» ἀφωμοιωμένοι διὰ «τὸ οὐράνιον πολίτευμα» καὶ διὰ τὸ «φορεῖν» «τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου». διὸ εἴρηται· καὶ θήσω τὰ θεμέλιά σου σάπφειρον. καὶ αἱ ἐπάλξεις δὲ τῆς νέας ταύτης καὶ καινῆς Ἱερουσαλήμ ἰάσπις ἦν λίθος, ἢ καρχηδόνιος κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἕξαιρέτος τις ἦν καὶ διαφανῆς. τοιοῦτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ λογικῇ παρασκευῇ τὴν πίστιν ὠχυρωμένοι ὡσπερ προμαχῶνες ὄντες τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος διὰ τὸ δύνασθαι «πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ» «καθαρεῖν» καὶ διελέγχειν πάντα ψευδῆ λόγον τὸν τῆς ἀληθείας πολέμιον· ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τειχῶν αἱ ἐπάλξεις προμαχῶνές εἰσιν ἐπὶ παρασκευῇ τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξεως παρεσκευασμένοι, οὕτω καὶ τῆς ἐκκλησίας οἱ ἐν λόγῳ καὶ σοφίᾳ δυνατοὶ λεχθεῖεν ἂν εἰκότως ἐπάλξεις. τούτοις συγκαταλέγει ἑτέρους ἀφομοιωτῶν αὐτοὺς λίθοις κρυστάλλου, δι' ὧν τὰς πύλας τῆς πόλεως συστήσασθαι θεσπίζει τὸ διαυγὲς καὶ καθαρὸν τῆς ὑγιοῦς πίστεως παριστῶν τῶν πεπιστευμένων τὴν πρώτην καὶ στοιχειώδη καὶ εἰσακτικὴν διδασκαλίαν. ἐπὶ τούτοις τὸν περίβολον τῆς νέας τοῦ θεοῦ πόλεως ἐκ λίθων ἐκλεκτῶν θήσειν ἐπαγγέλλεται· τοιοῦτοι δ' ἂν εἶεν οἱ περιφράττοντες καὶ ἀντὶ παντὸς ἔρκους ἀσφαλιζόμενοι διὰ τῶν πρὸς τὸν θεὸν εὐχῶν τὴν πᾶσαν οἰκοδομὴν τῆς πόλεως καὶ τὰ μὲν τῆς πόλεως μεγάλα καὶ πολυτελῆ καὶ ἔντιμα οἰκοδομήματα. Τοιαῦτα τὰ δὲ λοιπὰ πλήθη τῶν τὴν εἰρημένην πόλιν οἰκησόντων θεὸν αὐτὸν ἐπιγράφονται διδάσκαλον· τοῦτο γὰρ παρίστησι τὸ λόγιον φῆσαν· καὶ πάντας τοὺς υἱοὺς σου διδασκούς θεοῦ· ὁ γὰρ εἰπὼν ἐν Εὐαγγελίῳ· «μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν διδάσκαλος ἐν τοῖς οὐρανοῖς». διδασκούς θεοῦ ἀποτελέσει τοὺς υἱοὺς τῆς πάλαι «στεῖρας», ἀλλὰ καὶ ἐν πολλῇ εἰρήνῃ ἔσεσθαι αὐτῆς τὰ τέκνα. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἐπηγγείλατο εἰπὼν·

«εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν». Οἷς ἐπιλέγει· καὶ ἐν δικαιοσύνῃ οἰκοδομηθήσῃ· κατὰ γὰρ τὸ δικαιοτάτον αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων οἰκοδόμος, ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, «τοὺς ζῶντας» καὶ εὐπαγεῖς «λίθους» προσάπτων τῇ οἰκοδομῇ τοὺς μὲν ἐπάλλεξαι ἐποίει, τοὺς δὲ θεμελίους κατεβάλλετο, τοὺς δὲ ἐν τοῖς περιβάλλουσιν κατέταττε, καὶ τοὺς μὲν ἀφώριζεν εἰς τὸν νεῶν τῆς πόλεως, τοὺς δὲ εἰς τὰ ἐνδοτάτω τοῦ ναοῦ, τοὺς δὲ τὴν λοιπὴν πόλιν ἐκόσμη. διὸ λέλεκται· καὶ ἐν δικαιοσύνῃ οἰκοδομηθήσῃ· καὶ τὰ μὲν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπηγγελμένα τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, τοιαῦτα ἐξῆς δὲ τῇ αὐτῇ διαστέλλεται λέγων· ἀπέχου ἀπὸ ἀδίκου καὶ οὐ φοβηθήσῃ, καὶ τρόμος οὐκ ἐγγιῖ σοι· τὰ μὲν γὰρ προϋπάρξαντά σοι ἐξ ἐμῆς χάριτος ἔσται, τοιαῦτα εἰ δὲ ἀγωνιᾷς μήποτε ἐπίστη σοι φόβος ἕκ τινος πολεμίων ἐπιθέσεως. θάρσει τῷ ἐμῷ παραγγέλματι· εἰ γὰρ τάδε ποιήσεις, οὐκ ἔσται σοι τάδε, εἰ δὲ μὴ φυλάξῃς τὸ παράγγελμα, σαυτὴν ἐπιμέμφου φόβοις ἀνθρωπίνους περιπεσομένη. διὸ μαρτύρομαί σοι καὶ φημι· ἀπέχου ἀπὸ ἀδίκου καὶ οὐ φοβηθήσῃ, καὶ τρόμος οὐκ ἐγγιῖ σοι, ἀλλὰ καὶ μενούσῃ παρ' ἐμοῦ καὶ θεοσεβούσῃ κατὰ τὸν πρέποντα λόγον προσήλυτοί σοι προσελεύσονται, οὐκ ἄνευ τῆς ἐμῆς βουλῆς· δι' ἐμοῦ γὰρ καὶ οὗτοι παροικήσουσι. εἶποις δ' ἂν προσηλύτους μετὰ τὰ προλεχθέντα τῆς ἐκκλησίας τάγματα τοὺς οὐ γνησίως οὐδὲ καθαρῶς προσβάλλοντας ἐν τοῖς πλήθεσιν· οὓς καὶ παροικήσειν, ἀλλ' οὐ κατοικήσειν φησὶν αὐτὴν διὰ τὸ ὡς ἐν παρόδῳ ποιῆσθαι αὐτοὺς τὴν εἴσοδον. διὸ λέλεκται τοῖς καλλίστοις· ἰδοὺ προσήλυτοί σοι προσελεύσονται δι' ἐμοῦ καὶ παροικήσουσί σοι καὶ ἐπὶ σὲ καταφεύξονται· ὡς γὰρ καταφυγῆς δεόμενοι προσέρχονται οἱ τοιοῦτοι, οἱ μὲν προστασίας, οἱ δὲ ἐπικουρίας δεόμενοι, οἱ δὲ ἑτέρας ὑποθέσεως ἔνεκεν, ὅθεν καὶ προσηλύτους ἀπεκάλεσε καὶ παροικήσειν αὐτοὺς εἶπε προσφυῶς τῇ τῶν ἀνδρῶν προαιρέσει. Καὶ ταῦτα πάντα ἐγὼ φησὶν αὐτὸς ὁ κύριος ποιήσω, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς σου γέγονα κτίστης «ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας μου τὴν ἐκκλησίαν», καὶ ἔκτισά σε οὐ τέχνη τινὶ ἀνθρωπίνῃ, θεϊκῇ δὲ καὶ ἀρρήτῳ χάριτι. διὸ καὶ φημι· ἰδοὺ ἐγὼ ἔκτισά σε, οὐχ ὡς χαλκεὺς φυσῶν ἄνθρακας καὶ ἐκφέρων σκεῦος εἰς ἔργον· τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα ἐπισκευάσματα καὶ ἐξ ἀνθρωπίνης σπουδῆς συνιστάμενα τοιαῦτά τινα τυγχάνει. διὸ καὶ εἰς φθορὰν χωρεῖ καὶ εἰς ἀπώλειαν, τὸ δὲ ἐμὸν ἔργον ἀδιάφθορον πέφυκε. διὸ φημι· ἐγὼ δὲ ἔκτισά σε, οὐκ εἰς ἀπώλειαν, οὐδὲ εἰς τὸ φθεῖραι πᾶν σκεῦος σκευαστὸν ἐπὶ σέ· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον εὐρεθήσεται ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ ἔργου ὡς διαφθεῖραι αὐτὸ καὶ ἀπολέσαι. ἀλλὰ καὶ πᾶσα φωνὴ φησὶν, ἥτις ἀναστήσεται, καὶ πᾶς ὁ βουλευόμενος διακριθῆναι πρὸς σέ, ἠττηθήσεται, καὶ ἐπιλέγει· πάντας αὐτοὺς ἠττήσεις. ἐξῆς τούτοις εἴρηται· ἔστι κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι κύριον, σφόδρα ἀκολούθως· μετὰ γὰρ τὰ προλεχθέντα πάντα ἐχρῆν ὑπομνήσαι καὶ τῆς ὑποκειμένης ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κληρονομίας. τίς δ' ἂν γένοιτο αὕτη ἀλλ' ἢ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; τὸ δὲ λεγόμενον παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα· οἱ δὲ ἔνοχοί σου ἔσονται ἐν αὐτῇ οὔτε ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ φέρεται οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἑρμηνευταῖς. τούτοις ἐξῆς ἐπιλέγεται· καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι δίκαιοι, λέγει κύριος, ὅπερ συνήπται κατὰ τοὺς λοιποὺς ἑρμηνευτὰς τοῖς προτέροις. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· αὕτη ἡ κληρονομία μου τῶν δούλων κυρίου, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτῶν παρ' ἐμοῦ, φησὶ κύριος. 2.44 Ἡ μετὰ χεῖρας προφητεία εἰς αὐτὸν ἀναπέμπει τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ φάσκουσα· Οἱ διψῶντες, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ. εἶτα τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ σωτῆρος προῖκα δωρηθεῖσαν ἀνθρώποις αἰνιττομένη φησί· καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον, πορευθέντες ἀγοράσατε καὶ πίετε ἄνευ ἀργυρίου. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ τιμῆς οἴνου καὶ στέαρ, ἵνα τιμᾶσθε ἀργυρίου ὁ Σύμμαχος καὶ ἄνευ ἀλλάγματος οἴνον φησὶ καὶ γάλα, καὶ ὁ Ἀκύλας δὲ ὁμοίως οἴνον καὶ γάλα ἠρμήνευσεν, ὡς μὴ μόνον ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ οἴνον καὶ γάλα

ἐπαγγέλλεσθαι τὸ λόγιον τοῖς διψῶσιν. ὕδωρ μὲν οὖν «ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ σωτηρίου» δηλοῖ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, οἶνον δὲ καὶ γάλα τὸ μυστήριον αἰνίττεται τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως· «οἱ» γὰρ «ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννώμενοι» «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη» «τῷ λογικῷ» τρέφονται «γάλακτι» καὶ τοῦ τῆς καινῆς διαθήκης μεταλαμβάνουσιν οἴνου. χρῆ δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι κατὰ τὸν παλαιὸν τοῖς ἐν Χριστῷ ἀναγεννωμένοις γάλα μυστικὸν προσεφέρετο μετὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τῆς καινῆς διαθήκης· φασὶ δὲ εἰσέτι καὶ νῦν τουτὶ τὸ ἔθος ἐν τισιν ἐκκλησίαις σῶζεσθαι, πλὴν εἰ καὶ μὴ σωματικῶς κατὰ γοῦν τὴν διάνοιαν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὸ μυστικὸν καὶ ἀντὶ οἴνου καὶ ἀντὶ γάλακτος τοῖς καταξιούμενοις τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως προσφέρεται. εἰ δὲ κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα λέγοιτο καὶ στέαρ τὸ πῖον καὶ λιπαρὸν καὶ τρώφισμον τῆς ἐν Χριστῷ πνευματικῆς τροφῆς αἰνίττεται, ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ὁ σωτὴρ ἐδήλου λέγων· «ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς». ὥσπερ οὖν ἐκεῖ τὴν σάρκα οὕτως ἐνταῦθα τὸ στέαρ ὠνόμασεν καὶ ὡς ἐκεῖ τὸ αἷμα, οὕτως ἐνταῦθα τὸν οἶνον, δι' ὧν τὸ μὲν στέαρ καὶ ἡ σὰρξ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν δηλοῖ, ὁ δὲ οἶνος καὶ τὸ αἷμα τὸ μυστήριον τοῦ πάθους σημαίνει. ταῦτ' οὖν τοῖς διψῶσι τῆς ἐν θεῷ σωτηρίας ἀμισθὶ παρέξειν καὶ προῖκα δωρήσασθαι ἐπαγγέλλεται. Διὰ τί δὲ καταναλίσκετε τὸν μόχθον ὑμῶν, περὶ ἕτερα ἀσχολούμενοι, ἐξ ὧν οὐκ ἔστι ψυχὴν τραφῆναι οὐδ' εἰς πλησμονὴν ἀπολαῦσαι τροφῆς. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· διὰ τί ἴστατε ἀργύριον οὐχ ὑπὲρ ἄρτων καὶ τοὺς κόπους ὑμῶν οὐχ ὑπὲρ πλησμονῆς; νοήσεις δὲ τοὺς ἀργυρίου ἐξωνουμένους τὸν τῆς ψυχῆς ἄρτον ἐπιστήσας τοῖς χρήματα προσάγουσι τοῖς λογικὴν τινα διδασκαλίαν ἐπαγγελλομένοις «σοφοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου» ἢ καὶ τοῖς τὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀναγνωσμάτων παράδοσιν μισθοῦ πιπράσκουσι τοῖς μαθητευομένοις. ἐξῆς τούτοις παρακαλεῖ τὰ ὦτα κλίνειν διὰ τοῦ συνεῖναι καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἀκοὰς ὑπηκόους παρασχεῖν τοῖς λεγομένοις. διὸ φησιν· ἀκούσατε καὶ φάγεσθε ἀγαθὰ, καὶ ἐντρυφήσει ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν· πρὸς γὰρ τοῖς προτέροις καὶ ἐτέρων ἀγαθῶν ἐλπίδα καὶ τρυφήν ἔνθεον τεταμιεύσθαι φησι ταῖς τῶν ὑπηκόων ψυχαῖς. οὐ γὰρ τοῖς σώμασι, διαρρήδην δὲ ταῖς ψυχαῖς τὴν «τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» δόσιν προβάλλεται. Οἷς προστίθησι λέγων· προσέχετε τοῖς ὠσὶν ὑμῶν καὶ ἐπακολουθήσατε ταῖς ὁδοῖς μου, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· κλίνατέ φησι τὸ οὖς ὑμῶν καὶ ἔλθετε πρὸς με, ἀλλὰ καὶ εἰσακούσατέ μου, καὶ ζήσεται ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν, καὶ ταῦτα πάντα ταῖς ψυχαῖς ἐπαγγέλλεται. εἶτα προτρέψας διὰ τούτων καὶ διεγείρας τὰς ἀκοὰς ἄρχεται διδασκαλίας φάσκων· καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστὰ· ἡ μὲν γὰρ παλαιὰ διαθήκη πρόσκαιρος οὕσα παρήλθε καὶ τέλος εἴληφεν. ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ἐπαγγελίαι τῷ Δαυίδ ἐδόθησαν ἐκ «σπέρματος» αὐτοῦ προελεύσεσθαι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, συγκροτήσαντες ἑαυτοὺς ἀκούσατε τὸν περὶ τούτων λόγον· εὖ ἴστε γάρ, ὅτι ἐὰν ἐπιδώτε ἑαυτοὺς τοῖς ἑμοῖς λόγοις, κἀγὼ τῆς ὑπακοῆς καρπὸν ὑμῖν παρέξω. ἦν πεποίημα πρὸς τὸν Δαυίδ ἐπαγγελίαν, ταύτην ὑμῖν χαριούμενος· διαθήσομαι γοῦν ὑμῖν «τὴν καινὴν διαθήκην», ἣτις ἔσται οὐ κατὰ τὴν Μωσέως πρόσκαιρος, διαρκῆς δὲ καὶ αἰώνιος καὶ μέχρι συντελείας τοῦ παντὸς διαμενεῖ. καὶ τὰ ὅσια Δαυίδ, ἃ ἐπηγγελιάμην αὐτῷ, πιστὰ ποιήσω ἐπαληθεύσας μου τὰς ἐπαγγελίας. Εἶτ' ἐπειδὴ προγνωστικὸν ἦν τὸ προφητικὸν πνεῦμα καὶ τοῦ μέλλοντος προορατικόν, οὐκ ἠγγόνησεν, ὡς τὰς φωνὰς ταύτας καθέξουσι μὲν παρ' ἑαυτοῖς Ἰουδαῖοι, οὐ μὴν ἔξουσί τι πλεον ἐξ αὐτῶν πρὸς ψυχῆς ὠφέλειαν. διὸ στρέφει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἀλλόφυλα καὶ ἀλλογενῆ ἔθνη, οἷς καὶ ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖται δώσειν αὐτοῖς ῥήμασι φάσκων· ἰδοὺ μαρτύριον ἔθνεσιν ἔδωκα αὐτόν, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. ἔθνη, ἃ

οὐκ οἶδαςί σε, ἐπικαλέσονταιί σε, καὶ λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, ἐπὶ σέ καταφεύξονται ἕνεκεν κυρίου τοῦ θεοῦ σου τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐδόξασέ σε. ἀναπέμπει δὴ διὰ τούτων τοὺς ἐντυγχάνοντας ἐπὶ τὸν διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεδηλωμένον, ἐν οἷς εἴρηται· «ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι», καὶ τό· «εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος»· «αὐτόν» οὖν ἐκεῖνόν φησι, περὶ οὗ ταῦτα πάντα λέλεκται· μαρτύριον τοῖς ἔθνεσιν ἔδωκα. διὸ καὶ εὐηγγελιζόμεν «τὴν στεῖραν τὴν πάλαι μὴ τίκτουσαν καὶ τὴν μὴ ἐσχηκυῖαν τὸν ἄνδρα τὴν σκηνὴν ἑαυτῆς ἐκτεῖναι καὶ πλατῦναι» παρεκελευόμεν, ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐπηγγελμένον ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου ταῦτα συνέβη παθεῖν. εἰκότως μαρτύριον αὐτόν οὐ τῷ Ἰουδαίων λαῷ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἔδωκα καὶ ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσι· δῆλον γὰρ ἐμοὶ τῷ θεῷ, ὅτι πάντα μᾶλλον ὑπακούσεται αὐτῷ τὰ ἔθνη ἢ ὁ ἐκ περιτομῆς λαός. τὸ δὲ μαρτύριον αὐτοῦ τὸ κήρυγμα ἦν τὸ περὶ αὐτοῦ, ὡσπερ οὖν αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπών· «δεῖ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν». εἶτα εἰς αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ προφητευομένου ἀναφωνεῖ τὸ πνεῦμα λέγον· ἔθνη, ἃ οὐκ οἶδαςί σε, ἐπικαλέσονταιί σε, καὶ λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανταί σε, ἐπὶ σέ καταφεύξονται. ταῦτα δὲ πάντα γενήσεται φησιν ἕνεκεν κυρίου τοῦ θεοῦ σου τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐδόξασέ σε. Ἐξῆς παρακελεύεται ἐπιζητεῖν τὸν κύριον συνάπτων τῷ προστάγματι ἐπαγγελίαν εὐρέσεως. διὸ φησι· Ζητήσατε τὸν κύριον καὶ ἐν τῷ εὕρισκιν αὐτόν ἐπικαλέσασθε αὐτόν. εἶτα παραινεῖ λέγων· ἐπειδὴν εὕρησθε αὐτόν πλησίον ὑμῶν ἐστῶτα καὶ μὴ μακρὰν που ἀπωκισμένον, ὡς ἂν ἐνώπιον ἐστῶτες αὐτοῦ τὸν βίον τὸν ἑαυτῶν κατορθώσατε. καὶ ἐπειδήπερ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι πάλαι πρότερον οὐσι ταῦτα προσφωνεῖ, ἀκολούθως παραινεῖ λέγων· ἐπειδὴν ἐγγίση ὑμῖν ὁ κύριος, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβῆς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς βουλάς αὐτοῦ. καλὴ γὰρ ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κακῶν ἀναχώρησις. εἰ γὰρ καὶ ἀθεράπευτα εἶναι νομίζετε τὰ καθ' ἑαυτοὺς, κἂν ἦ ἀπεγνωσμένα ὡς ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐ καὶ παρ' ἐμοὶ ἀνίατα καὶ ἀθεράπευτα· πολὺς γὰρ εἰμι τοῦ ἀφιέναι. Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαί μου ὡς αἱ βουλαὶ ὑμῶν οὐδ' ὡσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν τῶν ἀνθρώπων, οὕτως καὶ αἱ ἐμαὶ κρίσεις καὶ αἱ ὁδοί, λέγει κύριος. ὡσπερ γὰρ ὑψηλὸς ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ὑψωθήσονται αἱ ὁδοί μου παρὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν καὶ οἱ λογισμοί μου παρὰ τοὺς λογισμοὺς ὑμῶν. ὃν τρόπον γὰρ κατέβη ὁ ὑετὸς καὶ ἡ χιών ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖ οὐχ ὑποστρέψει, ἀλλ' ἐκμεθύσει τὴν γῆν καὶ ἐκτοκήσει τὴν γῆν καὶ βλαστήσῃ αὐτὴν ποιήσει καὶ δώσει σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον τῷ ἐσθίοντι, οὕτως ἔσται ὁ λόγος μου, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου, οὐχ ὑποστρέψει πρὸς με κενός, ἀλλ' ἐὰν ποιήσῃ ὅσα ἠθέλησα, καὶ ἐὰν κατορθώσῃ ὅσα ἀπέστειλα αὐτόν. ταῦτα πάντα εἰς πίστωσιν τῆς ἐπαγγελίας, ἧς πεποίηται πρὸς τὸν ἀσεβῆ καὶ τὸν ἄνομον τὸν ἐξ ἔθνῶν ἐπιστρέφοντα εἰπών σαφῶς παρέστησε τὸν «ἐν ἀρχῇ» θεὸν «λόγον» ἄνωθεν ἐκ τοῦ πατρὸς κατιόντα δίκην ὑετοῦ καὶ χιόνος ἐπὶ τῷ καταβήσεσθαι εἰς ἀνθρώπους, ἐφ' ᾧ τε τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀρδεῦσαι καὶ καρποφορῆσαι ποιῆσαι. καὶ τὴν ἐπάνοδον δὲ αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα δεδήλωκε φήσας· οὐχ ὑποστρέψει πρὸς με κενός, ἀλλ' ἐὰν ποιήσῃ ὅσα ἠθέλησα, καὶ ἐὰν κατορθώσῃ ὅσα ἐνετειλάμην αὐτῷ· ἐπὶ γὰρ ταῦτα πρότερον ποιήσῃ, τότε πρὸς με ὑποστρέψει. εἰ δὲ λέγοιτο ἐκ στόματος τοῦ Χριστοῦ ἐξίεναι, οὐ χρὴ λόγον σημαντικὸν κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν προφορικὸν νομίζειν εἶναι αὐτόν, ἐπεὶ μηδὲ στόμα τῷ θεῷ σωματικὸν ἀντίος προσάψει μὴ τοῦ καθεστῶτος ἐκπεσὼν λογισμοῦ. πῶς δ' ἂν ἄλλου λόγος ἀνυπόστατος ἐκπέμπεται καὶ κατέρχεται καὶ ποιήσας τινὰ καὶ κατορθώσας πάλιν ὑποστρέψει πρὸς τὸν ἀποστείλαντα, ἀλλὰ γὰρ ταῦτα σαφῶς συνάδει ταῖς εὐαγγελικαῖς διδασκαλίαις, δι' ὧν ὁ θεὸς λόγος

εισάγεται ἐκ τοῦ πατρὸς ἀποστελλόμενος καὶ τὰς ἐν ἀνθρώποις οἰκονομίας ἐκτελῶν καὶ πάλιν ἀνιῶν πρὸς τὸν πατέρα. Μετὰ ταῦτα ἡ προφητεία πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνων τῷ σωτηρίῳ λόγῳ προσιόντας φησὶν· ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε καὶ ἐν χαρᾷ διδαχθήσεσθε· ἐξελεύσεσθε μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς πατροπαραδότου πλάνης, τεύξεσθε δὲ διδασκαλίας τῆς κατὰ τὸ σωτήριον εὐαγγέλιον, ὃ δὴ καὶ χαρᾶς ἐνθέου ποιητικὸν ὑμῖν ἔσται. ὁ δὲ Σύμμαχος· ἐν εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε καὶ ἐν εἰρήνῃ ὀδηγηθήσεσθε. εἰτά φησι· τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ νεμηθήσονται ἔμπροσθεν ὑμῶν ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἄγρου κροτήσῃ χειρὶ, δι' ὧν οἴμαι δυνάμεις θείας συγχαιρούσας τοῖς ἐπὶ γῆς μετανοοῦσι δηλοῦσθαι, ὃ δὴ καὶ ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰπὼν «χαρὰν ἔσεσθαι» «ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι». ξύλα δὲ ἄγρου ἐπικροτοῦντα κλάδοις τάχα που αἱ καρποφόροι εἶεν ἂν ψυχὰι συχαίρουσαι ταῖς τῶν ἀνόμων ψυχαῖς ἐπιστρεφούσαις πρὸς τὸν θεόν. σημεῖα γοῦν παρεῖχον χαρᾶς διὰ τοῦ κροτεῖν τοῖς κλάδοις, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τῆς στοιβῆς φησιν ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη. ἀλληγορικῶς δὲ καὶ διὰ τούτων ἠνίττετο τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω τῶν ψυχῶν καρποφορίαν· αἱ πάλαι μὲν, ὅτ' ἦσαν ἐν ἀθεότητι, οὐδὲν γόνιμον οὐδὲ τρόφιμον ἔφερον· ὡς ἐν ἐρήμῳ δὲ καὶ χέρσῳ καὶ ἀγεωργήτῳ χώρᾳ στοιβὴν ὕλης ἀχρήστου καὶ κόνυζαν τὴν δυσωδεστάτην καὶ ἄχρηστον παντελῶς βοτάνην ἔφθον. νῦν δ' ὅτε τῆς θείας μετέσχον χάριτος, μυρσίνην εὐωδεστάτην καὶ τὴν ὑψηλοτάτην καὶ πάλιν εὐώδη κυπάρισσον ἐκαρποφόρου. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἀντὶ στοιβῆς φησιν ἀναβήσεται βράθου, ἀντὶ δὲ τῆς κνίδης ἀναβήσεται μυρσίνη, ὡσεὶ σαφέστερον ἐλέγετο· ἀντὶ κακίας ἀναβήσεσθαι δικαιοσύνην καὶ ἀντὶ ἀκολασίας σωφροσύνην καὶ ἀντὶ θράσους ἀνδρείαν καὶ ἀντὶ ἀφροσύνης φρόνησιν καὶ ἀπαξαπλῶς ἀντὶ πονηρίας ἀρετήν. πρὸς τούτοις ἕτερόν τι θαυμάσιον ἐπαγγέλλεται τοῖς ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπιστρέψασιν ἔθνεσιν· ἔσται γὰρ φησι κύριος αὐτοῖς εἰς ὄνομα καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον καὶ οὐκ ἐκλείψει. καὶ τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα ὁρῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ Χριστιανοὺς προσαγορευομένους; καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔσεσθαι σημεῖον αἰώνιον τῆς παρὰ τῷ θεῷ σωτηρίας τὸ ἐπιγράφεσθαι τὸ τοῦ κυρίου ὄνομα, ὅπερ αὐτοῖς εἰς αἰῶνα παραμενεῖ καὶ οὐκ ἐκλείψει πώποτε· «ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ τυγχάνει». 2.45 Ἐπειδὴ ὁ Ἰουδαίων λαὸς μηδὲν ἀγαθὸν πράσσειν μηδὲ φυλάσσειν κρίσιν μηδὲ ποιῶν δικαιοσύνην ὡς περ τι μέγα χαριζόμενος τῷ θεῷ τὴν τοῦ σαββάτου μόνην περιεῖπεν ἡμέραν, εἰκότως ὡς πρὸς αὐτοὺς φάσκει· Ἀκούσατε, ὧ οὔτοι, ἐπειδὴ τὰ ἀναγκαῖα παραλείποντες τὴν τοῦ σαββάτου ἡμέραν οἴεσθε δεῖν φυλάττειν καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ κατόρθωμα τῆς θεοσεβείας, προσήκει μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς, ὅτι δεῖ πρῶτον ἀπάντων φυλάσσειν κρίσιν καὶ ποιεῖν δικαιοσύνην· ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν τοῦ παρὰ θεοῦ μακαρισμοῦ γένοιτ' ἂν ἄξιος. σὺν τούτοις δὲ καὶ τὰ σάββατα μὴ βεβηλοῦν ἀναγκαῖον· ὅπερ ἔσται εἰ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας καθαρὰς πάσης ἀτόπου πράξεως διατηρήσετε. εἰ δὲ ταῦτα μὴ πράττοντες ἐπὶ σχολῆς καὶ ἀργίας διάγοιτε τὴν τοῦ σαββάτου ἡμέραν, ἴστε τὸ μηθὲν ποιοῦντες. Εἰτά καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς προσηλύτους ἄλλοφύλους μὲν καὶ ἄλλοτρίους τοῦ γένους ὄντας συναφθέντας δὲ τῷ λαῷ διὰ τοῦ τῷ θεῷ προσεληλυθέναι προσκαλεῖται. καὶ προτρέπει τοῦ τῆς θεοσεβείας ἔχεσθαι λόγου διδάσκων μὴ μέγα φρονεῖν Ἰουδαίων παῖδας ἐπὶ τῷ γένει μηδ' ἐπὶ τοῖς προπάτορσι σεμνύνεσθαι. διὸ εἴρηται κατὰ τὸν Σύμμαχον· μὴ λεγέτω ὁ υἱὸς τοῦ ἄλλοτρίου προσκολληθεὶς πρὸς κύριον λέγων Χωρισμῷ χωρίσει με κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πολυπαιδίαν εὐλογίαν θεοῦ ἠγοῦντο εἶναι Ἰουδαῖοι, μισθὸν τε καὶ καρπὸν θεοσεβείας τὴν πολυτεκνίαν ὑπολαμβάνοντες, ἀναστέλλων αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν

δόξαν, ἐσφαλμένην τε οὖσαν ἐλέγχων ἀγόνους καὶ μὴ δυνατοῖς παιδοποιεῖν διὰ τὸ ἐκτετμηῆσθαι τὴν νῦν ὑπισχνεῖται ἐπαγγελίαν μηδὲν ἐμποδῶν ἔσεσθαι τοῖς εὐνούχοις φάσκων πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν παρὰ θεῶ ἀγαθῶν, εἰ ζῆν κατὰ θεὸν προέλοιτο. διόπερ καὶ τοῖς εὐνούχοις τοῖς εὐκόσοι κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἀτεκνίαν ἀκάρπῳ ξύλῳ τὴν ἴσιν τῷ Ἰσραὴλ ὑπογράφει ἐλπίδα· εἰ γὰρ φυλάξαιτο καὶ οὗτοι τὰ προλεχθέντα πάσης μὲν ἀδικίας ἀποσχόμενοι διὰ δὲ τῶν κατὰ θεὸν ἔργων τὸν τῷ θεῷ ἀρεστὸν μετιόντες βίον πρὸς τῷ φυλάττειν τὸν ἀκριβῆ περι τῶν σαββάτων νόμον τεύξασθαι καὶ αὐτοὺς τῶν ἐπηγγελμένων. ἀκριβῶς γοῦν διαστέλλεται καὶ ἐπὶ τούτων πρὸς τῷ φυλάττειν τὰ σάββατα προσήκειν αὐτοὺς φάσκειν ἐκλέγεσθαι, ἅπερ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' οὐ τὰ σάββατα θέλω φησί. διὸ κατ' ἀρχὰς ἔφασκον τῆς βίβλου· «τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι». διόπερ εἰ καταδέξαιτο, ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχοντο τῆς ἐμῆς διαθήκης, ἦν παρεδείκνυον ἀρτίως λέγων φυλάσσεσθαι δεῖν κρίσιν καὶ ποιεῖν δικαιοσύνην, καί· μακάριος ἀνὴρ ὁ ποιῶν ταῦτα καὶ ἄνθρωπος ὁ ἀντεχόμενος αὐτῶν καὶ ὁ διατηρῶν τὰς χεῖρας αὐτοῦ μὴ ποιεῖν ἀδίκημα· πῶς γὰρ οὐ μακάριος τοιαύτας εἰληφῶς τὰς ἐπαγγελίας; ταῦτα γὰρ ἦν ἃ θέλω, ἅπερ εἰ πράττειεν οἱ προσήλυτοι καὶ οἱ εὐνούχοι, οὐδὲν ἂν λυπήσειεν αὐτοὺς καὶ τὸ φυλάττειν τὰ σάββατα τῆς τοῦ νόμου παραγγελίας εἴνεκα. Τοῖς μὲν οὖν εὐνούχοις τοῖς τῶν λελεγμένων φύλαξι καρπὸν ὡς ἐν ἀνθρώπων διαδοχῇ μηδένα κεκτημένοις ἀντὶ πάσης πολυτεκνίας δώσειν ἐπαγγέλλεται ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῷ τείχει αὐτοῦ τόπον ὀνομαστόν, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· χεῖρα καὶ ὄνομα βέλτιον υἱῶν καὶ θυγατέρων, καὶ ὄνομα δὲ αἰώνιον δώσω φησὶν αὐτοῖς, ὃ οὐκ ἐξαρθήσεται· ὡσπερ γὰρ ποτε «τῷ Ἰακώβ ὄνομα» ἐδωρησάμην «Ἰσραὴλ» αὐτὸν προσεῖπων ἀντὶ τοῦ Ἰακώβ, ἔργῳ δὲ ποιήσας αὐτὸν ἄνθρωπον θεωρὸν θεοῦ, οὕτω γὰρ μεταλαμβάνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ὁ Ἰσραὴλ ἐρμηνευόμενος ἄνθρωπος ὄρων θεόν, οὕτως καὶ τοῖς κατὰ σάρκα ἀτέκνοις, εἰ θεοσεβεῖν προέλοιτο, παρέξω ὄνομα, ὅπερ ὑπάρξει αὐτοῖς ὑπὲρ πᾶσαν πολυπαιδίαν. εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν «εἰσὶν εὐνούχοι οἵτινες εὐνουχίασαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ἀκόλουθον ἂν εἶη καὶ περὶ τούτων ἔτι μᾶλλον νοῆσαι, ὅπως εἴρηται τό· δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστόν· εἰ γὰρ «πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί», καὶ ἔστι «πόλις θεοῦ Ἰερουσαλὴμ ἐπουράνιος» καὶ τόπος αὐτοῖς εἴσω τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ «ἐν ταῖς πολλαῖς μοναῖς», δοθήσεται καὶ μερὶς ἐν τῷ τείχει «τῆς ἐπουρανίου τοῦ θεοῦ πόλεως». καὶ ὄνομα δὲ τοῖς αὐτοῖς δοθήσεται κρεῖττον υἱῶν καὶ θυγατέρων, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ὄνομα ἀγαθὸν παρὰ υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς. διὰ τούτων οἶμαι τὴν Ἰουδαίων δόξαν ἀπελέγχειν τὸν λόγον, ἐπειδὴ θεοφιλεῖς ἑαυτοὺς ἐνόμιζον εἶναι ἐπὶ τῇ πολυτεκνίᾳ· ἐν ταύτῃ γὰρ ὑπελάμβανον εἶναι τὴν εὐλογίαν τοῦ θεοῦ. Τοῖς δ' ἐξ ἔθνων προσηλύτοις, εἰ τὰ προλεχθέντα φυλάττειν καὶ μὴ μόνον δουλεύειν τῷ θεῷ, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν προθέμενοι εἶεν καὶ ἀντέχεσθαι τῆς διαθήκης αὐτοῦ, καὶ τούτους εἰσάξειν ἐπαγγέλλεται εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, εὐφρανεῖν τε αὐτοὺς καὶ τὰς παρ' αὐτῶν ἀποδέξασθαι θυσίας, εἰ καὶ ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλόφυλοι δοκοῖεν τυγχάνειν· τὸν γὰρ οἶκον αὐτοῦ μὴ τῶν δὲ μὲν ὑπάρχειν τῶν δὲ μὴ, ἀνεῶχθαι δὲ πᾶσιν τοῖς ἔθνεσι, δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ὡς καὶ εὐνούχους παραδέχεσθαι καὶ προσηλύτους, θυσίας δ' ἐν τούτοις παρὰ τῶν εἰρημένων καταδέξασθαι φησι πάντως που τὰς δι' εὐχῶν καὶ αἰνέσεων. Εἰ δὲ κατὰ τὰς σωματικὰς φησεῖ τις οὐχ ἁμαρτήσεται, πρὸς γὰρ τοὺς πρὸ τῆς καινῆς διαθήκης κατὰ τὸν Μωσέως νόμον πολιτευομένους ταῦτα ἐλέγετο, ταῦτα δὲ φησὶν ἅπαντα ὁ μέλλων συναγεῖν τοὺς διεσκορπισμένους Ἰσραὴλ θεὸς ἐπηγγείλατο, ἢ τοὺς ἐξωσμένους κατὰ τὸν Ἀκύλαν·

οἶμαι δὲ διὰ τούτων ὡς μὲν πρὸς τὴν λέξιν διὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπιστροφὴν τοῦ λαοῦ τὴν ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου καὶ Ἀρταξέρξου γενομένην τὸν θεὸν ἂν εἰρησθαι συναγαγεῖν τοὺς διεσκορπισμένους Ἰσραὴλ· κατὰ τούτους γὰρ τῶν Περσῶν βασιλέας ἐπανῆλθον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑσδρα ἀναγεγραμμένοι, καθ' οὓς χρόνους εἰκὸς ἦν καὶ πλῆθος αὐτοῖς ἄλλοφύλων ἔθνων προσηλυτεῦσαι, οὓς διὰ τὴν ἑτέραν κατάστασιν καὶ διὰ τὸ ἄλλογενὲς καὶ ἄγριον τοῦ τρόπου ἀγροῦ θηρία ὠνόμασεν ὁ λόγος. καὶ ταῦτα συναχθήσεσθαι μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ φήσας ὡς δὲ πρὸς βαθυτέραν διάνοιαν ὁ μὲν Ἰσραὴλ ὁ συναχθεὶς ἐκ τῆς διασπορᾶς ὁ χορὸς ἂν γένοιτο ὁ προφητικὸς καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τοῦ προτέρου λαοῦ ἐν θεοσεβείᾳ κατορθώσαντες βίῳ, οἳ τε τοῦ σωτήρος ἡμῶν εὐαγγελισταὶ καὶ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παραδεδεγμένοι, περὶ ὧν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐδίδασκεν ἐπισφραγιζόμενος τὴν Ἡσαΐου προφητείαν ἐξ αὐτοῦ προσώπου λέγουσαν· «Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἶνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν». τὰ δὲ θηρία τὰ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ συναγόμενα οἱ ἐξ ἔθνων προσιόντες τῷ λόγῳ εἶεν ἂν οὓς ἀνακαλεῖται λέγων ἐξῆς· δεῦτε φάγετε, πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ· δρυμὸν δὲ πολλάκις τετηρήκαμεν τὸ πλῆθος τῶν ἄλλοφύλων ἔθνων λελέχθαι. ταῦτ' οὖν τὰ θηρία τῆς τοῦ θεοῦ κλήσεως καταξιοὶ καὶ εἰς ἐστίαισιν ἀνακαλεῖται. διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ· πάντα τὰ θηρία, πᾶν ζῶον αὐτοῦ εἴρηται, καὶ πάλιν· πάντα τὰ ζῶα αὐτοῦ· τίνος δὲ αὐτοῦ ἢ τοῦ θεοῦ; οὐχ ἀπλῶς οὖν καλεῖ τὰ θηρία, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ. εἴτ' ἐπειδήπερ ἔθνων ἄλλοφύλων καὶ θηρίων δρυμοῦ μνήμην ἐποίησατο καὶ συνεῖδε τῷ πνεύματι, ὡς ἄρα ὑπακούουσιν οὗτοι τῇ κλήσει, τὸ δὲ Ἰουδαίων πλῆθος «ἐναπομένει τῇ ἀπιστίᾳ», μεταβαλὼν πάλιν πρὸς αὐτοὺς καταμέμφεται αὐτοῖς τύφλωσιν· εἰ γὰρ θῆρες καὶ τὰ τοῦ δρυμοῦ ζῶα μεταβαλεῖν ἐπὶ τὸν θεοσεβῆ βίον μέλλοι, οἱ δὲ τῇ ἑαυτῶν ἐναπέθνησκον κακία. Πῶς οὐκ εὐλόγως τὰ ἐπιφερόμενα κατ' αὐτῶν ῥηθήσεται, τινὰ δὲ ταῦτα ἐπιλέγει· ἴδετε ὅτι ἐκτετύφλωνται πάντες, ὁ δὲ Σύμμαχος· οἱ σκοποὶ αὐτοῦ φησι τυφλοί, πάντες ἀνόητοι, πάντες κύνες ἄλαλοι, μὴ δυνάμενοι ὑλακτεῖν. οἱ τοῦ Ἰουδαίων δὲ ἔθνους ἄρχοντες τυφλοὶ σκοποὶ λέγονται καὶ ἀνόητοι καὶ κύνες ἐνεοί, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν· δέον γὰρ αὐτοὺς ἐπαμύνειν τῇ ποίμνῃ τοῦ θεοῦ καὶ κυνῶν θηρευτῶν δίκην ἀπελαύνειν τῶν θρεμμάτων τοὺς λύκους. οἱ δὲ ὡσπερ ἐνεοὶ κύνες οὐδὲ μέχρι τοῦ ὑλακτεῖν ἐχώρουν, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν καθευδόντων διαφέροντες φαντασίαις προσεῖχον μόναις ὡσπερ ἐνυπνιαζόμενοι. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ὄραματισταί, κοιμώμενοι, ἀγαπῶντες νυστάζειν, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· φανταζόμενοι, ἀγαπῶντες τὸ νυστάξαι. καὶ τοιοῦτοι μὲν ἦσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντες πρὸς τοὺς ἐκτός, πρὸς οὓς ἔδει διεγρηγορέναι καὶ νήφειν καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὑλακτεῖν. πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους ἀναιδεῖς τινες ὑπῆρχον «κατεσθίοντες» τὰ ὑπ' αὐτοῖς ποιμαινόμενα «πρόβατα». διὸ ἐπιφέρει ἐξῆς· καὶ οἱ κύνες ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ, οὐκ εἰδότες πλησμονήν· καὶ εἰσι πονηροὶ οὐκ εἰδότες σύνεσιν, πάντες ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐξηκολούθησαν, οὐ ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν διὰ τοῦ τὰ καταθύμια ἑαυτοῖς πράττειν. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως σκοπῶν τυφλῶν μνημονεύσας καὶ κύνας αὐτοὺς ἀνειπῶν, κατὰ τι μὲν ἐνεούσης νυστάζοντας καὶ μὴ εἰδότας ὑλακτεῖν, κατὰ τι δὲ ἀναιδεῖς καὶ πονηροὺς τὴν κατὰ τῶν δικαίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν τόλμαν αὐτῶν ἐπήγαγε καὶ τὰς κατὰ τῶν προφητῶν ἀπειλὰς λέγων· Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος αἴρεται, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ, καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ. καὶ πῶς γὰρ ἔμελλον κατανοεῖν οἱ τὰς ψυχὰς τυφλοῖ; εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχον, κἂν ἐώρων τὸν δίκαιον καὶ συνίεσαν τὴν κατ' αὐτὸν οἰκονομίαν, ἀλλ' οἱ μὲν τυφλοὶ ὄντες καὶ κύνες ἀναιδεῖς τοιαῦτα κατὰ τῶν δικαίων ἐτόλμων, οἱ δὲ ἐν

εἰρήνη ὑπὸ τοῦ θεοῦ παρελαμβάνοντο. καὶ ἡ ταφή δὲ αὐτοῦ ἦρτο ἐκ τοῦ μέσου. εἴποι δ' ἂν τις δύνασθαι ταῦτα ἀρμόττειν καὶ τῷ σωτήρι καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐπιβεβουλευμένοις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτήρος ἡμῶν αἰνίττεσθαι τὸ λόγιόν φησι· τοῦ μὲν θανάτου διὰ τῆς ταφῆς αὐτοῦ δηλουμένου, τῆς δὲ ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἦρθαι ἐκ τοῦ μέσου τὴν ταφὴν αὐτοῦ. ἀλλ' οὗτος μὲν ἐκ μέσου ἀδικίας ἦρθη καὶ γέγονεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡ ταφή αὐτοῦ ἐκ τοῦ μέσου ἀφανῆς γέγονε διὰ τὸ μὴ ἀπομείναι αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ταφῆς τόπῳ· ὅθεν «ὁ ἄγγελος ἐπιστὰς ταῖς γυναῖξιν ἔλεγε»· «Τίνα ζητεῖτε; Ἰησοῦν; οὐκ ἔστιν ὧδε· δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον αὐτοῦ». Ὑμεῖς δὲ οἱ τὰ ὅμοια καὶ πάλαι πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν τοῦ θεοῦ τετολμηκότες οἱ ἀληθῶς «τετυφλωμένοι καὶ κύνες ἐνεοὶ καὶ ἀναιδεῖς», προσαγάγετε ὧδε, ἢ ἐγγίσσατε ὧδε κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, υἱοὶ ἄνομοι καὶ σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης· οὐ γὰρ ἄξιον «τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Σάρρας τέκνα» ὑμᾶς καλεῖν· «εἰ γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν». μοιχοὺς δὲ οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν τοὺς πάλαι εἰδωλολατροῦντας, περὶ ὧν εἴρηται· «καὶ ἐμοίχευσαν τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον», πόρνην δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἐδήλου διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὁ παρῶν προφήτης εἰπών· «Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών»· ὅθεν κατὰ τὸν Σύμμαχον σπέρμα μοιχῶν εἴρηται καὶ πορνειοσύνης, ὥστε εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰδωλολατροῦσιν Ἰουδαίων παῖδες, ἀλλὰ σπέρμα γοῦν εἰσι μοιχῶν καὶ πόρνης. διὸ φησι πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος· σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης, προσαγάγετε ὧδε καὶ πλησίον γενόμενοι εἶπατε· ἐν τίνι ἐνετροφήσατε; ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· τίνος κατετροφήσατε καὶ κατὰ τίνος ἐπλατύννατε τὸ στόμα, ἐμηκύννατε γλώσσαν; μάλιστα γὰρ αὐτῶν τὴν γλώσσαν καὶ τὸ στόμα κατατιτῆται διὰ τὰς κατὰ τοῦ σωτήρος φωνὰς καὶ ἃς εἰσέτι καὶ νῦν κατ' αὐτοῦ ποιοῦνται βλασφημίας. διὸ φησιν· ἐπὶ τίνα ἠνοίζατε τὸ στόμα ὑμῶν καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλώσσαν ὑμῶν; οὐχ ὑμεῖς ἐστε τέκνα ἀπωλείας; ὁ μὲν γὰρ ἦρται ἐκ μέσου ἀδικίας καὶ ἐν εἰρήνῃ γέγονεν, ἢ τε ταφή αὐτοῦ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου· ὑμεῖς δὲ ἄρα ἦτε τέκνα τῆς ἀπωλείας καὶ τὸ σπέρμα τὸ ἄνομον. Ὑμεῖς οἱ παρακαλοῦντες ἐπὶ τὰ εἰδωλα ὑπὸ δένδρα δασέα, σφάζοντες τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς φάραγξιν ἀνὰ μέσον τῶν πετρῶν. ἐκείνη σου ἡ μερίς, οὗτός σου ὁ κληρὸς, καὶ ἐκείνοις ἐξέχεας σπονδὰς καὶ τούτοις ἀνήνεγκας θυσίας, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὑποκάτω παντὸς ξύλου εὐθαλοῦς σφάζοντες τὰ γεννήματα ἐν ταῖς φάραγξιν ὑπὸ τὰς ἐξοχὰς τῶν πετρῶν· τούτων γὰρ ἄξιοί φησιν ἦτε, διὸ ἐκείνη σου ἡ μερίς καὶ οὗτος ὁ κληρὸς σου. σαφῶς δὲ διὰ τούτων δείκνυται ἡ παροῦσα προφητεία τοῖς κατὰ τοὺς χρόνους Ἡσαΐου τοῦ προφήτου εἰδωλολάτραις ἀρμόζουσα, ὧν καταλέξασα τὰς παρανομίας ἐπιφέρει· ἄρ' οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον καθ' ὑμῶν ἐπαφεῖναι τὴν ὀργήν, μάλισθ' ὅτι ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, ἐκεῖ ἡ κοίτη σου, καὶ ἐκεῖ ἀνεβίβασας θυσίαν καὶ ὀπίσω τῶν σταθμῶν τῆς θύρας ἔθηκας μνημόσυνά σου. καὶ ταῦτά φησιν ἔπραττες οὐδὲ κεκρυμμένως ἀσεβῶν, ἀλλὰ πεπαρρησιασμένως· οὕτως ὡς καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὑψηλοτάτων ὄρων ἐπιτελεῖν τὰς δαιμονικὰς θυσίας. ἤδη δὲ καὶ ὀπίσω τῶν θυρῶν σου ὥσπερ ἀντὶ φυλακτηρίου τὰ μνημόσυνα τῆς σαυτοῦ εἰδωλολατρίας, δηλαδὴ τὰ ἄψυχα ἀγάλματα ἐπιτιθεῖς καὶ ταῦτ' ἔπραττες ὡς ἂν εὐρήσων τι πλέον ἐκ τῆς ἐμῆς ἀναχωρήσεως. ταῦτα μὲν ὡς πρὸς «τούς» εἰρημένους «σκοποὺς τοὺς τυφλοὺς» καὶ «τούς κύνας τοὺς ἐνεοὺς», τὰ δ' ἐξῆς ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν συναγωγὴν τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ ἐπιφέρει λέγων· ἠγάπησας τοὺς κοιμωμένους μετὰ σοῦ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· ἠγάπησας τὴν κοίτην αὐτῶν, τίνων δὲ αὐτῶν ἢ «τῶν σκοπῶν σου» τῶν προειρημένων καὶ «τῶν κυνῶν τῶν ἀναιδῶν»; Καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου μετ' αὐτῶν· διὸ ἐλέγετο περὶ

αὐτῶν· «ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, φιλοῦντες νυστάξαι». ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἦσαν τοιοῦτοι «ἐνυπνιαζόμενοι» «κοίτας» καὶ «φιλοῦντες νυστάξαι», ἡ δὲ διαβαλλομένη διὰ τῶν προκειμένων ὡς ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις χαίρουσα ἀκούει· ἠγάπησας τοὺς κοιμωμένους μετὰ σοῦ καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου μετ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς ἐποίησας τοὺς μακρὰν ἀπὸ σοῦ· πολλοὶ γὰρ ἔφυγον τὴν Ἱερουσαλήμ οἱ τῷ θεῷ ἀνακείμενοι ἄνδρες διὰ τὰς ἐν αὐτῇ συντελουμένας ἀθέους πράξεις. διὸ λέλεκται· καὶ πολλοὺς ἐποίησας τοὺς μακρὰν ἀπὸ σοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπέστειλάς φησι πρέσβεις ὑπὲρ τὰ ὄρια σου, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἐπλήθυνας τὰ μυρέψιά σου, ἀπέστειλας ὄμηρά σου ἕως μακρὰν. ταῦτα πάντα προσωποποιεῖ ὡς πρὸς ἑταίραν καλλωπιζομένην καὶ πάντα πράττουσαν ἐφ' ἡδονῇ τῶν προσιόντων αὐτῇ. διὸ τούτων ἕνεκά φησιν· ἔταπεινώθης ἕως ἄδου, ταῖς πολυοδίαις σου ἐκοπίασας· οὐ γὰρ μίαν ὤδευες «τὴν βασιλικὴν ὁδόν», ἀλλὰ πολλὰς καὶ πεπλανημένας. διόπερ ἐκοπίασας καὶ οὐδ' οὕτως ἔστης οὐδὲ εἶπας Παύσωμαι ἐνισχύουσα, ἀλλ' ὥσπερ ἰσχύουσα καὶ νεανιευομένη χεῖρονα τούτων ἔπραξας ἐπιμένουσα ταῖς οἰκείαις ἀτοπίαις. ὅθεν οὐδὲ ἐπέστρεψας οὐδὲ κατεδεήθης μου, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· οὐκ ἐλιτάνευσας, ὥστε τυχεῖν ἀφέσεως. Διέμενες δὲ ἐξ αἰῶνος ἄφοβος καὶ ἀνευλαβής· εἰ δὲ καὶ ποτε ἔδοξας θεοσεβεῖν, ἐπαγγέλλεσθαι καὶ τότε τὴν ἐπαγγελίαν ἐψεύσω, ἀλλ' οὐδὲ πρὸ τούτου φησὶν ἐμνήσθης μου οὐδὲ ἔλαβές με εἰς τὴν διάνοιάν σου οὐδὲ εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰκότως οὖν κάγώ σε παρόψομαι διὰ ταῦτα καὶ καταλείψω σε ἔρημον· οὐδὲ γὰρ ἔτι καὶ νῦν φόβον ἀναλαμβάνεις θεοῦ. Διὸ μάνθανε τὰ περιμένοντά σε τίνα δὲ ἔστι ταῦτα· θεοῦ καταλήψεται σε ὀργὴ ἔκδικος πάντων τῶν τετολημένων σοι, καθ' ὃν καιρὸν ἐλεγχθήσεται σου τὰ κακά, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς ἐπελευσομένης σοι ὀργῆς οὐδεὶς σοι παραστήσεται, οὐδὲ τῆς φωνῆς σου ἐπακούσονται οἱ νομιζόμενοί σου θεοί. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐξελέσθωσάν σε ἐν τῇ θλίψει σου, ὁ Σύμμαχος· ἐξελέσθωσάν σε φησὶν αἱ συναγωγαὶ σου, γυμνῶς καὶ σαφῶς διδάσκοντος τοῦ λόγου, ὡς οὐδὲν ὠφελήσουσιν αὐτοὺς αἱ συναγωγαὶ αὐτῶν. εἴτ' ἐπιλέγει· τούτους γὰρ πάντας λήψεται ἄνεμος καὶ ἀποίσει καταιγίς. οἱ δὲ ἀντεχόμενοί μου κτήσονται γῆν καὶ κληρονομήσουσι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. καὶ ἐροῦσι Καθαρίσατε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁδοὺς καὶ ἄρατε σκῶλα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ μου· πάντας μὲν οὖν τοὺς κατηγορηθέντας φησὶ λήψεται ἄνεμος καὶ ἀποίσει καταιγίς. καὶ τοιοῦτο τέλος λήψεται τοὺς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις διαβληθέντας· τοὺς δὲ «τὴν καλὴν ἐκλεξαμένους μερίδα», ἐμὲ δηλαδὴ τὸν θεόν, καὶ τοὺς γνησίως καὶ καθαρῶς ἀντεχομένους ἢ παρ' ἐμοῦ ἀμοιβὴ διαδέξεται· κτήσονται γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς γῆν καὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου κληρονομήσουσιν. ἤδη δὲ καὶ ἐτέρων ἔσονται διδάσκαλοι παραινούντες αὐτοῖς ἐξομαλίζειν τὰς ὁδοὺς τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ καθαρὰς ποιεῖσθαι καὶ λείας πρὸς τὸν λαὸν διδασκαλίας «μηδὲν ἐχούσας σκολιὸν μηδὲ στραγγαλιῶδες». γῆ δὲ καὶ ὄρος ἅγιον ὡς μὲν πρὸς τοὺς πάλαι λέγοιτο ἂν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ Σιών ὄρος, ἢ τε τῆς Ἰουδαίας χώρα ὡς δὲ πρὸς τὸν ἀληθῆ λόγον ὄρος ἅγιον, ὃ πολλακίς καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδήλου «τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ», γῆν δὲ τὴν ἀμφὶ τὰ οὐράνια διατριβὴν καὶ πάντα τὸν ἐπουράνιον χῶρον, ἔνθα τὸν ἐπάξιον κληρὸν ἀπολήψονται οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ θεοῦ. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὁ δὲ παρρησιάσας φησὶν ἐν ἐμοὶ κληρονομήσει τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. καὶ ἐρεῖ Ὁδοποιήσατε, σχολάσατε ὁδόν, ἐπάρατε προσκόμματα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ μου· οὐ γὰρ μόνης τῆς αὐτοῦ σωτηρίας πρόνοιαν ποιήσεται ὁ παρὰ τῷ θεῷ κατορθώσας, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ χρήσιμον ἑαυτὸν παρέξει προστάτων ἐξομαλίζειν αὐτῷ τὴν ὁδὸν τῆς θεοσεβείας καὶ τὰ δοκοῦντα προσκόμματα τῶν θείων ἀναγνωσμάτων περιαιρεῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτῶν ἔρμηνείας. 2.46 Πρὸς

τοὺς ἄρχοντας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, οὓς «κύνας ἐνεοὺς» καὶ «σκοποὺς τυφλοὺς» ὠνόμαζε καὶ «υἱοὺς ἀνόμους καὶ σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης», ἀποτεινόμενος ὁ λόγος τὴν πρὸ τούτου προφητείαν, πρὸς τε τὸν ὑπὸ τούτοις λαὸν τὰ κατάλληλα θεσπίσας διὰ τῶν προκειμένων πρὸς τοὺς ἐν αὐτοῖς εὐλαβεῖς καὶ φόβον θεοῦ κεκτημένους καὶ μετανοοῦντας, ἐφ' οἷς ἡμαρτον, οὓς ἡ παρούσα λέξις συντετριμμένους τὴν καρδίαν καὶ ὀλιγοψύχους ὀνομάζει, παράκλησιν καὶ παραμυθίαν προσάγει. ἦσαν γὰρ ἐν αὐτοῖς, εἰ καὶ βραχεῖς καὶ ἀριθμῶ ληπτοί, πλὴν ὅμως ἦσαν ἄνδρες ἀνακείμενοι τῷ θεῷ· οὐχ οἱ προφήται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τούτων ζηλωταὶ μαθητευόμενοι τοῖς προφήταις καὶ ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν προσανέχοντες. οἱ δὲ ἀποκλαόμενοι τὴν τοῦ πλήθους ἀπώλειαν ἐν ταπεινώσει καὶ κακῶσει διῆγον τὸν βίον «ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς», καὶ ἄλλοι πάλιν ἦσαν ἀποκλαόμενοι τὰ ἑαυτῶν κακὰ ταπεινοῦντές τε ἑαυτοὺς καὶ κολάζοντες τὸν ἑαυτῶν βίον, ὑπὲρ ὧν ἔτυχον ἡμαρτηκότες. διὸ συντετριμμένους αὐτοὺς τὴν καρδίαν καὶ ὀλιγοψύχους ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον τεθλασμένους καὶ ταπεινοὺς πνεύματι ὁ παρῶν ὀνομάζει λόγος. εἰσάγει δὲ τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων τὸν ὑψιστον καὶ ἐν ὑψηλοῖς κατοικοῦντα τὸν αἰῶνα, τὸν ἅγιον, τὸν ἐν ἀγίοις ἀναπαυόμενον λέγοντα πρὸς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ὀλιγοψύχους· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ὑψιστός ἐστιν αὐτὸς καὶ τὸ κατοικητήριον ἐν ὑψηλοῖς ἔχει, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπερορᾷ τοὺς ταπεινοὺς, ἀλλὰ καὶ «δίδωσιν αὐτοῖς χάριν» καὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτοὺς ἐγείρας ὑψηλοὺς ἀπεργάζεται. διὸ λέλεκται· «ὁ θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν», «καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»· οὕτω γοῦν «ὑψώσας τοὺς ταπεινοὺς» καὶ ἐν αὐτοῖς οἰκήσει· ὑψιστος γὰρ ὧν ἐν ὑψηλοῖς κατοικεῖ τὸν αἰῶνα. τοῖς γοῦν ταπεινοῖς διαλέγεται, ὅπως αὐτοὺς ὑψώσῃ πρὸς τὸ καὶ ἐν αὐτοῖς οἰκῆσαι, οὕτω καὶ ἅγιος ὧν αὐτὸς τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀγίους ἐκλέγεται πρὸς τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν αὐτοῖς· διὸ λέλεκται· Ἅγιος ἐν ἀγίοις ἀναπαυόμενος. ἀλλὰ καὶ μακρόθυμος ὧν αὐτὸς τῆς ἀνθρωπίνης στοχαζόμενος ἀσθενείας τοῖς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ καταπονουμένοις δι' εὐσέβειαν καὶ ἐπὶ ταῖς θλίψεσιν ὀλιγοψυχοῦσι δίδωσι μακροθυμίαν πρὸς τὸ εὐτόνως καὶ καρτερῶς τὰς δι' αὐτῶν θλίψεις ὑπομένειν. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις «ζωή» ὧν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ «πηγὴν ζωῆς» τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν, ἐπειδὴ «θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καὶ καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει», τῆς ἐξ αὐτοῦ ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀθανάτου παρέχει αὐτὸς οὖν ὁ τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν χορηγὸς θεὸς τοῖς ταπεινοῖς καὶ ὀλιγοψύχοις· τάδε προσφωνῶν λέγει ἀναπαύεσθαι ἐν αὐτοῖς. Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω ὑμᾶς· οὐ γὰρ ἐξ ἅπαντος ἐκδίκησιν λήψομαι τῶν πώποτε ὑμῖν ἡμαρτημένων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωποι, βραχείας τινὸς ἐκδικήσεως δὲ δέησθε καὶ εἰ συναπολαῦσαι ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ καὶ ὑμῖν συνέβη, ὥστε καὶ ὑμᾶς συναπαχθῆναι τῷ πλήθει καὶ τῇ τιμωρῷ δίκη παραδοθῆναι διὰ τὰς ἐτέρων ἀμαρτίας. ὅμως οὖν τοῦτο γινώσκειν ὀφείλετε, ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους πάντας τοὺς ἀσεβεῖς ἀληθῶς καὶ ἀμαρτωλοὺς τοῦ λαοῦ αἰωνία ὀργὴ παραλήψεται, ὑμᾶς δὲ οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω οὐδὲ διὰ παντὸς ὀργισθήσομαι ὑμῖν· μέλει γὰρ μοι τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐξ ἐμοῦ προελθὼν εἰς ὑμᾶς κατώκησεν· ἐπειδὴ καὶ ποιητὴς τυγχάνω πάσης πνοῆς τῆς δυναμένης με «αἰνεῖν» κατὰ τό· «πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον». καὶ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ δὲ «ἐμφυσήσαντος» τοῦ θεοῦ «πνοὴν ζωῆς, ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν». ἀκολουθῶν καὶ νῦν εἴρηται· πᾶσαν πνοὴν ἐγὼ ἐποίησα. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰὼβ διδάσκει λέγων· «πνεῦμα κυρίου τὸ ποιήσάν με, πνοὴ δὲ παντοκράτορος ἢ διδάσκουσά με». εἰκότως τοίνυν τοῖς τοῦτο φυλάξασι τὸ παρ' ἐμοῦ

πνεῦμα καὶ ἦν ἐγὼ ἐποίησα πνοήν, δι' ἧς «ὁ ἄνθρωπος γέγονεν εἰς ψυχὴν ζῶσαν», οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ὀργισθήσομαι. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς βραχὺν τινα καιρὸν διὰ τινος ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἐπιγενομένης ἀμαρτίας ἐλύπησα τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ ἐπάταξα, οἷα «πατὴρ υἱοὺς παιδεύων»· «ὄν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται». ἀλλ' ἐπειδήπερ συναίσθησιν λαβόντες τῆς ἐμῆς παιδείας, «ἐλυπήθητε» «τὴν κατὰ θεὸν λύπην» καὶ ἐπορεύθητε στυγνοὶ μεταμεληθέντες· τούτου χάριν τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν μετάνοιαν ὑμῶν θεασάμενος καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις καὶ τοῦ βίου τὰς ὁδοὺς, ἰασάμην ὑμᾶς καὶ παρεκάλεσα δούς παράκλησιν ἀληθινὴν· πάντα γὰρ παρ' ἐμοῦ εἰς τοὺς ἐμοὺς οἰκείους χορηγούμενα ἀληθινὰ τυγχάνει. διόπερ τοῖς ἐκ τῆς ἐμῆς παιδείας σωφρονισθεῖσι παράκλησιν ἀληθινὴν ἔδωκα καὶ εἰρήνην οὐχ ἀπλὴν τινα καὶ πρόσκαιρον, ἀλλὰ πολυπλασιαζομένην ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ἐγγύς ἔχειν αὐτὴν καὶ ἀπὸ τῶν πόρρω καὶ μακρὰν ἀπωκισμένων. ταῦτ' ἐπαγγελάμενος ὁ τεθεολογημένος κύριος ἐπιλέγει· ἴασομαι αὐτούς, τοῖς τὰς ψυχὰς κεκακωμένοις καὶ τὴν καρδίαν τὴν παρ' αὐτοῦ ἴασιν ὑπισχνούμενος, καὶ τοῦτο τέλος ἐπήγαγε τοῖς ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ παιδείας ὠφελιμένοις. Οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοί φησιν, ἀπομείναντες δὲ ἄδικοι καὶ ἀσεβεῖς κλυδωνισθήσονται καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δύνωνται. εἴτ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει φύσιν τοὺς ἀπαλλοτριωθέντας τοῦ θεοῦ χαρᾶς μεταλαμβάνειν, ἐπενήνεκται τοῖς πᾶσι τό· οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ὡς θάλασσα ἐκβρασσομένη· ἡσυχάσαι γὰρ οὐ δυνήσονται, καὶ ἐκβρασθήσονται παρὰ τὰ ὕδατα αὐτῆς καὶ καταπάτημα καὶ πηλός. οὐκ ἔστιν εἰρήνη, εἶπεν ὁ θεός μου, τοῖς ἀσεβέσιν. ἔνθα πάλιν τηρητέον, ὅπως τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν θαλάσση ἐκβρασσομένη παρείκασε καὶ «θαλάσση κυμαινούση» καὶ ταραττομένη. διό φησιν ὡς θάλασσα ἐκβρασσομένη· ἡσυχάσαι γὰρ οὐ δυνήσονται, ἀλλὰ καὶ τὰ ὕδατα τῆς τοσαύτης θαλάσσης πηλοῦ πατήματι ἐοικέναι φησί. καὶ ὁ Ἀκύλας ὁμοίως καὶ οἱ ἀσεβεῖς ὡς θάλασσα ἐκβράσσοι, ὅτι ἡσυχάσαι οὐ δυνήσονται, καὶ ἐκβράσσει ὕδατα αὐτῆς ὡς πάτημα καὶ πηλὸν εἴρηκεν, ὥστε εἰ λέγοιτό ποτε ὡς περὶ θαλάσσης Αἰγύπτου ἢ περὶ ὑδάτων τινῶν μνημονευτέον τῶν προκειμένων χρησίμων ὄντων εἰς τὴν ἐκείνων ἐρμηνείαν. 2.47 Θεραπεύσας ὁ λόγος τοὺς ἐν τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ «ταπεινοὺς καὶ συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ» μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὸ τάγμα τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσεβῶν, καθ' ὧν ἐξενήνεκται τὴν προλεχθεῖσαν ἀπόφασιν δι' ἧς ἔφη· «οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπεν ὁ θεός»· ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς διδαχθῆναι, τίνες ποτ' ἦσαν οἱ ἀσεβεῖς οὗτοι καὶ τὰ αἴτια τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως. ταῦτα δὲ οὖν ταῦτα προστάττει τῷ προφήτῃ σὺν πάσῃ παρρησίᾳ καὶ μετὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς εἰς φανερόν ἀγαγεῖν μηδὲν φόβω θανάτου ἢ τινος ἄλλης ἀνθρώπων ἀπειλῆς ὑποστείλασθαι καὶ ἀποκρύψαι τοῦ θεοῦ τὸ κήρυγμα. διὸ σάλπιγγος δίκην τῆς πάντων μουσικῶν ὀργάνων μεγαλοφωνοτάτης εἰς ἐξάκουστον αὐτῶν τῶν ἐλεγχομένων ἀναβοῆσαι προστάττει καὶ τοῦ θεοῦ τοὺς λόγους ἐξεπιεῖν τοῖς μὲν οὖν εὐαγγελισταῖς τοῦ σωτηρίου λόγου διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ· ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε», ἐνταῦθα δὲ οὐκ «ἐπὶ ὄρος ὑψηλὸν ἀναβαίνειν» ὁ προφήτης κελεύεται· οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἐν ὕψει, οἷς ταῦτα προσεφώνει· τὸ διαβοῆσαι μόνον ἐν ἰσχύι καὶ μὴ φείσασθαι, οἷα εἰς ὧτα κωφῶν λαλοῦντα προστάττεται καὶ δίκην σάλπιγγος ὑψῶσαι τὴν φωνήν. σάλπιγξ δὲ πολέμου σημεῖον. ὡς δὲ πρὸς πολέμιον τὸν ἀσεβῆ καὶ ἀμαρτωλὸν τῇ βοῇ χρῆσασθαι κελεύει, ὡς ἂν καθάψοιτο τῆς τῶν ἀκουόντων διανοίας καὶ τρώσειεν αὐτὴν τῷ πληκτικωτάτῳ λόγῳ. φησὶ δὲ ἐξῆς· καὶ ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν, εἰς κατάκρισιν λαὸν αὐτοῦ ὀνομάζων τὸν ἀμαρτωλόν, ὃν ἐγὼ μὲν φησιν

είσεποισάμην καὶ οὐκ ἀπηξίωσα λαὸν ἐμὸν χρηματίζειν· οἱ δὲ ἐμάκρυναν ἑαυτοὺς ἐμοῦ ταῖς ἑαυτῶν ἔκδοτοι γενόμενοι κακίαις. Εἰς μάταιον καὶ ἐπ' οὐδεμιᾶ ὠφελείᾳ προσποιῶνται ζητεῖν ἐμὲ τὸν θεὸν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας σπεύδοντες ἀπαντᾶν εἰς τὰς παρ' αὐτοῖς συναγωγάς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀναγνώσμασι τοῖς θείοις τὰς ἑαυτῶν παρέχοντες ἀκοὰς μάταιόν φησι σχηματίζονται ἐθέλῃν γινώσκειν τὰς ὁδοὺς μου καὶ περὶ ταῦτα σπουδάζουσιν, ὡσανεὶ τὰ λοιπὰ κατορθώσαντες καὶ πάντας τοὺς κατὰ δικαιοσύνην καρποὺς ἔργοις ἐκπεπληρωκότες. καὶ μὴν ἐξ αὐτῶν ἀπελέγχονται τῶν πράξεων τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ καταλελοιπότες ἐντεῦθεν δι' ὑπερβολὴν ἀναισθησίας τῶν οἰκείων κακῶν ὡσπερὶ διαδικαζόμενοι καὶ κρινόμενοι πρὸς ἐμὲ ἀμοιβὰς αἰτοῦσι τῆς ἑαυτῶν εὐπραξίας κρίσιν δικαίαν ἀπαιτοῦντες παρ' ἐμοῦ, ἅτε δὴ αὐτοὶ μὲν θεοσεβεῖν ἐπιθυμοῦντες καὶ πλησίον ἐμοῦ γενέσθαι, ἐμοῦ δὲ μὴ θέλοντος, ἀλλὰ καὶ ἀποστρεφομένου αὐτοῦς ἀδικώτατα. Διὸ καὶ ἐπιμέμφονται καὶ ἐπικαλοῦσι λέγοντες Τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν καὶ οὐκ εἶδες; ἔταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔγνω; ἐπειδὴ τοίνυν τοιαῦτα λέγειν ἀναιδῶς τολμῶσι, μεγάλη βοῆ χρησάμενος, σὺ ὁ ἐμὸς προφήτης, ἀπόκρινα αὐτοῖς καὶ ἀπέλεγε, ὅπως τὴν ἐμὴν κρίσιν καταλελοίπασιν, καὶ πάνθ' ὅσα φάσκουσιν, οὐκ ἀληθῶς διαβεβαιοῦνται. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοιαύτη σεμνύνονται νηστεία, πολὺ κρεῖττον ἦν αὐτοῖς τροφῇ σχολάζειν καὶ μὴ τοιαῦτα τολμᾶν. διὰ ταῦτα γοῦν καὶ κατ' ἀρχὰς τῆς προφητείας πρὸς αὐτοὺς ἐλέγετο· «νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς ἐορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου». αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τὴν νηστείαν προῖσχονται καὶ νῦν φασὶ τῶν ψυχῶν ταπείνωσιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νηστείας αὐτῶν γινομένην αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπως πράξουσιν ἀπέλεγε ἐξ ἐνὸς τούτου καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῶν ἀποδείξας τρόπον. λέγε τοίνυν αὐτοῖς καὶ δείκνυε, ὡς ἐν αὐταῖς ταύταις, ἐν αἷς σεμνύνονται ἡμέραις τῶν νηστειῶν, οὐ τὰ ἐμὰ θελήματα ζητοῦσι, ταῖς δὲ ἑαυτῶν ἡδοναῖς καὶ ταῖς ἑαυτῶν κακοπραγίαις σχολάζουσι, τότε μὲν τοὺς ὑποχειρίους τύπτοντες, τότε δὲ μάχαις καὶ ἀντιλογίαις ταῖς πρὸς ἀλλήλους κατατριβόμενοι ὡς φωνὰς ἀφιέναι κλαυθμοῦ τοὺς ὑπ' αὐτῶν τυπτομένους καὶ κραυγὰς ἀπρεπεῖς. Φησὶν οὖν· οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, οὐδὲ τοιαύτην ταπεινώσεως ἡμέραν, οὐδ' εἰ κρίκω ὁμοίως κάμψειν τὸν ἑαυτῶν τράχηλον κάτω νεύοντες καὶ σχηματιζόμενοι ταπεινοφροσύνην, οὐδ' εἰ περιβάλοιτο σάκκους κατ' αὐτῆς τῆς ἑαυτῶν σαρκὸς ἐπὶ τὸ πόνους καὶ κάκωσιν αὐτοῖς ἐμποιῆσαι τὴν σάκκου τραχύτητα, οὐδ' εἰ σποδὸν ὑποστρώσαιτο τὸ ἑαυτῶν τιμωρούμενοι σῶμα. ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τῶν προλεχθέντων ἀμαρτημάτων ματαίαν ἔξει τὴν σπουδὴν. εἰ δὲ δὴ ἐθέλοι τις τρόπον ἀληθοῦς καὶ ἐμοὶ τῷ θεῷ ἀρεστῆς νηστείας διδάσκεσθαι, ταῦτα πραττέτω· «φαιδρὸν τὸ πρόσωπον καταστήσας καὶ τὴν κεφαλὴν ἀλείψας ἐλαίῳ» κατὰ τὴν σωτήριον παρακέλευσιν, τὴν μὲν νηστείαν «ἐν κρυπτῷ» φυλαττέτω καὶ «τῷ πατρὶ τῷ βλέποντι κρυπτὰ» μόνῳ τὴν ταπείνωσιν τῆς ψυχῆς δεικνύτω· εἰς δὲ τὸ φανερόν δι' ἔργων τοὺς καρποὺς τῆς κατὰ ψυχὴν εὐλαβείας τοῖς πᾶσιν ὄραν παρεχέτω διὰ τοῦ λύειν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. εἰ γὰρ καὶ τινες εἶεν προὑποκείμενοι πραγμάτων ἕκ τινος συμβολαίων καὶ συναλλαγῶν ἀνθρωπίνων ταῦτα καιροῦ θρησκείας διὰ τῆς νηστείας ἐπιστάντος διαλύεσθαι δίκαιον καὶ τῶν βιαίων συναλλαγμάτων τὰς στραγγαλιὰς ἀποσεῖσθαι. αὐτὸ δὴ τὸ λελεγμένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἔργῳ πληροῦντα τό· «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου κάκεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον, καὶ ὑπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθων πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». ἀλλὰ καὶ τοὺς τεταπεινωμένους ἀπὸ δάνους καὶ χρέων ὀφειλῆς ἐλευθέρου τῶν χρέων καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα. εἰ δὲ καὶ μὴ εἶέν τινες τοιαῦτα στραγγαλιαὶ πεπραγμένοι σοι καθαρεύοις δὲ τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ τοῦτο γοῦν πράττειν σε

ἀναγκαῖον τὸν βουλόμενον εὐαρεστοὺς τῷ θεῷ τὰς ἑαυτοῦ νηστείας ποιῆσθαι. Τὸν ἄρτον τὸν σαυτοῦ, ὃν εἰ μὴ τὴν νηστείαν εἶχες πάντως ἂν ἤσθιες, διάθρυπτε τοῖς πεινῶσιν· οὐ γὰρ δὴ λείπουσιν ἐν ἀνθρώποις οἱ τροφῆς ἐνδεεῖς. καὶ οὕτως γὰρ σοὶ γένηται οὐ πρὸς κέρδους ἢ ἀσιτία, ἀλλ' ἐτέρω τρόπῳ τραφήσῃ τὴν ψυχὴν τῷ σαυτοῦ ἄρτῳ τὸν ἐνδεῆ καὶ τροφῆς δεόμενον ἀνακτώμενος. οὐ χρὴ δὲ μέχρι τούτου ἴστασθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οἶκον τὸν σεαυτοῦ μὴ πλουσίους τινὰς εἰσκάλει μηδὲ τοὺς δυναμένους μεθ' ἡμέραν τὴν αὐτὴν σοὶ παρέχειν ἀμοιβήν, πτωχοὺς δὲ τοὺς ἀληθῶς ἐν ἀπορίᾳ βίου ἐξεταζομένους τοὺς ἀπερριμμένους διὰ τὸ μηδὲ στέγης εὐπορεῖν. τούτοις αὐτὸς γένου στέγη ὑποδεξάμενος εἰς τὸν σαυτοῦ οἶκον πρὸς ἀναπλήρωσιν δὲ τῆς καλῆς ταύτης καὶ θεῷ ἀρεστῆς νηστείας. γυμνὸν θεασάμενος μὴ ἀντιπαρέλθοις μηδὲ ὡς ἀλλότριον παρίδοις· ὁ γὰρ τῶν ὄλων θεὸς τοὺς μὲν εὐπορεῖν τροφῆς καὶ χρημάτων, τοὺς δὲ ἐνδεεῖς καὶ πένητας ὑπεστήσατο εἰς δοκιμὴν ἐκατέρων, ἵν' οἱ μὲν ἔχοιεν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν εὐπορίας διὰ τῆς εἰς τοὺς ἐνδεεῖς παροχῆς, οἱ δὲ ἐγγυμαζόμενοι τῇ πενίᾳ ἀντὶ πολυκάρπου χώρας τὴν ἀπὸ τῶν εὐπόρων διεποιοῦντο χορηγίαν ἔτι πρὸς τοῖς προειρημένους· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει. μάλιστα μὲν γὰρ τὰ πρῶτα τοῖς πᾶσι δεήσει κοινωνεῖν ἀφθόνως, τὰ δὲ ἐξαιρέτα «τοῖς οἰκείοις τῆς πίστεως» ἀπονέμειν· τούτο γὰρ καὶ ἡ ἀποστολικὴ διάταξις παρεκελεύσατο φήσασα δεξιούς εἶναι «πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως». ταῦτα δὲ τὰ λελεγμένα ὡς περ τινὰς νόμους ἔργοις φυλάξας μὴ ταπεινοῦ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μηδὲ κάμπτει ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου μηδὲ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώννυσο· φαιδρὸς δὲ καὶ ἄνω πρὸς τὸν θεὸν βλέπων δέχου τὰς παρ' αὐτοῦ ἀμοιβάς. Ποίας ταύτας ἐντεῦθεν ἤδη μάνθανε ὡς περ ἀπὸ νυκτὸς καὶ σκότους μεταβολῆς γενομένης ἀθρόως τὸ μεθ' ἡμέραν φῶς ἐκλάμψαν δείκνυσι τηλαυγεῖς τὰς ἡλιακὰς μαρμαρυγὰς. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ σοὶ ῥαγήσεται πρῶτιμον τὸ φῶς οὐράνιον τι καὶ θεῖον ἀθρόως ἐπελθὼν καὶ τὸ πρότερον ἐπιπολάζον τῇ ψυχῇ σκότος μακρὰν αὐτῆς ἐλαῦνον ὡς ἐν ἡμέρᾳ θεοῦ καὶ φωτὶ γνώσεως καὶ ἀληθείας διάγειν. οὕτω δὲ καὶ τὰ ἰάματα τῆς σῆς ψυχῆς σὺν αὐτῷ τῷ φωτὶ ἀνατελεῖ, ὡς πάσης νόσου καὶ μαλακίας καὶ παντὸς ἄγους ἐλευθέραν αὐτὴν καταστῆναι. ἤδη δὲ καὶ ἑτέροις γενήσῃ φῶς τοιοῦτος ἀποτελεσθεῖς· προπορεύεται γὰρ σοὶ ἡ δι' ἔργων ἀρετῆς δικαιοσύνη εἰς πολλοὺς τοὺς ὀρώντας ἐκλάμπουσα. καὶ οἱ μὲν σοὶ καρποὶ ταῦτα προξενήσουσί σοι, ἐκ περιουσίας δὲ ἡ ἐκ θεοῦ δόξα ὡς περ στεφάνῳ τὴν σὴν ψυχὴν παντοίοις ἄνωθεν κατακοσμήσει ὡς «καὶ παρὰ ἀνθρώποις καὶ παρ' αὐτῷ τῷ θεῷ» δοξάζεσθαι. Πρὸς τούτοις καὶ ταῦτα ἔξεις ἐξαιρέτα, ἅμα γὰρ τῷ βοῆσαί σε πρὸς τὸν θεόν, ἔξεις αὐτὸν ἐπήκοον· μόνον γὰρ οὐχὶ φωνὴν ἀφίεις ἔτι σοὶ φθεγγομένῳ ἐρεῖ Ἴδὸν ἀρῆμι. ταῦτα δὲ πάντα περὶ σὲ ἔσται, ἐὰν τὰ προλελεγμένα φυλάττοις καὶ ἀφέλοις μὲν ἀπὸ σαυτοῦ τοὺς τῶν ἀμαρτημάτων κλοιούς· οὐδὲν γὰρ λυπεῖ καὶ δεύτερον τῶν αὐτῶν μνείαν ποιήσασθαι, εἰ τοῖσιν ἀφέλοις ἀπὸ σαυτοῦ σύνδεσμον ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τὰς ἀδίκους χειροτονίας καὶ ῥημάτων σου τὰς μομφάς, τοὺς τε κατὰ θεοῦ γογγυσμούς. Ἔτι μὴν εἰ καθὼς προεῖρηται δῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, σαυτῷ τὰ μεγάλα ἴσθι κεχαρισμένος, ὁμοίως εἰ τὴν δι' ἐνδειαν τεταπεινωμένην ψυχὴν ἐμπλήσειας τῶν παρὰ σοὶ εὐπορουμένων, πάλιν ὁ λόγος τὰς αὐτὰς ποιήσεται σοὶ ἐπαγγελίας· ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρίαν ἐκλάμψει. καὶ ἔσται ὁ θεὸς σου μετὰ σοῦ διὰ παντός· καὶ ἐμπλήσει σε καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου· ἐπαγγέλλεται δὲ σοὶ ψυχῆς τροφήν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν παρ' αὐτῷ ἀγαθῶν καὶ τὰ ὅσα δέ σού φησι, δηλαδὴ τῆς ψυχῆς αἱ δυνάμεις, πιανθήσονται ὑπὸ τῆς πνευματικῆς καὶ ἐνθέου τροφῆς. ἔσται δὲ ἐν σοὶ καὶ «πηγὴ ὕδατος ζῶντος» καὶ κῆπος ἀειθαλῆς ταῖς ἐξ ἀγίου

πνεύματος καρποφορῶν φυτείας. καὶ τὰ πάλαι δὲ τῆς ψυχῆς ἔρημα οἰκοδομηθήσεται ἐν σοὶ καὶ ἀναπληρωθήσεται διὰ μαθημάτων καὶ λόγων θείων· ὡς καὶ οἰκοδόμον σε γενέσθαι σεαυτοῦ διδασκαλίαις ἐνθέοις οἰκοδομοῦντα τοὺς ἐν τῇ σουτοῦ διανοίᾳ λογισμούς. ἤδη δὲ καὶ φραγμὸν περιβαλεῖς τῇ σουτοῦ ψυχῇ περιφράττων αὐτὴν πανταχόθεν καὶ ἀσφαλιζόμενος ἀπὸ τῶν ἕξωθεν ὀχληρῶν. ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν ἀκροωμένων εἴρηται εἰς πρόσωπον τοῦ παντὸς λαοῦ· εἰ γὰρ ταῦτα ποιήσεις, ὁ τὰ πρῶτα καταμεμψάμενος λαός, ἔσται σοι τὰ ἐπηγγελμένα· ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία. καὶ ἔσται ὁ θεὸς σου μετὰ σοῦ διὰ παντός· καὶ ἐμπλησθήσῃ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὅσα σου πιανθήσεται· ὅσα δὲ τοῦ λαοῦ οἱ ἐν αὐτῷ δυνατοὶ εἰκότως ἂν λεχθεῖεν οἱ τὸ πᾶν σῶμα ὑποβαστάζοντες. ἔσται δὲ ἐν σοὶ καὶ ὡς κῆπος μεθύων καὶ ὡς πηγὴ ἢν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. καὶ οἰκοδομηθήσονται σοι αἱ ἔρημοι αἰώνιοι· τὰ ἐκ μακροῦ χρόνου δι' ἁμαρτίαν ἔρημα γεγεννημένα, ταῦτα οἰκοδομηθήσεται. καὶ ἔσται τὰ θεμέλιά σου αἰώνια γενεῶν γενεαῖς· νοήσεις δὲ καὶ τὰ θεμέλια ἐπιστήσας τῇ ἀποστολικῇ γραφῇ, δι' ἧς εἴρηται· «ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν», ἀλλὰ καὶ κληθήσῃ Οἰκοδόμος φραγμῶν· φραγμοὺς δὲ οἰκοδομεῖ ὁ περιφράττων καὶ περιτειχίζων διαλεκτικαῖς ἀποδείξεσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα· ὁ δὲ τὰ δοκοῦντα προσκόμματα ἐκ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων περιαιρῶν διὰ τοῦ σαφηνίζειν τὰ λεγόμενα, οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἀνά μέσον τῶν τρίβων λίθους περιαιρῶν. Πρὸς τούτοις φησὶν ἅπασιν· ἐὰν ἀποστρέψῃς ἀπὸ τῶν σαββάτων τὸν πόδα σου τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ θελήματά σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἀγίᾳ καὶ καλέσης τὰ σάββατα τρυφερά, ἅγια τῷ θεῷ, οὐκ ἄρεῖς τὸν πόδα σου ἐπ' ἔργῳ οὐδὲ λαλήσεις λόγον ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ἔσῃ πεπορθῶς ἐπὶ κύριον. εἰ γὰρ μετὰ πάντων ἐκείνων καὶ τὰ σάββατα φυλάττοις, οὕτως ὡς ὁ λόγος ὑπαγορεύει, τότε σοὶ ἔσται καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖα. ὑποβάλλει δὲ ὁ λόγος μὴ τὰ θελήματα πράττειν ἑαυτῶν «μέθαις καὶ κραιπάλῃ» σχολάζοντας, ἐν ἁγιασμῷ δὲ καὶ καθαρότητι διάγοντας, οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν ἀγιάζειν, τρυφεράν τε αὐτὴν καὶ ἄλυπον διὰ τῆς ἐν αὐτῇ κατὰ θεὸν ἐπιτελουμένης σχολῆς φυλάττειν μηδὲ μέχρι τοῦ τυχόντος κινοῦντα τὸν πόδα ἐπὶ πράξεσιν ἑτέραις μηδὲ μέχρι λόγου μολύνειν τὰ χεῖλη· μόνη δὲ τῇ σχολῇ τῶν θείων διὰ πάσης προσανέχειν τῆς ἡμέρας. Ὅμοῦ δὴ ταῦτα πάντα συναγόμενα καὶ τὸ σάββατόν σοι οὐκ ἀνωφελὲς κατασκευάσει καὶ «τὴν νηστείαν» σοι «δεκτὴν» ποιήσει· οὕτω τε ἔσῃ πεπορθῶς ἐπὶ κύριον θαρσῶν εἰς τὸν ἐπίλοιπον βίον ὡς ἀνέχων αὐτοῦ ἀψευδεῖς τὰς ἐπαγγελίας, πρὸς αἷς καὶ τοῦτο δώσειν ὑπισχνεῖται, λέγων δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἐπὶ τινὰ τὴν ἄνω λεγομένην γῆν ἀναβιβάσειν σε κάκεινά σοι παρασχεῖν τὰ ἀγαθὰ, «ἃ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». καὶ ψωμιεῖ δέ σε τὴν ἐκεῖ τροφὴν καὶ τὴν κληρονομίαν, ἣν ἐπήγγελται τῷ πατρί σου Ἰακώβ, ἀποδώσει σοι. ἦσαν δὲ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαι οὐράνιοι καὶ πνευματικά· ταῦτα δὴ πάντα εἰ καὶ δι' ἀνθρώπου λελάηται, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἀνθρώπινοι λόγοι, θεὸς δὲ ἦν ὁ διὰ τοῦ προφήτου ταῦτα φθεγγόμενος, διὸ τοῖς πᾶσιν ἐπιλέγεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα· δύναται δὲ τὰ περὶ γῆς καὶ τῶν ταύτης ἀγαθῶν Ἰουδαϊκώτερόν τις ἐκλαμβάνειν, ἐπεὶ καὶ τὰ λελεγμένα πάντα πρὸς τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν ἀποδέδεικται προσπεφωνημένα. 2.48 Ὡς πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν διαστειλάμενος ὁ λόγος ἐν τοῖς πρὸ τούτου τὰ πρακτέα, καὶ τοῖς μὲν τὰ πρακτέα δι' ἔργων ἐπιτελέσασι τὰς πρεπούσας ἐπαγγελίας παραθεῖς, τοῖς δὲ τὰ ἐναντία ἐλομένοις τὰς καταλλήλους ἀπειλήσας τιμωρίας· διὰ τῶν προκειμένων ἔλεγχον αὐτοῖς προσφέρει ὡς τινὰ ἐναντία ἐλομένοις τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ, οὗ χάριν

καὶ τοῖς κακοῖς περιπεπτώκασι. φησὶν οὖν πρὸς αὐτούς· Οὐκ ἦν ἀδύνατον ἐμοὶ τῷ θεῷ καὶ ἀπολλυμένους ὑμᾶς ἀνακτήσασθαι οὐδ' ἠσθένει ἢ ἐμὴ χεὶρ καὶ ἀναξίους ὄντας ὑμᾶς διασῶσαι· καὶ τὸ οὖς δὲ τὸ ἐμὸν τὸ πάντων ἀκουστικὸν οὐχ οὕτως ἦν βαρυήκοον ὡς μὴ δύνασθαι ὑμῶν εἰσακοῦσαι βοῶντων. πλὴν εἰ καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ τοιαῦτα ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν τυγχάνει ὡς κακῶν σωρὸν ποιεῖσθαι καὶ «μεσότοιχον» ἐγείρειν μεταξὺ τοῦ θεοῦ καὶ ὑμῶν· τοιούτους δὲ ὄντας σῶζειν οὔτε δίκαιον οὐθ' ὑμῖν συμφέρον ἐστίν. ὁ δὲ Ἀπόστολος λέγει πού περὶ τοῦ σωτῆρος· «ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ». ἀλλ' ὁ μὲν σωτὴρ διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν «τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας» λέγεται, ὁ δὲ παρῶν προφήτης διδάσκει, ὡς ἄρα αἱ ἐκάστου ἁμαρτίαι μέσαι παρεμβαλλόμεναι θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μακρὰν ἀποσκορακίζουσι τὴν ἁμαρτάνουσαν ψυχὴν τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ θεῷ συνάπτεσθαι ἁμαρτίαν. διὸ ἐπιλέγει· καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' ὑμῶν. ὁ παράνομος ὑμῶν βίος οὐκ ἔᾶ τῆς θείας ὑμᾶς ἀπολαῦσαι προνοίας διὰ τὸ βδελύττεσθαι ὡσπερ δυσώδη καὶ αἰσχρὸν καὶ ἄτιμον τὴν ἁμαρτίαν. Τὸ μὲν οὖν αἴτιον τῆς ἀποπτώσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πορρωτάτω τοῦ θεοῦ ἀποβολῆς αὐτοῦ οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἐδίδαξεν ἢ τὰς ἁμαρτίας· τὸ δὲ τούτων εἶδος ἐξῆς καταριθμεῖται λέγων· αἱ χεῖρες ὑμῶν μεμολυμμέναί εἰσι καὶ οἱ δάκτυλοι ὑμῶν ἐν ἁμαρτίαις, τὰ δὲ χεῖλη ὑμῶν ἐλάλησεν ἀνομίαν. καὶ θεὰ ὡς οὐκ ἐπιμέμφεται αὐτοῖς ἐν τούτοις εἰδωλολατρίαν οὐδ' ἐτέραν τινὰ παράνομον πρᾶξιν, ἀλλὰ τὴν διὰ χειρῶν μαιφονίαν καὶ τὴν διὰ στόματος παρανομίαν, δι' ὧν ἠνίξατο τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπανάστασιν αὐτῶν καὶ τὴν κατὰ τῶν δικαίων ἀνδρῶν ἐπιβουλήν. περὶ ὧν καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδήλου φάσκων· «Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος αἴρεται, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ, καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. ἀπὸ γὰρ προσώπου ἀνομίας ἦρται ὁ δίκαιος· ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἢ ταφῇ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου». εἰ δὲ καὶ μὴ αὐτόχειρες γεγόνασι τοῦ σωτῆρος, ἀλλὰ «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν» αἰτησάμενοι καὶ βοαῖς ἀθέοις χρησάμενοι ἔργῳ παρέστησαν τὰς χεῖρας ἔχειν μεμολυμμένας αἷματι, τὰ τε χεῖλη αὐτῶν λελαληκέναι ἀνομίαν καὶ τὴν γλώσσαν αὐτῶν μεμελετηκέναι ἀδικίαν. Διὸ φησὶν ὁ προφήτης· οὐθεὶς λαλεῖ δίκαια, οὐδὲ ἔστι κρίσις ἀληθινή. εἴτ' ἐπειδήπερ ἐξαπατῶντες ἑαυτοὺς ἕτερον προσδοκῶσι Χριστὸν ἀνθρώπινά τινα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦντες, τούτου χάριν ἐπιλέγει· πεποίθασιν ἐπὶ ματαίοις καὶ λαλοῦσι κενά. διὸ παραινεῖ ὁ θεῖος Ἀπόστολος «μὴ προσέχειν» «Ἰουδαίκοις μύθοις καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν». οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἐπινοοῦντες εὐρησιλογίας ἑαυτοῖς καὶ ἐξ οἰκείων λογισμῶν βλασφήμους τινὰς συντιθέντες λόγους κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ κύουσι πόνον καὶ τίκτουσιν ἀνομίαν· οὐ γὰρ ἐπίστανται λέγειν· «ἐκ τοῦ φόβου σου, κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδίνησαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας». τοιαῦτα δὲ κύουσι, ὅποια καὶ δι' ἐτέρου λέλεκται· «ἰδοὺ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν· λάκκον ὥρυξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο». εἴη δ' ἂν τοιαῦτα καὶ τὰ ἀσεβῆ καὶ ἄθεα δόγματα, ὅσα ἕκαστος ἐκ τῆς αὐτοῦ διανοίας εὐρησιλογῶν ἀναπλάττει. οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ ὡς ἀσπίδων ἔρρηξαν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τὰ σπέρματα ἐν ἑαυτοῖς κύησαντες· διὸ τοῖς τῆς κακίας καὶ πονηρίας αὐτῶν υἱοῖς ἐλέγετο· «ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν». ἀναλόγως δὲ τῷ σπόρῳ τῷ θεῷ

τὸν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων σπόρον ὡς ὠνόμασε διὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐρπυστικοῦ γένους· ἀσπίδες καὶ ὄφεις καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὠτοκόκων ἐστίν. ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν τοσαύτην κακίαν ἐπαγγέλλονται μὲν τὰς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν

διδασκαλίας, ἐκπίπτουσι δὲ εἰς «γραῶδεις μύθους» καὶ εἰς «παραδόσεις ἀνθρώπων» οὐδὲν ὑγιὲς οὐδὲ ὠφέλιμον περιεχούσας. εἰκότως ἐπιλέγει· καὶ ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσι, τὸ σαθρὸν καὶ ἄτιμον τῆς τοιαύτης αὐτῶν σπουδῆς τῷ τῆς ἀράχνης ὑφάσματι παραβάλλων. καὶ ὁ μέλλων φησὶν τῶν ὧν αὐτῶν φαγεῖν συντρίψας οὖριον εὔρε, καὶ ἐν αὐτῷ βασιλίσκον· ποίων δὲ ὧν ἢ περὶ ὧν εἴρηται τό· ὧὰ ἀσπίδων ἔρρηξαν. οἱ μὲν οὖν ἐν κακίᾳ τέλειοι διαρρήξαντες τουτωνὶ τῶν ὧν τὰ τελεσφορηθέντα εἰς ἑαυτοὺς ὑπεδέξαντο, οἱ δὲ ἀτελέστεροι πρὶν διαρραγῆναι καὶ τελεσφορηθῆναι ἐμφαγόντες αὐτῶν ἀπόλλυνται. διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς εἴρηται· ὁ ἐσθίων ἐκ τῶν ὧν αὐτῶν ἀποθανεῖται. εἰ δέ τις εὐρεθείη συνετὸς ἀνὴρ ὁ συντρίβειν αὐτὰ δυνάμενος ἀνατρεπτικῶ καὶ ἐλεγκτικῶ λόγῳ, οὗτος εὔροι ἂν τὸ ἐν αὐτοῖς ἀνεμιαῖον καὶ οὖριον καὶ δυσῶδες καὶ φθοριμαῖον καὶ ἐν τούτοις ἅπασιν ἰλυσπώμενον καὶ ἐγκρυσπώμενον τὸ πάντων ἐρπετῶν καὶ ἐξ αὐτοῦ βλέμματος θανατοποιόν, τὸν βασιλίσκον λέγω, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ τὸ θαλφθὲν ἐσχίσθη ἔχιδνα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· τὸ δὲ συνεστραμμένον ἀπορραγὲν ἔσται ἀσπίς, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· τὸ θαλφθὲν ἐρράγη ἀσπίς. τοιαῦτα δὲ τὰ παρὰ τοῖς δηλουμένοις ὧὰ, ὅτι κύουσι πόνον καὶ τίκτουσιν ἀνομίαν. εἴτ' ἐπειδὴ προεῖρητο· καὶ ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσι, πλατύτερον τὴν τούτου διάνοιαν ἐκτίθεται φάσκων· ὁ ἰστὸς αὐτῶν οὐκ ἔσται εἰς ἰμάτιον, οὐδὲ μὴ περιβάλλονται ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν· ἰστὸν παρ' αὐτοῦ μαθῶν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου φήσαντος διὰ τῶν ἔμπροσθεν· «ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾶ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων», «τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων» αὐτῶν περιέποντες τὸν νόμον τοῦ θεοῦ παρεώρων ὑφαίνοντες καὶ συνείροντες «ἐντολὰς ἀνθρώπων» ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. διὸ φησὶν· ὁ ἰστὸς αὐτῶν οὐκ ἔσται εἰς ἰμάτιον, οὐδὲ μὴ περιβάλλονται ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν· τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν ἔργα ἀνομίας. οἱ μὲν οὖν διὰ λόγων θείων τῶν ἐξ ἀγίου πνεύματος λελαλημένων «πνευματικὰ πνευματικοῖς συγκρίνοντες» χιτῶνα θεῖον ὑφαίνουσιν, οἱ δ' εἰς ἄχρηστον «ταῖς Ἰουδαϊκαῖς μυθολογίαις» κατατρίβοντες πλέον οὐδὲν ἢ τὸν τῆς ἀράχνης ζηλοῦσιν ἰστὸν ἐπὶ θήρα ψυχῶν εὐτελῶν τῶν ἀλισκομένων ὡσπερ ἐν βρόχοις ἐν ταῖς μυθολογίαις αὐτῶν. εἴθ' ἐξῆς εἴρηται· τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν ἔργα ἀνομίας, οἱ δὲ πόδες αὐτῶν εἰς κακίαν τρέχουσι ταχινοὶ ἐκχέαι αἷμα· καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν διαλογισμοὶ ἀφρόνων. ταῦτα πάντα ἐξυφαίνουσιν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ οἰκείου ἰστοῦ τὴν ἀράχνην ἀπομιμούμενοι καὶ τρέχοντες ἐπὶ πονηρίαν καὶ ταχεῖς γινόμενοι εἰς τὸ ἐκχέειν αἷμα ἀναίτιον κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς. διὸ καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο πρὸς τοὺς αὐτούς· «αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν μεμολυμμένα αἷματι καὶ οἱ δάκτυλοι ὑμῶν ἐν ἀμαρτίαις, τὰ δὲ χεῖλη ὑμῶν ἐλάλησεν ἀνομίαν, καὶ ἡ γλῶσσα ὑμῶν ἀδικίαν μελετᾷ», ἀλλὰ καὶ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία φησὶν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. διὸ καὶ ἀπεκλαύσατο αὐτοὺς ὁ σωτὴρ εἰπὼν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· «εἰ ἦδεις καὶ γε σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. ὅτι ἦξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σοὶ καὶ περιβαλοῦσί σε οἱ ἐχθροὶ σου χάρακα καὶ κυκλώσουσί σε καὶ τὰ τέκνα σου ἔδαφιοῦσιν». οὐκ ἔγνωσαν οὖν ὁδὸν εἰρήνης, ἀλλ' οὐδὲ κρίσις ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν εὔρηται, ἀκρισία δὲ πᾶσα καὶ ἀδικία, πᾶσαί τε αἱ τρίβοι αὐτῶν διεστραμμένα, καὶ οὐκ οἶδασιν εἰρήνην· οὐ γὰρ παρεδέξαντο τὸν τῆς εἰρήνης πρύτανιν, περὶ οὗ εἴρηται· «αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν». διὸ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ταύτην προεξένει λέγων· «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν». Ἀλλὰ γὰρ τούτων ἔνεκεν ἀπάντων ἀπέστη φησὶν ἡ κρίσις ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς δικαιοσύνη· κρίσιν δὲ λέγει ἐνταῦθα, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴρηται· «ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα, ὁ ἀγαπητὸς μου ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει».

αὕτη τοίνυν ἢ τοῖς ἔθνεσι δοθεῖσα κρίσις ἀπέστη ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ δικαιοσύνη δὲ ἢ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος δεδωρημένη καὶ αὕτη καταλιποῦσα αὐτοὺς ἀνεχώρησεν. εἴτ' ἐπεὶ προσεδόκων τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ κηρυττόμενον αὐτοῖς διὰ τῶν προφητικῶν λόγων, «ἐλθόντα δὲ αὐτὸν οὐ παρεδέξαντο», ἀκολούθως εἴρηται· ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες αὐγὴν ἐν ἁωρίᾳ περιεπάτησαν. Καὶ ἐπειδὴ ψηλαφῶντες τὰς θείας γραφὰς οὐ συνίεσαν τὸν ἐν βάθει τῶν λέξεων ἐναποκεκρυμμένον νοῦν, περὶ δὲ μόνην τὴν λέξιν ἀσχολούμενοι ὥσπερ τινὰ τοῖχον ἐοίκασι ψηλαφᾶν. τούτου χάριν ἐξῆς ἐπιλέγει· ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλοὶ τοῖχον καὶ ὡς οὐχ ὑπαρχόντων ὀφθαλμῶν ψηλαφήσουσι, καὶ τούτοις συνάπτει λέγων· πεσοῦνται ἐν μεσημβρίᾳ ὡς ἐν μεσονυκτίῳ καὶ ὡς ἀποθνήσκοντες· κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τοῦ τῶν ἔθνῶν μεσημβρινοῦ φωτὸς ταῖς σωτηρίοις καὶ εὐαγγελικαῖς αὐγαῖς τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταλαμπομένης μόνοι αὐτοὶ ὡς ἂν τὰ «πρὸς θάνατον ἡμαρτηκότες» πεπτώκασι καὶ ὥσπερ ἐν μεσονυκτίῳ διάγουσι. Καὶ στενάξουσι δὲ φησὶν ὡς ἄρκος καὶ ὡς περιστερὰ ἅμα πορεύονται· οἱ γὰρ στεναγμοὶ αὐτῶν, εἰ μὲν κατὰ λόγον ἐγίνοντο ὑπὲρ ὧν τετολήκασι κατὰ τοῦ σωτῆρος, ἐπωφελεῖς ἐγένοντο ἂν. χρὴ γὰρ αὐτοὺς καὶ πενθεῖν καὶ στενάζειν καὶ ἀποδύρεσθαι καὶ δακρῦειν, ὧν ἐξέχεον αἱμάτων ἕνεκα. ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐ προσποιοῦνται, τὴν δὲ πόλιν τὴν αἰσθητὴν, λέγω δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀποκλαίονται καὶ τὴν πτώσιν αὐτῆς στενάξουσιν ἀλόγως, εἰκότως θηρίῳ ἀγρίῳ παρεβλήθησαν. διὸ λέλεκται· καὶ στενάξουσιν ὡς ἄρκος, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ εἴρηται· «ὡς ἄρκος ἀτεκνουμένη». ἄρκος μὲν οὖν διὰ τὸ ἀνθρωποβόρον τοῦ θηρὸς ὠνομάσθησαν, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ ἀνθρώπους ἔφαγον μαιφονοῦντες καὶ «τοὺς προφήτας ἀναιροῦντες», «ἠτεκνωμένη» δὲ «ἄρκω» παρωμοιώθησαν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν τέκνων. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ ὡς περιστερὰ ἅμα πορεύονται, ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων ὡς περιστερὰ μελέτη μελετήσομεν εἰρήκασι, ὁ δὲ Ἀκύλας· καὶ ὡς περιστερὰ φθογγῇ φθεγξόμεθα. μετὰ γὰρ τὰ τοσαῦτα εἰσέτι καὶ νῦν τὰς θείας πειρῶνται καταμελετᾶν γραφὰς καὶ τοῦτ' αὐτοῖς μόνον λείπεται τὸ ἐκμανθάνειν καὶ διὰ στόματος μελετᾶν αὐτὰς περιάδοντας τῇ φωνῇ ὡς μηδὲν διαφέρειν ἀλογίστου περιστερᾶς δοκούσης μὲν τι πράττειν, δι' ἧς ἀφήσι φθογγῆς οὐ μὴν ἔναρθρόν τινα λόγον ἀποδιδούσης. ὅθεν καλῶς κυριολεκτῶν τὴν Ἑβραϊκὴν λέξιν ὁ Ἀκύλας καὶ ὡς περιστερὰ φησι φθογγῇ φθεγξόμεθα, καὶ τὰ συνημμένα δὲ πάντα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κατηγορουμένου λαοῦ ἐξέθεντο οἱ λοιποί· διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· διὰ τοῦτο μακρὰν ἐγένετο κρίσις ἀφ' ἡμῶν, καὶ οὐ καταλήψεται ἡμᾶς. δικαιοσύνην γὰρ προσδοκήσομεν εἰς φῶς, καὶ ἰδοὺ σκότος, εἰς φέγγος, ἐν ζόφῳ περιπατήσομεν. ψηλαφήσομεν ὡς τυφλοὶ τοῖχον καὶ ὡς οὐκ ὄντων ὀφθαλμῶν ψηλαφήσομεν. καὶ παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα δὲ τὰ ἐξῆς ἐπιφερόμενα ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ λέλεκται, φησὶ γοῦν· ἀνεμείναμεν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστι· σωτηρία μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν· πολλὴ γὰρ ἡ ἀνομία ἡμῶν ἐναντίον σου. λέγει δὲ ταῦτα ὁ προφήτης ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ διδάσκων αὐτοὺς ἑαυτῶν ἐξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ τὰς ἀμαρτίας καὶ κατηγορεῖν αὐτοὺς ἑαυτῶν, ἵνα κἂν οὕτως πληγέντες τὴν ψυχὴν ἀνανεύσωσι καὶ ἐπιστρέψωσι μετανοεῖν διδαχθέντες. πῶς δὲ ἀνέμειναν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐπεὶ μὴ εὔρον τὴν κρίσιν τὴν τοῖς ἔθνεσι κατηγγελημένην, ὡς προεῖρηται· μακρὰν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀπέστη καὶ διὰ τί διδάσκουσιν αὐτοὶ λέγοντες· πολλὴ γὰρ ἡ ἀνομία ἡμῶν ἐναντίον σου, καὶ αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν ἀντέστησαν ἡμῖν· αἱ γὰρ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἔγνωμεν. Τίνα δὲ πάντα ταῦτα, ἃ κατηγόρησαν ἑαυτῶν πάλιν διδάξουσιν λέγοντες· ἠσεβήσαμεν καὶ ἐψευσάμεθα, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἔγνωμέν φησὶν ἀδικεῖν καὶ ψεύδεσθαι κατὰ κυρίου, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ

ἀρνήσασθαι ἐν κυρίῳ, σαφῶς τὴν ἄρνησιν αὐτῶν παριστῶντος τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἀπέστημέν φησιν ὄπισθεν τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἐλαλήσαμεν συκοφαντίαν. ὄρας ὡς οὐδαμοῦ εἰδωλολατρίαν αὐτῶν κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ συκοφαντίας καὶ λόγους ψευδεῖς καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. καὶ ἠπειθήσαμεν δέ φησι, καὶ ἐκύομεν καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· λαλεῖν φησι συκοφαντίαν καὶ ἀπόστασιν, συνέλαβον καὶ ἐφθέγγαντο ἀπὸ καρδίας ῥήματα ψεύδους, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· λαλεῖν συκοφαντίαν καὶ ἔκκλισιν, κύειν καὶ μελετᾶν ἀπὸ καρδίας λόγους ψευδεῖς. Εἶθ' ἐξῆς εἴρηται· καὶ ἀπεστήσαμεν ὀπίσω τὴν κρίσιν· οὐ γὰρ αὕτη ἡμᾶς φησι κατέλειψεν, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὴν ἀπεστήσαμεν, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκεν, ὅτι κατηναλώθη ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ δι' εὐθείας οὐκ ἠδύναντο διελθεῖν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὅτι ἠσθένησεν ἐν πλατεΐα ἡ ἀλήθεια, καὶ εὐθύτης οὐκ ἠδύνατο ἐλθεῖν, καὶ ἐγένετο ἡ ἀλήθεια ἐπιλείπουσα. τήρει δ' ὅπως πολλάκις ἐν τούτοις ἀληθείας ἄρνησιν αὐτῶν κατηγορεῖ καὶ τοὺς ἐφευρημένους αὐτοῖς ψευδεῖς λογισμοὺς ἀπελέγχει. οἷς ἐξῆς ἐπάγει· καὶ εἶδε κύριος, καὶ οὐκ ἤρρεσεν αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἦν κρίσις, καὶ εἶδε καὶ οὐκ ἦν ἀνήρ. καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο· «διότι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων»; ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα καὶ εἶδέ φησι καὶ οὐκ ἦν ἀνήρ, καὶ κατενόησε καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιληψόμενος, καὶ ἡμύνατο αὐτοὺς τῷ βραχίονι αὐτοῦ καὶ τῇ ἐλεημοσύνῃ ἐστηρίσατο, ἢ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐπεστηρίσατο. καὶ περιέθετο περικεφαλαίαν σωτηρίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐνεδύσατο δικαιοσύνην ὡς θώρακα καὶ περιεβάλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως καὶ τὸ περιβόλαιον ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν ὄνειδος τοῖς ὑπεναντίοις. καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῆς παρουσίας κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ κατηγορίας, ὃ δὴ σημαίνει ἄντικρυς πόλεμον θεοῦ κατ' αὐτῶν ἐπανιστάμενον, ὃς καὶ μετῆλθεν αὐτούς, ὃν ἐπὶ τῆς ἐσχάτης πολιορκίας πεπόνθασι κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. 2.49 Τὰς κατὰ τοῦ σωτῆρος δυσσεβείας τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ διεξεληθὼν ὁ προφητικὸς λόγος μετὰ πάσας τε τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας αὐτὸν τὸν θεὸν πολέμιον αὐτῶν ἔσεσθαι προαναφωνήσας διὰ τῶν προκειμένων μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν, ἢ συνάπτει Χριστοῦ παρουσίαν· καὶ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεῖα τὴν δι' αὐτοῦ προξενηθεῖσαν τοῖς ἔθνεσι χάριν συμπεριλαμβάνεσθαι. λέγει δ' οὖν ἀρχόμενος· καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου· «ἀρχὴ δὲ σοφίας φόβος κυρίου». ταύτης οὖν τῆς σοφίας μεταλήψεσθαι οὐ τὸν Ἰσραὴλ θεσπίζει, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ δυσμῶν, δηλαδὴ τοὺς τὰ δυτικὰ μέρη λαχόντας οἰκεῖν, καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν δὲ ἡλίου. ὁμοίως καὶ αὐτοὶ φοβηθήσονται τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο· «ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἦξουσιν, οὗτοι ἀπὸ δυσμῶν καὶ οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ, ἄλλοι δὲ ἀπὸ γῆς Περσῶν. εὐφραίνεσθε, οὐρανοί». περὶ δὲ «τῶν φοβουμένων τὸν κύριον» πολλὰ εἴρηται, ἐπεὶ καί· «μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν κύριον», καί· «οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν», καί· «φόβος κυρίου παιδεία καὶ σοφία», καί· «φόβος κυρίου προστίθησιν ἡμέρας». ταῦτ' οὖν ἅπαντα τοῖς ἔθνεσιν ὁ προφήτης εὐαγγελίζεται λέγων· καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου καὶ οἱ ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. τῆς δὲ τοσαύτης τῶν ἐθνῶν σωτηρίας τὸ αἴτιον παρίστησιν ἐξῆς λέγων· ἦξει γὰρ ὡς ποταμὸς βίαιος ἡ ὀργὴ κυρίου, ἦξει μετὰ θυμοῦ. οὔτε δὲ ἡ Ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις ὀργῆς ἐμνημόνευσεν ἐνταῦθα οὔτε θυμοῦ οὔτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταί· οὔτε γὰρ λόγον εἶχεν ἐν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαις θυμὸν καὶ ὀργὴν θεοῦ παραλαμβάνεσθαι. διὸ κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· ὅτι ἐλεύσεται ὡς ποταμὸς πνεῦμα κυρίου σύσσημον ἑαυτῷ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἦξει ὡς ποταμὸς θλίβων τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐπείγει καὶ ἦξει, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα· ἦξει γὰρ ὡς ποταμὸς

πολιορκητής πνεῦμα κυρίου, ἐσημειώθη ἐν αὐτῷ. οὐδαμοῦ δὲ ἐν τούτοις ὀργή κυρίου εἴρηται, οὐδὲ θυμός· οὐκοῦν τὸ πνεῦμα κυρίου ἤξει ὡς ποταμὸς βίαιος, ἵνα φοβηθῶσιν αὐτὸν οἱ ἀπὸ δυσμῶν καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου· διὰ γὰρ ταῦτα ἤξειν εἴρηται τὸ πνεῦμα κυρίου. νοήσομεν δὲ πῶς εἴρηται ὡς ποταμὸς βίαιος ἤξειν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ λόγου θεασάμενοι, ὅπερ ἐπληροῦτο ἐν ταῖς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὅτε συνηγμένων «ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ὅλον οὗ ἦσαν καθήμενοι, καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισαν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπληρώθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου». οὕτως οὖν εἴρηται ἤξειν ὡς ποταμὸν βίαιον τὸ πνεῦμα κυρίου, ἀλλὰ καὶ σημείον φησιν ἑαυτῷ. τοῦτο δὲ ἦν τὸ σημεῖον τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὡσπερ οὖν ἐδίδασκεν αὐτὸς λέγων· «ἐὰν μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἔρχεται», καὶ πάλιν· «ὅταν ἀπέλθω, ἀποστείλω ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας». Εἶθ' ἐξῆς εἴρηται· καὶ ἤξει ἔνεκεν Σιών ὁ ῥυόμενος, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ ἤξει τῇ Σιών ἀγχιστεύων, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ ἐλεύσεται τῇ Σιών ἀγχιστεύων. τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐδήλου λέγων· «οὐκ ἦλθον εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα σημαίνεται διὰ τῆς Σιών, ἣτις διαφόρως ἀπεδείκνυτο οὕσα ἢ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ. ταύτης οὖν ἔνεκεν τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως ἤξειν λέγεται ὁ ῥυόμενος ἢ ὁ ἀγχιστεύων. καὶ τί ποιήσῃ; συγχωρήσῃ τὰς ἀδικίας τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ. διὸ λέλεκται· ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ, δηλονότι τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ ἐπιστρέφουσιν. εἰ δὲ μὴ ἐπιστρέφοιεν ἑαυτοῖς μέμφονται, ὅτι μὴ τῆς χάριτος ὁμοίως τοῖς ἔθνεσι μετέσχον καίπερ πρῶτοι κεκλημένοι. Καὶ αὕτη αὐτοῖς φησιν ἔσται ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη· ποία δὲ αὕτη ἐπιλέγει ἐξῆς· τὸ πνεῦμα τὸ ἐμόν, ὃ ἐστὶν ἐπὶ σοί· τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα ἢ διαθήκη ἐτύγχανε, διόπερ ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐδίδου τὸ πνεῦμα λέγων· «λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἐὰν τινος ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίεται αὐτῷ». αὕτη τοίνυν ἢ καινὴ διαθήκη καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦ μυστηρίου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶη ἄν. διὸ λέλεκται· καὶ αὕτη αὐτοῖς ἢ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε κύριος· τὸ πνεῦμα τὸ ἐμόν, ὃ ἐστὶν ἐν σοί. προσφωνεῖ δὲ ταῦτα τῷ ἀγχιστεῖ καὶ τῷ ῥυομένῳ καὶ ἀφιέντι τὰς ἁμαρτίας· τούτου δὴ οὖν τοῦ πνεύματος καὶ τοῖς ἑαυτοῦ μετεδίδου μαθηταῖς εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς μεταδιδόναι τοῖς ἀξίοις, καὶ τὰ ῥήματά μου φησιν, ἃ ἔδωκα εἰς τὸ στόμα σου, τὰ διὰ τῆς καινῆς διαθήκης παραδοθησόμενα, γένοιτ' ἂν καὶ αὐτὰ ἐμὴ διαθήκη· τὸ πνεῦμα γὰρ τὸ ἐμόν καὶ τὰ ῥήματα, ἃ ἔδωκα εἰς τὸ στόμα σου, ταῦτα ἤδη διαθήκη σου εἰσιν, ἣτις οὐ μὴ ἐκλίπη ἐκ τοῦ στόματός σου καὶ ἐκ τοῦ σπέρματός σου, εἶπε κύριος, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα· μένει γὰρ καὶ εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα ταῦτα τὰ ῥήματα, ὡς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ σωτὴρ εἰπὼν ἐν Εὐαγγελίῳ· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». 2.50 Χριστοῦ παρουσίαν εὐαγγελισάμενος ὁ προφήτης πρῶτην παρακελεύεται τοῦ φωτὸς μεταλαγχάνειν τὴν Ἱερουσαλήμ, δηλαδὴ τῷ παντὶ Ἰουδαίων ἔθνει τῷ πάλαι προσκειμένῳ τῇ Ἱερουσαλήμ. ἐπεὶ τοίνυν ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ αὐτὸς «ἦν τὸ φῶς» καὶ «ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» καὶ «τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον», εἰκότως τῆς τούτου παρουσίας ἀπολαύειν ὁ λόγος τῇ Ἱερουσαλήμ προσεφώνει λέγων· Φωτίζου φωτίζου, Ἱερουσαλήμ, ἡκεῖ γὰρ σου τὸ φῶς· αὐτῆς δὲ εἶναι φάσκει τὸ φῶς διὰ τὸ αὐτῇ τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίας ὑπὸ τῶν προφητῶν κεκηρύχθαι. εἰ μὲν οὖν πεισθεῖσα τῷ παραγγέλματι τοῦ φωτὸς μετελήφει τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ παραδεξαμένη, διέμεινεν ἂν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τέλους. τὸ γὰρ πάλαι σοί φησι διὰ τῶν προφητῶν κατηγγελμένον φῶς ἰδοὺ νῦν

ἐλήλυθε. διὸ μὴ μέλλε, φωτίζου δὲ φωτίζου καὶ τῆς χάριτος μεταλάμβανε· ἔσται γάρ σοι φωτισθεῖση τάδε καὶ τάδε. καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἐπιφερόμενα πάντα ἄπερ ὡς ἔφην καὶ σωματικῶς εἰς αὐτοὺς τάχα που ἐπληρώθη ἄν, εἰ καταπειθεῖς γενόμενοι τῷ προστάγματι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐπιδημήσαντα αὐτοῖς ἔτυχον παραδεδεγμένοι. νυνὶ δὲ ὁμοῦ τῇ ἀρνήσει τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ φωτὸς ἑαυτοὺς ἐστέρησαν ὡς καὶ πάντων ἀθρώως τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπηγγελμένων. ταῦτα μὲν οὖν ὡς πρὸς τὴν ψιλὴν λέξιν, πρὸς δὲ διάνοιαν, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς τὸ τῆς Ἱερουσαλήμ οὐ πρόσκειται ὄνομα· ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· ἀνάστηθι φωτίζου, ὅτι ἦλθε φῶς σου, ὁ δὲ Σύμμαχος· ἀνάστηθι φωτίζου, ἡκεῖ γάρ σου τὸ φῶς. ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἀναγνώσει ὠνόμασται Ἱερουσαλήμ, ἀκόλουθόν ἐστι νοεῖν ταῦτα λέγεσθαι πρὸς τούτοις ἐπηγγελμένον «ἤξιεν λυτρωτὴν ἢ ἀγχιστέα» παραδεδεγμένους. οὗτοι δ' ἦσαν, περὶ ὧν εἶρητο· «καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον». πολλακίς δὲ ἡμῖν ἀποδέδοται τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα ἐν ψυχαῖς ἀνθρώπων θεοσεβῶν νοούμενον πόλις θεοῦ καὶ Ἱερουσαλήμ ὠνομάσθαι. καὶ ὡς πάλαι τοῦτο παρὰ Ἰουδαίοις συνεστήκει, καθ' ὃν χρόνον ἠκμαζον ἐν αὐτοῖς προφητῆται καὶ δίκαιοι καὶ πολὺς χορὸς θεοσεβῶν καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, καὶ ἡμῶν ὡς ἀληθῶς θεοῦ πόλις ἢ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ συντελουμένη παρ' αὐτοῖς θεοσέβεια, ἀλλ' ἐπειδήπερ οἱ παρ' αὐτοῖς πάντες τελειωθέντες «προσδοκῶντες τὴν» διὰ τῶν προφητῶν καταγγελλομένην Χριστοῦ «τοῦ παρουσίαν», ἀπηλλάττοντο τοῦ βίου, ἠλπίζον δὲ «μέχρι θανάτου» καταβήσεσθαι αὐτὸν ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας. τούτου χάριν ὡς ἂν «ἐν σκότῳ καθημένοις» αὐτοῖς εὐαγγελίζεται τοῦ φωτὸς τὴν παρουσίαν φάσκων ὁ λόγος· Φωτίζου, Ἱερουσαλήμ, ἡκεῖ γάρ τὸ φῶς σου, ὡς κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν τοῦ σωτήρος ἡμῶν δύνασθαι ταῦτα πληροῦσθαι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ θεοφάνειαν τέλους αὐτὰ τεύξεσθαι. εἰκὸς ἐν ἧ «ἥλιος» μὲν οὐκέτ' ἔσται οὐδὲ «σελήνη» οὐδὲ ἀστέρες, ἀπαρκεῖ δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ «τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν» καὶ «ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος» πρὸς φωτισμὸν ψυχῶν τῶν τῆς αὐτοῦ βασιλείας καταξιουμένων. τότε γὰρ κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον «αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτοι, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλῃ εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα». ἐπειδὴ οὖν τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ποιῆται παρουσίαν, τηνικαῦτα τοῖς ταύτης ἀξίοις προσφωνῶν ὁ λόγος φησὶ· Φωτίζου φωτίζου, Ἱερουσαλήμ, ἡκεῖ γάρ σου τὸ φῶς, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς· ἀνάστηθι φωτίσθηθι, ἦλθε γὰρ τὸ φῶς σου, καὶ ὄρα εἰ μὴ σαφῶς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐθέσπισε φήσας· ἀνάστηθι, τὸ δ' αἴτιον τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν ἢ παρουσία τοῦ φωτὸς ἦν· ταῖς γὰρ ἀκτίσι ταῖς ζωοδόχοις ἀναζωπυρήσασαι αἱ τῶν πάλαι τετελευτηκότων ἀγίων ψυχῶν τῶν ἐπηγγελμένων τεύζονται. διὸ κατὰ τὸν Ἀπόστολον «αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καταβήσεται, ἔπειτα οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται»· εἶτα ἀναστάντες ὄψονται τὴν δόξαν αὐτοῦ. διὸ ἐπιλέγει· καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν· οὐ γὰρ ἐπὶ πάντας ἀνατελεῖ, ἀλλ' ἐπὶ μόνους τοὺς ἀξίους· τοὺς γὰρ μὴ τοιούτους διαλήψεται «τὸ ἐξώτερον σκότος» καὶ «τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον» καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς ἀσεβέσιν ἠπειλήται. ἀλλ' ἐπὶ σὲ φησι τὴν τοῦ θεοῦ πόλιν καὶ τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ ἢ δόξα κυρίου ἀνατέταλκεν, ἥς μεταλαβοῦσα φωτίζου· τοῖς γὰρ μὴ τὸν κύριον ἐπεγνωκόσι μηδὲ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν θεμένοις σκότος ἀποκείσθαι, ὃ δὴ σημαίνει φάσκων· ἰδοὺ σκότος καλύψει τὴν γῆν καὶ γνόφος ἐπ' ἔθνη· ἐπὶ σὲ δὲ φανήσεται κύριος, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς· ἐπὶ σὲ δὲ

ἀνατελεῖ κύριος, ἡ δόξα αὐτοῦ ἐπὶ σὲ ὀφθήσεται. δεῖ δὲ πρότερον φωτὸς καὶ ἀνατολῆς τοῖς μέλλουσιν αὐτοῦ ὄψεσθαι τὴν δόξαν, ὅπως ἐν ἡμέρᾳ θεϊκοῦ φωτὸς γενόμενοι θεωροὶ «τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς τοῦ θεοῦ» καταστῶσι. Τότε δέ φησι· πορεύσονται ἔθνη τῷ φωτί σου καὶ βασιλεῖς τῇ λαμπρότητί σου. καὶ μοι νοεῖ ἐν τούτοις δύο τάγματα σωζομένων, πρῶτον μὲν τὸ σύστημα τῶν ἐν θεοσεβείᾳ κατωρθωκότων παρὰ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει, ἐπεὶ καὶ προφηταὶ καὶ πατριάρχαι καὶ ἱερεῖς καὶ θεοφιλεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες μύριοι παρὰ τοῖς παλαιοῖς αὐτῶν γεγονάσι τὸ πολίτευμα τῆς θεοσεβείας ἀποσώσαντες ὥστ' εἶναι αὐτοὺς οὐ μικρὸν μέρος τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως, οἱ «καὶ πάντες οὗτοι διὰ πίστεως τελειωθέντες οὐκ ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας» κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον, «τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι». διὸ καὶ ἐν τοῖς τοῦ θανάτου συνεχίζοντο χώροις τὴν αὐτόθι τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἐκδεχόμενοι. ὁ δὲ διδάσκει καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης πυνθανόμενος τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγων· «σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν»; ἐπεὶ τοίνυν προσεδόκων αὐτὸν πάντες οἱ προκεκοιμημένοι ἅγιοι, εἰκότως τὰς τούτων ψυχὰς εὐαγγελιζόμενος ὁ παρὼν λόγος τὴν μεχρὶς αὐτῶν κάθοδον τοῦ σωτῆρος ἐδήλου λέγων· ἀνάστηθι φωτίσθητι, ἦλθε γὰρ τὸ φῶς σου. τὸ μὲν οὖν πρῶτον τάγμα τῶν ἐκ τοῦ προτέρου λαοῦ σωζομένων τοῦτ' ἦν, τὸ δ' ἕτερον τάγμα τὸ τῆς ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησίας δεύτερον διὰ τῆς Χριστοῦ χάριτος κεκλημένον, περὶ οὗ ἐξῆς ἐπιφέρει καὶ πορεύσονται ἔθνη τῷ φωτί σου· ὧ γὰρ πάλαι κέχρησο φωτί, ὧ καὶ προφηταὶ καὶ πατριάρχαι καὶ πάντες οἱ παρὰ Ἰουδαίοις θεοσεβῶς πολιτευσάμενοι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἐφωτίσθησαν, τούτῳ καὶ τὰ ἔθνη τὰ ἀλλόφυλα καὶ τὰ ἀλλογενῆ φωτισθήσεται. ἀλλὰ καὶ τῇ λαμπρότητι, ἢ κέχρησο σύ, ἢ προτέρα πόλις ἐσμηγμένη λόγοις θείοις ἀποσμηχομένη καὶ λαμπρυνόμενη πάντα τε ῥύπον καὶ πᾶσαν κηλῖδα καθαιρομένη, ταύτῃ τῇ λαμπρότητι καὶ οἱ τῶν ἀλλοφύλων βασιλεῖς χρήσονται καθαιρόμενοι τῇ τῶν θείων μυστηρίων δυνάμει καὶ ἀποσμηχόμενοι. Θαυμάσαι δέ ἐστι καὶ ὑπερεκπλαγῆναι τοῦ θεοπίσματος τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως καθ' ἡμᾶς ἐπληροῦτο τῶν ἀνωτάτω βασιλέων τῆς «διὰ λουτροῦ» χάριτος καταξιουμένων, εἶτα ἐπειδὴ ἔθνῶν ἐμνημόνευσε καὶ βασιλέων, ἔθνῶν σφόδρα ἀκολούθως τὴν προτέραν τοῦ θεοῦ πόλιν, διδάσκει πάντας τοὺς ἐξ ἔθνῶν προσιόντας τῷ θεοσεβεῖ πολιτεύματι οἰκεῖα τέκνα ἠγεῖσθαι. διὸ φησι πρὸς αὐτήν· ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμοὺς σου καὶ ἴδε συνηγμένα τὰ τέκνα σου· ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐπ' ὤμων ἀρθήσονται. διὸ πάντες οἱ ἐξ ἔθνῶν εἰς τὸν θεὸν διὰ Χριστοῦ πεπιστευκότες ἐπαγγελίαν εἰλήφασιν «ἀναπαύσασθαι εἰς κόλπους Ἀβραάμ» καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τοῦτο τοῦ σωτῆρος αὐτοῦ διδάξαντος. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ πλείοσιν ἢ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία θυγάτηρ ἀνηγόρευται Σιών καὶ θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ. μήτηρ τοίνυν τῆς νέας Ἱερουσαλήμ τῆς ἐξ ἔθνῶν συστάσης ἐτύγχανεν ἢ πάλαι παρὰ τῷ προτέρῳ λαῷ κατορθώσασα, κάκεινης τέκνα πάντες ἡμεῖς. διὸ λέλεκται· ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν· ἦμεν γὰρ πόρρω που μακρὰν «τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ», ἀλλ' «ὕμεῖς» φησὶ «ποτε οἱ μακρὰν ὄντες, ἐγγὺς ἐγενήθητε». διὸ λέλεκται· ἦκασι πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐπ' ὤμων ἀρθήσονται· ἄτε γὰρ ἀπαλαὶ οὔσαι ψυχαὶ καὶ ἔτι νήπια «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα» «ἐπιποθοῦσαι», διὰ τε τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως γενομένης «τέκνα τοῦ Ἀβραάμ» ὑποβαστάζονται ἐπ' ὤμων αἰρόμεναι καὶ ὑποκουφιζόμεναι ὑπὸ τῶν χειραγωγούντων αὐτὰς διδασκάλων, οἷος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· «ὡς ἂν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ὀμειρόμενοι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ

Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς». Ταῦτα δὲ ὀρώσα ἢ παλαιὰ μήτηρ χαρᾶς πίμπλαται· τότε ὄψει καὶ χαρήση καὶ φοβηθήση καὶ ἐκστήση τῇ καρδίᾳ· τὸ δὲ· καὶ φοβηθήση, οὐκ ἐμφέρεται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. εἰ γὰρ «ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ χαρὰ γίνεται μετανουῶντι ἐν τοῖς οὐρανοῖς», ἐπὶ τοσοῦτοις ἔθνεσιν ἐπιστρέφουσι, πῶς οὐ χαρήσονται αἱ προεξεληθούσαι τῶν ἀγίων ψυχαὶ αἱ τῆς αὐτῆς θεοσεβείας προαρξάμεναι καὶ ἐν αὐτῇ τελειωθείσαι; ἔτι δὲ αἱ τοιαῦται χαρήσονται ὀρώσαι μεταβάλλονται τῆς θαλάσσης τὸν πλοῦτον εἰς αὐτὴν καὶ τὸν τῶν ἔθνων καὶ τῶν λαῶν τῶν ἀλλοφύλων ἀπάντων. διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· ὅταν μεταστραφῇ ἐπὶ σὲ τὸ πλῆθος τῆς θαλάσσης, ἢ δύναμις τῶν ἔθνων. καὶ ἐνταῦθα δὲ τήρει ὅπως τὴν πολλὴν πολυπλήθειαν τῶν σωζομένων πλήθει θαλάσσης ἀπέικασεν. δύναμις δὲ τῶν ἔθνων οἱ κατορθοῦντες εἶεν ἂν μὴ ἐξασθενήσαντες πρὸς τὸν τόνον τοῦ κατὰ θεὸν βίου, ἀλλ' ἐνισχύοντες ὥστε λέγειν· «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ἰησοῦ». προηγουμένως μὲν οὖν χαρήσεται ἐπὶ τῇ τούτων δυνάμει, μετὰ ταῦτα δὲ ὄψεται καὶ τὰ λοιπὰ πλήθη τῶν ἐν θεοσεβείᾳ ἀτελεστέρων καὶ ἀλογωτέρων, ὧν τοὺς τρόπους ἀγέλαις καμήλων ἀπέικασε φήσας· καὶ ἤξουσί σοι ἀγέλαις καμήλων, καὶ καλύψουσί σε κάμηλοι Μαδιάμ καὶ Γεφάρ· πάντες ἐκ Βασάν ἤξουσι φέροντες χρυσίον καὶ λίβανον οἴσουσιν· αἰνίττεσθαι δὲ οἶμαι διὰ τούτων τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εὐπόρους καὶ πλούτῳ πολλῶ περιρρομένους. οὕτω γοῦν καὶ ὁ σωτὴρ «τὸν πλούσιον καμήλῳ» παραβάλλον ἔλεγεν· «εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». πλὴν ἀλλὰ τὸ θαῦμα τοῦτ' ἦν, ὅτι «τὸ παρ' ἀνθρώποις ἀδύνατον τοῦτο δυνατὸν γίνεται τῷ θεῷ». διὸ καὶ ἐξίσταται ἢ Ἰερουσαλήμ διὰ τοῦ χαρᾶς πληροῦσθαι καμήλοις παραβεβλημένας ψυχὰς θεωμένη μεταβαλλούσας καὶ ὡσπερὶ «διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος» διὰ «τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσιούσας». οὐ δίχα δὲ φόρτου προσήεσαν αὐταί, δῶρα δὲ τῷ θεῷ προσφέρουσαι εἰκότως «τὰ λύτρα τῆς αὐτῶν ψυχῆς». κάμηλοι δὲ ἀπὸ Σαβὰ ἤξουσιν ἀπὸ τῶν βαρβαριαίων ἔθνων δι' ἐνὸς τοῦ τῶν Σαβαϊτῶν ἔθνους καὶ τῶν λοιπῶν βαρβάρων ἔθνων σημαιομένων, ὅτι δὲ λογικαὶ ἦσαν αἱ τοιαίδε κάμηλοι. πρόσσχες ἐπιμελῶς ὅπως περὶ τῶν αὐτῶν εἴρηται τό· ἤξουσί σοι ἀγέλαις καμήλων, καὶ καλύψουσί σε κάμηλοι Μαδιάμ καὶ Γεφάρ· πάντες ἐκ Βασάν ἤξουσι φέροντες χρυσίον καὶ λίβανον οἴσουσι καὶ τὸ σωτήριον κυρίου εὐαγγελιοῦνται· οὐκοῦν κάμηλοι τὸ σωτήριον κυρίου εὐαγγελιοῦνται μετὰ τοῦ δῶρα φέρειν τὰ προλεχθέντα, λίβανον μὲν τὴν τῆς θεολογίας πνευματικὴν εὐωδίαν, χρυσὸν δὲ τὴν σωματικὴν εὐπορίαν. ἢ δὲ Μαδιάμ καὶ Γεφάρ γόνιμοι καμήλων εἰσὶ χῶραι βαρβάρων ὡς καὶ ἡ Σαβὰ ὑπὲρ τὴν Ἀραβίαν κείμεναι, παρ' οἷς πολυπληθεῖ τὸ τῶν καμήλων γένος· διὸ τῇ τούτων κέχρηται ὁ λόγος εἰκόνη. πλὴν ἀλλὰ τὸ μάλιστα παραδοξότατον τοῦτο ἦν τὸ μεταβληθῆσθαι τὰς κτηνώδεις καὶ ἀλογωτέρας τῶν κατὰ κόσμον πλουσιῶν ψυχὰς καμήλοις ἀπεικασμένας διὰ τὸ ἀχθοφόρον καὶ πολύτομον καὶ σκολιὸν τοῦ ζώου καὶ εἰς τοσαύτην ὠφέλειαν ἐλθεῖν ὡς τὸ σωτήριον κυρίου εὐαγγελίζεσθαι αὐτάς. τοῦτο δὲ ἦν τὸ σωτήριον αὐτὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα Κηδάρ φησι συναχθῆσθαι καὶ κριοὺς Ναβεῶθ ἤξειν καὶ ἀνενεχθῆσθαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ, καὶ μοι δοκεῖ διὰ τοιούτων ὁ λόγος θέλγειν καὶ ἐκγλυκαίνειν τὰς ἀκοὰς τὰς νηπιώδεις τῶν σωματικῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ ἐφελκύσασθαι αὐτάς καὶ προτρέψαι σπεύδειν ἐπὶ τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν. ἵνα κἂν οὕτως ἐπεὶ μὴ ἄλλως οἶοι τ' ἦσαν, ἐν ἐπιθυμίᾳ γένοιτο τῶν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελιῶν ὡσεὶ καὶ νηπίῳ παιδί συμπελλίζων τις ὑποβαῖνοι· καὶ τὰ τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ γνώριμά τε καὶ ἥδιστα εἶναι δοκοῦντα ὑπισχνεῖτο εἰς προτροπὴν ὧν ἂν βούλοιο διδάσκειν τὸν παῖδα· τὸν γὰρ αὐτὸν οἶμαι

τρόπον μετὰ τοῦ μυστικὰ καὶ θεῖα νοήματα παραδιδόναι τοῖς τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοις συνεσκιασμένως τὸν λόγον ὡς νηπίοις τὰς φρένας τῷ Ἰουδαίων προσομιλῶν λαῷ ταῖς γνωρίμοις καὶ συνήθεσιν αὐτοῖς λέξεσί τε καὶ φωναῖς τὰς ἐπαγγελίας προῖσχύμενον. τάχα δέ που καὶ ταῦτα πάντα σωματικῶς οὕτως ἐπληρώθη ἂν εἰς αὐτούς, εἰ τὸν σωτήρα καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἦσαν παραδεδεγμένοι, ὡς εἴρηται ἡμῖν ἤδη πρότερον. παρακελευσάμενος γοῦν αὐτοῖς ὁ λόγος φωτίζεσθαι ἐπήγαγε τὰ ἐξῆς συνημμένα, εἰ φωτισθεῖεν τῷ φωτὶ τῆς σωτηρίου χάριτος. ὅτε δὲ τοῦ φωτὸς πρώτοις ἐπιλάμψαντος οὐ μετέσχον, ἀκόλουθον ἦν μηδὲ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων ἀπολαῦσαι αὐτούς· διόπερ οἱ μὲν τῶν προσδοκηθέντων αὐτοῖς ἐξέπεσον, ὁ δὲ θεὸς τὰς αὐτοῦ πληρῶν ἐπαγγελίας ἀψευδεῖς αὐτὰς παρίστη κατὰ διάνοιαν συνισταμένης θεαίας ὑποσχέσεσι πρεπόντως. ὅτι γὰρ πρόβατα οἶδεν ἡ θεία γραφή ψυχὰς λογικὰς τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀφελεστέρας παραστήσαι ἐστὶν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς τῆς λεγούσης· «πορεύεσθε πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ». διὸ ἐπάγει· καὶ πάντα τὰ πρόβατα Κηδὰρ συναχθήσονται σοι, καὶ κριοὶ Ναβεῶθ ἤξουσι. πάλιν δὲ καὶ ἡ Κηδὰρ ἐρμηνεύεται μὲν σκοτασμός· λέγεται δὲ ἀμφὶ τὴν ἔρημον εἶναι τῶν καλουμένων βαρβάρων Σαρακηνῶν. καὶ πάλιν Ναβεῶθ ἑτέρα τις εἶη χώρα ἀλλοτρία τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ. ὡσπερ οὖν καμήλους ξένας τινὰς καὶ ἀλλοτρίας παρέσεσθαι ἔλεγεν ἀπὸ Μαδιάμ καὶ Γεφάρ καὶ ἀπὸ Σαβά, οὕτω καὶ τὰ πρόβατα καὶ κριοὺς ἀπὸ Κηδὰρ καὶ Ναβεῶθ τὸ ἀλλογενὲς καὶ ἀλλόφυλον τῶν τοιούτων ἔθνων αἰνιττόμενος. διὰ μὲν οὖν τῶν καμήλων οἱ εὐποροὶ καὶ πλούσιοι τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐδηλοῦντο, διὰ δὲ τῶν προβάτων οἱ ἡμερώτατοι καὶ ἀπλούστατοι, διὰ δὲ τῶν κριῶν οἱ ἀρχικώτεροι τῶν ἐξ ἔθνων ἐπιστρεφόντων· οὐς ἀνενεχθήσεσθαι δῶρα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ φησὶν ὁ λόγος. καὶ ἔστι τὸ λόγιον πληρούμενον θεάσασθαι, ἐπειδὴν ἐκ τῆς τῶν ἔθνων ἐπιστροφῆς τοιάσδε ψυχὰς ἴδοι τις ἀναθείσας ἑαυτὰς τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τοῦ θυσιαστηρίου προσεδρευούσας τοῦ θεοῦ· τότε γὰρ μάλιστα διὰ τῆς τῶν τοιούτων ἐπιστροφῆς τε καὶ σωτηρίας ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ δοξάζεται. διὸ λέλεκται ἐξῆς· καὶ ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς μου δοξασθήσεται. ταῦτα μὲν οὖν ἐπηγγέλλετο τῇ πάλαι Ἰερουσαλήμ τῇ μητρὶ τῆς νέας πόλεως, ἣν ἔφασκον μὲν εἶναι τὸ σύστημα τῶν ἐν τῷ παλαιῷ λαῷ κατορθωσάντων προφητῶν καὶ πατριαρχῶν, δικαίων τε καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, οἷος ὁ λόγος πρώτοις τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν εὐηγγελίζετο. Τὰ δ' ἐξῆς ἐκ προσώπου τούτων αὐτῶν ἐπιφέρεται, δι' ὧν εἴρηται· τίνες οἶδε ὡς νεφέλαι πέτονται καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς ἐπ' ἐμέ; καὶ τοῦτο δὲ νοήσομεν ἐπιστήσαντες τῇ Παύλου φωνῇ διδασκούσῃ, ὡς ἄρα «ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα», συναφθέντες δηλαδὴ καὶ συγκαταγαγέντες τῷ χορῷ τῶν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ κατορθωκότων. διὸ ἀποθαυμάζοντες τὴν εἰς ἀνθρώπους χυθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ χάριν καὶ τῶν ἐξ ἔθνων σωζομένων τὸ πλῆθος, τὴν τε εἰς οὐρανοὺς αὐτῶν ἀνάπησιν τὴν μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ βίου φασί· τίνες οἶδε ὡς νεφέλαι πέτονται καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς ἐπ' ἐμέ; ἐμὲ νῆσοι ὑπέμειναν· τὰς ἐκκλησίας δὲ νήσους καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ὁ λόγος πολλακίς ἠνίττετο σημαίνων. ἐπεὶ τοίνυν τὰς ἐπηγγελμένας πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ τὰς προφητείας διερχόμεναι προσεδόκων, εἰκότως φησὶν· ἐμὲ νῆσοι ὑπέμειναν, ἀλλὰ καὶ πλοῖα Θαρσεῖς ἐν πρώτοις, ἀγαγεῖν τὰ τέκνα σου· πλοῖα δὲ Θαρσεῖς αἰνίττεται τὰ σώματα οἷς ἐπενήξαντο κατὰ τὸν θνητὸν βίον αἱ ψυχαί. Θαρσεῖς δὲ πάλιν ἀλλοφύλων ἐτύγχανε χώρα· διὸ περὶ τῶν ἀλλοφύλων ἀπίστων εἴρηται· που· «πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς». ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν «συνετρίβητο»,

ένταῦθα δὲ τὰ τέκνα τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ τὰ ἐξ ἔθνων αὐτῇ προσγενόμενα αὐτοῖς πλοίοις μακρόθεν πρὸς αὐτὴν ἤξει, τοῦτ' ἔστιν αὐτοῖς σώμασιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβληθεῖσι· «δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἐνδύσασθαι τὴν ἀθανασίαν». ἤξουσι τοίνυν αὐτοῖς τοῖς σώμασιν οἱ προλεχθέντες τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις ἀργύριον καὶ χρυσίον ὀνομαζομένας ἐπαγόμενοι, πράξεις δὲ οἶδε τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον ὁ Ἀπόστολος. διὸ λέλεκται· τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν μετ' αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα κυρίου τὸ ἅγιον δοξασθήσεται. Πρὸς τούτοις εἴρηται· καὶ οἰκοδομήσουσιν ἀλλογενεῖς τὰ τεῖχη σου, ὃ καὶ αὐτὸ δι' ἔργων ἐπιτελούμενον ὄψει ἐπιστήσας τὸν νοῦν ὡς ἐξ ἀλλογενῶν καὶ ἀλλοφύλων ἔθνων τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ προεστῶτες ἄνδρες λογικαῖς διδασκαλίαις περιφράττουσιν, ὡσπερ τισὶ περιβόλοις καὶ τείχεσιν ἀσφαλιζόμενοι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον εἰς τὸ μὴ παρεισδύεσθαι τοὺς ἀλλοτρίους τῆς πίστεως μηδὲ χώραν ἔχειν ἐπιβουλῆς κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων. ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν ἀλλογενῶν ἔθνων, παραστήσονται σοὶ φησιν, ὃ καὶ αὐτὸ πάρεστιν ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν. οἱ γοῦν τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων ἄρχοντες καὶ τῶν κρατούντων βασιλέων ὁ φόβος τὰ μεγάλα συμβάλλεται πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ἐπιβουλεύειν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ πειρωμένων. διὸ λέλεκται· καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν παραστήσονται σοὶ. καὶ ἐπιλέγει· διὰ γὰρ ὀργὴν μου ἐπάταξά σε καὶ διὰ ἔλεον ἠγάπηκά σε· ὡσπερ γὰρ φησὶ ποτε σὲ τὴν ἐπαγγελλομένην θεοσεβεῖν πόλιν θεοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν σοὶ μὴ θεοσεβούντων ἐπάταξα πολεμίοις παραδοὺς καὶ αἰχμαλωσίᾳ ὡς καὶ προφήτας καὶ διδασκάλους ἄνδρας συναπολαῦσαι τῇ κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὀργῇ, οὕτως διὰ τοὺς νεωστὶ κατορθούντας τῆς ἐμῆς καταξιοθήσῃ «ἀγάπης», ἧς «καρποὶ ἢ πολλὴ παρησία καὶ ἢ εἰρήνη». διὸ λέλεκται· καὶ ἀνοιχθήσονται αἱ πύλαι σου διὰ παντός, ἡμέρας καὶ νυκτός οὐ κλεισθήσονται· πύλαι δὲ τῆς τοῦ θεοῦ πόλεως τίνες ἂν εἶεν ἢ αἱ στοιχειώδεις καὶ εἰσακτικαὶ διδασκαλῖαι, ἃς διὰ νυκτός καὶ ἡμέρας φησὶν ἠνεῶχθαι πᾶσιν ἀνθρώποις πρὸς τὸ πάντας εἰσδέχεσθαι τοὺς ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων θεοσεβεῖν προηρημένους; διὸ εἴρηται· εἰσαγαγεῖν πρὸς σὲ δύναμιν ἔθνων, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς τῶν αὐτῶν ἔθνων εἰσδεχθήσεσθαι ἐν ταῖς εἰρημέναις πύλαις ἐπαγγέλλεται. δυνάμεις μὲν οὖν τῶν ἔθνων εἰσιν οἱ δυνάμενοι λέγειν· «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με», βασιλεῖς δὲ αὐτῶν οἱ ἐξαίρετοι καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἄξιοι. ἤδη δὲ καὶ σωματικούς Ῥωμαίων αὐτοκράτορας καὶ βασιλεῖς ὀρώντες ὑποτρέχοντας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τὰς πύλας καὶ τῶν εἴσω πυλῶν μυστηρίων καταξιουμένους, πῶς οὐκ ἀλήθειαν μαρτυρήσαιεν τῷ θεσπίσματι; τούτους μὲν οὖν εἰσδέξονται καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν αἱ πύλαι, τὰ δ' «ἐναπομείναντα τῇ ἀπιστίᾳ» ἔθνη καὶ οἱ τούτων ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς οἱ τῇ εἰδωλολατρῖᾳ ἐναποθανόντες, ὁποῖον τέλος ἔξουσι, παρίστησιν ἐξῆς ὁ λόγος φάσκων· τὰ γὰρ ἔθνη καὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες οὐ δουλεύουσίν σοι, ἀπολοῦνται· δουλεῦσαι γὰρ δεῖ τὴν σωτήριον καὶ καλλίστην δουλείαν τῇ τοῦ θεοῦ πόλει, λέγω δὴ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ θεοσεβεῖ πολιτεύματι τῷ ἐν αὐτῇ τοὺς ἀξίους σωτηρίας, ἢ ἀπωλείᾳ παραδοθῆναι τοὺς ἀσεβήσαντας τῇ τοιαύτῃ δουλείᾳ. Σοὶ δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ καὶ τῷ θεοσεβεῖ πολιτεύματι καὶ τὰ κάλλιστα καὶ ὑψηλότατα τῶν ἐν τῷ Λιβάνῳ φυτῶν κομισθήσεται εἰς τὸ δι' αὐτῶν δοξασθῆναι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου. Λίβανος δὲ πάλιν ὄρος ἀλλοφύλων ἐστίν, ἔνθα τὰ ὑψηλότατα καὶ ὑπερμεγέθη εἰς οἰκοδομὰς τε χρησιμώτατα δένδρα φύει. τοιοῦτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐξ ἔθνων ἐλλόγιμοι ἄνδρες καὶ «σοφίας τοῦ αἰῶνος τούτου» μετεσχηκότες, οὓς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ διαπρέποντας, κοσμοῦντάς τε αὐτὴν τῇ τοῦ λόγου παρασκευῇ θεασάμενος οὐκ ἂν ἀμάρτοις αὐτοὺς εἶναι τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου, κυπάρισσον καὶ

πεύκας καὶ κέδρους κατὰ νόμον ἀλληγορίας εἰπών, δι' ὧν δοξάζεται ὁ τόπος ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, ὁ τόπος τῶν ποδῶν αὐτοῦ, δηλαδή ἡ ἐκκλησία. Πρὸς τούτοις ἅπασιν ἐπειδὴ πολλοὶ διαφθονούμενοι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ διαπρίονται τὰς ψυχὰς μηδὲν δεδυνημένοι, ταπεινοῦνται καὶ καθυποκρίνονται προσποιούμενοι τιμᾶν καὶ τὸν σωτήριον λόγον μετ' εἰρωνείας ἀποδέχεσθαι, οὐδὲ τὴν τούτων μνήμην παρῆλθεν ὁ προφήτης. διὸ φησι· καὶ πορεύσονται πρὸς σὲ δεδοικότες υἱοὶ ταπεινωσάντων σε καὶ παροξυνάντων σε· καὶ ἄλλως δὲ τῶν πάσαι βλασφημισάντων τὴν ἐκκλησίαν καὶ παροξυνάντων αὐτὴν καὶ διωξάντων πολλοὺς ἴσμεν μεταβαλόντας καὶ ἐπὶ τὸ προσκυνεῖν τὸν ἐν αὐτῇ θεὸν ἐληλυθότας. καὶ τότε δὲ φησι· κληθήσῃ Πόλις κυρίου Σιών· τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἐπειδὴν «τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθη», τότε «πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται». ἐνωθεὶς γὰρ ὁ τῶν παλαιῶν ἀγίων τοῦ θεοῦ χορὸς τῷ ἔθνῳ διὰ Χριστοῦ συναφθέντι λαῷ καὶ «ἐν σῶμα» γενόμενος μίαν συνημμένην πόλιν ἐργάζεται. διὸ κληθήσεται τὸ ἐξ ἁπάντων ἐνωθὲν «σῶμα» πόλις κυρίου Σιών ἀγίου Ἰσραὴλ. Εἶτα ἐπιλέγει· διὰ τὸ γεγενῆσθαι σε ἐγκαταλελειμμένην καὶ μεμισημένην, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν, ἐπειδὴ γὰρ «πάσχοντος μέλους συμπάσχει πάντα τὰ μέλη» τῶν ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ παραβεβηκότων καὶ «τῶν κατὰ φύσιν κλάδων τῆς καλλιελαίου ἐκκοπέντων» γεγόνασιν ἐγκαταλελειμμένοι καὶ μεμισημένοι, καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς ὁ βοηθῶν. νυνὶ δὲ ἀντὶ «τῶν ἀποκοπέντων κλάδων» ἀντεισαχθέντων οἱ «ἐκ τῆς ἀγριελαίου» ἀντανεπλήρωσαν τὸ ὑστεροῦν μέρος τῆς τῶν ἀποβληθέντων χώρας καὶ οὕτω τῇ τοῦ σωτήρος δυνάμει συνέστη τὸ τῶν σφζομένων πλήρωμα καὶ τέλειος θεοῦ χορὸς εἷς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν λαῶν, μία τε πόλις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ταγμάτων ἢ καλουμένη τοῦ θεοῦ Σιών, ἣ τελειωθείσῃ ἐπαγγέλλεται τὰ ἐξῆς λέγων· καὶ θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον καὶ εὐφροσύνην γενεῶν γενεαῖς. Καὶ πάλιν τῶν ἐθνῶν τὸ γάλα παρέξειν αὐτῇ θεοσίζει λέγων· καὶ θηλάσεις γάλα ἐθνῶν· γάλα δὲ ἐθνῶν τί ποτ' ἂν εἶη εἰ μὴ τὸ καινὸν μυστήριον τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ στοιχειώδης διδασκαλία τῆς καινῆς διαθήκης, ἧς μετέχουσιν οἱ ἐν Χριστῷ ἀναγεννώμενοι; καὶ τὸν πλοῦτον δὲ τῶν βασιλέων ἐπαγγέλλεται τῷ δηλουμένῳ λαῷ. πάλιν κἀνταῦθα βασιλέας οὐχ ἑτέρους χρή νοεῖν ἢ τοὺς τῶν μακαρισμῶν ἀξίους, οἷς ὁ σωτὴρ ἐπήγγελται «τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». τίς δὲ ὁρῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ σιτοδοσίας χορηγουμένης παρὰ τῶν κρατούντων, δῶρά τε αὐτῇ καὶ ἀναθήματα πλοῦσια προσφερόμενα, οὐκ ἀναμφιβόλως εἶποι ἂν αὐτὰ καὶ πρὸς λέξιν πεπιστώσθαι ἐξ ἁπάντων δὲ τῶν εἰρημένων· ἐπιγνώσῃ φησὶν ὅτι ἐγὼ εἶμι κύριος ὁ σῶζων σε καὶ ὁ ἐξαιρούμενός σε θεὸς Ἰακώβ. Ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοῖς ἀποδοθεῖσι καὶ ταῦτα μάνθανε, ὡς οὐκέτι ξύλων ἀργῶν δεήσει· πυρὸς γὰρ ταῦτα ἀποβρώματα, ἀλλ' οὐδὲ λίθων, τοῦτ' ἔστι ψυχῶν ἡλιθίων, ἔσται σοι χρεια. διὸ ἀντὶ τούτων οἶσω σοι τὰ τούτων τιμιώτερα, οἷ τε πάσαι χάλκεοι καὶ ἀντίτυποι ἄνδρες σιδήρου τε παντὸς τραχύτεροι καὶ ἀπόσκληροι τοὺς τρόπους μεταβληθέντες εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐφαρμόσουσι «τῇ σῇ κατὰ θεὸν οἰκοδομῇ». καὶ οἱ ἡλίθιοι δὲ καὶ ξύλων ξηρῶν ἀναισθητότεροι μεταβαλόντες ἀντὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου χρησιμεύουσί σοι, βελτίους μὲν ἑαυτῶν γενησόμενοι καὶ χρησιμώτεροι «τῇ τοῦ θεοῦ οἰκοδομῇ» κατὰ τοὺς πρώτους, οἱ ἀντὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου, χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου τιμὴν ἀντικατηλλάξαντο. ἀλλὰ γὰρ τούτων ὧδέ πη προχωρησάντων οἱ ἄρχοντές σου ἐν εἰρήνῃ τὸν ἑαυτῶν βίον τοῦ λοιποῦ διάξουσιν ἐπιστατοῦντες καὶ καθηγούμενοι τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, οὓς εἰ χρή προλαβόντας προγνώσει προφητικῇ κυρίῳ προσειπεῖν ὀνόματι ἐπισκόπους ἐντεῦθεν ἤδη θεὸς αὐτοὺς ἐπωνόμασεν εἰπών· καὶ καταστήσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Τούτοις ἐπιλέγει τό· καὶ οὐκέτι ἀκουσθήσεται ἀδικία ἐν τῇ γῆ σου, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ

σῆ διατριβῆ, ἀλλ' οὐδὲ σύντριμμα οὐδὲ τάλαιπωρία ἐν τοῖς ὀρίοις σου· οὐκέτι γοῦν ἐχθρὸς περιλειφθήσεται οὔτε πολέμιος τότε ἀλλ' οὐδὲ κακίας ἔσται τις μνήμη, ἀλλ' «ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός». κληθήσεται δὲ τότε φησὶ τὸ Σωτήριον τὰ τεῖχη σου. ἀντὶ δὲ τοῦ Σωτήριον ἡ Ἑβραϊκὴ ἀνάγνωσις τὸν Ἰησοῦν αὐτὸν περιέχει αὐτοῖς στοιχείοις καὶ χαρακῆρσιν, οἷς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀναγράφεται· ὡς τὴν αὐτοῦ δύναμιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ ἀντὶ περιβόλου καὶ τείχους στερροῦ τοῖς τούτων ἀξίοις τοῦτο γενέσθαι. ταῦτα δὲ ἐκ μέρους μὲν ἐστὶν ἐνταῦθα ἰδεῖν, κατὰ δὲ τὸν νέον αἰῶνα μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ παρόντος γενήσεται. πρὸς τούτοις φησὶ· καὶ αἱ πύλαι σου φησι κληθήσονται Γλύμμα, κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· καὶ αἱ πύλαι σου φησιν ὕμνησις, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· αἴνεσις. ὁρᾷς ὅπως ἀφίστησιν ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς σωματικωτέρας ὑπολήψεως εἰς τὸ μὴ πίπτειν ἐπὶ τὰς προχείρους καὶ Ἰουδαϊκὰς ὑπολήψεις. διὸ τὰς πύλας τῆς νέας ταύτης Ἱερουσαλήμ ὕμνησιν καὶ αἴνεσιν ὀνομάζει· διὰ γὰρ τούτων μάλιστα αἱ εἴσοδοι τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος συνίστανται διὰ τοῦ ὕμνεῖν καὶ αἰνεῖν τὸν θεὸν διδάσκεσθαι τοὺς εἰσαγομένους. Ἀλλὰ οὐκέτι ἡλιος ἡμέραν σοι παρέξει οὐδὲ σελήνη φωτιεῖ σε διὰ τῆς νυκτός, ἐπεὶ μήτε ἐν νυκτὶ γενήσονται μήτε ἐν αἰσθητῶ καὶ σωματικῶ φωτὶ οἱ τοῦ καινοῦ αἰῶνος καταξιωθησόμενοι· ὑπὲρ γὰρ πάντα ἡλίον αὐτὸν ἔξουσι τὸν κύριον φῶς αἰώνιον καὶ τὸν θεὸν δόξαν ἑαυτῶν. διὸ ἐξῆς ἡ προφητεία φησὶ· καὶ ἀναπληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου· ἔργω φησὶν ὁ μακαρισμὸς πιστωθήσεται ὁ λέγων· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». Καὶ ὁ λαὸς πᾶς δίκαιος τότε φησὶν ἀποφανθήσεται οὐδενὸς ἀδίκου τότε ἐν αὐτῶ εὐρεθησομένου· διὸ ὡσπερ ἐκλελεγμένος κληρονομήσει τὴν ἐπηγγελμένην αὐτῶ γῆν. ὁ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰπὼν· «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν», οὕτω τὴν οὐράνιον αἰνιζάμενος διατριβὴν, ἐν ἧ καὶ «ἡ πόλις ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἡ ἐπουράνιος καὶ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ», «ἡτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν» κατὰ τὸν Ἀπόστολον. ἀντὶ δὲ τοῦ φυλάσσειν τὸ φύτευμα, ἔργα χειρῶν αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος· βλαστὸς φυτείας μου, ἔργα χειρῶν μου εἰς τὸ ἐνδοξασθῆναι. τοιοῦτος γὰρ ὁ λαὸς μου βλαστὸς ἐμῆς φυτείας· «πᾶσα» γὰρ «φυτεία ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται», ὁ δὲ βλαστὸς οὗτος ὁ ἐκ τῆς φυτείας τοῦ θεοῦ ἔργα χειρῶν αὐτοῦ γενόμενος κληρονομήσει τὴν ἐπηγγελμένην γῆν ὡς δοξασθῆναι τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν. Τότε δὲ καὶ ὁ ἐν τῶ παρόντι βίῳ ὀλιγοστός ἔσται εἰς χιλιάδας κατὰ τὰς σωτηρίους ἐπαγγελίας, δι' ὧν «ἄρχοντας καταστήσειν» ἐπαγγέλλεται λέξων αὐτοῖς τότε· «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω πέντε πόλεων», καὶ· «ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων». οὕτω τοίνυν εἰς χιλιάδας γενήσονται ὡσπερ χιλίαρχοι τινὸς τῶν σωζομένων γενησομένων, ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν ἐλάχιστος ἔσται τότε εἰς ἔθνος μέγα· οἷος ὡς ἐπὶ παραδείγματος Παῦλος εἰπὼν· «ἐμοὶ δὲ τῶ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη». ἄρχων ἔσται τότε οὐρανόθεν τινὸς ἔθνος μεγάλου παρὰ θεῶ λελογισμένου. ταῦτα δὲ φησὶν ἅπαντα ἔσται, ἐπειδὴν ἐγὼ κύριος κατὰ τὸν ὠρισμένον ὑπ' ἐμοῦ καιρὸν συνάξω αὐτούς. εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα οὐδέπω τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐνέστηκεν, ἀλλ' ἔσται καιρὸς ὁ ἅπαξ ὠρισμένος, ἐν ᾧ ταῦτα πάντα γενήσεται διὰ τῆς ἐμῆς συναγωγῆς· «τότε γὰρ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ ἐπισυνάξουσι πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς ἁγίους ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν». 2.51 Ὁ δὲ διὰ τῆς ἔμπροσθεν περικοπῆς μετὰ τὰς εὐαγγελικὰς ἐπαγγελίας πρὸς τῶ τέλει τοῦ λόγου φήσας· ἐγὼ κύριος κατὰ καιρὸν συνάξω αὐτούς, σφόδρα ἀκολούθως διὰ τῶν προκειμένων ἀναβοᾷ λέγει· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἵνεκεν ἔχρισέ με. εἴθ' ὅπως τὴν ἐπισυναγωγὴν ποιεῖται, διὰ τῶν ἐπιφερομένων διδάσκει, πῶς δὲ ὁ λέγων· κύριος κατὰ καιρὸν συνάξω αὐτούς, ὡσπερ εἶτερος ὢν τοῦ

εἰρηκότος ἐπήγαγε· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με. σαφές ἂν γένοιτο τοῖς τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ μήτε ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι δοξάζουσι μήτε ἄσαρκον καὶ ἄσώματον λόγον οὐδὲν τῆς θνητῆς φύσεως μεταληφότα. ὁμοῦ λέγουσι δὲ αὐτὸν καὶ θεὸν εἶναι καὶ ἄνθρωπον· θεὸν μὲν καθ' ὃ «μονογενῆς» ἐστὶ «θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς», ἄνθρωπον δὲ καθ' ὃ νοεῖται «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ» γεγωνῶς «κατὰ σάρκα». ὃ δὴ τοίνυν θεὸς λόγος ὁ διὰ τῆς προφητείας κυριολεκτούμενος μεθ' ὧν ἄλλων πεποιήται ἐπαγγελιῶν καὶ τοῦτο προσέθηκεν εἰπὼν· ἐγὼ κύριος κατὰ καιρὸν συνάξω αὐτούς. εἶθ' ὅπως παρίστησιν ὃν ἀνείληφεν ἄνθρωπον εἰσάγων φάσκοντα· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με. πολλάκις δὲ καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη, ὅπως «ἐπαναπέπαυται ἐπὶ τὸν ἐκ ρίζης Ἰεσοαὶ» «πνεῦμα τοῦ θεοῦ καὶ πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως καὶ πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος καὶ πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας». ἐντεῦθεν εἰκότως ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀναγράφεται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ πεπληρωσθαι ἐπ' αὐτῷ διδάξας τὴν προφητείαν, ὁπηνίκα «ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ, οὗ ἦν ἀνατεθραμμένος, καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων εἰς τὴν συναγωγὴν, ἀνέστη τε ἀναγνῶναι. καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἰσαΐου τοῦ προφήτου, ὅπερ ἀνοίξας εὗρε τό· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν. ὅτε πτύξας τὸ βιβλίον καὶ ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ ἐκάθισε· καὶ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐν τῇ συναγωγῇ ἀτενίζοντες αὐτῷ. καὶ ἤρξατο λέγειν πρὸς αὐτούς ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν. καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ». ἐπιστήσας δὲ τῷ καιρῷ τῷ δηλουμένῳ ἀπὸ τοῦ «σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη», εὗροις ἂν ὅτι κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον «μετὰ τὸ βαπτισθῆναι ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς κατελθὸν» «ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν». εἶτα «ἀνήχηθ' εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου»· εἶτα «ἐλθὼν εἰς Ναζαρέτ ἀνέγνω» τὴν εἰρημένην προφητείαν. διόπερ ἀκριβῶς ἐπήγαγε τό· «σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν». κατ' αὐτὸν γάρ τοι τὸν καιρὸν «τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν εἶδει περιστερᾶς κατελθόντος ἐπ' αὐτόν» ἐπληροῦτο ἡ ἐξ αὐτοῦ προσώπου λέγουσα προφητεία· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισέ με· οὐ γὰρ σωματικῶ χρίσματι τοῖς παλαιοῖς ὁμοίως χρισθεὶς ἂν εἴρηται· οὐδὲν γὰρ εἶχεν ἐξαιρετόν, εἰ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ὁμοίως κέχριστο. νυνὶ δὲ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὸ χρίσμα λαβὼν ἐξαιρετός παρὰ πάντας καὶ μονογενῆς Χριστὸς τοῦ θεοῦ ἀποφαίνεται. καὶ τό· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κατὰ τὸν ἐκεῖνον ἐπληροῦτο καιρὸν, ἐν ᾧ «κηρύσσων τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» καὶ τοὺς μακαρισμοὺς τοῖς αὐτοῦ προῦφερε μαθηταῖς λέγων· «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», ἀλλὰ καὶ ἰάτο τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν θεραπεύων ταῖς ἐπαγγελίαις, δι' ὧν ἔλεγε· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», καί· «μακάριοι οἱ κλαίοντες, ὅτι αὐτοὶ γελάσονται». ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι τὰς ψυχὰς ἠχμαλωτισμένοις ὑπὸ τῶν ἀοράτων καὶ νοητῶν πολεμίων ἐκήρυττεν ἄφεςιν τοῖς αὐτοῦ παρακελευομένοις μαθηταῖς καὶ λέγει· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος», δι' ὧν τὴν ἄφεςιν τῶν προτέρων ἀσεβημάτων προῦξεν. οὕτως οὖν καὶ τοῖς αἰχμαλώτοις ἐκήρυττεν ἄφεςιν καὶ τοῖς ἀβλεψίαν δὲ νοσοῦσιν ὡς τῇ πολυθέῳ δεδουλώσθαι πλάνῃ ἀνάβλεψιν ἐκήρυττε, ἐνιαυτὸν δὲ δεκτὸν κυρίου ἐκάλει, ὃν αὐτὸς ἐνιαυτὸν οἰκεῖον ἐποίει πάντα τὸν χρόνον, καθ' ὃν τὰς σὺν ἀνθρώποις διατριβὰς ποιούμενος φωτὸς ἡμέρας τοῖς αὐτῷ

προσιούσι παρείχε. μήποτε δὲ τὸν μέλλοντα αἰῶνα τῶν μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ παρόντος ἠνίξατο εἰπὼν· καλέσαι ἑνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως τῷ θεῷ ἡμῶν, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἔρμηνευτάς· ἑνιαυτὸς εὐδοκίας· ὁ γὰρ καταθύμιος τῷ κυρίῳ χρόνος καὶ αἰὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη ὁ αὐτὸς αἰὼν καὶ ἡμέρα ἀνταποδόσεως· τὰς γὰρ ἀμοιβὰς τὸ τηρικαῦτα ἀποδώσει τοῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ κεκμηκόσι. διὸ λέλεκται· καλέσαι ἑνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως τῷ θεῷ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας. ὁ γὰρ εἰπὼν· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται», νῦν μὲν αὐτοῖς παράκλησιν ἐπηγγέλλετο, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις ἀνακτήσεται αὐτοὺς καὶ παρακαλέσει, ἀλλὰ καὶ τοῖς τὴν Σιών πενθοῦσι δώσει δόξαν καὶ ἀντὶ σποδοῦ ἄλειμμα εὐφροσύνης. «ἐπένθει» δὲ τὴν Σιών Παῦλος καὶ οἱ αὐτῷ παραπλήσιοι ἀποκλαιόμενοι τὴν πῶσιν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοσεβοῦς πολιτεύματος. καὶ τούτοις οὖν ἀντὶ τοῦ πένθους δώσει δόξαν καὶ ἀντὶ τῆς σποδοῦ, ἣν κατεπάσαντο ἑαυτοὺς κακοῦντες ἐν ταῖς πρὸς τὸν θεὸν ἰκετηρίαῖς ταῖς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ εὐφροσύνης ἄλειμμα δώσει καὶ ἀντὶ πνεύματος τῆς ἀκηδίας, ἐν ᾧ δι' ὑπερβάλλουσιν φιλανθρωπίαν ἑαυτοὺς κατέτρυχον καταστολὴν δόξης, τοῖς αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται δώσειν ταῦτα κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ὁ σωτὴρ ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως ποιήσιν. εἰκότως ἀναγνοὺς τὸ μέρος τῆς προφητείας ἐπήγαγε τό· «σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφή αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν». ἐξῆς τούτοις εἴρηται· καὶ κληθήσονται Γενεαὶ δικαιοσύνης, Φύτευμα κυρίου εἰς δόξαν· πότε δὲ καὶ κληθήσονται καὶ τίνες, ἀλλ' ἢ οἱ καταξιωθησόμενοι τοῦ δεκτοῦ ἑνιαυτοῦ καὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἀνταποδόσεως; κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· καὶ κληθήσονται Ἰσχυροὶ τῆς δικαιοσύνης, Φυτὸν κυρίου εἰς τὸ δοξασθῆναι. Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐρήμους αἰωνίας, τὰς ψυχὰς δηλαδὴ τῶν πάλαι ἐρήμων ἔθνων. διὸ ἐπιλέγει· ἐξηρημωμένας πρότερον ἐξαναστήσουσι· καὶ καινιοῦσι πόλεις ἐρήμους ἐξηρημωμένας εἰς γενεάς· ἀλλὰ γὰρ διὰ τούτων ἀπάντων τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν ὁ λόγος θεσπίζει. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· καὶ ἤξουσιν ἀλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου, καὶ τὴν ποιμαντικὴν ἐπιστασίαν ἀλλογενέσιν ὑπισχνεῖται ἡ προφητεία· καὶ ἀλλόφυλοι ἀροτῆρες καὶ ἀμπελουργοὶ φησὶν ἔσονταί σοι· ἀλλότριον γοῦν καὶ ἀλλογενεῖς ποιμαίνουσι τὰ πρόβατα τοῦ θεοῦ καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἢ τὴν ἐκκλησίαν ἀροτῆρες ξένοι τινὲς καὶ ἀλλόφυλοι γεωργοῦσι πάλαι ὄντες εἰδωλολάτραι καὶ «ἀπηλλοτριωμένοι τῆς διαθήκης τοῦ θεοῦ καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ». εἶτα τούτοις αὐτοῖς προσφωνεῖ λέγων· ὑμεῖς δὲ ἱερεῖς κυρίου κληθήσεσθε, λειτουργοὶ τοῦ θεοῦ ὑμῶν· τίνες δὲ ὑμεῖς, ἀλλ' ἢ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἀροτῆρες καὶ ἀμπελουργοὶ καὶ ποιμένες; οἱ δ' αὐτοὶ καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἔθνων κατέδονται, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· εὐπορίαν ἔθνων φάγεσθε· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτο βρῶμα τοῖς ἱερεῦσι τοῦ θεοῦ καὶ τοῖς τῆς ἐκκλησίας ποιμέσι καὶ ἀμπελουργοῖς καὶ ἀροτῆρσι κατάλληλον ὡς ἡ ἰσχύς τῶν δι' αὐτῶν σφωζομένων ἔθνων. νοήσεις δὲ τῶν ἔθνων τὴν ἰσχὺν τοὺς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τοῦ θεοῦ μάρτυρας θεωρῶν καὶ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀκαταμάχητον ὑπομονὴν τῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν «ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένων», ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλούτῳ φησὶ θαυμαστήσεσθε. τὸν δὲ πλοῦτον τῶν ἔθνων νοήσεις ἀπὸ τῆς Παύλου μαρτυρίας, δι' ἧς Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν· «Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν, ὥστε μὴ ὑστερεῖσθαι ὑμᾶς ἐν μηδενὶ χαρίσματι». Οἱ αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐκ δευτέρας τὴν γῆν ἐκληρονόμουν καὶ τὴν σύμπασαν γὰρ οἰκουμένην ἐκληρονόμησαν, περὶ ἧς εἴρηται ἐν Ψαλμοῖς· «κύριος εἶπε πρὸς με Υἱός

μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοί, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς». ταύτην οὖν τὴν τοῦ σωτήρος κληρονομίαν οἱ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ προεστῶτες ἐκληρονόμησαν, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν γέγονε. καὶ πάντα ταῦτα ἐκ μέρους εἴληφε κατὰ τὸν παρόντα βίον, τῆς δὲ ἐπαγγελίας τὸ πλήρωμα εἰς τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνεπέμπετο. Ἔσται δὲ ταῦτά φησιν, ἐπειδήπερ ἐγὼ εἶμι κύριος ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας· αἱ μὲν γὰρ ἀντικείμεναι δυνάμεις δαίμονες πονηροὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐξηνδραποδίζοντο βιαίως καὶ ἀδίκως τοῦτο πράττοντες. διὸ ταῦτα μισῶν ἀρπάγματα, δικαιοσύνην δὲ αὐτὸς ἀγαπῶν, οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐξέχεα τὴν ἑαυτοῦ χάριν. καὶ δώσω δὲ φησι τὸν μόχθον αὐτῶν δικαίοις· τίνων δὲ αὐτῶν ἢ τῶν ἐκ δευτέρου τὴν γῆν κληρονομούντων; ἀντὶ δὲ τοῦ· δικαίοις, ἐν ἀληθείᾳ οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ εἰρήκασιν, ὥστε οὐ διαψευσθήσεται αὐτῶν ὁ μόχθος, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ καὶ αὐτοῖς φυλαχθήσεται. καὶ διαθήκην δὲ αἰώνιον διαθήσομαι αὐτοῖς, οὐκέτι τὰ Μωσέως πρόσκαιρα παραγγέλματα παραδοὺς αὐτοῖς, τὸ δὲ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης, ὃ δὴ διαρκὲς ἔσται καὶ αἰώνιον. Ἔτι πρὸς τούτοις εἴρηται· καὶ γνωσθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ σπέρμα αὐτῶν καὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν ἐν μέσῳ λαῶν· πᾶς ὁ ὄρων αὐτοὺς ἐπιγνώσεται αὐτούς, ὅτι οὗτοί εἰσι σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ κυρίου. καὶ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν ἀκριβῶς ἐξ εὐλογίας τοῦ θεοῦ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πληθύνεσθαι σπέρμα, ὡς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην αὐτὸ γνωρίζεσθαι; σπέρμα δὲ αὐτῶν ἢ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν τὴν εὐαγγελικὴν προσήκει νοεῖν ἢ τοὺς γνησίως λόγῳ καὶ βίῳ μαθητευομένους αὐτοῖς ὡς ὄψει δήλους εἶναι, ὡς ἄρα εἶεν σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ. 2.52 Σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὰς προκαταλεχθείσας ἐπαγγελίας, ἃς αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πεποίηται κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, προσωποποιεῖ λοιπὸν ὁ λόγος τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ὡς ἂν τοσοῦτων ἀγαθῶν τετυχηκυῖαν καὶ εὐχαριστοῦσαν, ἐφ' οἷς πέπονθεν. ἀπολαβοῦσα τοίνυν ὡσπερ τινὰ οἰκεῖα μέλη τὸ πλήρωμα τῶν σωζομένων καὶ ὡσπερ τις νύμφη ἐξ ἐνὸς εὐπρεποῦς καὶ ὡραίου συγκεκριμένη σώματος καὶ τὸν παρὰ τοῦ ἑαυτῆς νυμφίου κόσμον περιβαλλομένη φησὶν· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. καὶ τὸ αἴτιον ἐπάγει λέγουσα· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου. στήλη δὲ τις ἔσται φωτὸς ἀπαστράπτουσα θεοῦ τὸ σῶμα τῆς ἀναστάσεως τὸ λεγόμενον ἱμάτιον σωτηρίου· οὐκέτι γὰρ «θανάτου σῶμα», οἷον ὁ Παῦλος ἐδήλου λέγων· «τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»; ἔσται κάκεῖνο σωτήριον, σωτηρίου δὲ ἱμάτιον τῇ ψυχῇ περιθήσεται καὶ χιτῶν εὐφροσύνης· ἕκαστος γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ πράξει ταῖς κατὰ δικαιοσύνην αὐτῷ πεπραγμέναις τὸν ἑαυτοῦ κόσμον ἐνδύσεται. «καταντήσασα» δὲ «εἰς ἄνδρα τέλειον καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας» τῷ τε ἑαυτῆς νυμφίῳ ἐξομοιωθεῖσα διὰ μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ «τελείους» κατ' εἰκόνα τοῦ νυμφίου μεμορφωμένους ἐρεῖ· περιέθηκέ μοι ὡς νυμφίῳ μίτραν, διὰ δὲ τοὺς μηδέπω τοιοῦτους ἐν δευτέρῳ δὲ τάγματι τῶν ἀγαθῶν ἐστῶτας ἐρεῖ· καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. ἡ δὲ αὐτῇ νύμφη τις οὔσα τοῦ νυμφίου λόγου καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ σπέρματα ὑποδεξαμένη καρποὺς ὡραίους καὶ εὐανθεῖς ἀποδίδωσι. διὸ φησι· καὶ ὡς γῆν αὐξοῦσαν τὸ ἄνθος αὐτῆς καὶ ὡς κῆπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἀνατελεῖ. εἴθ' ἐξῆς τούτοις ὡς ἂν μὴ συναρπάζοντες εἰς ἑαυτοὺς ταῦτα Ἰουδαίων παῖδες διαστέλλεται ὁ λόγος φάσκων· οὕτως κύριος κύριος ἀνατελεῖ δικαιοσύνην καὶ ἀγαλλίαμα ἐναντίον πάντων τῶν ἐθνῶν. Ταῦτα θεσπίσας ὁ προφήτης κάπειτα διατεθεῖς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοισι ἀναφωνεῖ λέγων· Διὰ Σιῶν οὐ σιωπήσομαι καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ

ήσυχάσω, ἕως ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη αὐτῆς, τὸ δὲ σωτήριον αὐτῆς ὡς λαμπὰς καυθήσεται, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· καὶ τὸ σωτήριον αὐτῆς ὡς λαμπὰς ἀναφθήσεται. οὐ δυνήσομαι γὰρ φησὶν ἡρεμεῖν καὶ τὰς ἡσυχίας ἄγειν, βοᾶν δέ μοι ἀνάγκη νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, εὐχαῖς τε καὶ ἰκετηρίαῖς σχολάζειν. ἔστ' ἂν τούτων αὐτῶν τῶν εἰρημένων ὀφθαλμοῖς ἴδοιμι τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἔσται ἐπὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ σωτήριον αὐτῆς φωτὸς δίκην ἐκλάμψη ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους· οὐ γὰρ ἐν αὐτῇ μόνῃ συσχεθήσεται τὸ μέλλον εἰς αὐτὴν ἐκλάμπειν φῶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἅπασι μεταδώσει τῶν οἰκείων μαρμαρυγῶν. διὸ ἐπιλέγει· καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς τὴν δόξαν σου. πάλιν δὲ κἀνταῦθα τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα τὸ πάλαι συνεστὸς παρὰ Ἰουδαίοις καὶ τὸν χορὸν τῶν παρ' αὐτοῖς διαπρεψάντων δικαίων καὶ θεοφιλῶν καὶ προφητῶν ἀπάντων τῶν σωτηρίας ἀξίων Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ ὀνομάζει, ὧν τὸ φῶς ὑπὲρ πᾶσαν λαμπάδα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐκλάμψειν ἐπαγγέλλεται, ὡς καὶ πάντας τοὺς βασιλεῖς ὄψεσθαι αὐτῶν τὴν δόξαν ἦτοι τὰς ἐπὶ γῆς βασιλείας τοῦτον δηλῶν τὸν τρόπον. εἴτ' ἐπιλέγει· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα τὸ καινόν, ὃ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτό· τὸ γὰρ ἐπώνυμον κυρίου τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ κοσμεῖ. Εἶτα καὶ ἔση φησὶ στέφανος κάλλους ἐν χειρὶ κυρίου, ὃν ἀπολήψεται τότε λέγουσα· «τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος», καὶ διάδημα βασιλείας ἐν χειρὶ θεοῦ σου· στέφανος γὰρ ὡς ἀληθῶς Χριστοῦ πάντες οἱ δι' αὐτοῦ κατορθοῦντες τυγχάνουσι καὶ διάδημα βασιλείας εἰσὶ τῆς αὐτοῦ οἱ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνηθληκότες ἀγῶσιν ἅγιοι μάρτυρες, οὓς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ὁ πατήρ ἐκλεξάμενος τῷ υἱῷ περιτίθησι στεφανῶν αὐτὸν καὶ διαδήματι βασιλικῷ τιμῶν τῷ πλήθει τῶν ὑπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ σεσωσμένων. τούτων δὲ πληρουμένων οὐκέτι κληθήσεται ἢ τὸ ὄνομα τὸ καινὸν ὑποδεδεγμένη καταλελειμμένη οὐδὲ Γῆ ἔρημος, εἰ καὶ πάλαι τοιαύτη τις ἦν, ἀλλὰ νῦν τοσοῦτων ἀγαθῶν καταξιοθεῖσα θέλημά φησὶν ἐμὸν κληθήσεται, τοῦτ' ἔστι κατὰ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ὀνομασθήσεται, καὶ ἡ γῆ σου Οἰκουμένη. Ἐν τῷ καινῷ αἰῶνι τῆς Χριστοῦ βασιλείας συστήσεται μόνους ἔξουσα οἰκίτορας τοὺς τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ καταξιοθησομένους, οἱ καὶ ἐν τοσαύτη θυμηδίᾳ καὶ εὐφροσύνῃ διάξουσιν ὡς εἰκέναι νεανίσκῳ ἀγίῳ ἀνδρὶ συνόντι παρθένῳ καθαρᾷ, οὐδαμῶς μὲν αὐτῆς τὴν παρθενίαν σπιλοῦντι, τῇ δὲ ἀγνεῖα τῇ παρθενικῇ καὶ τῇ καθαρᾷ συνδιατριβῇ καὶ συνοικίᾳ χαίροντι. καὶ οἱ μὲν υἱοὶ σου οὕτως εὐφρανθήσονται, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τὴν ἑαυτοῦ νύμφην ἀπολαβὼν σε τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν ἐκ τελείων μελῶν συνεστῶσαν, ἕκ τε τοῦ προτέρου λαοῦ καὶ ἐκ τοῦ νέου τοῦ ἐξ ἔθνων. οἷα νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ εὐφρανθήσεται, καταστήσει τε φύλακας, ἀγγέλους δηλαδὴ θείους καὶ δυνάμεις ἀγίας εἰς τὸ τηρεῖν καὶ φυλάττειν τὰ τεῖχη καὶ τοὺς περιβόλους τῆς νέας ταύτης Ἱερουσαλήμ, ὅπως ἐν εἰρήνῃ κατάρχων αὐτὸς τὸν σύμπαντα αἰῶνα διάγοι. οὗτοι δὲ οἱ προλεχθέντες φύλακες διὰ πάσης ἡμέρας καὶ διὰ πάσης νυκτὸς οὐ διαλείψουσιν φησὶν ὕμνοις καὶ δοξολογίαις τὸν τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν αἴτιον ἀνυμνοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες αὐτῷ ἐπὶ τῇ τῶν τοσοῦτων σωτηρίᾳ. Ἄντι δὲ τοῦ· οὐκ ἔστι γὰρ ὅμοιος, ἐὰν διορθώσῃ καὶ ποιήσῃ Ἱερουσαλήμ ἀγαυρίαμα ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ Σύμμαχος μὴ ἡσυχάσητέ φησι, μηδὲ δῶτε ἡσυχάσαι αὐτῷ, ἕως ἐτοιμάσει καὶ ἕως θῆ τὴν Ἱερουσαλήμ αἴνεσιν ἐν τῇ γῇ. τίνοι δὲ ταῦτα λέλεκται ἢ τοῖς ἀνωτέρω φήσασιν· «Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη αὐτῆς»; τοῦ γὰρ προφητικοῦ χοροῦ ταῦτα εἰρηκότος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιθαρσύνον αὐτοὺς προτρέπει ἐπιμένειν ταῖς ὑπὲρ τῶν εἰρημένων εὐχαῖς· διὸ φησι· μὴ ἡσυχάσητε, μηδὲ δῶτε ἡσυχάσαι, δῆλον δ' ὅτι τῷ ταῦτα ἐπαγγελλομένῳ κυρίῳ, ἕως ἐτοιμάσει καὶ ἕως

ἤν τὴν Ἱερουσαλήμ αἶνεσιν ἐν τῇ γῆ. προστάττει δὲ διὰ τούτων τοῖς ὑπερεύχεσθαι δυναμένοις τοῦ παντός λαοῦ μὴ ἀποσιωπᾶν μηδὲ ἡσυχάζειν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτῷ ἡσυχίαν δίδοναι τῷ θεῷ, βοαῖς δὲ καὶ κραυγαῖς ἀσχέτοις διεγείρειν αὐτόν, ἔστ' ἂν ἐπὶ πέρας ἀγάγοι τὰ ἐπηγγελμένα. Τούτων δὲ βοώντων καὶ μὴ συγχωρούντων τῷ κυρίῳ ἀναβάλλεσθαι ὁ ἐπαγγειλάμενος καὶ εἰπών· «ἔτι λαλοῦντός σου ἔρῳ Ἰδοὺ πάρειμι», ἀποκρίσεως αὐτοῦ καταξιῶ. διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· ὤμοσε κύριος κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ κατὰ τῆς ἰσχύος τοῦ βραχίονος αὐτοῦ Εἰ ἔτι δώσω τὸν σῖτόν σου καὶ τὰ βρώματά σου τοῖς ἐχθροῖς σου, καὶ εἰ ἔτι πίνονται υἱοὶ ἀλλότριοι τὸν οἶνόν σου, ἐφ' ᾧ ἐμόχθησας. πάλαι μὲν γὰρ ταῦτα ἐγίνετο, ὀπηνίκα τὸν ἑαυτῶν καρπὸν βρῶμα παρείχον τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ τοιαῦτα πράττοντες καὶ ἐνεργοῦντες ὡς δαιμόνων γίνεσθαι τροφήν τὰς αὐτῶν πράξεις· νυνὶ δὲ τοῖς τοῦ νέου αἰῶνος καταξιοθησομένοις καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τευξομένοις ὄρκῳ ὄμνυσιν ὁ κύριος μηκέτι δώσειν ἐχθροῖς τοὺς καρποὺς αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοὺς αὐτῶν ἀπολαύσειν· κατορθοῦντας γὰρ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον καὶ θεοσεβῶς διάγοντας δίκαιον τῶν οἰκείων ἀπολαύσειν καρπῶν κατὰ τὸ λεγόμενον· «τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι», φάγονται δὲ φησι καὶ πίνονται ἐν ταῖς ἐπαύλεσι ταῖς ἀγίαις μου. εἶεν δ' ἂν αὐταὶ «αἱ πολλαὶ μοναὶ αἱ παρὰ τῷ πατρί», καὶ ἐπειδήπερ ἐμνημόνευσεν ἐπαύλεων, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς αὐλῶν, ἀκολούθως καὶ τοῦ ἱεροῦ μνημονεύει. διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς· πορεύεσθε πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε. νοεῖν δὲ ἡμῖν παρέχει διὰ τούτων «τὴν ἐπουράνιον τοῦ θεοῦ πόλιν» καὶ τὰς αὐτῆς πύλας καὶ τὰς εἴσω τῆς πόλεως αὐλάς· ἃ δὴ πάντα κατὰ τὸν ἐπηγγελμένον αἰῶνα ἀναπετασθήσεται τοῖς ἀξίοις καὶ λεχθήσεται· πορεύεσθε πορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου. εἶθ' ὅπως μηδὲν κώλυμα μηδ' ἐμπόδιον μηδὲ τις φθόνος μηδὲ βάσκανος μὴ πρόφασίς τε μὴ δαίμων μὴ πνεῦμα πονηρὸν μὴ δύναμις ἀντικειμένη διακωλυέτω τὸν λαὸν τὸν ἐμὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσιέναι, ταῦτα δὲ πρὸς τινὰς ἀγγελικὰς λεχθήσεται δυνάμεις. εἶθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· ἄρατε σύσσημον εἰς τὰ ἔθνη. ἰδοὺ γὰρ κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς· μὴ γὰρ νομιζέτω τις φησὶ περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ ταῦτ' εἰρησθαι, ἐπειδὴ γὰρ εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ σημεῖον αἴρεσθαι προστάττει καὶ πάντας τοὺς ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς εὐαγγελίζεται τὰ προλεχθέντα. εἶτα τὴν θυγατέρα Σιών σαφῶς τὴν ἐκκλησίαν τὸν σωτήρα ἑαυτῆς προσδοκᾶν διδάσκει λέγων· Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· θυγατέρα δὲ Σιών ὠνόμασε τὴν νέαν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ τὴν τὸ καινὸν ὄνομα ἀπειληφυῖαν θυγατέρα οὖσαν τοῦ προτέρου παρὰ Ἰουδαίοις θεοσεβοῦς πολιτεύματος, ἢ καὶ προσφωνεῖ λέγων· Ἰδοὺ ὁ σωτήρ σοι παραγέγονεν ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν. τήρει δ' ὅπως αὐτὰ ταῦτα καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδηλοῦτο, ἐν οἷς ἐλέγετο· «ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, ἰδοὺ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐναντίον αὐτοῦ», νῦν δέ· Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών Ἰδοὺ ὁ σωτήρ σοι παραγέγονεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν μισθὸν αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ· πάλαι μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν ὁ αὐτὸς οὗτος ἦν σωτήρ, δι' ὧν ἔπραξε καὶ πέπονθεν ὑπὲρ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ σωτηρίαν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι προξενῶν, παρ' ᾧ καὶ «Ἰησοῦς ὠνομάσθη» κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου μαρτυρίαν. τὴν γὰρ δευτέραν ἄφιξιν αὐτοῦ παριστὰς ὁ λόγος κριτὴν αὐτὸν εἰσάγει καὶ μισθαποδότην. Καὶ καλέσει αὐτὸν λαὸν ἅγιον λελυτρωμένον ὑπὸ κυρίου. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ καλέσει αὐτόν, καὶ καλέσουσιν αὐτούς, τοὺς σωθησομένους δηλαδή, παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς εἴρηται. οὗτοι μὲν οὖν κληθήσονται λαὸς ἅγιος λελυτρωμένος ὑπὸ κυρίου, σὺ δὲ ἡ τοῦ θεοῦ πόλις, πρὸς ἣν τὰ τοσαῦτα λέλεκται, κληθήσῃ ἐπιζητούμενη πόλις καὶ οὐκ ἐγκαταλελειμμένη.

Ἰερουσαλήμ καταλελειμμένη καὶ γέγονε καὶ κέκληται, αὕτη δὲ περὶ ἧς ὁ πᾶς λόγος ἐπιζητούμενη φησὶν ἔσται καὶ οὐκ ἐγκαταλελειμμένη· «ὁ γὰρ ἔλθων» «ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός», οὗτος εὐρών αὐτὸ καὶ σώσας οὐκέτ' ἀπολέσθαι αὐτὸ συγχωρεῖ. 2.53 Ὡσπερ τοῖς κατορθώσασιν ἐν θεοσεβείᾳ ὁ σωτὴρ ἐλέγετο ἐληλυθέναι ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν, ὡς ἂν τὰς ἀμοιβὰς ἀποδῶ καὶ τὰ βραβεῖα τῆς ἄνω κλήσεως τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένοις, οὕτω τοῖς ἀσεβέσι καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορευομένοις ὁ αὐτὸς ἐπίφοβος καὶ τιμωρητικὸς ἤξειν θεσπίζεται, ὅθεν ἀνωτέρω μὲν ἐλέγετο· «καὶ ὃν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ, οὕτως εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ κύριος». καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ὅσα ὁ λόγος τοῖς κατορθοῦσιν ὑπισχνεῖτο, τὰ δὲ προκείμενα τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν κρίσιν ὑπογράφει, ἐν ἧ κρίσει «πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ θήσει». ὁ δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων· «εἶτα τὸ τέλος, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν· δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῆ ἡ πάντα τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος». καὶ τούτων τοιγαροῦν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων καὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν τὴν καθαίρεσιν ἢ παροῦσα προφητεῖα σημαίνει· προσωποποιεῖ δὲ ὁ λόγος ἐρωτήσεις τινῶν ὁρώντων τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ πολεμικῶ σχήματι θεωρούμενον καὶ τὴν περιβολὴν ἡμαγμένον, οἱ καὶ πρὸς ἀλλήλους φασὶ τὸ ξένον τοῦ σχήματος ἐκπληττόμενοι· Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσόρ, οὕτως ὠραῖος ἐν στολῇ αὐτοῦ, βία μετὰ ἰσχύος; κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τίς οὗτος ἔρχεται ἐξ Ἐδώμ, ἠρυθρωμένος τὸν ἱματισμὸν ἀπὸ Βόσορα, οὕτως εὐπρεπὴς ἐν στολῇ αὐτοῦ, βαίνων πλήθει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ; ἐπειδὴ γὰρ ἡ Ἐδώμ καὶ ἡ Βοσόρ τῆς τῶν ἀλλοφύλων χώρας καὶ αἰὶ τῶν πολεμίων τοῦ Ἰσραὴλ ἐτύγχανον οὔσαι, εἰκότως διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις αἰνίττεται, ὧν ἀνηρημένων καὶ ὡσπερὶ κατεσφαγμένων τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ φασὶν ἡμάχθαι. σφόδρα δὲ αὐτὸν ἀλλοῖον ὁρώντες ἐκ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν τιμωρίας οὐδὲ γνωρίζειν εἰκόσασιν αὐτὸν φαιδρὸν καὶ γαληνὸν καὶ ἡμερον αὐτὸν ἐπιστάμενοι. διὸ πυνθάνονται λέγοντες· Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος; ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίνεται λέγων· ἐγὼ διαλέγομαι δικαιοσύνην καὶ κρίσιν σωτηρίου, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἐγὼ λαλῶ ἐν δικαιοσύνῃ ὑπερμαχῶν εἰς τὸ σῶσαι· ὑπερμαχῶν γὰρ τῶν ἀδίκως ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων καταπονουμένων, τοὺς μὲν ὡς ἐχθροὺς μετήρχετο, τοὺς δὲ ἔσωζεν ἐλευθερῶν τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν δυναστείας. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀποκρίσει πυνθάνονται αὐτοῦ δευτέρον λέγοντες· διὰ τί ἐρυθρά σου τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης; κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· διὰ τί πεπύρρωται τὸ ἔνδυμά σου καὶ τὰ ἱμάτιά σου ὡς πατοῦντος ληνόν; καὶ τοῦτο δὲ πόθεν συνέβη γενέσθαι οὐκ ἀναίνεται διδάξαι. διὸ ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον· ληνὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ ἀπὸ τῶν λαῶν οὐκ ἔστιν οὐδεὶς σὺν ἐμοί, καὶ ἐπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ μου καὶ συνεπάτησα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ ἐρραντίσθη τὸ ἐπινίκιον αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ πάντα τὰ ἐνδύματά μου ἐμόλυνα. ὅρα δὲ ὅπως εἴρηται ληνὸν πεπατηκέναι μονώτατος· μόνῳ γὰρ αὐτῷ «τὴν κρίσιν δέδωκεν ὁ πατήρ», τὴν δὲ τῶν ἀμαρτημάτων ἔκπραξιν ληνὸν εἴωθε καλεῖν, διὸ ἐν Θρήνοις ὁ Ἰερεμίας φησὶ· «ληνὸν ἐπάτησε κύριος παρθένῳ θυγατρὶ Ἰούδα. ἐπὶ τούτοις ἐγὼ κλαίω». ὡσπερ δὲ ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν ἀμαρτημάτων εὐθυνα καὶ ὁ ἔλεγχος ὁ ἐπ' αὐτοῖς, ἢ τε ἔκπραξις καὶ ἡ τιμωρία ληνὸς ὠνόμασται, οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν καρπῶν τῶν ἐκ τῆς ἀγαθῆς ἀμπέλου τρυγωμένων ληνοὶ θεοφιλεῖς καὶ θεῷ ἀρεσταὶ γίνονται, ἐφ' αἷς καὶ «ἐπιλήνιοι ὕμνοι» εἴρηνται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς. ἀλλὰ γὰρ τῶν εἰρημένων μόνος αὐτὸς καὶ μηδενὸς αὐτῷ συμπράττοντος τὴν ληνὸν ἐπάτησε καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὸν ἐκδικήσεως καιρὸν ἐκποδῶν ἐποίησατο, «καταργῶν

πάσαν ἀρχὴν καὶ πάσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν· δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῆ πάντας ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». οὕτω δ' οὖν ὑποτάξας τοὺς ἐχθροὺς καὶ καταθλάσας αὐτῶν τὸ σπέρμα μηδενὸς ἐχθροῦ λοιπὸν ὑφεστῶτος μηδὲ διαβόλου μηδὲ δαίμονος μηδὲ κακίας μηδὲ ἀμαρτίας ἔτ' οὕσης τοὺς ὑπ' αὐτῷ βασιλευθησομένους ἐν τῷ καινῷ αἰῶνι προσάξει τῷ πατρὶ «ὅτε καὶ παραδώσει τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ» κατὰ τὸν Ἀπόστολον. μολύνει δὲ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ὡσπερ ἐρυθρὰ γενέσθαι αὐτὰ λέγεται ὡς ἐν προσωποποιίᾳ ἐμφαντικῶς· ὡσπερ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἐχθρῶν, περὶ οὗ φησὶ· καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν· οὐ γὰρ δὴ αἰσθητὸν αἷμα νοητέον εἶναι περὶ τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις, μὴ ἄρα τροπικῶς ἐκδεκτέον καὶ ταῦτα; Εἶτα πάλιν ἡμέρας ἀνταποδόσεως καὶ ἐνιαυτοῦ λυτρώσεως μέμνηται, ὡσπερ καὶ ἀνωτέρω ἐπὶ τῶν χρηστοτέρων ἐλέγετο· «κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως τῷ θεῷ ἡμῶν». ὁ γὰρ νέος αἰὼν ὁ σύμπαρ ἐνιαυτὸς κυρίου δεκτὸς ὠνόμασται, ὡς ἂν αὐτὸν ἕξων «τὸν κύριον φῶς αἰώνιον», ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἡμέρα ἀνταποδόσεως κέκληται. διὸ φησὶν· ἡμέρα ἀνταποδόσεως ἦλθεν αὐτοῖς, καὶ ἐνιαυτὸς λυτρώσεως πάρεστιν· ἐν ταύτῳ γὰρ τοὺς μὲν οἰκείους λυτρώσεται, τοῖς δ' «ἀνταποδώσει» κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Μωσεῖ· «καὶ ἀνταποδώσει δίκην τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀνταποδώσει». Εἶτα φησὶ· καὶ ἐπέβλεψα, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν· καὶ προσενόησα, καὶ οὐθεις ἀντελαμβάνετο· καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ὁ βραχίων μου. νοήσομεν δὲ πῶς ὁ λόγος εἴρηται ἐπιστήσαντες ὡς μόνος αὐτὸς «ἐκέκωνσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». ἃ γὰρ οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων οὐδὲ ἀγγέλων οὐδὲ τῶν θείων δυνάμεων ὑπέστη, μόνος αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀνεδέξατο σωτηρίας, διὸ καὶ μόνῳ αὐτῷ ὁ πατὴρ «ἐχαρίσατο τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα» καὶ τὴν κατὰ πάντων κρίσιν ἐνεχείρισεν. ὁ δὲ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν ἐξουσίαν τοὺς μὲν ἐρρύετο τοὺς σωτηρίας ἀξίους, τοὺς δὲ πολεμίους καὶ ἐχθροὺς ἐτροποῦτο. διὸ φησὶ· καὶ ὁ θυμὸς μου ἐπέστη, καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς τὴν γῆν, ἀνθ' οὗ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ τὸ νίκος αὐτῶν ἐκδεδώκασιν· ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκουν τὸ πρότερον ἀνυπότακτοὶ τινες εἶναι καὶ μηδενὶ παραχωροῦντες τῆς νίκης, εἰκότως τὴν ἦτταν καὶ τὴν ταπείνωσιν αὐτῶν αἰνιττόμενος φάσκει εἰς γῆν κατενηνοχέειν τὸ νίκος αὐτῶν. 2.54 Ἡ μὲν περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας προφητεία περιγράφεται, ἑτέρας δ' ὑποθέσεως κατάρχεται ὁ λόγος, δι' ἧς ἐξαγορεύει μὲν τὰς τοῦ θεοῦ εἰς τὸν Ἰουδαίων λαὸν εὐεργεσίας. ἐκ προσώπου δὲ τοῦ λαοῦ κατηγορίαν αὐτοῦ ποιεῖται παριστάς διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἐσχάτην τῆς Ἱερουσαλήμ ἐρημίαν δικαίαν κρίσει τοῦ θεοῦ γεγονέναι. διὸ φησὶ· Τὸν ἔλεον κυρίου ἐμνήσθην, καὶ ἐπιφέρει· τὰς ἀρετὰς κυρίου ἀναμνήσω, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς παραδόξους εὐεργεσίας τοῦ ἐλέους αὐτοῦ οὐποτε λήθη παραδώσω, μεμνήσομαι δὲ διὰ παντὸς ἐγὼ καὶ τοῦ ἐλέους καὶ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, ὧν πώποτε ἡμῖν παρέσχεν. εἰ καὶ σκυθρωπὰ μετῆλθεν ἡμᾶς ἐπὶ τέλει καὶ τῇ ὀργῇ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ πόλις Ἱερουσαλήμ, ὅτε ἐν αὐτῇ νεὼς παρεδόθη ἕως ἐκ βάθρων ἀρθῆναι αὐτά. ἀντὶ δὲ τοῦ· ἐν πᾶσιν, οἷς ἀποδίδωσιν ἡμῖν, ὁ Σύμμαχος περὶ πάντων, ὧν εὐηργέτησεν ἡμᾶς εἴρηκε, καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ· κύριος κριτὴς ἀγαθὸς τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος· κύριος ἐκ πλήθους ἀγαθωσύνης τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ὃς εὐηργέτησεν αὐτοὺς κατὰ τοὺς οἰκτιρμούς αὐτοῦ. ταῦτα τοίνυν πάντα φησὶν ἀναμνήσω τὰ πλήθη καταριθμούμενος τῆς ἀγαθωσύνης αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ τοῦτο μέγιστον ἔδωρήσατο χάρισμα καταξιώσας «τέκνα ἑαυτοῦ» ὀνομάσαι τὸν λαόν, εἰ «μὴ ἀθετοῖεν τὴν αὐτοῦ χάριν». διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἴρηται· πλὴν λαὸς μου εἰσιν, υἱοὶ οὐκ ἀσυνθηκοῦντες. ἀπήλεγεν δὲ

αὐτοὺς κατ' ἀρχὰς τῆς προφητείας λέγων· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν». Αὐτὸς μὲν οὖν προαρξάμενος ἔσπευσεν ἐπὶ τὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ σωτηρίαν αὐτάγγελος παρῶν καὶ δι' ἑαυτοῦ, οὐχὶ δι' ἐτέρων διακονούμενος αὐτοῖς τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν. διὸ φησιν· οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς καὶ φεῖδεσθαι αὐτῶν καὶ τὰ ἐξῆς. τὰ μὲν οὖν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τοιαῦτα οἱ δὲ οὐκ ἀξίους ἑαυτοὺς τῶν εὐεργεσιῶν παραστήσαντες πειρῶνται ἐχθρὸν αὐτὸν ἑαυτοῖς καταστήσαι. αὐτίκα γοῦν ὁ τὰ τοσαῦτα δεδωρημένος αὐτοῖς ἀγαθὰ πολέμιος κατέστη αὐτοῖς ἀνενέγκας τῇ μνήμῃ ὡς νῦν οὐ πρῶτον τοιοῦτοι γεγονάσι, πάντοτε δὲ καὶ ἐκ πρώτης τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπισκοπῆς ἀπηνεῖς ἦσαν καὶ ἀνεπαίσθητοι τῶν τοῦ θεοῦ εὐεργεσιῶν. Αὐτίκα δ' οὖν ἐπὶ Μωσέως ὁποῖα μυρίων καταξιοθέντες παραδόξων εὐεργεσιῶν οὐδαμῶς τὸν εὐεργέτην πρὸ ὀφθαλμῶν ἔθεντο οὐδὲ ἐλογίσαντο παρ' ἑαυτοῖς, τίς ἦν καὶ οἶος ὁ τὰ τοσαῦτα αὐτοῖς θαύματα ἐπιδεδειγμένος, ἀλλὰ καὶ «ἐμοσχοποίησαν» καὶ πάλιν εἰδωλολάτρησαν καὶ μυρία ἕτερα ἠσέβησαν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐρήμου μὴ λογισάμενοι τῇ διανοίᾳ, ὅπως αὐτοὺς διὰ τῆς θαλάσσης τῆς ἐρυθρᾶς διήγαγε, Μωσέα οἷα προβάτων ποιμένα ἐπιστήσας αὐτοῖς, ὃν καὶ μέγαν «προφήτην» καὶ «θεράποντα» ἑαυτοῦ ἀνέδειξε πληρώσας αὐτὸν τοῦ ἰδίου πνεύματος. ἀντὶ δὲ τοῦ· κατίσχυσεν ὕδωρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος ὁ ῥήξας ὕδατα ἔμπροσθεν αὐτῶν εἴρηκε, ποιῆσαι αὐτῶν ὄνομα αἰώνιον. οὕτως οὖν διαρρήξας τὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὕδατα ὡς ἵππον δι' ἐρήμου καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ ὡς κτήνη διὰ πεδίου παρήγαγεν αὐτούς, ἀλλὰ τούτων οὐδεμίαν μνήμην ποιησάμενοι οἱ ὑπὸ τοῦ λόγου δηλούμενοι ἠπειθήσαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ· διὸ καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν, καὶ αὐτὸς ἐπολέμησεν αὐτούς. Ὁ πρότερος ὑπέρμαχος αὐτῶν ὀρθῶ λόγῳ καὶ δικαιοσύνῃ τοῦτο κρίνας πλὴν ἐπεὶ φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθὸς οἷα θεὸς τὴν φύσιν ἐστίν, οὐκ ἀποναρκητέον ἡμῖν οὐδ' ἀπογνωστέον τὴν ἐξ αὐτοῦ σωτηρίαν· ἔξεστι γὰρ ἱκετηρίαίς καὶ ἐξομολογήσειν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντας ἴλεων αὐτὸν κτήσασθαι. διὸ κοινῇ πάντες, ἐγώ τε ὁ ταῦτα λέγων προφήτης, καὶ ὑμεῖς οἱ ἐν τῷ λαῷ θεοσεβεῖν προηρημένοι καθικετεύοντες καὶ λιπαραῖς ταῖς παρακλήσεσιν ἀντιβολοῦντες λέγομεν· Ἐπίστρεψον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου καὶ δόξης σου. εἴ γε δεικνύομεν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν λέγοντες· καὶ ἴδε καὶ τοῦτο δέ, ὦ κύριε, ἀναγκαῖον ὑπομνήσαι ὡς πολλάκις οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸν σὸν ζῆλον ἐποίησας μεθ' ἡμῶν καίτοι ἀναξίων ὄντων καὶ παρέσχου τὰ σαυτοῦ ἐλέη· ποῦ τοίνυν ἐστὶν ὁ ζῆλός σου ἐκεῖνος καὶ ἡ ἰσχύς σου καὶ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου; ἤδη γὰρ καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἀμαρτησάντων ἡμῶν ἠνέσχου καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπειδὴ ἅπαξ κατηξίωσας εἶπεῖν· «ὁ λαός μου τέκνα καὶ ὁ λαός μου υἱοὶ εἰσιν». ὡς οὖν πατὴρ τέκνων καὶ πρότερον ἠνέσχου, καὶ νῦν πάλιν ἀνάσχου· οὐ γὰρ Ἀβραάμ ἦν πατὴρ ἡμῶν, εἰ καὶ διακονεῖσθαι τῇ κατὰ σάρκα ἡμῶν ἔδοξε γενέσει, ἀληθεῖ δὲ λόγῳ σὺ πατὴρ ἡμῶν εἶ ἅτε «πατὴρ πάντων πνευμάτων» ὑπάρχων καὶ τῶν «κατ' εἰκόνα τὴν σὴν πεποιημένων» ψυχῶν. διὸ ῥύσασθαι ἡμᾶς ἀντιβολοῦμεν, ἐπεὶπερ τὸ ὄνομά σου κοσμεῖ ἡμᾶς. διὸ χαριζόμενος «τῷ σαυτοῦ ὀνόματι, ἵνα μὴ βλασφημεῖται παρὰ τοῖς ἔθνεσι», καταξίωσον ἡμᾶς τοῦ σοῦ ἐλέους. Ταῦτα εἰπὼν ὁ προφήτης ἐξ οἴκειου προσώπου καὶ τῶν ἐν τῷ λαῷ εὐλαβεστέρων καὶ ταῦτα προστίθησιν ἐκ προσώπου τῶν ἐν τῷ λαῷ φιλαιτίων καὶ φιλεγκαλημόνων οὐκ ὀκνοῦντων πολλάκις καὶ αὐτῷ καταμέμφεσθαι τῷ θεῷ. διὸ φασὶ· τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαι σε; ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ ταῦτά φησιν· ὡσπερ γὰρ ἐσκήρυνάς ποτε «τὴν καρδίαν Φαραώ», οὕτως φησὶ καὶ ἡμᾶς νῦν ἐσκήρυνας ἀναξίους εἶναι κρίνας τοῦ φόβου σου, ἀλλὰ καὶ ἐπλάνησας ἡμᾶς σὺ

αὐτός, ὦ κύριε, τοῦ μὴ γνωρίσαι τὴν ὁδόν σου. πλὴν ἄλλ' εἰ καὶ ἡμεῖς τοιοῦτοι, σὺ γοῦν ὡς θεὸς διὰ τοὺς δούλους σου, εἰκὸς γὰρ εἶναί τινας ἐν τῷ παντὶ πλήθει τοιούτους, ἐπίστρεψον, καὶ ἐπειδὴ κληρὸς σου κατηξιώθημεν ὀνομάζεσθαι, ἰκετεύομεν· Ἐπίστρεψαι διὰ τοὺς δούλους σου καὶ διὰ τὰς φυλάς τῆς κληρονομίας σου, ἵνα κὰν διὰ τοὺς σοὺς δούλους καὶ τὰς φυλάς τῆς κληρονομίας σου δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι μικρᾶς τινοῦς μερίδος τυχεῖν ἐν τῷ ἐπηγγελμένῳ ὑπὸ σοῦ ὄρει ἁγίῳ, οὗ παντελῶς νῦν ἀποπεπτώκαμεν, ἐπειδήπερ οἱ ὑπεναντίοι ἡμῶν κατεπάτησαν τὸ ἀγίασμά σου. Καὶ τοῦτ' ἔπραξαν διὰ τὸ σὲ ἀποστραφῆναι ἡμᾶς· οὕτω γοῦν καταλειφθέντες ἔρημοι τῆς σῆς ἐπισκοπῆς τοιοῦτοι νῦν ἔσμεν, ὅποιοι καὶ πρὶν σὲ ἡμῶν ἄρξαι. ὡς γὰρ ἦν ποτε χρόνος, ὅτε «οὔτε προφήτας οὔτε ἱερέας οὔτε βασιλέας» οὔτε τι τῶν σῶν χαρισμάτων εἶχομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν εἰς ἐκείνην κατέστημεν τὴν ἐρημίαν. ἦμεν δὲ τοιοῦτοι ἐν Αἰγύπτῳ μακρῷ διατρίψαντες χρόνῳ πρὶν καὶ Μωσέα ἡμῖν ἐπιστῆναι. τὸ τῆνικαῦτα γὰρ οὐδὲ τὸ ὄνομά σου ἐκόσμιε ἡμᾶς οὐδὲ «λαὸς σου» ἐχρηματίζομεν οὐδὲ «μερὶς κληρονομίας σου», καὶ νῦν δὲ ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ περιέστημεν τέλος. ταῦτα πάντα ἔοικεν ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν καιρὸν τὸν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἐν ᾧ παντελῶς κατελείφθησαν διὰ τὰ κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τολμηθέντα αὐτοῖς. νῦν γὰρ ὡς ἀληθῶς τοιοῦτοι γεγόνασιν ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἦρχεν αὐτῶν ὁ θεός. Ἄντὶ δὲ τοῦ· ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη καὶ τῶν ἐξῆς, ὁ Σύμμαχος τοῦτον ἠρμήνευσε τὸν τρόπον· ἐγενήθημεν ὡς ἀπ' αἰῶνος, ὧν οὐκ ἐξουσιάσεις οὐδὲ ἐπεκλήθη τὸ ὄνομά σου αὐτοῖς, οὐδὲ ῥήξας οὐρανοὺς κατέβης. ἀπὸ προσώπου σου ὄρη κατέρρευσεν, ὡς ἔκκαυσις πυρὸς ἐτάκη θάλασσα, ὕδατα ἐπτοήθησαν. τοιοῦτοι γοῦν φησι γεγόναμεν ὅποιοι μὴδὲ πώποτε πειραθέντες τῶν σῶν θαυμάτων, οἷς οὐκ ἔδειξας τὰ θαυμάσιά σου τὰ ἐπὶ Μωσέως γεγεννημένα. κατὰ δὲ τοὺς Ἑβδομήκοντα· τοιοῦτοι μὲν ἡμεῖς φησι γεγόναμεν ὅποιοι ἦμεν πρὶν ἄρξαι σὲ ἡμῶν. πλὴν ἄλλ' ἴσμεν ἀκριβῶς καὶ πεπεισμεθα, ὅτι ἐὰν θελήσῃς ἀνοίξαι τὸν οὐρανὸν θεὸς ὧν καὶ πάντα δυνατός, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, τὰς ἀντικειμένας δηλαδὴ δυνάμεις τὰς ἐπαιρομένας κατὰ τῆς γνώσεώς σου, καὶ τακῆσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ πυρός, ἀλλὰ καὶ πῦρ καταφάγεται τοὺς ὑπεναντίους τῆς σῆς θεότητος. ἔργῳ τε δειχθήσεται πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς ἢ δυνάμεις τοῦ ὀνόματός σου, καὶ «τὰ ἔθνη δὲ τὰ σὲ μὴ εἰδότες τὸν θεόν», εἰ βουληθείης αὐτὸ μόνον διανοίξας τὸν σαυτοῦ οὐρανὸν ἐπισκοπεῖσαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ταραχθήσονται, καὶ τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ τὰ προλεχθέντα ὄρη. Τοσαύτη πάρεστί σοι δύναμις, ὅθεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν, τίς ἕτερος τοιοῦτος θεὸς οὐδὲ δυνάμεθα ψευδομαρτυρήσαντες εἰπεῖν ὡς ἄρα καὶ ἄλλον τινὰ τοιούτων ἔργων ποιητὴν τεθέανται ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ οὔτε οὖν θεὸν πλὴν σοῦ ἕτερον εἶδομεν οὔτε πράξεις θεϊκᾶς. ὅποια δὲ τοῖς σὲ ὑπομένουσιν ὄραν παρέσχες, ὑφ' ἑτέρου γεγεννημένα τιθέμεθα. ἔνθα γενόμενος ἐπίστησον, ὅπως θεὸν ὀρώμενον ὁ προφητικὸς εἰσάγει λόγος φάσκων ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ· οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον θεὸν πλὴν σοῦ. καὶ μὴν· «θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε», καί· «οὐδεὶς ὄψεται μου τὸ πρόσωπον καὶ ζήσεται», ἀλλ' ἔοικε τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ διὰ τούτων αἰνίττεσθαι, τὸν δὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου χρηματίσαντα Μωσεῖ, τῷ τε παντὶ λαῷ ἑωραμένον διὰ τῆς ἐμφαινομένης τοῖς πᾶσι δόξης, περὶ ἧς εἴρηται· «καὶ ἑώρα πᾶς ὁ λαὸς τὴν δόξαν κυρίου». Τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει· ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγεν, ἐπειδὴ ἡμάρτομεν ἡμεῖς, σὺ ὠργίσθης, ἀλλὰ καὶ ἐπλανήθημεν φησι, καὶ ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς. εἰ δὲ καὶ τις ἐνομίσθη παρ' ἡμῖν εὐρίσκεσθαι δικαιοσύνην καὶ πρᾶξις δικαία, ἐρρυπωμένη καὶ αὐτὴ καὶ ἄτιμος ἐλήλεγκται. διόπερ ὡς ἄκαρπον δένδρον ἀποβαλὸν τοὺς καρποὺς τοιοῦτοι γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς φύλλα

ἐξερρεύσαμεν πάντες καὶ διεσκεδάσθημεν «ὡς χοῦς ἀπὸ προσώπου ἀνέμου». Καὶ οὐδεὶς ἐν ἡμῖν εἴρηται τοιοῦτος ὡς ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομά σου καὶ δυσωπεῖν σε διὰ τῶν προσευχῶν δύνασθαι· οὐδὲ γὰρ ἀντέχεται τις οὐδ' ἐν μνήμῃ τίθεται τὴν παρὰ σοῦ βοήθειαν. διὸ εὐλόγως ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν· πλὴν ὁμως καὶ μετὰ ταῦτά σε πάτερ γινώσκουμεν, οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ καὶ ἑαυτοὺς ὡς οὐδὲν διενηνώχαμεν πηλοῦ, οὐ σὺ μόνος πλάστης γέγονας, καὶ ὄστράκου δὲ εὐθραύστου σκεύους κατ' οὐδὲν διαφέρομεν ἄλλοτε ἄλλως ῥηγνύμενοι καὶ συντριβόμενοι. διὸ ἀπιδόντας σε τῇ σαθρότητι τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἀντιβολοῦμεν νεῖμαι συγγνώμην τοῖς ἡμαρτημένοις ἀνεπέγκαντα τῇ μνήμῃ, ὡς σὸς ποτε λαὸς ἐχρηματίσαμεν καὶ σὴ πόλις, ἣ νῦν ἔρημος, καὶ σὸν ἁγιαστήριον, τὸ νῦν καθρημένον, καὶ ὡς ὁ οἶκος τοῦ ἁγιάσματος σου μεταβέβληται εἰς κατάραν καὶ πυρὶ παραδέδοται ὁ ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν εὐλογηθεὶς τόπος, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ἔρημός φησιν ἐγένετο Ἰερουσαλήμ, εἰς ἀφανισμόν ὁ οἶκος τοῦ ἁγιάσματος ἡμῶν, ὅπου ὑμνησάν σε οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγένετο εἰς καῦσιν πυρός, καὶ πᾶν τὸ ἐπιθυμητὸν ἡμῶν ἐγένετο εἰς ὄνειδος, μὴ ἐπὶ τούτοις ἐγκρατεύση, κύριε, καὶ σιγήσης καὶ ταπεινώσης ἡμᾶς ἕως σφόδρα; 2.55 Πρὸς τὰς προεκτεθείσας φωνὰς δι' ὧν ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ ἰκετηρία ἀνεπέμποντο καὶ ἐξομολογήσεις ἤδη δὲ καὶ ὡσπερὶ μέμψεις τῶν εἰρηκότων· «πεπλάνηκας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν τοῦ μὴ φοβεῖσθαι σε», ἀπόκρισις διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος δίδεται τοῦτον ἔχουσα τὸν νοῦν· καὶ πῶς οἶόν τε ἦν ἐμὲ «τὸν μὴ βουλόμενον» «τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ» τοὺς τὰ τοιαῦτα εὐχομένους καὶ ἐξομολογουμένους ὑπερορᾶν; πῶς δὲ δυνατόν ἐμὲ τὸν ἀπὸ πλάνης ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιστρέφειν πάντας ἀνθρώπους ἐθέλοντα τὸν καὶ «τοὺς πίπτοντας ἀνίστασθαι» παρακαλοῦντα ὑμᾶς «ἀποπλανᾶν τῆς ἐμῆς ὁδοῦ» ἢ «τὰς καρδίας ὑμῶν σκληρύνειν τοῦ φοβεῖσθαι με»; καὶ μὴν εἴ τις ἐθέλοι φιλαλήθει λογισμῶ τὴν ἐμὴν ὁρᾶν φιλανθρωπίαν, εὐροὶ ἂν φθάνοντά με ταῖς εὐεργεσίαις καὶ τοὺς μακρὰν ἀφεστῶτας τῆς ἐμῆς γνώσεως. αὐτίκα δ' οὖν τοῖς ἐκτὸς μηδὲ πώποτε ἐρωτήσασί με ἐμφανῆ κατέστησα ἑμαυτὸν δι' ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν, ὥστ' ἤδη τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοφύλους τὴν ἐμὴν γνώσιν ἀνείληφέναι καίπερ μηδὲν εἰς τοῦτο συμβαλλομένους. ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ ζητήσασιν τὴν ἐμὴν χάριν ταύτης μετέδωκα φθάσας τε τὰς ἐτέρων παρακλήσεις· πρὶν καὶ εὐξασθαι, πρὶν καὶ ἰκετεῦσαι αὐτούς, εἶπον Ἰδοὺ εἰμι. Ὁ τοίνυν καὶ περὶ τοὺς ἀλλοτρίους τῆς ἐμῆς γνώσεως οὕτω χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς πεφυκὼς πῶς ἂν περὶ ὑμᾶς ὡμός τις καὶ ἀπηνῆς καὶ ἀδικώτατος ἐφάνη; καὶ μὴν ἐξ ὑμῶν ἀπρηξάμην τῆς ἑμαυτοῦ χάριτος καὶ πρώτοις ὑμῖν τὰς ἑμαυτοῦ χεῖρας ἐξεπέτασα προσκαλοῦμενος καὶ ἐναγκαλιζόμενος ὡς ἂν ἑμαυτοῦ γνησίους υἱούς· ὑμεῖς δὲ ἀπειθοῦντες διετελεῖτε καλοῦντός τε καὶ παρακαλοῦντος ἐμοῦ σπεύδειν ἐπὶ τὴν παρ' ἐμοὶ σωτηρίαν. Ὑμεῖς τὴν ἐναντίαν ὠδεύσατε πολυπλασιάζοντες τὰ ἑαυτῶν κακά. ἢ οὐχ ὑμεῖς ἐστε ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος παροξύνοντές με οἱ τὸν καθηγιασμένον ἐμοὶ νεῶν ἐγκαταλείποντες, εἰδωλολατρία δὲ καὶ πολυθέῳ πλάνῃ ἐκδότους ἑαυτοὺς παρέχοντες ὡς θυσιάζειν μὲν ἐν τοῖς κήποις, θυμιᾶν δὲ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς δαιμονίοις ἐν τοῖς ἐκ πλίνθων κατεσκευασμένοις ὑμῖν βωμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μνήμασι καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις ἐγκαθεύδοντες; τοιαῦτα δὲ ἦν τὰ νομιζόμενα τῶν θεῶν ἱερὰ τὰς μαντείας ἑαυτοῖς περινοεῖτε. τί γὰρ ἄλλο ἢ τοῖς πάμπαν ἀνόμοις καὶ ἀλλογενέσιν ὁμοιούμενοι καὶ χοιρείων ἤδη κρέων ἐμπορεῖσθε καὶ πάντα τὰ κατὰ τοὺς οἴκους ὑμῶν σκευὴ μισααῖς μολύνειν θυσίαις οὐκ ἀποκνεῖτε. Καὶ τὸ χεῖριστον, ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα θυμοῦ πληροῦσθαι καὶ ἀγανακτεῖν ἄξιον, ὅτι δὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὡς ἂν ἐπ' ἀγαθαῖς πράξεσι σεμνυνόμενοι πάντων ἀνθρώπων καθαρῶτεροι εἶναι διέκεισθε, ὡς μηδὲ βούλεσθαι

πλησιάζειν τοῖς τυχοῦσι μηδὲ τῶν πέλας ἐφάπτεσθαι καταξιῶν, λέγειν δὲ τοῖς προσιούσι· μὴ ἐγγίσης μοι, ὅτι καθαρὸς εἰμι. ἄρ' οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δικαιοτάτα κινήσεται κατ' αὐτῶν ὁ λεγόμενος θυμὸς τοῦ θεοῦ, ἡ τιμωρητικὴ δηλαδὴ δύναμις, καὶ τὸ κατ' αὐτῶν ἐξάψον πῦρ; Ἀναγέγραπται γὰρ τοῦτ' ἔστιν ἐνώπιόν μου οὐδὲ παρελθεῖν ἐστὶν αὐτά, ἔστ' ἂν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποτίσωσι τιμωρίαν, καὶ οὐ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὧν οἱ πατέρες αὐτῶν ἠσέβουν ἄρτι μὲν θυμιῶντες ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν εἰδωλολατροῦντες, ἄρτι δὲ χλευάζοντες τοὺς ἐμούς νόμους, ἃ δὴ κατὰ καιρὸν εἰς τὸν αὐτῶν ἀποδοθήσεται κόλπον. Εἴρηται δὲ τὰ λελεγμένα κατὰ τῶν ἀσεβούντων ἐν τῷ λαῷ, ὡσεὶ τις εὐρεθείη ἐν τῷ πλήθει σωτηρίας ἔχων ἐλπίδα ἐλεύθερος ἔσται τῶν εἰρημένων, εἰ γὰρ καὶ «ὁ ἀμπελῶν κυρίου σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραήλ», «ἀντὶ σταφυλῆς» «ἐποίησεν ἀκάνθας» καὶ «ἀντὶ κρίσεως» «ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην ἀλλὰ κραυγὴν». καὶ εἰ τούτων ἕνεκα ἐρημία καὶ ἀφανισμὸς παντελής κατ' αὐτοῦ ὄρισται, ἀλλ' εἴ πού τις ἐν τῇ τοσοῦτων ἀπωλείᾳ εὐρεθείη ὡς ἐν βότρυι ξηρῷ ὑγίης καὶ ἐρρωμένος ῥῶξ, οὐ διαπεσεῖται παρ' ἐμοὶ κριτῆ οὔτος οὐδὲ συναπολεῖται τοῖς ἀπολλυμένοις διὰ τὸ μετέχειν αὐτὸν εὐλογίας. οὕτω δ' ἔσται ὁ ῥῶξ οὔτος τίμιος παρ' ἐμοὶ ὅσω καὶ σπάνιος. κατὰ τοῦτο δὴ τὸ παράδειγμα καὶ ἐπὶ τοῦ παντὸς ἔθνους ποιήσω, εἴ πού τις εὐρεθείη ἐν αὐτοῖς σωτηρίας ἄξιος. διὸ οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς δουλεύοντά μοι ἐξάξω ἀφορίσας τῶν ἀπολλυμένων, καὶ ἔσται οὔτος σπέρμα ἐξ Ἰακώβ σπέρμα ζώπυρον καὶ χρήσιμον, δυνάμενον καὶ εἰς ἐτέρων χρησιμεῦσαι καρποφορίαν. οἶον ἦν καὶ τὸ διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένον τό· «καὶ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα». τοῦτο δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ σπάνιον σπέρμα, δηλαδὴ ὁ ἀποστολικὸς χορὸς τοῦ πλήθους τῶν ἀπολλυμένων ἀφορισθεῖς, κληρονομήσει τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, ὃ δὴ καὶ γνωρίζειν ὠμολόγουν φάσκοντες· «προσεληλύθαμεν Σιών ὅρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἰερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ», κάκεινήν φησι τὴν ἐπουράνιον κληρονομίαν ἀπολήψονται οἱ ἐκλεκτοὶ μου καὶ δοῦλοί μου καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ, πάλιν κἀνταῦθα ἐκλεκτοὺς καὶ δούλους αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους σημάνας οἵτινες ῥώγες εὕρηνται, οὓς ἐκλεξάμενος ὡσπερὶ φυλακὴν ἐτέρων καὶ «σπέρμα ἅγιον» καὶ ἐκλεκτὸν ὠνόμασεν. Δι' ὧν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπληροῦτό τινα δὲ ταῦτα· καὶ ἔσονταί φησιν ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποιμνίων· δρυμὸν δὲ εἴωθεν ἡ γραφὴ τὸ πλῆθος τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογενῶν ἐθνῶν ὀνομάζειν, ἐν οἷς ἐπαύλεις ποιμνίων ἔσονται θεσπίζει τὰς ἐκκλησίας τῶν τοῦ θεοῦ προβάτων αἰνιττόμενος. ἀλλὰ καὶ ὡσπερ ποτὲ ἡ φάραγξ Ἀχὼρ γέγονεν ἀνατεθεματισμένη, ἔνθα ὡς ἡ ἱστορία Ἰησοῦ τοῦ Μωϋσέως διαδόχου περιέχει. ὁ Ἀχὼρ σὺν ὄλῳ τῷ γένει, δι' ἣν ἔπραξε παρανομίαν, ἀπώλετο ἐν τῇ φάραγγι λίθοις βληθεῖς καὶ ἀνάθεμα γενόμενος. τοιαύτη τις ἦν καὶ αὐτῶν ἀνατεθεματισμένων ἡ χώρα τῶν ἀθέων, δηλαδὴ καὶ ἀλλοφύλων ἐθνῶν. ἀλλὰ καὶ αὕτη εἰς ἀνάπαυσιν ἔσται βουκολίων τῷ λαῷ μου τῷ ἐκζητήσαντί με· λαὸς δὲ ὁ ἐκζητήσας αὐτὸν ὁ ῥῶξ ἦν καὶ τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον σπέρμα οἱ ἐκλεκτοὶ δοῦλοι αὐτοῦ, δι' ὧν βουκόλια βοῶν καὶ ποιμνία συστήσεσθαι οὐκ ἐν τῷ Ἰσραήλ οὐδὲ ἐν τῇ Ἰουδαίων χώρᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ δρυμῷ καὶ ἐν τῇ λεχθείσῃ φάραγγι Ἀχὼρ προφητεύει. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων, πάλιν δὲ πρὸς τὸ πλῆθος τὸ Ἰουδαϊκὸν ὁ λόγος ἀποτείνεται φάσκων· ὑμεῖς δὲ οἱ ἐγκαταλείποντές με καὶ ἐπιλανθανόμενοι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, τὸ πολλάκις ἡμῖν δεδηλωμένον. οἱ τῇ τῶν ἐθνῶν συναπτόμενοι εἰδωλολατρία ὡς καὶ τῇ τύχῃ παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένη παρασκευάζειν τράπεζαν καὶ τῷ δαιμονίῳ τῷ ἐμφωλεύοντι τῷ τῆς λεγομένης τύχης ἀγάλματι ἰσθάναι κέρασμα ἐπακούσατε τὰ περιμένοντα ὑμᾶς, παραδοθήσεσθε μαχαίρᾳ πολεμικῇ πάντες. καὶ εἰ ἔροίτο τις ὑμῶν Διὰ τί; διὰ τόδε φημί, ἵνα τὰ λοιπὰ παρέλθω, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐγὼ τῆς

ἐμαυτοῦ παρουσίας κατηξίωσα ὑμᾶς αὐτούς, πρώτους δὲ ὑμᾶς περὶ ἐμαυτοῦ κέκληκα, ὑμεῖς δὲ οὐχ ὑπηκούσατε. ὃ δὴ καὶ πρὸ τούτου ἠτιώμην λέγων· «διότι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων»; καὶ νῦν αὐθὶς φημι· ὅτι ἐκάλεσα ὑμᾶς καὶ οὐχ ὑπηκούσατε, ἐλάλησα καὶ παρηκούσατε καὶ ἐποίησατε τὸ πονηρὸν ἐναντίον μου καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξασθε. ἄρ' οὖν πρώτους ὑμᾶς ἐκάλουν καὶ πρώτους κατηξίουσιν τῆς ἐμῆς χάριτος, ὑμεῖς δὲ ἦτε ἀνήκοοι καὶ ἀπειθεῖς, πῶς οὖν καταμέμφεσθε ἐπαιτιώμενοι καὶ ἐγκαλοῦντες καὶ λέγειν τολμῶντες· «ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου»; διὸ τὴν δυσσεβῆ ταύτην φωνὴν ἀπελέγχων ἤδη καὶ πρότερον ἔφην ὡς ἄρα· «Ἐμφανῆς ἐγενήθησιν τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι καὶ εὐρέθησιν τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν», εἶτα· «ἰδοὺ εἶπα τοῖς μὴ ἐπικαλεσαμένοις τὸ ὄνομά μου» «Ἰδοὺ εἶμι». ὑμεῖς πᾶν τούναντίον ἐπράττετε καλούμενοι καὶ προτιμώμενοι καὶ οὐδαμῶς ὑπακούοντες, ἀλλ' ἐνυβρίζοντες τὴν πρώτοις ὑμῖν ἀπονεμηθεῖσαν ἐξ ἐμοῦ χάριν. 2.56 Εὐαγγελισάμενος ὁ λόγος τοὺς ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐκλεχθησομένους καὶ δίκην ἀγαθοῦ σπέρματος φυλαχθησομένους εἰς ἐτέρων φυτεῖαν καὶ καρποφορίαν καὶ ὡς αὐτοὶ οὗτοι ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποιμνίων συστήσουσι καὶ «ἐν τῇ φάραγγι Ἀχὼρ» τῇ ἀποδοθείσῃ «βουκολίων ἀναπαύσεις» ποιήσουσιν, εἶτ' αὖ διαστειλάμενος τῷ λοιπῷ πλήθει τῶν ἀπολλυμένων τὰ ἐξῆς ἐπενηνεγμένα πάλιν πρὸς αὐτοὺς τὰς προκειμένας ποιεῖται κατηγορίας διδάσκων, ὡς δικαιοσύνης ζυγῷ πάντα πράττων ὁ θεὸς οὐδαμῶς μὲν παρόψεται τοὺς ὅποι δήποτε αὐτῷ δουλεύοντας, ἐξ οἴου δ' ἂν ἔθνους εἶεν. πάντας γὰρ ἀπλῶς ἅπαξ τοὺς δουλεύειν αὐτῷ προηρημένους παραδέξεται καὶ τούτοις παρέξει τὴν ἐπουράνιον τροφήν, τὸν λόγον τὸν σωτήριον τὸν εἰρηκότα· «ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς». οὗτοι μὲν οὖν τῷ λεχθέντι «ἄρτω» τραφήσονται καὶ ἐμπλησθήσονται, ὑμεῖς δὲ φησιν, οἱ μὴ τὴν ἐμὴν ἀποδεξάμενοι χάριν ἐν ἐνδείᾳ λογικῆς τροφῆς λιμώξετε. καὶ πάλιν οἱ μὲν ἐμοὶ δουλεύοντες ποτοῦ ζωῆς ἀθανάτου πλησθήσονται, περὶ οὗ λέλεκται· «ὃς ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον». ὑμεῖς δὲ οἱ τὴν ἐμὴν «ἀθετήσαντες χάριν», ἅτε «τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καταλιπόντες», διψήσετε, καὶ αὐθὶς οἱ μὲν ἐμοὶ δουλεύοντες ἀκολουθῶντες τῷ ποτῷ καὶ τῇ τροφῇ, ἧς ἠξιώθησαν εὐφροσύνης ἐνθέου μεταλήψονται, ὑμεῖς δὲ οἱ τὴν ἐμὴν χάριν διαπτύσαντες, τούτων πάλιν στερισκόμενοι αἰσχυρθησέσθε, ἀλλὰ καὶ οἱ δουλεύοντές μοι πρὸς τοῖς λεχθεῖσιν ἀγαλλιάσονται ἐν εὐφροσύνῃ χαίροντες τῇ ψυχῇ δικαίως, ἅτε τοσοῦτων ἀγαθῶν ἠξιωμένοι, ὑμεῖς δὲ τούτους θεώμενοι τούτων ἀπολαύοντας κεκράξεσθε ἀπὸ πόνου ψυχῆς καὶ ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος ὀλολύξετε. μικρὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ τῶν σωμάτων πόνος παραβαλλόμενος τῷ ἀπὸ καρδίας, διὸ οὐ τὸ σῶμα, τὴν δὲ καρδίαν αὐτὴν πονήσετε, ἀλγοῦντες καὶ μονονουχὶ κραυγὰς καὶ φωνὰς ἀφιέντες ὡς ἂν ἐπὶ ἀπολωλόσιν ἑαυτοῖς. Ἄντι δὲ τοῦ· καταλείψετε γὰρ τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς πλησμονήν, οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ συμφώνως εἰς ὄρκον ἐκδεδώκασιν. ἐπὶ τῶν τὰ δεινὰ πεπονθότων εἰώθασιν ὀμνύειν· εἰ μὴν μὴ πάθοιμεν τὰ ἴσα ὡς οἶδε πεπόνθασιν, τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ ὄνομα ὑμῶν ὄρκος γενήσεται τοῖς ἐκλεκτοῖς μου φευκτοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος ὑμῶν γενησομένου διὰ τὰ συμβησόμενα ὑμῖν ὅθεν ἔσται τοῖς ἐκλεκτοῖς μου εἰς ὄρκον τὸ ὑμέτερον ὄνομα καὶ ἡ τῶν ὑμετέρων κακῶν μνήμη. τέλος δὲ τῶν καταληφόμενων ὑμᾶς κακῶν ἔσται ὁ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐπελευσόμενος ὑμῖν θάνατος χωρισμὸς ὦν οὐ ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου ζωῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ στέρησις. ταῦτα μὲν οὖν ὑμᾶς ἐκδέξεται, τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι ἐξ ὁποίου δ' ἂν γένοιτο ἔθνους τὰ ἐπηγγελμένα χαρισθήσεται. εἰ δὲ περιεργότερον ἐθέλοιτε μαθεῖν τίνες εἶεν οὗτοι οἱ μέλλοντές μοι δουλεύειν καὶ τί αὐτοῖς ὄνομα, γινώσκετε

ὅτι οὐπω μὲν εἰς φανερόν τοῦνομα αὐτῶν ὁ θεὸς βούλεται ἀγαγεῖν· τοσοῦτον δὲ μόνον σημαίνει ὡς οὔτε Ἰσραὴλ κληθήσονται οὔτε Ἰακώβ οὔτε Ἰουδαῖοι οὔθ' ὄλως τιδὴ τῶν ἀνθρώποις ἤδη συνεγνωσμένων. καινὸν γάρ τι καὶ νεώτερον αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται ὄνομα ξένον καὶ μηδὲ πώποτε ἀκουσθέν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς ἀξανάμενον καὶ πληθυνόμενον ὑπὲρ πᾶσαν σωματικὴν εὐλογίαν. εἰ γάρ τις καὶ ἄλλη πλήθους ποιητικὴ τυγχάνει εὐλογία παρὰ θεοῦ, ταύτης τεύξεται τὸ ὄνομα τὸ ἐπιτεθησόμενον τοῖς δουλεύουσί μοι. ὅθεν μηδεὶς πολυπραγμονεῖτω τέως πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, εὐλογηθέντες δὲ οἱ εἰρημένοι διατελοῦσι καὶ αὐτοὶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν εὐλογοῦντες. ἀντὶ δὲ τοῦ· τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, ὁ μὲν Ἀκύλας· καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ φησι καλέσει ὄνομα ἕτερον, ᾧ ὁ εὐλογημένος ἐν τῇ γῆ εὐλογηθήσεται πεπιστωμένως, ὁ δὲ Σύμμαχος· τοῖς δὲ δούλοις αὐτοῦ καλέσει ὄνομα ἕτερον, ἐν ᾧ ὁ εὐλογημένος ἐπὶ τῆς γῆς εὐλογηθήσεται ἐν τῷ θεῷ ἀμήν. ὡς περ γὰρ φησιν εὐλογήσουσιν αὐτοὶ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, οὕτως εὐλογηθήσονται πεπιστωμένως, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ἀμήν. ἀλλὰ καὶ ὁμνύοντες ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ μέλλοντές μοι δουλεύειν, ὁμοῦνται τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, οὐκέτι τοὺς πεπλανημένως αὐτοῖς νομιζομένους θεοὺς, ἀλλὰ τὸν ἀληθινὸν μαθόντες παρὰ τοῦ σωτήρος αὐτὸν εἶδέναι «μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλε κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». τούτων δὲ τυχόντες οἱ μέλλοντες αὐτῷ δουλεύειν ἐπιλήσονται τὴν θλίψιν τὴν πρώτην, ἣ ὑπέκειντό ποτε τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν ὑποτεταγμένοι, καὶ οὐκ ἀναβήσεται αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἢ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης ταλαιπωρία, μεταβαλόντες δὲ ὡς ἀπὸ σκότους εἰς φῶς λήθην ποιήσονται τῆς προτέρας καταστάσεως. Καὶ οὕτως ἔσται αὐτοῖς ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ· ἄλλως μὲν γάρ ποτε ὀρώντες τὸν οὐρανὸν «ἐσέβοντο τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα» καὶ τὴν γῆν ὁμοίως ἐθεοποιοῦν καὶ τοὺς ἐκ ταύτης βλαστῶντας καρπούς, νῦν δ' ὅτε καινὸν ὄψονται τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν «ἔργα χειρῶν θεοῦ» αὐτὰ εἶναι ὁμολογοῦσιν, οὐκέτι θεοὺς εἶναι νομίζουσι. διὸ ἐπιφέρει· οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδ' οὐ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, ἀλλ' εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα εὐρήσουσι, τὴν τῶν ἀγαθῶν πηγὴν ἀπειληφότες, τότε δὲ ποιήσω αὐτοῖς ἐγὼ αὐτὸς ὁ πάντα ποιεῖν δυνατὸς θεὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀγαλλίαμα· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀγαλλίαμα καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ θεὸν εὐφροσύνη καὶ ἡ καθαρὰ θεοσεβεία ἔσται αὐτοῖς. Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν λαόν μου δὲ ἐν εὐφροσύνῃ θήσω, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καινόν, ᾧ τὸ καινὸν ὄνομα θήσῃ ἐπηγγελιάμην. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐγὼ ὁ θεὸς ἀγαλλιάσομαι, τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκείνην, δηλαδὴ τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα τῶν μελλόντων μοι δουλεύειν θεωρῶν, πολὺ κρεῖττονα τῆς σωματικῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι αὐτὴν παρ' ἑμαυτῷ κρίνας. διὸ ἀγαλλιάσομαι ἐπ' αὐτῇ καὶ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ λαῷ μου· τοιαῦτα δὲ πράξει ἢ τότε θεοσεβῆς πολιτεία «τῶν δουλευόντων μοι», ὡς μηκέτι ἀκούεσθαι ἐν αὐτοῖς ἔργα καὶ πράξεις κλαυθμοῦ καὶ κραυγῆς ἄξια, οὐδὲ γενήσεται ἐκεῖ ἄωρος καὶ πρεσβύτης· πάντες γὰρ τῆς παρ' ἑμοὶ ἀναστάσεως τυχόντες κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ἐπαγγελιῶν «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας» ἤξουσι καὶ πάντες ἔσονται ἀκμαῖοι τὰς ψυχάς, ὡς μήτε ἄωρον νήπιον καὶ ἀτελὲς μήτε ὑπερβεβηκότα καὶ γεγηρακότα ἐν αὐτοῖς εὐρίσκεσθαι· πάντες δ' ὁμήλικες ὡς ἂν ὑφ' ἓνα καιρὸν τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι καὶ μιᾶς παλιγγενεσίας μεθέξοντες. διὸ τέλειος μὲν ἔσται καὶ ἀκμαῖος ὡσανεὶ ἑκατὸν ἐτῶν ὁ σφζόμενος νέος, ἰσηλιξ δὲ πάλιν αὐτῷ ἔσται ὁ ἀπολλύμενος ἀμαρτωλός· ὡς περ γὰρ εἰς ἓνα καιρὸν ἀναβιώσαντες καὶ ὁμήλικες γενόμενοι διὰ τὴν ἰσόχρονον ἀνάστασιν οἱ μὲν τεύξονται «ζωῆς τῆς αἰωνίου», οἱ δὲ «τῷ δευτέρῳ θανάτῳ» παραδοθήσονται «κολάσει» καὶ τιμωρία ψυχῆς ὑποβληθέντες. θαυμαστῶς δὲ ἑκατὸν ἐτῶν τὸν νέον τὸν σφζόμενον εἰπὼν καὶ τὸν ἀμαρτωλὸν ὡσαύτως ἑκατὸν

ἐτῶν φήσας τὸ ἴσον τοῦ χρόνου τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως παρέστησεν. ἔσται οὖν ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ αὐτὸς ἑκατὸν ἐτῶν καὶ ἐπικατάρματος ἔσται, ἀκμαῖος καὶ ὡς ἐν κακίᾳ τέλειος ἀποθνήσκων τῇ αὐτοῦ ἁμαρτίᾳ, ὃ τε νέος πάλιν ἑκατὸν ἐτῶν καὶ αὐτὸς τέλειος ἐν τελείοις εἰς σωτηρίαν παραλαμβανόμενος. Οὗτοι δὲ αὐτοὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας καὶ αὐτοὶ ἐνοικήσουσι· τοῖς γὰρ ἑαυτῶν ἔργοις καὶ ταῖς οἰκείαις πράξεσι ποριοῦνται ἑαυτοῖς «τὰς μονὰς τὰς παρὰ τῷ πατρὶ», ἀλλὰ καὶ «τοὺς πόνους τῶν καρπῶν αὐτῶν φάγονται»· διόπερ ὅσα γεωργήσαντες συνήγαγον, ταῦτα εὐρήσουσι καὶ ἐξ αὐτῶν τραφήσονται οὐκέτι ἀγωνιῶντες, μὴ ἀλλότριον τοὺς πόνους αὐτῶν ἀρπάσωσι. διὸ εἴρηται· οὐ μὴ οἰκοδομήσουσι καὶ ἄλλοι ἐνοικήσουσι, καὶ οὐ μὴ φυτεύσουσι καὶ ἄλλοι φάγονται, ἀλλ' εἰς ἄπειρον αἰῶνα ἐν ἀθανάτῳ εὐζωΐᾳ διάξουσι. διὸ λέλεκται· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου, τὸ ξύλον δὲ εἴρηται «ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ πεφυτεῦσθαι»· δείκνυνται τοιγαροῦν οὐκ ἔξω τοῦ παραδείσου τοῦ θεοῦ τυγχάνουσαι αἱ ἐπαγγελίαι. καὶ τὴν αἰώνιον δὲ καὶ ἀθάνατον ζωὴν σαφῶς παρέστησεν εἰπὼν· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου, ξύλον δὲ ζωῆς καὶ ἄλλως Σολομῶν ἐδίδαξεν εἶναι τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ εἰπὼν· «ξύλον ζωῆς ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπηρειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ κύριον ἀσφαλῆς». εἰ δ' ἡ σοφία τοῦ θεοῦ αἰδῖός ἐστι καὶ «πηγὴ ζωῆς αἰωνίου», τοιαύτας δ' ἔσσεσθαι τὰς ἡμέρας τοῦ λαοῦ ὁ λόγος ἐπαγγέλλεται. τί ἕτερον ἢ τὴν ἀνωτάτω μακαριότητα αὐτοῖς θεσπίζει; ταῦτα δὲ φησι ποιήσω τῷ λαῷ μου «καὶ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ λαῷ μου»· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου, δι' ὧν ἀπάντων σαφῶς ἕτερον λαὸν εἰσάγει ἑαυτῷ παρὰ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα φησὶ τῶν πόνων αὐτῶν παλαιώσουσιν· οὐ γὰρ αὐτοὶ παλαιωθήσονται οὐδ' ἑτέροις καταλείψουσι μέλλοντες αὐθις μεθίστασθαι τοῦ βίου τοὺς ἑαυτῶν πόνους, ἀλλ' αὐτοὶ τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν εἰς ἑαυτοὺς ἀναλήψονται καὶ τοῖς οἰκείοις καρποῖς ἐντρυφήσουσι. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς οὐ τοῖς τυχοῦσιν οὐδὲ «τοῖς κλητοῖς» «πολλοὶ γὰρ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί». διὸ τοῖς ἐκλεκτοῖς προαναφωνεῖ λέγων· οἱ ἐκλεκτοὶ μου οὐ κοπιάσουσιν εἰς κενὸν οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· εἰ γὰρ καὶ τινες ἔσονται κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ἐπαγγελιῶν κόποι σωτήριοι καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἡδεῖς, ὁποίους πάντως που καὶ ἡ ἀγγελικὴ τάξις ὑπομένει, ἀλλ' οὐκ ἐπικενῶς ἔσται τὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῖς· «μισθὸς» γὰρ αὐτοῖς «ἄξιος» τεθησαύριστα. καὶ τὰ γεννήματα δὲ αὐτῶν οὐκ ἔσται εἰς κατάραν, γεννήματα δὲ νοήσωμεν τῶν ψυχῶν τοὺς λογισμοὺς καὶ τῆς διανοίας τοὺς καρπούς, οὓς κατὰρας ἔσσεσθαι ἀλλοτρίους, εὐλογίας δὲ ἀξίους θεσπίζει. καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εὐλογημένον ἐστὶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ· δύναται δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὸν παρόντα βίον ἐκλαμβάνεσθαι, τοῦ λόγου πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς τὸν χορὸν τὸν ἀποστολικὸν αἰνιττομένου διὰ τοῦ· οἱ ἐκλεκτοὶ μου οὐ κοπιάσουσιν εἰς κενὸν οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· ἔστι γὰρ ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν τῶν ἀποστόλων τοὺς κόπους οὐκ εἰς κενὸν γεγεννημένους ἀπὸ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἰδρυθείσης καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας. καὶ τὰ τέκνα δὲ αὐτῶν τὰ ἐν Χριστῷ ἀναγεννηθέντα «διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας» νοήσωμεν, ὅπως οὐκ εἰς κατάραν γεγέννηνται παραθέντες τὴν εἰς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένην κατάραν, καὶ ὡς τῇ γυναικὶ εἴρητο· «ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου». ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτως ἐτεκνοποιοῦν κατὰ σάρκα γεννῶντες, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν τὸ εὐαγγελικόν, ὃ κατέσπειραν ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ, εὐλογημένον γεγένηται τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις, δηλαδὴ τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ θεοῦ ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς καὶ εὐαγγελισταῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. Καὶ ἄλλο τι ἐπαγγέλλεται φάσκων· καὶ ἔσται πρὶν κεκράξαι αὐτοὺς ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν, ἔτι

λαλούντων αὐτῶν ἐρῶ τί ἐστίν; ἃ δὴ καὶ ἐπληροῦτο ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων· «πολλὰ σημεῖα καὶ τέρατα» ἐνηργεῖτο τοῦ θεοῦ αὐτοῖς παρεστῶτος, ὧν τοιαῦτα ἐνεργούντων ἀκολούθως ἢ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνῶν ἐγίνετο ἐπιστροφή. καὶ οἱ μὲν πρότερον ἀρπακτικοὶ καὶ θηριώδεις ὡς λύκοις παραβάλλεσθαι μεταβαλόντες ἐπὶ τὸ ἡμερον ἀρνίοις καὶ βουσί συνηγάζοντο ὡς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μεταλαμβάνειν τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἀναγνωσμάτων λογικῆς τροφῆς, οἱ δὲ τοῖς τρόποις λέοντος οὐδὲν διαφέροντες οὐκέτι σαρκοφάγοις οὐδὲ ὠμοβόροις θηρσὶν ἐοικότες δίκην βοῶν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐνθέου διδασκαλίας πόαν ἦσθιον. καὶ ὁ πάλαι δὲ πρότερον ὀφιώδης καὶ ἰοῦ μεστὸς ἀνήρ ἀποπτύσας τὴν ἐν ἑαυτῷ κακίαν ἄρτον φάγεται τροφῇ λογικῇ καὶ ἀνθρωπίνῃ χρώμενος, ἀνθ' ἧς ἦσθιε πρότερον γῆς. οὕτω δὲ οἱ θῆρες οὗτοι ἐξημερωθήσονται ὡς μηδένα ἀδικεῖν μηδὲ λυμαίνεσθαι τινα ἐν τῷ ὄρει τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ καὶ αὐτοὶ τὰς διατριβὰς ἔξουσι διὰ τὴν τῶν τρόπων μεταβολήν. ἄξιον δὲ πρὸς Ἰουδαίους σωματικώτερον ταῦτα ἐπὶ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ ἔσεσθαι, προσδοκῶντας εἰπεῖν πρῶτον ὅτι οὐδεμία ἐν τούτοις ἀγαθῶν μνήμη περὶ αὐτῶν φέρεται, ἀλλ' ἔλεγχοι καὶ ὄνειδισμοὶ καὶ τῶν ἀσεβημάτων αὐτῶν κατηγορίαί. ἔπειτα τί τὸ ἀναγκαῖον ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ λέοντας εἶναι καὶ λύκους καὶ ὄφεις; ποῖαν δὲ ταῦτα παρέξει χρεῖαν τοῖς τότε τί δὲ θεοῦ ἄξιον ἐπαγγελίας, ἵνα ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ τοῦ θεοῦ ὄφεις καὶ λέοντες καὶ λύκοι τοῖς μακαρίοις συνδιατρίβωσιν, ἀλλὰ σαφῶς ταῦτα ἐπὶ τρόπους ἀναφέρεται ἀνθρώπων. Εἴτ' ἐπειδὴ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ ἐμνημόνευσεν, ἀναγκαίως ἐπισυνάπτει λέγων· Οὕτως λέγει κύριος Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει κύριος· καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; πάντα γὰρ ταῦτα ἡ χεὶρ μου ἐποίησε, καὶ ἔστιν ἐμὰ ταῦτα πάντα, λέγει κύριος. δι' ὧν τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ σαφῶς παραιτεῖται, σημαίνων ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὄρους αἱ ἐπαγγελίαι τοῖς ἀξίοις ἀποδοθήσονται. οὕτω καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ, οὐδ' οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδ' οὐ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν». εἰ δὴ «ὁ οὐρανὸς ἔσται καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ» καὶ οὐκέτι μνήμη «τῶν προτέρων» ἔπεται, εἰ μῆτε ὄρους σωματικοῦ μῆτε ἐπιγείου Ἱερουσαλήμ μνήμην γενήσεσθαι, τότε εὐκαίρως τοίνυν ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἐπήνεγκε τό· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει κύριος· καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; πάντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χεὶρ μου, καὶ ἔστιν ἐμὰ ταῦτα πάντα. τί οὖν δεῖ ἐπὶ γῆς προσδοκᾶν οἶκον θεοῦ; τί δὲ πάλιν τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ ὑπολαμβάνειν; εἰ «γὰρ ἔσται ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ», ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ τοιαύτην εἶναι φαντάζεσθαι, ὡς μηκέτι μνήμην πάσης «προτέρας» ἔσεσθαι. σαφῶς δὴ ὁ παρῶν λόγος «καινὸν οὐρανὸν» εἰσάγει καὶ «γῆν καινὴν» καὶ «λαὸν καινὸν» καὶ «ὄνομα καινὸν» καὶ Ἱερουσαλήμ, ὁμοίως καὶ θύρας καὶ νέως κατεσκευασμένους. οἷς ἐπιλέγεται· «καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδ' οὐ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν». καὶ ἐπειδὴ Ἰουδαίων παῖδες περὶ τὸ θυσίας προσφέρειν τὰς διὰ ζώων σφαγῆς πολλὴν εἰσῆγον φροντίδα, καὶ ταῦτα ἀποσειεται καὶ ἀποστρέφεται ὁ θεὸς τὸν μὲν εὐλαβῆ καὶ ταπεινὸν τὴν ψυχὴν εἰλικρινῶς τε ἀνακείμενον αὐτῷ ἀποδέχεσθαι λέγων, τὰς δὲ διὰ θυσιῶν σπονδὰς ἐκτρέπεσθαι. διό φησιν· ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ὁ δὲ ἄνομος ὁ θύων μόσχον ὡς ἀποκτένων κύναι. κατὰ δὲ τὴν Ἑβραϊκὴν ἀνάγνωσιν καὶ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς οὐκ ἐμφέρεται τό· ὁ δὲ ἄνομος, ἀλλὰ τούτου περιηρημένου ἀπλῶς ἐπάγεται· ὁ σφάζων μόσχον ὡς ὁ τύπτων ἄνδρα καὶ θύων τὸ ἐκ ποιμνίου ὡς τραχηλοκοπῶν κύναι, ἀναφέρων προσφορὰν ὡς αἷμα χοίρου, ἀναμιμνήσκων

λίβανον ὡς εὐλογῶν ἀδικίαν. καὶ ταῦτα δὲ ἀκολουθῶς συνῆπται τῷ ποιῶν οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; ἀναιρῶν γὰρ τὸν ἐπὶ γῆς οἶκον, εἰκότως συναναιρεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ συντελούμενα. οἷς ἐπιλέγει· καὶ αὐτοὶ ἐξελέξαντο τὰς ὁδοὺς αὐτῶν καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν, ἃ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ἐμὰ φησι ταῦτα θελήματα οὐδὲ «ἐμαὶ αἱ ὁδοὶ» αὐταί, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν προαιρέσεως καταθύμια. διόπερ καὶ ἐγὼ ἐκλέξομαι τὰ ἐμπαίγματα αὐτῶν, ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· τοὺς ἐμπαιγμοὺς αὐτῶν· ἐμπαυχθήσονται γὰρ παραδοθέντες τοῖς αὐτοῦς κολάζουσι, καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ἀνταποδώσω αὐτοῖς. ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπελεύσεσθαι πάλιν μαρτύρεται, οὐδ' ἄλλ' ὅτι ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκάλεσα αὐτοὺς φησι καὶ οὐχ ὑπήκουσαν καὶ ἐποίησαν τὸ πονηρὸν ἐναντίον μου καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξαντο. τηρητέον ὡς ἤδη ταῦτα δεύτερον ἐν τῇ αὐτῇ εἴρηται προφητεία, ἐπεὶ καὶ μικρῷ πρόσθεν ἐλέγετο· «διότι ἐκάλεσα ὑμᾶς καὶ οὐχ ὑπήκουσάτέ μου, καὶ ἐλάλησα καὶ παρηκούσατε καὶ ἐποιήσατε τὸ πονηρὸν ἐναντίον ἐμοῦ καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην ἐξελέξασθε». πότε δὲ καλοῦντος οὐχ ὑπήκουσαν, ἢ ὁμιλοῦντος αὐτοῖς οὐ συνῆκαν, ἢ ὅτε αὐτοῖς συνδιατρίβων ἐβόα· «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»; ἄλλ' ἐπεὶ μὴ παρέσχον ἑαυτοὺς καλοῦντι, τούτου χάριν ἐν τῇ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀποδώσει οἱ μὲν ἄξιοι τούτων ἀπολαύσουσιν, αὐτοὶ δὲ ταῖς ἑαυτῶν παραδοθήσονται ἀμαρτίαις. 2.57 Θεσπίσας ὁ λόγος καινὰ πάντα ἔσεσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῶν ἐπαγγελιῶν, ἀκολουθῶς ἐκείνοις διὰ τῶν προκειμένων τοῖς κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον ταῦτα προμεμαθηκόσι προσφωνεῖ λέγων· Ἀκούσατε τὸ ῥῆμα κυρίου, οἱ τρέμοντες τὸν λόγον αὐτοῦ. τίνες δ' ἦσαν οὗτοι, διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐδίδαξεν εἰπὼν· «ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἄλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου»; τοῖς τὸν εὐλαβῆ τοίνυν καὶ θεοσεβῆ τρόπον ἀναδεδειγμένοις διὰ τοῦ τρέμειν τὸν λόγον αὐτοῦ προσφωνεῖ λέγων· Ἀκούσατε τὸ ῥῆμα κυρίου, οἱ τρέμοντες τὸν λόγον αὐτοῦ· εἴπατε, ἀδελφοὶ ἡμῶν, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ τοῖς βδελυσσομένοις. ἀκολουθῶς εὐαγγελικὸν αὐτοῖς παραδίδωσι παράγγελμα οὐδὲν διαφέρον τοῦ· «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ἵνα γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». οὕτω καὶ ἡ προφητεία παρακελεύεται, ὅπερ καὶ τὸ εὐαγγέλιον διδάσκει. πρὸς μὲν γὰρ τελείωσιν οὐκ ἐπαρκεῖ τὸ τρέμειν τὰ θεῖα λόγια καὶ διακεῖσθαι περὶ αὐτὰ σὺν εὐλαβείᾳ τῇ πάσῃ, πρὸς δὲ ἄκρας ἀρετῆς ἀνάληψιν οὕτω προσήκει ἀνεξικακίας εἰς ἄκρον ἐλαύνειν, ὡς τοὺς ἐχθροὺς μισοῦντας ἡμᾶς ἀδελφοὺς ὀνομάζειν καὶ τοὺς βδελυσσομένους ἡμᾶς μὴ ὡς πολεμίους ὄραν, ἀλλὰ στέργειν καὶ ἀγαπᾶν ὡς γνησίους φίλους. «οὕτω γὰρ ἔσεσθε», φησὶν ὁ σωτὴρ, «υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅστις ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους καὶ βρέχει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς». ἡ δὲ προφητεία ταῦτα φησι· ποιεῖτε, ἵνα τὸ ὄνομα κυρίου δοξασθῇ καὶ ὀφθῇ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ὀψόμεθα ἐν τῇ εὐφροσύνῃ ὑμῶν· εἰ γὰρ ταῦτα πράττοιτε, ὑμῶν μὲν κατὰ τὸ τέλος τῶν ἀμοιβῶν εὐφροσύνῃ ἔκδηλος ἔσται τοῖς πᾶσιν· ἐκεῖνοι δὲ καταισχυνηθήσονται τὸ ὑμέτερον ὀψόμενοι τέλος καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀπώλειαν κατὰ τὸν «τῆς δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ» καιρὸν ἔργοις μαθησόμενοι· ὅσον γὰρ οὐπω ἐπιστήσεται «ἡ ἡμέρα τῆς ἀνταποδόσεως», καθ' ἣν φωναὶ παντοῖαι τῶν κολαζομένων ἀκουσθήσονται, αἱ μὲν ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν οἰκητόρων ἐκβωόντων, αἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν ἱερέων καὶ τῶν λοιπῶν λειτουργῶν ἀποκλαομένων. τὸ τηρικαῦτα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ ἢ φωνὴ ἀκουσθήσεται ἀνταποδιδόντος ἀνταπόδοσιν τοῖς ἀντικειμένοις. ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα περιμένει τοὺς

μισοῦντας ὑμᾶς καὶ τοὺς βδελυσομένους, τούτου χάριν τὰ μίση καὶ τὰς καθ' ὑμῶν ὕβρεις ἀνεξικάκως φέροντες κατὰ τὸν παρόντα βίον εἶπατε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, ἀδελφοὶ ἡμῶν, καὶ «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς». καὶ δοκεῖ ταῦτα ὁ προφητικὸς λόγος εἰς πρόσωπον τῶν ἀποστόλων τοῦ σωτήρος ἡμῶν λέγειν, ὡσανεὶ μελλόντων ἐλαύνεσθαι ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ μάλιστα τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκούντων. καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπαγγελίας εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐπληροῦτο καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης δι' αὐτῶν ἐκκλησιῶν θεοῦ συνισταμένων, ἡ δ' ὀργὴ τοῦ θεοῦ τοὺς μισοῦντας αὐτοὺς καὶ βδελυσομένους ἀνυπερθέτως μετῆι ὡς πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει φωνὰς πένθους ἀφιέναι καὶ τοὺς τῷ ναῶ προσεδρεύοντας ἑτέρας βοὰς τῶν πολεμίων αὐτοὺς περιστάντων καὶ τοῦ θεοῦ τὴν ἀνταπόδοσιν αὐτοῖς ἐπάγοντος. διὸ λέλεκται· φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ κυρίου ἀνταποδιδόντος ἀνταπόδοσιν τοῖς ἀντικειμένοις αὐτῷ. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν ταῦτα, τὸ δὲ θεοσεβὲς πολίτευμα καὶ ἡ καινὴ καὶ νέα Σιών, δηλαδή ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἡ δι' ὑμῶν συστησομένη, τοσοῦτον ἀθρόως γεννήσει πλῆθος λαῶν, ὡς ἐκπλαγῆναι τὸν ἀκούοντα. οἷα γάρ τις ἐγκύμων γυνὴ κατὰ γαστρὸς ἔχουσα μηδεμιᾶς ὠδίνος προσγενομένης αἰφνίδιον γεννήσειεν καὶ τοῦτο ἄρσεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ νέα Σιών λαὸν καινὸν καὶ ὄλον ἔθνος εἰς ἅπαξ ἀθρόως τέξεται· ὡς εἶναι τὸ πᾶν παραδοξότατον, οἷον οὐδὲ πώποτε ἠκούσθη. τὸ μὲν γὰρ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραὴλ οὐκ ἀθρόως ὑπέστη, ἀλλὰ πρῶτος μὲν ἦν αὐτῶν ὁ προπάτωρ, τούτου δὲ γεγόνασι «παῖδες δώδεκα». εἴτ' ἐξ ἑνὸς ἐκάστου υἱοῖ τε καὶ θυγατέρες, υἱῶν υἱοῖ τε καὶ ἔκγονοι καὶ ἀπόγονοι ὑπέστησαν. οὕτως τε κατὰ τὴν τῶν γονέων διαδοχὴν ἐν πλείοσι χρόνοις καὶ ἐν διαφοροῖς γενεαῖς συνέστη τὸ πᾶν αὐτῶν ἔθνος. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον εὗροι ἄν τις καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη χρόνοις εἰς πλῆθος ἐπιδεδωκότα· ὁ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ λαὸς ἀθρόως ὑφ' ἓνα καιρὸν καὶ ὡσπερ ὑπὸ μίαν ἡμέραν ἐπλήρου τὰ πλεῖστα μέρη τῆς οἰκουμένης. ὁ δὲ ξενίζον πρᾶγμα καὶ θαύματος παντὸς ἐπέκεινα ὑπάρχον «οὔτε ὀφθαλμὸς ἐώρακε πώποτε οὔτε οὖς ἤκουσε». τούτων δὲ αἴτιος ἐγὼ κύριός φησιν, ὁ τῶν παραδόξων ἔργων ποιητής, ὃς ἐντεῦθεν σοι ἤδη τὴν προσδοκίαν ταύτην ἔδωκα, προαπαγγείλας τὸ μέλλον ἔσσεσθαι διὰ τῆς ἐμῆς προφητείας, ἴν' ἐπειδὴν ἡ ἔκβασις ἐπιστῆ τῶν πραγμάτων ἔχοις τὴν πίστιν ἀσφαλῆ τῶν ἐμῶν λόγων. καγὼ μὲν ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας προηγόρευσα ταῦτα πάντα, σὺ δὲ ὧ ταῦτα προσδιαλέγομαι λαῶ, οὐκ ἐμνήσθης μου οὐδ' ὀφθαλμοῖς ὄρων ἐπίστευσας. τὸ δέ· σὺ οὐκ ἐμνήσθης μου, εἶπε κύριος, οὐ κεῖται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον· μήτι ἐγὼ ὁ καθίζων ἐπὶ τὸ τεκεῖν καὶ οὐκ ἐκτοκίζω; εἶπε κύριος, ἢ ἐγὼ ὁ συνεκτοκίζων καὶ συνέξων; εἶπεν ὁ θεὸς σου. πῶς γὰρ φησιν ἔθνος τεχθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐμῆς δυνάμεως; ἐγὼ γὰρ εἶμι ὁ τὰς κατὰ γαστρὸς κυούσας καθίζων ἐπὶ τὸ τεκεῖν καὶ αἴτιος αὐταῖς γινόμενος τοῦ προάγειν ἄνθρωπον εἰς φῶς καὶ τὸν μὴ πρότερον ὄντα «εἰς τὸ εἶναι» παράγειν. μήτι οὖν ἐγὼ ὁ ἐπὶ τῇ σωματικῇ γενέσει ταῦτα πράττων τὴν μέλλουσαν τὸ καθ' ὅλου ἔθνος, ὑφ' ἓν καὶ ἀθρόως γεννᾶν οὐκ ἐκτοκιῶ πρὸς τὸ κατ' εὐθὺ ἀβλαβῶς καὶ ἀλύπως προελθεῖν τὸ θεῖον τοῦτο γέννημα, ἀλλὰ μήτι ἐγὼ κύριος εἰθῶς ἐκτοκίζω τὰ γεγενημένα συνέξω τὸν τόκον ὡς ἀφανισθῆναι τὸ κῆμα; Καὶ πῶς οἷόν τε ταῦτα ἐμὲ ποιεῖν τὸν πάντας τοὺς διὰ γενέσεως σαρκινῆς «εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» ἐρχομένους δυνάμει θεϊκῇ καὶ σωτηριῷ ὑφιστάμενον; οὐ γὰρ τοὺς κατὰ μέρος, ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις τί λείπεται ἢ πάντας τοὺς τούτων ἀκροατὰς χαίρειν καὶ εὐφροσύνης πληροῦσθαι μετὰ τῆς καινῆς ἐκείνης Ἱερουσαλήμ, ἣν οὐκέτι ἐξ ἀψύχων λίθων προσήκει νοεῖν, ἀλλ' ἀπὸ ψυχῶν ἀγίων συστησομένην, ἣ συνευφραίνεσθαι καὶ συμπανηγυρίζειν προσήκει ἑορτῆν

ἄγοντας οὐκ ἐκτὸς αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ. καὶ χάριτε δὲ ἐπ' αὐτῇ φησι πάντες οἱ ὄρωντες αὐτὴν τὴν καινὴν καὶ νέαν σύστασιν καὶ οἱ πάλοι καὶ ἐκ μακροῦ πενθοῦντες ἐπὶ τῷ ἀπολαβεῖν αὐτήν, οἷος ἦν Παῦλος λέγων· «ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκῆνι στενάζομεν βαρούμενοι», «τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες», ἀλλὰ νῦν ἀπολαβόντες, ἦν πάλοι στένοντες καὶ πενθοῦντες ἐπιποθεῖτε, «χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε» ὡς ἂν μέλλοντες ἐμπίπλασθαι τοῦ ἐν αὐτῇ γάλακτος. ἀκόλουθον γάρ ἐστιν αὐτὴν ἀθρόως γεννήσασαν λαὸν τῷ θεῷ ἄρρενα, καὶ γάλακτος πληροῦσθαι εἰς ἐκτροφὴν τῶν αὐτῆς νηπίων· ὃ δὴ «λογικὸν γάλα» ἀπὸ τῶν δύο θηλῶν αὐτῆς ρεύσει, παλαιᾶς δηλαδὴ καὶ νέας διαθήκης. ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ τούτων τῶν ἑαυτῆς μαζῶν, περὶ ὧν εἴρηται καὶ ἐν τῷ Ἰακωβίῳ· «ὅτι ἀγαθοὶ οἱ μαστοὶ σου ὑπὲρ οἶνον» τοῖς ἑαυτῆς νηπίοις ἐπάρδουσα «τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα» ἄνδρας προσάξει τελείους, οἱ οὖν λόγοι οἱ παρακλητικοὶ καὶ παραμυθητικοὶ τῶν ἀτελεστέρων ψυχῶν «γάλα» κυρίως ὠνομάσθησαν, «τῆς στερεᾶς τροφῆς» ἐν δόγμασι μυστικῆς νοουμένης καὶ ἐν θεωρήμασι τοῖς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἀποκειμένοις. ἀλλ' ὑμεῖς, τὰ τέκνα τῆς νέας Ἱερουσαλήμ, «τὰ ἀρτιγέννητα βρέφη», εὐφραίνεσθε τούτων ἀκροώμενοι, ἅτε δὴ μέλλοντες αὐτῶν ἀπολαύσειν καὶ κατεντρυφᾶν ἐν ταῖς τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαις. Τούτοις ἐξῆς εἴρηται· ὅτι τάδε λέγει κύριος Ἰδοῦ ἐγὼ κλίνω εἰς αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. πάλιν κἀνταῦθα τὴν τῶν ἐθνῶν δόξαν συνάπτων τῇ προλεχθείσῃ νέᾳ Σιών καὶ τῇ νέᾳ Ἱερουσαλήμ, τὴν δὲ δοθησομένην τοῖς ἔθνεσιν εἰρήνην ποταμῷ κατακλύζοντι παραβάλλει, ὃν καὶ ἐν ἑτέροις παρίστη λέγων· «ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων», καί· «τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμηματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ». καὶ δὴ βαθυτάτης εἰρήνης δίκην ποταμοῦ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ πολλῷ τῷ ρεύματι ἀρδευούσης τὰ τέκνα αὐτῶν ἐπ' ὧμων ἀρθήσονται καὶ ἐπὶ γονάτων παρακληθήσονται φησι. καὶ ἀνωτέρω δὲ ταῖς αὐταῖς ἐκέχρητο ἐπαγγελίαις σημαίνων ὡς τοὺς ἔτι νηπίους τῆς ἐκκλησίας, ἅτε δὴ γάλακτι τρεφομένους «τιθηνοί» τινες ὑποβαστάζουσιν, ἥτοι διδάσκαλοι καὶ προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ γνησίως ἢ θεϊοί τινες καὶ οὐράνιοι ἄγγελοι. τοῦτο γὰρ ἐδήλου ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγων· «μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν» τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μου· «οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». οἱ μὲν οὖν δυνατώτεροι τοὺς ἀσθενετέρους βαστάζουσιν ἐπ' ὧμων καὶ ἐπὶ γονάτων παρακαλέσουσιν. ὥσπερ εἰ τις μήτηρ τὰ ἑαυτῆς παρακαλέσει τέκνα, κἀγὼ αὐτὸς ὁ κύριος, ἅτε δὴ πάντων αὐτῶν ὑπάρχων πατήρ, παρακαλέσω τοὺς τῶν ὑποδεεστέρων παρακλητότατος. Τούτων οὕτως ἐπιτελουμένων ὄψεσθε φησι, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία ὑμῶν. τί δὲ ὄψεσθε ἢ δηλαδὴ τὸν θεόν; καὶ τὰ ὅσα ὑμῶν ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· ὡς χλόη ἀνθήσει, καὶ γνωσθήσεται ἡ χεὶρ κυρίου τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. καὶ τοῦτο τέλος ἔσται τῶν ἐπαγγελιῶν, τό· «ὄψεσθε τὸν θεόν», διὸ καὶ ὁ σωτὴρ τούτους ἐμακάριζεν λέγων· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται». οὕτω δὲ καὶ γνωσθήσεται τοῖς πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἦν χεὶρ οὐδ' ἀνθρωπίνη δύναμις ἢ τὰ τῶν ἐνεργήσασα, αὐτοῦ δ' ἀληθῶς τοῦ θεοῦ χεὶρ, ἥτις γνωσθήσεται τοῖς φοβουμένοις αὐτόν· «φόβον» γὰρ ἀνελιφότες τὸν ἐκ «σοφίας» θεοῦ, «ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος κυρίου», νοήσουσιν ὅτι οὐκ ἂν εὐχειρος θεοῦ ἢ τῶν ἀνθρώπων παράδοξος εἰς ἀνθρώπους προεχώρησε χάρις. οὗτοι μὲν οὖν τούτων ἔξουσι τὴν γνῶσιν, τοῖς δὲ μὴ τοιοῦτοις ἐξῆς ὁ λόγος ἀπειλεῖ τὰ ἐπαγόμενα. 2.58 Τοῖς μὲν δηλωθεῖσιν ἐπαγγέλλεται τὰ προλελεγμένα, τοῖς δὲ τὴν ἐναντίαν πεπορευμένοις εἰπὼν ἀπειλήσειν ἀπειλήν, ἀκουλούθως διδάσκει τὸν τῆς ἀπειλῆς τρόπον παριστὰς τὴν δευτέραν καὶ ἔνδοξον τοῦ σωτῆρος παρουσίαν, ὅτε

ἤξει «μετὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ», «κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς». διό φησιν· Ἴδου κύριος ὡς πῦρ ἤξει. ἀντὶ δὲ τοῦ· ὡς πῦρ ἤξει, ἐν πυρὶ ἤξει οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασι. καὶ τὰ ἄρματα αὐτοῦ ὡς καταίγεις· ἄρματα δὲ αὐτοῦ ἄγγελοί εἰσι καὶ αἱ περὶ αὐτὸν δυνάμεις, ἃς δίκην καταίγιδος ἐπιστήσεσθαι τοῖς τιμωρίας ἀξίοις φησί. τοιοῦτος δὲ ἤξειν λέγεται διὰ τοὺς ἀσεβεῖς, οἷς μέλλει τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἐπαφιέναι· θυμὸς δὲ αὐτοῦ αἱ κολαστικαὶ καὶ αἱ τιμωρητικαὶ δυνάμεις εἰώθασιν ὀνομάζεσθαι. καὶ τὸν ἀποσκορακισμόν δὲ αὐτοῦ ἐν πυρὶ φλογὸς κατὰ τῶν αὐτῶν ἀφήσει. ἀντὶ δὲ τοῦ· καὶ τὸν ἀποσκορακισμόν, τὸν σκορακισμόν αὐτοῦ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασι. τοιοῦτος μὲν οὖν θυμὸς κατὰ τὸ εἰρημένον ἔσται, πρὸς δὲ τοὺς ἀξίους τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ὁποῖος πολλάκις διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεδήλωται καὶ ὡς «τὴν δόξαν» τῆς βασιλείας αὐτοῦ «τοῖς πρεσβυτέροις αὐτοῦ» δείξει καὶ ὡς «νυμφίου» δίκην ἐπιστήσεται καὶ «τὴν ἑαυτοῦ νύμφην» ἀπολήψεται καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς τῶν ἐπαγγελιῶν μεθέξειν ὁ λόγος εὐηγγελίστατο. Εἴτ' ἀπειλεῖ λέγων· ἐν γὰρ τῷ πυρὶ κυρίου κριθήσεται πᾶσα ἡ γῆ καὶ τῇ ῥομφαίᾳ αὐτοῦ πᾶσα σὰρξ· πολλοὶ τραυματῖαι ἔσονται ὑπὸ κυρίου. ῥομφαίαν δὲ ὀνομάζει σωματικώτερον καὶ τραυματίας ὡσαύτως, ἐπεὶ μὴ ἄλλως ἦν δυνατὸν ἀκούειν Ἰουδαίους ὄντας καὶ μὴ οἴους τε παρακολουθεῖν τῇ τῶν λόγων διανοίᾳ. ὁ γε μὴν Ἀπόστολος τὸν τῶν προκειμένων νοῦν διασαφεῖ λέγων· «κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Ἐξῆς ὁ προφήτης τοῖς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀσεβοῦσιν Ἰουδαίοις ἔλεγχον ἐπάγει λέγων· οἱ ἀγνιζόμενοι καὶ καθαριζόμενοι ἐν τοῖς κήποις καὶ ἐν τοῖς προθύροις ἔσθοντες κρέας ὕειον καὶ τὰ βδελύγματα καὶ τὸν μῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναλωθήσονται, εἶπε κύριος. ἔνθα ὁ λόγος οὐχὶ αὐτοὺς ἐσθιόντας τὸ κρέας τὸ χοίρειον διαβάλλει, ἀλλὰ ταῦτα πράττοντας ἅπερ ἦτιᾶτο ἐν μέσῳ ἐσθιόντων τὸ κρέας τὸ χοίρειον καὶ τὰ λοιπά. μετὰ γὰρ τῶν ἐθνῶν ζῶντες καὶ μετὰ τῶν ἀλλοφύλων πολιτευόμενοι οὐδὲν αὐτῶν διέφερον κατὰ τὸν βίον. διὸ σὺν αὐτοῖς φησιν ἐκλείψουσι τῇ αὐτῇ τοῖς ἔθνεσι παραδοθέντες τιμωρία. καθαρίζεσθαι δὲ εἰς τοὺς κήπους εἶπεν αὐτοὺς ὡς μηκέτι κατὰ τὸν νόμον ὃν παρέδωκε Μωϋσῆς καθαριζομένους «σποδιᾶ δαμάλεως καὶ περιρραντηρίοις ἡμερῶν ἑπτὰ» καὶ ταῖς διὰ θυσιῶν καθάρσεσιν, ἀντὶ δὲ τούτων ἐν αὐτοῖς περινοστήσαντες τὸ δι' ὕδατος καθάρσιον ἀπαρκεῖν αὐτοῖς ᾧοντο τοῖς κατὰ τοὺς κήπους ὕδασι ἀπολούεσθαι καὶ μηκέτι μηδενὸς δεῖσθαι τῶν νενομοθετημένων. ἢ καὶ ἄλλως μετὰ μιὰς καὶ ἀκαθάρτους πράξεις, ἀθεμίτους τε αἰσχροουργίας ἐνόμιζον ψιλοῖς ὕδασι καθαρίζειν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. διὸ ἐπιλέγει· κἀγὼ τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὸν λογισμόν ἔρχομαι συναγαγεῖν. ἐπὶ τὸν περὶ τῆς καθ' ὅλου κρίσεως λόγος μεταβαίνει λέγων· πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας ἔρχομαι συναγαγεῖν, καὶ ἤξουσι καὶ ὄψονται τὴν δόξαν μου. καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον καὶ ἐξαποστελῶ ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους. σαφέστερον δὲ ὁ σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις ταῦτα διδάσκει λέγων· «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, καὶ συνάξουσι πάντα τὰ ἔθνη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἀφοριεῖ αὐτούς, ὃν τρόπον ἀφορίζει ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων». καὶ τοῖς μὲν ἐρεῖ τάδε, τοῖς δὲ τάδε. ὃ δὴ καὶ ἡ προφητεία παρίστησι διὰ τοῦ· καὶ ἐγὼ τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὸν λογισμόν αὐτῶν ἔρχομαι συναγαγεῖν, πάντα τὰ ἔθνη καὶ τὰς γλώσσας, καὶ ἤξουσι καὶ ὄψονται τὴν δόξαν μου. καὶ τοῦτο δὲ πάλιν τοῖς ἔθνεσιν ἐπαγγέλλεται τὸ καταξιοθῆναι θεάσασθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ. ἵνα δὲ τοῦτο γένηται καὶ εἰς ἀγαθὸν τέλος τοῖς ἔθνεσι τὰ τῆς ἐπαγγελίας προχωρήσῃ, καταλέγω τινὰς φησιν ἐξ αὐτῶν· τίνων δὲ αὐτῶν ἢ

δηλαδή τῶν ἀπολλυμένων, περὶ ὧν ἐλέγετο· ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναλωθήσονται· ἐξ αὐτῶν γὰρ τούτων περιλειφθέντες τινὲς τὸ ἐμὸν καταδέξονται σημεῖον καὶ τὴν τῶν ἔθνῶν κλήσιν τῶν μελλόντων ὄψεσθαι τὴν δόξαν μου. διὸ λέλεκται· καταλείψω ἐπ' αὐτῶν σημεῖον καὶ ἐξαποστελῶ ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους. οὗτοι δ' ἦσαν «τὸ λεῖμμα τὸ κατ' ἐκλογὴν χάριτος», περὶ οὗ λέλεκτο· «εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα». τοῦτο δὴ οὖν «τὸ σπέρμα» τὸ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀπολλυμένων διασωθὲν ἐξαποστελῶ φησιν εἰς τὰ ἔθνη τὰ ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόφυλα, εἰς Θαρσεῖς καὶ Φουδὸν καὶ Λουδὸν καὶ Μοσοχὸν καὶ Θοβὲλ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους τὰς πόρρω, οἳ οὐκ ἀκηκόασι τὸ ὄνομά μου οὐδὲ ἐωράκασι τὴν δόξαν μου. καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι», καὶ πάλιν· «Ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· εἶπα Ἰδοὺ εἰμι τοῖς μὴ ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομά μου». τούτων ἀδελφὰ τυγχάνει τὰ προκείμενα, δι' ὧν τοὺς ἑαυτοῦ ἀποστόλους ἐπαγγέλλεται ἀποστέλλειν ἐπὶ τὰ ἀλλότρια τοῦ Ἰσραὴλ ἔθνη τὰ πορρωτάτω τῆς Ἰουδαίας καὶ ἐπὶ τὰς νήσους, ἐν αἷς οὐδεὶς πώποτε προφήτου ὄνομα ἀκήκοε, τούτοις δὲ ἐπιδημήσειν τοὺς ἑαυτοῦ ἀποστόλους φησὶ σημεῖον ἐπικομιζομένους. ποῖον δὲ τοῦτο ἢ τὸ σωτήριον σημεῖον, ᾧ θαρσοῦντες «τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς θεοῦ» πᾶσι κατήγγελλον τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς ὡς καὶ τοὺς πάλαι πλάνη εἰδωλολατρίας δεδουλωμένους ἐλευθερώσαντες ἄξουσιν, ἀδελφούς τε αὐτοὺς ἑαυτῶν ἀποδείξαντες δῶρον προσάξουσι τῷ θεῷ. καὶ τέως μὲν ταῦτα πράξουσι, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας ἐπὶ «τὴν τοῦ θεοῦ πόλιν καὶ τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ» ἄξουσιν αὐτοὺς τέλος ἀγαθὸν αὐτοῖς τοῦτο προχωρήσαντες, ὅτε καὶ ἀναληφθήσονται ὁμοίως «τῷ Ἡλίᾳ ἐφ' ἁρμάτων» ἀγγελικῶν ὀχούμενοι φωτὸς ἐπουρανοῦ περιαστράπτοντος αὐτούς. διὸ λέλεκται· μεθ' ἵππων καὶ ἁρμάτων ἐν λαμπήναις ἡμιόνων μετὰ σκιαδίων εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ καὶ ἄξουσι τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν τοὺς ἐκ πάντων τῶν ἔθνῶν. νοήσεις δὲ τοὺς ἵππους καὶ τὰ ἄρματα τὰ ἀγγελικά, ἐπιστήσας τῇ Ζαχαρίου προφητεῖᾳ, παρ' ᾧ «ἵππους ψαροὺς καὶ ποικίλους καὶ λευκοὺς καὶ ἄρματά» τινὰ διαγράψας ὁ λόγος ἀγγελικὰς ἠνίττετο δυνάμεις. λαμπῆναι δὲ ἡμιόνων σημαίνειν εἰκόασι τὰ τῆς ἀναστάσεως σώματα, οἷς ἐποχούμεναι αἱ ψυχαὶ εἰς τὴν ἐπουράνιον ἀναληφθήσονται πόλιν. εὖ δὲ εἴρηται λαμπῆναι διὰ τὴν ἐκλάμπουσαν ἐν αὐταῖς δόξαν. ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν λαμπήναις ἡμιόνων μετὰ σκιαδίων, ὁ Σύμμαχος ἐφ' ἵπποις καὶ ἐν ἄρμασι καὶ ἐν λεκτίσι καὶ ἐν καρούχαις καὶ ἐν φορείοις ἠρμήνευσε. πάντα δὲ ταῦτα παχέως οὕτως καὶ σωματικῶς καταλλήλως ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀκοαῖς ἐλέγετο, κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν τὴν δι' ἀέρος μετάρσιον αὐτῶν πορείαν τὴν εἰς οὐρανοὺς φέρουσαν σημαίνει, ἣν ἐρμηνεύων ἐπὶ τὸ σαφέστερον ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔλεγεν· «ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα» καὶ οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα». οὕτω δὲ εἰσελεύσονται εἰς τὴν ἐπουράνιον τοῦ θεοῦ πόλιν, οὕτω δὲ ἤξουσιν οἳ ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν σωζόμενοι εἰς τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, ὥσπερ ποτὲ ἀνήεσαν καὶ ἀνέφερον οἳ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς γῆς τὰς θυσίας αὐτῶν, ὃ δὴ σημαίνει λέγων· ὡς ἂν ἐνέγκαισαν οἳ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας αὐτῶν ἐμοὶ μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκον κυρίου, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὥσπερ εἰ ἐνέγκαισαν οἳ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὴν προσφορὰν ἐν σκεύει καθαρῷ εἰς οἶκον κυρίου. ὥσπερ οὖν τότε κατὰ τὸν σωματικὸν νόμον ἐπὶ τῆς ἐπιγείου Ἱερουσαλήμ ταῦτ' ἔπραττον οἳ τὴν λατρείαν ἐπιτελοῦντες, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὸ ἐπὶ γῆς παράδειγμα οἳ εἰς τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ ἀνιόντες ἤξουσι μετὰ τῶν οἰκείων καρπῶν, καὶ ὧν ἕκαστος ἐν τῇ ψυχῇ ἐπικομίζεται δώρων ἐκ τῆς τῶν ἀρετῶν καρποφορίας. Εἴτ' ἐπιλέγει· καὶ ἀπ' αὐτῶν λήψομαι· ποίων δὲ

αὐτῶν ἢ ἀφ' ὧν εἴρηκεν ἔθνῶν μικρῶ πρόσθεν ὀνομάσας· «Θαρσεῖς καὶ Φουδ καὶ Λουδ καὶ Μοσὸχ καὶ Θοβέλ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους τὰς πόρρω, οἳ οὐκ ἀκηκόασι τὸ ὄνομά μου οὐδὲ ἐωράκασι τὴν δόξαν μου», ἐξ αὐτῶν τούτων λήψομαί φησιν ἱερεῖς καὶ Λευίτας, εἶπε κύριος. ἐπάγει δὲ συλλογισμὸν τὸ εὐλογον δεικνὺς τοῦ λόγου· ὃν τρόπον γὰρ φησιν ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, οὕτως στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν· εἰ γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς ἔσται καὶ ἡ γῆ καινὴ καὶ Ἱερουσαλήμ καινὴ, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ Λευίτας καινοὺς ἔσεσθαι. διὸ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο· «οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐκ ἀναβήσεται αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν». λήψομαι τοίνυν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, ὧν προεῖπον ἱερεῖς καὶ Λευίτας· οὐδὲ γὰρ πιθανὸν ἦν περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ λέγεσθαι τό· λήψομαι ἱερεῖς καὶ Λευίτας, προῦφροστώτων ἤδη παρ' αὐτοῖς τούτων, ἀλλ' οὐδὲ οἶόν τε ἦν ἀπὸ Λευιτῶν Λευίτας λαμβάνειν οὐδ' ἀπὸ ἱερέων ἱερέας διὰ τὸ πάντας ἀπαξιαπλῶς τοὺς ἐκ φυλῆς Λευὶ ἱερεῖς εἶναι καὶ Λευίτας, νῦν δὲ ἐκλογὴν ἐπαγγέλλεται ποιήσῃν ἐκ τῆς τῶν ἔθνῶν κλήσεως, καὶ ταῦτα ἔσται, ἐπειδὴ καὶ ὁ οὐρανὸς ἔσται καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ, ἃ ἐγὼ ποιῶ μένειν· «τὰ μὲν γὰρ πρῶτα οὐ μένοντα ἦν». διὸ ἐλέγετο· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται», καὶ πάλιν· «ἐλίγησεται ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός», καί· «φθορᾶ φθαρήσεται ἡ γῆ», τοῦ δὲ μέλλοντος αἰῶνος «ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ». εἶτ' ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινὴ, περὶ ὧν ἐν μακαρισμοῖς ἔλεγε· «μακάριοι» οἱ τοιοῖδε, «ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», καί· «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». οὗτος τοίνυν ὁ καινὸς οὐρανὸς καὶ ἡ τοῦ νέου αἰῶνος καινὴ γῆ μένουσιν εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον αἰῶνα διαρκοῦντες, διαφορὰν δέ μοι νοεῖ τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τόπων· «πολλὰ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί», ὧν αἱ μὲν γῆς πρὸς οὐρανὸν ἄξουσιν ἀναλογίαν, αἱ δὲ παραθέσει τῶν ὑποβεβηκυῶν μονῶν οὐρανῶν δόξαν ἐφέξουσιν. ἃ δὴ καὶ ἔσται μένοντα αἰεὶ, οὐκέτι παρερχόμενα· «τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». διὸ φησιν· ἃ ἐγὼ ποιῶ μένειν ἐνώπιόν μου, καὶ τὸ ὄνομα δὲ ὑμῶν οὕτως ἔσται διαμένον εἰς αἰεὶ ἐνώπιόν μου· τὸ δὲ εἰς αἰεὶ αἰώνιον καὶ ἀθάνατον καὶ ἄπειρον ζωὴν αἰνίττεται. Εἶτ' ἐπιλέγει· καὶ ἔσται μῆνα ἐκ μηνὸς καὶ σάββατον ἐκ σαββάτου ἥξει πᾶσα σὰρξ τοῦ προσκυνῆσαι ἐνώπιόν μου, εἶπε κύριος, εἰς Ἱερουσαλήμ. τὸ μὲν οὖν εἰς Ἱερουσαλήμ οὐ κεῖται παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς οὐδὲ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ἀναγνώσει. πλὴν οὐ λυπεῖ κείμενον παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα· δηλον γὰρ ὡς τὴν ἐπουράνιον σημαίνει Ἱερουσαλήμ, ἔνθα συστήσεται ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν βασιλεία. εἰ δὲ τύποι καὶ σύμβολα καὶ εἰκόνες ἦσαν τὰ παρὰ Μωσεῖ νενομοθετημένα τῶν ἐπουρανίων, ἀκόλουθόν ἐστιν κατὰ διάνοιαν ἐκλαμβάνειν τὰς ἐν οὐρανῷ ἐορτὰς καὶ τὰ ἐκεῖ σάββατα ἀληθινὰ καὶ τοὺς μῆνας τοὺς ἐκεῖ, «περὶ ὧν πολὺς ὁ λόγος καὶ δυσερμηνευτος», σχολῆς τε μακρᾶς καὶ οἰκείας ὑποθέσεως δεόμενος. πλὴν ὡσπερ ἐπὶ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ τὸ μὲν πολὺ πλῆθος τοῦ ἔθνους διαφόρους κατώκει πόλεις, ἐξαίρετος δὲ ἦν ὁ τοῦ ἀγιάσματος τόπος, ἔνθα κατὰ καιροὺς ἀπῆντων οἱ τὴν ἄλλην οἰκοῦντες χώραν «τὰ τῆς τοῦ θεοῦ λατρείας ἐπιτελέσοντες», οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς νοουμένης οὐρανίου πόλεως καὶ τοῦ αὐτόθι ἐξαιρέτου ἀγιάσματος, ἔνθα οὐδενὶ βατὸν ἢ «μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ» δηλαδὴ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ᾧ μόνῳ θέμις τῇ τοῦ πατρὸς πελάζειν θεότητι, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πατρικοὺς διαβαίνει κόλπους. οἱ «τὰς πολλὰς μονὰς» τὰς οὐρανίους οἰκήσοντες καιροῖς τεταγμένοις, ὁποῖους χρὴ νοεῖν τοὺς ἐκεῖ καιροὺς καὶ τοὺς ἐκεῖ ἐνιαυτούς, ὧν ἐν περινοίᾳ γενόμενός τις προφητῶν ἔλεγε· «καὶ ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην καὶ ἐμελέτησα»· διαβήσονται γὰρ ἐπὶ τὴν οὐρανόπολιν τὴν ἐξαίρετον καὶ ἀφωρισμένην τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ καὶ τοῖς εἰς ἄκρον

μακαριότητος ἤκουσιν, ἧς οὐ στερήσονται οὐδ' οἱ ὑποβεβηκότες. καὶ αὐτοὶ δὲ κατὰ περιόδους τινὰς ὡς ἐν οὐρανόις ἔορταῖς ἀφικνούμενοι εὐφροσύνης ἀλήκτου τινὸς καὶ ἐνθέου μεταλήψονται τῶν αὐτόθι ἀρρήτων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντες, περὶ ὧν εἴρηται· «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». καὶ τούτων ἐμφορηθέντες ἐπανήξουσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν μονάς, ἕκαστος τὴν οἰκίαν καὶ ἑαυτῷ κατάλληλον διατριβὴν ἀποληψόμενος, ὅτε καὶ ὁ ἀληθινὸς «σαββατισμὸς» καὶ ἡ τελεία καὶ ἀληθὴς «ψυχῶν ἀνάπαυσις» τοῖς τούτων ἀξίους ἀποδοθήσεται. διὸ εἴρηται· καὶ ἔσται μῆνα ἐκ μηνὸς καὶ σάββατον ἐκ σαββάτου ἧξει πᾶσα σὰρξ τοῦ προσκυνῆσαι ἐνώπιόν μου εἰς Ἱερουσαλήμ, εἶπε κύριος. σάρκα δὲ πᾶσαν λέγει πάντα τὰ ἔθνη τοῦτον ὀνομάζων τὸν τρόπον· οὕτως γοῦν ἐλέγετο καὶ διὰ τῶν ἔμπροσθεν· «ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ», καὶ ἄλλαχοῦ· «ἐκκεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν». ἵνα γὰρ μὴ Ἰουδαῖοι νομίζωσι ταῦτα περὶ αὐτῶν εἰρησθαι, ἀναγκαίως ἐξαπλοῖ τὴν διάνοιαν καθολικώτερον πᾶσαν ὀνομάζων σάρκα, οὕτω πᾶν τὸ ἀνθρώπινον δηλῶν γένος· ἀλλ' οἱ δὲ μὲν κατὰ καιροὺς ἤξουσιν, οἱ δὲ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ πολῖταί εἰσι δὲ «μυριάδες ἀγγέλων» καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε· «καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς». οὐχ ἤξουσιν ἐκ διαστημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς οἰκήτορες ἔσονται καὶ πολῖται, οἷα «λειτουργοὶ» καὶ «ἱερεῖς» ὑπ' «ἀρχιερεῖ» τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τῶν αὐτόθι ἀγαθῶν διὰ παντὸς ἀπολαύοντες, ὄψονται δὲ πάντες οὗτοι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀπώλειαν ἐννοοῦντες οἷων ἀγαθῶν ἔστερήθησαν. διὸ λέλεκται· καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· καὶ ὄψονται τὰ ἔσχατα τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀθετησάντων ἐν ἐμοί. τίνες δὲ ἦσαν οὗτοι, ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας ἐδήλου λέγων· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν»· ἠνίξατο τοίνυν τοὺς ἐκ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τὴν σωτήριον «ἀθετήσαντας χάριν». μακρὰν δὲ αὐτῶν ὄντες ὄψονται αὐτοὺς οἱ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐξελευσόμενοι καὶ ἐπὶ τὰς οἰκείας μονὰς ἀπερχόμενοι· τοῦτο γὰρ παρίστη φάσκων ὁ λόγος· ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀθετησάντων ἐν ἐμοί, ὧν ὁ σκώληξ οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται, ἀλλ' ἔσονται εἰς ὄρασιν πάση σαρκί. πάσης οὖν τιμωρίας τὸ χεῖριστον τοῦτο ἂν εἴη, λέγω δὲ τὸ ἀτελεύτητον ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν ἑαυτῶν σκώληκα· οὕτω δὲ ὀνομάζει τὴν συνείδησιν δίκην σκώληκος κατεσθίουσαν τῶν ἑαυτοῖς οὐκ ἀγαθὰ συνειδότην τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μετανοεῖν, ἐφ' οἷς ἠσέβουν, ὅρᾳν τε ἑαυτοὺς ἀποκλήτους τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν. ἕκαστος οὖν αὐτῶν ἐν τῷ ἐξομολογεῖσθαι ἑαυτοῦ κατήγορος γενήσεται ἀναπεμπαζόμενος τὰ κατὰ τὸν θνητὸν βίον αὐτῷ πεπραγμένα καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κεντούμενος, καὶ οὕτως αὐτῶν ὁ σκώληξ ἀτελεύτητος διαμένει. οὐ γὰρ δὴ που περὶ αἰσθητοῦ σκώληκος ὡς μέλλοντος καὶ αὐτοῦ γενήσεσθαι ταῦτ' εἴρηται, «καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτῶν ἄσβεστον» ὑπάρξει. ὃ δὴ τέλος τῶν ἀσεβῶν ὠρίζετο καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις εἰπὼν τοῖς «εἰς τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ» στησομένοις· «πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». ὡσπερ οὖν ἐκεῖ «αἰώνιον» εἴρηται πῦρ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα «ἄσβεστον» μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας πυρὸς ἐξ ἑκατέρων τῶν γραφῶν παρισταμένης. ἀλλὰ καὶ ἔσονται ἐν τοιαύτῃ ὄντες κολάσει εἰς ὄρασιν πάση σαρκί· ποῖα δὲ σαρκί; ἢ πάντως που τῇ μὴ κολασθησομένῃ, τῆς δὲ ἐπουρανίου θέας καταξιοθησομένη, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγετο· «ἧξει πᾶσα σὰρξ τοῦ προσκυνῆσαι ἐνώπιόν μου, εἶπε κύριος», καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται. αὕτη μὲν οὖν ἡ σὰρξ ὄψεται τούτων κολαζομένων τέλος τῶν κρειπτόνων, αὕτη κατηξιωμένη. οἱ δὲ «τῷ πυρὶ τῷ αἰωνίῳ» παραδοθησόμενοι τὸν ἑαυτῶν σκώληκα

ἀτελεύτητον ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες εἰς θέαν ἐκκείσονται τῶν τῆς ἐνθέου
μακαριότητος καταξιωθησομένων.